F.M. DOSTOIEVSKI

CLASICI UNIVERSALI

IDIOTUL

POLIROM

Feodor Mihailovici Dostoievski

Idiotul

Roman în patru părţi

Traducere din limba rusă
şi note de Emil Iordache
Ediţia a II-a

Editura Polirom
2007

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN ePub: 978-973-46-0826-3
ISBN PDF: 978-973-46-2524-6
ISBN print: 978-973-46-0826-3

Coperta: Laurenţiu Midvichi
Pe coperta: Ilia Efimovici Repin,
Portretul scriitorului Vsevolod Mihailovici Garsin, 1844

elefant.ro

Feodor Mihailovici Dostoievski (1821-1881) – unul dintre cei mai importanţi scriitori ai lumii, a cărui operă este o strălucită replică literară şi filosofică la criza socială şi spirituală a vremii sale, zugrăvind ciocniri polifonice între personaje originale şi paradoxale, aflate într-o permanentă şi pasionată căutare a armoniei sociale şi umane, marcate de un profund psihologism şi tragism. Pătrunzînd în sufletul „ultimului dintre oameni“, recunoscînd valoarea absolută a trăirilor acestuia, scriitorul i s-a alăturat împotriva tuturor, i-a purtat tragedia prin toate romanele sale, a ridicat-o la rangul de suferinţă universală, şi-a împins personajul la revoltă împotriva propriei fiinţe, împotriva ultimului său adăpost: Hristos.

În plan biografic, momentul crucial al vieţii lui Dostoievski l-a reprezentat anul 1849, cînd a fost arestat şi condamnat la moarte pentru participarea la întrunirile unui cerc de tineri fourierişti (condus de Mihail Petraşevski), în cadrul cărora se purtau discuţii subversive. Împreună cu ceilalţi deţinuţi, este transportat în piaţa unde aveau loc execuţiile şi trecut prin toată procedura de anunţare a condamnării la moarte prin împuşcare. Doar în ultimul moment s-a anunţat că ţarul le-a comutat pedeapsa în muncă silnică şi deportare. După patru ani de ocnă, urmaţi de alţi cinci ani de serviciu militar obligatoriu ca simplu soldat, revine la Petersburg şi îşi reia activitatea literară.

Pînă în momentul arestului fusese plasat de critică în umbra lui Gogol. Nuvelele şi microromanele *Oameni sărmani* (1846), *Nopţi albe* (1848), *Netoşka Nezvanova* (1849) descriu suferinţele omului „mic“ ca tragedie socială. Romanul *Amintiri din Casa Morţilor* (1861-1862) este o carte de cotitură, care prezintă destinul tragic şi demnitatea omului aflat în detenţie. Seria capodoperelor începe cu romanul *Crimă şi pedeapsă*, publicat în 1866, urmat de *Idiotul* (1868-1869), *Demonii* (1871-1872), *Adolescentul* (1875) şi *Fraţii Karamazov* (1879-1880).

Cărţile lui Dostoievski sînt traduse şi comentate în toată lumea, după ele s-au realizat numeroase spectacole de teatru şi filme celebre.

PARTEA I

I

Într-un sfîrşit de noiembrie, pe moină, un tren al căii ferate Petersburg-Varşovia se apropia în viteză de Petersburg. Era atîta umezeală şi ceaţă, încît cu greu se luminase de ziuă; pe fereastra vagonului de-abia se putea zări ceva la zece paşi în dreapta şi-n stînga terasamentului. Unii pasageri se întorceau din străinătate, însă cele mai aglomerate erau compartimentele de clasa a treia, în care călătoreau mai ales oameni de condiţie modestă şi cu îndeletniciri practice, porniţi la drum nu foarte de departe. Cum se întîmplă de obicei, toţi erau obosiţi, tuturor noaptea le îngreuiase pleoapele, tuturor le intrase frigul în oase, toţi aveau feţele palide, aproape de culoarea ceţii.

Într-unul din vagoanele de clasa a treia, în zori, chiar lîngă fereastră, se pomeniseră stînd faţă în faţă doi pasageri, amîndoi tineri, amîndoi aproape fără bagaje, amîndoi nu prea elegant îmbrăcaţi, amîndoi cu figurile destul de interesante, în sfîrşit, amîndoi dornici să înfiripe o conversaţie. Dacă fiecare ar fi ştiut prin ce este demn de remarcat celălalt în momentul respectiv, ar fi fost cu siguranţă foarte uimiţi de faptul că întîmplarea îi plasase atît de ciudat faţă în faţă, în acel compartiment de clasa a treia al trenului care circula pe ruta Varşovia-Petersburg. Unul dintre ei era scund, de vreo douăzeci şi şapte de ani, cu părul cîrlionţat şi aproape negru, cu ochi cenuşii, mici, dar arzători. Nasul îi era lat şi turtit, faţa cu obrajii proeminenţi; buzele lui subţiri schiţau necontenit un surîs insolent, ironic şi chiar răutăcios; însă fruntea îi era înaltă şi bine făcută, înfrumuseţînd partea de jos a feţei, conturată într-un mod cam lipsit de distincţie. Pe chipul lui, deosebit de bătătoare la ochi era paloarea ca de mort, care conferea întregii fizionomii a acestui tînăr, în pofida constituţiei lui destul de robuste, o expresie de secătuire şi în acelaşi timp de ceva pătimaş pînă la suferinţă, care nu se armoniza cu zîmbetul lui impertinent, grosolan şi cu privirea tăioasă, încîntată de sine. Era îmbrăcat gros, cu un cojoc larg din blană de miel, acoperită cu postav negru, aşa că peste noapte nu-i păsase de frig, în timp ce vecinul său fusese nevoit să simtă pe propria spinare zgribulită toată dulceaţa umedei nopţi de noiembrie cu care, după cum se putea vedea, nu era obişnuit. Acesta avea pe el o pelerină destul de largă şi groasă, fără mîneci, cu o glugă imensă, exact ca acelea pe care le

poartă adeseori călătorii în timpul iernii undeva, departe, prin străinătate, în Elveţia sau de pildă în Italia de Nord, cînd, fireşte, nici nu le trece prin cap că ar putea ajunge pe coclaurile străbătute de acest tren între Eidkuhnen1[*] şi Petersburg. Dar îmbrăcămintea, potrivită şi satisfăcătoare pentru călător în Italia, se dovedea deloc adecvată Rusiei. Posesorul pelerinei cu glugă era un tînăr, tot de vreo douăzeci şi şapte sau douăzeci şi opt de ani, mai degrabă înalt decît scund, foarte blond, cu părul des, cu obrajii supţi, cu o bărbuţă uşoară, ascuţită, aproape colilie. Ochii îi avea mari, albaştri şi ficşi; în privirea lor era ceva blajin, dar apăsător, ceva plin de acea ciudată expresie, datorită căreia unii îşi dau seama de la prima vedere că persoana suferă de epilepsie. De altminteri, faţa tînărului era plăcută, fină şi uscăţivă, dar fără culoare şi acum chiar învineţită de frig. În mîini i se bălăngănea o bocceluţă făcută dintr-o bucată de mătase, veche, decolorată, care părea a conţine toată averea cu care pornise la drum. În picioare avea pantofi cu talpă groasă şi ghetre, într-un cuvînt, încălţăminte total nerusească. Vecinul cel brunet cu cojocul îmbrăcat în postav remarcase toate acestea, mai mult din cauză că nu avea ce face, şi, în sfîrşit, îl întrebă cu acel zîmbet lipsit de delicateţe, prin care se exprimă uneori, cu atîta necuviinţă şi desconsideraţie, satisfacţia omului care vede ghinionul aproapelui:

— Frig, nu?

Şi strînse din umeri.

— Foarte frig, îi răspunse vecinul cu solicitudine extremă. Şi remarcaţi, vă rog, că nu-i decît moină. Ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi dat gerul? Nu mi-aş fi închipuit că la noi e atît de frig. M-am dezobişnuit.

— Veniţi din străinătate, nu-i aşa?

— Da, din Elveţia.

— Ptiu! Departe v-a mai împins soarta!...

Brunetul fluieră şi izbucni în hohote de rîs.

Discuţia se înfiripă. Amabilitatea tînărului cu pelerină elveţiană, dispus să răspundă la toate întrebările oacheşului său vecin de compartiment, era extraordinară şi cu nimic suspicioasă faţă de absoluta desconsideraţie, faţă de caracterul deplasat şi inutil al unora dintre întrebări. Răspunzînd, îi spuse, printre altele, că, într-adevăr, a lipsit mult din Rusia, peste patru ani, că a fost expediat în străinătate pe caz de boală, din pricina unei maladii ciudate de nervi, cum ar fi epilepsia sau coreea, manifestată prin tremurături şi convulsii. Auzind toate acestea, negriciosul zîmbi de cîteva ori şi rîse cu poftă cînd, la întrebarea: „Şi v-au vindecat?“, blondul îi răspunse că „nu, nu l-au vindecat“.

— He-he! Asta înseamnă că le-aţi dat o groază de bani, iar noi, aici, îi credem, observă caustic pasagerul cel oacheş.

— Ăsta-i adevărul gol-goluţ! se insinuă în discuţie un domn de alături, prost îmbrăcat, care părea a fi un funcţionar încărunţit în rangul de uricar, de vreo patruzeci de ani, solid, cu nasul roşu şi faţa coşuroasă. Ăsta-i adevărul, rogu-vă, ăştia nu fac decît să-şi bage în buzunar banii ruşilor, cîştigaţi cu atîta trudă!

— O, dacă aţi şti cum vă înşelaţi în cazul meu! continuă pacientul elveţian, rostind cuvintele cu voce blajină, împăciuitoare. Fireşte, n-aş putea să vă contrazic, fiindcă nu ştiu totul, însă doctorul meu şi-a împărţit cu mine ultimii bani, dîndu-mi atît cît să am de drum şi, în plus, m-a ţinut acolo aproape doi ani pe socoteala lui.

— Ce, n-a avut cine plăti? întrebă negriciosul.

— Da, domnul Pavlişcev, care mă întreţinea acolo, a murit acum doi ani; mai apoi i-am scris generălesei Epancina, care îmi e rudă îndepărtată, dar n-am primit răspuns. Tocmai de asta am venit.

— Unde aţi venit?

— Adică unde mă voi opri? Păi, încă nu ştiu... zău aşa...

— Încă nu v-aţi decis?

Şi amîndoi interlocutorii lui izbucniră iarăşi în rîs.

— Şi în legăturica asta chiar aveţi tot avutul? întrebă oacheşul.

— Pot paria că-i aşa, interveni funcţionarul cu nasul roşu, părînd foarte satisfăcut. Sînt sigur că n-are nici un fel de calabalîc în vagoanele de bagaje, deşi sărăcia nu-i o ruşine, lucru pe care, iarăşi, nu pot să nu-l remarc.

Se dovedi că, într-adevăr, aşa era: tînărul blond recunoscu pe loc, cu o precipitare neobişnuită, că lucrurile stăteau întocmai.

— Legăturica dumneavoastră are totuşi un oarecare preţ, continuă funcţionarul, după ce rîse pe săturate. (Trebuie remarcat că şi posesorul legăturicii începuse, în cele din urmă, să rîdă, luîndu-se după cei doi, ceea ce-i înveselise şi mai mult pe aceştia.) Şi, cu toate că aş putea face prinsoare că nu conţine aur, fişicuri străine cu napoleoni şi friedrichsdorfi[2] sau cu arăbei[3] olandezi, cum ne putem convinge judecînd după ghetrele care vă acoperă bocancii străini, dar... dacă la bocceluţa dumneavoastră adăugăm o rudă, cum ar fi generăleasa Epancina, atunci şi legăturica ajunge să aibă întrucîtva altă valoare, fireşte numai în cazul în care generăleasa Epancina vă e într-adevăr rudă şi nu greşiţi cumva din neatenţie... ceea ce i se poate foarte bine întîmpla oricui, măcar din... prea multă imaginaţie.

— O, iar aţi nimerit la ţanc, spuse repede tînărul blond, căci într-adevăr aproape greşesc, adică aproape nu-mi e deloc rudă sau îmi e de atît de departe, încît, zău, nu m-am mirat cîtuşi de puţin că atunci n-am primit răspuns acolo.

— Aţi cheltuit degeaba banii cu francarea. Hm... măcar sînteţi inocent şi sincer, calităţi demne de toată lauda!... Hm... Dar pe generalul Epancin îl ştim, şi-l ştim pentru că e o persoană cunoscută de toată lumea; şi pe răposatul domn Pavlişcev, care v-a ţinut pe socoteala lui în Elveţia, l-am cunoscut, rogu-vă, numai dacă acesta era Nikolai Andreevici Pavlişcev, pentru că au fost doi veri. Celălalt trăieşte şi acum în Crimeea, iar Nikolai Andreevici, răposatul, a fost om respectabil, cu relaţii, şi patru mii de suflete a avut la timpul lui...

— Exact, se numea Nikolai Andreevici Pavlişcev. Şi, răspunzînd, tînărul îl învălui pe domnul atoateştiutor într-o privire atentă şi iscoditoare.

Aceşti domni atoateştiutori se întîlnesc uneori, chiar destul de des, într-un anumit mediu social. Ei ştiu tot, întreaga curiozitate neastîmpărată a minţii lor, toate capacităţile se avîntă impetuos într-o singură direcţie, fireşte, din pricina absenţei unor interese de viaţă şi opinii mai importante, cum ar spune un filosof contemporan. Prin expresia „ştiu tot“ trebuie să înţelegem, de altminteri, un domeniu destul de restrîns: ce slujbă are cutare, cu cine se cunoaşte, ce avere posedă, unde a fost guvernator, cu cine e însurat, cîtă zestre i-a adus nevasta, pe cine are văr primar, cine îi e văr de-al doilea ş.a.m.d., ş.a.m.d., tot chestiuni cam de felul acesta. În marea lor majoritate, aceşti atoateştiutori sînt nişte coate- goale şi au lefuri de cîte şaptesprezece ruble pe lună. Oamenii, ale căror dedesubturi ei le cunosc, nici nu se gîndesc, fireşte, la interesele care îi mînă pe atoateştiutori, însă pe mulţi dintre ei aceste cunoştinţe, egale în felul lor cu o întreagă ştiinţă, îi bucură la modul serios, făcîndu-i să se umple de respect pentru propria lor persoană şi chiar să simtă cea mai mare mulţumire spirituală. De fapt, şi această ştiinţă este tentantă. Am văzut savanţi, literaţi, poeţi, politicieni care s-au străduit şi au atins în ea cele mai mari satisfacţii şi scopurile cele mai înalte şi exclusiv pe această cale au făcut carieră. În timpul acestei discuţii, tînărul negricios căsca, se uita aiurea pe fereastră şi aştepta cu nerăbdare sfîrşitul călătoriei. Era cumva distrat, chiar foarte distrat, aproape îngrijorat şi uneori devenea întrucîtva bizar: cîteodată asculta şi nu asculta, privea şi nu privea, rîdea fără să ştie în clipa aceea de ce rîde.

— Dar, permiteţi-mi, cu cine am onoarea?... i se adresă domnul coşuros tînărului blond cu bocceluţa în mînă.

— Sînt prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin, îi răspunse acesta cu amabilitate deplină şi imediată.

— Prinţul Mîşkin? Lev Nikolaevici? Nu cunosc... Nici măcar n-am auzit, răspunse îngîndurat funcţionarul. Nu vorbesc de nume, care-i istoric, îl putem găsi şi trebuie să-l găsim în istoria lui Karamzin[4], la persoană mă refer, şi, pe deasupra, nici prinţi Mîşkini, cine ştie de ce, nu se mai întîlnesc,

nici măcar nu se mai aude de ei.

— Cred şi eu! răspunse imediat prinţul. Acum, în afară de mine, nici nu mai există vreun prinţ Mîşkin; cred că sînt ultimul. Cît priveşte pe părinţii şi pe bunicii noştri, unii dintre ei au fost răzeşi. De fapt, tatăl meu a fost sublocotenent în armată, provenit din rîndurile iuncherilor. Aşa că, nu ştiu cum, şi generăleasa Epancina se trage tot din prinţesele Mîşkin, fiind şi ea ultima în felul ei[5]...

— He-he-he! Ultima în felul ei! He-he! Cum aţi întors-o! spuse funcţionarul chicotind. Rîse şi oacheşul. Blondul se miră întrucîtva de faptul că reuşise să facă un calambur, de altfel destul de prost.

— Imaginaţi-vă că am spus-o fără să mă gîndesc la altceva, îl lămuri el, în sfîrşit, cu mirare.

— Sigur că da, sigur că da, îl aprobă vesel funcţionarul.

— Prinţe, aţi studiat şi ceva ştiinţe acolo, la profesor? întrebă deodată negriciosul.

— Da... am studiat...

— Eu, însă, n-am studiat nimic, niciodată.

— De fapt, nici eu n-am învăţat mare lucru, adăugă prinţul aproape scuzîndu-se. Din pricina bolii, s-a considerat că ar fi imposibil să mi se asigure studii sistematice.

— Familia Rogojin o cunoaşteţi? întrebă repede oacheşul.

— Nu, n-o cunosc deloc. Ştiţi, în Rusia nu cunosc decît foarte puţini oameni. Dumneavoastră sînteţi Rogojin?

— Da, eu, Rogojin, Parfion.

— Parfion? Nu cumva veţi fi fiind dintre acei Rogojini... începu funcţionarul, dîndu-şi şi mai multă importanţă.

— Da, dintre aceia, chiar dintre aceia, îl întrerupse repede, cu nerăbdare nepoliticoasă, negriciosul, care, de altfel, pînă atunci nu i se adresase niciodată funcţionarului coşuros, ci, de la bun început, discutase numai cu prinţul.

— Da?... Cum aşa? se miră funcţionarul care încremenise cu ochii căscaţi; imediat pe faţa lui începu să se compună o expresie de veneraţie şi servilism, chiar de spaimă. Sînteţi fiul acelui Semion Parfionovici Rogojin, cetăţean de onoare prin naştere[6], care a murit acum o lună şi a lăsat un capital de două milioane şi jumătate?

— Dar tu de unde ai aflat că a lăsat capitalul curat de două milioane şi jumătate? îi reteză vorba oacheşul, necatadicsind nici de data aceasta să-i arunce funcţionarului măcar o privire. Ia te uită! spuse el şi îi făcu prinţului cu ochiul spre celălalt. Ce folos au ăştia că-şi bagă îndată nasurile ca nişte lingăi? Dar e-adevărat că părintele meu a murit şi că eu mă întorc acum

acasă de la Pskov, la o lună după moartea lui, după ce mai că n-am rămas şi fără cizme. Iar ticălosul de frate-meu şi maică-mea nici bani, nici înştiinţare, nici nimic nu mi-au trimis! Ca unui cîine! Căci am zăcut la Pskov toată luna, am avut febră!...

— Şi-acuma veţi căpăta deodată un milion şi ceva, şi asta pe puţin, o, Doamne! exclamă funcţionarul, plesnind din palme.

— Ia spuneţi, rogu-vă, ce folos are din asta! spuse iritat şi răutăcios Rogojin, arătînd iarăşi cu capul spre funcţionar. Păi nu ţi-aş da nici o copeică, chiar dacă ai umbla cu picioarele-n sus în faţa mea.

— Şi-o să umblu, o să umblu.

— Na-ţi-o bună! Păi oricum nu-ţi dau, nu-ţi dau, chiar dacă o să joci o săptămînă.

— Nici să nu-mi dai! Aşa-mi trebuie; nu-mi da! Dar eu tot o să joc. Nevasta, copiii mici o să mi-i las şi în faţa ta o să joc. Fă-mi cinstea, fă-mi-o!

— Naiba să te ia! zise negriciosul scuipînd. Acum cinci săptămîni, ca şi dumneavoastră, i se adresă el prinţului, numai cu o boccea, am fugit de taică-meu tocmai la Pskov, la o mătuşă; acolo am căzut la pat cu febră, iar el a murit în lipsa mea. L-a lovit damblaua. Veşnica lui pomenire, da' vezi că atunci răposatul mai că nu m-a omorît în bătaie! Zău aşa, prinţe, credeţi-mă! Dacă n-aş fi dat atunci bir cu fugiţii, m-ar fi omorît negreşit!

— L-aţi supărat cu ceva? întrebă prinţul, cercetîndu-l cu o curiozitate cumva specială pe milionarul îmbrăcat cu cojoc. Însă, deşi şi în milion, şi în privinţa moştenirii putea fi ceva demn de atenţie, pe prinţ îl mai mira şi-l mai interesa şi altceva la drept vorbind, şi Rogojin, cine ştie de ce, şi-l alesese cu plăcere pe prinţ de interlocutor, deşi părea să aibă nevoie de un tovarăş de discuţie mai degrabă la modul automat; mai mult din desconsideraţie, decît din sinceritate, din pricina neliniştii, a tulburării, doar ca să se poată uita la cineva şi să-şi bată gura spunînd ceva. Părea că încă mai are febră sau că măcar îl trec din cînd în cînd frisoane. Cît despre funcţionar, acesta se agăţase de Rogojin, nu îndrăznea nici să răsufle, îi prindea din zbor şi îi cîntărea fiecare cuvînt, ca şi cum ar fi căutat un briliant.

— De supărat, s-a supărat şi poate că nu degeaba, răspunse Rogojin, dar cel mai mult m-a împins în belea frate-meu. De mama n-am ce zice, e femeie bătrînă, citeşte din vieţile sfinţilor, şade cu babele şi cum hotărăşte frate-meu Senka, aşa rămîne. Da' el de ce nu mi-a dat de ştire la timp? Pricepem noi! Ce-i drept, mă doborîse boala şi nu mai înţelegeam nimic. Zice că s-a trimis o telegramă. Iar telegrama a ajuns la mătuşă-mea. Mătuşa mi-e văduvă de treizeci de ani şi de dimineaţa pînă seara şade

numai cu ţicniţii într-ale credinţei. Nu s-a călugărit, da-i mai rău decît o călugăriţă. De telegramă s-a speriat şi, fără s-o desfacă, a depus-o la secţie, aşa că tot acolo a rămas şi pînă acum. Numai Konev, Vasili Vasilici, m-a ajutat, mi-a scris despre toate. De pe acoperămîntul de brocart al sicriului în care zăcea tata, în timpul nopţii, frate-meu a tăiat ciucurii de aur turnat: „Cică, iote ce multe parale fac“. Păi numai pentru asta poate ajunge în Siberia, dacă vreau eu, pentru că asta-i profanare. Hei, tu, momîie caraghioasă! i se adresă el funcţionarului. Ce zice legea: e profanare?

— Profanare! Profanare! aprobă imediat funcţionarul.

— Pentru asta, Siberia îl mănîncă?

— Siberia, Siberia! Îndată ajunge-n Siberia!

— Ei încă mai cred că-s bolnav, continuă Rogojin să-i spună prinţului, însă eu, fără să suflu o vorbă, tiptil, încă neînzdrăvenit, m-am suit în vagon şi iată că mă întorc; descuie poarta, frăţioare Semion Semionîci! Lui taică-meu, răposatul, m-a ponegrit destul, ştiu eu. Însă, ce-i drept, atunci l-am necăjit pe părintele meu din pricina Nastasiei Filippovna, n-am să mint. Numai eu am fost de vină. M-a împins păcatul.

— Din pricina Nastasiei Filippovna? repetă slugarnic funcţionarul, parcă începînd să înţeleagă ceva.

— Taci, că n-o ştii! strigă la el Rogojin cu ciudă.

— Ba o ştiu! răspunse victorios funcţionarul.

— Ştii pe naiba! Parcă puţine Nastasii Filippovne sînt! Şi ce gînganie obraznică îmi eşti! Asta-i, m-am gîndit eu că o să mi se bage-n suflet vreun nemernic ca ăsta! continuă el, adresîndu-se tot prinţului.

— Ba poate c-o ştiu, rogu-vă! repetă sîcîitor funcţionarul. Lebedev ştie! Luminăţia Voastră, văd că binevoiţi să mă mustraţi, dar ce-aţi zice dacă v-aş dovedi? E vorba de acea Nastasie Filippovna din pricina căreia părintele dumneavoastră a vrut să vă bage minţile-n cap cu toiagul din lemn de călin, iar Nastasia Filippovna este Baraşkova, deci o doamnă de vază, tot prinţesă în felul ei, care se ţine cu Toţki, cu Afanasi Ivanovici, numai cu el, iar acesta-i moşier şi străcapitalist, membru în felurite companii şi societăţi, din care cauză se ţine la mare prietenie cu generalul Epancin...

— Oho, ia te uită cine-mi eşti! spuse în sfîrşit Rogojin, într-adevăr uluit. Ptiu, drace, chiar că ştie.

— Ştie tot! Lebedev ştie tot. Eu, Luminăţia Voastră, şi cu Lihaciov Alexaşka am umblat două luni, tot după ce i-a murit părintele, şi ştiu tot, adică mi-s cunoscute toate ungherele şi ulicioarele, aşa încît ajunsese să nu mai facă un pas fără Lebedev. Acum şade în închisoarea datornicilor, însă atunci şi pe Armance, şi pe Coralia, şi pe prinţesa Paţkaia, şi pe Nastasia Filippovna am avut prilejul să le cunosc. De altminteri, multe alte lucruri

am avut ocazia să aflu.

— Pe Nastasia Filippovna? Zici că ea şi Lihaciov... spuse Rogojin privindu-l cu atîta ură, încît pînă şi buzele i se albiră şi începură să-i tremure.

— N-nimic! N-nimic! Chiar că nimic n-a avut! se grăbi să zică funcţionarul, dîndu-şi seama că-l luase gura pe dinainte. Adică, cu n-nici un fel de bani Lihaciov n-a izbutit! Nu, ea nu-i ca Armance. Numai cu Toţki. Or, seara la Teatrul Mare sau la cel francez stă în loja ei proprie. Pînă şi ofiţerii, care cîte şi mai cîte bîrfesc între ei, nu pot dovedi nimic. Zic şi ei: „Uite, cică, asta-i Nastasia Filippovna aceea“ şi gata; nu mai au nimic ce să spună! Pentru că chiar nu este nimic de zis.

— Asta-i într-adevăr aşa, confirmă Rogojin posomorît şi încruntat. Şi Zaliojev mi-a spus tot aşa atunci. În ziua aceea, prinţe, eram îmbrăcat cu scurteica tatei, veche de trei ani, şi, pe Nevski Prospekt, tocmai treceam în fugă pe trotuarul celălalt de pe Nevski Prospect, cînd – ce să vezi? – ea iese dintr-un magazin şi urcă în trăsură. Atunci m-a fulgerat. Mă întîlnesc cu Zaliojev, care nu-i de teapa mea, umblă ca o calfă de frizer, cu monoclu la ochi, iar pe noi tata ne purta în cizme unse cu dohot şi ne ţinea cu ciorbe de post. Asta, zice el, nu-i de nasul tău, zice, e prinţesă şi o cheamă Nastasia Filippovna, Baraşkova după numele de familie, şi trăieşte cu Toţki, iar Toţki nu mai ştie acuma cum să se descotorosească de ea, pentru că a împlinit tocmai anii potriviţi, cincizeci şi cinci, şi vrea să se însoare cu prima-întîi frumuseţe din tot Petersburgul. Pe loc mi-a dat a înţelege că tot azi poţi s-o vezi pe Nastasia Filippovna, la Teatrul Mare, la balet, fiindcă o să şadă în loja ei de la benoar. Da’ ia încearcă să te duci la balet cînd ai un părinte ca al nostru! Îndată se răfuieşte cu tine, te omoară şi gata! Dară eu tot am dat fuga pe-un ceas şi am văzut-o iar pe Nastasia Filippovna; n-am putut dormi toată noaptea aceea. A doua zi de dimineaţă răposatul îmi dă două bilete de cinci la sută, a cîte cinci mii fiecare, şi-mi zice, cică, du-te şi le vinde. Şapte mii du-i-le lui Andreev la birou, plăteşte, iar restul de la zece mii, fără să te mai abaţi pe altundeva, adu-mi-l mie; o să te aştept. Biletele le-am vîndut, pe la biroul lui Andreev n-am trecut, ci m-am dus de-a dreptul la magazinul englezesc şi-am cumpărat o pereche de cercei fiecare cu cîte un briliant aproape cît nuca de mare; am mai rămas şi dator cu patru sute de ruble, dar le-am spus numele şi m-au crezut. Cu cerceii am pornit iute la Zaliojev: uite-aşa şi aşa, hai, frate, la Nastasia Filippovna. Am purces la drum. Ce-aveam atunci sub picioare, ce era în faţa mea şi pe delături nu mai ştiu şi nu-mi mai aduc aminte. Am intrat de-a dreptul la ea în salon, a ieşit să stea de vorbă cu noi. Adică nu m-am destăinuit că eu aş fi eu. „Din partea lui Parfion, cică, a lui Rogojin, zice Zaliojev, drept amintire pentru întîlnirea de

ieri, binevoiţi să-i primiţi“. A deschis cutia, s-a uitat, a zîmbit: „Mulţumiţi-i, zice, prietenului dumneavoastră, domnului Rogojin, pentru amabila lui atenţie“; s-a înclinat şi a plecat. Asta-i, de ce n-am murit atunci pe loc! Căci, dacă m-am dus la ea, am făcut-o pentru că îmi spusesem: „Oricum, viu nu mă mai întorc!“. Şi cel mai jignitor era că bestia de Zaliojev a întors-o în aşa fel, încît să se creadă că de el este vorba. Eu sînt şi mic de statură, şi îmbrăcat ca un slugoi, şi mă holbez la ea fără să zic o vorbă, pentru că mi-i ruşine, iar el e îmbrăcat după toate regulile modei, pomădat şi cîrlionţat, rumen, cu cravata în carouri, se gudură şi n-ar fi de-a mirării ca ea să fi crezut că el sînt eu! „Vezi, îi zic eu de îndată ce-am ieşit, de-acuma nici să nu-ndrăzneşti măcar să calci pe-aici, ai priceput?“ Rîde: „Dar tu de-acuma cum o să-i dai socoteală lui Semion Parfionîci?“ Ce-i drept, mă gîndeam să mă înec fără să mai trec pe-acasă, dar mi-am zis: „De-acuma e totuna!“ şi m-am întors acasă ca un blestemat.

— Ah! Uhu! făcu funcţionarul strîmbîndu-se, cuprins de fiori. Păi răposatul nu pentru zece mii, ci pentru patruzeci de ruble era în stare să trimită omul pe lumea cealaltă, spuse el prinţului. Prinţul îl cerceta curios pe Rogojin; în clipele acelea, acesta părea şi mai palid.

— Pe lumea cealaltă! repetă Rogojin. Ce ştii tu? Îndată, continuă el către prinţ, tata a aflat totul, mai ales că şi Zaliojev s-a apucat să trăncănească la toată lumea. M-a înşfăcat tata, m-a încuiat într-o odaie de sus şi un ceas întreg m-a snopit în bătaie. „Acuma, zice, nu fac decît să te pregătesc, pentru că şi diseară o să trec ca să-ţi spun noapte bună.“ Şi ce crezi? S-a dus ghiujul la Nastasia Filippovna, i-a făcut temenele pînă-n pămînt, s-a milogit, a plîns; pînă la urmă, femeia i-a adus cutia, i-a azvîrlit-o. „Bărbos bătrîn ce eşti, zice, ţine-ţi cerceii, dar să ştii că acum, pentru mine, sînt de zece ori mai scumpi decît preţul lor, dacă Parfion mi i-a dăruit ştiind ce urgie îl aşteaptă. Salută-l din partea mea, zice, şi mulţumeşte-i lui Parfion Semionîci.“ Iară eu, între timp, cu binecuvîntarea maică-mii, am făcut rost de douăzeci de ruble de la Serioja Protuşin şi am plecat cu trenul la Pskov, numai că am ajuns cu febră; acolo babele s-au apucat să-mi citească din calendarul bisericesc, în timp ce eu eram năuc de băutură; apoi, cu ultimii bani, am cutreierat din cîrciumă în cîrciumă şi o noapte întreagă am zăcut în nesimţire sub un gard, m-au muşcat cîinii, iar a doua zi mă scuturau frigurile. Cu greu mi-am venit în fire.

— Ei bine, acum ţi-o jucăm noi pe Nastasia Filippovna! chicoti funcţionarul, frecîndu-şi palmele. Acum, domnule, cerceii-s un fleac. De-acum o s-o procopsim cu nişte cercei...

— Dacă mai sufli o vorbă despre Nastasia Filippovna, jur pe Dumnezeu că pun biciul pe tine, nici nu mă uit că ai umblat cu Lihaciov!

strigă Rogojin, înşfăcîndu-l de mînă.

— Dacă mă biciuieşti, înseamnă că nu mă alungi! Biciuieşte-mă! M-ai biciuit şi în felul acesta ai pecetluit... Dar iată că am ajuns!

Într-adevăr, trenul intrase în gară. Deşi Rogojin spusese că pornise la drum fără să dea nimănui de veste, era aşteptat de cîţiva inşi, care strigau şi-şi fluturau căciulile.

— Ia te uită, şi Zaliojev e aici! mormăi Rogojin, privindu-i cu un zîmbet triumfător şi chiar parcă răutăcios. Brusc, se răsuci spre prinţ şi spuse: prinţe, nici eu nu ştiu de ce te-am îndrăgit. Poate pentru că te-am întîlnit într-un asemenea moment. Dar şi pe ăsta l-am întîlnit, adăugă el arătînd spre Lebedev, însă vezi că nu l-am îndrăgit. Treci pe la mine, prinţe. O să te descalţ de ghetrele astea, o să te-mbrac cu o blană de jder prima-ntîia; îţi cos un frac prima-ntîia, o jiletcă albă ori cum o să vrei, buzunarele o să ţi le umplu cu bani şi... mergem amîndoi la Nastasia Filippovna! Ce zici: vii sau nu?

— Ascultaţi-l, prinţe Lev Nicolaevici! se băgă în discuţie, sfătos şi solemn, Lebedev. Ah, nu scăpaţi prilejul! Ah, nu-l lăsaţi să vă scape!...

Prinţul Mîşkin se săltă puţin pe banchetă, îi întinse politicos mîna lui Rogojin şi îi spuse cu amabilitate:

— Voi veni cu cea mai mare plăcere şi vă mulţumesc foarte mult pentru că m-aţi îndrăgit. Poate, dacă apuc, vin chiar astăzi. Deoarece, vă spun sincer, şi dumneavoastră mi-aţi plăcut foarte mult, mai ales atunci cînd mi-aţi povestit despre cerceii cu briliante. Chiar şi înainte de cercei mi-aţi plăcut, deşi faţa vă e posomorîtă. Vă mulţumesc pentru hainele şi blana promise, deoarece curînd voi avea într-adevăr nevoie de haine şi de o blană. În momentul de faţă aproape că nu mai am nici o copeică.

— Bani vom avea, vom avea diseară, vino!

— Vom avea, vom avea, repetă funcţionarul, vom avea încă înainte de asfinţitul soarelui!

— Dar în ce priveşte partea femeiască, prinţe, sînteţi mare amator? Spuneţi-mi din timp!

— Eu, n-n-nu! Doar... Poate că nu ştiţi, dar din pricina bolii mele ereditare nici n-am cunoscut femeia.

— Ei, dacă-i aşa, exclamă Rogojin, înseamnă, prinţe, că eşti sărac cu duhul şi Dumnezeu îi iubeşte pe oamenii ca tine!

— Şi Dumnezeu iubeşte asemenea oameni, reluă fraza funcţionarul.

— Iar tu, scîrţa-scîrţa, hai cu mine, îi spuse Rogojin lui Lebedev.

Coborîră toţi din vagon.

Lebedev sfîrşise prin a-şi atinge scopul. Curînd, ceata gălăgioasă se îndepărtă, îndreptîndu-se spre Voznesenski Prospekt. Prinţul trebuia să

pornească spre strada Liteinaia. Era frig şi umezeală. Interesîndu-se la trecători şi aflînd că avea de străbătut vreo trei verste, se hotărî să ia o birjă.

1[*] Staţie de cale ferată, aflată la frontiera de atunci dintre Prusia şi Rusia. În continuare, la subsolul paginilor, vor fi date numai notele ediţiei originale, de regulă traducerea unor cuvinte şi expresii în limbi străine. Notele cu asterisc apartin traducatorului.

2 Monedă prusacă de aur; din germ. *Friedrichsdorf*.

3 Diminutiv de la *arab*, monedă olandeză de aur.

4 Karamzin, Nikita Mihailovici (1766-1826), scriitor şi istoriograf. În monumentala sa lucrare *Istoria statului rus*, se întîlneşte, într-adevăr, numele Mîşkin.

5 Joc de cuvinte: expresia din original poate însemna şi „ultima în felul ei“, şi „ultima din stirpea ei“.

6 Titlul de „cetăţean de onoare“ (prin naştere sau personal) a fost instituit în 1832 şi prevedea o serie de drepturi pentru deţinători, printre care scutirea de impozit pe cap de locuitor şi cea de pedepsele corporale.

II

Generalul Epancin locuia în propria lui casă, puţin într-o parte de strada Liteinaia, spre Catedrala „Schimbarea la Faţă a Domnului". Pe lîngă această clădire (excelentă), din care cinci şesimi erau închiriate, generalul Epancin mai avea o casă uriaşă pe Sadovaia, care, şi ea, îi aducea un venit apreciabil. În afara acestor două case, avea chiar în apropiere de Petersburg o moşie foarte mare şi foarte rentabilă; îi mai aparţinea şi o fabrică din districtul Petersburg. După cum ştia toată lumea, generalul Epancin participase demult la nişte concesiuni. Acum participa şi avea dreptul la un număr important de voturi în cadrul unor serioase companii pe acţiuni. Se bucura de reputaţia unui om cu mulţi bani, multe ocupaţii şi multe relaţii. În anumite locuri reuşise să devină absolut indispensabil, ca de altfel şi la serviciu. Dar se ştia şi că Ivan Feodorovici Epancin era un om fără studii, provenit din rîndul copiilor de trupă; fără îndoială, acest din urmă amănunt nu putea fi decît spre cinstea lui, totuşi generalul, deşi era om inteligent, avea şi slăbiciuni, ce-i drept mici şi scuzabile, aşa că nu suporta anumite aluzii. Însă, indiscutabil, era un om inteligent şi dibaci. De pildă, îşi făcuse un sistem din a nu ieşi în evidenţă, din a trece drept sfios unde trebuie, şi era apreciat tocmai pentru simplitatea sa, tocmai pentru că-şi ştia întotdeauna locul. Şi totuşi, de-ar fi ştiut cei care-l judecau astfel ce se petrece uneori în sufletul lui Ivan Feodorovici, omul care-şi ştia atît de bine locul! Deşi, într-adevăr, avea şi practică, şi experienţă în problemele de viaţă, deşi poseda unele calităţi deosebite, îi plăcea să apară mai degrabă înfăptuitor al ideilor altora, decît o persoană care-şi e sieşi stăpînă, manifestîndu-se ca un om „devotat fără a fi măgulitor"[7] şi – ca să vezi cum sînt timpurile! – chiar rus şi sincer. În ce priveşte acest ultim atribut, trecuse chiar prin cîteva nostime întîmplări anecdotice; însă generalul nu-şi pierdea cumpătul nici în cazul celor mai amuzante, mai anecdotice întîmplări; în plus, avea noroc, chiar şi la cărţi, şi juca pe sume foarte mari, în mod intenţionat neascunzîndu-şi această, zice-se, mică slăbiciune pentru cărţi, care îi fusese de multe ori şi în mod esenţial de folos, ci chiar etalîndu-şi-o pe faţă. Societatea în care se învîrtea era pestriţă, însă, fireşte, alcătuită numai din „magnaţi". Dar toate ţineau de domeniul viitorului, timpul avea răbdare, timpul răbda totul şi toate trebuiau să vină cu vremea şi la rîndul lor. De fapt, şi ca vîrstă generalul era, cum se zice, în plină putere, adică avea nici mai mult, nici mai puţin de cincizeci şi şase de ani, adică o vîrstă în orice caz înfloritoare, o vîrstă la care începe cu adevărat viaţa. Sănătatea,

culoarea feţei, dinţii puternici, deşi înnegriţi, constituţia lui robustă, vînjoasă, expresia lui preocupată din timpul dimineţii, la serviciu şi voioasă seara la cărţi sau la Luminăţia Sa, toate acestea contribuiau la succesele prezente şi viitoare şi presărau drumul vieţii Excelenţei Sale cu trandafiri.

Generalul avea o familie înfloritoare. Ce-i drept, aici nu erau peste tot numai trandafiri, însă existau multe aspecte asupra cărora de mult începuseră deja serios şi sincer să se concentreze principalele speranţe şi scopuri ale Excelenţei Sale. De altminteri, care ţel în viaţă e mai important şi mai sfînt decît cele părinteşti? De ce poţi fi legat, dacă nu de familie? Familia generalului era alcătuită din soţie şi trei fete în toată firea. Se căsătorise generalul cu foarte mult timp în urmă, încă de pe cînd era locotenent, cu o domnişoară aproape de vîrsta lui, care nici prea frumoasă, nici prea învăţată nu era, pentru care nu luase decît cincizeci de suflete; ce-i drept, acestea i-au servit drept temelie pentru izbînzile ulterioare, dăruite de zeiţa Fortuna. Însă, mai tîrziu, generalul nu s-a plîns niciodată de căsătoria sa timpurie, niciodată nu a desconsiderat-o ca pe o nechibzuinţă a tinereţii, iar pe soţia sa o respecta atît de mult, atît de mult se temea uneori de ea, încît chiar o iubea. Soţia generalului se trăgea din stirpea prinţilor Mîşkin, neam care, chiar dacă nu prea strălucit, era în schimb foarte vechi, aşa că, datorită originii, îşi purta sieşi un respect deosebit. Una dintre persoanele influente de pe atunci, unul dintre acei protectori pe care, de altfel, protecţia nu-i costă nimic, a acceptat să se implice în căsătoria tinerei prinţese. Respectiva persoană i-a deschis portiţa tînărului ofiţer şi l-a împins pe uşă, iar acesta nici n-avea nevoie să fie îmboldit, i-ar fi fost de ajuns şi o singură privire – n-ar fi irosit-o! Cu puţine excepţii, cei doi soţi au trăit în bună înţelegere lungul răstimp de pînă la jubileul lor. Încă din anii fragedei tinereţi, ca prinţesă ereditară şi ca ultimă mlădiţă din stirpea ei, poate şi datorită unor calităţi personale, generăleasa s-a priceput să-şi găsească nişte protectoare foarte sus-puse. Ulterior, datorită averii şi importantei funcţii deţinute de soţul ei, începuse chiar să se deprindă cu această înaltă societate.

În decursul anilor din urmă, toate cele trei fete ale generalului, Alexandra, Adelaida şi Aglaia, crescuseră şi se pîrguiseră. E drept că toate trei nu erau decît domnişoarele Epancin, în schimb după mamă erau prinţese, aveau zestre destul de mare, un tată care, mai tîrziu, ar fi putut pretinde o funcţie foarte înaltă şi – lucru destul de important – toate trei erau foarte frumoase, inclusiv cea mare, Alexandra, care număra deja douăzeci şi cinci de ani. Cea mijlocie avea douăzeci şi trei, iar cea mică, Aglaia, tocmai împlinise douăzeci. Mezina era, într-adevăr, o mare frumuseţe şi începea să se facă remarcată în lumea bună. Dar nici asta nu era totul: cele trei fete erau foarte instruite, inteligente şi talentate. Se ştia că ţin extraordinar de

mult una la alta şi că se susţin reciproc. Se pomenea chiar despre un fel de donaţii ale celor mai mari în favoarea mezinei, care era idolul întregii familii. În societate nu doar că nu le plăcea să epateze, dar erau chiar exagerat de modeste. Nimeni nu le-ar fi putut reproşa trufia sau aroganţa, însă toată lumea ştia că sînt mîndre şi că îşi cunosc valoarea. Cea mai mare avea aptitudini muzicale, mijlocia era foarte talentată la pictură; dar de aceste calităţi aproape nimeni nu ştiuse nimic ani la rînd, fiind descoperite de-abia în ultimul timp, absolut întîmplător. Într-un cuvînt, despre ele se vorbeau foarte multe lucruri de toată lauda. Dar existau şi răuvoitori. Unii se arătau îngroziţi cînd pomeneau de numărul imens al cărţilor citite de fete. Cu măritişul nu se grăbeau; preţuiau cercurile pe care le frecventau, dar nu peste măsură. Faptul apare cu atît mai demn de relevat, cu cît toţi ştiau orientarea, caracterul, ţelurile şi dorinţele tatălui lor.

Era aproape ora unsprezece cînd prinţul sună la uşa generalului. Acesta locuia la etaj şi ocupa un apartament cît se poate de modest, deşi corespunzător poziţiei sale sociale. Îi deschise un fecior în livrea şi prinţul trebui să aibă lungi explicaţii cu acest om, care de la bun început se uitase cu suspiciune la el şi la bocceluţă. În cele din urmă, după repetate şi precise declaraţii că este prinţul Mîşkin şi că trebuie să-l vadă pe general pentru o chestiune importantă, servitorul, derutat, îl introduse alături, într-o încăpere mică de lîngă anticamera cabinetului şi-l predă unui alt om, care făcea dimineaţa aici de serviciu şi-i anunţa generalului pe musafiri. Acest al doilea lacheu era îmbrăcat în frac, avea mai mult de patruzeci de ani, o fizionomie preocupată şi, fiind uşierul special al cabinetului, cel care-l anunţa pe Excelenţa Sa cînd venea cineva în audienţă, îşi cunoştea foarte bine valoarea.

— Aşteptaţi puţin în anticameră, iar legăturica lăsaţi-o aici, spuse el şi se aşeză fără grabă şi plin de importanţă în fotoliul său, privindu-l cu o uimire severă pe prinţ, care se instalase pe scaun chiar lîngă el, ţinîndu-şi bocceluţa în mîini.

— Dacă-mi permiţi, zise prinţul, mai bine aş sta aici cu dumneata, căci ce să fac singur dincolo?

— În vestibul nu puteţi rămîne, fiindcă sînteţi vizitator, adică oaspete. Vreţi să vorbiţi chiar cu generalul?

După toate aparenţele, lacheul nu se putea împăca cu gîndul că trebuie să introducă un asemenea vizitator şi se decisese să-l mai întrebe o dată.

— Da, am o problemă... dădu prinţul să înceapă.

— Nu vă întreb ce problemă aveţi, treaba mea e numai să vă anunţ. Însă în absenţa secretarului, v-am spus doar, nu intru ca să-i spun

generalului.

Suspiciunea omului creştea parcă din ce în ce mai mult; prea din cale-afară nu semăna prinţul cu vizitatorii obişnuiţi, deşi, destul de des, aproape în fiecare zi, la o anumită oră, generalul era nevoit să primească, mai ales în chestiuni de afaceri, oaspeţi uneori foarte diferiţi. Totuşi, deşi avea experienţă şi instrucţiunile primite erau destul de cuprinzătoare, valetul simţea o mare îndoială; medierea secretarului pentru a-l anunţa pe acest vizitator era necesară.

— Chiar... veniţi din străinătate? întrebă el parcă fără voie şi se fîstîci; voise, poate să întrebe: „Chiar sînteţi prinţul Mîşkin?“

— Da, mai adineaori am coborît din tren. Mi se pare mie sau ai vrut să mă întrebi dacă într-adevăr sînt prinţul Mîşkin şi n-ai făcut-o din politeţe?

— Hm... bîigui lacheul surprins.

— Te încredinţez că nu te-am minţit şi că n-o să trebuiască să dai socoteală din cauza mea. Şi dacă arăt cum arăt, dacă sînt cu bocceluţa asta, nu-i nimic de-a mirării: în momentul de faţă circumstanţele mele nu sînt strălucite.

— Hm. Vedeţi dumneavoastră, nu de asta mă tem. Sînt obligat să vă anunţ şi o să vină secretarul, numai dacă nu cumva... Aicea-i aici, parcă-mi vine să cred... De aceea, dacă se poate, aş îndrăzni să vă întreb: nu cumva sărăcia vă împinge să-i cereţi ceva generalului?

— O, nu, în privinţa asta fii absolut liniştit. Am altă treabă.

— Scuzaţi-mă că v-am întrebat judecînd după cum arătaţi. Aşteptaţi-l pe secretar; generalul e ocupat acum cu colonelul, dar acuşi vine şi secretarul... Companiei...

— Atunci, dacă e mult de aşteptat, aş avea o rugăminte la dumneata: n-aş putea fuma pe undeva? Am pipa şi tutunul la mine.

— Să fu-u-maţi? rosti valetul, aruncîndu-şi spre el privirea cu o uimire dispreţuitoare, ca şi cum nu şi-ar fi putut crede urechilor. Să fumaţi? Nu, aici nu puteţi fuma şi, pe deasupra, ar trebui să vă fie ruşine să vă gîndiţi la aşa ceva. He... mare poznă!

— Ah, n-am zis că aş putea să fumez în camera asta; ştiu şi eu că aici nu se poate; m-aş duce undeva, unde mi-ai arăta dumneata, pentru că am această deprindere şi n-am mai fumat de trei ore. De altfel, cum crezi dumneata, pentru că doar se zice: cîte bordeie...

— Hai, spuneţi şi dumneavoastră, cum să vă anunţ? mormăi valetul aproape fără voie. Mai întîi, n-ar trebui să staţi aici, ci în anticameră, pentru că sînteţi vizitator, adică musafir, şi o să fiu luat la rost... Şi-apoi, aveţi de gînd să vă mutaţi la noi? adăugă el, după ce mai aruncă o privire spre

bocceaua prinţului, care, evident, îl îngrijora.

— Nu, n-am de gînd. Chiar dacă aş fi invitat, n-aş rămîne. Am venit numai ca să fac cunoştinţă şi nimic altceva.

— Cum? Să faceţi cunoştinţă? întrebă valetul cu uimire şi cu suspiciune întreită. Atunci de ce-aţi mai spus la început că aţi venit cu o problemă?

— Ah, aproape că n-am nici o problemă! Adică, dacă vrei, am o problemă, să cer un sfat, însă în primul rînd am venit ca să mă recomand, pentru că sînt prinţul Mîşkin, iar generăleasa Epancina e şi ea ultima dintre prinţesele Mîşkin şi, în afară de dumneaei şi de mine, nu mai există Mîşkini.

— Carevasăzică, sînteţi şi rudă? întrebă lacheul şi tresări speriat aproape de tot.

— Tot aproape deloc. Adică, dacă am întinde coarda, ar reieşi, desigur, că sîntem rude, însă atît de îndepărtate, încît nici nu s-ar putea zice că sîntem cu adevărat. Din străinătate i-am scris generălesei o scrisoare, dar nu mi-a răspuns. Şi totuşi am considerat că, la întoarcere, e necesar să iau legătura cu dumneaei. Toate acestea ţi le explic ca să nu mai ai îndoieli, văzînd că încă eşti îngrijorat: anunţă doar că a sosit prinţul Mîşkin şi chiar din aceste cuvinte ale dumitale va reieşi clar scopul vizitei mele. Dacă voi fi primit – bine, dacă nu – tot bine, poate chiar foarte bine. Însă mi se pare că nu se poate să nu fiu primit: sînt sigur că generăleasa va vrea să-l vadă pe cel mai vechi şi pe unicul reprezentant al stirpei, mai ales că ţine foarte mult la originea ei, după cîte ştiu precis din auzite.

S-ar fi părut că această conversaţie a prinţului era simplă, dar, cu cît era mai simplă, cu atît devenea mai absurdă în cazul de faţă, iar experimentatul valet nu putea să nu sesizeze un aspect care era absolut decent de la om la om şi absolut indecent de la vizitator la servitor. Şi, deoarece servitorii sînt mult mai inteligenţi decît îi cred de regulă stăpînii lor, valetului îi intraseră în cap două bănuieli: sau prinţul e un coate-goale venit să cerşească, sau e pur şi simplu un prostuţ lipsit de ambiţie, deoarece un prinţ cu ambiţie nu s-ar fi înjosit într-atîta, încît să stea cu lacheul în vestibul, destăinuindu-şi problemele; deci, şi într-un caz, şi în celălalt, el, valetul, nu va trebui cumva să dea socoteală?

— Şi totuşi ar trebui să poftiţi în anticameră, spuse el cît putu de stăruitor.

— Păi, dacă aş fi stat acolo, nu ţi-aş fi explicat toate acestea, remarcă prinţul cu veselie, şi deci încă ai mai fi fost îngrijorat din pricina pelerinei mele şi a boccelei. Acum, zic eu, poate că nici nu mai are rost să-l aştepţi pe secretar, ai putea să mă anunţi şi singur.

— Pe un vizitator ca dumneavoastră nu-l pot anunţa în lipsa secretarului. Pe deasupra, însuşi generalul mi-a poruncit să nu-l deranjez oricine ar veni, atît timp cît e cu colonelul. Numai Gavrila Ardalionovici are voie să intre oricînd.

— E funcţionar de stat?

— Gavrila Ardalionovici? Nu. Nu, e în serviciu particular, la Companie. Legăturica lăsaţi-o aici.

— M-am şi gîndit la asta; dacă-mi dai voie. Ce zici, să mă dezbrac şi de pelerină?

— Sigur că da, doar n-o să intraţi cu pelerina la dumnealui.

Prinţul se ridică, îşi dezbrăcă în grabă pelerina şi rămase într-un sacou destul de decent şi bine cusut, deşi cam uzat. De jiletcă avea prins un lănţişor de oţel, de care atîrna un ceas genovez de argint.

Deşi prinţul era prostuţ – lacheul ajunsese deja la această concluzie –, totuşi, în cele din urmă, valetului i se păru că nu se cade să întreţină discuţia cu acesta, în pofida faptului că prinţul îi plăcea, desigur, în felul său. Însă, din alt punct de vedere, vizitatorul îi provoca o indignare categorică şi brutală.

— Generăleasa cînd primeşte? întrebă prinţul, aşezîndu-se iar pe scaunul pe care stătuse pînă atunci.

— Asta, rogu-vă, nu-i treaba mea. Primeşte la ceasuri diferite, depinde de persoană. Modistei i se permite să intre şi la unsprezece. Şi pe Gavrila Ardalionovici îl primeşte mai devreme decît pe alţii, chiar şi atunci cînd ia prima gustare.

— Iarna, camerele de-aici sînt mai bine încălzite decît în străinătate, remarcă prinţul, în schimb acolo, afară, e mai cald decît la noi, iar în casele lor rusul nostru nici nu poate trăi, pentru că nu-i obişnuit.

— Nu fac focul?

— Da, dar şi casele sînt altfel clădite, adică sobele şi ferestrele.

— Hm! Şi multă vreme aţi binevoit să călătoriţi?

— Doar patru ani. De altfel, n-am stat decît aproape într-un singur loc, la ţară.

— V-aţi dezobişnuit de felul în care trăim noi?

— Şi asta-i adevărat. Crede-mă, mă mir şi singur că n-am uitat să vorbesc ruseşte. Uite, discut acum cu dumneata şi îmi zic: „Păi vorbesc bine“. Poate că de asta vorbesc atît de mult. Zău, de ieri am poftă să tot vorbesc ruseşte.

— Hm! He! Înainte aţi locuit la Petersburg? (Cu toate că n-ar fi vrut s-o facă, lacheului îi era imposibil să nu susţină această discuţie atît de afabilă şi politicoasă.)

— La Petersburg? Aproape deloc, am fost doar în trecere de cîteva ori. Nici înainte nu ştiam nimic din rînduielile noastre, iar acum se-aud atîtea lucruri noi, încît chiar şi unul care le-a ştiut trebuie să afle iarăşi totul, să le înveţe pe toate din nou. Acum aici se vorbeşte mult despre tribunale[8].

— Hm!... Tribunalele. Ce-i drept, despre asta vorbeşte toată lumea, despre tribunale şi judecăţi. Dar acolo cum e, judecăţile-s mai cu dreptate sau nu?

— Nu ştiu. Am auzit multe lucruri bune despre ale noastre. Uite, din nou nu mai avem pedeapsa cu moartea[9].

— Şi acolo este?

— Da. Am văzut o execuţie în Franţa, la Lyon[10]. M-a luat Schneider cu el.

— Îi spînzură?

— Nu, în Franţa li se retează capul.

— Şi omul ce face, ţipă?

— Da' de unde! Nu durează mai mult de-o clipă. Omul e pus cu gîtul pe butuc şi cade un cuţit uite-aşa de lat, care alunecă pe-o maşinărie, ghilotină îi spune, cade greu, cu putere... Capul sare atît de repede, încît nici n-apuci să clipeşti din ochi. Pregătirile sînt grele. Uite, cînd omului i se citeşte sentinţa, cînd îl îmbracă, îl leagă, îl duc la eşafod, atunci e groaznic pentru el! Lumea aleargă să vadă, chiar femeile, deşi francezilor nu prea le place ca femeile să se uite la aşa ceva.

— Nu-i treaba lor.

— Desigur! Desigur! Chinul e-atît de mare!... Criminalul era om deştept, neînfricat, puternic, în floarea vîrstei. Legros îl chema. Ei bine, dacă vrei să crezi, bine, dacă nu – nu crede, dar, cînd a urcat pe eşafod, plîngea şi era alb la faţă precum coala de hîrtie. Oare se poate una ca asta? Oare nu-i îngrozitor? Cine plînge de frică? Nici n-am crezut că poate plînge cineva care nu mai e copil, un om care n-a plîns niciodată, un om de patruzeci şi cinci de ani. Ce se întîmplă cu sufletul în asemenea clipe, ce spasme îl scutură? E o batjocorire a sufletului şi nimic altceva! Dacă s-a spus: „Să nu ucizi“, trebuie ucis pentru că a săvîrşit un omor? Nu, nu se cade. Execuţia am văzut-o acum o lună, dar şi astăzi parcă o am înaintea ochilor. De vreo cinci ori am visat-o.

Vorbind, prinţul chiar se însufleţise, o roşeaţă uşoară îi colorase faţa palidă, deşi vocea îi era tot scăzută. Valetul îl urmărea cu un interes plin de simpatie, încît s-ar fi părut că nu vrea să-i scape nimic; poate că şi el era un om cu imaginaţie şi cu un crîmpei de gîndire.

— Bine măcar că nu se chinuieşte mult cînd îi zboară capul, spuse el.

— Ştii ceva? continuă prinţul cu înflăcărare. Uite, ai remarcat acest lucru, pe care, ca şi dumneata, îl remarcă toţi, iar maşinăria, ghilotina tocmai pentru asta a fost concepută. Însă chiar atunci mie mi-a trecut prin minte o întrebare: nu cumva e chiar mai rău aşa? Dumitale îţi vine să rîzi, ţi se pare o neghiobie, dar, avînd oarecare imaginaţie, te poate încerca şi o asemenea idee. Ia gîndeşte-te ce se întîmplă, de pildă, în cazul torturii: dureri şi răni, cazne trupeşti, deci toate acestea te distrag de la suferinţa sufletească, încît numai rănile te chinuiesc pînă mori. Însă, poate, cea mai puternică, cea mai mare durere nu ţi-o provoacă rănile, ci faptul că ştii sigur că mai întîi peste un ceas, apoi peste zece minute, pe urmă peste o jumătate de minut, şi, în sfîrşit, acum, chiar în clipa aceasta, sufletul îţi va zbura din trup şi om nu vei mai fi, iar toate acestea le ştii precis; important e că ştii sigur. Uite, în momentul cînd îţi pui capul sub cuţit şi îl auzi lunecînd în jos, chiar acel sfert de secundă e cel mai înfiorător. Ştii dumneata că nu-i fantezie de-a mea şi că mulţi alţii au spus-o? Sînt atît de încredinţat în privinţa aceasta, încît îţi spun de-a dreptul părerea mea. Execuţia pentru un omor e o pedeapsă incomparabil mai grea decît însăşi crima. Uciderea pe baza unei sentinţe este incomparabil mai teribilă decît cînd te omoară tîlharii. Cel pe care tîlharii îl ucid, îl taie noaptea în pădure sau îi fac capătul altundeva negreşit că încă mai speră pînă în ultima clipă că se va salva. S-au văzut destule cazuri, cînd omul are beregata tăiată, dar încă mai speră sau fuge sau imploră îndurarea. Pe cînd aici, toată această ultimă speranţă, cu care ţi-ar fi de zece ori mai uşor să mori, îţi e în mod sigur confiscată; e vorba de o sentinţă şi certitudinea faptului că sigur n-o vei putea evita te chinuie îngrozitor şi nu există nimic pe lume mai teribil decît acest chin. În timpul unei bătălii, pune-l pe un soldat în dreptul tunului, trage în el şi-o să vezi că tot mai speră; dar citeşte-i aceluiaşi soldat o condamnare sigură şi o să-şi iasă din minţi sau o să înceapă să plîngă. Cine a spus că firea omenească e în stare să suporte aşa ceva fără să ajungă la nebunie? La ce bun această batjocură, infamă, inutilă, vană? Poate că va fi existînd un om căruia i s-a citit sentinţa, a fost lăsat să se chinuiască, iar apoi i s-a zis: „Du-te, ai fost iertat“[11]. Uite, poate că un asemenea om ar fi în măsură să povestească. Hristos însuşi a vorbit despre acest chin şi această spaimă. Nu, nu se cade ca omul să fie tratat astfel!

Deşi n-ar fi putut exprima toate acestea cum o făcuse prinţul, valetul înţelese, chiar dacă nu tot, atunci măcar ideea principală, lucru care i se putea citi pe faţa înduioşată.

— Mă rog, spuse el, dacă vreţi să fumaţi şi nu mai puteţi răbda, nu vă opresc, dar fumaţi cît mai repede. N-aş vrea să nu fiţi aici cînd o să vă cheme înăuntru. Uite, sub scară este o uşă. Intraţi pe uşă, în stînga e o

odăiţă; acolo puteţi fuma, numai să deschideţi ferestruica, pentru că la noi rînduiala...

Însă prinţul nu mai apucă să fumeze. În vestibul intră un tînăr cu nişte hîrtii în mînă. Valetul se repezi să-i scoată blana. Tînărul se uită pieziş la prinţ.

— Gavrila Ardalionovici, începu valetul confidenţial şi aproape familiar, dumnealui zice că e prinţul Mîşkin, rudă cu doamna, a venit cu trenul din străinătate şi cu o bocceluţă la subsuoară, numai că...

Mai mult prinţul nu auzi, pentru că valetul continuă în şoaptă. Gavrila Ardalionovici asculta atent şi îl privea pe prinţ cu mare curiozitate. În sfîrşit, încetă să mai asculte şi se apropie nerăbdător de el.

— Sînteţi prinţul Mîşkin? întrebă el extrem de politicos şi amabil. Era un tînăr frumos, tot de vreo douăzeci şi opt de ani, blond, zvelt, de înălţime mijlocie, cu bărbuţă *à la* Napoleon[12], cu faţa inteligentă şi foarte frumoasă. Numai zîmbetul, cu toată amabilitatea pe care încerca s-o afişeze, era cam prea afectat; schiţîndu-l, dinţii se arătau cam prea regulaţi, ca nişte perle; cu toată aparenta lui voioşie şi sinceritate, privirea îi era cam prea fixă şi iscoditoare.

„Probabil că, atunci cînd e singur, nu are deloc privirea aceasta şi poate că nu rîde niciodată“, îşi spuse prinţul, simţind ceva.

Îi explică repede tot ce se putea, aproape repetînd lămuririle pe care le dăduse valetului şi, mai înainte, lui Rogojin. Între timp, Gavrila Ardalionovici părea că se străduieşte să-şi aducă aminte ceva.

— Nu cumva dumneavoastră, întrebă el, aţi binevoit, acum un an sau poate mai puţin să-i trimiteţi Elizavetei Prokofievna o scrisoare, din Elveţia, parcă?

— Întocmai.

— În cazul acesta sînteţi cunoscut aici şi îşi vor aminti de dumneavoastră. Doriţi să vorbiţi cu Excelenţa Sa? Imediat îl înştiinţez... Îndată va fi liber. Numai că... ar fi bine să poftiţi deocamdată în anticameră... De ce a stat aici prinţul? îl întrebă el sever pe valet.

— V-am spus că aşa a dorit dumnealui...

În acest timp, uşa cabinetului se deschise brusc şi ieşi un militar cu o servietă în mînă, care vorbea tare şi făcea plecăciuni de rămas-bun.

— Eşti aici, Ganea? se auzi o voce strigînd din cabinet. Ia vino încoace!

Gavrila Ardalionovici îi făcu prinţului un semn cu capul şi intră grăbit în birou.

Peste vreo două minute uşa se deschise din nou şi se auzi vocea sonoră şi afabilă a lui Gavrila Ardalionovici:

— Poftiţi, prinţe!

7 Aluzie la deviza de pe blazonul lui Alexei Andreevici Arakceev (1769-1834), prieten al ţarului Alexandr I şi înalt demnitar, care şi-a căpătat o tristă faimă prin cruzimea şi prostia sa; Alexandr Puşkin i-a dedicat o epigramă foarte caustică.

8 Reforma justiţiei a avut loc în Rusia în anul 1864; vechiul sistem judiciar, care-i trata pe inculpaţi diferenţiat, în funcţie de statutul lor social, a fost înlocuit cu unul de tip european, bazat pe egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii. Procesele, spre deosebire de sistemul anterior, erau publice, cu juraţi şi avocaţi, ziarele tipăreau informaţii culese din sălile tribunalelor.

9 Pedeapsa cu moartea a fost abolită în anul 1753, dar curînd a fost reintrodusă pentru crime împotriva statului şi pentru infracţiuni deosebit de grave. La aceasta a contribuit şi larga răspîndire în Rusia a procedeelor de „luptă revoluţionară“, care nu excludeau anarhia, terorismul, atentatul şi complotul.

10 Pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, în Franţa execuţiile pentru crime de drept comun erau publice.

11 Însuşi Dostoievski a trecut printr-o astfel de experienţă, în 1849, cînd a fost condamnat la moarte şi i s-a anunţat comutarea pedepsei cu cîteva minute înaintea execuţiei. Mai tîrziu, scriitorul avea să afle din ziare că şi altor condamnaţi li s-a aplicat această procedură „educativă“ inumană. Motivul pentru care Dostoievski a ajuns în faţa eşafodului a fost participarea sa la întrunirile unui cerc de liber-cugetători (unde se dezbăteau mai ales ideile socialismului utopic, care circulau în Franţa contemporană). Întemeietorul acestui cerc, Mihail Vasilievici Petraşevski (1819-1867), a murit în surghiun, refuzînd amnistia acordată (după ce se constatase că întrunirile cercului său aveau un caracter paşnic), cerînd zadarnic rejudecarea procesului.

12 Referirea este la Napoleon al III-lea, împăratul de atunci al Franţei.

III

Generalul Ivan Feodorovici Epancin stătea în picioare în mijlocul cabinetului său şi privea cu imensă curiozitate spre prinţul care tocmai intra; făcu chiar şi doi paşi către el. Prinţul se apropie şi se recomandă.

— Ei bine, răspunse generalul, cu ce aş putea să vă fiu de folos?

— Nu am nici o problemă presantă; scopul meu a fost doar să fac cunoştinţă cu dumneavoastră. Nu aş fi vrut să vă deranjez, deoarece nu ştiu nici ziua de primire, nici dispoziţiile dumneavoastră... Însă de-abia am coborît din tren... am sosit din Elveţia...

Generalul era cît pe ce să pufnească în rîs, însă se gîndi că nu se cade şi se abţinu; apoi se mai gîndi, îşi miji ochii, îşi măsură încă o dată musafirul din cap pînă în picioare, după care îi arătă repede un scaun, se aşeză şi el puţin pieziş şi se răsuci nerăbdător spre prinţ. Ganea stătea în picioare într-un colţ al încăperii şi sorta hîrtiile de pe birou.

— De regulă, nu prea am timp să fac noi cunoştinţe, spuse generalul, însă, întrucît dumneavoastră aveţi un scop, atunci...

— Am presimţit, îl întrerupse prinţul, că negreşit veţi crede că vizita mea are un scop anumit. Dar, zău, în afara plăcerii de a vă cunoaşte, nu mai am nici un scop personal.

— Fireşte, şi pentru mine plăcerea e foarte mare, dar totuşi nu distracţia e totul, ştiţi că uneori oamenii mai au şi treburi... În plus, nici pînă în clipa de faţă nu pot să întrezăresc ceva comun între noi... ca să zic aşa, motivul...

— Indiscutabil, nu există nici un motiv şi, desigur, nu avem prea multe în comun. Pentru că, dacă eu sînt prinţul Mîşkin, iar soţia dumneavoastră se trage din stirpea noastră, asta, se înţelege, nu este un motiv. Înţeleg foarte bine. Însă, totuşi, este singurul motiv. Am lipsit din Rusia mai bine de patru ani; de fapt, în ce hal am plecat: aproape că nu eram în toate minţile! Nici atunci nu ştiam nimic, iar acum – cu atît mai puţin. Am nevoie de oameni cumsecade, chiar şi o problemă aş avea, dar nu ştiu unde să mă duc. Încă de la Berlin mi-am zis: „Îmi sînt aproape rude, voi începe cu ei; poate că ne vom fi de folos unii altora, ei mie, eu lor, dacă sînt oameni cumsecade“. Şi am auzit că sînteţi oameni cumsecade.

— Vă sînt foarte recunoscător, făcu generalul surprins. Daţi-mi voie să vă întreb: unde aţi tras?

— Deocamdată n-am tras nicăieri.

— Deci de la gară aţi venit direct la mine? Cu toate... bagajele?

— Bagaje n-am aproape deloc, doar o legăturică cu rufărie, pe care o duc de obicei în mînă. O cameră la hotel pot găsi şi diseară.

— Deci, aveţi de gînd, totuşi, să vă luaţi o cameră la un hotel?

— Sigur că da.

— Judecînd după cuvintele dumneavoastră, am crezut că aţi vrut să rămîneţi la mine.

— Asta s-ar fi putut, dar numai la invitaţia dumneavoastră. Însă, recunosc, n-aş rămîne nici invitat şi nu pentru că aş avea un motiv, ci... pentru că aşa-i firea mea.

— Înseamnă că am făcut foarte bine că nu v-am invitat şi nu vă invit. Daţi-mi voie, prinţe, să le lămuresc pe toate dintr-odată: întrucît acum cîteva clipe am căzut amîndoi de acord că nici nu poate fi vorba de vreo legătură de rudenie între noi, deşi aceasta ar fi fost, fireşte, foarte măgulitoare pentru mine, rezultă că...

— Rezultă că ar trebui să mă ridic şi să plec? întrebă prinţul, ridicîndu-se puţin de pe scaun şi rîzînd chiar cu veselie, în pofida circumstanţelor evident dificile în care se afla. Ei bine, generale, jur că, deşi practic nu cunosc deloc obiceiurile de aici, deşi nu ştiu deloc felul de viaţă al oamenilor de aici, exact aşa mi-am închipuit că va ieşi totul. Ce să-i faci, probabil că tocmai aşa trebuia să se întîmple... Nici la scrisoarea de atunci n-am primit răspuns... Aşa că, rămîneţi cu bine şi scuzaţi deranjul.

În aceste clipe, privirea prinţului era atît de blîndă şi zîmbetul atît de lipsit de orice nuanţă de resentiment ascuns, încît generalul se opri brusc şi dintr-odată îşi privi musafirul cu alţi ochi; toată această schimbare de atitudine se produse într-o clipă.

— Ştiţi ceva, prinţe, spuse el cu voce aproape total schimbată, chiar dacă eu, totuşi, nu vă cunosc, nu este exclus ca Elizaveta Prokofievna să dorească a cunoaşte un om care poartă fostul ei nume de familie... Mai staţi puţin, dacă doriţi şi dacă timpul vă îngăduie.

— O, timpul meu îngăduie, timpul îmi aparţine numai mie (şi imediat prinţul îşi puse pe masă pălăria moale, cu boruri rotunde). Mărturisesc, chiar am sperat că, poate, Elizaveta Prokofievna îşi va aminti că i-am scris. Adineaori, cînd aşteptam în vestibul, servitorul dumneavoastră a bănuit că, din sărăcie, am venit să vă cerşesc ceva; am remarcat acest lucru şi cred că aţi dat instrucţiuni precise în această privinţă; însă eu, fiţi sigur de asta, n-am venit decît ca să fac cunoştinţă cu nişte oameni. Numai că îmi pare rău cînd mă gîndesc că v-am deranjat.

— Prinţe, spuse generalul cu un zîmbet vesel, dacă sînteţi într-adevăr cum păreţi, cred că nu mi-ar părea rău să ne cunoaştem, însă, vedeţi dumneavoastră, eu sînt o persoană ocupată, chiar acum trebuie să mă apuc

să verific şi să semnez nişte hîrtii, apoi plec la Luminăţia Sa, pe urmă la slujbă, aşa că, deşi mă bucur de vizita oamenilor... cumsecade, adică... dar... De altfel, sînt atît de convins de excelenta dumneavoastră educaţie, încît... Dar cîţi ani aveţi, prinţe?

— Douăzeci şi şase.

— Ia te uită! Vă credeam mult mai tînăr.

— Da, se zice că par mai tînăr la faţă. Cît despre deranj, voi învăţa să nu vă stingheresc şi voi înţelege repede, pentru că nici mie nu-mi place deloc să stingheresc. Şi, în sfîrşit, pare-mi-se, sîntem oameni aparent atît de diferiţi... în multe privinţe, încît s-ar părea că între noi nu există puncte comune... dar să ştiţi că acestei ultime idei eu însumi nu-i dau crezare, pentru că foarte adesea doar avem impresia că n-ar exista puncte comune, însă ele există... şi lenevia omenească e de vină că oamenii se sondează unii pe alţii din ochi şi nu sînt în stare să găsească nimic... Ce ziceţi, începutul e plicticos? Dumneavoastră parcă aţi...

— Două cuvinte, vă rog: aveţi ceva avere? Sau, poate, intenţionaţi să vă găsiţi o ocupaţie oarecare? Scuzaţi-mă că vă iau aşa...

— Nici vorbă! Întrebarea o apreciez foarte mult şi o înţeleg. Deocamdată nu am nici un fel de avere şi nici o ocupaţie, tot deocamdată, deşi ar trebui. Cît despre bani, pînă acum n-au fost ai mei, mi i-a dat Schneider, profesorul meu, la care m-am tratat şi am studiat în Elveţia; mi-a dat exact cîţi să-mi ajungă de drum şi acum, de pildă, nu mi-au mai rămas decît cîteva copeici. Ce-i drept, am şi o chestiune de rezolvat şi v-aş cere sfatul, dar...

— Spuneţi-mi, cum aveţi deocamdată de gînd să vă cîştigaţi existenţa şi care vă sînt intenţiile? îl întrerupse generalul.

— Aş vrea să muncesc undeva.

— O, da, sînteţi filosof şi totuşi... credeţi că aveţi vreun talent, vreo aptitudine cît de mică, adică din acelea care asigură pîinea cea de toate zilele? Iar vă rog să mă scuzaţi...

— Ah, nu vă mai scuzaţi. Nu, nu cred că aş avea vreun talent sau vreo aptitudine deosebită; mai degrabă dimpotrivă, pentru că sînt om bolnav şi n-am studiat sistematic. Iar în privinţa pîinii, mi se pare...

Generalul iarăşi îl întrerupse şi iarăşi începu să-l descoase. Prinţul îi relată din nou tot ce s-a povestit deja. Reieşi că generalul auzise de răposatul Pavlişcev şi chiar îl cunoscuse personal. De ce se interesase Pavlişcev de educaţia lui nici prinţul nu putu să explice – de altfel, e posibil s-o fi făcut din prietenie pentru răposatul lui tată. După moartea părinţilor, prinţul, rămas orfan de mic, crescuse şi trăise toată viaţa la ţară, întrucît starea sănătăţii lui pretindea aer curat. Pavlişcev îl lăsase în grija unor

moşierese bătrîne, rude cu el; i se angajase întîi o guvernantă, apoi un pedagog; de altfel, prinţul declară că, deşi îşi aminteşte totul, poate explica satisfăcător doar puţine lucruri, deoarece de foarte multe dintre ele nu-şi dădea seama. Frecventele crize ale bolii făcuseră din el aproape un idiot (prinţul chiar aşa spuse: un idiot). Povesti, în sfîrşit, că Pavlişcev se întîlnise odată la Berlin cu profesorul Schneider, un elveţian care se ocupă tocmai de aceste maladii, are un stabiliment în Elveţia, în cantonul Valais, face cure prin metode personale, cu băi reci şi gimnastică, tratează idiotismul şi demenţa, îngrijindu-se pe deasupra de instruirea şi dezvoltarea spirituală a pacienţilor; spuse că Pavlişcev, după ce l-a trimis la acesta în Elveţia acum vreo cinci ani, a murit subit cu doi ani în urmă, fără să lase dispoziţii; că Schneider l-a ţinut şi i-a continuat tratamentul încă doi ani; că nu l-a vindecat de tot, dar că l-a ajutat foarte mult; şi că, în sfîrşit, la dorinţa lui proprie şi drept consecinţă a unei circumstanţe favorabile, l-a trimis acum în Rusia.

Generalul fu foarte uimit.

— Şi chiar nu aveţi pe nimeni în Rusia, absolut pe nimeni? întrebă el.

— Acum n-am pe nimeni, dar sper... mai ales că am primit o scrisoare...

— Măcar, îl întrerupse generalul, neauzind ce spusese despre scrisoare, aţi studiat ceva şi boala nu vă mai împiedică să ocupaţi vreo funcţie, vreo slujbă nu foarte dificilă?

— O, sînt sigur că nu mă împiedică. Cît despre slujbă, mi-aş dori-o foarte mult, deoarece vreau să văd şi eu de ce sînt capabil. Dar de-a lungul acestor patru ani am studiat tot timpul, deşi nu foarte regulat, după un sistem special, reuşind să citesc foarte multe cărţi ruseşti.

— Cărţi ruseşti? Să înţeleg că ştiţi bine gramatică şi puteţi scrie fără greşeli?

— O, pot foarte bine.

— Excelent. Şi scrieţi frumos?

— Scrisul meu e excelent. Da, în acest domeniu chiar am talent, sînt un maestru al caligrafiei. Daţi-mi să vă scriu ceva pe loc, de probă, spuse prinţul cu înflăcărare.

— Vă rog. Chiar că e nevoie de o probă... Şi îmi place această solicitudine a dumneavoastră, prinţe, zău că sînteţi foarte simpatic.

— Aveţi nişte ustensile de scris grozave şi cîte creioane, cîte peniţe, ce hîrtie groasă şi bună... Şi ce birou frumos aveţi! Peisajul acesta îl ştiu, e elveţian. Sînt sigur că artistul l-a pictat după natură, am văzut şi eu locul, e în cantonul Uri.

— Se poate, deşi tabloul l-am cumpărat aici. Ganea, dă-i prinţului hîrtie; aveţi condei şi hîrtie, poftiţi la masa de aici. Ce-i asta? îl întrebă generalul pe Ganea, care între timp scosese din servietă un portret fotografic de format mare. Oho! Nastasia Filippovna! Ea, chiar ea ţi l-a trimis? îl întrebă el pe Ganea cu mare însufleţire şi curiozitate.

— Mi l-a dat chiar acum, cînd am fost cu felicitările. O rugasem de mult. Nu ştiu dacă nu o fi vreo aluzie din partea ei că am venit cu mîna goală, fără cadou, tocmai într-o asemenea zi, adăugă Ganea, zîmbind forţat.

— Ba nu! îl întrerupse, cu convingere, generalul. Şi, drept să-ţi spun, tare ciudat mai gîndeşti! Să-ţi facă aluzie... păi nu-i mercantilă deloc. Şi, apoi, ce-i poţi tu dărui: aici e nevoie de mii! O fotografie? Apropo, încă nu ţi-a cerut o fotografie?

— Nu, încă nu mi-a cerut şi, poate, nici n-o să-mi ceară vreodată. Ivan Feodorovici, n-aţi uitat de serata de azi? Sînteţi doar dintre invitaţii speciali.

— N-am uitat, desigur, şi-o să fiu prezent. Cum să lipsesc, doar e ziua ei de naştere, împlineşte douăzeci şi cinci de ani! Hm... Ştii ceva, Ganea, fie ce-o fi, îţi destăinuiesc secretul, pregăteşte-te. Lui Afanasi Ivanovici şi mie ne-a promis că astă-seară, la ea acasă, îşi va spune ultimul cuvînt: a fi sau a nu fi! Aşa că e bine să ştii.

Ganea se tulbură brusc, încît chiar păli puţin la faţă.

— A spus ea asta? întrebă el şi vocea parcă îi tremura.

— Acum trei zile şi-a dat cuvîntul. Am bătut-o amîndoi la cap pînă n-a mai avut încotro şi a promis. Ne-a rugat numai să păstrăm secretul faţă de tine.

Generalul îl privea cu atenţie pe Ganea; se vedea că nu-i place fîstîceala acestuia.

— Nu uitaţi, Ivan Feodorovici, spuse Ganea îngrijorat şi ezitînd, că mi-a lăsat libertatea deplină de decizie pînă tranşează ea însăşi problema, ba încă şi atunci ultimul cuvînt îmi aparţine...

— Vrei să zici că... vrei să zici că... spuse generalul, brusc alarmat.

— Nimic.

— Ba să mă ierţi, ce vrei să faci cu noi?

— Păi nu renunţ. Poate că nu m-am exprimat cum trebuia...

— Asta mai lipsea: să renunţi! spuse generalul cu o ciudă pe care nici nu încerca să şi-o mascheze. Aici, frăţioare, problema nu mai e că tu nu refuzi, ci în solicitudinea, în plăcerea, în bucuria cu care vei primi cuvintele ei... Care mai e situaţia acasă la tine?

— Acasă? Acasă toate-s cum vreau eu, numai tata face pozne ca de obicei, iar în ultimul timp s-a obrăznicit de tot; nici nu mai vorbesc cu el,

însă îl ţin din scurt şi, zău, dacă n-ar fi mama, de mult i-aş fi arătat uşa. Se înţelege că mama plînge tot timpul; soră-mea e înfuriată foc, dar le-am spus la amîndouă, în cele din urmă, că sînt stăpîn pe soarta mea şi vreau ca în casă să mi se dea... ascultare. În orice caz, toate acestea i le-am trîntit în faţă soră-mii, clar şi răspicat, în prezenţa mamei.

— Vezi, frăţioare, eu tot nu te înţeleg, rosti gînditor generalul, strîngînd puţin din umeri şi desfăcîndu-şi braţele. Ţi-aminteşti cînd a venit zilele trecute Nina Alexandrovna? Geme şi oftează. „Ce-i cu dumneavoastră?“, o întreb. Reiese că pentru dumnealor e, cică, vorba de dezonoare. Ce dezonoare să fie? permiteţi să întreb. Cine ar putea să-i reproşeze ceva Nastasiei Filippovna sau ce lucru urît ar putea da pe faţă? Poate faptul că a trăit cu Toţki? Păi ăsta-i un fleac, mai ales în împrejurările cunoscute! „Nu-i aşa, zice, că n-aţi lăsa-o să se apropie de fiicele dumneavoastră?“ Na-ţi-o bună! Ah, Nina Alexandrovna! Adică, se poate ca omul să nu priceapă, să nu-şi înţeleagă...

— Situaţia? îl ajută Ganea pe generalul aflat în dificultate. O înţelege, nu fiţi supărat pe ea. De altminteri, i-am tras un perdaf chiar atunci, ca să nu-şi mai bage nasul unde nu-i fierbe oala. Şi totuşi, dacă pînă acum mai avem ceva linişte în casă, e pentru că nu a fost spus ultimul cuvînt. În orice caz, furtuna e gata să se dezlănţuie. Dacă astăzi se va spune ultimul cuvînt, scandalul e ca şi făcut.

Prinţul auzi această conversaţie din colţul lui, unde-şi dădea proba de caligrafie. Termină, se apropie de masă şi depuse coala de hîrtie.

— Deci asta-i Nastasia Filippovna? rosti el, după ce studie atent şi curios portretul. E extraordinar de frumoasă! adăugă imediat, cu însufleţire. Portretul înfăţişa într-adevăr o femeie de o frumuseţe neobişnuită. Era fotografiată într-o rochie neagră, de mătase, extrem de simplă şi elegantă; părul, probabil castaniu, îi era pieptănat simplu, cum se poartă în casă; ochii îi erau negri şi adînci, fruntea gînditoare; pe chip avea întipărită o expresie pasională şi parcă trufaşă. Era trasă la faţă şi, poate, palidă... Ganea şi generalul îl priviră uimiţi pe prinţ...

— Cum, adică, Nastasia Filippovna? O cunoaşteţi pe Nastasia Filippovna? întrebă generalul

— Da. Nu-s în Rusia decît de-o zi şi de-o noapte, dar o cunosc pe această făptură fermecătoare, răspunse prinţul şi le povesti pe loc întîlnirea cu Rogojin şi tot ce aflase de la acesta.

— Grozave noutăţi! exclamă generalul, care se alarmase iarăşi după ce-l ascultase foarte atent pe prinţ. Îl fixă pe Ganea cu o privire iscoditoare.

— Cred că nu-i decît neobrăzare la mijloc, bîigui Ganea, puţin derutat şi el. Fecioraşul de negustor îşi face de cap. Am mai auzit cîte ceva

despre el.

— Şi eu, frăţioare, am auzit, continuă generalul. Chiar atunci, după tărăşenia cu cerceii, Nastasia Filippovna mi-a povestit tot. Dar vezi că acum treburile stau altfel. Poate că, într-adevăr, e un milion la mijloc şi... pasiunea, chiar dacă-i una monstruoasă, miroase, totuşi, a pasiune şi doar se ştie de ce sînt în stare aceşti domni, cînd îi apucă năbădăile... Hm!... Să nu iasă vreo încurcătură! încheie el gînditor.

— Vă sperie milionul? surîse Ganea.

— Pe tine nu, aşa-i?

— Cum vi s-a părut, prinţe, întrebă deodată Ganea, ce-i cu el, e om serios sau numai aşa, un zurbagiu? Dumneavoastră ce impresie v-a făcut?

În sufletul lui Ganea se petrecea ceva deosebit în timp ce punea această întrebare. Era ca şi cum în creier i s-ar fi aprins o idee nouă şi neobişnuită care începuse să-i licărească nerăbdătoare în ochi. Iar generalul, care se alarmase la modul sincer şi naiv, se uita şi el pieziş la prinţ, însă parcă nu aştepta mare lucru de la răspunsul acestuia.

— Nu ştiu cum să vă spun, zise prinţul, dar mi s-a părut că are multă patimă în el şi că această patimă e chiar bolnăvicioasă. De fapt, încă nu-i înzdrăvenit. N-ar fi exclus ca de la primele zile petrecute în Petersburg să cadă iarăşi la pat, mai ales dacă se pune pe chefuit.

— Da? Aşa vi s-a părut? se agăţă generalul de această idee.

— Da, aşa mi s-a părut.

— Problema e că asemenea istorii se pot întîmpla nu în cîteva zile, ci pînă diseară, chiar astăzi lucrurile pot lua cine ştie ce întorsătură, spuse Ganea şi rîse spre general.

— Hm!... Desigur... Şi-atunci totul depinde de ce-o să i se năzărească ei, zise generalul.

— Nu ştiţi cum e cîteodată?

— Adică cum e? Generalul, indispus la culme, strînse iarăşi din umeri. Ascultă, Ganea, încearcă astăzi, rogu-te, să nu i te pui împotrivă, străduieşte-te să-i fii, ştii... într-un cuvînt... pe plac... Hm!... De ce strîmbi din buze? Ascultă, Gavrila Ardalionovici, n-ar strica, n-ar strica deloc să ne punem acum întrebarea: la ce bun să ne agităm? Îţi dai seama că în ce priveşte folosul meu, pe care-l am în casă, sînt de mult asigurat; într-un fel sau altul, lucrurile tot o să le întorc în favoarea mea. Hotărîrea lui Toţki e de nestrămutat, prin urmare şi eu sînt absolut sigur. Şi, dacă acum îmi mai doresc ceva, nu-i decît spre binele tău. Judecă şi tu. Sau, poate, n-ai încredere în mine? Doar eşti om... într-un cuvînt, eşti om deştept şi mi-am pus speranţa în tine... iar asta, în cazul de faţă, e... e...

— Cel mai important lucru, încheie Ganea fraza, ajutîndu-l din nou

pe generalul aflat în dificultate şi strîmbîndu-şi buzele într-un zîmbet caustic, pe care nu mai voia să-l ascundă. Îl fixa pe general cu privirea febrilă drept în ochi, parcă dorind chiar ca acesta să poată citi tot ce gîndeşte el. Generalul se congestionă la faţă şi se aprinse de furie.

— Chiar aşa, inteligenţa e lucrul cel mai important! preciză el, privindu-l tăios pe Ganea. Tare ridicol mai eşti, Gavrila Ardalionovici! Observ că te bucuri de sosirea acestui fecioraş de negustor, ca şi cum ţi-ar fi deschis o portiţă de scăpare. Aici chiar că trebuie să-ţi pui inteligenţa la bătaie de la bun început; aici chiar că trebuie înţeles şi... procedat de ambele părţi cinstit şi direct, altfel... trebuia să dai de ştire din vreme, ca să nu-i compromiţi şi pe alţii, mai ales că timp ai avut destul şi chiar încă-ţi mai rămîne destul (generalul îşi ridică sprîncenele semnificativ), cu toate că nu mai sînt decît cîteva ore... Ai înţeles? Ai înţeles? La urma urmei, vrei sau nu vrei? Dacă nu vrei, spune şi – să fii sănătos. Nimeni, stimate Gavrila Ardalionovici, nu te ţine, nimeni nu te împinge cu forţa în capcană, dacă în toată povestea asta vezi o capcană.

— Vreau, rosti cu jumătate de glas, dar ferm Ganea, plecîndu-şi privirile în pămînt şi tăcînd posomorît.

Generalul era satisfăcut. Se enervase, dar acum se vedea că se căia pentru că mersese prea departe. Brusc, se răsuci spre prinţ şi parcă pe faţa lui se putu citi gîndul alarmant că prinţul a fost aici şi a auzit totul. Dar se calmă într-o clipă: fusese suficient să-i arunce prinţului o privire ca să se liniştească pe deplin.

— Oho! exclamă generalul privind proba de caligrafie pe care i-o prezentase prinţul. Păi e-o adevărată artă! Şi ce scriere rară! Ia te uită, Ganea, ce talent!

Pe hîrtia velin, groasă, cu litere ruseşti medievale, prinţul scrisese propoziţia: *„Smeritul egumen Pafnutie*[13] *şi-a pus iscălitura“*.

Prinţul le explică cu mare plăcere şi însufleţire:

— Este semnătura personală a egumenului Pafnutie, dintr-o copie care datează din veacul al paisprezecelea. Aveau nişte semnături excepţionale toţi aceşti egumeni şi mitropoliţi ai noştri, şi uneori cu cît bun-gust, cu cîtă sîrguinţă se iscăleau! Generale, n-aveţi măcar ediţia lui Pogodin[14]? Apoi, aici, am scris cu altfel de litere: sînt caractere franţuzeşti, mari şi rotunde, unele litere chiar se scriau altfel, e scrierea vulgară, a copiştilor publici, pe care am imitat-o după nişte mostre de epocă (am avut una); fiţi, vă rog, de acord că nu e lipsită de calităţi. Uitaţi-vă la aceste rotunjimi ale lui *d* şi *a*. Am transformat caracterele franţuzeşti în litere ruseşti, operaţiune foarte dificilă, dar care mi-a reuşit. Iată încă o scriere splendidă şi originală, în fraza aceasta: *„Sîrguinţa biruie orice“*. E o scriere

rusească, de cancelarie, mai precis de cancelarie militară. Astfel se scrie o hîrtie oficială către o persoană importantă, literele sînt tot rotunde, splendide, scriere guvernamentală, scris *negru,* dar de un extraordinar bun-gust. Un caligraf n-ar admite aceste trăsături, mai bine zis aceste tentative de ornament, aceste codiţe neterminate, vedeţi, dar toate la un loc divulgă firea şi, zău aşa, aici se întrevede sufletul de copist militar: ar vrea s-o ia şi razna, şi talentul vrea să se manifeste, dar gulerul vestonului e strîns încheiat la copcă, aşa că disciplina a pătruns şi-n forma literelor, care-i o minunăţie! Recent m-a impresionat o astfel de mostră, şi unde credeţi că am găsit-o din întîmplare? În Elveţia! Iar aceasta este o scriere simplă, cea mai obişnuită şi pură scriere englezească: mai departe de-atît eleganţa nu poate merge, totul e splendoare, mărgele, perle; aici nu mai avem ce adăuga; dar iată şi o variantă, iarăşi franţuzească, pe care am împrumutat-o de la un comis-voiajor francez; e aceeaşi scriere englezească, dar linia neagră e un pic mai neagră şi mai groasă decît la cea englezească, încît şi proporţia luminii e încălcată; şi remarcaţi, rogu-vă: ovalul este modificat, e un pic mai rotunjit şi pe deasupra e permisă încîrligătura, iar încîrligătura e lucrul cel mai primejdios! Încîrligătura pretinde un bun-gust neobişnuit; dar, dacă ţi-a reuşit, dacă ai găsit proporţia, această scriere nu poate fi asemuită cu nimic, ba încă te mai poţi şi îndrăgosti de ea.

— Oho! În ce subtilităţi intraţi! spuse generalul rîzînd. Păi dumneavoastră, domnul meu, nu sînteţi doar caligraf, ci şi artist. Ce zici, Ganea?

— Extraordinar! spuse Ganea. Şi încă cu conştiinţa menirii sale, adăugă el, rîzînd ironic.

— Rîzi tu, rîzi, dar aici e vorba de-o carieră adevărată, spuse generalul. Ştiţi, prinţe, pentru ce persoană importantă vă vom pune să scrieţi hîrtii? Păi vi se poate da o leafă de treizeci şi cinci de ruble pe lună, chiar de la primul pas. Totuşi, e deja douăsprezece şi jumătate, adăugă el, uitîndu-se la ceas, aşa că, prinţe, să punem treburile la punct, pentru că trebuie să mă grăbesc şi e posibil să nu vă mai întîlnesc astăzi! Luaţi loc o clipă; v-am explicat deja că nu-mi e cu putinţă să vă primesc foarte des; dar să vă ajut un pic doresc sincer, un pic, fireşte, adică pentru ceea ce e de strictă necesitate, rămînînd ca în continuare să procedaţi cum veţi crede de cuviinţă. De-o slujbă într-o cancelarie vă fac rost, nu foarte dificilă, dar se cere acurateţe. Acum, despre celelalte: în casa, adică în familia lui Gavrila Ardalionovici Ivolghin, deci a acestui tînăr cu care vă rog să faceţi cunoştinţă, mama şi sora lui au eliberat în apartamentul lor două-trei camere mobilate şi le închiriază unor persoane cu bune recomandaţii, asigurînd masa şi celelalte servicii. Sînt sigur că Nina Alexandrovna va accepta

recomandaţia mea. Pentru dumneavoastră, prinţe, aşa ceva e mai mult decît o comoară, în primul rînd pentru că nu veţi fi singur, ci, cum să vă zic, în sînul unei familii şi, după cum arătaţi, nu e bine să vă pomeniţi singur într-o asemenea capitală, cum e Petersburgul. Nina Alexandrovna, mama, şi Varvara Ardalionovna, surioara lui Gavrila Ardalionovici, sînt persoane pe care eu le respect nespus de mult. Nina Alexandrovna este soţia lui Ardalion Alexandrovici, general în retragere, care cîndva, pe cînd eram în primul meu serviciu, mi-a fost coleg, dar cu care, din anumite pricini, am rupt relaţiile, ceea ce, de altfel, nu mă împiedică să-l respect în felul meu. Vă explic toate acestea, prinţe, ca să înţelegeţi că, să zicem, vă recomand personal şi, prin urmare, garantez pentru dumneavoastră. Chiria este foarte moderată şi sper că leafa pe care o veţi primi va fi absolut suficientă. Ce-i drept, omul mai are nevoie şi de bani de buzunar, cît de puţini, dar să nu vă supăraţi pe mine, prinţe, dacă voi spune că dumneavoastră ar fi bine să evitaţi banii de buzunar şi, îndeobşte, banii în buzunar. V-o spun, pentru că aceasta este impresia pe care mi-aţi făcut-o. Însă, întrucît acum portmoneul vă e gol, pentru începutul începutului, permiteţi-mi să vă ofer aceste douăzeci şi cinci de ruble. Fireşte, ne vom socoti şi, dacă sînteţi un om atît de sincer şi cordial, cum păreţi în vorbe, nu pot apărea nici un fel de dificultăţi între noi. Căci, dacă mă interesez atît de mult de dumneavoastră, o fac cu un scop anumit, pe care-l veţi afla mai tîrziu. Vedeţi cît de direct sînt cu dumneavoastră; sper, Ganea, că n-ai nimic împotriva instalării prinţului la voi acasă?

— O, dimpotrivă! Şi mama se va bucura foarte mult... confirmă Ganea politicos şi plin de solicitudine.

— Mi se pare că n-aveţi decît o cameră ocupată. Acest, cum îl cheamă, Ferd... Ferd...

— Ferdîşcenko.

— Mda. Nu-mi place acest Ferdîşcenko al vostru, e-un măscărici mizerabil. Şi nu înţeleg cum de-i dă nas Nastasia Filippovna! Chiar îi e rudă, cum zice?

— O, nu, e-o glumă! Nici nu miroase a înrudire.

— Ei, naiba să-l ia! Ce ziceţi, prinţe, sînteţi mulţumit sau nu?

— Vă mulţumesc, generale, v-aţi comportat cu mine ca un om extrem de bun la suflet; într-adevăr, habar n-aveam unde-o să-mi pun capul. Ce-i drept, mai devreme m-a invitat Rogojin la el.

— Rogojin? Asta nu; v-aş sfătui părinteşte sau, dacă aşa vă place mai mult, prieteneşte, să-l uitaţi pe domnul Rogojin. De fapt, v-aş sfătui să stabiliţi relaţii bune cu familia în care veţi intra.

— Dacă sînteţi atît de bun, dădu prinţul să înceapă, aş mai avea o

chestiune. Am primit o înştiinţare...

— Ah, scuzaţi-mă, îl întrerupse generalul, nu mai am nici o clipă liberă. Imediat îi spun despre dumneavoastră Lizavetei Prokofievna; dacă va dori să vă primească chiar acum (cel puţin eu voi încerca să vă recomand cît mai bine pentru o asemenea eventualitate), vă sfătuiesc să profitaţi de ocazie şi să-i plăceţi, pentru că Lizaveta Prokofievna v-ar putea fi foarte de folos; doar purtaţi acelaşi nume de familie. Dacă nu va dori, nu i-o luaţi în nume de rău, rămîne pe altădată. Iar tu, Ganea, uită-te între timp la socotelile astea, eu şi cu Fedoseev ne-am bătut capul adineaori cu ele. Şi să nu uităm să includem...

Generalul ieşi, iar prinţul nu mai apucă să-i spună ce problemă avea, despre care începuse să vorbească a patra oară. Ganea îşi aprinse o ţigară, oferindu-i una şi prinţului; acesta o acceptă, dar tăcea, dorind să nu deranjeze, şi studia cabinetul; însă Ganea îşi aruncă doar o privire peste foaia plină de cifre pe care i-o arătase generalul. Era distrat: zîmbetul, privirea, îngîndurarea lui Ganea, după părerea prinţului, deveniseră şi mai apăsătoare de cînd rămăseseră numai ei doi. Deodată, Ganea se apropie de prinţ; în clipa aceea, prinţul se aplecase iar spre portretul Nastasiei Filippovna şi îl privea cu atenţie.

— Aşa de mult vă place această femeie, prinţe? întrebă Ganea brusc, sfredelindu-l cu privirea. Şi părea să aibă o intenţie cu totul specială.

— Are un chip extraordinar! răspunse prinţul. Şi sînt sigur că destinul ei nu este dintre cele obişnuite. Chipul îi e vesel, dar a suferit îngrozitor, nu-i aşa? Suferinţa i-o trădează ochii, aceste două oscioare, aceste două puncte de sub ochi, de unde încep obrajii. E o faţă mîndră, teribil de mîndră şi nu ştiu: o fi bună la suflet sau nu? Ah, de-ar fi bună! Totul ar fi salvat!

— *Dumneavoastră* v-aţi căsători cu o asemenea femeie? continuă Ganea, ţintuindu-l cu privirea lui febrilă.

— Nu mă pot căsători cu nimeni, sînt bolnav, spuse prinţul.

— Dar Rogojin s-ar căsători? Ce credeţi?

— Cred că şi mîine s-ar putea căsători; s-ar căsători şi, peste o săptămînă, zic eu, ar înjunghia-o.

Auzind aceste cuvinte ale prinţului, Ganea tresări atît de tare, încît interlocutorul mai că nu ţipă.

— Ce-i cu dumneavoastră? întrebă el, apucîndu-l de mînă.

— Luminăţia Voastră! Excelenţa Sa vă invită la doamna, anunţă lacheul apărut în uşă. Prinţul porni în urma acestuia.

13 Egumenul Pafnutie (sec. al XIV-lea) este o persoană istorică reală, care a ctitorit o mînăstire.
14 Pogodin, Mihail Petrovici (1800-1875), istoric; în text este vorba despre albumul *Modele de scriere veche slavo-rusă*, editat în două fascicule (1840-1841), care conţinea 44 de asemenea modele, litografiate de pictorul K.I. Tromonin.

IV

Toate cele trei fiice ale generalului Epancin erau domnişoare sănătoase, înfloritoare, înalte, cu umeri extraordinari şi piept masiv, cu braţe puternice ca de bărbaţi şi, fireşte, drept consecinţă a forţei şi sănătăţii lor, le plăcea să mănînce bine, amănunt pe care nu ţineau cîtuşi de puţin să-l ascundă. Mama lor, generăleasa Lizaveta Prokofievna, uneori nu vedea cu ochi buni francheţea apetitului lor, însă, deoarece anumite opinii ale ei, în pofida aparentei atitudini respectuoase cu care erau acceptate de către fiice, îşi pierduseră de mult, în esenţă, autoritatea iniţială şi indiscutabilă în ochii lor, ba încă într-o asemenea măsură, încît începeau să fie biruite la tot pasul de conclavul armonios instaurat între fete şi generăleasă, în interesul demnităţii sale personale, găsea că e mai nimerit să nu le contrazică şi să cedeze. Ce-i drept, adeseori temperamentul ei nu dădea ascultare şi nu se supunea deciziilor prudenţei; din an în an, Lizaveta Prokofievna devenea tot mai capricioasă şi mai intolerantă, se transformase chiar într-o persoană ciudată, însă cum avea mereu la îndemînă un soţ foarte supus şi dresat, de obicei pe capul acestuia îşi vărsa tot năduful, după care în familie se reinstaura armonia şi toate mergeau cum nu se putea mai bine.

De altminteri, nici generăleasa nu ducea lipsă de poftă de mîncare şi de obicei, la ora douăsprezece şi jumătate, împreună cu fetele, lua un mic dejun copios, care semăna mai mult a masă de prînz. Cîte o ceaşcă de cafea domnişoarele beau şi mai devreme, pe la ora zece, în pat, chiar cînd se trezeau. Aşa se deprinseseră şi aşa rămăsese rînduit o dată pentru totdeauna. La douăsprezece şi jumătate masa se punea în sufrageria mică, lîngă odăile mamei, şi la acest intim mic dejun de familie îşi făcea uneori apariţia şi generalul, cînd îi permitea timpul. În afară de ceai, cafea, brînză, miere, unt şi un fel de clătite care-i plăceau foarte mult generălesei, în afară de pîrjoale şi altele asemenea, se servea chiar şi supă groasă, fierbinte. În dimineaţa zilei cu care a început povestirea noastră, toată familia se adunase în sufragerie în aşteptarea generalului, care promisese că va veni la douăsprezece şi jumătate. Dacă ar fi întîrziat măcar un minut, ar fi trimis imediat după el; însă acesta îşi făcu apariţia la timp. Apropiindu-se ca să-i dea bună dimineaţa soţiei şi să-i sărute mîna, remarcă de astă dată ceva foarte deosebit pe chipul ei. Şi cu toate că o „anecdotă“ (cum se exprima el în mod obişnuit) îl făcuse să presimtă încă din ajun că aşa se va întîmpla, încît, adormind, fusese destul de îngrijorat, totuşi şi acum simţi un fel de frică. Fetele veniră şi-l sărutară; şi ele, deşi nu erau supărate, păreau să se

poarte altfel decît în mod obişnuit. Ce-i drept, din anumite cauze, generalul devenise excesiv de suspicios; însă, fiind un tată şi un soţ cu experienţă şi dibaci, îşi luă imediat măsuri de precauţie.

Poate că nu vom dăuna prea mult rotunjimii povestirii noastre, dacă o vom întrerupe în acest punct pentru a recurge la ajutorul unor explicaţii în vederea elucidării cît mai directe şi mai precise a raporturilor şi circumstanţelor în care găsim familia generalului Epancin acum, la începutul relatării. Am spus deja aici că generalul, deşi nu era o persoană prea instruită, fiind chiar, dimpotrivă, „un autodidact“, cum îi plăcea să se caracterizeze singur, era totuşi un soţ experimentat şi un tată dibaci. Printre altele, adoptase sistemul de a nu-şi grăbi fiicele cu măritişul, adică de „a nu le sta pe suflet“ şi a nu le deranja prea tare cu zbuciumul iubirii lui de tată pentru fericirea lor, cum fără voie şi firesc se întîmpla la tot pasul pînă şi în familiile cele mai inteligente în care se adună fiice adulte. Reuşise chiar s-o cîştige şi pe Lizaveta Prokofievna de partea acestui sistem, deşi chestiunea fusese dificilă – dificilă, pentru că era nefirească; dar argumentele generalului erau extrem de serioase, bazîndu-se pe fapte palpabile. De fapt, şi viitoarele mirese, lăsate în voia lor şi oferindu-li-se posibilitatea să decidă singure, în mod firesc, vor fi nevoite în cele din urmă să-şi pună mintea la contribuţie şi atunci treaba se va desfăşura cu repeziciune, pentru că se vor apuca de ea cu plăcere, lăsînd deoparte capriciile şi pretenţiile prea mari; părinţilor nu le-ar mai rămîne decît să urmărească fără preget, din umbră, ca nu cumva să apară vreo alegere ciudată sau vreo preferinţă nefirească, iar apoi, sesizînd momentul potrivit, să le ajute deodată cu toate puterile, dînd direcţia necesară prin toată influenţa lor. În sfîrşit, trebuia ţinut cont şi de faptul că de la an la an averea şi importanţa lor în societate creşteau în progresie geometrică, prin urmare, cu cît mai mult timp trecea, cu atît mai mult cîştigau fetele şi în calitatea de viitoare mirese. Însă, printre aceste fapte imposibil de combătut, îşi făcuse loc o breşă: fiica cea mai mare, Alexandra, brusc şi aproape pe neaşteptate (cum se întîmplă de obicei), împlinise douăzeci şi cinci de ani. Aproape concomitent, Afanasi Ivanovici Toţki, om din înalta societate, cu relaţii sus-puse şi neobişnuit de bogat, iarăşi îşi manifestase vechea dorinţă de a se căsători. Era un om de vreo cincizeci şi cinci de ani, de mare caracter şi de un bun-gust neobişnuit de rafinat. Voia să facă o partidă bună; era un excelent cunoscător al frumuseţii feminine. Întrucît de mai multă vreme întreţinea cu generalul Epancin o neobişnuită relaţie de prietenie, amplificată în mod special de asocierea la nişte întreprinderi financiare, acesta îi comunicase, mai bine zis îi solicitase un sfat prietenesc şi o îndrumare: ar fi sau nu posibilă ipoteza căsătoriei lui cu una dintre fetele generalului? În cursul calm şi sublim al vieţii acestei

familii se produsese o cotitură evidentă.

După cum s-a spus deja, ca frumuseţe, în familie, strălucea mezina, Aglaia. Dar pînă şi Toţki, persoană extrem de egoistă, înţelesese că nu aici trebuie să caute şi că Aglaia nu îi era lui menită. Poate că dragostea orbească şi prietenia prea înflăcărată a surorilor exagerau situaţia, însă între ele viitorul Aglaiei, în modul cel mai sincer cu putinţă, nu era imaginat ca un simplu destin, ci ca un ideal posibil de paradis pămîntesc. Viitorul soţ al Aglaiei trebuia să fie posesorul tuturor perfecţiunilor şi succeselor, ca să nu mai vorbim de avere. Surorile chiar stabiliseră între ele, fără cuvinte mari şi de prisos, că, la nevoie, se vor sacrifica pentru Aglaia: zestrea acesteia trebuia să fie colosală şi excepţională. Părinţii ştiau de această înţelegere a surorilor mai mari şi de aceea, după ce Toţki solicitase sfatul, nu aveau nici o îndoială că una dintre fetele mai mari nu va refuza să le încununeze speranţele, mai ales că din partea lui Afanasi Ivanovici nu puteau întîmpina dificultăţi în privinţa zestrei. Iar propunerea lui Toţki însuşi generalul o apreciase superlativ, în virtutea faptului că era un foarte bun cunoscător al vieţii. Deoarece deocamdată şi Toţki se menţinea în expectativă, datorită unor circumstanţe cu totul speciale, manifestînd maximă precauţie la fiecare pas şi doar sondînd în continuare terenul, şi părinţii puseseră în faţa fetelor această temă de meditaţie doar ca pe o eventualitate încă destul de îndepărtată. Drept răspuns primiseră de la acestea declaraţia, tot nu foarte precisă, dar în orice caz liniştitoare, că Alexandra, fiica cea mai mare, nu va refuza. Era o fiinţă cu caracterul ferm, dar bună la suflet, înţeleaptă şi extrem de sociabilă; putea să se mărite cu Toţki chiar cu plăcere şi, dacă şi-ar fi dat cuvîntul, s-ar fi ţinut de el cu cinste. Nu-i plăcea luxul; nu doar că nu era o ameninţare pentru viitorul ei soţ, în sensul nazurilor sau al atitudinii rebele, ci chiar putea îndulci şi potoli viaţa unui bărbat. Arăta foarte bine, deşi frumuseţea ei nu era chiar senzaţională. Ce şi-ar mai fi putut dori Toţki?

Şi totuşi afacerea continua să înainteze pe dibuite. Reciproc şi amical, Toţki şi generalul stabiliseră ca deocamdată să evite orice pas oficial şi irevocabil. Chiar şi părinţii încă nu începuseră să vorbească absolut deschis cu fetele; parcă îşi făcuse loc o disonanţă; generăleasa Epancina, mama fetelor, cine ştie de ce, devenise nemulţumită, ceea ce era foarte important. La mijloc era o împrejurare care încurca totul, o chestiune foarte complicată şi anevoioasă, din pricina căreia totul se putea strica definitiv.

Această complicată şi anevoioasă „chestiune“ (după cum se exprima însuşi Toţki) începuse demult, cu vreo optsprezece ani mai înainte. În vecinătatea uneia dintre cele mai bogate moşii ale lui Afanasi Ivanovici, într-una din guberniile din mijlocul ţării, trăia în sărăcie un mic moşier.

Acesta era un om remarcabil prin neîntreruptul lui şir de ghinioane anecdotice, un anume Filipp Alexandrovici Baraşkov, ofiţer în retragere, aristocrat de familie bună, chiar mai bună decît Toţki. Plin de datorii şi ipoteci, după o muncă de ocnaş, aproape ţărănească, moşierul izbutise în sfîrşit să-şi aducă la un nivel satisfăcător mica gospodărie. La cel mai mic succes, căpăta foarte mult curaj. Îmbărbătat şi plin de speranţe, plecase pentru cîteva zile în oraşul reşedinţă de judeţ, ca să se vadă şi, dacă va fi posibil, să se înţeleagă definitiv cu unul dintre principalii săi creditori. La trei zile după sosirea lui în oraş, veni din satul lui starostele, călare, cu un obraz fript şi cu barba pîrjolită, şi-l anunţă că „ocina a ars“, ieri, chiar la amiază, şi că „a binevoit să ardă şi soţia, iar copiii au rămas întregi“. Această surpriză nici chiar Baraşkov, deprins cu „vînătăile făcute de zeiţa Fortuna“, n-a putut-o suporta; a înnebunit şi peste o lună a murit chinuit de febră. Moşia arsă, cu ţăranii fugiţi în lume, a fost vîndută ca să se plătească datoriile; pe cele două fetiţe ale lui Baraşkov, una de şase şi una de şapte ani, din mărinimie, le-a luat pentru îngrijire şi educaţie Afanasi Ivanovici Toţki. Au început să înveţe împreună cu copiii administratorului lui Afanasi Ivanovici, care era funcţionar pensionar, cu familie numeroasă şi neamţ pe deasupra. Curînd rămăsese o singură fetiţă, Nastia, pentru că cea mică murise de tuse convulsivă; Toţki, de altminteri, uitase curînd de amîndouă pentru că locuia în străinătate. Peste cinci ani, Afanasi Ivanovici trecu pe la această moşie şi descoperi în casa de la ţară, în familia neamţului lui, un copil splendid, de vreo doisprezece ani, o fetiţă zburdalnică, drăguţă şi deşteaptă, care promitea să ajungă o frumuseţe neobişnuită; în acest domeniu, Afanasi Ivanovici era mare cunoscător şi nu dădea greş niciodată. De data aceasta îşi petrecu la moşie doar cîteva zile, dar reuşi să dea dispoziţii; în educaţia fetei interveniră schimbări importante; fu angajată o respectabilă guvernantă în vîrstă, cu mare experienţă în educarea superioară a fetelor, care era o elveţiancă foarte instruită şi, în afară de limba franceză, îi preda şi felurite ştiinţe. Se instală în casa de la ţară şi învăţătura micuţei Nastia luă un avînt deosebit. Exact peste patru ani, această învăţătură luă sfîrşit; guvernanta plecă, iar după Nastia veni o doamnă, tot moşiereasă şi tot vecină de moşie cu Toţki, dar dintr-altă gubernie, foarte îndepărtată, care o luă pe fetiţă cu ea, avînd instrucţiuni şi împuterniciri din partea lui Afanasi Ivanovici. La această mică moşie, proprietarul avea o căsuţă din bîrne, de-abia construită; casa era elegant mobilată, iar sătucul, ca un făcut, se numea Otradnoe[15]. Moşiereasa o duse pe Nastia direct în această casă tihnită şi, întrucît era văduvă, n-avea copii şi locuia doar la o verstă de-acolo, se instală şi ea împreună cu Nastia; li se alăturară o bătrînă chelărească şi o tînără cameristă, cu experienţă. În casă se găseau instrumente muzicale,

o foarte bună bibliotecă, potrivită pentru o domnişoară, tablouri, stampe, creioane, pensule, vopsele, un căţeluş extraordinar de rasa *levrette*; iar peste două săptămîni sosi şi Afanasi Ivanovici în persoană... De atunci îndrăgi în mod special acest sătuc pierdut în imensitatea stepei, venea aici în fiecare vară, zăbovea cîte două sau chiar trei luni şi aşa se scurse destul de mult timp, patru ani, trăiţi în tihnă şi fericire, cu bun-gust şi eleganţă.

Odată s-a întîmplat că la începutul iernii, la vreo patru luni după una dintre vizitele estivale ale lui Afanasi Ivanovici la Otradnoe, care de data aceasta nu ţinuse decît două săptămîni, se auzi, sau mai bine zis această veste ajunse la urechea Nastasiei Filippovna, că Afanasi Ivanovici se căsătoreşte la Petersburg, cu o femeie frumoasă, bogată, din înalta societate, cu alte cuvinte, că face o partidă excelentă. Această veste s-a dovedit a nu fi exactă în toate amănuntele: pe atunci nunta nu era decît în proiect, totul rămînea încă foarte vag, însă în destinul Nastasiei Filippovna s-a produs totuşi din acest moment o cotitură extremă. Brusc, dădu dovadă de hotărîrea necesară şi îşi dezvălui caracterul în lumina cea mai neaşteptată. Fără să stea prea mult pe gînduri, îşi părăsi căsuţa de la ţară şi, singură-singurică, se duse val-vîrtej la Petersburg, de-a dreptul la Toţki. Acesta rămase perplex, dădu să spună ceva, dar chiar de la primele cuvinte înţelese că trebuia să schimbe stilul, timbrul vocii, fostele subiecte ale discuţiilor plăcute şi elegante, de care uzase pînă atunci cu mare succes, logica – totul, totul, totul! În faţa lui stătea o cu totul altă femeie, care nu mai semăna deloc cu cea pe care o cunoştea el şi pe care de-abia o lăsase în luna iulie în sătucul Otradnoe.

Reieşi că această nouă femeie, în primul rînd, ştia şi înţelegea neobişnuit de multe lucruri, atît de multe, încît Toţki fu nevoit să se mire profund, întrebîndu-se de unde o fi putut ea obţine atîtea informaţii, însuşindu-şi noţiuni atît de precise. (Oare din biblioteca ei de domnişoară?) Pe deasupra, înţelegea foarte multe şi din punct de vedere juridic şi avea cunoştinţe reale dacă nu despre întreaga lume, măcar despre felul cum merg unele lucruri pe lume; în al doilea rînd, avea un cu totul alt caracter decît mai înainte, adică ceva sfios, vag, de domnişoară de pension, cîteodată fermecător prin originala ei zburdălnicie şi naivitate, uneori sfios şi gînditor, mirat, neîncrezător, plîngăreţ şi neliniştit.

Nu: acum în faţa lui hohotea şi-l înţepa cu sarcasmele ei caustice o fiinţă neobişnuită şi surprinzătoare, care i-a spus de-a dreptul că niciodată, în inima ei, n-a avut altceva pentru el decît dispreţ profund, dispreţ pînă la greaţă, care a survenit imediat după întîia clipă de stupoare. Această nouă femeie i-a declarat că i-ar fi absolut indiferent dacă el s-ar căsători chiar acum, cu oricine, dar că a venit să nu permită această căsătorie, să n-o

permită din răutate, doar pentru că aşa are ea chef şi că, deci, chiar aşa trebuie să se întîmple – „măcar să rîd de tine pe săturate, pentru că acum, în sfîrşit, am chef şi eu să rîd“.

Cel puţin aşa se exprimase; poate că nu spusese chiar tot ce avea în minte. Dar, în timp ce noua Nastasia Filippovna rîdea şi-i trîntea în obraz toate acestea, Afanasi Ivanovici medita în sinea lui la această întîmplare şi, pe cît posibil, îşi punea în ordine gîndurile întrucîtva răvăşite. Meditaţia dură destul de mult; s-a tot gîndit aproape două săptămîni pînă să ia o hotărîre; dar după două săptămîni aceasta era deja luată. Problema era că pe atunci Afanasi Ivanovici avea deja aproape cincizeci de ani şi era un om foarte serios şi bine situat. Poziţia în societate şi-o cîştigase demult şi era aşezată pe baze solide. Propria persoană, tihna şi confortul şi le iubea şi ţinea la ele mai mult decît la orice pe lume, cum se şi cuvenea să procedeze un om cît se poate de cumsecade. Nici cea mai mică neregulă, nici cea mai mică ezitare nu puteau fi permise în ceea ce viaţa lui stabilise şi turnase într-o formă atît de sublimă. Pe de altă parte, experienţa şi profunda cunoaştere a lucrurilor i-au sugerat lui Toţki foarte curînd şi neobişnuit de precis că acum are a face cu o fiinţă deosebită, dintre acelea care nu doar ameninţă, ci şi înfăptuiesc negreşit şi care – ceea ce e mai important – nu se dau în lături de la absolut nimic, mai ales că nu au absolut nimic scump pe lume, aşa încît e chiar imposibil să le cîştigi cu ceva. Cu siguranţă, la mijloc mai era şi altceva, se subînţelegea o oarecare acreală a sufletului şi inimii, ceva de genul unei indignări luate de prin romane, prăvălite Dumnezeu ştie asupra cui şi de ce, un sentiment de dispreţ nesăţios, care depăşise absolut orice limită, într-un cuvînt, ceva cu desăvîrşire ridicol şi nepermis între oamenii cumsecade, un lucru care pentru orice om cumsecade e cea mai curată pedeapsă trimisă de Dumnezeu pe capul lui. Bineînţeles, cu averea şi relaţiile lui Toţki, se putea pune la cale imediat o mică şi absolut nevinovată ticăloşie care să-l scape de neplăceri. Pe de altă parte, era evident că nici Nastasia Filippovna nu-i putea face aproape nici un rău în sens juridic, să zicem; nici măcar un scandal mare nu putea provoca, pentru că în orice clipă putea fi pusă la punct. Însă toate acestea erau valabile numai în cazul cînd Nastasia Filippovna s-ar fi decis să acţioneze aşa cum se acţionează de obicei, adică neîntrecînd măsura într-un mod prea excentric. Dar tocmai aici i-a fost lui Toţki de folos ochiul experimentat: a izbutit să-şi dea seama că şi Nastasia Filippovna înţelegea foarte bine cît de inofensivă e în sens juridic, dar că are cu totul altceva în mintea şi... în ochii ei scînteietori. Nepăsîndu-i de nimic şi mai ales nepăsîndu-i de propria ei persoană (pentru a-şi da seama în momentul acela că fata încetase de mult să mai pună preţ pe ea însăşi şi pentru a crede că acest sentiment este serios, Toţki, ca sceptic şi

cinic monden ce se afla, avusese nevoie de multă inteligenţă şi perspicacitate), Nastasia Filippovna era în stare să se nenorocească singură, iremediabil şi monstruos, apucînd drumul Siberiei şi al ocnei, doar ca să-şi bată joc de omul faţă de care nutrea un dezgust atît de neomenesc. Afanasi Ivanovici nu făcuse niciodată un secret din faptul că e întrucîtva fricos sau, mai bine zis, conservator în cel mai înalt grad. Dacă ar fi ştiut, de pildă, că ar fi ucis în faţa altarului sau că i s-ar întîmpla ceva de felul acesta, extrem de indecent, ridicol şi inacceptabil în societate, desigur că s-ar fi speriat, şi nu atît de faptul că ar fi ucis şi rănit sau scuipat în obraz în public etc., etc., cît mai ales pentru că toate acestea ar fi avut loc într-o formă atît de nefirească şi inadmisibilă. Or, Nastasia Filippovna reprezenta tocmai o astfel de ameninţare, deşi trecea sub tăcere acest lucru; îşi dădea seama că femeia l-a studiat şi a ajuns să-l cunoască în cel mai înalt grad şi că, prin urmare, ştia cum să-l lovească. Şi, întrucît căsătoria nu era într-adevăr decît în intenţie, Afanasi Ivanovici se resemnă şi cedă în faţa Nastasiei Filippovna.

Această decizie a mai fost favorizată de încă o împrejurare: era greu să-ţi imaginezi cît de puţin semăna la înfăţişare această nouă Nastasia Filippovna cu cea de dinainte. Pînă atunci fusese doar o fată foarte frumoasă, însă acum... Mult timp Toţki nu-şi putu ierta faptul că patru ani o avusese sub ochi, dar nu fusese în stare să vadă nimic. Ce-i drept, contează mult şi momentul cînd, de ambele părţi, lăuntric şi subit, are loc o cotitură. De altminteri, îşi amintea că şi altădată existaseră clipe cînd îi treceau uneori gînduri ciudate prin minte, cum ar fi de pildă clipele cînd privea aceşti ochi: parcă presimţea în ei o beznă profundă şi tainică. Privirea îndreptată spre el părea că-l pune în faţa unei enigme. În ultimii doi ani se mirase adeseori de felul cum se schimba faţa Nastasiei Filippovna, care devenea teribil de palidă şi, ciudat, paloarea chiar o făcea şi mai frumoasă. Toţki, care, ca toţi gentlemenii care şi-au făcut de cap la viaţa lor, tratase la început cu dispreţ preţul infim dat pe acest suflet care nu apucase încă să trăiască, în ultimul timp ajunsese să se îndoiască de această atitudine. În orice caz, încă din primăvara trecută îşi pusese în gînd s-o mărite repede, dîndu-i şi o zestre apreciabilă, cu un domn prudent şi cumsecade, care avea serviciul în altă gubernie. (O, ce îngrozitor şi cu cîtă ură rîdea acum Nastasia Filippovna de această iniţiativă!) Dar acum, Afanasi Ivanovici, ispitit de noua descoperire, se gîndi chiar că ar putea-o din nou exploata pe femeie. Se decise s-o mute la Petersburg şi s-o înconjoare de lux şi confort. Ratînd planurile cu măritişul, îi rămînea altceva: cu Nastasia Filippovna putea face paradă şi chiar îşi putea satisface orgoliul în anumite cercuri. Căci Afanasi Ivanovici ţinea la acest gen de reputaţie.

Trecuseră de-acum cinci ani de viaţă în capitală şi, bineînţeles, în acest răstimp multe se limpeziseră. Situaţia lui Afanasi Ivanovici era prea puţin îmbucurătoare: cel mai rău era că, purtîndu-se o dată ca un laş, după aceea n-a mai putut nicidecum să se liniştească. Îi era frică, fără chiar să ştie de ce, se temea pur şi simplu de Nastasia Filippovna. Cîtva timp, în primii doi ani, avusese bănuiala că Nastasia Filippovna ar vrea să se mărite cu el, dar tace, împinsă de orgoliul ei neobişnuit, şi aşteaptă cu tenacitate ca el să-i ceară mîna. Pretenţia ar fi fost ciudată; Afanasi Ivanovici se încrunta şi cădea greu pe gînduri. Spre marea şi (astfel e alcătuită inima omului!) întrucîtva neplăcuta lui uimire, în urma unei întîmplări neaşteptate, s-a convins că se înşală şi că o eventuală cerere în căsătorie i-ar fi refuzată. Mult timp n-a putut înţelege acest lucru. I se părea posibilă numai explicaţia că mîndria acelei „femei umilite şi fantastice" ajunge de-acum pînă într-un asemenea hal de frenezie, încît preferă să-şi exprime de la început dezgustul în refuz, decît să-şi consolideze pentru totdeauna situaţia, ajungînd la o măreţie inaccesibilă. Însă cel mai rău era că Nastasia Filippovna luase un ascendent teribil faţă de el. Nu reuşea s-o ademenească cu avantaje materiale, unele chiar foarte importante, şi, deşi acceptase confortul pe care i-l oferise, trăia foarte modest şi, în toţi aceşti cinci ani, nu economisise aproape nimic. Afanasi Ivanovici încercă să apeleze la un mijloc foarte ingenios ca să-şi rupă lanţurile: pe neobservate şi cu multă dibăcie, asigurîndu-se de ajutoare pricepute, începu s-o supună unor idealuri ispititoare; dar idealurile personificate: prinţii, husarii, secretarii de ambasadă, poeţii, romancierii, chiar socialiştii n-o impresionară deloc pe Nastasia Filippovna, ca şi cum ar fi avut o piatră în loc de inimă, iar sentimentele i-ar fi secat şi i-ar fi pierit pentru totdeauna. Trăia mai mult izolată, citea, chiar studia, iubea muzica. Prietene avea puţine; se vizita doar cu nişte soţii sărace şi caraghioase de funcţionari, cunoştea vreo două actriţe, ţinea mult la numeroasa familie a unui învăţător respectabil, în casa căruia era foarte iubită şi primită cu plăcere. Destul de des, seara, se strîngeau la ea cinci-şase inşi cunoscuţi, nu mai mulţi. Toţki venea foarte des şi era cît se poate de punctual. În ultimul timp, nu fără dificultate, cu Nastasia Filippovna făcuse cunoştinţă şi generalul Epancin. Concomitent, foarte uşor şi fără nici o dificultate, făcuse cunoştinţă cu ea şi un tînăr funcţionar, Ferdîşcenko după numele de familie, un măscărici foarte ordinar şi obraznic, care o făcea pe spiritualul şi era cam beţiv. Mai cunoştea un tînăr ciudat, cu numele de Ptiţîn, modest, punctual şi îngrijit îmbrăcat, ridicat din sărăcie şi ajuns cămătar. În sfîrşit, făcuse cunoştinţă cu ea şi Gavrila Ardalionovici. Toate acestea sfîrşiră prin a-i aduce Nastasiei Filippovna o faimă ciudată: toţi ştiau de frumuseţea ei, dar numai atît;

nimeni nu se putea lăuda cu nimic, nimeni nu putea povesti nimic. Reputaţia, educaţia ei, manierele elegante, spiritul îi permiseră lui Afanasi Ivanovici să-şi facă un anume plan definitiv. Tocmai de aici începe momentul cînd în această istorie a intervenit energic şi extrem de activ însuşi generalul Epancin.

Cînd Toţki a apelat atît de politicos la el pentru un sfat amical cu privire la una dintre fetele lui, tot atunci, în modul cel mai elegant cu putinţă, i-a făcut destăinuiri complete şi sincere. I-a mărturisit că s-a decis deja să recurgă *la orice mijloace* posibile pentru a-şi recăpăta libertatea; că nu s-ar linişti nici dacă Nastasia Filippovna i-ar spune că îl va lăsa de-acum în pace; că nu se mulţumeşte cu cuvintele şi are nevoie de garanţiile cele mai depline. S-au sfătuit şi au hotărît să acţioneze mînă în mînă. Pentru început, îşi puseră în gînd să încerce mijloacele cele mai blînde şi să-i atingă, cum s-ar zice, „coardele sensibile ale inimii“. Sosiră împreună la Nastasia Filippovna şi Toţki începu de-a dreptul prin a declara că situaţia în care se află este îngrozitor de insuportabilă; s-a învinuit singur de toate; a spus sincer că nu se poate căi de fapta iniţială, pentru că e un senzual incorigibil, care nu se poate ţine în frîu, dar că acum vrea să se căsătorească şi că tot destinul acestei căsătorii extrem de cuviincioase şi distinse se află în mîinile ei; într-un cuvînt, că aşteaptă totul de la inima ei mărinimoasă. Apoi începu să vorbească generalul Epancin în calitatea sa de tată şi vorbi rezonabil, evită aspectele înduioşătoare şi aminti doar că recunoaşte dreptul ei în ceea ce priveşte hotărîrea sorţii lui Afanasi Ivanovici, făcu îndemînatic paradă de propria lui smerenie, punîndu-i în vedere că de hotărîrea ei depinde acum ce destin vor avea una sau poate chiar două dintre fiicele lui. La întrebarea Nastasiei Filippovna: „Ce doresc totuşi de la ea?“, Toţki, cu aceeaşi sinceritate, absolut dezarmantă, recunoscu că l-a speriat atît de tare acum cinci ani, încît nici în momentul de faţă nu se poate linişti pe deplin pînă cînd n-o va vedea pe Nastasia Filippovna căsătorită cu cineva. Adăugă imediat că, desigur, rugămintea ar fi absurdă din partea lui, dacă n-ar avea nişte motive în această privinţă. A remarcat foarte bine şi a aflat cu siguranţă că un tînăr de familie foarte bună, cu părinţi de foarte bună condiţie, şi anume Gavrila Ardalionovici Ivolghin, pe care ea îl cunoaşte şi îl primeşte în casă, o iubeşte de mult cu multă pasiune şi, desigur, şi-ar da şi jumătate din viaţă numai pentru speranţa că-i va cîştiga simpatia. Aceste destăinuiri Gavrila Ardalionovici i le-a făcut singur lui Afanasi Ivanovici, prieteneşte şi cu inima curată, lucru pe care îl ştie de mult şi Ivan Feodorovici, care îl protejează pe tînăr. În sfîrşit, dacă el, Afanasi Ivanovici, nu se înşală, se pare că Nastasia Filippovna cunoaşte şi ea de mult sentimentele tînărului şi chiar i s-a părut că are o atitudine îngăduitoare faţă

de dragostea lui. Fireşte, lui îi e cel mai greu să vorbească despre acest lucru. Dar, dacă Nastasia Filippovna ar vrea să accepte ideea că el, Toţki, este capabil şi de altceva în afară de egoism şi de dorinţa de a-şi aranja ursita, că îi doreşte măcar puţin bine şi ei, atunci ar înţelege că de mult lui i se pare ciudată şi îi e greu să vadă singurătatea ei; că la mijloc nu-i decît o beznă vagă, o neîncredere completă în înnoirea vieţii, care ar putea renaşte atît de minunat prin dragoste şi familie, căpătîndu-şi astfel un nou ţel; că e vorba aici de pieirea unor talente, probabil strălucite, de complacere voluntară în propria tristeţe, într-un cuvînt, chiar de un oarecare romantism, care nu este demn nici de mintea sănătoasă, nici de inima bună a Nastasiei Filippovna. Repetînd încă o dată că lui îi e cel mai greu să vorbească, încheie spunînd că nu poate renunţa la speranţa că Nastasia Filippovna nu-l va trata cu dispreţ dacă el îşi va exprima dorinţa sinceră de a-i asigura viitorul şi-i va oferi o sumă de şaptezeci şi cinci de mii de ruble. Mai adăugă precizarea că oricum această sumă îi era destinată în testamentul său; într-un cuvînt, nu-i nici într-un caz vorba de vreo despăgubire... şi, în sfîrşit, de ce nu i-ar admite şi i-ar scuza dorinţa omenească de a-şi uşura măcar cu ceva conştiinţa ş.a.m.d., ş.a.m.d., adică tot ce se spune în astfel de cazuri pe marginea acestei teme. Afanasi Ivanovici vorbi mult şi cu elocinţă, strecurînd în treacăt, chipurile, încă o precizare foarte curioasă, şi anume că aceste şaptezeci şi cinci de mii le-a adus acum în discuţie pentru prima oară şi că de ele nu a ştiut nici măcar Ivan Feodorovici, aflat aici de faţă; într-un cuvînt, nu ştie *nimeni*.

Răspunsul Nastasiei Filippovna i-a uluit pe amîndoi.

Nu numai că nu se observa la ea nici cea mai mică urmă din fosta ei dorinţă de a ironiza, din fosta duşmănie şi ură, din fostul hohot de rîs, numai la amintirea căruia şi acum pe Toţki încă îl mai treceau fiori reci pe şira spinării, ci, dimpotrivă, părea să se bucure că, în sfîrşit, poate discuta sincer şi prieteneşte cu cineva. Mărturisi că şi ea de mult voia să solicite un sfat amical, că doar mîndria o împiedicase, dar că acum, cînd gheaţa fusese spartă, nici că se putea mai bine. Mai întîi cu un zîmbet trist, apoi veselă şi cu un surîs şăgalnic, recunoscu că nici într-un caz nu mai poate fi vorba de furtuna de altădată, că de mult şi-a modificat întrucîtva opiniile şi că, deşi nu s-a schimbat deloc în inimă, este totuşi nevoită să accepte multe lucruri ca fapte deja împlinite; ce s-a făcut s-a făcut, ce a fost a fost şi i se pare chiar ciudat că Afanasi Ivanovici continuă să fie speriat. În acest moment, i se adresă lui Ivan Feodorovici şi, arătîndu-i cel mai profund respect, îl încredinţă că a auzit de mult numai lucruri bune despre fetele lui şi că s-a obişnuit de mult să le respecte profund şi sincer. Numai gîndul că le-ar putea fi cu ceva de folos ar fi pentru ea, se pare, o fericire şi o mîndrie. Ce-i

drept, acum îi e într-adevăr greu şi urît, foarte urît; Afanasi Ivanovici i-a ghicit visul; dorea să renască, dacă nu într-o iubire, măcar într-o familie, descoperindu-şi un nou ţel; dar nu poate spune aproape nimic despre Gavrila Ardalionovici. Se pare că într-adevăr el o iubeşte; simte că şi ea l-ar putea îndrăgi, dacă s-ar încredinţa de tăria sentimentului lui; dar e foarte tînăr; chiar dacă e şi foarte sincer; hotărîrea e dificil de luat. De altfel, cel mai mult apreciază la el faptul că munceşte şi îşi întreţine singur familia. A auzit că e un om plin de energie, de mîndrie, care vrea să facă o carieră, să reuşească în viaţă. A mai auzit şi că Nina Alexandrovna Ivolghina, mama lui Gavrila Ardalionovici, este o femeie excepţională şi cît se poate de respectabilă, că sora lui, Varvara Ardalionovna, e o domnişoară extraordinară şi energică. Ptiţîn i-a vorbit mult despre ea. A mai auzit că îşi suportă cu stoicism ghinioanele; ar dori să le cunoască; însă întrebarea e: o vor primi oare cu bucurie în familia lor? În tot cazul, nu poate spune nimic împotriva eventualităţii acestei căsătorii, dar mai trebuie să mediteze; ar dori să nu fie grăbită. În ce priveşte cele şaptezeci şi cinci de mii, degeaba Afanasi Ivanovici s-a jenat să vorbească de ele. Ea însăşi cunoaşte preţul banilor şi, fireşte, îi va accepta. Îi mulţumeşte lui Afanasi Ivanovici pentru delicateţe, pentru faptul că nici măcar generalului, darămite lui Gavrila Ardalionovici, nu le-a spus nimic; totuşi, n-ar fi oare mai bine ca el să ştie dinainte? N-are de ce se ruşina de banii aceştia, intrînd în familia lor. În orice caz, n-are intenţia să ceară nimănui iertare, lucru care vrea să fie ştiut. Nu se va mărita cu Gavrila Ardalionovici pînă cînd nu va fi convinsă că nici el, nici altcineva din familia lui n-au vreo rezervă în ceea ce o priveşte. În orice caz nu se consideră cu nimic vinovată şi ar fi mai bine ca Gavrila Ardalionovici să afle pe banii cui a trăit ea toţi aceşti ani la Petersburg, în ce relaţii este cu Afanasi Ivanovici şi cîtă avere a adunat. În sfîrşit, dacă acceptă acum capitalul, nu-l ia ca o despăgubire pentru fecioria ei ruşinată, de care n-are nici o vină, ci pur şi simplu ca o compensaţie pentru soarta ei mutilată.

Spre sfîrşit atît de tare se înfierbîntase şi se aţîţase relatînd toate acestea (ceea ce, de altfel, era foarte firesc), încît Epancin era foarte mulţumit şi considera afacerea încheiată; însă Toţki, pus o dată pe jar, nici acum nu crezu totul şi mult timp se temu ca nu cumva sub flori să fie ascuns un şarpe. Tratativele, totuşi, începură; punctul pe care se baza în întregime stratagema ambilor prieteni, şi anume posibilitatea ca Nastasia Filippovna să se simtă atrasă de Ganea, începu treptat să se clarifice şi să se justifice, astfel încît chiar şi Toţki ajunse să creadă uneori în eventualitatea unui succes. Între timp, Nastasia Filippovna avu o explicaţie cu Ganea: nu se rostiseră prea multe cuvinte, de parcă pudoarea ei avea de suferit. Totuşi,

îi permitea şi îi accepta iubirea, dar i-a declarat cu insistenţă că nu doreşte să-şi îngrădească cu nimic iniţiativa; că pînă la nuntă (dacă nunta va avea loc) îşi rezervă dreptul de a spune „nu“, chiar şi în ceasul al doisprezecelea; absolut acelaşi drept i-l oferă şi lui Ganea. Curînd, printr-o întîmplare norocoasă, Ganea a aflat precis că ostilitatea întregii lui familii faţă de această căsătorie şi faţă de Nastasia Filippovna, manifestată în scenele de acasă, îi este deja cunoscută în amănunţime Nastasiei Filippovna; nu deschidea această discuţie, deşi Ganea se aştepta în fiecare zi s-o facă. De altfel, am putea povesti multe alte istorii şi întîmplări, descoperite cu prilejul acestui peţit şi al acestor tratative; dar şi aşa am anticipat prea mult, mai ales că unele dintre întîmplări se prezentau încă sub forma unor zvonuri mult prea vagi. De exemplu, cică Toţki ar fi aflat de undeva că Nastasia Filippovna ar fi intrat în nişte incerte şi secrete faţă de ei relaţii cu domnişoarele Epancin, zvon absolut incredibil. În schimb, dădea crezare fără voie unui alt zvon şi se temea de el ca de un coşmar: i se dăduse drept sigură vestea că Nastasia Filippovna ştie cu absolută certitudine că Ganea se însoară numai pentru bani, că sufletul îi e negru, lacom, nerăbdător, invidios, infinit şi disproporţionat de vanitos; că, deşi într-adevăr mai înainte pusese patimă în încercarea de a o cuceri pe Nastasia Filippovna, după ce cei doi prieteni se hotărîseră să speculeze sentimentul înfiripat de ambele părţi şi să-l cumpere pe Ganea vînzîndu-i-o pe Nastasia Filippovna drept soţie legitimă, începuse s-o deteste ca pe un coşmar. Cică în sufletul lui s-ar fi întîlnit într-un chip ciudat dragostea şi ura şi că, deşi, după ezitări chinuitoare, acceptase în sfîrşit să se însoare cu „femeia infamă“, jurase în sufletul lui să se răzbune pe ea pentru asta şi s-o „stîrpească“ apoi, după cum se zicea că s-ar fi exprimat. Nastasia Filippovna, zice-se, ştia totul şi pregătea ceva în secret. Toţki se speriase atît de tare, încît nici lui Epancin nu-i mai vorbea de temerile sale; însă existau şi momente cînd, ca om slab ce se afla, prindea iarăşi curaj şi sufletul parcă îi învia; de pildă, se simţise foarte uşurat cînd Nastasia Filippovna, în sfîrşit, le promise celor doi prieteni că în seara zilei ei de naştere îşi va spune ultimul cuvînt. În schimb, cel mai ciudat şi incredibil zvon, care îl privea pe însuşi respectabilul Ivan Feodorovici, se dovedea – vai! – din ce în ce mai adevărat.

Aici totul părea la prima vedere curată aiureală. Era greu de crezut că Ivan Feodorovici, ajuns la o vîrstă atît de respectabilă, posesor al unei inteligenţe apreciabile şi fiind un atît de bun cunoscător al vieţii etc., etc., s-ar fi lăsat el însuşi ispitit de Nastasia Filippovna şi încă într-o asemenea măsură, încît acest capriciu semăna cu o pasiune. Este greu de imaginat pe ce conta el în acest caz; poate chiar pe sprijinul lui Ganea. Toţki, cel puţin, cam aşa ceva bănuia, presupunea existenţa unui fel de acord tacit,

fundamentat pe înţelegerea reciprocă dintre general şi Ganea. De altfel, se ştie că omul care se lasă prea mult în voia pasiunii, mai ales dacă e în vîrstă, orbeşte cu totul şi e gata să-şi imagineze că există o speranţă acolo unde nici nu poate fi vorba de aşa ceva; pe lîngă asta, îşi pierde minţile şi acţionează ca un copil prostuţ, chiar dacă mai înainte fusese cu şapte peceţi în frunte. Se ştia că generalul pregătise pentru ziua de naştere a Nastasiei Filippovna, drept cadou din partea lui, un colier extraordinar de perle, care costase o mulţime de bani, şi că acorda foarte mare importanţă acestui cadou, deşi ştia că Nastasia Filippovna nu era ahtiată după bijuterii. În ajunul zilei de naştere a Nastasiei Filippovna fusese foarte agitat, deşi ascunsese cu dibăcie această stare. Tocmai despre acest colier aflase ceva generăleasa Epancina. E adevărat că Elizaveta Prokofievna începuse de mult să simtă frivolitatea soţului ei, chiar obişnuindu-se în parte cu ea; însă era imposibil să rateze acest prilej; zvonul despre perle o interesa extrem de mult. Generalul îşi dăduse seama din timp de asta; încă din ajun fuseseră rostite nişte cuvinte; presimţea că va trebui să aibă o explicaţie capitală şi se temea de ea. Iată de ce, în dimineaţa cu care am început povestirea noastră, n-ar fi vrut deloc să ia micul dejun în sînul familiei. Încă înainte de sosirea prinţului, îşi pusese în gînd să se scuze că are treburi şi să evite. Pentru general, a evita însemna uneori pur şi simplu a da bir cu fugiţii. Măcar această zi sau, mai bine zis, această seară voia să o cîştige fără neplăceri. Şi iată, prinţul sosise într-un moment atît de potrivit. „Parcă Dumnezeu mi l-a trimis!“, îşi zise generalul în sinea lui, intrînd în sufrageria soţiei.

15 De la cuvîntul *otradnîi*, îmbucurător, plăcut (*rus.*)

V

Generăleasa ţinea foarte mult la originea ei. Mare-i fu surpriza cînd, fără nici o pregătire prealabilă, află că acest cneaz Mîşkin, ultimul din spiţa lui, despre care auzise deja cîte ceva, nu e decît un jalnic idiot, aproape un cerşetor şi, de sărac ce e, primeşte de pomană. Generalul mizase pe efectul celor spuse, ca să-i trezească interesul şi să-i abată gîndurile într-o cu totul altă direcţie.

În situaţiile extreme, generăleasa făcea de obicei ochii mari şi, împingîndu-şi un pic corpul pe spate, privea înainte în gol, fără să scoată o vorbă. Era o femeie voinică, de aceeaşi vîrstă cu soţul ei, cu părul negru, încă des, dar deja bine încărunţit, cu nasul puţin coroiat, uscăţiv, cu obrajii subţiri şi cu buzele subţiri, supte şi ele. Fruntea îi era înaltă, dar îngustă, ochii cenuşii şi destul de mari aveau cîteodată expresia cea mai neaşteptată. Cîndva avusese slăbiciunea să creadă că privirea ei are un efect neobişnuit, convingere rămasă nestrămutată pînă în prezent.

— Să-l primesc? Spui să-l primesc chiar acum, în clipa asta? întrebă generăleasa şi se holbă din răsputeri la Ivan Feodorovici, care se agita prin faţa ei.

— O, poţi să nu-ţi faci nici un fel de griji cu ceremoniile, dragă, dacă, fireşte, vrei să-l vezi, se grăbi generalul să dea explicaţii. E ca un copil vrednic de milă; are nişte crize de boală; tocmai s-a întors din Elveţia, a venit direct de la gară, e îmbrăcat ciudat, parcă nemţeşte, şi pe deasupra n-are literalmente nici o copeică în buzunar; mai că nu plînge. I-am dat eu douăzeci şi cinci de ruble şi vreau să-i găsesc o slujbă de copist la noi la cancelarie. Iar pe voi, *mesdames*, vă rog să-l serviţi cu ceva pentru că pare şi flămînd...

— Mă uimeşti, continuă generăleasa pe acelaşi ton, e flămînd şi are crize! Ce crize?

— O, nu se repetă chiar atît de des şi apoi e aproape ca un copil, deşi, de altminteri, excelent educat. Aş vrea să vă rog, *mesdames*, li se adresă iar fetelor, să-l examinaţi un pic, pentru că ar fi totuşi bine de ştiut la ce e bun.

— Să-l e-xa-mi-ne-ze? lungi generăleasa cuvîntul şi, peste poate de uimită, începu iarăşi să-şi mute ochii de la fiice la soţ şi înapoi.

— Ah, dragă, n-o lua în sensul ăsta... de altfel, cum vrei; eu mă gîndeam că-i bine să fim drăguţi cu el şi să-l introducem în casa noastră, pentru că asta ar fi aproape o faptă bună.

— Să-l introducem în casa noastră? Din Elveţia?

— Aici Elveţia nu poate să strice; însă, repet, cum vrei tu. Mă interesez de el în primul rînd pentru că poartă acelaşi nume de familie cu tine şi poate că-ţi e chiar rudă; în al doilea rînd, nici nu ştie unde să-şi pună capul. Chiar m-am gîndit că o să-ţi trezească întrucîtva interesul, deoarece face totuşi parte din familia noastră.

— Sigur că ar trebui, *maman*, dacă ne putem purta cu el fără ceremonii; în plus, e venit de pe drum, îi e foame, de ce nu l-am ospăta dacă tot nu ştie unde să se ducă? spuse fiica cea mare, Alexandra.

— Pe deasupra, e curat copil, vă puteţi juca cu el de-a baba-oarba.

— Să se joace de-a baba oarba? Cum?

— Ah, *maman*, te rog, nu te mai da în spectacol, o întrerupse cu ciudă Aglaia.

Mijlocia, Adelaida, poznaşă, nu se putu abţine şi izbucni în rîs.

— Cheamă-l, *papa*, *maman* ne dă voie, decise Aglaia. Generalul sună şi porunci să fie introdus prinţul.

— Bine, dar să-i legaţi neapărat un şerveţel la gît cînd o să se aşeze la masă, încuviinţă generăleasa. Chemaţi-l pe Feodor sau mai bine pe Mavra... să stea îndărătul lui şi să-l supravegheze cînd mănîncă. Măcar e liniştit cînd are crize? Nu face mai ştiu eu ce gesturi?

— Dimpotrivă, e foarte bine educat şi are maniere excelente. Doar că-i prea simpluţ cîteodată... Dar uite-l în persoană! Iată, vi-l recomand pe ultimul prinţ Mîşkin din neamul său, poartă acelaşi nume cu noi, poate ne e chiar şi rudă, primiţi-l şi fiţi drăguţe cu el. Acum dumnealor vor merge să ia micul dejun, aşa că, prinţe, făceţi-mi onoarea. Pe mine să mă scuzaţi, am întîrziat, mă grăbesc...

— Ştim noi unde te grăbeşti, spuse apăsat generăleasa.

— Mă grăbesc, mă grăbesc, draga mea, sînt în întîrziere! Daţi-i albumele voastre, *mesdames*, să vă scrie ceva, caligrafi ca el mai rar! E un talent, la mine în birou mi-a făcut o demonstraţie, scriind cu slovă veche: „Egumenul Pafnutie şi-a pus iscălitura“... Ei, la revedere!

— Pafnutie? Egumen? Ia stai, unde-o ştergi şi cine mai e şi Pafnutie ăsta? strigă generăleasa cu ciudă insistentă şi aproape alarmată în urma soţului ei, care dăduse s-o ia la fugă.

— Da, da, draga mea, a existat în vechime un egumen cu numele ăsta... şi, de grăbit, mă grăbesc la conte... trebuia să fiu de mult acolo, chiar el mi-a fixat întîlnirea... Prinţe, la revedere!

Cu paşi repezi, generalul se făcu nevăzut.

— Ştiu eu la care conte se duce! spuse tăios Elizaveta Prokofievna şi, iritată, îşi mută privirea asupra prinţului. Ce ziceam? încercă ea, cu

dezgust şi năduf, să-şi amintească. Ei, despre ce era vorba? Ah, da: ce-i cu egumenul?

— *Maman*! dădu s-o dojenească Alexandra, iar Aglaia chiar bătu din picior.

— Nu te amesteca, Alexandra Ivanovna, îi spuse răspicat generăleasa, vreau şi eu să ştiu. Luaţi loc, prinţe, în fotoliul de-aici, nu, pe celălalt, la lumină, daţi-vă mai la lumină, ca să vă pot vedea. Ei, ce-i cu egumenul?

— Egumenul Pafnutie, îi răspunse prinţul atent şi serios.

— Pafnutie? Interesant... şi ce-i cu el?

Generăleasa întreba nerăbdătoare, repede, tăios, fără să-l scape pe prinţ din ochi, iar în timp ce prinţul îi răspundea, dădea din cap după fiecare cuvînt de-al lui.

— Egumenul Pafnutie, din veacul al paisprezecelea, începu prinţul, a fost stareţul unei sihăstrii de pe Volga, din actuala gubernie Kostroma. Era cunoscut prin viaţa lui de sfînt, a mers la Hoardă[16], a ajutat la rînduirea treburilor de atunci şi s-a semnat pe un izvod, iar eu am văzut copia acestei semnături. Mi-a plăcut scrisul şi l-am deprins. Adineaori, cînd generalul a vrut să vadă cum scriu, ca să-mi găsească o slujbă, i-am compus cîteva fraze cu litere diferite şi, printre acestea, am scris şi „Egumenul Pafnutie şi-a pus iscălitura“, chiar cu scrisul egumenului Pafnutie. Generalului i-a plăcut foarte mult şi tocmai de aceea şi-a adus aminte.

— Aglaia, spuse generăleasa, nu uita: Pafnutie, sau mai bine ia şi scrie, căci uit întotdeauna. De fapt, credeam că e vorba de ceva mai interesant. Şi unde-i iscălitura?

— Cred că a rămas în biroul generalului, pe masă.

— Trimit acum pe cineva s-o aducă.

— Mai bine v-o scriu altădată, dacă doriţi.

— Desigur, *maman*, spuse Alexandra, acum ar fi mai bine să mîncăm; ne este foame.

— Bine şi-aşa, decise generăleasa. Haideţi, prinţe! Vă e tare foame?

— Da, acum mi s-a făcut tare foame şi vă sînt foarte recunoscător.

— E foarte bine că sînteţi politicos şi îmi place să remarc că nu păreţi deloc atît de... excentric, cum a binevoit cineva să vă recomande. Haideţi. Aşezaţi-vă aici, în faţa mea, începu ea să se agite după ce ajunseră în sufragerie. Alexandra, Adelaida, serviţi-l pe prinţ. Nu-i aşa că nu e chiar atît de... bolnav? Poate că nici de şerveţel nu e nevoie... Prinţe, vi se lega şerveţelul cînd şedeaţi la masă?

— Altădată, cînd aveam vreo şapte ani, cred că mi se lega, însă acum, cînd mănînc, îmi pun de obicei şervetul pe genunchi.

— Aşa şi trebuie. Dar crizele?

— Crizele? întrebă prinţul puţin uimit. Acum mi se întîmplă destul de rar să am crize. De altfel, nu ştiu: se zice că îmi va fi dăunătoare clima de aici.

— Vorbeşte bine, remarcă generăleasa, adresîndu-li-se fetelor şi continuînd să dea din cap după fiecare cuvînt al prinţului, zău că nu mă aşteptam. Deci toate-s fleacuri şi minciuni, ca de obicei. Mîncaţi, prinţe, şi povestiţi-ne: unde v-aţi născut, unde vi s-a făcut educaţia? Vreau să ştiu totul, mă interesaţi foarte mult.

Prinţul mulţumi şi, mîncînd cu poftă, începu iarăşi să relateze ceea ce fusese nevoit să repete de mai multe ori în dimineaţa aceea. Generăleasa se arăta din ce în ce mai mulţumită. Domnişoarele ascultau şi ele cu atenţie. Îşi trecură stirpele în revistă; se dovedi că prinţul îşi cunoştea destul de bine arborele genealogic; însă, cu toate strădaniile, între el şi generăleasă nu descoperiră aproape nici o legătură de rudenie; doar bunicii şi bunicile lor puteau fi considerate încă rude îndepărtate. Acest subiect arid îi plăcu în mod deosebit generălesei care, cu toate că ţinea foarte mult, nu reuşea aproape niciodată să vorbească despre genealogie, aşa că se ridică agitată de la masă.

— Haideţi în adunătoarea noastră, îi spuse ea, şi cafeaua o să ni se aducă acolo. Avem o cameră comună căreia îi spunem aşa, i se adresă ea prinţului, conducîndu-l. Mai simplu spus, e salonul meu cel mic, unde ne adunăm toate, şedem şi fiecare îşi vede de treaba ei: Alexandra, uitaţi-o aici, fiica mea cea mai mare, cîntă la pian, citeşte sau brodează; Adelaida pictează portrete sau peisaje (şi nu poate termina nici unul), iar Aglaia stă, nu face nimic. Nici eu nu prea am spor la lucru: nu-mi iese nimic. Ei, uite că am ajuns; luaţi loc, prinţe, aici, lîngă şemineu şi povestiţi. Vreau să văd cum vă pricepeţi să povestiţi. Vreau să mă conving pe deplin şi, cînd o să mă văd cu prinţesa Belokonskaia, bătrîna, o să-i spun totul despre dumneavoastră. Vreau ca toată lumea să se intereseze de dumneavoastră. Hai, începeţi odată.

— *Maman*, păi e foarte ciudat să povesteşti aşa, remarcă Adelaida, care între timp îşi îndreptase şevaletul, luase pensulele, paleta şi se apucase să copieze de pe o stampă un peisaj deja început. Alexandra şi Aglaia se aşezară împreună pe o canapea mică şi, punîndu-şi mîinile la piept, se pregăteau să asculte discuţia. Prinţul remarcă de îndată că din toate părţile i se acordă o atenţie deosebită.

— Eu n-aş povesti nimic dacă mi s-ar porunci aşa, spuse Aglaia.

— De ce? Ce-i ciudat în asta? De ce să nu povestească? Doar are limbă. Vreau să ştiu cum se pricepe să povestească. Orice. Povestiţi-mi cum

v-a plăcut Elveţia, prima impresie. O să vedeţi că o să înceapă curînd şi o să înceapă excelent.

— Impresia a fost puternică... dădu prinţul să înceapă.

— Uite, îl susţinu nerăbdătoare Lizaveta Prokofievna, adresîndu-li-se fetelor, a şi început.

— *Maman*, măcar lasă-l să vorbească, o opri Alexandra. Acest prinţ poate că e mare şmecher, dar în nici un caz nu e idiot, îi şopti ea Aglaiei.

— Cred că aşa-i, şi eu tot aşa văd lucrurile, îi răspunse Aglaia. Şi-i o mîrşăvie din partea lui că joacă teatru. Oare o fi sperînd să cîştige ceva din asta?

— Prima impresie a fost foarte puternică, repetă prinţul. Cînd am fost transportat din Rusia prin diferite oraşe germane, priveam doar tăcut şi-mi aduc aminte că nici măcar nu întrebam nimic. Aceasta se petrecea după o serie de crize puternice şi dureroase ale bolii mele, iar eu întotdeauna, dacă boala progresa şi crizele se repetau de cîteva ori la rînd, cădeam într-o tîmpenie deplină, îmi pierdeam de tot memoria, şi intelectul meu, deşi funcţiona, parcă îşi întrerupea cursul logic al gîndurilor. Mai mult de două sau trei idei consecvente nu puteam lega. Aşa mi se pare. Însă, după ce crizele se potoleau, deveneam iar sănătos şi puternic, cum sînt acum. Mi-aduc aminte: tristeţea din sufletul meu era insuportabilă; chiar îmi venea să plîng; mă tot miram şi mă neliniştem; mă deprima groaznic faptul că toate îmi erau *străine*; asta am înţeles-o. Ceea ce era străin mă ucidea. Mi-amintesc că din această beznă m-am trezit cu desăvîrşire într-o seară, la Basel, tocmai cînd intram în Elveţia, şi m-a trezit răgetul unui măgar din piaţa oraşului. Măgarul m-a uluit grozav, nu ştiu de ce mi-a plăcut neobişnuit de mult, iar din acel moment, brusc, totul parcă mi s-a limpezit în cap.

— Un măgar? Ciudat, remarcă generăleasa. De fapt, nu-i deloc ciudat, cîte una dintre noi e în stare să se îndrăgostească de un măgar, adăuga ea, privindu-şi înfuriată fetele. Şi-n mitologie s-a întîmplat aşa ceva. Continuaţi, prinţe.

— De atunci îmi plac grozav măgarii. Aş putea spune chiar că am o simpatie pentru ei. Am început să mă interesez de ei, căci înainte nu mai văzusem măgari, şi imediat m-am convins că măgarul e un animal foarte folositor, muncitor, puternic, răbdător, ieftin, viguros; şi datorită acestui măgar, Elveţia întreagă a început deodată să-mi placă, aşa că fosta tristeţe mi-a trecut cu totul.

— Toate acestea sînt foarte ciudate, dar pe măgar îl putem şi lăsa deoparte; să schimbăm subiectul. De ce rîzi, Aglaia? Dar tu, Adelaida? Prinţul a povestit excelent despre măgar. L-a văzut cu ochii lui, dar tu ce-ai

văzut? Tu n-ai fost în străinătate?

— Am văzut un măgar, *maman*, zise Adelaida.

— Iar eu l-am şi auzit, o susţinu Aglaia. Toate trei izbucniră în rîs. Prinţul rîse şi el împreună cu ele.

— Foarte urît din partea voastră, le dojeni generăleasa. Scuzaţi-le, prinţe, să ştiţi că sînt bune la suflet. Mă cert mereu cu ele, însă le iubesc. Sînt frivole, uşuratice, nebune.

— De ce spuneţi aşa? întrebă prinţul rîzînd. Nici eu, în locul lor, n-aş fi scăpat prilejul. Însă sînt totuşi de partea măgarului: măgarul e un om bun şi folositor[17].

— Dar dumneavoastră sînteţi bun, prinţe? întrebă generăleasa. Vă întreb din curiozitate.

Toţi izbucniră iarăşi în rîs.

— Iar mi-a venit pe limbă blestematul de măgar; nici nu m-am gîndit la el! exclamă generăleasa. Credeţi-mă, prinţe, vă rog, am făcut fără nici o...

— Intenţie? O, vă cred, negreşit!

Şi prinţul rîdea fără oprire.

— E foarte bine că rîdeţi. Văd că sînteţi un tînăr foarte bun, spuse generăleasa.

— Uneori nu sînt bun, spuse prinţul.

— Eu, însă, sînt bună, strecură generăleasa o replică neaşteptată, şi, dacă vreţi, sînt întotdeauna bună, iar acesta este singurul meu defect, pentru că n-ar trebui să fiu întotdeauna bună. Mă supăr foarte des pe ele şi mai ales pe Ivan Feodorovici, dar cel mai rău e că sînt şi mai bună la supărare. Adineaori, înaintea venirii dumneavoastră, m-am mîniat şi m-am prefăcut că nu înţeleg şi nu pot înţelege nimic. Aşa ceva se întîmplă des cu mine; parcă aş fi un copil. Aglaia mi-a dat o lecţie; îţi mulţumesc, Aglaia. De altminteri, toate astea-s fleacuri. Încă nu-s atît de proastă pe cît par şi pe cît vor să mă scoată fiicele mele. Am caracter şi nu sînt foarte ruşinoasă. De altfel, o spun fără răutate. Vino aici, Aglaia, sărută-mă, hai... şi ajungă-ţi cu gingăşiile, spuse ea, cînd Aglaia îi sărută cu foc buzele şi mîna. Continuaţi, prinţe. Poate că vă veţi aminti ceva mai interesant decît măgarul.

— Nu înţeleg, totuşi, cum poate un om povesti aşa, deodată, remarcă iarăşi Adelaida, eu în nici un caz n-aş găsi ce să spun.

— Însă prinţul o să găsească, pentru că e extrem de deştept şi mai deştept ca tine de cel puţin zece ori, dacă nu cumva şi de douăsprezece. Sper că o să simţi după asta. Demonstraţi-le, prinţe, continuaţi. La urma urmei, chiar aţi putea trece, într-adevăr, pe lîngă măgar. Ei, ce aţi mai văzut în străinătate în afară de măgar?

— Şi istorisirea cu măgarul a fost inteligentă, spuse Aglaia. Prinţul ne-a povestit foarte interesant cazul bolii dumnealui şi cum totul a început să-i placă datorită unui impuls venit din exterior. Întotdeauna mi-a plăcut să aflu cum îşi ies oamenii din minţi şi cum se însănătoşesc după aceea. Mai ales dacă vindecarea se produce brusc.

— Nu-i aşa? Nu-i aşa? exclamă generăleasa, lăsîndu-se iarăşi pe spate. Văd că uneori eşti şi deşteaptă; hai, gata cu rîsul! V-aţi oprit, mi se pare, la natura elveţiană, prinţe, aşa că daţi-i drumul!

— Am sosit la Lucerna şi am fost plimbat pe un lac. Simţeam cît e de frumos, dar îmi era, în acelaşi timp, teribil de greu, spune prinţul.

— De ce? întrebă Alexandra.

— Nu-mi dau seama. Întotdeauna mi-a fost greu şi m-am simţit neliniştit văzînd pentru prima dată nişte locuri frumoase; simţeam şi bucurie, şi nelinişte; de altfel, toate acestea mi se trăgeau încă de la boală.

— Ah, tare mult aş vrea să văd şi eu! spuse Adelaida. Nu-mi dau seama cînd o să ajungem şi noi în străinătate. Sînt doi ani de cînd nu pot găsi un subiect pentru un tablou:

Descrise-s Răsărit şi Sud[18]...

— Prinţe, găsiţi-mi un subiect pentru tablou.

— Nu mă pricep deloc la aşa ceva. Mi se pare că-i de ajuns să priveşti şi să pictezi.

— Nu ştiu să privesc.

— Ce-mi tot vorbiţi în dodii? Nu pricep nimic! o întrerupse generăleasa. Cum, adică, nu ştii să priveşti? Ai ochi, priveşte. Nu ştii să priveşti aici, nici în străinătate n-o să înveţi. Mai bine, prinţe, povestiţi-ne ce-aţi văzut acolo.

— Asta ar fi mai bine, adăugă Adelaida. Doar prinţul a învăţat să privească acolo, în străinătate.

— Nu ştiu, acolo doar mi-am refăcut sănătatea; nu ştiu dacă am învăţat să privesc. De altfel, am fost fericit aproape tot timpul.

— Fericit! Ştiţi să fiţi fericit? strigă Aglaia. Atunci cum puteţi spune că n-aţi învăţat să priviţi? Ne puteţi învăţa şi pe noi.

— Învăţaţi-ne, vă rugăm, spuse rîzînd Adelaida.

— Nu vă pot învăţa nimic, se împotrivi prinţul; rîdea şi el. Aproape tot timpul cît m-am aflat în străinătate am locuit în acelaşi sat elveţian; arareori făceam cîte o călătorie prin împrejurimi, deci, ce să vă învăţ? Mai întîi doar nu mi-a mai fost urît; am început curînd să mă însănătoşesc; apoi fiecare zi mi-a devenit scumpă şi, pe măsura trecerii timpului, şi mai scumpă, încît am început să-mi dau seama de acest lucru. Însă mi-e destul de greu să vă povestesc de ce s-a întîmplat aşa.

— Vreţi să spuneţi că nu simţeaţi nevoia să plecaţi nicăieri, nu vă dădea ghes nici o chemare? întrebă Alexandra.

— La început, chiar la început, îmi dădea ghes să plec şi mă apuca o mare nelinişte. Mă tot gîndeam cum voi trăi; voiam să-mi pun la încercare destinul, mai ales în anumite clipe eram neliniştit. Ştiţi că există asemenea clipe, mai ales în solitudine. La noi, acolo, era o cascadă mică şi cădea de sus, din munte, ca un fir de aţă subţire, aproape perpendicular; era albă, vuitoare, înspumată; cădea de sus, dar părea că nu-i cine ştie ce înaltă, era cam la jumătate de verstă depărtare, însă părea că pînă la ea nu sînt decît cincizeci de paşi. Noaptea îmi plăcea să-i ascult vuietul; iată, în aceste clipe ajungeam uneori să fiu foarte neliniştit. Tot cîteodată, la amiază, cînd te duci undeva în munţi, cînd te-opreşti în mijlocul muntelui, cînd te-nconjoară pinii bătrîni, mari, strălucindu-şi răşina pe trunchiuri, sus, pe o stînă, se văd ruinele unui castel medieval; sătucul nostru a rămas departe în vale, de-abia se mai vede; soarele străluceşte, cerul e albastru, e o linişte grozavă. Uite, şi-atunci mă simţeam chemat undeva şi mi se tot părea că, dacă aş merge drept înainte, dacă aş merge mult-mult şi aş trece de linia unde se întîlneşte cerul cu pămîntul, aş găsi dezlegarea şi aş vedea imediat o nouă viaţă, de o mie de ori mai intensă şi mai zgomotoasă decît a noastră; visam mereu la un oraş mare, precum Neapole, cu palate, zgomot, vuiet, viaţă... Ah, visam cîte şi mai cîte! Însă mai tîrziu mi s-a părut că şi în închisoare poţi găsi o viaţă enormă.

— Ultima idee lăudabilă am citit-o în *Crestomaţia* mea, cînd aveam doisprezece ani, spuse Aglaia.

— Asta-i filosofie, remarcă Adelaida, sînteţi filosof şi aţi venit ca să ne povăţuiţi.

— Poate că aveţi dreptate, zîmbi prinţul, cred că într-adevăr sînt filosof şi, cine ştie, poate chiar am de gînd să vă povăţuiesc... Aşa ceva s-ar putea, zău că s-ar putea.

— Şi filosofia dumneavoastră e exact ca a Evlampiei Nikolaevna, interveni iarăşi Aglaia, ştiţi, e văduva unui funcţionar, care ne vizitează uneori ca să cerşească. Toată menirea vieţii ei e ieftinătatea; numai să poată trăi cît mai ieftin, numai de copeici vorbeşte şi, vă rog să reţineţi, are bani, dar e şireată. Exact la fel e şi cu viaţa enormă din închisoare, poate şi cu fericirea de patru ani trăită la ţară, pentru care aţi trădat oraşul Neapole, l-aţi vîndut, chiar cu profit, deşi nu v-aţi ales decît cu mărunţiş de pe urma acestei vînzări.

— Despre viaţa din închisoare daţi-mi voie să nu fiu de acord, spuse prinţul. Am auzit odată povestirea unui om care-a stat în închisoare vreo doisprezece ani, era unul dintre pacienţii profesorului meu, aflat la

tratament. Avea crize şi uneori era agitat, plîngea, iar odată chiar a încercat să se sinucidă. Viaţa lui în puşcărie a fost foarte tristă, însă vă încredinţez că nu putea fi preţuită cu puţin mărunţiş. Şi nu avea cu cine sta de vorbă, doar cu un păianjen şi cu copacul ce-i crescuse în dreptul ferestrei... Dar mai bine vă povestesc despre altă întîlnire a mea cu un om. Aici a fost o împrejurare foarte ciudată, ciudată prin faptul că asemenea cazuri sînt foarte rare. Acest om, împreună cu alţii, a fost dus la eşafod şi i s-a citit sentinţa de condamnare la moarte prin împuşcare, pentru o crimă politică. Peste vreo douăzeci de minute i-a fost citită şi graţierea, care îi fixa o altă pedeapsă; totuşi, în intervalul dintre cele două sentinţe, douăzeci de minute sau cel puţin un sfert de oră, a trăit cu convingerea fermă că peste douăzeci de minute va muri. Grozav de mult voiam să-l ascult în momentele rare, cînd îşi amintea impresiile de atunci, şi de cîteva ori am început iarăşi să-i pun întrebări. Îşi amintea totul cu o claritate neobişnuită şi spunea că niciodată nu va uita nimic din ceea ce trăise în clipele acelea. La vreo douăzeci de paşi de eşafodul înconjurat de mulţime şi soldaţi, fuseseră înfipţi în pămînt trei stîlpi, întrucît erau mai mulţi condamnaţi. Primii trei au fost duşi la stîlpi, au fost îmbrăcaţi pentru execuţie (cu nişte halate lungi şi albe), peste ochi li s-au tras nişte glugi albe, ca să nu vadă armele; apoi în dreptul fiecăruia s-a aliniat cîte o grupă formată din cîţiva soldaţi. Cunoştinţa mea era al optulea la rînd, deci trebuia să fie dus la stîlp în seria a treia. Preotul a trecut cu crucea pe la fiecare. Deci, îi mai rămîneau de trăit cinci minute; nu mai mult. Spunea că aceste cinci minute i se păreau un interval infinit, o bogăţie imensă; i se părea că, în aceste cinci minute, va trăi mai multe vieţi şi că n-are rost să se gîndească la ultima clipă, aşa că şi-a făcut chiar şi un orar: a calculat timpul necesar pentru a-şi lua rămas-bun de la tovarăşii săi, prevăzînd pentru asta două minute, apoi şi-a lăsat încă două minute ca să se gîndească în sinea lui pentru ultima dată, iar apoi ca să privească în jur pentru cea din urmă oară. Îşi amintea foarte bine că îşi pusese în gînd aceste trei intenţii şi că întocmai aşa şi-a împărţit minutele. Urma să moară la vîrsta de douăzeci şi şapte de ani, sănătos şi puternic; îşi amintea că, luîndu-şi adio de la tovarăşi, i-a pus unuia dintre ei o întrebare destul de aiurea şi chiar aştepta, foarte interesat, răspunsul. Apoi, după ce şi-a luat adio de la tovarăşi, au urmat cele două minute pe care şi le rezervase ca *să se gîndească în sinea lui*. Ştia de la bun început la ce se va gîndi. Voia să-şi imagineze cît mai repede şi mai clar că toate sînt aşa cum sînt: el există acum şi trăieşte, iar peste trei minute va fi deja *altceva*, o fiinţă sau un lucru, oare cine, ce va fi? Unde va fi? Toate astea avea de gînd să le dezlege în acele două minute! În apropiere era o biserică, iar turla şi acoperişul ei aurit luceau sub strălucirea soarelui. Îşi amintea că privise grozav de insistent la

acest acoperiş şi la aceste raze, răsfrînte pe el; nu-şi putea lua ochii de la ele: i se părea că aceste raze sînt noua lui natură, că peste trei minute se va contopi cumva cu ele... Necunoscutul şi dezgustul provocate de acel nou, care urma imediat să înceapă, au fost teribile; însă zice că în acel timp n-a fost nimic mai greu pentru el ca gîndul necontenit: „Ce bine-ar fi să nu mor! Ce nemărginire ar fi dacă mi-aş recăpăta viaţa! Şi toată ar fi a mea! Fiecare minut l-aş transforma într-un secol, nimic nu aş pierde, fiecare minut l-aş socoti, ca să nu-l cheltuiesc degeaba!“ Spunea că pînă la urmă acest gînd degenerase într-o asemenea duşmănie, încît voia să fie împuşcat mai iute[19].

Prinţul tăcu brusc; toate se aşteptau să continue şi să tragă concluzia.

— Aţi terminat? întrebă Aglaia.

— Poftim? Am terminat, spuse prinţul, smulgîndu-se din scurta lui îngîndurare.

— Pentru ce ne-aţi povestit toate acestea?

— Aşa... mi-am adus aminte... pentru că veni vorba...

— Sînteţi foarte prăpăstios, observă Alexandra. Prinţe, sînt sigură că aţi dorit să demonstraţi că nici o clipă nu trebuie preţuită într-o copeică şi că uneori cinci minute sînt mai scumpe decît o comoară. Toate acestea sînt lăudabile, dar, daţi-mi voie, ce-a făcut amicul care v-a povestit aceste grozăvenii... doar spuneaţi că i s-a comutat pedeapsa, deci i s-a dăruit „viaţa nemărginită“. Ei, ce a făcut el cu această bogăţie? Şi-a trăit fiecare minut „cu socoteală“?

— O, nu, chiar el mi-a spus, căci l-am întrebat de asta, că n-a trăit deloc aşa şi multe, multe minute le-a irosit.

— Ei, prin urmare aceasta-i experienţa care ne dovedeşte că nu se poate trăi „cu socoteală“ la modul real. O fi existînd vreo pricină, dar nu se poate.

— Da, o fi existînd vreo pricină, dar nu se poate, repetă prinţul, şi mie tot aşa mi s-a părut... Însă parcă tot nu-mi vine a crede...

— Adică vă gîndiţi că veţi trăi mai inteligent decît toată lumea?

— Da, uneori aşa mi s-a părut.

— Şi vi se mai pare?

— Şi... mi se mai pare, răspunse prinţul continuînd s-o privească pe Aglaia cu acelaşi zîmbet blînd şi chiar sfios, însă imediat izbucni iarăşi în rîs şi o privi cu veselie.

— Cîtă modestie! spuse Aglaia, aproape iritată.

— Iar dumneavoastră sînteţi foarte curajoasă, rîdeţi, însă pe mine povestirea lui m-a impresionat atît de mult, încît pe urmă am visat-o, chiar aceste cinci minute le-am visat.

Le măsură încă o dată pe ascultătoarele sale cu o privire iscoditoare şi serioasă.

— V-am supărat cu ceva? întrebă el brusc, parcă derutat, dar privindu-le totuşi pe toate în ochi.

— Cu ce? strigară cele trei domnişoare, uimite.

— Păi, parcă v-aş ţine o lecţie...

Toate izbucniră în rîs.

— Dacă sînteţi supărate, nu mai fiţi, spuse el, doar ştiu şi eu că am trăit mai puţin decît alţii şi înţeleg viaţa mai puţin decît alţii. Poate că uneori vorbesc ciudat...

Şi se simţi evident penibil.

— Dacă spuneţi că aţi fost fericit, înseamnă că nu aţi trăit mai puţin, ci mai mult; de ce vă prefaceţi şi vă scuzaţi? începu Aglaia cu severitate şi afecţiune. Şi, vă rog, nu vă mai faceţi griji că ne-aţi ţine lecţii; în asta, din partea dumneavoastră, nu-i nici un triumf. Cu chietismul dumneavoastră puteţi umple cu fericire şi o sută de ani de viaţă. Dacă vi s-ar arăta o execuţie sau un deget, din amîndouă aţi extrage o idee la fel de lăudabilă, ba încă aţi rămîne şi mulţumit. Aşa chiar că se poate trăi mult şi bine.

— Nu înţeleg de ce te tot înfurii, interveni generăleasa, care de mult urmărea expresiile de pe chipurile celor doi interlocutori. Şi nici ce vorbiţi nu pricep. Care deget şi ce-i cu aiureala asta? Prinţul vorbeşte excelent, doar puţin cam trist. De ce îl descurajezi? Cînd a început, rîdea, iar acum e buimac de tot.

— Nu-i nimic, *maman*. Păcat, prinţe, că n-aţi văzut nici o execuţie, căci v-aş fi întrebat ceva.

— Am văzut o execuţie, spuse prinţul.

— Aţi văzut? strigă Aglaia. Trebuia să-mi fi dat seama! Asta le pune capac la toate! Dacă aţi văzut, cum puteţi spune că aţi trăit tot timpul fericit? Spuneţi dacă n-am avut dreptate.

— În satul dumneavoastră au loc execuţii? întrebă Adelaida.

— Execuţia am văzut-o la Lyon, am mers acolo împreună cu Schneider, care m-a luat cu el.

— Şi v-a plăcut mult? A fost instructiv? Util? întrebă Aglaia.

— Nu mi-a plăcut absolut deloc, după aceea am fost puţin bolnav. Dar recunosc că m-am uitat ca ţintuit, nu-mi mai puteam desprinde privirea.

— Nici eu nu-aş fi putut, spuse Aglaia.

— Acolo nu prea le place cînd femeile asistă la execuţii, li se dau chiar numele la ziar.

— Deci, dacă găsesc că aceasta nu-i treaba femeilor, prin asta vor

să spună (şi deci să justifice) că e treaba bărbaţilor. Felicitări pentru logică! Şi dumneavoastră, desigur, tot aşa gîndiţi, nu?

— Povestiţi-ne execuţia, o întrerupse Alexandra.

— Tare n-aş vrea s-o fac acum... se fîstîci prinţul şi parcă se posomorî.

— Parcă nu v-ar lăsa inima să ne povestiţi, îl înţepă Aglaia.

— Nu, n-aş face-o, pentru că mai adineaori am povestit despre această execuţie.

— Cui i-aţi povestit?

— Valetului dumneavoastră, cînd aşteptam...

— Cărui valet? se auziră voci din toate părţile.

— Celui care stă în vestibul, cu părul încărunţit, cam roşu la faţă, am stat în vestibul ca să intru la Ivan Feodorovici.

— Ciudat, observă generăleasa.

— Prinţul e democrat, i-o reteză Aglaia. Ei, dacă i-aţi povestit lui Alexei, pe noi nu ne puteţi refuza.

— Vreau neapărat să aud, repetă Adelaida.

— Adineaori, într-adevăr, i se adresă prinţul, însufleţindu-se iarăşi întrucîtva (părea că se însufleţeşte repede şi că este credul), într-adevăr m-am gîndit, cînd mi-aţi cerut un subiect pentru tablou, să vă dau subiectul: să desenaţi faţa condamnatului cu un minut înaintea loviturii de ghilotină, cînd încă mai stă în picioare pe eşafod, înainte de a se întinde pe scîndura aceea.

— Cum faţa? Numai faţa? întrebă Adelaida. M-da, subiectul e ciudat, şi ce tablou ar ieşi?

— Nu ştiu, dar de ce să nu iasă? insistă prinţul cu înflăcărare. Nu de mult am văzut un astfel de tablou la Basel[20]. Aş vrea foarte mult să vă povestesc... O să vă povestesc cîndva... tabloul m-a impresionat foarte mult...

— Despre tabloul de la Basel ne veţi povesti negreşit mai tîrziu, spuse Adelaida. Acum, însă, lămuriţi-mă cum ar trebui să fac tabloul cu execuţia. Puteţi să mi-l redaţi aşa cum vi-l închipuiţi? Cum să pictez faţa? Numai faţa? Cum să fie această faţă?

— Exact cu un minut înainte de moarte, îi răspunse prinţul cu deplină solicitudine, pasionîndu-se de amintirea lui şi, după toate aparenţele, uitînd de restul, exact în momentul cînd a urcat scara şi de-abia a păşit pe eşafod. În clipa aceasta s-a uitat în direcţia mea; i-am privit chipul şi am înţeles totul... Dar cum să povesteşti aşa ceva? Grozav, grozav de mult aş vrea ca dumneavoastră sau altcineva să picteze această scenă! Mai bine ar fi dacă aţi face-o dumneavoastră. Chiar atunci m-am gîndit că tabloul va fi folositor. Ştiţi, aici trebuie să vă imaginaţi ce a fost mai înainte,

tot, tot. Stătea la închisoare şi execuţia o aştepta peste cel puţin o săptămînă; mizase pe formalismul obişnuit, spunîndu-şi că hîrtia trebuie să mai meargă pe undeva şi că de-abia peste vreo săptămînă va ieşi. Şi deodată, dintr-o întîmplare, termenul a fost scurtat. La ora cinci dimineaţa el dormea. Era la sfîrşitul lui octombrie; la ora cinci e încă frig şi întuneric. A intrat şeful închisorii, încet, cu garda după el, şi l-a zgîlţîit uşor de umăr, el s-a ridicat puţin, s-a sprijinit într-un cot, vede lumina. „Ce-i asta?“ „La ora zece are loc execuţia“. Zăpăcit de somn, n-a crezut, a început să-l contrazică pe şef, spunînd că hîrtia iese peste o săptămînă, însă, după ce s-a dezmeticit, cum vorbea lumea, n-a mai insistat, a tăcut, apoi a spus: „Totuşi, e greu aşa, deodată...“ şi iarăşi a tăcut, după care n-a mai vrut să spună nimic. Trei-patru ore durează lucrurile ştiute: preotul, micul dejun, la care i se dă vin, cafea, friptură de vită (ia spuneţi, nu-i oare bătaie de joc? Îţi zici că e o cruzime, dar, pe de altă parte, zău, aceşti oameni nevinovaţi o fac din toată inima şi sînt siguri că fac un act de omenie), apoi toaleta (ştiţi ce înseamnă toaleta unui criminal?), în sfîrşit, este dus prin oraş spre eşafod... Cred că şi acum i se pare că, atîta timp cît drumul nu s-a sfîrşit, mai are infinit de mult de trăit. „Mai e mult, mai am de trăit cale de trei străzi, uite, trec de asta, mai rămîne cealaltă, apoi cealaltă, cu brutăria pe dreapta... ajungem noi şi la brutărie!“ De jur-împrejur, mulţime adunată, ţipete, zgomote, zece mii de chipuri, zece mii de ochi – toate acestea trebuie suportate, dar, ceea ce e mai important, trebuie să rezişti gîndului: „Iată-i, sînt zece mii şi nu-i ucide nimeni, iar eu sînt ucis!“ Ei bine, astea-s preliminariile. Eşafodul are o scară; aici, în faţa scării, a izbucnit în plîns, şi doar era un bărbat puternic, curajos, mare tîlhar, după cum ziceau oamenii. Lîngă el fusese preotul tot timpul, mersese cu el în căruţă tot drumul şi-i vorbise mereu, dar nu-i de crezut că auzea ce-i spune: chiar dacă se străduia să asculte, de la al treilea cuvînt nu mai înţelegea nimic. Chiar aşa trebuia să se întîmple. În sfîrşit, a început să urce scara; picioarele îi erau legate şi de aceea urca cu paşi mici. Om inteligent, preotul încetase să-i mai vorbească, doar îi întindea crucea ca s-o sărute. Jos, înaintea scării, fusese foarte palid, însă de îndată ce urcă pe eşafod deveni alb ca hîrtia, exact ca hîrtia albă de scris. Cred că picioarele îi erau slăbite, le simţea ca de lemn, şi-i era greaţă, ca şi cum i s-ar fi pus un nod în gît, din care pricină parcă îl gîdilă; aţi simţit vreodată aşa ceva, la spaimă sau în clipe de groază, cînd mintea rămîne intactă, dar nu mai are nici o putere? Mie, de exemplu, mi se pare că, dacă pe om îl paşte pieirea inevitabilă, se prăbuşeşte casa peste el, atunci, deodată, simte nevoia să se aşeze, să închidă ochii şi să aştepte – fie ce-o fi!... Deci din clipa cînd a început această slăbiciune, preotul, cu gesturi rapide, tăcut, i-a lipit crucea de buze; o cruce mică, de argint, cu patru braţe, apoi a început să i-o

lipească des, aproape în fiecare clipă. Şi de îndată ce crucea îi atingea buzele, el deschidea ochii şi iarăşi părea că se înviorează pentru cîteva secunde, iarăşi îl duceau picioarele. Crucea o săruta cu lăcomie, se grăbea s-o sărute, parcă se grăbea să nu uite să ia ceva de rezervă, pentru orice eventualitate, însă e puţin probabil că în momentul acela încerca vreun sentiment religios. Şi tot aşa pînă la scîndură... E ciudat că sînt puţini cei care leşină în aceste ultime secunde! Dimpotrivă, capul trăieşte şi funcţionează teribil, probabil tare, tare, tare, ca o maşină în plin mers; îmi închipui că ţăcănesc felurite gînduri, toate neterminate, poate ridicole şi fără nici o legătură cu ceea ce urmează să se întîmple, cum ar fi: „Iată-l şi pe ăsta că se holbează, are un neg în frunte, iată că gîdele are nasturele de jos ruginit...“ şi în acelaşi timp ştii totul, nu uiţi nimic; există un anumit punct, pe care nu-l poţi uita şi nu poţi leşina, şi toate împrejurul lui, al acestui punct, merg şi se rotesc. Şi probabil că e aşa pînă în ultimul sfert de secundă, cînd capul e deja pe butuc şi aşteaptă şi... *ştie* şi deodată aude cum oţelul alunecă deasupra lui! Asta nu se poate să n-o auzi! Dacă eu aş zăcea cu grumazul pe butuc, aş asculta anume şi aş auzi! Poate că ţine doar o zecime de secundă, dar nu se poate să nu auzi! Şi, imaginaţi-vă, există inşi care şi acum susţin că, poate, capul, după ce a zburat, ştie cam încă o secundă că a zburat, ştie deci ce înseamnă asta! Dar dacă-s cinci secunde?... Pictaţi eşafodul astfel încît să se vadă de aproape numai ultima treaptă; condamnatul a călcat pe ea: capul, faţa albă precum hîrtia, preotul întinde crucea, celălalt îşi întinde lacom buzele vinete şi priveşte şi– *ştie tot*. Crucea şi capul – iată tabloul, faţa preotului, a gîdelui, chipurile a două calfe ale lui şi cîteva capete şi perechi de ochi jos; toate acestea pot fi pictate parcă în planul al treilea, în ceaţă, pentru detaliu... Acesta ar fi tabloul.

Prinţul tăcu şi le privi pe toate.

— Asta, cu siguranţă, nu mai seamănă a chietism, şopti Alexandra ca pentru sine.

— Ei bine, acum povestiţi-ne cum aţi fost îndrăgostit, spuse Adelaida.

Prinţul o privi uimit.

— Ascultaţi, continuă Adelaida, parcă grăbindu-se, ne-aţi rămas dator cu descrierea tabloului de la Basel, însă acum vreau să aud cum aţi fost îndrăgostit, nu negaţi, aţi fost. În plus, de îndată ce veţi începe povestirea, nu veţi mai fi filosof.

— Şi după ce veţi termina de povestit, vă va fi imediat ruşine de cele spuse, replică brusc Aglaia. De ce s-o fi întîmplînd aşa?

— La urma urmei, astea-s prostii! spuse generăleasa, privind-o cu mînie pe Aglaia.

— Da, nu-i o chestiune inteligentă, confirmă Alexandra.

— Nu-i daţi crezare, prinţe, i se adresă generăleasa, o face dinadins, dintr-un fel de ciudă, dar nu-i deloc prost educată; să nu vă închipuiţi cine ştie ce, dacă vă sîcîie. Sînt sigură că au pus vreo năzbîtie la cale, dar v-au îndrăgit deja. Le cunosc figurile.

— Şi eu le cunosc figurile, spuse prinţul, accentuîndu-şi cu tîlc cuvintele.

— Cum adică? întrebă Adelaida curioasă.

— Ce ştiţi despre figurile noastre? se interesară şi celelalte două, cuprinse de curiozitate.

Dar prinţul rămînea tăcut şi serios; toate aşteptau răspunsul lui.

— Vă spun mai tîrziu, zise el încet şi serios.

— Vreţi să ne intrigaţi cu tot dinadinsul! strigă Aglaia. Şi cîtă solemnitate!

— Fie şi-aşa, interveni iarăşi Adelaida în grabă, dar, dacă sînteţi un atît de bun cunoscător al figurilor, înseamnă că negreşit aţi fost şi îndrăgostit; deci, am avut dreptate. Povestiţi-ne odată!

— Nu am fost îndrăgostit, răspunse prinţul la fel de încet şi de serios, am fost... fericit altfel.

— Cum altfel, cum?

— Fie, am să vă povestesc, rosti prinţul, cufundat parcă într-o adîncă îngîndurare.

16 Este vorba de Hoarda de Aur, stat înfiinţat de Batu-han, nepotul lui Genghis-han, în 1236, care se întindea de la Nistru pînă la stepele kirghize şi fluviul Sîr-Daria, cu capitala la Serai, oraş situat pe malul rîului Ahtuba. Dominaţia Hoardei de Aur asupra Rusiei a durat 237 de ani (1243-1480).

17 G.M. Fridlender, comentatorul ediţiei ruse, consideră că aceste cuvinte sînt o parodie la cuvintele lui Mozgliakov, eroul nuvelei *Visul unchiului*: „Vă voi demonstra că măgarul poate fi un om foarte cumsecade“. O altă posibilă sursă, după părerea noastră, ar fi observaţia unei doamne din înalta societate, care, la apariţia poemului *Ţiganii* de Puşkin, a spus că în opera respectivă singurul om este ursul (această butadă era foarte cunoscută).

18 Citat inexact din poezia lui Mihail Lermontov *Ziaristul, cititorul şi poetul*.

19 Episodul pare a fi relatarea propriilor trăiri ale scriitorului, din ziua de 22 decembrie 1849, cînd la vîrsta de 28 de ani a fost condamnat la moarte împreună cu ceilalţi membri ai cercului iniţiat de Petraşevski. A.G. Dostoievskaia scrie pe marginea acestui episod: „Pentru Feodor Mihailovici erau extrem de grele amintirile despre cele prin care fusese nevoit să treacă în timpul punerii în aplicare a sentinţei date ca urmare a procesului lui Petraşevski, şi vorbea rar de asta. Totuşi, am avut de vreo trei ori prilejul să aud această relatare, aproape în aceleaşi expresii cu care este redată în romanul *Idiotul*“.

20 Este vorba, probabil, de tabloul lui Hans Vries (1450-1452) „Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul“, care-l reprezintă pe Ioan în momentul în care sabia cade asupra lui. Dostoievski a putut vedea tabloul în august 1867, cînd a fost la Basel.

VI

— Iată, acum, începu prinţul, mă priviţi toate cu atîta curiozitate, încît, dacă nu v-aş satisface-o, v-aţi supăra probabil pe mine. Nu, glumesc, adăugă el repede, zîmbind. Acolo... acolo aveam în preajmă numai copii, tot timpul mi-l petreceam numai cu copiii. Erau copiii satului aceluia, toată ceata care învăţa la şcoală. Nu că eu m-aş fi ocupat de învăţătura lor; o, nu, pentru asta satul îl avea pe învăţătorul şcolii, Jules Thibaut; de fapt, îi şi învăţam, însă cea mai mare parte a timpului am fost printre ei şi cei patru ani ai mei aşa s-au scurs. Nici n-aveam nevoie de altceva. Vorbeam cu ei fără să le ascund nimic. Părinţii şi rudele lor erau supăraţi toţi pe mine, pentru că, fără mine, copiii nu mai făceau un pas şi se înghesuiau toţi în jurul meu, iar învăţătorul de la şcoală îmi devenise, în cele din urmă, cel mai înverşunat duşman... Mi-am făcut mulţi duşmani acolo, şi pe toţi numai din pricina copiilor. Pînă şi Schneider mă dojenea. Şi de ce se temeau atît de mult? Copilului poţi să-i spui tot, tot; întotdeauna m-a uimit cît de puţin cei mari, taţii şi chiar mamele, îşi cunosc copiii. Copiilor nu trebuie să le ascunzi nimic sub pretextul că sînt încă mici şi e prea devreme pentru ei să ştie ceva. Ce idee tristă şi nefericită! Şi ce bine îşi dau seama copiii că părinţii lor îi cred prea mici şi prea neştiutori, cînd ei, în realitate, înţeleg totul. Adultul nu ştie că, pînă şi în chestiunea cea mai dificilă, copilul îi poate da un sfat util. O, Doamne! Doar atunci cînd păsărica asta frumoasă te priveşte încrezătoare şi fericită, îţi e ruşine s-o păcăleşti! Le spun păsărele pentru că nu există pe lume ceva mai frumos ca o păsărică. De fapt, toată lumea din sat s-a supărat pe mine mai mult din pricina unei întîmplări... iar Thibaut pur şi simplu mă invidia; la început clătina din cap şi se mira cum de înţeleg copiii totul de la mine, iar de la el aproape nimic, apoi a început să rîdă de mine cînd i-am spus că amîndoi n-o să fim în stare să-i învăţăm nimic şi că ei vor fi cei care ne vor învăţa pe noi. Şi cum a putut să mă invidieze şi să mă calomnieze, cînd şi el trăia printre copii! Datorită copiilor, sufletul ţi se vindecă... Era acolo, la stabilimentul lui Schneider, un om bolnav şi foarte nefericit. Nu ştiu dacă mai poate exista vreo nenorocire atît de teribilă. Fusese internat pentru a fi tratat de nebunie; după părerea mea nu era nebun, doar suferea îngrozitor şi asta îi era toată boala. Şi dacă aţi şti ce-au devenit pentru el copiii, înaintea sfîrşitului... Dar mai bine vă povestesc mai tîrziu despre acest bolnav, acum vă voi spune cum a început totul. Mai întîi, copiii nu m-au îndrăgit. Eram prea mare, întotdeauna sînt neîndemînatic; ştiu că sînt şi urît... în sfîrşit, mai conta şi faptul că eram

străin. Din capul locului copiii au rîs de mine, iar apoi chiar au început să arunce cu pietre în urma mea, după ce m-au pîndit şi au văzut că am sărutat-o pe Marie... Nu, nu rîdeţi, se grăbi prinţul să preîntîmpine ironia ascultătoarelor, nu era vorba de dragoste. Dacă aţi şti ce fiinţă nefericită era, vi s-ar face milă, cum mi s-a făcut şi mie atunci. Era din satul nostru. Mama ei era bătrînă-bătrînă şi în casa lor mică, dărăpănată de tot, avea doar două ferestre, iar prin una din ele, cu aprobarea primăriei, femeia vindea şnururi, aţe, tutun, săpun, tot felul de nimicuri ieftine, dar cu acest negoţ se întreţinea. Era bolnavă, cu picioarele umflate, aşa că şedea tot timpul pe scaun. Marie era fiica ei, de vreo douăzeci de ani, bolnăvicioasă şi slabă; se îmbolnăvise de mult de oftică, însă tot mai umbla pe la casele oamenilor, unde se tocmea zilnic la muncile cele mai grele: freca podele, spăla rufe, mătura curţile, rînea grajdurile. Un comis-voiajor aflat în trecere a sedus-o şi a luat-o cu el, iar după o săptămînă a părăsit-o şi şi-a văzut liniştit de drum. S-a întors acasă cerşind pe drum, toată murdară şi zdrenţuită, cu pantofii scîlciaţi: mersese pe jos, dormise pe cîmp şi răcise foarte tare; picioarele îi erau numai răni, mîinile, umflate şi crăpate. De fapt, nici înainte nu fusese frumoasă; doar ochii îi avea blînzi, buni, nevinovaţi. Era îngrozitor de tăcută. Odată, înainte de întîmplarea cu comis-voiajorul, pe cînd lucra ceva, a început brusc să cînte şi mi-aduc aminte că toţi s-au mirat şi au început să rîdă: „Marie cîntă! Cum? Marie cîntă!“ şi ea s-a fîstîcit foarte tare şi de-atunci n-a mai îngînat nici un cîntec. Pe atunci oamenii încă o mai alintau, dar, după ce s-a întors bolnavă şi chinuită, nimeni nu i-a arătat vreun pic de compătimire! Cît sînt de cruzi în această privinţă! Ce idei au! Prima care a întîmpinat-o cu ură şi dispreţ a fost maică-sa: „De-acum m-ai făcut de rîs“. Şi ea a fost prima care a lăsat-o de batjocura lumii: aflîndu-se în sat că Marie s-a întors, toţi au dat fuga s-o vadă, mai că nu s-a adunat tot satul în casa bătrînei: moşnegi, copii, femei, fete, toţi s-au adunat, au alcătuit o gloată grăbită, nesăţioasă. Marie zăcea pe podea, la picioarele bătrînei, flămîndă, zdrenţuită şi plîngea. Cînd au dat toţi buzna, s-a acoperit cu părul ei despletit şi a rămas tot aşa întinsă, cu faţa la pămînt. Toţi se uitau la ea ca la o netrebnică; bătrînii o judecau şi o certau, tinerii chiar rîdeau, femeile o ocărau, o osîndeau, o priveau cu dispreţ, de parcă n-ar fi fost decît un păianjen. Maică-sa le permitea toate acestea, era şi ea de faţă, dădea din cap şi încuviinţa. Pe atunci, din cauza bolii, bătrîna era pe moarte; după două luni chiar şi-a dat sufletul; ştia că moare, dar nici nu s-a gîndit să se împace cu fiica-sa pînă în clipa morţii, nu-i spunea nici o vorbă, o gonea să doarmă în tindă, nu-i dădea aproape deloc de mîncare. Trebuia să-şi ţină des în apă caldă picioarele bolnave; Marie o spăla în fiecare zi pe picioare şi o îngrijea; maică-sa accepta tăcută aceste servicii şi nu i-a spus măcar o vorbă

blîndă. Marie îndura totul şi eu, mai tîrziu, după ce am făcut cunoştinţă cu ea, am remarcat că şi ea încuviinţa această atitudine, că se considera ea însăşi ultima lepădătură. După ce baba n-a mai putut să se ridice deloc din pat, au început să vină la ea s-o îngrijească bătrînele din sat, cu rîndul, după obiceiul din partea locului. De-atunci lui Marie chiar că nu i-a mai dat nimeni de mîncare; iar cei din sat o puneau pe fugă şi nu-i mai dădeau de lucru, ca înainte. Toţi parcă voiau s-o scuipe, iar bărbaţii nici n-o mai considerau femeie, nu-i spuneau decît scîrnăvii. Uneori, foarte rar, cînd se îmbătau duminica, îi aruncau în rîs cîţiva bănuţi, aşa, în ţărînă. Marie tăcea şi îi aduna. Încă de pe atunci începuse să tuşească cu sînge. Zdrenţele ei ajunseseră într-un hal fără de hal, încît îi era ruşine să se arate în sat; de cînd se întorsese, nu mai umbla decît desculţă. În aceste zile, mai ales copiii, cu toată ceata – şi erau vreo patruzeci şi ceva de şcolari –, au început s-o necăjească şi chiar să arunce cu noroi în ea. Ea s-a rugat de un păstor s-o lase să păzească vacile, dar păstorul a alungat-o. Atunci ea, fără voie, a început să plece de acasă ziua întreagă, ţinîndu-se după cireadă. Deoarece îi aducea mult folos păstorului şi el şi-a dat seama de asta, a început să n-o mai alunge şi uneori chiar îi lăsa resturile de la prînzul lui, brînză şi pîine. Credea chiar că face o faptă creştinească. La moartea mamei ei, nici pastorului de la biserică nu i-a fost ruşine s-o batjocorească de faţă cu tot satul. Marie stătea lîngă sicriu aşa cum era, în zdrenţele ei, şi plîngea. Se adunase multă lume ca s-o vadă plîngînd şi mergînd în urma sicriului; atunci pastorul – era încă tînăr şi avea ambiţia să devină mare predicator – li s-a adresat tuturor, arătîndu-le-o pe Marie: „Iată cine-i vinovată de moartea acestei femei respectabile (şi nu era adevărat, pentru că bătrîna bolise doi ani), iat-o că stă în faţa voastră şi nu îndrăzneşte să-şi ridice privirea, pentru că e stigmatizată de mîna lui Dumnezeu; iat-o desculţă şi zdrenţuită, ca o pildă pentru cei care-şi pierd virtutea! Şi cine-i? E fiica răposatei!“ Şi tot aşa a ţinut-o, una şi bună. Imaginaţi-vă, această josnicie le-a plăcut aproape tuturor... dar a ieşit o istorie cu totul neaşteptată; i-au luat apărarea cei mici, pentru că între timp toţi copiii trecuseră de partea mea şi o îndrăgiseră. Iată cum s-a întîmplat. Am vrut să fac ceva pentru Marie; de bani ar fi avut ea nevoie, dar acolo nici eu n-aveam nici o leţcaie în buzunar. Aveam un mic ac de cravată cu briliant şi l-am vîndut unui precupeţ care umbla prin sate şi făcea negustorie cu haine vechi. Mi-a dat opt franci, deşi acul făcea cel puţin patruzeci. Mult timp am încercat s-o întîlnesc pe Marie singură, în sfîrşit, ne-am întîlnit dincolo de marginea satului, lîngă un gard de nuiele, pe o cărare lăturalnică ce urca spre munte, îndărătul unui copac. I-am dat cei opt franci şi i-am spus să aibă grijă de ei, pentru că alţii nu voi mai avea, apoi am sărutat-o şi i-am zis să nu-şi închipuie că am cine ştie ce intenţie

urîtă şi că nu o sărut pentru că sînt îndrăgostit de ea, ci pentru că mi-e foarte milă de ea şi că de la început n-am considerat-o deloc vinovată, ci doar nefericită. Voiam foarte mult s-o consolez pe loc şi s-o încredinţez că nu trebuie să se considere atît de prejos faţă de ceilalţi, însă cred că nu m-a înţeles. Asta am remarcat-o, deşi fata tăcuse tot timpul, cu ochii plecaţi şi îngrozitor de ruşinată. După ce am terminat, mi-a sărutat mîna, eu am luat-o imediat pe-a ei şi am vrut să i-o sărut, însă ea a smucit-o de îndată. Atunci, în acel moment, m-au văzut copiii, toată ceata; abia mai tîrziu am aflat că mă pîndeau de mult. Au început să fluiere, să bată din palme şi să rîdă, iar Marie a luat-o la fugă. Am dat să vorbesc cu ei, însă au început să arunce cu pietre în mine. În aceeaşi zi a aflat tot satul; totul a căzut iarăşi pe capul bietei Marie; ajunse să fie şi mai urîtă de toată lumea. Am auzit chiar că sătenii au vrut s-o judece şi s-o pedepsească, dar, slavă Domnului, au renunţat; iar copiii s-au înrăit şi mai mult, n-o mai lăsau în pace, o necăjeau şi mai abitir ca înainte, aruncau în ea cu noroi; o goneau, ea fugea ca să scape de ei, fiind bolnavă de piept, se sufoca, însă o urmăreau în continuare, ţipînd, ocărînd-o. Odată eu era cît pe ce să mă bat cu ei. Apoi am început să le vorbesc, să le vorbesc în fiecare zi ori de cîte ori aveam prilejul. Uneori se opreau şi ascultau, deşi încă mai ocărau. Le-am povestit cît de nefericită e Marie; curînd au încetat să mai vorbească urît, se îndepărtau tăcuţi. Încetul cu încetul am izbutit să stau de vorbă cu ei şi nu le ascundeam nimic; le-am povestit tot. Mă ascultau foarte curioşi şi curînd li s-a făcut milă de Marie. Unii, întîlnind-o, au început să-i dea bineţe; acolo există obiceiul că oamenii, întîlnindu-se, chiar dacă nu se cunosc, se înclină şi îşi spun: „Bună ziua“. Îmi imaginez ce uimită era Marie. Odată, două fetiţe au făcut rost de mîncare, i-au dus-o, i-au dat-o, după care au venit şi mi-au spus mie. Ziceau că Marie a izbucnit în plîns şi că acum ele o iubesc foarte mult. Curînd toţi au început s-o iubească, aşa că au început să mă iubească şi pe mine. Au ajuns să vină des la mine şi mă tot rugau să le povestesc cîte ceva; cred că le povesteam frumos, pentru că le plăcea să mă asculte. Iar ulterior m-am apucat să învăţ şi să citesc de toate, numai ca să le pot lor povesti, şi timp de trei ani după aceea le-am tot povestit. Cînd mai apoi am fost învinuit de toţi – inclusiv de Schneider – că de ce vorbesc cu ei ca şi cum ar fi oameni mari şi nu le ascund nimic, am răspuns că mi-e ruşine să-i mint, că ei şi-aşa ştiu tot şi că, oricît le-aş ascunde ceva, ei oricum ar afla, poate într-un mod obscen, dar că de la mine obscenităţi n-au cum să afle. Ar fi putut fiecare să-şi amintească cum a fost şi el copil. Sătenii nu erau de acord cu mine... Pe Marie am sărutat-o cu două săptămîni înaintea morţii mamei ei; iar cînd pastorul şi-a ţinut predica, toţi copiii erau de-acum de partea mea. Imediat le-am povestit şi le-am explicat fapta pastorului: toţi s-au supărat pe el, iar

unii, într-o asemenea măsură, încît i-au spart geamurile cu pietre. I-am oprit, fiindcă făceau de-acum o faptă rea, însă satul a aflat de îndată şi toţi au început să mă acuze, susţinînd că le-am stricat copiii. După aceea, au aflat că şi copiii o iubesc pe Marie şi s-au speriat grozav de tare; dar Marie era de-acum fericită. Copiilor li s-a interzis chiar să se întîlnească cu ea, dar ei dădeau fuga pe furiş la cireada ei, care era destul de departe, la aproape o jumătate de verstă de sat, îi duceau cadouri, iar unii pur şi simplu veneau doar ca s-o îmbrăţişeze, s-o sărute şi să-i spună: „*Je vous aime, Marie!*"[21*], după care se întoarceau acasă ca din puşcă. Marie mai că nu înnebunea din pricina acestei fericiri neaşteptate; nici măcar nu visase la aşa ceva; îi era ruşine şi se bucura şi – ce e mai important – copiii, mai ales fetele, voiau să se ducă în fugă la ea şi să-i transmită că eu o iubesc şi vorbesc mult despre ea. I s-au destăinuit că eu le-am povestit tot şi că acum ei o iubesc, o compătimesc şi aşa va fi mereu. Apoi veneau în fugă la mine şi, cu chipurile bucuroase, preocupate, îmi spuneau că de-abia au văzut-o pe Marie şi că Marie îmi trimite plecăciuni. Seara mă duceam la cascadă; era acolo un loc bine ferit dinspre sat, cu plopi de jur-împrejur; acolo dădeau şi ei, seara, fuga să se întîlnească cu mine, uneori chiar pe furiş. Mi se pare că dragostea mea pentru Marie era pentru ei o desfătare grozavă, şi doar în această privinţă i-am înşelat în tot timpul şederii mele acolo. Nu încercam să le scot din cap ideea că n-o iubesc pe Marie, să-i conving, deci, că nu-s îndrăgostit de ea şi că doar o compătimesc; vedeam că aşa le plăcea lor să fie şi de aceea tăceam, lăsîndu-i să creadă că au ghicit. Şi aceste inimi mici erau nemaipomenit de delicate şi gingaşe: de altfel, li se părea cu neputinţă ca bunul lor Léon s-o iubească atît de mult pe Marie, iar ea să fie atît de prost îmbrăcată şi să nu aibă pantofi. Imaginaţi-vă, i-au făcut rost şi de pantofi, şi de ciorapi, şi de lenjerie, chiar şi de ceva îmbrăcăminte; nu-mi dau seama cum s-au descurcat, toată ceata s-a pus pe treabă. Cînd îi întrebam, doar rîdeau veseli drept răspuns, iar fetele băteau din palme şi mă sărutau. Uneori mergeam şi eu pe furiş să mă întîlnesc cu Marie. De-acum boala i se agravase şi mergea greu; în cele din urmă nu mai argăţea la păstor, dar în fiecare dimineaţă pleca cu cireada. Se aşeza deoparte; acolo, o stîncă dreaptă, aproape verticală avea o ieşitură; se aşeza în colţul cel mai ascuns, pe o piatră, şi stătea nemişcată aproape toată ziua, de dimineaţa pînă la ceasul cînd pleca cireada. Era atît de slăbită din pricina tuberculozei, încît şedea din ce în ce mai mult cu ochii închişi, cu tîmpla lipită de stîncă şi aţipea, respirînd greu; faţa îi slăbise, parcă ar fi fost a unui schelet, broboane de sudoare îi apăreau pe frunte şi pe tîmple. Aşa o găseam întotdeauna. Veneam pentru cîteva clipe şi nici eu nu voiam să fim văzuţi. De îndată ce apăream, Marie tresărea, deschidea ochii şi se repezea să-mi sărute mîinile.

Nu mi le mai retrăgeam, pentru că asta pentru ea era o bucurie; tot timpul cît stăteam lîngă ea, tremura şi plîngea; ce-i drept, de cîteva ori a început să vorbească repede, dar era greu s-o înţelegi. Părea cumva smintită, într-o grozavă tulburare şi încîntare. Uneori copiii veneau cu mine. În asemenea cazuri, se opreau de regulă în apropiere şi se apucau să ne păzească de ceva sau de cineva, ceea ce era pentru ei o bucurie aparte. După ce plecam, Marie rămînea iarăşi singură, tot nemişcată, cu ochii închişi şi cu tîmpla sprijinită de stîncă; poate că visa ceva. Într-o dimineaţă n-a mai putut nici să iasă odată cu cireada şi a rămas în casa ei pustie. Copiii au aflat de îndată şi în ziua aceea aproape toţi au trecut s-o vadă; zăcea singurică-singurică în patul ei. Două zile i-au purtat de grijă copiii, dînd fuga la ea pe rînd, pînă cînd oamenii din sat au aflat că Marie chiar e pe moarte şi atunci au început să vină bătrînele din sat ca s-o îngrijească şi să-i stea la căpătîi. Se pare că oamenilor din sat li se făcuse, în sfîrşit, milă de Marie; în orice caz, pe copii nu-i mai opreau şi nu-i mai ocărau ca înainte. Marie zăcea tot timpul în amorţire, somnul îi era agitat; tuşea îngrozitor. Bătrînele îi goneau pe copii, însă ei dădeau fuga sub fereastră, uneori numai pentru cîte un minut, doar ca să-i spună: „*Bonjour, notre bonne Marie*“[22*]. Iar ea, de îndată ce-i vedea sau îi auzea, se înviora şi imediat, neascultîndu-le pe bătrîne, se chinuia să se ridice într-un cot, dădea din cap spre ei, le mulţumea. Copiii continuau să-i aducă daruri, dar ea nu mai mînca aproape deloc. Datorită lor, vă încredinţez, a murit aproape fericită. Datorită lor, şi-a uitat soarta amară, primindu-şi iertarea de la ei, fiindcă pînă la sfîrşit s-a considerat o mare păcătoasă. Copiii, ca nişte păsărele, dădeau din aripi la geamurile ei şi îi strigau în fiecare dimineaţă: „*Nous t'aimons, Marie!*“[23*]. A murit foarte curînd. Eu unul credeam că va trăi mai mult. În ajunul morţii ei, înaintea asfinţitului, am trecut pe la ea; m-a recunoscut, se pare, şi i-am strîns mîna pentru ultima oară; ce mult i se uscase mîna! Iar dimineaţă vine cineva şi-mi spune că Marie a murit. De data aceasta, copiii n-au mai putut fi ţinuţi în frîu: i-au împodobit sicriul cu flori şi i-au pus o coroniţă pe cap. La biserică, pastorul n-a mai vorbit-o de rău pe moartă, mai ales că nici nu era multă lume la înmormîntare, veniseră doar cîţiva mai curioşi; dar cînd trebui dus sicriul, copiii s-au repezit cu toţii odată, ca să-l ducă ei. Fiindcă n-aveau putere să-l ducă, ajutau care cum putea, alergau toţi în urma sicriului şi plîngeau. De atunci mormîntul lui Marie a fost la mare cinste pentru copii: sădesc flori în fiecare an, de jur-împrejur au plantat un gard viu de trandafiri. Dar tocmai de la această înmormîntare a început şi prigoana pe care, din pricina copiilor, am avut-o de îndurat din partea satului întreg. Principalii instigatori au fost pastorul şi învăţătorul. Copiilor li s-a interzis categoric chiar să se întîlnească cu mine, iar Schneider chiar s-a obligat să

urmărească acest lucru. Dar totuşi ne vedeam, ne înţelegeam prin semne de la distanţă. Îmi trimiteau bileţele. Mai tîrziu, lucrurile s-au aranjat, dar atunci era foarte bine: chiar mă împrietenisem şi mai mult cu copiii datorită acestei prigoane. În ultimul an, mă împăcasem oarecum cu Thibaut şi cu pastorul. În schimb, Schneider îmi vorbea mult şi se contrazicea cu mine asupra „sistemului“ meu dăunător în purtarea faţă de copii. Care sistem? În sfîrşit, Schneider mi-a împărtăşit o idee de-a lui, foarte ciudată – era chiar înaintea plecării mele: mi-a spus că s-a convins pe deplin că eu însumi sînt cu desăvîrşire copil, copil, adică, pe de-a-ntregul şi că numai la chip şi statură par a fi adult, dar că prin dezvoltare, suflet, caracter, ba, poate, şi prin minte, nu sînt matur şi aşa voi rămîne, chiar dacă voi trăi pînă la şaizeci de ani. Am rîs din toată inima: fireşte, nu avea dreptate, pentru că ce fel de copil sînt eu? Însă un lucru tot e adevărat în această privinţă: într-adevăr, nu-mi place printre adulţi, printre oameni, printre cei mari – şi am remarcat de mult acest lucru –, nu-mi place pentru că nu mă pricep. Şi orice ar vorbi cu mine, oricît de buni ar fi cu mine, totuşi, cine ştie de ce, mi-e întotdeauna greu cu ei şi mă bucur grozav cînd mă pot întoarce mai curînd la tovarăşii mei, iar tovarăşi mi-au fost întotdeauna copiii, dar nu pentru că eu însumi sînt un copil, ci pur şi simplu pentru că tot timpul am simţit nevoia să fiu printre ei. Cînd, la începutul şederii mele în satul acela, deci atunci cînd plecam să tînjesc singur în munţi, cînd rătăceam de unul singur şi, mai ales la amiază, mă întîlneam uneori cu toată ceata aceea zgomotoasă de copii ieşiţi de la şcoală, cu trăistuţele şi tăbliţele lor de ardezie, cu strigăte, cu rîsete, cu jocuri, atunci tot sufletul meu începea brusc să năzuiască spre ei. Nu ştiu de ce, dar am început să încerc un sentiment extrem de puternic şi de fericit la fiecare întîlnire cu ei. Mă opream şi rîdeam de bucurie privind la picioruşele lor mici, sprintene şi veşnic în goană, privind băieţii şi fetele care alergau împreună, văzîndu-le rîsul şi lacrimile (pentru că mulţi, înainte de a ajunge de la şcoală pînă acasă, apucau să se încaiere, să plîngă, iarăşi să se împace şi să se joace), şi atunci îmi uitam toată tristeţea. Apoi, în toţi aceşti trei ani, n-am putut nicidecum înţelege cum şi de ce sînt trişti oamenii. Întreg destinul meu s-a legat de ei. Nici nu mă gîndeam că voi mai părăsi satul acela şi nici prin cap nu-mi trecea că voi mai veni cîndva aici, în Rusia. Mi se părea că voi locui mereu acolo, însă în cele din urmă am văzut că Schneider nu era obligat să mă întreţină la nesfîrşit şi, în plus, a apărut o afacere, se pare, atît de importantă, încît Schneider însuşi m-a zorit să vin aici şi mi-a plătit drumul. O să văd despre ce-i vorba şi o să mă sfătuiesc cu cineva. Poate că soarta mi se va schimba radical, dar nu asta-i totul şi nici nu-i cel mai important lucru. Important e că viaţa mi s-a şi schimbat cu totul. Acolo am lăsat mult, prea mult. Totul a dispărut. Şedeam în vagon şi

mă gîndeam: „Acum merg printre oameni; poate, nu ştiu nimic, dar a început o viaţă nouă“. Mi-am pus în gînd să-mi împlinesc cinstit şi ferm menirea. Poate că printre oameni îmi va fi urît şi greu. Pentru început, m-am decis să fiu cu toţi politicos şi sincer; doar nimeni nu va pretinde mai mult de la mine. Şi în această privinţă, poate, voi fi luat drept copil, dar nu-i nimic! Mereu, cine ştie de ce, sînt luat drept idiot; ce-i drept, cîndva am fost atît de bolnav, încît chiar semănam a idiot, dar ce fel de idiot sînt acum, cînd îmi dau singur seama că sînt luat drept idiot? Intru undeva şi mă gîndesc: „Iată, ei mă iau drept idiot, însă eu totuşi sînt inteligent, lucru pe care ei nici nu-l bănuiesc...“ Am adeseori acest gînd. De-abia la Berlin, cînd am primit din sat cîteva mici scrisori, pe care copiii apucaseră să mi le trimită, am înţeles ce mult i-am iubit! E foarte greu să primeşti o primă scrisoare! Ce rău le părea, conducîndu-mă! Cu o lună înaintea plecării începuseră să-şi ia rămas-bun de la mine. *„Léon s’en va, Léon s’en va pour toujours!“*24* În fiecare seară, ca şi mai înainte, ne adunam lîngă cascadă şi vorbeam mereu despre felul cum ne vom despărţi. Uneori eram la fel de veseli ca altădată; numai că, împrăştiindu-se pe înnoptat pe la casele lor, ei îşi luaseră obiceiul de a mă îmbrăţişa tare şi fierbinte, cum nu făceau mai înainte. Unii veneau la mine pe furiş, ferindu-se de ceilalţi, numai ca să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute între patru ochi. Iar cînd am pornit la drum, toţi, cu întreaga ceată, au ţinut să mă conducă. Staţia de cale ferată era cam la o verstă depărtare de satul nostru. Încercau să nu plîngă, dar mulţi nu se puteau stăpîni şi plîngeau în gura mare, mai ales fetele. Ne grăbeam ca să nu întîrziem, dar cîte unul ţîşnea din ceată, mă îmbrăţişa cu mînuţele lui mici şi mă săruta, făcînd tot alaiul să se oprească; iar noi, deşi ne grăbeam, ne opream cu toţii şi aşteptam ca el să-şi ia adio. După ce am urcat în vagon şi trenul s-a pus în mişcare, au strigat cu toţii: „Ura!“ şi au rămas mult timp pe loc, pînă cînd trenul s-a îndepărtat. Şi eu m-am uitat spre ei... Ştiţi, cînd adineaori am intrat aici şi v-am privit chipurile simpatice– acum obişnuiesc să studiez chipurile cu atenţie –, cînd v-am auzit primele cuvinte, pentru prima dată de la despărţirea de copii, mi-am simţit sufletul uşor. Chiar m-am gîndit, tot atunci, că, poate, într-adevăr sînt un norocos; doar ştiu că nu-i întîlneşti de prima dată pe oamenii de care te ataşezi imediat, iar pe dumneavoastră v-am întîlnit de îndată ce am coborît din tren. Ştiu prea bine că e penibil să-ţi dezvăluieşti sentimentele faţă de oricine, dar iată că dumneavoastră vi le dezvăluiesc şi nu mă simt deloc penibil. Sînt o persoană retrasă şi poate că mult timp nu vă voi mai vizita. Vă rog doar să nu mi-o luaţi în nume de rău: nu v-am spus-o pentru că n-aş ţine la dumneavoastră; la fel, să nu credeţi cumva că m-am supărat pe ceva. M-aţi întrebat de chipurile dumneavoastră şi ce anume am observat la ele. Vă spun cu mare plăcere. Dumneavoastră,

Adelaida Ivanovna, aveţi faţa fericită, cea mai simpatică din toate trei. Pe lîngă asta, sînteţi foarte frumoasă, se uită omul la dumneavoastră şi îşi zice: „Are chipul unei surioare bune“. Pe ceilalţi îi trataţi cu simplitate şi veselie, însă vă pricepeţi şi inima s-o ghiciţi de îndată. Aşa cred că e faţa dumneavoastră. Alexandra Ivanovna, faţa vă e şi ea minunată şi foarte drăguţă, dar, poate, aveţi o tristeţe tăinuită; fără nici o îndoială, sufletul vă e nespus de bun, dar nu sînteţi veselă. Chipul dumneavoastră are ceva aparte. Ca al Madonei lui Holbein din Dresda[25]. Deci, asta-mi spune faţa dumneavoastră; ce ziceţi, sînt bun ghicitor? Doar chiar dumneavoastră mă luaţi drept ghicitor. Cît despre chipul dumneavoastră, Lizaveta Prokofievna, i se adresă el brusc generălesei, nu doar mi se pare, ci sînt absolut convins că sînteţi un adevărat copil în toate, în toate, şi în bine, şi în rău, cu toată vîrsta la care aţi ajuns. Nu-i aşa că nu vă supăraţi pe mine pentru că vă spun aceste lucruri? Doar ştiţi cît de mult ţin la copii! Şi să nu credeţi cumva că doar naivitatea m-a făcut să vă vorbesc atît de sincer despre chipurile dumneavoastră: o, nu, nu-i asta! Poate că am avut motivele mele.

21* „Te iubesc, Marie!“ (fr.)
22* „Bună ziua, buna noastră Marie!“ (fr.)
23* „Te iubim, Marie!“ (fr.)
24* „Léon pleacă, Léon pleacă pentru totdeauna!“ (fr.)
25 Este vorba de tabloul *Madona cu familia bürgemeister-ului Jakob Meyer* de pictorul german Hans Holbein cel Tînăr (1498-1543).

VII

După ce prinţul tăcu, toate îl priveau vesele, chiar şi Aglaia, dar mai ales Lizaveta Prokofievna.

— Iată că l-am examinat! strigă ea. Vă gîndeaţi, stimate domnişoare, că îl veţi lua sub oblăduirea voastră ca pe un biet neajutorat, iar dumnealui de-abia a catadicsit să vă onoreze, ba încă prevenindu-vă că ne va vizita foarte rar. Iată-ne rămase cu buzele umflate, lucru de care mă bucur; însă cel mai păcălit tot Ivan Feodorovici rămîne. Bravo, prinţe, adineaori mi s-a spus să vă examinez. Iar ce mi-aţi spus despre faţa mea e adevărul adevărat: sînt un copil şi ştiu asta. Am ştiut înainte de a mi-o fi spus dumneavoastră, înainte de a fi exprimat gîndul meu într-un singur cuvînt. Cred că firea dumneavoastră este asemănătoare cu a mea şi mă bucur foarte mult; sîntem ca două picături de apă. Numai că dumneavoastră sînteţi bărbat, iar eu sînt femeie şi n-am călătorit în Elveţia; asta-i singura deosebire.

— Nu te pripi, *maman*, spuse Aglaia, ridicînd tonul. Prinţul zice că în cele spuse a avut o anumită intenţie şi că toate au un tîlc.

— Da, da, spuseră şi celelalte, rîzînd.

— Nu rîdeţi, dragele mele, s-ar putea ca dumnealui să fie mai isteţ decît voi trei, luate la un loc. O să vedeţi. Dar, prinţe, de ce nu ne-aţi spus nimic despre Aglaia? Aglaia aşteaptă, aştept şi eu.

— Acum nu pot spune nimic; vă voi spune mai tîrziu.

— De ce? S-ar zice că-i remarcabilă, nu?

— O, da, e remarcabilă. Sînteţi extraordinar de frumoasă, Aglaia Ivanovna. Sînteţi atît de frumoasă, încît îi e frică omului să vă privească.

— Şi atît? Dar firea? insistă generăleasa.

— Frumuseţea e greu de judecat; încă nu sînt pregătit. Frumuseţea e o enigmă.

— Înseamnă că aţi pus o enigmă în faţa Aglaiei, spuse Adelaida. Dezleag-o, Aglaia. Dar, prinţe, nu-i aşa că-i frumoasă?

— Foarte! răspunse înflăcărat prinţul, uitîndu-se cu admiraţie la Aglaia. Aproape ca Nastasia Filippovna, deşi chipul îi e cu totul altfel!...

Toate făcură un schimb de priviri uimite.

— Ca cine-e-e? întrebă generăleasa, lungind cuvîntul. Ca Nastasia Filippovna? Unde aţi văzut-o pe Nastasia Filippovna? Care Nastasia Filippovna?

— Adineaori Gavrila Ardalionovici i-a arătat un portret lui Ivan

Feodorovici.

— Cum, i-a adus lui Ivan Feodorovici un portret?

— Ca să i-l arate. Nastasia Filippovna i-a dăruit astăzi portretul ei lui Gavrila Ardalionovici şi acesta l-a adus ca să i-l arate generalului.

— Vreau să-l văd! spuse generăleasa, dîndu-şi brusc capul pe spate. Unde-i portretul? Dacă i l-a dăruit, trebuie să fie la el, iar el e cu siguranţă încă la birou. Miercurea vine să lucreze şi niciodată nu pleacă înainte de ora patru. Chemaţi-l imediat pe Gavrila Ardalionovici! Nu, nu prea mor de dorinţa de a-l vedea. Prinţe, dragul meu, fiţi atît de bun, duceţi-vă în birou, luaţi de la el portretul şi aduceţi-l aici. Spuneţi-i că vreau să-l văd. Vă rog.

— E simpatic, dar prea simpluţ, spuse Adelaida după ce prinţul ieşi.

— Da, cam prea simpluţ, confirmă şi Alexandra, şi asta îl face să fie chiar puţin ridicol.

Nici una, nici cealaltă nu păreau să-şi fi rostit gîndul în întregime.

— De altminteri, spuse Aglaia, s-a descurcat bine cu chipurile noastre, pe toate ne-a măgulit, chiar şi pe *maman*.

— Nu fi ironică, te rog! strigă generăleasa. Nu el m-a măgulit, ci eu m-am simţit măgulită.

— Crezi că umblă cu tertipuri? întrebă Adelaida.

— Mi se pare că nu-i chiar atît de naiv.

— Ai luat-o razna! se supără generăleasa. După părerea mea, voi sînteţi mai ridicole decît el. E simpluţ, asta da, dar e om cu scaun la cap, în sensul cel mai bun cu putinţă, desigur. E absolut ca mine.

„Desigur, nu-i prea frumos că m-a luat gura pe dinainte şi le-am pomenit de portret, se gîndea prinţul în sinea lui, intrînd în birou şi simţind o oarecare remuşcare. Dar... poate că am făcut bine, lăsînd să mă ia gura pe dinainte...“ Începuse să-i dea ghes o idee ciudată, de altfel încă insuficient de clară.

Gavrila Ardalionovici încă mai era în birou, cufundat în hîrtiile sale. Se vede treaba că nu lua degeaba leafă de la societatea pe acţiuni. Rămase perplex cînd prinţul îi ceru portretul şi îi povesti în ce fel se aflase de portret în salonul generălesei.

— E-e-eh! Trebuia să vă daţi drumul la gură! strigă el cu ciudă răutăcioasă. Doar nu ştiţi nimic... Idiotul! mormăi el ca pentru sine.

— Sînt vinovat, dar am făcut-o fără să vreau; pur şi simplu aşa a venit vorba. Am zis că Aglaia e aproape la fel de frumoasă ca Nastasia Filippovna.

Ganea îl rugă să-i relateze totul mai în amănunţime; prinţul îi povesti. Ganea îl privi iarăşi batjocoritor.

— Vi s-a pus pata pe Nastasia Filippovna... mormăi el şi, fără să-şi

termine fraza, căzu pe gînduri.

Era vizibil îngrijorat. Prinţul îi aminti de portret.

— Ascultaţi, prinţe, spuse deodată Ganea, parcă fulgerat de o idee neaşteptată, am o mare rugăminte la dumneavoastră... Însă, ce-i drept, nu ştiu...

Se fîstîci şi nu continuă; lua parcă o hotărîre şi lupta cu sine însuşi.

Prinţul aştepta în tăcere. Ganea îl fixă încă o dată cu o privire iscoditoare, atentă.

— Prinţe, începu el din nou, acolo pe mine... datorită unei împrejurări absolut ciudate şi ridicole... de care nu am nici o vină, ei bine, într-un cuvînt, n-are rost să vă spun despre ce-i vorba, deci, acolo, mi se pare că doamna şi domnişoarele sînt puţin supărate pe mine, aşa că de cîtva timp nu pot intra acolo decît dacă sînt chemat. Acum aş avea teribil nevoie să discut cu Aglaia Ivanovna. Pentru orice eventualitate, i-am scris cîteva cuvinte (în mîinile lui apăru o mică hîrtie împăturită) şi nu ştiu cum să i le transmit. N-aţi vrea, prinţe, să-i daţi acum Aglaiei Ivanovna acest bileţel, dar numai Aglaiei Ivanovna, adică în aşa fel încît să nu mai vadă nimeni? Înţelegeţi? Nu că ar fi Dumnezeu ştie ce secret, dimpotrivă, nu-i nimic deosebit... dar... o faceţi?

— Treaba asta nu-mi prea place, îi răspunse prinţul.

— Ah, prinţe, am neapărată nevoie! începu Ganea să-l roage. Poate îmi va răspunde... Credeţi-mă că numai într-un caz extrem, în cel mai extrem dintre toate mi-aş fi permis să apelez... Prin cine altul să i-l transmit?... E foarte important... E teribil de important pentru mine...

Ganea se temea grozav că prinţul nu va accepta şi îl privea în ochi cu o expresie de implorare laşă.

— Bine, o să i-l dau.

— Numai să nu bage nimeni nimic de seamă, îl implora Ganea, bucuros. Şi, prinţe, pot spera în cuvîntul dumneavoastră de onoare, nu?

— N-o să-l arăt nimănui altcuiva, spuse prinţul.

— Biletul nu-i pus în plic, însă... mai că nu-l luă gura pe dinainte pe Ganea, care se agita, astfel că se opri intimidat.

— O, n-o să-l citesc, îi răspunse prinţul absolut simplu, luă portretul şi ieşi din birou.

Rămas singur, Ganea se apucă cu mîinile de cap.

— Un singur cuvînt al ei şi eu... chiar că aş putea s-o rup!

Cuprins de emoţiile aşteptării, nu se mai putu concentra asupra hîrtiilor lui şi începu să umble dintr-un colţ al biroului în celălalt.

Prinţul se întorcea căzut pe gînduri, uimit în mod neplăcut de serviciul care i se ceruse; îl surprinsese neplăcut şi că Ganea îi scrie Aglaiei.

Cînd mai avea de străbătut două camere pînă să ajungă în salon, se opri brusc de parcă şi-ar fi amintit ceva, se apropie de fereastră, la lumină, şi începu să cerceteze portretul Nastasiei Filippovna.

Parcă voia să ghicească ceva ce se ascundea pe chipul acela, ceva care-l uimise mai înainte. Prima impresie aproape că nu-l părăsise deloc şi acum parcă se grăbea să şi-o mai verifice o dată. Acest chip neobişnuit prin frumuseţea lui şi prin încă ceva îl impresionă acum şi mai mult. Parcă o imensă mîndrie şi desconsideraţie, aproape ură, se citeau pe faţa aceasta şi, concomitent, mai era încă ceva încrezător, ceva uimitor de sincer; cînd îi priveai trăsăturile, cele două contraste parcă îţi trezeau chiar o anume compătimire. Această frumuseţe orbitoare era chiar insuportabilă, frumuseţea feţei palide, a obrajilor aproape supţi şi a ochilor arzători, era o frumuseţe bizară! Prinţul privi cam un minut, apoi se dezmetici brusc, se uită grăbit în jur, îşi apropie în grabă portretul de buze şi îl sărută. Cînd, încă după un minut, intră în salon, chipul lui era cu desăvîrşire calm.

Dar, de îndată ce păşi în sufragerie (trecînd, din salon, prin încă o cameră), aproape că se ciocni în uşă de Aglaia, care tocmai intra. Era singură.

— Gavrila Ardalionovici m-a rugat să vă transmit asta, spuse prinţul, întinzîndu-i biletul.

Aglaia se opri, luă biletul şi îl privi cumva ciudat pe prinţ. Privirea ei nu păru cîtuşi de puţin intimidată, se întrezărea în ea mai degrabă o oarecare uimire, însă şi aceasta părea să fie doar în legătură cu prinţul. Privindu-l astfel, Aglaia îi cerea parcă o explicaţie – în ce fel s-a pomenit amestecat în treaba asta la un loc cu Ganea? – şi i-o cerea calm, de sus. Stătură două-trei clipe unul în faţa celuilalt; în sfîrşit, pe chipul ei licări vag ceva; zîmbi uşor şi trecu pe lîngă el.

Cîtva timp, tăcură şi, cu un aer de indiferenţă, generăleasa studie portretul Nastasiei Filippovna pe care îl ţinea în mîna întinsă, îndepărtîndu-şi-l foarte mult de ochi, într-o poză de efect.

— Da, e frumoasă, rosti ea în cele din urmă, chiar foarte frumoasă. Am văzut-o de două ori, numai de departe. Deci apreciaţi acest gen de frumuseţe? i se adresă ea brusc prinţului.

— Da... acest gen... răspunse prinţul, cu un oarecare efort.

— Adică chiar acest gen?

— Chiar acest gen.

— De ce?

— Chipul ei trădează... multă suferinţă, rosti prinţul parcă fără voie, parcă ar fi vorbit singur şi nu ar fi răspuns la o întrebare.

— De fapt, cred că deliraţi, spuse generăleasa şi, cu un gest trufaş,

se descotorosi de portret, aruncîndu-l pe masă.

Alexandra îl luă, Adelaida se apropie de ea şi amîndouă începură să-l examineze. În acest moment se întoarse şi Aglaia în salon.

— Ce forţă! exclamă brusc Adelaida, privind cu aviditate portretul peste umărul soră-sii.

— Unde? Care forţă? întrebă tăios Lizaveta Prokofievna.

— Asemenea frumuseţe e o forţă, spuse cu înflăcărare Adelaida. Avînd o asemenea frumuseţe, poţi răsturna lumea.

Îngîndurată, se retrase lîngă şevaletul ei. Aglaia privi portretul doar în treacăt, îşi miji ochii, îşi împinse înainte buza de jos, se îndepărtă şi se aşeză deoparte, încrucişîndu-şi mîinile pe piept.

Generăleasa sună.

— Cheamă-l aici pe Gavrila Ardalionovici, îi spuse ea servitorului apărut. E în birou.

— *Maman*! exclamă cu subînţeles Alexandra.

— Vreau să-i spun două cuvinte şi gata! i-o reteză iute generăleasa, curmînd obiecţiile. Se vedea că e iritată. Vedeţi, prinţe, acum la noi nu-s decît secrete. Numai secrete! Aşa se cere, aşa-i eticheta, prostii. Şi asta într-o afacere care pretinde cea mai mare sinceritate, claritate, onestitate. Încep căsătoriile, nu-mi plac căsătoriile astea...

— *Maman*, ce te-a apucat? se grăbi iar Alexandra s-o oprească.

— Ce vrei, draga mea fiică? Ţie îţi plac? Prinţul poate să audă, sîntem prieteni. Cel puţin eu cu el. Dumnezeu îi iubeşte pe oameni, pe cei buni, fireşte, iar de cei răi şi capricioşi n-are nevoie; mai ales de cei capricioşi, care astăzi hotărăsc într-un fel, iar mîine spun altceva. Pricepi, Alexandra Ivanovna? Ele, prinţe, spun că-s cam sucită, dar eu mă pricep să fac deosebirea. Pentru că importantă e inima, iar restul nu-s decît fleacuri. Şi de minte e nevoie, desigur... poate că tocmai mintea e principalul. Nu rîde, Adelaida, nu mă contrazice: proasta cu inimă şi fără minte e la fel de năpăstuită ca proasta cu minte şi fără inimă. E un vechi adevăr. Eu sînt proastă cu inimă şi fără minte, iar tu eşti proastă cu minte şi fără inimă, amîndouă sîntem nişte nenorocite şi amîndouă avem de suferit.

— Şi ce te face atît de nenorocită, *maman*? nu mai răbdă Adelaida, singura, se pare, dintre toate, care nu-şi pierdea buna dispoziţie.

— În primul rînd, fiicele mele tobă de carte, i-o reteză generăleasa. Dacă n-ar fi decît atît şi tot ar fi prea de-ajuns. De restul nici nu mai are rost să vorbim. Am avut şi-aşa parte de prea multă vorbărie. Să vă vedem pe amîndouă (pe Aglaia n-o mai pun la socoteală) cum o să vă descurcaţi cu mintea şi cu polilogia voastră şi o să vedem, mult stimată Alexandra Ivanovna, dacă o să fii fericită cu onorabilul dumitale domn... A! exclamă

ea, văzîndu-l intrînd pe Ganea. Uite că mai vine încă o alianţă matrimonială. Bună ziua! răspunse ea, la plecăciunea lui Ganea, fără să-l invite să ia loc. Te căsătoreşti?

— Dacă mă căsătoresc?... Cum?... Care căsătorie?... bîigui, zguduit, Gavrila Ardalionovici. Era grozav de intimidat.

— Întreb dacă te însori; poate-ţi place mai mult această expresie...

— N-nu... eu... n-nu, minţi Gavrila Ardalionovici şi roşeaţa jenei îi inundă obrajii. Privi iute spre Aglaia, care şedea departe, şi-şi feri imediat ochii. Aglaia îl privea cu răceală, calm, insistent, nescăpîndu-l din ochi şi urmărindu-i deruta.

— Nu? Ai spus: nu? îl interogă cu insistenţă neîndurătoare Lizaveta Prokofievna. De-ajuns, voi ţine minte că astăzi, miercuri dimineaţa, cînd te-am întrebat, dumneata mi-ai răspuns: „Nu“. Ce zi e astăzi, miercuri?

— Parcă miercuri, *maman*, răspunse Alexandra.

— Nu ştiţi niciodată zilele. Ce dată e?

— Douăzeci şi şapte, răspunse Ganea.

— Douăzeci şi şapte? E bine într-o anumită privinţă. La revedere, mi se pare că ai mult de lucru, iar eu trebuie să mă îmbrac şi să plec; ia-ţi portretul. Transmite-i respectele mele bietei Nina Alexandrovna. La revedere, prinţe, dragul meu! Vino cît mai des pe la noi, iar eu am să trec anume pe la bătrîna Belokonskaia ca să-i povestesc de dumneata. Şi să ştii, dragule: cred că Dumnezeu mi te-a adus special din Elveţia, aici, la Petersburg, tocmai ca să te întîlneşti cu mine. Poate că vei fi avînd şi alte treburi, dar pentru mine ai venit, aşa a vrut Dumnezeu. La revedere, domnişoarelor. Alexandra, vino puţin la mine.

Generăleasa ieşi. Ganea, întors pe dos, înfuriat, luă portretul de pe masă şi i se adresă prinţului cu un zîmbet strîmb.

— Prinţe, plec chiar acum acasă. Dacă nu v-aţi schimbat intenţia şi vreţi să locuiţi la noi, vă conduc, căci nu cunoaşteţi adresa.

— Staţi puţin, prinţe, spuse Aglaia, ridicîndu-se brusc din fotoliu. Trebuie să-mi scrieţi ceva în album. Tata a spus că sînteţi un caligraf excelent. Îl aduc imediat.

Dispăru.

— La revedere, prinţe, plec şi eu, spuse Alexandra.

Îi strînse tare mîna, îi zîmbi cu prietenie, cu gingăşie şi ieşi.

La Ganea nici măcar nu se uită.

— Dumneavoastră, scrîşni Ganea brusc din dinţi, repezindu-se la prinţ de îndată ce rămaseră singuri, dumneavoastră le-aţi trăncănit că mă însor! Vorbea repede şi aproape în şoaptă, chipul îi era desfigurat de mînie, iar ochii îi sclipeau de ură. Sînteţi un flecar neruşinat.

— Vă asigur că greşiţi, îi răspunse prinţul, calm şi politicos. Nici n-am ştiut că vă căsătoriţi.

— Adineaori l-aţi auzit pe Ivan Feodorovici spunînd că astă-seară totul se va decide la Nastasia Filippovna. Asta le-aţi şi spus. V-am prins cu minciuna! De unde puteau afla? Cine naiba le-ar fi putut spune, dacă nu dumneavoastră? Parcă bătrîna nu mi-a bătut apropoul?

— Ar trebui să ştiţi mai bine cine le-a spus, dacă într-adevăr vi se pare că vi s-a bătut un apropo. Eu unul n-am suflat o vorbă despre asta.

— I-aţi dat biletul? Aveţi un răspuns? îl întrerupse Ganea cu nerăbdare febrilă. Însă chiar în această clipă se întoarse Aglaia şi prinţul nu mai apucă să-i răspundă.

— Poftiţi, poftiţi, spuse Aglaia, punînd albumul pe masă, alegeţi o pagină şi scrieţi-mi ceva. Aveţi aici un toc şi o peniţă nouă. Vă deranjează dacă-i din oţel? Am auzit că de obicei caligrafii nu scriu cu peniţe de oţel.

Discutînd cu prinţul, Aglaia părea să nu observe că şi Ganea era de faţă. Însă, în timp ce prinţul punea peniţa în toc, căuta o pagină şi se pregătea de scris, Ganea se apropie de şemineul lîngă care stătea Aglaia, acum în dreapta prinţului, şi, cu voce tremurîndă, întretăiată, îi spuse aproape la ureche:

— Un cuvînt, un singur cuvînt de-al dumitale şi sînt salvat.

Prinţul se răsuci şi-i privi pe amîndoi. Faţa lui Ganea exprima o veritabilă disperare, părea că aceste cuvinte le-a rostit fără să se gîndească, orbeşte. Aglaia îl fixă cîteva secunde exact cu aceeaşi uimire calmă, cu care mai înainte îl privise pe prinţ, şi această calmă uimire, această nedumerire, provocată de totala neînţelegere a ceea ce i se spunea, părea a fi în clipa aceea, pentru Ganea, mai îngrozitoare decît cel mai profund dispreţ.

— Ce să vă scriu? întrebă prinţul.

— Imediat vă dictez, spuse Aglaia, răsucindu-se spre el. Sînteţi gata? Scrieţi: „Nu mă pretez la tocmeli“. Acum notaţi ziua şi luna. Arătaţi-mi.

Prinţul îi întinse albumul.

— Excelent! Aţi scris admirabil; sînteţi un caligraf nemaipomenit! Vă mulţumesc. La revedere, prinţe... Staţi puţin, adăugă ea, parcă amintindu-şi ceva. Veniţi cu mine, vreau să vă fac un cadou ca amintire.

Prinţul o urmă; însă, intrînd în sufragerie, Aglaia se opri.

— Citiţi-l, spuse ea, întinzîndu-i biletul lui Ganea.

Prinţul luă biletul şi o privi nedumerit pe Aglaia.

— Sînt sigură că nu l-aţi citit şi nu puteţi fi confidentul acestui om. Citiţi-l, vreau să-l citiţi.

După toate aparenţele, biletul era scris în grabă:

„Astăzi se va decide soarta mea şi dumneata ştii în ce fel. Astăzi va trebui să-mi dau irevocabil cuvîntul. N-am nici un drept la compătimirea dumitale, nu îndrăznesc să am nici o speranţă; însă cîndva mi-ai spus un cuvînt, unul singur, şi acest cuvînt mi-a luminat toată noaptea neagră a vieţii şi a devenit un far pentru mine. Spune-mi, acum, un cuvînt asemănător şi mă vei salva de la pieire! Spune-mi doar: «Rupe totul!» şi rup totul chiar astăzi. O, ce te costă să-l rosteşti? Prin acest cuvînt, nu-ţi cer decît un semn de înţelegere şi bunăvoinţă faţă de mine, doar atît, nimic mai mult*! Nimic mai mult,* nimic*! Nu îndrăznesc să-mi fac vreo speranţă, pentru că nu sînt demn de ea. Dar, dacă vei rosti cuvîntul, îmi voi accepta iarăşi sărăcia, voi începe iarăşi să-mi suport situaţia disperată. Voi accepta lupta, mă voi bucura de ea, voi renaşte din ea cu noi puteri!*

Trimite-mi, dar, acest cuvînt de bunăvoinţă (îţi jur, doar de bunăvoinţă!). Nu te supăra pentru îndrăzneala celui disperat, a celui care se îneacă, pentru că a avut curajul să facă o ultimă sforţare ca să se salveze de la pieire.

G.I.“

— Acest om pretinde, spuse Aglaia cu voce tăioasă după ce prinţul termină de citit, că vorbele: *„rupe totul“* nu mă vor compromite şi nu mă vor obliga cu nimic, dîndu-mi, după cum vedeţi, o garanţie scrisă, chiar prin acest bilet. Remarcaţi, vă rog, cu cîtă naivitate s-a grăbit să sublinieze anumite cuvinte şi cu cîtă lipsă de fineţe îşi trădează intenţia secretă. De altfel, ştie că, dacă ar rupe totul, însă singur, din proprie iniţiativă, fără să aştepte un cuvînt de la mine şi chiar fără să-mi spună acest lucru, fără să-şi pună vreo speranţă în mine, atunci eu mi-aş schimba sentimentele faţă de el şi, poate, i-aş deveni prietenă. Asta o ştie precis! Însă e murdar la suflet: ştie şi nu se poate hotărî; ştie şi totuşi cere garanţii. Nu e în stare să se decidă avînd doar încrederea drept garanţie. Vrea ca, în locul a o sută de mii de ruble, să-i dau o speranţă în ce mă priveşte. Cît despre cuvîntul de altădată, despre care scrie în bilet că i-ar fi luminat viaţa, minte cu neruşinare. Pur şi simplu, odată mi-a fost milă de el. Însă e impertinent şi neobrăzat: atunci i-a trecut pe loc prin cap ideea că ar putea avea o speranţă; am înţeles şi eu tot atunci. De atunci a tot încercat să mă prindă cu vorba; încearcă şi acum. Dar mi-ajunge; luaţi biletul şi daţi-i-l înapoi imediat, fireşte, nu înainte de a ieşi din casa noastră.

— Şi ce răspuns să-i transmit?

— Nimic, desigur. Acesta e cel mai bun răspuns. Deci, vreţi să

locuiţi la el?

— Ivan Feodorovici m-a sfătuit adineaori, spuse prinţul.

— Dacă-i aşa, vă previn: feriţi-vă de el; n-o să vă ierte faptul că sînteţi cel care-i restituie biletul.

Aglaia îi strînse prinţului mîna uşor şi ieşi. Faţa îi era posomorîtă, nici măcar nu zîmbi cînd îi făcu cu capul un semn de bun-rămas.

— Imediat, numai să-mi iau bocceaua şi plecăm, îi spuse prinţul lui Ganea.

Acesta bătu din picior nerăbdător. Era negru la faţă de furie.

În sfîrşit, ieşiră amîndoi în stradă; prinţul îşi ducea legăturica în mînă.

— Răspunsul? Răspunsul? se repezi Ganea la el. Ce v-a spus? I-aţi dat scrisoarea?

Tăcut, prinţul îi întinse biletul. Ganea încremeni.

— Cum? E biletul meu! strigă el. Nici măcar nu i l-a dat! Ah, trebuia să-mi dau seama! Ah, bl-l-les-te... E clar că adineaori n-a înţeles nimic! Dar cum, cum, cum nu i l-aţi dat, bles-te-ma-te...

— Scuzaţi-mă, dar, dimpotrivă, am reuşit să-i dau biletul imediat ce mi l-aţi încredinţat şi am procedat exact cum m-aţi rugat. Acum îl am pentru că Aglaia Ivanovna mi l-a înapoiat.

— Cînd? Cînd?

— După ce am terminat de scris în album, cînd m-a invitat să merg cu ea. (Aţi auzit?) Am intrat în sufragerie, mi-a dat biletul, mi-a zis să-l citesc şi să vi-l restitui.

— Să-l ci-ti-ţi? strigă Ganea aproape ca din gură de şarpe. Să-l citiţi? L-aţi citit?

Se opri iarăşi, încremenind în mijlocul trotuarului, însă era atît de uluit, încît rămase cu gura căscată.

— Da, l-am citit, acum.

— Şi ea singură, singură v-a dat să-l citiţi? Singură?

— Singură, şi puteţi fi sigur că n-aş fi citit dacă nu m-ar fi îndemnat.

Cam vreun minut Ganea tăcu, frămîntînd ceva în minte cu nişte sforţări chinuitoare, însă, brusc, exclamă:

— Imposibil! Nu se poate să vă fi îndemnat să-l citiţi. Minţiţi! L-aţi citit din proprie iniţiativă!

— Spun adevărul, îi răspunse prinţul cu acelaşi ton, absolut imperturbabil, şi, credeţi-mă: îmi pare foarte rău că incidentul vă impresionează atît de neplăcut.

— Dar, nenorocit ce sînteţi, măcar v-a spus ceva cînd v-a pus să-l

citiţi? Măcar v-a zis să-mi transmiteţi vreun răspuns?

— Da, desigur.

— Atunci spuneţi, spuneţi, la naiba!...

Şi Ganea îşi mai izbi o dată de trotuar piciorul drept, încălţat cu galoş.

— De îndată ce am citit biletul, mi-a spus că umblaţi s-o prindeţi cu vorba; că vreţi s-o compromiteţi în aşa fel, încît să căpătaţi de la ea o speranţă, pentru ca, sprijinindu-vă pe această speranţă, să renunţaţi fără pierderi la cealaltă speranţă, de o sută de mii. Că, dacă aţi fi făcut acest pas fără să vă tîrguiţi cu ea, rupînd totul singur, necerîndu-i ei mai înainte garanţii, atunci, poate, v-ar fi devenit prietenă. Asta-i tot, mi se pare. Ba nu, încă ceva: cînd, după ce am luat biletul, am întrebat-o care-i răspunsul, mi-a spus că lipsa răspunsului va fi cel mai bun răspuns, cam aşa, mi se pare; scuzaţi-mă dacă am uitat expresiile ei exacte şi vă redau ceea ce am înţeles eu.

O furie nemărginită puse stăpînire pe Ganea şi zăgazurile urii lui se sfărîmară.

— A! Aşa deci! scrîşni el. Deci îmi aruncă scrisorile pe fereastră! A! Dacă nu se pretează la tocmeli, atunci eu o să mă pretez! Şi-o să vedem noi! De mine mai depind încă multe... o să vedem!... O pun eu cu botu’ pe labe!...

Se strîmba, era palid şi făcea spume la gură; ameninţa cu pumnul. Aşa făcură cîţiva paşi. Ganea nu se jena deloc de prinţ, se purta ca şi cum ar fi fost singur în camera lui, pentru că era în cel mai înalt grad sigur de faptul că acesta nu-i decît o nulitate. Însă deodată îşi luă seama şi îşi veni în fire.

— Dar în ce mod, i se adresă el brusc prinţului, în ce mod dumneavoastră (un idiot! adăugă în sinea lui) i-aţi cîştigat încrederea la două ore după ce aţi făcut cunoştinţă? Cum?

Pe lîngă toate chinurile lui, numai gelozia mai lipsea, iar aceasta îl înţepă pe neaşteptate drept în inimă.

— Asta chiar că n-aş putea să v-o explic, îi răspunse prinţul.

Ganea îl privi cu răutate.

— Nu cumva v-a chemat în sufragerie tocmai ca să vă dăruiască încrederea ei? Doar voia să vă dăruiască ceva, nu-i aşa?

— Nici eu nu înţeleg decît aşa.

— Dar pentru ce mama dracului? Ce-aţi făcut acolo atît de măreţ? Prin ce le-aţi plăcut? Staţi puţin, începu el să se agite din răsputeri (în clipele acelea, totul în el era disperat şi fierbea în dezordine, aşa că nu-şi putea aduna gîndurile), staţi puţin, n-aţi putea să vă amintiţi măcar cît de cît şi să-mi relataţi în ordine ce aţi vorbit acolo, toate cuvintele, chiar de la

început? N-aţi remarcat, n-aţi reţinut nimic?

— Ah, sigur că vă pot spune, răspunse prinţul. De la început, după ce am intrat şi am făcut cunoştinţă, am început să vorbim de Elveţia.

— Lăsaţi naibii Elveţia!

— Apoi despre pedeapsa capitală...

— Despre pedeapsa capitală?

— Da; aşa veni vorba... apoi le-am povestit cum am trăit acolo trei ani şi o istorie cu o biată săteancă...

— Lăsaţi-o naibii pe biata săteancă! Mai departe! se zbuciuma nerăbdător Ganea.

— Apoi le-am spus cum Schneider şi-a exprimat părerea despre firea mea şi m-a silit...

— Ducă-se dracului Schneider şi durea-m-ar în cot de părerile lui! Mai departe!

— În continuare, pentru că aşa veni vorba, am început să discutăm despre chipuri, adică despre expresiile feţelor şi am zis că Aglaia Ivanovna este aproape la fel de frumoasă ca Nastasia Filippovna. Tocmai în acest punct am adus vorba despre portret...

— Doar nu le-aţi spus, nu le-aţi povestit ce auziseţi mai înainte în birou? Nu? Nu?

— Vă repet că nu...

— Atunci, de unde naiba... Asta-i! Nu cumva Aglaia i-a arătat bătrînei biletul?

— Pot să vă garantez că nu i l-a arătat. Tot timpul am fost acolo; de fapt, nici nu a avut cînd s-o facă.

— Da, poate că n-aţi băgat ceva de seamă... O! Idiot blestemat! exclamă Ganea, ieşindu-şi cu totul din fire. Nici să povestească ceva nu se pricepe!

Începînd o dată să vorbească urît şi neîntîmpinînd rezistenţă, Ganea îşi pierdea treptat toată stăpînirea de sine, cum se întîmplă adesea cu unii oameni. Încă puţin şi poate ar fi început să împroaşte cu scuipat, într-atît era de furios. Însă tocmai din cauza furiei orbise, altfel şi-ar fi dat seama că acest „idiot“, pe care îl trata cu atîta dispreţ, cam prea repede şi cu fineţe se pricepe uneori să înţeleagă şi să redea totul extrem de satisfăcător. Deodată se întîmplă ceva neaşteptat.

— Trebuie să vă atrag atenţia, Gavrila Ardalionovici, spuse brusc prinţul, că mai înainte am fost într-adevăr bolnav, încît chiar eram aproape idiot, însă acum m-am însănătoşit de mult şi mi-e întrucîtva neplăcut cînd mi se spune pe faţă că sînt idiot. Aţi putea fi scuzat, avîndu-vă în vedere ghinioanele, însă în furia dumneavoastră mi-aţi vorbit urît de două ori. Nu-

mi convine deloc, mai ales aşa, de la prima întîlnire, cum e în cazul nostru, şi întrucît ne aflăm chiar la o intersecţie, cred că ar fi mai bine să ne despărţim; dumneavoastră vă duceţi acasă, la dreapta, iar eu o s-o iau la stînga. Am douăzeci şi cinci de ruble şi cu siguranţă voi găsi un *hôtel garni*[26*].

Ganea se fîstîci îngrozitor şi chiar se făcu roşu de ruşine.

— Scuzaţi-mă, prinţe, strigă el cu înflăcărare, trecînd brusc de la tonul de ocară la o politeţe extremă, pentru Dumnezeu, scuzaţi-mă! Vedeţi în ce pacoste mă aflu! Încă nu ştiţi aproape nimic, dar, dacă aţi şti totul, atunci poate că m-aţi scuza cît de cît, deşi, fireşte, n-am nici o scuză...

— O, nici n-am nevoie de scuze atît de mari, se grăbi prinţul să răspundă. Doar înţeleg că aveţi necazuri şi tocmai de asta vorbiţi urît. Bine, haideţi la dumneavoastră acasă. Merg cu plăcere.

„Nu, de-acum nu-l pot lăsa să-mi scape, se gîndea Ganea în sinea lui, privindu-l cu ciudă pe prinţ. Acest şmecher a scos totul de la mine, iar apoi şi-a smuls brusc masca... Asta înseamnă ceva. Dar de văzut, vedem noi! Lămurim noi totul, totul! Chiar astăzi!“

Ajunseseră de-acum în dreptul casei lui.

[26*] Cameră mobilată (fr.)

VIII

Apartamentul lui Ganea se afla la etajul al doilea, spre el ducea o scară foarte curată, luminoasă şi largă, şi era alcătuit din şase sau şapte camere şi cămăruţe, foarte obişnuite de altminteri, dar în tot cazul prea scumpe pentru buzunarul unui funcţionar familist, chiar dacă ar fi avut el şi o leafă de două mii de ruble. Însă apartamentul era destinat chiriaşilor, cărora li se asigura masa şi menajul, şi fusese ocupat de familia lor doar de două luni, spre marea nemulţumire a lui Ganea, la insistenţa şi rugăminţile Ninei Alexandrovna şi Varvarei Ardalionovna, care doriseră la rîndul lor să fie utile şi să sporească măcar cît de cît veniturile familiei. Ganea se încrunta şi spunea că închirierea e ceva revoltător; după aceea parcă începuse să-i fie ruşine în societate, unde era obişnuit să apară ca un tînăr cu oarecare distincţie şi de viitor. Toate aceste concesii făcute sorţii şi toată această strîmtorare erau rănile lui profunde. De la un timp, orice fleac începuse să-l irite nemărginit, disproporţionat de mult faţă de importanţa pe care o avea; dacă acum Ganea acceptase să cedeze temporar şi să rabde, n-o făcuse decît pentru că luase hotărîrea să schimbe şi să refacă din temelii această situaţie în viitorul cel mai apropiat. Or, această schimbare, soluţia la care se oprise reprezenta o mare problemă, atît de mare, încît rezolvarea ei ameninţa să fie mai anevoioasă şi mai chinuitoare decît tot ce fusese pînă atunci.

Apartamentul era traversat de un coridor care începea chiar din vestibul. De o parte a coridorului se aflau cele trei camere destinate a fi închiriate unor persoane „cu recomandaţii speciale“; pe lîngă acestea, pe aceeaşi parte a coridorului, chiar în capătul lui, alături de bucătărie, mai era o cămăruţă, cea de-a patra, mai mică decît toate, în care era instalat însuşi generalul în retragere Ivolghin, capul familiei, care dormea pe o canapea lată şi era obligat să intre şi să iasă din apartament prin bucătărie şi pe scara de serviciu. În aceeaşi cămăruţă locuia şi fratele de treisprezece ani al lui Gavrila Ardalionovici, gimnazistul Kolea; şi lui i se hotărîse să se înghesuiască aici, să înveţe, să doarmă pe cealaltă canapea, foarte veche, îngustă şi scurtă, pe un cearşaf găurit, şi misiunea lui principală era să *nu-şi scape din ochi* tatăl, care avea din ce în ce mai multă nevoie de supraveghere. Prinţului i se repartiză camera din mijloc; pe prima, cea din dreapta, o ocupa Ferdîşcenko, iar cea de-a treia, aflată în partea stîngă, era încă goală. Însă Ganea îl conduse întîi pe prinţ în jumătatea de apartament a familiei. Această jumătate a familiei era alcătuită dintr-o odaie mare, care la

nevoie era transformată în sufragerie, dintr-un salon, care, de altfel, era doar dimineaţa salon, iar seara devenea cabinetul şi dormitorul lui Ganea, şi, în sfîrşit, dintr-o a treia cameră, strîmtă şi întotdeauna ţinută sub cheie: acolo era dormitorul Ninei Alexandrovna şi al Varvarei Ardalionovna. Într-un cuvînt, în acest apartament totul era strîmt şi înghesuit; Ganea răbda şi doar scrîşnea din dinţi; deşi dorea să fie respectuos cu maică-sa, de la primul pas făcut în casa lor îţi puteai da seama că era un mare tiran în familie.

Nina Alexandrovna nu era singură în salon, îi ţinea companie Varvara Ardalionovna; amîndouă croşetau ceva şi discutau cu un musafir, Ivan Petrovici Ptiţîn. Nina Alexandrovna părea cam de vreo cincizeci de ani, avea faţa slabă, trasă şi cearcăne mari sub ochi. Arăta destul de bolnăvicioasă şi amărîtă, însă chipul şi privirea ei erau destul de plăcute; de la primele ei cuvinte, se vădea clar că are firea serioasă şi plină de o veritabilă demnitate. În pofida tristeţii pe care o afişa, se simţeau în ea fermitatea şi chiar intransigenţa. Era îmbrăcată extrem de modest, în ceva închis la culoare, cu totul bătrîneşte, dar ţinuta ei, conversaţia, toate manierele trădau în ea pe femeia care văzuse şi o societate mai aleasă.

Varvara Ardalionovna era o domnişoară de vreo douăzeci şi trei de ani, de statură mijlocie, destul de slăbuţă, cu un chip nu foarte frumos, dar care conţinea în sine secretul de a plăcea fără frumuseţe şi de a face pe cineva să se îndrăgostească cu pasiune. Semăna foarte mult cu mama ei, era chiar îmbrăcată aproape la fel, dintr-o totală ignorare a gătelilor. Privirea ochilor ei cenuşii ar fi putut fi uneori foarte veselă şi caldă, dacă n-ar fi fost cel mai adesea serioasă şi îngîndurată, uneori, mai ales în ultima vreme, chiar exagerat de serioasă şi îngîndurată. Fermitatea şi intransigenţa se observau şi pe chipul ei, însă se simţea că această fermitate putea fi chiar mai energică şi mai întreprinzătoare decît a mamei. Varvara Ardalionovna era cam iute din fire, iar fratele ei chiar se temea întrucîtva de această irascibilitate. Se temea de ea şi musafirul lor de acum, Ivan Petrovici Ptiţîn. Acesta era destul de tînăr, n-avea nici treizeci de ani, modest, dar elegant îmbrăcat, cu maniere plăcute, însă parcă prea serioase. Bărbuţa castanie indica un om cu ocupaţii libere. Se pricepea să discute inteligent şi interesant, însă cel mai adesea era taciturn. În general, lăsa o impresie chiar plăcută. Se vedea că Varvara Ardalionovna nu-i e indiferentă şi nu-şi ascundea sentimentele. Varvara Ardalionovna se purta prieteneşte cu el, însă nu se grăbea să-i răspundă la anumite întrebări, care chiar nu-i plăceau; de fapt, Ptiţîn nu era nici pe departe descurajat. Nina Alexandrovna era drăguţă cu el şi în ultimul timp începuse chiar să aibă mare încredere în el. De altfel, se ştia că Ptiţîn se ocupă special de agonisirea banilor, dînd împrumuturi pe termene scurte şi cu dobînzi mari, contra unor garanţii mai

mult sau mai puţin sigure. Cu Ganea era foarte bun prieten.

În urma recomandării amănunţite, dar sacadate a lui Ganea (care îşi salutase destul de rece mama, pe soră-sa n-o salutase deloc şi-l luase imediat în altă cameră pe Ptiţîn), Nina Alexandrovna îi spuse prinţului cîteva cuvinte amabile şi îi porunci lui Kolea, care îşi băgase capul pe uşă, să-l conducă în camera din mijloc. Kolea era un băiat cu faţa zîmbitoare şi destul de simpatică, cu o fire încrezătoare şi naivă.

— Dar unde vă e bagajul? întrebă el, introducîndu-l pe prinţ în cameră.

— Am o boccea, am lăsat-o în antreu.

— V-o aduc imediat. N-avem alţi servitori decît pe bucătăreasă şi pe Matriona, aşa că mai ajut şi eu. Varia supraveghează totul şi se supără. Ganea zice că aţi sosit azi din Elveţia, aşa-i?

— Da.

— Şi-i bine în Elveţia?

— Foarte.

— Sînt munţi?

— Da.

— Vă aduc îndată bocceaua.

Intră Varvara Ardalionovna.

— Matriona vă pregăteşte îndată aşternutul. Aveţi valiză?

— Nu, o legăturică. S-a dus fratele dumneavoastră să mi-o aducă din antreu.

— Acolo nu era nici o boccea în afară de legăturica asta. Unde aţi pus-o? întrebă Kolea întorcîndu-se în cameră.

— Păi ăsta mi-i tot calabalîcul, îl lămuri prinţul, luîndu-i bocceluţa.

— A-a! Mă gîndeam să nu-l fi şterpelit Ferdîşcenko.

— Nu vorbi prostii! spuse sever Varia, care cu prinţul vorbea foarte rece, la limita de jos a politeţei.

— *Chère Babette*27[*], cu mine ai putea fi şi mai drăgălaşă, doar nu-s Ptiţîn.

— Nu ţi-ar strica nici cîteva curele pe spinare, Kolea, că tare prostuţ mai eşti. Pentru tot ce veţi avea nevoie puteţi să apelaţi la Matriona; prînzul e la patru şi jumătate. Puteţi lua masa cu noi sau în cameră, cum doriţi. Hai, Kolea, nu-l deranja.

— Hai, fire hotărîtă!

Ieşind, se ciocniră cu Ganea.

— Tata e acasă? întrebă Ganea şi, la răspunsul afirmativ al fratelui, îi şopti ceva la ureche.

Kolea dădu din cap şi ieşi în urma Varvarei Ardalionovna.

— Două cuvinte, prinţe, am uitat să vi le spun în toiul acestor... chestiuni. Un fel de rugăminte: făceţi-mi serviciul– dacă nu va fi cumva un mare efort pentru dumneavoastră – şi nu trăncăniţi nici aici istoria mea recentă cu Aglaia, nici *acolo* despre ce veţi găsi aici; căci şi aici sînt destule lucruri revoltătoare. De altfel, ducă-se naibii... Măcar astăzi abţineţi-vă.

— Vă încredinţez că am vorbit mult mai puţin decît vă imaginaţi, spuse prinţul oarecum iritat de reproşurile lui Ganea. Raporturile dintre ei se înrăutăţeau vizibil.

— Oricum, am avut astăzi destule neplăceri din pricina dumneavoastră. Într-un cuvînt, vă rog.

— Trebuia să mai ţineţi cont de un lucru, Gavrila Ardalionovici. Cu ce vă eram obligat mai înainte şi de ce nu aveam voie să pomenesc de portret? Doar nu mă rugaseţi...

— Ptiu, ce cameră mizerabilă! remarcă Ganea, privind cu dispreţ în jur. E întunecoasă şi fereastra dă în curte. Aproape în toate privinţele, n-aţi venit la noi la momentul potrivit... Ei, dar nu-i treaba mea; nu eu dau camere cu chirie.

Pe uşă îşi vîrî capul Ptiţîn şi-l chemă pe Ganea; acesta îl părăsi în grabă pe prinţ şi ieşi, cu toate că mai voia să-i spună ceva; probabil, ezita şi îi era jenă să înceapă; de fapt şi camera o ocărîse parcă tot din cauză că se intimidase.

De-abia apucă prinţul să se spele şi să-şi pună cît de cît la punct toaleta, că uşa se deschise iarăşi şi apăru o nouă siluetă.

Era un domn de vreo treizeci de ani, destul de înalt, spătos, cu un cap enorm şi cu o claie de păr creţ şi roşcat. Faţa îi era cărnoasă şi rumenă, buzele groase, nasul lat şi turtit, ochii mici, înotînd în grăsime şi ironici, de parcă ar fi clipit mereu spre cineva. În ansamblu, toată înfăţişarea îl arăta destul de impertinent. Era îmbrăcat cam murdar.

Mai întîi deschise uşa exact atîta cît îi trebuia ca să-şi bage capul. Capul vîrît înăuntru cercetă camera vreo cinci secunde, apoi uşa începu să se dea încet în lături, întreaga siluetă se contură în prag, dar musafirul încă nu intra, ci, tot din prag, făcîndu-şi ochii mici, continua să-l examineze pe prinţ. În sfîrşit, închise uşa în urma lui, se apropie, se aşeză pe un scaun, iar pe prinţ îl strînse tare de mînă şi îl făcu să se aşeze pe canapea, cu profilul spre el.

— Ferdîşcenko, rosti el, privindu-l atent şi întrebător pe prinţ.

— Şi ce-i cu asta? răspunse prinţul, abia abţinîndu-se să nu rîdă.

— Chiriaş, spuse iarăşi Ferdîşcenko, privindu-l în acelaşi fel.

— Vreţi să facem cunoştinţă?

— Îhî! rosti oaspetele, ciufulindu-şi părul şi oftînd, după care

începu să privească în colţul opus. Aveţi bani? întrebă el brusc, răsucindu-se spre prinţ.

— Nu prea mulţi.

— Cîţi?

— Douăzeci şi cinci de ruble.

— Arătaţi-mi-i.

Din buzunarul vestei, prinţul scoase bancnota şi i-o întinse lui Ferdîşcenko. Acesta o despături, o examină, apoi o întoarse pe partea cealaltă, o privi la lumină.

— E destul de ciudat, spuse el parcă meditînd la ceva, de ce s-or fi făcînd brun-roşcate? Aceste bancnote de douăzeci şi cinci uneori se fac teribil de brun-roşcate, iar celelalte, dimpotrivă, se decolorează de tot. Luaţi-o.

Prinţul îşi luă bancnota înapoi. Ferdîşcenko se ridică de pe scaun.

— Am venit să vă previn: în primul rînd, să nu-mi daţi bani cu împrumut, pentru că negreşit o să vă cer.

— Bine.

— Aveţi de gînd să plătiţi aici?

— Am.

— Eu n-am de gînd; mulţam. Stau alături, prima uşă pe dreapta, aţi văzut-o? Străduiţi-vă să nu veniţi prea des pe la mine; vin eu la dumneavoastră, să n-aveţi grijă. Pe general l-aţi văzut?

— Nu.

— Nici nu l-aţi auzit?

— Sigur că nu.

— Ei bine, o să-l vedeţi şi o să-l auziţi: mai ales că pînă şi de la mine cere bani cu împrumut! *Avis au lecteur*28[*]. Rămîneţi cu bine. Ce ziceţi, se poate trăi cînd te cheamă Ferdîşcenko?

— De ce nu?

— La revedere.

Şi porni spre uşă. Mai tîrziu prinţul avea să afle că acest domn, parcă din obligaţie, îşi asumase rolul de a-i uimi pe toţi cu originalitatea şi veselia lui, care totuşi nu-i reuşeau niciodată. Unora le făcea chiar o impresie neplăcută, lucru pe care-l regreta sincer, dar nu renunţa totuşi la rol. În uşă reuşi să aibă parcă un pic de succes; lăsînd să intre în cameră un nou musafir, tot necunoscut prinţului, clipi de cîteva ori cu subînţeles din spate spre acesta şi astfel ieşi nu fără un oarecare aplomb.

Domnul intrat era înalt, de vreo cincizeci şi cinci de ani sau poate chiar mai mulţi, destul de corpolent, cu faţa roşie, cărnoasă şi buhăită, încadrată de favoriţi stufoşi şi cărunţi, cu mustăţi, cu doi ochi mari, destul

de bulbucaţi. Înfăţişarea i-ar fi fost destul de prestantă, dacă n-ar fi avut în ea ceva degradat, uzat, chiar murdărit. Era îmbrăcat cu o redingotă veche, cam roasă pe la coate, cămaşa era şi ea slinoasă, ca acasă. De aproape mirosea puţin a votcă, însă gesturile îi erau de efect, puţin studiate, trădînd vizibil marea lui dorinţă de a impune distincţie şi demnitate. Domnul se apropie de prinţ, fără grabă, cu un zîmbet binevoitor, îi luă mîna şi, ţinîndu-i-o într-a lui, îi studie cîtva timp chipul, parcă recunoscînd nişte trăsături ştiute.

— El e! El e! rosti el încet, dar solemn. În carne şi oase! Aud că toţi repetă un nume ştiut, drag mie, şi mi-am amintit trecutul fără întoarcere... Prinţul Mîşkin?

— Exact.

— Generalul Ivolghin, în retragere şi mizerie. Pot să-ndrăznesc să vă întreb de prenume şi de numele după tată?

— Lev Nikolaevici.

— Aşa-i, aşa-i! Fiul prietenului meu, aş putea spune al tovarăşului meu din copilărie, Nikolai Petrovici?

— Pe tatăl meu îl chema Nikolai Lvovici.

— Lvovici, se corectă generalul, dar nu în grabă, ci cu o absolută siguranţă de sine, ca şi cum n-ar fi uitat nici măcar o clipă, dar a greşit dintr-o simplă scăpare. Se aşeză şi, tot luîndu-l pe prinţ de mînă, îl făcu să stea lîngă el. V-am ţinut în braţe.

— Zău? întrebă prinţul. Tata a murit acum douăzeci de ani.

— Da; douăzeci de ani; douăzeci de ani şi trei luni. Am învăţat împreună; eu, din şcoală, am intrat direct în armată...

— Da, şi tata a fost în armată, sublocotenent în regimentul Vasilievski.

— Ba în regimentul Belomirski. Transferul în regimentul Belomirski a avut loc aproape în ajunul morţii. Am stat lîngă el şi i-am dat binecuvîntarea întru veşnicie. Mama dumneavoastră...

Generalul se opri puţin ca şi cum l-ar fi încercat o amintire tristă.

— Şi ea a murit la şase luni după aceea, din cauza unei răceli.

— Nu de răceală. Nu de răceală, puteţi crede ce vă spune un om bătrîn. Am fost acolo, la înmormîntarea ei. Durerea pricinuită de moartea prinţului ei a doborît-o. Da, o ţin bine minte şi pe prinţesă! Ehei, tinereţea! De la ea, eu şi prinţul, care eram prieteni din copilărie, mai că nu ne-am transformat fiecare în ucigaşul celuilalt.

Prinţul începea să asculte cu oarecare neîncredere.

— Am fost îndrăgostit cu patimă de mama dumneavoastră, încă de pe cînd era logodită cu prietenul meu. Prinţul a băgat de seamă şi a fost

frapat. Vine la mine într-o dimineaţă, înainte de ora şapte, mă trezeşte. Mă îmbrac uluit; tăcere de ambele părţi; înţelesesem totul. Scoate din buzunar două pistoale. Prin batistă. Fără martori. La ce bun martorii, dacă peste cinci minute ne trimitem în veşnicie unul pe altul? Am încărcat pistoalele, am întins batista, ne-am pus unul altuia pistolul în dreptul inimii şi ne-am privit drept în ochi. Deodată, ne-au ţîşnit la amîndoi şiroaie de lacrimi din ochi, mîinile au început să ne tremure. La amîndoi, la amîndoi deodată. Apoi, fireşte, au urmat îmbrăţişările şi lupta reciprocă a mărinimiilor. Prinţul striga: A ta să fie! Eu strig: A ta! Într-un cuvînt... într-un cuvînt... aţi venit la noi... în gazdă?

— Da, pentru cîtva timp, probabil, zise prinţul, parcă bîlbîindu-se puţin.

— Prinţe, mama vă roagă să poftiţi la dînsa, strigă Kolea, crăpînd uşa. Prinţul dădu să se ridice ca să plece, însă generalul îşi puse mîna dreaptă pe umărul lui şi, cu acest gest prietenesc, îl făcu să rămînă pe canapea.

— Ca adevărat prieten al tatălui dumneavoastră, spuse generalul, vreau să vă previn că, aşa cum vedeţi şi singur, am avut de suferit din pricina unei catastrofe tragice, însă n-am ajuns în faţa tribunalului! N-am ajuns! Nina Alexandrovna e o soţie cum rar găseşti. Varvara Ardalionovna, fiica mea, e o fiică cum rar găseşti! De nevoie, dăm camere cu chirie – o decădere nemaiauzită! Eu, care era cît pe ce să ajung general-guvernator!... Dar pe dumneavoastră sîntem oricînd bucuroşi să vă avem printre noi. În casa mea, însă, e o tragedie!

Prinţul îl privea întrebător, cu mare curiozitate.

— Se pune la cale o căsătorie, o căsătorie cum rar găseşti. Căsătoria unei femei dubioase şi a unui tînăr, care ar putea fi kamerjunker[29]. Această femeie va fi introdusă în casa unde locuiesc fiica şi soţia mea! Dar, cît mai am suflare în mine, nu va intra! Mă culc pe prag şi s-o văd dacă poate să mă păşească!... Cu Ganea acum aproape că nici nu stau de vorbă, evit chiar să-l întîlnesc. Vă previn în mod intenţionat; dacă veţi locui la noi, oricum veţi ajunge să fiţi martor. Însă sînteţi fiul prietenului meu şi am dreptul să sper că...

— Prinţe, fiţi bun şi veniţi la mine în salon, îl chemă Nina Alexandrovna, apărută ea însăşi în dreptul uşii.

— Imaginează-ţi, dragă, strigă generalul, am descoperit că l-am purtat cîndva pe prinţ în braţele mele!

Nina Alexandrovna îi aruncă generalului o privire dojenitoare şi prinţului una iscoditoare, însă nu spuse nici un cuvînt. Prinţul porni în urma ei; însă de îndată ce ajunseră în salon şi se aşezară, iar Nina Alexandrovna

începu să-i explice ceva prinţului în grabă şi cu vocea scăzută, generalul îşi făcu apariţia şi el în salon. Nina Alexandrovna tăcu imediat şi cu nemulţumire vădită se aplecă deasupra lucrului de mînă. Poate că generalul observase această nemulţumire, dar continua să fie într-o excelentă dispoziţie sufletească.

— Fiul prietenului meu! strigă el, adresîndu-i-se Ninei Alexandrovna. Şi ce surpriză neaşteptată! Nici nu mi-aş fi închipuit că e cu putinţă aşa ceva. Dar, dragă, chiar nu ţi-l aminteşti pe răposatul Nikolai Lvovici? L-ai mai apucat în viaţă... la Tver?

— Nu mi-l amintesc pe Nikolai Lvovici. A fost tatăl dumneavoastră? îl întrebă ea pe prinţ.

— Da, tata; însă mi se pare că a murit la Elizavetgrad, nu la Tver, îi replică prinţul, cu sfială, generalului. Am auzit de la Pavlişcev...

— La Tver, preciză generalul, chiar înainte de a muri a fost transferat la Tver şi chiar înainte de agravarea bolii. Eraţi prea mic ca să ţineţi minte transferul şi călătoria; Pavlişcev putea greşi, deşi a fost un om excepţional...

— L-aţi cunoscut şi pe Pavlişcev?

— A fost un om cum rar poţi întîlni, însă eu am fost martor personal. L-am binecuvîntat pe patul de moarte...

— Dar tatăl meu a murit în timpul unui proces, observă prinţul iarăşi, deşi n-am aflat niciodată pentru ce a fost inculpat; a murit la spital.

— A, era vorba despre tărăşenia cu soldatul Kolpakov şi, fără îndoială, prinţul ar fi fost achitat.

— Da? Ştiţi precis? întrebă prinţul cu deosebită curiozitate.

— Ba bine că nu! strigă generalul. Comisia de judecată s-a dizolvat fără să ia nici o hotărîre. Afacerea era imposibilă! Am putea chiar spune că tărăşenia a fost misterioasă: moare locotenentul-major Larionov, comandantul companiei; prinţul este numit provizoriu în această funcţie; bine. Soldatul Kolpakov săvîrşeşte un furt, şterpeleşte nişte piele pentru cizme de la un camarad, pe care o bea; bine. Prinţul, şi băgaţi de seamă că totul se întîmpla în prezenţa plutonierului şi a caporalului, îi trage un perdaf lui Kolpakov şi îl ameninţă că va pune să fie bătut cu varga. Foarte bine, Kolpakov se duce la cazarmă, se culcă pe prici şi peste un sfert de ceas moare. Excelent, dar cazul este surprinzător, aproape imposibil. Aşa şi-aşa, iar Kolpakov e înmormîntat; prinţul raportează, iar pe urmă Kolpakov este şters din liste. S-ar părea că nici nu s-ar fi putut mai bine, nu? Însă exact peste o jumătate de an, la trecerea în revistă a brigăzii, se constată că soldatul Kolpakov, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, se află în rîndurile companiei a treia din cel de-al doilea batalion al Regimentului de infanterie

Novozemleanski[30], adică în aceeaşi brigadă şi în aceeaşi divizie!

— Cum? strigă prinţul uluit peste măsură.

— Nu poate fi aşa, e o greşeală! i se adresă brusc Nina Alexandrovna, privindu-l aproape întristată. *Mon mari se trompe*[31]*.

— Bine, dragă, e uşor de zis *se trompe*, dar ia încearcă să rezolvi un asemenea caz! Toţi erau puşi în încurcătură. Aş fi primul care aş zice *qu'on se trompe*[32]*. Dar, din păcate, am fost martor şi chiar am făcut parte din comisie. Toate confruntările au demonstrat că era vorba de acelaşi, de absolut acelaşi soldat Kolpakov, care cu o jumătate de an înainte fusese înmormîntat cu parada obişnuită şi bătăi de tobă. Sînt de acord că, într-adevăr, a fost un caz singular, aproape imposibil, dar...

— Tată, ţi s-a servit prînzul, îl anunţă Varvara Ardalionovna intrînd în cameră.

— A, foarte bine, excelent! Chiar mi se făcuse foame... Însă cazul, aş putea spune, a fost chiar psihologic...

— Iar ţi se răceşte supa, spuse nerăbdătoare Varia.

— Imediat, imediat, bombăni generalul ieşind din cameră; de pe coridor se mai auzi „şi cu toate cercetările...".

— Va trebui să-i iertaţi multe lui Ardalion Alexandrovici, dacă rămîneţi la noi, îi spuse Nina Alexandrovna prinţului. De altfel, nu vă va deranja prea mult; pînă şi prînzul îl ia singur. Fiţi de acord cu mine că fiecare are lipsurile şi... trăsăturile lui deosebite şi poate că unii le au într-o măsură mai mare decît cei pe care ne-am obişnuit să-i arătăm cu degetul. Vreau să vă rog un lucru: dacă soţul meu vă va cere banii de chirie, spuneţi-i că mi i-aţi dat mie. Adică şi cei daţi, eventual, lui Ardalion Alexandrovici ar fi socotiţi în contul dumneavoastră, însă nu vă fac această rugăminte decît ca să nu existe echivocuri... Ce-ai acolo, Varia?

Varia se întorsese în cameră şi, tăcută, îi întinsese mamei portretul Nastasiei Filippovna. Nina Alexandrovna tresări şi, mai întîi parcă speriată, apoi cu o covîrşitoare amărăciune, îl privi cîtva timp. În sfîrşit, îi aruncă Variei o căutătură întrebătoare.

— Astăzi chiar ea i l-a făcut cadou, spuse Varia, iar diseară se hotărăşte totul între ei.

— Astă-seară! repetă parcă disperată, cu jumătate de glas, Nina Alexandrovna. Ei şi? Îndoieli nu mai avem, nici speranţe nu ne mai rămîn: portretul e semnul... Dar ce, chiar el ţi l-a arătat? adăugă ea uimită.

— Ştii doar că de-o lună nu vorbim aproape deloc. Ptiţîn mi-a spus totul, iar portretul zăcea pe duşumea, la piciorul mesei; l-am ridicat.

— Prinţe, i se adresă brusc Nina Alexandrovna, aş vrea să vă întreb (la drept vorbind, de asta v-am poftit aici!): îl cunoaşteţi de mult pe fiul

meu? Mi se pare că zicea că de-abia astăzi aţi sosit de undeva, nu-i aşa?

Prinţul povesti pe scurt despre sine, omiţînd o bună parte din istorisire. Nina Alexandrovna şi Varia îl ascultară pînă la capăt.

— Nu încerc să vă descos ca să scot de la dumneavoastră ceva despre Gavrila Ardalionovici, observă Nina Alexandrovna, nu trebuie să vă formaţi o părere greşită despre mine. Dacă există lucruri pe care nu vrea să mi le spună singur, nici eu nu vreau să le aflu împotriva voinţei lui. Vreau să zic, de fapt, că Ganea mai întîi în prezenţa dumneavoastră, apoi după ce aţi ieşit, mi-a spus cînd l-am întrebat: „Ştie tot, nu trebuie să te formalizezi!“ Ce înseamnă asta? Adică, aş vrea să ştiu în ce măsură...

Pe neaşteptate, intrară Ganea şi Ptiţîn; Nina Alexandrovna tăcu imediat. Prinţul rămase pe scaun, lîngă ea, iar Varia se trase deoparte; portretul Nastasiei Filippovna era în locul cel mai vizibil, pe măsuţa de lucru a Ninei Alexandrovna, chiar în faţa ei. Văzîndu-l, Ganea se încruntă, îl luă cu ciudă şi-l aruncă pe masa sa de scris, aflată în celălalt capăt al camerei.

— Astăzi, Ganea? întrebă brusc Nina Alexandrovna.

— Ce astăzi? tresări Ganea şi, subit, se repezi la prinţ. A, înţeleg, deci dumneavoastră şi aici!... La urma urmei, ce-i asta, aveţi vreo boală? Nu vă puteţi stăpîni? Dar pricepeţi odată, Luminăţia Voastră...

— Aici eu sînt vinovat, Ganea, nu altcineva, îl întrerupse Ptiţîn.

Ganea privi întrebător spre el.

— Păi e mai bine aşa, Ganea, mai ales că, pe de o parte, afacerea e încheiată, mormăi Ptiţîn şi, trăgîndu-se deoparte, se aşeză la masă, scoase din buzunar o hîrtie scrisă cu creionul şi începu s-o studieze cu atenţie. Ganea stătea posomorît şi aştepta cu nelinişte încă o scenă de familie. Nici nu se gîndea să se scuze faţă de prinţ.

— Dacă totul s-a încheiat, atunci Ivan Petrovici are, desigur, dreptate, spuse Nina Alexandrovna. Nu te mai încrunta, te rog, şi nu te enerva. Ganea, n-o să te întreb de nici un lucru pe care nu vrei să mi-l spui singur şi te încredinţez că m-am resemnat cu totul, aşa că fii bun şi nu te teme.

Spuse aceasta continuînd să croşeteze, părînd într-adevăr calmă. Ganea era surprins, dar tăcea precaut şi îşi privea mama, aşteptînd-o să se exprime mai clar. Scenele de familie îi făcuseră şi-aşa mulţi nervi. Nina Alexandrovna remarcă această precauţie şi adăugă cu un zîmbet amar:

— Încă mai ai îndoieli şi nu mă crezi; nu fi îngrijorat, măcar în ce mă priveşte, nu vei mai avea parte nici de lacrimi, nici de rugăminţi, ca mai înainte. Singura mea dorinţă este să fii fericit, şi tu o ştii; m-am supus destinului, dar inima mea va fi întotdeauna alături de tine, indiferent dacă

vom rămîne împreună sau ne vom despărţi. Desigur, răspund doar de mine; nu-i poţi pretinde acelaşi lucru surorii tale...

— Aha, iar ea! strigă Ganea, privindu-şi sora cu ironie şi ură. Mamă, jur încă o dată, îţi făgăduiesc ceea ce ţi-am mai făgăduit: nimeni şi niciodată, atîta timp cît trăiesc eu, nu va îndrăzni să te dispreţuiască. Oricine-ar fi, voi insista să-ţi arate cel mai deplin respect; dacă ne-a trecut pragul...

Ganea era atît de bucuros, încît îşi privea mama aproape împăciuitor, aproape duios.

— Nu pentru mine m-am temut de ceva, Ganea, doar ştii: nu pentru mine am fost îngrijorată şi chinuită în tot acest timp. Spui că astăzi se sfîrşeşte totul? Dar ce se sfîrşeşte?

— Astă-seară, la ea acasă, a promis că va anunţa: e sau nu e de acord, îi răspunse Ganea.

— Aproape trei săptămîni am evitat subiectul acesta şi a fost mai bine. Acum, cînd totul s-a sfîrşit, îmi permit să te întreb un singur lucru: cum a putut să-ţi dea consimţămîntul ei şi să-ţi dăruiască portretul, dacă n-o iubeşti? Oare, cînd are... atîta... atîta...

— Experienţă?

— Nu asta am vrut să spun. Oare ai izbutit s-o îmbrobodeşti într-un asemenea hal?

Subit, în această întrebare se făcuse simţită o iritare neobişnuită. Ganea rămase un moment pe gînduri şi, fără să-şi ascundă ironia, rosti:

— Iar ai luat-o razna, mamă, iar nu te-ai putut abţine şi doar ştii că mereu aşa au început toate la noi, aşa s-au dezlănţuit certurile. Mi-ai spus: nu vor fi nici întrebări, nici reproşuri, dar iată că au şi început! Mai bine să renunţăm; zău, hai să renunţăm; măcar ai fost bine intenţionată... Niciodată şi pentru nimic în lume nu vă voi părăsi; altul, în locul meu, cel puţin de-o aşa surioară ar fugi mîncînd pămîntul – uite-o cum mă priveşte acum! Să terminăm cu asta! Chiar că începusem să mă bucur... Şi, mă rog, de unde ştii că o înşel pe Nastasia Filippovna? Varia n-are decît să creadă ce vrea, eu m-am săturat! Ei bine, acum chiar m-am săturat!

Ganea se înfierbînta de la un cuvînt la altul şi păşea orbeşte prin cameră. Asemenea discuţii atingeau imediat punctul nevralgic al tuturor membrilor familiei.

— Am spus că, dacă o văd intrînd aici, eu ies în clipa următoare şi am să mă ţin şi eu de cuvînt, spuse Varia.

— Din încăpăţînare! striga Ganea. Şi tot din încăpăţînare nu te măriţi! Ce te strîmbi la mine? Ştii doar că mă doare-n cot, Varvara Ardalionovna; dacă doreşti, poţi să-ţi pui chiar acum ameninţarea în

practică. Sînt sătul de tine pînă peste cap. Nu se poate! În sfîrşit, prinţe, v-aţi gîndit să ne lăsaţi singuri? îi strigă el prinţului, văzînd că acesta se ridică de la locul lui.

În vocea lui Ganea se simţea deja acel grad de enervare, la care omul e aproape bucuros de ea, se lasă fără măsură în voia ei şi simte chiar o plăcere crescîndă, indiferent de consecinţe.

Prinţul, ajuns în dreptul uşii, dădu să se întoarcă şi să-i răspundă, dar, văzînd după expresia bolnăvicioasă de pe faţa celui care-l jignise că aici nu mai lipsea decît picătura care ar umple paharul, se răsuci pe călcîie şi ieşi. După cîteva minute, judecînd după gălăgia care se auzea din salon, îşi dădu seama că în absenţa lui discuţia devenise mai zgomotoasă şi mai înverşunată.

Traversă camera mare şi intră în antreu ca să poată ajunge în coridorul care ducea spre camera lui. Trecînd pe lîngă uşa de la intrare, care dădea pe casa scării, auzi şi văzu că, din partea cealaltă a uşii, cineva se străduieşte din răsputeri să tragă clopoţelul şi să sune; dar, cu siguranţă, clopoţelul era defect: doar tremura puţin, fără să scoată nici un sunet. Prinţul trase zăvorul, deschise uşa şi se dădu cîţiva paşi înapoi, chiar se cutremură din tot trupul: în faţa lui stătea Nastasia Filippovna. O recunoscu imediat, după portret. Cînd îl văzu, ochii ei fulgerară într-o explozie de furie: păşi repede în antreu, împingîndu-l la o parte cu umărul şi spuse mînioasă, descotorosindu-se de mantou:

— Dacă ţi-e lene să repari clopoţelul, ai putea să stai în antreu cînd bate cineva la uşă. Poftim, mi-ai scăpat şi mantoul jos, nătîngule!

Mantoul zăcea într-adevăr pe duşumea; fără să aştepte ca prinţul să-i ia blana de pe umeri, Nastasia Filippovna o aruncase în spate, fără să se uite, iar prinţul nu apucase s-o prindă din zbor.

— Meriţi să fii dat afară. Du-te şi mă anunţă.

Prinţul dădu să spună ceva, dar se pierdu atît de tare cu firea, încît nu spuse nimic şi, ridicînd blana de jos, porni cu ea spre salon.

— Poftim, acum pleacă cu blana! Blana de ce-o iei cu tine? Ha-ha-ha! Ce, eşti nebun?

Prinţul se întoarse şi rămase ca o momîie, privind-o; cînd ea izbucni în rîs, zîmbi şi el, însă tot nu-şi putea mişca limba. În prima clipă, cînd îi deschisese uşa, era palid, însă acum sîngele îi năvăli subit în obraji.

— Ce-i cu idiotul ăsta? strigă furioasă Nastasia Filippovna, bătînd din picior. Hei, unde te duci? Pe cine o să anunţi?

— Pe Nastasia Filippovna, bîigui prinţul.

— Cum de mă cunoşti? îl întrebă ea repede. Nu te-am văzut niciodată! Du-te şi anunţă... Ce-i cu ţipetele astea?

— Se ceartă, îi răspunse prinţul şi porni spre salon.

Intră într-un moment decisiv: Nina Alexandrovna era gata deja să uite că „se resemnase“; de altfel, îi lua apărarea Variei. Alături de Varia stătea şi Ptiţîn, care renunţase la hîrtia scrisă cu creionul. Nici Varia nu se intimidase, de fapt nici nu era dintre cele sperioase; însă grosolăniile fratelui ei, cu fiecare cuvînt, deveneau din ce în ce mai nepoliticoase şi mai insuportabile. De obicei, în asemenea cazuri, ea înceta să vorbească şi îşi privea doar fratele în tăcere, cu ironie, neluîndu-şi ochii de la el. Această manevră, după cum ştia foarte bine, avea darul de a-l face să-şi iasă cu totul din fire. Chiar în acest moment, prinţul păşi în cameră şi anunţă:

— Nastasia Filippovna!

27[*] Dragă Babette (fr.)
28[*] Aviz cititorului (fr.)
29 Titlu la curtea ţarului, acordat, sub formă de recompensă, funcţionarilor civili.
30 Caracterul fantastic al povestirii personajului rezultă şi din faptul că denumirea regimentului este împrumutată din comedia *Prea multă minte strică* de Alexandr Sergheevici Griboedov (1798-1829).
31[*] Soţul meu se înşală. (fr.)
32[*] Că lumea se înşală. (fr.)

IX

Se instaură o tăcere generală; toţi se uitau la prinţ, parcă neînţelegîndu-l şi nedorind să-l înţeleagă. Ganea încremenise de spaimă.

Sosirea Nastasiei Filippovna şi mai ales în momentul acesta era pentru toţi cea mai neaşteptată şi mai îngrijorătoare surpriză. Destul să spunem că Nastasia Filippovna venea pentru prima dată; pînă atunci se ţinuse atît de semeaţă, încît în discuţiile cu Ganea nu-şi manifestase deloc dorinţa de a-i cunoaşte familia, iar în ultimul timp nici nu pomenea de ai lui, ca şi cum aceştia nici nu ar fi existat pe lume. Deşi se bucura oarecum că se amîna o discuţie atît de delicată pentru el, totuşi Ganea, în adîncul inimii, îi pusese la socoteală această lipsă de consideraţie. Oricum, se aştepta mai degrabă la ironii şi înţepături la adresa familiei lui, decît la o vizită; ştia cu siguranţă că ea e la curent cu tot ce se petrece în casa lui, ce se vorbeşte pe marginea căsătoriei şi care este părerea alor lui. Vizita ei *acum*, chiar în ziua ei de naştere şi după ce-i dăruise portretul, în ziua cînd promisese că-i va hotărî destinul, mai că nu însemna anticiparea acestei hotărîri.

Stupefacţia cu care îl priveau toţi pe prinţ nu dură mult; Nastasia Filippovna îşi făcu ea însăşi apariţia în uşă şi, intrînd în cameră, îl împinse iar uşor pe prinţ.

— În sfîrşit, am reuşit să pătrund... de ce legaţi clopoţelul? întrebă ea veselă, întinzîndu-i mîna lui Ganea, care se repezise spre ea cît îl ţineau picioarele. Ce-i cu faţa asta nedumerită la dumneata? Prezintă-mă, te rog...

Pierdut de tot, Ganea i-o prezentă mai întîi Variei şi amîndouă femeile, înainte de a-şi întinde mîna, făcură un ciudat schimb de priviri. Ce-i drept, Nastasia Filippovna rîdea şi se ascundea îndărătul unei măşti de veselie; însă Varia nu voia să se prefacă şi o fixa cu o privire încruntată; pe chipul ei nu se arăta nici măcar umbra zîmbetului pe care îl impunea simpla politeţe. Ganea încremenise; nu mai avea nici rost, nici timp s-o convingă şi îi aruncă Variei o privire atît de ameninţătoare, încît aceasta, după intensitatea privirii, înţelese ce însemna acest moment pentru fratele ei. Aici ea, se pare, hotărî să-i facă lui Ganea o concesie, aşa că schiţă un zîmbet spre Nastasia Filippovna. (În familia lor, toţi ţineau încă foarte mult unii la alţii.) Cît de cît drese lucrurile Nina Alexandrovna, pe care Ganea, zăpăcit de tot, o prezentă după soră-sa şi chiar o conduse pe ea spre musafiră. Dar, de îndată ce Nina Alexandrovna reuşi să înceapă despre „plăcerea deosebită“, Nastasia Filippovna, fără s-o asculte pînă la capăt, se aşeză (şi

încă neinvitată) pe canapeaua cea mică din colţul cu fereastra şi exclamă, adresîndu-i-se lui Ganea:

— Dar unde-i cabinetul dumitale de lucru?... Şi... unde-s chiriaşii? Nu-i aşa că aveţi chiriaşi?

Ganea roşi teribil, dădu să-i răspundă ceva, însă Nastasia Filippovna adăugă imediat:

— Unde să mai încapă şi chiriaşii? Nici măcar cabinet nu ai. Şi rentează? i se adresă ea brusc Ninei Alexandrovna.

— E cam cu bătaie de cap, răspunse aceasta, dar, fireşte, ar trebui să renteze. De altminteri, de-abia...

Însă iarăşi Nastasia Filippovna nu mai asculta: se uita la Ganea, rîdea şi îi striga:

— Ce-i cu faţa dumitale? O, Doamne, ce faţă ai în momentul ăsta!

Rîsul dură cîteva clipe, iar faţa lui Ganea într-adevăr era foarte descompusă: încremenirea, consternarea lui comică, laşă dispăruseră brusc: pălise îngrozitor; buzele i se schimonosiseră convulsiv: tăcut, crispat, cu ochi răi, concentrat, se uita la musafira care continua să rîdă.

De faţă mai era un observator, care, nici el, nu se descotorosise de muţenia aproape totală care îl cuprinsese din clipa cînd o văzuse pe Nastasia Filippovna; însă acesta, deşi rămăsese ca o stană de piatră în acelaşi loc, în uşa salonului, reuşise totuşi să remarce paloarea şi schimbarea malignă a expresiei lui Ganea. Observatorul acesta era prinţul. Aproape speriat, porni brusc înainte, cu paşi automaţi.

— Beţi nişte apă, îi şopti el lui Ganea. Şi nu vă mai uitaţi aşa...

Era limpede că spusese aceste cuvinte fără nici o intenţie, fără nici un gînd ascuns, aşa, la primul impuls; însă vorbele lui avură un efect extrem. Parcă toată ura lui Ganea se revărsă deodată asupra prinţului; îl înşfăcă de umăr şi îl privi tăcut, cu ranchiună şi ură, parcă nefiind în stare să rostească vreun cuvînt. Toţi fură cuprinşi de tulburare: Nina Alexandrovna ţipă chiar uşor, Ptiţîn, neliniştit, făcu cîţiva paşi înainte, Kolea şi Ferdîşcenko iar îşi făcuseră apariţia în uşă, se opriră miraţi, numai Varia privea pe sub sprîncene, dar urmărea totul cu atenţie. Nu se aşezase, stătea puţin lateral, în spatele mamei, cu mîinile încrucişate pe piept.

Însă Ganea se dezmetici imediat, aproape de la primele clipe ale gestului său şi rîse nervos. Îşi reveni complet.

— Veţi fi fiind doctor, prinţe? strigă el cît putu de vesel şi binevoitor. Chiar m-aţi speriat. Nastasia Filippovna, daţi-mi voie să vi-l recomand, e un subiect ultrapreţios, cu toate că nu l-am cunoscut decît azi dimineaţă.

Nastasia Filippovna îl privi stupefiată pe prinţ.

— E prinţ? Prinţ? Imaginaţi-vă, mai adineaori, în antreu, l-am luat drept lacheu şi i-am poruncit să mă anunţe! Ha-ha-ha!

— Nu-i nici o nenorocire, nu-i nici o nenorocire! se băgă în vorbă Ferdîşcenko, apropiindu-se în grabă şi bucurîndu-se că asistenţa începuse să rîdă. Nu-i nici o nenorocire: *se non è vero*[33][*]...

— Şi, prinţe, mai că nu v-am ocărît. Iertaţi-mă, vă rog. Ferdîşcenko, eşti aici, la ora asta? Credeam că măcar pe dumneata nu te voi găsi. Cine? Ce prinţ? Mîşkin? repetă ea interogativ cuvintele lui Ganea, care, între timp, continuînd să-l ţină pe prinţ de umăr, reuşise să i-l recomande.

— Chiriaşul nostru, repetă Ganea.

În mod evident, prinţul era prezentat aici drept ceva rar (şi util tuturor ca ieşire din situaţia falsă), mai că nu era împins cu forţa spre Nastasia Filippovna; prinţul auzi chiar clar cuvîntul „idiot“, şoptit din spatele lui probabil de Ferdîşcenko, drept lămurire pentru Nastasia Filippovna.

— Spuneţi-mi, de ce nu mi-aţi deschis ochii adineaori, cînd m-am... înşelat atît de îngrozitor în privinţa dumneavoastră? continuă Nastasia Filippovna, cercetîndu-l pe prinţ din cap pînă în picioare în modul cel mai lipsit de delicateţe cu putinţă; era nerăbdătoare să audă răspunsul, parcă pe deplin convinsă că răspunsul va fi negreşit atît de imbecil, încît îi va fi imposibil să nu izbucnească în rîs.

— Am fost surprins văzîndu-vă pe neaşteptate... îngăimă prinţul.

— Dar cum v-aţi dat seama că eu sînt? Unde m-aţi mai văzut? Ce-i asta, parcă şi eu l-am mai văzut într-adevăr undeva! Permiteţi-mi să vă întreb: de ce aţi încremenit adineaori? Există ceva la mine care îi face pe oameni să încremenească?

— Hai, hai! continuă Ferdîşcenko să se schimonosească. Hai odată! Doamne, cîte n-aş răspunde eu la o astfel de întrebare! Dar hai, zi-i... nătărău rămîi, prinţe, dacă taci...

— Şi eu aş spune multe dacă aş fi în locul dumneavoastră, rîse prinţul spre Ferdîşcenko. Adineaori portretul dumneavoastră m-a impresionat foarte mult, continuă el, adresîndu-i-se Nastasiei Filippovna, apoi am vorbit despre dumneavoastră la familia Epancin... iar dis-de-dimineaţă, în tren, înainte de a ajunge la Petersburg, mi-a povestit multe Parfion Rogojin... Şi în momentul cînd v-am deschis tocmai mă gîndeam la dumneavoastră şi brusc v-am văzut în faţa ochilor.

— Dar cum v-aţi dat seama că sînt eu?

— După portret şi...

— Şi?

— Şi datorită faptului că tocmai aşa îmi închipuiam că sînteţi... Şi

mie mi se pare că v-am mai văzut undeva.

— Unde? Unde?

— Sînt sigur că v-am mai văzut undeva ochii... dar nu se poate! M-a luat gura pe dinainte... N-am mai fost niciodată aici. Poate în vis...

— Bravo, prinţe! strigă Ferdîşcenko. Îmi retrag al meu *se non è vero*. De altfel... de altfel, toate astea le-a spus din naivitate! adăugă el cu părere de rău.

Prinţul îşi rostise cele cîteva fraze cu voce neliniştită, oprindu-se des şi trăgîndu-şi sufletul. Toată fiinţa lui exprima o emoţie extremă. Nastasia Filippovna îl privea curioasă, dar nu mai rîdea. În acest moment încă o voce sonoră, care răsuna dindărătul celor care-i înconjuraseră pe prinţ şi pe Nastasia Filippovna, deplasă, ca să zicem aşa, mulţimea şi o despică în două. În faţa Nastasiei Filippovna îşi făcu apariţia capul familiei, generalul Ivolghin în persoană. Era în frac, cu un plastron curat; mustăţile îi erau proaspăt cănite...

Ganea n-o mai putea suporta şi pe asta.

Cu o vanitate şi un amor propriu împinse pînă la exacerbare, pînă la ipohondrie, căutînd în decursul acestor două luni măcar un punct pe care ar fi putut să se sprijine mai onorabil şi să se prezinte într-o lumină mai favorabilă, simţind că e încă novice pe drumul ales şi că poate nu va rezista, în sfîrşit, acasă, unde era despot, permiţîndu-şi cea mai deplină impertinenţă, dar neîndrăznind să şi-o afişeze acum faţă de Nastasia Filippovna, care pînă în ultima clipă îl deruta şi-l ţinea nemiloasă la respect, „cerşetor nerăbdător“, după cum se exprimase despre el Nastasia Filippovna, lucru care i se adusese deja la cunoştinţă, jurînd pe toţi sfinţii că mai tîrziu îi va plăti cu vîrf şi îndesat această jignire şi în acelaşi timp visînd uneori copilăreşte în sinea lui s-o scoată la capăt şi să împace toate contradicţiile, mai trebuia acum să soarbă şi această cupă groaznică, ba încă într-un asemenea moment! Mai avea, deci, acum parte de încă un supliciu neprevăzut, cel mai teribil cu putinţă pentru un om vanitos: cel de a roşi pentru ai lui, în propria lui casă. „Oare recompensa merită atîtea suferinţe?“ se întrebă Ganea în clipa aceea.

Era momentul cînd se producea coşmarul pe care timp de două luni doar îl visase noaptea şi-l făcea să îngheţe de spaimă, să ardă de ruşine: avea loc, în sfîrşit, întîlnirea, ca între rude, a tatălui lui cu Nastasia Filippovna. Din cînd în cînd, întărîtîndu-se şi iritîndu-se, încerca să şi-l imagineze pe general în timpul ceremoniei de căsătorie, dar niciodată nu reuşise să finalizeze acest tablou şi renunţa la el cît putea de repede. Poate că exagera prea mult incidentul; dar aşa li se întîmplă întotdeauna oamenilor vanitoşi. În decursul acestor două luni apucase să-şi bată capul

destul şi îşi dăduse cuvîntul faţă de sine însuşi ca, orice-ar fi, să-l pună cumva pe liber pe taică-su, măcar pentru un timp, să-l facă chiar să dispară din Petersburg, dacă va fi posibil, cu sau fără voia mamei. Acum zece minute, cînd intrase Nastasia Filippovna, fusese atît de uimit, atît de stupefiat, încît uitase cu desăvîrşire de posibilitatea intrării lui Ardalion Alexandrovici în scenă şi nu luase nici un fel de măsuri. Şi iată-l pe general aici, de faţă cu toată lumea, ba încă ferchezuit solemn şi în frac, iar toate astea se întîmplă tocmai în momentul cînd Nastasia Filippovna „nu caută decît prilejul de a-l împroşca pe el şi pe ai lui cu batjocuri“. (De asta era convins.) Însă, la drept vorbind, ce altă semnificaţie poate avea vizita ei de acum? O fi venit ca să se împrietenească cu mama şi cu sora lui sau ca să le jignească chiar la ele acasă? Şi, judecînd după poziţiile adoptate de cele două tabere, nu mai încăpea nici o îndoială: mama şi sora lui stăteau deoparte parcă făcute de ocară, iar Nastasia Filippovna părea chiar să fi uitat că şi ele sînt în această încăpere... Şi dacă se poartă aşa, desigur, înseamnă că are un scop al ei!

Ferdîşcenko îl luă de braţ pe general şi-l conduse.

— Ardalion Alexandrovici Ivolghin, rosti cu demnitate generalul, înclinîndu-se şi surîzînd, soldat bătrîn şi nefericit, capul acestei familii care nutreşte fericita speranţă de a cîştiga o atît de fermecătoare...

Nu-şi încheie tirada; Ferdîşcenko trase iute în spatele lui un scaun şi generalul, avînd picioarele întrucîtva slăbite în aceste momente de după luarea prînzului, se lăsă sau, mai bine zis, se prăbuşi pe scaun; însă incidentul nu-l intimidă cîtuşi de puţin. Picat chiar în faţa Nastasiei Filippovna, cu o strîmbătură drăguţă, lent şi afectat, îi luă degetele şi le duse la buze. De fapt, generalul era greu de pus în încurcătură. Înfăţişarea lui, cu excepţia unui aer întrucîtva neglijent, era încă destul de prezentabilă, lucru pe care el îl ştia foarte bine. Altădată avusese prilejul să frecventeze o societate foarte aleasă, din care fusese exclus doar de doi-trei ani. Tot de atunci se cam lăsase cu totul în voia unor slăbiciuni; dar gesticulaţia elegantă şi plăcută şi-o păstrase. Nastasia Filippovna părea foarte bucuroasă de apariţia lui Ardalion Alexandrovici, de care, desigur, ştia multe din auzite.

— Am aflat că fiul meu... dădu Ardalion Alexandrovici să înceapă.

— Da, fiul dumneavoastră! Bun tată îi sînteţi! De ce n-aţi venit niciodată să mă vedeţi? Singur vă ascundeţi sau fiul vă ascunde? Dumneavoastră, cel puţin, m-aţi putea vizita fără să compromiteţi pe nimeni.

— Copiii secolului al nouăsprezecelea şi părinţii lor... dădu iar generalul să înceapă.

— Nastasia Filippovna! Daţi-i voie, vă rog, lui Ardalion Alexandrovici să iasă pentru cîteva clipe, îl caută cineva, spuse tare Nina Alexandrovna.

— Cum să-i dau voie?! Fiţi bună, am auzit atîtea despre el, atît de mult voiam să-l văd! Şi ce treburi poate să aibă? Nu-i la pensie? N-o să mă părăsiţi, generale, nu-i aşa?

— Vă dau cuvîntul meu că va veni în vizită la dumneavoastră, dar acum are nevoie de odihnă.

— Ardalion Alexandrovici, zice că aveţi nevoie de odihnă! exclamă Nastasia Filippovna cu o grimasă nemulţumită şi dezgustată, ca o prostuţă fluşturatică şi capricioasă, căreia i se ia jucăria preferată. Generalul se strădui să facă tot posibilul pentru ca situaţia în care se afla să devină şi mai prostească.

— Draga mea! Draga mea! rosti el cu reproş, adresîndu-i-se solemn soţiei şi ducîndu-şi mîna la inimă.

— Nu pleci de-aici, mamă? întrebă Varia cu voce tare.

— Nu, Varia, am să rezist pînă la sfîrşit.

Nastasia Filippovna nu putea să nu audă întrebarea şi răspunsul, însă acestea păreau să-i fi amplificat veselia. Imediat îl asaltă pe general cu întrebări şi, peste cinci minute, acesta, cu mina cea mai triumfală, perora în hohotele de rîs ale celor prezenţi.

Kolea îl trase pe prinţ de haină.

— Măcar dumneavoastră scoateţi-l de aici! Nu s-ar putea? Vă rog! Bietul băiat avea chiar lacrimi de indignare în ochi. Blestematul de Ganka! adăugă el încet.

— Cu Ivan Feodorovici Epancin am fost într-adevăr foarte bun prieten, turuia dulce generalul, la întrebările Nastasiei Filippovna. Eu, el şi răposatul prinţ Lev Nikolaevici Mîşkin, pe al cărui fiu l-am îmbrăţişat astăzi după o despărţire de douăzeci de ani, toţi trei eram nedespărţiţi, alcătuiam, ca să zic aşa, o cavalcadă: Athos, Porthos şi Aramis[34]. Dar, vai, unul e în mormînt, doborît de calomnie şi glonţ, altul e în faţa dumneavoastră şi încă mai luptă cu calomniile şi gloanţele...

— Cu gloanţele! exclamă Nastasia Filippovna.

— Sînt aici, în pieptul meu, primite la asediul Karsului[35] şi, pe vreme rea, le simt. În rest, trăiesc ca un filosof, merg, mă plimb, ca un burghez retras din afaceri, joc dame la cafeneaua mea şi citesc *Indépendance*[36]. Iar cu Porthos al nostru, cu Epancin, am rupt-o definitiv după o istorie cu o căţeluşă, care mi s-a întîmplat acum trei ani, în tren.

— O căţeluşă? Cum vine asta? întrebă, deosebit de curioasă, Nastasia Filippovna. Cu o căţeluşă, ziceţi? Daţi-mi voie, ba încă şi în tren!...

repetă ea, parcă amintindu-şi ceva.

— Ah, e o istorie stupidă, nici nu merită s-o repet: din pricina guvernantei prinţesei Belokonskaia, Mrs. Schmidt, dar... nici nu merită s-o repet.

— Negreşit trebuie să mi-o povestiţi! exclamă veselă Nastasia Filippovna.

— Pe asta încă n-am auzit-o! observă Ferdîşcenko. *C'est un nouveau*37[*].

— Ardalion Alexandrovici! se auzi iarăşi glasul rugător al Ninei Alexandrovna.

— Tată, te caută cineva! strigă Kolea.

— E o istorie stupidă şi pot s-o relatez în două cuvinte, începu satisfăcut generalul. Acum doi ani, da, acum aproape doi ani, cînd tocmai se inaugurase noua linie ferată N., eu (deja îmbrăcat civil), avînd treburi foarte importante privitoare la predarea funcţiei, mi-am luat bilet la clasa întîi: urc, mă aşez, fumez. Adică, de fapt, fumez în continuare, trabucul mi-l aprinsesem mai înainte. Eram singur în compartiment. Fumatul nu este interzis, dar nici permis: e semipermis de obicei; mai trebuie ţinut cont şi de persoană. Fereastra era coborîtă. Deodată, înaintea ultimului şuierat, urcă două dame cu o căţeluşă şi se aşază chiar vizavi de mine; întîrziaseră; una era îmbrăcată foarte luxos, în albastru-deschis; cealaltă – mai modest, în mătase neagră, cam decolorată. Nu-s urîte deloc, se uită de sus, vorbesc englezeşte. Eu, fireşte, îmi văd de ale mele: fumez. Adică m-am gîndit să renunţ, însă, totuşi, fumez în continuare, pentru că fereastra e deschisă. Căţeluşa şade pe genunchii doamnei în albastru, e mică de tot, cam cît pumnul meu, neagră, cu lăbuţele albe, o raritate, ce mai. Are zgardă de argint cu deviză. Eu – nimic. Remarc numai că doamnele par supărate, desigur din pricina trabucului. Una se holbează la mine prin lornionul de baga. Eu iar – nimic: doar nu mi se spune o vorbă! Dacă mi-ar fi spus, dacă m-ar fi prevenit, dacă m-ar fi rugat, că doar, la urma urmei, de asta are omul limbă! Dar ele tac... Deodată, şi asta s-a întîmplat, vă zic, fără cel mai mic avertisment, ca şi cum şi-ar fi ieşit cu desăvîrşire din minţi, cea în albastru îmi smulge trabucul din mînă şi-l aruncă pe fereastră. Trenul înaintează în viteză, eu mă uit la ea ca un tîmpit. Femeia e sălbatică; sălbatică, aflată într-o perfectă stare de sălbăticie; de altminteri, era trupeşă, durdulie, înaltă, blondă, rumenă (chiar prea rumenă), mă fulgera cu privirile. Fără să zic nimic, cu o neobişnuită politeţe, cu o politeţe desăvîrşită, să zicem, cu cea mai rafinată politeţe, întind două degete spre căţeluşă, o iau delicat de ceafă şi zvîrr... o arunc pe fereastră după trabuc! N-a apucat decît să schelălăie! Trenul continuă să zboare...

— Sînteţi un monstru! strigă Nastasia Filippovna, rîzînd şi bătînd din palme ca o fetiţă.

— Bravo, bravo! aplaudă Ferdîşcenko. Zîmbi şi Ptiţîn, cu toate că nici lui apariţia generalului nu-i făcuse plăcere; chiar Kolea rîse şi exclamă şi el: „Bravo!“

— Şi aveam, aveam dreptate, de trei ori aveam dreptate, continuă triumfător generalul, pentru că, dacă în tren ţigările sînt interzise, despre cîini nici nu are rost să mai vorbim.

— Bravo, tată! strigă entuziasmat Kolea. Excelent! Negreşit şi eu aş fi făcut la fel!

— Dar doamna ce-a făcut? întrebă nerăbdătoare Nastasia Filippovna.

— Doamna? Ei bine, de la ea a început tot buclucul, continuă generalul, încruntîndu-se. Fără să scoată o vorbă şi fără cel mai mic avertisment, pleosc! îmi arde o palmă. Era o femeie sălbatică, aflată într-o stare de desăvîrşită sălbăticie!

— Şi dumneavoastră?

Generalul îşi lăsă ochii în jos, ridică sprîncenele, strînse din buze, desfăcu braţele, tăcu puţin şi deodată spuse:

— N-am rezistat!

— Şi-aţi dat tare? Tare?

— Zău că nu prea tare! S-a lăsat cu scandal, dar n-am dat tare. Numai o dată mi-am luat vînt, numai aşa, ca să-mi iau. Dar şi satana şi-a băgat nasul aici: femeia în albastru, englezoaica, s-a nimerit să fie guvernanta sau chiar o prietenă de-a prinţesei Belokonskaia, iar cea cu rochie neagră era cea mai mare dintre fiicele prinţesei, o fată bătrînă, de vreo treizeci de ani. Şi se ştie ce relaţii are generăleasa Epancina cu casa prinţesei Belokonskaia. Toate prinţesele leşinate, lacrimi, doliu după căţeluşa favorită, bocetele celor şase prinţese, bocetul englezoaicei – sfîrşitul lumii, nu altceva! Fireşte, m-am dus să-mi exprim regretele, să le ofer scuzele mele, le-am scris o scrisoare, nu m-au primit nici pe mine, nici scrisoarea, iar cu Epancinii am avut discordii, excludere, exilare!

— Daţi-mi voie, cum se poate una ca asta? întrebă deodată Nastasia Filippovna. Acum cinci sau şase zile am citit în *Indépendance* – citesc permanent *Indépendance* – o istorie exact la fel! Dar absolut la fel! Conflictul a avut loc pe o cale ferată din preajma Rinului, într-un vagon cu un francez şi o englezoaică: tot aşa a fost smulsă ţigara de foi, tot aşa a fost aruncată căţeluşa pe fereastră, în sfîrşit, toate s-au terminat ca şi în cazul dumneavoastră. Chiar şi rochia era de culoare albastru-deschis!

Generalul roşi teribil. Kolea roşi şi el şi se apucă cu mîinile de cap;

Ptiţîn se întoarse repede cu spatele. Singur Ferdîşcenko mai rîdea cu hohote. Ce să mai zicem de Ganea? Stătea în picioare, îndurînd un chin mut şi insuportabil.

— Vă asigur, bîigui generalul, că şi mie mi s-a întîmplat exact acelaşi lucru...

— Tata a avut într-adevăr o neplăcere cu Mrs. Schmidt, guvernanta prinţeselor Belokonski, strigă Kolea. Mi-aduc şi eu aminte.

— Cum? Exact la fel? Aceeaşi istorie să se petreacă la cele două extremităţi ale Europei, coincidenţele mergînd chiar pînă la rochia de culoare albastru-deschis? insistă nemiloasa Nastasia Filippovna. O să vă trimit *Indépendance Belge*!

— Ţineţi seama, încă mai insista generalul, că mie mi s-a întîmplat cu doi ani mai înainte...

— Asta ar putea fi o explicaţie!

Nastasia Filippovna rîdea de parcă ar fi apucat-o isteria.

— Tată, ieşi puţin pe coridor să-ţi zic două vorbe, spuse Ganea cu voce tremurîndă, chinuită, apucîndu-l maşinal de umăr. O ură infinită îi clocotea în privire.

Chiar în clipa aceasta se auzi o bătaie foarte puternică a clopoţelului din antreu. Smucitura ar fi putut să rupă cordonul clopoţelului. Se anunţa o vizită ieşită din comun. Kolea alergă să deschidă.

33* Dacă nu e adevărat... (ital.)
34 Eroii romanului *Cei trei muschetari* de Alexandre Dumas-tatăl (1802-1870).
35 Oraş şi cetate din apropierea graniţei cu Turcia; cetatea a fost cucerită de trei ori de Rusia (în 1828, 1855 şi 1878).
36 Se are în vedere ziarul *L'Indépendance Belge*, apărut la Bruxelles între anii 1830 şi 1937. În perioada premergătoare scrierii romanului, Dostoievski citea acest ziar.
37* E ceva nou. (fr.)

X

Antreul deveni brusc extrem de zgomotos şi de aglomerat; celor din salon li se părea că intraseră din curte cîţiva oameni şi că alţii continuă încă să intre. Cîteva glasuri vorbeau şi exclamau simultan; rumoare de voci şi strigăte răsunau şi pe casa scării, semn că uşa de la intrare nu fusese închisă. Vizita se dovedea a fi din cale-afară de ciudată. Toţi se uitau unii la alţii; Ganea se repezi în sală, dar acolo apucaseră să intre cîţiva inşi.

— A, iată-l şi pe Iuda! strigă o voce pe care prinţul o cunoştea. Salut, Ganka, ticălosule!

— El, chiar el este! ţinu isonul altă voce.

Prinţul nu mai avea nici o îndoială: o voce era a lui Rogojin şi cealaltă a lui Lebedev.

Ganea rămase ca trăsnit în pragul salonului şi se uita tăcut, fără a se opune intrării lui Parfion Rogojin şi a celor zece sau doisprezece oameni care îl urmau. Ceata era extrem de variată şi se remarca nu numai prin diversitate, ci şi prin diformitate. Unii intrau aşa cum fuseseră pe stradă, în paltoane şi cojoace. Ce-i drept, nici unul nu era beat de tot; în schimb, toţi păreau bine chercheliţi. Păreau să aibă nevoie unul de altul ca să intre; luat în parte, nici unul dintre ei nu ar fi avut suficient curaj, aşa că se îmbărbătau reciproc. Pînă şi Rogojin păşea cu băgare de seamă în fruntea cetei, însă avea o anumită intenţie şi de aceea părea posomorît şi îngrijorat pînă la iritare. Ceilalţi alcătuiau doar corul sau, mai bine zis, banda care avea menirea să-l sprijine. Pe lîngă Lebedev, mai era aici şi creţul Zaliojev, care îşi aruncase blana în antreu şi intrase degajat, cu aere de fante; cu el mai semănau la maniere doi-trei domni, probabil comercianţi. Unul era într-un palton semicazon; altul era un ins mic şi foarte gras, care rîdea tot timpul; mai era un domn uriaş, măsurînd vreo doi metri şi ceva, neobişnuit de gras, extrem de mohorît şi taciturn care, evident, se bizuia grozav pe puterea pumnilor săi. Era şi un student la medicină; dădea tîrcoale şi un polonez pirpiriu. De pe casa scării se uitau în antreu, dar nu îndrăzneau să intre două dame; Kolea le trînti uşa în nas şi trase zăvorul.

— Salut, Ganka, ticălosule! Ce, nu-l aşteptai pe Parfion Rogojin? repetă Rogojin, ajungînd pînă la uşa salonului şi oprindu-se în faţa lui Ganea. În clipa aceea, însă, aruncîndu-şi privirea în salon, o văzu chiar în dreptul lui pe Nastasia Filippovna. Cu siguranţă, în planurile lui nu intrase întîlnirea cu ea aici, pentru că surpriza îl impresionă grozav: se făcu atît de palid, încît chiar şi buzele i se învineţiră. Deci, e adevărat! spuse el încet, ca

pentru sine, cu o expresie de perplexitate desăvîrşită. Ăsta-i sfîrşitul!... Asta-i!... O să-mi dai socoteală chiar acum! spuse el deodată, scrîşnind din dinţi şi privindu-l pe Ganea cu o ură frenetică. Ai să... ah!

Vocea îi era chiar sugrumată, chiar rostea cu greu cuvintele. Intră cu paşi automaţi în salon, dar, trecînd pragul, le văzu pe Nina Alexandrovna şi pe Varia şi se opri, intimidat puţin, cu toată tulburarea sa. Îl urmă Lebedev, care se ţinea ca umbra de el şi era beat criţă; intrară apoi studentul, domnul cu pumnii, Zaliojev, care făcu plecăciuni în dreapta şi în stînga, şi, în sfîrşit, se strecură şi grăsanul cel mic de statură. Prezenţa doamnelor încă îi mai făcea să fie reţinuţi şi se vedea că îi deranjează foarte mult, desigur, doar pentru moment, pînă la primul pretext de a ţipa şi a începe... Atunci nici o doamnă nu i-ar mai fi putut împiedica.

— Cum? Şi tu eşti aici, prinţe? întrebă distrat Rogojin, uimit puţin de această întîlnire. Tot cu ghetrele, e-eh! făcu el, uitînd de prinţ şi, mutîndu-şi privirea asupra Nastasiei Filippovna, înainta, atras de ea ca de un magnet.

Şi Nastasia Filippovna îi privea pe musafiri cu o curiozitate îngrijorată.

În sfîrşit, Ganea îşi reveni.

— Daţi-mi voie, ce înseamnă asta, la urma urmei? începu el cu voce tare, privindu-i sever pe cei intraţi şi adresîndu-i-se în principal lui Rogojin. Mi se pare că n-aţi intrat într-un grajd, domnilor, aici sînt mama şi sora mea...

— Vedem că-s maică-ta şi soră-ta, spuse printre dinţi Rogojin.

— Se vede că dumnealor sînt mama şi sora, îl susţinu Lebedev pentru a-i da curaj.

Domnul cu pumnii, presupunînd probabil că acum e momentul, începu să mîrîie ceva.

— Totuşi! ridică Ganea deodată vocea, parcă nepermis de mult. În primul rînd, vă rog să poftiţi în sală şi apoi permiteţi-mi să aflu cu cine...

— Uite, nu mă recunoaşte! rînji cu ură Rogojin, rămînînd pe loc. Pe Rogojin nu l-ai recunoscut?

— Să zicem că v-am întîlnit undeva, dar...

— Vezi, ne-am întîlnit undeva! Păi nu-s nici trei luni de cînd am pierdut la tine două sute de ruble de-ale tatii; noroc că a murit bătrînul şi nu a apucat să afle; tu m-ai momit, iar Knif m-a jumulit. Nu mă recunoşti, zici? Dar Ptiţîn e martor! Vrei să-ţi spun cine eşti? Păi, dacă ţi-aş arăta acum trei ruble, dacă le-aş scoate din buzunar, ai fi în stare, de dragul lor, să te tîrăşti în patru labe pînă la Vasilievski Ostrov! Ăsta-mi eşti! Aşa ţi-e sufletul! Şi acum am venit ca să te cumpăr cu bani, nu te uita la cizmele pe care le am

în picioare, căci, frate, am bani mulţi, te cumpăr de viu pe tine şi pe toţi ai tăi... dacă am chef, vă cumpăr pe toţi! Cumpăr tot! trînti el, înfierbîntat şi părînd că se ameţeşte din ce în ce mai mult. E-he, Nastasia Filippovna! strigă el. Nu mă alungaţi, spuneţi-mi o vorbă: vă cununaţi sau nu cu el?

Rogojin pusese întrebarea ca pierdut, ca în faţa unei divinităţi, dar cu cutezanţa celui condamnat la moarte, care de-acum nu mai are ce pierde. Aştepta răspunsul într-o tristeţe de moarte.

Nastasia Filippovna îl măsură cu o privire ironică şi arogantă, dar se uită la Varia şi Nina Alexandrovna, îl privi pe Ganea şi, brusc, schimbă tonul.

— Nici nu mă gîndesc! Ce-i cu dumneata? Şi cum de te-ai putut gîndi să mă întrebi? îi răspunse ea încet şi serios, parcă întrucîtva mirată.

— Nu? Nu!! strigă Rogojin, aproape extaziindu-se de bucurie. Adică nu?! Dar mie ăştia mi-au spus... Ah! Oh!... Nastasia Filippovna! Ăştia mi-au spus că v-aţi logodit cu Ganka! Cu ăsta? Păi se poate? (Le spun tuturor!) Păi îl cumpăr numai cu o sută de ruble, îi dau o mie, hai trei, ca să se lase păgubaş şi e în stare s-o ia la fugă în ajunul nunţii şi să-mi lase mie mireasa! Ştii bine că-i aşa, Ganka, ticălosule! Doar ai lua trei mii! Uite-le aici! De-aia am venit, ca să-ţi iau o aşa chitanţă; am spus că te cumpăr şi te cumpăr!

— Pleacă de-aici, eşti beat! strigă Ganea, care se făcea cînd roşu, cînd galben la faţă.

Strigătul lui fu urmat de explozia bruscă a cîtorva voci; echipa lui Rogojin aştepta de mult prima provocare. Lebedev îi şoptea lui Rogojin la ureche ceva cu deosebit devotament.

— Ai dreptate, conţopistule! spuse Rogojin. Ai dreptate, suflet beat! Eh, fie ce-o fi! Nastasia Filippovna! strigă el, privind-o ca un dement, intimidat şi brusc îmbărbătat pînă la impertinenţă. Uitaţi optsprezece mii! Şi trînti în faţa ei pe masă un teanc de bani înveliţi în hîrtie albă şi legat în cruciş cu nişte şnururi. Iată-i! Şi... vor mai fi!

Nu avea curajul să spună tot ce ar fi vrut.

— Nu, nu, nu! îi şopti iar Lebedev cu o mină grozav de speriată; se putea ghici că îl înspăimîntase enormitatea sumei şi propunea să încerce cu una mult mai mică.

— Nu, frate, la treaba asta eşti prost, nu ştii în ce te-ai băgat... la o adică, sînt şi eu un prost laolaltă cu tine! se dezmetici şi tresări brusc Rogojin, fulgerat de privirile Nastasiei Filippovna. E-eh! Am dat greş ascultîndu-te, adăugă el cu profundă căinţă.

Studiind chipul descompus al lui Rogojin, Nastasia Filippovna izbucni deodată în rîs.

— Optsprezece mii, mie? Uite cum se vede mujicul din el! adăugă ea brusc cu familiaritate vulgară şi se ridică de pe canapea, parcă pregătindu-se să plece. Ganea urmărea toată scena cu inima cît un purice.

— Atunci – patruzeci de mii, nu optsprezece! ţipă Rogojin. Vanka Ptiţîn şi Biskup mi-au promis că pînă la şapte îmi aduc patruzeci de mii. Patruzeci! Toate pe masă!

Scena devenea extrem de urîtă, însă Nastasia Filippovna continua să rîdă şi nu pleca, dînd impresia că o lungea cu bună intenţie. Nina Alexandrovna şi Vera se ridicaseră şi ele de pe locurile lor şi, speriate, tăcute, aşteptau să vadă pînă unde se va ajunge; ochii Variei scînteiau, dar asupra Ninei Alexandrovna toate acestea aveau un efect dureros: tremura şi părea că va leşina imediat.

— Dacă-i aşa, atunci o sută! Chiar astăzi aduc o sută de mii! Ptiţîn, ajută-mă, o să te procopseşti şi tu cu ceva!

— Ai înnebunit! şopti deodată Ptiţîn, apropiindu-se repede şi apucîndu-l de mînă. Eşti beat, au să cheme poliţia. Unde crezi că te afli?

— Minte şi el la beţie, spuse Nastasia Filippovna, parcă întărîtîndu-l.

— Ba nu mint, banii or să fie. Diseară o să-i am. Ptiţîn, suflet de cămătar, ajută-mă, ia dobîndă cîtă vrei, fă-mi rost pînă diseară de o sută de mii. O să-i arăt că nu-mi pasă de bani! strigă Rogojin, extaziat dintr-odată.

— Totuşi, ce înseamnă asta? rosti ameninţător, pe neaşteptate, Ardalion Alexandrovici, apropiindu-se supărat de Rogojin. Izbucnirea subită a bătrînului, care pînă atunci tăcuse, se arătă a fi foarte comică. Se auziră rîsete.

— Ăsta de unde-a mai apărut? începu Rogojin să rîdă. Hai cu mine, moşule, te îmbăt dacă vii!

— Asta-i de-acum mîrşăvie! strigă Kolea, plîngînd de ruşine şi de ciudă.

— Chiar nu se află printre voi nici un bărbat în stare s-o dea afară pe neruşinata asta? strigă Varia, tremurînd toată de furie.

— Mie mi se zice neruşinată! pară Nastasia Filippovna cu veselie dispreţuitoare. Iar eu, ca o proastă, am venit să-i invit seara asta la mine! Uite cum mă desconsideră surioara dumitale, Gavrila Ardalionovici!

Cîtva timp Ganea rămase ca trăsnit, uimit peste poate de ieşirea surorii lui; dar, văzînd că Nastasia Filippovna pleacă într-adevăr, se repezi ca smintit la Varia şi o înşfăcă de mînă.

— Ce-ai făcut? strigă el, privind-o pe Varia, ca şi cum ar fi vrut s-o prefacă în scrum numai cu privirile. Era clar că se pierduse cu firea şi înţelegea rău situaţia.

— Ce-am făcut? Încotro mă tragi? Nu cumva mă tîrăşti la ea să-i cer iertare pentru că ţi-a jignit mama şi a venit ca să-ţi facă de ruşine casa? Eşti un om de nimic! strigă iarăşi Varia, înfruntîndu-şi fratele cu o privire triumfătoare şi sfidătoare.

Cîteva clipe stătură faţă în faţă, unul lîngă altul. Ganea încă îi mai ţinea mîna într-a lui. Varia şi-o smuci o dată, încă o dată, din răsputeri, însă nu se mai putu abţine şi, pe neaşteptate, îşi scuipă fratele în obraz.

— Aşa fată zic şi eu! strigă Nastasia Filippovna. Bravo, Ptiţîn, te felicit!

Ganea văzu negru înaintea ochilor şi, întrecînd orice măsură, ridică mîna ca s-o lovească pe soră-sa. Negreşit, ar fi lovit-o peste faţă. Însă, brusc, o altă mînă o opri din zbor pe a lui Ganea.

Între acesta şi sora lui apăruse prinţul.

— Gata, ajungă-vă! spuse el apăsat, dar tremurînd din tot trupul din pricina emoţiei prea mari.

— Mult o să-mi mai tot stai în cale? urlă Ganea, aruncînd cît colo mîna Variei şi, cu mîna rămasă liberă, în ultimul hal de turbare fiind, îi trase prinţului o palmă cît putu de tare.

— Ah! gemu Kolea, plesnind din mîini. Ah, Dumnezeule!

Se auziră exclamaţii din toate părţile. Prinţul se albi la faţă. Cu o privire ciudată şi plină de reproş, se uită drept în ochii lui Ganea; buzele îi tremurau şi se străduiau să spună ceva; un zîmbet ciudat şi cu desăvîrşire nepotrivit le schimonosea.

— Da, pe mine mă puteţi lovi... dar pe ea... oricum n-o să vă las!... spuse el încet, în cele din urmă; însă nu mai rezistă, îi eliberă mîna lui Ganea, îşi acoperi faţa cu palmele, se duse într-un colţ, se opri cu faţa la perete şi, cu vocea întretăiată, zise:

— O, ce ruşine o să vă fie de această faptă urîtă!

Într-adevăr, Ganea rămase ca zdrobit. Kolea se repezi să-l îmbrăţişeze şi să-l sărute pe prinţ; după el se îmbulziră Rogojin, Varia, Ptiţîn, Nina Alexandrovna, toţi, chiar şi bătrînul Ardalion Alexandrovici.

— Nu-i nimic, nu-i nimic! bîiguia prinţul în toate părţile, cu acelaşi zîmbet nepotrivit situaţiei.

— Şi-o să se căiască! strigă Rogojin. O să-ţi fie ruşine, Ganka, că ai jignit o asemenea... oaie (nu fusese în stare să găsească alt cuvînt)! Prinţe, sufleţelule, lasă-i în plata Domnului; lasă-i baltă, hai cu mine! O să vezi cît te iubeşte Rogojin.

Şi Nastasia Filippovna era surprinsă de fapta lui Ganea şi de răspunsul prinţului. Faţa ei, de obicei palidă şi îngîndurată, care nu se armonizase deloc cu rîsul ei forţat de adineaori, acum era în mod evident

marcată de un alt sentiment; şi totuşi, parcă nu voia să-l exprime, iar surîsul ţinea morţiş să-i rămînă întipărit pe faţă.

— Şi totuşi i-am mai văzut undeva faţa! spuse ea deodată, deja foarte serioasă, amintindu-şi iarăşi întrebarea de mai înainte.

— Şi chiar nu vă e ruşine? Doar nu sînteţi aşa cum aţi vrut să păreţi! Nu se poate una ca asta! strigă brusc prinţul cu un reproş profund, pornit din inimă.

Nastasia Filippovna se miră, rîse, ascunzînd parcă ceva sub zîmbetul ei, îl privi puţin încurcată pe Ganea şi ieşi din salon. Însă, înainte de a ajunge în antreu, se întoarse brusc, se apropie iute de Nina Alexandrovna, îi luă mîna şi şi-o duse la buze.

— Într-adevăr, nu sînt aşa cum par. A ghicit, şopti ea repede, cu înflăcărare, roşind brusc, după care se răsuci pe călcîie şi ieşi atît de iute, încît nimeni nu apucă să-şi dea seama de ce se întorsese. Ceilalţi n-au văzut decît că i-a şoptit ceva Ninei Alexandrovna şi că, parcă, i-a sărutat mîna. Însă Varia văzuse şi auzise totul şi o urmări mirată din priviri.

Ganea se dezmetici şi se repezi s-o ajungă din urmă pe Nastasia Filippovna, însă aceasta ieşise deja din casă. O ajunse de-abia pe scări.

— Nu mă conduceţi! îi strigă ea. La revedere, pe diseară! Să veniţi neapărat!

Ganea se întoarse tulburat, îngîndurat; o bănuială grea i se lăsase pe suflet, mai grea decît înainte. Parcă-l vedea şi pe prinţ în faţa ochilor... Era atît de absorbit de gîndurile lui, încît de-abia îşi dădea seama că alaiul lui Rogojin trece pe lîngă el şi chiar îl înghesuie în dreptul uşii, părăsind în grabă apartamentul, cu căpetenia lor în frunte. Toţi vorbeau în gura mare, dîndu-şi cu părerea. Rogojin păşea alături de Ptiţîn şi îi repeta cu insistenţă ceva important pentru el, care părea să nu sufere nici o amînare.

— Ai pierdut, Ganka! îi strigă el, trecînd pe alături.

Ganea privi îngrijorat în urma lor.

XI

Prinţul plecă din salon şi se închise în camera lui. Imediat Kolea dădu fuga să-l consoleze. Părea că bietul băiat nu se mai putea despărţi de el.

— E bine că aţi plecat, spuse el. Acum acolo balamucul o să fie şi mai mare. Aşa se-ntîmplă la noi în fiecare zi şi dandanaua a ieşit numai din cauza acestei Nastasia Filippovna.

— Kolea, voi aţi adunat prea multe în suflet, observă prinţul.

— Da, am adunat. De dumneavoastră nici n-am ce zice. Singur sînteţi vinovat de toate. Am un prieten bolnav, şi acela-i şi mai nefericit. Vreţi să vă fac cunoştinţă cu el?

— Sigur că vreau. Ţi-e coleg?

— Da, aproape un fel de coleg. O să vă explic totul mai tîrziu. Ce ziceţi, nu-i aşa că Nastasia Filippovna e foarte frumoasă? Pînă azi n-am mai văzut-o, deşi am făcut tot posibilul. Acum, pur şi simplu, m-a orbit. Lui Ganea i-aş ierta totul, dacă ar lua-o din dragoste; nenorocirea cea mai mare e, însă, că ia banii!

— Da, fratele dumitale nu-mi prea place.

— Cred şi eu! După ce... Dar ştiţi, eu nu pot suferi acest fel de a vedea lucrurile. Unul, nebun sau prost ori poate chiar un nelegiuit, smintit de-a binelea, îi trage cuiva o scatoalcă şi uite-l pe om dezonorat pe viaţă de nu se mai poate reabilita decît prin vărsare de sînge sau făcîndu-l pe ticălos să-i ceară iertare în genunchi. Cred că asta-i neghiobie şi despotism. Pe asta se bazează drama lui Lermontov *Balul mascat*, ceea ce-i o prostie, după părerea mea. Adică vreau să spun că nu-i firesc. De fapt, era aproape un copil cînd a scris-o.

— Sora ta mi-a plăcut foarte mult.

— Cum l-a scuipat pe Ganka în bot! E curajoasă, Varka! Dar dumneavoastră n-aţi scuipat aşa şi sînt sigur că nu din lipsă de curaj. Dar iat-o, vorbeşti de lup şi lupu-i la uşă. Ştiam că va veni: e o fiinţă distinsă, deşi cu unele cusururi.

— Tu n-ai ce căuta aici, îl luă la rost Varia, din prag, pe Kolea. Du-te la tata. Vă plictiseşte, prinţe?

— Deloc, dimpotrivă.

— Aşa, surioară, ia-te de mine! Uite, tocmai asta-i urît la ea. De fapt, m-am gîndit că negreşit tata o să plece cu Rogojin. Sînt sigur că acum îi pare rău. Cred că ar trebui să văd ce e cu el, adăugă Kolea, ieşind.

— Slavă Domnului, am luat-o pe mama de-acolo şi-am dus-o la culcare, aşa că scandalul nu a reînceput. Ganea se simte penibil şi e îngîndurat. De fapt, are la ce se gîndi. Ce lecţie!... Am venit să vă mulţumesc încă o dată şi să vă întreb: n-aţi cunoscut-o pînă acum pe Nastasia Filippovna?

— Nu, n-am cunoscut-o.

— Atunci de ce i-aţi spus în faţă că nu e „aşa“? Şi cred că aţi ghicit. A reieşit că, într-adevăr, poate să nu fie aşa. De altminteri, n-o înţeleg! Fireşte, e clar că scopul ei a fost să jignească. Şi mai înainte am auzit multe ciudăţenii vorbindu-se despre ea. Dar dacă a venit să ne invite, ce atitudine a avut de la bun început cu mama? Ptiţîn o cunoaşte foarte bine şi spune că nici el nu şi-a dat seama ce a vrut ea adineaori. Dar cu Rogojin? Nu se poate să discuţi aşa, dacă te respecţi, şi încă în casa celui... Şi mama e îngrijorată din pricina dumneavoastră.

— Nu-i nimic, spuse prinţul, dînd din mînă.

— Şi cum de v-o fi dat ascultare...

— Cum adică mi-a dat ascultare?

— I-aţi spus că ar trebui să-i fie ruşine şi imediat şi-a schimbat atitudinea. Aveţi influenţă asupra ei, prinţe, adăugă Varia cu un zîmbet uşor.

Uşa se deschise şi, absolut pe neaşteptate, intră Ganea.

Nici măcar nu ezită, văzînd-o pe Varia; cîtva timp stătu în prag, apoi se apropie hotărît de prinţ.

— Prinţe, am fost un netrebnic, iertaţi-mă, spuse el deodată din toată inima. Trăsăturile feţei lui exprimau o îndurerare puternică. Prinţul îl privi mirat şi nu-i răspunse imediat. Ei bine, iertaţi-mă, vă rog! insistă Ganea cu nerăbdare. Dacă vreţi, vă sărut mîna!

Prinţul era extrem de surprins; tăcut, cu amîndouă mîinile, îl îmbrăţişă pe Ganea. Se sărutară amîndoi cu sinceritate.

— Nu mi-am închipuit deloc, deloc că sînteţi aşa, spuse, în sfîrşit, prinţul, oftînd din greu. Credeam că nu sînteţi... capabil...

— Să-mi recunosc vina?... De unde şi pînă unde am scos-o eu mai înainte că sînteţi idiot? Remarcaţi ceea ce alţii nu remarcă niciodată. Cu dumneavoastră s-ar putea vorbi atîtea, dar... mai bine tac!

— Iată cui trebuie să-i mai cereţi iertare, spuse prinţul, arătînd spre Varia.

— Nu, în cazul acesta am de-a face cu duşmani. Fiţi sigur, prinţe, că am încercat de multe ori; dar dumneaei nu e sinceră cînd iartă! exclamă Ganea cu înflăcărare, se întoarse cu spatele la Varia şi se trase deoparte.

— Nu, te iert! spuse brusc Varia.

— Şi mergi diseară la Nastasia Filippovna?

— Merg, dacă zici tu, numai că mai bine stai şi judecă singur: mai e acum cît de cît cu putinţă să merg?

— Ea nu-i aşa. Ai văzut doar ce originală e! Umblă cu subterfugii! Şi Ganea rîse cu răutate.

— Ştiu şi eu că nu e aşa şi umblă cu subterfugii; problema e: despre ce fel de subterfugii e vorba? Şi, Ganka, ia gîndeşte-te: drept cine te ia? Chiar dacă i-a sărutat mamei mîna. Chiar dacă nu-s decît subterfugii, totuşi şi-a rîs de tine! Zău, frăţioare, toate astea nu merită şaptezeci şi cinci de mii! Încă mai eşti capabil de sentimente nobile, de asta îţi spun. Ah, nu te duce nici tu! Zău, fereşte-te! Povestea asta nu se poate termina cu bine!

Spunînd aceasta, foarte emoţionată, Varia ieşi din cameră.

— Toţi se poartă aşa! spuse Ganea rîzînd. Oare îşi imaginează că nu ştiu asta şi singur? Păi ştiu mai mult decît bănuiesc ei.

Vorbind, Ganea se aşeză pe canapea, dorind în mod clar să-şi continue vizita.

— Dacă ştiţi şi singur, începu prinţul destul de sfios, cum aţi ales acest chin, ştiind că într-adevăr nu merită şaptezeci şi cinci de mii?

— Nu la asta mă refer, bîigui Ganea. Apropo, ia spuneţi-mi ce credeţi, chiar vreau să vă aflu părerea: merită acest „chin“ şaptezeci şi cinci de mii sau nu merită?

— Cred că nu.

— Bine, asta am aflat-o. Şi e ruşinos să mă însor aşa?

— Foarte ruşinos.

— Ei bine, atunci aflaţi că mă căsătoresc, după toate astea chiar neapărat o s-o fac. Adineaori mai stăteam la îndoială, dar acum nu! Nu mai spuneţi nimic! Ştiu ce vreţi să spuneţi...

— Nu e ceea ce credeţi. Mă miră extraordinara dumneavoastră siguranţă...

— În ce? Care siguranţă?

— În faptul că Nastasia Filippovna se va mărita neapărat cu dumneavoastră şi că totul e deja hotărît; pe lîngă asta, mă miră şi siguranţa pe care o aveţi că, dacă nunta va avea loc, aceste şaptezeci de mii vă vor ajunge direct în buzunar. De altminteri, în povestea aceasta, multe lucruri îmi sînt necunoscute.

Ganea se agită tare în direcţia prinţului.

— Desigur, nu ştiţi totul, spuse el. La drept vorbind, de ce mi-aş lua pe cap o asemenea povară?

— Mi se pare că situaţia este foarte frecventă; există mulţi bărbaţi care se însoară pentru bani, iar soţiile nu lasă banii să le scape din mînă.

— Nu, nu, cu noi nu se va întîmpla aşa... Aici... aici există

circumstanţe... bîigui Ganea într-o îngîndurare alarmantă. Cît despre răspunsul ei, nu mai am nici o îndoială, adăugă el repede. De unde aţi tras concluzia că mă va refuza?

— Nu ştiu decît ceea ce am văzut; şi Varvara Ardalionovna tocmai v-a spus...

— E! Asta-i numai aşa, pentru că nu mai ştiu ce să spună. Însă de Rogojin şi-a rîs, fiţi sigur de asta, am văzut cu ochii mei. S-a văzut clar. Adineaori m-am temut puţin, dar acum am înţeles. Sau, poate, v-a surprins felul cum s-a purtat cu mama, cu tata şi cu Varia?

— Şi cu dumneavoastră.

— Să zicem; dar la mijloc nu-i decît vechea răzbunare femeiască şi atît. E o femeie grozav de nervoasă, bănuitoare şi vanitoasă. Întocmai ca un funcţionar sărit cu avansarea! A vrut să iasă în evidenţă şi să-şi arate tot dispreţul pentru ei... şi pentru mine; ăsta-i adevărul şi nu-l neg... Însă se va mărita cu mine. Nici nu bănuiţi de ce subterfugii e capabilă vanitatea omenească; pe mine mă consideră ticălos pentru că, amanta altuia fiind, o iau de soţie pentru bani, şi o fac pe faţă, netăinuindu-mi cîtuşi de puţin interesul; nu ştie că, în locul meu, altul ar înşela-o şi mai josnic; s-ar ţine de capul ei, ar începe să-i toarne tot felul de gogoşi liberalo-progresiste, îmbrobodind-o cu felurite palavre despre problema feminină, ar trage-o pe sfoară aşa cum ar trece firul de aţă prin urechea acului. I-ar jura prostuţei ambiţioase (şi ce uşor ar face-o să creadă!) că o ia pentru „nobleţea inimii şi suferinţele ei“, în timp ce tot banii ei i-ar rîvni. Eu nu-i sînt pe plac pentru că nu vreau s-o scald; poate că ar trebui. Dar ea ce face? Nu acelaşi lucru? Atunci de ce mă dispreţuieşte şi joacă toată această comedie? Nu-i nimic, vedem noi!

— Chiar aţi iubit-o înainte de asta?

— Am iubit-o la început. Ajunge însă... Există femei care doar de amante sînt bune şi atît. Nu zic că mi-a fost amantă. Dacă va vrea să trăiască în linişte, şi eu voi trăi în linişte; dacă se răzvrăteşte, o las imediat şi plec cu banii. Nu vreau să fiu caraghios; în primul rînd, nu vreau să fiu caraghios.

— Mi se pare, observă prinţul cu băgare de seamă, că Nastasia Filippovna e inteligentă. La ce bun, presimţind acest chin, s-ar băga singură în capcană? Doar ar putea să se mărite şi cu altcineva. Asta mă miră.

— Păi tocmai aici e calculul! Nu ştiţi totul, prinţe... aici... mai e şi... pe deasupra, ea e convinsă că o iubesc la nebunie, vă jur, şi, ştiţi, am toate motivele să bănuiesc că mă iubeşte, în felul ei, fireşte, adică în sensul zicalei „Pe care-l iubesc îl şi plesnesc“. Toată viaţa mă va crede un valet de tobă[38] (poate că tocmai de asta are nevoie), dar mă va iubi totuşi în felul ei;

pentru asta se pregăteşte, aşa îi e firea. E rusoaică veritabilă, iată ce vă spun: şi eu îi pregătesc o surpriză. Scena de mai înainte, dintre ea şi Varia, s-a produs pe neaşteptate, dar a fost binevenită pentru mine: acum ea a văzut şi s-a convins de devotamentul meu, a înţeles că de dragul ei rup toate legăturile cu familia. Deci, nici noi nu sîntem proşti, fiţi sigur de asta. Apropo, sper că nu vă închipuiţi că sînt un flecar? Eu, stimate prinţ, nu fac bine că mă destăinuiesc faţă de dumneavoastră. Dar tocmai pentru că sînteţi primul om cumsecade care s-a nimerit să-mi iasă acum în cale, am tăbărît la dumneavoastră, adică nu luaţi cuvîntul „a tăbărî“ drept un calambur. Nu-i aşa că nu sînteţi supărat pe mine pentru cele întîmplate? Poate, după doi ani, acum e prima oară cînd vorbesc din toată inima. Aici sînt îngrozitor de puţini oameni cinstiţi; mai cinstiţi decît Ptiţîn nu există. Ce-i cu dumneavoastră, rîdeţi cumva? N-aţi ştiut că ticăloşilor le plac oamenii cinstiţi? Or, eu... De altfel, ia fiţi cinstit şi spuneţi-mi prin ce sînt ticălos? De ce toţi se iau după ea şi spun că sînt ticălos? Ştiţi că şi eu, luîndu-mă după toţi şi după ea, mă consider tot ticălos? Asta-i, ticăloşia rămîne ticăloşie!

— De-acum n-o să mai cred niciodată că sînteţi ticălos, spuse prinţul. Mai înainte eram convins că sînteţi un mare nemernic şi, pe neaşteptate, mi-aţi făcut o bucurie foarte mare. Mi-am primit lecţia: nu trebuie să judeci, cînd n-ai experienţă. Acum văd că nu puteţi fi considerat nici nemernic, nici, cu atît mai mult, un om foarte stricat. După părerea mea, pur şi simplu, sînteţi omul cel mai obişnuit cu putinţă, poate doar cam slab şi cîtuşi de puţin original.

Ganea rîse caustic în sinea lui, dar tăcu. Prinţul observă că aprecierea nu-i fusese acestuia pe plac, se fîstîci, tăcînd şi el.

— Tata v-a cerut bani?

— Nu.

— Dacă vă cere, să nu-i daţi. Şi altădată chiar a fost un om decent, încă n-am uitat. Era primit de oamenii din lumea bună. Şi ce repede dispar aceşti oameni din lumea bună! De îndată ce s-au schimbat împrejurările, n-a mai rămas nimic din ce-a fost, parcă li s-a terminat praful de puşcă. Mai înainte nu minţea în halul acesta, credeţi-mă; mai înainte nu era decît un om cam prea exaltat, şi iată ce a ajuns! Fireşte, băutura e de vină. Ştiţi că întreţine o amantă? Acum nu mai e doar un mincinos nevinovat. Nu pricep cum a răbdat mama atîta vreme. V-a povestit despre asediul de la Kars? Sau cum a început să vorbească omeneşte calul lui sur, lăturaş? Ajunge şi într-un asemenea hal de decădere.

Şi pe Ganea îl umflă brusc rîsul.

— De ce vă uitaţi aşa la mine? îl întrebă el pe prinţ.

— Mă mir că aţi rîs atît de sincer. Zău că încă mai rîdeţi ca un copil.

Mai înainte aţi venit ca să ne împăcăm şi mi-aţi zis: „Dacă vreţi, vă sărut mîna"; ne-am fi împăcat exact ca nişte copii. Deci, încă mai sînteţi capabil de asemenea cuvinte şi gesturi. Şi brusc vă apucaţi şi-mi ţineţi un adevărat discurs despre această istorie sinistră şi despre aceste şaptezeci şi cinci de mii. Zău, toate acestea nici n-ar putea fi mai absurde decît sînt.

— Ce concluzie vreţi să trageţi din asta?

— Mă întreb dacă nu procedaţi cu prea multă superficialitate şi dacă n-ar trebui să deschideţi bine ochii mai înainte. Poate că Varvara Ardalionovna are dreptate.

— Ah, moralitatea! Că încă sînt copil ştiu şi eu, îl întrerupse Ganea cu aprindere. O dovadă o reprezintă chiar discuţia pe care am început-o cu dumneavoastră. Eu, prinţe, nu mă cufund din calcul în această bulboană, continuă el, dîndu-se de gol ca un tînăr atins în amorul lui propriu, din calcul, aş da greş cu siguranţă, pentru că nici la minte, nici la caracter nu sînt încă suficient de copt. Mă împing patima, ambiţia, pentru că am un scop capital. Vă imaginaţi probabil că de îndată ce pun mîna pe cele şaptezeci şi cinci de mii mă şi reped să-mi cumpăr o trăsură. Nu, o să port tot redingota pe care-o am de trei ani şi-o să-i părăsesc pe toţi amicii şi cunoscuţii de la club. La noi sînt puţini oameni care rezistă, deşi sînt toţi cămătari, însă eu vreau să rezist. În problema asta, principalul e să duci lucrurile pînă la capăt, asta-i toată dificultatea! Ptiţîn a dormit şaptesprezece ani pe străzi, vindea bricege şi a început cu o copeică în buzunar; acum are şaizeci de mii, dar ce gimnastică a făcut pentru ele! Uite, tocmai această gimnastică o s-o sar şi o să încep avînd capital; peste cincisprezece ani, lumea o să zică: „Iată-l pe Ivolghin, regele iudeilor"[39]. Îmi spuneţi că nu-s o persoană originală. Ţineţi cont, stimate prinţ, că pentru un om al vremii şi seminţiei noastre nu există jignire mai mare decît atunci cînd îi spui că e neoriginal, slab de caracter, fără talente deosebite şi cît se poate de obişnuit. Nu mi-aţi făcut nici măcar onoarea de a mă considera un ticălos veritabil şi, ştiţi, mai adineaori eram în stare să vă sfîşii pentru asta! M-aţi jignit mai tare decît Epancin, care mă crede capabil (şi, notaţi, fără nici o discuţie, fără nici o tentaţie, în simplitatea lui sufletească) să i-o vînd lui pe soţia mea! Acest lucru, domnule, mă scoate de mult din sărite şi vreau bani. Să ştiţi că, făcînd bani mulţi, voi fi un om original în cel mai înalt grad. Banii sînt cu atît mai infami şi mai nesuferiţi, cu cît te fac chiar şi talentat. Şi vor face talente pînă la sfîrşitul lumii. Veţi spune că e o copilărie, poate chiar o poezie; totuşi va fi cu atît mai vesel şi treaba tot se va face. Voi duce totul pînă la capăt şi voi rezista. *Rira bien qui rira le dernier*[40][*]! Epancin de ce mă jigneşte în halul ăsta? Din răutate? Nu, n-ar face-o niciodată. Pur şi simplu, pentru că sînt prea neînsemnat. Însă, mai tîrziu... Totuşi, ajunge şi

trebuie să plec. Pe deasupra, Kolea şi-a băgat de două ori nasul pe uşă, ceea ce înseamnă că sînteţi chemat la masă. Eu o şterg. Mai trec pe la dumneavoastră. Nu vă veţi simţi rău la noi; de-acum chiar că veţi fi adoptat de toată familia. Numai aveţi grijă să nu mă trădaţi. Mi se pare că noi doi vom fi sau prieteni, sau duşmani. Şi ce credeţi, prinţe: dacă acum cîteva minute (cum am vrut s-o fac sincer) v-aş fi sărutat mîna, v-aş fi devenit duşman mai tîrziu?

— Negreşit, dar nu pentru totdeauna, pentru că n-aţi fi rezistat şi m-aţi fi iertat, spuse prinţul după ce se gîndi cîteva clipe şi izbucni în rîs.

— Ehe! Ar trebui să fiu mai atent cu dumneavoastră. La naiba, chiar şi aici aţi băgat ceva venin. Şi, cine ştie, poate că îmi sînteţi duşman? Apropo, ha-ha-ha! Am uitat să vă întreb: mi s-a părut mie sau Nastasia Filippovna vă cam place?

— Da... îmi place.

— Sînteţi îndrăgostit?

— N-nu.

— Zice că nu, dar a roşit şi suferă. Bine, nu-i nimic, nu-i nimic, n-o să rîd; la revedere. Ştiţi ceva? Puteţi crede că e o femeie virtuoasă? Credeţi că trăieşte cu ăla, cu Toţki? Nici gînd! Şi de mult n-o mai face. N-aţi remarcat că pînă şi ei îi e grozav de penibil şi că în unele clipe se jena? Zău aşa. Aşa-s femeile cărora le place să domine. Ei, la revedere!

Ganea ieşi mult mai degajat decît intrase, chiar bine dispus. Prinţul rămase vreo zece minute nemişcat şi dus pe gînduri.

Kolea îşi vîrî iarăşi capul pe uşă.

— Nu mi-e foame, Kolea; am mîncat bine la Epancini acum cîteva ore.

Kolea intră şi îi întinse prinţului un bilet. Era de la general, împăturit şi pus într-un plic închis. Faţa îl trăda pe băiat ce greu îi era să i-l transmită. Prinţul îl citi, se ridică şi îşi luă pălăria.

— E la doi paşi de aici, bîigui Kolea ruşinat. Stă acolo cu o sticlă în faţă. Nu pricep cum de a făcut să i se dea pe datorie. Prinţe, dragul meu, vă rog să nu le spuneţi mai tîrziu alor mei că v-am adus biletul! De-o mie de ori m-am jurat să nu mai transmit asemenea bilete, dar mi-e milă de el; şi încă ceva: vă rog, nu fiţi prea amabil cu el, daţi-i acolo ceva mărunţiş şi gata.

— Kolea, şi eu m-am gîndit la el; trebuie să-l văd pe tatăl tău... într-o chestiune... Să mergem...

38 „Valet de tobă“, expresie compozită, avînd aproximativ sensul: „slugoi bun de trimis la

ocnă“ (în Rusia semnul celor osîndiţi la ocnă era „asul de tobă“, un romb galben cusut pe spatele mantalei de deţinut).

39 Parafrază a textului de pe crucea lui Iisus; aici, sensul este, fără îndoială, de „rege al afacerilor“, evreii fiind consideraţi în Rusia campionii tranzacţiilor comerciale profitabile.

40* Cine rîde la urmă rîde mai bine. (fr.)

XII

Kolea îl conduse în apropiere, înainte de Liteinaia, într-o cafenea cu sală de biliard, aflată la parterul unei clădiri, în care se intra direct din stradă. În colţul din dreapta, într-un separeu, ca vechi şi obişnuit client al localului, se instalase Ardalion Alexandrovici cu o sticlă de vin pe masă, avînd într-adevăr în mînă *Indépendance Belge*. Îl aştepta pe prinţ; de îndată ce-l văzu, lăsă ziarul deoparte şi se lansă într-o explicaţie înflăcărată şi prolixă, din care, de altfel, prinţul nu înţelesese aproape nimic, pentru că generalul era de-acum binişor afumat.

— Zece ruble nu am, îl întrerupse prinţul, luaţi această bancnotă de douăzeci şi cinci, schimbaţi-o şi daţi-mi restul de cincisprezece, pentru că altminteri rămîn lefter.

— O, fără îndoială; şi fiţi sigur că imediat...

— Pe lîngă asta, generale, am o rugăminte. N-aţi fost niciodată la Nastasia Filippovna?

— Eu? Eu să nu fi fost? Pe mine mă întrebaţi? De cîte ori, dragul meu, de cîte ori! exclamă generalul apucat de o criză de ironie satisfăcută şi triumfătoare. Dar în cele din urmă am renunţat s-o mai frecventez, pentru că nu vreau să încurajez această căsătorie indecentă. Aţi văzut, aţi fost martor astăzi: am făcut tot ce putea face un tată, dar un tată blînd şi îngăduitor; acum, însă, pe scenă îşi va face apariţia un altfel de tată şi atunci o să vedem noi care pe care: bătrînul soldat merituos va zădărnici intriga sau camelia neruşinată va intra într-o familie de cea mai bună condiţie?

— Chiar asta e rugămintea mea: în calitate de cunoscut, n-aţi putea să mă introduceţi diseară la Nastasia Filippovna? Trebuie s-o văd neapărat chiar astăzi; am o problemă; dar nu ştiu deloc cum să intru. I-am fost prezentat adineaori, totuşi nu m-a invitat: astăzi acolo e sindrofie. De altminteri, sînt gata să trec peste unele convenienţe şi n-au decît să rîdă de mine, numai să intru cumva.

— Aţi avut, tinere prieten, exact, dar exact aceeaşi idee ca şi mine! exclamă generalul entuziasmat. Că doar nu v-am chemat aici pentru fleacul ăsta! continuă el, culegînd bancnota şi depunîndu-şi-o în buzunar. V-am chemat tocmai ca să vă propun o expediţie în doi la Nastasia Filippovna sau mai bine zis o expediţie împotriva Nastasiei Filippovna! Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin! Cum o să i se pară oare? Eu unul, sub forma unui compliment de ziua ei de naştere, îmi voi exprima, în sfîrşit, voinţa – indirect, nu pe faţă, dar va fi exact ca şi cum i-aş spune-o pe faţă. Atunci

Ganea va avea de ales între tatăl lui, plin de merite şi... ca să zic aşa... şi aşa mai departe, sau... Dar fie ce-o fi! Ideea dumneavoastră este extraordinar de fructuoasă. La ora nouă plecăm, mai avem încă timp.

— Unde stă?

— E departe de aici: lîngă Teatrul Mare, în casa Mîtovţovei, chiar aproape de piaţă, la mezanin... Chiar dacă-i ziua ei, nu va avea mulţi invitaţi şi se vor împrăştia devreme...

Se înserase de mult; prinţul mai stătea încă pe scaun, ascultîndu-l şi aşteptîndu-l pe general, care începuse o mulţime de anecdote şi nu isprăvise nici una. La sosirea prinţului, comandase încă o sticlă de vin şi o golise abia după o oră, apoi mai comandase încă una, bînd-o şi pe aceasta. Trebuie să presupunem că în timpul acesta generalul apucase să-şi spună aproape întreaga poveste a vieţii lui. În cele din urmă, prinţul se ridică şi spuse că nu mai poate aştepta. Generalul bău din sticlă ultimele picături, se ridică şi ieşi din cafenea cu paşi foarte nesiguri. Prinţul era disperat. Nu înţelegea cum putuse face prostia de a avea încredere în general. De fapt, nici o clipă nu avusese încredere în el; conta pe acesta doar ca să intre cumva la Nastasia Filippovna, chiar şi cu puţin scandal, însă nu avea deloc nevoie de un scandal în toată legea: generalul era beat criţă şi, purtat de cea mai avîntată elocinţă, vorbea neîncetat, sentimental şi lacrimogen. Trăncănea mereu că, datorită comportării urîte din partea tuturor membrilor familiei lui, totul s-a stricat şi că, în sfîrşit, situaţiei trebuie să i se pună capăt. Ajunseră într-un tîrziu pe strada Liteinaia. Încă mai era moină; un vînt deprimant, călduţ, jilav şuiera pe străzi, echipajele îşi afundau roţile în noroi, trăpaşii şi gloabele tropăiau sonor, înfundîndu-şi potcoavele prin bălţi şi lovind cu ele caldarîmul. Mulţimea posacă şi plouată a pietonilor rătăcea pe trotuare. Nu lipseau nici beţivii.

— Vedeţi aceste mezanine luminate? întrebă generalul. Aici locuiesc toţi foştii mei camarazi, iar eu, cel mai merituos şi mai prigonit dintre ei, merg pe jos spre Teatrul Mare, spre casa unei femei dubioase! Un om, care are în piept treisprezece gloanţe... nu mă credeţi? Şi totuşi pentru mine Pirogov[41] a telegrafiat la Paris şi a părăsit temporar Sevastopolul[42] împresurat, iar Nélaton[43], medicul curţii pariziene, şi-a făcut rost, în numele ştiinţei, de un permis de liberă trecere şi a venit în Sevastopolul asediat ca să mă consulte. Cazul meu îl cunosc comandanţii superiori ai armatei. „A, ăsta-i Ivolghin, cel cu treisprezece gloanţe!“ Uite-aşa vorbesc toţi despre mine! Prinţe, vedeţi această clădire? Aici, la mezanin, locuieşte un vechi camarad de-al meu, generalul Sokolovici, împreună cu numeroasa şi distinsa lui familie. Această casă, alte trei pe Nevski Prospect şi încă două pe Morskaia reprezintă acum tot cercul meu de cunoştinţe, adică de

cunoştinţe care sînt numai ale mele, personale. Nina Alexandrovna s-a resemnat de mult în faţa împrejurărilor. Eu, însă, continui să-mi amintesc... şi, ca să zic aşa, să mă recreez în acest cerc cult, în societatea foştilor mei tovarăşi de arme şi subordonaţi, care şi acum mă divinizează. Acest general Sokolovici (de altfel, n-am mai trecut cam de mult pe la el şi n-am văzut-o pe Anna Feodorovna)... ştiţi, dragă prinţe, cînd tu însuţi nu primeşti, o răreşti cumva şi cu vizitele pe la alţii. Şi totuşi... hm... mi se pare că nu credeţi... De altfel, de ce nu l-aş introduce pe fiul celui mai bun prieten al meu, al tovarăşului meu din copilărie, în această fermecătoare familie? Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin! O să vedeţi o fată încîntătoare, de fapt nu una, ci două, chiar trei fete, podoabele capitalei şi ale lumii bune: frumuseţe, educaţie, orientare... problema feminină, versuri, toate acestea reunite într-o fericită şi variată combinaţie, ca să nu ţinem cont şi de cele cel puţin optzeci de mii de ruble, bani peşin ca zestre pentru fiecare, sumă ce nu strică niciodată, oricît de importante ar fi problemele emancipării femeii sau cele de ordin social... într-un cuvînt, trebuie negreşit şi sînt obligat să vă introduc. Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin!

— În clipa asta? Acum? Dar aţi uitat... dădu prinţul să înceapă.

— Nimic, n-am uitat nimic, să mergem! Aici, pe scara asta superbă. Mă mir că lipseşte uşierul, dar... e sărbătoare, şi uşierul o fi plecat undeva. Încă nu l-au alungat pe beţivan. Acest Sokolovici îmi datorează tot norocul vieţii şi al carierei, numai mie îmi e obligat, dar... iată că am ajuns.

Prinţul nu se mai împotrivea ideii acestei vizite şi îl urma pe general, nedorind să-l supere şi sperînd din tot sufletul că generalul Sokolovici şi întreaga lui familie se vor volatiliza puţin cîte puţin, ca un miraj, dovedindu-se inexistenţi, astfel că ei doi vor coborî în tihnă scara pe care urcau acum. Însă începu să se îngrozească şi să-şi piardă această speranţă: generalul îl conducea pe scară ca un om care într-adevăr are aici cunoscuţi, strecurînd mereu amănunte biografice şi topografice, care se dovedeau a fi de o precizie matematică. Cînd, în sfîrşit, după ce ajunseră deja la mezanin, se opriră în faţa uşii de la unul dintre bogatele apartamente din dreapta şi generalul apucă mînerul clopoţelului, prinţul era gata de-acum să fugă; îl reţinu însă un amănunt bizar.

— Aţi greşit, generale, spuse el, credeţi că sunaţi la Sokolovici, dar pe uşă scrie Kulakov.

— Kulakov... Dacă scrie Kulakov, asta nu-mi spune nimic. Apartamentul e al lui Sokolovici şi sun la uşa lui Sokolovici, de Kulakov mă doare-n cot... Uite că deschide cineva.

Într-adevăr, uşa se deschise. Ieşi un lacheu care-i anunţă că „stăpînii nu-s acasă“.

— Ce păcat, ce păcat şi-i ca un făcut! repetă de cîteva ori, cu mare părere de rău, Ardalion Alexandrovici. Transmite-le, amice, că generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin au dorit să le prezinte personal omagiile şi au regretat foarte, foarte mult...

În această clipă, pe uşa deschisă îşi mai făcu apariţia încă o faţă, probabil a menajerei sau a guvernantei, o femeie de vreo patruzeci de ani, îmbrăcată cu o rochie neagră. Se apropiase curioasă şi neîncrezătoare, auzind numele generalului Ivolghin şi al prinţului Mîşkin.

— Maria Alexandrovna nu-i acasă, spuse ea, privindu-l mai ales pe general, a plecat cu domnişoara, cu Alexandra Mihailovna, la bunica.

— Şi Alexandra Mihailovna e cu ei! Doamne, ce ghinion! Şi, imaginaţi-vă, doamnă, totdeauna mă paşte acest ghinion! Vă rog din suflet să le transmiteţi plecăciuni din partea mea, iar Alexandrei Mihailovna să-i amintiţi... într-un cuvînt, transmiteţi-i că-i doresc din toată inima ceea ce şi dumneaei şi-a dorit joi seara, în sunetele baladei lui Chopin; n-a uitat... Cele mai sincere urări! Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin!

— N-o să uit! spuse doamna şi, devenind mai încrezătoare, făcu o reverenţă.

Coborînd scara, încă înflăcărat, generalul continuă să-şi exprime regretul că nu i-au găsit pe stăpîni acasă şi că prinţul a ratat prilejul de a cunoaşte nişte persoane atît de încîntătoare.

— Ştiţi, dragul meu, în sufletul meu sînt puţin poet. N-aţi remarcat? Totuşi... totuşi, mi se pare că am greşit adresa, conchise el absolut surprinzător. Sokolovici, acum mi-am adus aminte, locuieşte în altă clădire şi acum chiar mi se pare că e plecat la Moscova. Da, am greşit puţin, dar... nu-i nimic.

— Un singur lucru vreau să-l ştiu, observă prinţul posomorît, trebuie să încetez cu totul a spera în ajutorul dumneavoastră şi să mă duc singur?

— Să încetaţi a spera? În ajutorul meu? Singur? De unde şi pînă unde, cînd această vizită reprezintă pentru mine un pas capital, de care depinde atît de mult soarta întregii mele familii? Tinere, nu-l cunoaşteţi bine pe Ivolghin. Cine spune „Ivolghin“ spune „zid“: pe Ivolghin te poţi bizui ca pe un zid, iată ce se vorbea chiar şi în escadronul unde mi-am început cariera. Pe drum trebuie să intru pentru cîteva minute în casa în care, de cîţiva ani, după atîtea griji şi încercări, îmi odihnesc sufletul...

— Vreţi să treceţi pe acasă?

— Nu! Vreau să merg... la căpităneasa Terentieva, văduva căpitanului Terentiev, care cîndva mi-a fost subordonat... şi chiar prieten... Aici, la căpităneasă, renasc sufleteşte şi tot aici îmi aduc amărăciunile vieţii

şi ale familiei... Şi, întrucît astăzi am o mare povară morală, aş...

— Mi se pare că şi-aşa am făcut o mare prostie deranjîndu-vă adineaori, bîigui prinţul. Pe deasupra, acum sînteţi... La revedere!

— Dar nu pot, nu pot să vă las să plecaţi de lîngă mine, tinere prieten! exclamă generalul. Văduva, mama familiei, e cea care extrage din inima ei acele coarde care vibrează în toată fiinţa mea. Vizita n-o să dureze mai mult de cinci minute, în această casă nu umblu cu ceremonii, aproape că locuiesc aici; mă spăl, îmi fac toaleta cea mai necesară şi apoi cu o birjă o pornim întins spre Teatrul Mare... Uite, aici e, am şi ajuns... A, Kolea, eşti deja aici? Marfa Borisovna e acasă sau şi tu de-abia ai ajuns?

— O, nu, îi răspunse Kolea, care tocmai ieşea pe poarta casei, sînt aici de mult, cu Ippolit, care se simte mai rău, azi-dimineaţă a zăcut. Am coborît la prăvălie după un pachet de cărţi de joc. Marfa Borisovna te aşteaptă. Dar, tată, în ce hal eşti! zise Kolea, observînd mersul şi ţinuta generalului. Ei, hai să mergem!

Întîlnirea cu Kolea îl îndemnă pe prinţ să-l însoţească pe general şi la Marfa Petrovna, dar numai pentru cîteva minute. Prinţul avea nevoie de Kolea; în orice caz, se hotărîse să-l părăsească pe general şi nu-şi putea ierta faptul că sperase în ajutorul acestuia. Urcară mult timp, la etajul al treilea, pe scara de serviciu.

— Vrei să-l prezinţi pe prinţ? întrebă Kolea pe scară.

— Da, amice, vreau să-l prezint: generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin: dar... Marfa Borisovna?...

— Ştii, tată, mai bine n-ai merge! Te sfîşie! De trei zile nu te-ai arătat la faţă, iar ea aşteaptă bani. De ce i-ai promis bani? Mereu faci aşa! Acum descurcă-te.

La etajul al treilea se opriră în dreptul unei uşi scunde. Era clar că generalul îşi cam pierduse curajul şi îl împingea pe prinţ înainte.

— Eu rămîn aici, bîiguia el, vreau să-i fac o surpriză...

Kolea intră primul. O doamnă pudrată şi rujată din belşug, în pantofi şi caţaveică, cu părul împletit în cosiţe, de vreo patruzeci de ani, îşi scoase capul pe uşă şi surpriza pregătită de general se spulberă de îndată. De cum îl văzu, femeia începu să ţipe:

— Iată-te, om netrebnic şi viclean, parcă presimţea inima mea!

— Să intrăm, mă ia aşa, de amorul artei, îngăimă generalul spre prinţ, tot încercînd să scape doar cu rîsul.

Dar nu era doar de amorul artei. De îndată ce traversară antreul întunecos şi scund şi ajunseră într-o sală îngustă, mobilată cu o jumătate de duzină de scaune împletite din nuiele şi cu două mese de joc, stăpîna casei reluă ocările cu tonul plîngăreţ, artificial, pe care îl folosea de obicei.

— Şi nu ţi-e ruşine, nu ţi-e ruşine, barbarule şi tiranule al familiei mele, barbar şi bestie ce-mi eşti! M-ai prădat, m-ai supt de tot şi tot nu eşti mulţumit! Cît o să te mai rabd, om fără ruşine şi cinste!

— Marfa Borisovna, Marfa Borisovna! Dumnealui e... prinţul Mîşkin. Generalul Ivolghin şi prinţul Mîşkin, îngăimă generalul, tremurînd şi pierzîndu-se cu firea.

— Nu ştiu dacă mă credeţi, i se adresă deodată căpităneasa prinţului, nu ştiu dacă mă credeţi că acest om fără ruşine nu i-a cruţat pe copiii mei orfani! A prădat, a cărat, a vîndut şi a amanetat tot, nimic nu mi-a lăsat. Ce să fac eu cu înscrisurile tale de împrumut, om viclean şi fără ruşine? Răspunde, şmecherule, răspunde, inimă nesătulă: cu ce, cu ce o să-mi hrănesc orfanii? Uite-l că vine beat şi nu se poate ţine pe picioare... Cu ce l-am mîniat eu pe Dumnezeu? Răspunde-mi, şarlatan mişel şi neruşinat!

Însă generalul n-avea chef de aşa ceva.

— Marfa Borisovna, douăzeci şi cinci de ruble... tot ce pot cu ajutorul prietenului meu... Prinţe! Am greşit amarnic! Aşa-i... viaţa... Iar acum... scuzaţi-mă, sînt slăbit, continuă generalul, stînd în picioare în mijlocul camerei şi făcînd plecăciuni în toate părţile, sînt slăbit, scuzaţi-mă! Lenocika! O pernă... draga mea!

Lenocika, o fetiţă de opt ani, dădu imediat fuga după pernă, o aduse şi o puse pe canapeaua tare, jerpelită, cu tapiţeria din muşama. Generalul se aşeză pe ea cu intenţia de a mai spune multe, însă, de îndată ce atinse canapeaua, se prăbuşi într-o rînă, se întoarse cu faţa la perete şi se cufundă în somn, ca un om lipsit de prihană. Marfa Borisovna, cu o mină ceremonioasă şi amărîtă, îi arătă prinţului un scaun de lîngă o masă de joc, se aşeză şi ea în faţa lui, îşi sprijini în palmă obrazul drept şi începu să ofteze în tăcere, privindu-l pe prinţ. Trei copii mici, două fetiţe şi un băieţel, între care Lenocika era cea mai mare, se apropiară de masă, toţi trei îşi puseră mîinile pe masă şi toţi trei începură să-l privească insistent pe prinţ. Din cealaltă cameră îşi făcu apariţia Kolea.

— Mă bucur că te-am întîlnit aici, Kolea, i se adresă prinţul. N-ai putea să mă ajuţi? Trebuie să ajung neapărat la Nastasia Filippovna. L-am rugat mai înainte pe Ardalion Alexandrovici, dar uite că a aţipit. Condu-mă, căci nu ştiu nici străzile, nici drumul într-acolo. De altfel, am adresa: lîngă Teatrul Mare, în casa Mîtovţevei.

— Nastasia Filippovna? N-a stat niciodată lîngă Teatrul Mare şi tata nu a vizitat-o niciodată, dacă vreţi să ştiţi; e ciudat că v-aţi putut aştepta la ceva din partea lui. Locuieşte aproape de Vladimirskaia, lîngă strada Cinci Colţuri, e mult mai aproape de aici. Acum vreţi să mergeţi? E nouă şi jumătate. Dacă-mi îngăduiţi, vă conduc.

Prinţul şi Kolea ieşiră de îndată. Vai! Prinţul nu mai avea bani nici de birjă, trebuia să meargă pe jos.

— Aş fi vrut să vă fac cunoştinţă cu Ippolit, spuse Kolea. Este fiul cel mare al acestei căpitănese, care nu mai are de ce se ţine mîndră; era în camera de alături; e bolnav şi azi a zăcut toată ziua în pat. Însă e tare ciudat; e grozav de supărăcios şi mi s-a părut că i-ar fi ruşine de dumneavoastră, mai ales că aţi venit într-un asemenea moment... Mie nu-mi e chiar atît de ruşine ca lui, la mijloc e tata, pe cînd la el în cauză e maică-sa, aşa că tot e o diferenţă, pentru că bărbaţii nu ies dezonoraţi din asemenea tărăşenii. Dar poate că e o prejudecată să cred că un sex îl domină pe celălalt. Ippolit e un băiat admirabil, dar e şi el sclavul anumitor prejudecăţi.

— Spui că are ftizie?

— Aşa mi se pare şi poate c-ar fi mai bine să moară. În locul lui, negreşit mi-aş dori moartea. Îi e milă de cei mici, de frăţiorii şi surioarele lui. Dacă ar fi posibil şi am avea bani, am închiria împreună un apartament şi ne-am lăsa păgubaşi de familiile noastre. Este visul nostru. Şi, ştiţi, adineaori, cînd i-am povestit păţania dumneavoastră, s-a enervat şi a spus că omul care se lasă pălmuit şi nu-şi provoacă duşmanul la duel e un ticălos. De altfel, e grozav de irascibil şi nici nu-l mai contrazic. Va să zică Nastasia Filippovna de-abia v-a cunoscut şi v-a şi invitat la ea?

— Tocmai asta-i: nu m-a invitat.

— Atunci cum vă duceţi? exclamă Kolea şi chiar se opri în mijlocul trotuarului. Şi... şi cu asemenea haine, cînd acolo e o adevărată sindrofie?

— Zău că n-am habar cum o să intru. Mă primeşte – bine, nu – înseamnă că am pierdut prilejul. Cît despre haine, ce să fac?

— Aveţi vreo treabă? Sau mergeţi aşa, *pour passer le temps*[44][*] în „lumea bună“?

— Nu, la drept vorbind... adică am o treabă... mi-e greu să exprim acest lucru, dar...

— Ei, ce treabă aveţi vă priveşte, pentru mine contează doar că nu vă înjosiţi fără nici un rost, rugîndu-vă să fiţi primit la o serată, într-o încîntătoare societate de camelii, generali şi cămătari. Dacă ar fi fost aşa, scuzaţi-mă, prinţe, aş fi rîs de dumneavoastră şi aş fi început să vă dispreţuiesc. Aici sînt teribil de puţini oameni cinstiţi, aşa că nici măcar n-ai pe cine respecta. Fără voie îi priveşti de sus, iar ei toţi pretind să-i respecţi; Varia e prima. Şi cred că aţi remarcat, prinţe: în secolul nostru toţi sînt aventurieri! Şi tocmai la noi în Rusia, în simpatica noastră patrie. Şi habar n-am cum s-a ajuns la situaţia asta. Patria părea să se ţină bine, dar acum ce e? Toţi vorbesc şi scriu peste tot de asta. Demască. La noi toţi demască. Părinţii sînt primii care bat în retragere şi se jenează singuri de fosta lor

morală. La Moscova, un tată şi-a sfătuit fiul să nu se dea îndărăt *de la nimic* pentru a face rost de bani; se ştie din presă. Uitaţi-vă la generalul meu. Ei, ce s-a ales din el? De altfel, ştiţi ceva? Mi se pare că generalul meu e om cinstit; zău aşa! De vină-s doar dezordinea lui şi vinul! Zău aşa! Chiar că-i păcat... mi-e frică să vorbesc pentru că rîd toţi; dar zău că-i păcat. Şi ce-i de capul celor care se cred deştepţi? Toţi pînă la cel din urmă sînt cămătari! Ippolit nu condamnă cămătăria, zice că aşa trebuie, vorbeşte de nu ştiu ce cutremur economic, de fluxuri şi refluxuri, lua-le-ar naiba. Mi-e tare ciudă pe el din pricina asta, dar e înrăit. Imaginaţi-vă, mama lui, căpităneasa adică, primeşte bani de la general şi tot pe el îl împrumută cu dobîndă mare şi pe termen scurt; mare ruşine! Şi, ştiţi, mama, adică mama mea, Nina Alexandrovna, generăleasa, îl ajută pe Ippolit cu bani, haine, rufărie, chiar şi pe copii îi ajută prin intermediul lui Ippolit, căci căpităneasa n-are grijă de ei. Şi Varia îi ajută.

— Vezi, spui că nu există oameni cinstiţi şi tari şi că toţi nu sînt decît cămătari; iată că ai adus vorba despre oameni tari, despre mama dumitale şi despre Varia. Oare ajutorul lor, ba încă acordat în asemenea împrejurări, nu este o dovadă de tărie morală?

— Varia o face din orgoliu, din lăudăroşenie, ca să nu se lase mai prejos decît mama; însă ce face mama, eu, într-adevăr... stimez. Da, respect şi justific această atitudine. Pînă şi Ippolit simte, iar el s-a înrăit aproape de tot. La început cam rîdea şi spunea că e o josnicie din partea mamei că face aşa ceva; dar acum, uneori, începe să simtă. Hm! Deci asta numiţi dumneavoastră tărie? O să am în vedere. Ganea nu ştie, altfel ar numi-o toleranţă.

— Ganea nu ştie? Mi se pare că Ganea nu ştie multe, lăsă să-i scape prinţul căzut pe gînduri.

— Ştiţi, prinţe, îmi plăceţi foarte mult. Incidentul de mai înainte nu-mi iese din minte.

— Şi dumneata îmi placi foarte mult, Kolea.

— Staţi, cum aveţi de gînd să locuiţi în acest oraş? Curînd îmi fac rost de nişte meditaţii particulare şi o să cîştig cîte ceva; haideţi să locuim împreună, eu, dumneavoastră şi Ippolit, să găsim un apartament cu chirie; iar pe general o să-l lăsăm să ne viziteze.

— Cu mare plăcere. De altfel, o să mai vedem. Acum sînt foarte... foarte indispus. Ce? Am şi ajuns? În casa asta... ce scară splendidă! Este şi uşier. Ei, Kolea, nu ştiu ce-o să iasă din asta.

Prinţul era zăpăcit.

— O să-mi povestiţi mîine! Nu fiţi prea timid. Să vă dea Dumnezeu noroc, pentru că în toate am aceleaşi opinii ca şi dumneavoastră. Cu bine!

Mă întorc de unde am plecat să-i povestesc lui Ippolit. Fără îndoială, veţi fi primit, nu vă fie teamă! Nastasia Filippovna e grozav de originală! Urcaţi pe scara asta, la etaj, o să vă arate uşierul!

41 Pirogov, Nikolai Ivanovici (1810-1881), celebru chirurg rus.

42 Sevastopol, oraş situat pe ţărmul Mării Negre, celebru în istoria Rusiei prin faptul că a rezistat 11 luni asediului trupelor engleze şi franceze, în timpul Războiului Crimeii (1853-1856).

43 Nélaton, Auguste (1807-1873), celebru chirurg, membru al Academiei Franceze.

44* Pentru a petrece timpul (fr.)

XIII

Intrînd, prinţul era foarte neliniştit şi se străduia din răsputeri să-şi facă curaj. „Cel mult, se gîndea el, n-or să mă primească şi or să-şi închipuie ceva urît despre mine sau, poate, mă vor primi şi-şi vor rîde de mine pe faţă... Ei, nu-i nimic!“ Şi într-adevăr, asta nu-l speria prea tare, ci întrebarea: „Ce va face acolo şi de ce se duce?“ La această întrebare nu găsea nicidecum un răspuns liniştitor. Chiar dacă, prinzînd un moment potrivit, i-ar spune într-un fel sau altul Nastasiei Filippovna: „Nu vă măritaţi cu acest om şi nu vă nenorociţi, nu vă iubeşte, ci banii dumneavoastră îi iubeşte, singur mi-a spus acest lucru, mi l-a mai spus şi Aglaia Epancina, iar eu am venit ca să vă previn“, e foarte puţin probabil că acest gest ar fi corect în toate privinţele. Intervenea şi o problemă nerezolvată, într-atît de capitală, încît prinţul chiar se temea să se gîndească la ea, nici măcar nu putea şi nu îndrăznea să-i admită existenţa, nu ştia cum s-o formuleze şi tremura numai gîndindu-se la ea. În cele din urmă, însă, în pofida acestor ezitări şi îndoieli, sfîrşi prin a intra şi a întreba de Nastasia Filippovna.

Nastasia Filippovna ocupa un apartament nu foarte mare, dar într-adevăr excelent mobilat. În decursul celor cinci ani de cînd locuia la Petersburg, existase o perioadă, la început, cînd Afanasi Ivanovici fusese deosebit de darnic cu ea în privinţa banilor; pe atunci încă mai spera să-i cîştige dragostea şi voia s-o încînte mai ales cu confortul şi luxul, ştiind ce uşor se deprinde omul cu luxul şi ce greu e mai apoi să renunţe la el, după ce încetul cu încetul luxul a devenit o necesitate. În această privinţă, Toţki rămăsese fidel vechilor şi bunelor tradiţii, neschimbîndu-le cîtuşi de puţin, manifestînd un respect nemărginit faţă de întreaga forţă de neînvins a influenţelor sensibile. Nastasia Filippovna nu refuza luxul, chiar îl iubea, însă – şi acest lucru părea extrem de ciudat – niciodată nu se lăsa dominată de lux, ca şi cum ar fi putut să se lipsească oricînd de el; de cîteva ori chiar încercase să exprime această idee, ceea ce îl impresionase neplăcut pe Toţki. De altminteri, în felul de a fi al Nastasiei Filippovna existau multe aspecte care pe Afanasi Ivanovici îl impresionau neplăcut (neplăcere împinsă mai apoi pînă la dispreţ). Nemaivorbind de lipsa de distincţie a oamenilor pe care şi-i apropia uneori (fiind, deci, înclinată să şi-i apropie), fiinţa ei îşi mai trăda şi alte cîteva înclinaţii extrem de bizare: ieşea la iveală un amestec barbar, alcătuit din două gusturi, capacitatea de a se împăca şi mulţumi cu lucruri şi mijloace, cărora, s-ar părea, un om cumsecade şi subţire nici n-ar fi trebuit măcar să le admită existenţa. Într-adevăr, dacă, de

pildă, Nastasia Filippovna ar fi dat din senin dovadă de o nostimă şi graţioasă ignoranţă, cum ar fi, de pildă, faptul că ţărăncile nu pot purta lenjerie din batist de care poartă ea, se pare că Afanasi Ivanovici ar fi fost foarte satisfăcut de asta. Spre asemenea rezultate înclinase iniţial întreaga educaţie a Nastasiei Filippovna pe baza programei concepute de Toţki, care, în acest domeniu, era un om foarte versat; dar, vai! rezultatele s-au dovedit ciudate. Cu toate acestea, în fiinţa Nastasiei Filippovna exista şi persista ceva care, uneori, chiar pe Afanasi Ivanovici îl uimea printr-o neobişnuită şi atrăgătoare originalitate, printr-o anume forţă, ceva care îl mai încînta cîteodată şi acum, cînd se spulberaseră deja toate fostele lui speranţe în legătură cu Nastasia Filippovna.

Prinţului îi deschise o fată (Nastasia Filippovna avea întotdeauna numai personal feminin) şi, spre marea lui mirare, nu se arătă deloc surprinsă, atunci cînd el o rugă să-l anunţe. Nici cizmele lui murdare, nici pălăria cu borurile largi, nici pelerina fără mîneci, nici înfăţişarea lui timidă n-o făcură pe fată să ezite cîtuşi de puţin. Îl ajută să-şi scoată pelerina, îl invită să aştepte în camera de primire şi se duse imediat să-l anunţe.

Societatea care se adunase la Nastasia Filippovna era alcătuită din cunoştinţele ei obişnuite, care o vizitau de regulă. Oaspeţii erau chiar destul de puţini în comparaţie cu aniversările din anii precedenţi. În primul şi cel mai important rînd, erau prezenţi Afanasi Ivanovici Toţki şi Ivan Feodorovici Epancin; amîndoi erau amabili, însă amîndoi încercau o anume nelinişte tăinuită, provocată de îngrijorarea pe care şi-o ascundeau destul de prost, cu privire la anunţul promis despre Ganea. Pe lîngă ei, fireşte, era de faţă şi Ganea – tot foarte posac, foarte îngîndurat şi chiar aproape deloc „amabil“; se ţinea mai mult deoparte, izolat, tăcînd. Nu se putuse hotărî s-o aducă pe Varia, iar Nastasia Filippovna nici nu pomenise de ea; în schimb, de îndată ce se salutase cu Ganea, adusese vorba despre scena petrecută între acesta şi prinţ. Generalul, care încă nu era la curent, se interesă despre ce-i vorba. Atunci Ganea, pe un ton sec, reţinut, dar absolut sincer, povesti toată întîmplarea, povesti şi cum se dusese apoi să-şi ceară scuze de la prinţ. Relatînd incidentul, îşi exprimă cu înflăcărare părerea că, Dumnezeu ştie de ce, din motive cu desăvîrşire ciudate, s-a spus că prinţul e idiot, „că, după părerea lui, lucrurile stau exact invers şi că, fără îndoială, prinţul e un om care ştie ce vrea“. Nastasia Filippovna ascultase această caracterizare cu multă atenţie şi îl urmărise curioasă pe Ganea, însă imediat discuţia luase altă turnură, venise vorba despre Rogojin, a cărui participare la istoria din cursul dimineţii fusese atît de capitală şi de care, tot cu extremă curiozitate, începuseră să se intereseze Afanasi Ivanovici şi Ivan Teodorovici. Se dovedise că informaţii interesante asupra lui Rogojin putea da Ptiţîn, care

avusese de furcă cu el şi cu treburile lui pînă aproape de ora nouă seara. Rogojin insista categoric să i se facă rost chiar astăzi de o sută de mii de ruble. „Ce-i drept, era beat, observă Ptiţîn, însă, oricît de greu ar fi, se pare că va face rost de suta de mii; nu ştiu, totuşi, dacă chiar astăzi şi dacă va avea toţi banii; de acţionat, acţionează mulţi: Kinder, Trepalov, Biskup; îi ia cu dobîndă oricît de mare, fireşte, la beţie, năucit de bucuria neaşteptată care a dat peste el...“ – conchise Ptiţîn. Toate veştile acestea fuseseră ascultate cu interes, în parte; Nastasia Filippovna tăcea, probabil nedorind să-şi exprime părerea; Ganea, la fel. Generalul Epancin, în sinea lui, era poate cel mai îngrijorat: perlele oferite de dimineaţă fuseseră primite cu o amabilitate cam prea rece, chiar cu un fel de ironie subliniată. Dintre toţi oaspeţii, doar Ferdîşcenko era foarte binedispus, simţindu-se ca la o sărbătoare; rîdea uneori cu hohote, fără să ştie de ce, doar pentru că îşi asumase rolul de măscărici. Cît despre Afanasi Ivanovici, care avea reputaţia de vorbitor inteligent şi distins şi care altădată, la aceste aniversări, conducea conversaţia, părea acum indispus şi chiar întrucîtva derutat, ceea ce nu-i stătea deloc în fire. Restul oaspeţilor, de altfel puţin numeroşi (un biet învăţător bătrîn, invitat Dumnezeu ştie de ce, un ins necunoscut şi foarte tînăr, atît de intimidat, încît tăcea tot timpul, o damă volubilă, de vreo patruzeci de ani, actriţă, şi o tînără foarte frumoasă, foarte bine şi scump îmbrăcată, dar neobişnuit de tăcută), nu numai că nu puteau înviora cît de cît discuţia, dar uneori nici nu ştiau ce să spună.

Aşa că apariţia prinţului fu chiar cît se poate de potrivită. Anunţarea lui provocă nedumerire şi cîteva zîmbete ciudate, mai ales cînd, după figura uimită a Nastasiei Filippovna, toţi îşi dădură seama că acesteia nici prin cap nu-i trecuse să-l invite. Dar, după primele clipe de surpriză, Nastasia Filippovna se arătă deodată atît de bucuroasă, încît majoritatea celor prezenţi se pregătiră să-l întîmpine pe oaspetele neaşteptat cu rîsete şi veselie.

— Să zicem că toate acestea s-au întîmplat din pricina inocenţei lui, conchise Ivan Feodorovici Epancin, şi în orice caz e destul de primejdios să încurajezi asemenea porniri, dar în clipa de faţă nu-i rău că s-a gîndit să poftească, deşi a făcut-o într-o manieră atît de originală; după cît îl cunosc, sper ca măcar să ne distreze un pic.

— Mai ales că a venit neinvitat! adăugă imediat Ferdîşcenko.

— Şi ce-i cu asta? întrebă cu răceală generalul, care îl ura pe Ferdîşcenko.

— Asta înseamnă că va plăti intrarea, îl lămuri acesta.

— Totuşi, prinţul Mîşkin nu-i Ferdîşcenko, zise generalul, neputîndu-se stăpîni. Nici pînă acum nu se împăcase cu gîndul că se afla cu

Ferdîşcenko în aceeaşi societate, ba încă şi pe picior de egalitate.

— Ei, generale, cruţaţi-l pe Ferdîşcenko, îi răspunse acesta, zîmbind cu subînţeles. Am aici drepturi speciale.

— Ce drepturi speciale ai dumneata, mă rog?

— Data trecută am avut onoarea să explic în amănunţime acest lucru; pentru Excelenţa Voastră repet încă o dată. Binevoiţi să remarcaţi, Excelenţă: toţi sînt spirituali, iar eu nu-s. Drept compensaţie am cerut şi am obţinut dreptul de a nu spune decît adevărul, întrucît se ştie că adevărul îl spun doar cei care nu sînt spirituali. Pe deasupra, sînt un om foarte răzbunător, tot din cauză că nu sînt spiritual. Suport resemnat orice jignire, însă numai pînă la primul ghinion al celui care mă jigneşte; chiar la primul ghinion, îi aduc imediat aminte şi mă răzbun pe loc cu ceva, dau cu copita, cum s-a exprimat despre mine Ivan Petrovici Ptiţîn care, fiţi sigur de asta, nu dă niciodată cu copita. Excelenţă, ştiţi fabula lui Krîlov *Leul şi Măgarul*? Ei bine, noi doi sîntem personajele, chiar despre noi a fost scrisă.

— Mi se pare că iar ai luat-o razna, Ferdîşcenko! se indignă generalul.

— De ce v-aţi supărat, Excelenţă? pară imediat Ferdîşcenko, care mizase pe faptul că va putea para, împingînd lucrurile şi mai departe. Nu vă faceţi griji, Excelenţă, ştiu unde mi-e locul: dacă am spus că dumneavoastră şi cu mine sîntem Leul şi Măgarul din fabula lui Krîlov, desigur că rolul Măgarului îl păstrez pentru mine, iar dumneavoastră, Excelenţă, sînteţi Leul, întocmai cum se spune în fabulă:

Puternicul leu, spaima pădurilor,
La bătrîneţi, neputincios ajunse[45].

Iar eu, Excelenţă, sînt Măgarul.

— În privinţa asta, sînt de acord, lăsă generalul, neprevăzător, să-i scape.

Desigur, toate acestea erau destul de grosolane şi intenţionat cusute cu aţă albă, însă aici se acceptase ideea că lui Ferdîşcenko i se permite s-o facă pe măscăriciul.

— Păi eu sînt primit şi tolerat aici tocmai ca să vorbesc în felul ăsta! exclamă de îndată Ferdîşcenko. Spuneţi şi dumneavoastră, chiar e posibil ca oameni de teapa mea să fie primiţi undeva? Doar pricep şi eu chestia asta. Se poate ca eu, Ferdîşcenko, să fiu pus lîngă un gentleman atît de subţire precum Afanasi Ivanovici? Fără să vreau, îmi ofer singura explicaţie posibilă: sînt pus alături de dumnealui, tocmai pentru că e imposibil de imaginat aşa ceva.

Deşi ieşirile lui erau grosolane, uneori se întîmpla să fie şi caustice, chiar foarte caustice, şi tocmai acest lucru, se pare, îi plăcea Nastasiei

Filippovna. Cei care ţineau morţiş s-o frecventeze erau nevoiţi să-l suporte pe Ferdîşcenko. Poate că el ghicise întregul adevăr, presupunînd că începuse să fie primit aici tocmai pentru că din prima clipă, prin prezenţa sa, îi fusese insuportabil lui Toţki. Ganea, pe de altă parte, avusese de pe urma lui parte de infinite chinuri, şi în această privinţă Ferdîşcenko izbutise să-i fie foarte folositor Nastasiei Filippovna.

— Iar prinţul va începe prin a ne cînta o romanţă la modă, hotărî Ferdîşcenko, încercînd-o pe Nastasia Filippovna.

— Nu cred, Ferdîşcenko şi, te rog, fii mai temperat, îi spuse aceasta cu răceală.

— A-a! Dacă e sub ocrotire specială, o las şi eu mai moale...

Dar Nastasia Filippovna se ridică fără să-l asculte şi se duse să-l întîmpine pe prinţ.

— Mi-a părut rău, spuse ea, făcîndu-şi brusc apariţia în faţa lui, că mai devreme, din prea multă grabă, am uitat să vă invit şi sînt foarte bucuroasă că îmi oferiţi prilejul să vă mulţumesc şi să vă laud pentru fermitatea de care aţi dat dovadă.

Spunînd aceste cuvinte, îl studia cu atenţie pe prinţ, încercînd să-şi explice măcar cît de cît venirea acestuia.

Poate că prinţul ar fi răspuns ceva la vorbele ei amabile, însă era atît de orbit şi impresionat, încît nu putea deschide gura. Nastasia Filippovna remarcă cu plăcere acest lucru. În această seară era îmbrăcată cu mare pompă şi producea o impresie neobişnuită. Îl luă de braţ şi îl conduse spre musafiri. Chiar în uşa salonului, prinţul se opri brusc şi, cu o emoţie neobişnuită, grăbindu-se, îi şopti:

— La dumneavoastră totul e perfect... chiar şi faptul că sînteţi slabă şi palidă... omul nici nu şi-ar putea dori să vă închipuie altfel... Am dorit foarte mult să vin la dumneavoastră... eu... iertaţi-mă...

— Nu-mi cereţi iertare, spuse Nastasia Filippovna zîmbind. Aşa s-ar pierde toată ciudăţenia şi originalitatea vizitei. Deci e adevărat ce se zice despre dumneavoastră, că sînteţi un om ciudat. Vreţi să spuneţi că mă consideraţi perfecţiunea întruchipată, da?

— Da.

— Chiar dacă sînteţi un maestru al ghicitului, acum vă înşelaţi. Chiar astăzi vă voi aduce aminte de asta.

Îl prezentă pe prinţ musafirilor, dintre care mai mult de jumătate îl cunoşteau deja. Toţki strecură imediat o amabilitate. Toţi parcă se mai înviorară puţin, începură să discute şi să rîdă. Nastasia Filippovna îl pofti pe prinţ să ia loc lîngă dînsa.

— Totuşi, ce e de-a mirării în apariţia prinţului? strigă Ferdîşcenko

mai tare decît toţi. Lucrurile-s clare, lucrurile vorbesc de la sine!

— Lucrurile-s prea clare şi prea vorbesc de la sine, îl susţinu pe neaşteptate Ganea, care pînă atunci tăcuse. L-am ţinut astăzi sub observaţie pe prinţ, aproape permanent, din clipa cînd s-a uitat pentru prima dată la portretul Nastasiei Filippovna, care era pe masa din biroul lui Ivan Feodorovici. Îmi amintesc foarte bine că încă de-atunci mi-a trecut prin minte ceva de care acum sînt absolut sigur, un lucru pe care, de altminteri, prinţul mi l-a mărturisit singur.

Toată această frază Ganea o rosti cu un ton extrem de serios, fără nici cea mai mică urmă de glumă, o rosti chiar posac, ceea ce păru întrucîtva ciudat.

— Nu v-am făcut mărturisiri, îi răspunse prinţul roşind, doar v-am răspuns la întrebarea pe care mi-aţi pus-o.

— Bravo, bravo! strigă Ferdîşcenko. În tot cazul, răspunsul e sincer, şiret şi sincer!

Toţi izbucniră în hohote zgomotoase de rîs.

— Ia nu mai zbiera, Ferdîşcenko! îi spuse, dezgustat, Ptiţîn, cu jumătate de gură.

— Prinţe, nu mă aşteptam de la dumneavoastră la asemenea *prouesse*46[*]-uri, zise Ivan Feodorovici. Ştiţi cine va profita de asta? Şi eu care vă credeam un filosof! Cînd colo, sînteţi un om care tace şi face!

— Şi judecînd după felul cum prinţul a roşit din pricina unei glume nevinovate, de parcă ar fi o domnişoară ruşinoasă, trag concluzia că, fiind un tînăr distins, nutreşte în sufletul său cele mai lăudabile intenţii, spuse deodată, absolut pe neaşteptate sau, mai bine zis, molfăi cu gingiile lui cu desăvîrşire lipsite de dinţi bătrînul învăţător sexagenar, care pînă atunci tăcuse şi de la care nimeni nu se putea aştepta că va deschide gura măcar o dată în această seară. Valul de rîsete se înteţi şi mai mult. Bătrînelul, crezînd probabil că se rîde de replica lui spirituală, uitîndu-se la ceilalţi, se apucă şi el să rîdă şi mai cu poftă pînă ce, în cele din urmă, începu să tuşească atît de violent, încît Nastasia Filippovna, căreia, cine ştie de ce, îi plăceau foarte mult asemenea moşnegei originali, băbuţe şi chiar fiinţe sărace cu duhul, se repezi imediat să-l mîngîie, îl sărută şi porunci să i se dea o ceaşcă cu ceai. Servitoarei intrate îi spuse să-i aducă o mantilă, se înfăşură în ea şi ceru să se mai pună lemne pe focul din şemineu. Cînd întrebă cît e ceasul, servitoarea îi spuse că e deja zece şi jumătate.

— Domnilor, poate vreţi să beţi şampanie! le propuse deodată Nastasia Filippovna. O am pregătită. Poate că o să vă înveselească. Vă rog, fără nazuri!

Propunerea de a bea şi, mai ales, făcută fiind într-o formă atît de

naivă, părea foarte ciudată din partea Nastasiei Filippovna. Toţi cunoşteau neobişnuita sobrietate care domnise la aniversările ei precedente. Şi aşa serata devenise mai veselă, dar nu în mod obişnuit. Totuşi, nu refuzară vinul, în primul rînd generalul, în al doilea rînd – doamna vioaie, bătrînelul, Ferdîşcenko, apoi şi ceilalţi. Toţki luă şi el o cupă, sperînd să armonizeze noul ton în curs de instaurare, conferindu-i pe cît posibil caracterul unei glume simpatice. Numai Ganea nu bea nimic. Şi era greu de priceput ceva din ciudatele, uneori bruştele şi rapidele ieşiri ale Nastasiei Filippovna, care luase şi ea vin şi declarase că în această seară va bea trei cupe, din rîsul ei isteric şi lipsit de obiect, care alterna brusc cu momente de tăcere şi chiar de îngîndurare mohorîtă. Unii bănuiau că are febră; în sfîrşit, începură să observe că parcă ar aştepta pe cineva, că se uită des la ceas, devenind nerăbdătoare, distrată.

— Aveţi un pic de febră, nu-i aşa? o întrebă doamna cea volubilă.

— Nu un pic, ci mai multă, vedeţi că m-am înfăşurat în mantilă, îi răspunse Nastasia Filippovna, care într-adevăr se făcuse şi mai palidă şi parcă avea momente cînd încerca să-şi stăpînească nişte frisoane puternice.

Toţi fură cuprinşi de îngrijorare şi începură să se agite.

— N-ar fi bine s-o lăsăm pe amfitrioană să se odihnească? îşi dădu cu părerea Toţki, trăgînd cu coada ochiului spre Ivan Feodorovici.

— Nu, domnilor! Chiar vă rog să rămîneţi. Am mare nevoie de prezenţa dumneavoastră, mai ales astăzi, declară brusc Nastasia Filippovna, cu un ton insistent şi plin de subînţelesuri. Şi, întrucît aproape toţi musafirii ştiau că în această seară trebuia luată o hotărîre foarte importantă, aceste cuvinte părură să aibă o foarte mare greutate. Generalul şi Toţki făcură încă un schimb de priviri, Ganea se mişcă agitat.

— Am face bine să jucăm un *petit jeu*47[*], spuse doamna cea volubilă.

— Ştiu un excelent *petit jeu* nou, îi luă vorba din gură Ferdîşcenko; e nemaipomenit măcar prin faptul că de cînd e lumea s-a mai jucat o singură dată, dar nici atunci n-a reuşit.

— Ce fel de joc? îl întrebă doamna cea volubilă.

— Odată ne-am adunat mai mulţi amici la un chef, ce-i drept am cam băut, şi pe nepusă masă cineva a făcut propunerea ca fiecare dintre noi, fără să se ridice de pe scaun, să povestească cu glas tare ceva despre el, dar ceva despre care el, în adîncul sufletului, consideră că e cea mai urîtă dintre faptele urîte săvîrşite în tot cursul vieţii sale; condiţia esenţială era sinceritatea, adică nimeni să nu mintă!

— Ciudată idee, spuse generalul.

— Într-adevăr, Excelenţă, ciudată, dar tocmai prin asta a fost

grozavă.

— O idee ridicolă, spuse Toţki, însă, de altfel, poate fi înţeleasă: o lăudăroşenie de tip special.

— Poate că tocmai de asta era nevoie, Afanasi Ivanovici.

— Cu un asemenea *petit jeu*, te-apucă plînsul mai degrabă decît rîsul, observă doamna cea volubilă.

— O chestie absolut imposibilă şi absurdă, susţinu şi Ptiţîn.

— Şi aţi reuşit? întrebă Nastasia Filippovna.

— Aici e buba: n-am reuşit, a ieşit o porcărie; într-adevăr, fiecare a povestit cîte ceva, mulţi adevărul şi, imaginaţi-vă, unii au povestit chiar cu plăcere, însă apoi fiecăruia i s-a făcut ruşine, n-au rezistat! În linii mari, de altminteri, a fost foarte distractiv, desigur într-un mod mai special.

— Să ştiţi că ideea nu-i rea! observă Nastasia Filippovna, înviorîndu-se cu totul. N-ar fi rău să încercăm, domnilor! Nu prea sîntem binedispuşi. Dacă fiecare dintre noi ar accepta să povestească ceva... în genul acesta... fireşte, de bunăvoie... ce ziceţi? Nu s-ar putea să rezistăm? Măcar e grozav de original...

— Ideea e genială! îi ţinu isonul Ferdîşcenko. De altfel, doamnele nu intră în discuţie, încep bărbaţii; ordinea o stabilim prin tragere la sorţi, ca atunci! Neapărat, neapărat! Cine nu vrea, desigur, poate să nu povestească, însă n-ar fi deloc politicos din partea lui! Daţi-mi hîrtiuţele cu numele dumneavoastră, domnilor, puneţi-le aici, în pălăria mea, prinţul o să tragă. E foarte simplu ce aveţi de făcut; veţi povesti fapta cea mai urîtă pe care aţi făcut-o vreodată, e grozav de uşor, domnilor! O să vedeţi! Dacă cineva va uita să povestească, o să-i aduc eu aminte!

Ideea nu plăcuse nimănui. Unii se încruntau, alţii zîmbeau cu subînţeles. Unii obiectară, dar nu foarte convingător, de pildă Ivan Feodorovici, care nu voia s-o contrazică pe Nastasia Filippovna, deoarece remarcase cît era de pasionată de această idee bizară. În dorinţele ei, Nastasia Filippovna era întotdeauna impetuoasă şi necruţătoare de îndată ce se decidea să şi le exprime, chiar dacă ar fi fost dorinţele cele mai capricioase şi mai inutile pentru dînsa. Şi acum era parcă isterizată, se agita, rîdea febril, bolnăvicios, mai ales la obiecţiile ridicate de Toţki, care era alarmat. Ochii ei negri începură să scînteieze, pe obrajii palizi se arătară două pete roşii. Expresia posomorîtă şi dezgustată de pe chipurile cîtorva musafiri îi aţîţa, poate, şi mai mult această dorinţă zeflemitoare; poate, îi plăcuseră tocmai cinismul şi cruzimea ideii. Alţi oaspeţi erau convinşi că ea urmărea de fapt un anume gînd ascuns. De altfel, începură să consimtă: în orice caz era ceva curios şi pentru mulţi oameni aşa ceva e şi ademenitor. Ferdîşcenko se agita cel mai mult dintre toţi.

— Dar dacă e o întîmplare ce nu se poate povesti... în prezenţa doamnelor? întrebă cu sfială tînărul cel taciturn.

— Atunci o să ne povesteşti altceva; doar ai făcut şi fără asta destule lucruri murdare, îi răspunse Ferdîşcenko. Nu fi copil!

— Dar uite, eu, de pildă, nu ştiu care dintre faptele mele ar putea fi considerată cea mai urîtă, interveni doamna cea volubilă.

— Doamnele sînt scutite de obligaţia de a povesti, repetă Ferdîşcenko, dar sînt numai scutite; inspiraţia dumnealor va fi acceptată cu recunoştinţă. La fel, şi bărbaţii, dacă nu vor şi nu vor, sînt scutiţi.

— Dar cum să dovedesc că nu mint? întrebă Ganea. Şi, dacă mint, tot farmecul jocului se pierde. Şi cine nu va minţi? Negreşit, fiecare va minţi.

— Păi tocmai asta-i distracţia: să vedem cum minte omul. Dar tu, Ganecika, nu prea ai de ce te teme că o să minţi, pentru că şi-aşa toţi ştiu care-i fapta ta cea mai parşivă. Ia gîndiţi-vă, domnilor, exclamă deodată Ferdîşcenko, cuprins de un fel de inspiraţie, ia gîndiţi-vă cu ce ochi ne vom uita unii la alţii, mîine, de pildă, după ce vom fi povestit!

— Chiar e posibil aşa ceva? Nastasia Filippovna, chiar aţi luat-o în serios? întrebă Toţki cu demnitate.

— Cine se teme de vrăbii să nu semene mălai! replică cu ironie Nastasia Filippovna.

— Daţi-mi voie, domnule Ferdîşcenko, oare se poate face din asta un *petit jeu*? continuă Toţki, din ce în ce mai neliniştit. Vă asigur că asemenea lucruri nu reuşesc niciodată; chiar dumneavoastră aţi spus că rîndul trecut a dat greş.

— Cum să dea greş? Rîndul trecut am povestit cum am şterpelit trei ruble, da, m-am apucat şi am povestit!

— Să admitem. Însă nu-i aşa că n-aţi avut posibilitatea să povestiţi în aşa fel încît destăinuirea dumneavoastră să semene a adevăr şi să fie crezută? Iar Gavrila Ardalionovici a remarcat pe bună dreptate că, de îndată ce se simte cît de puţin o notă falsă, se pierde tot farmecul jocului. Adevărul este posibil numai întîmplător, în cazul unei dispoziţii de lăudăroşenie de un prost-gust prea îndoielnic, gust care aici ar fi de neconceput şi cu totul deplasat!

— Totuşi, ce om subţire sînteţi, Afanasi Ivanovici! Pînă şi pe mine mă impresionaţi! strigă Ferdîşcenko. Imaginaţi-vă, domnilor, prin observaţia sa că eu n-am putut povesti furtul pe care l-am săvîrşit în aşa manieră, încît relatarea să pară adevărată, Afanasi Ivanovici, în modul cel mai fin cu putinţă, face aluzie la faptul că n-am putut fura cu adevărat (pentru că e necuviincios să spui aşa ceva cu voce tare), deşi, poate, este în

sinea lui convins că Ferdîşcenko ar fi putut foarte bine să fure! Dar la fapte, domnilor, la fapte, bileţelele cu numele dumneavoastră au fost adunate, l-aţi pus şi dumneavoastră, Afanasi Ivanovici, rezultă, deci, că nimeni nu refuză. Prinţe, trageţi!

Tăcut, prinţul îşi băgă mîna în pălărie şi scoase primul bileţel – al lui Ferdîşcenko, al doilea – al lui Ptiţîn, al treilea – al generalului, al lui Ganea şi aşa mai departe. Doamnele nu participau la tragerea la sorţi.

— O, Doamne, ce ghinion! strigă Ferdîşcenko. Şi eu care speram că primul va fi prinţul, al doilea – generalul. Dar, slavă Domnului că Ivan Petrovici urmează după mine şi voi fi astfel răsplătit. Ei bine, domnilor, desigur, am obligaţia să dau un frumos exemplu şi cel mai mult în momentul de faţă regret că sînt atît de neînsemnat şi cu nimic vrednic de luat în seamă; pînă şi funcţia mea e cît se poate de măruntă, aşa că pe cine ar putea interesa faptul că Ferdîşcenko a făcut o faptă rea? La drept vorbind, care-i fapta cea mai rea? Sînt pus în faţa unui *embarras de richesse*[48*]. Doar dacă aş povesti din nou despre acelaşi furt, ca să-l conving pe Afanasi Ivanovici că poţi fura fără să fii hoţ.

— Încercaţi să mă convingeţi, domnule Ferdîşcenko, şi de faptul că într-adevăr puteţi simţi o plăcere împinsă pînă la voluptate, povestindu-vă faptele triviale, deşi nimeni nu v-a întrebat de ele... De altfel... Scuzaţi-mă, domnule Ferdîşcenko.

— Începe odată, Ferdîşcenko, vorbeşti îngrozitor de mult şi niciodată nu termini ce ai de spus! îi porunci Nastasia Filippovna, iritată şi nerăbdătoare.

Toţi remarcară că, după recentul acces de rîs bolnăvicios, devenise brusc morocănoasă, ursuză şi irascibilă, ceea ce n-o împiedica să stăruie cu o încăpăţînare despotică pentru satisfacerea acestui capriciu imposibil al ei. Afanasi Ivanovici suferea teribil. Îl înfuria şi Ivan Feodorovici, care, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, îşi bea tacticos şampania şi, poate, avea de gînd să povestească ceva cînd îi va veni rîndul.

45 Citat inexact din fabula *Leul îmbătrînit* de Ivan Andreevici Krîlov (1768-1844), scriitor şi dramaturg rus, cunoscut mai ales datorită fabulelor sale.
46[*] Vitejie (fr.)
47[*] Joc de societate (fr.)
48[*] Dificultate din pricina numeroaselor alternative (fr.)

XIV

— Nu sînt un om spiritual, Nastasia Filippovna, şi de aceea trăncănesc aiurea! strigă Ferdîşcenko, începîndu-şi povestirea. Dacă aş fi la fel de spiritual ca Afanasi Ivanovici sau Ivan Petrovici, aş sta astăzi aici şi-aş tăcea, cum procedează Afanasi Ivanovici şi Ivan Petrovici. Prinţe, daţi-mi voie să vă întreb care-i părerea dumneavoastră; mie unul mi se pare că pe lumea asta sînt mult mai mulţi hoţi decît nehoţi şi că pînă şi omul cel mai cinstit din lume a furat ceva măcar o dată în viaţa lui. E ideea mea, din care, totuşi, nu trag deloc concluzia că lumea ar fi alcătuită numai din hoţi, cu toate că, zău, uneori tare-aş mai vrea să trag această concluzie. Dumneavoastră ce credeţi?

— Ptiu, ce prosteşte povestiţi, replică Daria Alexeevna, şi ce aiureală; nu se poate ca toată lumea să fi furat ceva; eu una n-am furat niciodată nimic.

— Bine, Daria Alexeevna, n-aţi furat niciodată nimic; dar ce-o să spună prinţul, care s-a înroşit tot deodată?

— Mi se pare că e adevărat ceea ce spuneţi, dar că exageraţi foarte mult, zise prinţul, care într-adevăr roşise.

— Dar dumneavoastră, prinţe, n-aţi furat nimic?

— Ptiu! Ce caraghioslîc! Vino-ţi în fire, domnule Ferdîşcenko! interveni generalul.

— Asta-i, de îndată ce s-a trecut la fapte, vi s-a făcut ruşine să povestiţi, aşa că vreţi să-l trageţi după dumneavoastră şi pe prinţ, mai ales că e o persoană atît de blîndă, spuse răspicat Daria Alexeevna.

— Ferdîşcenko, ori povesteşti, ori taci şi nu mai vorbi în numele altuia. Ne faci să ne pierdem răbdarea, spuse tăios şi cu ciudă Nastasia Filippovna.

— Imediat, Nastasia Filippovna; însă dacă prinţul a recunoscut, pentru că eu susţin că e ca şi cum prinţul ar fi recunoscut, atunci ce-ar zice altcineva (nu dau nici un nume), dacă ar vrea vreodată să spună adevărul? În ce mă priveşte, domnilor, mai că n-am ce vă povesti; a fost foarte simplu, foarte prosteşte şi foarte urît. Însă vă rog să mă credeţi că nu sînt hoţ; am furat, dar nici eu nu ştiu cum de-am fost în stare. Asta s-a întîmplat acum trei ani, într-o duminică, la casa de la ţară a lui Semion Ivanovici Işcenko. Avea invitaţi la masă. După masă, bărbaţii au mai rămas la un pahar cu vin. Mie mi-a trecut prin cap s-o rog pe fiica lui, domnişoara Maria Semionovna, să ne cînte ceva la pian. Trec prin camera din colţ şi văd că pe

masa de lucru a Mariei Ivanovna zace uitată o hîrtie de trei ruble: o fi scos-o să plătească cine ştie ce trebuinţă a casei. În odaie, nimeni. Am luat bancnota şi am pus-o în buzunar, fără să ştiu nici eu de ce o fac. Ce m-o fi lovit, nu ştiu. Numai că m-am întors cît am putut de repede la masă. Am stat şi am aşteptat destul de îngrijorat, am flecărit fără încetare, am tot spus anecdote şi am rîs; apoi m-am aşezat chiar lîngă doamne. Cam peste vreo jumătate de oră şi-au dat seama de dispariţia bancnotei şi au început să le ia la rost pe servitoare. Bănuiala a căzut asupra uneia din ele, Daria. Am manifestat un interes deosebit, m-am arătat binevoitor şi mi-amintesc chiar că, atunci cînd Daria se zăpăcise de tot, m-am apucat s-o sfătuiesc să mărturisească, garantînd cu capul meu pentru indulgenţa Mariei Ivanovna; şi toate acestea le spuneam în gura mare, în văzul şi în auzul tuturor. Toţi mă priveau, iar eu simţeam o satisfacţie neobişnuită tocmai pentru faptul că ţineam această predică, în timp ce bancnota era în buzunarul meu. Cele trei ruble le-am băut în aceeaşi seară la un restaurant. Am intrat şi am cerut o sticlă de Laffitte[49]; pînă atunci nu mai comandasem niciodată o sticlă întreagă de vin aşa, fără nici o gustare; voiam să cheltuiesc banii cît mai repede. Nici atunci, nici mai tîrziu, n-am avut cine ştie ce mustrări de conştiinţă. Sînt sigur că n-aş mai repeta fapta; credeţi sau nu, cum doriţi, nu mă interesează. Ei, cam asta-i tot.

— Numai că, fireşte, asta nu-i fapta dumitale cea mai urîtă, spuse cu dezgust Daria Alexeevna.

— E un caz psihologic, nu o faptă rea, observă Afanasi Ivanovici.

— Dar servitoarea? întrebă Nastasia Filippovna fără să-şi ascundă repulsia.

— Servitoarea, bineînţeles, a fost dată afară chiar a doua zi. E o casă cu principii severe.

— Şi ai permis o asemenea nedreptate?

— Asta-i bună! Doar n-aţi fi vrut să mă duc şi să mă acuz singur! zise Ferdîşcenko şi chicoti, surprins totuşi în parte de impresia generală cam neplăcută produsă de povestirea lui.

— Ce murdărie! exclamă Nastasia Filippovna.

— Hodoronc-tronc! Vreţi ca omul să vă povestească cea mai urîtă faptă din viaţa lui şi-i mai pretindeţi şi strălucire. Faptele cele mai urîte sînt murdare întotdeauna, după cum ne vom convinge imediat, ascultîndu-l pe Ivan Petrovici; de altminteri, mulţi strălucesc pe dinafară şi vor să pară onestitatea întruchipată numai pentru că au caleaşcă proprie. Şi-s destui cei cu caleaşcă... Şi prin ce mijloace...

Într-un cuvînt, Ferdîşcenko nu mai rezista deloc şi se întărîtase brusc, uitînd chiar de toate şi întrecînd orice măsură; pînă şi faţa i se

schimonosise. Oricît ar părea de ciudat, se poate să se fi aşteptat la cu totul altfel de succes de pe urma celor povestite. Asemenea „gafe“ de prost-gust şi această „lăudăroşenie de tip special“, cum le numise Toţki, i se întîmplau destul de frecvent lui Ferdîşcenko şi se potriveau perfect cu firea lui.

Nastasia Filippovna chiar tresări de furie şi-l privi insistent pe Ferdîşcenko; acesta se sperie imediat şi tăcu aproape îngheţat de spaimă; într-adevăr, mersese prea departe.

— N-ar fi mai bine să renunţăm? întrebă cu viclenie Afanasi Ivanovici.

— E rîndul meu, însă voi profita de regula jocului şi nu voi povesti, zise cu fermitate Ptiţîn.

— Nu vrei?

— Nu pot, Nastasia Filippovna; de fapt, consider că acest *petit jeu* e imposibil.

— Generale, mi se pare că dumneavoastră urmaţi la rînd, i se adresă Nastasia Filippovna. Dacă şi dumneavoastră refuzaţi, jocul va fi compromis şi mi-ar părea foarte rău, pentru că şi eu intenţionez să povestesc în încheiere o faptă din „propria mea viaţă“, însă aş vrea s-o fac după dumneavoastră şi Afanasi Ivanovici, pentru că dumneavoastră amîndoi trebuie să mă încurajaţi, încheie ea, izbucnind în rîs.

— O, dacă şi dumneavoastră promiteţi, exclamă generalul înflăcărat, sînt gata să vă povestesc toată viaţa mea; recunosc însă că, aşteptîndu-mi rîndul, mi-am şi pregătit anecdota...

— Şi e de ajuns să te uiţi la chipul Excelenţei Sale ca să-ţi dai seama cu ce mare satisfacţie literară şi-a prelucrat anecdota, îndrăzni să comenteze Ferdîşcenko, încă stînjenit. Apoi zîmbi răutăcios.

Nastasia Filippovna îi aruncă generalului o privire fugară, zîmbind şi ea pentru sine. Însă se vedea că tristeţea şi irascibilitatea ei se amplificau din ce în ce mai mult. Afanasi Ivanovici se simţi de două ori mai speriat decît pînă atunci, auzind că şi ea promite să povestească.

— Mi s-a întîmplat şi mie, domnilor, ca oricui, să comit în viaţă fapte nu prea elegante, începu generalul, dar cel mai ciudat e că scurta anecdotă care urmează o consider ca fiind cea mai mizerabilă anecdotă din toată viaţa mea. De-atunci s-au scurs aproape treizeci şi cinci de ani; însă niciodată, amintindu-mi întîmplarea, n-am putut să mă desprind de o, să zicem, impresie care-mi zgîndăreşte inima. De altfel, tărăşenia a fost nemaipomenit de stupidă: pe-atunci de-abia ieşisem sublocotenent şi trăgeam mîţa de coadă în armată. Ei, se ştie ce-nseamnă un sublocotenent: fierbe sîngele în el şi n-are de nici unele; mi s-a pus atunci la dispoziţie o ordonanţă, Nikifor, care tare se mai îngrijea de mica mea gospodărie:

aduna, cîrpea, răzuia şi curăţa, şi chiar şterpelea tot ce putea, numai ca să înmulţească lucrurile din casă; era un om foarte credincios şi cinstit. Eu, desigur, eram aspru, dar drept. Cîtva timp s-a întîmplat să staţionăm într-un orăşel. Am fost repartizat într-un *vorstadt*[50][*] să locuiesc în casa unei văduve, al cărei bărbat fusese şi el locotenent cîndva şi ieşise la pensie. Baba avea vreo optzeci de ani. Casa era veche, dărăpănată, din bîrne, iar baba nu ţinea nici măcar slujnică în casă, atît era de săracă. Însă remarcabil era faptul că femeia avusese cîndva o familie numeroasă, rude multe; dar unii, de-a lungul vieţii ei, muriseră, alţii se mutaseră care încotro, alţii uitaseră de babă, iar pe bărbatu-său aceasta îl îngropase cu vreo patruzeci şi cinci de ani înainte. Tot mai înainte, trăise lîngă ea cîţiva ani o nepoată, gheboasă şi rea ca o cotoroanţă, despre care se zicea că i-ar fi muşcat odată bătrînei un deget; însă şi nepoata murise, aşa că bătrîna, de vreo trei ani, trăia singură-cuc, de azi pe mîine. Îmi era cam urît în casa ei, de fapt şi baba era o fiinţă de tot nimicul, nu puteai stoarce de la ea o vorbă mai acătării. A ajuns pînă acolo, că mi-a furat un cocoş. Nici acum nu-s sigur, dar numai ea o putea face. Din pricina cocoşului m-am certat cu ea, şi încă rău de tot; dar s-a întîmplat că, la prima mea cerere, mi s-a repartizat altă locuinţă, într-un vorstadt din partea cealaltă a tîrgului, în casa plină de copii a unui negustor cu barbă mare, pe care mi-l amintesc şi acum. Bucuroşi, eu şi Nikifor, ne mutăm, sătui pînă-n gît de babornită. După vreo trei zile, mă întorc de la instrucţie, iar Nikifor îmi raportează că „rău aţi făcut, Înălţimea Voastră, că aţi lăsat castronul la gazda cea veche, căci n-am în ce vă servi supa". Desigur, m-am mirat: „Cum se poate? Cum de-a rămas castronul nostru la vechea gazdă?" Mirat şi el, Nikifor raportează mai departe că, la plecare, gazda nu i-a dat castronul din cauză că i-am spart oala, aşa că îmi ia castronul în locul oalei, susţinînd chiar că eu i-am făcut această propunere. Desigur, o asemenea josnicie din partea ei m-a scos cu totul din sărite; sîngele a început să fiarbă în mine, am sărit în picioare şi m-am dus glonţ la babă. Ajung la ea, ca să zic aşa, nervos la culme; mă uit şi-o văd singură în tindă, ghemuită într-un colţ, parcă ferindu-se de soare, cu obrazul sprijinit în palmă. Imediat, ştiţi, prăvălesc pe capul ei un potop întreg de ocări, că adică „eşti aşa şi pe dincolo!" şi ştiţi, cu cuvinte de-ale noastre, neaoşe. Mă uit la ea şi mi se năzare ceva neobişnuit: şade cu faţa spre mine, cu ochii holbaţi, nu-mi răspunde nici un cuvînt, se uită cumva ciudat şi parcă se clatină. În cele din urmă, mă potolesc, o privesc mai atent, îi pun nişte întrebări, dar ea tace şi nu-mi răspunde nimic. Am mai stat cîteva clipe neştiind ce să fac: muştele bîzîiau, soarele scăpăta spre asfinţit, linişte; în sfîrşit, derutat de tot, plec. În drum aflu că mă cheamă maiorul, a trebuit apoi să trec pe la companie, încît acasă am ajuns pe înserate. Din prag, Nikifor îmi zice:

„Ştiţi, Înălţimea Voastră, că gazda noastră cea veche a dat ortu' popii?“ „Cînd?“ „Astăzi spre seară, acum un ceas şi jumătate“. Deci, îşi dădea sufletul în timp ce eu o ocăram. Vă spun: păţania asta m-a frapat atît de mult, încît cu greu mi-am venit în fire. Am început să mă gîndesc la ea, s-o visez noaptea. Desigur, nu sînt o persoană superstiţioasă, dar a treia zi chiar m-am dus la biserică la slujba de înmormîntare. Într-un cuvînt, pe măsură ce trece timpul, mă gîndesc tot mai des la ea. Nu că numai la ea mi-ar fi gîndul, dar uneori parcă o văd în faţa ochilor şi mi se face ruşine. Care-i concluzia cea mai importantă la care am ajuns? În primul rînd, femeia aceea, ca să zic aşa, o fiinţă omenească sau, cum se spune în vremea noastră, o făptură umană, a trăit, a trăit mult şi în cele din urmă şi-a cam mîncat mălaiul. Cîndva a avut copii, un soţ, o familie, rubedenii, toate acestea, ca să zic aşa, fierbeau împrejurul ei, era înconjurată de zîmbete şi deodată – basta, s-a ales praful din toate, a rămas singură ca... o muscă acolo, purtînd din veac stigmatul blestemului. Şi iată că, în sfîrşit, Dumnezeu a chemat-o la el. Odată cu asfinţitul soarelui, într-o seară tihnită de vară îşi ia zborul şi bătrînica mea, fireşte, aici nu se poate să lipsească o intenţie moralizatoare, şi chiar în acest moment, ca să zic aşa, în loc de-o lacrimă de bun-rămas, un sublocotenent tînăr şi îndîrjit, cu mîinile proptite în şolduri, ţanţoş, o petrece de pe faţa pămîntului cu cele mai neaoşe ocări, cu înjurăturile cele mai deşănţate, pentru un amărît de castron! Fără îndoială, sînt vinovat şi îmi pare rău şi acum, chiar dacă, după atîta amar de timp şi după atîtea schimbări petrecute în caracterul meu, mi se pare că această faptă urîtă a săvîrşit-o altcineva. Aşa că, repet, mi se pare ciudat, mai ales că, chiar dacă sînt vinovat, nu sînt chiar la modul absolut: oare de ce i-o fi căşunat să moară tocmai în momentul acela? Desigur, există aici o justificare: că fapta este întrucîtva de natură psihologică, însă eu nu m-am putut linişti pînă cînd, acum vreo cincisprezece ani, n-am luat asupra mea în întreţinere permanentă două locuri într-un azil, pentru ca două bătrîne bolnave să-şi poată alina, pe cheltuiala mea, ultimele zile pe care le au de trăit pe lumea asta. Mă gîndesc să transform aceste locuri în donaţie pe veci, lăsînd prin testament capitalul necesar. Ei, asta-i tot. Repet că, poate, am mai făcut multe greşeli, dar că această faptă, în adîncul conştiinţei mele, o consider cea mai urîtă dintre toate pe care le-am săvîrşit în viaţă.

— Şi-n locul celei mai urîte, Excelenţa Voastră ne-a relatat una dintre faptele bune; l-aţi păcălit pe Ferdîşcenko! conchise Ferdîşcenko.

— Într-adevăr, generale, nu credeam că aveţi totuşi inima bună; chiar îmi pare rău, spuse într-o doară Nastasia Filippovna.

— Vă pare rău? De ce? întrebă generalul cu un zîmbet amabil şi, cu un aer satisfăcut, sorbi din cupa cu şampanie.

Însă îi venise rîndul lui Afanasi Ivanovici, care se pregătise şi el. Ghiciseră cu toţii că el nu va refuza, cum făcuse Ivan Petrovici, şi, din anumite motive, îi aşteptau povestirea cu un interes aparte, trăgînd cu coada ochiului la Nastasia Filippovna. Cu o neobişnuită demnitate, care corespundea întru totul înfăţişării lui impunătoare, cu voce înceată, afabilă, Afanasi Ivanovici începu una dintre drăguţele lui povestiri. (E locul să spunem: era un om foarte arătos, impunător, înalt, puţin încărunţit şi destul de corpolent, cu obrajii moi, rumeni şi cam pleoştiţi, cu dantură falsă. Se îmbrăca bogat şi elegant şi purta lenjerie extraordinară. Nu te mai săturai privindu-i mîinile puhave, albe. Pe degetul arătător de la mîna dreaptă avea un inel scump cu briliant.) În timpul povestirii lui, Nastasia Filippovna îşi studia cu atenţie danteluţa de la volănaşul mînecii şi o ciupea cu două degete de la mîna stîngă, astfel încît nu izbuti să-i arunce nici o privire povestitorului.

— Ceea ce îmi uşurează mult sarcina, începu Afanasi Ivanovici, e obligaţia de a nu relata nimic altceva decît fapta cea mai urîtă din viaţa mea. Desigur, în acest caz nu pot avea ezitări: conştiinţa şi memoria inimii îmi indică imediat ce trebuie să povestesc. Recunosc cu amărăciune că, printre nenumăratele fapte, poate uşuratice şi... neserioase, din viaţa mea, există una care a lăsat o impresie chiar prea puternică în memoria mea. Întîmplarea s-a petrecut acum vreo douăzeci de ani, cînd am trecut să-l vizitez pe Platon Ordînţev la moşie. De-abia fusese ales mareşal al nobilimii şi, împreună cu tînăra lui soţie, venise la ţară ca să-şi petreacă sărbătorile de iarnă. Tocmai se apropia şi ziua de naştere a Anfisei Alexeevna şi se pregăteau două baluri. Pe atunci era la mare modă şi începuse să facă furori în lumea bună splendidul roman al lui Dumas-fils *La dame aux camélias*[51][*], un poem care, după părerea mea, e hărăzit să nu moară şi să nu îmbătrînească niciodată. În provincie, toate doamnele, măcar cele care îl citiseră, erau încîntate şi entuziasmate. Farmecul naraţiunii, originalitatea tratării personajului principal, această lume seducătoare, analizată cu atîta fineţe şi, în sfîrşit, toate amănuntele fascinante, presărate în carte (de pildă, cel privitor la împrejurările utilizării succesive a buchetelor de camelii albe şi roşii), într-un cuvînt, toate aceste minunate detalii şi romanul în întregime produseseră aproape un cutremur. Cameliile erau foarte la modă. Toată lumea cerea camelii, toată lumea le căuta. Şi vă întreb: credeţi că multe camelii se pot găsi într-un judeţ cînd toţi au nevoie de ele pentru baluri, chiar dacă balurile sînt puţine? Petea Vorhovskoi, sărmanul, se prăpădea pe-atunci de dragul Anfisei Alexeevna. Ce-i drept, nu ştiu dacă o fi fost ceva între ei, adică dacă el putea avea o speranţă cît de cît serioasă. Bietul de el era înnebunit, bătîndu-şi capul cum să-i facă rost

Anfisei Alexeevna de camelii pentru seara balului. Contesa Soţkaia, din Petersburg, venită în vizită la soţia guvernatorului, şi Sofia Bespalova, după cum se aflase, aveau să-şi facă apariţia cu buchete de camelii albe. Pentru un anume efect special, Anfisa Alexeevna dorea să aibă camelii roşii. Mai că nu scosese sufletul din bietul Platon; deh! ca soţ, promisese că va face rost de un buchet şi ce să crezi? În ajun, le sechestrase pe toate Mîtişceva, Katerina Alexandrovna, care era teribilă rivală în toate cu Anfisa Alexeevna; se aveau la cuţite. Fireşte, s-a lăsat cu isterie, cu leşin. Platon era distrus. Se înţelege că dacă Petea, în acest moment interesant, ar fi izbutit să procure un buchet, situaţia lui s-ar fi îmbunătăţit considerabil; în asemenea cazuri, recunoştinţa femeilor nu cunoaşte limite. Se zbătea încoace şi încolo ca un smintit; dar chestiunea era imposibilă, nici n-are rost să mai spunem. Cînd deodată, dau peste el la ora unsprezece seara, în ajunul zilei de naştere şi al balului, la Maria Petrovna Zubkova, vecina lui Ordînţev. Străluceşte. „Ce-i cu tine?“ „Am găsit! Evrika!“ „Ei, frate, m-ai dat gata! Unde? Cum?“ „La Ekşaisk (este acolo un orăşel cu numele ăsta, la vreo douăzeci de verste, dar în judeţul vecin) trăieşte un negustor, Trepalov, bărbos şi bogătaş, cu bătrîna lui nevastă şi-n loc de copii, casa li-e plină de canari. Au slăbiciune amîndoi şi pentru flori, cresc şi camelii.“ „Dă-mi voie, dar nu poţi fi sigur, dacă nu ţi le dă?“ „Mă pun în genunchi, mă tîrăsc la picioarele lui pînă mi le dă, fără camelii nu plec!“ „Şi cînd te duci?“ „Mîine cum se crapă de ziuă, la ora cinci.“ „Ei, să fie într-un ceas bun!“ Şi, ştiţi dumneavoastră, mă bucur şi eu de bucuria lui: mă întorc la Ordînţev; în sfîrşit, trece de ora unu, dar mie povestea asta tot îmi mai dă ghes. Voisem chiar să mă culc, însă deodată îmi trece prin cap o idee foarte originală! Mă duc îndată la bucătărie, îl trezesc pe vizitiul Saveli, îi dau cincisprezece ruble, zicîndu-i: „Înhamă caii la trăsură într-o jumătate de oră!“ Fireşte, peste o jumătate de oră trăsura e la poartă; aflu că Anfisa Petrovna are migrenă, febră, delirează; urc şi plec. La ora cinci eram deja la hanul din Ekşaisk; am aşteptat pînă s-a luminat de ziuă, nici o clipă mai mult; la ora şapte mă prezint la Trepalov. „Uite-aşa şi-aşa, aveţi camelii? Taică, scumpule, ajută-mă, scapă-mă de nenorocire, mă-nchin în faţa ta pîn’ la pămînt!“ Văd că bătrînul e înalt, cărunt, aspru, un bătrîn cumplit. „Nici gînd! N-am de dat!“ Eu, buf! la picioarele lui. „Ce-i, omule, se poate una ca asta?“ face bătrînul, chiar speriindu-se. „Păi la mijloc e viaţă de om!“ strig eu. „Da’ ia-le, dacă-i aşa, şi Dumnezeu să-ţi ajute.“ Îndată am tăiat toate cameliile roşii. Erau o minune în mica lui seră! Oftează bătrînul. Scot la iveală o sută de ruble. „Nu, domnul meu, nu mă jigni cu banii tăi“, zice moşul. „Dacă-i aşa, zic eu, stimabile, fii bun şi depune suta asta de ruble la spitalul din oraş, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de trai şi a hranei.“ „Asta,

domnule, zice el, e altceva, e o faptă bună, generoasă şi plăcută lui Dumnezeu; am să-i depun întru sănătatea dumitale.“ Şi, ştiţi dumneavoastră, mi-a plăcut acest rus bătrîn, acest, ca să zic aşa, rusnac neaoş, de la *vraie souche*[52][*]. Încîntat de norocul avut, fac imediat cale întoarsă; m-am întors pe un drum ocolit, ca să nu mă întîlnesc cu Petea. De cum am sosit, am şi trimis florile, fiindcă Anfisa Alexeevna tocmai se trezea. Puteţi să vă imaginaţi bucuria, recunoştinţa, lacrimile de recunoştinţă! Platon, cel care ieri era distrus şi mai mult mort decît viu, plînge acum la pieptul meu. Vai! Toţi soţii sînt la fel încă de la crearea... căsătoriei legitime! Nu îndrăznesc să mai adaug nimic, numai că, după acest episod, speranţele bietului Petea s-au spulberat definitiv. Mai întîi am crezut că o să mă înjunghie cînd o să afle, chiar mă şi pregătisem pentru această întîlnire, însă s-a întîmplat ceea ce nici eu n-aş fi bănuit: leşină, seara începe să delireze, iar a doua zi îl scutură febra; plînge ca un copil, zbătîndu-se în convulsii. Peste o lună, de îndată ce s-a înzdrăvenit, a cerut să fie trimis în Caucaz; a ieşit un adevărat roman! Pînă la urmă, a fost omorît în Crimeea. Pe atunci, fratele lui, Stepan Vorhovskoi, încă mai era comandant de regiment, în luptele acelea s-a distins. Mărturisesc că mulţi ani m-au chinuit remuşcările: de ce, la ce bun i-am dat o lovitură atît de necruţătoare? Mai treacă-meargă dacă aş fi fost şi eu îndrăgostit. Însă la mijloc n-a fost decît o ştrengărie, un simplu crailîc şi nimic altceva. Şi poate că, dacă nu i-aş fi suflat buchetul acela, omul ar fi trăit şi astăzi, ar fi fost fericit, ar fi avut succese şi nu i-ar fi trecut prin minte să-şi pună grumazul sub sabia turcului.

Afanasi Ivanovici tăcu cu aceeaşi gravă demnitate cu care îşi începuse povestirea. Cei prezenţi remarcară că, atunci cînd Afanasi Ivanovici încheiase, ochii Nastasiei Filippovna începură să ardă cumva ciudat şi chiar buzele îi tremurau. Toţi îi priveau curioşi pe amîndoi.

— Încă unul l-a trişat pe Ferdîşcenko! Ah, cum l-a trişat! Da, chiar l-a trişat! strigă Ferdîşcenko cu voce plîngăreaţă, înţelegînd că poate şi trebuie să strecoare o vorbă.

— Pe dumneata cine nu te lasă să pricepi cum stau lucrurile? Ia şi învaţă de la oamenii deştepţi! i-o reteză aproape triumfătoare Daria Alexeevna (o veche şi fidelă amică şi complice a lui Toţki).

— Aveţi dreptate, Afanasi Ivanovici, acest *petit jeu* e teribil de plicticos şi trebuie să-i punem capăt, spuse Nastasia Filippovna cu un ton neglijent. Vă povestesc şi eu ce v-am promis, apoi haideţi să jucăm cărţi cu toţii.

— Dar să auzim mai întîi anecdota promisă! o susţinu cu ardoare generalul.

— Prinţe, i se adresă brusc şi pe neaşteptate Nastasia Filippovna,

aici sînt vechii mei prieteni, generalul şi Afanasi Ivanovici, care tot vor să mă mărite. Ia spuneţi-mi ce credeţi: să mă mărit sau nu? Voi face cum spuneţi dumneavoastră.

Afanasi Ivanovici păli la faţă, generalul încremeni; toţi făcură ochii mari şi-şi lungiră gîturile. Ganea se prefăcu într-o stană de piatră.

— Cu... cine? întrebă prinţul abia desluşit.

— Cu Gavrila Ardalionovici Ivolghin, continuă Nastasia Filippovna la fel de tăios, ferm şi răspicat.

Urmară cîteva secunde de tăcere; prinţul parcă încerca, dar nu putea să vorbească din pricina unei greutăţi care îi apăsa pieptul.

— N-nu... nu vă măritaţi! şopti el în cele din urmă şi îşi trase sufletul cu greu.

— Aşa va fi! Gavrila Ardalionovici, i se adresă ea acestuia cu voce autoritară şi parcă solemnă, ai auzit ce a hotărît prinţul? Acesta e şi răspunsul meu, aşa că problema e definitiv încheiată!

— Nastasia Filippovna! rosti Afanasi Ivanovici cu glasul tremurător.

— Nastasia Filippovna! spuse generalul cu voce convingătoare, dar alarmantă.

Toţi ceilalţi începură să se agite îngrijoraţi.

— Ce s-a întîmplat, domnilor? continuă ea, privindu-şi oaspeţii parcă mirată. De ce v-aţi alarmat? Şi ce figuri aveţi!

— Dar... amintiţi-vă, Nastasia Filippovna, bîigui Toţki, poticnindu-se în cuvinte, mi-aţi promis... cît se poate de benevol şi, cel puţin, aţi putea să mă cruţaţi... Mă aflu în dificultate şi... desigur, sînt surprins, dar... Într-un cuvînt, acum, în acest moment şi în... în public şi totul aşa... să puneţi capăt, cu un asemenea *petit jeu*, unei chestiuni serioase, care ţine de onoare şi de inimă... de care depinde...

— Nu vă înţeleg, Afanasi Ivanovici; vorbiţi într-adevăr confuz. În primul rînd, ce înseamnă „în public“? Oare nu sîntem într-un excelent cerc de buni prieteni? Şi de ce „petit jeu“? Într-adevăr, am vrut şi eu să-mi spun anecdota şi iată că am spus-o; nu-i reuşită? Şi de ce susţineţi că treaba „nu-i serioasă“? Aţi auzit doar că i-am spus prinţului: „Cum spuneţi, aşa va fi“; dacă ar fi spus „da“, mi-aş fi dat imediat consimţămîntul, dar a spus „nu“ şi am refuzat. În privinţa aceasta, toată viaţa mea a atîrnat de un fir de păr; ce vreţi mai serios decît atît?

— Dar prinţul, ce amestec are aici prinţul? Şi cine-i prinţul, la urma urmei? bîigui generalul care aproape nu-şi mai putea stăpîni furia faţă de autoritatea chiar jignitoare a prinţului.

— Prinţul, pentru mine, e primul om din viaţa mea pe care l-am

simţit că mi-e sincer devotat. El a avut încredere în mine din prima clipă, am şi eu încredere în el.

— Nu-mi mai rămîne decît să-i mulţumesc Nastasiei Filippovna pentru extrema delicateţe cu care a... procedat faţă de mine, îngăimă, în sfîrşit, cu vocea tremurătoare şi cu gura strîmbă, Ganea, care era palid la faţă. Fireşte, aşa trebuia să se întîmple... Dar... prinţul... Prinţul în această afacere...

— Vrei să spui că are intenţia să pună mîna pe cele şaptezeci şi cinci de mii? i-o reteză brusc Nastasia Filippovna. Asta ai vrut să spui?! Afanasi Ivanovici, chiar am uitat să precizez: păstraţi-vă cele şaptezeci şi cinci de mii şi să ştiţi că vă redau gratuit libertatea. Ajunge! Trebuie să răsuflaţi şi dumneavoastră uşurat! Nouă ani şi trei luni! Mîine va fi altfel, iar astăzi e ziua mea şi nu mai depind de nimeni, pentru prima oară în viaţă! Generale, luaţi-vă şi dumneavoastră perlele, dăruiţi-le soţiei, iată-le, iar mîine plec definitiv din apartament. Şi nu vom mai avea serate, domnilor!

Spunînd toate acestea, se ridică brusc, ca şi cum ar fi vrut să plece.

— Nastasia Filippovna! Nastasia Filippovna! se auzi din toate părţile. Toţi începură să se agite, toţi se ridicară de la locurile lor; toţi o înconjurară, toţi ascultară cu nelinişte aceste cuvinte întretăiate, febrile, frenetice; toţi simţeau un fel de dezordine, nimeni nu putea ajunge la un sens, nimeni nu putea înţelege nimic. În această clipă, se auzi brusc sunetul clopoţelului de la intrare, smucit cu putere, exact ca mai înainte acasă la Ganea.

— A-a-a! Iată şi deznodămîntul! În sfîrşit! E unsprezece şi jumătate! strigă Nastasia Filippovna. Vă rog să luaţi loc, domnilor, urmează deznodămîntul!

Spunînd aceste cuvinte, se aşeză şi ea. Pe buzele ei flutura un zîmbet ciudat. Stătea tăcută, în aşteptare înfrigurată, uitîndu-se la uşă.

— Rogojin cu suta de mii, nu mai e nici o îndoială, bolborosi Ptiţîn ca pentru sine.

49 Vin roşu de Bordeaux.
50* Periferie, sat de la marginea unui oraş (germ.)
51* Dama cu camelii (fr.)
52* Sadea, neaoş (fr.)

XV

Intră camerista Katia, foarte speriată.

— Dumnezeu ştie ce-i acolo, Nastasia Filippovna, au dat buzna vreo zece oameni, toţi beţi şi vor să vină aici, zic că-i Rogojin şi că dumneavoastră ştiţi despre ce-i vorba.

— Aşa-i, Katia, introdu-i chiar acum pe toţi.

— Chiar... pe toţi, Nastasia Filippovna? Dar sînt într-un hal fără de hal. Zău aşa!

— Pe toţi, introdu-i pe toţi, Katia, nu te teme, adu-i aici pînă la ultimul, altfel intră şi fără să le dai voie. Ia te uită ce tărăboi fac, ca acum cîteva ore! Domnilor, li se adresă ea musafirilor, poate vă veţi supăra că primesc asemenea vizitatori în prezenţa dumneavoastră... Regret nespus şi vă cer iertare, dar aşa trebuie, şi aş dori foarte, foarte mult să acceptaţi să-mi fiţi martori la acest deznodămînt, deşi, la drept vorbind, cum doriţi...

Musafirii continuau să se mire, să şuşotească şi să facă schimburi de priviri, însă era absolut clar că toate acestea fuseseră prevăzute şi puse la cale din timp şi că Nastasia Filippovna – deşi, fireşte, îşi pierduse minţile – nu mai putea fi de-acum făcută să se răzgîndească. Pe toţi îi chinuia grozav curiozitatea. Pe deasupra, nici nu prea avea cine să se sperie. Nu erau decît două femei: Daria Alexeevna, doamna cea volubilă care văzuse destule la viaţa ei, aşa că era greu s-o pună cineva în încurcătură, şi frumoasa, dar taciturna necunoscută. Însă era prea puţin probabil ca frumoasa necunoscută să poată înţelege ceva; era nemţoaică şi habar n-avea de limba rusă; pe deasupra, se pare, era pe cît de frumoasă, pe atît de proastă. Îşi făcuse de puţin timp apariţia în oraş şi devenise deja o modă să fie invitată la anumite serate, în îmbrăcămintea ei de mare lux, pieptănată ca la o expoziţie, pentru a fi aşezată, ca un tablou splendid, la vedere, înfrumuseţînd astfel petrecerea, la fel cum unii, pentru sindrofiile lor, împrumută de la cunoscuţi, pentru o seară, un tablou, o vază, o statuie sau un paravan pentru şemineu. Cît despre bărbaţi, Ptiţîn, de pildă, era amic cu Rogojin; Ferdîşcenko se simţea ca peştele în apă; iar Ganecika tot nu-şi putea veni în fire, însă şi el simţea, vag, dar impetuos, nevoia arzătoare de a rămîne pînă la capăt ţintuit la stîlpul infamiei; bătrînul învăţător, care înţelegea prea puţin despre ce-i vorba, mai că nu plîngea şi literalmente tremura de spaimă, remarcînd o îngrijorare neobişnuită în jur şi la însăşi Nastasia Filippovna, pe care o diviniza ca pe propria lui nepoată; însă el ar fi preferat să moară, decît s-o părăsească în aceste clipe. În ce-l priveşte pe Afanasi Ivanovici, acesta,

fireşte, nu se putea compromite cu asemenea aventuri; dar era prea interesat de afacere, chiar dacă aceasta luase o cotitură atît de nebunească; de fapt şi Nastasia Filippovna lăsase să-i scape la adresa lui două-trei cuvinte cu tîlc, astfel că nu putea nicidecum să plece, nelămurind definitiv lucrurile. Numai generalul Epancin, care cu cîteva minute în urmă fusese jignit prin restituirea atît de neelegantă a cadoului, se putea supăra acum şi mai mult de aceste excentricităţi neobişnuite sau, spre exemplu, de apariţia lui Rogojin; de fapt, o persoană ca el se înjosise şi-aşa prea mult, acceptînd să stea alături de Ptiţîn şi Ferdîşcenko; dar situaţia pe care o putuse crea forţa dragostei fusese, în sfîrşit, învinsă de sentimentul obligaţiei, de conştiinţa datoriei, a rangului, a propriei importanţe şi, îndeobşte, de respectul de sine, care-i dicta că Rogojin şi ceata lui n-au ce căuta aici, în orice caz nu în prezenţa Excelenţei Sale.

— Ah, generale, îl întrerupse Nastasia Filippovna de îndată ce el i se adresă cu această declaraţie, uitasem! Dar fiţi convins că în legătură cu dumneavoastră am prevăzut totul. Dacă vă simţiţi atît de jignit, nu insist şi nu vă reţin, deşi aş dori foarte mult ca tocmai dumneavoastră să fiţi lîngă mine acum. În orice caz, vă mulţumesc mult pentru amiciţia şi măgulitoarea dumneavoastră atenţie, dar, dacă vă temeţi...

— Daţi-mi voie, Nastasia Filippovna, strigă generalul într-un avînt de mărinimie cavalerească, mie îmi spuneţi aceste lucruri? Păi eu, numai din devotament, rămîn acum lîngă dumneavoastră şi dacă, de pildă, va apărea vreo primejdie... De altminteri, mărturisesc că m-a apucat o curiozitate nespusă. N-am vrut decît să spun că vor murdări covoarele sau, poate, vor sparge ceva... De fapt, cred că n-ar trebuie să-i primiţi deloc, Nastasia Filippovna!

— Rogojin în persoană! anunţă Ferdîşcenko.

— Ce ziceţi, Afanasi Ivanovici, se grăbi generalul să-i şoptească lui Toţki, oare nu cumva a înnebunit? Adică fără alegorii, în sensul veritabil, medical al cuvîntului?

— Doar v-am spus că a avut întotdeauna predispoziţia asta, se eschivă cu abilitate Afanasi Ivanovici.

— Pe deasupra, are şi febră...

Ceata lui Rogojin era aproape în aceeaşi alcătuire ca şi dimineaţă; i se alăturaseră doar un bătrînel destrăbălat, care la timpul lui fusese redactorul unei gazete demascatoare, pentru cheflii, despre care circula anecdota că şi-ar fi amanetat şi băut dinţii de aur, şi un fost sublocotenent, evident adversar şi concurent, prin meserie şi menire, al domnului de dimineaţă cu pumnii; pe fostul sublocotenent nimeni din bandă nu-l cunoştea; îl adunaseră de pe stradă, pe partea însorită a bulevardului Nevski

Prospekt, unde-i oprea pe trecători şi, în stilul lui Marlinski,[53] cerea pomană sub pretextul subtil că şi el „dădea cîte cincisprezece ruble, la timpul său, celor care-i cereau“. Cei doi concurenţi îşi arătară de la bun început ostilitate reciprocă. Mai vechi în echipă, domnul cu pumnii, după ce „cerşetorul“ fusese primit şi el, se considera chiar jignit şi, fiind tăcut de la natură, doar mugea cîteodată ca ursul şi trata cu profund dispreţ linguşelile şi gudurăturile „cerşetorului“, care se dovedise a fi o persoană mondenă şi politicoasă şi încerca să se dea bine cu el. După cum arăta, sublocotenentul dădea impresia că „la treabă“ se descurcă mai ales prin dibăcie şi agerime, decît cu forţa; de altminteri, şi ca statură era mai scund decît domnul cu pumnii. Delicat, neangajîndu-se în polemică pe faţă, dar lăudîndu-se grozav, de cîteva ori făcuse aluzie la avantajele boxului englezesc, într-un cuvînt, se dovedi curat occidentalist. Domnul cu pumnii, la auzul cuvîntului „box“, zîmbise doar dispreţuitor şi jignitor şi, din partea sa, necatadicsind să intre în deliberări directe cu acesta, îi arăta cîteodată tăcut, ca din întîmplare, sau, mai bine zis, scotea uneori la vedere un lucru cu desăvîrşire naţional – un pumn uriaş, vînos, noduros, acoperit cu un fel de puf roşcat, şi toţi înţelegeau cît se poate de clar că, dacă acest lucru profund naţional nu dă greş şi dacă se abate asupra unui obiect, praful şi pulberea se alege într-adevăr din acesta.

Nici acum nu era vreunul beat criţă, ca şi dimineaţă, ca urmare a grijii lui Rogojin, care toată ziua se gîndise la vizita ce urma să i-o facă Nastasiei Filippovna. El însuşi reuşise să se trezească aproape de tot, în schimb mai că nu era cu desăvîrşire buimăcit de toate impresiile pe care i le oferise această zi diformă, care nu mai semăna cu nici una dintre cele trăite pînă atunci. Un singur gînd îl însoţea permanent, intrat adînc în memoria şi inima lui, în fiecare minut, în fiecare clipă. *Numai* de dragul acestui singur gînd îşi petrecuse tot timpul, de la cinci după-amiază pînă la unsprezece seara, extraordinar de trist şi alarmat, bătîndu-şi capul cu feluriţi Kinderi şi Biskupi, care aproape înnebuniseră, umblînd ca bezmeticii ca să-i împlinească lui vrerea. Şi, în pofida tuturor dificultăţilor, suta de mii, la care, în glumă şi cît se poate de vag, făcuse aluzie Nastasia Filippovna, fusese în cele din urmă adunată, cu o dobîndă despre care însuşi Biskup, ruşinat, vorbea cu Kinder numai în şoaptă.

Ca şi la precedenta întîlnire, Rogojin păşea în frunte, ceilalţi îl urmau, fiind totuşi întrucîtva temători, deşi aveau conştiinţa deplină a privilegiilor lor. Dumnezeu ştie de ce, cel mai mult se temeau de Nastasia Filippovna. Unii dintre ei chiar se aşteptau să fie imedit „azvîrliţi pe scară în jos“. Printre cei de această părere se număra, de altfel, fantele şi cuceritorul de inimi Zaliojev. Însă alţii, mai ales domnul cu pumnii, chiar dacă nu pe

faţă, ci doar în inimă, nutreau pentru Nastasia Filippovna cea mai profundă desconsideraţie, chiar o urau şi veniseră spre ea ca la un asediu. Totuşi splendidul aranjament al primelor două camere, lucrurile de care ei nu mai auziseră şi pe care nu le mai văzuseră, mobilele rare, tablourile, statuia uriaşă a Venerei, toate acestea le produseseră o impresie zguduitoare, vecină cu spaima. Dar această impresie nu-i împiedică să se strecoare după Rogojin în salon, intrînd cîte unul şi manifestîndu-şi curiozitatea obraznică; însă cînd domnul cu pumnii, „cerşetorul" şi încă vreo cîţiva, printre ceilalţi oaspeţi, îl remarcară pe generalul Epancin, în prima clipă fură atît de intimidaţi, că începură să dea cîte puţin îndărăt, retrăgîndu-se în cealaltă cameră. Doar Lebedev, fiind dintre cei mai curajoşi şi convinşi, păşea aproape în rînd cu Rogojin, conştient de ceea ce înseamnă un milion patru sute de mii şi o sută de mii chiar acum, în clipa asta, în palmă. Trebuie totuşi să remarcăm că toţi, neexcluzîndu-l nici pe atoateştiutorul Lebedev, nu erau foarte lămuriţi în ce priveşte dimensiunile şi limitele puterii lor, întrebîndu-se dacă într-adevăr totul le era permis acum sau nu. În anumite momente, Lebedev era gata să jure că le e permis totul, însă, în alte momente, resimţea necesitatea alarmantă de a repeta în gînd, pentru orice eventualitate, cîteva articole, preponderent încurajatoare şi liniştitoare, din Codul Penal.

Asupra lui Rogojin, salonul Nastasiei Filippovna produsese o impresie exact inversă celei pe care o încercaseră însoţitorii săi. De cum se ridicase draperia şi o văzuse pe Nastasia Filippovna, totul încetase să mai existe pentru el, ca şi dimineaţă, chiar mai abitir decît dimineaţă. Se făcu palid şi se opri pentru o clipă; se putea ghici că inima îi bate grozav de tare. Sfios şi pierdut, o privi cîteva secunde, fără să-şi plece ochii, pe Nastasia Filippovna. Brusc, parcă pierzîndu-şi minţile şi aproape clătinîndu-se, se duse spre masă; în drum se lovi de scaunul lui Ptiţîn şi călcă cu cizmele murdare garnitura de dantelă de la splendida rochie albastră a frumoasei şi taciturnei nemţoaice; nu se scuză şi nici măcar nu-şi dădu seama. Apropiindu-se de masă, puse pe ea obiectul ciudat cu care intrase în salon ţinîndu-l în faţă, cu ambele mîini întinse. Era un teanc mare de bani, înalt de vreo trei şi lung de vreo patru verşoci[54], bine împachetat în *Curierul bursei*, strîns legat din toate părţile şi de două ori în cruciş cu o sfoară din cele cu care se leagă căpăţînile de zahăr. Apoi rămase nemişcat, cu mîinile lăsate în jos, fără să spună o vorbă, ca şi cum şi-ar fi aşteptat sentinţa. Era îmbrăcat în aceleaşi haine ca şi dimineaţă, la care se adăugau un fular nou de mătase, de un verde crud cu dungi roşii, un ac enorm cu briliant, a cărui măciulie înfăţişa un cărăbuş; pe degetul murdar de la mîna dreaptă îşi pusese un inel masiv, tot cu briliant. Lebedev se opri cam la vreo trei paşi de masă; ceilalţi,

cum am mai spus, se strecurau încet în salon. Katia şi Paşa, cameristele Nastasiei Filippovna, dădură şi ele fuga ca să privească dindărătul draperiilor, cu mare uimire şi spaimă.

— Ce-i asta? întrebă Nastasia Filippovna, privindu-l pe Rogojin atentă şi curioasă şi arătînd cu ochii „obiectul“.

— Suta de mii! răspunse acesta aproape în şoaptă.

— A, te-ai ţinut totuşi de cuvînt! Ia loc, te rog, uite, pe scaunul ăsta; o să-ţi spun ceva mai tîrziu. Cine-i cu dumneata? Tot amicii de dimineaţă? Să intre şi să ia loc; uite, se poate pe canapeaua de colo şi pe cealaltă. Uite şi două fotolii... ce-i cu ei, nu vor?

Într-adevăr, cîţiva se intimidaseră vizibil, bătuseră în retragere şi se aşezaseră în cealaltă cameră; alţii însă rămăseseră şi luară loc la invitaţia amfitrioanei, căutînd totuşi să fie cît mai departe de masă, prin colţuri; cîţiva ar fi dorit încă s-o şteargă, în timp ce alţii se înviorau nefiresc de repede de la o clipă la alta. Rogojin se aşeză pe scaunul arătat, dar nu stătu jos mult timp; curînd se ridică şi rămase în picioare. Încetul cu încetul, începu să-i vadă şi să-i recunoască pe musafiri. Zărindu-l pe Ganea, rîse răutăcios şi şopti ca pentru sine: „Ţi-am făcut-o!“ Pe general şi pe Afanasi Ivanovici îi privi fără sfială şi chiar fără vreo curiozitate specială. Dar cînd, lîngă Nastasia Filippovna, îl văzu pe prinţ, nu mai putu mult timp să-şi ia ochii de la el, uimit peste poate şi parcă nefiind în stare să-şi explice această întîlnire. Se putea bănui că din cînd în cînd îl apucau momente de delir. Pe lîngă toate zguduirile de peste zi, noaptea precedentă şi-o petrecuse în tren şi nu dormise de aproape patruzeci şi opt de ore.

— Aici, domnilor, sînt o sută de mii, spuse Nastasia Filippovna adresîndu-li-se tuturor cu un fel de provocare febril-nerăbdătoare, iată, în acest pachet murdar. Mai înainte, ca un nebun, a strigat că în această seară îmi aduce o sută de mii, aşa că l-am aşteptat. Venise să mă cumpere: a început cu optsprezece mii, a sărit apoi brusc la patruzeci, iar pe urmă a ajuns şi la o sută. Dar s-a ţinut de cuvînt! Ptiu, ce palid e!... Ce vă spun s-a întîmplat astăzi la Ganecika: venisem s-o vizitez pe mămica lui, să-mi cunosc viitoarea familie, iar soră-sa mi-a strigat în faţă: „Chiar n-o alungă nimeni de-aici pe neruşinata asta?“ Iar pe Ganecika, frate-su, l-a scuipat în obraz. Ce să zic, fata are o fire voluntară!

— Nastasia Filippovna! rosti dojenitor generalul.

Începea să înţeleagă puţin situaţia, în felul său.

— Ce-i, generale? Nu-i cuviincios, da? Am făcut-o destul pe grozava! Dacă la teatrul francez, în lojă, am stat precum virtutea inaccesibilă de la balconul întîi, dacă am fugit ca o sălbatică de toţi cei care s-au ţinut cinci ani după mine, dacă m-am uitat la toată lumea precum

virginitatea mîndră – toate astea s-au întîmplat pentru că a dat prostia peste mine! Iată, în prezenţa dumneavoastră, el a venit şi-a pus pe masă o sută de mii, şi asta după cinci ani de neprihănire; sînt sigură că a venit cu troica la poartă. M-a preţuit într-o sută de mii! Ganecika, văd că încă mai eşti supărat pe mine, aşa-i? Chiar voiai să mă introduci în familia ta? Pe mine, care-s de-o teapă cu Rogojin! Ce-a spus prinţul adineaori?

— N-am spus că sînteţi de-o teapă cu Rogojin, nu sînteţi de teapa lui! rosti prinţul cu vocea tremurătoare.

— Nastasia Filippovna, draga mea, ajunge, scumpo! zise deodată, nemaiputînd răbda, Daria Alexeevna. Dacă ţi s-a făcut lehamite de ei, dă-i afară! Şi vrei să pleci cu ăsta, chiar şi pentru o sută de mii?! Ce-i drept, o sută de mii sînt bani, nu glumă! Suta de mii ia-o şi pe el goneşte-l. Asta trebuie să faci; ah, să fiu eu în locul tău, cum mi ţi i-aş... că cine se cred!

Daria Alexeevna chiar se înfuriase. Era o femeie bună la suflet şi foarte uşor impresionabilă.

— Nu te supăra, Daria Alexeevna, îi răspunse rîzînd Nastasia Filippovna, doar nici eu nu i-am spus-o la supărare. I-am imputat eu ceva? Chiar că nu pricep cum de-a dat prostia peste mine, încît am vrut să intru într-o familie cinstită. Am văzut-o pe maică-sa, mîna i-am sărutat-o. Şi dacă mai înainte, la tine acasă, Ganecika, mi-am bătut joc e pentru că am vrut să văd pentru cea din urmă oară: pînă unde poţi să ajungi? M-ai uimit foarte mult, zău aşa. La multe mă aşteptam, dar la asta nu! Chiar mă puteai lua de soţie ştiind că unul ca el îmi dăruieşte un colier de perle atît de scump şi mai că n-o face în ajunul nunţii tale, iar eu îl primesc? Dar Rogojin? Chiar la tine-n casă, cu maică-ta şi cu soră-ta de faţă, s-a tîrguit pentru mine, iar tu, după asta, ai venit în peţit şi mai că n-ai adus-o şi pe soră-ta! Oare Rogojin a avut dreptate cînd a zis că eşti în stare, pentru trei ruble, să te tîrăşti pînă la Vasilievski Ostrov?

— Se tîrăşte, spuse deodată Rogojin, încet, dar cu un aer de profundă convingere.

— Şi măcar dacă ai muri de foame, dar se zise că ai leafă frumoasă! Şi, pe lîngă ruşine, mai erai în stare să duci în casă o soţie pe care o urăşti! (Căci mă urăşti, ştiu asta!) Da, acum cred că un om ca tine e în stare să înjunghie pentru bani. Doar în ziua de astăzi i-a apucat pe toţi o asemenea lăcomie, încît n-au în cap decît banii, de parcă s-au tîmpit de tot. Pînă şi ţîncii se-apucă de cămătărie! Sau cîte unul înfăşoară biciul în mătase, îl înţepeneşte şi pe la spate, ca unui berbec, îi taie beregata celui mai bun prieten, cum am citit nu de mult. Da, mare neruşinat mai eşti! Şi eu sînt neruşinată, dar tu mă întreci. Ca să nu mai zic nimic de cel cu buchetele...

— Nu vă mai recunosc, Nastasia Filippovna! exclamă generalul,

plesnindu-şi palmele a sinceră dezolare. Dumneavoastră, atît de delicată, cu idei atît de inteligente şi – uite! Ce limbaj! Ce stil!

— Acum sînt beată, generale, rîse brusc Nastasia Filippovna, şi vreau să petrec! Astăzi e ziua mea, ziua mea naţională, ziua mea triumfală, am aşteptat-o de mult. Daria Alexeevna, îl vezi pe acest buchetier, pe acest *Monsieur aux camélias*55[*], care stă şi rîde la noi...

— Nu rîd, Nastasia Filippovna, ascult doar cu cea mai mare atenţie, pară Toţki cu demnitate.

— Ia spuneţi-mi, la ce bun l-am chinuit cinci ani încheiaţi şi l-am ţinut lîngă mine? Parcă merita! Pur şi simplu, e aşa cum trebuie să fie... Ba încă m-ar mai putea considera şi vinovată în faţa lui: doar m-a educat, m-a ţinut ca pe o contesă, bani, atîţia bani s-au dus, s-a apucat să-mi caute un soţ de treabă încă de pe cînd eram acolo, iar aici l-a găsit pe Ganecika; şi ca să vezi: în aceşti cinci ani n-am trăit cu el, dar banii i-am luat şi am crezut că am dreptate! Căci mă zăpăcisem de tot! Tu zici acum să iau suta de mii şi să-i alung dacă mi-e scîrbă de ei... Aici e-aici, că mi-e scîrbă. M-aş fi putut mărita de mult cu altul mai breaz decît Ganecika, dar şi de asta mi-ar fi fost scîrbă. Şi la ce bun mi-am irosit cinci ani cu ura asta? Dacă vrei, crezi, dacă nu – nu, dar, cu patru ani în urmă, mă gîndeam într-un timp chiar să mă mărit cu Afanasi Ivanovici. Pe-atunci aveam din ură această intenţie; cîte şi mai cîte nu-mi treceau prin cap; zău că l-aş fi silit să mă ia! Chiar el îmi dăduse a înţelege că ar vrea, îţi vine să crezi una ca asta? Ce-i drept, minţea, dar e-aşa de pofticios, nu poate rezista. Însă mai pe urmă, slavă Domnului, m-am întrebat: merită el atîta ură? Şi deodată mi s-a făcut atîta scîrbă de el, că nu l-aş fi luat nici dacă chiar el m-ar fi cerut în căsătorie. Şi timp de cinci ani am tot făcut-o pe grozava! Nu, mai bine să ajung în stradă, unde chiar că mi-e locul! Sau să-mi fac de cap cu Rogojin, sau să mă fac spălătoreasă de mîine! Căci nimic din ce am pe mine nu-i al meu; dacă plec, i-arunc totul, ultima zdreanţă i-o las şi cine o să mă ia dacă rămîn fără nimic? Ia întreabă-l pe Ganea, m-ar lua? Păi nici Ferdîşcenko nu m-ar lua!...

— Ferdîşcenko, poate, nu v-ar lua, Nastasia Filippovna, sînt om sincer, o întrerupse Ferdîşcenko, în schimb prinţul v-ar lua! Uite, staţi şi vă plîngeţi, dar ia priviţi-l pe prinţ! Îl urmăresc de mult...

Curioasă, Nastasia Filippovna se răsuci spre prinţ.

— E adevărat? întrebă ea.

— E adevărat, şopti prinţul.

— M-aţi lua aşa cum sînt, fără nimic!

— V-aş lua, Nastasia Filippovna.

— Altă anecdotă! bombăni generalul. Puteam să ne aşteptăm la asta...

Cu privirea tristă, severă şi pătrunzătoare, prinţul se uita în ochii Nastasiei Filippovna, care continua să-l examineze.

— S-a găsit unul! spuse ea deodată, adresîndu-i-se iarăşi Dariei Alexeevna. Îl cunosc eu, chiar că o face din bunătatea inimii. Mi-am găsit binefăcătorul! De altminteri, poate că-i adevărat ce se zice despre el; cică-i... ţicnit. Dar cu ce-o să trăieşti dacă eşti aşa de îndrăgostit, încît dumneata, ca prinţ ce te afli, iei una ca mine, care-s de teapa lui Rogojin?

— Nastasia Filippovna, iau o femeie cinstită, nu una de teapa lui Rogojin, spuse prinţul.

— Eu sînt aia cinstită?

— Dumneavoastră.

— Ei, asta-i... din romane! Scumpe prinţ, toate astea-s năluciri de altădată, acum lumea s-a deşteptat şi vede că-s neghiobii! Şi-apoi, cum să te însori, cînd dumneata însuţi ai avea nevoie de o dădacă!

Prinţul se ridică şi, cu voce tremurătoare, sfioasă, dar în acelaşi timp cu aerul unui om profund convins, rosti:

— Nu ştiu nimic, Nastasia Filippovna, n-am văzut nimic, aveţi dreptate, dar... voi considera că nu eu, ci dumneavoastră îmi faceţi mie onoarea. Eu sînt un nimeni, însă dumneavoastră aţi suferit şi aţi ieşit curată din iadul acesta, ceea ce e mult. Şi de ce să vă ruşinaţi şi să plecaţi cu Rogojin? De vină-i numai febra... Domnului Toţki i-aţi restituit cele şaptezeci şi cinci de mii şi spuneţi că renunţaţi la tot ce-i aici, aşa ceva n-ar face nimeni dintre cei prezenţi. Eu... Nastasia Filippovna... vă iubesc. Aş muri pentru dumneavoastră, Nastasia Filippovna. N-o să permit nimănui să spună ceva despre dumneavoastră, Nastasia Filippovna. Dacă vom fi săraci, voi munci, Nastasia Filippovna...

După ultimele cuvinte se auzi chicotitul lui Ferdîşcenko, al lui Lebedev şi chiar generalul sforăi cumva cu mare nemulţumire. Ptiţîn şi Toţki nu puteau să nu zîmbească, dar se abţineau. Ceilalţi rămaseră pur şi simplu cu gura căscată de uimire.

— ...Însă, poate, nu vom fi săraci, ci foarte bogaţi, Nastasia Filippovna, continuă prinţul pe acelaşi ton sfios. De fapt, nu ştiu precis şi-i păcat că pînă acum n-am izbutit să aflu nimic toată ziua, însă în Elveţia am primit o scrisoare din Moscova de la un domn Salazkin, care mă înştiinţează că s-ar putea să primesc o moştenire foarte mare. Iată scrisoarea.

Într-adevăr, prinţul scoase o scrisoare din buzunar.

— Nu cumva aiurează? mormăi generalul. E o adevărată casă de nebuni!

Se lăsă o tăcere de o clipă.

— Prinţe, mă înşel eu sau aţi spus că scrisoarea este de la Salazkin?

întrebă Ptiţîn. E un om foarte cunoscut în anumite cercuri; e un cunoscut misit în afaceri şi, dacă v-a înştiinţat el, puteţi să aveţi încredere. Din fericire, îi cunosc scrisul, pentru că am avut recent o treabă... Dacă mi-aţi da voie să arunc o privire, poate că aş fi în măsură să vă spun ceva.

Tăcut, cu mîna tremurătoare, prinţul îi întinse scrisoarea.

— Cum se poate? sări generalul, uitîndu-se la ceilalţi ca un descreierat. Chiar să fie o moştenire la mijloc?

Toţi îşi aţintiră privirile spre Ptiţîn, care citea scrisoarea. Curiozitatea generală primise un impuls nou şi extraordinar.

Ferdîşcenko nu-şi găsea astîmpărul; Rogojin privea nedumerit şi, teribil de alarmat, îşi muta privirea de la prinţ la Ptiţîn şi invers. În aşteptare, Daria Alexeevna şedea ca pe spini. Nici măcar Lebedev nu rezistă, ieşi din colţul său şi, chinuindu-se de mama focului, începu să citească peste umărul lui Ptiţîn, avînd aerul unui om care se teme că din clipă în clipă va fi luat la pumni pentru asta.

53 Pseudonimul scriitorului Alexandr Alexandrovici Bestujev (1797-1837), autorul unui mare număr de nuvele şi romane de succes.

54 Unitate tradiţională de măsură, egală cu 4,4 cm.

55* Domn cu camelii (fr.)

XVI

— Afacerea e sigură, anunţă, în sfîrşit, Ptiţîn, împăturind scrisoarea şi întinzîndu-i-o prinţului. Fără bătaie de cap, pe baza unui testament indiscutabil al unei mătuşi, primiţi un capital extrem de mare.

— Imposibil! exclamă generalul, parcă ar fi tras cu tunul.

Toţi rămăseseră din nou cu gurile căscate.

Adresîndu-i-se în special lui Ivan Feodorovici, Ptiţîn dădu lămuriri că prinţului, cu vreo cinci luni în urmă, îi murise o mătuşă, pe care acesta n-o întîlnise niciodată personal, soră mai mare a mamei prinţului, fiica lui Papuşin, negustor care făcuse parte din cea de-a treia breaslă a Moscovei, mort sărac şi falit. Însă fratele mai mare al acestui Papuşin, care murise şi el de curînd, fusese un negustor renumit şi bogat. Cam cu un an în urmă, aproape în decursul aceleiaşi luni, îi muriseră cei doi fii, singurii pe care îi avea. Această nenorocire l-a zdrobit atît de tare, încît în scurt timp însuşi bătrînul s-a îmbolnăvit şi a murit. Era văduv, n-avea absolut nici un moştenitor, în afară de mătuşa prinţului, care era nepoata dreaptă a lui Papuşin, o femeie foarte săracă, oploşită în casa acestuia. În timpul primirii moştenirii, această mătuşă era şi ea pe moarte din pricina dropicii, dar de îndată încercase să dea de urma prinţului, încredinţîndu-i această treabă lui Salazkin, şi apucase să-şi facă testamentul. Probabil nici prinţul, nici doctorul la care acesta locuise în Elveţia nu doriseră să aştepte înştiinţări oficiale sau să ceară relaţii, iar prinţul, cu scrisoarea lui Salazkin în buzunar, se hotărîse să vină personal...

— Vă pot spune un singur lucru, încheie Ptiţîn, adresîndu-i-se prinţului: totul e indiscutabil şi legal, şi cuvintele scrise de Salazkin cu privire la indiscutabilitatea şi legalitatea problemei dumneavoastră le puteţi lua drept bani curaţi, pe care îi aveţi în buzunar. Vă felicit, prinţe! Poate că şi dumneavoastră veţi căpăta vreun milion şi jumătate, dacă nu cumva chiar mai mult. Papuşin a fost un negustor foarte bogat.

— Halal de prinţul Mîşkin, ultimul din neamul său! zbieră Ferdîşcenko.

— Ura! strigă Lebedev cu vocea lui răguşită, de om beat.

— Şi eu care adineaori l-am împrumutat pe sărmanul de el cu douăzeci şi cinci de ruble, ha-ha-ha! Curată fantasmagorie! spuse generalul, aproape buimăcit de mirare. Ei, felicitări, felicitări! Şi, ridicîndu-se, se duse la prinţ şi-l îmbrăţişă. După el, şi ceilalţi începură să se ridice, înghesuindu-se în jurul prinţului. Chiar şi cei retraşi îndărătul draperiei începură să-şi

facă apariţia în salon. Se iscă o rumoare de voci, exclamaţii, unii chiar cerură şampanie, începură înghesuiala şi agitaţia. Pentru o clipă mai că nu uitară de Nastasia Filippovna şi că aceasta era amfitrioana seratei. Însă încetul cu încetul, aproape toţi deodată, îşi amintiră că prinţul i-a cerut mîna. Deci, lucrurile începură să pară de trei ori mai smintite şi neobişnuite ca înainte. Profund uimit, Toţki strîngea din umeri: mai că nu era singurul care rămăsese pe scaun, restul musafirilor se îngrămădeau împrejurul mesei. Mai tîrziu toţi aveau să afirme că exact din momentul acesta Nastasia Filippovna şi-a ieşit din minţi. Continua să stea jos şi îi învăluia pe toţi într-o privire ciudată, mirată, parcă încercînd şi neputînd înţelege cum stau lucrurile. Apoi, brusc, i se adresă prinţului şi, încruntîndu-şi ameninţător sprîncenele, îl privi cu atenţie; dar nu dură decît o clipă; poate i s-o fi părut că e vorba de o glumă, de o bătaie de joc; însă înfăţişarea prinţului o făcuse să uite această bănuială. Căzu pe gînduri, zîmbi apoi din nou, parcă neştiind nici ea precis de ce zîmbeşte...

— Înseamnă că sînt într-adevăr prinţesă! şopti ea ca pentru sine, ironic şi, uitîndu-se întîmplător la Daria Alexeevna, izbucni în rîs. Deznodămîntul e neaşteptat... eu... nu m-am gîndit... Dar, domnilor, de ce staţi în picioare? Fiţi buni şi luaţi loc, felicitaţi-ne pe mine şi pe prinţ! Cineva, mi se pare, a cerut şampanie; Ferdîşcenko, du-te şi porunceşte să se aducă. Katia, Paşa, spuse ea zărindu-şi cameristele în dreptul uşii, veniţi încoace, mă mărit, aţi auzit? Cu prinţul, are un milion şi jumătate, e prinţul Mîşkin şi mă ia de soţie!

— Era şi timpul, draga mea, să fie într-un ceas bun! Nu lăsa să-ţi scape norocul! strigă Daria Alexeevna, adînc zguduită de cele întîmplate.

— Stai lîngă mine, prinţe, continuă Nastasia Filippovna, uite-aşa; uite că vine şi şampania; felicitaţi-ne, deci, domnilor!

— Ura! strigară mai multe glasuri. Mulţi se dăduseră aproape de şampanie, inclusiv mai toată banda lui Rogojin. Însă, deşi strigau sau erau gata să strige, mulţi dintre ei, cu toată ciudăţenia împrejurărilor şi a situaţiei, simţeau că decorul se modifică. Alţii erau derutaţi şi aşteptau neîncrezători. Iar alţii şuşoteau că treaba aceasta e dintre cele mai obişnuite, că s-au mai văzut prinţi însurîndu-se cu te-miri- cine, chiar şi cu ţigănci luate de-a dreptul din şatră. În ceea ce-l privea pe Rogojin, acesta stătea în picioare şi se uita în jur, cu faţa strîmbată într-un zîmbet imobil, nedumerit.

— Prinţe, dragule, vino-ţi în fire! îi şopti îngrozit generalul, apropiindu-se dintr-o parte şi trăgîndu-l pe prinţ de mînecă.

Nastasia Filippovna observă şi izbucni în rîs.

— Nu, generale! De-acum sînt şi eu prinţesă, doar aţi auzit că prinţul mă va ocroti! Afanasi Ivanovici, măcar dumneavoastră felicitaţi-mă!

De-acum voi putea sta peste tot alături de soţia dumneavoastră; ce ziceţi, e convenabil să ai un asemenea soţ? Un milion şi jumătate, prinţ şi, cum se zice, idiot pe deasupra, ce-ar putea fi mai bun? De-abia de-acum începe viaţa adevărată! Ai întîrziat, Rogojin! Ia-ţi iute pachetul, mă mărit cu prinţul şi sînt mai bogată decît tine!

Dar Rogojin înţelesese situaţia. O suferinţă inexprimabilă i se întipări pe faţă. Îşi plesni palmele, din piept îi ţîşni un geamăt.

— Renunţă! îi strigă el prinţului.

Toţi începură să rîdă.

— De dragul tău să renunţe? îl şfichiui, triumfătoare, Daria Alexeevna. Ia te uită la el, mujicul, a trîntit banii pe masă! Prinţul o ia de soţie, pe cînd tu ai vrut să faci scandal!

— Şi eu o iau de soţie! O iau chiar acum, în clipa asta! Dau tot...

— Ia vezi, ai venit beat de la cîrciumă, va trebui să te dăm afară! repetă indignată Daria Alexeevna.

Rîsetele se înteţiră.

— Ascultă, prinţe, i se adresă acestuia Nastasia Filippovna, uite cum se tocmeşte mujicul pentru logodnica dumitale.

— E beat, spuse prinţul. Vă iubeşte foarte mult.

— Şi mai tîrziu n-o să-ţi fie ruşine că logodnica dumitale era cît pe ce să plece cu Rogojin?

— Aveaţi febră, şi acum mai aveţi încă febră, sînteţi parcă în delir.

— Şi n-o să-ţi fie ruşine cînd mai apoi o să ţi se spună că soţia dumitale a fost ţiitoarea lui Toţki?

— Nu, n-o să-mi fie... Nu de bunăvoie aţi ajuns la Toţki.

— Şi niciodată n-o să-mi cauţi pricină?

— N-o să vă caut.

— Ai grijă, nu garanta pentru toată viaţa.

— Nastasia Filippovna, zise prinţul încet şi parcă cu compasiune, v-am spus adineaori că, acceptînd, nu eu, ci dumneavoastră îmi faceţi mie o onoare. La aceste cuvinte, aţi rîs şi i-am auzit şi pe ceilalţi rîzînd. Poate că m-am exprimat foarte ridicol şi am fost caraghios, dar mi s-a părut întotdeauna că... înţeleg în ce constă onoarea şi sînt sigur că am spus adevărul. Acum aţi vrut să vă nenorociţi iremediabil, pentru că niciodată nu v-aţi fi iertat singură acest pas; şi nu sînteţi vinovată cu nimic. Nu se poate ca viaţa dumneavoastră să nu mai aibă nici un rost. Ce importanţă are faptul că a venit Rogojin, iar Gavrila Ardalionovici a vrut să vă înşele? De ce pomeniţi mereu despre asta? Aţi făcut ceva de care puţini sînt capabili, asta v-o repet, şi dacă aţi vrut să plecaţi cu Rogojin, hotărîrea asta aţi luat-o fiind bolnavă, în criză. Şi acum mai sînteţi în criză, aşa că ar fi mai bine să vă

băgaţi în pat. Chiar de mîine v-aţi fi făcut spălătoreasă şi tot n-aţi fi rămas cu Rogojin. Sînteţi mîndră, Nastasia Filippovna, dar sînteţi, poate, atît de nefericită, încît vă consideraţi vinovată. Aveţi nevoie de multă îngrijire, Nastasia Filippovna. Eu voi avea grijă de dumneavoastră. Adineaori v-am văzut portretul şi am avut impresia că revăd un chip cunoscut. De îndată, mi s-a părut că m-aţi mai chemat cîndva... Eu... eu o să vă respect toată viaţa, Nastasia Filippovna, încheie prinţul brusc, ca şi cum şi-ar fi venit în fire, roşind şi dîndu-şi seama faţă de ce oameni spune aceste cuvinte.

Din pudoare, Ptiţîn chiar îşi plecase capul şi privea în pămînt. Toţki se gîndi în sinea lui: „O fi el idiot, dar ştie că vorba dulce mult aduce, asta-i natura umană!“ Remarcă şi prinţul, dintr-un colţ, privirea scăpărătoare a lui Ganea, cu care acesta parcă ar fi vrut să-l prefacă în scrum.

— Ce om bun! exclamă înduioşată Daria Alexeevna.

— Un om cu carte, dar pierdut iremediabil! şopti generalul cu jumătate de gură.

Toţki îşi luă pălăria şi se pregătea să se ridice, ca să dispară neobservat. Făcu cu generalul un schimb de priviri, să plece împreună.

— Mulţumesc, prinţe, pînă acum nimeni nu a vorbit aşa cu mine, rosti Nastasia Filippovna. Toţi s-au tocmit pentru mine, dar nici un om cumsecade nu m-a cerut în căsătorie. Aţi auzit, Afanasi Ivanovici? Ce părere aveţi despre ce-a spus prinţul? Aproape că e la limita bunei-cuviinţe... Rogojin! Mai stai, nu te grăbi să pleci! De fapt, văd că n-ai de gînd să pleci. Poate că, totuşi, voi pleca cu tine. Unde voiai să mă duci?

— La Ekaterinhof[56], îi raportă Lebedev din colţul său, iar Rogojin doar tresări şi o privi cu ochi mari, nevenindu-i să creadă. Era năucit de tot, de parcă ar fi primit o lovitură puternică în moalele capului.

— Ce-i cu tine, ce spui, scumpo! Chiar că te-a apucat o criză: ţi-ai ieşit din minţi? strigă speriată Daria Alexeevna.

— Chiar ai crezut, spuse rîzînd cu hohote Nastasia Filippovna şi sări de pe canapea, că aş putea să-l nenorocesc pe pruncul ăsta? Asta i-ar pica tocmai la ţanc lui Afanasi Ivanovici: lui îi plac copiii! Hai, Rogojin! Pregăteşte-ţi pachetul! N-are a face că vrei să te însori, banii dă-i totuşi încoace. Nu-i mare lucru nici să nu mă mărit cu tine. Ai crezut că rămîi cu banii dacă te-ai hotărît să mă iei de nevastă? Nu ţine! Şi eu sînt neruşinată! I-am fost ţiitoare lui Toţki... Prinţe! Acum ţi se cuvine Aglaia Epancina, nu Nastasia Filippovna, ca să te-arate Ferdîşcenko cu degetul! Dumneata nu te temi, dar eu mă tem să nu te nenorocesc şi să te fac mai tîrziu să-mi reproşezi asta! Cît despre declaraţia dumitale că-ţi fac cinste, asta o ştie Toţki. Iar tu, Ganecika, ai lăsat-o pe Aglaia Epancina să-ţi scape; n-ai ştiut? Dacă nu te-ai fi tîrguit cu ea, s-ar fi măritat negreşit cu tine! Aşa sînteţi voi

toţi: e totuna pentru voi dacă aveţi de-a face cu femei cinstite sau necinstite! Nu sînteţi în stare să le deosebiţi... Ia uitaţi-vă cum se uită generalul cu gura căscată!

— Aici e Sodoma, Sodoma! repeta generalul, dînd din umeri. Şi el se ridicase de pe canapea; iarăşi erau toţi în picioare. Nastasia Filippovna părea cuprinsă de o stare de frenezie.

— Chiar pleacă! gemu prinţul, frîngîndu-şi mîinile.

— Credeai că nu? Poate că sînt şi eu mîndră, chiar dacă-s neruşinată! Adineaori ai zis că-s perfecţiunea întruchipată; frumoasă perfecţiune, care se duce într-o speluncă ca să se poată lăuda pe urmă că a dat cu piciorul într-un milion şi într-un titlu de prinţesă! Ei, ce soţie mai pot să-ţi fiu după toate astea? Afanasi Ivanovici, să ştiţi că chiar am zvîrlit milionul pe fereastră! Cum v-aţi putut închipui că, pentru cele şaptezeci şi cinci de mii ale dumneavoastră, voi crede că a dat norocul peste mine şi mă voi mărita cu Ganecika? Cele şaptezeci şi cinci de mii păstraţi-le dumneavoastră (nici măcar n-aţi ridicat preţul la o sută de mii; Rogojin a fost mai galant!); iar pe Ganecika o să-l consolez chiar eu, mi-a venit o idee. Iar acum vreau să petrec, doar sînt o femeie de stradă! Am stat zece ani la închisoare, mi-a venit şi mie norocul! Ce mai aştepţi, Rogojin? Fii gata, mergem!

— Mergem! zbieră Rogojin, aproape nebun de fericire. Hei... vin... pentru toată lumea! Iu-hu!

— Ia cu tine cîteva sticle, o să beau. Dar muzică o să fie?

— O să fie! Nu te-apropia! zbieră frenetic Rogojin, văzînd-o pe Daria Alexeevna înaintînd spre Nastasia Filippovna. E a mea! E toată a mea! Regina mea! Gata!

Se sufoca de bucurie; umbla împrejurul Nastasiei Filippovna şi striga la toţi: „Nu te apropia!“. Toată ceata lui se înghesuia acum în salon. Unii beau, alţii strigau şi rîdeau, toţi erau cît se poate de întărîtaţi şi degajaţi. Ferdîşcenko începu să se dea bine pe lîngă ei. Generalul şi Toţki dădură iarăşi să plece iute. Şi Ganea era cu pălăria în mînă, însă stătea tăcut în picioare şi nu-şi putea dezlipi ochii de la spectacolul ce se desfăşura în faţa lui.

— Nu te apropia! striga Rogojin.

— Lasă zbieretele! îi spuse rîzînd Nastasia Filippovna. Încă mai sînt stăpînă în casa mea; dacă vreau, pun să ţi se dea brînci afară. Încă nu ţi-am luat banii, uite-i acolo; adu-i încoace, tot pachetul! În pachetul ăsta sînt o sută de mii? Ptiu, ce mîrşăvie! Ce vrei, Daria Alexeevna? Era mai bine să-l nenorocesc? (Arătă spre prinţ.) Care însurătoare, cînd i-ar trebui mai degrabă o dădacă? O să-i ţină generalul loc de dădacă, uite cum se învîrteşte

pe lîngă el! Ţine minte, prinţe, logodnica dumitale a luat banii pentru că-i destrăbălată, iar dumneata voiai să te însori cu ea! Şi de ce plîngi, mă rog? Ţi-e sufletul amărît? Mai bine rîzi, ca mine! continuă Nastasia Filippovna, căreia îi străluceau şi ei două lacrimi mari pe obraji. Încrede-te în timp, totul o să treacă! Mai bine să te răzgîndeşti acum decît pe urmă... De ce v-a apucat pe toţi plînsul? Uite, şi Katia plînge! Ce-i cu tine, Katia, draga mea? Ţie şi Paşei vă las destul, am şi dat dispoziţiile trebuincioase; acum rămîneţi cu bine! Eşti fată cinstită şi te-am pus să mă slujeşti pe mine, care-s o destrăbălată... E mai bine aşa, prinţe, zău că-i mai bine, altfel mai tîrziu ai fi început să mă dispreţuieşti şi tot n-am fi avut parte de fericire! Nu jura, căci nu cred! Şi ce prosteşte ar fi ieşit!... Nu, mai bine să ne despărţim prieteneşte căci şi eu sînt visătoare şi n-ar merge! Crezi că eu n-am visat la dumneata? Ai dreptate, de mult te-am visat, încă de pe cînd locuiam la moşia lui, căci cinci ani am stat acolo singură-singurică; mă gîndeam, mă lăsam furată de visuri şi întotdeauna îmi închipuiam că unul ca dumneata, bun la suflet, cinstit, frumos şi aşa de prostuţ, o să vină deodată şi-o să-mi spună: „Nu sînteţi vinovată, Nastasia Filippovna, şi vă ador!“ Da, se-ntîmpla să am asemenea visuri, să-nnebunesc nu alta... Dar venea ăstălalt; în fiecare an îşi petrecea la ţară cîte două luni, mă ruşina, mă insulta, mă punea pe jar, mă pîngărea şi pleca... de-o mie de ori am vrut să mă arunc în iaz, dar am fost laşă, n-am avut destul curaj; acum însă... Rogojin, eşti gata?

— Gata! Nu te-apropia!

— Gata! se auziră cîteva glasuri.

— Ne-aşteaptă troicile cu zurgălăi!

Nastasia Filippovna înşfăcă pachetul.

— Ganka, mi-a venit o idee; vreau să te răsplătesc; de ce să pierzi totul? Rogojin, se tîrăşte pentru trei ruble pînă la Vasilievski Ostrov!

— Se tîrăşte!

— Ei bine, ascultă, Ganea, vreau să-ţi privesc sufletul pentru ultima oară; m-ai chinuit şi tu trei luni încheiate; acum e rîndul meu. Uite pachetul ăsta, în el sînt o sută de mii! Acum îl arunc în focul din şemineu, uite-aşa, de faţă cu toată lumea, toţi sînt martori! De îndată ce flăcările cuprind tot pachetul, scoate-l din foc, dar fără mănuşi, cu mîinile goale; suflecă-ţi mînecile şi scoate pachetul din flăcări! Dacă-l scoţi, e al tău, toată suta de mii e a ta! O să te frigi un pic la degete, dar gîndeşte-te şi tu: o sută de mii! Nu-i mare lucru să-i scoţi! Iar eu o să-ţi admir sufletul cînd o să-ţi bagi mîinile în foc după banii mei. Toţi sînt martori că pachetul va fi al tău; şi, dacă nu-l scoţi, banii n-au decît să ardă, n-o să las pe nimeni să se apropie. La o parte! Daţi-vă toţi la o parte! Sînt banii mei! I-am luat de la Rogojin ca să-mi petrec o noapte cu el. Ai mei sînt banii, Rogojin?

— Ai tăi, bucuria mea! Ai tăi, regino!

— Ei bine, daţi-vă toţi la o parte, fac ce vreau! Să nu încercaţi să mă împiedicaţi! Ferdîşcenko, aţîţă focul!

— Nastasia Filippovna, nu mă ascultă mîinile! îi răspunse stupefiat Ferdîşcenko.

— E-eh! strigă Nastasia Filippovna, înşfăcă vătraiul, răscoli două bucăţi de lemn care ardeau mocnit şi, de îndată ce răbufniră flăcările, aruncă pachetul în ele.

Se auziră ţipete; mulţi chiar îşi făcură cruce.

— A înnebunit, e nebună! se auzea din toate părţile.

— Oare n-ar... trebui s-o legăm? îi şopti generalul lui Ptiţîn. Sau să trimitem după... E clar că şi-a ieşit din minţi, nu-i aşa? Şi-a ieşit?

— N-nu, poate că nu-i tocmai nebunie, răspunse Ptiţîn, care era alb la faţă ca varul şi tremura, nefiind în stare să-şi ia ochii de la pachetul care începuse să ardă.

— Nu-i nebună? Nu-i aşa că-i nebună? se repezi generalul la Toţki.

— V-am spus doar că e o femeie *pitorească,* bîigui Afanasi Ivanovici, care pălise şi el puţin.

— Dar, totuşi, sînt o sută de mii!

— Doamne, Doamne! se auzea din toate părţile. Toţi se îngrămădiseră împrejurul căminului, toţi voiau să vadă, toţi exclamau... Unii chiar urcară în picioare pe scaune, ca să privească peste capetele celorlalţi. Daria Alexeevna se repezi în camera de-alături şi, speriată, şuşotea ceva cu Katia şi Paşa. Frumoasa nemţoaică fugise.

— Măicuţă! Regino! Atotputernico! zbiera Lebedev, tîrîndu-se în genunchi în faţa Nastasiei Filippovna şi întinzîndu-şi mîinile spre şemineu. Sînt o sută de mii! O sută de mii! Am văzut cu ochii mei cum au fost împachetaţi! Măicuţă! Milostivo! Porunceşte să-i scot eu din cămin: intru cu totul, îmi bag în flăcări capul alb! Soţia mi-i bolnavă, n-o ţin picioarele, am treisprezece copii, toţi orfani, pe tata l-am înmormîntat săptămîna trecută, sînt un om care rabdă de foame, Nastasia Filippovna! Şi, zbierînd astfel, dădu să se tîrască spre şemineu.

— La o parte! strigă Nastasia Filippovna, îmbrîncindu-l. Daţi-vă la o parte cu toţii! Ganea, ce mai stai? Să nu-ţi fie ruşine! Pune mîna! E norocul tău!

Însă Ganea şi-aşa suportase prea mult în ziua şi în seara aceasta şi nu era pregătit pentru o asemenea ultimă încercare neaşteptată.

Spectatorii se împărţiseră în două grupuri şi el rămăsese faţă în faţă cu Nastasia Filippovna, la trei paşi de ea. Femeia stătea chiar lîngă şemineu şi aştepta, ţintuindu-l cu privirea ei arzătoare, sfredelitoare. Ganea, în frac,

cu pălăria şi mănuşile în mîini, stătea în faţa ei tăcut, fără să-i răspundă, privind flăcările cu braţele încrucişate. Un zîmbet smintit rătăcea pe faţa lui albă ca varul. Ce-i drept, nu-şi putea lua ochii de la pachetul în flăcări; însă părea că-n sufletul lui pătrunsese ceva nou; parcă jurase să reziste torturii; nu se mişca din loc; peste cîteva clipe, toţi îşi dădură seama că Ganea nu se va duce să scoată pachetul, că nu vrea să se ducă.

— Hei, dacă ard banii, tot tu te faci de ruşine! îi strigă Nastasia Filippovna. După asta o să te spînzuri, nu glumesc!

Flăcările răbufnite între cele două bucăţi de lemn aproape mistuite la început părură că s-au stins, atunci cînd pachetul căzuse pe ele, apăsîndu-le. Dar o flăcăruie albastră se mai ţinea încă de o muchie a lemnului de dedesubt. În sfîrşit, o limbă de foc subţire, lungă, linse şi pachetul, flacăra se agăţă şi fugi în sus pe marginile hîrtiei şi deodată tot pachetul se aprinse în şemineu şi o vîlvătaie vie se avîntă în sus. Un „ah!“ izbucni din toate piepturile.

— Măiculiţă! se tîngui Lebedev, repezindu-se iarăşi, dar Rogojin îl trase înapoi şi îl îmbrînci.

Toată făptura lui Rogojin se concentrase în privirea lui imobilă. Nu-şi mai putea lua ochii de la Nastasia Filippovna, era fascinat, se simţea în al nouălea cer.

— Chiar că-i regină! repeta el mereu, adresîndu-se tuturor, la nimereală. Uite-aşa facem noi! striga el, nebun de bucurie. Ei, şnapanilor, care dintre voi e-n stare de aşa ceva, ha?

Prinţul observa totul trist şi tăcut.

— Îl scot cu dinţii numai pentru o mie! se oferi Ferdîşcenko.

— Cu dinţii l-aş scoate şi eu! scrîşni domnul cu pumnii, postat în spatele celorlalţi, peste care dăduse o criză de adevărată disperare. L-la naiba! Arde, arde totul! strigă el, văzînd flacăra.

— Arde, arde! strigară toţi deodată, dînd să înainteze spre şemineu.

— Ganea, nu te mai fandosi, îţi spun pentru ultima oară!

— Du-te! urlă Ferdîşcenko, cuprins de o frenezie categorică, repezindu-se la Ganea şi trăgîndu-l de mînecă. Du-te, fanfaronule! O să ardă! Ah, bl-leste-matul!

Ganea îl îmbrînci cu putere pe Ferdîşcenko, îi întoarse spatele şi porni spre uşă; dar, nu făcuse nici doi paşi, cînd se clătină şi se prăbuşi pe duşumea.

— A leşinat! strigară toţi.

— Măiculiţă, ard banii! răcni Lebedev.

— Ard degeaba! se auzeau ţipete din toate părţile

— Katia, Paşa, daţi-i apă, spirt! strigă Nastasia Filippovna, înşfăcă

vătraiul şi apucă cu el pachetul.

Aproape toată hîrtia din exterior arsese şi se prefăcuse în scrum, însă de îndată remarcară că interiorul era neatins.

Teancul de bani fusese învelit într-un ziar împăturit în trei şi banii erau întregi. Toţi răsuflară uşuraţi.

— Poate că vreo miişoară s-o fi stricat un pic, dar restul au scăpat neatinşi, rosti cu înduioşare Lebedev.

— Toţi sînt ai lui! Pachetul e al lui! Aţi auzit, domnilor? anunţă Nastasia Filippovna, punînd banii lîngă Ganea. Nu a făcut-o totuşi, a rezistat! Deci orgoliul e mai tare în el decît lăcomia de bani. Nu-i nimic, îşi vine în fire! Altfel, n-ar fi fost mare lucru să mă înjunghie... Uite că a şi început să-şi revină. Generale, Ivan Petrovici, Daria Alexeevna, Katia, Paşa, Rogojin, aţi auzit? Pachetul e al lui, al lui Ganea. I-l dau în deplină proprietate, ca recompensă pentru... orice-o fi! Spuneţi-i. Şi banii lăsaţi-i acolo, lîngă el... Rogojin, marş înainte! Rămîi cu bine, prinţe, pentru prima oară am văzut şi eu un om! Adio, Afanasi Ivanovici, *merçi*!

Toată ceata lui Rogojin, cu zgomote, cu tropăituri, cu ţipete, se repezi prin camere spre ieşire, urmîndu-i pe Rogojin şi pe Nastasia Filippovna.

În vestibul, fetele îi ţinură blana: bucătăreasa Marfa veni în fugă de la bucătărie. Nastasia Filippovna le sărută pe toate.

— Chiar ne părăseşti, maică? Unde-o să te duci? Şi încă în ziua ta de naştere, într-o asemenea zi? o întrebau fetele cu ochii înlăcrimaţi, sărutîndu-i mîinile.

— În stradă mă duc, Katia, doar ai auzit, acolo mi-e locul, dacă nu cumva o să mă fac spălătoreasă! Am terminat cu Afanasi Ivanovici! Salutaţi-l din partea mea şi să nu mă pomeniţi de rău...

Prinţul se repezi iute spre ieşire, unde toţi urcau în patru troici cu zurgălăi. Generalul reuşi să-l ajungă din urmă, pe scară.

— Fii bun, prinţe, şi vino-ţi în fire! spuse el, apucîndu-l de mînă. Renunţă! Vezi cum e! Ca un tată îţi vorbesc...

Prinţul îl privi, însă, fără să-i spună o vorbă, îşi smulse mîna şi coborî în fugă.

Generalul îl zări pe prinţ ajungînd la poartă după ce troicile porniră în goană; prinţul opri prima birjă şi-i strigă vizitiului să-l ducă la Ekaterinhof, în urma troicilor. Apoi veni trăsurica generalului, trasă de trăpaşul cel sur, şi-l duse pe general spre casă, cu noi speranţe şi planuri, cu colierul de perle, pe care totuşi generalul nu uitase să-l ia cu el. Printre planuri, îi licări de vreo două ori imaginea seducătoare a Nastasiei Filippovna; generalul oftă:

— Păcat! Regret sincer! E o femeie pierdută! O femeie nebună!... Ei bine, de-acum prinţului nu Nastasia Filippovna îi trebuie...

Cîteva cuvinte de acelaşi fel, moralizatoare şi de bun- rămas, rostiră alţi doi convivi dintre oaspeţii Nastasiei Filippovna, care se deciseseră să meargă pe jos o bucată de drum.

— Ştiţi, Afanasi Ivanovici, se zice că aşa ceva se întîmplă la japonezi, spuse Ivan Petrovici Ptiţîn. Cică acolo cel ofensat se duce la cel care l-a jignit şi-i spune: „M-ai insultat şi de aceea am venit ca să-mi despic pîntecele sub ochii tăi“. Ei bine, spunînd asta, într-adevăr îşi spintecă pîntecele sub privirile ofensatorului şi simte, probabil, o satisfacţie extraordinară, ca şi cum chiar s-ar răzbuna. Există firi ciudate pe lume, Afanasi Ivanovici!

— Deci credeţi că întîmplarea de acum e cam în genul acesta, îi răspunse zîmbind Afanasi Ivanovici. Hm! Totuşi, aţi spus-o la modul inteligent... şi aţi făcut o comparaţie excelentă. Dar, stimabile Ivan Petrovici, aţi văzut cu ochii dumneavoastră că eu am făcut tot ce mi-a stat în putinţă; doar nu puteam face imposibilul, sînteţi de acord, nu? Şi fiţi de acord, totuşi, că această femeie posedă calităţi capitale... trăsături strălucite de caracter. Adineaori am vrut să-i strig, dacă mi-aş fi putut permite s-o fac în mijlocul vacarmului, că ea însăşi e cea mai bună justificare a mea pentru toate acuzaţiile pe care mi le aduce. Ia spuneţi-mi: cine nu s-ar lăsa uneori vrăjit de această femeie, cine nu şi-ar pierde capul... şi totul? Aţi văzut că ţărănoiul de Rogojin i-a pus pe masă o sută de mii! Să zicem că tot ce s-a întîmplat acum acolo e efemer, romantic, indecent, însă e pitoresc, însă e original, fiţi de acord cu mine. Doamne, ce ar fi putut ieşi dintr-un astfel de caracter, dublat de o frumuseţe atît de mare! Dar, cu toate eforturile, chiar în pofida educaţiei, totul s-a irosit! E un diamant neşlefuit, am mai spus-o de cîteva ori...

Şi Afanasi Ivanovici oftă adînc.

56 Palat, împrejmuit de un parc, aflat chiar la periferia Petersburgului, pe malul fluviului Neva, la vărsarea acestuia în Golful Finic.

PARTEA a II-a

I

La două zile după ciudata ispravă petrecută la aniversarea Nastasiei Filippovna, care a încheiat prima parte a povestirii noastre, prinţul Mîşkin se grăbi să plece la Moscova cu treburi legate de luarea în posesie a neaşteptatei moşteniri. Lumea vorbea atunci că puteau exista şi alte motive pentru o plecare atît de precipitată; însă despre acestea, ca şi despre aventurile prinţului Mîşkin la Moscova şi, în general, în decursul absenţei sale din Petersburg, putem să vă aducem la cunoştinţă doar puţine informaţii. Prinţul a lipsit exact şase luni şi chiar cei care aveau unele motive să se intereseze de soarta lui au putut afla prea puţine despre el în acest interval de timp. Ce-i drept, unii, deşi destul de rar, aflau oarecari zvonuri, dar şi acestea erau, în majoritatea lor, ciudate şi aproape întotdeauna contradictorii. Desigur, de prinţ se interesau cel mai mult membrii familiei Epancin, de la care acesta, plecînd, nu apucase nici măcar să-şi ia rămas- bun. De altminteri, între timp generalul s-a văzut cu el, chiar de două-trei ori; au avut nişte discuţii serioase. Dar, dacă Epancin se vedea cu prinţul, nu şi-a pus la curent familia asupra acestor întrevederi. De fapt, în primele zile, adică timp de aproape o lună de la plecarea lui, în casa familiei Epancin nu se obişnuia să se aducă vorba despre el. Numai generăleasa, Lizaveta Prokofievna, s-a exprimat chiar în primul moment „că s-a înşelat amarnic asupra prinţului“. Apoi, peste două sau trei zile, a adăugat, fără să-l pomenească pe prinţ, ci aşa, fără adresă, că „principala trăsătură de caracter pe care a avut-o în viaţă a fost faptul că s-a înşelat la nesfîrşit asupra oamenilor“. Şi, în sfîrşit, peste încă vreo zece zile, a conchis sub formă de sentinţă, supărîndu-se de ceva pe fete, că: „Ajunge cu greşelile! De-acum nu voi mai greşi“. Nu se poate să nu remarcăm, notînd toate acestea, că în casa lor un timp destul de îndelungat a domnit o atmosferă neplăcută. Era ceva greoi, încordat, nespus pînă la capăt, gata să degenereze într-o ceartă; toţi erau încruntaţi... Generalul era ocupat zi şi noapte, umbla cu treburi; arareori mai fusese văzut atît de ocupat şi activ, mai ales la slujbă. Cei de-acasă de-abia apucau să-l zărească. Cît despre domnişoarele Epancin, acestea, fireşte, n-au spus o vorbă cu voce tare. Poate că şi atunci cînd erau singure, între ele, şi-au spus prea puţine. Erau domnişoare mîndre, arogante, uneori chiar sfioase una faţă de alta, care, de

altfel, se înţelegeau nu doar de la primul cuvînt, ci chiar de la prima privire, aşa că uneori nici nu mai aveau de ce să vorbească.

Un observator din afară, dacă ar fi existat vreunul, n-ar fi putut decît să tragă următoarea concluzie: că, judecînd după toate cele spuse mai sus, adică după puţinele date relatate, prinţul reuşise totuşi să lase în casa Epancinilor o impresie deosebită, deşi îşi făcuse acolo apariţia o singură dată şi atunci doar în treacăt. Poate că va fi fiind impresia unei simple curiozităţi, explicabilă prin unele aventuri excentrice ale prinţului. Oricum ar fi însă, impresia a rămas.

Încetul cu încetul, şi zvonurile răspîndite prin oraş apucară să se cufunde în bezna necunoscutului. Ce-i drept, se povestea despre un ins, prinţ şi prostuţ (nimeni nu-i putea indica precis numele), care primise pe neaşteptate o moştenire uriaşă şi se însurase cu o franţuzoaică venetică, celebră dansatoare de cancan la *Château des Fleurs* din Paris. Însă alţii spuneau că moştenirea îi picase unui general şi că pe franţuzoaica aceea venetică, celebră dansatoare de cancan, o luase de nevastă un tînăr negustor rus, putred de bogat, care, la nuntă, numai din lăudăroşenie, beat fiind, arsese la lumînare bilete ale ultimului împrumut de loterie în sumă de exact şapte sute de mii de ruble. Dar toate aceste zvonuri se potoliră curînd, lucru la care au contribuit foarte mult împrejurările. De pildă, ceata lui Rogojin, şi în aceasta se aflau mulţi inşi care ar fi putut povesti ceva, a plecat grămadă la Moscova, cu însuşi şeful ei în frunte, aproape peste exact o săptămînă după grozava orgie de la Gara Ekaterinhof, la care fusese prezentă şi Nastasia Filippovna. Cîţiva dintre cei interesaţi, foarte puţini, aflaseră că după Ekaterinhof, chiar de a doua zi, Nastasia Filippovna fugise, dispăruse şi că, cică, apoi se descoperise, în sfîrşit, că plecase la Moscova; aşa că şi în deplasarea lui Rogojin la Moscova începură să găsească o oarecare coincidenţă cu acest zvon.

De asemenea, se iscară nişte zvonuri şi cu privire la Gavrila Ardalionovici Ivolghin, care, şi el, era destul de cunoscut în cercul său. Dar acestuia i se întîmplă ceva care curînd potoli, apoi chiar spulberă de tot toate vorbele urîte care se spuneau despre el: se îmbolnăvi foarte grav şi nu-şi mai putu face apariţia nici în societate, nici la serviciu. După ce zăcu bolnav o lună, se însănătoşi, dar, cine ştie de ce, renunţă cu totul la slujba pe care o avea la societatea pe acţiuni şi locul i-l ocupă altcineva. Nici acasă la generalul Epancin nu-şi mai făcu apariţia vreodată, aşa că şi la general începu să vină alt funcţionar. Duşmanii lui Gavrila Ardalionovici puteau crede că acestuia îi e atît de ruşine de cele ce i s-au întîmplat, încît nici nu mai are curajul să iasă din casă; însă el era într-adevăr bolnav: căzuse chiar în ipohondrie, se lăsa furat de gînduri, era nervos. În aceeaşi iarnă, Varvara

Ardalionovna se căsători cu Ptiţîn; toţi cei care-i cunoşteau atribuiau în mod direct această căsătorie împrejurării că Ganea nu mai voise să se întoarcă la ocupaţiile lui şi nu numai că încetase să-şi întreţină familia, dar avea el însuşi nevoie de întreţinere şi îngrijire.

Să remarcăm în paranteză că nici Gavrila Ardalionovici nu era pomenit vreodată în casa Epancinilor, de parcă nu doar în casa lor, ci nici chiar în lumea întreagă n-ar fi existat o asemenea persoană. Şi totuşi acolo aflară (şi chiar foarte curînd) despre el un amănunt foarte semnificativ, şi anume: în noaptea aceea fatală pentru el, după neplăcuta întîmplare de la Nastasia Filippovna, Ganea, întorcîndu-se acasă, nu se culcase, ci aşteptase, cu o nerăbdare febrilă, întoarcerea prinţului care plecase la Ekaterinhof şi revenise de acolo spre ora şase dimineaţa. Atunci Ganea intrase în camera lui, îi pusese pe masă teancul de bani pîrjoliţi pe care i-i dăruise Nastasia Filippovna, cînd zăcea leşinat. Îl rugase insistent pe prinţ să-i restituie, la prima ocazie, acest cadou Nastasiei Filippovna. Cînd intrase în camera prinţului, Ganea era ostil şi aproape disperat; dar, cică, între el şi prinţ s-au rostit cîteva cuvinte, după care Ganea a stat cu prinţul două ore, timp în care a plîns cu mare amărăciune. S-au despărţit în relaţii amicale.

Această ştire, aflată de toţi Epancinii, era, după cum s-a confirmat ulterior, absolut exactă. Desigur, e ciudat că asemenea ştiri puteau ajunge atît de repede la destinaţie şi aflate de cine trebuie; de exemplu, cele întîmplate la Nastasia Filippovna se ştiau deja chiar de-a doua zi, ba încă şi cu amănunte destul de precise. Cît despre veştile privitoare la Gavrila Ardalionovici, se putea bănui că acestea fuseseră aduse la cunoştinţa Epancinilor de Varvara Ardalionovna care-şi făcuse pe neaşteptate apariţia la domnişoarele Epancin şi chiar devenise foarte intimă cu ele, ceea ce o mira nespus pe Lizaveta Prokofievna. Însă Varvara Ardalionovna, deşi, cine ştie de ce, găsise cu cale să se împrietenească atît de bine cu domnişoarele Epancin, nu ar fi discutat cu ele despre fratele ei. Şi ea era o femeie destul de mîndră, avea un fel al ei de a se ţine mîndră, cu toate că înfiripase o prietenie în locul din care fratele ei mai că nu fusese alungat. Mai înainte, deşi le cunoştea pe domnişoarele Epancin, se văzuse rar cu acestea. De altfel, nici acum nu se prea arăta în salon şi intra, mai întotdeauna pe fugă, pe uşa din spate. Lizaveta Prokofievna n-o privise cu ochi buni nici înainte, n-o agrea nici acum, deşi o respecta foarte mult pe Nina Alexandrovna, mama Varvarei Ardalionovna. Se mira, se supăra, prietenia cu Varia o punea pe seama capriciilor şi a setei de putere pe care o manifestau fiicele ei, care „nici nu mai ştiu ce să scormonească numai ca să-i facă ei în ciudă“, dar Varvara Ardalionovna continuă totuşi să le viziteze atît înainte, cît şi după ce se căsătorise.

Nu trecu nici o lună de la plecarea prinţului şi generăleasa Epancina primi o scrisoare de la bătrîna contesă Belokonskaia, care plecase de vreo trei săptămîni la Moscova, la fiica ei cea mai mare, căsătorită, iar această scrisoare avu un efect vizibil asupra ei. Deşi nici fiicelor, nici lui Ivan Feodorovici nu le comunică nimic din scrisoare, judecînd după anumite semne, familia îşi dădu seama că e tulburată într-un fel deosebit, chiar emoţionată. Începu să vorbească deosebit de ciudat cu fetele şi numai despre lucruri neobişnuite; era clar că voia să spună ce are pe suflet, dar se abţinea din cine ştie ce motive. În ziua primirii scrisorii, a fost drăguţă cu toată familia, chiar le-a sărutat pe Aglaia şi pe Adelaida, căindu-se de ceva faţă de acestea, însă ele n-au izbutit să afle ce vină îşi asumase. Deveni brusc îngăduitoare pînă şi cu Ivan Feodorovici, pe care toată luna îl ţinuse în dizgraţie. Fireşte, chiar de-a doua zi regretă teribil sentimentalismul ei din ajun, pînă la prînz apucă să se certe cu toţi, însă spre seară orizontul se însenină din nou. În general, toată săptămîna continuă să se afle într-o stare de spirit destul de senină, ceea ce nu i se mai întîmplase de mult.

Dar, peste încă o săptămînă, primi de la Belokonskaia altă scrisoare şi de data aceasta generăleasa se decise să-şi dea drumul la gură. Declară solemn că „bătrîna Belokonskaia“ (nu-i spunea niciodată altfel prinţesei, cînd aceasta nu era de faţă) îi transmite veşti liniştitoare despre insul acela... „ciudat, adică despre prinţ!“ Bătrîna l-a căutat la Moscova, s-a interesat de el, a aflat ceva foarte frumos; în cele din urmă, prinţul a venit în persoană la ea şi i-a făcut o impresie aproape extraordinară. „Asta se vede din faptul că îl invită să vină la ea în fiecare dimineaţă, între orele unu şi două, şi că acesta o vizitează zilnic, iar prinţesei nu i s-a urît pînă acum de el“, încheie generăleasa, adăugînd că, datorită „bătrînei“, prinţul a început să fie primit de două-trei familii din lumea bună. „E bine că nu şade toată ziua în casă şi nu se ruşinează ca prostul.“ Fetele, cărora li se transmiseseră aceste veşti, făcură imediat observaţia că mama le ascunde multe lucruri din scrisoare. Poate că aflaseră ceva prin intermediul Varvarei Ardalionovna, care putea să fie la curent cu tot ce ştia Ptiţîn despre prinţ şi despre şederea acestuia la Moscova. Iar Ptiţîn putea şti chiar mai multe decît toţi. Însă, în ce priveşte afacerile, era un om extrem de tăcut, deşi, fireşte, Variei îi destăinuia totul. Din această pricină, pe loc, generăleasa începu s-o urască şi mai mult pe Varvara Ardalionovna.

Însă, oricum ar fi, gheaţa a fost spartă şi deodată a început să se poată vorbi despre prinţ cu voce tare. Pe deasupra, încă o dată a ieşit în evidenţă impresia neobişnuită pe care prinţul o lăsase în casa Epancinilor. Generăleasa rămăsese chiar uimită de impresia pe care le-o făcuseră fiicelor ei ştirile aflate de la Moscova. Iar fetele, la rîndul lor, rămaseră şi ele uimite

de mama lor, care declarase atît de solemn că „principala trăsătură de caracter pe care a avut-o în viaţă a fost faptul că s-a înşelat la nesfîrşit asupra oamenilor“ şi care, simultan, îl dăduse pe prinţ în grija „puternicei“ bătrîne Belokonskaia, la Moscova, în condiţiile în care, cu siguranţă, fusese nevoie de mari rugăminţi ca să obţină această protecţie, pentru că „bătrîna“, în anumite cazuri, se punea greu în mişcare.

Dar, întrucît se spărsese gheaţa şi se simţea o adiere nouă, generalul se grăbi să se destăinuie şi el. Se dovedi că şi acesta manifestase un interes neobişnuit. Le comunică, cu toate acestea, doar „aspectul practic al problemei“. Se dovedi că el, în interesul prinţului, apelase – ca să-l ţină sub observaţie pe acesta şi mai ales pe Salazkin, cel care îl îndruma – la doi domni foarte loiali şi influenţi în felul lor la Moscova. Tot ce se spunea despre moştenire, „să zicem, despre faptul moştenirii“, era adevărat, dar, în cele din urmă, moştenirea s-a dovedit a nu fi cîtuşi de puţin atît de importantă, cum s-a răspîndit vestea la început. Averea era pe jumătate încurcată, ieşiseră la iveală datorii, apăruseră nişte pretendenţi, ba chiar şi prinţul, în pofida tuturor îndrumărilor, se purta în modul cel mai nepractic cu putinţă. Acum, cînd „gheaţa tăcerii“ a fost spartă, generalul e gata să spună: „Desigur, să-i dea Dumnezeu sănătate“, cu „toată sinceritatea sufletului“, pentru că prinţul o merită, deşi „e cam dus de-acasă“. Însă, într-adevăr, a făcut tîmpenii: au apărut, de pildă, creditori ai negustorului decedat, care, cu documente îndoielnice, de tot nimicul, iar alţii, mirosind ce fel de om este prinţul, au venit chiar fără documente, şi ce credeţi? Prinţul i-a despăgubit aproape pe toţi, cu toate că prietenii i-au adus la cunoştinţă că toţi aceşti omuleţi şi creditoraşi n-au absolut nici un drept; şi i-a despăgubit numai pentru că s-a dovedit că unii dintre aceştia rămăseseră într-adevăr în pagubă.

Generăleasa spuse şi ea că tot cam aşa ceva îi scrie şi ei Belokonskaia şi că „e o prostie, o mare prostie; prostul nu poate fi vindecat“, adăugă ea cu un ton categoric, dar pe faţa ei se citea cît de mult se bucura de faptele acestui „prost“. Ca o concluzie la toate acestea, generalul observă că soţia lui manifestă faţă de prinţ un interes atît de mare, de parcă acesta i-ar fi fost fiu şi că pe Aglaia cam începuse s-o alinte teribil; văzînd acest lucru, generalul adoptă pentru un timp o ţinută de om versat.

Însă, iarăşi, această bună dispoziţie nu ţinu mult. Trecură doar două săptămîni şi din nou ceva se schimbă brusc, generăleasa se încruntă, iar generalul, ridicînd din umeri, se supuse iarăşi „gheţii tăcerii“. Problema era că, doar cu două săptămîni în urmă, primise o ştire care, deşi scurtă şi de aceea nu întru totul clară, era cît se poate de exactă; ştirea se referea la faptul că Nastasia Filippovna, dispărută mai întîi la Moscova, descoperită

tot la Moscova de Rogojin, dispărută din nou undeva şi iar găsită de acesta, îşi dăduse în cele din urmă cuvîntul că se va mărita cu el. Şi, iată, peste numai două săptămîni, Excelenţa Sa primi informaţia că Nastasia Filippovna a evadat pentru a treia oară, mai că nu din faţa altarului, şi că a dispărut de data aceasta undeva în gubernie şi că, tot atunci, a dispărut din Moscova şi prinţul Mîşkin, lăsîndu-şi treburile în grija lui Salazkin „împreună cu ea sau, pur şi simplu, s-a repezit pe urmele ei – asta nu se ştie, dar aici se ascunde ceva“, încheie generalul. Cît despre Lizaveta Prokofievna, primi şi ea nişte ştiri neplăcute. În cele din urmă, la două luni după plecarea prinţului, la Petersburg se stinse aproape orice zvon despre el, iar în casa Epancinilor „gheaţa tăcerii“ nu se mai spărgea. Însă Varvara Ardalionovna continua să le viziteze pe domnişoare.

Ca să terminăm cu aceste zvonuri şi înştiinţări, să adăugăm şi că în casa Epancinilor, spre primăvară, se produseră multe cotituri, aşa că le era greu să nu-l uite pe prinţ, care nu le dădea sau, poate, nici nu voia să le dea vreo veste despre dînsul. Încetul cu încetul, în timpul iernii, se hotărîră să-şi petreacă vara în străinătate, adică Lizaveta Prokofievna şi fiicele; generalul, fireşte, nu-şi putea permite să-şi piardă timpul cu „distracţii deşarte“. Hotărîrea fu luată la insistenţele repetate şi perseverente ale fetelor, care se convinseseră pe deplin că nu sînt duse în străinătate pentru că părinţii lor stau cu grija permanentă de a le găsi logodnici şi a le mărita. Poate că şi părinţii se convinseseră, în sfîrşit, că logodnicii pot fi întîlniţi şi în străinătate şi că o călătorie de o vară nu poate dăuna cu nimic, ci, într-un fel, ar fi chiar în măsură „să facă posibil“. Aici e locul să amintim că proiectata căsătorie a lui Afanasi Ivanovici Toţki cu cea mai mare dintre domnişoarele Epancin eşuase şi că cererea lui oficială nici nu fusese făcută. Se întîmplase cumva de la sine, fără mari discuţii şi fără lupte în sînul familiei. Din momentul plecării prinţului, totul se potolise de ambele părţi. Deci şi această împrejurare se numărase parţial printre cauzele proastei atmosfere care domnea pe atunci în casa Epancinilor, cu toate că generăleasa se exprimase tot atunci că acum, de bucurie, „şi-ar face cruce cu amîndouă mîinile“. Generalul, în pofida faptului că se afla în dizgraţie şi se simţea vinovat, se bosumflă totuşi pentru mult timp; îi părea rău de Afanasi Ivanovici: „Ce avere şi ce om iscusit!“ Puţin mai tîrziu, generalul află că lui Afanasi Ivanovici i se aprinseseră călcîiele după o franţuzoaică aflată în trecere prin Rusia, care era marchiză şi legitimistă, că această căsătorie va avea loc şi că Afanasi Ivanovici va fi luat la Paris, iar apoi undeva prin Bretania. „Asta-i, cu franţuzoaica e pierdut“, îşi zise generalul.

Iar doamnele Epancin se pregăteau să plece la începutul verii. Şi deodată o întîmplare veni şi le schimbă planurile, strămută totul într-o albie

nouă şi călătoria fu iarăşi amînată, spre marea bucurie a generalului şi generălesei. De la Moscova sosi un prinţ, prinţul Ş., de altminteri om renumit, cunoscut într-o lumină foarte favorabilă. Era unul dintre acei oameni, mai bine zis dintre acei lideri din ultimul timp, cinstiţi, modeşti, care în mod sincer şi conştient doresc să facă ceva util, care lucrează întotdeauna şi au rara şi fericita calitate că-şi găsesc întotdeauna de lucru. Neexpunîndu-se în văzul tuturor, evitînd înverşunarea şi vorbăria partidelor, neconsiderîndu-se printre primii, prinţul, totuşi, înţelesese foarte temeinic multe lucruri din ceea ce se întîmpla în ultimul timp. Mai înainte avusese un serviciu, apoi începu să ia parte la activitatea administraţiei locale. Pe deasupra, era un util corespondent al cîtorva societăţi ştiinţifice ruseşti. Împreună cu un tehnician pe care îl cunoştea, prin informaţiile adunate şi prospecţiunile efectuate, ajutase la stabilirea mai exactă a traseului pe care urma să-l străbată una dintre cele mai importante căi ferate, aflată în stadiul de proiect. Avea vreo treizeci şi cinci de ani. Era om din „societatea cea mai înaltă“ şi, în plus, poseda o avere „bună, serioasă, incontestabilă“, cum precizase generalul, care avusese prilejul – în legătură cu o afacere foarte serioasă – să se întîlnească şi să facă cunoştinţă cu prinţul în casa contelui care îi era şef. Dintr-un fel de curiozitate specială, prinţul nu evita niciodată posibilitatea de a cunoaşte „oameni de afaceri“ ruşi. S-a întîmplat că prinţul a făcut cunoştinţă şi cu familia generalului. Adelaida Ivanovna, sora cea mijlocie, îi produse o impresie destul de puternică. Adelaidei îi plăcu foarte mult, îi plăcu şi Lizavetei Prokofievna. Generalul era tare bucuros. De la sine înţeles că şi călătoria a fost amînată. Stabiliră să facă nunta în primăvară.

Călătoria, de altfel, putea avea loc şi la mijlocul sau la sfîrşitul verii, măcar sub forma unei plimbări de o lună sau două a Lizavetei Prokofievna împreună cu cele două fiice rămase în preajma ei, ca să-şi împrăştie tristeţea după Adelaida, care îi părăsea. Însă se întîmplă iarăşi ceva nou; spre sfîrşitul primăverii (nunta Adelaidei se tergiversase puţin şi fusese amînată pentru mijlocul verii), prinţul Ş. introduse în casa Epancinilor un tînăr, rudă pe departe cu el, pe care, de altfel, îl cunoştea destul de bine. Acesta era un oarecare Evgheni Pavlovici R., de vreo douăzeci şi opt de ani, fliegel-aghiotant[57], o frumuseţe de bărbat, „dintr-un neam de vază“, un om cu simţul umorului, strălucitor, „nou“, „excelent educat“ şi cu o avere cumva prea nemaiauzită. În privinţa acestui din urmă punct, generalul era întotdeauna prudent. Făcu investigaţii: „într-adevăr, există aşa ceva, deşi, de altfel, trebuie să mai verific“. Acest fliegel-aghiotant tînăr şi „de viitor“ fu ridicat pe cele mai înalte culmi de laudele bătrînei Belokonskaia de la Moscova. Doar un aspect al reputaţiei lui era

întrucîtva delicat: cîteva legături şi, după cum se spunea, cîteva „victorii“ asupra unor inimi nefericite. Văzînd-o pe Aglaia, acesta deveni un oaspete neobişnuit de statornic în casa Epancinilor. Ce-i drept, încă nu se spusese nimic, nici măcar vreo aluzie nu fusese făcută, însă părinţilor li se părea că n-are rost să se mai gîndească la călătoria pe care, vara, urmau s-o facă în străinătate. Cît despre Aglaia, ea, poate, avea şi altă părere.

Toate acestea se petrecuseră aproape în preajma celei de-a doua apariţii a eroului pe scena povestirii noastre. Între timp, judecînd după aparenţe, toţi apucaseră să-l uite cu desăvîrşire, la Petersburg, pe bietul prinţ Mîşkin. Dacă acum şi-ar fi făcut apariţia printre cei care îl cunoşteau, ar fi picat parcă din cer. Însă vom mai relata un fapt, ca să punem astfel capăt introducerii noastre.

Kolea Ivolghin, după plecarea prinţului, şi-a continuat cîtva timp modul obişnuit de viaţă: mergea la gimnaziu, îl vizita pe prietenul său Ippolit, îl supraveghea pe general şi o ajuta pe Varia în gospodărie, adică era pentru soră-sa băiat bun la toate. Dar curînd chiriaşii dispărură: Ferdîşcenko plecă undeva, la vreo trei zile după aventura din casa Nastasiei Filippovna, nu se mai întoarse, aşa că foarte repede i se pierdu orice urmă; se zicea că bea undeva, însă ştirea nu era sigură. Prinţul plecase la Moscova: se terminase cu chiriaşii. Ulterior, cînd Varia se mărită, Nina Alexandrovna şi Ganea se mutară împreună cu ea la Ptiţîn, în cartierul Izmailovski Polk; cît despre generalul Ivolghin, acesta nimeri aproape concomitent într-o situaţie cu desăvîrşire neprevăzută: fu băgat la închisoarea datornicilor. Ajunse acolo din pricina amicei lui, căpităneasa, căreia, în momente diferite, îi eliberase poliţe în valoare de vreo două mii. Tărăşenia fu pentru el o surpriză absolută, astfel încît generalul era „cu adevărat victima excesivei sale încrederi în nobleţea inimii umane, în general vorbind“. Luîndu-şi obiceiul liniştitor de a semna scrisori de împrumut şi poliţe, nici nu-i trecea prin cap că acestea ar putea avea vreodată efect, gîndindu-se că o face doar *aşa*. Se dovedi că nu era aşa. „Să mai ai încredere, după una ca asta, în aceşti oameni, mai arată-le încredere onestă!“ exclama el îndurerat, stînd împreună cu noii lui prieteni cu o sticlă de vin dinainte, în casa lui Tarasov[58], şi povestindu-le anecdote despre asediul Karsului şi soldatul înviat din morţi. De altminteri, o ducea excelent. Ptiţîn şi Varia spuneau că acolo îi este locul; Ganea confirmă întru totul această opinie. Singură biata Nina Alexandrovna plîngea amarnic pe tăcute (ceea ce chiar îi mira pe ai casei) şi, mereu bolnavă, se ducea cît putea de des ca să-şi vadă soţul în cartierul Izmailovski Polk.

Însă din momentul „întîmplării cu generalul“, după cum se exprima Kolea, de fapt de cînd se căsătorise sora lui, Kolea începuse să nu mai fie

deloc ascultător şi ajunse pînă acolo că, în ultimul timp, venea chiar rar să doarmă acasă. Se spunea că îşi făcuse o mulţime de noi prieteni; pe deasupra, devenise foarte cunoscut şi la închisoarea datornicilor. Nina Alexandrovna nu se putea descurca acolo fără el, însă acasă nimeni nu-l mai deranja acum nici măcar cu vreo întrebare curioasă. Varia, care altădată se purta atît de aspru cu el, acum nu-l supunea nici celui mai mic interogatoriu privitor la pribegiile lui; iar Ganea, spre marea uimire a celor din casă, vorbea şi chiar se purta cu el prieteneşte, în pofida ipohondriei de care suferea, lucru care mai înainte nu se întîmplase niciodată, datorită faptului că, la cei douăzeci şi şapte de ani ai lui, era firesc ca Ganea să nu-i acorde fratelui de cincisprezece ani nici cea mai mică atenţie binevoitoare, se purta grosolan cu el, le pretindea celor din casă numai severitate în privinţa acestuia şi ameninţa mereu că-i „va rupe urechile“, ceea ce-l scotea pe Kolea din „ultimele limite ale răbdării omeneşti“. Se putea crede că acum Kolea îi devenea uneori chiar necesar lui Ganea. Fusese foarte impresionat de faptul că Ganea restituise banii atunci: pentru asta era gata să-i ierte multe.

Trecură trei luni de la plecarea prinţului şi deodată familia Ivolghin află că şi Kolea a făcut din senin cunoştinţă cu Epancinii şi că este foarte bine primit de domnişoare. Varia află curînd acest lucru; de altfel, Kolea nu făcuse cunoştinţă prin intermediul Variei, ci „singur, din propria lui voinţă“. Încetul cu încetul fusese îndrăgit în casa Epancinilor. Generăleasa, la început foarte nemulţumită de el, curînd începu să-l răsfeţe „pentru sinceritate şi pentru că nu umblă cu linguşeli“. Ce-i drept, e drept: Kolea nu umbla cu linguşeli; reuşise să se pună acolo cu desăvîrşire pe picior de egalitate şi independenţă, chiar dacă uneori îi mai citea generălesei cărţi şi reviste, însă întotdeauna era serviabil. De altminteri, se certase crunt de vreo două ori cu Lizaveta Prokofievna, îi declarase că e un despot feminin şi că nu-i va mai călca piciorul în casa ei. Prima dată cearta se iscase pe marginea „problemei femeii“, iar a doua oară în privinţa anotimpului cînd e mai bine să prinzi cintezoi. Oricît ar părea de incredibil, a treia zi după ceartă, Lizaveta Prokofievna îl trimisese la el pe lacheu cu o scrisoare, rugîndu-l să poftească neîntîrziat. Kolea nu se fandosise şi venise de îndată. Cine ştie de ce, numai Aglaia nu era binevoitoare cu el şi îl privea tot timpul de sus. Tocmai pe ea îi era hărăzit lui Kolea s-o uimească întrucîtva. Odată, era în săptămîna Paştelui, prinzînd un moment cînd erau singuri, Kolea îi întinse Aglaiei o scrisoare, spunîndu-i doar că i s-a indicat să i-o înmîneze personal. Aglaia îl privi cu mînie pe „băieţandrul înfumurat“, dar Kolea nu mai aşteptă şi ieşi. Ea desfăcu scrisoarea şi citi:

„Cîndva mi-aţi acordat onoarea încrederii dumneavoastră. Poate că acum m-aţi uitat de tot. Cum de s-a întîmplat să vă scriu? Nu ştiu; dar m-a cuprins dorinţa impetuoasă de a vă aduce aminte că exist, şi numai dumneavoastră. De multe ori am avut nevoie de toate trei, însă, dintre toate trei, numai pe dumneavoastră vă vedeam. Am nevoie, am mare nevoie de dumneavoastră. N-am ce scrie, n-am ce povesti despre mine. Nici n-am vrut s-o fac; aş dori grozav de mult să fiţi fericită. Sînteţi fericită? Asta-i tot ce am vrut să vă spun.

Fratele dumneavoastră, prinţul L. Mîşkin."

Citind această scrisoare scurtă şi destul de alandala, Aglaia se îmbujoră deodată şi căzu pe gînduri. Ne-ar fi greu să redăm cursul gîndurilor ei. Printre altele, se întrebă: „S-o arăt cuiva?" Parcă i se făcu ruşine. Pînă la urmă, cu un zîmbet zeflemitor şi ciudat, băgă scrisoarea în sertarul mesei sale. A doua zi o scoase şi o puse într-o carte groasă, legată cu scoarţe tari (întotdeauna proceda aşa cu hîrtiile ei, ca să le găsească mai repede cînd va avea nevoie de ele). Şi de-abia peste o săptămînă se întîmplă să descopere ce carte era: *Don Quijote de la Mancha*. Aglaia rîse grozav – nu se ştie de ce.

La fel, nu se ştie nici dacă i-a arătat vreuneia dintre surori această achiziţie.

Dar atunci cînd încă mai citea scrisoarea, iată ce-i trecu subit prin cap: oare acest băieţandru înfumurat şi fanfaron a fost ales de prinţ drept corespondent şi, oare, mai ştii, o fi singurul lui corespondent de aici? Deşi sub forma unei desconsideraţii neobişnuite, îl luă totuşi pe Kolea la întrebări. Însă „băieţandrul", care era întotdeauna supărăcios, de data aceasta nu acordă nici o atenţie lipsei sale de consideraţie; foarte pe scurt şi cu răceală, îi explică Aglaiei că, deşi îi comunicase prinţului pentru orice eventualitate adresa lui permanentă chiar înaintea plecării acestuia din Petersburg, oferindu-şi pe deasupra şi serviciile, acesta era primul serviciu pe care i-l făcea şi prima scrisoare primită, iar drept dovadă îi prezentă bileţelul pe care îl primise el însuşi. Aglaia nu se jenă şi citi. Biletul pentru Kolea conţinea:

„Dragă Kolea, fii bun şi transmite-i Aglaiei Ivanovna scrisoarea sigilată pe care o anexez. Îţi doresc sănătate.

Al dumitale iubitor prinţ L. Mîşkin."

— Totuşi e caraghios să aibă încredere într-un ţînc, spuse jignitor

Aglaia, înapoindu-i lui Kolea biletul şi trecînd dispreţuitoare pe lîngă el.

Asemenea cuvinte Kolea chiar că nu putea suporta; special pentru această ocazie îl rugase pe Ganea să-i împrumute, neexplicîndu-i motivul, fularul lui verde, încă nou de tot. Se supără cumplit.

57 Aghiotant pe lîngă împărat; rang iniţiat de Ekaterina a II-a în 1775.
58 În fosta casă a lui Tarasov se afla închisoarea datornicilor.

II

Erau primele zile ale lui iunie şi, deja de o săptămînă, la Petersburg vremea era foarte frumoasă, cum rar se întîmplă. Epancinii aveau o casă de vară bogată, proprietate personală, la Pavlovsk[59]. Lizaveta Prokofievna intră brusc într-o stare de nelinişte şi se puse în mişcare; nu se agitară nici două zile şi plecară.

A doua sau a treia zi după mutarea Epancinilor, cu trenul de dimineaţă, sosi de la Moscova şi prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin. Nu-l întîmpină nimeni la gară; dar, la coborîrea din vagon, prinţului i se năzări subit că doi ochi îl priveau ciudat, aprinşi, din mulţimea care-i luase cu asalt pe călătorii veniţi cu trenul. Privind mai atent, nu reuşi să descopere nimic. Desigur, doar i se năzărise; însă rămase cu o impresie neplăcută. Pe deasupra, prinţul era şi-aşa trist, îngîndurat şi părea îngrijorat de ceva.

Birjarul îl duse pînă la un hotel aflat în apropierea străzii Liteinaia. Stabilimentul era destul de mizerabil. Prinţul ocupă două camere mici, întunecoase şi rău mobilate, se spălă, se îmbrăcă, dar nu ceru nimic de mîncare şi ieşi în grabă, parcă temîndu-se să nu piardă timpul şi să nu găsească pe cineva acasă.

Dacă l-ar fi privit acum vreunul dintre cei care îl cunoscuseră la Petersburg cu o jumătate de an înainte, acesta, poate, ar fi conchis că prinţul s-a schimbat foarte mult în bine. Însă era prea puţin probabil să fie aşa. Numai îmbrăcămintea îi era schimbată complet: toate hainele erau noi, cusute la Moscova, ba încă de un croitor bun; dar îmbrăcămintea avea un cusur: prea era cusută la modă (cum cos întotdeauna croitorii de bună-credinţă, dar nu foarte talentaţi) şi, pe deasupra, era purtată de un om care nu se interesa de ea cîtuşi de puţin, aşa că, privindu-l atent pe prinţ, un mare amator de rîs, poate, ar fi găsit de ce să zîmbească. Dar puţine lucruri care provoacă rîsul există?

Prinţul luă o birjă şi plecă la Peski. Pe una dintre străzile din preajma Bisericii Naşterii Domnului găsi repede o casă mică din lemn. Spre marea lui mirare, casa era frumoasă pe dinafară, curată, ţinută în mare ordine, cu o grădiniţă în care creşteau flori. Ferestrele dinspre stradă erau deschise şi prin ele se auzea o vorbire tăioasă şi neîntreruptă, aproape ţipată, ca şi cum cineva ar fi recitat sau chiar ar fi rostit o cuvîntare. Prinţul intră în curte, urcă scara mică şi întrebă de domnul Lebedev.

— Iată-l, îi răspunse bucătăreasa cu mînecile suflecate pînă la coate, care îi deschisese uşa, arătînd cu degetul spre „salon“.

În acest salon cu tapet din hîrtie albastru-închis, curat şi cu unele pretenţii, adică cu o masă rotundă şi o canapea, cu un ceas de bronz cu cupolă, cu o oglindă îngustă între uşi şi cu o mică lustră străveche cu plăcuţe de sticlă, care era atîrnată de tavan cu un lanţ de bronz, stătea în picioare domnul Lebedev în persoană, cu spatele la prinţul care intra, în vestă, dar fără haină, pentru că era vară, şi, bătîndu-se în piept, ţinea un discurs amarnic pe marginea cine ştie cărei teme. Ascultătorii erau: un băiat de vreo cincisprezece ani, o fată tînără de vreo douăzeci de ani, toată în doliu şi cu un copil sugar în braţe, o fată de treisprezece ani, tot în doliu, care rîdea foarte mult, căscînd grozav gura şi, în sfîrşit, un ascultător extrem de ciudat, care stătea întins pe canapea, un ins de vreo douăzeci de ani, destul de frumos, oacheş, cu părul lung şi des, cu ochii mari şi negri, cu tuleie de perciuni şi barbă. Acest ascultător, s-ar părea, îl întrerupea adeseori şi îl contrazicea pe Lebedev, care perora; probabil că din acest motiv rîdea restul publicului.

— Lukian Timofeici, hei, Lukian Timofeici! Ia te uită! Ia uită-te-ncoace!... Ah, duce-te-ai de tot pe pustii!

Şi bucătăreasa ieşi, dînd din mîini şi supărîndu-se atît de tare, încît se înroşi toată.

Lebedev întoarse capul şi, văzîndu-l pe prinţ, rămase un timp ca trăsnit, apoi se repezi spre el cu un zîmbet slugarnic, dar pe drum iar păru să încremenească, rostind, de altminteri:

— Lu-lu-luminăţia sa, prinţul!

Însă, deodată, ca şi cum n-ar fi fost în stare să găsească în sine suficientă prestanţă, din senin, se repezi mai întîi la fata în doliu, care ţinea copilul în braţe, aşa că aceasta se trase cîţiva paşi înapoi din pricina surprizei, dar, lăsînd-o imediat în pace, se năpusti apoi spre fetiţa de treisprezece ani, rămasă în pragul uşii ce dădea spre camera cealaltă, care continua să zîmbească cu rămăşiţele din rîsul de mai înainte. Fetiţa nu suportă ţipetele şi o şterse pe loc la bucătărie; Lebedev chiar bătu în urma ei din picior, ca s-o înfricoşeze şi mai mult, dar, întîlnind privirea prinţului, care se uita la el derutat, rosti drept explicaţie:

— Pentru... respect, he-he-he!

— N-are rost... dădu prinţul să înceapă.

— Îndată, îndată, îndată... ca viforul!

Şi Lebedev dispăru iute din cameră. Uluit, prinţul se uită la fată, la băiat şi la cel întins pe canapea; toţi rîdeau. Izbucni în rîs şi prinţul.

— S-a dus să-şi îmbrace fracul, zise băiatul.

— Ce rău îmi pare, dădu iarăşi prinţul să înceapă. Şi eu care era cît pe ce să cred... spuneţi-mi, nu cumva...

— Credeţi că-i beat? strigă vocea de pe canapea. E treaz de-a binelea! Să tot fi dat de duşcă vreo trei-patru pahare, hai, cinci, dar mai mult, nu; ce mai – disciplină.

Prinţul dădu să i se adreseze vocii de pe canapea, dar începu să vorbească fata care, avînd întipărită pe faţa simpatică expresia cea mai sinceră, spuse:

— Dimineaţa nu bea niciodată mult; dacă aţi venit cu vreo treabă la el, spuneţi-i-o acum. E momentul potrivit. Doar seara, cînd se întoarce, e cu chef; la drept vorbind, acum plînge mai mult în pragul nopţii şi ne citeşte din Sfînta Scriptură, pentru că sînt cinci săptămîni de cînd ne-a murit mama.

— A fugit pentru că, cu siguranţă, i-a fost greu să vă răspundă, spuse şi izbucni în rîs tînărul de pe canapea. Pariez că s-a şi gîndit să vă tragă pe sfoară şi acum îşi face planul de bătaie.

— Doar cinci săptămîni! Doar cinci săptămîni! ţinu isonul Lebedev, întorcîndu-se deja îmbrăcat cu fracul; clipind din ochi, îşi scoase batista din buzunar ca să-şi şteargă lacrimile. Sîntem orfani!

— De ce-ai ieşit în zdrenţe? îl întrebă fata. Doar aici, după uşă, ai o redingotă nouă. N-ai văzut-o?

— Taci, libelulă! Ţi-arăt eu! făcu el, dînd să bată la ea din picior. Însă de data asta ea doar izbucni în rîs.

— Nu-ncerca să mă sperii, eu nu-s Tania şi n-o să fug. Dar ai s-o trezeşti pe Liubocika, poate că o sîcîie colicii... că tare mai ţipi!

— Nu-nu-nu! Puşchea, puşchea... se sperie teribil Lebedev şi, repezindu-se la copilul care dormea în braţele fiicei lui, cu figura timorată, îi făcu cruce de trei ori. Doamne fereşte, ocroteşte-o, Dumnezeule! E propriul meu copil sugar, Liubov, îi spuse el prinţului, şi-i născută din cea mai legitimă căsătorie de recent răposata Elena, soţia mea, care a murit în chinurile facerii. Iar ciovlica asta e fiică-mea, Vera, în doliu. Iar acest, acest, o, acest...

— De ce te-ai blocat? îi strigă tînărul. Continuă, nu te jena.

— Luminăţia Voastră! exclamă deodată Lebedev, cu un fel de avînt. Aţi binevoit să urmăriţi în ziare uciderea familiei Jemarin[60]?

— Am citit, spuse prinţul cu o oarecare uimire.

— Ei bine, acesta-i adevăratul ucigaş al familiei Jemarin, chiar el este!

— Ce spuneţi? întrebă prinţul.

— Adică, alegoric vorbind, viitorul al doilea ucigaş al viitoarei a doua familii Jemarin, dacă va exista vreuna. Chiar pentru asta se pregăteşte...

Toţi izbucniră în rîs. Prinţului îi trecu prin minte că, poate, într-adevăr Lebedev se fandoseşte şi se strîmbă doar pentru că, presimţind întrebările lui, nu ştie cum să răspundă la ele şi încearcă să cîştige timp.

— Se răzvrăteşte! Pune comploturi la cale! strigă Lebedev, parcă nemaiputîndu-se stăpîni. Ei bine, pot eu oare să-l consider pe acest clevetitor, pe acest, aş putea spune, desfrînat şi monstru, am oare dreptul să-l consider drept nepot al meu, drept unicul fiu al surorii mele, răposata Anisia?

— Termină odată, om beat ce eşti! Credeţi-mă, prinţe, acum şi-a pus în cap să se ocupe de avocatură, să umble cu acţiuni penale; şi-a dat drumul la elocinţă, iar acasă, cu copiii, nu discută decît în stilul înalt. În faţa judecătorilor de pace a vorbit acum cinci zile. Şi pe cine s-a apucat să apere? Nu pe bătrîna care îl implora, care îl ruga şi pe care un nemernic de cămătar a jefuit-o, n-avea decît cinci sute de ruble, toată averea ei, ci l-a apărat chiar pe cămătar, Seidler, un jidan, pentru că i-a promis că-i dă cincizeci de ruble.

— Cincizeci de ruble în caz de cîştig procesul şi numai cinci dacă îl pierd, explică deodată Lebedev, vorbind cu totul altfel decît mai înainte, ca şi cum n-ar fi ţipat niciodată.

— Şi, fireşte, a făcut-o de oaie, doar nu mai sînt rînduielile de altădată, aşa că şi-au rîs toţi de el. Însă dumnealui a rămas grozav de mulţumit de propria-i persoană; luaţi aminte, nepărtinitori domni judecători, că un bătrîn trist, fără picioare, care trăieşte din munca lui cinstită, rămîne fără ultimul codru de pîine; amintiţi-vă înţeleptele cuvinte ale legiuitorului: „Să domnească clemenţa în tribunale!“ Şi, credeţi-mă: în fiecare dimineaţă, aici, ne redă această cuvîntare exact cum a rostit-o acolo; astăzi a fost a cincea oară; chiar înaintea sosirii dumneavoastră ne-o recita, atît de mult a îndrăgit-o. Îşi face singur zîmbre. Şi se mai pregăteşte să apere pe cineva. Sînteţi, mi se pare, prinţul Mîşkin, nu? Kolea mi-a vorbit despre dumneavoastră şi mi-a spus că încă n-a întîlnit pe lume alt om mai inteligent.

— Şi nu-i! Şi nu-i! Nu există oameni mai inteligenţi pe lume! îi ţinu imediat isonul Lebedev.

— Cred că ăsta a minţit. Unul vă iubeşte, iar celălalt vă linguşeşte; vreau să ştiţi că n-am deloc intenţia să vă măgulesc. Sosirea dumneavoastră are un sens: ia arbitraţi-ne pe amîndoi. Ei, ce-ar fi ca prinţul să judece şi să spună care din noi are dreptate? i se adresă el unchiului. Prinţe, chiar sînt bucuros că s-a întîmplat să fiţi aici.

— Vreau! strigă decis Lebedev şi, fără voie, întoarse capul spre publicul care începuse iarăşi să se apropie.

— Şi, mă rog, ce diferend aveţi? întrebă prinţul, încruntîndu-se.

Într-adevăr, îl durea capul şi, pe deasupra, era din ce în ce mai convins că Lebedev îl trage pe sfoară şi se bucură că afacerea se amînă.

— Relatarea faptelor. Sînt nepotul lui, aici nu a minţit, deşi minte mereu. N-am terminat gimnaziul, însă vreau să-l termin şi o să reuşesc s-o fac, pentru că am voinţă. Iar deocamdată, ca să am cu ce trăi, îmi iau o slujbă la calea ferată, plătită cu douăzeci şi cinci de ruble. În plus, recunosc că de două sau de trei ori pînă acum el m-a ajutat. Am avut douăzeci de ruble şi le-am pierdut. Da, prinţe, credeţi-mă, am fost atît de ticălos, de josnic, încît le-am pierdut!

— Ţi le-a cîştigat un mizerabil, un mizerabil, căruia n-ar fi trebuit să-i plăteşti! strigă Lebedev.

— Da, un mizerabil, dar căruia trebuia să-i plătesc, continuă tînărul. Că este mizerabil, depun şi eu mărturie şi asta nu numai din cauză că te-a pocnit. Prinţe, e vorba despre un ofiţer ratat, un locotenent în retragere din fosta echipă a lui Rogojin, care dă lecţii de box. Acum, după ce Rogojin i-a alungat, hoinăresc cu toţii. Dar cel mai rău e că ştiam totul despre el, ştiam că-i mizerabil, netrebnic şi hoţoman şi totuşi m-am apucat să joc cu el şi, cînd am pus la bătaie ultima rublă (jucam „beţe“), îmi ziceam: dacă pierd, mă duc la unchiul Lukian, îi fac o plecăciune, n-o să mă refuze. Asta chiar că-i josnicie, josnicie adevărată! E o ticăloşie conştientă!

— Chiar că-i ticăloşie conştientă! repetă Lebedev.

— Hei, nu jubila, mai aşteaptă! strigă supărat nepotul. Ia te uită la el, se bucură! Am venit la el, prinţe, chiar aici, şi am recunoscut totul; am procedat frumos, nu m-am cruţat. M-am ocărît singur în faţa lui, cît de tare am putut, aici toţi sînt martori. Ca să ocup slujba de la calea ferată trebuie neapărat să mă echipez cît de cît, pentru că-s tot în zdrenţe. Ia uitaţi-vă ce cizme am! Altfel mi-e imposibil să apar la slujbă şi, dacă nu mă prezint la termenul fixat, slujba o s-o ocupe altcineva şi eu rămîn în aer, habar n-am cînd mi-aş mai putea găsi una. Acum nu-l rog decît să-mi dea cincisprezece ruble şi îi promit că n-o să-i mai cer niciodată şi că, pe deasupra, în decursul primelor trei luni, îi achit toată datoria, pînă la ultima copeică. Şi-o să mă ţin de cuvînt. Ştiu cum să rezist trei luni numai cu pîine şi cvas, pentru că am voinţă. În trei luni primesc şaptezeci şi cinci de ruble. Cu banii de dinainte, i-aş datora în total treizeci şi cinci de ruble, deci aş avea cu ce-i plăti. Şi, la naiba, n-are decît să stabilească ce dobîndă vrea! Ce, nu mă cunoaşte? Ia întrebaţi-l, prinţe: mai înainte, cînd m-a ajutat, i-am dat sau nu banii înapoi? Atunci de ce acum nu vrea să-mi dea? S-a enervat că l-am plătit pe locotenentul acela; alt motiv nu există! Iată cum poate fi omul ăsta – nici lui, nici altora!

— Şi nu pleacă! strigă Lebedev. S-a trîntit aici şi nu mai pleacă.

— Doar ţi-am zis. Nu ies pînă nu-mi dai. Zîmbiţi cumva, prinţe? Găsiţi, poate, că nu am dreptate?

— Nu zîmbesc, dar, după părerea mea, nu aveţi întrucîtva dreptate, răspunse prinţul fără chef.

— Mai bine-aţi zice de-a dreptul că n-am dreptate deloc, nu mai umblaţi cu ocolişuri, cu „întrucîtva“!

— Dacă doriţi, nu aveţi deloc dreptate.

— Dacă doresc! E caraghios! Chiar credeţi că nu ştiu şi singur că e incorect să procedez aşa, că banii sînt ai lui, voia lui şi că din partea mea e un fel de violenţă? Dar dumneavoastră, prinţe... nu cunoaşteţi viaţa. Ăstora dacă nu le bagi minţile în cap, n-o scoţi la capăt cu ei. Trebuie să-i înveţi minte. Doar mi-e conştiinţa curată; cinstit să fiu, n-o să-l las în pagubă, o să-i înapoiez banii cu dobîndă. A avut parte şi de satisfacţie morală: m-a văzut înjosindu-mă. Ce mai vrea? De ce mai e bun, dacă nu-i e nimănui de folos? Iertaţi-mă, dar el ce face? Ia întrebaţi-l ce isprăvi comite şi cum îi duce de nas pe oameni! Cum şi-a agonisit banii pentru casa asta? Pun capul jos dacă nu v-a tras deja pe sfoară şi dacă n-a plănuit cum să vă înşele şi în continuare! Zîmbiţi, nu mă credeţi?

— Mi se pare că întrebarea nu prea are legătură cu conflictul dumneavoastră, observă prinţul.

— Sînt trei zile de cînd zac aici şi cîte n-am văzut! strigă tînărul, fără să asculte. Închipuiţi-vă că pe acest înger, pe această fată, acum orfană, verişoara mea, deci pe propria lui fiică o bănuieşte, caută în fiecare noapte iubiţi la ea în cameră! Vine aici pe furiş, cotrobăieşte şi pe sub canapeaua mea. S-a smintit de-atîtea suspiciuni; în fiecare ungher i se năzăresc hoţi. Noaptea întreagă, sare mereu din pat, se uită la ferestre, ca să vadă dacă-s bine zăvorîte, ba încearcă uşa, ba se uită în sobă, şi asta de cîte şapte ori pe noapte. La tribunal îi apără pe potlogari, iar noaptea se trezeşte de cîte trei ori ca să se închine, uite-aici, în sală, se-aşază în genunchi, dă cu fruntea de duşumea cîte o jumătate de oră şi pentru cine nu se roagă, de cîte şi mai cîte nu se vaietă la beţie? Se ruga pentru odihna sufletului contesei Du Barry[61], l-am auzit cu urechile mele; şi Kolea l-a auzit; s-a smintit de tot!

— Prinţe, vedeţi, auziţi cum mă face de ocară! strigă Lebedev, înroşindu-se şi ieşindu-şi cu adevărat din fire. Dar nu ştie că, poate, oi fi beţiv şi destrăbălat, tîlhar nelegiuit, dar că am dreptul s-o ţin una şi bună că pe acest zeflemist, pe cînd era prunc, l-am înfăşat, în copaie l-am scăldat şi la soră-mea Anisia, care sărăcise şi rămăsese văduvă, eu, la fel de nevoiaş ca şi ea, stăteam şi nu dormeam cît era noaptea de lungă, îngrijindu-i pe amîndoi, căci erau bolnavi, furam lemne de foc de la rîndaşul de jos, îi

îngînam cîntece, pocneam din degete şi, cu burta goală, l-am crescut, iar el acum îşi rîde de mine! Şi ce te priveşte pe tine că m-am rugat într-adevăr pentru odihna sufletului contesei Du Barry, că am bătut odată mătănii pentru ea? Prinţe, acum patru zile, pentru prima oară în viaţa mea, am citit biografia ei într-un lexicon. Ştii tu ce a fost ea, contesa Du Barry? Spune, ştii sau nu?

— Las-o baltă, crezi că numai tu ştii? bîigui ironic tînărul, dar în silă.

— A fost o contesă care, din dezonoare ridicîndu-se, a ţinut frîul în locul reginei şi pe care o mare împărătească, scriindu-i cu mîna ei, a numit-o *„ma cousine“*[62*]. Cardinalul, nunţiul papal, la *lever du roi*[63*] (ştii ce-nseamnă *lever du roi*?), îi trăgea ciorapii de mătase pe picioruşele ei goale chiar cu mîna lui, ba încă mai socotea şi că e o onoare pentru el –, adică, uite ce făcea o persoană atît de sus-pusă şi sfîntă! Ştii tu asta? Citesc pe faţa ta că nu ştii! Hai, spune, cum a murit? Răspunde, dacă ştii.

— Cară-te! Nu mă bate la cap.

— A murit, şi uite cum: după asemenea onoare, pe această suverană, fără vreo vină, a tîrît-o pe eşafod călăul Samson, spre distracţia *poissardes*-lor[64*] pariziene, iar ea, de spaimă, nu pricepea ce se întîmplă cu ea. Vede că el o apleacă sub cuţit, că o împinge cu ghionturi – toţi rîd –, şi a început să strige: *„Encore un moment, monsieur le bourreau, encore un moment!“* Asta înseamnă *„Mai lăsaţi-mă un moment, domnule* bourreau[65*], *doar un moment!“*. Şi, uite, pentru acest moment Dumnezeu poate că o va ierta, căci mai departe de această *misère*[66*] nu se poate imagina ce se întîmplă cu sufletul omenesc. Ştii tu ce înseamnă cuvîntul *misère*? Ei, chiar *misère* este. Din pricina acestui ţipăt al contesei, din pricina acestui moment, de îndată ce am citit, mi-am simţit inima parcă strînsă în cleşti. Şi n-are de ce să te doară capul pe tine, vierme ce eşti, că eu, înainte de culcare, m-am gîndit s-o pomenesc în rugăciunea mea pe această mare păcătoasă. Am pomenit-o, poate, pentru că, de cînd există pămîntul, cu siguranţă nimeni nu s-a rugat pentru ea şi nici măcar nu s-a gîndit la asta. Iar ei, pe lumea cealaltă, o să-i facă plăcere să simtă că s-a găsit un păcătos ca şi ea, care s-a rugat pentru ea măcar o dată pe pămînt. De ce rîzi? Nu crezi, eşti ateu. Ce ştii tu? De fapt, ai minţit, dacă tot zici că ai tras cu urechea. Nu m-am rugat numai pentru contesa Du Barry, uite cum m-am jeluit: „Odihneşte, Doamne, sufletul marii păcătoase, contesa Du Barry, şi pe toţi cei asemeni ei“, iar asta-i cu totul altceva; căci multe sînt mari păcătoase ca ea şi multe sînt felurile de schimbare a norocului, multe sînt jertfele care se zvîrcolesc acolo şi gem şi aşteaptă; păi eu şi pentru tine, şi pentru alţii ca tine, care-s neobrăzaţi şi-i jignesc pe oameni, m-am rugat

chiar atunci, ai fi putut să-ţi dai seama, dacă tot te-ai apucat să tragi cu urechea în timp ce mă închinam...

— Hai, ajunge, roagă-te pentru ce vrei, naiba să te ia, că prea te-ai pus pe ţipat! îl întrerupse nepotul înciudat. Cum de n-aţi ştiut, prinţe, că-n familia noastră există un om citit de mama-focului! adăugă el cu un zîmbet forţat. Acum doar cărţulii din astea şi memorii citeşte.

— Totuşi, unchiul dumneavoastră... nu-i un om fără inimă, observă prinţul fără chef. Acest tînăr începea să-i devină foarte antipatic.

— N-are rost să ni-l lăudaţi atît de tare! Vedeţi, şi-a dus mîna la inimă, şi-a strîns buzele, imediat a prins gustul. De, nu-i lipsit de inimă, dar e potlogar, asta-i nenorocirea; pe deasupra, mai e şi beat, i s-au înmuiat balamalele de tot, ca oricărui om care se ţine de băutură cîţiva ani la rînd, de aceea îi scîrţîie toate mădularele. Pe copii îi iubeşte, e drept, pe mătuşă-mea răposata a respectat-o... chiar şi pe mine mă iubeşte şi prin testament, zău, mi-a lăsat o parte din...

— N-nu-ţi las nimic! strigă Lebedev cu încrîncenare.

— Ascultă, domnule Lebedev, spuse ferm prinţul, întorcîndu-se cu spatele la tînăr, doar ştiu din experienţă că eşti un om serios, atunci cînd vrei... Acum am foarte puţin timp la dispoziţie şi dacă dumneata... Scuză-mă, care ţi-s prenumele şi patronimicul? Le-am uitat.

— Ti-Ti-Timofei.

— Şi?

— Lukianovici.

Toţi cei din cameră începură iarăşi să rîdă.

— A minţit! strigă nepotul. Şi-acum a minţit! Prinţe, nu-l cheamă nici pe departe Timofei Lukianovici, ci Lukian Timofeevici! Hai, spune, de ce ai minţit? Nu ţi-e totuna dacă te cheamă Lukian sau Timofei, crezi că prinţului îi pasă de tine? Şi doar din obişnuinţă minte, vă rog să mă credeţi!

— Chiar aşa e? întrebă prinţul nerăbdător.

— Lukian Timofeevici, într-adevăr, încuviinţă Lebedev şi se fîstîci, plecîndu-şi supus capul şi ducîndu-şi iar mîna la inimă.

— Dar de ce ai făcut-o? Ah, Dumnezeule!

— Din autodesconsideraţie, şopti Lebedev, aplecîndu-şi capul tot mai jos şi mai umil.

— Eh, care autodesconsideraţie! Măcar dacă aş şti cum să dau de Kolea! spuse prinţul şi se ridică să plece.

— Vă spun eu unde-i Kolea, se oferi iarăşi tînărul.

— Pst-pst! făcu Lebedev, care se ridică şi el şi începu să se agite gîfîind.

— Kolea a dormit aici astă-noapte, iar de cu dimineaţă a plecat să-

şi caute generalul, pe care dumneavoastră, prinţe, Dumnezeu ştie de ce, l-aţi răscumpărat de la „datornici“. Ieri generalul a promis că vine să înnopteze aici, dar nu şi-a făcut apariţia. Cel mai probabil e că a dormit la hotelul „Balanţa“, foarte aproape de aici. Deci, Kolea ori e acolo, ori la Pavlovsk, la Epancini. Bani avea, încă de ieri voia să plece. Aşa că, la „Balanţa“ sau la Pavlovsk.

— La Pavlovsk, la Pavlovsk!... Iar noi ieşim acum în grădină... şi bem o cafeluţă...

Şi Lebedev îl trase pe prinţ de mînă. Ieşiră din cameră, traversară curtea mică şi intrară pe o portiţă. Într-adevăr, aici era o grădină foarte mică şi foarte drăguţă, în care, datorită timpului frumos, înfrunziseră toţi copacii. Lebedev îl aşeză pe prinţ pe o bancă verde din lemn, la o masă verde, cu picioarele înfipte în pămînt, ocupînd locul din faţa lui. Peste cîteva clipe veni şi cafeaua, pe care prinţul nu o refuză. Lebedev continua să-l privească în ochi slugarnic şi lacom.

— N-am ştiut că ai o gospodărie atît de frumoasă, spuse prinţul cu aerul unui om care se gîndeşte la cu totul altceva.

— Sî-sîntem orfani, dădu să înceapă, făcînd o grimasă, Lebedev, însă se opri: prinţul privea distrat înainte şi, fireşte, uitase ce voia să întrebe. Se scurse aproape un minut; Lebedev îl studia şi aştepta.

— Deci, ce ziceam? spuse prinţul, parcă dezmeticindu-se. Ah, da! Doar ştii, Lebedev, care-i problema noastră: am venit din cauza scrisorii pe care mi-ai trimis-o. Spune-mi ce ai de spus.

Lebedev se fîstîci, dădu să spună ceva, dar nu putu decît să bîlbîie un început de frază: nu reuşi să rostească nici un cuvînt. Prinţul aşteptă şi surîse trist.

— Mi se pare că te înţeleg foarte bine, Lukian Timofeevici: cred că nu te-ai aşteptat să apar. Credeai că, din locul acela uitat de lume, n-o să mă pun în mişcare la prima înştiinţare şi mi-ai scris numai ca să fii cu conştiinţa împăcată. Însă uite că am venit. Ei, ajungă-ţi, nu mai încerca să mă înşeli. N-are rost să mai slujeşti la doi stăpîni. Rogojin e aici de trei săptămîni, ştiu tot. Ai reuşit să i-o vinzi ca data trecută sau nu? Spune-mi adevărul.

— Monstrul a aflat singur, singur.

— Nu-l mai ocărî; desigur, s-a purtat urît cu dumneata.

— M-a bătut, m-a bătut! îi luă vorba din gură Lebedev cu o înflăcărare teribilă. Şi prin Moscova m-a fugărit cu cîinele, pe toată strada, cu o căţea de ogar. O căţea îngrozitoare.

— Mă iei drept un copil, Lebedev. Spune-mi, l-a părăsit acum la modul serios, la Moscova?

— Serios, serios, şi iar aproape din faţa altarului. El de-acum

număra minutele, iar ea a şters-o la Petersburg şi a venit direct la mine: „Salvează-mă, apără-mă, Lukian, şi nu-i spune nimic prinţului...“. Prinţe, se teme şi mai mult de dumneavoastră, şi aici e tot chichirezul!

Şi, cu un aer viclean, Lebedev îşi duse degetul la buze.

— Şi acum i-ai pus din nou faţă în faţă?

— Luminăţia Voastră, prinţe, cum aş fi putut... cum aş fi putut să-l împiedic?

— Hai, ajunge, aflu eu totul. Numai spune-mi unde-i ea acum? La el?

— O, nu! Nici pe departe! Eu, zice, sînt liberă şi, ştiţi, prinţe, o ţine morţiş, sînt absolut liberă, zice! Locuieşte tot în Petersburgskaia Storona, în casa cumnatei mele, cum v-am scris.

— Şi acum e acolo?

— Acolo, dacă nu cumva o fi la Pavlovsk, căci e vreme frumoasă, la casa de vară a Dariei Alexeevna. Zice: sînt absolut liberă; chiar ieri tare i s-a mai lăudat lui Nikolai Ardalionovici cu libertatea ei. Semn rău!

Şi Lebedev rîse, dezgolindu-şi toţi dinţii.

— Kolea o vizitează des?

— E uşuratic şi de neînţeles şi nu-i secretos.

— Ai fost de mult acolo?

— În fiecare zi, în fiecare zi.

— Deci, şi ieri?

— N-nu; acum patru zile.

— Păcat că ai cam băut, Lebedev! Altfel te-aş fi întrebat ceva.

— Ba deloc, sînt treaz de-a binelea!

Lebedev îl privi fix.

— Spune-mi, cum ai lăsat-o?

— C-căutătoare...

— Căutătoare?

— Parcă tot ar căuta ceva, ca şi cum ar fi pierdut ceva. Despre căsătoria care o aşteaptă, numai cînd se gîndeşte şi i se face silă şi, dacă-i aduci aminte, îşi închipuie că vrei s-o jigneşti. La el se gîndeşte cel mult ca la o coajă de portocală, adică, mai mult, cu spaimă şi groază, nici măcar să-i vorbeşti nu te lasă şi de văzut se văd numai de nevoie... şi el cam simte cum stau lucrurile! Şi nu-i mare lucru să se întîmple o nenorocire!... E neliniştită, rea de gură, iute la mînie...

— Rea de gură şi iute la mînie?

— Iute la mînie; căci data trecută mai că nu m-a înşfăcat de păr din cauza unei discuţii. Am început s-o dojenesc cu Apocalipsa.

— Cum asta? întrebă prinţul, crezînd că nu a auzit bine.

— Dîndu-i pilde din Apocalipsă. E o femeie cu imaginaţia frămîntată, he-he-he! Pe deasupra, am observat că e foarte înclinată spre subiecte serioase, chiar dacă n-o privesc personal. Îi plac, îi plac şi le ia chiar drept un semn de respect deosebit pentru dînsa. Da. Iar eu sînt tare în tîlcuirea Apocalipsei şi sînt cincisprezece ani de cînd tot o tîlcuiesc. S-a declarat de acord cu mine că sîntem în vremea celui de-al treilea cal, cel negru, care-l poartă în şa pe călăreţul care duce cîntarul în mînă, deoarece în secolul ăsta totu-i cu cîntar şi legămînt şi toţi oamenii nu-şi caută decît dreptul lor: „măsura de grîu un dinar şi trei măsuri de orz un dinar“... şi duhul e liber încă şi inima-i curată şi trupul sănătos şi toţi vor să păstreze darurile lui Dumnezeu. Însă numai pe baza dreptului lor nu le vor păstra, şi apoi va urma calul cel galben-vînăt şi cel al cărui nume e Moartea, iar după el va urma de-acum iadul... Uite, întîlnindu-ne, despre asta vorbim şi – a impresionat-o puternic.

— Deci, eşti credincios? întrebă prinţul şi îl măsură pe Lebedev cu o privire ciudată.

— Cred şi tîlcuiesc. Căci sînt sărman şi gol, sînt un atom în învîrtejirea omenească. Şi cine să-l preţuiască pe Lebedev? Fiecare se dă mare faţă de el şi mai că nu-l îmbrînceşte afară. Însă aici, în această tîlcuială, sînt pe picior de egalitate cu orice mare dregător. Căci e vorba de minte! Şi un mare dregător ar tremura în faţa mea... în fotoliul lui, bîjbîind cu mintea. Excelenţa Sa, Nil Alexeevici, acum trei ani, înaintea duminicii Paştelui, a auzit de asta – pe atunci mai lucram la departamentul lui – şi m-a chemat special din sala de serviciu, l-a trimis, adică, pe Piotr Zaharîci să mă cheme, şi m-a întrebat între patru ochi: „E adevărat că eşti profesor de antihrist?“ Şi nu m-am ascuns: „Sînt“, îi zic, şi i-am expus şi i-am prezentat şi groaza n-am înmuiat-o, ba încă încet, dezvoltînd o curbă alegorică, am amplificat-o, am exemplificat şi cu cifre. Dumnealui rîdea, dar la cifre şi asemănări a început să tremure şi m-a rugat să închid cartea şi să plec şi mi-a alocat o gratificaţie de Paşti, iar în Duminica Tomei şi-a dat duhul.

— Ce spui, Lebedev?

— Chiar aşa-i. A căzut din cărucior după ce-a mîncat de prînz... s-a lovit cu tîmpla de-o noptieră şi, ca un prunc, ca un prunc, s-a dus pe loc. Şaptezeci şi trei de ani avea după statul de serviciu; era roşu, cărunt, parfumat totdeauna şi surîdea, surîdea mereu, ca un prunc. Şi-a adus aminte atunci Piotr Zaharîci: „Tu i-ai prezis“, zice.

Prinţul se ridică. Lebedev se miră şi chiar era surprins de faptul că prinţul se ridică deja.

— Aţi devenit foarte indiferent, he-he! îndrăzni el să observe cu slugărnicie.

— Zău, nu mă simt prea bine, capul mi s-a făcut greu din pricina drumului, îi răspunse prinţul încruntîndu-se.

— Nu v-ar strica vreo cîteva zile de vilegiatură, îngăimă sfios Lebedev.

Prinţul stătea în picioare, îngîndurat.

— Şi eu, după ce mai rămîn aici trei zile, plec cu toate odraslele la casa de vară, ca să nu-l pierd cumva pe puiul nou-născut, iar între timp aici nişte meşteri o să facă reparaţii. Tot la Pavlovsk mă duc.

— Tot la Pavlovsk? întrebă deodată prinţul. Cum vine asta, chiar toţi pleacă la Pavlovsk? Şi spui că ai acolo o casă de vară?

— Nu pleacă chiar toţi la Pavlovsk. În ce mă priveşte, Ivan Petrovici Ptiţîn mi-a cedat una dintre casele lui de vară pe care le-a căpătat ieftin. E şi bine, e şi la înălţime, e şi verdeaţă, e şi ieftin şi de bonton, e şi muzică, şi de aceea toţi se mută la Pavlovsk. De altminteri, eu ocup atenansa, iar casa propriu-zisă...

— Ai închiriat-o?

— N-n-nu. Nu... nu întocmai.

— Închiriază-mi-o mie, propuse prinţul deodată.

S-ar fi părut că Lebedev tocmai spre aşa ceva ţintea. Această idee îi trecuse prin cap acum trei minute. La drept vorbind, nu avea nevoie de chiriaş. Primise deja vizita unui doritor, care-l anunţase că, poate, va lua casa. Lebedev ştia că nu „poate“, ci cu siguranţă o va lua. Dar acum îi venise ideea, după socoteala lui, foarte rodnică, de a-i închiria casa prinţului, profitînd de faptul că celălalt doritor se exprimase vag. Propunerea prinţului o acceptă aproape cu entuziasm, aşa că la întrebarea directă a acestuia, privitoare la preţ, chiar începu să dea din mîini.

— Bine, cum doreşti; o să mă interesez şi n-o să rămîi în pierdere.

Aproape că ieşiseră amîndoi din grădină.

— Aş... aş putea... dacă aţi dori, aş putea să vă comunic ceva foarte interesant, venerabile prinţ, aş putea să vă comunic ceva referitor la aceeaşi chestiune, bîigui Lebedev, gudurîndu-se bucuros pe lîngă prinţ.

Prinţul se opri.

— Şi Daria Alexeevna are o căsuţă de vară la Pavlovsk.

— Şi?

— Şi o anumită persoană, care îi e prietenă, după cît se pare, are intenţia s-o viziteze des la Pavlovsk. Cu un scop.

— Şi?

— Aglaia Ivanovna...

— Ah, destul, Lebedev! îl întrerupse prinţul cu un fel de senzaţie neplăcută, de parcă acesta l-ar fi atins în locul unde-l doare. Asta... nu-i aşa.

Spune-mi, mai bine, cînd te muţi? Din partea mea, cu cît mai iute, cu atît mai bine, pentru că stau la hotel...

Discutînd, ieşiră din grădină şi, nemaiintrînd în casă, traversară curtea mică şi se apropiară de poartă.

— Cred că ar fi mai bine, spuse Lebedev, găsind în sfîrşit o soluţie, să vă mutaţi de la hotel direct la mine, chiar astăzi, iar poimîine plecăm cu toţii la Pavlovsk.

— O să văd, zise prinţul îngîndurat şi ieşi pe poartă.

Lebedev îl urmări cu privirea. Îl uimise subita atitudine distrată a prinţului. Plecînd, uitase chiar să spună „la revedere“, nu dăduse nici măcar din cap, ceea ce nu se potrivea deloc cu politeţea şi solicitudinea pe care i le cunoştea el.

59 Orăşel din fosta gubernie Petersburg, localitate de vilegiatură.

60 Această crimă a avut loc într-adevăr în oraşul Tambov, la 1 martie 1868, şi a fost comentată pe larg în presă. Şase persoane (soţia şi mama comerciantului Jemarin, fiul de 11 ani, o rudă, bucătăreasa şi portarul) au fost ucise de gimnazistul Witold Gorski (amintit de mai multe ori în roman); Dostoievski considera că ucigaşul este reprezentantul tipic al tineretului aflat sub influenţa teoriilor nihiliste, care şi-a pierdut temeiurile morale ferme.

61 Du Barry, Marie Jeanne (1743-1793), favorită a lui Ludovic al XIV-lea, foarte activă în intrigile de la curte; a fost executată în timpul Revoluţiei Franceze. Dostoievski cunoştea cartea *Mémoires de la madame la comtesse Du Barry*, editată la Paris (1829-1830).

62* Verişoara mea (fr.)

63* Ceremonia îmbrăcării regelui (fr.)

64* Vînzătoare de peşte (fr.)

65* Călău (fr.)

66* Mizerie (fr.)

III

Trecuse de-acum de ora unsprezece. Prinţul ştia că, dintre Epancini, l-ar mai putea găsi în oraş numai pe general, care, deşi puţin probabil, putea fi reţinut de treburile de la serviciu. Se gîndi că, poate, generalul îl va lua imediat şi îl va duce la Pavlovsk, iar el ţinea foarte mult să mai facă o vizită. Riscînd să întîrzie la Epancini şi să-şi amîne pentru a doua zi plecarea la Pavlovsk, prinţul se decise să caute casa în care dorea atît de mult să intre.

De altfel, această vizită era, pentru el, imprudentă într-o anumită privinţă. Se afla într-o situaţie dificilă şi ezita. Despre casă, ştia că se află pe Gorohovaia, în apropiere de Sadovaia, şi se gîndi s-o pornească într-acolo, sperînd că, pînă să ajungă la destinaţie, va reuşi în cele din urmă să se hotărască definitiv.

Ajungînd la intersecţia dintre Gorohovaia şi Sadovaia, se miră singur de emoţia neobişnuită pe care o avea; nu se aşteptase ca inima să i se zbată atît de dureros în piept. O casă, probabil datorită aspectului ei distinct, începu să-i atragă atenţia încă de la distanţă şi mai tîrziu, prinţul avea să ţină minte că îşi spusese: „Probabil, chiar asta e casa.“ Cu o curiozitate neobişnuită se apropie ca să-şi verifice ipoteza; simţea că, cine ştie de ce, îi va fi foarte neplăcut dacă a ghicit. Casa era mare, posomorîtă, cu parter şi două etaje, fără nici un fel de arhitectură, de culoare verde-murdar. Unele case de acest fel, de altminteri foarte puţine, clădite la sfîrşitul secolului trecut, se păstraseră chiar pe aceste străzi ale Petersburgului (oraş în care totul se schimbă atît de repede) aproape fără nici o schimbare. Sînt clădite solid, cu ziduri groase şi ferestre extrem de rare; la parter, uneori ferestrele au gratii. Cel mai adesea, jos e dugheana unui zaraf. Scopitul care stă la dugheană ţine cu chirie o odaie de la etaj. Pe dinafară şi pe dinăuntru totul parcă e neprimitor şi rece, totul parcă se ascunde şi se fereşte, şi ar fi greu să-ţi explici de ce-ţi faci această impresie numai după aspectul casei. Combinaţiile arhitectonice ale liniilor au, desigur, secretul lor. În aceste case locuiesc aproape în mod exclusiv oameni din tagma negustorilor. Apropiindu-se de poartă şi privind tăbliţa, prinţul citi: „Casa lui Rogojin, cetăţean de onoare prin naştere“.

Fără să mai ezite, deschise uşa cu geamlîc, care se trînti zgomotos în urma lui, şi începu să urce scara principală ce ducea la etaj. Scara era întunecoasă, de piatră, grosolan alcătuită, iar pereţii erau vopsiţi în roşu. Prinţul ştia că Rogojin, împreună cu mama şi fratele lui, ocupă tot etajul întîi al acestei case plicticoase. Servitorul care îi deschise nu se duse să-l

anunţe, ci îl conduse imediat pe un traseu lung; traversară şi o sală principală, ai cărei pereţi erau zugrăviţi în „imitaţie de marmură“, cu duşumeaua din scînduri de stejar şi cu mobilierul din anii douăzeci, grosolan şi masiv, făcînd rotocoale şi zigzaguri, urcînd cîte două, cîte trei trepte şi coborînd tot atîtea, pînă cînd, în sfîrşit, bătură într-o uşă. Le deschise însuşi Parfion Rogojin; văzîndu-l pe prinţ, se făcu alb la faţă şi încremeni în loc, astfel încît un timp păru o statuie de piatră, care îl ţintuia cu privirea lui fixă şi speriată, cu gura strîmbată într-un zîmbet cu desăvîrşire nedumerit, ca şi cum în vizita prinţului găsea ceva imposibil şi aproape miraculos. Deşi se aştepta la aşa ceva, prinţul era stupefiat.

— Parfion, poate n-am venit într-un moment potrivit, plec imediat, spuse el, în cele din urmă, fîstîcit.

— Ba-i potrivit! Potrivit! zise Parfion, venindu-şi, în sfîrşit, în fire. Fii binevenit, prinţe.

Erau la *per tu*. La Moscova se ivise prilejul să se întîlnească des, avuseseră întrevederi lungi şi în decursul acestor întîlniri ale lor existaseră cîteva clipe care îl întipăriseră prea bine pe fiecare din ei în inima celuilalt. Acum, însă, nu se mai văzuseră de vreo trei luni şi ceva.

Paloarea şi un fel de frisoane mărunte, fugare încă nu părăsiseră faţa lui Rogojin. Deşi îl invitase în cameră pe musafir, totuşi deruta lui neobişnuită continua. În timp ce-l conducea pe prinţ spre fotoliu şi-l îndemna să se aşeze lîngă masă, acesta îşi întoarse capul din întîmplare şi se opri sub privirea lui extrem de ciudată şi de grea. Îşi aminti de ceva recent, greoi, sumbru. Rămînînd nemişcat în picioare, îl privi cîtva timp pe Rogojin drept în ochi; aceştia luciră parcă şi mai tare în prima clipă. În sfîrşit, Rogojin rîse, dar întrucîtva fîstîcit şi parcă pierdut cu firea.

— De ce te uiţi aşa de încordat? îngăimă el. Stai jos!

Prinţul se aşeză.

— Parfion, spuse el, spune-mi sincer, ştiai sau nu că sosesc astăzi la Petersburg?

— Că o să soseşti, mă gîndeam eu, şi vezi că n-am greşit, adăugă acesta, zîmbind sarcastic. Dar de unde să ştiu că o să soseşti chiar astăzi?

O anumită impulsivitate tăioasă şi ciudata irascibilitate conţinută de întrebare îl uimiră şi mai mult pe prinţ.

— Chiar dacă ai fi ştiut că *astăzi*, ce rost are să te enervezi în halul ăsta? rosti prinţul încet, intimidat.

— Ce vrei să zici cu asta?

— Mai înainte, coborînd din vagon, am văzut o pereche de ochi ca ai tăi, cu care chiar acum m-ai privit din spate.

— Asta-i bună! Şi ai cui erau ochii? bîigui bănuitor Rogojin.

Prinţului i se păru că a tresărit.

— Nu ştiu; chiar am crezut că mi s-o fi năzărit în mulţime; tot încep să mi se năzară anumite lucruri. Eu, frăţioare Parfion, mă simt aproape ca acum cinci ani în urmă, cînd încă îmi mai veneau crizele.

— Asta-i, poate că ţi s-o fi năzărit; eu unul nu ştiu... îngăimă Parfion.

Zîmbetul blînd de pe faţă nu-i stătea bine în acest moment, de parcă s-ar fi spart ceva în acest zîmbet şi Parfion, oricît se străduia, nu era în stare să lipească la loc cioburile.

— Ce-ai de gînd, pleci iar în străinătate? întrebă el şi adăugă deodată: mai ţii minte cum am venit amîndoi cu trenul de la Pskov, la sfîrşitul toamnei, eu aici, iar tu... cu pelerina, mai ţii minte ghetrele?

Şi Rogojin rîse brusc, de data aceasta cu un fel de răutate făţişă şi parcă bucurîndu-se că a reuşit să şi-o exprime cumva.

— Te-ai mutat aici de tot? îl întrebă prinţul, uitîndu-se prin birou.

— Da, sînt acasă. Unde să locuiesc dacă nu aici?

— Nu ne-am văzut de mult. Despre tine am auzit nişte lucruri, de parcă nici n-ai fi tu.

— Parcă puţine zice lumea! observă Rogojin cu răceală.

— Totuşi, ai împrăştiat toată ceata; uite că stai în casa părintească, nu-ţi faci de cap. Casa-i a ta sau aţi moştenit-o toţi?

— Casa-i a mamei. La ea se-ajunge pe coridor.

— Dar fratele tău unde stă?

— Frate-meu Semion stă în atenansă.

— Are familie?

— E văduv. Da’ de ce mă întrebi?

Prinţul îl privi şi nu-i răspunse: brusc, căzuse pe gînduri şi nu părea să fi auzit întrebarea. Rogojin nu insistă şi rămase în aşteptare. Tăcură cîtva timp.

— Venind încoace, am ghicit care-i casa ta de la o sută de paşi, spuse prinţul.

— Cum aşa?

— Habar n-am. Casa ta are fizionomia întregii voastre familii şi a modului vostru de viaţă; dar întreabă-mă de ce am ajuns la concluzia asta şi n-am să ştiu cum să-ţi explic. E o aiureală, desigur. Chiar mă tem că tocmai asta mă nelinişteşte atît de mult. Mai înainte nici nu m-am gîndit că stai într-o casă ca asta, însă, de cum am văzut-o, mi-am şi zis: „Păi tocmai aşa trebuia să fie casa lui!“

— Vezi! rîse vag Rogojin, neînţelegînd pe de-a-ntregul ideea confuză a prinţului. Casa a clădit-o bunicul, observă el. Au locuit mereu în

ea nişte scopiţi, Hludeakovii, care şi acum stau cu chirie în cîteva odăi.

— E tare întunecoasă. Stai la întunecime, spuse prinţul, plimbîndu-şi privirile prin cabinet.

Era o cameră mare, înaltă, cam mohorîtă, ticsită cu felurite mobile, în majoritate mese mari de scris, un birou, dulapuri, în care se păstrau registre şi tot felul de hîrtii. Se pare că lui Rogojin îi ţinea loc de pat o canapea lată, tapiţată cu marochin roşu. Prinţul observă pe masa la care-l aşezase Rogojin două-trei cărţi; una dintre ele, *Istoria* lui Soloviov[67], era deschisă şi avea un semn în ea. Pe pereţi, în rame aurite, mate, atîrnau cîteva tablouri în ulei, negre, afumate, pe care era greu să desluşeşti vreun contur. Un portret în mărime naturală îi atrase prinţului atenţia: înfăţişa un om de vreo cincizeci de ani, într-o redingotă de croială nemţească, dar lungă în poale, cu două medalii agăţate de gît, cu o barbă căruntă foarte rară şi cam scurtă, cu faţa galbenă şi plină de riduri, cu privirea suspicioasă, ascunsă şi tristă.

— Nu cumva e tatăl tău? întrebă prinţul.

— Chiar el, îi răspunse Rogojin cu un surîs dezagreabil, ca şi cum s-ar fi pregătit să audă imediat o glumă necuviincioasă la adresa răposatului său părinte.

— Nu a fost credincios de rit vechi, nu-i aşa?

— Nu, mergea la biserică, însă, ce-i drept, zicea că după credinţa veche e mai bine. Şi pe scopiţi îi stima foarte mult. Uite, ăsta a fost cabinetul lui. Dar de ce m-ai întrebat dacă n-a fost de credinţa cea veche?

— Nunta aici o s-o faci?

— A-aici, răspunse Rogojin, aproape tresărind din pricina întrebării la care nu se aşteptase.

— V-aţi gîndit s-o faceţi repede?

— Ştii şi tu: parcă de mine depinde?

— Parfion, nu-ţi sînt duşman şi n-am intenţia să te încurc în vreo privinţă. Îţi repet acum ceea ce ţi-am spus şi mai înainte, odată, într-un moment exact ca acesta. Cînd, la Moscova, te pregăteai de nuntă, nu te-am împiedicat cu nimic, ştii asta. Prima dată ea singură s-a repezit la mine, mai că nu din faţa altarului, rugîndu-mă s-o „salvez“ de tine. Îţi repet propriile ei cuvinte. Apoi a fugit de la mine, tu iar ai găsit-o şi ai vrut s-o duci la altar, iar acum se zice că a fugit din nou de tine, că a venit aici. E adevărat? Aşa mi-a dat Lebedev de ştire şi de aceea am sosit. Şi despre faptul că între voi s-au aranjat lucrurile n-am aflat decît ieri în tren, am auzit pentru prima oară de la unul dintre foştii tăi amici, de la Zaliojev, dacă vrei să ştii. Şi am venit aici cu un scop: voiam s-o conving pe ea, în sfîrşit, să plece în străinătate pentru îngrijirea sănătăţii; e foarte zdruncinată şi trupeşte, şi sufleteşte, mai

ales capul îi e bolnav şi, după părerea mea, are nevoie de îngrijire. Nu m-am gîndit s-o însoţesc în străinătate, intenţionam să aranjez toate astea fără prezenţa mea. Îţi spun purul adevăr. Dacă e adevărat că între voi această treabă a fost pusă iarăşi pe roate, nici nu mă arăt în ochii ei şi nici la tine nu mai vin. Ştii şi singur că nu umblu cu înşelăciuni, pentru că întotdeauna am fost sincer cu tine. Nu ţi-am ascuns niciodată părerea mea în această privinţă şi mereu ţi-am spus că măritişul cu tine ar însemna pieirea ei sigură. Şi pe tine te-ar aştepta pieirea... poate, chiar mai neîndoielnică decît a ei. Dacă v-aţi despărţi din nou, aş fi cît se poate de mulţumit; dar n-am intenţia să vă stric socotelile sau să vă fac să vă certaţi. Deci, fii liniştit şi nu mă bănui. De fapt, ştii şi singur dacă ţi-am fost vreodată rival adevărat, chiar şi atunci, cînd a fugit la mine. Uite, ai izbucnit acum în rîs; ştiu ce te-a făcut să zîmbeşti. Da, am trăit acolo despărţiţi, fiecare în alt oraş, lucru pe care tu îl ştii sigur. Doar şi mai înainte ţi-am explicat că n-o „iubesc cu dragoste, ci cu milă“. Cred că definesc destul de exact situaţia. Mi-ai spus atunci că ai înţeles aceste cuvinte ale mele; e adevărat? Oare le-ai înţeles? Uite cu cîtă duşmănie mă priveşti! Am venit ca să te liniştesc, pentru că şi tu îmi eşti foarte drag. Te iubesc mult, Parfion. Iar acum plec şi n-o să mai vin niciodată. Rămîi cu bine.

Prinţul se ridică.

— Mai stai cu mine, spuse încet Parfion, fără să se mişte din loc şi sprijinindu-şi capul pe palma mîinii drepte. Nu te-am văzut de mult.

Prinţul se aşeză. Amîndoi tăcură din nou.

— De îndată ce nu mai eşti în faţa mea, simt că te urăsc, Lev Nikolaevici. În aceste trei luni, de cînd nu te-am văzut, zău că te-am duşmănit în fiecare clipă. Aş fi fost în stare să te otrăvesc cu ceva! Uite-aşa. Iar acum nu e nici o jumătate de oră de cînd stai cu mine şi toată ura îmi trece şi îmi eşti drag ca altădată. Mai stai cu mine...

— Cînd sînt cu tine, mă crezi, iar cînd nu sînt, imediat încetezi să mai ai încredere şi mă bănuieşti. Semeni cu taică-tu! îi răspunse prinţul surîzînd prieteneşte şi încercînd să-şi ascundă sentimentul care îl stăpînea.

— Cred în vocea ta cînd stau cu tine. Doar pricep şi eu că nu sîntem deopotrivă, eu şi tu...

— De ce ai adăugat vorbele astea? Şi văd că iar te-ai enervat, spuse prinţul, privindu-l uimit pe Rogojin.

— Păi în treaba asta, frăţioare, pe noi nu ne întreabă nimeni, zise celălalt, aici s-a hotărît fără noi. Uite, şi de iubit iubim altfel, adică în toate e o deosebire, continuă el încet, apoi tăcu cîteva clipe. Uite, tu zici că o iubeşti cu milă. Dar eu n-am nici un pic de milă din asta pentru ea. De fapt, mă şi urăşte mai mult decît pe oricare altul. O visez acum în fiecare noapte:

parcă ar fi cu altul şi şi-ar rîde de mine. Chiar aşa e, frăţioare. Merge cu mine la altar, dar a uitat pînă şi să se gîndească la mine, ca şi cum şi-ar schimba un pantof. Te rog să mă crezi că n-am văzut-o de cinci zile pentru că mi-e frică să mă duc la ea; m-ar întreba: „De ce-ai poftit?“. Parcă nu m-a făcut destul de ruşine...

— Cum te-a făcut de ruşine? Ce spui?

— Parcă n-ai şti? Păi m-a părăsit şi a fugit cu tine cînd eram „în faţa altarului“, doar singur ai spus-o mai înainte.

— Doar nici tu nu crezi că...

— Parcă nu m-a făcut de ruşine, la Moscova, cu ofiţerul acela, Zemtiujnikov? Ştiu precis că m-a făcut de ruşine şi după ce a stabilit chiar ea ziua nunţii.

— Nu se poate! strigă prinţul.

— Ştiu precis, repetă Rogojin cu convingere. Ce, nu-i din alea, vrei să spui? Frăţioare, n-are rost să zici că n-ar fi din alea. Toate astea-s prostii. Cu tine n-o fi din alea, poate că s-ar speria de treaba asta, însă cu mine uite că este din alea. Ştiu bine ce spun. Se uită la mine ca la ultima lepădătură. Cu Keller, cu ofiţerul acela care a făcut box, ştiu precis că numai ca să-şi rîdă de mine a scornit povestea... Şi încă nu ştii ce figuri mi-a făcut la Moscova! Iar bani, bani cîţi am cheltuit eu...

— Dar... cum o să te mai însori acum cu ea?... Cum o să trăieşti după aceea? îl întrebă prinţul, îngrozit.

Rogojin îi aruncă o privire grea şi teribilă şi nu-i răspunse nimic.

— Asta e a cincea zi de cînd n-am fost la ea, continuă el după ce tăcu cam un minut. Mă tem că o să mă alunge. „Eu, zice, încă-mi sînt propria mea stăpînă; dacă vreau, mă descotorosesc de tine şi plec în străinătate“ (chiar mie mi-a spus că pleacă în străinătate, observă el ca între paranteze şi privindu-l cumva aparte pe prinţ în ochi); cîteodată, ce-i drept, vrea numai să mă sperie, nu ştiu ce i se tot pare caraghios la mine. Iar alteori chiar se încruntă de-adevăratelea, se îmbufnează, nu scoate o vorbă; tocmai de asta mă tem. Într-un rînd mi-am zis: ia să nu mă duc eu cu mîna goală, dar n-am izbutit decît s-o fac să rîdă, iar pe urmă chiar s-a înciudat. I-a dăruit cameristei Katia un şal adus de mine, unul scump, de care poate nici n-a mai văzut, deşi şi înainte a trăit în lux. Cît despre cununie, nu pot zice nici pîs. Ce fel de logodnic sînt eu, dacă mi-e frică şi să mă duc la ea? Aşa că stau aici şi, cînd nu mai pot răbda, mă furişez în taină pe lîngă casa ei, trec pe stradă sau mă ascund după colţ. Într-un rînd am stat de strajă la poarta ei pînă a început să se crape de ziuă, mi s-a năzărit ceva atunci. Iar ea m-a văzut de bună-seamă pe fereastră. „Ce-ai face cu mine, zice, dacă ai vedea că te înşel?“ N-am mai putut răbda şi i-am zis: „Ştii tu şi singură.“

— Ce să ştie?

— Da’ eu de unde să ştiu! rîse cu răutate Rogojin. Atunci, la Moscova, n-am putut-o prinde cu nimeni, deşi am urmărit-o mult timp. M-am apucat odată şi i-am spus atunci: „Ai făgăduit că mergi cu mine la altar; intri într-o familie cinstită, dar ştii cum eşti tu acum? Uite, zic, aşa eşti.“

— I-ai spus?

— I-am spus.

— Şi?

— „Poate că acum, zice, n-o să mai vreau să te iau nici ca lacheu, nici să te mai gîndeşti că o să-ţi fiu soţie.“ „Iar eu, zic: nu mai plec de-aici şi basta!“ „Iar eu, zice, îl chem acum pe Keller, îi spun şi el o să-ţi dea brînci pe poartă.“ M-am repezit la ea şi am bătut-o pe loc pînă am învineţit-o.

— Nu se poate! strigă prinţul.

— Îţi zic: aşa a fost, întări Rogojin cele spuse, încet, dar fulgerînd din priviri. O zi şi jumătate n-am dormit, n-am mîncat, n-am băut, din cameră n-am ieşit, mă tot aruncam în genunchi în faţa ei: „Mor, zic, dar nu plec pînă cînd nu mă ierţi şi, dacă porunceşti să fiu scos afară, mă înec; căci ce-o să mă fac fără tine?“. Toată ziua aceea a fost ca smintită, ba plîngea, ba voia să mă omoare cu cuţitul, ba îşi bătea joc de mine. Pe Zaliojev, pe Keller şi pe Zemtiujnikov, pe toţi i-a chemat, mă arăta cu degetul şi mă făcea de ruşine. „Să mergem, domnilor, cu toţii la teatru astă-seară, să-l lăsăm aici, dacă nu vrea să plece, căci nu sînt legată de el. Iar dumitale, Parfion Semionîci, o să ţi se servească ceai în lipsa mea, sînt sigură că ţi s-a făcut foame.“ Se întoarce singură de la teatru. „Ceilalţi, zice, sînt nişte fricoşi şi nişte nemernici, se tem de tine, mă sperie şi pe mine; îmi zic: n-o să plece cu una, cu două, nu-i mare lucru să te înjunghie. Însă eu mă duc în dormitor şi nici n-o să încui uşa după mine: uite ce tare mă tem de tine! Vreau să auzi şi să vezi asta! Ai băut ceai?“ „Nu, îi zic, şi nici n-o să beau.“ „Mai treacă-meargă dacă ar fi o chestiune de onoare, dar tare nu ţi se potriveşte asta.“ Şi cum a zis, aşa a făcut, camera n-a încuiat-o. Dimineaţa a ieşit, rîde: „Ţi-ai ieşit din minţi? zice. Vrei să mori de foame?“ „Iartă-mă“, îi zic. „Nu vreau să te iert, nu mă mărit cu tine, doar ţi-am spus. Chiar ai stat toată noaptea pe fotoliul ăsta, n-ai dormit?“ „Nu, îi zic, n-am dormit.“ „Ce deştept eşti! Nici ceai nu bei, nici prînzul n-o să-l iei mai încolo?“ „Ţi-am spus că nu, iartă-mă!“ „Ah, tare nu-ţi şade bine, zice, dacă ai şti că scena asta ţi se potriveşte precum şaua pe spinarea vacii! Nu cumva vrei să mă sperii? Mare pacoste pe capul meu dacă stai flămînd; ce să zic, m-ai speriat!“ S-a supărat, dar nu pentru mult timp: iar s-a apucat să mă hărţuiască. Şi m-am mirat atunci de ea, de ce n-are deloc ciudă pe mine? Căci ţine minte răul, mult timp ţine ură pe cei care au jignit-o. Uite, atunci

mi-a trecut prin cap că mă dispreţuieşte atît de mult, încît nici nu poate fi mult timp supărată pe mine. Şi asta-i adevărul. „Ştii tu, zice, ce înseamnă papa de la Roma?“ „Am auzit“, îi spun. „Tu, zice, Parfion Semionîci, n-ai învăţat nimic din istoria universală.“ „Nimic, îi zic, n-am învăţat.“ „Atunci, zice, îţi dau ceva să citeşti: a fost un papă care s-a supărat pe un împărat şi acesta, fără să bea şi fără să mănînce nimic, desculţ, a stat trei zile, în genunchi în faţa palatului, pînă cînd papa l-a iertat; ce crezi, împăratul acela, în acele trei zile, stînd în genunchi, ce gîndea în sinea lui şi ce juruinţe făcea?... Dar stai, zice, îţi citesc chiar eu despre asta!“ A sărit în picioare, a adus o carte: „Sînt versuri“, îmi zice şi s-a apucat să-mi citească cum împăratul acela, timp de trei zile, s-a tot jurat să se răzbune pe papă. „Oare, zice, chiar nu-ţi place asta, Parfion Semionîci?“ „Tot ce-ai citit, zic eu, e adevărat.“ „Aha, zice, spui că-i adevărat, deci şi tu, poate, juri în sinea ta că: se mărită ea cu mine şi atunci o să-i aduc eu aminte de toate, atunci o să-mi bat eu joc de ea după pofta inimii.“ „Nu ştiu, îi zic, poate că mă gîndesc la asta.“ „Cum adică nu ştii?“ „Aşa, zic, nu ştiu, nu la asta mi-s gîndurile acum.“ „Şi, mă rog, la ce te gîndeşti?“ „Că o să te ridici, că o să treci pe lîngă mine, iar eu mă uit la tine şi te urmăresc din ochi; o să foşnească rochia ta, iar inima mea o să se prăbuşească; şi, dacă o să ieşi din cameră, o să-mi amintesc fiecare cuvinţel al tău, ce şi cu ce ton l-ai spus; iar toată noaptea asta nu m-am gîndit la nimic, am ascultat cum respirai prin somn şi cum te-ai mişcat de vreo două ori...“ „Văd că tu, zice ea rîzînd, nici nu te gîndeşti că m-ai bătut, nici nu-ţi mai aduci aminte, nu-i aşa?“ „Poate, zic, că-mi aduc aminte, nu ştiu.“ „Şi dacă nu te iert şi nu mă mărit cu tine?“ „Ţi-am spus că mă înec.“ „Cred că m-ai omorî înainte de asta...“ Aşa a spus şi a căzut pe gînduri. Apoi s-a supărat şi a ieşit. Peste un ceas se întoarce la mine, posomorîtă. „Mă mărit cu tine, zice, Parfion Semionîci, şi nu pentru că mi-e frică de tine, ci pentru că mi-e indiferent cum o să mă prăpădesc. Nu s-ar putea doar să fie pe undeva mai bine? Şezi, zice, acum o să ţi se servească prînzul. Şi dacă mă mărit cu tine, a adăugat, o să-ţi fiu soţie credincioasă, să nu te îndoieşti de asta şi să nu-ţi faci griji.“ Apoi a tăcut puţin şi zice: „Totuşi, nu eşti lacheu; mai înainte am crezut că eşti un lacheu desăvîrşit.“ Tot atunci a fixat şi ziua nunţii, iar peste o săptămînă m-a părăsit şi a fugit aici, la Lebedev. De cum am sosit, îmi zice: „Să ştii că nu mă dezic cîtuşi de puţin de tine; vreau numai să mai aştept, cît o să mai am chef, pentru că încă îmi sînt singura stăpînă. Aşteaptă şi tu, dacă vrei.“ Uite, aşa-i acum între noi... Ce crezi despre toate astea, Lev Nikolaevici?

— Dar tu ce crezi? îi răspunse prinţul tot cu o întrebare, privindu-l trist pe Rogojin.

— Parcă pot crede ceva! explodă acesta. Voi să mai adauge ceva,

însă tăcu, cuprins de o tristeţe nemărginită.

Prinţul se ridică şi vru iar să plece.

— Totuşi, n-o să-ţi pun piedici, spuse el încet, aproape îngîndurat, parcă răspunzîndu-şi la un gînd interior, ascuns.

— Uite ce vreau să-ţi spun! se însufleţi brusc Rogojin şi ochii începură să-i strălucească. Cum de mi-o cedezi? Nu te înţeleg. Sau n-o mai iubeşti deloc? Mai înainte erai, totuşi, întristat; doar am văzut. Atunci de ce ai venit aici, mîncînd pămîntul de-atîta fugă? Din milă? (Şi faţa i se strîmbă într-un zîmbet batjocoritor.) He-he!

— Crezi că vreau să te înşel? îl întrebă prinţul.

— Nu, te cred, numai că nu pricep nimic. Cu siguranţă, mila ta e, probabil, mai mare decît dragostea mea!

Pe faţa lui se aprinse ceva răutăcios, care dorea neapărat să fie exprimat în cuvinte.

— Asta-i, dragostea ta nu poate fi deosebită de ură, zise prinţul zîmbind, şi, dacă o să-ţi treacă, nu-i mare lucru să se întîmple o nenorocire şi mai amarnică. Frate Parfion, dacă îţi spun că...

— Că o s-o înjunghii?

Prinţul tresări.

— O s-o urăşti mult pentru dragostea ta de acum, pentru tot chinul pe care îl ai acum de pe urma ei. Pe mine mă miră cel mai mult că e în stare din nou să se mărite cu tine. Cînd am auzit ieri, de-abia de-am reuşit să cred şi mi s-a făcut foarte greu. Doar s-a lepădat deja de tine de două ori şi a fugit din faţa altarului, deci, are o presimţire!... Acum ce-ar mai căuta la tine? Oare o interesează banii tăi? E absurd. De altfel, mă tem că ai şi cheltuit cea mai mare parte a banilor. Pe deasupra, ea ar putea găsi şi pe altcineva. Oricare ar fi mai bun decît tine, căci tu chiar că ai fi în stare s-o înjunghii, lucru pe care ea, poate, îl pricepe acum prea bine. Că o iubeşti atît de tare? E drept, numai că... Am auzit că există oameni care caută tocmai o asemenea dragoste... numai...

Prinţul se opri şi căzu pe gînduri.

— De ce ai rîs din nou uitîndu-te la portretul lui taică-meu? întrebă Rogojin, care urmărea extrem de atent fiecare schimbare, fiecare expresie fugară de pe chipul prinţului.

— De ce am rîs? Pentru că mi-a venit ideea că, dacă nu ţi s-ar fi întîmplat această pacoste, dacă n-ar fi dat peste tine dragostea asta, ai fi ajuns pesemne exact ca tatăl tău, ba încă destul de curînd. Te-ai fi instalat tăcut aici, cu o soţie ascultătoare, care nu zice nici pîs, ai fi vorbit rar şi cu asprime, n-ai fi avut încredere în nimeni, de fapt nici n-ai fi avut nevoie de aşa ceva, pentru că, tăcut şi posac, n-ai fi făcut altceva decît să agoniseşti

bani. Şi tare ai mai fi lăudat cărţile vechi, te-ai fi interesat de semnul crucii făcut cu două degete, însă asta ar fi venit mai tîrziu, la bătrîneţe...

— N-ai decît să rîzi. Şi ea mi-a spus exact aceleaşi cuvinte, de curînd, cînd s-a uitat şi ea la portretul ăsta! E de-a mirării cum vă potriviţi acum în toate...

— Zici că a şi fost la tine? îl întrebă curios prinţul.

— A fost. S-a uitat mult timp la portret, mi-a pus întrebări despre răposatul. „Exact aşa ai fi fost şi tu, mi-a spus ea la urmă, zîmbind ironic. Tu, Parfion Semionîci, ai patimi puternice, patimi care te-ar duce tocmai în Siberia, la ocnă, dacă n-ai avea minte, pentru că ai multă minte“, zice (chiar aşa mi-a spus, crezi sau nu? Pentru prima oară am auzit de la ea vorba asta!). „Te-ai fi lăsat iute de zburdălnicia de acum. Şi, întrucît eşti un om cu totul lipsit de educaţie, te-ai fi pus pe agonisit bani şi ai fi rămas, precum tatăl tău, în casa asta, la un loc cu scopiţii: pesemne că la sfîrşit ai fi trecut la credinţa lor şi aşa de mult ai fi îndrăgit banii, că nu două milioane, ci poate vreo zece ai fi strîns şi ai fi murit de foame pe sacii tăi, pentru că tu ai patimă în toate, toate le împingi pînă la patimă.“ Uite-aşa mi-a spus, aproape cu aceleaşi cuvinte. Pînă atunci n-a mai vorbit niciodată aşa cu mine! Doar cu mine nu stă de vorbă decît despre fleacuri sau mă ia în rîs; a umblat prin toată casa, ca s-o vadă, şi părea speriată. „Schimb totul, îi zic, o ornez, dacă vrei, cumpăr altă casă pînă la nuntă.“ „Ba nu, zice, nu trebuie schimbat nimic, aşa o să trăim. Vreau să stau lîngă mama ta, cînd o să-ţi fiu soţie.“ Am dus-o la mama, a fost respectuoasă cu ea, ca o fiică bună. Şi mai înainte, cam de vreo doi ani, mama parcă nu era întreagă la minte (e bolnavă), iar după moartea tatei s-a prefăcut de tot într-un prunc, nu mai vorbeşte: stă mereu într-un fotoliu pentru că n-o mai ţin picioarele şi, de la locul ei, le face plecăciuni tuturor celor pe care-i vede; cred că, dacă trei zile nu i-aş da mîncare, ea nici n-ar observa. Am luat mîna dreaptă a mamei, i-am împreunat degetele: „Binecuvînteaz-o, mamă, zic, merge cu mine la altar“; i-a sărutat cu înflăcărare mamei mîna. „Cred că multă amărăciune, zice, a îndurat mama ta.“ Uite, cartea asta a văzut-o la mine: „Cum, te-ai apucat să citeşti *Istoria rusă*?“ (Însă chiar ea mi-a spus odată la Moscova: „Ai face bine să te instruieşti cît de cît, măcar *Istoria rusă* a lui Soloviov citeşte-o, doar nu ştii nimic.“) „Bine faci, mi-a zis, ţine-o tot aşa, citeşte. Îţi scriu cu mîna mea o listă, ce cărţi trebuie să citeşti mai întîi şi mai întîi; vrei sau nu?“ Şi niciodată, niciodată pînă atunci nu mai vorbise aşa cu mine, încît chiar m-a uimit; am răsuflat şi eu pentru prima oară ca un om viu.

— Mă bucur mult, Parfion, spuse prinţul cu sinceritate, mă bucur foarte mult. Cine ştie, poate că Dumnezeu o să vă unească.

— Niciodată nu se va întîmpla asta! strigă impulsiv Rogojin.

— Ascultă, Parfion, dacă o iubeşti atît de mult, oare chiar n-o să vrei să meriţi respectul ei? Şi, dacă vrei, chiar nu speri? Uite, mai înainte ţi-am spus că pentru mine e o enigmă: de ce se mărită cu tine? Şi, cu toate că nu-mi pot răspunde, totuşi nu mă îndoiesc că trebuie să existe neapărat un motiv suficient, raţional. E convinsă de dragostea ta; însă e cu siguranţă convinsă şi de unele calităţi ale tale. Doar altfel e imposibil! Ceea ce ai zis acum confirmă spusele mele. Spui singur că ea a găsit posibilitatea de a discuta cu tine în cu totul alt limbaj, decît cel cu care ţi se adresa şi îţi vorbea mai înainte. Eşti suspicios şi gelos şi de aceea ai exagerat tot ce ai observat că e rău. Fii sigur că ea nu are despre tine o părere chiar atît de proastă cum spui tu. Doar altfel ar însemna că, măritîndu-se cu tine, se-aruncă în mod conştient în apă sau se bagă singură sub cuţit. Crezi că e posibil aşa ceva? Cine se-aruncă în apă cu bună ştiinţă sau se bagă sub cuţit?

Parfion ascultă cu un zîmbet posac vorbele înflăcărate ale prinţului. Convingerea lui părea de nezdruncinat.

— Cu ce privire grea mă fixezi acum, Parfion! lăsă prinţul să-i scape, cu un sentiment apăsător.

— În apă sau sub cuţit! rosti, în sfîrşit, acesta. He! Se mărită cu mine tocmai pentru că se aşteaptă să-mi înfig cuţitul în ea! Prinţe, chiar nu ţi-ai dat seama pînă acum despre ce-i vorba aici?

— Nu te înţeleg.

— Bine, poate că chiar nu înţelegi, he-he! Doar se zice despre tine că eşti... *sărit*. Iubeşte pe altul, pricepe odată! La fel cum eu o iubesc acum pe ea, şi ea iubeşte pe altul. Şi ştii cine-i acest altcineva? Tu eşti! Ce, n-ai ştiut?

— Eu!

— Tu. Te-a îndrăgit de-atunci, chiar de la aniversare. Numai că se gîndeşte că nu se poate mărita cu tine, că te-ar face de ruşine şi ţi-ar distruge viaţa. „Eu, zice, se ştie cum sînt.“ Şi acum tot aşa o ţine. Toate astea mi le-a spus de-a dreptul în obraz. Se teme să nu te nenorocească şi să te facă de ruşine, însă cu mine, deci, nu-i nimic, se poate mărita – iată drept cine mă ia, ţine minte şi asta!

— Păi cum a fugit la mine de la tine şi... de la mine...

— Şi de la tine la mine! He! Parcă puţine îi trec deodată prin cap: acum parcă-i cuprinsă toată de febră. Ba strigă la mine: „Mă mărit cu tine ca şi cum m-aş îneca. Pune nunta cît mai curînd!“ Apoi singură mă grăbeşte, fixează ziua, iar cînd se-apropie sorocul, se sperie sau îi vin alte gînduri; Dumnezeu s-o mai ştie, doar ai văzut şi tu: plînge, rîde, se zbate ca scuturată de friguri. Şi ce-i de-a mirării că a fugit de la tine? Te-a părăsit

atunci pentru că şi-a dat singură seama cît te iubeşte de tare. Îi era peste puterile ei cu tine. Uite, mai adineaori ai zis că eu am căutat-o şi am găsit-o atunci, la Moscova; nu-i adevărat, singură a dat fuga la mine, părăsindu-te: „Fixează ziua, îmi strigă, sînt gata! Adă şampanie! Să mergem la ţigani!“... Păi, dacă n-aş fi existat eu, de mult s-ar fi aruncat în apă; îţi spun adevărul. Şi nu se-aruncă pentru că eu, poate, sînt mai înspăimîntător decît apa. *De necaz* se mărită cu mine. Dacă se mărită, ăsta-i adevărul: se mărită *de necaz*...

— Dar cum poţi... cum poţi!... strigă prinţul şi nu încheie fraza. Îl privea îngrozit pe Rogojin.

— De ce nu termini? adăugă acesta, zîmbind. Dacă vrei, îţi spun ce gîndeşti tu în sinea ta, chiar în momentul ăsta: „Ah, cum o să trăiască de-acum cu el? Cum s-o las să facă pasul ăsta?“. Se vede ce gîndeşti...

— Nu de asta am venit aici, Parfion, îţi spun că nu asta am avut-o în minte.

— Se poate că nu de asta şi nu asta ai avut-o în minte, numai că acum cu siguranţă s-a prefăcut în „de asta“, he-he! Gata, ajunge! De ce eşti în halul ăsta de întors pe dos? Chiar n-ai ştiut? Mă uimeşti!

— Asta-i gelozie, Parfion, e o boală, le-ai exagerat enorm pe toate... bîigui prinţul, foarte tulburat. La ce bun?

— Lasă, rosti Parfion şi smulse iute din mîna prinţului cuţitaşul pe care acesta îl luase de pe masă, de lîngă carte. Îl puse la loc.

— Parcă ştiam cînd am ajuns la Petersburg, parcă presimţeam... continuă prinţul. N-am vrut să vin aici. Voiam să uit toate cele întîmplate aici, să mi le smulg din inimă! Ei, rămîi cu bine... Dar ce faci?

Vorbind distrat, prinţul luase iarăşi în mînă cuţitul de pe masă, iar Rogojin i-l smulse iarăşi şi îl aruncă pe masă. Era un cuţitaş cu o formă destul de simplă, cu mîner din corn de cerb, cu lama fixă, lungă de vreo trei verşoci şi jumătate şi potrivit de lată.

Văzînd că prinţul acordă o atenţie specială faptului că acest cuţit i-a fost smuls a doua oară din mînă, Rogojin, cu ciudă răutăcioasă, îl înşfăcă, îl puse în carte, iar cartea o trînti pe altă masă.

— Ce faci cu el, tai foile? întrebă prinţul, însă cumva distrat, parcă fiind încă sub presiunea unei puternice îngîndurări.

— Da, foile...

— Păi nu-i un cuţit de grădinărie?

— Da, de grădinărie. Şi dacă-i de grădinărie, nu pot tăia foile cu el?

— Păi e... nou-nouţ.

— Şi ce dacă-i nou? Crezi că nu-mi pot cumpăra acum un cuţit nou? strigă, în sfîrşit, Rogojin, cu un fel de frenezie, enervîndu-se la fiecare

cuvînt.

Prinţul se cutremură şi-l privi fix.

— Oho, halal de noi! rîse el deodată, dezmeticindu-se de tot. Iartă-mă, frate, cînd capul mi-e atît de greu ca acum, şi boala asta... devin distrat de tot, de tot şi foarte caraghios. Dar nu asta voiam să te întreb... altceva voiam, dar nu-mi mai aduc aminte. Rămîi cu bine...

— Nu pe-acolo, spuse Rogojin.

— Am uitat!

— Pe aici, pe aici, hai cu mine, îţi arăt eu.

67 Este vorba, probabil, de *Istoria Rusiei din cele mai vechi timpuri*, lucrare monumentală (29 de volume) a lui Serghei Mihailovici Soloviov (1820-1879); pînă în momentul redactării romanului, fuseseră publicate 17 volume. De asemenea, referirea ar putea fi şi la alte lucrări, mai puţin voluminoase, ale aceluiaşi autor: *Manual de istorie rusă*, *Curs de istorie nouă* etc.

IV

Traversară camerele prin care prinţul deja trecuse; Rogojin mergea puţin înaintea lui, prinţul îl urma. Ajunseră în sala mare. Aici, pe pereţi, erau cîteva tablouri, toate portrete de arhierei şi peisaje, din care nu se putea distinge nimic. Deasupra uşii care dădea în camera următoare, atîrna un tablou destul de ciudat ca formă, de vreo doi verşoci şi jumătate în lăţime şi de cel mult şase verşoci înălţime. Îl reprezenta pe Mîntuitorul de-abia coborît de pe cruce. Prinţul îl privi iute, ca şi cum şi-ar fi adus aminte de ceva; de altminteri, nu se opri, ci dădu să iasă pe uşă. Îi era foarte greu şi voia să părăsească imediat această casă. Însă, brusc, Rogojin îl opri în dreptul tabloului.

— Uite, toate tablourile de aici, spuse el, au fost cumpărate cu cîte o rublă sau două, la licitaţii, de răposatul meu tată. Le-a cercetat un om care se pricepe; sînt nimicuri, zice, dar ăsta, tabloul de deasupra uşii, cumpărat tot pe două ruble, zice, nu-i deloc un fleac. Pe cînd tata mai trăia, s-a găsit unul care-i dădea pe el trei sute cincizeci de ruble, iar altul, Saveliev, Ivan Dimitrievici, neguţător, mare amator, a ajuns pînă la patru sute şi săptămîna trecută i-a oferit chiar cinci sute lui frate-meu Semion Semionîci. L-am reţinut pentru mine.

— Păi e... e o copie după Hans Holbein[68], spuse prinţul, reuşind să vadă tabloul mai bine. Chiar dacă nu-s cine ştie ce mare cunoscător, mi se pare că e o copie excelentă. Am văzut tabloul ăsta în străinătate şi nu pot să-l uit. Dar... ce ai de...

Rogojin părăsi brusc tabloul şi o luă înainte. Desigur, aerul distrat şi dispoziţia deosebită, ciudat de irascibilă, descoperită pe neaşteptate la Rogojin, puteau explica într-un fel această impetuozitate; însă prinţul rămase totuşi uimit de felul brusc în care se încheiase această discuţie, pe care nu el o începuse, şi că Rogojin nici măcar nu-i dăduse un răspuns.

— Lev Nikolaevici, uite ce voiam de mult să te întreb: crezi sau nu în Dumnezeu? deschise iarăşi brusc discuţia Rogojin, după ce făcură cîţiva paşi.

— Ce ciudat mă întrebi şi... mă priveşti! observă prinţul fără să vrea.

— Îmi place să mă uit la tabloul ăsta, îngăimă Rogojin, după cîteva clipe de tăcere, de parcă ar fi uitat din nou întrebarea pusă.

— Tabloul ăsta! strigă subit prinţul, sub impresia unui gînd neaşteptat. Tabloul ăsta! Păi din pricina acestui tablou unii ar putea să-şi

piardă credinţa!

— Se-ntîmplă să şi-o piardă, îi confirmă pe neaşteptate Rogojin. Ajunseseră de-acum la uşa de la intrare.

— Cum? se opri prinţul deodată. Nu mai spune! Aproape că am glumit, iar tu o iei aşa de în serios! Şi ce ai vrut cu întrebarea dacă cred sau nu în Dumnezeu?

— N-am vrut nimic, am întrebat şi eu aşa. Şi mai înainte am vrut să te întreb. Doar sînt mulţi acum care nu cred. O fi adevărat (tu ai trăit în străinătate) ce mi-a spus unul la beţie că la noi, în Rusia, sînt mai mulţi oameni care nu cred în Dumnezeu decît în toate celelalte ţări? „Nouă, zice, în privinţa asta ni-i mai uşor decît lor, pentru că am mers mai departe decît ei"...

Rogojin rîse caustic; rostindu-şi întrebarea, deschise brusc uşa şi, ţinînd-o de clanţă, îl aşteptă pe prinţ să iasă. Prinţul se miră, dar ieşi. Celălalt ieşi şi el pe casa scării şi închise uşa în urma lui. Stăteau amîndoi faţă în faţă şi arătau de parcă au uitat unde au ajuns şi ce trebuie să facă acum.

— Atunci, la revedere, spuse prinţul, întinzîndu-i mîna.

— La revedere, rosti Rogojin, strîngînd tare, dar cu totul automat, mîna întinsă de celălalt.

Prinţul coborî o treaptă şi se uită înapoi.

— Cît despre credinţă, începu el zîmbind (nedorind probabil să-l lase aşa pe Rogojin) şi, pe deasupra, înviorîndu-se sub impresia unei amintiri subite, în privinţa credinţei, am avut parte săptămîna trecută de patru întîlniri diferite în două zile. Dimineaţa călătoream pe o cale ferată nouă şi am stat de vorbă în tren patru ore cu un anume S., pe care l-am cunoscut chiar atunci. Auzisem multe mai înainte despre el şi, printre altele, aflasem că e ateu. E un om într-adevăr foarte instruit şi m-am bucurat că voi discuta cu un savant veritabil. Pe deasupra, e un om bine educat, cum rar poţi întîlni, aşa că a vorbit cu mine ca şi cum aş fi fost egal cu el în cunoştinţe şi idei. Nu crede în Dumnezeu. Totuşi, m-a uimit ceva: parcă ar fi vorbit tot timpul despre altceva şi am fost mirat tocmai pentru că şi mai înainte, ori de cîte ori m-am întîlnit cu oameni care nu cred, oricîte cărţi de-ale lor am citit, mereu mi s-a părut că vorbesc şi scriu în cărţi parcă cu totul altceva, deşi dau impresia că vorbesc şi scriu tocmai ce trebuie. I-am spus pe loc părerea mea, însă, probabil, m-am exprimat confuz sau n-am ştiut să-mi formulez ideea, pentru că el n-a înţeles nimic... Seara, m-am oprit într-un hotel judeţean, ca să înnoptez acolo, iar în hotelul acela, cu o noapte mai înainte, avusese loc un omor, aşa că la sosirea mea toţi numai despre asta vorbeau. Doi ţărani, destul de în vîrstă, treji, care se cunoşteau de mult şi

erau prieteni, au băut ceai pe săturate şi au vrut să se culce amîndoi într-o chicineaţă. Dar unul dintre ei a văzut la celălalt, în ultimele două zile, un ceas de argint cu şnur galben de mărgele, de care probabil nu ştiuse pînă atunci că-l are. Însă acest ceas i-a plăcut atît de mult şi într-atîta l-a ispitit, încît în cele din urmă n-a mai putut să rabde: a pus mîna pe cuţit şi, cînd prietenul lui s-a întors cu spatele, s-a apropiat pe furiş de el, şi-a cumpănit lovitura, şi-a înălţat ochii spre cer, şi-a făcut cruce, spunînd în sinea lui o rugăciune amară: „Doamne, iartă-mă întru Hristos!“ –, i-a retezat beregata prietenului dintr-o mişcare, ca unui berbec, şi i-a luat ceasul.

Rogojin pufni în rîs. Hohotea de parcă ar fi fost apucat de o criză. Chiar te simţeai ciudat văzînd acest rîs după dispoziţia lui atît de posacă de acum cîteva clipe.

— Uite, asta îmi place! Nu, asta-i cea mai grozavă chestie! striga el convulsiv, aproape sufocîndu-se. Unul nu crede deloc în Dumnezeu, iar altu-i atît de credincios, că înjunghie oamenii după ce-şi face rugăciunea... Nu, frate prinţ, asta nu poate fi o scorneală! Ha-ha-ha! Nu, asta-i cea mai grozavă chestie!

— A doua zi am ieşit de cu dimineaţă să mă plimb, continuă prinţul de îndată ce Rogojin se opri, deşi rîsul încă îi mai tremura pe buze spasmodic. Văd că pe trotuarul de lemn se împleticeşte un soldat beat, cu hainele zdrenţuite pe el. Se-apropie de mine: „Cumpără, boierule, o cruciuliţă de argint, o dau numai pe două grivne; e de argint!“ Văd în palma lui cruciuliţa, probabil că de-abia şi-o scosese de la gît; era pusă pe o panglică albastră, foarte uzată; crucea era însă din cositor curat, se vedea de la prima privire, de format mare, cu opt colţuri, plină de desene bizantine. Am scos cele două grivne, i le-am dat şi mi-am pus pe loc crucea la gît; pe chipul lui se vedea cît era de mulţumit că l-a tras pe sfoară pe boierul acela prost şi s-a dus imediat ca să-şi bea crucea, nu mă îndoiesc de asta. Pe-atunci, frate, eram încă sub impresia cea mai puternică lăsată de tot ce mă copleşise în Rusia; mai înainte nu înţelegeam nimic din ea, ca şi cum aş fi crescut muteşte şi în cei cinci ani petrecuţi în străinătate mi-o aminteam cumva la modul fantastic. Uite, mergeam şi mă gîndeam: nu, n-o să mă grăbesc să-l judec pe acest vînzător al lui Hristos. Doar Dumnezeu ştie ce se ascunde în inimile bete şi slabe. Peste o oră, în drum spre hotel, am dat de o femeie cu un copil de ţîţă. Femeia era încă tînără, iar pruncul să tot fi avut vreo şase săptămîni. După cum socotea ea, copilul îi zîmbise pentru prima dată de cînd se născuse. Mă uit şi-o văd făcîndu-şi cruce cu mare evlavie. „Ce faci, zic, nevastă?“ (Pe-atunci doar puneam întrebări la toată lumea.) „Uite, zice, la fel cum mama se bucură cînd zăreşte primul zîmbet al pruncului ei, tot aşa se bucură şi Dumnezeu, cînd vede din cer că un păcătos

îngenunchează din toată inima ca să-şi facă rugăciunea.“ Această femeie mi-a spus, aproape cu cuvintele astea, o idee atît de profundă, atît de subtilă şi atît de veritabil religioasă, o idee în care întreaga esenţă a creştinismului s-a exprimat dintr-odată, adică toată ideea de Dumnezeu ca părinte bun al nostru, care se bucură de om, aşa cum se bucură tatăl de copilul lui – ideea cea mai importantă a lui Hristos! O femeie simplă! Ce-i drept, era mamă... şi, cine ştie, poate că femeia era chiar nevasta soldatului aceluia. Ascultă, Parfion, mai adineaori mi-ai pus o întrebare, iată răspunsul meu: esenţa sentimentului religios nu încape în nici un fel de raţionament, în nici un fel de delicte şi crime şi nici într-un fel de ateisme; aici ceva e altfel şi va fi veşnic altfel; aici e ceva pe care ateismele vor aluneca veşnic şi vor vorbi mereu altceva. Însă cel mai important lucru e că remarci asta cel mai limpede şi mai repede în inima rusească, şi asta-i concluzia mea! Este una dintre primele mele convingeri pe care o extrag din Rusia noastră. Avem ce face, Parfion! Avem ce face pe pămîntul nostru rusesc, crede-mă! Adu-ţi aminte cum ne-am împrietenit la Moscova şi am vorbit cu tine un timp... Şi n-am vrut deloc să mă întorc acum aici! Şi nu aşa, nu aşa m-am gîndit la întîlnirea noastră! Ah, ce-i cu mine!... Rămîi cu bine, la revedere! Să te aibă Domnul în paza Lui!

Se întoarse şi porni în jos pe scări.

— Lev Nikolaevici! strigă Parfion de sus, cînd prinţul ajunse la primul palier. Crucea, pe care ai cumpărat-o de la soldat, o ai la tine?

— Da, o am la gît.

Şi prinţul se opri din nou.

— Ia arată-mi-o!

Încă o ciudăţenie! se gîndi prinţul, urcă scara şi îi arătă crucea, fără s-o scoată de la gît.

— Dă-mi-o mie, zise Rogojin.

— De ce? Tu nu...

Prinţul nu voia să se despartă de această cruce.

— O s-o port, şi pe-a mea ţi-o dau ţie, poart-o tu.

— Vrei să facem schimb de cruci? Bine, Parfion, mă bucur dacă-i aşa; ne facem fraţi de cruce!

Prinţul îşi scoase crucea de cositor, Parfion pe a lui, de aur, şi făcură schimb. Parfion tăcea. Prinţul observă, cu grea uimire, că fosta neîncredere, fostul zîmbet amar şi aproape batjocoritor încă nu se ştergeau de pe faţa fratelui său de cruce, măcar din cînd în cînd manifestîndu-se foarte puternic. În cele din urmă, tăcut, Rogojin îl luă pe prinţ de mînă şi stătu cîtva timp, parcă neputîndu-se hotărî să facă ceva; în sfîrşit, îl trase deodată după el, spunîndu-i cu vocea abia auzită: „Hai“. Traversară palierul scării de la

parter şi sunară la uşa aflată faţă în faţă cu cea pe care ieşiseră. Li se deschise repede. O femeie bătrînă, gîrbovită de tot şi îmbrăcată în negru, îmbrobodită cu o basma, îi făcu, tăcută, o plecăciune adîncă lui Rogojin; acesta o întrebă ceva în grabă şi, fără să se oprească pentru a auzi răspunsul, îl conduse pe prinţ mai departe prin camere. Se perindară iarăşi nişte încăperi întunecoase, de o curăţenie neobişnuită, reci, ticsite cu piese de mobilier străvechi, cu huse albe şi curate. Fără să se anunţe, Rogojin îl duse pe prinţ de-a dreptul într-o cameră mică, semănînd a salon, despărţită în două printr-un paravan din lemn de mahon, cu două uşi laterale, dincolo de care era, probabil, un dormitor. Într-un ungher al salonului, pe fotoliul de lîngă sobă, şedea o femeie mărunţică, despre care nu s-ar fi putut spune că e foarte bătrînă; dimpotrivă, avea faţa destul de sănătoasă, plăcută şi rotundă, în schimb părul îi era cu desăvîrşire cărunt şi (se putea deduce de la prima privire) femeia dăduse cu totul în mintea copiilor. Era îmbrăcată cu o rochie neagră de lînă, cu o basma mare şi neagră la gît, cu o bonetă albă şi curată, de care atîrnau panglici negre. Picioarele şi le sprijinea pe o băncuţă. Lîngă ea era altă băbuţă curăţică, mai în vîrstă decît ea, tot în doliu şi tot cu bonetă albă; probabil, era vreo fiinţă ţinută din milă pe lîngă casă; aceasta împletea un ciorap. Cu siguranţă, tăceau amîndouă tot timpul. Prima bătrînă, văzîndu-i pe Rogojin şi pe prinţ, le zîmbi şi, de cîteva ori, în semn de bucurie, îşi aplecă drăgăstoasă capul.

— Mamă, spuse Rogojin, sărutîndu-i mîna, iată-l pe bunul meu prieten, prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin. Am făcut cu el schimb de cruciuliţe; într-un timp, la Moscova, mi-a fost ca un frate de sînge, a făcut multe pentru mine. Binecuvîntează-l, mamă, aşa cum ţi-ai binecuvînta fiul pe care l-ai născut. Stai, bătrînă, uite-aşa, lasă-mă să-ţi împreunez degetele...

Însă înainte ca Parfion să apuce să facă ceva, bătrîna îşi ridică mîna dreaptă, îşi împreună cele trei degete şi îi făcu, cu evlavie, de trei ori cruce prinţului. Apoi încă o dată îi făcu cu capul un semn drăgăstos şi gingaş.

— Hai să mergem, Lev Nikolaevici, spuse Parfion. Numai pentru asta te-am adus aici...

Cînd ajunseră iarăşi pe scară, adăugă:

— Uite, nu pricepe ce i se spune şi n-a înţeles nimic din cuvintele mele, dar te-a binecuvîntat; înseamnă că i s-a făcut chiar ei milă de tine... Asta-i, la revedere, nici eu, nici tu nu mai avem timp.

Şi deschise uşa de la apartamentul lui.

— Hai să te îmbrăţişez la despărţire, om ciudat ce eşti! exclamă prinţul, privindu-l cu un reproş gingaş şi încercînd să-l ia în braţe. Însă Parfion doar îşi ridică mîinile şi le coborî imediat la loc. Nu se putea hotărî;

îşi ferea ochii ca să nu-l privească pe prinţ. Nu voia să-l îmbrăţişeze.

— Cred şi eu! Deşi ţi-am luat crucea, n-o să te înjunghii pentru ceasornic! îngăimă el ininteligibil şi deodată rîse cumva ciudat. Însă subit, toată faţa lui îşi schimbă expresia: se făcu grozav de palid, buzele începură să-i tremure, ochii i se aprinseră. Îşi ridică mîinile, îl îmbrăţişă cu putere pe prinţ şi, sufocîndu-se, spuse:

— Atunci ia-o tu, dacă aşa-i soarta! E a ta! Ţi-o cedez!... Să-l ţii minte pe Rogojin.

Şi, părăsindu-l pe prinţ, fără să-l privească, intră grăbit în apartamentul lui şi trînti uşa după el.

68 Scriitorul are în vedere tabloul pictorului şi desenatorului german Hans Holbein cel Tînăr (1497-1543) *Hristos în mormînt*, pe care l-a văzut în 1867 la Basel, resimţind o puternică impresie; A.G. Dostoievskaia citează cuvintele soţului ei: „din pricina unui asemenea tablou îţi poţi pierde credinţa“; tabloul va fi descris de Ippolit în partea a treia a romanului.

V

Era de-acum tîrziu, aproape două şi jumătate, şi prinţul nu-l mai prinse acasă pe Epancin. Lăsîndu-şi cartea de vizită, se decise să treacă pe la hotelul „Balanţa“ şi să întrebe acolo de Kolea; dacă nu-l va găsi, îi va lăsa un bilet. La „Balanţa“ i se spuse că Nikolai Ardalionovici „a plecat de dimineaţă, dar, plecînd, a anunţat că, dacă vine cineva să-l caute, să i se transmită vizitatorului că dumnealui, poate, se întoarce pe la ora trei. Dacă nu va fi aici pînă la trei şi jumătate, înseamnă că a plecat cu trenul la Pavlovsk, la casa de vară a generalului Epancin şi că, deci, va mînca acolo.“ Prinţul rămase ca să-l aştepte şi profită de prilej ca să comande şi el masa de prînz.

Nici la trei şi jumătate şi nici măcar la patru, Kolea nu-şi făcu apariţia. Prinţul ieşi din hotel şi porni maşinal încotro vedea cu ochii. La începutul verii, Petersburgul are uneori noroc de zile splendide, senine, călduroase, fără vînt. Ca un făcut, aceasta era una dintre acele rare zile. Cîtva timp, prinţul rătăci fără ţintă. Oraşul îi era prea puţin cunoscut. Se oprea uneori la intersecţii în dreptul unor clădiri, în pieţe, pe poduri; odată intră să se odihnească într-o cofetărie. Alteori începea să-i studieze cu mare curiozitate pe trecători; dar cel mai adesea nu-i remarca nici pe trecători, nici nu-şi dădea seama unde anume se duce. Era într-o stare chinuitoare de încordare şi nelinişte şi în acelaşi timp resimţea o neobişnuită nevoie de izolare. Voia să fie singur şi să se lase cu totul în voia acestei încordări dureroase la modul absolut pasiv, fără să caute nici cea mai mică portiţă de scăpare. Dezgustat, nu voia să-şi răspundă la întrebările care îi năvăliseră în suflet şi în inimă. „Cum, oare sînt vinovat de toate astea?“ bîiguia el în sinea lui, aproape neconştientizîndu-şi cuvintele.

Pe la ora şase se pomeni la gară, pe peronul de unde se lua trenul spre Ţarskoe Selo. Curînd, izolarea îi deveni insuportabilă; un nou avînt îi cuprinse cu înflăcărare inima şi, pentru o clipă, o lumină strălucitoare împrăştie bezna în care tînjea sufletul lui. Îşi cumpără bilet pînă la Pavlovsk şi se hotărî nerăbdător, să plece; însă, desigur, îl urmărea ceva, şi acest ceva era realitatea, nu fantezia, cum înclina el să creadă. Aproape instalat în vagon, aruncă subit pe podea biletul de-abia cumpărat şi ieşi din clădirea gării, fîstîcit şi îngîndurat. Peste cîtva timp, în stradă, parcă îşi aminti brusc ceva, parcă-şi dădu seama pe neaşteptate de ceva foarte ciudat, care-l îngrijora cam de prea multă vreme. Dintr-odată fu nevoit să se surprindă, în mod conştient, că are o ocupaţie, care dura deja de mult, dar pe care n-o

observase pînă în clipa aceea; iată, de cîteva ore, poate de la „Balanţa“, poate chiar de dinaintea „Balanţei“, parcă începea subit să caute ceva împrejurul lui. Uită de asta, chiar pentru mult timp, cîte o jumătate de oră, şi deodată iar priveşte cu nelinişte şi caută de jur-împrejur.

Dar, de îndată ce-şi surprinse această mişcare bolnăvicioasă, absolut inconştientă pînă atunci, care pusese de mult stăpînire pe el, brusc, îi mai licări în faţa ochilor încă o amintire, care îl intrigă nespus: îşi aminti că, în clipa cînd remarcase că tot caută ceva în jur, stătea pe trotuar în faţa ferestrei unei prăvălii şi privea cu mare curiozitate mărfurile expuse în vitrină. Acum voia neapărat să verifice: stătuse într-adevăr acum, poate cu doar cinci minute în urmă, în faţa ferestrei acelei prăvălii, nu cumva i s-o fi năzărit, n-o fi confundat ceva? Oare există în realitate prăvălia şi marfa? Doar într-adevăr se simte astăzi într-o dispoziţie deosebit de bolnăvicioasă, aproape la fel cum i se întîmpla la începutul crizelor fostei lui boli. Ştia că în perioada de dinaintea crizelor i se întîmplă să fie neobişnuit de împrăştiat, adeseori confundă obiectele şi chipurile, dacă le priveşte fără o atenţie deosebită, încordată. Însă exista şi un motiv special, în virtutea căruia voia să verifice dacă s-a oprit atunci în faţa prăvăliei: printre lucrurile expuse în vitrină, era unul pe care îl studiase şi chiar îl evaluase la şaizeci de copeici-argint, îşi amintea aceasta, în pofida stării lui confuze şi a îngrijorării. Prin urmare, dacă această prăvălie există şi acest lucru este într-adevăr expus printre mărfuri, înseamnă că se oprise tocmai de dragul lucrului respectiv. Deci, acest lucru prezenta pentru el un interes atît de mare, încît îi atrăsese atenţia chiar şi cînd era atît de zăpăcit, ieşind din clădirea gării. Mergea, privind aproape cu tristeţe spre dreapta şi inima i se zbătea din pricina nerăbdării alarmate. Însă iată prăvălia, a găsit-o în cele din urmă! Era aproape de ea, la vreo cincizeci de paşi, cînd se gîndise să se întoarcă. Iată şi obiectul de şaizeci de copeici; „desigur, şaizeci de copeici, nu face mai mult!“ îşi spuse el şi acum, izbucnind în rîs. Dar rîse isteric; îşi simţi sufletul foarte greu. Îşi aminti clar că tocmai aici, stînd în faţa acestei ferestre, întorsese brusc capul, ca mai înainte, cînd surprinsese privirea lui Rogojin. Convingîndu-se că nu s-a înşelat (lucru de care, de altminteri, fusese sigur înainte de a face verificarea), părăsi prăvălia şi se îndepărtă repede de ea. Toate acestea trebuiau bine cumpănite, neapărat; acum era clar că nici la gară nu i se năzărise, că i se întîmplase negreşit ceva real şi neapărat legat de toată această nelinişte a lui de pînă atunci. Dar un fel de dezgust invincibil învinse iarăşi: nu avea chef să chibzuiască nimic şi nu se apucă să chibzuiască; începu să se gîndească la cu totul altceva.

Se gîndi, printre altele, şi la faptul că în starea lui epileptică avea un stadiu, aproape de criză (numai dacă această criză îi venea în realitate), cînd

deodată, prin tristeţea, prin întunericul sufletesc, prin presiunea care îl apăsa, existau clipe cînd creierul i se înflăcăra şi forţele lui vitale se încordau toate deodată într-un avînt neobişnuit. Simţirea vieţii, a conştiinţei de sine se amplifica aproape de zece ori în aceste momente, care, ca nişte fulgerări, nu ţineau mai mult de-o clipă. Mintea, inima îi erau străbătute de o lumină neobişnuită; toate emoţiile, toate îndoielile lui, toate neliniştile parcă i se potoleau simultan, se revărsau într-un calm superior, plin de bucurie şi speranţă senină, armonioasă, plin de raţiune şi cauzalitate finală. Însă asemenea momente, aceste luciri nu erau încă decît presimţirea acelei secunde finale (niciodată mai mult de o secundă), cu care începea însăşi criza. Această secundă era, fireşte, insuportabilă. Meditînd la această clipă ulterior, deja în starea de însănătoşire, îşi zicea adeseori că toate aceste fulgere şi luciri de simţire superioară a propriei fiinţe şi a propriei conştiinţe, deci a „existenţei superioare“, nu sînt altceva decît o boală, o dezechilibrare a stării normale, şi dacă aşa este, înseamnă că nu-i cîtuşi de puţin vorba de o existenţă superioară ci, dimpotrivă, de una care ar trebui categorisită ca fiind dintre cele de cea mai joasă speţă. Şi cu toate acestea, ajunse, în sfîrşit, la o concluzie extrem de paradoxală: „Şi ce dacă-i o boală? se hotărî el, în cele din urmă, ce importanţă are faptul că această încordare este anormală, dacă însuşi rezultatul, dacă minutul de simţire, pe care ţi-l aminteşti şi îl analizezi după ce ai trecut de criză, se dovedeşte a fi armonie, frumuseţe superlativă, dacă îţi oferă un nemaiauzit şi nebănuit pînă acum sentiment al plenitudinii, al măsurii şi al unei entuziaste contopiri evlavioase cu însăşi sinteza supremă a vieţii?“ Aceste expresii vagi i se păreau foarte uşor de înţeles, deşi încă prea nesatisfăcătoare. Cît despre faptul că aceasta este într-adevăr „frumuseţe şi rugăciune“ – nu se putea îndoi deloc şi nici nu-şi putea permite îndoieli. Doar nu visa vedenii anormale şi inexistente în acel moment, ca şi cum s-ar fi drogat cu haşiş, opiu sau vin, care înjosesc raţiunea şi sluţesc sufletul! Toate acestea le putea cîntări cu înţelepciune după ce ieşea din starea bolnăvicioasă. Clipele acestea erau tocmai un singur efort neobişnuit al conştiinţei de sine– dacă ar trebui să exprimăm această stare într-un cuvînt –, a conştiinţei de sine şi în acelaşi timp a simţirii propriei fiinţe, în modul cel mai nemijlocit cu putinţă. Dacă în acea secundă, adică în cel mai de pe urmă moment conştient de dinaintea crizei, i se întîmpla să apuce a-şi spune clar şi conştient: „Da, pentru acest moment merită să-ţi dai viaţa toată!“, atunci, fireşte, acest moment în sine preţuia cît viaţa toată. De altfel, nu susţinea partea dialectică a concluziei sale: abrutizarea, bezna sufletească, idiotismul stăteau în faţa lui ca o clară consecinţă a acestor „clipe superioare“. Desigur, nu s-ar fi apucat de polemizat la modul serios. În concluzie, adică în aprecierea pe

care i-o acorda acestei clipe, exista, cu siguranţă, o eroare, însă realitatea simţirii îl deruta întrucîtva. Ce să faci, la urma urmei, cu realitatea? Căci acest ceva se întîmpla, reuşea doar să-şi spună chiar în această secundă că secunda respectivă, datorită fericirii nemărginite, pe care el o simţea pe deplin, putea să merite toată viaţa. „În acest moment – cum îi spusese el odată lui Rogojin, la Moscova, în timpul întîlnirilor lor de acolo –, în acest moment parcă începe să-mi fie pe înţeles expresia neobişnuită că timp nu va mai fi.“ „Probabil, adăugase el zîmbind, aceasta este tocmai secunda în care n-a apucat să se verse urciorul cu apă, răsturnat, al epilepticului Mahomed, care, totuşi, a izbutit să vadă în clipa aceea toate lăcaşurile lui Allah.“ Da, la Moscova se întîlnea des cu Rogojin şi nu doar de asta vorbeau. „Rogojin mi-a spus adineaori că pe-atunci i-am fost frate; pentru prima oară mi-a spus-o“, se gîndi prinţul în sinea lui.

Gîndea aşa stînd pe o bancă, sub un copac, în Grădina de Vară. Ora era aproape şapte. Grădina era pustie; ceva întunecat acoperi pentru o clipă soarele care asfinţea. Era zăduf; se simţeau parcă semnele îndepărtate ale unei furtuni. Starea lui contemplativă de acum conţinea un fel de momeală pentru el. Se agăţa cu amintirile şi mintea de fiecare obiect exterior şi asta îi plăcea; tot voia să uite ceva veritabil, esenţial, dar la prima privire aruncată împrejur îşi recunoştea din nou imediat gîndul întunecat, gîndul de care voia atît de mult să se descotorosească. Îşi aminti că, la birt, cînd luase masa de prînz, a stat de vorbă cu ospătarul despre un omor recent, neobişnuit de ciudat, care făcuse senzaţie şi provocase multe discuţii. Dar, de îndată ce-şi aminti, iar se întîmplă cu el ceva deosebit.

O dorinţă extraordinară, irezistibilă, aproape o ispită îi amorţi brusc toată voinţa. Se ridică de pe bancă şi din grădină porni direct spre cartierul Petersburgskaia Storona. Mai înainte, pe splaiul Nevei, îl rugase pe un trecător să-i arate cum se poate ajunge acolo, pe celălalt mal al fluviului. Omul îi arătase; dar nu plecase atunci într-acolo. În orice caz, n-avea nici un rost să meargă astăzi acolo. Adresa o avea de mult; putea găsi cu uşurinţă casa rudei lui Lebedev; dar ştia aproape cu siguranţă că n-o va găsi acasă. „Negreşit că a plecat la Pavlovsk, altfel Kolea ar fi lăsat ceva la «Balanţa», după cum ne-a fost înţelegerea.“ Deci, dacă se ducea acum, n-o făcea cîtuşi de puţin cu intenţia de a o vedea. O altă curiozitate sumbră, chinuitoare îl tenta. Îi trecuse prin cap o altă idee, nouă, subită...

Însă pentru el era prea de-ajuns că s-a pornit şi că ştia unde se duce: peste cîteva clipe se îndepărtase deja de grădină şi mergea, aproape fără să-şi dea seama pe unde merge. Imediat simţi un dezgust îngrozitor şi se gîndi că îi e aproape imposibil să-şi ducă mai departe „ideea subită“. Cu o atenţie chinuitor de încordată privea tot ce-i cădea sub ochi, se uita la cer, la Neva.

Dădu să intre în vorbă cu un băieţel care venea din direcţia opusă. Poate că starea epileptică i se amplifica din ce în ce mai mult. Furtuna părea întradevăr că se apropie, dar încet. Începeau de-acum să se audă tunete îndepărtate. Se făcea zăpuşeală...

Cine ştie de ce, aşa cum îţi revine uneori în memorie un motiv muzical agasant, prostesc, de care te-ai săturat pînă peste cap, şi-l amintea acum întruna pe nepotul lui Lebedev, pe care îl văzuse mai înainte. Ciudat era că şi-l amintea sub înfăţişarea criminalului de care vorbise Lebedev, prezentîndu-i-l pe nepot. Da, citise recent despre acest ucigaş. Citise şi auzise multe asemenea lucruri din clipa cînd pusese piciorul pe teritoriul Rusiei; urmărea cu perseverenţă aceste evenimente. Iar mai înainte, în discuţia cu ospătarul, se arătase chiar prea interesat tot de uciderea familiei Jemarin. Îşi aminti că ospătarul fusese de acord cu el. Şi-l aduse aminte şi pe ospătar; era un flăcău dezgheţat, serios şi prudent, însă, „de altminteri, Dumnezeu să-l mai ştie. E greu să-i ghiceşti pe oamenii noi dintr-o ţară nouă.“ Cu toate acestea, începea să creadă cu patimă în sufletul rus. O, în aceste şase luni, aflase multe lucruri noi şi neştiute, şi neauzite, şi neaşteptate pentru el! Dar nu poţi şti ce zace în sufletul omului, iar sufletul rus e un mister; pentru mulţi e un mister. Uite, s-a întîlnit de atîtea ori cu Rogojin, s-a împrietenit bine cu el, s-au „înfrăţit“, dar oare îl cunoaşte pe Rogojin? De altfel, aici, în toate astea, ce haos e cîteodată, ce zăpăceală, ce sluţenie! Şi, totuşi, ce lepră dezgustătoare şi îngîmfată e acest nepot al lui Lebedev, pe care de-abia l-a cunoscut! Dar, la o adică, de ce zic asta? (continua reveria prinţului), oare el a ucis fiinţele acelea, el i-a omorît pe cei şase oameni? Parcă aş confunda... ce ciudăţenie! Mi se cam învîrteşte capul... Şi ce drăguţă, ce simpatică e la chip fiica cea mare a lui Lebedev, cea care ţinea copilul în braţe, ce expresie nevinovată, aproape de copil, ce rîs aproape de copil! Ciudat că uitase acest chip şi abia acum şi-l amintise. Lebedev, care bătea la ei din picior, îi adoră probabil pe toţi. Dar ce-i mai sigur decît toate, ca doi ori doi, e că Lebedev îşi adoră şi nepotul!

De altfel, de ce s-a apucat să-i judece pe toţi atît de categoric tocmai el, sosit de-abia astăzi, de ce rosteşte asemenea verdicte? Iar Lebedev care, chiar el i-a dat astăzi de gîndit; oare se aştepta să întîlnească un astfel de Lebedev? Oare l-a ştiut mai înainte pe Lebedev că ar fi aşa? Lebedev şi Du Barry, Dumnezeule! De altminteri, dacă Rogojin va ucide, măcar n-o va face atît de dezordonat. Nu va exista acest haos. Un instrument comandat conform planului şi şase oameni ucişi absolut în transă! Oare Rogojin are un instrument comandat conform planului... el... dar... oare chiar se ştie că Rogojin va ucide?! tresări prinţul deodată. „Oare nu-i o crimă, nu-i o josnicie din partea mea să fac această supoziţie cu un cinism atît de făţiş?“

strigă el şi culoarea ruşinii îi inundă dintr-odată obrajii. Era stupefiat, stătea în mijlocul drumului de parcă ar fi prins rădăcini în pămînt. Dintr-odată îşi aminti şi Gara Pavlovsk unde fusese de curînd, şi Gara Nikolaevsk, unde coborîse dimineaţă din tren, şi întrebarea despre ochi pe care i-o pusese lui Rogojin de-a dreptul, şi cruciuliţa lui Rogojin, pe care o purta acum la piept, şi binecuvîntarea mamei lui, la care chiar acesta îl dusese, şi ultima îmbrăţişare convulsivă, ultima renunţare a lui Rogojin, pe care o rostise mai înainte, pe scări, şi după toate acestea să te surprinzi că tot cauţi ceva mereu în jurul tău, şi această prăvălie, şi acest obiect... ce josnicie! Şi, după toate astea, se duce acum cu un „scop special“, cu o anume „idee subită“! Disperarea şi suferinţa îi cuprinseră tot sufletul. Prinţul voi să facă imediat cale întoarsă; chiar se răsuci pe călcîie şi porni; dar după un minut, se opri, se gîndi şi o luă înapoi.

De fapt, ajunsese deja în cartierul Petersburgskaia Storona, era aproape de casa pe care o căuta; doar acum nu mai merge cu fostul scop, cu „ideea deosebită“! Şi cum s-ar fi putut una ca asta! Da, boala îi revine, nu mai e nici o îndoială; poate că va avea criza negreşit în această zi. Datorită crizei a apărut şi toată această întunecime, şi „ideea“ se datorează tot crizei! Acum întunericul s-a împrăştiat, demonul a fost alungat, îndoielile nu mai există şi are bucurie în inimă! Şi – pe ea n-a văzut-o de atîta vreme, trebuie s-o vadă şi... da, ar dori acum să-l întîlnească pe Rogojin, l-ar lua de mînă şi ar merge împreună... Inima îi e curată; oare îi e rival lui Rogojin? Mîine se va duce singur şi-i va spune lui Rogojin că a văzut-o; doar a venit aici în zbor, cum a spus adineaori Rogojin, numai ca s-o vadă! Poate că o va găsi acasă, doar plecarea ei la Pavlovsk nu este certă!

Da, acum trebuie toate lămurite, pentru ca toţi să poată citi limpede unul în ochii celuilalt, ca să nu mai existe aceste deziceri sumbre şi pătimaşe, cum s-a dezis Rogojin mai înainte, iar toate astea să se săvîrşească liber şi... senin. Oare Rogojin nu-i capabil de lumină? Spune că o iubeşte altfel, că n-are în el compătimire, n-are „nici un fel de milă“. Ce-i drept, a adăugat pe urmă că „mila ta e, poate, mai mare decît dragostea mea“ – însă se calomniază singur. Hm, Rogojin cu cartea în mînă – oare aceasta nu-i „milă“, nu-i un început de „milă“? Oare şi numai prezenţa acestei cărţi nu demonstrează faptul că el îşi conştientizează întru totul atitudinea faţă de ea? Dar povestirea lui de mai înainte? Nu, e ceva mai profund decît simpla senzualitate. Şi parcă numai senzualitate sugerează chipul lui? Şi oare acest chip poate sugera numai senzualitate? De fapt, acum chiar şi acest chip mai poate sugera patimă? Sugerează suferinţă, îţi pătrunde în suflet, e... şi o amintire năprasnică, chinuitoare trecu dintr-odată prin inima prinţului.

Da, chinuitoare. Îşi aduse aminte cum, doar cu puţin timp în urmă, se chinuise cînd pentru prima oară începuse să observe la ea semne de nebunie. Atunci ajunsese aproape la disperare. Şi cum putea s-o oprească atunci cînd fugise de la el la Rogojin? Ar fi trebuit să fugă el însuşi după ea, nu să aştepte veşti. Dar... oare nici pînă acum Rogojin nu i-a remarcat nebunia?... Hm... Rogojin vede în toate alte cauze, cauze pasionale! Şi ce gelozie nebună! Ce-o fi vrut să spună cu ipoteza lui de dinainte? (Prinţul roşi de tot şi ceva păru că-i tresare în inimă.)

La drept vorbind, ce rost au aceste amintiri? Aici e nebunie de ambele părţi. Dar pentru el, pentru prinţ, a o iubi cu pasiune pe această femeie e aproape de neconceput, ar fi aproape o cruzime, o lipsă de omenie. Da, da! Nu, Rogojin se vorbeşte singur de rău; are o inimă mare care poate să pătimească, dar şi să compătimească. Cînd va afla tot adevărul şi cînd se va convinge ce fiinţă vrednică de milă este această femeie vătămată, smintită, oare nu-i va ierta trecutul şi chinurile lui toate? Oare nu-i va deveni slugă, frate, prieten, pronie? Compătimirea va da un sens vieţii lui Rogojin, îl va învăţa ce să facă. Compătimirea este cea mai importantă şi, poate, unica lege a existenţei întregii omeniri. O, cît de necinstit şi de vinovat e el faţă de Rogojin! Nu, nu „în sufletul rus nu se ştie ce zace“, ci în sufletul lui nu se ştie ce zace, nici nu şi-ar fi putut imagina ceva atît de îngrozitor. După cîteva cuvinte înflăcărate şi sincere, rostite la Moscova, Rogojin îi şi zice „frate“, iar el... Dar toate acestea sînt din pricina bolii şi a delirului! Curînd totul se va limpezi!... Ce sumbru a zis adineaori Rogojin că „îşi pierde credinţa“! Probabil că acest om suferă mult. Spune că „îi place să privească acest tablou“; deci, nu-i place, ci simte nevoia. Rogojin nu înseamnă numai sufletul lui pătimaş; e, totuşi, un luptător; vrea să-şi readucă înapoi cu forţa credinţa pierdută. Are acum chinuitor de mult nevoie de ea... Da! să creadă în ceva! să creadă în cineva! Şi totuşi, ce ciudat e tabloul ăsta al lui Holbein!... A, asta-i strada! Uite, asta trebuie să fie casa, chiar aşa, e numărul 16, „casa doamnei Filisova, soţie de secretar de colegiu. Aici e!“ Prinţul sună şi întrebă de Nastasia Filippovna.

Însăşi stăpîna casei îi răspunse că Nastasia Filippovna e plecată de dimineaţă la Pavlovsk, la Daria Alexeevna şi că „s-ar putea întîmpla să rămînă acolo cîteva zile“. Filisova era o femeie cu privirea vioaie şi faţa ascuţită, de vreo patruzeci de ani şi se uita la el cu viclenie şi circumspecţie. La întrebarea cu privire la nume, întrebare căreia, parcă în mod intenţionat, îi conferise o nuanţă misterioasă, mai întîi prinţul nu voi să răspundă; dar imediat se întoarse şi o rugă insistent să-i comunice Nastasiei Filippovna numele lui. Filisova primi această insistenţă cu o atenţie şi mai mare şi cu un aer neobişnuit de misterios, prin care voia probabil să spună: „Nu vă

faceţi griji, am înţeles." Era evident că numele prinţului îi produsese o impresie puternică. Prinţul o privi distrat, se răsuci pe călcîie şi porni înapoi, spre hotelul lui. Dar nu mai ieşi cu înfăţişarea pe care o avea cînd sunase la uşa Filisovei. Se petrecuse cu el, şi parcă într-o singură clipă, o schimbare neobişnuită: păşea din nou palid, slab, suferind, tulburat; genunchii îi tremurau şi un zîmbet confuz, pierdut rătăcea pe buzele lui învineţite: „ideea subită" i se confirmase şi se adeverea deodată – şi el îi dădea iarăşi crezare demonului său!

Dar oare s-a confirmat? Dar oare s-a adeverit? De ce l-au apucat iarăşi acest tremur, această sudoare rece, această beznă şi răceală din suflet? Oare pentru că văzuse din nou aceşti ochi? Însă doar plecase din Grădina de Vară numai şi numai ca să-i vadă! Doar tocmai aceasta îi fusese „ideea subită". Ţinuse morţiş să vadă „ochii de adineaori", pentru ca să se convingă definitiv că îi va întîlni neapărat acolo, lîngă această casă. Aceasta fusese dorinţa lui febrilă şi atunci de ce era atît de strivit şi uimit acum că într-adevăr îi văzuse? Ca şi cum nu s-ar fi aşteptat! Da, erau chiar ochii aceia (şi că erau aceia acum nu mai exista nici o îndoială!), care de dimineaţă îl fulgeraseră din mulţime, cînd cobora din tren la gara Nikolaevsk; chiar aceiaşi (absolut aceiaşi!), a căror privire o surprinsese apoi, din spate, cînd se aşezase pe scaun acasă la Rogojin. Adineaori Rogojin negase, îl întrebase cu un zîmbet strîmb, de gheaţă: „Şi ai cui erau ochii, mă rog?" Şi prinţul voise grozav de mult, acum cîtva timp, la gara liniei ferate spre Ţarskoe Selo, cînd urca în tren, ca să plece la Aglaia şi văzuse din nou aceşti ochi, deja pentru a treia oară în acea zi, voise deci să se apropie de Rogojin şi să-i spună lui „ai cui erau ochii"! Dar coborîse în grabă din vagon şi se dezmeticise de-abia în faţa tarabei meşterului de cuţite în clipa cînd se oprise şi evaluase la şaizeci de copeici un obiect cu mînerul din corn de cerb. Ciudatul şi teribilul demon se agăţase definitiv de el şi nu mai voia să-l lase în pace. Acest demon îi şoptise în Grădina de Vară, cînd stătea sub tei, cufundat în gîndurile lui, că, dacă Rogojin ţine atît de mult să-l urmărească de dimineaţă pas cu pas, atunci, dîndu-şi seama că nu pleacă la Pavlovsk (ceea ce, desigur, ar fi fost o descoperire fatală pentru Rogojin), acesta se va duce negreşit acolo, spre casa aceea din cartierul Petersburgskaia Storona şi-l va pîndi neapărat acolo pe el, pe prinţ, care-şi dăduse de dimineaţă cuvîntul de onoare că „nu o va vedea" şi că „nu de asta a sosit la Petersburg". Şi iată, prinţul se repede ca apucatul spre casa aceea şi ce importanţă mai are faptul că într-adevăr îl întîlneşte acolo pe Rogojin? N-a văzut decît un om nefericit, a cărui stare sufletească era sumbră, dar uşor de înţeles. Acest om nefericit acum nici măcar nu se ascundea. Da, cine ştie de ce, mai înainte Rogojin s-a închis în sine şi a minţit, însă la gară

stătuse aproape fără să se ascundă. Iar acum, lîngă casă, stătuse pe partea cealaltă a străzii, la vreo cincizeci de paşi, pieziş, pe trotuarul de vizavi, cu mîinile încrucişate pe piept şi aşteptînd. De data aceasta era întru totul la vedere şi parcă voia cu bună ştiinţă să stea la vedere. Stătea ca un acuzator şi ca un judecător, nu precum... Adică, nu precum cine?

Şi de ce el, prinţul, nu s-a dus acum spre el, ci a pornit în altă direcţie, prefăcîndu-se a nu fi observat nimic, deşi ochii li s-au întîlnit? (Da, ochii li s-au întîlnit! S-au privit unul pe altul.) Doar singur voise mai înainte să-l ia de mînă şi să meargă acolo, nu? Doar singur voise să meargă a doua zi la el şi să-i spună că a fost la ea, nu? Doar s-a dezis singur de demonul lui încă de la mijlocul drumului, cînd bucuria i-a umplut sufletul, nu? Sau exista ceva în Rogojin, adică în întreaga imagine de astăzi a acestui om, în ansamblul cuvintelor, mişcărilor, faptelor, părerilor lui, ceva ce putea justifica teribilele presimţiri ale prinţului şi şoaptele revoltătoare ale demonului său? Ceva ce se vede de la sine, dar care e greu de analizat şi de povestit, care e imposibil de justificat cu motive suficiente, dar care, cu toată această dificultate şi imposibilitate, este o impresie cu desăvîrşire unitară şi irezistibilă, care fără voie se transformă în cea mai deplină convingere?...

Ce fel de convingere? (O, ce mult îl chinuia pe prinţ monstruozitatea, „caracterul înjositor“ al acestei convingeri, al „acestei presimţiri groaznice“, şi cum se acuza singur!) Spune, dacă ai curaj, ce fel? îşi zicea el neîncetat, cu reproş şi provocare – formulează, ia-ţi inima în dinţi şi exprimă-ţi gîndul limpede, precis, fără ezitare! O, sînt necinstit! repeta el cu mînie şi cu roşeaţă în obraji, cu ce ochi o să-l mai privesc de-acum toată viaţa pe acest om? O, ce zi! O, Doamne, ce coşmar!

Existase un moment, la capătul acestui drum lung şi chinuitor din cartierul Petersburgskaia Storona, cînd prinţul fu stăpînit brusc de o dorinţă irezistibilă: să se ducă chiar acum acasă la Rogojin, să-l aştepte, să-l îmbrăţişeze şi, cu ruşine, cu lacrimi, să-i spună totul şi să termine totul dintr-odată. Însă era de-acum în faţa hotelului lui... Acest hotel nu-i plăcuse mai înainte, aceste coridoare, toată această clădire, camera lui, toate nu-i plăcuseră de cum le văzuse; de cîteva ori în această zi, cu un dezgust deosebit, îşi amintise că va trebui să se întoarcă aici... „Ce-o fi cu mine? Parcă-s o femeie bolnavă şi cred astăzi în toate presimţirile!“ se gîndi el cu un zîmbet iritat, oprindu-se în poartă. Un nou val de ruşine, insuportabil, aproape de disperare îl ţintuia pe loc, la un pas înaintea porţii. Se opri pentru cîteva clipe. Aşa li se întîmplă oamenilor cîteodată: amintiri nesuferite, subite, mai ales cînd sînt combinate cu ruşinea, îi opresc de regulă, pentru cîteva clipe, în loc. „Da, sînt un om fără inimă şi laş!“ repetă

el sumbru şi dădu să pornească avîntat, însă... se opri din nou...

Sub această poartă şi aşa întunecoasă, în clipa aceea era foarte întuneric: un nor de furtună veni şi înghiţi lumina înserării şi, în momentul cînd prinţul se apropie de casă, se descătuşă brusc şi se revărsă. În clipa cînd el pornise avîntat din loc, după oprirea de cîteva secunde, se afla chiar în dreptul porţii, chiar la intrarea dinspre stradă a bolţii. Şi deodată văzu un om în profunzimea bolţii, în semiîntuneric, chiar lîngă primele trepte ale scării. Omul părea să aştepte ceva, dar dispăru repede. Prinţul nu-l putuse vedea bine pe acest om şi, desigur, n-ar fi putut spune cine-i. Pe deasupra, pe aici puteau trece mulţi oameni; era un hotel şi multă lume trecea la pas sau în grabă pe coridoare, înainte şi înapoi. Însă în el se născuse brusc convingerea cea mai deplină şi mai fermă că l-a recunoscut pe omul acela şi că acel om era cu siguranţă Rogojin. Peste o clipă prinţul se repezi pe scări în urma acestuia. Inima i se oprise în loc. „Acum se rezolvă toate!“ îşi spuse el cu o stranie presimţire.

Scara pe care prinţul dăduse buzna în fugă, de sub bolta porţii, ducea în coridoarele de la parter şi etajul întîi, de-a lungul cărora erau amplasate camerele hotelului. Această scară, ca la toate clădirile vechi, era din piatră, întunecoasă, îngustă şi şerpuia împrejurul unui stîlp gros din piatră. Pe primul palier, în acest stîlp, era o adîncitură, un fel de nişă, nu mai lată de un pas şi de cel mult o jumătate de pas în adîncime. Însă un om ar fi putut să încapă acolo. Cu tot întunericul, ajungînd în fugă pe palier, prinţul remarcă imediat că aici, în această nişă, cine ştie de ce, se ascunde un om. Brusc, prinţului îi veni să treacă pe-alături şi să nu se uite spre dreapta. Făcu chiar un pas, dar nu rezistă şi întoarse capul.

Cei doi ochi de mai înainte, chiar ochii aceia, se întîlniră deodată cu privirile lui. Şi omul care se ascundea în nişă apucase să iasă din ea cu un pas. Timp de o secundă stătură faţă în faţă, aproape lipiţi unul de celălalt. Brusc, prinţul îl înşfăcă de umeri şi îl trase îndărăt, spre trepte, mai la lumină: voia să-l vadă mai bine la faţă.

Ochii lui Rogojin începură să lucească şi un zîmbet turbat îi strîmbă faţa. Mîna lui dreaptă se ridică şi în ea străluci ceva; prinţul nici nu se gîndi s-o oprească. Îşi aminti doar că, se pare, a strigat:

— Parfion, nu cred!...

Apoi deodată, dinaintea lui, parcă se căscă o prăpastie: o lumină interioară neaşteptată îi răbufni în suflet. Această străfulgerare ţinu, poate, o jumătate de secundă; totuşi el, clar şi conştient, îşi amintea începutul, sunetul cel dintîi al teribilului său ţipăt, care i se smulse singur din piept şi pe care nu l-ar fi putut opri cu nici o putere. Apoi conştiinţa i se stinse fulgerător şi se făcu beznă deplină.

Avea o criză de epilepsie, boală de care scăpase deja de mult timp. Se ştie că crizele de epilepsie, mai precis stropşitura propriu-zisă, vin fulgerător. În această clipă, dintr-odată se deformează extrem de mult faţa, mai ales privirea. Convulsiile şi spasmele pun stăpînire pe tot trupul şi pe toate trăsăturile feţei. Un strigăt îngrozitor, inimaginabil, care nu seamănă cu nimic, izbucneşte din piept; din acest strigăt dispare parcă brusc tot ce e omenesc, şi unui observator nu i-ar fi nicidecum posibil sau, în orice caz, i-ar fi foarte greu să-şi închipuie şi să accepte ideea că ţipătul e chiar al omului pe care îl vede. Are chiar impresia că parcă ar ţipa altcineva, care se află în interiorul omului respectiv. În orice caz, mulţi au relatat astfel impresia avută, multora înfăţişarea unui om apucat de epilepsie le provoacă o groază incontestabilă şi insuportabilă, care conţine chiar ceva mistic. Trebuie să presupunem că aceeaşi impresie de groază subită, însoţită de toate celelalte impresii teribile ale acelui moment, l-a făcut brusc pe Rogojin să încremenească pe loc şi astfel l-a salvat pe prinţ de lovitura inevitabilă a cuţitului, care cădea deja asupra lui. Apoi, încă neapucînd să-şi dea seama că e vorba de o criză şi văzînd că prinţul s-a tras îndărăt şi s-a prăbuşit deodată cu faţa în sus, drept în jos pe scară, lovindu-se în cădere cu ceafa de o treaptă de piatră, Rogojin se repezi pe scară, îl ocoli din fugă pe cel prăbuşit şi ieşi din hotel într-o goană aproape nebună.

Din cauza convulsiilor, zbaterilor şi a spasmelor, trupul bolnavului alunecă pe trepte, care nu erau mai mult de cincisprezece, pînă la capătul de jos al scării. Foarte repede, în cel mult cinci minute, cineva îl văzu pe cel căzut şi un grup de oameni se adună. Băltoaca de sînge de lîngă cap semăna nedumerire: omul s-o fi lovit singur sau „o fi fost un păcat“? Totuşi, curînd, unii îşi dădură seama că e vorba de o criză de epilepsie; unul dintre servitori recunoscu în persoana prinţului pe unul dintre locatarii sosiţi în timpul zilei. În cele din urmă, panica se risipi, datorită unei întîmplări fericite.

Kolea Ivolghin, care promisese că va fi la „Balanţa“ pe la ora patru şi care, în loc de asta, plecase la Pavlovsk, dintr-un motiv neaşteptat renunţase „să mănînce“ la generăleasa Epancina, se întorsese în Petersburg şi se grăbise spre „Balanţa“, unde ajunsese pe la ora şapte seara. Aflînd din biletul lăsat acolo că prinţul este în oraş, pornise iute ca să-l găsească la adresa indicată. Aflînd de la hotel că prinţul e plecat, coborîse la bufet şi începuse să-l aştepte, bînd ceai şi ascultînd orga. Auzind întîmplător o discuţie din care rezulta că cineva a avut o criză, se repezi la locul cu pricina, stăpînit de o presimţire fermă, şi îl recunoscu pe prinţ. Imediat au fost luate măsurile necesare. Prinţul a fost transportat în camera lui; deşi se dezmeticise, nu-şi putu reveni complet încă mult timp. Doctorul chemat ca să-i vadă capul spart îi dădu un lichid pentru comprese şi declară că rana nu

este deloc primejdioasă. Iar după vreo oră, cînd prinţul începu să înţeleagă destul de bine ce se întîmplă, Kolea luă o trăsură şi îl duse de la hotel acasă la Lebedev. Lebedev îl întîmpină pe bolnav cu înflăcărarea obişnuită şi cu plecăciuni. Pentru el îşi grăbi mutarea la casa de vară; în a treia zi erau deja cu toţii la Pavlovsk.

VI

Casa de vară a lui Lebedev era mică, dar confortabilă şi chiar frumoasă. O parte a ei, destinată închirierii, era împopoţonată în mod deosebit. Pe terasa destul de spaţioasă, la intrarea dinspre stradă, erau plasaţi cîţiva copăcei: portocali amari, lămîi şi arbuşti de iasomie, în putini mari din lemn, vopsite în verde, care, după cum socotea Lebedev, alcătuiau priveliştea cea mai seducătoare. Cîţiva dintre aceşti copăcei îi căpătase împreună cu casa, dar sedus de efectul pe care-l aveau pe terasă, se hotărîse, datorită unei întîmplări, să mai cumpere la o licitaţie nişte arbuşti în hîrdaie, pentru a-şi completa setul. După ce copăceii au fost, în sfîrşit, aduşi şi amplasaţi la locul lor, Lebedev cobora în fugă, de cîteva ori pe zi, scările terasei, ieşea în stradă şi de acolo îşi admira proprietatea, mărind de fiecare dată suma pe care avea de gînd s-o pretindă de la viitorul chiriaş. Prinţului, care era vlăguit, zdrobit, care tînjea, casa îi plăcu foarte mult. De altfel, în ziua mutării la Pavlovsk, adică a treia zi după criză, prinţul avea înfăţişarea unui om aproape sănătos, deşi lăuntric încă nu se simţea înzdrăvenit. Se bucura de toţi cei pe care îi văzuse în jurul lui în cursul acestor trei zile, se bucura de Kolea, care stătuse aproape tot timpul lîngă el, se bucura de toată familia lui Lebedev (fără nepot, care dispăruse undeva), se bucura de Lebedev însuşi; îl primise chiar cu plăcere pe generalul Ivolghin, care îl vizitase pe cînd încă mai era în oraş. În chiar ziua mutării, care avusese loc spre seară, în jurul lui, pe terasă, se adunară destul de mulţi musafiri: mai întîi veni Ganea, pe care prinţul îl recunoscu cu greu, atît de mult se schimbase şi slăbise între timp. După aceea apărură Varia şi Ptiţîn, aflaţi şi ei în vilegiatură la Pavlovsk. Cît despre generalul Ivolghin, acesta era de găsit în casa lui Lebedev aproape permanent; se pare chiar că se şi mutaseră în acelaşi timp. Lebedev încerca să nu-l lase să intre la prinţ şi îl ţinea pe lîngă el; se vedea că se cunoşteau de mult. În cele trei zile, prinţul băgă de seamă că purtau uneori discuţii lungi, adeseori ţipau şi se contraziceau chiar, probabil pe marginea unor chestiuni savante, ceea ce, pesemne, îi făcu plăcere lui Lebedev. S-ar fi putut crede chiar că avea nevoie de general. Însă măsurile de prevedere pe care Lebedev le luase faţă de prinţ, fură impuse şi propriei lui familii, din momentul mutării în casa de vacanţă; sub pretextul că prinţul nu trebuie deranjat, nu lăsa pe nimeni să intre la el, bătea din picior, se repezea şi le alunga pe fiicele lui, nefăcînd excepţie nici pentru Vera cu copilul mic, la prima bănuială că se duc pe terasa unde stătea prinţul, cu toate rugăminţile acestuia de a nu alunga pe nimeni.

— În primul rînd, nu v-ar arăta nici urmă de respect, dacă i-aş lăsa să-şi facă de cap; în al doilea rînd, ar fi chiar necuviincios din partea lor... dădu el, în sfîrşit, lămuriri la întrebarea directă a prinţului.

— Dar de ce? îl dojeni prinţul. Zău, nu reuşeşti decît să mă chinuieşti cu supravegherea şi paza asta. Mi-e urît stînd singur, ţi-am mai spus de cîteva ori, însă dumneata, cu datul permanent din mîini şi cu mersul în vîrful picioarelor, îmi adînceşti şi mai mult plictisul.

Prinţul făcea aluzie la faptul că Lebedev, sub pretextul liniştii de care avea nevoie bolnavul, îi gonea pe toţi ai casei, însă el în persoană, în aceste trei zile, intra la prinţ aproape în fiecare clipă şi, de fiecare dată deschidea mai întîi uşa, îşi băga capul înăuntru, cerceta camera ca şi cum ar fi vrut să se convingă că e aici, că nu a evadat cumva şi apoi, în vîrful picioarelor, cu paşi furişaţi, se apropia încet de fotoliu, aşa că uneori îşi speria fără să vrea chiriaşul. Neîncetat se interesa dacă nu are nevoie de ceva şi după ce, în sfîrşit, prinţul începuse să-i facă reproşuri, spunîndu-i să-l lase în pace, el se răsucea, ascultător şi tăcut, pe călcîie, făcea în vîrful picioarelor calea întoarsă spre uşă şi, mergînd, dădea tot timpul din mîini, ca şi cum ar fi vrut să-i dea de ştire că n-a venit decît aşa şi că nu va sufla o vorbă, că, iată, a şi ieşit şi nu mai vine şi, totuşi, peste zece minute sau peste cel mult un sfert de oră, îşi făcea din nou apariţia. Kolea, care avea accesul liber la prinţ, îi provoca lui Lebedev cea mai profundă amărăciune şi chiar o ostilitate de om jignit. Kolea băgase de seamă că Lebedev stă cîte o jumătate de oră la uşă şi trage cu urechea la discuţiile dintre el şi prinţ, lucru pe care, desigur, îl adusese la cunoştinţa prinţului...

— Parcă ţi-ai pus în gînd să mă ţii sub cheie, protestă prinţul. Măcar aici, în vilegiatură, vreau să fie altfel şi te asigur că voi primi pe oricine şi voi pleca unde voi avea chef.

— Fără cea mai mică îndoială! zise Lebedev, dînd din mîini.

Prinţul îl privi insistent din creştet pînă în tălpi.

— Lukian Timofeevici, dulăpiorul, pe care l-am văzut la căpătîiul patului, l-ai adus aici?

— Nu, nu l-am adus.

— Chiar l-ai lăsat acolo?

— Nu poate fi adus, ar trebui să-l smulg din perete... E bine fixat.

— Atunci nu cumva este şi aici unul exact la fel?

— Chiar mai bun, chiar mai bun, de asta am şi cumpărat casa.

— A-a. Şi mai înainte pe cine n-ai lăsat să intre la mine? Acum vreo oră.

— Pe... pe general. Într-adevăr, nu l-am lăsat să intre şi n-are ce căuta la dumneavoastră. Eu, prinţe, îl respect profund pe acest om, e... e un

om mare; nu mă credeţi? Bine, o să vedeţi, totuşi... Luminăţia Voastră, ar fi mai bine să nu-l primiţi.

— Şi de ce mă rog, dacă-mi permiţi să întreb? Şi de ce, Lebedev, umbli acum în vîrful picioarelor şi te apropii întotdeauna de mine ca şi cum ai vrea să-mi şopteşti un secret la ureche?

— Sînt josnic, josnic, recunosc, răspunse pe neaşteptate Lebedev, lovindu-se cu înflăcărare în piept. Dar nu credeţi că generalul ar fi prea ospitalier pentru dumneavoastră?

— Ar fi prea ospitalier?

— Ospitalier, da. În primul rînd, are de gînd să stea la mine; fie, dar sare peste cal, imediat susţine că sîntem rude. De cîteva ori ne-am făcut socoteala rubedeniilor şi a reieşit că sîntem cumnaţi. Şi dumneavoastră, după mamă, îi sînteţi nepot de verişoară, lucru pe care mi l-a explicat încă de ieri. Îi sînteţi nepot, aşa că şi cu mine, Luminăţia Voastră, sînteţi rudă. Asta n-ar fi nimic, ia, o mică slăbiciune acolo, dar chiar mai înainte mă încredinţa că în toată viaţa lui, încă de pe cînd era locotenent şi pînă pe unsprezece iunie anul trecut, la el acasă nu se aşezau la masă mai puţin de două sute de persoane, în fiecare zi. În sfîrşit, a ajuns pînă acolo, încît nici nu se mai ridicau, aşa că şi prînzeau, şi cinau, şi beau ceaiul cîte cincisprezece ceasuri pe zi, cam treizeci de ani la rînd, fără cea mai mică întrerupere, de-abia dacă aveau timp servitorii să schimbe faţa de masă. Unul se ridică, pleacă, altul vine, iar la sărbătorile naţionale şi de ziua ţarului ajungea să aibă şi cîte trei sute de invitaţi. Cică la aniversarea de o mie de ani a Rusiei a umflat cu mîncare şi băutură şapte sute de inşi. Păi asta-i o sminteală, asemenea relatări sînt semne foarte rele; ţi-e şi frică să primeşti în casă oameni atît de ospitalieri, tocmai de aceea m-am gîndit: n-o să fie cumva prea ospitalier pentru mine şi dumneavoastră?

— Dar mi s-a părut că sînteţi în relaţii foarte bune. Nu-i aşa?

— Omeneşte, o iau drept o glumă; bine, sîntem cumnaţi: eu ce am de pierdut? Am parte de mai multă cinste. În persoana lui întrezăresc un om extraordinar chiar şi prin cele două sute de persoane, chiar şi prin aniversarea de o mie de ani a Rusiei. O spun sincer. Dumneavoastră, prinţe, aţi deschis vorba despre secrete, cică m-aş apropia ca şi cum aş vrea să vă şoptesc un secret, însă, ca un făcut, chiar există un secret: persoana ştiută mi-a dat de ştire că ar dori foarte mult să aibă o întîlnire secretă cu dumneavoastră.

— De ce să fie secretă? Nici pomeneală. Mă duc chiar eu la ea, pot s-o fac şi astăzi.

— Ba nu, ba nu, zise Lebedev dînd din mîini, nu se teme de ceea ce vă închipuiţi dumneavoastră. Apropo: monstrul vine în fiecare zi nesmintit

şi se interesează de sănătatea dumneavoastră, ştiaţi acest lucru?

— Cam prea des îl faci monstru, ceea ce e foarte suspect pentru mine.

— Nu puteţi avea nici o suspiciune, nici una, îl contră cît putu de repede Lebedev, am vrut doar să vă explic că persoana ştiută nu de el se teme, ci de altcineva, de cu totul altcineva.

— Păi spune mai repede, îl interogă prinţul cu nerăbdare, văzînd grimasele misterioase ale lui Lebedev.

— Tocmai aici e secretul.

Şi Lebedev zîmbi ironic.

— Secretul cui?

— Secretul dumneavoastră. Singur mi-aţi interzis, luminate prinţ, să vorbesc în prezenţa dumneavoastră... îngăimă Lebedev şi, încîntat de faptul că a împins curiozitatea interlocutorului pînă la o stare de nerăbdare bolnăvicioasă, încheie brusc: de Aglaia Ivanovna se teme.

Prinţul se încruntă şi tăcu cam un minut.

— Lebedev, zău că renunţ la casa dumitale, spuse el deodată. Unde-s Gavrila Ardalionovici şi soţii Ptiţîn? La dumneata? Şi pe ei i-ai atras de partea dumitale?

— Vin, vin. Chiar şi generalul le calcă pe urme. Deschid toate uşile, le chem pe toate fiicele mele, pe toate, acum, chiar acum, şoptea speriat Lebedev, fluturîndu-şi mîinile şi repezindu-se de la o uşă la alta.

În acest moment Kolea apăru pe terasă, intrînd dinspre stradă, şi anunţă că în urma lui vin oaspeţi: Lizaveta Prokofievna cu cele trei fiice ale ei.

— Soţilor Ptiţîn şi lui Gavrila Ardalionovici să le dau sau să nu le dau drumul înăuntru? Să-l las sau să nu-l las pe general să intre? sări în sus Lebedev, uluit de această veste.

— De ce nu? Să intre cine vrea! Lebedev, te asigur că de la bun început n-ai înţeles bine ceva în privinţa relaţiilor mele; te afli într-o eroare continuă. N-am nici cel mai neînsemnat motiv să mă feresc sau să mă ascund de cineva, spuse prinţul şi izbucni în rîs.

Privindu-l, Lebedev consideră că e de datoria lui să rîdă şi el. Cu toată emoţia deosebită pe care o încerca, se vedea clar că era foarte satisfăcut. Vestea adusă de Kolea era adevărată; le-o luase înaintea doamnei şi domnişoarelor Epancin doar cu vreo cîţiva paşi, ca să le anunţe, aşa că oaspeţii apărură în acelaşi timp din două părţi, de pe terasă– doamnele Epancin şi din camere – soţii Ptiţîn, Ganea şi generalul Ivolghin.

Doamnele Epancin auziseră de boala prinţului şi de faptul că se află la Pavlovsk de-abia acum, de la Kolea, iar pînă în această clipă generăleasa

se aflase într-o stare de grea nedumerire. Trecuseră deja trei zile de cînd generalul arătase familiei sale cartea de vizită a prinţului, care îi insuflase Lizavetei Prokofievna convingerea fermă că prinţul va sosi la Pavlovsk, pentru întîlnire, imediat după ce a lăsat această carte de vizită. Degeaba o încredinţau fetele că un om care nu a scris o jumătate de an s-ar putea să nu fie cîtuşi de puţin chiar atît de grăbit nici acum şi că, poate, şi fără ele, are destule treburi la Petersburg – parcă cine ar putea să-i ştie interesele? Generăleasa se supărase de tot în urma acestor observaţii şi era gata să parieze că prinţul va apărea cel mai tîrziu a doua zi, deşi „şi aşa va fi prea tîrziu". A doua zi îl aşteptaseră toată dimineaţa; l-au aşteptat pînă la prînz, la cină, şi, cînd s-a făcut întuneric de tot, Lizaveta Prokofievna s-a supărat şi s-a certat cu toţi, nepomenind, fireşte, nici un cuvînt despre prinţ printre motivele disputei. Nu se rosti nici un cuvînt despre el nici în decursul celei de-a treia zile. Cînd întîmplător, la masa de prînz, Aglaia lăsă să-i scape că *maman* e supărată pentru că nu vine prinţul, iar generalul remarcă imediat că „doar acesta nu-i vinovat cu nimic", Lizaveta Ivanovna se ridică şi, plină de mînie, plecă de la masă. În sfîrşit, spre seară veni Kolea cu toate veştile şi le relată toate întîmplările prin care trecuse prinţul, aşa cum le ştia el. Drept rezultat, Lizaveta Prokofievna triumfă, dar Kolea, în orice caz, avu parte de un perdaf pe cinste: „Te-nvîrţi pe-aici toată ziua, de nu te mai poate omul da afară din casă, iar cînd era nevoie, nici măcar n-ai binevoit să dai de ştire, darămite să-ţi fi trecut prin cap să vii în persoană!" Kolea dădu să se supere pe loc pentru expresia „nu te mai poate omul da afară din casă", dar lăsă pe altădată şi, dacă expresia n-ar fi fost prea jignitoare, ar fi renunţat chiar cu totul să se mai supere, într-atît de mult îi plăcuseră îngrijorarea şi neliniştea Lizavetei Prokofievna cînd aflase de boala prinţului. Aceasta insistă mult timp asupra necesităţii de a trimite un curier la Petersburg ca să pună în mişcare vreo celebritate din lumea medicinei şi s-o aducă încoace cu primul tren. Însă fetele o făcură să se răzgîndească; dar nici ele nu voiră să rămînă mai prejos decît mama lor cînd aceasta făcu într-o clipă toate pregătirile necesare ca să-l viziteze pe bolnav.

— E pe patul de moarte, spunea, agitîndu-se, Lizaveta Prokofievna, iar noi mai facem nazuri? E sau nu e prietenul familiei noastre?

— Dar nici n-ar trebui să dăm buzna pe neanunţate, căută Aglaia să facă o observaţie.

— Atunci n-ai decît să nu mergi şi bine ai face: o să vină Evgheni Pavlovici şi n-o să aibă cine să-l primească.

Auzind aceste cuvinte, desigur, Aglaia o şi porni pe urmele celorlalte, ceea ce, de altfel, avea de gînd s-o facă şi fără asta. Prinţul Ş., care stătea deoparte cu Adelaida, la rugămintea ei, acceptă de îndată să le

însoţească pe doamne. Şi mai înainte, pe cînd de-abia făcuse cunoştinţă cu Epancinii, era foarte interesat cînd auzea cîte ceva despre prinţ. Le destăinuise că îl cunoştea pe prinţ, că făcuseră nu de mult cunoştinţă şi locuiseră amîndoi vreo două săptămîni în acelaşi orăşel. Întîmplarea aceasta avusese loc cu vreo trei luni în urmă. Prinţul Ş. le povestise chiar multe despre prinţ, se exprima cu foarte multă simpatie la adresa lui şi acum mergea cu sinceră plăcere să-şi viziteze vechiul amic. De astă dată, generalul Ivan Feodorovici nu era acasă. Nici Evgheni Pavlovici nu sosise încă.

De la Epancini pînă la Lebedev nu erau mai mult de trei sute de paşi. Prima impresie neplăcută acasă la prinţ o resimţi Lizaveta Prokofievna cînd îl văzu înconjurat de mai mulţi musafiri, ca să nu mai vorbim de faptul că printre aceştia erau două-trei persoane pe care nu le putea suferi absolut deloc; a doua impresie fu cea de mirare, văzîndu-l pe tînărul aparent sănătos, elegant îmbrăcat, surîzător, care le păşi în întîmpinare, pe cînd ea se aştepta să găsească un suferind aflat pe patul de moarte. Chiar se opri nedumerită, spre marea satisfacţie a lui Kolea, care, desigur, ar fi putut foarte bine să-i explice încă înainte de a ieşi din casă că nu moare nimeni şi că nu există nici un pat de moarte, dar nu-i explicase, presimţind cu şiretenie viitoarea mînie comică a generălesei, cînd aceasta, după cum îşi făcea el socoteala, avea să se supere negreşit, găsindu-l sănătos pe prinţ, pe sincerul ei prieten. Kolea avu chiar lipsa de delicateţe de a-şi rosti cu voce tare bănuiala, ca s-o scoată cu totul din sărite pe Lizaveta Prokofievna, cu care tot timpul şi din cînd în cînd se ciorovăia răutăcios, în pofida prieteniei care îi lega.

— Stai amice, nu te grăbi, nu-ţi umbri triumful! îi răspunse Lizaveta Prokofievna, aşezîndu-se în fotoliul oferit de prinţ.

Lebedev, Ptiţîn, generalul Ivolghin se grăbiră să le ofere scaune domnişoarelor. Generalul se ocupă de cel pentru Aglaia. Lebedev îi oferi un scaun şi prinţului Ş., reuşind pînă şi prin frîngerea şalelor să exprime un respect neobişnuit. Ca de obicei, Varia se salută bucuroasă, în şoaptă, cu domnişoarele.

— E adevărat, prinţe, am crezut că o să te găsesc la pat, atît de mult exageram din cauza spaimei, şi, pentru nimic în lume n-o să mint acum, mi s-a făcut tare ciudă văzîndu-ţi chipul bucuros, dar îţi jur că asta n-a ţinut decît cîteva clipe, pînă cînd am izbutit să cuget. Cînd cuget, fac şi spun întotdeauna lucruri mai inteligente; cred că şi tu. Şi să ştii că nici de însănătoşirea propriului meu fiu, dacă l-aş avea, nu m-aş bucura mai mult decît de a ta; şi, dacă nu mă crezi, ţie să-ţi fie ruşine, nu mie. Cît despre băieţandrul ăsta răutăcios, îşi permite cu mine glume şi mai urîte. Mi se

pare că-l protejezi; aşa că te previn: într-o bună dimineaţă, crede-mă, o să mă lipsesc pe viitor de a avea plăcerea şi onoarea să-l mai cunosc.

— Păi eu cu ce-s vinovat? striga Kolea. Oricît v-aş fi asigurat că prinţul e aproape sănătos, n-aţi fi vrut să credeţi, deoarece pentru dumneavoastră era mult mai interesant să vi-l închipuiţi pe patul de moarte.

— Rămîi mult timp la noi? i se adresă prinţului Lizaveta Prokofievna.

— Toată vara, poate şi mai mult.

— Eşti singur? Nu te-ai însurat?

— Nu, nu m-am însurat, spuse prinţul şi zîmbi de naivitatea insinuării.

— N-ai de ce zîmbi, se mai întîmplă. De casă te întreb; de ce n-ai venit la noi? Avem o atenansă întreagă în care nu stă nimeni; de fapt, faci cum vrei. De la ăsta închiriezi? De la ăsta? adăugă ea cu jumătate de glas, arătînd cu capul spre Lebedev. De ce se tot strîmbă?

În acest moment, venind din interiorul casei, ieşi pe terasă Vera, ducînd ca de obicei copilul în braţe. Lebedev, care se învîrtea pe lîngă scaune şi habar n-avea ce să facă, deşi nici să plece tare n-ar fi vrut, se repezi deodată la Vera, dădu din mîini spre ea, alungînd-o de pe terasă, şi chiar, întrecînd măsura, bătu din picior.

— E nebun? adăugă deodată generăleasa.

— Nu, e...

— Beat, poate? Nu-i frumoasă societatea în care te învîrteşti, i-o reteză ea, învăluindu-i cu privirea şi pe ceilalţi musafiri. Dar ce fată drăguţă! Cine-i?

— E Vera Lukianovna, fiica acestui Lebedev.

— A!... Foarte drăguţă. Vreau să fac cunoştinţă cu ea.

Însă Lebedev, care auzise laudele Lizavetei Prokofievna, o tîra chiar el pe fiică-sa, ca să i-o prezinte.

— Sîntem orfani! Orfani! zise el mieros, apropiindu-se. Şi acest copil din braţele ei e orfan, sora ei, fiica mea Liubov, care-i născută din căsătoria cea mai legitimă cu recent răposata Elena, soţia mea, moartă acum şase săptămîni pe cînd năştea, din vrerea lui Dumnezeu... da... îi ţine loc de mamă, deşi nu-i e decît soră, deşi nu-i e mai mult decît soră... nu mai mult...

— Iar tu, domnul meu, nu eşti decît un prost, scuză-mă. Ajunge, cred că pricepi şi singur că ajunge, o trînti subit Lizaveta Prokofievna, nespus de înfuriată.

— E purul adevăr, spuse Lebedev, făcîndu-i plecăciunea cea mai respectuoasă şi mai profundă.

— Domnule Lebedev, e adevărat ce se spune despre

dumneavoastră, că tîlcuiţi Apocalipsa? îl întrebă Aglaia.

— E purul adevăr... o fac de cincisprezece ani.

— Am auzit de dumneavoastră. S-a scris şi în ziare sau mi se pare mie?

— Nu, s-a scris despre alt tîlcuitor, despre altul, care a murit, iar eu am rămas în locul lui, spuse Lebedev nemaiîncăpîndu-şi în piele de bucurie.

— Fiţi bun şi tîlcuiţi-mi ceva zilele astea, aşa, ca între vecini. Nu pricep nimic din Apocalipsă.

— Nu pot să nu vă previn, Aglaia Ivanovna, că din partea lui e doar şarlatanie, credeţi-mă, strecură repede generalul Ivolghin, care stătuse ca pe ace, dorind din răsputeri să înceapă cumva discuţia; se aşeză lîngă Aglaia Ivanovna. Desigur, continuă el, vilegiatura are drepturile şi plăcerile ei şi primirea acestui neobişnuit intrus pentru tîlcuirea Apocalipsei este o idee ca toate celelalte, chiar o idee extraordinar de inteligentă, însă eu... Mi se pare că mă priviţi mirată, nu-i aşa? Generalul Ivolghin, am onoarea să mă recomand. V-am purtat în braţe, Aglaia Ivanovna.

— Îmi pare bine. Le cunosc pe Varvara Ardalionovna şi Nina Alexandrovna, îngăimă Aglaia, abţinîndu-se cu greu să nu pufnească în rîs.

Lizaveta Prokofievna explodă. Ceva de mult acumulat în suflet pretinse brusc un deznodămînt. Nu-l putea suferi pe generalul Ivolghin, cu care fusese cîndva în relaţii mai bune, numai că foarte de mult.

— Minţi, domnule, după cum ţi-i obiceiul, n-ai purtat-o niciodată în braţe, i-o reteză ea cu mînie.

— Ai uitat, maman, zău că m-a purtat, la Tver, confirmă pe neaşteptate Aglaia. Locuiam pe atunci la Tver. Aveam vreo şase ani şi ţin minte. Mi-a făcut o săgeată şi un arc, m-a învăţat să trag cu el şi am doborît un porumbel. Vă mai amintiţi cum am doborît împreună porumbelul?

— Iar mie tot atunci mi-a adus o cască din carton şi o sabie de lemn. Mi-amintesc şi eu! strigă Adelaida.

— Şi eu mi-aduc aminte, confirmă Alexandra. V-aţi certat atunci din pricina porumbelului doborît şi aţi fost puse la colţ; Adelaida stătea cu casca şi sabia.

Spunîndu-i Aglaiei că a ţinut-o în braţe, generalul o făcuse doar aşa, numai ca să înceapă discuţia şi numai pentru că aproape întotdeauna aşa începea discuţia cu toţi tinerii, dacă găsea necesar să facă cu ei cunoştinţă. Însă de data aceasta, ca un făcut, se întîmplase să spună adevărul şi, tot ca un făcut, uitase şi el această întîmplare adevărată. Aşa că, acum, cînd Aglaia adeverise pe neaşteptate spusele lui, susţinînd că traseseră împreună cu arcul într-un porumbel, memoria i se lumină dintr-odată şi îşi aminti episodul pînă la cel mai mic amănunt, aşa cum adeseori, la o vîrstă

înaintată, oamenii îşi aduc aminte cîte ceva din trecutul îndepărtat. Greu de spus prin ce va fi putut acţiona această amintire atît de puternic asupra generalului care, ca de obicei, era puţin cu chef; însă, din senin, se înduioşă neobişnuit de mult.

— Îmi amintesc, îmi amintesc totul! strigă el. Pe-atunci eram locotenent-colonel. Eraţi micuţă, frumuşică. Nina Alexandrovna... Ganea... La dumneavoastră eram... primit. Ivan Feodorovici...

— Şi vezi pînă unde ai ajuns! îi luă generăleasa vorba din gură. Înseamnă că nu ţi-ai băut toate sentimentele frumoase, dacă te-a impresionat atît de mult. Dar soţia ţi-ai chinuit-o. În loc să te îngrijeşti de copii, stai la închisoarea datornicilor. Pleacă, domnule, de-aici, intră într-o cameră, închide uşa, opreşte-te într-un ungher şi plîngi, amintindu-ţi cuminţenia de altădată şi, poate, te-o ierta Dumnezeu. Du-te, du-te, vorbesc serios cu tine. Nimic nu-i mai bun pentru îndreptare decît să-şi amintească omul trecutul şi să se căiască.

Însă n-avea rost să repete că vorbeşte serios; generalul, ca toţi oamenii ameţiţi permanent de băutură, era foarte sensibil şi, ca toţi oamenii prea dedaţi beţiei, nu suporta cu uşurinţă amintirile din trecutul fericit. Se ridică supus şi porni spre uşă, astfel încît Lizavetei Prokofievna i se făcu imediat milă de el.

— Ardalion Alexandrovici! îl strigă ea din urmă. Opreşte-te o clipă; toţi sîntem păcătoşi; cînd o să simţi că te mustră mai puţin conştiinţa, treci pe la mine ca să stăm de vorbă, să ne amintim trecutul. Poate că şi eu oi fi de cincizeci de ori mai păcătoasă decît tine; acum du-te sănătos, mergi, n-ai ce face aici... se sperie ea deodată că generalul ar putea reveni.

— Mai bine nu te duce acum după el, îl opri prinţul pe Kolea, care dăduse s-o ia la fugă după tatăl lui. Nu-i exclus să se înciudeze după un minut şi tot momentul s-ar rata.

— Aşa-i, lasă-l în pace; te duci după o jumătate de oră, decise Lizaveta Prokofievna.

— Uite ce înseamnă să spui adevărul măcar o dată în viaţă: i-au dat lacrimile! îndrăzni să strecoare Lebedev.

— Ei, domnule, şi tu trebuie să fii om cuminte, dacă-i adevărat ce-am auzit, îl luă imediat la rost Lizaveta Prokofievna.

Raporturile reciproce dintre toţi oaspeţii veniţi la prinţ se limpeziră încetul cu încetul. Prinţul, desigur, era în măsură să aprecieze şi apreciase la superlativ îngrijorarea generălesei şi a fiicelor ei şi, fireşte, le spuse sincer că şi el, tot astăzi, înainte de venirea lor, avusese intenţia să treacă pe la ele neţinînd cont nici de boala lui, nici de ora tîrzie. Lizaveta Prokofievna, privindu-i musafirii, îi răspunse că asta o poate face şi acum. Ptiţîn, un om

politicos şi extrem de sociabil, se ridică foarte curînd şi se retrase în atenansa lui Lebedev, dorind foarte mult să-l ia cu el şi pe Lebedev. Acesta îi promise că vine repede; între timp, Varia intrase în vorbă cu domnişoarele şi rămăsese pe loc. Ea şi Ganea erau foarte bucuroşi de plecarea generalului; curînd şi Ganea îl urmă pe Ptiţîn. În timpul celor cîtorva minute cît rămăsese pe terasă în prezenţa doamnelor Epancin, se arătase modest, demn, nu se pierduse deloc sub privirea hotărîtă a Lizavetei Prokofievna, care îl măsurase de două ori din cap pînă în picioare. Într-adevăr, cei care îl cunoşteau mai demult îl puteau găsi foarte schimbat. Asta îi plăcu foarte mult Aglaiei.

— Cel care-a ieşit e Gavrila Ardalionovici, nu-i aşa? întrebă ea deodată cum îi plăcea uneori s-o facă, tare, brusc, întrerupînd cu întrebarea ei discuţia celorlalţi şi neadresîndu-se nimănui personal.

— El e, îi răspunse prinţul.

— De-abia l-am recunoscut. S-a schimbat mult şi... în bine.

— Mă bucur pentru el, spuse prinţul.

— A fost foarte bolnav, adăugă Varia cu compătimire bucuroasă.

— Prin ce s-a schimbat în bine? întrebă Lizaveta Prokofievna cu nedumerire, furioasă şi aproape speriată. De unde ai scos-o? Nimic nu-i mai bine. Ce ţi se pare mai bine?

— Nu-i nimic mai grozav decît „cavalerul sărman“! declară deodată Kolea, care stătuse tot timpul în picioare lîngă scaunul Lizavetei Prokofievna.

— Şi eu cred tot aşa, spuse prinţul Ş., izbucnind în rîs.

— Şi eu am exact aceeaşi părere, enunţă solemn Adelaida.

— Care „cavaler sărman“? întrebă generăleasa, privindu-i contrariată şi înciudată pe toţi vorbitorii, însă, văzînd-o pe Aglaia pufnind în rîs, adăugă mînioasă: prostii! Care „cavaler sărman“?

— Parcă e prima dată cînd băieţandrul ăsta, favoritul tău, schimonoseşte vorbele altora! îi răspunse Aglaia cu ciudă trufaşă.

Prin fiecare ieşire nervoasă a Aglaiei (care se mînia foarte des), aproape de fiecare dată, în pofida întregii ei seriozităţi şi a neînduplecării aparente, răzbătea ceva atît de copilăresc, nerăbdător-şcolăresc şi rău disimulat, încît uneori, privind-o, era imposibil să nu rîzi, ceea ce, de altminteri, o înfuria foarte mult pe Aglaia, care nu înţelegea de ce rîd ceilalţi şi „cum pot, cum îndrăznesc să rîdă“. Izbucniră şi acum în rîs surorile, prinţul Ş., zîmbi pînă şi prinţul Lev Nikolaevici, care roşise şi el cine ştie de ce. Kolea hohotea şi jubila. Aglaia se supără, nu glumă, şi se făcu de două ori mai frumoasă. O prindeau foarte bine fîstîceala şi ciuda pe propria ei persoană pentru această fîstîceală.

— Parcă puţine cuvinte ţi-a schimonosit, adăugă ea.

— M-am bazat pe propria dumitale exclamaţie! strigă Kolea. Acum o lună frunzăreai *Don Quijote* şi ai exclamat că nimic nu-i mai grozav decît „cavalerul sărman“. Nu ştiu la cine te-ai referit atunci: la Don Quijote sau la Evgheni Pavlovici, sau poate la o a treia persoană, dar oricum ai vorbit de cineva şi discuţia a fost lungă...

— Văd că-ţi permiţi cam multe cu ipotezele tale, dragul meu, îl opri înciudată Lizaveta Prokofievna.

— Parcă numai eu? o ţinu morţiş Kolea. Toţi au vorbit atunci, şi acum vorbesc; iată, în chiar clipa asta prinţul Ş. şi Adelaida Ivanovna şi toţi au declarat că sînt de partea „cavalerului sărman“, deci „cavalerul sărman“ există, trebuie să existe şi, după părerea mea, dacă nu s-ar fi împotrivit Adelaida Ivanovna, am fi ştiut de mult cine-i „cavalerul sărman“.

— Nu-s vinovată cu nimic, rîdea Adelaida.

— N-ai vrut să pictezi portretul, asta-i vina dumitale! Aglaia Ivanovna te-a rugat atunci să desenezi portretul „cavalerului sărman“ şi chiar ţi-a expus subiectul tabloului, pe care l-a compus chiar ea, mai ţii minte subiectul? Dumneata n-ai vrut...

— Dar cum să desenez şi pe cine? Din subiect reiese că acest „cavaler sărman“

Viziera oţelită
Nu şi-o ridica defel[69].

Atunci, ce fel de chip îmi putea ieşi? Ce să desenezi, nişte zăbrele? Un anonim?

— Nu pricep despre ce zăbrele vorbeşti! se enervă generăleasa care începuse să înţeleagă prea bine în sinea ei cine este „cavalerul sărman“ desemnat de această expresie (probabil de mult stabilită). Dar cel mai mult o scotea din sărite că şi prinţul Lev Nikolaevici se fîstîcise şi, în cele din urmă, se ruşinase ca un copilandru de zece ani. Nu mai terminaţi odată cu prostia asta? Nu-mi zice nimeni ce-i cu „cavalerul sărman“? O fi vreun secret atît de grozav, încît nici nu mă pot apropia de el?

Însă toţi continuau să rîdă.

— Pur şi simplu, e vorba de o poezie rusească ciudată, interveni, în sfîrşit, prinţul Ş., dorind probabil să muşamalizeze totul mai repede şi să schimbe discuţia. Poezia este despre un „cavaler sărman“, e un fragment fără început şi fără sfîrşit. Acum vreo lună rîdeam cu toţii după masa de

prînz şi, ca de obicei, ne-am apucat să căutăm un subiect pentru viitorul tablou al Adelaidei Ivanovna. Ştiţi doar că distracţia noastră comună e să găsim un subiect ca să-l picteze Adelaida Ivanovna. Aşa am dat peste „cavalerul sărman“, nu ştiu cine a fost primul...

— Aglaia Ivanovna! strigă Kolea.

— Poate, de acord, numai că nu-mi amintesc, continuă prinţul Ş. Unii au rîs de subiect, alţii au declarat că nu poate fi nimic mai sublim, însă, ca să-l reprezinţi pe „cavalerul sărman“, acesta trebuie să aibă măcar un chip; am început să trecem în revistă chipurile tuturor cunoscuţilor, nici unul nu s-a potrivit, aşa că ne-am lăsat păgubaşi; asta-i tot; nu înţeleg de ce Nikolai Ardalionovici s-a gîndit să ne aducă aminte de asta şi să redeschidă discuţia. Ceea ce atunci a fost caraghios şi potrivit acum nu mai e deloc interesant.

— Pentru că se subînţelege o nouă prostie, caustică şi jignitoare, i-o reteză Lizaveta Prokofievna.

— Nu-i nici pe departe prostie, ci doar cel mai profund respect, spuse, absolut pe neaşteptate, pe un ton serios şi plin de importanţă, Aglaia, care izbutise să-şi vină cu totul în fire şi să-şi reprime jena de mai înainte. Ba încă, după unele semne, privind-o, puteai crede că acum se bucură că gluma merge din ce în ce mai departe şi toată această schimbare avusese loc în sufletul ei tocmai în clipa cînd devenise prea vizibilă fîstîceala mereu crescîndă a prinţului, care ajunsese în cele din urmă la apogeu.

— Ba rîd ca smintiţii, ba îi apucă respectul cel mai profund! Sînt turbaţi! De unde şi pînă unde respect? Ia spune, de unde ţi-a venit din senin cel mai profund respect?

— Respectul cel mai profund, continuă Aglaia pe un ton la fel de serios şi plin de importanţă, drept răspuns la întrebarea aproape ostilă a mamei ei, e pentru că aceste versuri reprezintă în mod nemijlocit un om capabil să aibă un ideal; în al doilea rînd, odată ce şi-a fixat un ideal, e capabil să creadă în el şi, crezînd, poate să-şi dedice lui orbeşte toată viaţa. Aşa ceva nu se întîmplă foarte des în secolul nostru. Versurile nu spun, de fapt, în ce consta idealul „cavalerului sărman“, dar se vede că acesta era o imagine luminoasă, imaginea „purei frumuseţi“, şi cavalerul îndrăgostit, în loc de fular, îşi legase chiar un şirag de mătănii la gît. Ce-i drept, mai există o deviză enigmatică, vagă, adică literele A.N.B., pe care şi le-a încrustat pe scut...

— A.N.D., o corectă Kolea.

— Spun că A.N.B., asta înseamnă că aşa vreau eu, i-o reteză înciudată Aglaia. Oricum, e clar că acestui cavaler sărman îi era deja indiferent cine era şi ce făcea această doamnă. Era de-ajuns că o alesese şi

crezuse în „pura ei frumuseţe“, după care i-a şi acordat admiraţia lui eternă; meritul lui e că, chiar dacă ea mai apoi ar fi devenit hoaţă, el trebuia să creadă totuşi în ea şi să lupte pentru pura ei frumuseţe. Mi se pare că poetul a vrut să contopească într-o imagine extraordinară întregul sens uriaş al dragostei medievale platonice pe care o avea un cavaler pur şi distins; fireşte, toate acestea sînt un ideal. Iar în persoana „cavalerului sărman“ totul a fost împins deja pînă la limita extremă, pînă la ascetism; trebuie să recunosc că vocaţia acestui sentiment înseamnă mult şi că aceste sentimente, prin ele însele, sînt semnul unui caracter profund şi, pe de o parte, foarte lăudabil, ca să nu mai vorbim de Don Quijote. „Cavalerul sărman“ este acelaşi Don Quijote, însă unul serios, nu comic. La început nu am înţeles şi am rîs, dar acum îmi place „cavalerul sărman“ şi, ceea ce e mai important, îi stimez faptele de vitejie.

Aşa încheie Aglaia şi, privind-o, era greu să-ţi dai seama dacă vorbeşte serios sau în derîdere.

— Aş, e un prost şi prosteşti îi sînt faptele de vitejie! conchise generăleasa. Iar tu, scumpo, ne-ai turnat gogoşi, un discurs întreg; cred că nici nu-ţi şade bine să faci aşa ceva. În orice caz, nu-i permis. Despre ce versuri e vorba? Recită-mi-le, precis că le ştii! Vreau neapărat să ştiu versurile. Toată viaţa n-am putut suferi versurile, parcă am avut o presimţire. Pentru Dumnezeu, prinţe, rabdă, cred că amîndoi va trebui să răbdăm, i se adresă ea prinţului Lev Nikolaevici. Era foarte mîhnită.

Prinţul Lev Nikolaevici vru să spună ceva, dar, din pricina fîstîcelii care tot nu-i trecuse, nu putu scoate o vorbă. Numai Aglaia, care-şi permisese atîtea în „discursul“ ei, nu era cîtuşi de puţin jenată, dimpotrivă, părea chiar bucuroasă. Se ridică imediat, tot serioasă şi plină de importanţă, de parcă se pregătise din timp şi nu aştepta decît să fie solicitată, păşi spre mijlocul terasei şi se opri în dreptul prinţului, care continua să stea în fotoliu. Toţi o priveau întrucîtva miraţi şi aproape toţi, prinţul Ş., surorile, mama ei, urmăreau noua ştrengărie care se pregătea şi care, şi aşa, fusese împinsă prea departe. Dar se vedea că Aglaiei îi plăcea tocmai afectarea cu care începea ceremonia de recitare a poeziei. Lizaveta Prokofievna era cît pe ce s-o gonească la locul ei, dar, chiar în clipa cînd Aglaia începu să declame celebra baladă, doi oaspeţi noi, vorbind tare, pătrunseră pe terasă dinspre stradă. Musafirii erau Ivan Feodorovici Epancin şi un tînăr care îl urma. Se produse o mică agitaţie.

69 Versuri dintr-o poezie fără titlu a lui Puşkin, inclusă în *Scene din timpurile cavalerilor*. Peste cîteva pagini, poezia va fi recitată în întregime de către Aglaia.

VII

Tînărul care îl însoţea pe general avea vreo douăzeci şi opt de ani, era înalt, zvelt, cu faţa frumoasă şi inteligentă, cu ochii mari şi negri, care străluceau de spirit şi de ironie. Aglaia nici nu-şi întoarse capul spre el şi-şi văzu de recitarea poeziei, continuînd să-l privească cu afectare numai pe prinţ şi adresîndu-i-se doar lui. Prinţul înţelegea că fata o face cu un scop anume. Însă sosirea noilor musafiri reuşi măcar să-i îmbunătăţească poziţia penibilă în care se afla. Văzîndu-i, el se ridică, îl salută cu amabilitate, de la distanţă, pe general, le făcu semn să nu întrerupă recitarea şi apucă să se retragă îndărătul fotoliului, unde, sprijinindu-şi de spătar cotul mîinii stîngi, continuă să asculte balada, aflîndu-se deja, ca să zicem aşa, într-o poziţie mai comodă şi nu atît de „caraghioasă“, cum era cea din fotoliu. La rîndul ei, Lizaveta Prokofievna îşi flutură mîna de două ori spre cei intraţi, poruncindu-le prin acest gest să se oprească. Între timp, prinţul începu să-l studieze cu mare atenţie pe oaspetele care îl însoţea pe general; îşi dăduse seama că acesta era Evgheni Pavlovici Radomski, de care apucase să audă destule şi la care se gîndise adeseori. Îl deruta doar costumul civil al acestuia; auzise că Evgheni Pavlovici era ofiţer. Un zîmbet ironic rătăcea pe buzele noului musafir în timpul recitării poeziei, de parcă acesta ar fi auzit deja cîte ceva despre „cavalerul sărman“.

„Poate chiar el a scornit povestea“, se gîndi prinţul în sinea lui.

Însă cu totul altceva i se întîmpla Aglaiei. Toată afectarea şi grandilocvenţa cu care îşi începuse recitarea se acopereau acum cu atîta seriozitate, cu atîta pătrundere în spiritul şi sensul operei poetice, cu atîta înţelegere pronunţa fiecare cuvînt al poeziei, cu atîta simplitate superlativă îl rostea, încît la sfîrşitul recitării nu numai că atrase atenţia generală, dar şi, prin transmiterea sublimului spirit al baladei, parcă justifica parţial accentuatul aer de afectare şi importanţă cu care ieşise atît de solemn în mijlocul terasei. În această atitudine plină de importanţă puteau fi văzute acum doar imensitatea şi, poate, naivitatea respectului ei faţă de ceea ce se apucase să transmită. Ochii îi străluceau, pe chipul ei frumos trecură de vreo două ori fiori abia vizibili de inspiraţie şi încîntare. Recită:

A trecut cîndva prin viaţă,
Trist, sărman, un cavaler,
Palid, încruntat la faţă,

Curajos, tăcut, stingher.
O vedenie-avusese
Imposibil de-nţeles,
Care-n inimă-i pusese
O pecete de neşters.
De atunci, priviri deşarte
Spre femei n-a mai întors
Şi se spune: pîn' la moarte
Nici o vorbă n-a mai scos.
Drept fular, purta smerită
Salbă de mătănii el,
Viziera oţelită
Nu şi-o ridica defel.
Plin de dragostea lui pură,
De al său prea dulce vis,
El pe scut şi pe armură
A.M.D.[70*] *cu sînge-a scris.*
Cînd la luptă paladinii
Se-aruncau cu crunt avînt
În pustiul Palestinei
Nume de femei strigînd,
Lumen coeli, sancta Rosa[71*]*!*
Exclama înspre duşmani,
Semănînd apoteoza
Spaimei printre musulmani.
În castelul lui, departe,
Se-ntorcea din Răsărit
Şi-a rămas pînă la moarte
Mut şi trist, ca un smintit.

Amintindu-şi apoi aceste clipe, cuprins de o nemaipomenită tulburare, prinţul fu chinuit mult timp de o întrebare: cum poţi însoţi un asemenea sentiment veritabil, sublim cu o ironie atît de făţişă şi de răutăcioasă? Că era vorba de ironie– nu se îndoia de asta: înţelesese doar acest lucru şi avea toate motivele: în timpul recitării, Aglaia îşi permisese să înlocuiască literele A.M.D. cu N.F.B. Că nu era o greşeală şi că auzise bine – nu se putea îndoi (ulterior acest lucru a fost confirmat). În orice caz, ieşirea Aglaiei – desigur, o glumă, deşi prea vehementă şi prea uşuratică – fusese premeditată. Despre „cavalerul sărman“ vorbiseră toţi (şi „rîseseră“)

cu o lună mai înainte. Însă, după cum îşi amintea prinţul, Aglaia rostise aceste litere fără vreo umbră de glumă sau de ironie, nici măcar nu le accentuase cîtuşi de puţin, ca să le reliefeze sensul secret, ci, dimpotrivă, le pronunţase cu atîta simplitate nevinovată şi naivă, încît ai fi putut crede că în baladă existau tocmai literele respective şi că aşa erau tipărite în carte. Ceva greoi şi neplăcut îl lezase parcă pe prinţ. Lizaveta Prokofievna, fireşte, nu pricepu şi nu remarcă nici substituirea literelor, nici aluzia. Generalul Ivan Feodorovici remarcă doar că se recitau nişte versuri. Dintre ceilalţi ascultători foarte mulţi înţeleseră şi fură surprinşi şi de îndrăzneala ieşirii, şi de intenţie, dar tăceau şi încercau să se prefacă a nu fi observat nimic. Însă Evgheni Pavlovici (prinţul era chiar gata să parieze) nu doar că îşi dăduse seama, dar se şi străduia să se remarce faptul că a înţeles: zîmbea prea ironic.

— Ce minunăţie! exclamă generăleasa, sincer entuziasmată, imediat ce se încheie recitarea. Ale cui sînt versurile?

— Ale lui Puşkin, *maman*, nu ne face de ruşine! exclamă Adelaida.

— Păi, cu voi, omul poate ajunge şi mai prost decît sînt eu! îi răspunse cu amărăciune Lizaveta Prokofievna. Ruşine! Imediat ce ajungem acasă, să-mi arătaţi poezia asta a lui Puşkin!

— Cred că n-avem nici o carte de Puşkin.

— Din vremuri imemoriale, adăugă Alexandra, zac pe undeva două volume ferfeniţite.

— Trimiteţi imediat pe cineva la oraş ca să cumpere, pe Feodor sau pe Alexei, cu primul tren – mai bine pe Alexei. Aglaia, vino încoace! Sărută-mă, ai recitat excelent, dar – dacă ai fost sinceră cînd ai recitat – să ştii că-mi pare rău de tine; dacă le-ai recitat în bătaie de joc pentru el, nu-ţi accept sentimentele, pentru că în orice caz ar fi fost mai bine să nu reciţi deloc. Pricepi? Du-te, duduie, mai stau eu de vorbă cu tine, pentru că aici am întîrziat deja prea mult.

Între timp prinţul se salutase cu generalul Ivan Feodorovici, iar generalul i-l prezentase pe Evgheni Pavlovici Radomski.

— L-am întîlnit pe drum, de-abia a sosit cu trenul; a aflat că vin aici şi că toţi sînt...

— Am aflat că şi dumneavoastră sînteţi aici, îl întrerupse Evgheni Pavlovici pe general şi, întrucît de mult mi-am pus neapărat în gînd nu doar să vă cunosc, ci să mă şi împrietenesc cu dumneavoastră, n-am vrut să mai pierd timpul. Sînteţi bolnav? De-abia acum am aflat...

— Sînt bine sănătos şi mă bucur să vă cunosc, am aflat multe despre dumneavoastră şi chiar am discutat cu prinţul Ş., îi răspunse Lev Nikolaevici, întinzîndu-i mîna.

Amabilităţile reciproce fuseseră rostite, cei doi îşi strînseră mîinile şi se priviră fix în ochi. Într-o clipă conversaţia deveni generală. Prinţul remarcă (iar acum remarca totul repede şi cu lăcomie, vedea, poate, şi ceea ce nu exista) că hainele civile ale lui Evgheni Pavlovici le produseseră tuturor o uimire neobişnuit de puternică, astfel încît pînă şi celelalte impresii fură date uitării şi se estompară pentru un timp. S-ar fi putut crede că această schimbare de costum conţinea ceva deosebit de important. Nedumerite, Adelaida şi Alexandra îl descoseau pe Evgheni Pavlovici. Prinţul Ş., ruda lui, părea chiar foarte alarmat; generalul vorbea aproape cu emoţie. Numai Aglaia îl privi curioasă, dar absolut calmă, cam vreun minut, pe Evgheni Pavlovici, de parcă ar fi dorit să compare ca să-şi dea seama dacă-i stă mai bine în uniformă sau în costumul civil, dar mai apoi se întoarse cu spatele şi nu-i mai aruncă nici o privire. Nici Lizaveta Prokofievna nu dori să întrebe nimic, deşi, poate, şi ea era întrucîtva contrariată. Prinţului i se păru că generăleasa nu-l prea agreează pe Evgheni Pavlovici.

— M-a uimit, m-a uluit! repeta Ivan Feodorovici drept răspuns la toate întrebările. Nu mi-a venit să cred cînd l-am întîlnit mai înainte la Petersburg. Şi de ce aşa deodată? Asta-i întrebarea. Şi-mi strigă de la bun început că nu face să pic jos din pricina surprizei.

Din discuţiile iscate, reieşi că Evgheni Pavlovici îşi anunţase de mult retragerea din armată; dar de fiecare dată vorbise atît de neserios, încît nu i se dăduse crezare. De fapt, despre lucrurile serioase vorbea întotdeauna pe un ton atît de glumeţ, încît nu-l puteai nicidecum înţelege, mai ales dacă voia să nu fie înţeles.

— Păi voi fi în retragere temporar, doar cîteva luni, cel mult un an, spuse Radomski, rîzînd.

— Nu era nevoie de aşa ceva, după cum vă cunosc eu treburile, încă se mai agita generalul.

— Dar cum să-mi inspectez moşiile? Chiar dumneavoastră m-aţi sfătuit; pe deasupra, vreau şi să călătoresc în străinătate...

De altminteri, schimbară curînd subiectul; însă, după cum remarcă prinţul, neliniştea deosebită, care persista încă, întrecea totuşi măsura, semn că aici exista cu siguranţă ceva neobişnuit.

— Deci „cavalerul sărman“ a intrat iarăşi în scenă? întrebă Evgheni Pavlovici, apropiindu-se de Aglaia.

Spre marea surprindere a prinţului, fata îi aruncă o privire nedumerită, întrebătoare, ca şi cum i-ar fi dat a înţelege că între ei nici nu putuse fi vorba vreodată de „cavalerul sărman“, aşa că ea nici măcar nu-i înţelege întrebarea.

— E tîrziu, e prea tîrziu acum să trimiteţi pe cineva în oraş după versurile lui Puşkin! se contrazicea Kolea cu Lizaveta Prokofievna, depunînd toate eforturile s-o lămurească. V-am spus-o de trei mii de ori: e prea tîrziu.

— Da, aşa-i, e prea tîrziu pentru a trimite în oraş, interveni şi în această discuţie Evgheni Pavlovici, îndepărtîndu-se iute de Aglaia. Cred că şi prăvăliile sînt închise la Petersburg, e trecut de opt, întări el cele spuse, scoţîndu-şi ceasul.

— Atîta timp nu ne-am dat seama că ne lipseşte, putem aştepta şi pînă mîine, strecură Adelaida un reproş.

— Şi nici nu se cade, adăugă Kolea, ca persoanele din înalta societate să fie interesate prea mult de literatură. Întrebaţi-l pe Evgheni Pavlovici. Ar trebui să le intereseze mai mult gabrioletele galbene cu roţi roşii.

— Iar vorbeşti din cărţi, Kolea, observă Adelaida.

— Nici nu poate vorbi altfel decît din cărţi, o susţinu Evgheni Pavlovici. Se exprimă cu fraze întregi luate din studiile critice. De mult am avut plăcerea să cunosc modul de discuţie al lui Nikolai Ardalionovici, însă de data asta nu vorbeşte din carte. Evident, Nikolai Ardalionovici face aluzie la gabrioleta mea galbenă cu roţile roşii. Numai că am schimbat-o, eşti cam depăşit.

Prinţul trăgea cu urechea la discuţia lui Radomski... I se părea că se comportă excelent, modest, vesel şi cel mai mult îi plăcea că vorbeşte pe picior de egalitate şi prieteneşte cu Kolea, care îl zădărîse.

— Ce-s astea? i se adresă Lizaveta Prokofievna Verei, fiica lui Lebedev, care stătea în faţa ei ţinînd în mîini cîteva cărţi de format mare, minunat legate şi aproape noi.

— Puşkin, spuse Vera. Puşkin al nostru. Tata mi-a poruncit să vi le aduc.

— Cum aşa? Cum se poate? se miră Lizaveta Prokofievna.

— Nu-s cadou, nu-s cadou! N-aş fi îndrăznit! strigă Lebedev, sărind dindărătul fiicei lui. Le vînd la preţul lor. E Puşkin al nostru, de familie, în ediţia lui Annenkov[72], care acum nici nu se mai găseşte. Vi le vînd cu cît le-am luat. Vi le ofer cu respect, dorind să vi le vînd şi astfel să potolesc distinsa nerăbdare a distinselor sentimente literare pe care văd că le are Excelenţa Voastră.

— A, dacă le vinzi, atunci – mulţumesc. Nu-mi fac griji că o să rămîi în pierdere; numai nu te mai strîmba, domnule, rogu-te. Am auzit de tine, se zice că eşti citit nevoie-mare, o să stăm de vorbă într-o bună zi; mi le-aduci chiar tu acasă?

— Cu respect şi... veneraţie! se strîmbă Lebedev, neobişnuit de satisfăcut, luînd cărţile din mîinile fetei.

— Aşa, numai să nu le pierzi, du-le, chiar fără veneraţie, dar respectă înţelegerea, adăugă ea, privindu-l insistent. Te las s-ajungi pînă în prag, dar n-am de gînd să-ţi dau drumul în casă. Pe fiică-ta Vera trimite-o chiar şi-acum, îmi place foarte mult.

— De ce nu spui de oamenii aceia? îl întrebă Vera, nerăbdătoare, pe tatăl ei. Îţi dai seama că, dacă-i mai laşi să aştepte, intră singuri: au început să facă scandal. Lev Nikolaevici, i se adresă ea prinţului, care îşi şi luase pălăria în mînă, au venit mai de mult patru oameni şi aşteaptă, fac tărăboi şi tata nu-i lasă să intre la dumneavoastră.

— Cine sînt musafirii? întrebă prinţul.

— Zic că au venit cu treburi. Dar sînt îndărătnici şi, dacă nu-i lăsaţi să intre acum, or să vă oprească din drum. Lev Nikolaevici, mai bine i-aţi primi ca să vă descotorosiţi de ei. Gavrila Ardalionovici şi Ptiţîn încearcă să-i oprească acolo, dar ei nu vor să se potolească.

— Fiul lui Pavlişcev! Fiul lui Pavlişcev! N-are rost, n-are rost! zise Lebedev dînd din mîini. Nici nu merită să-i ascultaţi; şi nu-i frumos din partea lor, luminate prinţ, să vă deranjeze. Asta-i. Nu merită să...

— Fiul lui Pavlişcev! Dumnezeule! strigă prinţul extrem de tulburat. Ştiu... dar... i-am încredinţat lui Gavrila Ardalionovici această problemă. Acum cîteva clipe Gavrila Ardalionovici mi-a spus...

Însă Gavrila Ardalionovici ieşise din casă şi era acum pe terasă; Ptiţîn îl urmase. Din camera alăturată se auzi gălăgie şi vocea tare a generalului Ivolghin, care parcă voia să acopere rumoarea altor cîtorva glasuri. Kolea fugi imediat într-acolo.

— Foarte interesant! remarcă Evgheni Pavlovici cu voce tare.

„Deci ştie despre ce-i vorba“, se gîndi prinţul.

— Care fiu al lui Pavlişcev? Şi... poate exista vreun fiu al lui Pavlişcev? întrebă nedumerit generalul Ivan Feodorovici, privind curios toate chipurile şi remarcînd cu mirare că această nouă istorie numai lui îi era necunoscută.

Într-adevăr, tulburarea şi aşteptarea erau generale. Prinţul fu profund mirat că o problemă cu desăvîrşire personală apucase deja să-i intereseze atît de mult pe cei prezenţi.

— Ar fi foarte bine dacă aţi pune capăt singur şi pe loc acestei tărăşenii, spuse Aglaia cu o seriozitate cumva deosebită, apropiindu-se de prinţ. Iar nouă permiteţi-ne să fim martori. Vor să vă împroaşte cu noroi, prinţe, şi dumneavoastră trebuie să vă justificaţi în mod solemn: de pe acum mă bucur grozav pentru dumneavoastră.

— Şi eu vreau ca, în sfîrşit, să se termine cu această pretenţie infamă! strigă generăleasa. Ia-i tare, prinţe, nu-i cruţa! Mi-au împuiat capul cu tărăşenia asta, mult sînge rău mi-am făcut din pricina ta. De fapt, sînt şi eu curioasă să-i văd. Cheamă-i, iar noi mai stăm. Aglaia s-a gîndit bine. Dumneata, prinţe, ai auzit ceva despre asta? i se adresă ea prinţului Ş.

— Sigur că am auzit; tot în casa dumneavoastră. Dar şi eu ţin mult să-i văd pe aceşti tineri, îi răspunse prinţul Ş.

— De-alde ăştia sînt nihiliştii, nu-i aşa?

— Nu, nu prea-s nihilişti, zise Lebedev, făcînd un pas înainte. Şi el mai că nu tremura de emoţie. Sînt altfel, deosebiţi, nepotul meu mi-a spus că au mers mai departe decît nihiliştii. Degeaba v-aţi gîndit că o să-i faceţi să se jeneze prin prezenţa dumneavoastră, Excelenţă; n-or să se jeneze. Totuşi, nihiliştii sînt uneori inşi versaţi, chiar tobă de carte, iar ăştia i-au depăşit pentru că-s practici. De fapt, ei sînt o consecinţă a nihilismului, dar nu în mod direct, ci din auzite şi indirect, şi nu-şi manifestă ideile în cine ştie ce articolaş de ziar, ci o fac de-a dreptul în viaţă; de pildă, la ei nu-i vorba despre vreo absurditate a unui Puşkin, acolo, nici de necesitatea dezintegrării Rusiei; nu, rogu-vă, ei consideră că e chiar dreptul lor să nu se oprească în faţa nici unei piedici, dacă-şi doresc ceva foarte mult, chiar dacă ar fi nevoie, pentru asta, să facă de petrecanie la opt persoane. Însă, prinţe, nu v-aş sfătui, totuşi...

Dar prinţul se ducea de-acum să le deschidă musafirilor.

— Îi calomniezi, Lebedev, zise el zîmbind, te-a mîhnit foarte mult nepotul. Nu-l credeţi, Lizaveta Prokofievna. Vă încredinţez că alde Gorski şi Danilov[73] nu sînt decît cazuri deosebite, pe cînd aceştia doar... se înşală... Numai că n-aş fi vrut aici, de faţă cu toată lumea. Scuzaţi-mă, Lizaveta Prokofievna, vor intra, vi-i arăt, apoi îi conduc în altă cameră. Poftiţi, domnilor!

Era mai degrabă neliniştit de alt gînd care îl chinuia. Se întreba: oare n-o fi pus cineva dinadins la cale această tărăşenie, potrivind-o anume la această oră, în această seară, ca să fie de faţă chiar aceşti martori şi n-o fi aranjat-o oare întru ruşinea şi nu întru triumful lui? Dar se simţea prea întristat din pricina „monstruoasei şi răutăcioasei lui suspiciuni“. Se pare că ar fi murit dacă cineva ar fi aflat că are aşa ceva în minte şi, în clipa cînd intrară noii musafiri, era sincer în dorinţa sa de a se considera mai prejos decît cei din jur, zicîndu-şi că este ultimul dintre cei din urmă sub aspect moral.

Intrară cinci inşi, adică patru oaspeţi noi, urmaţi de generalul Ivolghin, care era înfierbîntat, tulburat şi apucat de o criză puternică de elocinţă. „Măcar el e negreşit de partea mea!“ se gîndi prinţul şi zîmbi.

Kolea se strecură înăuntru împreună cu ceilalţi; discuta aprig cu Ippolit, care era între cei veniţi în vizită. Ippolit îl asculta şi rîdea ironic.

Prinţul îi invită pe oaspeţi să ia loc. Erau cu toţii foarte tineri, chiar adolescenţi, încît oricine s-ar fi mirat şi de această întîmplare şi de ceremonialul provocat de ea. Ivan Feodorovici Epancin, de pildă, care nu ştia şi nu înţelegea nimic din această „nouă afacere“, se indignă chiar văzînd nişte persoane atît de tinere şi cu siguranţă ar fi protestat, dacă nu l-ar fi oprit ciudata, pentru el, fervoare pe care o manifesta soţia lui faţă de interesele personale ale prinţului. De altminteri, rămăsese atît din curiozitate, cît şi datorită bunătăţii inimii, sperînd să ajute şi în orice caz să fie de folos cu autoritatea lui; însă plecăciunea pe care, intrînd, i-o făcu generalul Ivolghin de la distanţă îl indignă din nou; se încruntă şi se decise îndîrjit să tacă.

Dintre cei patru tineri vizitatori, unul avea, de fapt, vreo treizeci de ani şi era „locotenentul în retragere din ceata lui Rogojin, boxerul, cel care dădea cîte cincisprezece ruble celor care-i cereau“. Se putea observa că-i însoţea pe ceilalţi numai ca să le dea curaj, în calitate de sincer prieten şi că, dacă va fi nevoie, îi va susţine. Însă, dintre ceilalţi, primul loc şi primul rol le avea cel care purta numele de „fiul lui Pavlişcev“, deşi se recomandase Antip Burdovski. Era un tînăr îmbrăcat sărăcăcios şi neîngrijit, într-o redingotă cu mînecile lustruite ca oglinda, cu o jiletcă pătată de grăsime, încheiată pînă la ultimul nasture, cu rufăria dispărută cine ştie pe unde, cu un fular de mătase neagră, slinos pînă peste poate, răsucit astfel încît părea mai degrabă un cordon, cu mîinile murdare, cu faţa extrem de coşuroasă, blond şi – dacă ne putem exprima astfel – cu o privire inocent-impertinentă. Nu arăta deloc scund, era slăbănog, să tot fi avut vreo douăzeci şi doi de ani. Nici cea mai mică ironie, nici cea mai uşoară umbră de reflecţie nu se puteau citi pe faţa lui; dimpotrivă, chipul îi exprima încîntarea resemnată a dreptului pe care îl are şi, în acelaşi timp, ceva care ajungea pînă la bizara şi neîntrerupta necesitate de a fi şi de a se simţi tot timpul jignit. Vorbea emoţionat, grăbindu-se şi bîlbîindu-se, ca şi cum n-ar fi rostit cuvintele în întregime, ca şi cum ar fi fost gîngav sau chiar din altă ţară, deşi, de altminteri, era de origine curat rusească.

Îl însoţeau, în primul rînd, nepotul lui Lebedev, pe care cititorii îl cunosc deja şi, în al doilea rînd, Ippolit. Ippolit era foarte tînăr, de vreo şaptesprezece, poate chiar optsprezece ani, cu o expresie inteligentă, permanent iritată, pe faţa ce purta urmele teribile ale bolii. Era slab ca un schelet, palid, ochii îi străluceau şi două pete roşii îi ardeau în obraji. Tuşea fără încetare; fiecare cuvînt al lui, aproape fiecare respiraţie erau însoţite de cîte un horcăit. Se vedea tuberculoza ajunsă într-un stadiu destul de acut. S-

ar fi părut că nu i-au rămas de trăit mai mult de două-trei săptămîni. Era foarte obosit şi de aceea se lăsă să cadă pe scaun înaintea celorlalţi. Intrînd, ceilalţi vizitatori părură întrucîtva jenaţi şi chiar intimidaţi; totuşi se uitau în jur plini de importanţă, fiindu-le probabil teamă ca nu cumva să-şi piardă demnitatea, ceea ce, într-un chip bizar, nu se armoniza deloc cu reputaţia lor de persoane care neagă toate nimicurile inutile din înalta societate, toate prejudecăţile şi tot ce poate exista pe lume, cu excepţia propriilor lor interese.

— Antip Burdovski, declară „fiul lui Pavlişcev“, grăbindu-se şi bîlbîindu-se.

— Vladimir Doktorenko, se recomandă nepotul lui Lebedev clar, răspicat şi chiar parcă lăudîndu-se că el este Doktorenko.

— Keller! îngăimă locotenentul în retragere.

— Ippolit Terentiev! zise ultimul, cu o voce neaşteptat de stridentă.

În sfîrşit, toţi se aşezară unul lîngă altul, pe şirul de scaune din faţa prinţului; după ce se recomandară, se încruntară imediat şi, ca să-şi facă puţin curaj, îşi trecură şepcile dintr-o mînă în alta, pregătindu-se să vorbească; tăceau totuşi, aşteptînd ceva şi avînd fiecare întipărită pe faţă o expresie provocatoare, în care se citea: „Nu, domnule, n-o să ne duci de nas!“. Se simţea că, dacă unul dintre ei, pentru început, ar rosti primul cuvînt, toţi şi-ar da pe loc drumul la gură, acoperindu-se şi întrerupîndu-se unul pe altul.

70 Abreviere a expresiei latine: *Ave, Mater Dei* – „Bucură-te, Maica Domnului“.

71 Lumină a cerului, sfînta Rosa (lat.)

72 Annenkov, Pavel Vasilievici (1812-1887), critic şi biograf, îngrijitorul primei ediţii critice a operei lui Puşkin, apărute în şapte volume între anii 1855 şi 1857.

73 Despre Gorski, v. n. 39. Danilov, alt ucigaş pomenit frecvent în roman, este un student de 19 ani care, în ianuarie 1866, a ucis un cămătar şi pe servitoarea acestuia. Unele amănunte ale infracţiunii sînt asemănătoare cu cele din romanul *Crimă şi pedeapsă* (a cărui publicare începuse), aşa că, după cum a remarcat şi critica din acea vreme, realitatea pare în acest caz că imită literatura.

VIII

— Domnilor, nu v-am aşteptat pe nici unul dintre domniile voastre, începu prinţul. Pînă în ziua de astăzi am fost bolnav, iar problema dumneavoastră (i se adresă el lui Antip Burdovski) i-am încredinţat-o acum o lună lui Gavrila Ardalionovici Ivolghin, lucru de care v-am înştiinţat imediat. De altminteri, nu vreau să evit o explicaţie personală, numai că, fiţi de acord, e o oră atît de tîrzie... vă propun să mergeţi cu mine în altă cameră, fireşte, dacă nu durează mult. Acum îi am aici pe prietenii mei şi credeţi-mă...

— Prieteni... puteţi avea cîţi doriţi, totuşi, permiteţi-ne, îl întrerupse nepotul lui Lebedev pe un ton foarte moralizator, însă, neridicînd încă vocea, permiteţi-ne şi nouă să declarăm că v-aţi fi putut purta mai amabil cu noi, neobligîndu-ne să aşteptăm două ore în camera servitorilor...

— Şi desigur... şi eu... şi aşa fac prinţii! Şi asta... dumneavoastră, deci, sînteţi general! Şi eu nu vă sînt lacheu! Şi eu, eu... bîigui pe neaşteptate, neobişnuit de tulburat, Antip Burdovski, cu buzele tremurînde, cu un tremur de om ofensat în voce, cu stropi care-i săreau din gură, de parcă ar fi plesnit sau ar fi explodat cu totul; însă, brusc, se grăbi atît de tare cu vorbele, încît, după primele zece cuvinte, nimeni nu mai înţelegea ce spune.

— A fost o atitudine de prinţ! strigă Ippolit cu voce ţipătoare, spartă.

— Dacă mi s-ar fi întîmplat mie, mîrîi boxerul, adică, dacă aş fi fost implicat direct, ca om de onoare ce sînt, în locul lui Burdovski... eu...

— Domnilor, doar acum un minut am aflat că sînteţi aici, zău aşa, repetă iar prinţul.

— Nu ne temem, prinţe, de prietenii dumneavoastră, oricine-ar fi dumnealor, pentru că avem tot dreptul, declară din nou nepotul lui Lebedev.

— Totuşi, permiteţi-mi să vă întreb ce drept aţi avut, strigă iar Ippolit, de data aceasta înfierbîntîndu-se peste poate, să expuneţi problema lui Burdovski judecăţii prietenilor dumneavoastră? Noi, poate, nu dorim judecata prietenilor dumneavoastră; ştim prea bine ce poate însemna judecata prietenilor dumneavoastră!...

— Însă dacă, la urma urmei, nu doriţi să vorbiţi aici, domnule Burdovski, reuşi să strecoare cîteva cuvinte prinţul, care era foarte uimit de acest început, atunci, v-am zis doar, haideţi în altă cameră şi repet că am auzit de sosirea domniilor voastre, a tuturor, de-abia acum cîteva

momente...

— Dar nu aveţi dreptul, nu aveţi dreptul, nu aveţi dreptul!... în faţa prietenilor dumneavoastră... Aşa! începu iarăşi, pe neaşteptate, să bolborosească Burdovski, privind împrejur sălbatic şi temător, înfierbîntîndu-se pe măsură ce îşi pierdea încrederea şi îl apuca timiditatea. Nu aveţi dreptul! Rostind aceste cuvinte, se opri brusc, ca şi cum i-ar fi închis cineva gura şi, holbîndu-şi muteşte ochii miopi, extrem de bulbucaţi, brăzdaţi de vinişoare groase şi roşii, se uită întrebător la prinţ, aplecîndu-şi trupul înainte. De data aceasta prinţul, stupefiat peste măsură, îl privi şi el cu ochii mari, fără să scoată o vorbă.

— Lev Nikolaevici! îl chemă deodată Lizaveta Prokofievna. Ia citeşte asta chiar acum, momentan, se referă de-a dreptul la problema ta.

Precipitată, îi întinse o gazetă săptămînală dintre cele umoristice şi-i indică cu degetul un articol. Cînd musafirii încă mai intrau, Lebedev se apropiase dintr-o parte de Lizaveta Prokofievna, căreia încerca să-i cîştige bunăvoinţa, şi, fără nici un cuvînt, scoţînd din buzunarul de la şold această gazetă, i-o pusese chiar sub ochi, arătîndu-i coloana încercuită. Ceea ce apucase să citească o uluise şi o tulburase îngrozitor pe Lizaveta Prokofievna.

— Cred că, totuşi, ar fi mai bine să nu citesc cu voce tare, murmură prinţul, jenat, aş citi mai pe urmă... singur.

— Atunci citeşte tu, chiar acum, cu voce tare! Cu voce tare! i se adresă Lizaveta Prokofievna lui Kolea, smulgînd nerăbdătoare din mîinile prinţului revista pe care acesta de-abia apucase s-o atingă. Cu voce tare, ca să audă toată lumea!

Lizaveta Prokofievna era o femeie irascibilă, care se aprindea uşor, aşa că, brusc, fără să stea mult pe gînduri, ridica uneori toate ancorele şi se lansa pe marea cea largă, fără să ţină cont de starea vremii. Ivan Feodorovici se mişcă alarmat. Însă, deoarece în primul moment toţi se opriră fără voie şi rămăseseră nedumeriţi în aşteptare, Kolea desfăcu revista şi începu să citească cu voce tare de la pasajul pe care i-l indicase Lebedev, care se repezise să-i arate:

> „Proletari şi progenituri, un episod din jafurile cotidiene şi dintotdeauna! *Progres! Reformă! Echitate!*“

> „Ciudate treburi se întîmplă în aşa-numita noastră sfîntă Rusie, în secolul nostru de reforme şi iniţiative de asociere, în secolul naţionalităţii şi al sutelor de milioane, scoase în fiecare an peste graniţă, secolul stimulării industriei şi al paraliziei mîinii de lucru! ş.a.m.d., ş.a.m.d., n-ai cum să le enumeri pe toate,

domnilor, şi de aceea să trecem direct la subiect. S-a întîmplat o anecdotă bizară cu una dintre progeniturile fostei noastre boierimi moşiereşti *(de profundis!*[74][*]*)*, de altminteri una dintre progeniturile ai căror bunici şi-au pierdut toţi banii la ruletă, ai căror taţi erau nevoiţi să slujească în armată ca iuncheri şi locotenenţi, murind de obicei în timp ce erau judecaţi din pricina unei inocente găuri făcute în buzunarul statului şi ai căror copii, precum eroul povestirii noastre, sau cresc idioţi, sau ajung autorii unor delicte de drept comun, pentru care, de altfel, cu scop de povăţuire şi îndreptare, sînt achitaţi de către juraţi; sau, în sfîrşit, termină prin faptul că scornesc una dintre acele anecdote care uluiesc publicul şi fac de ruşine timpul nostru, care, şi fără asta, e destul de blamabil. Odrasla noastră, acum vreo jumătate de an, încălţat cu pantofi din cei care se poartă prin străinătate şi tremurînd într-o măntăluţă necăptuşită cu nimic, s-a întors în Rusia din Elveţia, unde s-a tratat de idiotism *(sic!)*. Trebuie să recunoaştem că a avut noroc, întrucît, ca să nu mai vorbim de interesanta lui maladie, de care s-a tratat în Elveţia (ia spuneţi, te poţi vindeca de idiotism, ia imaginaţi-vă aşa ceva?!!!). a putut demonstra, prin propria lui persoană, adevărul zicalei ruseşti: «fericiţi cei care fac parte dintr-o anumită categorie de oameni!». Judecaţi şi singuri: rămînînd copil neînţărcat după moartea tatei, care a fost, se zice, locotenent şi şi-a dat sufletul în timp ce era judecat pentru subita dispariţie la cărţi a întregii sume de bani pe care o avea regimentul său şi, poate, pentru prea marea dărnicie cu care a pus să se tragă vergi pe spinarea unui subordonat (amintiţi-vă timpurile de altădată, domnilor!), baronul nostru, din milă, a fost luat spre creştere şi educare de către unul dintre moşierii ruşi foarte bogaţi. Acest moşier rus – să-l numim P.– care, în vremurile de aur de odinioară, deţinea patru mii de suflete de iobagi (suflete de iobagi! înţelegeţi, domnilor, această expresie? Eu nu o înţeleg. Trebuie să caut în dicţionarul explicativ*: «legenda-i încă vie, dar greu ţi-e ca să crezi»*[75]) şi era, după toate probabilităţile, unul dintre acei trîndavi şi paraziţi ruşi, care-şi duceau viaţa deşartă prin străinătăţi, vara prin staţiuni cu apă minerală, iar iarna în *Château des Fleurs* din Paris, unde, la timpul lor, au lăsat sume imense de bani. Putem spune cu certitudine că măcar o treime din dijma luată de la iobagi a acaparat-o proprietarul parizianului *Château des Fleurs* (ăsta om norocos!). Oricum ar fi, nepăsătorul P. l-a crescut princiar pe cuconaşul luat de suflet, i-a angajat

guvernanţi şi guvernante (neîndoielnic, foarte drăguţe), pe care, fiindcă veni vorba, le aducea chiar el de la Paris. Însă ultimul vlăstar al neamului boieresc respectiv era idiot. Guvernantele de la *Château des Fleurs* nu i-au fost de folos şi pînă la douăzeci de ani copilul nostru de suflet nu a învăţat să vorbească în nici o limbă, fără s-o excludem nici pe cea rusă. Ultima împrejurare e, de altfel, scuzabilă. În sfîrşit, în capul iobăgesc al lui P. şi-a făcut loc fantezia că idiotului ar putea să i se toarne minte cu lingura în Elveţia, fantezie, de altfel, logică: trîntorul şi proprietarul putea, fireşte, să-şi imagineze că, pe bani, chiar mintea poate fi cumpărată la piaţă, mai ales în Elveţia. S-au scurs cinci ani de tratament în Elveţia, la un profesor celebru, şi bani s-au cheltuit mii şi mii: se înţelege, idiotul nu s-a deşteptat, dar se zice că totuşi a început să semene a om, cu chiu cu vai, desigur. Deodată P. moare subit. Fireşte, nu lasă nici un testament; ca de obicei, treburile sînt în neorînduială, apar o mulţime de moştenitori lacomi, care nici nu se gîndesc la ultimele progenituri ale neamului, cele care, din milă, sînt tratate în Elveţia de idiotismul ereditar. Vlăstarul, deşi idiot, a încercat totuşi să-l ducă de nas pe profesorul lui şi timp de doi ani, se zice, a reuşit să facă tratament gratis, tăinuindu-i moartea binefăcătorului lui. Dar şi profesorul era un şarlatan de mare clasă; speriindu-se, în cele din urmă, de lipsa de bani, dar mai ales de pofta de mîncare a trîntorului său de douăzeci şi trei de ani, l-a încălţat cu pantofii lui cei vechi, i-a dăruit o manta ponosită şi, din milă, l-a expediat cu clasa a treia *nach Russland*76[*], ca să scape de grija lui în Elveţia. Părea că norocul i-a întors spatele eroului nostru. Dar ţi-ai găsit: zeiţa Fortuna, care ucide prin înfometare gubernii întregi, îşi revarsă deodată toate darurile asupra aristocrăţelului, aşa cum *Norul* lui Krîlov trece pe deasupra cîmpiei uscate şi îşi revarsă potopul de ploaie deasupra oceanului. Aproape în clipa cînd, din Elveţia, şi-a făcut el apariţia la Petersburg, moare la Moscova o rudă a mamei lui (care fusese, fireşte, fiică de negustor), un ghiuj bătrîn şi fără copii, negustor bărbos şi credincios de rit vechi, care-i lasă cîteva milioane drept moştenire indiscutabilă, rotundă, curată, bani gheaţă şi (ce bine ne-ar fi prins mie şi dumneavoastră, cititorule!) toate acestea progeniturii, toate acestea baronului nostru, care şi-a tratat idiotismul în Elveţia! Dar, de data asta, a început altfel de muzică. Împrejurul baronului nostru cu pantofi străini, căruia mai că nu i se aprinseseră călcîiele după o celebră curtezană frumoasă,

s-a adunat deodată o mulţime de prieteni şi amici, s-au găsit chiar şi rubedenii, dar mai ales puzderie de domnişoare de familie bună, doritoare şi însetate să se căsătorească legitim, şi chiar că nu puteau rîvni la o partidă mai reuşită: aristocrat, milionar, idiot – toate calităţile de-a valma, un astfel de soţ nu mai găseşti nici căutînd cu lumînarea, nici la comandă nu ţi-l face nimeni!...“

— Asta... asta chiar că n-o mai înţeleg! strigă Ivan Feodorovici, ajuns la cel mai înalt grad de indignare.

— Încetează, Kolea! strigă prinţul pe ton implorator. Din toate părţile se auziră vociferări.

— Citeşte! Citeşte orice-ar fi! le-o reteză Lizaveta Prokofievna, care se vedea că se stăpîneşte doar cu mari eforturi. Prinţe! Dacă nu mai citeşte, ne certăm!

Nu mai era nimic de făcut. Kolea, înfierbîntat, roşu, tulburat, continuă lectura cu vocea emoţionată:

„Însă, în timp ce proaspătul nostru milionar era, cum s-ar zice, în al nouălea cer de bucurie, s-a produs un incident de cu totul altă natură. Într-o bună dimineaţă, vine la el un vizitator cu faţa calmă şi aspră, vorbind politicos, dar demn şi cu dreptate, îmbrăcat modest şi cu distincţie, cu o evidentă nuanţă progresistă în gîndire şi, în două cuvinte, îi explică motivul vizitei: este un celebru avocat; afacerea i-a fost încredinţată de un tînăr; vine, deci, în numele acestuia. Acest tînăr nu este, nici mai mult, nici mai puţin, decît fiul răposatului P., deşi poartă alt nume. Senzualul P., seducînd în tinereţe o fată cinstită, sărmană, care slujea la curtea lui boierească, dar care fusese educată în stil european (se înţelege, s-au amestecat aici şi drepturile baronului din fosta orînduire iobăgistă), şi dîndu-şi seama de consecinţa inevitabilă, dar foarte apropiată a relaţiei dintre ei, a măritat-o iute cu un meşteşugar sau chiar funcţionar, care o iubea de mult pe fata respectivă. La început i-a ajutat pe tinerii căsătoriţi; curînd însă ajutorul i-a fost refuzat datorită caracterului onest al soţului. A trecut cîtva timp şi, încetul cu încetul, P. a apucat să uite şi de fată, şi de fiul născut din relaţia lor, iar apoi, după cum se ştie, a murit fără să lase dispoziţii. Între timp, fiul lui P., născut din căsătoria legitimă a mamei lui, însă crescut sub alt nume de familie şi tratat

ca propiul lui copil de către soţul mamei, om onest şi de caracter, care murise totuşi şi el la timpul său, a rămas absolut fără nici o avere, cu o mamă bolnavă, suferindă şi oloagă într-una din guberniile îndepărtate; iar el, în capitală, îşi cîştiga pîinea prin muncă zilnică şi cinstită, dînd meditaţii în familiile de negustori, întreţinîndu-se astfel singur mai întîi ca gimnazist, apoi ca student, care frecventează nişte cursuri utile, avînd în vedere scopul pe care şi l-a propus. Dar parcă mult poţi căpăta pentru meditaţii de la negustorul rus care nu-ţi dă mai mult de 10 copeici pentru o lecţie, pe deasupra mai avînd de îngrijit şi o mamă bolnavă care, murind pînă la urmă în gubernia ei îndepărtată, aproape că nu i-a adus nici o uşurare? Acum ne punem întrebarea: cum ar fi trebuit să judece cu dreptate progenitura noastră? Desigur, cititorule, crezi că şi-a zis cam aşa: «Toată viaţa am profitat de mărinimia lui P., zece mii s-au cheltuit cu educarea mea, cu guvernantele şi cu tratamentul de idiotism urmat în Elveţia; şi iată-mă acum cu atîtea milioane, iar caracterul onest al fiului lui P., care nu e vinovat cu nimic de metehnele uşuraticului său tată, care l-a şi uitat, piere trudindu-se cu meditaţiile. Tot ce s-a cheltuit pentru mine este drept să-i revină acum lui. Aceste sume enorme, care s-au folosit pentru mine, nu sînt, de fapt, ale mele. Totul nu a fost decît o eroare oarbă a zeiţei Fortuna; banii ar fi trebuit să ajungă la fiul lui P. Pentru el ar fi trebuit să fie cheltuiţi, nu pentru mine, care nu sînt decît rodul unui capriciu fantastic al uşuraticului şi uitucului P. Dacă aş fi pe deplin onest, delicat, nepărtinitor, ar trebui să-i cedez fiului acestuia jumătate din întreaga mea moştenire; dar, întrucît, înainte de toate, sînt un om calculat şi ştiu prea bine că afacerea nu e juridică, n-o să-i dau jumătate din milioanele mele. Însă, în orice caz ar fi o prea mare josnicie şi neruşinare (progenitura a uitat că n-ar fi nici înţelept) din partea mea dacă nu i-aş restitui acum fiului lui P. cele zece mii pe care P. le-a irosit cu idiotismul meu. E o chestiune care nu ţine decît de ruşine şi de dreptate! Căci ce s-ar fi ales din mine, dacă P. nu m-ar fi luat pentru creştere şi educaţie şi, în loc de asta, s-ar fi îngrijit de fiul lui?»

Dar nu, domnilor. Progeniturile noastre nu judecă aşa. Degeaba i l-a descris pe tînăr avocatul care s-a angajat să-i apere interesele numai din prietenie şi aproape împotriva voinţei lui, aproape cu sila, degeaba i-a expus obligaţiile pe care i le impun onoarea, cinstea, dreptatea şi chiar simplul calcul, căci copilul

elveţian de suflet a rămas neînduplecat – şi ce credeţi? Asta încă n-ar fi nimic, dar iată ce e într-adevăr impardonabil şi nu poate fi scuzat prin nici o maladie interesantă: acest milionar de-abia ieşit din pantofii profesorului său n-a fost în stare nici măcar să-şi dea seama că nu milă şi nu subsidiu îi cere caracterul tînărului care-şi distruge sănătatea dînd meditaţii, ci dreptul său, ceea ce i se cuvine, chiar dacă nu din punct de vedere juridic, ba încă nu el este cel care cere, ci prietenii fac demersuri în locul lui. Cu grandomania şi încîntarea faptului că a căpătat posibilitatea de a-i copleşi nepedepsit pe oameni cu milioanele lui, progenitura noastră scoate din buzunar o hîrtie de cincizeci de ruble şi i-o trimite onestului tînăr sub formă de pomană neruşinată. Nu credeţi, domnilor? Fireşte, banii i-au fost restituiţi imediat, cum s-ar zice – i-au fost aruncaţi în obraz. Deci ce mai rămîne de făcut pentru a pune capăt acestei tărăşenii? Chestiunea nu e juridică, nu mai rămîne decît să dăm totul pe faţă! Relatăm publicului anecdota, garantîndu-i autenticitatea. Se zice că unul dintre celebrii noştri umorişti[77], aflînd de această istorie, a trîntit o epigramă extraordinară, demnă să-şi găsească loc nu doar în foiletoanele provinciale, ci şi în cele din capitală, care descriu moravurile noastre:

«Cu-a lui Schneider[78] mănţăluţă*
Cinci ani Liova[79] s-a jucat*
Şi cu mocoşeli drăguţe
Toată vremea s-a distrat.
Milioane moşteneşte
Cu pantofii lui decenţi.
El se-nchină pe ruseşte
Spoliindu-i pe studenţi.»“

După ce termină, Kolea îi întinse iute prinţului ziarul şi, fără să scoată o vorbă, se repezi într-un ungher, se înghesui acolo şi-şi acoperi faţa cu palmele. Îi era insuportabil de ruşine şi sensibilitatea lui de copil, care nu apucase încă să se obişnuiască cu murdăria, era chiar peste măsură de lezată. I se părea că s-a întîmplat ceva neobişnuit, care a distrus totul dintr-odată şi că el ar fi vinovatul principal, fie numai şi pentru că a citit cu voce tare toate acestea.

Dar şi ceilalţi, se pare, aveau un sentiment asemănător.

Domnişoarele erau foarte jenate şi se simţeau penibil. Lizaveta Prokofievna de-abia îşi stăpînea furia şi, poate, regreta amarnic că s-a amestecat în această tărăşenie; acum tăcea. Prinţului i se întîmpla ceea ce adeseori li se întîmplă oamenilor prea timizi: atît de mult se ruşina de această faptă care nu-i aparţinea, atît de mult se jena pentru musafirii săi, încît în primele clipe nu îndrăznea să-i privească. Ptiţîn, Varia, Ganea, chiar şi Lebedev – toţi arătau întrucîtva derutaţi. Cel mai ciudat era că şi Ippolit, şi „fiul lui Pavlişcev" păreau surprinşi de ceva; şi nepotul lui Lebedev era evident nemulţumit. Numai boxerul stătea absolut calm, răsucindu-şi mustăţile, dîndu-şi importanţă; avea privirea puţin aplecată în jos, dar nu din jenă, ci, dimpotrivă, parcă îndemnat de modestia lui onestă şi de triumful său prea evident. Se vedea clar că articolul îi plăcuse nespus de mult.

— Naiba ştie ce-o mai fi şi asta, bombăni Ivan Feodorovici cu jumătate de voce. Parcă s-au adunat cincizeci de lachei laolaltă, s-au apucat de scris o porcărie şi au scris-o.

— Daţi-mi voie să vă întreb, stimate domn, cum puteţi să ne jigniţi cu asemenea prezumţii? declară Ippolit şi începu să tremure din tot trupul.

— Asta, asta, asta, pentru un om de onoare... fiţi de acord, generale, dacă omul are onoare, e deja jignitor! mîrîi boxerul, care şi el, cine ştie de ce, tresărise. Continua să-şi răsucească mustăţile, smucindu-şi uşor umerii şi torsul.

— În primul rînd, pentru dumneata eu nu sînt „stimate domn" şi, în al doilea rînd, n-am intenţia să vă dau vreo explicaţie, răspunse tăios Ivan Feodorovici, care era grozav de enervat; se ridică şi, fără să spună o vorbă, se îndreptă spre capătul terasei şi se opri pe treapta de sus a scării, cu spatele spre public, foarte supărat pe Lizaveta Prokofievna, care nici măcar acum nu se gîndea să se mişte din loc.

— Domnilor, domnilor, daţi-mi voie, în sfîrşit, domnilor, să vă spun ceva! exclamă prinţul întristat şi tulburat. Şi, fiţi buni, haideţi să vorbim în aşa fel, ca să ne putem înţelege. N-am nimic, domnilor, împotriva articolului, nu mă priveşte; numai că, domnilor, nimic nu-i adevărat din ce s-a scris în articol: spun asta pentru că o ştiţi şi dumneavoastră; chiar e o ruşine. Aşa că aş fi foarte mirat dacă l-a scris careva dintre dumneavoastră.

— Pînă în clipa de faţă n-am ştiut de articol, declară Ippolit, şi nu-l aprob.

— Iar eu, deşi am ştiut că a fost scris... n-aş fi fost de acord să fie publicat, pentru că e prea devreme, adăugă nepotul lui Lebedev.

— Eu am ştiut, dar am dreptul... eu... bîigui „fiul lui Pavlişcev".

— Cum? Dumneavoastră aţi scornit totul? întrebă prinţul, privindu-l curios pe Burdovski. Nu se poate!

— Totuşi, am putea să nu vă recunoaştem dreptul de a pune asemenea întrebări, interveni nepotul lui Lebedev.

— N-am făcut decît să mă mir că domnul Burdovski a reuşit... dar... vreau să spun că, dacă tot aţi făcut publică această istorie, de ce v-aţi supărat mai adineaori cînd eu, de faţă cu prietenii mei, am deschis discuţia?

— În sfîrşit! bombăni înfuriată Lizaveta Prokofievna.

— Şi, prinţe, chiar aţi binevoit să uitaţi, zise Lebedev, cuprins parcă de febră, nemaiputîndu-se stăpîni şi strecurîndu-se deodată printre scaune, aţi binevoit să uitaţi că numai cordialitatea şi neasemuita bunătate a inimii dumneavoastră v-au îndemnat să-i primiţi şi să-i ascultaţi şi că ei n-au nici un drept să pretindă ceva într-o asemenea manieră, mai ales că această chestiune i-aţi încredinţat-o deja lui Gavrila Ardalionovici şi aţi făcut-o tot datorită prea marii dumneavoastră bunătăţi, şi că acum, luminate prinţ, rămînînd între aleşii dumneavoastră prieteni, nu puteţi renunţa la societatea lor de dragul acestor domni şi că aţi putea, cum s-ar zice, să-i daţi chiar acum afară, aşa că eu, în calitate de proprietar al casei, chiar cu cea mai mare plăcere posibilă...

— Absolut corect! tună deodată, din profunzimea camerei, generalul Ivolghin.

— Ajunge, Lebedev, ajunge, ajunge... dădu prinţul să înceapă, dar o explozie de indignare îi acoperi vorbele.

— Nu, scuzaţi-ne, prinţe, scuzaţi-ne, acum nu mai e de ajuns! aproape că-i acoperea pe toţi, strigînd, nepotul lui Lebedev. Acum problema trebuie pusă clar şi ferm, pentru că se vede că nu e înţeleasă. Aici s-au amestecat clenciuri juridice şi, pe baza acestor clenciuri, sîntem ameninţaţi că ni se va face vînt pe scări! Dar, prinţe, chiar ne credeţi atît de proşti încît să nu înţelegem că problema noastră nu e cîtuşi de puţin juridică şi că, dacă ar fi s-o luăm juridic, n-am avea dreptul, după lege, să vă pretindem nici măcar o rublă? Însă noi ne dăm seama că, chiar dacă în cazul de faţă nu există nici un drept juridic, există în schimb dreptul omenesc, natural; dreptul bunului-simţ şi vocea conştiinţei şi, chiar dacă acest drept nu este înscris în nici un putred codice omenesc, un om onest şi cinstit, adică un om lucid, este obligat să rămînă onest şi cinstit chiar în punctele care nu-s înscrise în codice. Tocmai de aceea am intrat aici fără să ne temem că ni se va face vînt pe scări (cum ne-aţi ameninţat acum), numai pentru că nu solicităm, ci pretindem, nu ne-am temut de indecenţa unei vizite atît de tîrzii (deşi cînd am venit noi nu era tîrziu, ci dumneavoastră ne-aţi făcut să aşteptăm un ceas întreg în odaia servitorilor), deci, zic, am venit fără să ne

temem, deoarece am presupus că vom găsi în persoana dumneavoastră un om cu bun-simţ, adică cu cinste şi conştiinţă. Da, e adevărat, n-am intrat umili, nu ne-am făcut apariţia ca nişte linge-blide sau linguşitori ai dumneavoastră, ci am venit cu fruntea sus, ca oameni liberi, nu cu o rugăminte, ci cu o revendicare liberă şi mîndră (auziţi: nu cu o rugăminte, ci cu o revendicare, să ţineţi bine minte asta!). Cu demnitate vă punem direct întrebarea: în problema lui Burdovski, consideraţi că aveţi sau nu aveţi dreptate? Recunoaşteţi că Pavlişcev v-a fost binefăcător şi că, poate, v-a salvat chiar de la moarte? Dacă recunoaşteţi (ceea ce e evident), atunci nu credeţi că ar fi drept în faţa conştiinţei dumneavoastră, căpătînd atîtea milioane, să-l recompensaţi pe fiul lui Pavlişcev, care trăieşte în mizerie, chiar dacă acesta poartă numele de Burdovski? Da sau nu? Dacă da, adică, cu alte cuvinte, dacă aveţi ceea ce în limbajul dumneavoastră se numeşte cinste şi conştiinţă, iar noi desemnăm mai precis prin noţiunea de bun-simţ, daţi-ne satisfacţie şi cu asta, basta. Daţi-ne satisfacţie fără rugăminţi şi recunoştinţă din partea noastră, să nu vă aşteptaţi la aşa ceva de la noi, deoarece nu o faceţi pentru noi, ci pentru că aşa e drept. Iar dacă nu vreţi să ne daţi satisfacţie, adică dacă ne răspundeţi: nu!, plecăm imediat şi afacerea se încheie; doar vă spunem de la obraz, de faţă cu toţi martorii dumneavoastră, că sînteţi un ins cu inteligenţa grosieră şi subdezvoltat mintal; că de-acum înainte nu veţi mai îndrăzni şi nu veţi mai avea dreptul să vă consideraţi om cu cinste şi onoare, că acest drept vreţi să-l cumpăraţi prea ieftin. Am terminat. Am pus întrebarea. Acum puteţi să ne faceţi vînt pe scări, dacă aveţi curajul. Puteţi s-o faceţi, puterea e de partea dumneavoastră. Dar nu uitaţi că noi totuşi pretindem, nu rugăm. Pretindem, nu rugăm!...

Nepotul lui Lebedev, foarte înfierbîntat, se opri.

— Pretindem, pretindem, pretindem, nu rugăm!... îngăimă Burdovski şi roşi ca racul.

După cuvintele nepotului lui Lebedev urmă o agitaţie generală şi chiar se iscă o rumoare, deşi toţi cei prezenţi evitau să se amestece pe faţă în această chestiune, cu excepţia lui Lebedev, care părea apucat de frisoane. (Ciudat lucru: Lebedev, care era probabil de partea prinţului, parcă resimţea acum o anumită satisfacţie de familie pentru discursul nepotului său; în orice caz, îi învălui pe toţi spectatorii cu o privire care-i trăda mulţumirea.)

— După părerea mea, începu prinţul cu vocea destul de scăzută, după părerea mea, dumneavoastră, domnule Doktorenko, în tot ce aţi spus acum, aveţi pe jumătate absolută dreptate, chiar aş zice că mai mult decît pe jumătate şi aş fi întru totul de acord cu dumneavoastră dacă, în cele spuse, n-aţi fi trecut ceva sub tăcere. Ce anume aţi trecut sub tăcere nu sînt în stare

să vă exprim exact, însă, desigur, ceva lipseşte din cuvintele dumneavoastră pentru ca dreptatea să fie deplină. Dar, domnilor, să trecem mai bine la fondul problemei; spuneţi-mi: de ce aţi publicat acest articol? Doar la fiecare cuvînt e o calomnie; aşa că, domnilor, cred că aţi comis o josnicie.

— Daţi-mi voie!...

— Stimate domn!

— Asta... asta... asta... se auzi corul musafirilor surescitaţi.

— Cu privire la articol, spuse Ippolit cu voce ţipătoare, cu privire la acest articol v-am spus deja că eu şi alţii îl dezaprobăm! El l-a scris (arătă spre boxerul care şedea alături), l-a scris indecent, de acord cu dumneavoastră, l-a scris agramat şi într-un stil în care scriu inşi ca el, trecuţi în rezervă. E prost şi, pe deasupra, cîrpaci, sînt de acord, şi în fiecare zi îi spun în faţă aceste lucruri, totuşi a avut pe jumătate dreptul s-o facă; transparenţa este dreptul legitim al fiecăruia, deci şi al lui Burdovski. Pentru neghiobiile lui n-are decît să răspundă singur. Iar în privinţa faptului că eu, în numele tuturor, am protestat adineaori împotriva prezenţei prietenilor dumneavoastră, consider că e necesar, stimaţi domni, să vă explic că am protestat numai pentru a declara dreptul nostru, însă, în fapt, chiar dorim să avem martori, lucru asupra căruia ne-am pus de acord toţi patru mai înainte, cînd încă nu intrasem aici. Martorii pot fi oricine, pot să vă fie chiar şi prieteni şi, întrucît nu pot să nu fie de acord cu dreptul lui Burdovski (pentru că acesta este, evident, matematic), e chiar mai bine dacă martorii vă sînt prieteni; adevărul va ieşi la iveală cu şi mai multă claritate.

— E adevărat, aşa ne-am înţeles, confirmă nepotul lui Lebedev.

— Atunci, dacă aşa aţi vrut, de ce adineaori, de la primele cuvinte, s-a lăsat cu strigăte şi larmă? se miră prinţul.

— Şi în privinţa articolului, prinţe, se amestecă boxerul, care ţinea foarte mult să strecoare şi el o vorbă şi de aceea acum se simţea plăcut înviorat (se putea bănui că asupra lui acţiona vizibil şi puternic prezenţa doamnelor), în privinţa articolului, recunosc că într-adevăr eu sînt autorul, cu toate că prietenul meu suferind, căruia m-am obişnuit să-i iert totul, avînd în vedere şubrezenia lui, l-a criticat acum cîteva clipe. Numai versurile nu sînt ale mele, ci aparţin într-adevăr condeiului unui umorist cunoscut. Lui Burdovski doar i l-am citit, nici măcar în întregime şi imediat am primit de la el încuviinţarea de a-l publica, dar vă rog să fiţi de acord că l-aş fi putut publica şi fără să-i cer permisiunea. Transparenţa este un drept general, nobil şi binefăcător. Sper, prinţe, că sînteţi atît de progresist ca să nu negaţi acest lucru...

— Nu neg nimic, dar fiţi de acord că în articolul dumneavoastră...

— E multă vehemenţă, vreţi să spuneţi? Dar aici, ca să zic aşa, e

vorba de folosul societăţii şi, în sfîrşit, fiţi şi dumneavoastră de acord, e posibil să laşi să-ţi scape un caz strigător la cer? Cu atît mai rău pentru cei vinovaţi, însă trebuie să ne intereseze în primul rînd folosul societăţii. Iar în ceea ce priveşte unele inexactităţi, hiperbole, ca să zic aşa, fiţi de acord şi că iniţiativa e importantă în primul rînd, adică scopul şi intenţia înainte de toate; e important exemplul benefic şi abia mai pe urmă vom analiza cazurile particulare şi, în sfîrşit, e vorba de stil, ca să zic aşa, de îndatorirea umoristică şi, în sfîrşit, toţi scriu aşa, fiţi şi dumneavoastră de acord! Ha-ha!

— Dar e o cale cu desăvîrşire falsă! Vă încredinţez, domnilor, spuse prinţul ridicînd vocea, că aţi publicat articolul pornind de la premisa că pentru nimic în lume nu voi accepta să satisfac pretenţia domnului Burdovski, deci ca să băgaţi spaima în mine şi să vă răzbunaţi cumva. Însă n-aveaţi cum şti; eu, poate, m-am decis să-i satisfac lui Burdovski pretenţia. Declar acum de-a dreptul, de faţă cu toată lumea, că îi voi satisface...

— Iată, în sfîrşit, o vorbă inteligentă şi generoasă, rostită de un om inteligent şi generos! proclamă boxerul.

— Doamne! lăsă să-i scape Lizaveta Prokofievna.

— E insuportabil! mormăi generalul.

— Daţi-mi voie, domnilor, daţi-mi voie, voi relata faptele, îi imploră prinţul. Domnule Burdovski, acum cinci săptămîni, în Z., a venit la mine Cebarov, mandatarul şi împuternicitul dumneavoastră. L-aţi descris în termeni foarte măgulitori în articol, domnule Keller, i se adresă prinţul boxerului şi izbucni în rîs, dar mie nu mi-a plăcut deloc. Din prima clipă mi-am dat seama că acest Cebarov a iniţiat toată tărăşenia, că el v-a sfătuit, domnule Burdovski, profitînd de naivitatea dumneavoastră, să începeţi toată această tevatură, dacă e să fim sinceri.

— Nu aveţi dreptul... eu... nu-s naiv... asta... îngăimă încurcat Burdovski.

— Nu aveţi nici un drept să emiteţi asemenea ipoteze, se amestecă nepotul lui Lebedev, făcînd-o pe consilierul.

— E jignitor în cel mai înalt grad! strigă Ippolit. Ipoteza e jignitoare, falsă şi fără legătură cu realitatea!

— Sînt vinovat, domnilor, sînt vinovat, se disculpă prinţul în grabă, vă rog să mă scuzaţi; s-a întîmplat pentru că mi-am zis că e mai bine să fim absolut sinceri unii cu alţii; dar cum doriţi, facă-se voia dumneavoastră. Lui Cebarov i-am spus că, întrucît nu mă aflu la Petersburg, voi împuternici imediat un prieten să se ocupe de această problemă şi că pe dumneavoastră, domnule Burdovski, vă voi pune la curent. Vă spun de-a dreptul, domnilor, că afacerea mi s-a părut potlogărie curată tocmai pentru că la mijloc este Cebarov... Ah, nu vă supăraţi, domnilor! Pentru numele lui Dumnezeu, nu

vă supăraţi! strigă speriat prinţul, văzînd iarăşi manifestarea de panică jignită a lui Burdovski, tulburarea şi protestul prietenilor acestuia – asta nu vă poate privi personal dacă spun că am considerat afacerea drept o coţcărie! Doar pe-atunci nu cunoşteam personal pe nici unul dintre dumneavoastră, nici numele nu vi le ştiam; am judecat numai după Cebarov; de fapt, vă spun pentru că... dacă aţi şti de cîte ori am fost amarnic înşelat de cînd am primit moştenirea!

— Prinţe, sînteţi teribil de naiv, observă ironic nepotul lui Lebedev.

— Şi pe deasupra – prinţ şi milionar! Avînd, poate, într-adevăr o inimă bună şi simpluţă, desigur că nu sînteţi totuşi în stare să scăpaţi de legea generală, proclamă Ippolit.

— Se poate, domnilor, se prea poate, se grăbi prinţul să spună, deşi nu înţeleg despre care lege generală vorbiţi; dar să spun ce am de spus, numai nu vă supăraţi degeaba; jur, n-am nici cea mai mică dorinţă să vă jignesc. Şi chiar aşa este, domnilor: nu pot spune nici un cuvînt sincer fără să vă supăraţi imediat. Însă, în primul rînd, m-a uimit teribil că „fiul lui Pavlişcev" există şi se află într-o situaţie atît de îngrozitoare, cum mi-a explicat Cebarov. Pavlişcev a fost binefăcătorul meu şi prieten cu tata. (Ah, domnule Keller, de ce aţi scris în articol un asemenea neadevăr despre tatăl meu? N-a fost nicidecum vorba despre cheltuirea banilor regimentului, n-a existat nici persecuţia subordonaţilor – eu unul sînt absolut convins de asta, dar dumneavoastră cum de-aţi putut ridica mîna ca să scrieţi asemenea calomnii?) Iar ceea ce aţi scris despre Pavlişcev este cu desăvîrşire intolerabil: pe acest om de o nobleţe desăvîrşită îl numiţi senzual şi uşuratic cu atîta curaj, cu atîta siguranţă, de parcă chiar aţi spune adevărul, în timp ce el a fost omul cel mai neprihănit din lume! A fost chiar un remarcabil erudit; a fost corespondentul multor persoane importante în probleme ştiinţifice şi mulţi bani a cheltuit pentru ştiinţă. Cît despre inima lui, despre faptele lui bune, o, desigur, aţi scris pe bună dreptate că pe atunci eram aproape idiot şi nu puteam înţelege nimic (deşi ruseşte vorbeam totuşi şi puteam înţelege), însă vedeţi că pot să apreciez acum tot ce-mi amintesc din perioada aceea...

— Daţi-mi voie, strigă strident Ippolit, n-ar fi prea sentimental? Nu sîntem copii. Aţi vrut să intraţi direct în miezul chestiunii, nu uitaţi că e trecut de ora nouă.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, domnilor, se declară imediat prinţul de acord, după primul moment de suspiciune, mi-am zis că mă pot înşela şi că Pavlişcev ar fi putut într-adevăr să aibă un fiu. Dar m-a mirat grozav faptul că acest fiu cu atîta uşurinţă, vreau să spun într-un mod atît de public, dă pe faţă secretul naşterii sale şi, mai ales, îşi face mama de ruşine. Pentru

că încă de pe atunci Cebarov mă ameninţa cu publicitatea...

— Ce prostie! strigă nepotul lui Lebedev.

— Nu aveţi dreptul... nu aveţi dreptul! izbucni Burdovski.

— Fiul nu răspunde pentru fapta desfrînată a tatălui, iar mama nu-i vinovată, strigă cu patimă Ippolit.

— Cu atît mai mult, se pare, ar fi trebuit s-o cruţe... rosti prinţul cu sfială.

— Dumneavoastră, prinţe, nu sînteţi doar naiv, ci, poate, aţi mers chiar mai departe, rînji răutăcios nepotul lui Lebedev.

— Şi ce drept aţi avut?... strigă Ippolit cu vocea cea mai nefirească.

— Nici un drept, nici unul! îl întrerupse prinţul în grabă. Aici aveţi dreptate, recunosc, dar a fost fără voie şi tot atunci, pe loc, mi-am spus că sentimentele mele personale nu trebuie să influenţeze problema, pentru că, dacă eu însumi mă recunosc obligat să-i satisfac domnului Burdovski pretenţiile, în numele sentimentelor mele pentru Pavlişcev, atunci trebuie să i le satisfac în orice caz, adică neţinînd cont dacă îl respect sau nu pe domnul Burdovski. Am adus vorba de asta, domnilor, doar pentru că mi s-a părut nefiresc ca un fiu să dea pe faţă într-un mod atît de deschis secretul mamei lui... Într-un cuvînt, m-am convins în primul rînd că Cebarov ar putea fi o canalie şi că chiar el l-a aţîţat pe domnul Burdovski, îndemnîndu-l, prin înşelăciune, la o asemenea escrocherie.

— Dar e deja insuportabil! se auzi din direcţia oaspeţilor săi, dintre care cîţiva chiar dădură să sară de pe scaune.

— Domnilor! Tocmai de aceea mi-am zis că domnul Burdovski trebuie să fie un om credul, lipsit de apărare, care cade uşor pradă escrocilor şi că, deci, cu atît mai mult sînt obligat să-l ajut ca pe un „fiu al lui Pavlişcev“ – în primul rînd prin contracararea domnului Cebarov şi, în al doilea rînd, prin devotamentul şi prietenia mea, ca să-l îndrum, iar în al treilea rînd am dat dispoziţie să i se înmîneze zece mii de ruble, adică toată suma care, după calculele mele, ar fi putut s-o cheltuiască Pavlişcev pentru mine...

— Cum? Numai zece mii? strigă Ippolit.

— Ei, prinţe, nu sînteţi prea tare la aritmetică sau, dimpotrivă sînteţi foarte tare, dar o faceţi pe neştiutorul! strigă nepotul lui Lebedev.

— Cu zece mii nu sînt de acord, spuse Burdovski.

— Antip! Acceptă! îi şopti boxerul, vorbind repede şi desluşit, aplecîndu-se din spate peste spătarul scaunului lui Ippolit. Acceptă şi pe urmă mai vedem noi!

— Staţi puţin, domnule Mîşkin! strigă strident Ippolit. Pricepeţi odată că nu sîntem nişte proşti, nişte proşti triviali, cum ne cred probabil toţi

oaspeţii dumneavoastră şi aceste doamne, care rîd spre noi cu atîta ironie şi indignare, mai ales acest domn din înalta societate (arătă spre Evgheni Pavlovici), pe care, desigur, nu am onoarea să-l cunosc, dar despre care, mi se pare, am auzit cîte ceva...

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, domnilor, iarăşi nu m-aţi înţeles! li se adresă tulburat prinţul. În primul rînd, domnule Keller, în articolul dumneavoastră aţi apreciat extrem de inexact averea mea: n-am primit defel milioane, n-am, poate, decît a opta sau a zecea parte din cît presupuneţi că aş avea; în al doilea rînd, în Elveţia n-au fost cheltuite nicidecum cu mine zeci de mii: Schneider primea cîte şase sute de ruble anual şi asta numai în primii trei ani; iar Pavlişcev n-a călătorit niciodată la Paris să aducă guvernante drăguţe; iarăşi e o calomnie. După părerea mea, cu mine s-au cheltuit mult mai puţin de zece mii de ruble, dar eu am fixat suma la zece mii şi, fiţi şi dumneavoastră de acord, restituind datoria, nu-i puteam nicidecum oferi mai mult domnului Burdovski, chiar dacă l-aş fi iubit grozav de mult şi n-o puteam face din delicateţe, tocmai pentru că-i restituiam o datorie şi nu-i trimiteam pomană. Nu-mi dau seama, domnilor, cum de nu înţelegeţi acest lucru! Totuşi, voiam să-l răsplătesc mai apoi cu prietenia mea, prin implicarea mea activă în destinul nefericitului domn Burdovski, care e cu siguranţă înşelat, pentru că, fără înşelăciune, nu s-ar fi putut declara de acord cu o josnicie cum e, de exemplu, ceea ce se spune despre mama lui în articolul de astăzi al domnului Keller... La drept vorbind, domnilor, ce-i cu dumneavoastră de vă ieşiţi iarăşi din fire! Păi aşa, pînă la urmă, n-o să ne mai înţelegem absolut deloc unii cu alţii! Doar s-a dovedit că am avut dreptate! Acum m-am convins cu ochii mei că bănuiala mea a fost îndreptăţită, perora prinţul cu înflăcărare, dorind să potolească tulburarea şi neobservînd că nu face decît să o amplifice.

— Cum? De ce v-aţi convins? fu asaltat aproape furibund din toate părţile.

— Iertaţi-mă, dar, în primul rînd, am izbutit să-mi dau foarte bine seama cine este domnul Burdovski, acum văd prea bine ce fel de om este... Este un om nevinovat, dar pe care îl înşală toţi! Un om lipsit de apărare... şi de aceea trebuie să-l cruţ, iar în al doilea rînd, Gavrila Ardalionovici– căruia i-am încredinţat problema şi de la care n-am primit de mult informaţii, deoarece s-a aflat pe drum şi apoi trei zile a fost bolnav la Petersburg – chiar acum, de vreo oră, la prima noastră întrevedere, m-a anunţat că s-a dumirit asupra tuturor intenţiilor lui Cebarov, că are dovezi şi că Cebarov este tocmai ce bănuiam eu că este. Doar ştiu, domnilor, că mulţi mă cred idiot, şi Cebarov, aflînd de reputaţia mea, că dau banii cu uşurinţă, şi-a pus în gînd să mă înşele fără dificultate, contînd tocmai pe sentimentele mele

faţă de Pavlişcev. Însă principalul e că – dar ascultaţi-mă pînă la capăt, domnilor, ascultaţi tot ce am de spus! –, principalul e că, subit, aflu că domnul Burdovski nu-i nici pe departe fiul lui Pavlişcev! Chiar acum Gavrila Ardalionovici mi-a comunicat acest lucru şi susţine că a făcut rost de dovezi sigure. Ei, cum vi se pare asta, doar e şi imposibil de crezut după toate boroboaţele pe care le-aţi făcut! Şi ascultaţi: dovezi sigure! Eu încă nu cred, nici eu nu cred, vă încredinţez de asta; încă mă mai îndoiesc, deoarece Gavrila Ardalionovici nu a apucat să-mi comunice toate amănuntele, dar nu mai încape îndoială că Cebarov este o canalie! El v-a înşelat, domnilor, pe domnul Burdovski l-a trişat, iar pe dumneavoastră toţi, care, cu onestitate, aţi venit să vă susţineţi prietenul (deoarece are evident nevoie de sprijin, doar înţeleg şi eu atîta lucru!), v-a dus de nas pe toţi şi v-a implicat într-un caz de escrocherie, pentru că asta, la drept vorbind, e o potlogărie, o escrocherie!

— Care escrocherie?... Cum să nu fie „fiul lui Pavlişcev“? Cum se poate!... răsunară exclamaţii. Toată ceata lui Burdovski era într-o derută imposibil de descris.

— Sigur că-i o escrocherie! Dacă se dovedeşte că domnul Burdovski nu este „fiul lui Pavlişcev“, în acest caz pretenţia domnului Burdovski apare ca escrocherie pe faţă (adică, desigur, dacă ar fi ştiut adevărul!), dar tocmai asta-i problema, că a fost înşelat şi de aceea insist să fie absolvit; de aceea spun că e vrednic de compătimire, din pricina credulităţii, şi nu poate rămîne fără susţinerea dumneavoastră; altfel, din această afacere, ar reieşi că şi dumnealui e un escroc. Însă eu sînt deja convins că nu înţelege nimic! Doar şi eu am fost în aceeaşi stare înainte de a pleca în Elveţia, bîiguiam şi eu cuvinte incoerente – vrei să te exprimi şi nu poţi... Eu înţeleg acest lucru; pot să-l compătimesc foarte mult, pentru că şi eu sînt aproape ca el, mie îmi e îngăduit să vorbesc aşa! Şi, în sfîrşit, cu toate că acum nu mai există nici un „fiu al lui Pavlişcev“ şi toată povestea se dovedeşte a fi o mistificare, nu-mi voi schimba, totuşi, decizia şi sînt gata să-i restitui cele zece mii, în memoria lui Pavlişcev. Tot aveam de gînd, înaintea apariţiei domnului Burdovski, să întrebuinţez aceşti bani pentru o şcoală, însă acum ar fi totuna, şcoala sau domnul Burdovski, deoarece domnul Burdovski, chiar dacă nu e „fiul lui Pavlişcev“, este totuşi aproape „fiul lui Pavlişcev“: pentru că el însuşi a fost înşelat cu atîta mîrşăvie, încît a crezut sincer că este fiul lui Pavlişcev! Deci, domnilor, ascultaţi-l pe Gavrila Ardalionovici şi să încheiem cu asta, nu vă supăraţi, nu vă impacientaţi, staţi jos! Gavrila Ardalionovici ne va explica totul imediat. Recunosc că şi eu doresc foarte mult să aflu toate amănuntele. Spune că a fost chiar la Pskov, ca s-o viziteze pe mama dumneavoastră, domnule

Burdovski, care nu era deloc moartă cum aţi fost constrîns să scrieţi în articol... Staţi jos, domnilor, staţi jos!

Prinţul se aşeză şi reuşi să-i facă să-şi reia locurile pe însoţitorii domnului Burdovski, care săriseră în picioare. În ultimele zece sau douăzeci de minute vorbise cu înflăcărare, tare, rostind cuvintele în grabă, luînd-o razna, străduindu-se să vorbească, să strige mai tare decît ceilalţi şi, desigur, mai apoi a fost nevoit să se căiască amarnic de unele cuvinte şi ipoteze lăsate să-i scape acum. Dacă vizitatorii nu l-ar fi făcut să se înfierbînte şi aproape să-şi iasă din fire, nu şi-ar fi permis să enunţe cu voce tare, atît de franc şi de precipitat, unele bănuieli şi sincerităţi de prisos. Însă, de îndată ce se aşeză la locul lui, o arzătoare părere de rău îi străpunse dureros inima. În afara faptului că l-a „jignit" pe Burdovski, emiţînd în public bănuiala că acesta suferă de aceeaşi boală de care s-a tratat el în Elveţia – deci, pe lîngă asta, oferirea celor zece mii destinate şcolii a fost făcută, după părerea lui, grosolan şi imprudent, ca şi cum i-ar fi dat pomană şi cel mai urît era tocmai faptul că oferta fusese făcută în gura mare, cînd erau de faţă şi persoane străine. „Trebuia să am răbdare şi să-i ofer banii mîine, între patru ochi, se gîndi imediat prinţul, însă acum greşeala nu mai poate fi îndreptată! Da, sînt idiot, un idiot veritabil!" îşi dădu el verdictul în sinea lui, într-o criză de ruşine şi nespusă întristare.

Între timp, Gavrila Ardalionovici, care pînă atunci stătuse deoparte şi tăcuse cu încăpăţînare, ieşi în faţă la invitaţia prinţului, se opri lîngă el, apoi, calm şi clar, începu să dea raportul asupra problemei pe care i-o încredinţase prinţul. Toate discuţiile se potoliră momentan. Toţi ascultau extrem de curioşi, mai ales însoţitorii lui Burdovski.

74* „Din abis (strigat-am)", începutul unei rugăciuni catolice de parastas; *Psalmi* 129 (lat.)
75 Versuri din comedia *Prea multă minte strică* de Griboedov (v. şi n. 22).
76* Spre Rusia (germ.)
77 Se face aluzie la scriitorul M.E. Saltîkov Şcedrin (1826-1889), autorul unei epigrame răutăcioase la adresa lui Dostoievski, scrisă în anul 1863; poezioara de mai jos parodiază epigrama respectivă.
78* Numele profesorului elveţian (n.a.)
79 Diminutivul progeniturii (n.a.)

IX

— N-o să negaţi, desigur, începu Gavrila Ardalionovici, adresîndu-i-se direct lui Burdovski, care îl asculta cu greu, holbîndu-şi la el ochii de uimire şi fiind evident foarte derutat, n-o să negaţi şi, desigur, nici n-o să contestaţi la modul serios faptul că v-aţi născut exact la doi ani după căsătoria legitimă a mamei dumneavoastră cu domnul Burdovski, secretar de colegiu, tatăl dumneavoastră. Data naşterii este prea uşor de dovedit cu documente, aşa că denaturarea acestui fapt, prea jignitoare pentru dumneavoastră şi pentru mama dumneavoastră, insinuată în articolul domnului Keller, se explică numai prin zburdălnicia propriei fantezii a domnului Keller, care a dorit prin asta să facă şi mai evident dreptul dumneavoastră şi astfel să vă susţină interesele. Domnul Keller spune că v-a citit în prealabil articolul, chiar dacă nu în întregime... şi nu mă îndoiesc că nu v-a citit pînă la pasajul respectiv...

— Într-adevăr, nu i-am citit, îl întrerupse boxerul, dar toate faptele mi-au fost comunicate de o persoană competentă şi eu...

— Scuzaţi-mă, domnule Keller, îl opri Gavrila Ardalionovici, daţi-mi voie să vorbesc. Vă încredinţez că voi ajunge şi la articolul dumneavoastră, la momentul oportun, şi atunci ne veţi oferi explicaţia dumneavoastră, dar acum cred că e mai bine să continuăm în ordinea firească. Absolut întîmplător, cu ajutorul surorii mele, Varvara Ardalionovna Ptiţîna, am obţinut, de la buna ei prietenă Vera Alexeevna Zubkova, moşiereasă şi văduvă, o scrisoare a răposatului Nikolai Andreevici Pavlişcev, scrisă acum douăzeci şi patru de ani, din străinătate. După ce am cunoscut-o mai bine pe Vera Alexeevna, sfătuit de ea, am apelat la colonelul în retragere Timofei Feodorovici Viazovkin, rudă îndepărtată şi bun pieten la timpul său cu domnul Pavlişcev. De la el am reuşit să obţin încă două scrisori ale lui Nikolai Andreevici, scrise tot din străinătate. Cu ajutorul acestor scrisori, cu ajutorul datelor şi faptelor conţinute în ele, se demonstrează matematic, fără nici o posibilitate de dezminţire sau chiar de punere la îndoială, că Nikolai Andreevici a plecat atunci în străinătate (unde a stat trei ani consecutiv), cu exact un an şi jumătate înaintea naşterii dumneavoastră, domnule Burdovski. Mama dumneavoastră, după cum ştiţi, nu a plecat niciodată din Rusia... În momentul de faţă nu mă voi apuca să dau citire scrisorilor. E deja tîrziu; în orice caz, enunţ doar faptele. Însă dacă doriţi, domnule Burdovski, puteţi fixa chiar şi mîine o întrevedere la mine acasă, puteţi aduce şi martori (cîţi

doriţi) şi experţi pentru verificarea scrisului şi nu mă îndoiesc deloc că va fi imposibil să nu vă convingeţi de adevărul evident al faptului enunţat de mine. Dacă aşa este, atunci, desigur, toată această chestiune cade şi se suspendă de la sine.

Urmară iarăşi o agitaţie generală şi o adîncă tulburare. Burdovski se ridică brusc de pe scaun.

— Dacă e aşa, înseamnă că am fost înşelat, înşelat, dar nu de Cebarov, ci mai demult, mai demult; nu vreau experţi, nu vreau întrevedere, am încredere, renunţ... nu sînt de acord cu cele zece mii... adio...

Îşi luă şapca şi împinse scaunul ca să plece.

— Dacă puteţi, domnule Burdovski, îl opri Gavrila Ardalionovici cu blîndeţe şi dulceaţă în glas, mai rămîneţi măcar vreo cinci minute. În această chestiune, ies la iveală încă vreo cîteva fapte foarte interesante cel puţin pentru dumneavoastră şi, în orice caz, destul de curioase. După părerea mea, e neapărată nevoie să le cunoaşteţi şi, poate, chiar pentru dumneavoastră înşivă va fi mai bine dacă problema se va clarifica pe deplin...

Burdovski se aşeză tăcut, aplecîndu-şi puţin capul, părînd foarte îngîndurat. Se aşeză şi nepotul lui Lebedev care se ridicase ca să-l însoţească; acesta, deşi nu-şi pierduse capul şi curajul, era, probabil, foarte contrariat. Ippolit era încruntat, trist şi parcă foarte uimit. În tot cazul, în aceste clipe începu să tuşească atît de tare, încît chiar îşi pătă batista cu sînge. Boxerul era aproape speriat.

— Eh, Antip! strigă el cu amărăciune. Şi doar ţi-am spus atunci... cu trei zile în urmă că, poate, nici nu eşti cu adevărat fiul lui Pavlişcev.

Se auzi o rumoare reţinută de rîs, doi-trei rîdeau mai tare decît ceilalţi.

— Faptul enunţat chiar acum de dumneavoastră, domnule Keller, spuse repede Gavrila Ardalionovici, este deosebit de preţios. Şi totuşi sînt pe deplin îndreptăţit, pe baza informaţiilor celor mai exacte, să afirm că, deşi domnul Burdovski ştia, desigur, prea bine data naşterii sale, nu cunoştea absolut deloc împrejurarea că Pavlişcev se afla atunci în străinătate, unde domnul Pavlişcev şi-a petrecut cea mai mare parte a vieţii, întorcîndu-se întotdeauna în Rusia doar pentru perioade scurte. Pe lîngă aceasta, însuşi acest fapt al călătoriei de atunci nu este atît de important în sine, pentru ca, după douăzeci şi ceva de ani, să-şi amintească de el cineva care chiar l-a cunoscut îndeaproape pe Pavlişcev, ca să nu mai vorbim de domnul Burdovski, care pe atunci nici măcar nu se născuse. Desigur, acum n-a fost chiar imposibil să obţin aceste date; dar sînt nevoit să recunosc că informaţiile obţinute de mine mi-au parvenit absolut întîmplător şi se putea

foarte bine să nu-mi parvină; aşa că pentru domnul Burdovski şi chiar pentru Cebarov aceste informaţii erau într-adevăr aproape imposibile, chiar dacă le-ar fi trecut prin cap să facă investigaţii. Însă putea să nici nu le treacă prin cap...

— Daţi-mi voie, domnule Ivolghin, îl întrerupse deodată Ippolit, iritat, la ce bun tot acest galimatias (scuzaţi-mă)? Lucrurile s-au explicat acum, sîntem de acord să dăm crezare faptului principal, aşa că de ce mai lungiţi această discuţie dificilă şi jignitoare? Poate doriţi să vă lăudaţi cu abilitatea pe care aţi dovedit-o în investigaţii, să vă etalaţi faţă de noi şi faţă de prinţ în toată strălucirea dumneavoastră de anchetator, de detectiv? Sau veţi fi avînd cumva intenţia să-l scuzaţi şi să-l absolviţi de greşeală pe Burdovski în virtutea faptului că s-a amestecat neştiutor în această chestiune? Dar asta e o impertinenţă, stimate domn! Burdovski n-are nevoie de justificările şi scuzele dumneavoastră, asta trebuie s-o ştiţi! E mîhnit şi îi e greu şi fără asta, se află într-o situaţie penibilă, ar fi trebuit să vă daţi seama, să pricepeţi...

— Destul, domnule Terentiev, destul, reuşi să-l întrerupă Gavrila Ardalionovici, calmaţi-vă, nu vă enervaţi; nu-i aşa că sînteţi foarte bolnav? Îmi pare rău pentru dumneavoastră. În cazul cînd asta vreţi, am terminat, adică voi fi nevoit să enunţ doar pe scurt faptele care, după convingerea mea, n-ar fi de prisos să fie cunoscute cu toate amănuntele, adăugă el, observînd o agitaţie generală, care semăna a nerăbdare. Doresc doar să aduc la cunoştinţă, cu argumente, pentru toţi cei interesaţi în această chestiune, că mama dumneavoastră, domnule Burdovski, s-a bucurat de bunăvoinţa şi grija lui Pavlişcev doar pentru că era sora acelei fete de la curte, de care Nikolai Andreevici Pavlişcev s-a îndrăgostit în prima lui tinereţe, dar pînă într-atît, încît s-ar fi căsătorit cu ea, dacă fata n-ar fi murit subit. Am dovezi că acest fapt de familie, cu desăvîrşire exact şi autentic, este foarte puţin cunoscut, chiar uitat cu totul. În continuare, aş putea să explic că, încă de la vîrsta de zece ani, mama dumneavoastră a fost luată spre creştere şi educare de Pavlişcev, ca o rudă, că i s-a atribuit o zestre importantă şi că toată această atitudine grijulie a dat naştere la zvonuri extrem de alarmante printre numeroasele rubedenii ale lui Pavlişcev; se credea chiar că el se va însura cu pupila, dar totul s-a terminat prin faptul că aceasta s-a măritat din dragoste (şi aş putea demonstra acest lucru cu cea mai mare precizie) cu un funcţionar hotarnic, domnul Burdovski, la vîrsta de douăzeci de ani. În această privinţă, am adunat cîteva date precise, pentru demonstraţie: cum tatăl dumneavoastră, domnule Burdovski, un om total lipsit de spirit practic, primind cincisprezece mii drept zestre pentru mama dumneavoastră, a renunţat la serviciu, a intrat în combinaţii comerciale, a fost înşelat, a

pierdut capitalul, nu a suportat amărăciunea, s-a apucat de băut, din care pricină s-a îmbolnăvit şi, în sfîrşit, a murit timpuriu, în cel de-al optulea an de căsătorie cu mama dumneavoastră. Apoi, după propria mărturie a mamei dumneavoastră, dumneaei a rămas în sărăcie şi ar fi pierit cu desăvîrşire fără ajutorul permanent şi generos al lui Pavlişcev, care-i dădea pînă în şapte sute de ruble pe an ca subsidie. Apoi există nenumărate dovezi că el v-a îndrăgit foarte mult încă din copilărie. Conform acestor mărturii şi, iarăşi, după cum afirmă mama dumneavoastră, el v-a îndrăgit mai ales pentru că de mic eraţi bîlbîit, pentru că arătaţi ca un infirm, ca un copil vrednic de milă, nenorocit (iar Pavlişcev, după cum am tras eu concluzia din dovezi precise, a simţit toată viaţa un fel de compătimire delicată pentru toate făpturile urgisite, pe care natura le-a văduvit de ceva, lucru care, după părerea mea, este extrem de important pentru problema noastră). În sfîrşit, aş putea să mă laud cu investigaţii foarte precise privitoare la faptul cel mai important, şi anume că acest extraordinar ataşament faţă de dumneavoastră al lui Pavlişcev (datorită străduinţelor căruia aţi intrat la gimnaziu şi aţi învăţat sub supraveghere specială) a dat naştere, în cele din urmă, puţin cîte puţin, printre rudele şi cei din casa lui Pavlişcev, bănuielii că sînteţi fiul lui şi că tatăl nu e decît un soţ înşelat. Dar cel mai important e că această bănuială s-a consolidat, ajungînd să fie o convingere precisă şi generală, de-abia în ultimii ani de viaţa ai lui Pavlişcev, cînd toţi erau speriaţi de testament şi cînd faptele iniţiale fuseseră uitate, iar investigaţiile erau imposibile. Fără îndoială, această idee v-a ajuns la ureche, domnule Burdovski, şi v-a subjugat cu totul. Mama dumneavoastră, pe care am avut onoarea s-o cunosc personal, deşi ştia de toate aceste zvonuri, nici măcar acum nu a aflat (şi eu i-am ascuns acest lucru) că şi dumneavoastră, fiul ei, v-aţi aflat sub vraja acestor bănuieli. Pe mult stimata dumneavoastră mamă, domnule Burdovski, am găsit-o la Pskov bolnavă, în extrema sărăcie în care a ajuns după moartea lui Pavlişcev. Cu lacrimi de recunoştinţă în ochi mi-a spus că numai datorită dumneavoastră şi ajutorului pe care i-l oferiţi mai poate trăi pe lume; aşteaptă mult de la viitor şi crede cu înflăcărare în viitoarele dumneavoastră succese...

— Asta-i, pînă la urmă, insuportabil! declară tare şi nerăbdător nepotul lui Lebedev. La ce bun tot acest roman?

— E dezgustător de indecent! spuse Ippolit, agitîndu-se foarte tare. Dar Burdovski nu făcu nici o observaţie şi nici măcar nu se mişcă.

— La ce bun? De ce? se prefăcu mirat Gavrila Ardalionovici, pregătindu-se să-şi enunţe caustic concluzia. În primul rînd, domnul Burdovski poate fi acum pe deplin convins că domnul Pavlişcev l-a iubit din generozitate, nu ca pe un fiu. Măcar acest fapt trebuia să-l afle domnul

Burdovski, care mai înainte, după citirea articolului, îl susţinea şi îl încuraja pe domnul Keller. Vorbesc aşa pentru că vă consider un om onest, domnule Burdovski. În al doilea rînd, reiese că n-a fost vorba nici de cea mai mică hoţie-escrocherie, nici chiar din partea lui Cebarov; acesta este un punct important chiar şi pentru mine, deoarece adineaori, înfierbîntîndu-se, prinţul a afirmat că şi eu sînt de aceeaşi părere despre hoţia-escrocherie a ghinionistei noastre afaceri. Dimpotrivă, a existat o convingere deplină de ambele părţi şi, deşi, poate, Cebarov este un mare potlogar, în această chestiune nu apare decît ca un chiţibuşar, un uricar, un cîrpaci. A sperat să facă avere în calitate de avocat şi calculul lui n-a fost doar fin şi dibaci, dar şi foarte sigur: se baza pe uşurinţa prinţului de a da bani, pe sentimentul lui de recunoştinţă respectuoasă faţă de răposatul Pavlişcev; în sfîrşit, se baza (ceea ce e şi mai important) pe cunoscutele opinii cavalereşti ale prinţului despre obligaţiile pe care le presupun onoarea şi conştiinţa. În ce-l priveşte personal pe domnul Burdovski, am putea chiar spune că, datorită cîtorva convingeri ale sale, a fost pînă într-atîta influenţat de Cebarov şi de cei din preajma lui, încît a început toată treaba nu din interes, ci aproape ca un serviciu adus adevărului, progresului şi omenirii. Acum, după relatarea faptelor, e clar, deci, că domnul Burdovski este un om curat, în pofida tuturor aparenţelor şi acum prinţul, mai curînd şi mai cu plăcere, îi poate oferi şi ajutorul prietenesc, şi acel ajutor activ, de care a pomenit mai înainte, vorbind de şcoli şi de Pavlişcev.

— Opriţi-vă, Gavrila Ardalionovici, opriţi-vă! strigă prinţul cuprins de o spaimă veritabilă, dar era deja prea tîrziu.

— Am spus, de trei ori am spus, strigă iritat Burdovski, că nu vreau bani. Nu-i primesc... la ce bun... nu vreau... afară!...

Şi mai că nu părăsi în fugă terasa. Dar nepotul lui Lebedev îl înşfăcă de mînă şi îi şopti ceva. Burdovski se întoarse repede şi, scoţînd din buzunar un plic de format mare, deschis, îl aruncă pe masa de lîngă prinţ.

— Iată banii!... Să nu îndrăzniţi... să nu îndrăzniţi!... Banii!...

— Cele două sute cincizeci de ruble pe care aţi îndrăznit să i le trimiteţi prin intermediul lui Cebarov, sub formă de pomană, dădu lămuriri Doktorenko.

— În articol se zice că au fost cincizeci! strigă Kolea.

— Sînt vinovat! spuse prinţul, apropiindu-se de Burdovski. Sînt foarte vinovat faţă de dumneavoastră, domnule Burdovski, dar, credeţi-mă, nu i-am trimis ca pomană. Şi acum sînt vinovat... şi mai înainte am fost vinovat. (Prinţul era foarte indispus, arăta obosit şi slăbit, vorbea incoerent.) Am vorbit de escrocherie... dar nu de dumneavoastră era vorba, m-am înşelat. Am spus că... sînteţi ca şi mine, bolnav. Dar nu sînteţi ca mine... daţi

meditaţii, vă întreţineţi mama. Am spus că v-aţi denigrat mama, dar o iubiţi; ea singură spune... n-am ştiut... Gavrila Ardalionovici nu mi-a spus mai înainte totul... sînt vinovat. Am îndrăznit să vă ofer zece mii, dar sînt vinovat, nu trebuia s-o fac aşa, iar acum... nu se mai poate, pentru că mă dispreţuiţi...

— Păi e-o casă de nebuni! strigă Lizaveta Prokofievna.

— Chiar aşa, o casă de nebuni! nu se mai abţinu Aglaia, rostind vorbele cu voce tăioasă, însă spusele ei se pierdură în larma generală; toţi discutau de-acum zgomotos, toţi judecau, unii se contraziceau, alţii rîdeau. Ivan Feodorovici Epancin era în ultimul hal de furie şi, arătîndu-şi demnitatea jignită, o aştepta pe Lizaveta Prokofievna. Nepotul lui Lebedev strecură ultimul cuvînt:

— Da, prinţe, trebuie să vă recunoaştem ce e al dumneavoastră, că ştiţi totuşi să profitaţi de... ei, de maladia pe care o aveţi (ca să mă exprim mai decent); aţi izbutit să oferiţi prietenia şi banii dumneavoastră într-o formă atît de iscusită, încît unui om onest i-ar fi imposibil să le accepte în orice caz. Maniera este sau prea inocentă, sau prea abilă... de altfel, dumneavoastră ştiţi mai bine.

— Daţi-mi voie, domnilor! strigă Gavrila Ardalionovici, care între timp desfăcuse plicul cu bani. Aici nu sînt cîtuşi de puţin două sute cincizeci de ruble, ci numai o sută. Prinţe, am verificat ca să nu iasă vreo încurcătură.

— Lăsaţi, lăsaţi, făcu prinţul, dînd din mîini spre Gavrila Ardalionovici.

— Nu, nici un „lăsaţi“! se agăţă imediat şi de asta nepotul lui Lebedev. Ne jigniţi cu acest „lăsaţi“, prinţe. Nu ne ascundem, spunem pe faţă; da, aici e doar o sută de ruble, nu două sute cincizeci, dar oare nu e totuna...

— N-nu, nu e totuna..., izbuti să strecoare Gavrila Ardalionovici, afişînd un aer de nedumerire naivă.

— Nu mă întrerupeţi; nu sîntem chiar atît de proşti cum ne credeţi, domnule avocat, exclamă cu ciudă nepotul lui Lebedev. Fireşte, o sută de ruble nu-s două sute cincizeci, însă e totuna, pentru că important e principiul; aici iniţiativa e importantă şi dacă lipsesc o sută cincizeci de ruble – asta nu-i decît un amănunt neînsemnat. Important e că Burdovski nu primeşte pomana, luminăţia voastră, că v-o azvîrle în obraz, iar în acest caz e indiferent dacă sînt o sută sau două sute cincizeci. Burdovski a refuzat cele zece mii; aţi văzut doar; nici suta de ruble n-ar fi adus-o dacă ar fi necinstit! O sută cincizeci de ruble i s-au achitat lui Cebarov pentru călătoria făcută ca să-l întîlnească pe prinţ. Rîdeţi mai degrabă de stîngăcia,

de nepriceperea noastră în asemenea chestiuni; dar să nu îndrăzniţi să spuneţi că sîntem necinstiţi. Cele o sută cincizeci de ruble, stimate domn, i le vom restitui cu toţii prinţului; măcar cîte o rublă i le vom da înapoi şi i le vom da cu dobîndă. Burdovski e sărac, Burdovski nu are milioane, iar la întoarcere Cebarov i-a prezentat nota de plată. Speram să cîştigăm... Cine ar fi procedat altfel în locul nostru?

— Cum cine? exclamă prinţul Ş.

— Eu înnebunesc aici! strigă Lizaveta Prokofievna.

— Asta îmi aduce aminte, rîse Evgheni Pavlovici, care stătea de mult în picioare şi observa totul, de celebra pledoarie recentă a unui avocat. Prezentînd ca pe o circumstanţă atenuantă sărăcia clientului său, care ucisese şase oameni în aceeaşi zi, ca să-i jefuiască, a tras subit o concluzie cam în genul acesta: „E firesc, zice, că, din pricina sărăciei, clientului meu i-a trecut prin cap să săvîrşească crima asupra celor şase oameni şi, la drept vorbind, căruia dintre noi, fiind în locul lui, nu i-ar fi trecut aşa ceva prin cap?“ Ceva cam în genul acesta, dar foarte amuzant.

— Ajunge! izbucni deodată, aproape tremurînd de mînie, Lizaveta Prokofievna. E timpul să punem capăt acestui galimatias!...

Era teribil de tulburată, îşi ridică ameninţător capul şi, cu un aer provocator, semeţ, fierbinte şi nerăbdător, îi învălui pe toţi într-o privire scînteietoare, fiind prea puţin probabil că, în clipele acelea, îi deosebea pe prieteni de neprieteni. Era apogeul unei mînii mult timp reţinute, dar care în sfîrşit se dezlănţuise, cînd pornirea principală devine lupta imediată, nevoia imediată de a se repezi cît mai repede asupra cuiva. Cei care o cunoşteau pe Lizaveta Prokofievna simţiră pe loc că s-a întîmplat ceva deosebit cu ea. Ivan Feodorovici, chiar a doua zi, avea să-i spună prinţului Ş. că „aşa ceva i se mai întîmplă, dar într-un asemenea hal ca ieri chiar şi ei i se întîmplă rar, o dată la trei ani, nicidecum mai des!“. „Nicidecum mai des!“ avea el să adauge convingător.

— Ajunge, Ivan Feodorovici! Lasă-mă în pace! exclamă Prokofievna. De ce îmi mai oferi acum braţul dumitale? Nu te-ai priceput adineaori să mă scoţi de aici; eşti soţul, eşti capul familiei; trebuia s-o înşfaci pe proasta de mine de ureche şi să mă scoţi afară, dacă nu ţi-am dat ascultare şi n-am ieşit singură. Măcar de fiicele tale puteai avea grijă! Acum însă o să nimerim drumul şi fără tine, iar ruşine avem destulă, cît să ne-ajungă pentru un an întreg... Stai un pic, vreau să-i mulţumesc şi prinţului!... Mulţam, prinţe, pentru trataţie! Şi eu care mă pregătisem să ascult tineretul... Asta-i o josnicie, o josnicie! E un haos, o neruşinare cum nici nu se poate visa! Şi chiar or fi mulţi din ăştia?... Taci, Aglaia! Taci, Alexandra! Nu-i treaba voastră!... Nu te învîrti pe lîngă mine, Evgheni Pavlovici, m-am

săturat de dumneata!... Deci tu, drăguţule, îi rogi să te ierte, reluă ea monologul, adresîndu-i-se prinţului: „sînt vinovat, spui, că am îndrăznit să vă ofer capital“... iar tu, fanfaronule, mai ai curajul să rîzi! se repezi ea deodată la nepotul lui Lebedev – „noi, cică, refuzăm capitalul, noi pretindem, nu cerem!“ Ca şi cum n-ar şti precis că idiotul ăsta chiar mîine se va tîrî la ei, ca să le ofere prietenia şi banii lui! Nu-i aşa că o să te duci? Te duci sau nu?

— Mă duc, rosti prinţul cu vocea înceată şi smerită.

— Aţi auzit! Păi tu tocmai pe asta te bazezi, spuse ea, răsucindu-se iar spre Doktorenko, acum e ca şi cum ai avea banii în buzunar, de-aia o faci pe fanfaronul, ca să ne arunci praf în ochi... Nu, drăguţule, caută-ţi alţi proşti, că eu văd prin tine... văd tot jocul vostru!

— Lizaveta Prokofievna! exclamă prinţul.

— Să plecăm de-aici, Lizaveta Prokofievna, s-a făcut tîrziu, îl luăm şi pe prinţ cu noi, spuse prinţul Ş. cît putu de calm şi zîmbind.

Domnişoarele stăteau deoparte, aproape speriate, generalul era în mod cert speriat; de fapt, toţi erau cuprinşi de uimire. Unii dintre cei care stăteau mai departe zîmbeau pe furiş şi şuşoteau între ei; chipul lui Lebedev exprima cel mai înalt grad de încîntare.

— Obrăznicie şi haos, doamnă, se găsesc pretutindeni, spuse nepotul lui Lebedev, care era, de altfel, foarte încurcat.

— Dar nu aşa! Nu aşa cum aveţi voi, micuşorilor, nu aşa! îi trînti în obraz Lizaveta Prokofievna cu un fel de bucurie răutăcioasă, parcă apucată de isterie. N-aveţi de gînd să mă lăsaţi odată în pace? strigă ea la cei care încercau să o convingă să plece. Nu, Evgheni Pavlovici, dacă, cu gura dumitale, ai spus ce a declarat avocatul la tribunal, că nu e nimic mai firesc decît să le faci de petrecanie la şase oameni din pricina sărăciei, asta chiar înseamnă că au venit timpurile cele de pe urmă. Asta încă n-am mai auzit-o. Acum mi s-a lămurit totul! Oare bîlbîitul ăsta nu-i în stare să taie beregata cuiva (arătă spre Burdovski, care o privea extrem de nedumerit)? Pariez că-i în stare! Banii tăi, cele zece mii, poate să nu-i ia, poate chiar că i-ar fi ruşine să-i ia, dar într-o noapte o să vină, o să te înjunghie şi o să-i scoată singur din casetă. Cu mîna pe conştiinţă o să-i scoată! Asta la el nu-i necinstit! E „avîntul nobilei disperări“ sau „negare“, sau naiba mai ştie ce-o fi!... Ptiu! Totu-i pe dos, toate merg cu picioarele în sus. Creşte fata în casa omului, deodată, chiar în mijlocul străzii, ţop! în trăsură[80]: „Mămică, zilele astea m-am măritat cu cutare Karlîci sau Ivanîci, rămîi cu bine!“. E bine să procedezi aşa, ce ziceţi? Merită tot respectul, fireşte? Problema feminină? Chiar şi băieţandrul ăsta (arătă spre Kolea) mai adineaori se contrazicea cu cineva, spunînd că tocmai asta-i „problema femeii“. Chiar dacă maică-ta a

fost o proastă, fii om cu ea!... Voi de ce-aţi intrat semeţindu-vă aici, mai adineaori? „Să nu-ndrăzniţi să ne staţi în cale“ – venim noi. „Nouă dă-ne toate drepturile, iar tu să nu-ndrăzneşti să spui nici măcar pîs în faţa noastră. Nouă dă-ne toate onorurile, chiar şi pe cele care nu există, iar pe tine o să te tratăm cu dispreţ, ca pe ultimul lacheu!“ Caută adevărul, îşi apără drepturile şi tot ei, ca nişte lifte păgîne, l-au calomniat în articol. „Pretindem, nu cerem şi n-o să auziţi de la noi nici un cuvînt de mulţumire, pentru că o faceţi ca să fiţi cu conştiinţa împăcată!“ Halal morală! Păi dacă n-o să aibă parte de la tine de nici un cuvînt de mulţumire, şi prinţul ar putea să-ţi spună drept răspuns că nici el nu simte deloc recunoştinţă faţă de Pavlişcev, pentru că şi Pavlişcev i-a făcut bine ca să fie cu conştiinţa împăcată. Şi doar numai pe această recunoştinţă a lui faţă de Pavlişcev s-a bizuit: doar nu de la tine a luat el bani cu împrumut, nu ţie îţi e dator, atunci pe ce te-ai bazat dacă nu pe recunoştinţă? Atunci cum de tu însuţi renunţi la ea? Nebunie! Societatea este declarată sălbatică şi inumană pentru că o acoperă de ruşine pe o fată sedusă. Păi, dacă zici că societatea e inumană, înseamnă că recunoşti că fata are de suferit din cauza societăţii. Şi dacă are de suferit, cum de o încondeiezi la gazetă în faţa aceleiaşi societăţi şi pretinzi să nu mai aibă de suferit? Nebunie! Sînt vanitoşi! În Dumnezeu nu cred, în Hristos nu cred! Păi vanitatea şi trufia v-au mîncat pe dinăuntru într-atîta, încît veţi sfîrşi prin a vă înghiţi unul pe altul, asta v-o prezic. Şi asta nu-i babilonie, nu-i haos, nu-i neruşinare? Şi după asta, el, neobrăzatul, se tîrăşte în faţa lor, rugîndu-i să-l ierte! Parcă-s puţini de-al de voi? Rîdeţi că m-am făcut de ruşine cu voi? Aşa-i, m-am făcut de ruşine, nu mai e nimic de făcut!... Iar tu nu mai rînji, mîzgăliciule (se răsti ea subit la Ippolit)! Abia de mai poate răsufla, dar pe alţii îi corupe. Şi pe băiatul ăsta mi l-ai corupt (arătă iar spre Kolea); numai de tine aiurează, îi bagi ateismul în cap, nu crezi în Dumnezeu, ai putea fi biciuit, stimate domn, dar nu-mi pasă de dumneata!... Deci, prinţe Lev Nikolaevici, te duci mîine la ei, te duci? îl întrebă ea din nou pe prinţ, aproape sufocîndu-se.

— Mă duc.

— Nu mai vreau să te cunosc după asta! Dădu să-i întoarcă spatele şi să plece, dar iarăşi se întoarse brusc. Şi la ateul ăsta te duci? întrebă ea, arătînd spre Ippolit. De ce rîzi, mă rog, la mine? strigă ea cumva nefiresc şi se repezi din senin la Ippolit, nemaiputînd suporta zîmbetul caustic al acestuia.

— Lizaveta Prokofievna! Lizaveta Prokofievna! Lizaveta Prokofievna! se auziră deodată voci din toate părţile.

— *Maman*, e ruşine! strigă tare Aglaia.

— Nu vă faceţi probleme, Aglaia Ivanovna, răspunse calm Ippolit,

pe care Lizaveta Prokofievna, repezindu-se la el, îl înşfăcase de mînă şi, cine ştie de ce, îl ţinea strîns; stătea în faţa lui şi parcă îl înjunghia cu privirile ochilor ei înfuriaţi. Nu vă faceţi probleme, *maman* a dumneavoastră îşi va da seama că nu te poţi năpusti asupra unui om care moare... sînt gata să dau explicaţii de ce am rîs... voi fi foarte bucuros dacă îmi veţi permite...

În acest moment, începu brusc să tuşească îngrozitor şi timp de un minut întreg nu-şi putu domoli tusea.

— Uite-l că moare şi tot o face pe oratorul! exclamă Elizaveta Prokofievna, eliberîndu-i mîna şi privindu-l cu groază cum îşi şterge sîngele de pe buze. De unde şi pînă unde să mai vorbeşti! Pur şi simplu, ar trebui să te duci şi să te întinzi în pat...

— Aşa voi face, îi răspunse Ippolit încet, răguşit, aproape în şoaptă. De cum mă întorc astăzi acasă, mă culc imediat... peste două săptămîni, după cum am aflat, o să mor... Săptămîna trecută mi-a spus-o chiar B-n[81] cu gura lui... Aşa că, dacă-mi permiteţi, v-aş spune două cuvinte înainte de despărţire.

— Ce-i cu tine, ţi-ai ieşit din minţi? Prostii! Trebuie să te tratezi, acum nu mai e loc de discuţii! Du-te, du-te şi te culcă!... strigă speriată Lizaveta Prokofievna.

— Dacă mă culc, nu mă mai ridic din pat pînă la moarte, zîmbi Ippolit. Chiar şi ieri am vrut să mă întind, ca să nu mă mai scol pînă la moarte, dar m-am hotărît să amîn pînă poimîine, cît mă mai ţin picioarele... ca să vin aici astăzi, împreună cu ei... numai că am obosit peste poate...

— Păi stai jos, aşază-te, nu mai sta în picioare! Ţine scaunul! exclamă Lizaveta Prokofievna şi îi împinse scaunul cu mîna ei.

— Vă mulţumesc, zise încet Ippolit. Dumneavoastră aşezaţi-vă în faţa mea şi-o să stăm de vorbă... o să stăm negreşit de vorbă, Lizaveta Prokofievna, acum insist s-o facem... zise el şi zîmbi din nou. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră că acum sînt pentru ultima oară la aer, printre oameni şi că peste două săptămîni voi zăcea cu siguranţă în mormînt. Deci, ar fi un fel de adio pe care mi-l iau de la oameni şi de la natură. Cu toate că nu-s foarte sensibil, imaginaţi-vă, mă bucur că toate astea s-au întîmplat aici, la Pavlovsk; măcar un copac cu frunze poţi vedea.

— Ce să mai stăm acum de vorbă? se speria tot mai mult şi mai mult Lizaveta Prokofievna. Te-a apucat febra cu totul. Mai adineaori strigai şi piscuiai, iar acum de-abia îţi mai tragi sufletul, te-ai sufocat!

— Mă odihnesc imediat! De ce vreţi să-mi refuzaţi ultima dorinţă?... Dacă aţi şti că de mult visez să mă întîlnesc cumva cu dumneavoastră, Lizaveta Prokofievna; am auzit multe despre

dumneavoastră... de la Kolea; doar el a rămas aproape singurul care nu mă părăseşte... Sînteţi o femeie originală, o femeie excentrică, am văzut chiar acum cu ochii mei... să ştiţi că v-am iubit chiar puţin.

— Dumnezeule, şi eu care mai că nu l-am pocnit!

— V-a oprit Aglaia Ivanovna; nu-i aşa că nu mă înşel? E fiica dumneavoastră, Aglaia Ivanovna? E atît de frumoasă, că mai înainte, de la prima vedere, mi-am dat seama că e dumneaei, deşi n-am mai văzut-o niciodată. Măcar la o frumuseţe de fată lăsaţi-mă să mă uit pentru cea din urmă oară, spuse Ippolit şi rîse cumva încurcat, strîmb. Iată: sînt aici şi prinţul, şi soţul dumneavoastră, şi toţi cei prezenţi. Atunci de ce îmi refuzaţi ultima dorinţă?

— Un scaun! strigă Lizaveta Prokofievna, dar înşfăcă unul singură şi se aşeză în faţa lui Ippolit. Kolea, porunci ea, te duci imediat cu el, îl conduci, iar mîine vin negreşit şi eu...

— Dacă-mi permiteţi, l-aş ruga pe prinţ să-mi ofere o ceaşcă de ceai... Sînt foarte obosit. Ştiţi ce, Lizaveta Prokofievna? Mi se pare că aţi vrut să-l invitaţi pe prinţ la un ceai acasă la dumneavoastră; mai bine rămîneţi aici, ne petrecem timpul împreună, iar prinţul o să ne trateze, desigur, cu ceai pe toţi. Iertaţi-mă că abuzez aşa... Însă ştiu că sînteţi bună la suflet, ca şi prinţul... toţi sîntem de o bunătate de tot hazul...

Prinţul se precipită, Lebedev ieşi în fuga mare din cameră, urmat de Vera.

— Chiar aşa, spuse tăios generăleasa, vorbeşte, dar mai încet şi n-o lua razna. M-ai înduioşat... Prinţe! N-ai merita să beau ceaiul la tine, dar fie, rămîn, deşi nu-i cer nimănui iertare! Nimănui! Prostii!... De altfel, dacă te-am ocărît, prinţe, iartă-mă – numai dacă vrei, desigur. Oricum, nu reţin pe nimeni, li se adresă ea, părînd neobişnuit de mînioasă, soţului şi fiicelor ei, ca şi cum ei toţi ar fi fost teribil de vinovaţi cu ceva faţă de ea; pot ajunge şi singură acasă...

Dar nu fu lăsată să termine ce avea de spus. Toţi se apropiară şi o înconjurară plini de solicitudine. Imediat, prinţul se apucă să-i roage pe toţi să rămînă la ceai, scuzîndu-se că pînă acum nu s-a gîndit singur să-i trateze. Pînă şi generalul era atît de amabil, încît mormăi ceva liniştitor şi o întrebă amabil pe Lizaveta Prokofievna „dacă, totuşi, nu îi e rece pe terasă“. Mai că nu-l întrebă pe Ippolit „dacă studiază de mult la universitate“, dar nu-l întrebă. Evgheni Pavlovici şi prinţul Ş. deveniră brusc foarte amabili şi veseli, pe chipurile Adelaidei şi Alexandrei, de sub uimirea continuă, răzbătea chiar o expresie de plăcere, într-un cuvînt, toţi erau mulţumiţi că Lizavetei Prokofievna îi trecuse criza. Numai Aglaia era încruntată şi se aşeză tăcută deoparte. Rămaseră şi ceilalţi; nimeni nu voia să plece, nici

chiar generalul Ivolghin, căruia Lebedev, de altfel, îi şoptise ceva în treacăt, probabil un lucru nu prea plăcut, deoarece generalul se retrăsese imediat într-un ungher. Prinţul îi invită la ceai pe Burdovski şi pe însoţitorii lui, fără să ocolească pe nici unul. Aceştia bîiguiră, cu expresii forţate, că îl aşteaptă pe Ippolit şi se duseră imediat în colţul opus al terasei, unde se aşezară iarăşi unul lîngă altul. Probabil, Lebedev avea ceaiul pregătit pentru el, întrucît apăru repede. Bătu ora unsprezece.

80 Aluzie la romanul *Ce-i de făcut?* de Nikolai Cernîşevski (1828-1889), în care eroina principală îşi ia cam în acest fel rămas-bun de la mama ei.
81 „B-n“ – Serghei Petrovici Botkin (1832-1899), renumit medic rus.

X

Ippolit îşi umezi buzele în ceaşca de ceai pe care i-o întinse Vera Lebedeva, o puse pe masă şi deodată, parcă jenat, aproape ruşinat, se uită împrejur.

— Ia priviţi, Lizaveta Prokofievna, aceste ceşti, începu el să vorbească cu o grabă stranie, aceste ceşti de porţelan, de un porţelan, cred eu, excelent, pe care Lebedev le ţine întotdeauna în scrin, sub sticlă, încuiate; niciodată nu se serveşte ceaiul în ele... cum se obişnuieşte, le are din zestrea neveste-sii... la asemenea oameni, aşa se obişnuieşte... şi iată că acum le-a scos, desigur, în onoarea dumneavoastră, atît de mult s-a bucurat...

Voi să mai adauge ceva, dar nu găsi ce.

— A ajuns să se simtă penibil, mă aşteptam la asta! îi şopti deodată Evgheni Pavlovici prinţului la ureche. Nu credeţi că ne paşte o primejdie? E semnul cel mai sigur că, de ciudă, ar putea trînti ceva atît de excentric, încît, poate, nici Elizaveta Prokofievna n-o să-şi păstreze cumpătul.

Prinţul îl privi întrebător.

— Nu vă e teamă de excentricităţi? adăugă Evgheni Pavlovici. Nici eu, chiar le doresc; la drept vorbind, n-aş vrea decît ca simpatica noastră Lizaveta Prokofievna să fie pedepsită şi negreşit astăzi, chiar acum; fără asta nici nu vreau să plec. Mi se pare că aveţi febră.

— Mai tîrziu, lăsaţi-mă să ascult. Da, sînt bolnav, îi răspunse prinţul distrat şi chiar impacientat. Îşi auzi numele, Ippolit vorbea de el.

— Nu credeţi? rîdea isteric Ippolit. Mă aşteptam la asta, dar prinţul va crede pe loc şi nu se va mira cîtuşi de puţin.

— Auzi, prinţe? se răsuci spre el Lizaveta Prokofievna. Auzi?

Toţi rîdeau. Agitat, Lebedev ieşise în faţă şi se învîrtea dinaintea Lizavetei Prokofievna.

— Zice că fandositul ăsta, gazda ta... i-a corectat domnului de colo articolul care mai adineaori a fost citit aici şi în care era vorba de tine.

Prinţul îl privi uimit pe Lebedev.

— De ce taci? întrebă Lizaveta Prokofievna şi chiar bătu din picior.

— Aşa-i, îngăimă prinţul, continuînd să-l privească lung pe Lebedev, văd şi eu că i l-a corectat.

— E adevărat? se răsuci iute Lizaveta Prokofievna spre Lebedev.

— Ăsta-i purul adevăr, excelenţă! îi răspunse Lebedev ferm, fără să şovăie deloc, punîndu-şi mîna la inimă.

— Parcă s-ar lăuda! mai că nu sări ea de pe scaun.

— Sînt ticălos, ticălos! începu să îngaime Lebedev, bătîndu-se cu pumnii în piept şi aplecîndu-şi capul din ce în ce mai jos.

— Nu mai pot eu că eşti ticălos! Crede că, dacă zice: sînt ticălos, scapă basma curată. Şi nu ţi-e ruşine, prinţe, să te înhăitezi cu asemenea oameni? Te mai întreb o dată. N-o să te iert în vecii vecilor!

— O să mă ierte prinţul! rosti Lebedev cu convingere şi umilinţă.

— Numai onestitatea, spuse deodată sus şi tare Keller sărind în picioare şi adresîndu-i-se Lizavetei Prokofievna, numai onestitatea, doamnă, nu m-a lăsat să-l dau în vileag pe prietenul meu compromis şi de aceea mai înainte n-am suflat o vorbă despre corecturi, cu toate că, după cum aţi auzit şi dumneavoastră, nu s-ar fi dat în lături să ne facă vînt pe scări. Pentru restabilirea adevărului recunosc că într-adevăr am apelat la el, ca la o persoană competentă, dîndu-i şase ruble, însă n-am făcut-o cîtuşi de puţin pentru stil, ci, propriu-zis, pentru a afla cîteva lucruri necunoscute mie în cea mai mare parte... Despre pantofi, despre pofta de mîncare pe care o avea la profesorul elveţian, despre cele cincizeci de ruble în loc de două sute cincizeci – într-un cuvînt, acest episod îi aparţine în totalitate, m-a costat şase ruble, însă stilul nu mi l-a corectat.

— Trebuie să fac observaţia, spuse Lebedev cu o nerăbdare febrilă şi cu vocea alunecoasă, în timp ce rîsul celor prezenţi lua din ce în ce mai multă amploare, trebuie să fac observaţia că nu i-am corectat decît prima jumătate a articolului, deoarece la mijloc nu ne-am înţeles asupra unei idei şi ne-am certat, aşa că jumătatea cealaltă nu i-am mai corectat-o şi, dacă-i agramată (şi e agramată!), nu eu sînt de vină...

— Uite ce grijă are! strigă Lizaveta Prokofievna.

— Daţi-mi voie să vă întreb, i se adresă Evgheni Pavlovici lui Keller, cînd aţi corectat articolul?

— Ieri dimineaţă, îi raportă Keller, am avut o întrevedere şi ne-am dat cuvîntul de onoare că vom păstra secretul de ambele părţi.

— Asta se întîmpla pe cînd se tîra în faţa ta şi îţi jura credinţă! Ce oameni? N-am nevoie de Puşkin al tău şi nici fiică-ta să nu-mi calce pragul!

Lizaveta Prokofievna dădu să se ridice, însă deodată i se adresă iritată lui Ippolit, care rîdea:

— Văd, dragule, că ţi-ai pus în gînd să faci în aşa fel, încît aici să rîdă toţi de mine.

— Doamne fereşte! zîmbi strîmb Ippolit. Dar cel mai mult mă miră extrema dumneavoastră excentricitate, Lizaveta Prokofievna; recunosc că am adus vorba despre Lebedev cu bună ştiinţă, mi-am dat seama că numai dumneavoastră veţi fi impresionată, pentru că într-adevăr prinţul îl va ierta

şi cu siguranţă l-a şi iertat... poate chiar i-a găsit o scuză în sinea lui, nu-i aşa, prinţe?

Se sufoca, ciudata lui emoţie creştea de la un cuvînt la altul.

— Şi?... spuse mînioasă Lizaveta Prokofievna, mirîndu-se de tonul lui. Şi?

— Am auzit multe de felul ăsta despre dumneavoastră... cu mare bucurie... m-am deprins foarte mult să vă respect, continuă Ippolit.

Spunea una, dar în aşa fel, încît cu aceste cuvinte parcă ar fi vrut să spună cu totul altceva. Vorbea cu o umbră de ironie şi în acelaşi timp emoţia îi era disproporţionat de mare, privea bănuitor în jur, se încurca vizibil şi se pierdea la fiecare cuvînt, aşa că toate acestea împreună cu înfăţişarea lui de tuberculos şi cu privirea ciudată, scînteietoare, parcă frenetică fără voie continuau să atragă atenţia asupra lui.

— De altminteri, necunoscînd deloc înalta societate (recunosc acest lucru), m-aş mira nu doar de faptul că aţi rămas în prezenţa noastră, a celor care am venit mai înainte, deşi prezenţa noastră era o necuviinţă pentru dumneavoastră, dar şi că le-aţi lăsat pe aceste... domnişoare să asculte o chestiune scandaloasă, cu toate că ştiu deja totul din romane. Eu unul nu ştiu... poate că deviez, dar în orice caz, în afară de dumneavoastră, nu cunosc pe altcineva care ar fi putut rămîne... la rugămintea unui băieţandru (da, a unui băieţandru, recunosc din nou), să-şi petreacă seara cu el şi să... participe la toate astea... pentru ca... a doua zi să-i fie ruşine... eu (de altfel, sînt de acord că nu mă exprim cum trebuie) apreciez extrem de mult şi respect profund această atitudine, deşi pe chipul Excelenţei Sale, soţul dumneavoastră, se poate citi cît de puţin îi place... Hi-hi! rîse el, încurcîndu-se de tot şi deodată îl podidi o tuse atît de puternică, încît vreo două minute nu putu continua.

— Chiar s-a sufocat! rosti cu răceală, tăios, Lizaveta Prokofievna, studiindu-l cu un aer de curiozitate severă. Ei, dragă băiete, ţi-ajunge. E tîrziu!

— Daţi-mi şi mie voie, stimate domn, să vă fac şi eu observaţia, începu deodată, iritat, să vorbească Ivan Feodorovici, care-şi pierduse şi ultima picătură de răbdare, că soţia mea e aici la prinţul Lev Nikolaevici, prietenul şi vecinul nostru comun şi că nu dumneata, tinere, eşti în măsură să judeci faptele Lizavetei Prokofievna, la fel cum nici nu eşti îndreptăţit să te exprimi cu voce tare şi de faţă cu toată lumea despre ceea ce este întipărit pe chipul meu. Da. Şi dacă soţia mea a rămas aici, continuă el, enervîndu-se şi mai tare aproape la fiecare cuvînt, a făcut-o mai degrabă, domnule, din pricina uimirii şi a curiozităţii actuale, pe care o înţelegem cu toţii, de a vedea nişte tineri ciudaţi. Am rămas şi eu, aşa cum mă opresc uneori pe

stradă, cînd văd cîte ceva la care te poţi uita ca... ca... ca...

— Ca la o raritate, îl ajută Evgheni Pavlovici.

— Bine zis şi exact, se bucură Excelenţa Sa, care se încurcase puţin cu comparaţia, chiar ca la o raritate. Însă, în orice caz pentru mine, cel mai de-a mirării şi chiar cel mai regretabil, dacă mă pot exprima aşa gramatical, este că, dumneata, tinere, n-ai fost în stare nici măcar să pricepi că Lizaveta Prokofievna a rămas acum cu dumneata numai fiindcă eşti bolnav – numai dacă într-adevăr eşti pe moarte –, ca să zic aşa, din milă, din pricina jalnicelor dumitale cuvinte, domnule, şi nici un fel de noroi nu-i poate, în nici un caz, împroşca numele, calităţile şi aprecierea de care se bucură... Lizaveta Prokofievna! încheie generalul, care se înroşise tot la faţă. Dacă vrei să pleci, atunci să ne luăm rămas-bun de la bunul nostru prinţ...

— Vă mulţumesc pentru lecţia pe care mi-aţi dat-o, generale, îl întrerupse, serios şi neaşteptat, Ippolit, privindu-l îngîndurat.

— Hai, *maman*, nu mai lipseşte mult ca să înceapă iar! rosti, cu nerăbdare şi furie, Aglaia, ridicîndu-se de pe scaun.

— Încă două minute, dragă Ivan Feodorovici, dacă-mi dai voie, zise Lizaveta Prokofievna, întorcîndu-se cu demnitate spre soţul ei. Mi se pare că-l scutură febra şi pur şi simplu delirează; sînt sigură de asta văzîndu-i ochii; nu-l putem lăsa aşa. Lev Nikolaevici, n-ar putea rămîne la tine peste noapte, ca să nu mai trebuiască să fie dus azi la Petersburg? *Cher prince*[82][*], te plictiseşti? i se adresă ea deodată, cine ştie de ce, prinţului Ş. Vino încoace, Adelaida, aranjează-ţi părul, draga mea.

Îi netezi părul, deşi nu era nevoie, şi o sărută; numai de asta o chemase.

— V-am crezut capabilă de evoluţie... începu iarăşi Ippolit, ieşind din îngîndurarea sa. Da! Iată ce voiam să spun, se bucură el, ca şi cum şi-ar fi amintit subit: Burdovski vrea sincer să-şi apere mama, nu-i aşa? Însă reiese că tot el o face de ocară. Iată, prinţul vrea să-l ajute pe Burdovski, îi oferă din toată inima delicata sa prietenie, bani, poate e singurul dintre noi care nu simte dezgust faţă de el – şi iată-i stînd faţă în faţă ca doi duşmani adevăraţi... Ha-ha... ha! Voi toţi îl urîţi pe Burdovski pentru că, după părerea voastră, se poartă urît şi dizgraţios cu mama lui, nu-i aşa? Aşa-i? Aşa-i? Doar tuturor vă plac grozav frumuseţea şi eleganţa formelor, numai asta contează, nu-i aşa? (De mult bănuiam eu că numai ele contează pentru voi!) Aflaţi dar că nimeni dintre domniile voastre, poate, nu şi-a iubit atît de mult mama ca Burdovski. Prinţe, ştiu că prin Ganecika i-aţi trimis în secret bani mamei lui Burdovski şi sînt gata să pariez (hi-hi-hi! hohotea el isteric), sînt gata să pariez că tot Burdovski vă va acuza acum de nedelicateţea formelor şi de lipsă de respect pentru mama lui, zău aşa, ha-ha-ha!

În acest moment, se sufocă iarăşi şi începu să tuşească.

— Asta-i tot? Acum ai spus tot! Hai, du-te odată la culcare, ai febră, îl întrerupse nerăbdătoare Lizaveta Prokofievna, care-l ţintuia mereu cu privirea ei neliniştită. Ah, Doamne! Încă mai vrea să vorbească!

— Mi se pare mie, sau rîdeţi? De ce tot rîdeţi de mine? Am remarcat – de ce rîdeţi mereu de mine? i se adresă el deodată, neliniştit şi enervat, lui Evgheni Pavlovici; acesta într-adevăr rîdea.

— N-am vrut decît să vă întreb, domnule... Ippolit... scuzaţi-mă, v-am uitat numele de familie.

— Domnul Terentiev, spuse prinţul.

— Da, Terentiev, vă mulţumesc, prinţe, aţi spus mai înainte, dar mi-a zburat din cap... am vrut să vă întreb, domnule Terentiev, dacă-i adevărat ce am auzit, că sînteţi de părere că, dacă aţi sta un sfert de oră de vorbă cu poporul de la fereastră, oamenii ar fi de îndată de acord cu dumneavoastră în toate privinţele şi v-ar urma imediat!

— Se prea poate să fi spus... îi răspunse Ippolit, parcă încercînd să-şi amintească ceva. Negreşit am spus! adăugă el brusc, înviorîndu-se din nou şi privindu-l fix pe Evgheni Pavlovici. Şi ce-i cu asta?

— Absolut nimic; n-am vrut decît să iau act de asta, ca să fac o completare.

Evgheni Pavlovici tăcu, însă Ippolit încă îl mai privea, într-o aşteptare nerăbdătoare.

— Ei, gata, ai terminat? i se adresă Lizaveta Prokofievna lui Evgheni Pavlovici. Termină, domnule, mai repede, băiatul trebuie să se culce. Sau nu pricepi? (Era teribil de înciudată.)

— La o adică, n-am nimic împotrivă să adaug, continuă Evgheni Pavlovici, zîmbind, că tot ce am auzit de la tovarăşii dumneavoastră, domnule Terentiev, şi tot ce ne-aţi expus aici, cu indiscutabil talent, se reduce, după părerea mea, la teoria că adevărul trebuie să triumfe înainte de toate şi neţinînd cont de nimic, chiar eliminînd restul aspectelor şi poate chiar înainte de a se stabili în ce constă adevărul. Mă înşel cumva?

— Desigur că vă înşelaţi, nici măcar nu vă înţeleg... altceva?

Şi din colţ se auzi o rumoare. Nepotul lui Lebedev bombănea ceva în surdină.

— Aproape că nu mai am nimic de spus, continuă Evgheni Pavlovici. N-am vrut decît să fac observaţia că, de aici, problema ar putea sări direct la dreptul forţei, adică la dreptul pumnului şi al propriului deziderat, cum s-a şi ajuns adesea pe lume să se întîmple. Doar şi Proudhon[83] s-a oprit la dreptul forţei. În războiul american mulţi dintre liberalii cei mai progresişti s-au pronunţat în favoarea proprietarilor de

plantaţii, în sensul că negrii sînt negri, mai prejos de seminţia albă şi că, prin urmare, dreptul forţei este de partea albilor...

— Şi?

— Adică, prin urmare, nu negaţi dreptul forţei.

— Altceva?

— Sînteţi totuşi consecvent; am vrut doar să remarc că de la dreptul forţei nu mai e decît un pas pînă la dreptul tigrilor şi crocodililor, chiar pînă la cel al lui Danilov şi Gorski.

— Nu ştiu; altceva?

Ippolit de-abia îl asculta pe Evgheni Pavlovici, căruia, chiar dacă îi tot spunea *şi* sau *altceva*, o făcea parcă datorită unei vechi deprinderi de a susţine discuţia, nu în virtutea atenţiei sau curiozităţii.

— Nu mai e nimic altceva... Asta-i tot.

— La drept vorbind, nu mă supăr pe dumneavoastră, încheie Ippolit absolut surprinzător şi, cu siguranţă aproape inconştient, îi întinse mîna, chiar zîmbind. Evgheni Pavlovici se miră mai întîi, dar cu aerul cel mai serios din lume atinse mîna întinsă, parcă primindu-şi iertarea.

— Nu pot să nu adaug, spuse el cu acelaşi ton de respect ambiguu, mulţumirea mea pentru că mi-aţi acordat atenţie, permiţîndu-mi să vorbesc, pentru că, după numeroasele mele observaţii, niciodată liberalul nostru nu e în stare să-i permită cuiva să aibă o opinie deosebită, motiv pentru care îi răspunde imediat oponentului său cu o înjurătură sau chiar cu ceva mai rău...

— Aveţi întru totul dreptate, observă generalul Ivan Feodorovici şi, punîndu-şi mîinile la spate, cu cel mai plictisit aer din lume, se retrase spre ieşirea de pe terasă, unde căscă înciudat.

— Gata, ajungă-ţi, domnule! îi declară deodată Lizaveta Prokofievna lui Evgheni Pavlovici. M-aţi plictisit de tot...

— E tîrziu, spuse deodată Ippolit, ridicîndu-se îngrijorat şi aproape speriat, privind zăpăcit în jur. V-am reţinut prea mult; am vrut să vă spun... mi-am zis că gata... pentru ultima oară... a fost o fantezie...

Se vedea că se înviora în rafale, din delirul aproape veritabil îşi revenea brusc, pentru cîteva clipe, îşi amintea deodată pe deplin conştient şi rostea, cel mai adesea fragmentar, idei la care, poate, meditase mult şi chinuitor în lungile, anostele ceasuri ale bolii, în pat, în singurătate, în insomnie.

— Adio! spuse el brusc, tăios. Credeţi că mi-e uşor să vă zic: adio? Ha-ha! rîse el cu ciudă de întrebarea sa penibilă şi deodată, parcă înrăit de faptul că nu reuşeşte să spună tot ce vrea, zise tare şi iritat: Excelenţă! Am onoarea să vă invit la înmormîntarea mea, fireşte, numai dacă veţi considera

că merit să-mi faceţi cinstea, şi... vă poftesc pe toţi, domnilor, împreună cu generalul!

Rîse din nou; dar era deja rîsul unui smintit. Lizaveta Prokofievna înaintă speriată pînă la el şi-l apucă de mînă. Ippolit o privea fix, cu acelaşi rîs, care însă nu mai continua, ci parcă se oprise şi îi îngheţase pe chip.

— Ştiţi că am venit aici ca să văd copacii? Pe ăştia (arătă spre copacii din parc)... nu-i caraghios? Nu-i aşa că nu-i nimic caraghios în asta? o întrebă el serios pe Lizaveta Prokofievna şi căzu brusc pe gînduri; apoi, peste o clipă, îşi săltă capul şi, curios, începu să caute cu ochii pe cineva. Îl căuta pe Evgheni Pavlovici care şedea foarte aproape, la dreapta, unde stătuse şi mai înainte. Însă Ippolit uitase şi de aceea îl căuta de jur împrejur. A, n-aţi plecat! exclamă el, găsindu-l în sfîrşit. Adineaori rîdeaţi că am vrut să vorbesc un sfert de oră de la fereastră. Dar să ştiţi că n-am numai optsprezece ani: atîta am zăcut pe perna aceea, atîta m-am uitat pe fereastra aceea, atîta am frămîntat în gînd... de toate... încît... Mortul nu are vîrstă, ştiţi şi dumneavoastră. Încă de săptămîna trecută m-am gîndit la asta, cînd m-am trezit într-o noapte... Ştiţi de ce vă temeţi cel mai mult? De sinceritatea noastră vă temeţi cel mai mult, deşi ne dispreţuiţi! Şi la asta tot atunci, pe pernă, m-am gîndit... Credeţi că am vrut să-mi rîd de dumneavoastră, Lizaveta Prokofievna? Nu, n-am rîs de dumneavoastră, n-am vrut decît să vă laud... Kolea zicea că prinţul a spus că sînteţi un copil... asta-i bine... Dar ce-i cu mine... voiam să mai spun ceva.

Îşi acoperi faţa cu palmele şi căzu pe gînduri.

— Iată ce: adineaori, cînd vă luaţi adio de la mine, mi-am zis deodată: iată-i pe aceşti oameni şi ei nu vor mai fi, niciodată nu vor mai fi! Nici copacii – va fi numai zidul de cărămidă roşie al casei lui Meyer... în dreptul ferestrei mele... da, ia spune-le asta... ia încearcă să le spui; iat-o pe această fată frumoasă... doar eşti mort, recomandă-te că eşti un cadavru, spune că „mortul poate vorbi orice“... şi că prinţesa Maria Alexeevna[84] n-o să te dojenească, ha-ha!... Nu rîdeţi? întrebă el, rotindu-şi spre toţi ceilalţi privirea nedumerită... Ştiţi, pe pernă mi-au venit multe idei... ştiţi, m-am convins că natura e foarte batjocoritoare... Mai înainte aţi spus că sînt ateu, dar ştiţi că această natură e... De ce rîdeţi iar? Sînteţi îngrozitor de cruzi! rosti el deodată, cu revoltă tristă, privindu-i pe toţi. Nu l-am corupt pe Kolea, încheie pe un cu totul alt ton, serios şi convins, de parcă şi-ar fi amintit subit şi de asta.

— Nimeni, nimeni nu rîde aici de tine, linişteşte-te! zise Lizaveta Prokofievna, aproape chinuindu-se. Mîine o să vină alt doctor; celălalt a greşit; da’ stai jos, de-abia te ţii pe picioare! Delirezi... Ah, ce să ne facem acum cu el! se agita ea, aşezîndu-l în fotoliu. O lacrimă îi luci pe obraz.

Ippolit se opri aproape uimit, îşi ridică mîna, o întinse temător şi atinse lacrima. Pe faţă îi apăru un zîmbet de copil.

— Vă... începu el bucuros... Nu ştiţi cît de mult vă... cu cît entuziasm mi-a vorbit despre dumneavoastră el, Kolea... îmi place entuziasmul lui. Nu l-am corupt! Numai de el mă despart... de toţi aş fi vrut să mă despart, de toţi – dar n-am avut pe nimeni aproape, pe nimeni... Am vrut să fiu om de acţiune, aş fi avut dreptul... O, ce multe am vrut! Acum nu vreau nimic, nu vreau să vreau nimic, mi-am dat cuvîntul că de-acum n-o să mai vreau nimic; lasă, adevărul n-au decît să-l caute alţii, fără mine! Da, natura e batjocoritoare! De ce, se agăţă el, frenetic, de această idee, de ce creează cele mai bune fiinţe ca să-şi bată apoi joc de ele? Doar a făcut în aşa fel încît unica fiinţă care a fost recunoscută pe pămînt drept desăvîrşită... arătîndu-le-o oamenilor, tot pe ea a menit-o să spună cuvintele care au făcut să se verse atîta sînge, încît, dacă s-ar fi vărsat tot deodată, oamenii s-ar fi înecat cu siguranţă! O, bine că mor! Şi eu, probabil, aş fi spus vreo minciună îngrozitoare, natura m-ar fi tras pe sfoară!... N-am corupt pe nimeni... Am vrut să trăiesc pentru fericirea tuturor oamenilor, pentru descoperirea şi proclamarea adevărului... Mă uitam pe fereastră la zidul lui Meyer şi mă gîndeam că, vorbind doar un sfert de oră, i-aş convinge pe toţi, pe toţi; şi o dată în viaţă m-am nimerit într-un loc... cu dumneavoastră – dacă nu cu oamenii! – şi ce a ieşit din asta? Nimic! A ieşit că mă dispreţuiţi! Deci, sînt inutil, deci sînt un prost, deci e timpul! Şi n-am fost în stare să las nici o amintire! Nici un sunet, nici o urmă, nici o faptă, n-am propagat nici o idee!... Nu rîdeţi de prostul de mine! Uitaţi-mă! Uitaţi-mă toţi... uitaţi-mă, vă rog, nu fiţi atît de cruzi! Să ştiţi, dacă n-ar fi dat peste mine această tuberculoză, mi-aş fi făcut singur seama...

Părea că mai avea multe de spus, dar nu-şi termină discursul, se trînti în fotoliu, îşi acoperi faţa cu palmele şi începu să plîngă precum un copil.

— Ei, acum ce ne facem cu el? exclamă Lizaveta Prokofievna, se repezi la el, îi luă capul şi i-l strînse tare-tare la piept. Ippolit plîngea convulsiv. Gata-gata! Hai, nu mai plînge, ţi-ajunge, eşti băiat bun, Dumnezeu o să te ierte, căci eşti neştiutor; hai, gata, fii bărbat... Pe deasupra, o să-ţi fie ruşine...

— Am acolo, spuse Ippolit, încercînd să-şi ridice puţin capul, am un frate şi nişte surori, care-s copii mici, sărmani, nevinovaţi... *Ea* o să-i depraveze! Sînteţi sfîntă, sînteţi... un copil... salvaţi-i! Smulgeţi-i din mîinile acestei... ea... ruşine! O, ajutaţi-i, ajutaţi-i, Dumnezeu o să vă răsplătească însutit pentru asta, făceţi-o, pentru numele lui Dumnezeu, întru Hristos!...

— Ia spune, în sfîrşit, Ivan Feodorovici, ce-i de făcut acum? strigă iritată Lizaveta Prokofievna. Fii bun şi pune capăt maiestuoasei dumitale tăceri! Dacă nu hotărăşti ceva, poţi să ştii că rămîn aici peste noapte; destul m-ai tiranizat cu despotismul dumitale!

Lizaveta Prokofievna întreba cu entuziasm şi mînie, aşteptînd un răspuns imediat. Dar în asemenea cazuri, cei prezenţi, chiar dacă sînt mulţi, răspund de obicei prin tăcere, prin curiozitate pasivă, nedorind să-şi asume nimic, şi îşi exprimă părerile abia mult mai tîrziu. Printre cei prezenţi erau şi unii în stare să rămînă aici chiar pînă dimineaţă fără să scoată o vorbă, de pildă Varvara Ardalionovna, care stătuse toată seara deoparte, tăcuse şi ascultase tot timpul cu o curiozitate neobişnuită, avînd, poate, motivele ei s-o facă.

— Părerea mea, dragă, se pronunţă generalul, e, ca să zic aşa, că acum aici este nevoie mai degrabă de o infirmieră bună decît de frămîntările noastre şi, poate, de un om sigur, treaz, care să stea cu el peste noapte. În orice caz, am putea să-i cerem părerea prinţului şi... să-l lăsăm imediat în pace. Iar mîine ne putem implica din nou.

— E ora douăsprezece, plecăm. Merge cu noi sau rămîne la dumneavoastră? i se adresă prinţului, nervos şi supărat, Doktorenko.

— Dacă doriţi, rămîneţi şi dumneavoastră cu el, spuse prinţul. Este loc destul.

— Excelenţă, spuse exaltat domnul Keller, ieşindu-i brusc generalului în faţă. Dacă e nevoie pentru noapte de un om de nădejde, sînt gata să mă sacrific pentru prietenul meu... ce suflet mare! De mult îl consider un om mare, Excelenţă! Eu, fireşte, mi-am cam neglijat educaţia, dar dacă mă critică, apoi perle, numai perle scoate, Excelenţă!...

Disperat, generalul îi întoarse spatele.

— M-aş bucura mult să rămînă, desigur, îi e greu să călătorească acum, declară prinţul drept răspuns la întrebările iritate ale Lizavetei Prokofievna.

— Dormi sau ce-i cu tine? Dacă nu vrei, domnule, îl iau la mine! Doamne, dar şi ăsta de-abia se ţine pe picioare! Ce-i cu tine, eşti bolnav?

Mai înainte, negăsindu-l pe prinţ pe patul de moarte, Lizaveta Prokofievna exagerase, într-adevăr, găsind mulţumitoare starea sănătăţii lui, judecînd după aspectul exterior, însă boala recentă, amintirile grele care o însoţiseră, oboseala produsă de această seară agitată, întîmplarea cu „fiul lui Pavlişcev“, întîmplarea de acum cu Ippolit – toate acestea marcaseră natura impresionabilă a prinţului, împingîndu-l cu adevărat într-o stare aproape de febrilitate. Însă, pe lîngă asta, în ochii lui se putea citi şi altă grijă, chiar spaimă: îl privea temător pe Ippolit, ca şi cum se aştepta la ceva din partea

lui.

Deodată, Ippolit se ridică, grozav de palid, avînd întipărită pe faţă o expresie de ruşine înspăimîntătoare, ajunsă pînă la disperare. Era trădată în special de ochii lui, care îi priveau cu ură şi teamă pe cei prezenţi, de zîmbetul pierdut, strîmb, care îi aluneca pe buzele tremurătoare. Îşi plecă imediat ochii în pămînt şi merse împleticit, clătinîndu-se şi continuînd să zîmbească, pînă la Burdovski şi Doktorenko, care stăteau în picioare lîngă ieşirea de pe terasă.

— Ah, de asta mă temeam! exclamă prinţul. Chiar aşa trebuia să se întîmple!

Ippolit se răsuci repede spre el cu cea mai turbată răutate şi fiecare trăsătură de pe chipul lui părea că se zvîrcoleşte şi vorbeşte.

— A, de asta vă temeaţi! Credeţi că „chiar aşa trebuia să se întîmple“? Atunci aflaţi că, dacă urăsc pe cineva dintre cei de aici, zbieră el cu horcăituri, strident, împroşcînd stropi din gură (pe toţi, pe toţi vă urăsc!) – pe dumneavoastră, suflet iezuit, dulceag, idiot, milionar-binefăcător, pe dumneavoastră vă urăsc mai mult decît pe oricine, mai mult decît orice pe lume! V-am înţeles de mult şi am început să vă urăsc de cînd am auzit de dumneavoastră, v-am urît cu toată ura sufletului meu... Dumneavoastră le-aţi pus pe toate la cale! Dumneavoastră m-aţi făcut să am criza asta! Pe-un muribund l-aţi făcut să se ruşineze, dumneavoastră sînteţi vinovat de totala mea descurajare! V-aş ucide dacă mi-ar mai rămîne de trăit! N-am nevoie de binefacerile dumneavoastră, n-o să primesc, ascultaţi cu toţii, n-o să primesc nimic, de la nimeni! Am fost în delir şi să nu îndrăzniţi să jubilaţi!... Vă blestem pe toţi o dată pentru totdeauna!

De data aceasta se sufocă de tot.

— I s-a făcut ruşine de propriile lui lacrimi, îi şopti Lebedev Lizavetei Prokofievna. „Chiar aşa trebuia să se întîmple!“ Halal de prinţ! I-a citit toate gîndurile...

Însă Lizaveta Prokofievna nu catadicsi să-i arunce vreo privire. Stătea în picioare, dreaptă şi mîndră, cu capul sus, observîndu-i pe „aceşti omuleţi“ cu o curiozitate dispreţuitoare. După ce Ippolit termină, generalul dădu să strîngă din umeri; ea îl măsură furioasă din cap pînă în picioare, ca şi cum ar fi căutat un răspuns în mişcarea făcută de el, apoi se întoarse imediat spre prinţ.

— Mulţumesc, prinţe, excentric prieten al casei noastre, pentru seara plăcută pe care ne-ai oferit-o tuturor. Cred că acum inima ţi se bucură că, în sfîrşit, ai izbutit să ne amesteci şi pe noi în neroziile dumitale... Ajunge, drag prieten al casei noastre, îţi mulţumim că măcar ne-ai făcut să deschidem bine ochii şi să te vedem în adevărata lumină!...

Înciudată, începu să-şi aranjeze mantila, aşteptînd ca să plece „aceia“. În această clipă, de „aceia“ se apropie o birjă, după care, cu un sfert de oră înainte, Doktorenko avusese grijă să-l trimită pe fiul lui Lebedev, gimnazistul. De îndată ce soţia tăcu, generalul îşi strecură şi el cuvîntul:

— Într-adevăr, prinţe, nici nu mă aşteptam... după toate, după relaţiile noastre de prietenie... şi, în sfîrşit, Lizaveta Prokofievna...

— Cum se poate aşa ceva! exclamă Adelaida, care se apropie repede de prinţ şi îi întinse mîna.

Prinţul îi zîmbi cu un aer pierdut. Deodată o şoaptă fierbinte, grăbită parcă, îi fripse urechea.

— Dacă nu vă descotorosiţi imediat de aceşti oameni mîrşavi, vă voi urî toată viaţa, toată viaţa numai pe dumneavoastră vă voi urî! îi şopti Aglaia; părea cuprinsă de frenezie, însă se întoarse cu spatele mai înainte ca prinţul să-i poată arunca o privire. De altminteri, de-acum nu mai avea de ce şi de cine să se descotorosească; între timp ceilalţi apucaseră să-l urce pe Ippolit în trăsură şi plecară.

— Ce zici, mult o să mai ţină asta, Ivan Feodorovici? Ce părere ai? Mult timp o să-i mai suport pe băieţandrii ăştia răutăcioşi?

— Păi eu, dragă... eu, fireşte, sînt gata şi... prinţul...

Totuşi, Ivan Feodorovici îi întinse prinţului mîna, dar nu apucă să i-o strîngă şi fugi în urma Lizavetei Prokofievna care, cu scandal şi mînie, cobora scara. Adelaida, logodnicul ei şi Alexandra îşi luară, sinceri şi prietenoşi, rămas-bun de la prinţ. Evgheni Pavlovici se număra şi el printre ei, fiind singurul vesel.

— S-a întîmplat cum mi-am dorit eu! Păcat numai că, bietul de dumneavoastră, aţi avut de suferit, şopti el cu zîmbetul cel mai simpatic.

Aglaia plecă fără să-şi ia rămas-bun.

Însă peripeţiile acestei seri încă nu se terminaseră; Lizaveta Prokofievna a fost nevoită să mai suporte o întîlnire neaşteptată.

Nici nu apucă să păşească de pe scară în stradă (aceasta înconjura parcul), că deodată un echipaj splendid, o caleaşcă, la care erau înhămaţi doi cai albi, trecu în goană pe lîngă casa prinţului. În caleaşcă şedeau două doamne foarte frumoase. Însă, nestrăbătînd nici zece paşi, caleaşca se opri brusc; una dintre doamne se răsuci, ca şi cum ar fi zărit chiar atunci un cunoscut pe care îl căuta.

— Evgheni Pavlovici? Tu eşti? strigă deodată o voce sonoră, plăcută, care-l făcu pe prinţ să tresară (poate încă pe cineva). Ah, ce bucuroasă sînt că în sfîrşit te-am găsit! Ţi-am trimis în oraş un curier, doi! Te-au căutat toată ziua!

Pe treptele scării, Evgheni Pavlovici încremeni ca trăsnit. Şi

Lizaveta Prokofievna se oprise în loc, dar nu îngrozită şi împietrită ca Evgheni Pavlovici: o privea pe fiinţa aceea impertinentă la fel de mîndră şi cu acelaşi dispreţ rece pe care şi-l manifestase mai înainte faţă de „omuleţi“; imediat, îşi mută privirea sfredelitoare asupra lui Evgheni Pavlovici.

— O noutate! continuă vocea sonoră. Nu-ţi fă griji cu poliţele lui Kupferov; Rogojin le-a cumpărat cu treizeci de mii, eu l-am convins. Poţi fi liniştit încă vreo trei luni. Iar cu Biskup şi cu celelalte canalii rezolvăm noi, ca între amici! Asta-i, înseamnă că totu-i în ordine. Bucură-te! Pe mîine!

Caleaşca porni şi dispăru repede.

— E smintită! strigă, în sfîrşit, Evgheni Pavlovici, făcîndu-se roşu la faţă de furie şi uitîndu-se zăpăcit împrejur. Habar n-am ce-a vrut să spună! Care poliţe? Cine-i?

Lizaveta Prokofievna continuă să-l privească încă vreo două secunde; în cele din urmă, porni cu paşi repezi şi apăsaţi spre casa ei, urmată de toţi ceilalţi. Exact peste un minut pe terasa prinţului reveni Evgheni Pavlovici, extrem de surescitat.

— Prinţe, chiar nu ştiţi ce înseamnă asta?

— Nu ştiu nimic, răspunse prinţul, stăpînit şi el de o încordare extremă şi bolnăvicioasă.

— Nu?

— Nu.

— Nici eu nu ştiu! rîse deodată Evgheni Pavlovici. Zău, n-am avut nici un fel de relaţii cu ea în legătură cu poliţele, pe cuvîntul meu de onoare!... Dar ce-i cu dumneavoastră, leşinaţi?

— O nu, nu, vă asigur că nu...

82 Dragă prinţe (fr.)

83 Proudhon, Pierre Joseph (1809-1922), filosof şi economist francez, celebru în Europa şi în Rusia, foarte citit în cadrul cercului iniţiat de Petraşevski. O lucrare a acestuia, *La célébration du dimanche (Celebrarea duminicii)*, a fost găsită la scriitor în momentul arestării din 1849.

84 Se citează replica din finalul ultimului monolog al personajului Famusov din comedia *Prea multă minte strică* de Griboedov.

XI

De-abia în a treia zi Epancinii se îmbunară cu totul. Deşi prinţul se învinuia de multe, după cum îi era obiceiul, şi era sincer cînd se aştepta să fie pedepsit, avu totuşi la început deplina convingere interioară că Lizaveta Prokofievna nu s-a putut supăra la modul serios pe el şi că s-a supărat mai curînd pe ea însăşi. De aceea prelungirea ostilităţilor, în cea de-a treia zi, îl puse în mare încurcătură. Îl puseră în încurcătură şi alte împrejurări, dar mai ales una dintre ele. De-a lungul celor trei zile, ea luă progresiv amploare în mintea bănuitoare a prinţului (şi în ultimul timp prinţul îşi reproşa singur două trăsături opuse de caracter, amîndouă împinse pînă la exagerare: credulitatea sa „stupidă şi obsedantă" şi, în acelaşi timp, o suspiciune „sinistră, josnică"). Într-un cuvînt, la sfîrşitul celei de-a treia zi, aventura cu excentrica doamnă care discutase din caleaşcă cu Evgheni Pavlovici ajunse să ia în închipuirea lui dimensiuni înspăimîntătoare şi misterioase. Esenţa enigmei, pe lîngă cele două faţete ale chestiunii, consta pentru prinţ în întrebarea întristătoare: tocmai el va fi fiind vinovat de această nouă „monstruozitate" sau numai?... Însă nu spunea cine ar mai fi putut să fie. Cît despre literele N.F.B., aici, după părerea lui, nu era decît o ştrengărie nevinovată, chiar ştrengăria cea mai copilărească, încît i-ar fi fost ruşine să se gîndească la ele cît de cît şi, într-o anumită privinţă, aproape că ar fi dovedit o lipsă de onestitate dacă s-ar fi gîndit.

De altfel, în chiar prima zi de după „serata" aceea revoltătoare, cînd principala „cauză" a talmeş-balmeşului fusese el însuşi, prinţul avu de dimineaţă plăcerea să-i primească în casa lui pe prinţul Ş. şi pe Adelaida; amîndoi „trecură pe la el *mai ales* ca să-l întrebe de sănătate", trecură întorcîndu-se de la plimbare. Acum Adelaida remarcase în parc un copac, un splendid copac bătrîn, rămuros, cu crengile lungi şi strîmbe acoperite de frunze tinere, cu o scorbură şi o crăpătură; îşi pusese în gînd să-l picteze neapărat, neapărat! Aşa că aproape numai de asta vorbi în jumătatea de oră cît ţinu vizita ei. Prinţul Ş. era amabil şi simpatic ca de obicei, îl întrebă pe prinţ despre trecut, îşi aminti cum se cunoscuseră prima oară, aşa că despre cele petrecute în ajun nu spuseră mai nimic. În sfîrşit, Adelaida nu se mai putu abţine, pufni în rîs şi i se destăinui că au venit incognito; însă cu aceasta destăinuirile încetară, deşi incognito-ul dădea a înţelege că părinţii, adică mai ales Lizaveta Prokofievna, au faţă de prinţ o atitudine deosebit de defavorabilă. Dar nici despre ea, nici despre Aglaia, nici chiar despre Ivan Feodorovici, Adelaida şi prinţul Ş. nu suflară o vorbă în timpul vizitei.

Plecînd din nou la plimbare, nu-l invitară şi pe prinţ. Nu făcură nici măcar aluzie la o posibilă vizită a lui; în legătură cu asta, Adelaida chiar lăsă să-i scape o vorbă foarte semnificativă: povestindu-i despre o lucrare a ei în acuarelă, subit dori foarte mult să i-o arate. „Cum s-o fac mai repede? Staţi puţin! Sau v-o trimit astăzi prin Kolea, dacă apare, sau v-o aduc eu mîine, cînd o să ies la plimbare cu prinţul“ – puse ea, în sfîrşit, capăt nedumeririlor, bucurîndu-se că a reuşit să rezolve această problemă într-un mod atît de dibaci şi comod pentru toţi.

La urmă, pe cînd îşi lua deja rămas-bun, prinţul Ş. parcă îşi aminti brusc:

— Ah, da, întrebă el, nu ştiţi măcar dumneavoastră, dragă Lev Nikolaevici, cine era persoana care l-a strigat ieri din caleaşcă pe Evgheni Pavlovici?

— Nastasia Filippovna era, spuse prinţul. Încă n-aţi aflat că ea era? Şi nu ştiu cine mai era cu ea.

— O ştiu, am auzit de ea! continuă prinţul Ş. Dar ce însemnau strigătele? Recunosc, pentru mine e o mare enigmă... pentru mine şi pentru alţii.

Vorbele prinţului Ş. îl arătau extrem de uimit.

— Spunea de nişte poliţe ale lui Evgheni Pavlovici, îi răspunse cu multă simplitate prinţul, care, de la nu ştiu ce cămătar, au ajuns pe mîinile lui Rogojin, la rugămintea ei, şi că Rogojin nu-l va grăbi pe Evgheni Pavlovici.

— Am auzit, am auzit, dragul meu prinţ, dar aşa ceva e imposibil! Evgheni Pavlovici nu putea avea aici nici un fel de poliţe! Cu averea lui... E adevărat că, din superficialitate, i s-a mai întîmplat, chiar eu i-am mai sărit în ajutor... Dar, cu asemenea avere, să dai poliţe unui cămătar şi să fii îngrijorat de ele – e imposibil. Şi nu poate fi la *per tu* şi în relaţii atît de amicale cu Nastasia Filippovna. Aici e aici. El jură că nu înţelege nimic, iar eu îi dau deplină crezare. Problema e, însă, dragă prinţe, că am vrut să vă întreb: nu cumva ştiţi ceva? Adică, printr-o minune, n-a ajuns vreo vorbă la urechea dumneavoastră?

— Nu, nu ştiu nimic, puteţi fi convins că n-am fost deloc implicat în această istorie.

— Ah, prinţe, cum v-aţi schimbat! Pur şi simplu, nu vă mai recunosc astăzi! Cum puteam să bănuiesc că aţi putea fi implicat în această tărăşenie?... Da, astăzi sînteţi indispus.

Îl îmbrăţişă şi îl sărută.

— Cum adică să fiu implicat în „această“ tărăşenie? Nu văd nici o „această“ tărăşenie.

— Nu încape îndoială că persoana a dorit să-l pună cumva şi prin ceva în încurcătură pe Evgheni Pavlovici, punîndu-i în cîrcă, de faţă cu martori, cusururi pe care nu le are şi nu le poate avea, răspunse prinţul Ş. destul de sec.

Prinţul Lev Nikolaevici se fîstîci, totuşi continuă să-l privească atent şi întrebător pe celălalt prinţ; însă acesta tăcu.

— Dar dacă, pur şi simplu, poliţele există? Dacă totul e întocmai cum a spus ea aseară? îngăimă, în sfîrşit, prinţul cu un fel de nerăbdare.

— Vă spun doar, judecaţi şi singur, ce-ar putea avea în comun Evgheni Pavlovici cu... ea, ba încă şi cu Rogojin? Vă repet, averea lui este imensă, lucru pe care îl ştiu cu siguranţă; mai este şi o moştenire pe care o aşteaptă de la un unchi. Nastasia Filippovna, pur şi simplu...

Prinţul Ş. tăcu din nou, cu siguranţă pentru că nu voia să mai vorbească faţă de prinţ despre Nastasia Filippovna.

— Reiese că, în orice caz, o cunoaşte, nu? întrebă deodată prinţul Lev Nikolaevici, după aproape un minut de tăcere.

— Cred că s-au cunoscut; e un uşuratic! De altfel, dacă a existat ceva între ei, asta a fost demult, mai înainte, adică acum vreo doi-trei ani. Doar l-a cunoscut şi pe Toţki. Însă acum n-ar mai putea exista ceva în genul acesta, la *per tu* n-au putut fi niciodată! Ştiţi şi dumneavoastră că ea n-a putut fi văzută aici; n-a putut fi văzută nicăieri. Mulţi încă nu ştiu că şi-a făcut din nou apariţia. Echipajul l-am zărit acum trei zile, nu mai mult.

— Echipajul e excelent! spuse Adelaida.

— Da, echipajul e excelent.

Plecară amîndoi, avînd, de altfel, atitudinea cea mai amicală, cea mai frăţească, s-ar putea spune, faţă de prinţul Lev Nikolaevici.

Însă pentru eroul nostru această vizită conţinea în sine chiar ceva crucial. Să zicem că bănuia şi el multe, chiar din timpul nopţii (poate, şi mai dinainte), însă pînă în momentul vizitei nu se putuse decide să-şi clarifice temerile. Însă acum totul devenea clar: prinţul Ş., desigur, explica întîmplarea în mod eronat, totuşi se învîrtea în jurul adevărului, înţelesese totuşi că aici e *o intrigă*. (De altminteri, poate că înţelege absolut totul în sinea lui, însă nu vrea să se pronunţe şi de aceea dă în mod intenţionat explicaţii eronate.) Cel mai limpede era că fusese vizitat (şi anume de prinţul Ş.) în speranţa unor lămuriri; dacă e aşa, înseamnă că îl consideră de-a dreptul părtaş la intrigă. Pe lîngă aceasta, dacă totul e într-adevăr atît de important, înseamnă, deci, că *ea* are un scop teribil; care să fie, deci, scopul? Îngrozitor! „Şi cum s-o opresc? Nu există nici o posibilitate s-o opreşti, atunci cînd e sigură de scopul ei!“ Acest lucru prinţul îl ştia deja din propria lui experienţă. „E smintită. Smintită!“

Dar prea, prea multe se adunaseră în dimineaţa aceea; existau şi alte încurcături nerezolvate, şi toate deodată, toate pretindeau să fie rezolvate imediat, aşa că prinţul se simţea trist. Îl distră puţin Vera Lebedeva, care veni la el cu Liubocika şi, rîzînd, îi povesti ceva, mult timp. În urma ei veni sora ei, cu gura căscată, după ele gimnazistul, fiul lui Lebedev, care încercă să-l convingă că „steaua Pelin“ din Apocalipsă, căzută pe pămînt peste izvoarele apelor, este, în tîlcuirea tatălui lui, reţeaua de căi ferate împînzită peste Europa. De la Vera Lebedeva, prinţul află că Keller a descins la ei încă de ieri şi că, după toate semnele, mult timp nu vor scăpa de el, întrucît şi-a găsit aici companie şi s-a împrietenit cu generalul Ivolghin: de altfel, a declarat că rămîne numai ca să-şi completeze pregătirea intelectuală. La drept vorbind, copiii lui Lebedev îi plăceau prinţului tot mai mult pe zi ce trecea. Kolea lipsi toată ziua: plecase din zori la Petersburg. (Şi Lebedev plecase cu noaptea-n cap în aceeaşi direcţie, cu micile lui afaceri.) Dar prinţul aştepta cu nerăbdare vizita lui Gavrila Ardalionovici, care trebuia neapărat să treacă astăzi chiar pe la dînsul.

Acesta veni pe la ora şase şi ceva, imediat după masa de prînz. Privindu-l, din prima clipă prinţul îşi zise că măcar acest domn trebuie să ştie fără greşeală toate dedesubturile– şi cum să nu le ştie, avîndu-i drept ajutoare pe Varvara Ardalionovna şi pe soţul ei? Dar între prinţ şi Ganea relaţiile erau totuşi cumva speciale. Prinţul, de pildă, îl împuternicise să se ocupe de afacerea cu Burdovski şi îl rugase în mod deosebit s-o facă; însă, cu toată această încredere, cu tot ceea ce făcuse mai înainte, între ei amîndoi rămîneau permanent cîteva lucruri, despre care parcă s-ar fi înţeles reciproc să nu vorbească nimic. Uneori prinţului i se părea că Ganea, poate, şi-ar fi dorit din partea sa sinceritatea cea mai deplină, cea mai prietenească; acum, de pildă, de cum intrase, prinţul avu impresia că Ganea este în cel mai înalt grad convins de faptul că în acest moment ar fi cazul să spargă gheaţa dintre ei în legătură cu toate privinţele. (Totuşi, Gavrila Ardalionovici nu prea avea timp; la Lebedev, îl aştepta soră-sa; amîndoi se grăbeau, aveau nu se ştie ce treabă de făcut.)

Însă, dacă Ganea se aştepta într-adevăr la o serie întreagă de întrebări nerăbdătoare, de confidenţe spontane, de efuziuni prieteneşti – desigur, se înşela foarte mult. În cele douăzeci de minute cît ţinu vizita lui, prinţul a fost chiar foarte îngîndurat, aproape distrat. Nici nu putea fi vorba de întrebările la care se aştepta Ganea, mai exact de o singură întrebare, cea principală. Atunci şi Ganea se decise să vorbească cu mai multă reţinere. Turuind fără încetare, povesti timp de douăzeci de minute, rîse, susţinu cea mai simpatică şi precipitată trăncăneală, dar problema cea mai importantă nu o atinse.

Printre altele, Ganea spuse că Nastasia Filippovna nu se află aici, la Pavlovsk, decît de patru zile, dar că deja atrage asupra ei atenţia generală. Locuieşte pe o stradă, Matrosskaia, într-o casă mică, nearătoasă, la Daria Alexeevna, iar echipajul ei pare a fi cel mai grozav din Pavlovsk. Împrejurul ei s-a şi adunat o mulţime întreagă de aventurieri bătrîni şi tineri; uneori aceştia îi însoţesc călări caleaşca. Ca şi mai înainte, Nastasia Filippovna este foarte exigentă, primeşte în casă numai pe alese. Cu toate acestea a strîns pe lîngă ea o echipă întreagă, are cine s-o apere la nevoie. Dintre vilegiaturişti, unul, logodit deja în mod oficial, s-a şi certat din pricina ei cu logodnica lui; un general bătrîn mai că nu şi-a blestemat fiul. Ia deseori la plimbare cu caleaşca o fetişcană splendidă, care de-abia a împlinit şaisprezece ani, rudă îndepărtată de-a Dariei Alexeevna; fetişcana cîntă bine – aşa că seara căsuţa lor se face remarcată. Cu toate acestea, Nastasia Filippovna se poartă foarte decent, se îmbracă modest, dar cu un bun-gust neobişnuit şi toate doamnele „îi invidiază bunul-gust, frumuseţea şi echipajul“.

— Incidentul excentric de ieri, zise Ganea, a fost cu siguranţă intenţionat şi, fireşte, nu schimbă cu nimic situaţia. Dacă cineva ar dori să creeze o opinie defavorabilă despre ea, ar trebui să-i caute nod în papură sau s-o calomnieze, ceea ce, de altfel, nu va întîrzia să se întîmple, încheie Ganea, care se aştepta ca prinţul să întrebe neapărat: „De ce spune că incidentul de ieri a fost intenţionat? Şi de ce nu va întîrzia să se întîmple?“ Dar prinţul nu întrebă.

În privinţa lui Evgheni Pavlovici, Ganea îşi dădu drumul la gură singur, fără să fie întrebat în mod special, lucru foarte ciudat, pentru că începu această discuţie fără nici un motiv. După părerea lui Gavrila Ardalionovici, Evgheni Pavlovici n-a cunoscut-o mai demult pe Nastasia Filippovna, şi în momentul de faţă o cunoaşte de-abia un pic şi numai pentru că acum patru zile i-a fost prezentat de cineva la o plimbare şi e foarte puţin probabil să-i fi trecut vreodată pragul împreună cu ceilalţi. Cît despre poliţe, şi aici ar putea fi ceva (lucru pe care Ganea îl ştie cu siguranţă); desigur, averea lui Evgheni Pavlovici este imensă, însă „cîteva chestiuni legate de avere se află într-o anumită neorînduială“. Atingînd acest subiect demn de atenţie, Ganea se abţinu să mai adauge ceva. Despre ieşirea de ieri a Nastasiei Filippovna nu spuse nimic, cu excepţia celor pomenite în treacăt mai sus. În sfîrşit, Varvara Ardalionovna veni să-l ia pe Ganea, stătu un minut, anunţă (tot fără să fie rugată) că Evgheni Pavlovici astăzi, poate şi mîine, se va afla la Petersburg, că soţul ei (Ivan Petrovici Ptiţîn) e tot la Petersburg, poate chiar în legătură cu treburile lui Evgheni Pavlovici, din care se pare că ieşise ceva la iveală. Plecînd, ea adăugă că

astăzi Lizaveta Prokofievna este într-o stare sufletească infernală, dar cel mai îngrozitor e că Aglaia s-a certat cu toată familia, nu numai cu tatăl şi mama ei, ci şi cu amîndouă surorile – şi că „asta nu-i bine deloc“. Dîndu-i parcă în treacăt această veste (care pentru prinţ era extrem de importantă), fratele şi sora se retraseră. Despre afacerea cu „fiul lui Pavlişcev“, Ganea nu suflase o vorbă, poate dintr-o falsă modestie, poate „ca să nu lezeze sentimentele prinţului“, dar prinţul îi mulţumi totuşi încă o dată pentru zelul depus în elucidarea problemei.

Prinţul era bucuros că fusese lăsat, în sfîrşit, singur; coborî de pe terasă, traversă strada şi intră în parc; voia să plănuiască şi să decidă încă un pas. Dar acest „pas“ era dintre aceia care nu se plănuiesc, care chiar nu se plănuiesc deloc şi pe care doar trebuie să te decizi să-i faci; deodată simţi că ar vrea grozav de mult să lase totul baltă aici şi să plece înapoi de unde a venit, cît mai departe, într-un loc uitat de lume, să plece chiar acum, fără să-şi ia rămas-bun de la nimeni. Presimţea că, dacă mai rămîne aici măcar cîteva zile, negreşit se va cufunda irevocabil în această lume şi tot această lume va fi de-acum înainte destinul lui. Dar nu medită nici zece minute şi îşi spuse imediat că evadarea este „imposibilă“, că ar însemna aproape o laşitate, că are în faţă nişte probleme atît de importante, încît trebuie să le rezolve sau măcar să depună toate eforturile pentru rezolvarea lor. Cu aceste gînduri se întoarse acasă, fără să se fi plimbat nici un sfert de oră. Era nefericit cu totul în momentul acela.

Lebedev încă nu venise acasă, aşa că spre seară izbuti să dea buzna la prinţul Keller, nu chiar beat, dar predispus la efuziuni sentimentale şi confidenţe. Declară de-a dreptul că a venit să-i povestească prinţului toată viaţa lui şi că tocmai de asta a rămas la Pavlovsk. Nu exista nici cea mai mică posibilitate să-l dea afară: nu ar fi ieşit nici în ruptul capului. Keller părea pregătit să vorbească foarte mult şi dezlînat, însă aproape de la primele cuvinte sări la concluzie şi declară că şi-a pierdut pînă într-atîta „orice umbră de moralitate“ (numai şi numai din lipsa de credinţă faţă de Atotputernicul), încît a ajuns chiar să fure. „Dacă vă puteţi imagina!“

— Ascultă, Keller, în locul dumitale mi-aş zice că-i mai bine să nu mărturisesc aşa ceva fără a avea motive serioase, începu prinţul. De fapt, nu cumva te ponegreşti singur, cu bună ştiinţă?

— Numai dumneavoastră vă mărturisesc şi o fac doar cu scopul de a-mi favoriza dezvoltarea intelectuală! N-o să mai spun nimănui; cînd o să mor, voi lua cu mine sub giulgiu această taină! Dar, prinţe, dacă aţi şti, numai dacă aţi şti ce greu e să faci rost de bani în vremea noastră! De unde să-i iei, daţi-mi voie să vă întreb după asta? Există un singur răspuns: „Adă încoace aurul şi briliantele şi pentru ele îţi voi da“, adică ar trebui să ofer

ceea ce nu am, vă puteţi imagina una ca asta? Pînă la urmă m-am supărat, am tot stat eu ce-am mai stat. „Dar pe smaralde, zic, îmi daţi?“ „Şi pe smaralde, zice, îţi dau.“ „Foarte bine“, răspund eu, îmi iau pălăria şi plec; naiba să vă ia de ticăloşi, zău aşa!

— Chiar aveai smaralde?

— Ce smaralde să am! O, prinţe, cu ce seninătate naivă, aş zice chiar bucolică, priviţi viaţa!

Pînă la urmă prinţul simţi dacă nu milă, cel puţin un fel de jenă. Chiar îi trecu prin cap gîndul: „Oare nu s-ar putea face ceva din omul acesta prin influenţa binefăcătoare a cuiva?“ Din anumite pricini, considera că propria lui influenţă ar fi total nepotrivită – nu din autodesconsideraţie, ci datorită unei concepţii deosebite asupra lucrurilor. Încetul cu încetul, discuţia se înfiripă, încît nu le mai venea să se despartă. Cu o uşurinţă neobişnuită, Keller mărturisea lucruri despre care nici nu-ţi puteai imagina că se pot povesti. Începînd fiecare povestire, îl încredinţa pe interlocutor că se căieşte şi că „e plin de lacrimi“ pe dinăuntru, însă povestea ca şi cum s-ar fi mîndrit cu fapta săvîrşită şi o făcea uneori cu atîta haz, încît pînă la urmă şi el, şi prinţul ajunseră să rîdă cu hohote, ca smintiţii.

— Principalul e că ai un fel de credulitate copilărească şi o sinceritate neobişnuită, spuse, în sfîrşit, prinţul. Ştii că prin asta ajungi să fii foarte simpatic?

— Sînt gentilom, gentilom şi cavaler! întări cu înduioşare Keller. Dar, ştiţi, prinţe, asta numai în vise şi, ca să zic aşa, cînd sînt cu curaj, însă în realitate nu-mi izbuteşte niciodată! Şi de ce-o fi aşa? N-am nici cea mai mică idee.

— Nu dispera. Acum se poate afirma că ţi-ai expus în faţa mea toate dedesubturile; cel puţin, mi se pare că, la cele pe care mi le-ai povestit acum, nu se mai poate adăuga nimic, nu-i aşa?

— Nu se mai poate?! exclamă Keller cu un fel de regret. O, prinţe, dacă aţi şti cît de elveţian, ca să zic aşa, este modul în care înţelegeţi omul!

— Oare chiar se mai poate adăuga? spuse prinţul cu mirare sfioasă. Atunci, Keller, la ce te-ai aşteptat de la mine şi de ce ai venit cu spovedania dumitale?

— De la dumneavoastră? La ce m-am aşteptat? În primul rînd, e o plăcere să vă cunoască omul naivitatea; e o plăcere să stea şi să discute cu dumneavoastră; cel puţin ştiu că în faţa mea e persoana cea mai generoasă cu putinţă, iar în al doilea rînd... în al doilea rînd...

Se încurcă.

— Nu cumva ai vrut să-mi ceri nişte bani cu împrumut? îi sugeră prinţul cu foarte multă seriozitate şi simplitate, chiar parcă întrucîtva sfios.

Keller chiar se cutremură; repede, cu aceeaşi uimire, îl privi pe prinţ în ochi şi bătu tare cu pumnul în masă.

— Uite, tocmai cu asta îl faceţi pe om să-şi piardă capul cu desăvîrşire! Iertaţi-mă, prinţe: aveţi atîta naivitate, atîta nevinovăţie, cum nici măcar în veacul de aur nu s-a mai pomenit şi, în acelaşi timp, vedeţi prin om, profunda dumneavoastră ascuţime a observaţiei îl străpunge ca o săgeată. Însă, daţi-mi voie, prinţe, asta cere explicaţii, pentru că eu... sînt pur şi simplu derutat! Desigur, la urma urmei, scopul meu era să vă cer bani cu împrumut, dar întrebarea despre bani mi-aţi pus-o ca şi cum nu aţi găsi în ea nimic reprobabil, ca şi cum chiar aşa trebuie să se întîmple.

— Da... din partea dumitale, chiar aşa trebuia să se întîmple.

— Şi nu sînteţi indignat?

— Păi... de ce?

— Aflaţi, prinţe, că am rămas aici de ieri seară în primul rînd pentru că-l respect foarte mult pe arhiepiscopul francez Bourdaloue[85] (am tot destupat sticle cu Lebedev pînă la ora trei) şi, în al doilea rînd, ceea ce-i mai important (şi îmi fac toate crucile că vă spun adevărul gol-goluţ), am rămas pentru că am vrut, ca să zic aşa, expunîndu-vă spovedania mea deplină, din toată inima, să contribui astfel la propria dezvoltare intelectuală; cu acest gînd am adormit pe la ora patru, avînd ochii înlăcrimaţi. Acum să mai credeţi ce spune persoana cea mai onestă: chiar în momentul cînd adormeam, inundat la modul sincer de lacrimi interioare şi, ca să zic aşa, exterioare (pentru că, în cele din urmă, ajunsesem să plîng, asta o ţin minte!), mi-a venit o idee infernală: „Ce-ar fi, la o adică, după spovedanie, să-i cer nişte bani?“ În felul acesta, spovedania mi-am pregătit-o, ca să zic aşa, sub forma unui „phéneserphe în sos de lacrimi“[86], pentru ca lacrimile să-mi netezească drumul şi dumneavoastră, înduioşîndu-vă, să-mi număraţi în palmă o sută cincizeci de rublişoare. Nu sînteţi de părere că-i o josnicie?

— Păi, ceea ce spui cu siguranţă nu-i adevărat, pur şi simplu aşa s-a potrivit. S-au ciocnit două idei, asta se întîmplă foarte des. Mie mi se întîmplă neîncetat. De altfel, cred că nu-i bine şi, dacă ai şti, Keller, asta mi-o reproşez cel mai mult. Acum dumneata parcă ai fi povestit ce se întîmplă cu mine. Uneori chiar mi s-a întîmplat să mă gîndesc, continuă prinţul, trădîndu-şi interesul serios, veritabil şi profund, că toţi oamenii simt acelaşi lucru, aşa că începusem chiar să-mi găsesc justificare, pentru că este grozav de greu să lupţi cu aceste gînduri *duble*; am trecut prin asta. Dumnezeu ştie cum vin ele şi cum încolţesc. Însă, dumneata spui de-a dreptul că e o josnicie! Acum începe iar să-mi fie frică de aceste gînduri. Aşa că, în orice caz, nu eu sînt cel în măsură să te judece. Totuşi, după părerea mea, nu se

poate spune direct că asta-i josnicie. Dumneata ce crezi? Ai recurs la un subterfugiu, pentru ca, printre lacrimi, să capeţi banii, dar tot dumneata juri că spovedania a mai avut un scop, onest, nu doar pe cel pecuniar; cît despre bani, ai nevoie ca să faci chefuri, nu-i aşa? Şi, după această spovedire, beţia ar fi, desigur, un semn al lipsei de voinţă. Dar şi de beţie cum să te laşi într-o clipă? Doar e imposibil. Atunci ce-i de făcut? Ce zici, n-ar fi mai bine să-i dăm voie conştiinţei dumitale să hotărască?

Prinţul îl privea extrem de curios pe Keller. Se vedea clar că problema gîndurilor duble îl preocupa de mult.

— Ei, după toate astea, chiar nu înţeleg de ce se spune că sînteţi idiot! strigă Keller.

Prinţul se înroşi uşor.

— Dacă ar fi fost vorba de predicatorul Bourdaloue, el n-ar fi cruţat omul, dar dumneavoastră l-aţi cruţat pe omul din mine şi m-aţi judecat omeneşte! Ca să mă pedepsesc eu însumi şi ca să vă arăt că sînt impresionat, nu vreau o sută cincizeci de ruble, daţi-mi numai douăzeci şi cinci şi basta! Atît îmi trebuie, pentru două săptămîni, în orice caz. Mai devreme de două săptămîni nu mai vin să vă cer bani. Am vrut s-o răsfăţ un pic pe Agaşka, dar nu merită. O, dragă prinţe, să vă binecuvînteze Dumnezeu!

În sfîrşit, intră Lebedev, care tocmai se întorsese acasă, şi se încruntă zărind hîrtia de douăzeci şi cinci de ruble din mîna lui Keller. Însă Keller, văzîndu-se cu banii, se şi grăbi să plece, aşa că se retrase imediat. Lebedev se apucă de îndată să-l vorbească de rău.

— Eşti nedrept, s-a căit într-adevăr sincer, observă, în sfîrşit, prinţul.

— Mare lucru să te căieşti! Doar şi eu aseară o ţineam morţiş: „Sînt ticălos, ticălos!“ şi nu erau decît vorbe goale!

— Deci, la dumneta n-au fost decît vorbe goale? Şi eu care credeam...

— Ei, dumneavoastră, numai dumneavoastră vă spun adevărul, pentru că citiţi omul: şi vorbele, şi fapta, şi minciuna, şi adevărul – toate astea la mine-s laolaltă şi absolut sincere. Adevărul şi fapta constau la mine din căinţă veritabilă, puteţi să mă credeţi sau nu, sînt gata să jur, dar vorbele şi minciuna constau din gîndul infernal (şi prezent mereu) cum să-l prind pe om, cum să-l aduc în starea ca, vărsînd în faţa lui lacrimi de pocăinţă, să cîştig ceva de la el. Zău că aşa-i! Altuia nu i-aş spune – ar rîde de mine şi ar scuipa; dar dumneavoastră, prinţe, judecaţi omeneşte.

— Uite, exact acelaşi lucru mi l-a spus şi el mai înainte! strigă prinţul. Şi amîndoi parcă v-aţi lăuda. Chiar mă şi miraţi, numai că el e mai

sincer, pe cînd dumneata ţi-ai făcut din asta o adevărată meserie. Ei, gata, Lebedev, nu te strîmba şi nu pune mîna la inimă. N-ai să-mi spui nimic? Nu intrai la mine degeaba...

Lebedev începu să se codească şi să se strîmbe.

— Te-am aşteptat toată ziua ca să-ţi pun o întrebare; spune măcar o dată în viaţă adevărul de la primul cuvînt: ai avut sau nu vreo contribuţie la apariţia caleştii de ieri?

Lebedev se strîmbă din nou, începu să chicotească, îşi frecă mîinile, în cele din urmă chiar strănută, dar încă nu îndrăznea să spună ceva.

— Văd că ai contribuit.

— Dar în mod indirect, numai în mod indirect! Vă spun adevărul, adevărat! Contribuţia mea n-a fost decît că, la momentul oportun, i-am dat de ştire persoanei ştiute că s-a adunat la mine cutare societate şi că sînt prezente unele persoane.

— Ştiu că l-ai trimis *acolo* pe fiul dumitale, chiar el mi-a spus adineaori. Dar vreau să ştiu ce-i cu intriga asta! exclamă prinţul nerăbdător.

— Nu-i intriga mea, nu-i a mea, obiectă Lebedev, alţii sînt la mijloc, alţii şi, ca să zic aşa, e mai degrabă o fantezie decît o intrigă.

— Păi despre ce-i vorba? Explică-mi, pentru numele lui Hristos! Chiar nu înţelegi că mă priveşte în mod direct? Doar este împroşcat cu noroi Evgheni Pavlovici.

— Prinţe! Prealuminate prinţe! începu iarăşi să se strîmbe Lebedev. Doar dumneavoastră sînteţi cel care nu-mi permite să spun tot adevărul; doar am mai început să vă spun adevărul; nu m-aţi lăsat să continui...

Prinţul tăcu şi chibzui.

— Bine, spune adevărul, rosti el cu greutate, ca după o mare luptă dusă cu sine.

— Aglaia Ivanovna... începu imediat Lebedev.

— Taci, taci! strigă prinţul frenetic, roşind cu totul de furie, poate şi de ruşine. Nu se poate, asta-i curată prostie! Toate astea dumneata le-ai scornit şi nişte smintiţi ca dumneata. Să nu mai aud aşa ceva de la dumneata!

Seara tîrziu, după ora zece, apăru Kolea cu un sac întreg de noutăţi. Ştirile erau din două surse: de la Petersburg şi de la Pavlovsk. Îi relată în grabă noutăţile principale de la Petersburg (mai ales despre Ippolit şi despre istoria din ajun), cu gîndul de a reveni la ele mai tîrziu, după care trecu la cele din Pavlovsk. Cu trei ore în urmă se întorsese de la Petersburg şi, nemaitrecînd pe la prinţ, se dusese de-a dreptul la Epancini. „Acolo e de groază!“ Fireşte, pe primul plan se afla caleaşca, dar cu siguranţă se mai întîmplase o pacoste, de care prinţul nu ştia. „Desigur, n-am spionat şi n-am

vrut să descos pe nimeni: de altminteri, am fost primit bine, mai bine decît m-am aşteptat; însă despre dumneavoastră, prinţe, nu s-a suflat o vorbă!“ Dar cel mai important şi mai amuzant era că Aglaia se certase cu ai casei din pricina lui Ganea. Habar n-avea cum s-au petrecut lucrurile, dar ştia precis că Ganea fusese motivul care declanşase cearta (dacă vă puteţi imagina), şi cearta e grozavă, deci trebuie să fie ceva important la mijloc. Generalul a sosit tîrziu, a sosit încruntat, a sosit cu Evgheni Pavlovici, care a fost primit excelent, iar Evgheni Pavlovici era surprinzător de vesel şi de simpatic. Vestea cea mai importantă era că, fără multă zarvă, Lizaveta Prokofievna a chemat-o în camera ei pe Varvara Ardalionovna, care se întreţinea cu domnişoarele, şi a alungat-o odată pentru totdeauna din casă, de altminteri în maniera cea mai respectuoasă cu putinţă – „asta chiar de la Varia am auzit-o“. Dar cînd Varia a ieşit de la Lizaveta Prokofievna şi şi-a luat rămas-bun de la domnişoare, ele nici nu ştiau că Variei i se interzisese pentru totdeauna să le mai păşească pragul şi că îşi ia rămas-bun de la ele pentru ultima dată.

— Păi Varvara Ardalionovna n-a fost la mine pe la ora şapte? întrebă prinţul mirat.

— A fost alungată spre ora opt sau chiar la opt. Îmi pare foarte rău de Varia, mi-e milă de Ganea... fără îndoială amîndoi se ţin de eternele lor intrigi, fără asta nu pot trăi. Şi niciodată n-am putut şti ce pun ei la cale şi nici nu vreau să ştiu. Dar vă încredinţez, simpaticul şi bunul meu prinţ, că Ganea are inimă. În multe privinţe e un om pierdut, dar în altele are nişte calităţi care merită căutate pentru a fi descoperite, iar eu n-o să-mi iert niciodată faptul că pînă acum nu l-am înţeles... Nu ştiu dacă mai pot continua acum, după istoria cu Varia. Ce-i drept, de prima dată m-am înfăţişat absolut independent şi separat, totuşi trebuie să mai reflectez.

— Degeaba exagerezi cu părerea dumitale de rău faţă de Ganea, observă prinţul. Dacă lucrurile au ajuns pînă aici, înseamnă că Lizaveta Prokofievna îl socoteşte primejdios pe fratele dumitale, deci speranţele lui, pe care le ştim, se confirmă.

— Ce, care speranţe? strigă uluit Kolea. Doar nu credeţi că Aglaia... asta nu se poate.

Prinţul tăcu.

— Sînteţi teribil de sceptic, prinţe, adăugă Kolea peste vreo două minute, am observat că de la un timp aţi devenit extrem de sceptic; începeţi să nu mai credeţi nimic şi să tot faceţi presupuneri; am întrebuinţat corect, în cazul de faţă, cuvîntul „sceptic“?

— Cred că da, deşi, de altfel, nu-s nici eu sigur.

— Totuşi renunţ chiar eu la cuvîntul „sceptic“, am găsit o altă

explicaţie! strigă deodată Kolea. Sînteţi gelos, nu sceptic! Sînteţi infernal de gelos pe Ganea pentru fata semeaţă pe care o ştim!

Spunînd asta, Kolea sări în picioare şi izbucni în rîs cum, poate, nu mai reuşise niciodată să rîdă. Văzînd că prinţul a roşit de tot, Kolea începu să rîdă şi mai tare; îi plăcea grozav ideea că prinţul este gelos din pricina Aglaiei, dar încetă imediat, observînd că acesta era mîhnit cu adevărat. Apoi, cu seriozitate şi îngrijorare, mai vorbiră vreo oră sau o oră şi jumătate.

A doua zi, avînd o treabă care nu suferea amînare, prinţul îşi petrecu toată dimineaţa la Petersburg. Întorcîndu-se spre Pavlovsk cînd trecuse deja de ora patru după-amiază, se întîlni la gară cu Ivan Feodorovici. Acesta îl apucă iute de mînă, se uită în jur, parcă speriat, apoi îl trase în vagonul de clasa I, ca să călătorească împreună.

— În primul rînd, dragul meu prinţ, nu te supăra pe mine; dacă te-am necăjit cu ceva, uită. Aş fi trecut singur aseară pe la tine, dar n-am ştiut ce părere ar avea Lizaveta Prokofievna... Acasă la mine, pur şi simplu... e un iad, s-a instalat acolo un sfinx misterios, iar eu umblu aiurea, fără să înţeleg nimic. În ce mă priveşte, cred că, dintre noi toţi, eşti cel mai puţin vinovat, deşi multe s-au întîmplat datorită ţie. Vezi, prinţe, e plăcut să fii filantrop, dar nu prea mult. Poate ai şi simţit gustul acestei plăceri. Mie, desigur, îmi place bunătatea şi o respect pe Lizaveta Prokofievna, dar...

Generalul continuă mult timp în felul acesta, însă cuvintele lui erau uimitor de incoerente. Se vedea că era tulburat şi extrem de derutat de o situaţie pe care n-o înţelegea absolut deloc.

— Pentru mine nu există nici o îndoială că n-ai aici nici un amestec, se pronunţă el, în sfîrşit, mai clar. Dar nu ne mai vizita o vreme, te rog prieteneşte, măcar cît timp nu va bate vîntul din altă parte. Cît despre Evgheni Pavlovici, strigă el cu o însufleţire neobişnuită, totul e calomnie absurdă, cea mai mare dintre calomnii! E o defăimare, o intrigă, cineva doreşte să strice totul şi să ne facă să ne certăm. Vezi, prinţe, îţi şoptesc la ureche: între mine şi Evgheni Pavlovici încă nu s-a rostit nici o vorbă, pricepi? Nu sîntem legaţi prin nimic, însă această vorbă poate fi rostită şi chiar curînd, poate chiar foarte curînd! Deci, totul a fost cu scopul de a dăuna afacerii. Şi nu înţeleg de ce! E o femeie extraordinară, o femeie excentrică, mi-e atît de frică de ea, încît de-abia mai dorm. Şi ce echipaj, ce cai albi, doar e-un adevărat şic, doar e chiar ceea ce pe franţuzeşte se numeşte „chic“! Cine să-i fi dat toate astea? Zău, mi-am luat un păcat pe suflet, acum trei zile l-am bănuit pe Evgheni Pavlovici. Mi-am dat seama însă că e imposibil şi, dacă e imposibil, atunci ea de ce mai vrea să strice totul? Asta, asta-i întrebarea! Ca să şi-l păstreze pe Evgheni Pavlovici? Însă

îţi repet, pe crucea mea, că nu se cunosc şi că poliţele-s curată născocire! Şi cu cîtă impertinenţă îi strigă *tu*, ca să se-audă din celălalt capăt al străzii! E cel mai curat complot! Se înţelege că trebuie să respingem totul cu dispreţ şi să ne dublăm respectul faţă de Evgheni Pavlovici. Asta i-am spus-o şi Lizavetei Prokofievna. Acum îţi voi destăinui bănuiala mea cea mai intimă: sînt absolut convins că a făcut-o ca să se răzbune pe mine personal, ţii minte, pentru ce-a fost cîndva, deşi niciodată nu m-am făcut cu nimic vinovat faţă de ea. Roşesc numai cînd îmi amintesc. Acum uite că şi-a făcut apariţia, iar eu tocmai speram că a dispărut cu totul. Pe unde umblă acest Rogojin, ia spuneţi-mi, vă rog? Credeam că dumneaei e de mult doamna Rogojina.

Într-un cuvînt, omul era în mare derută. Aproape toată ora cît dură drumul vorbi singur, punea întrebări, tot el răspundea la ele, îi strîngea interlocutorului mîna şi îl convinse măcar de ceva: nici nu se gîndea să-l suspecteze cîtuşi de puţin pe prinţ. Acest lucru era important pentru el. Generalul termină cu o povestire despre unchiul lui Evgheni Pavlovici, şeful unei cancelarii din Petersburg – „la loc de frunte, şaptezeci de ani, viveur, gurmand şi îndeobşte un bătrînel cu apucături... Ha! Ha! Ştiu că a auzit de Nastasia Filippovna şi chiar a umblat după ea. Am trecut adineaori pe la el; nu primeşte, e bolnav, dar e bogat, bogat, are influenţă şi... să-i dea Dumnezeu mulţi ani cu sănătate, dar iarăşi toată averea îi va rămîne lui Evgheni Pavlovici... Da, da... însă mie îmi e totuşi frică! Nu înţeleg de ce, dar mi-e frică... Parcă ar pluti ceva în aer, precum un liliac, zboară năpasta şi mi-e frică, mi-e frică!“

Şi, în sfîrşit, de-abia în a treia zi, aşa cum am scris mai sus, a urmat împăcarea oficială a Epancinilor cu prinţul Lev Nikolaevici.

85 Bourdaloue, Louis (1632-1704), celebru predicator francez, iezuit. În original, numele este folosit mai degrabă pentru un joc de cuvinte: *burda* (rus.) înseamnă „poşircă“; este posibilă şi asocierea sonoră cu denumirea vinului de Bordeaux.

86 Expresie inexistentă în rusă ori în franceză, parodiind denumirile specialităţilor culinare franţuzeşti.

XII

Era ora şapte după-amiază; prinţul se pregătea să se ducă în parc. Deodată, Lizaveta Prokofievna intră la el pe terasă.

— *În primul rînd*, să nu îndrăzneşti să crezi, începu ea, că am venit la tine ca să-mi cer iertare. Prostii! Eşti vinovat pînă peste cap.

Prinţul tăcea.

— Eşti vinovat sau nu?

— La fel de vinovat ca şi dumneavoastră. De altfel, nici eu, nici dumneavoastră nu sîntem vinovaţi cu bună ştiinţă. Cu trei zile în urmă mă consideram vinovat, însă acum mi-am dat seama că nu sînt.

— Aşa deci! Bine; ascultă şi stai jos, pentru că eu n-am de gînd să stau în picioare.

Se aşezară amîndoi.

— *În al doilea rînd*: nici un cuvînt despre băieţandrii răutăcioşi! Stau şi vorbesc cu tine zece minute; am venit la tine ca să aflu ceva (tu, poate, te gîndeai la Dumnezeu ştie ce?) şi, dacă sufli măcar o vorbă despre băieţii aceia impertinenţi, mă ridic, plec şi o rup de tot cu tine.

— Bine, îi răspunse prinţul.

— Dă-mi voie să te întreb: ai binevoit să trimiţi, acum o lună sau o lună şi jumătate, cam prin săptămîna Paştelui, o scrisoare Aglaiei?

— I-am scris.

— Cu ce scop? Ce era în scrisoare? Arată-mi scrisoarea!

Ochii Lizavetei Prokofievna ardeau, mai că nu tremura de nerăbdare.

— Scrisoarea n-o am, spuse prinţul, grozav de uimit şi de intimidat. Dacă n-a rupt-o, trebuie să fie la Aglaia Ivanovna.

— Nu mai umbla cu şoalda! Ce i-ai scris?

— Nu umblu cu şoalda şi nu mi-e frică de nimic. Nu văd nici un motiv să nu-i fi scris...

— Taci! O să vorbeşti pe urmă. Ce era în scrisoare? De ce ai roşit?

Prinţul chibzui.

— Nu ştiu ce gînduri aveţi, Lizaveta Prokofievna. Văd numai că scrisoarea nu v-a făcut deloc plăcere. Fiţi de acord că aş putea refuza să răspund la această întrebare; dar, ca să vă arăt că nu mi-e frică pentru scrisoare şi nu regret că am scris-o şi nici nu roşesc cîtuşi de puţin din pricina ei (prinţul mai că nu se făcu de două ori şi mai roşu la faţă), vă voi reproduce scrisoarea, deoarece cred că o ştiu pe de rost.

Spunînd aceasta, prinţul îi reproduse scrisoarea aproape cuvînt cu cuvînt, cum o scrisese.

— Mare galimatias! Ce crezi că înseamnă prostiile astea? îl întrebă tăios Lizaveta Prokofievna, după ce ascultă conţinutul scrisorii cu o atenţie neobişnuită.

— Nici eu nu ştiu pe de-a-ntregul; ştiu că sentimentul meu a fost sincer. Acolo mi s-a întîmplat să am parte de momente de viaţă deplină şi speranţe extraordinare.

— Ce speranţe?

— E greu să vă explic, oricum nu erau speranţele la care, poate, dumneavoastră vă gîndiţi acum... ei, într-un cuvînt, speranţe de viitor şi bucurie că, poate, *acolo* nu sînt străin, nu sînt din altă ţară. Subit, a ajuns să-mi placă în patrie. Într-o dimineaţă cu soare am pus mîna pe condei şi i-am scris o scrisoare, de ce tocmai ei – nu ştiu. Dar cîteodată vrei să ai un prieten lîngă tine; şi eu, probabil, mi-am dorit un prieten... adăugă prinţul, după un moment de tăcere.

— Eşti cumva îndrăgostit de ea?

— N-nu... ca... ca unei surori i-am scris; am şi semnat ca fratele ei.

— Hm; cu intenţie; înţeleg.

— Mi-e foarte greu să vă răspund la întrebările astea, Lizaveta Prokofievna.

— Ştiu că ţi-e greu, dar pe mine nu mă priveşte deloc că ţi-e greu. Ascultă, spune-mi adevărul ca în faţa lui Dumnezeu: mă minţi sau nu mă minţi?

— Nu mint.

— Spui adevărul cînd zici că n-o iubeşti?

— Cred că e purul adevăr.

— Ia te uită la el: „cred“! Băiatul i-a transmis-o?

— L-am rugat pe Nikolai Ardalionovici...

— Pe băiat! Pe băiat! îl întrerupse cu frenezie Lizaveta Prokofievna. Habar n-am cine-i Nikolai Ardalionovici! E-un băiat!

— Nikolai Ardalionovici...

— Băiatul, îţi zic!

— Nu, nu băiatul, ci Nikolai Ardalionovici, îi răspunse, în sfîrşit, prinţul ferm, deşi destul de încet.

— Bine, scumpule, bine! Asta am să ţi-o pun la socoteală.

Timp de-un minut ea îşi potoli tulburarea şi îşi trase sufletul.

— Dar ce înseamnă „Cavalerul sărman“?

— Nu ştiu nimic; l-au scornit în absenţa mea; trebuie să fie o glumă.

— Îmi face plăcere să aflu aşa deodată! Numai că e oare posibil ca tu să-i fi stîrnit interesul? Doar cu gura ei te-a gratulat de „slut“ şi „idiot“.

— Asta aţi fi putut să nu mi-o spuneţi, observă prinţul cu reproş, aproape în şoaptă.

— Nu te supăra. Fata-i nesupusă, smintită, răzgîiată – dacă te îndrăgeşte, te ocărăşte în gura mare, îşi bate joc de tine pe faţă; şi eu tot aşa am fost. Numai, rogu-te, nu jubila, scumpule, nu-i a ta; nu vreau să cred aşa ceva şi niciodată nu va fi! Îţi spun ca să iei imediat măsuri. Ascultă, jură-mi că nu eşti însurat cu *aceea*.

— Lizaveta Petrovna, fiţi bună, ce spuneţi? zise prinţul şi mai că nu sări în sus de uimire.

— Păi n-a fost cît pe ce să te însori cu ea?

— A fost cît pe ce să mă însor, şopti prinţul şi îşi plecă ochii în pămînt.

— Atunci, dacă-i aşa, pe *ea* o iubeşti? Acum pentru *ea* ai venit? Pentru *aceea*?

— N-am venit aici ca să mă însor, îi răspunse prinţul.

— Ai ceva sfînt pe lume?

— Am.

— Jură-mi că n-ai venit ca să te însori cu *aceea*.

— Jur pe ce vreţi!

— Te cred; sărută-mă. În sfîrşit, am răsuflat uşurată; dar să ştii: Aglaia nu te iubeşte, ia măsuri, şi n-o să se mărite cu tine atîta timp cît mai trăiesc şi eu pe lume! Ai auzit?

— Am auzit.

Prinţul roşi într-un asemenea hal, încît nici nu se putea uita în ochii Lizavetei Prokofievna.

— Asta să-ţi intre în cap. Te-am aşteptat ca pe însăşi Providenţa (nu meritai tu asta!), udam noaptea perna cu lacrimile mele – nu după tine, scumpule, nu-ţi fă griji, am eu altă durere a mea, care-i veşnică şi mereu aceeaşi. Dar uite de ce te-am aşteptat cu atîta nerăbdare: încă mai cred că însuşi Dumnezeu mi te-a trimis ca prieten şi frate bun. N-am pe nimeni decît pe bătrîna Belokonskaia, dar ea e plecată acum şi, pe deasupra, din pricina bătrîneţii, a ajuns proastă ca oaia. Acum răspunde-mi simplu, cu *da* sau *nu*: ştii cu ce scop a strigat *aceea* din caleaşcă acum trei zile?

— Pe cuvînt de onoare că nu am fost implicat şi nu ştiu nimic!

— Gata, te cred! Acum am şi eu alte gînduri despre asta, dar chiar şi ieri, dimineaţa, îl credeam vinovat de toate pe Evgheni Pavlovici. Toată ziua de alaltăieri şi ieri dimineaţa l-am crezut vinovat. Acum, fireşte, nu pot să nu fiu de acord cu ei: este limpede că *aceea* şi-a bătut joc de el, ca de un

prost, nu ştiu de ce, pentru ce, cu ce scop (chiar şi asta dă de gîndit şi-i reprobabil!) –, dar Aglaia n-o să-i fie soţie lui Evgheni Pavlovici, asta ţi-o spun precis! Chiar dacă-i om bun, rămîne cum vreau eu. Aveam şi mai înainte îndoieli, dar acum am hotărît cu tărie: „Mai întîi puneţi-mă în sicriu, îngropaţi-mă în pămînt şi pe urmă n-aveţi decît să măritaţi fata!“ –, asta i-am spus-o azi, răspicat, lui Ivan Feodorovici. Vezi că am încredere în tine, vezi?

— Văd şi înţeleg.

Lizaveta Prokofievna îl sfredelea din ochi pe prinţ; poate că ţinea foarte mult să afle ce impresie îi lasă vestea cu privire la Evgheni Pavlovici.

— De Gavrila Ivolghin nu ştii nimic?

— Adică... ştiu multe.

— Ştiai sau nu că e în legătură cu Aglaia?

— N-am ştiut deloc, se miră şi chiar tresări prinţul. Cum, ziceţi că Gavrila Ardalionovici e în legătură cu Aglaia Ivanovna? Nu se poate!

— De foarte puţin timp. În privinţa asta soră-sa i-a bătătorit drumul toată iarna, precum şobolanul a lucrat.

— Nu cred, repetă prinţul ferm, după cîteva clipe de chibzuinţă şi tulburare. Dacă ar fi adevărat, aş fi aflat.

— Doar nu te aşteptai să vină la tine, să se-arunce la pieptul tău şi să-ţi destăinuiască totul printre lacrimi! Eh, nătăfleţule, nătăfleţule! Toţi te înşală, ca pe... ca pe... Şi nu ţi-e ruşine să ai încredere în el? Chiar nu vezi că te-a tras mereu pe sfoară?

— Ştiu prea bine că uneori mă înşală, rosti prinţul fără chef, cu jumătate de voce. Şi el ştie că eu ştiu... adăugă fără să termine ce avea de spus.

— Să ştii şi să ai încredere! Asta mai lipsea! De altminteri, de la tine nici nu mă puteam aştepta la altceva. Ce să mă mai mir? Doamne! Oare o mai fi existat vreodată un om ca tine? Ptiu! Dar ştii că Ganka acesta sau această Varia au pus-o în legătură cu Nastasia Filippovna?

— Pe cine? exclamă prinţul.

— Pe Aglaia.

— Nu cred. Aşa ceva nu se poate! Cu ce scop?

Sări de pe scaun.

— Nici eu nu cred, dar există dovezi. Fata-i nesupusă, fata-i fantastică, fata-i smintită. E o fată rea, rea, rea! De-o mie de ori o să repet că e rea! Acum toate mi-s ca Alexandra, curca aia plouată, însă pe asta am scăpat-o din frîu. Dar nici eu nu cred! Poate pentru că nu vreau să cred, adăugă ea ca pentru sine. De ce n-ai venit pe la noi? se răsuci ea din nou către prinţ. În toate aceste trei zile, de ce n-ai venit? îi strigă ea încă o dată,

nerăbdătoare.

Prinţul dădu să-i explice motivele sale, însă ea îi luă iarăşi vorba din gură.

— Toţi te ţin de prost şi te înşală! Ieri ai fost în oraş; pariez că te-ai pus în genunchi şi l-ai rugat pe nemernic să primească cele zece mii.

— Ba deloc, nici nu m-am gîndit. Nici măcar nu l-am văzut, ca să nu mai vorbim de faptul că nu e nemernic. Am primit o scrisoare de la el.

— Arată-mi-o!

Prinţul scoase din servietă o scrisoare şi i-o întinse Lizavetei Prokofievna. Iată ce conţinea scrisoarea:

> *„Stimate domn, eu, desigur, după părerea oamenilor, n-am nici cel mai mic drept să fiu orgolios. După părerea oamenilor, sînt prea neînsemnat pentru aşa ceva. Dar asta e după părerea oamenilor, nu a dumneavoastră. M-am convins prea bine că dumneavoastră, stimate domn, sînteţi, poate, mai bun decît alţii. Nu sînt de acord cu Doktorenko şi în această privinţă avem opinii diferite. N-o să primesc niciodată de la dumneavoastră nici o copeică, însă aţi ajutat-o pe mama mea şi pentru asta sînt obligat să vă fiu foarte recunoscător, deşi o fac din slăbiciune. În orice caz, acum am altă părere despre dumneavoastră şi am considerat că e de datoria mea să vă aduc la cunoştinţă acest lucru. Consider apoi că între noi nu pot exista relaţii de nici un fel. Antip Burdovski.*
>
> *P.S. Suma lipsă pînă la două sute de ruble vă va fi achitată cu siguranţă în decursul timpului.“*

— Ce brambureală! conchise Lizaveta Prokofievna, aruncîndu-i scrisoarea înapoi. Nici nu merita s-o citesc. De ce rîzi?

— Recunoaşteţi şi singură că v-a făcut plăcere s-o citiţi.

— Cum! Acest galimatias înţesat de vanitate! Păi nu vezi că s-au smintit cu toţii de trufie şi vanitate?

— Da, însă cel puţin şi-a recunoscut greşeala, s-a dezis de Doktorenko şi cu cît este mai vanitos, cu atît mai mult a fost atins în vanitatea lui. O, ce copil sînteţi, Lizaveta Prokofievna!

— Ce? Vrei să-ţi trag o scatoalcă pînă la urmă?

— Nu. Nu vreau deloc. Zic aşa pentru că vă bucuraţi de scrisoare, însă nu vreţi să recunoaşteţi. De ce vă jenaţi de sentimentele dumneavoastră? Aşa vi se întîmplă în toate.

— De-acum un pas să nu-ndrăzneşti să faci spre casa mea! strigă Lizaveta Prokofievna şi sări în picioare, făcîndu-se albă la faţă de furie. Să nu te mai văd în ochi niciodată!

— Iar peste trei zile o să veniţi şi o să mă chemaţi chiar dumneavoastră... Cum de nu vă e ruşine? Sînt cele mai frumoase sentimente pe care le aveţi, de ce vă jenaţi de ele? Doar în felul acesta vă chinuiţi singură.

— Mor şi tot nu te chem niciodată! O să-ţi uit pînă şi numele! L-am şi uitat!!

Dădu să se năpustească pe scări.

— Şi-aşa mi s-a interzis să vă vizitez! strigă prinţul în urma ei.

— Ce-e? Cine ţi-a interzis?

Întoarse capul într-o clipă, de parcă ar fi înţepat-o cineva cu acul. Prinţul ezită să răspundă; simţea că îl cam luase gura pe dinainte.

— Cine ţi-a interzis? strigă cu frenezie Lizaveta Prokofievna.

— Aglaia Ivanovna mi-a interzis...

— Cînd? Spu-ne odată!

— Azi-dimineaţă mi-a trimis vorbă ca nu cumva să îndrăznesc să trec pe la dumneavoastră.

— Ce ţi-a trimis? Prin cine ţi-a trimis? Prin băiat? El ţi-a transmis vorbele ei? strigă ea iarăşi.

— Am primit un bilet, spuse prinţul.

— Unde-i? Dă-mi-l! Imediat!

Prinţul chibzui cam un minut, totuşi scoase din buzunarul vestei un petic de hîrtie rupt neglijent, pe care scria:

> *„Prinţe Lev Nikolaevici! Dacă, după toate cele întîmplate, aveţi intenţia să mă uluiţi vizitîndu-ne casa, fiţi sigur că nu mă veţi găsi printre cei care se bucură...*
>
> *Aglaia Epancina.“*

Lizaveta Prokofievna stătu pe gînduri cam un minut; apoi se repezi deodată la prinţ, îl înşfăcă de mîini şi îl trase după ea.

— Chiar acum! Hai! Hai într-adins acum, în clipa asta! strigă ea, cuprinsă de o criză de tulburare neobişnuită şi nerăbdare.

— Dar mă expuneţi la...

— La ce? Nătăfleţ nevinovat ce eşti! Parcă nici n-ai fi bărbat! Ei, acum o să văd totul, cu ochii mei...

— Măcar lăsaţi-mă să-mi iau pălăria...

— Uite-aici pălăria ta mizerabilă, hai! N-ai putut să-ţi alegi măcar un model mai de bun-gust!... A făcut-o... ţi-a scris după cele întîmplate... la

mînie, bîiguia Lizaveta Prokofievna, tîrîndu-l pe prinţ după ea. Mai adineaori ţi-am luat apărarea, am spus cu voce tare că eşti prost dacă nu vii... altfel nu ţi-ar fi scris biletul ăsta nătîng! O scrisoare indecentă! Indecentă pentru o fată distinsă, bine educată, deşteaptă, deşteaptă... Hm! continuă ea. Sînt sigură că îi era ciudă că nu te arăţi, numai că nu şi-a dat seama că nu-i poţi scrie aşa unui idiot, care-ţi ia cuvintele de bune, cum s-a şi întîmplat. De ce tragi cu urechea? strigă ea, dîndu-şi seama că a luat-o gura pe dinainte. Are nevoie de-un măscărici ca tine, de mult n-a mai văzut, iată de ce te roagă să nu vii! Şi mă bucur, mă bucur că acuşi o să ajungi în gura ei. O meriţi. Şi se pricepe să ia oamenii peste picior, ah, ce bine se pricepe!...

PARTEA a III-a

I

Clipă de clipă auzim lamentaţii că la noi nu există oameni cu simţ practic; că oameni politici, de exemplu, avem mulţi; şi generali sînt mulţi; administratori de orice fel, oricît ar trebui, acum putem găsi pentru orice domeniu – dar practicieni nu avem. Cel puţin toţi se plîng că nu avem. Chiar, se zice, nici personal de deservire ca lumea nu avem pe unele sectoare ale transportului feroviar; se zice că e pur şi simplu imposibil să găseşti o conducere acceptabilă pentru cine ştie ce companie de navigaţie. Mereu auzi că pe un tronson de cale ferată de-abia dată în exploatare s-au ciocnit ori s-au prăbuşit de pe pod nişte vagoane; într-alt loc, cică, după cum scriu gazetele, un tren era cît pe ce să rămînă blocat toată iarna în mijlocul cîmpului înzăpezit; drumul trebuia să dureze cinci ore, însă călătorii au rămas cinci zile înconjuraţi de troiene. În altă parte, se povesteşte, mai multe mii de puduri de marfă putrezesc în acelaşi loc cîte două şi cîte trei luni la rînd în aşteptarea expedierii, iar altundeva, cică (de fapt, nici nu-mi vine a crede) un administrator, adică un supraveghetor, i-a administrat cîteva peste bot unui negustor care-l bătea la cap să-i expedieze mărfurile, ba încă şi-a mai şi explicat iniţiativa administrativă prin faptul că „s-a înfierbîntat". S-ar părea că atîtea instituţii sînt în serviciul statului, încît ţi-e şi frică să te gîndeşti; toţi au avut şi au un serviciu, toţi au intenţia să capete un serviciu – atunci cum se face că, după cum se pare, nu poţi încropi, dintr-un asemenea material, o administraţie decentă pentru o companie de navigaţie pe acţiuni?

Uneori la asta ţi se oferă o explicaţie extrem de simplă, atît de simplă încît nici nu-ţi vine s-o crezi. Ce-i drept, se spune că la noi toţi au avut sau au slujbe şi că, uite, sînt de-acum două sute de ani de cînd ţine această situaţie, impusă de un model german, care nu e dintre cele mai bune, că deprinderea se perpetuează de la străbunici la strănepoţi, însă funcţionarii sînt oamenii cei mai lipsiţi de simţ practic şi s-a ajuns pînă acolo încît, pînă nu demult, chiar printre funcţionari, lipsa contactului cu realitatea şi insuficienţa cunoştinţelor practice mai că nu erau considerate înalte virtuţi şi cea mai bună recomandare. Totuşi, degeaba am deschis discuţia despre funcţionari; de fapt, doream să vorbim despre oamenii practici. Nu mai încape îndoială că timiditatea şi lipsa deplină a iniţiativei

au fost întotdeauna considerate, la noi, drept principalul şi cel mai bun atribut al omului practic; chiar şi acum mai există această părere. Dar de ce să ne acuzăm numai pe noi înşine (fireşte, dacă această opinie o luăm drept acuzaţie)? Pretutindeni, în toată lumea, de la începutul veacului, lipsa de originalitate a fost considerată cea dintîi calitate şi cea mai bună recomandare pentru un om priceput, serios şi practic, şi cel puţin nouăzeci de oameni dintr-o sută (şi asta-i cifra cea mai mică) au avut întotdeauna această convingere, în timp ce de-abia unul dintr-o sută a văzut mereu şi vede altfel lucrurile.

Aproape întotdeauna, la începutul carierei lor (şi adesea chiar la sfîrşitul acesteia), inventatorii şi geniile n-au fost consideraţi de către societate decît nişte proşti, iar aceasta este observaţia cea mai de rutină, prea bine cunoscută tuturor. Dacă, de pildă, în decurs de zece ani toţi şi-au cărat banii la casele de amanet şi au dus acolo miliarde cu dobîndă de patru la sută, atunci, fireşte, cînd casele de amanet au dispărut şi toţi au rămas la discreţia propriei lor iniţiative, cele mai multe dintre milioanele respective trebuiau să se topească negreşit în vînzoleala febrilă a societăţilor pe acţiuni şi în mîinile pungaşilor, iar toate acestea le reclamau chiar onestitatea şi cuminţenia. Chiar cuminţenia; dacă sfiala cuminte şi lipsa onestă de originalitate au reprezentat la noi, după cum era încredinţată toată lumea, calitatea inalienabilă a oricărui om priceput şi cumsecade, atunci ar fi fost cumva necinstit şi necuviincios să te schimbi atît de subit. Bunăoară, care mamă ce-şi iubeşte cu tandreţe copilul nu s-ar speria şi nu s-ar îmbolnăvi de frică, dacă fiul sau fiica ei ar călca un pic pe-alături? „Nu, mai bine să fie fericit şi să trăiască în belşug şi fără originalitate“, se gîndeşte oricare mamă, legănîndu-şi copilul. Iar doicile noastre, de cînd e lumea lume, legănînd pruncii, le şoptesc şi le cîntă: „În aur o să te-mbraci, general o să te faci!“[87] Deci, pînă şi pentru doicile noastre gradul de general era culmea reuşitei ruse şi, prin urmare, era cel mai popular ideal naţional al fericirii tihnite, sublime. Şi într-adevăr: la noi dîndu-şi examenul cu rezultate modeste şi văzîndu-şi de serviciu treizeci şi cinci de ani, cine nu putea ajunge, în cele din urmă, general, agonisind o anumită sumă de bani la muntele de pietate? Astfel, rusul, aproape fără efort, ajungea în cele din urmă la renumele de om priceput şi practic. De fapt, la noi general nu putea ajunge numai omul original, cu alte cuvinte, cel agitat. Poate că va fi existînd aici o oarecare confuzie; dar, vorbind în linii mari, se pare că aşa stau lucrurile şi că societatea noastră a fost întru totul nepărtinitoare definindu-şi idealul de om practic. Cu toate acestea, ne-am cam luat, totuşi, cu vorba; de fapt, n-am dorit decît să rostim cîteva cuvinte lămuritoare, cu privire la familia Epancin, pe care o cunoaştem deja. Aceste persoane sau

cel puţin cei mai lucizi membri ai acestei familii au suferit mereu din pricina unei calităţi aproape generale a familiei, calitate de-a dreptul opusă virtuţilor pe care le-am analizat mai sus. Neînţelegînd deplin situaţia (pentru că e dificil de înţeles), bănuiau totuşi uneori că în familia lor ceva parcă n-ar fi ca la toată lumea. La alţii totul mergea strună, la ei – cu opinteli; toţi îşi văd de drumul lor, ei calcă în fiecare clipă pe alături. Toţi dau mereu dovadă de timiditate cuviincioasă, ei – nu. Ce-i drept, Lizaveta Prokofievna se speria chiar prea des, însă nu era totuşi vorba de acea cuviincioasă sfială mondenă după care tînjeau. De altminteri, se prea poate ca numai Lizaveta Prokofievna să fi fost îngrijorată: fetele erau încă tinere, deşi foarte perspicace şi ironice, iar generalul, cu toate că era şi el perspicace (cu destule eforturi, fireşte), în cazurile dificile nu spunea decît: *hm!* şi în cele din urmă îşi punea toate speranţele în Lizaveta Prokofievna. Deci, tot ea purta responsabilitatea. Şi nu s-ar fi putut zice, bunăoară, că această familie s-ar fi remarcat printr-o iniţiativă personală sau ar fi călcat pe alături dintr-o atracţie conştientă spre originalitate, ceea ce chiar ar fi fost indecent cu totul. O, nu! Cu adevărat, nimic din toate acestea nu exista, adică nu aveau nici un scop stabilit cu bună ştiinţă, însă pînă la urmă rezulta că familia Epancin, deşi foarte respectabilă, era întrucîtva altfel decît ar fi trebuit să fie toate familiile onorabile. În ultimul timp, Lizaveta Prokofievna ajunsese să considere că de vină erau numai ea şi „nenorocitul“ ei caracter, din care pricină suferea şi mai mult. Clipă de clipă se ocăra singură zicîndu-şi „fiinţă proastă, indecentă şi ciudată“, o chinuia anxietatea, se pierdea permanent cu firea, nu găsea ieşirea din cîte o stare de lucruri din cele mai obişnuite şi exagera clipă de clipă orice pacoste.

Însă, de la începutul povestirii noastre am amintit că Lizaveta Prokofievna se bucura de respectul real al tuturor. Pînă şi generalul Ivan Feodorovici, persoană de origine obscură, era primit pretutindeni şi nu încape îndoială că se bucura de stima tuturor. Respectul şi-l merita, în primul rînd, ca om bogat şi „nu cel din urmă“ şi, în al doilea rînd, ca ins întru totul corect, deşi mărginit. Însă o anumită mărginire a minţii este, se pare, calitatea aproape necesară dacă nu a oricărui om activ, atunci măcar a oricărei persoane puse pe agoniseală serioasă de bani. În sfîrşit, generalul avea maniere corecte, era modest, se pricepea să tacă şi în acelaşi timp să nu se lase călcat pe bătătură – şi asta nu în virtutea faptului că era general, ci în calitatea lui de om cinstit şi distins. Cel mai important era că avea protectori sus-puşi. În ceea ce-o priveşte pe Lizaveta Prokofievna, ea, după cum am şi explicat mai sus, se trăgea dintr-o familie bună, deşi la noi familia nu prea e văzută cu ochi buni dacă nu există şi relaţiile necesare. Dar ea ajunse, pînă la urmă, să aibă şi relaţii; era stimată şi îndrăgită de nişte persoane atît de

importante, încît, în consecinţă, toţi trebuiau s-o stimeze şi să-i deschidă uşile. Fără îndoială, suferinţele ei din sînul familiei nu aveau nici un temei, provocate fiind de o cauză insignifiantă şi ridicol de exagerată: dar, dacă ai un neg pe nas sau în frunte, ţi se pare mereu că oamenii nu mai au altceva de făcut pe lume decît să-ţi privească negul, să rîdă de el şi să te blameze, chiar dacă tu ai fi cel care a descoperit America. Neîndoielnic e şi că, în societate, Lizaveta Prokofievna era într-adevăr considerată drept o persoană „ciudată"; însă nu mai încape vorbă că era respectată; iar Lizaveta Prokofievna, la urma urmei, ajunsese să nu mai creadă că se bucură de respect – şi tocmai aceasta era toată pacostea. Privindu-şi fiicele, era chinuită de teama că le dăunează în carieră, că are o fire ridicolă, indecentă şi insuportabilă; bineînţeles, îşi învinuia de asta şi fiicele, şi pe Ivan Feodorovici şi se certa zile întregi cu ei, iubindu-i în acelaşi timp pînă la uitare de sine şi aproape cu patimă.

Cel mai mult o chinuia temerea că şi fetele ei devin la fel de „ciudate" ca ea şi că pe lume nu mai există şi nu mai pot exista fete de felul lor. „Cresc nişte nihiliste şi gata!" îşi spunea ea în fiecare clipă. În ultimul an şi mai ales în ultimul timp, acest gînd trist începuse să se înrădăcineze tot mai adînc în sufletul ei. „În primul rînd, de ce nu se mărită?" se întreba ea mereu. „Ca s-o chinuie pe mama lor, în asta văd ele scopul vieţii şi asta, cu siguranţă, provine de la noile idei, de la afurisita de problemă feminină! Parcă acum o jumătate de an Aglaiei nu i-a trecut prin cap să-şi reteze părul ei splendid? (Doamne, la timpul meu n-am avut un păr aşa de frumos!) Doar şi pusese mîna pe foarfece, doar numai îngenunchind am înduplecat-o să renunţe!... Bine, să zicem că a făcut-o din răutate, ca să-şi chinuie mama, pentru că fătuca e rea, nesupusă, răzgîiată, dar, mai ales, rea, rea, rea! Însă parcă grăsana de Alexandra nu ţinea şi ea morţiş să-şi taie pletele, dar de data asta nu din răutate, nu dintr-un capriciu, ci sincer, ca o proastă, pe care tot Aglaia o convinsese că fără păr va dormi mai bine şi nu o va durea capul? Şi de cinci ani încoace, cîţi, cîţi, cîţi pretendenţi n-au avut? Şi doar erau oameni buni, chiar oameni foarte buni s-au întîmplat să fie! Ce mai aşteaptă, de ce nu se mărită? Numai ca să-i facă mamei lor în necaz! Alt motiv nu mai au! Nici unul! Nici unul!"

În sfîrşit, parcă răsărise soarele şi pentru inima ei de mamă; măcar una dintre fiice, Adelaida, va fi la casa ei. „Măcar de una mă descotorosesc", spunea Lizaveta Prokofievna, cînd era nevoită să o spună cu voce tare (în sinea ei se exprima incomparabil mai tandru). Şi ce frumos şi cuviincios s-a făcut toată treaba; chiar şi lumea bună a început să vorbească cu respect. Prinţul e om cu faimă, cu avere, un tînăr frumos, care pe deasupra i-a căzut şi ei la inimă – ce şi-ar mai putea dori? Dar pentru

Adelaida şi înainte se temuse mai puţin decît pentru celelalte fiice, deşi înclinaţiile ei artistice tare-i mai tulburau Lizavetei Prokofievna inima mereu plină de îndoieli. „În schimb, e veselă din fire şi foarte chibzuită, deci fătuca n-o să se prăpădească“, se consolă ea în cele din urmă. Pentru Aglaia se temea cel mai mult. Pentru că tot veni vorba, cu privire la cea mai mare, Alexandra, Lizaveta Prokofievna nu ştia nici ea ce să facă: să se teamă pentru ea sau nu? Ba, i se părea că „s-a zis cu fătuca“; are de-acum douăzeci şi cinci de ani, deci rămîne fată bătrînă. Şi „e atît de frumoasă!...“ Lizaveta Prokofievna chiar plîngea pentru ea noaptea, tocmai în nopţile cînd Alexandra Ivanovna dormea cît se poate de liniştită. „Ce să fie cu ea, e nihilistă sau doar o proastă?“ Că nu era o proastă, trebuie s-o spunem, Lizaveta Prokofievna nu se îndoia cîtuşi de puţin: respecta extrem de mult modul cum judeca Adelaida Ivanovna şi îi plăcea să se sfătuiască cu ea. Dar că-i o „curcă plouată“ – în privinţa asta nu mai încăpea îndoială: „e-atît de molîie, încît nici n-o poţi face să se trezească! De altfel, nici «curcile plouate» nu-s molîi– ptiu! M-am zăpăcit de tot cu ele!“ Lizaveta Prokofievna avea un fel de inexplicabilă simpatie compătimitoare pentru Alexandra Ivanovna, mai multă chiar decît pentru Aglaia, care era idolul ei. Şi ieşirile pline de venin (prin care se manifestau, cel mai adesea, grija şi simpatia ei de mamă), nodurile în papură, porecla de „curcă plouată“ nu reuşeau decît s-o amuze pe Alexandra. Se ajungea pînă acolo că lucrurile cele mai de nimic o supărau teribil pe Lizaveta Prokofievna şi o făceau să-şi iasă din sărite. De pildă, Alexandrei Ivanovna îi plăcea să doarmă mult şi de obicei avea multe vise; însă toate visele ei se distingeau printr-un fel de neobişnuită superficialitate şi inocenţă, potrivite unui copil de şapte ani; aşa că pînă şi această inocenţă a viselor, cine ştie de ce, a început s-o irite pe mama ei. Odată, Alexandra Ivanovna a văzut în vis nouă curci şi din această pricină s-a ajuns la o ceartă făţişă între ele; de ce? – ar fi şi greu de explicat. O dată, numai o singură dată, a avut norocul să viseze ceva oarecum original: a văzut un călugăr, singur, într-o cameră întunecoasă, în care nimeni nu avea curajul să intre. Visul i-a fost imediat relatat solemn Lizavetei Prokofievna de cele două surori, care rîdeau cu hohote; dar mama lor s-a supărat foarte tare şi a spus că toate trei sînt nişte proaste. „Hm! E tare molîie, cu adevărat o «curcă plouată», nimic n-o mişcă, dar tînjeşte şi cîteodată se uită cu tristeţe la mine! De ce-i amărîtă, de ce?“ Uneori îi punea această întrebare lui Ivan Feodorovici, după cum îi era obiceiul, isteric, ameninţător, aşteptînd un răspuns rapid. Ivan Feodorovici făcea: „hm!“, se încrunta, strîngea din umeri şi, în fine, îşi dădea cu părerea, desfăcîndu-şi braţele:

— Are nevoie de bărbat!

— Să nu-i dea Domnul unul ca tine, Ivan Feodorovici, exploda în cele din urmă, ca o bombă, Lizaveta Prokofievna. Nu unul ca tine, Ivan Feodorovici, cu judecata şi verdictele tale; nu grobian, nu grosolan ca tine, Ivan Feodorovici...

Imediat, Ivan Feodorovici scăpa cu fuga, iar Lizaveta Prokofievna se potolea după răbufnirea ei. Fireşte, în seara aceleiaşi zile, inevitabil, devenea neobişnuit de atentă, calmă, blîndă şi respectuoasă cu Ivan Feodorovici, cu „grobianul ei grosolan“, cu bunul şi simpaticul, iubitul ei Ivan Feodorovici, pentru că l-a iubit toată viaţa şi chiar fusese îndrăgostită de Ivan Feodorovici al ei, lucru pe care îl ştia foarte bine şi Ivan Feodorovici şi, pentru asta, o stima infinit de mult pe Lizaveta Prokofievna a lui.

Însă principalul şi permanentul ei chin era Aglaia.

„E întocmai, întocmai ca mine, îmi seamănă leit, îşi zicea Lizaveta Prokofievna în sinea ei. E un drăcuşor neascultător, ticălos! Nihilistă, nebună, rea, rea, rea! O, Doamne, cît de nefericită va fi!“

Însă, cum am mai spus, soarele răsărit părea să atenueze şi să însenineze totul pentru o clipă. De aproape o lună Lizaveta Prokofievna parcă se descotorosise pe deplin de toate frămîntările cu prilejul apropiatei nunţi a Adelaidei, iar în înalta societate începuse să se vorbească şi despre Aglaia, care în ultimul timp se purtase excelent pretutindeni, cu măsură, inteligent, triumfător, puţin cam prea mîndru, dar mîndria îi şade atît de bine! Fusese atît de tandră, atît de prietenoasă o lună întreagă cu mama ei! („Ce-i drept, în ce-l priveşte pe Evgheni Pavlovici trebuie să fiu cu ochii în patru încă, să-mi dau seama în ce ape se scaldă şi parcă nici Aglaia nu-l agreează mai mult decît pe alţii!“) Totuşi, devenise subit o fată admirabilă – şi ce frumoasă e, Doamne, ce frumoasă e, din zi în zi tot mai frumoasă! Şi uite...

Şi uite că, de îndată ce şi-a făcut apariţia acest ticălos de prinţişor, acest idiot de tot nimicul, s-au tulburat iarăşi apele, iar s-a întors casa cu fundul în sus!

Totuşi, ce s-o fi întîmplat?

Pentru alţii, cu siguranţă nimic. Dar tocmai prin asta era remarcabilă Lizaveta Prokofievna: în combinaţia şi încurcătura celor mai obişnuite lucruri, prin îngrijorarea care o stăţînea tot timpul, reuşea întotdeauna să descopere ceva care o speria de moarte, care-i insufla spaima cea mai anxioasă, cea mai inexplicabilă şi, deci, cea mai grea. Acum nici n-ar fi putut fi altfel, de vreme ce, din tot talmeş-balmeşul de îngrijorări ridicole şi neîntemeiate, începuse cu adevărat să iasă la lumină ceva pare-se important, ceva care parcă într-adevăr merita toate temerile, îndoielile şi

suspiciunile.

„Şi cum de-a îndrăznit, cum de-a îndrăznit cineva să-mi scrie scrisoarea anonimă despre *creatura* aceea, care, cică, ar fi în legătură cu Aglaia? se gîndea Lizaveta Prokofievna pe drum, trăgîndu-l după ea pe prinţ, şi mai apoi ajunşi acasă, cînd îl invită să se aşeze la masa rotundă, împrejurul căreia era adunată întreaga familie. Cum de-a îndrăznit să se gîndească la una ca asta? Păi aş fi murit de ruşine dacă aş fi crezut cîtuşi de puţin sau dacă i-aş fi arătat Aglaiei scrisoarea! Ce batjocură pe capul nostru, al Epancinilor! Şi totul, totul din cauza lui Ivan Feodorovici, din cauza dumitale, Ivan Feodorovici! Ah, de ce nu ne-am mutat la Elaghin; doar ţi-am spus să mergem la Elaghin! Poate că Varka o fi scris scrisoarea, mai ştiu eu, sau poate... de toate, de toate e vinovat Ivan Feodorovici! Lui i-a jucat festa *creatura* asta, în amintirea relaţiilor de altădată, ca să-l scoată de prost ca şi atunci, cînd îşi rîdea de el ca de un prost, îl ducea de nas iar el îi dăruia perle... Dar pînă la urmă toţi sîntem implicaţi, fiicele dumitale sînt totuşi compromise, Ivan Feodorovici, fetele, domnişoarele din cea mai înaltă societate, bune de măritiş, ele au fost aici, aici au stat, au auzit totul, şi în istoria cu băieţandrii sînt amestecate, bucură-te, ai fost şi tu aici şi ai ascultat! Pentru asta, n-o să-l iert, n-o să-l iert pe prinţişor, niciodată n-o să-l iert! Şi de ce Aglaia, de trei zile, o ţine numai într-o isterie, de ce era cît pe ce să se certe cu surorile, chiar şi cu Alexandra, căreia îi săruta întotdeauna mîinile şi o respecta ca pe maică-sa? De ce, de trei zile, ne dă bătăi de cap? Ce să caute aici Gavrila Ivolghin? De ce ieri şi astăzi s-a apucat să-l laude pe Gavrila Ivolghin şi a izbucnit în plîns? De ce blestematul de «cavaler sărman» e pomenit în scrisoarea anonimă, în timp ce scrisoarea prinţului nici măcar surorilor nu le-a arătat-o? Şi de ce... la ce bun, la ce bun, ca o pisică smintită, am dat fuga la el şi l-am adus aici? Doamne, mi-am pierdut minţile, mare boroboaţă am făcut! Să vorbeşti cu un tînăr despre secretele fiicei tale, ba încă despre nişte secrete care mai că nu-l privesc personal! Doamne, măcar bine că-i idiot şi... şi... prieten al casei noastre! Dar oare-i posibil ca Aglaia să fie încîntată de pocitania asta? Doamne, bat cîmpii! Ptiu! Sîntem originali... ar trebui să fim puşi în vitrine de sticlă, eu prima, şi să fim arătaţi oamenilor cu zece copeici intrarea. Asta n-o să ţi-o iert, Ivan Feodorovici, niciodată n-o să ţi-o iert! Şi acum, mă rog, ea de ce nu-l ia la refec? A promis că-l ia şi uite că nu-l ia! Da, da, face ochii mari la el, tace, nu pleacă, stă aici, şi doar cu gura ei i-a poruncit să nu vină... El şade şi-i palid tot la faţă. Şi blestematul de Evgheni Pavlovici a pus stăpînire pe conversaţie! Uite-l cum turuie, nu te lasă să sufli un cuvinţel. Acum aş afla totul, numai dacă aş putea aduce vorba...“

Într-adevăr, prinţul stătea la masa rotundă palid, părînd cuprins în

acelaşi timp de o spaimă excesivă şi, din cînd în cînd, preţ de cîteva clipe, de o încîntare pe care nici el n-o înţelegea, dar care îi copleşea sufletul. O, ce frică îi era să se uite în colţul de unde îl priveau insistent cei doi ochi negri, atît de binecunoscuţi, şi, în acelaşi timp, tremura de fericire că e iarăşi aici, printre ei, că va auzi vocea ei ştiută – după toate cîte i le-a scris. „Doamne, va spune ceva acum!“ El nu rostise încă nici un cuvînt şi asculta încordat „dezlănţuirea“ lui Evgheni Pavlovici, căruia arareori i se întîmpla să fie într-o asemenea stare de mulţumire sufletească şi emoţie ca acum, în seara aceasta. Prinţul îl asculta şi mult timp nu putu pricepe nici un cuvînt. Cu excepţia lui Ivan Feodorovici, care încă nu se întorsese de la Petersburg, toţi erau prezenţi. Venise şi prinţul Ş. Se pare că, înainte de ora ceaiului, aveau de gînd să meargă să asculte muzică în parc. Conversaţia de acum se înfiripase, probabil, înainte de apariţia prinţului. Curînd păşi pe terasă Kolea, care venise pe neaşteptate de cine ştie unde. „Deci, continuă să fie primit aici“, se gîndi prinţul în sinea lui.

Casa de vară a Epancinilor era o vilă luxoasă, clădită în stilul unei colibe elveţiene, decorată din toate părţile cu flori şi frunziş. O înconjura o grădină de flori, mică, dar frumoasă. Toţi stăteau pe terasă, cum stătuseră şi la prinţ; numai că terasa era mai spaţioasă şi mai elegantă.

Subiectul conversaţiei înfiripate părea să nu fie pe placul multora; discuţia, după toate probabilităţile, începuse din pricina unei polemici febrile şi, desigur, toţi ar fi vrut să vorbească altceva, însă Evgheni Pavlovici părea să insiste tocmai din această pricină, neţinînd cont de impresia pe care o provoca; sosirea prinţului parcă îl întărîtase şi mai mult. Lizaveta Prokofievna se încrunta, deşi nu înţelegea chiar totul. Aglaia, care şedea deoparte, aproape în colţ, nu pleca, asculta şi tăcea cu încăpăţînare.

— Daţi-mi voie, polemiza cu înflăcărare Evgheni Pavlovici, nu am nimic de zis împotriva liberalismului. Liberalismul nu este un păcat; este componenta necesară a unui întreg, care, fără el, se descompune sau moare; liberalismul are acelaşi drept la existenţă ca şi conservatorismul cel mai cuminte; însă eu combat liberalismul rus şi repet că îl combat numai pentru că liberalul rus nu este liberal *rus*, ci liberal *nerus*. Arătaţi-mi un liberal rus şi mă sărut cu el în faţa dumneavoastră.

— Numai dacă o să vrea el să te sărute pe dumneata, spune Alexandra Ivanovna, neobişnuit de surescitată. Chiar şi obrajii îi erau mai îmbujoraţi decît de obicei.

„Uite-aşa, se gîndi în sinea ei Lizaveta Prokofievna, ba doarme de n-o mai poţi trezi, ba se ridică din pat o dată în an şi-ţi trînteşte nişte vorbe de te lasă cu gura căscată.“

Prinţul observă în treacăt că Alexandrei Ivanovna, se pare, nu-i

plăcea deloc că Evgheni Pavlovici vorbeşte prea vesel, că vorbeşte despre o temă serioasă şi parcă se însufleţeşte, dar în acelaşi timp parcă o ia în glumă.

— Am afirmat aici, prinţe, chiar înaintea venirii dumneavoastră, continuă Evgheni Pavlovici, că pînă acum liberalii noştri au provenit numai din două pături sociale, din foştii moşieri (o clasă desfiinţată) şi din seminarişti. Şi întrucît ambele categorii s-au transformat, în cele din urmă, în caste perfecte, în ceva absolut izolat de naţiune, izolare care s-a amplificat cu timpul, din generaţie în generaţie, rezultă, prin urmare, că tot ce au făcut şi fac ele a fost şi este ceva absolut nenaţional...

— Cum? Deci tot ce s-a făcut nu este rusesc? îi replică prinţul Ş.

— Nu e naţional; deşi s-a făcut ruseşte, nu e naţional; nici liberalii noştri nu-s ruşi, nici conservatorii noştri nu-s ruşi, nimeni... Şi puteţi fi siguri că naţiunea nu va recunoaşte nimic din ce au făcut moşierii şi seminariştii, nici acum, nici mai tîrziu.

— Na-ţi-o bună! Cum poţi susţine un asemenea paradox, dacă o faci în serios? Nu pot permite asemenea extravaganţă la adresa moşierului rus; şi dumneata eşti moşier rus, îi replică înflăcărat prinţul Ş.

— Păi nu mă refer la moşierul rus în sensul în care îl iei dumneata. Categoria e respectabilă, măcar prin faptul că şi eu îi aparţin; mai ales acum, după ce şi-a încetat existenţa...

— Oare nici în literatură n-a existat nimic naţional? îl întrerupse Alexandra Ivanovna.

— Nu sînt specialist în literatură, dar, după părerea mea, nici literatura rusă nu-i rusă, poate cu excepţia lui Lermontov, Puşkin şi Gogol.

— În primul rînd, nu-i puţin şi, în al doilea rînd, unul era din popor, iar ceilalţi doi – moşieri! rîse Adelaida.

— Chiar aşa-i, dar nu jubilaţi. Întrucît, dintre toţi scriitorii ruşi, numai aceştia trei au reuşit să spună pînă acum fiecăruia dintre noi un ceva *al lor, al lor* propriu, neîmprumutat de la nimeni, ei au devenit imediat naţionali. Dacă cineva dintre ruşi va spune, va scrie sau va face un ceva *al lui*, ceva care să provină din el, neîmprumutat de la nimeni, va deveni inevitabil naţional, chiar dacă ar vorbi prost ruseşte. Asta-i o axiomă pentru mine. Dar nu cu liberalii am început discuţia, ci cu socialiştii, de la ei am ajuns aici; deci, afirm că nu avem nici un socialist rus; nu avem, nici nu am avut, pentru că toţi socialiştii noştri sînt şi ei din rîndurile moşierilor sau ale seminariştilor. Toţi socialiştii noştri înveteraţi, care se afişează, atît cei de aici, cît şi cei din străinătate, nu sînt decît nişte liberali din rîndurile moşierilor de pe vremea regimului iobăgist. De ce rîdeţi? Daţi-mi cărţile lor, daţi-mi doctrinele lor, memoriile lor şi eu, fără să fiu critic literar, vă promit

că voi scrie critica literară cea mai convingătoare, în care voi demonstra clar ca lumina zilei că fiecare pagină din cărţile, broşurile şi memoriile lor e scrisă în primul rînd de un fost moşier rus. Duşmănia, ura, inteligenţa lor sînt de moşieri (chiar înainte de Famusov!); încîntarea, lacrimile lor, poate, sînt lacrimi adevărate, sincere – dar sînt de moşieri! De moşieri sau de seminarişti... Iar rîdeţi; şi dumneavoastră rîdeţi, prinţe? Nici dumneavoastră nu sînteţi de acord?

Într-adevăr, toţi rîdeau, zîmbise şi prinţul.

— Încă n-aş putea spune de-a dreptul dacă sînt sau nu de acord, rosti prinţul, încetînd brusc să zîmbească şi tresărind ca un şcolar prins cu o boroboaţă, dar vă încredinţez că vă ascult cu deosebită plăcere...

Vorbind astfel, mai că nu se sufoca şi fruntea chiar i se acoperi cu broboane reci de sudoare. Erau primele cuvinte pe care le rostise de cînd stătea aici. Dădu să se uite împrejur, dar nu îndrăzni; Evgheni Pavlovici îi sesiză gestul şi surîse.

— Domnilor, vă voi da un argument, continuă el pe acelaşi ton, adică parcă neobişnuit de pasionat, însufleţit şi în acelaşi timp parcă rîzînd, poate chiar de propriile lui cuvinte, un argument, o observaţie, a cărei descoperire am onoarea să mi-o arog şi chiar să mi-o atribui numai mie; cel puţin, pînă acum despre aşa ceva nu s-a mai vorbit şi nu s-a mai scris nicăieri. În acest argument se exprimă întreaga esenţă a liberalismului rus de felul celui despre care vă vorbesc. În primul rînd, vorbind la modul general, ce este liberalismul, dacă nu o ofensivă (raţională sau eronată – asta-i altă problemă) asupra ordinii de lucruri existentă? Nu-i aşa? Ei bine, argumentul meu constă tocmai în faptul că liberalismul nu este o ofensivă asupra stărilor existente de lucruri, ci o ofensivă chiar împotriva esenţei lucrurilor noastre, a lucrurilor înseşi, nu doar împotriva ordinii, nu împotriva rînduielilor, ci chiar a Rusiei. Liberalul meu a ajuns atît de departe, încît neagă Rusia, adică îşi urăşte şi îşi bate propria mamă. Fiecare realitate rusă nenorocită şi ghinionistă îi provoacă rîsul şi aproape că-l entuziasmează. Urăşte obiceiurile poporului, istoria rusă, totul. Dacă există pentru el vreo justificare, aceasta nu poate fi decît că nu are ce face şi ura sa pentru Rusia o ia drept liberalismul cel mai fecund (o, veţi întîlni frecvent la noi cîte un liberal aplaudat de toţi ceilalţi şi care, poate, nu-i în realitate decît cel mai neghiob, cel mai obtuz şi mai periculos conservator, lucru pe care nici măcar el nu-l ştie!). În vremuri nu prea îndepărtate, unii liberali ai noştri mai că nu luau această ură faţă de Rusia drept adevărată dragoste de patrie şi se lăudau că văd mai bine decît alţii în ce ar trebui să constea această dragoste; acum, însă, au adoptat deja o atitudine mai francă şi chiar de cuvintele „dragoste de patrie“ au început să se jeneze, chiar noţiunea au

expulzat-o şi au eliminat-o, considerînd-o dăunătoare şi insignifiantă. Acest fapt este real şi îl susţin... doar trebuia odată şi odată să rostesc tot adevărul, simplu şi sincer; însă faptul este în acelaşi timp şi unul care, de cînd e lumea, nicăieri şi niciodată, nu s-a mai întîmplat la vreun popor, aşa că, prin urmare, e fortuit şi trecător, sînt de acord cu asta. Nicăieri nu poate exista un liberal care să-şi urască ţara. Atunci prin ce să explicăm, la noi, aceste lucruri? La fel ca altădată: prin faptul că liberalul rus nu este deocamdată liberal rus; cred că prin altceva nu se mai poate.

— Evgheni Pavlovici, toate cîte le-ai zis le iau drept glumă, îi replică serios prinţul Ş.

— Nu i-am văzut pe toţi liberalii şi nu mă apuc să-i judec, spuse Alexandra Ivanovna, dar am ascultat cu indignare ideea dumitale; ai luat un caz particular şi ai extras din el o regulă generală, deci, ai săvîrşit o calomnie.

— Un caz particular? A-a! Cuvîntul a fost rostit! îi luă vorba din gură Evgheni Pavlovici. Prinţe, ce credeţi? Cazul e particular sau nu?

— Şi eu trebuie să spun că am întîlnit şi am văzut prea puţini... liberali, zise prinţul, dar mi se pare că aveţi, poate, întrucîtva dreptate şi că liberalul rus despre care aţi vorbit este într-adevăr înclinat, într-o oarecare măsură, să urască Rusia, nu doar orînduielile ei. Desigur, numai într-o oarecare măsură... desigur, asta nu poate fi valabil pentru toţi...

Se încurcă şi nu termină. În pofida emoţiei, era foarte interesat de discuţie. Prinţul avea o însuşire deosebită care se manifesta în neobişnuita naivitate a atenţiei cu care asculta întotdeauna ceva ce prezenta interes pentru el şi în aceeaşi naivitate a răspunsurilor pe care le dădea atunci cînd era întrebat în asemenea cazuri. Pe faţa lui şi chiar în poziţia corpului se reflecta această naivitate, această încredere, impasibilă la ironie şi umor. Cu toate că Evgheni Pavlovici de mult nu vorbea cu el decît cu o ironie întrucîtva specială, acum, ascultîndu-l, îl privi cumva serios, ca şi cum nu s-ar fi aşteptat la un asemenea răspuns din partea lui.

— Aşa... deci aşa ziceţi, ciudat, rosti el. Şi chiar mi-aţi răspuns serios, prinţe?

— Păi nu m-aţi întrebat serios? îi replică acesta mirat.

Toţi izbucniră în rîs.

— Să nu-l crezi, spuse Adelaida, Evgheni Pavlovici se amuză întotdeauna pe socoteala tuturor! Dacă ai şti dumneata ce îndrugă uneori la modul cel mai serios cu putinţă!

— Cred că e o discuţie dificilă şi mai bine n-am fi început-o, observă tăios Alexandra. Voiam să mergem la plimbare...

— Şi-o să mergem, seara e minunată! strigă Evgheni Pavlovici.

Dar, ca să vă demonstrez că de data asta am vorbit absolut serios şi, ce-i mai important, ca să-i demonstrez acest lucru prinţului (prinţe, aţi ajuns o persoană extrem de interesantă pentru mine şi, jur, nu sînt cîtuşi de puţin un om atît de uşuratic, cum negreşit ar trebui să par, deşi chiar sînt aşa: uşuratic!) şi... dacă-mi permiteţi, domnilor, îi voi mai pune prinţului o întrebare, ultima, din propria mea curiozitate, şi cu asta terminăm. Această întrebare, ca un făcut, mi-a venit în minte acum vreo două ceasuri (vedeţi, prinţe, şi eu meditez uneori la lucruri serioase); eu mi-am făcut o părere, dar să vedem ce spune prinţul. Mai înainte s-au rostit cuvintele „caz particular". Această expresie este, la noi, semnificativă, o auzim adeseori. Nu demult toţi vorbeau şi scriau despre o crimă îngrozitoare, cînd şase oameni au fost ucişi de un... tînăr, şi despre ciudata pledoarie a avocatului, în care se spunea că, în situaţia de sărăcie în care se afla criminalul, era *firesc* să-i vină în minte să-i ucidă pe cei şase oameni. N-am redat cuvînt cu cuvînt, însă sensul, mi se pare, e acesta sau se apropie de cel real. După părerea mea, avocatul, enunţînd această idee bizară, putea fi pe deplin convins că rosteşte adevărul cel mai liberal, mai umanist şi mai progresist care poate fi rostit în zilele noastre. Deci, ce vedeţi dumneavoastră: această denaturare a noţiunilor şi convingerilor, posibilitatea existenţei unei opinii atît de strîmbe şi grăitoare reprezintă un caz particular sau unul general?

Toţi începură să rîdă.

— Particular, fireşte că particular, spuseră, rîzînd, Alexandra şi Adelaida.

— Şi dă-mi voie să-ţi amintesc, Evgheni Pavlovici, adăugă prinţul Ş., că gluma dumitale s-a cam răsuflat.

— Ce credeţi, prinţe? întrebă, fără să asculte, Evgheni Pavlovici, surprinzîndu-se fixat de privirea curioasă şi atentă a prinţului Lev Nikolaevici. Cum vi se pare: cazul e particular sau general? Mărturisesc că pentru dumneavoastră am ticluit întrebarea.

— Nu, nu e particular, spuse prinţul încet, dar ferm.

— Iertaţi-mă, Lev Nikolaevici, rosti cu o umbră de iritare prinţul Ş., vedeţi că vă întinde o cursă: e clar că rîde şi tocmai pe dumneavoastră s-a gîndit să vă ia peste picior.

— Credeam că Evgheni Pavlovici vorbeşte serios, spuse prinţul, roşi şi îşi plecă ochii în pămînt.

— Dragă prinţe, continuă prinţul Ş., amintiţi-vă ce am vorbit noi doi acum vreo trei luni; am vorbit tocmai despre faptul că în tinerele, noile noastre tribunale putem întîlni atîţia avocaţi remarcabili şi talentaţi! Şi cîte verdicte extraordinare la modul superlativ nu dau juraţii! Cum vă bucuraţi atunci şi cum mă bucuram şi eu de bucuria dumneavostră... spuneam atunci

că trebuie să ne mîndrim cu asta... Iar această pledoarie stîngace, acest argument bizar este, desigur, o întîmplare singulară între multe alte mii...

Prinţul Lev Nikolaevici se gîndi, apoi răspunse cu tonul cel mai convins, deşi vocea îi era înceată şi chiar parcă sfioasă:

— N-am vrut decît să spun că denaturarea ideilor şi noţiunilor (cum s-a exprimat Evgheni Pavlovici) se întîlneşte foarte des, că, din păcate, este un caz mai degrabă general, decît unul particular. Şi dacă această denaturare nu ar fi un caz atît de general, atunci poate că nici n-ar exista asemenea crime imposibile...

— Crime imposibile? Dar vă încredinţez că şi mai înainte au existat crime exact ca aceasta, poate şi mai teribile, întotdeauna au existat şi nu doar la noi, ci pretutindeni şi, după părearea mea, vor continua să se repete încă multă vreme. Diferenţa e că înainte totul era tăinuit şi că acum abia a început să se vorbească în gura mare, chiar să se scrie despre crime şi de aceea se pare că aceşti criminali de-abia acum şi-au făcut apariţia. Aceasta-i eroarea dumneavoastră, prinţe, o eroare extrem de naivă, puteţi fi sigur de asta, încheie prinţul Ş., zîmbind ironic.

— Ştiu şi singur că au existat multe crime şi înainte, chiar la fel de îngrozitoare; de curînd am fost prin puşcării şi am reuşit să fac cunoştinţă cu cîţiva criminali şi inculpaţi. Există chiar criminali mai mari decît acesta, care au ucis cîte zece oameni, fără să se căiască deloc. Dar iată ce am remarcat: ucigaşul cel mai înrăit şi mai lipsit de remuşcări ştie totuşi că este *criminal*, adică îi şopteşte conştiinţa că a făcut o faptă rea, deşi nu se căieşte cîtuşi de puţin. Şi aşa sînt toţi; însă cei despre care a adus vorba Evgheni Pavlovici nici măcar nu vor să se considere criminali şi, în sinea lor, cred că aveau dreptul şi... chiar că au făcut bine ce au făcut; ştiţi doar că e cam aşa cum spun eu. După părerea mea, asta-i diferenţa teribilă. Şi remarcaţi, vă rog, că e vorba de tineret, adică tocmai de vîrsta cînd omul e mai vulnerabil şi poate cădea mai lesne sub influenţa unor idei denaturate.

De-acum prinţul Ş. nu mai rîdea, ci îl asculta nedumerit pe prinţ. Alexandra Ivanovna, care de mult voia să facă o observaţie, se răzgîndi, de parcă ar fi oprit-o un gînd deosebit. Însă Evgheni Pavlovici îl privea pe prinţ absolut uimit, de data aceasta fără cea mai mică umbră de ironie.

— De ce te miri atît de tare de el, domnul meu? intră pe neaşteptate în discuţie Lizaveta Prokofievna. Îl crezi mai prost decît dumneata, pentru că judecă altfel?

— Nu, nu la asta mă gîndeam, spuse Evgheni Pavlovici. Atunci, prinţe (scuzaţi-mi întrebarea), dacă aşa vedeţi şi observaţi lucrurile, cum de (scuzaţi-mă din nou), în această ciudată tărăşenie... cea care s-a întîmplat acum cîteva zile... Burdovski parcă îi zice... Cum de n-aţi remarcat aceeaşi

denaturare a ideilor şi a convingerilor morale? Doar e exact aceeaşi situaţie! Mi s-a părut atunci că n-aţi remarcat deloc coincidenţa.

— Uite ce-i, domnul meu, se înfierbîntă Lizaveta Prokofievna, toţi ne-am dat seama că stăm aici şi ne lăudăm în faţa lui, însă el a primit astăzi o scrisoare de la unul dintre ei, chiar de la capul răutăţilor, de la cel coşuros, îl mai ţii minte, Alexandra? În scrisoare îşi cere iertare, chiar dacă o face în felul lui, şi îi dă de ştire că şi-a părăsit tovarăşul care atunci îl instiga, mai ţii minte, Alexandra? Cică acum are în prinţ mai multă încredere. Ei, şi dacă noi n-am primit încă o asemenea scrisoare, ar fi bine să ne dezvăţăm de a mai umbla cu nasul pe sus în faţa lui.

— Şi Ippolit s-a mutat în casa lui de vară! strigă Kolea.

— Cum? E deja aici? se alarmă prinţul.

— A sosit de îndată ce aţi plecat împreună cu Lizaveta Prokofievna. Eu l-am adus!

— Ah, pariez, începu subit să fiarbă Lizaveta Prokofievna, uitînd cu totul că acum cîteva clipe îl lăudase pe prinţ, pariez că s-a dus ieri în mansarda lui şi i-a cerut iertare în genunchi, pentru ca răutatea asta de om să-i facă onoarea de a se muta aici. Te-ai dus ieri la el? Adineaori doar ai spus-o cu gura ta. Aşa-i sau nu? Ai îngenuncheat în faţa lui sau nu?

— N-a îngenuncheat deloc, strigă Kolea, ba dimpotrivă: Ippolit a înşfăcat ieri mîna prinţului şi i-a sărutat-o de două ori, am văzut cu ochii mei, cu asta s-a pus capăt explicaţiei şi, pe deasupra, prinţul doar i-a spus că îi va fi mai bine la vilă, iar Ippolit a acceptat într-o clipă să vină de îndată ce se va simţi mai bine.

— Kolea, n-are rost... bîigui prinţul, ridicîndu-se şi luîndu-şi pălăria. Nu trebuie să povesteşti, eu...

— Unde pleci? îl opri Lizaveta Prokofievna.

— Nu vă faceţi griji, prinţe, continuă Kolea cu înfierbîntare, nu vă duceţi şi nu-l deranjaţi, a adormit, pentru că l-a obosit drumul; e foarte bucuros; şi să ştiţi, prinţe, cred că ar fi mult mai bine să nu vă întîlniţi astăzi cu el; lăsaţi pe mîine, ca nu cumva să se simtă iar penibil. Dimineaţă mi-a spus că de o jumătate de an nu s-a mai simţit atît de bine şi în putere; chiar tuşeşte de trei ori mai puţin.

Prinţul observă că Aglaia a ieşit brusc din ungherul ei şi s-a apropiat de masă. Nu îndrăzni s-o privească, însă simţi cu toată fiinţa lui că în această clipă ea îl priveşte şi, poate, îl priveşte ameninţător, că negreşit ochii ei negri sînt plini de furie şi obrajii îi sînt îmbujoraţi.

— Mie, Nikolai Ardalionovici, mi se pare că degeaba l-ai adus, dacă e vorba de băieţandrul acela tuberculos, care a izbucnit atunci în plîns şi ne-a invitat la înmormîntarea lui, observă Evgheni Pavlovici. A vorbit

atunci cu atîta elocinţă despre zidul casei vecine, încît neapărat va începe să tînjească după acest zid, poţi fi sigur de asta.

— A spus adevărul: o să se certe, o să se încaiere cu tine şi o să plece, şi cu asta, basta!

Şi, cu demnitate, Lizaveta Prokofievna trase mai aproape coşuleţul cu broderiile ei, uitînd că deja toţi erau gata să plece la plimbare.

— Mi-aduc aminte că tare se mai lăuda cu zidul acesta, interveni din nou Evgheni Pavlovici, fără zid îi va fi imposibil să moară frumos, şi ţine morţiş să moară frumos.

— Şi ce-i de făcut? bîigui prinţul. Dacă nu vreţi să-l iertaţi, o să moară şi fără iertarea dumneavoastră. Acum a venit de dragul copacilor.

— O, în ce mă priveşte, îi iert totul; puteţi să-i transmiteţi asta.

— Lucrurile nu trebuie înţelese aşa, îi răspunse prinţul încet şi parcă fără chef, continuînd să ţintească un punct de pe duşumea fără să-şi ridice privirea. Trebuie să fiţi de acord să vă primiţi iertarea de la el.

— Ce legătură are asta cu mine? Cu ce-i sînt eu vinovat?

— Dacă nu înţelegeţi, aşa-i... însă vă aduceţi aminte: atunci a vrut... să vă binecuvînteze pe toţi şi să primească binecuvîntarea domniilor voastre, asta-i tot...

— Dragă prinţe, interveni prinţul Ş., cumva cu teamă, cît putu de repede, după ce făcu un schimb de priviri cu cîţiva dintre cei prezenţi, nu-i uşor să clădim raiul pe pămînt; văd că totuşi dumneavoastră speraţi să realizaţi acest rai; prinţe, raiul e un lucru greu, mult mai greu decît i se pare minunatei dumneavoastre inimi. Mai bine să punem capăt discuţiei, altfel o să ajungem iarăşi să ne simţim penibil cu toţii şi atunci...

— Haideţi să ascultăm muzică, spuse tăios Lizaveta Prokofievna, ridicîndu-se supărată de pe scaun.

Urmîndu-i exemplul, se ridicară şi ceilalţi.

87 Din poezia *Cîntec de leagăn* de Nikolai Alexandrovici Nekrasov (1821-1877).

II

Deodată, prinţul se apropie de Evgheni Pavlovici.

— Evgheni Pavlovici, spuse el cu o înflăcărare bizară, apucîndu-l de mînă, vă rog să fiţi sigur că vă consider omul cel mai bun şi de cea mai aleasă nobleţe, orice s-ar întîmpla; vă rog să fiţi sigur de asta...

De uimire, Evgheni Pavlovici făcu chiar un pas îndărăt. Preţ de-o clipă îşi stăpîni cu greu un hohot impetuos de rîs; dar, privind mai atent, observă că prinţul nu părea să fie în apele lui; în orice caz era într-o stare deosebită.

— Pariez, prinţe, exclamă el, că aţi vrut să spuneţi cu totul altceva şi, poate, chiar altcuiva... Dar ce-i cu dumneavoastră? Vă e rău?

— Se poate, se prea poate, şi aţi remarcat cu foarte multă fineţe că, poate, nu pe dumneavoastră am vrut să vă abordez!

Spunînd aceste cuvinte, zîmbi cumva ciudat şi chiar caraghios; însă deodată, parcă însufleţindu-se, exclamă:

— Să nu-mi aduceţi aminte ce am făcut acum trei zile! În acest răstimp mi-a fost foarte ruşine... Ştiu că sînt vinovat...

— Păi... păi ce-aţi făcut atît de teribil?

— Văd că dumneavoastră, poate, vă e cel mai ruşine pentru mine, Evgheni Pavlovici; roşiţi şi ăsta-i un semn că aveţi o inimă minunată. Plec imediat, puteţi fi sigur de asta.

— Ce-i cu el? Aşa-i încep crizele? îl întrebă, speriată, Lizaveta Prokofievna pe Kolea.

— Nu vă impacientaţi, Lizaveta Prokofievna, nu m-a apucat criza; plec imediat. Ştiu că... sînt nedreptăţit de natură. Douăzeci şi patru de ani am fost bolnav, pînă la vîrsta de douăzeci şi patru de ani, de la naştere. Luaţi-mă şi acum drept bolnav. Plec imediat, pe loc, puteţi fi sigură de asta. Nu roşesc, căci ar fi ciudat să roşesc din pricina asta, nu-i aşa? Însă în societatea domniilor voastre sînt de prisos... N-o spun din vanitate... În răstimpul acestor trei zile am chibzuit şi mi-am zis că trebuie să vă aduc acest lucru la cunoştinţă, în mod sincer şi elegant, la prima ocazie. Există idei, există idei superioare despre care nu trebuie să încep să vorbesc pentru că negreşit îi fac pe toţi să rîdă; prinţul Ş. mi-a adus aminte de asta chiar acum... Nu sînt în stare să fac un gest decent, nu am simţul măsurii; cuvintele mi-s altfel, nu corespund ideilor, şi asta-i o înjosire pentru aceste idei. Şi de-aceea nu am dreptul... pe deasupra, sînt şi suspicios, sînt... sînt convins că în această casă nimeni nu mă poate jigni, că sînt iubit mai mult

decît merit, însă ştiu (o ştiu cu siguranţă) că după douăzeci de ani de boală trebuia negreşit să rămînă ceva, aşa că e imposibil ca oamenii să nu-şi rîdă de mine... uneori... nu-i aşa?

Părea să aştepte un răspuns şi o hotărîre, uitîndu-se împrejur. Toţi stăteau cuprinşi de o adîncă nedumerire provocată de această ieşire neaşteptată, bolnăvicioasă şi, parcă, în orice caz, nemotivată. Dar ieşirea servi drept pretext unui episod ciudat.

— De ce vorbeşti aşa aici? strigă deodată Aglaia. De ce le vorbeşti *lor*? Lor! Lor!

Părea înfuriată în ultimul hal: ochii ei scăpărau scîntei. Prinţul stătea mut şi fără grai în faţa ei şi deodată păli.

— Aici nu există nimeni care să merite aceste cuvinte! se dezlănţui Aglaia. Aici toţi, toţi nu fac nici cît degetul dumitale cel mic, nici în privinţa inteligenţei, nici în a inimii! Eşti mai cinstit decît toţi, mai nobil decît toţi, mai bun decît toţi, mai blînd decît toţi, mai inteligent decît toţi! Aici sînt oameni nedemni să se aplece şi să ridice batista pe care ai scăpat-o acum... De ce te umileşti şi te consideri mai prejos decît ei? De ce ai schimonosit totul în fiinţa dumitale, de ce nu ai pic de mîndrie?

— Doamne, cine s-ar fi gîndit la asta? plesni din palme Lizaveta Prokofievna.

— Cavalerul sărman! Ura! strigă frenetic Kolea.

— Taci!... Cum de îndrăzneşte cineva să mă jignească aici, în casa ta? se repezi deodată Aglaia la Lizaveta Prokofievna, fiind de-acum în acea stare de isterie, cînd omul nu mai ţine cont de nici o limită şi depăşeşte orice obstacol. De ce toţi, pînă la unul, mă chinuie! De ce, prinţe, de trei zile, se leagă de mine din pricina dumitale? Pentru nimic în lume nu mă mărit cu dumneata! Să ştii: pentru nimic în lume şi niciodată! Nu uita asta! M-aş putea mărita cu un om ridicol ca dumneata? Uită-te acum în oglindă ca să vezi cum arăţi!... Atunci de ce, de ce mă tachinează că o să mă mărit cu dumneata? Trebuie să ştii asta! Eşti în complot cu ei!

— Niciodată nu te-a tachinat nimeni! îngăimă speriată Adelaida.

— Nimănui nu i-a trecut prin minte, vorba asta n-a fost spusă! strigă Alexandra Ivanovna.

— Cine a tachinat-o? Unul sau mai mulţi? Cine putea să-i spună? Aiurează sau nu? li se adresă tuturor Lizaveta Prokofievna, tremurînd de furie.

— Toţi mi-au spus, toţi, pînă la unul, în toate aceste trei zile! Niciodată, niciodată n-o să mă mărit cu el!

Strigînd toate acestea, Aglaia izbucni într-un plîns cu lacrimi amare, îşi acoperi faţa cu batista şi se prăbuşi pe scaun.

— Păi nici nu te-a ce...

— Nu te-am cerut de soţie, Aglaia Ivanovna, rosti prinţul fără voie.

— Ce-e? strigă deodată Lizaveta Prokofievna, mirată, înfuriată şi îngrozită. Ce-i asta-a-a?

Nu-i venea să-şi creadă urechilor.

— Am vrut să spun... vreau să spun, bîigui prinţul, n-am vrut decît să-i explic Aglaiei Ivanovna... să am onoarea de a o lămuri că n-am avut deloc intenţia... de a avea onoarea să-i cer mîna... chiar niciodată... Nu-s vinovat deloc în această privinţă, zău că n-am nici o vină, Aglaia Ivanovna! Niciodată n-am vrut, niciodată n-am avut de gînd, niciodată nu voi vrea, o să vezi şi singură; poţi să fii sigură de asta! Aici m-a calomniat un om rău! Fii liniştită!

Spunînd acestea, se apropie de Aglaia. Ea îşi dădu deoparte batista care îi acoperea faţa, îi aruncă o privire rapidă, învăluindu-i toată figura speriată, pătrunse sensul cuvintelor lui şi deodată izbucni într-un hohot de rîs chiar sub ochii lui, un rîset atît de vesel, de impetuos, atît de caraghios şi molipsitor, încît Adelaida fu prima care nu rezistă, mai ales după ce-l privi şi ea pe prinţ, se repezi la sora ei, o îmbrăţişă, izbucnind şi ea într-un rîs la fel de impetuos, şcolăresc şi vesel, ca al celeilalte. Uitîndu-se la ele, şi prinţul zîmbi brusc şi se apucă să repete cu chipul bucuros şi fericit:

— Ah, slavă Domnului, slavă Domnului!

În acest moment nu mai rezistă nici Alexandra şi rîse şi ea din toată inima. Se părea că rîsul celor trei surori va fi nesfîrşit.

— Da, sînt nebune! bombăni Lizaveta Prokofievna. Ba te sperie, ba...

Dar rîdea deja şi prinţul Ş., rîdea şi Evgheni Pavlovici, hohotea şi Kolea fără încetare, privindu-i pe ceilalţi, rîdea şi prinţul.

— Haideţi la plimbare, haideţi la plimbare! strigă Adelaida. Să mergem cu toţii şi prinţul să ne însoţească neapărat; n-are rost să pleci, om drăguţ ce eşti! Ce om drăguţ e, Aglaia! Nu-i aşa, mamă? Pe deasupra, negreşit, negreşit trebuie să-l sărut şi să-l îmbrăţişez pentru... pentru declaraţia făcută acum Aglaiei. *Maman*, dragă mamă, mă laşi să-l sărut? Aglaia, dă-mi voie să-l sărut pe prinţul tău! strigă ştrengara şi într-adevăr se repezi la prinţ şi-l sărută pe frunte. Acesta o prinse de mîini atît de tare, încît Adelaida era cît pe ce să ţipe, o privi cu bucurie infinită şi deodată îşi duse repede mîinile ei la buze şi i le sărută de trei ori.

— Haideţi! îi chemă Aglaia. Prinţe, o să mă conduci. Se poate, *maman*? Mă poate duce la braţ logodnicul care a renunţat la mine? Nu-i aşa că ai renunţat pe veci la mine, prinţe? Nu aşa, nu aşa se oferă braţul unei doamne, chiar nu ştii cum se ia o doamnă de braţ? Uite-aşa, să mergem, o să

mergem înaintea tuturor; vrei să mergem înaintea tuturor, *tête-à-tête*88[*]?

Vorbea încontinuu, izbucnind din cînd în cînd în hohote de rîs.

— Slavă Domnului! Slavă Domnului! repeta Lizaveta Prokofievna, neştiind nici ea de ce se bucură.

„Sînt nişte oameni extrem de ciudaţi!“ gîndi prinţul Ş. poate pentru a suta oară de cînd făcuse cunoştinţă cu ei, dar... lui îi plăceau aceşti oameni ciudaţi. Cît despre prinţ, poate că acesta nu-i prea plăcea; cînd ieşiră la plimbare, prinţul Ş. era puţin posomorît şi parcă îngrijorat.

Evgheni Pavlovici părea să se afle în cea mai bună stare de spirit, tot drumul pînă la gară le amuză pe Alexandra şi Adelaida care aveau o predispoziţie cumva deosebită de a rîde la glumele lui, încît treziră în el vaga bănuială că, poate, nici nu-l ascultă! Fulgerat de acest gînd şi fără să dea vreo explicaţie, izbucni deodată şi el în rîs şi, de data aceasta, rîse absolut sincer (aşa îi era firea!). Surorile, care, de altminteri, erau în cea mai bună dispoziţie, priveau neîncetat spre Aglaia şi spre prinţ, care mergeau înaintea lor. Prinţul Ş. tot încerca să discute cu Lizaveta Prokofievna despre lucruri fără nici o legătură cu întîmplările recente, poate ca s-o distreze, însă ajunse s-o plictisească teribil. Ea părea cu gîndurile învălmăşite de tot, răspundea aiurea şi uneori nu-i răspundea deloc. Însă şaradele Aglaiei încă nu se sfîrşiseră în seara aceea. De ultima dintre ele avu parte prinţul. Cînd se îndepărtară cu vreo sută de paşi de casă, aproape în şoaptă, Aglaia îi spuse repede cavalerului ei, care tăcea cu obstinaţie:

— Uită-te la dreapta.

Prinţul privi într-acolo.

— Uită-te mai atent. Vezi banca aceea din parc? O bancă verde lîngă cei trei copaci mari?

Prinţul răspunse că o vede.

— Îţi place locul acesta? Cîteodată, devreme, pe la şapte dimineaţa, cînd toţi încă mai dorm, vin să stau aici, pe bancă.

Prinţul bîigui că locul este foarte frumos.

— Acum du-te de lîngă mine, nu mai vreau să merg la braţ cu dumneata. Sau mai bine să mergem tot aşa, dar să nu-mi spui nici un cuvînt. Vreau să mă gîndesc la ceva.

Atenţionarea era, în orice caz, de prisos; cu siguranţă, prinţul n-ar fi suflat o vorbă tot drumul, chiar dacă n-ar fi fost prevenit. Inima începuse să-i bată grozav de tare cînd auzise vorbindu-se despre bancă. Peste vreun minut, se gîndi mai bine şi, ruşinat, alungă gîndul absurd care-i venise în minte.

După cum se ştie sau, măcar după cum spun unii, la gara din Pavlovsk, în zilele de lucru, se adună un public „mai select“ decît duminica

şi de sărbători, cînd sosesc „feluriţi oameni“ din Petersburg. Toaletele nu sînt de sărbătoare, dar sînt elegante. E o plăcere să vii să asculţi aici muzică. Fanfara, poate într-adevăr cea mai bună dintre fanfarele grădinilor noastre publice, interpretează lucruri noi. Decenţa şi ceremoniozitatea sînt extraordinare, în pofida unei impresii generale de familiaritate şi chiar intimitate. Cunoscuţii, toţi vilegiaturişti, se adună ca să se studieze unii pe alţii. Mulţi o fac cu veritabilă plăcere şi vin aici numai pentru asta; dar sînt şi unii care vin numai de dragul muzicii. Scandalurile sînt neobişnuit de rare, deşi se mai întîmplă chiar şi în zilele de lucru. Se ştie, însă, că fără ele nu se poate.

De data aceasta, seara era splendidă, spectatori erau destui. Toate locurile de lîngă fanfară erau ocupate. Grupul nostru se aşeză pe scaune puţin într-o parte, chiar lîngă ieşirea din stînga a gării. Mulţimea, muzica o înviorară întrucîtva pe Lizaveta Prokofievna şi le distrară pe domnişoare; apucară să facă schimburi de priviri cu cîteva cunoştinţe şi să se salute amabil cu cîte cineva de la distanţă; apucară să studieze, să observe anume ciudăţenii, să discute despre acestea, să zîmbească ironic. Şi Evgheni Pavlovici se înclina foarte des. Aglaia şi prinţul, care încă erau împreună, atraseră atenţia cîtorva persoane. Curînd, de domnişoare şi de mama lor se apropiară cîţiva tineri care le cunoşteau; doi sau trei rămaseră ca să converseze; toţi erau prieteni cu Evgheni Pavlovici. Printre ei era un ofiţer tînăr şi foarte frumos, foarte vesel şi foarte vorbăreţ; se grăbi să intre în vorbă cu Aglaia şi se străduia din răsputeri să-i atragă atenţia. Aglaia era cu el foarte binevoitoare şi rîdea extrem de uşor. Evgheni Pavlovici îi ceru prinţului permisiunea să i-l prezinte pe acest prieten; prinţul de-abia putea înţelege ce vor de la el, însă prezentările avură loc, amîndoi se înclinară şi îşi dădură mîna. Prietenul lui Evgheni Pavlovici puse o întrebare, însă prinţul, se pare, nu-i răspunse sau mormăi ca pentru sine ceva atît de ciudat, încît ofiţerul îl privi atent, se uită apoi la Evgheni Pavlovici, înţelese pe loc de ce acesta a pus la cale prezentarea, zîmbi uşor şi intră iarăşi în vorbă cu Aglaia. Numai Evgheni Pavlovici observă că Aglaia a roşit subit.

Prinţul nici măcar nu băga de seamă că alţii vorbesc cu Aglaia şi îi fac complimente; minute în şir chiar uita că se află lîngă ea. Şi voia să plece undeva, să dispară cu totul de aici şi chiar i-ar fi plăcut să găsească un loc întunecat, pustiu, unde să fie singur numai cu gîndurile lui şi nimeni să nu ştie unde se află. Sau să fie măcar la el acasă, pe terasă, însă singur, fără Lebedev, fără copiii acestuia; să se trîntească pe canapeaua lui, să-şi înfunde faţa în pernă şi să zacă aşa o zi, o noapte, încă o zi. Preţ de-o clipă, i se năzăreau munţii, şi anume un loc cunoscut din munţi, de care îi plăcea întotdeauna să-şi amintească şi unde îi plăcea să se ducă pe cînd mai locuia

încă acolo, un loc din care privea în jos spre firul alb, abia licărind, al cascadei, spre norii albi, spre vechiul castel în ruine. O, ce mult ar fi vrut să ajungă acum acolo şi să se gîndească la un singur lucru, – o! toată viaţa la un singur lucru –, de care nu s-ar plictisi nici o mie de ani! Şi, fie, aici n-au decît să-l uite cu totul! O, asta chiar ar fi trebuit, chiar ar fi fost mai bine să nu-l fi cunoscut nimeni, să nu fi fost decît o vedenie văzută doar în vis. Dar parcă nu-i totuna dacă-i în vis sau aievea! Cîteodată, brusc, începea s-o studieze pe Aglaia şi cîte cinci minute în şir nu-şi mai lua ochii de la chipul ei; însă privirea lui era prea ciudată; se părea că o priveşte ca pe un obiect aflat la două verste depărtare de el sau că are în faţa ochilor portretul ei, nu pe ea însăşi.

— De ce mă priveşti aşa, prinţe? întrebă ea deodată, întrerupînd conversaţia veselă şi rîsul cu cei din jur. Mi-e frică de dumneata; mi se pare că vrei să întinzi mîna şi să-mi atingi faţa cu degetul, ca s-o pipăi. E-adevărat, Evgheni Pavlovici, că aşa mă priveşte?

Prinţul remarcă, parcă mirat, că cineva i se adresează, încercă, poate, să înţeleagă, şi nu reuşi întru totul; nu răspunse, dar, văzînd că ea şi ceilalţi rîd, căscă gura deodată, începînd să rîdă şi el. Rîsetele dimprejur luară amploare; ofiţerul, probabil un mare amator de glume, se cutremura pur şi simplu de rîs. Subit, Aglaia şopti mînioasă ca pentru sine:

— Idiotul!

— Dumnezeule! Chiar o ia razna fata... chiar se ţicneşte de tot? se întrebă încet Lizaveta Prokofievna, scrîşnind din dinţi.

— E o glumă! E aceeaşi glumă ca şi cea de atunci, cu „cavalerul sărman“, îi şopti la ureche Alexandra, sigură pe ea. Nimic mai mult! L-a luat iarăşi peste picior în felul ei. Numai că gluma a fost împinsă prea departe; trebuie să-i punem capăt, *maman*! Mai înainte a făcut grimase ca o actriţă, ne-a speriat dintr-o joacă...

— Încă-i bine că a dat peste un idiot ca ăsta, îi şopti Lizaveta Prokofievna. Totuşi, observaţia fiicei ei o făcuse să se simtă mai uşurată.

Prinţul auzi, totuşi, că cineva l-a făcut „idiot“ şi tresări, dar nu din cauza asta. Uită imediat cuvîntul jignitor. Însă în mulţime, nu departe de locul unde stătea el, într-o parte – n-ar fi putut nicidecum arăta în ce loc şi în ce punct – zări o faţă, un chip palid, cu părul cîrlionţat şi negru, cu zîmbetul şi privirea ştiute, prea bine ştiute; chipul licări şi dispăru. Se prea poate ca doar să i se fi năzărit; din această nălucire rămase numai cu impresia zîmbetului strîmb, a ochilor şi a cravatei elegante, de culoare verde-deschis, de la gîtul domnului pe care îl zărise. Prinţul nu-şi putu da seama dacă domnul respectiv dispăruse în mulţime sau se furişase în clădirea gării.

Dar după un minut începu să arunce împrejur priviri repezi şi alarmate; această primă nălucire putea fi prevestitoarea şi predecesoarea unei a doua năluciri. Asta trebuia să se întîmple cu siguranţă. Oare uitase de această posibilă întîlnire atunci cînd porniseră cu toţii spre gară? Ce-i drept, venind spre gară, parcă nici nu bănuia că va ajunge aici – iată în ce stare se afla. Dacă s-ar fi priceput sau ar fi fost în stare să fie mai atent, ar fi putut remarca de un sfert de oră că şi Aglaia trage cu ochiul pe furiş şi parcă cu nelinişte, ca şi cum ar fi căutat pe cineva din priviri. Acum, cînd îngrijorarea lui devenise foarte vizibilă, crescură şi tulburarea, şi neliniştea Aglaiei şi, de îndată ce el îşi întorcea capul într-o parte, Aglaia arunca şi ea imediat cîte-o privire într-acolo. Motivul neliniştii lui se limpezi curînd.

Prin ieşirea laterală a gării, în preajma căruia stăteau prinţul şi întregul grup al Epancinilor, îşi făcură deodată apariţia mai mulţi oameni, cel puţin zece la număr. Înaintea tuturor mergeau trei femei; două dintre ele erau extraordinar de frumoase şi nu era deloc de-a mirării că le urmau atîţia admiratori. Dar şi admiratorii, şi femeile reprezentau ceva deosebit, cumva altfel decît restul publicului venit să asculte muzică. Imediat fură remarcaţi de toată lumea, deşi majoritatea se prefăceau că nu-i văd absolut deloc şi doar cîţiva tineri trăgeau cu coada ochiului spre ei, zîmbeau şi îşi şopteau ceva unii altora. Era imposibil să-i ignori pe nou- veniţi cu totul; era evident că ţineau să fie remarcaţi, vorbeau tare, rîdeau. Se putea bănui că mulţi dintre ei erau ameţiţi, deşi cîţiva afişau costume elegante şi luxoase; dar printre ei erau şi inşi care arătau foarte ciudat, cu straie bizare, cu obrajii puţin îmbujoraţi; erau şi cîţiva ofiţeri, erau şi persoane mai în vîrstă; erau şi unii îmbrăcaţi comod, cu haine largi şi bine cusute, cu inele şi butoni, cu splendide peruci negre ca smoala şi favoriţi, cu o expresie deosebit de distinsă, dar întrucîtva dispreţuitoare pe chipuri, adică erau persoane de care în societate toată lumea fuge ca de ciumă. Desigur, unele din întrunirile noastre de vilegiaturişti sînt neobişnuit de ceremonioase şi se bucură de o reputaţie deosebit de frumoasă; dar nici omul cel mai prudent nu se poate feri în fiecare clipă de cărămida care cade de pe clădirea învecinată. Această cărămidă se pregătea să cadă şi asupra publicului ceremonios, venit să asculte muzică.

Ca să ajungi din clădirea gării pe terasa unde era amplasată fanfara, trebuia să cobori trei trepte. Chiar lîngă trepte se oprise grupul acela; nici unul nu îndrăznea să coboare; însă una dintre femei păşi înainte; numai doi din suită avură curajul s-o urmeze. Unul era un bărbat de vîrstă mijlocie, destul de modest la înfăţişare, decent în toate privinţele, dar care arăta întru totul ca un flăcău tomnatic, adică era dintre cei care nu cunosc niciodată pe nimeni şi nimeni nu-i cunoaşte. Celălalt ins care se ţinea scai de dama lui

era un coate-goale, din specia cea mai dubioasă cu putinţă. Nimeni n-o mai urmă pe excentrica doamnă; dar, coborînd, ea nici nu se uită peste umăr, ca şi cum i-ar fi fost absolut indiferent dacă o urmează cineva sau nu. Continua să rîdă şi să vorbească tare, era îmbrăcată cu un neobişnuit bun-gust şi cu opulenţă, dar puţin mai luxos decît s-ar fi cuvenit. Trecu pe lîngă fanfară spre latura opusă a terasei, unde lîngă şosea aştepta o caleaşcă.

Prinţul n-o mai văzuse de trei luni şi ceva.

În decursul acestor zile de cînd sosise la Petersburg, tot avusese de gînd s-o viziteze; dar, poate, o presimţire misterioasă îl oprise. Oricum, nu putea deloc să ghicească ce impresie îi va produce viitoarea lor întîlnire şi încerca uneori, cu spaimă, să şi-o imagineze. Îi era clar un lucru: întîlnirea va fi foarte grea. În aceste şase luni îşi amintise de cîteva ori primul sentiment pe care i-l insuflase chipul acestei femei pe cînd nu-i văzuse decît portretul; îşi amintea, însă, că pînă şi impresia produsă de fotografie conţinea prea multe nuanţe apăsătoare. Luna petrecută în provincie, cînd se vedea cu ea aproape în fiecare zi, fusese îngrozitoare pentru el, atît de îngrozitoare, încît uneori prinţul alunga pînă şi amintirea acestei perioade recente. Însuşi chipul acestei femei avea întotdeauna pentru el ceva chinuitor; discutînd cu Rogojin, prinţul tradusese această senzaţie prin sentimentul de milă nemărginită, şi acesta era adevărul: încă din portret, acest chip chemase din inima lui întreaga suferinţă a milei; senzaţia de compătimire şi chiar de suferinţă pentru această fiinţă nu-i părăsise niciodată inima, nu i-o părăsea nici acum. O, nu, era chiar mai puternică. Însă prinţul rămăsese nemulţumit de cuvintele pe care i le spusese lui Rogojin; şi abia acum, în clipa neaşteptatei ei apariţii, înţelese, poate printr-o intuiţie spontană, ce anume lipsise din cuvintele spuse lui Rogojin. Lipsiseră cuvintele în stare să exprime spaima; da, spaima! Acum, în acest moment, simţea pe deplin acest lucru; era convins, pe deplin convins, din motive speciale, că femeia este smintită. Dacă, iubind o femeie mai mult decît orice pe lume sau presimţind posibilitatea unei asemenea iubiri, ai vedea-o deodată ferecată în lanţuri, îndărătul unor gratii de fier, bătută cu ciomagul de temnicer –, atunci această impresie ar fi întrucîtva asemănătoare cu cea pe care o simţea acum prinţul.

— Ce-i cu dumneata? îl întrebă repede, în şoaptă, Aglaia, uitîndu-se la el şi trăgîndu-l cu naivitate de mînă.

El îşi întoarse capul spre ea, o privi, se uită în ochii ei negri, a căror scînteiere din clipa aceea era inexplicabilă pentru el, încercă să zîmbească, dar, deodată, ca şi cum ar fi uitat fulgerător de existenţa ei, îşi îndreptă iar ochii spre dreapta şi începu să urmărească iarăşi extraordinara lui nălucire. În clipa aceea, Nastasia Filippovna trecea chiar pe lîngă scaunele

domnişoarelor. Evgheni Pavlovici continua să-i povestească Alexandrei Ivanovna ceva, cu siguranţă foarte comic şi interesant, vorbea repede şi cu însufleţire. Prinţul avea să-şi amintească apoi că Aglaia rostise pe neaşteptate cu jumătate de voce: „Cît de...“

Cuvintele erau vagi şi nerostite pînă la capăt; într-o clipă se abţinu şi nu mai adăugă nimic, dar şi atît era suficient. Nastasia Filippovna care trecea şi părea să nu remarce pe nimeni în mod special, se întoarse brusc spre ei şi parcă abia acum îl zări pe Evgheni Pavlovici.

— Ia te uită! Chiar el e! exclamă ea, oprindu-se deodată. Ba nu-l găsesc curierii, oricîţi i-ai trimite, ba şade – ca un făcut – unde nici nu te aştepţi. Credeam că eşti acolo... la unchiul tău!

Evgheni Pavlovici se înroşi la faţă, o privi cu furie pe Nastasia Filippovna, dar îi întoarse repede spatele.

— Ce?! Chiar nu ştii? Nu ştie, închipuiţi-vă! S-a împuşcat! Dimineaţă unchiul tău s-a împuşcat! Mi s-a spus adineaori, la ora două; păi o jumătate de oraş ştie; unii zic că lipsesc trei sute cincizeci de mii din banii statului, alţii susţin că ar lipsi cinci sute de mii. Şi eu care mă gîndeam că o să-ţi lase o moştenire frumuşică; a dat totul pe apa sîmbetei. Mare destrăbălat a fost ghiujul... Ei bine, la revedere, *bonne chance*[89][*]! Dar chiar nu te duci? Şmecherule, ţi-ai dat la timp demisia din armată! Prostii, ai ştiut, ai ştiut dinainte; poate că de ieri ai ştiut...

Deşi acostarea impertinentă, afişarea unei amiciţii şi intimităţi care nu existau aveau neapărat un scop, şi nu mai încăpea cîtuşi de puţină îndoială în această privinţă, Evgheni Pavlovici se gîndi la început să scape cumva şi pentru nimic în lume să nu-i acorde vreo atenţie celei care îl jignea. Dar cuvintele Nastasiei Filippovna îl loviră ca trăsnetul; auzind de moartea unchiului său, se făcu alb la faţă ca varul şi se întoarse spre cea care-i adusese vestea. În această clipă, Lizaveta Prokofievna se ridică repede de la locul ei, îi luă pe toţi ceilalţi şi plecă cu ei aproape în fugă. Numai prinţul Lev Nikolaevici rămase o secundă locului, parcă nehotărît, şi Evgheni Pavlovici continua să stea încremenit, nevenindu-şi încă în fire. Dar doamnele Epancin nici nu apucară să se îndepărteze cu douăzeci de paşi, că se dezlănţui un scandal îngrozitor.

Ofiţerul, bun prieten de-al lui Evgheni Pavlovici, cel care conversase cu Aglaia, era înfuriat la culme.

— Aici numai cravaşa-i bună, altfel n-o scoţi la capăt cu creatura asta! spuse el aproape tare. (Se pare că şi înainte fusese confidentul lui Evgheni Pavlovici.)

Fulgerător, Nastasia Filippovna se răsuci spre el. Ochii ei scînteiau; se repezi la un tînăr absolut necunoscut, care stătea la doi paşi de ea şi avea

în mînă un baston subţire din nuiele împletite; i-l smulse şi îl plesni din răsputeri pe ofiţer, pieziş, peste obraz. Totul se petrecu cît ai clipi din ochi...

Înnebunit de furie, ofiţerul se repezi la ea; Nastasia Filippovna nu mai era înconjurată de suită; domnul cel distins, de vîrstă mijlocie, apucase să se retragă de tot, iar domnul cu chef stătea deoparte şi se prăpădea de rîs. Desigur, peste un minut şi-ar fi făcut apariţia poliţia, dar în acest minut Nastasia Filippovna ar fi păţit-o rău, dacă cineva nu i-ar fi sărit la timp în ajutor: prinţul, care se oprise şi el la doi paşi, reuşi să-l prindă pe ofiţer de mîini pe la spate. Smulgîndu-şi braţul, ofiţerul îl lovi puternic în piept; prinţul zbură vreo trei paşi şi se prăbuşi pe un scaun. Dar, între timp, Nastasiei Filippovna îi săriră în ajutor încă doi apărători. În faţa ofiţerului care o ataca stătea boxerul, autorul articolului pe care cititorul îl cunoaşte deja, membru titular al fostei cete dimprejurul lui Rogojin.

— Keller! Locotenent în retragere, se recomandă el, făcînd-o pe grozavul. Dacă doriţi să luptaţi corp la corp, căpitane, mă pun eu la dispoziţia dumneavoastră, în locul sexului slab; sînt maestru de box englezesc. Nu vă împingeţi, căpitane; vă înţeleg ofensa *de moarte*, dar nu pot permite, în ochii spectatorilor, manifestarea dreptului pumnului faţă de o femeie. Dacă, persoană decentă fiind, doriţi satisfacţie în altă manieră, atunci, desigur, trebuie să mă înţelegeţi, căpitane...

Însă căpitanul îşi venise deja în fire şi nu-l mai asculta. În acest moment, apărînd din mulţime, Rogojin o apucă iute de braţ pe Nastasia Filippovna şi o trase după el. La rîndul său, Rogojin părea teribil de impresionat, era palid şi tremura. Luînd-o de acolo pe Nastasia Filippovna, el reuşi totuşi să-i rîdă răutăcios ofiţerului în nas şi să spună cu tonul unui precupeţ care are toate motivele să jubileze:

— Ptiu! Ai încasat-o! Mutra ţi-e plină de sînge! Ptiu!

Venindu-şi în fire şi ştiind bine cu cine are a face, politicos, ofiţerul (acoperindu-şi de altfel obrazul cu batista) i se adresă prinţului, care se ridicase deja de pe scaun:

— Sînteţi prinţul Mîşkin, cu care am avut plăcerea să fac cunoştinţă?

— E nebună! Smintită! Vă rog să mă credeţi! îi răspunse prinţul cu vocea tremurătoare, întinzîndu-şi – cine ştie de ce– spre el mîinile tremurînde.

— Desigur, nu mă pot lăuda cu asemenea informaţii, însă trebuie să ştiu cum vă numiţi.

Dădu din cap şi se retrase. Poliţia apăru la exact cinci secunde după ce dispărură ultimele personaje. De altfel, scandalul nu ţinuse mai mult de două minute. Unii dintre spectatori se ridicaseră de pe scaune şi plecaseră,

alţii doar se mutaseră pe alte locuri şi, în sfîrşit, a treia categorie se bucurase foarte mult de scandal; o a patra categorie era alcătuită din persoane care vorbeau tare şi erau evident interesate de cele petrecute. Într-un cuvînt, totul se termină ca de obicei. Fanfara reîncepu să cînte. Prinţul porni pe urma Epancinilor. Dacă i-ar fi trecut prin gînd sau dacă ar fi apucat să arunce o privire spre stînga, atunci cînd căzuse pe scaun, după ce fusese îmbrîncit, ar fi văzut-o pe Aglaia, la vreo douăzeci de paşi de el, care se oprise ca să privească scena scandaloasă şi nu voia să audă chemările mamei şi surorilor ei, ajunse deja departe. Prinţul Ş., dînd fuga la ea, o convinse să plece în sfîrşit. Lizaveta Prokofievna avea să-şi amintească mai apoi că Aglaia s-a întors la ele atît de tulburată, încît era puţin probabil să le fi auzit chemările. Dar peste exact două minute, de îndată ce intrară în parc, Aglaia rosti cu obişnuita ei voce indiferentă şi capricioasă:

— Am vrut să văd cum se va încheia comedia.

88* În doi (fr.)
89* Noroc (fr.)

III

Incidentul de la gară aproape le îngrozi pe mamă şi pe fiice. Tulburată şi speriată, Lizaveta Prokofievna, însoţită de fete, mai că nu străbătu în fugă drumul de la gară pînă acasă. După părerea şi convingerea ei, prea multe se petrecuseră şi ieşiseră la iveală din acest incident, aşa că în mintea ei, în pofida întregii dezordini şi spaime, se înfiripau deja nişte gînduri decisive. Dar şi ceilalţi înţelegeau că s-a întîmplat ceva deosebit şi că, poate chiar din fericire, începe să se dezvăluie un mister extraordinar. În pofida tuturor fostelor asigurări şi explicaţii oferite de prinţul Ş., Evgheni Pavlovici „era acum dat în vileag“, demascat, descoperit şi „dat pe faţă în ceea ce priveşte relaţiile lui cu această creatură“. Aşa credea Lizaveta Prokofievna, aşa credeau chiar şi cele două fiice mai mari ale ei. Cîştigul rezultat din această concluzie era o şi mai mare acumulare de enigme. Deşi erau furioase, într-o oarecare măsură, pentru sperietura exagerată şi fuga pe faţă a mamei lor, totuşi fetele, în primele momente de zăpăceală, nu îndrăzneau s-o deranjeze cu întrebările lor. Pe lîngă aceasta, cine ştie de ce, li se părea că surioara lor Aglaia ştie poate mai multe în legătură cu această problemă decît ele două şi mama lor la un loc. Şi prinţul Ş. era negru la faţă ca noaptea, foarte îngîndurat. Lizaveta Prokofievna nu-i spusese tot drumul nici o vorbă, iar el parcă nici nu remarcase acest lucru. Adelaida încercă să-l întrebe: „Despre ce unchi a fost vorba şi ce s-a întîmplat atît de grav la Petersburg?“ Dar el bîigui drept răspuns, cu mina cea mai acră, ceva foarte vag despre cine ştie ce investigaţii şi că, fireşte, totul trebuia să fie o neghiobie. „Nu mă îndoiesc de asta!“ îi răspunse Adelaida şi nu-l mai întrebă nimic. Însă Aglaia devenise neobişnuit de calmă şi pe drum făcu doar observaţia că aleargă cu toţii cam prea tare. O dată privi peste umăr şi îl văzu pe prinţ, care le călca pe urme. Remarcînd eforturile lui de a le ajunge, zîmbi ironic şi nu mai întoarse capul spre el.

În sfîrşit, foarte aproape de casă, îl întîlniră pe Ivan Feodorovici, care venea din direcţia opusă, de-abia sosit de la Petersburg. Imediat, de la primele cuvinte, se interesă de Evgheni Pavlovici. Dar soţia trecu furioasă pe lîngă el, fără să-i răspundă şi fără să se uite măcar la el. Din privirile fiicelor şi ale prinţului Ş. îşi dădu pe loc seama că în casa lor s-a dezlănţuit furtuna. Dar şi fără asta chipul lui reflecta o frămîntare neobişnuită. Imediat îl luă de braţ pe prinţul Ş., îl opri lîngă uşa de la intrare şi aproape în şoaptă schimbă cu el cîteva cuvinte. După înfăţişarea îngrijorată a amîndurora, cînd intrară apoi pe terasă şi se duseră spre camera Lizavetei Prokofievna,

ai fi putut crede că au aflat o veste ieşită din comun. Încetul cu încetul, toţi se adunară sus la Lizaveta Prokofievna şi, în sfîrşit, pe terasă rămase numai prinţul. Şedea într-un colţ, aşteptînd parcă ceva, neştiind de altminteri nici el ce aşteaptă; văzînd zăpăceala din casă, nici nu-i trecuse prin minte să plece; părea că a uitat cu totul de lume şi era gata să stea şi doi ani la rînd în locul în care i s-ar fi arătat. De sus ajungeau uneori la el frînturi dintr-o discuţie alarmată. Nici el n-ar fi putut spune cît a stat aici. Se făcuse tîrziu, se lăsase întunericul. Deodată, pe terasă intră Aglaia; părea calmă, deşi era puţin palidă. Văzîndu-l pe prinţ, pe care „evident, nu se aştepta“ să-l găsească aici pe scaun, în colţ, Aglaia îi zîmbi parcă nedumerită.

— Ce faci dumneata aici? întrebă ea, apropiindu-se de el.

Încurcat, prinţul îngăimă ceva şi sări de pe scaun, dar Aglaia se aşeză imediat pe scaunul de alături, aşa că şi el îşi reluă locul. Îi aruncă o privire rapidă, dar atentă, apoi se uită pe fereastră, parcă fără nici un gînd, după aceea îl privi iarăşi. „Poate că-i vine să rîdă, se gîndi prinţul. Nu, ar fi rîs din prima clipă.“

— Dacă doreşti un ceai, poruncesc să ţi se aducă, spuse ea după cîteva minute de tăcere.

— N-am... Nu ştiu...

— Cum să nu ştii aşa ceva! Ah, da, ascultă: dacă te-ar provoca acum la duel cineva, ce-ai face? Şi adineaori voiam să te întreb.

— Păi... cine... n-o să mă provoace nimeni la duel.

— Bine, dar dacă te-ar provoca? Te-ai speria foarte tare?

— Cred că m-aş teme... foarte mult.

— Serios? Deci, eşti laş?

— N-nu; poate că nu. Laş e cel care se teme şi fuge; dar cel care se teme şi nu fuge încă nu e laş, spuse prinţul zîmbind, după cîteva clipe de gîndire.

— Şi n-ai fugi?

— Poate că n-aş fugi, rîse, în cele din urmă, prinţul de întrebările Aglaiei.

— Chiar dacă-s femeie, nici eu n-aş fugi, observă ea aproape supărată. De altminteri, îţi rîzi de mine şi te fandoseşti după cum îţi e obiceiul, ca să pari mai interesant; spune-mi: se trage de obicei de la douăzeci de paşi? Uneori şi de la zece? Deci, înseamnă să fii ucis sau rănit cu siguranţă, nu-i aşa?

— Cred că la dueluri adversarii nimeresc rareori ţinta.

— Cum rareori? Doar Puşkin a fost ucis.

— Poate că întîmplător.

— N-a fost întîmplător deloc; duelul a fost pe viaţă şi pe moarte şi a

fost ucis.

— Glonţul l-a nimerit atît de jos, încît, cu siguranţă, Dantes l-a ţintit undeva mai sus, în piept sau în cap; însă aşa cum l-a nimerit nu ţinteşte nimeni, deci cel mai probabil e că glonţul l-a nimerit întîmplător pe Puşkin, greşindu-şi ţinta. Lucrurile astea le-am aflat de la oameni competenţi.

— Iar mie mi-a spus un soldat, cu care am discutat odată, că au ordin precis, conform regulamentului, cînd se desfăşoară în şiruri de puşcaşi, să ţintească „la jumătatea omului“, chiar aşa li se zice: „la jumătatea omului“. Asta-i, deci nu în piept, nu în cap, ci într-adins li se ordonă să tragă „la jumătatea omului“. Mai apoi l-am întrebat pe un ofiţer, care mi-a spus că totul e întocmai aşa.

— E aşa pentru că se trage de la mare distanţă.

— Ştii să tragi?

— N-am tras niciodată.

— Nici chiar să încarci un pistol nu te pricepi?

— Nu mă pricep. Adică îmi dau seama cum s-ar face, dar niciodată n-am încărcat cu mîna mea vreunul.

— Asta-i, nu te pricepi pentru că în treaba asta este nevoie de practică! Ascultă-mă, ca să ştii cum se face: în primul rînd, cumperi pulbere bună pentru pistoale, să nu fie umedă (se zice că nu trebuie să fie umedă, ci foarte uscată), închisă la culoare, ceri exact cum ţi-am spus, nu pulbere din aceea cu care se trage cu tunul. Glonţul se zice că fiecare şi-l toarnă singur. Ai pistoale?

— N-am şi nici nu-mi trebuie, rîse prinţul deodată.

— Ah, ce prostii! Cumpără-ţi neapărat: unul bun, franţuzesc sau englezesc, astea, cică, ar fi cele mai bune. Apoi iei cam un degetar de pulbere, poate două degetare şi toarn-o. Mai bine să fie mai multă. Îndeas-o cu pîslă (cică trebuie neapărat cu pîslă, cine ştie de ce), poţi face cumva rost de pîslă, dintr-o saltea sau uşile se tapiţează uneori cu pîslă. Apoi, după ce bagi pîsla, pui glonţul, ascultă-mă odată, mai pe urmă glonţul şi mai înainte pulberea, altfel pistolul nu trage. De ce rîzi? Vreau să tragi de cîteva ori pe zi şi să înveţi neapărat să nimereşti ţinta. O să faci ce-ţi spun?

Prinţul rîdea; supărată, Aglaia bătu din picior. Seriozitatea ei în contextul unei asemenea discuţii îl miră întrucîtva pe prinţ. Într-o anumită măsură, simţea că ar trebui să afle ceva, să întrebe ceva – în orice caz, ceva mai serios decît felul cum se încarcă un pistol. Dar totul îi zburase din minte, nu mai era conştient decît de faptul că ea şade acum în faţa lui, că o priveşte şi îi era aproape indiferentă tema discuţiei din momentul acela.

În sfîrşit, de sus coborî pe terasă Ivan Feodorovici: pleca undeva şi arăta posomorît, îngrijorat şi hotărît.

— A, Lev Nikolaevici, tu... Unde te duci? îl întrebă el, cu toate că Lev Nikolaevici nici nu se gîndea să se urnească din loc. Hai, vreau să-ţi zic o vorbă.

— La revedere, spuse Aglaia şi îi întinse prinţului mîna.

Pe terasă era de-acum destul de întuneric şi în clipa aceea prinţul n-ar fi putut-o vedea prea bine la faţă. Peste un minut, cînd ieşi din casă împreună cu generalul, prinţul roşi teribil şi-şi strîngea pumnul de la mîna dreaptă.

Se potrivi că Ivan Feodorovici şi prinţul aveau acelaşi drum. Cu toate că ora era înaintată, Ivan Feodorovici se grăbea să discute ceva cu cineva. Deocamdată, începu din senin o conversaţie cu prinţul, vorbind repede, alarmat, destul de incoerent, pomenind-o adeseori pe Lizaveta Prokofievna. Dacă prinţul ar fi putut fi mai atent în aceste momente, atunci, poate, şi-ar fi dat seama că, printre altele, Ivan Feodorovici voia să afle ceva de la el sau, mai bine zis, voia să-l întrebe ceva cinstit şi pe faţă, dar nu reuşea să atingă punctul acesta important. Spre ruşinea lui, prinţul era atît de distrat, încît mai întîi nu auzi nimic şi, cînd generalul se opri în faţa lui cu o întrebare arzătoare, fu nevoit să recunoască, jenat, că nu înţelege nimic.

Generalul ridică din umeri.

— Aţi ajuns cu toţii nişte oameni ciudaţi, din toate punctele de vedere, începu el din nou să vorbească. Îţi zic că nu înţeleg deloc ideile şi îngrijorările Lizavetei Prokofievna. A apucat-o isteria şi plînge şi zice că am fost dezonoraţi şi făcuţi de ruşine. De cine? Cum? Cu cine? Cînd şi de ce? Recunosc că sînt vinovat (asta o recunosc), sînt foarte vinovat, dar sîcîielilor acestei... femei agitate (care, pe deasupra, se comportă urît) le putem pune capăt, la urma urmelor, cu ajutorul poliţiei şi chiar am intenţia să mă întîlnesc astăzi cu cineva şi să-l previn. Totul se poate aranja în pace, calm, chiar cu blîndeţe, ca între prieteni şi fără să se stîrnească nici un scandal. Sînt de acord şi că viitorul mai poate rezerva surprize şi că multe lucruri au rămas neexplicate; la mijloc e şi o intrigă; dar, dacă cei de aici nu ştiu nimic, nici cei de-acolo nu pot să explice nimic; dacă eu n-am auzit, tu n-ai auzit, el n-a auzit, celălalt n-a auzit nici el nimic, atunci te întreb: cine a auzit, la urma urmelor? Cum crezi tu că s-ar explica asta dacă nu prin faptul că afacerea este pe jumătate miraj, că nu există, cum ar fi, bunăoară, lumina lunii... sau alte fantasme?

— *Ea* e nebună, bîigui prinţul, amintindu-şi deodată, cu durere, întîmplarea de mai înainte.

— Asta-i cuvîntul, dacă la ea te referi... Şi mie îmi trecea prin minte ideea asta şi adormeam liniştit. Dar acum văd că aici sînt unii care gîndesc mai corect şi nu mai cred în sminteala ei. Femeia-i arţăgoasă, să zicem, dar

e chiar rafinată, nici pomeneală de nebunie. Ieşirea ei de astăzi, cînd a spus vorbele acelea despre Kapiton Alexeici, ne demonstrează clar acest lucru. În ce o priveşte, afacerea-i o potlogărie, adică e cel puţin o faptă iezuită, făcută cu scopuri speciale.

— Care Kapiton Alexeici?

— Ah, Doamne, Lev Nikolaevici, nu mă asculţi deloc! Discuţia cu tine am început-o vorbindu-ţi de Kapiton Alexeici; sînt atît de uimit, încît şi acum îmi mai tremură mîinile şi picioarele. De asta am întîrziat astăzi în oraş. Kapiton Alexeici Radomski, unchiul lui Evgheni Pavlovici...

— Ah! strigă prinţul.

— S-a împuşcat dimineaţă, în zori, la ora şapte. Era bătrîior, onorabil, şaptezeci de ani, epicurean şi, exact cum a zis ea, lipsesc banii statului, o sumă enormă!

— De unde putea ea...

— Să afle? Ha-ha! Păi are în jurul ei un întreg stat-major, de cum şi-a făcut aici apariţia. Dacă ai şti ce persoane o vizitează şi caută această „onoare de a face cunoştinţă“! Natural, putea auzi de la cei veniţi, pentru că acum ştie tot Petersburgul şi jumătate din Pavlovsk sau chiar tot Pavlovskul deja. Dar ce subtilă a fost remarca ei cu privire la uniformă, după cum mi-a fost relatată, adică în privinţa faptului că Evgheni Pavlovici a apucat să-şi dea la ţanc demisia din armată! A fost o aluzie infernală! Nu, ăsta nu-i semn de sminteală. Eu, desigur, refuz să cred că Evgheni Pavlovici putea şti cu anticipaţie de catastrofă, adică să ştie că în ziua cutare, la ora şapte şi aşa mai departe. Însă putea s-o presimtă. Iar eu, iar noi toţi şi prinţul Ş. ne gîndeam că bătrînul o să-i lase lui toată averea! E îngrozitor! Îngrozitor! De altfel, înţelege că nu-l învinuiesc cu nimic pe Evgheni Pavlovici şi mă grăbesc să-ţi explic; totuşi, e ceva suspect aici. Prinţul Ş. este stupefiat. Totul a luat o întorsătură ciudată.

— Dar ce motiv de suspiciune există în comportamentul lui Evgheni Pavlovici?

— Nici un motiv! S-a purtat cu cea mai mare distincţie posibilă. N-am făcut nici o aluzie. Cred că averea lui e întreagă şi neatinsă. Desigur, Lizaveta Prokofievna nici nu vrea să audă... Dar mai importante sînt toate aceste catastrofe familiale sau, mai bine zis, toate aceste ciorovăieli, că nici nu mai ştii cum să le numeşti... Tu, Lev Nikolaevici, eşti cu adevărat prietenul casei, aşa că imaginează-ţi: aflu că, deşi n-aş putea spune precis dacă-i chiar aşa, Evgheni Pavlovici, cică, acum vreo lună şi ceva ar fi avut o explicaţie cu Aglaia şi că ar fi fost refuzat pe faţă.

— Nu se poate! strigă prinţul cu ardoare.

— Nu cumva ştii ceva? Vezi, dragul meu, spuse generalul şi tresări

uimit, încremenind în loc, de parcă ar fi prins rădăcini, poate că nu trebuia şi nu-i frumos din partea mea că am lăsat să-mi scape vorbele de mai înainte, dar asta s-a întîmplat numai pentru că tu... că tu... pot zice, eşti aşa cum eşti. Ştii cumva ceva deosebit?

— Nu ştiu nimic... despre Evgheni Pavlovici, bîigui prinţul.

— Nici eu nu ştiu! Pe mine... pe mine, frăţioare, chiar că vor să mă bage în pămînt şi să mă îngroape şi în acelaşi timp nici nu vor să judece că mi-e greu şi mie ca om, că asta n-o s-o pot suporta. Mai înainte am avut o scenă groaznică! Îţi vorbesc ca şi cum ai fi fiul meu. Cel mai important lucru e că Aglaia parcă şi-ar rîde de maică-sa. Despre faptul că, pare-se, l-a refuzat pe Evgheni Pavlovici acum vreo lună şi că a avut cu el o explicaţie destul de tranşantă ne-au spus surorile ei, aşa ca o ipoteză... de altminteri, ca o ipoteză sigură. Însă ea e o făptură atît de neascultătoare şi fantastică, încît nici nu se mai poate vorbi! Tot altruismul, toate strălucitele calităţi ale inimii şi minţii – şi toate astea chiar că le are, însă, pe lîngă astea, capriciul, batjocurile – într-un cuvînt, e o fire diabolică şi, pe deasupra, cu fantezii. Şi-a rîs acum pe faţă de maică-sa, de surori, de prinţul Ş., de mine n-are rost să mai vorbim, rareori nu-şi rîde de mine, dar pe mine nu mă doare, ştii că o iubesc, chiar îmi place că rîde şi cred că acest drăcuşor tocmai de asta mă iubeşte în mod deosebit, adică ţine mai mult la mine decît la ceilalţi, mi se pare. Pariez că şi de tine s-a umflat de rîs din cine ştie ce pricină. Mai înainte v-am găsit discutînd după furtuna care s-a dezlănţuit în camerele de la etaj: stătea cu tine de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

Prinţul roşi teribil şi-şi strînse pumnul drept, însă tăcu.

— Dragule, dragul meu Lev Nikolaevici! spuse deodată cu înflăcărare şi căldură generalul. Eu... şi chiar Lizaveta Prokofievna însăşi (care, de altminteri, iar s-a apucat să te ocărască şi, laolaltă cu tine, să mă ia la rost şi pe mine pentru tine, numai că nu înţeleg de ce), noi, totuşi, te iubim, în pofida a tot şi a toate, adică a toate aparenţele. Dar fii de acord, dragă prietene, fii singur de acord, ce enigmă subită şi ce supărare am avut cînd, din senin, acest drăcuşor cu sînge rece (pentru că stătea în faţa maică-sii arătînd cel mai profund dispreţ pentru toate întrebările noastre, mai ales pentru ale mele, pentru că eu, naiba să mă ia, am făcut o prostie, m-am gîndit s-o fac pe severul, în calitatea mea de cap al familiei, şi am făcut, deci, o prostie), acest drăcuşor cu sînge rece ne zice deodată în răspăr că „smintita“ (aşa s-a exprimat şi mi se pare ciudat că rosteşte cuvintele tale: „parcă n-aţi putut, zice, să vă daţi seama pînă acum“), că smintita „şi-a pus în minte să facă tot posibilul ca să mă mărite cu prinţul Lev Nikolaevici şi de aceea se străduieşte să facă în aşa fel încît să-i trîntim uşa în nas lui Evgheni Pavlovici“... N-a spus decît atît; n-a mai dat nici o explicaţie, rîde

cu hohote, noi rămînem cu gurile căscate, iar ea trînteşte uşa şi pleacă. Apoi mi s-a povestit pasajul de mai înainte dintre ea şi tine... şi... şi... ascultă, dragă prinţe, eşti om nesupărăcios şi cu judecată, asta am remarcat-o la tine, dar... nu te supăra: zău, îşi rîde de tine. Ca un copil, rîde şi nu te supăra pe ea, dar asta chiar că-i aşa. Nu te gîndi la mai ştiu eu ce, pur şi simplu ne prosteşte, pe tine şi pe noi toţi, pentru că n-are altceva mai bun de făcut. Asta-i, la revedere! Ştii sentimentele noastre? Sentimentele noastre sincere faţă de tine? Sînt neschimbate, niciodată şi în nici o privinţă... dar... acum trebuie s-o iau pe aici, rămîi cu bine! Rar mi s-a întîmplat să nu-mi fie chiar aşa boii acasă (vezi cum se zice?), cum nu-mi sînt acum... Bine, pe mîine!

Rămînînd singur la intersecţie, prinţul privi împrejur, traversă repede strada, se apropie de fereastra iluminată a unei vile, desfăcu hîrtia mică, pe care o strînsese în mîna dreaptă tot timpul cît discutase cu Ivan Feodorovici, şi citi, prinzînd dîra slabă de lumină:

„*Mîine la şapte dimineaţa voi fi în parc, pe banca verde, te voi aştepta. M-am decis să discut cu dumneata o problemă extrem de importantă, care ne priveşte pe amîndoi.*

P.S. Sper că nu vei arăta nimănui acest bilet. Deşi mi-e jenă să-ţi dau în scris un asemenea sfat, m-am gîndit că eşti un om care are nevoie de el şi l-am scris, roşind de ruşine pentru firea dumitale ridicolă.

PP.SS. E vorba de banca verde pe care ţi-am arătat-o mai înainte. Jenează-te! Am fost nevoită să fac şi această precizare.“

Biletul era scris la repezeală şi împăturit la nimereală, probabil cu vreo cîteva clipe înainte de apariţia Aglaiei pe terasă. Cuprins de o tulburare inexprimabilă, asemănătoare cu un val de spaimă, prinţul strînse iarăşi hîrtia în palmă şi sări cît putu de repede de sub fereastră, de la lumină, ca şi cum ar fi fost un hoţ speriat: dar la această mişcare se ciocni deodată cu un domn care se oprise chiar în spatele lui.

— Vă urmăresc, prinţe, spuse domnul.

— Dumneata eşti, Keller? strigă prinţul, mirat.

— Vă caut, prinţe. V-am pîndit lîngă casa Epancinilor. Fireşte, nu puteam intra. V-am călcat pe urme cît aţi mers împreună cu generalul. Sînt la dispoziţia dumneavoastră, prinţe, dispuneţi de Keller. Sînt gata să mă jertfesc şi chiar să mor la nevoie.

— Păi... de ce?

— Ei bine, cu siguranţă veţi fi provocat. Pe locotenentul ăsta,

Molovţov, îl cunosc eu, adică nu personal... n-o să suporte ofensa. Pe-ai noştri, adică pe alde mine sau Rogojin, fireşte, e înclinat să ne considere drept nişte lepădături şi, poate, pe bună dreptate, aşa că singurul răspunzător rămîneţi dumneavoastră. Va trebui să plătiţi oalele sparte, prinţe. S-a interesat de dumneavoastră, l-am auzit, şi negreşit că mîine vreun prieten de-al lui se va prezenta la dumneavoastră, dacă nu cumva v-o fi aşteptînd chiar acum. Dacă îmi acordaţi onoarea de a mă alege ca secundant, pentru dumneavoastră sînt gata să-mi dau şi viaţa; de asta v-am căutat, prinţe.

— Deci şi dumneata îmi zici de duel! spuse prinţul şi izbucni brusc în rîs, spre marea mirare a lui Keller. Se umflă de rîs. Keller, care într-adevăr stătuse ca pe ghimpi pînă cînd reuşise să aibă satisfacţia de a se oferi drept secundant, mai că nu se supără, văzînd rîsul atît de vesel al prinţului.

— Totuşi, prinţe, l-aţi prins mai adineaori de mîini. Aşa ceva, mai ales cînd sînt spectatori de faţă, e greu de suportat pentru o persoană cu simţul onoarei.

— Iar el m-a lovit în piept! strigă prinţul, rîzînd. N-avem motiv să ne batem! O să-i ofer scuzele mele şi gata. Dar, dacă-i să ne batem, atunci o să ne batem! N-are decît să tragă cu pistolul în mine; chiar vreau asta. Ha-ha! Acum mă pricep să încarc pistolul! Dumneata te pricepi să încarci pistoale, Keller? Mai întîi trebuie să cumperi pulbere de pistol, care să nu fie umedă, nici grăunţoasă precum cea cu care se trage cu tunul, apoi trebuie să pui pulberea, să rupi o bucată de pîslă dintr-o uşă şi abia după aceea să bagi glonţul, nici într-un caz glonţul înaintea pulberii, pentru că altfel pistolul nu trage. Auzi, Keller: pentru că nu trage. Ha-ha! Oare nu-i cea mai bună explicaţie, amice Keller? Ah, Keller, ştii ceva, chiar acum te îmbrăţişez şi te sărut. Ha-ha-ha! Şi cum ai apărut atunci în faţa lui pe neaşteptate? Treci într-o zi pe la mine să bem şampanie. Ne îmbătăm criţă! Ştii că, în pivniţa lui Lebedev, am douăsprezece sticle de şampanie? Acum trei zile Lebedev mi le-a vîndut „de ocazie“, chiar a doua zi după ce m-am mutat la el, iar eu le-am cumpărat! O să-i aduc pe toţi ai noştri! Ai de gînd să dormi noaptea asta?

— Ca în toate nopţile, prinţe.

— Atunci, vise plăcute! Ha-ha!

Prinţul traversă strada şi dispăru în parc, lăsîndu-l nedumerit pe Keller, care era întrucîtva intrigat. Nu-l mai văzuse pe prinţ într-o stare de spirit atît de ciudată, nici nu-şi imaginase vreodată că e posibil aşa ceva.

„Cred că are fierbinţeală, pentru că-i un om care suferă cu nervii şi toate astea l-au marcat, dar cu siguranţă n-o să se poarte ca un laş. Tocmai alde el nu-s laşi, zău aşa! se gîndi Keller în sinea lui. Hm, şampanie! Totuşi, e o veste interesantă. Douăsprezece sticle, o duzină; nimic de zis, o

garnizoană respectabilă. Pariez că Lebedev a cîştigat şampania de pe urma unui pariu cu cineva... Hm... prinţul ăsta e, totuşi, destul de simpatic; chiar că-mi plac inşii ca el; la drept vorbind, n-are rost să pierd timpul degeaba şi... dacă-i vorba de şampanie, acum e momentul cel mai potrivit...“

Că prinţul parcă ar fi avut febră – asta, desigur, era adevărat.

Rătăci îndelung prin parcul întunecat şi în sfîrşit „se regăsi“ plimbîndu-se pe o alee. În conştiinţa lui persista amintirea că străbătuse deja această alee, începînd de la bancă şi pînă la un copac bătrîn, înalt şi uşor de remarcat, o sută de paşi cu totul, parcurşi înainte şi înapoi de vreo treizeci sau patruzeci de ori. Nu şi-ar fi putut aminti la ce s-a gîndit în intervalul de cel puţin o oră petrecut în parc, chiar dacă şi-ar fi dorit foarte mult să-şi amintească. De altfel, se surprinse gîndindu-se la ceva, care, subit, îl făcu să se umfle de rîs; deşi nu era nimic de rîs, îi veni totuşi să rîdă. Îşi imagina că ipoteza duelului putea încolţi în mai multe minţi, nu doar în a lui Keller şi că, prin urmare, istoria cu modul de încărcare a pistolului putea să nu fie întîmplătoare... „Ia te uită! se opri el deodată, străfulgerat de altă idee. Mai înainte a coborît pe terasă cînd eu şedeam în colţ şi s-a mirat grozav găsindu-mă acolo, şi a rîs aşa... a adus vorba de ceai; păi în timpul acesta avea hîrtia în mînă, deci ştia precis că stau pe terasă, atunci de ce s-a mirat atît? Ha-ha-ha!“

Smulse hîrtia din buzunar şi o sărută, însă imediat se opri şi căzu pe gînduri.

„Ce ciudat! Ce ciudat!“ spuse el peste cîteva clipe, chiar cu un fel de tristeţe: în momentele de mare bucurie se simţea întotdeauna trist, fără să ştie nici el de ce. Se uită cu atenţie împrejur şi se miră că a venit aici. Era foarte obosit, se apropie de bancă şi se aşeză. De jur împrejur liniştea era adîncă. La gară, fanfara nu mai cînta. Poate că deja nu mai era nimeni în parc; cu siguranţă, era cel puţin unsprezece şi jumătate. Noaptea era liniştită, caldă, luminoasă, una dintre nopţile albe ale Petersburgului de la începutul lui iunie, dar în parcul cu copaci stufoşi, umbroşi, pe aleea unde se afla el, era întuneric aproape de tot.

Dacă i-ar fi spus acum cineva că e îndrăgostit, că iubirea îi e pătimaşă, ar fi respins acest gînd, poate chiar cu furie. Şi dacă acel cineva ar fi adăugat că biletul Aglaiei este unul de dragoste, că stabileşte o întîlnire între doi îndrăgostiţi, lui i-ar fi crăpat obrazul de ruşine pentru omul acela şi, poate, l-ar fi provocat la duel. Toate acestea erau întru totul sincere şi el nu avusese niciodată îndoieli şi nu-şi permisese nici cel mai mic gînd „dublu“ cu privire la posibilitatea ca această fată să-l iubească şi chiar la posibilitatea ca el s-o iubească pe ea. Eventualitatea dragostei ei pentru el, „pentru un om ca el“, ar fi considerat-o o monstruozitate. I se năzărea că,

pur şi simplu, era o ştrengărie din partea ei, dacă va fi existat ceva cu adevărat; însă el era cumva prea indiferent faţă de ştrengăriile propriu-zise şi le găsea ca fiind prea în firea lucrurilor; el, la rîndul lui, era preocupat şi îngrijorat de cu totul altceva. Dăduse deplină crezare cuvintelor scăpate mai înainte de generalul tulburat, despre faptul că ea îşi rîde de toţi şi mai ales de el, de prinţ. Nu simţise în ele nici cea mai mică urmă de jignire; după părerea lui, chiar aşa trebuia să se întîmple. Principalul pentru el era că mîine o va vedea din nou, la o oră timpurie a dimineţii, că va sta lîngă ea pe banca verde, că o va asculta povestindu-i cum se încarcă pistolul şi o va privi. Nu mai avea nevoie de nimic altceva. De vreo două sau trei ori îi licări în minte întrebarea: ce-o fi avînd de gînd să-i spună şi ce problemă importantă ar putea să fie? Pe lîngă aceasta, de existenţa reală a acestei „probleme importante“, pentru care fusese chemat, nu se îndoise nici o clipă, însă acum nu se gîndea aproape deloc la această problemă importantă, nu simţea nici cea mai mică pornire să se gîndească la ea.

Scîrţîitul unor paşi uşori pe alee îl făcu să-şi ridice capul. Un om, al cărui chip era greu de recunoscut prin întuneric, se apropie de bancă şi se aşeză lîngă el. Prinţul se trase repede spre el, aproape atingîndu-l şi recunoscu chipul palid al lui Rogojin.

— Ştiam eu că rătăceşti pe-aici, nu mi-a trebuit mult ca să te găsesc, bombăni Rogojin printre dinţi.

Erau pentru prima oară faţă în faţă după întîlnirea din coridorul hotelului. Stupefiat de apariţia neaşteptată a lui Rogojin, cîtva timp prinţul nu putu să-şi adune gîndurile şi senzaţia dureroasă i se amplifică în inimă. Probabil că Rogojin înţelegea impresia pe care i-o producea; deşi la început se arăta încurcat, deşi îi vorbea cu un fel de familiaritate voită, prinţului curînd i se păru că n-avea în el nimic studiat şi nici măcar vreo fîstîceală deosebită; dacă avea un fel de jenă în gesturi şi cuvinte, aceasta era doar pe dinafară; în suflet acest om nu se putea schimba.

— Cum m-ai... găsit aici? întrebă prinţul ca să spună ceva.

— De la Keller am auzit (am trecut pe la tine) că „s-a dus în parc“; ei bine, îmi zic eu, aşa-i.

— Cum, adică, „aşa-i“? repetă îngrijorat prinţul acest cuvînt scăpat de interlocutor.

Rogojin rîse, dar nu-i dădu nici o explicaţie.

— Am primit scrisoarea ta, Lev Nikolaevici; degeaba te-ai apucat de asta... ce-ţi trebuie!... Iar acum vin din partea *ei*: mi-a poruncit să te chem negreşit; ţine mult să-ţi spună ceva. Te-a rugat să vii chiar azi.

— Vin mîine. Acum mă duc acasă; vii... la mine?

— De ce? Ţi-am spus tot; mergi sănătos.

— Chiar nu vii? îl întrebă încet prinţul.

— Ciudat om mai eşti, Lev Nikolaevici, chiar ar trebui să mă minunez de tine.

Rogojin rînji sarcastic.

— De ce? Ce motiv mai ai acum să mă urăşti? zise cu tristeţe şi înflăcărare prinţul. Doar ştii că nimic din ce credeai tu nu e adevărat. De altminteri, m-am gîndit şi eu că nici pînă acum n-ai încetat să mă urăşti – şi ştii de ce? Tocmai pentru că ai încercat să mă ucizi, de asta ura ta nu s-a stins. Îţi zic că nu-mi amintesc decît de un singur Rogojin, cu care în ziua aceea m-am înfrăţit făcînd schimb de cruci; doar ţi-am scris asta în scrisoarea de ieri, pentru ca tu să nu te mai gîndeşti cîtuşi de puţin la aiureala asta şi să nu mai iei despre ea capăt de vorbă cu mine. De ce te fereşti de mine? De ce-ţi ascunzi mîinile de mine? Îţi spun doar că tot ce-a fost atunci pentru mine rămîne doar un delir şi atît; te ştiu acum pe de rost cum erai în ziua aceea, aşa cum mă ştiu pe mine. Ceea ce ţi-ai închipuit tu n-a existat şi nu putea să existe. Atunci la ce bun să continue ura noastră?

— Ce ură să ai tu! rîse din nou Rogojin, drept răspuns la monologul înflăcărat, neaşteptat al prinţului. Într-adevăr se ferea, se depărtase la doi paşi de el şi îşi ascundea mîinile.

— De-acum nu-mi mai e deloc permis să trec pe la tine, Lev Nikolaevici, adăugă el în încheiere, rar şi sentenţios.

— Chiar atît de mult mă urăşti?

— Nu te iubesc, Lev Nikolaevici, aşa că de ce să merg la tine? Zău, prinţe, eşti ca un copil, vrea o jucărie – scoate-o şi pune-i-o în faţă; dar problema n-o înţelegi. Lucrurile pe care mi le spui acum sînt exact cum le-ai arătat în scrisoare. Cum să nu te cred? Cred fiecare cuvînt de-al tău şi ştiu că nu m-ai înşelat niciodată şi că nici de-acum înainte n-o să mă înşeli; totuşi nu te iubesc. Uite, îmi scrii că ai uitat totul şi că ţi-l aminteşti doar pe fratele tău de cruce Rogojin, nu şi pe cel care a ridicat cuţitul asupra ta. De ce crezi că-mi cunoşti sentimentele? (Rogojin rîse din nou ironic.) Păi eu, poate, nu m-am căit de asta niciodată, iar tu mi-ai şi trimis iertarea ta frăţească. Poate că în seara aceea mă şi gîndeam la cu totul altceva, iar la asta...

— Nu te gîndeai cîtuşi de puţin! îi luă prinţul vorba din gură. Asta ar mai fi lipsit. Pariez că de-acolo ai plecat direct la gară şi-ai venit aici, la muzica din Pavlovsk, şi că tot aşa, ca astăzi, te-ai ascuns în mulţime şi ai urmărit-o ca să vezi ce face. Aveai şi cu ce mă uimi! Dacă atunci n-ai fi fost într-un asemenea hal, că nu erai în stare să te gîndeşti decît la un singur lucru, poate că nici n-ai fi ridicat cuţitul asupra mea. Atunci am presimţit asta de cu dimineaţă, privindu-te; ştii în ce stare eram atunci? De cum am

făcut schimb de cruci, poate, mi-a şi licărit gîndul ăsta în minte. De ce m-ai dus atunci la bătrînă? Cu asta ai vrut să-ţi stăpîneşti mîna? De fapt, nici nu se poate să te fi gîndit, ai presimţit numai, ca şi mine... Am simţit amîndoi acelaşi lucru. Dacă atunci n-ai fi ridicat asupra mea mîna (de care Dumnezeu m-a ferit), ce-aş mai fi eu acum în faţa ta? Doar atunci oricum te bănuiam de asta, era păcatul amîndurora, ăsta-i cuvîntul! (Nu te mai încrunta! Ei, de ce rîzi?) „Nu m-am căit!“ Păi chiar dacă ai fi vrut, poate că nici nu te-ai fi putut căi pentru că, pe deasupra, nici nu mă iubeşti. Chiar dacă aş fi nevinovat ca un înger faţă de tine, oricum ţi-aş fi nesuferit atît timp cît vei crede că ea nu pe tine, ci pe mine mă iubeşte. Aşadar, asta-i gelozie. Numai că uite la ce m-am gîndit săptămîna asta, Parfion, şi ia aminte la ce-ţi zic acum: să ştii că ea acum, poate, pe tine te iubeşte cel mai mult şi chiar cu cît mai tare te chinuieşte, cu atît mai mult te iubeşte. Asta nu ţi-ar spune-o, dar tu trebuie s-o vezi singur. La urma urmei, de ce se mărită cu tine? Cîndva ţi-o va spune numai ţie. Unele femei chiar aşa vor să fie iubite, iar ea tocmai această fire o are! Iar firea ta şi dragostea ta trebuie s-o uluiască! Ştii doar că femeia e în stare să-l chinuiască pe bărbat cu cruzimi şi batjocuri şi să nu aibă niciodată remuşcări, deoarece de fiecare dată îşi zice în sinea ei, privindu-l: „Uite, acum îl chinuiesc de moarte, însă apoi o să-l fac, cu dragostea mea, să uite chinurile...“.

Ascultîndu-l pe prinţ, Rogojin izbucni în rîs.

— Prinţe, nu cumva chiar tu ai dat peste o astfel de femeie? Parcă am auzit ceva, aşa-i?

— Ce, ce puteai să auzi? tresări deodată prinţul şi se opri, cuprins de o fîstîceală extremă.

Rogojin continua să rîdă. Nu fără curiozitate şi, poate, nu fără plăcere, îl ascultase pe prinţ; divagaţia bucuroasă şi înfocată a prinţului îl uimise şi îl încurajase foarte mult.

— Nu-i vorba că am auzit, ci că văd acum cu ochii mei că ăsta-i adevărul, adăugă el. Spune şi tu: cînd ai mai vorbit ca acum? Parcă discuţia asta nici n-ar porni de la tine. Dacă n-aş fi auzit aşa ceva despre tine, n-aş fi venit aici; ba încă în parc, la miezul nopţii.

— Nu te înţeleg deloc, Parfion Semionîci.

— Ea mi-a explicat nu demult totul în privinţa ta, iar mai adineaori am văzut şi cu ochii mei cum şedeai lîngă ea la muzică. S-a jurat faţă de mine, ieri şi astăzi s-a jurat, că tu eşti îndrăgostit pînă peste urechi de Aglaia Epancina. Mie, prinţe, mi-e indiferent şi nici nu-i treaba mea; dacă tu n-o mai iubeşti, ea încă te mai iubeşte. Doar ştii că vrea neapărat să te cunune cu cealaltă, şi-a dat cuvîntul, he-he! Îmi zice: „Fără asta nu mă mărit cu tine, ei la altar – şi noi la altar.“ Ce să fie aici nu pot înţelege şi n-am înţeles

niciodată: sau te iubeşte neţărmurit sau... dacă te iubeşte, cum de vrea să te cunune cu alta? Zice: „Vreau să-l văd fericit“, deci, înseamnă că te iubeşte.

— Ţi-am spus şi ţi-am scris că... nu-i în toate minţile, spuse prinţul, după ce-l ascultă pe Rogojin cu o expresie chinuită.

— Dumnezeu s-o mai ştie! Poate că te-ai înşelat... de altminteri, mi-a stabilit astăzi ziua, de îndată ce am dus-o acasă de la muzică: peste trei săptămîni sau poate chiar mai devreme, zice, merg sigur cu tine la altar; s-a jurat, a dat jos icoana de pe perete, a sărutat-o. Aşa că, prinţe, înseamnă că e rîndul tău, he-he!

— E o aiureală! Ceea ce-mi spui nu se va întîmpla niciodată, niciodată! Mîine trec pe la voi...

— Cum să fie nebună, observă Rogojin, cînd pentru toţi ceilalţi e întreagă la minte şi numai pentru tine e smintită? Atunci cum de scrie scrisorile alea? Dacă ar fi nebună, dumnealor şi-ar fi dat seama de scrisori.

— Care scrisori? întrebă prinţul speriat.

— *Celeilalte* îi scrie, şi ea le citeşte. Ori n-ai ştiut? Bine, o să afli, precis o să ţi le arate.

— Nu pot crede aşa ceva! strigă prinţul.

— Eh! Păi tu, Lev Nikolaici, după cum văd, încă n-ai înaintat mult pe drumul ăsta, de-abia eşti la început. Ai puţintică răbdare: curînd o să-ţi angajezi cu bani propria ta poliţie, o să stai la pîndă zi şi noapte şi-o să afli fiecare pas pe care-l face ea, numai dacă...

— Taci şi nu-mi mai vorbi de asta niciodată! strigă prinţul. Ascultă, Parfion, înainte de a veni tu, umblam pe-aici încoace şi încolo şi deodată am început să rîd fără să ştiu de ce, singurul motiv era că mi-am amintit de ziua mea de naştere, care, ca un făcut, e chiar mîine. Acum e aproape ora douăsprezece. Hai să-mi sărbătoresc ziua! Am vin acasă, o să bem vin, urează-mi ceea ce nici singur nu ştiu să-mi urez. Fă-mi chiar tu o urare, iar eu o să-ţi urez fericire deplină. Dar să nu-mi dai crucea înapoi! Nu mi-ai trimis-o înapoi chiar a doua zi! Nu-i aşa că o ai la gît? O ai la gît şi acum?

— O am, rosti Rogojin.

— Bine, hai să mergem. Fără tine nu vreau să păşesc în întîmpinarea vieţii mele noi, căci a început noua mea viaţă! Nu ştii, Parfion, că noua mea viaţă a început astăzi?

— Acum văd şi eu şi ştiu că a început; aşa o să-i spun şi *ei*. Nu eşti deloc în apele tale, Lev Nikolaici!

IV

Apropiindu-se de casă împreună cu Rogojin, prinţul observă, cu mare uimire, că pe terasa lui, bine luminată, se adunase o mulţime de oameni gălăgioşi. Vesela adunare rîdea, vocifera; se pare că polemicile se purtau chiar cu strigăte; de la prima privire, se putea bănui că era vorba de distracţia cea mai plăcută. Şi, într-adevăr, urcînd pe terasă, el văzu că toţi beau, şi beau şampanie, se pare, de cîteva ore bune, aşa că mulţi dintre petrecăreţi apucaseră să se „parfumeze“ destul de tare. Musafirii erau toţi cunoştinţe de-ale prinţului, dar ciudat era că se adunaseră toţi deodată, ca la o chemare, deşi prinţul nu invitase pe nimeni şi doar întîmplător îşi amintise de ziua sa de naştere.

— Ai spus cuiva că pui şampanie la bătaie şi uite-i că au dat fuga, bombăni Rogojin, intrînd pe terasă în urma prinţului. Chestia asta o ştim şi noi; n-aşteaptă decît să-i fluieri... adăugă el aproape cu ciudă, amintindu-şi, desigur, trecutul său apropiat.

Toţi îl întîmpinară pe prinţ cu strigăte şi urări, îl înconjurară. Unii erau foarte zgomotoşi, alţii mult mai rezervaţi, însă, dat fiind că aflaseră de ziua de naştere, toţi se grăbeau să-l felicite şi fiecare îşi aştepta rîndul. Prezenţa unor persoane, a lui Burdovski, de pildă, îl surprinse pe prinţ; dar cel mai de-a mirării era că printre cei de faţă se găsea şi Evgheni Pavlovici; prinţului aproape că nu-i venea să creadă şi mai că nu se sperie văzîndu-l.

Între timp Lebedev, roşu la faţă şi aproape extaziat, dădu fuga cu explicaţiile; era destul de bine „afumat“. Din flecăreala lui reieşea că toţi se adunaseră absolut firesc şi chiar întîmplător. Înaintea tuturor, spre seară, sosise Ippolit şi, simţindu-se mult mai bine, dorise să-l aştepte pe prinţ pe terasă. Se instalase pe canapea; apoi la el coborîse Lebedev, apoi întreaga lui familie, adică generalul Ivolghin şi fetele. Burdovski sosise împreună cu Ippolit, însoţindu-l. Ganea şi Ptiţîn intraseră, se pare, de puţin timp, avînd drum prin apropiere (apariţia lor coincisese cu incidentul de la gară); apoi apăruse Keller, anunţase ziua de naştere şi ceruse şam-panie. Evgheni Pavlovici venise doar de o jumătate de oră. Pentru şampanie şi sărbătorire insistase stăruitor şi Kolea. Lebedev le dăduse cu plăcere băutura.

— Dar din a mea, din a mea! îi gîngurea el prinţului. Pe socoteala mea, ca să vă slăvim şi să vă felicităm, va fi şi ceva de mîncare, nişte gustări, de asta se îngrijeşte fiică-mea. Dar, prinţe, dacă aţi şti ce temă e pe tapet! Vă amintiţi, în *Hamlet*: „A fi sau a nu fi?“ E o temă actuală, rogu-vă, actuală! Întrebări şi răspunsuri... Şi domnul Terentiev, în cel mai înalt grad...

nu vrea să se culce! Şampanie a băut, cîteva înghiţituri, doar cîteva, n-are să-i facă rău... Apropiaţi-vă, prinţe, şi decideţi! Toţi v-au aşteptat, toţi n-au aşteptat decît fericita dumneavoastră inteligenţă...

Prinţul remarcă privirea drăguţă, blîndă a Verei Lebedeva, care se grăbea să ajungă şi ea la el prin mulţime. Înaintea tuturor, îi întinse ei mîna; fata se îmbujoră de plăcere şi îi ură „viaţă fericită *începînd cu această zi*“. Apoi o zbughi la bucătărie; acolo pregătea gustările; şi înaintea venirii prinţului, de cum se putea desprinde de treburi pentru cîteva minute, apărea pe terasă şi asculta cu toată atenţia polemicile asupra lucrurilor celor mai abstracte şi ciudate pentru ea, pe care oaspeţii ameţiţi le susţineau tot timpul. Sora ei mai mică, cu gura căscată, adormise în camera de alături, pe un cufăr, însă băiatul, fiul lui Lebedev, stătea în picioare lîngă Kolea şi Ippolit, şi chipul lui însufleţit arăta că era gata să stea pe loc, delectîndu-se şi ascultînd, cel puţin încă zece ore la rînd.

— V-am aşteptat în mod deosebit şi mă bucur grozav că aţi venit atît de fericit, spuse Ippolit cînd prinţul, imediat după episodul cu Vera, se apropie ca să-i strîngă mîna.

— De unde ştii dumneata că sînt „atît de fericit“?

— Pe chipul dumneavoastră se vede. Salutaţi-vă cu domnii şi aşezaţi-vă lîngă noi cît puteţi de repede. V-am aşteptat în mod deosebit, adăugă el, accentuînd semnificativ faptul că l-a aşteptat. La observaţia prinţului că: „N-o să-i dăuneze că stă atît de tîrziu?“, el răspunse că se miră şi singur de faptul că acum trei zile voia să moară şi că niciodată nu s-a simţit mai bine ca în această seară.

Burdovski sări în picioare şi bîigui că a venit „aşa...“, că e cu Ippolit, că „l-a însoţit“, că se bucură şi el; că în scrisoare „a scris prostii“ şi că acum „se bucură pur şi simplu...“. Neterminînd ce avea de spus, îi strînse tare prinţului mîna şi se aşeză pe scaun.

La urmă de tot, prinţul se apropie şi de Evgheni Pavlovici. Acesta îl luă imediat la braţ.

— Nu vreau decît să vă spun două cuvinte, spuse el cu jumătate de voce, în legătură cu o împrejurare extrem de importantă; haideţi să ne tragem deoparte cîteva clipe.

— Două cuvinte, şopti altă voce la cealaltă ureche a prinţului şi o altă mînă îl luă de braţ din partea cealaltă. Cu uimire, prinţul remarcă o figură teribil de ciufulită, roşie la faţă, care îi făcea cu ochiul şi zîmbea, recunoscîndu-l în aceeaşi clipă pe Ferdîşcenko, apărut Dumnezeu ştie de unde.

— Nu l-aţi uitat pe Ferdîşcenko? întrebă acesta.

— De unde aţi apărut? strigă uşor prinţul.

— Se căieşte! strigă Keller, apropiindu-se în fugă. S-a ascuns, n-a vrut să iasă în faţa dumneavoastră, în colţul acela s-a pitit, se căieşte, prinţe, se simte vinovat.

— Păi ce vină are, mă rog?

— Eu l-am întîlnit, prinţe, mai înainte l-am întîlnit şi l-am adus aici; e unul dintre prietenii mei, un prieten cum rar întîlneşti; dar se căieşte.

— Mă bucur foarte mult, domnilor; mergeţi şi vă alăturaţi celorlalţi, vin imediat, reuşi prinţul, în sfîrşit, să se descotorosească de ei, după care se grăbi spre Evgheni Pavlovici.

— E amuzant aici la dumneavoastră, observă acesta, şi v-am aşteptat cu plăcere vreo jumătate de oră. Uite ce-i, simpatice Lev Nikolaevici, am aranjat totul cu Kurmîşev şi am venit ca să vă liniştesc; n-aveţi motive de îngrijorare, a dat dovadă de foarte, foarte multă judecată în această problemă, mai ales că, după părerea mea, vina e mai degrabă a lui.

— Care Kurmîşev?

— Cel pe care l-aţi apucat mai înainte de mîini... Era atît de înfuriat, încît voia să trimită chiar mîine pe cineva ca să vă ceară explicaţii.

— Ajungă-vă, e o prostie!

— Desigur că e o prostie şi tot cu o prostie s-ar fi terminat; dar la noi aceşti oameni...

— Nu cumva aţi venit cu încă un scop, Evgheni Pavlovici?

— O, sigur că da, cu încă un scop, rîse acesta. Eu, dragă prinţe, plec mîine în zori la Petersburg, în legătură cu afacerea asta nenorocită (ei, de unchiu-meu e vorba); imaginaţi-vă: totul e cum a zis ea şi toţi ştiu deja, numai eu nu. Am fost atît de uimit de asta, încît nici n-am reuşit să mă duc *acolo* (la Epancini); nici mîine n-o să trec, pentru că voi fi la Petersburg, mă înţelegeţi? Poate că voi lipsi de-aici trei zile, într-un cuvînt, treburile mele au început să şchiopăteze. Deşi problema nu-i foarte importantă, m-am gîndit că trebuie să am cu dumneavoastră o explicaţie foarte sinceră, fără să mai pierd timpul, adică înainte de plecare. Acum o să stau şi o să aştept, dacă-mi permiteţi, pînă cînd vor pleca toţi musafirii; pe deasupra, nici n-am unde mă mai duce; sînt atît de tulburat, încît nici somn nu-mi e. În sfîrşit, deşi e jenant şi incorect să te ţii atît de făţiş de capul unui om, vă spun de-a dreptul: am venit ca să vă caut prietenia, dragul meu prinţ; sînteţi un om admirabil, adică unul care nu minte la fiecare pas, care, poate, nu minte deloc şi eu, într-o problemă, am nevoie de un prieten şi de un sfătuitor, pentru că, hotărît lucru, acum fac parte din categoria oamenilor nefericiţi...

Rîse din nou.

— Ghinionul e, spuse prinţul după cîteva clipe de gîndire, că vreţi să aşteptaţi pînă ce vor pleca, însă numai Dumnezeu ştie cînd se va întîmpla

asta. Poate că ar fi mai bine să mergem acum în parc; sînt sigur că o să aştepte; o să mă scuz.

— În nici un caz, am motivele mele ca nu cumva să fim suspectaţi de o discuţie presantă, reclamată de un scop anume; sînt aici persoane foarte interesate de relaţiile dintre noi; n-aţi ştiut asta, prinţe? Şi ar fi mult mai bine să vadă că sîntem oricînd în cele mai bune relaţii de prietenie, nu numai în împrejurări ieşite din comun; mă înţelegeţi? În vreo două ore se vor împrăştia; iar eu o să vă răpesc vreo douăzeci de minute, cel mult o jumătate de oră...

— Poftiţi, vă rog; mă bucur oricum peste poate şi fără explicaţii; iar pentru frumoasele dumneavoastră cuvinte despre relaţiile de prietenie vă mulţumesc foarte mult. Scuzaţi-mă că astăzi sînt distrat; ştiţi, nu pot nicidecum să fiu atent în momentul de faţă.

— Văd, văd, bolborosi Evgheni Pavlovici cu uşoară ironie. Era foarte pus pe rîs în această seară.

— Ce vedeţi? tresări prinţul.

— Nici măcar nu vă gîndiţi, dragă prinţe, continuă să rîdă Evgheni Pavlovici, nerăspunzîndu-i la întrebarea directă, nu vă trece prin cap bănuiala că, pur şi simplu, am venit să vă trag pe sfoară şi, totodată, să aflu ceva de la dumneavoastră?

— Că aţi venit să aflaţi ceva – nu există nici o îndoială, rîse, în sfîrşit, şi prinţul, şi chiar se prea poate că v-aţi pus în gînd şi să mă înşelaţi un pic. Ştiţi însă că nu mi-e frică de dumneavoastră; pe deasupra, acum mi-e nu ştiu cum indiferent, mă credeţi? Şi... şi... şi întrucît am convingerea fermă că sînteţi totuşi un om excepţional, se prea poate să terminăm într-adevăr prin a ne împrieteni. Mi-aţi plăcut foarte mult, Evgheni Pavlovici, sînteţi... o persoană foarte cumsecade, după părerea mea!

— În orice caz, e o plăcere să aibă cineva ceva a face cu dumneavoastră, conchise Evgheni Pavlovici. Haideţi, o să beau o cupă în sănătatea dumneavoastră; sînt grozav de mulţumit că v-am abordat. A! se opri el subit. Acest domn Ippolit a venit să locuiască la dumneavoastră?

— Da.

— Şi, cred eu, n-are de gînd să moară chiar acum, nu?

— De ce mă întrebaţi?

— Aşa; mi-am petrecut aici cu el o jumătate de oră...

Ippolit îl tot aştepta pe prinţ şi nu-l scăpa din priviri nici pe el, nici pe Evgheni Pavlovici, în timp ce aceştia stăteau de vorbă de-o parte. Se învioră febril cînd cei doi se apropiară de masă. Era agitat şi tulburat; fruntea îi era transpirată. Pe lîngă o nelinişte rătăcitoare, permanentă, ochii lui exprimau şi o nerăbdare nedefinită; privirea îi aluneca fără ţintă de la un

obiect la altul, de la un chip la altul. Deşi la zgomo-toasa conversaţie generală participase pînă acum cu însufleţire, entuziasmul lui se datora doar bolii; la discuţia propriu-zisă nu era atent; polemica lui era incoerentă, ironică şi neglijent-paradoxală; nu termina ce avea de spus şi renunţa la ceea ce cu un minut înainte începuse cu însufleţire. Prinţul avea să afle cu uimire şi regret că i se permisese să bea două cupe pline cu şampanie şi că cea începută, pe care o avea în faţă, era deja a treia. Dar acest lucru avea să-l afle abia mai pe urmă; în momentul de faţă nu poseda deloc acuitatea percepţiei.

— Ştiţi, mă bucur grozav de mult că tocmai astăzi e ziua dumneavoastră de naştere! strigă Ippolit.

— De ce?

— Veţi vedea; luaţi loc mai repede; în primul rînd, pentru că s-a adunat întregul dumneavoastră... cerc. M-am gîndit eu că va fi lume aici; pentru prima oară în viaţă îmi reuşeşte calculul! Păcat că n-am ştiut de ziua dumneavoastră de naştere, altfel aş fi venit cu un cadou... Ha-ha! Da, poate că aş fi venit cu un cadou! Mai e mult pînă se face lumină?

— Pînă-n zori n-au mai rămas nici două ore, observă Ptiţîn, uitîndu-se la ceas.

— Păi la ce ne mai trebuie zorii, cînd afară şi aşa se poate citi? observă cineva.

— Îmi trebuie, pentru că vreau să zăresc un colţişor de soare. Pot să beau în sănătatea soarelui? Ce ziceţi, prinţe?

Ippolit întreba tăios, adresîndu-li-se tuturor ireverenţios, ca şi cum le-ar fi comandat, însă, se pare, o făcea fără să-şi dea seama.

— Cred că putem bea; numai de te-ai potoli, Ippolit, ce zici?

— O ţineţi una şi bună cu dormitul; prinţe, îmi sînteţi dădacă! De cum se arată soarele şi-o să înceapă să „răsune“ pe cer (cine o fi spus în versuri: „Pe cer soarele a început să răsune“[90]? N-are sens, dar e frumos!), ne ducem şi noi la culcare. Lebedev! Nu-i aşa că soarele-i izvorul vieţii? Ce înseamnă „izvoarele vieţii“ din Apocalipsă? Aţi auzit de „steaua Pelin“, prinţe?

— Am auzit că Lebedev susţine că „steaua Pelin“ este reţeaua de căi ferate întinsă prin Europa.

— Nu, daţi-mi voie, nu! strigă Lebedev, sărind şi dînd din mîini, ca şi cum ar fi vrut să oprească rîsul general. Daţi-mi voie! Cu aceşti domni... toţi aceşti domni, se răsuci el brusc spre prinţ, doar asta, în punctele ştiute, iată ce-i... Şi, nepoliticos, bătu de două ori în masă şi din această pricină rîsul se înteţi.

Deşi era în starea lui obişnuită „de seară“, de data aceasta Lebedev

era prea surescitat şi iritat de precedenta polemică „erudită“, iar în asemenea cazuri avea faţă de oponenţii săi un dispreţ infinit şi sincer în cel mai înalt grad.

— Nu-i aşa! Prinţe, acum o jumătate de oră ne-am înţeles să nu ne întrerupem unii pe alţii; să nu rîdem în timp ce unul vorbeşte; să i se permită să exprime liber tot ce are de spus, iar apoi chiar şi ateii, dacă vor, n-au decît să-i replice; pe general l-am pus preşedinte, asta-i! Păi altfel ce s-ar întîmpla? Aşa am putea deruta pe oricine în timp ce enunţă o idee superioară, o idee profundă...

— Vorbiţi, vorbiţi: nu vă întrerupe nimeni! se auziră voci.

— Vorbiţi, dar nu bateţi cîmpii.

— Ce-i cu „steaua Pelin“? ceru cineva lămuriri.

— Habar n-am! îi răspunse generalul Ivolghin, ocupîndu-şi, cu un aer plin de importanţă, locul de preşedinte, care i se oferise de puţin timp.

— Prinţe, mă mir şi eu ce mult îmi plac aceste polemici ori şicane, erudite, desigur, bîigui între timp Keller, foindu-se pe scaun, cuprins de o evidentă exaltare şi nerăbdare. Erudite şi politice, i se adresă el brusc şi pe neaşteptate lui Evgheni Pavlovici, care stătea pe scaun chiar în apropierea lui. Ştiţi, îmi place grozav să citesc în ziare despre parlamentele englezeşti, adică nu în sensul celor ce se discută acolo (eu, ştiţi, nu-s politician), ci cum îşi dau explicaţii, cum se comportă, ca să zicem aşa, ca politicienii: „nobilul viconte, care stă în faţa mea“, „nobilul conte, care e de aceeaşi părere cu mine“, „nobilul meu oponent, care a uimit Europa cu propunerea sa“, adică toate aceste expresii, tot acest parlamentarism de popor liber – iată ce-i atrăgător pentru unul ca mine! Mă las sedus, prinţe. Întotdeauna, în adîncul sufletului meu, am fost un artist, vă jur, Evgheni Pavlovici.

— Atunci, se înfierbîntă Ganea din celălalt colţ, reiese că, după dumneavoastră, liniile ferate sînt blestemate, că ele înseamnă pieirea omenirii, că sînt molima căzută pe pămînt ca să tulbure „izvoarele vieţii“?

Gavrila Ardalionovici, în această seară, era într-o stare deosebită de surescitare, de veselie, de jubilaţie, după cum i se păru prinţului. Desigur, cu Lebedev glumea, întărîtîndu-l, însă curînd se înfierbîntă şi el.

— Nu liniile ferate, nu! îi replică Lebedev care, în acelaşi timp, îşi ieşea din fire şi simţea o desfătare covîrşitoare. Căile ferate, singure, nu vor tulbura niciodată izvoarele vieţii, dar toate acestea, luate la un loc, sînt blestemate, toată această stare de spirit a ultimelor noastre secole, în totalitatea ei generală, ştiinţifică şi practică, poate că într-adevăr e blestemată.

— E cu siguranţă blestemată sau numai s-ar putea să fie? Doar e foarte important în acest caz, se interesă Evgheni Pavlovici.

— E blestemată, blestemată, cu siguranţă e blestemată! întări Lebedev cu frenezie.

— Nu te grăbi, Lebedev, dimineaţa eşti mult mai bun la suflet, observă Ptiţîn zîmbind.

— În schimb seara sînt mai sincer! Seara sînt mai cordial şi mai sincer! se răsuci, înfierbîntat, Lebedev spre el. Mai simplu şi mai precis, mai cinstit şi mai respectabil şi, deşi astfel mă descopăr în faţa domniilor voastre, mă doare-n cot; acum vă provoc pe toţi, pe toţi ateii: prin ce veţi mîntui lumea şi în ce i-aţi găsit ei calea normală, voi, oameni ai ştiinţei, industriei, asociaţiilor, muncii plătite şi aşa mai departe? Prin ce? Prin credit? Ce înseamnă creditul? La ce vă va duce creditul?

— Tare curios mai sînteţi! observă Evgheni Pavlovici.

— Părerea mea e că cine nu se interesează de aceste probleme e un şnapan monden!

— Va duce măcar la solidaritatea generală şi la echilibrarea intereselor, observă Ptiţîn.

— Şi atît, atît! Neacceptînd nici o fundamentare morală, cu excepţia satisfacerii egoismului personal şi a necesităţii materiale? Pacea generală, fericirea generală – din necesitate! Dacă pot îndrăzni să vă întreb, stimate domn, v-am înţeles bine!

— Păi necesitatea generală e de a trăi, a bea şi a mînca, iar convingerea deplină, ştiinţifică la urma urmei, că nu veţi satisface această necesitate fără asocierea generală şi solidaritatea de interese este, mi se pare, o idee destul de puternică pentru a servi drept punct de sprijin şi „izvor al vieţii“ pentru secolele viitoare ale omenirii, observă Ganea, care se înfierbîntase deja la modul serios.

— Necesitatea de a bea şi a mînca, adică numai simţul autoconservării...

— Parcă şi numai simţul autoconservării e prea puţin? Doar simţul autoconservării e o lege normală a umanităţii...

— Cine v-a spus asta? strigă deodată Evgheni Pavlovici. Ce-i drept, e o lege, dar tot atît de normală ca şi legea distrugerii şi, poate, a autodistrugerii. Credeţi că numai în autoconservare stă toată legea normală a umanităţii?

— Oho! exclamă Ippolit, răsucindu-se iute spre Evgheni Pavlovici şi privindu-l cu o curiozitate neînfrînată, însă, văzîndu-l că rîde, începu şi el să rîdă, îl înghionti pe Kolea care stătea în picioare lîngă el şi îl întrebă iarăşi cît e ora, trase chiar spre el ceasul de argint al lui Kolea şi privi avid acele. Apoi, ca şi cum ar fi uitat totul, se lungi pe canapea, îşi puse mîinile sub cap şi începu să se uite în tavan; peste o jumătate de minut stătea iarăşi

la masă, cu spinarea dreaptă, şi asculta flecăreala lui Lebedev, care se înfierbîntase la maximum.

— E o idee vicleană şi ironică, o idee cu dedesubturi! profită Lebedev, cu nesaţ, de paradoxul lui Evgheni Pavlovici. O idee rostită cu scopul de a-i asmuţi la bătaie pe adversari, dar o idee exactă! Pentru că sînteţi un glumeţ şi un cavalerist din lumea mondenă (deşi nu lipsit de calităţi!) şi nu ştiţi nici singur în ce măsură ideea dumneavoastră e o idee profundă, o idee exactă! Da. Legea autodistrugerii şi legea autoconservării sînt la fel de puternice în fiinţa omului! Diavolul rămîne stăpînul omenirii pînă la un hotar al timpului pe care încă nu-l ştim. Rîdeţi? Nu credeţi în diavol? Lipsa de credinţă în diavol e o idee franţuzească, e o idee facilă. Ştiţi cine e diavolul? Îi ştiţi numele? Şi, neştiindu-i nici măcar numele, rîdeţi de forma lui, după exemplul lui Voltaire, de copitele, coada şi coarnele lui, pe care tot dumneavoastră le-aţi inventat; căci duhul necurat e un duh mare şi teribil, şi asta nu datorită copitelor şi coarnelor inventate de dumneavoastră. Dar nu el e acum la mijloc...

— De unde ştiţi că nu el e acum la mijloc? strigă deodată Ippolit şi izbucni într-un hohot de rîs, care semăna mai mult cu o criză.

— Ideea e subtilă şi insinuantă! îl lăudă Lebedev. Totuşi nu el e la mijloc; problema noastră este dacă nu cumva „izvoarele vieţii“ vor fi slăbit odată cu amplificarea...

— Reţelei de căi ferate? strigă Kolea.

— Nu a căilor ferate, domnule adolescent pătimaş, ci a întregii direcţii, căreia căile ferate i-ar putea servi, ca să zic aşa, drept imagine, drept expresie artistică. Cică se grăbesc, tună, bat, zoresc pentru fericirea omenirii! „Prea mult zgomot şi prea multă industrie se adună în sînul omenirii, puţină e liniştea spirituală“, se plînge un gînditor plecat dintre noi. „Fie, dar scrîşnetul căruţelor care aduc pîine omenirii flămînde este, poate, mai benefic decît liniştea spirituală“, îi răspunde triumfător un alt gînditor, care călătoreşte prin tot locul şi, plin de orgoliu, îi întoarce celuilalt spatele. Nu cred eu, infamul Lebedev, în căruţele care aduc pîine omenirii! Căci căruţele ce aduc pîine întregii omeniri, dacă această faptă nu are fundamentare morală, pot, cu foarte mult sînge rece, să excludă de la savurarea încărcăturii lor o mare parte a omenirii, ceea ce s-a mai întîmplat...

— Căruţele ar putea exclude cu foarte mult sînge rece? se miră cineva, repetîndu-i cuvintele.

— Ceea ce s-a mai întîmplat, confirmă Lebedev, neacordînd nici o atenţie întrebării. A existat deja un Malthus[91], prietenul omenirii. Dar un prieten al omenirii cu baze morale şubrede este un canibal al omenirii, ca să

nu mai vorbim de orgoliul lui; căci ia jigniţi-l în orgoliul lui pe unul dintre aceşti nenumăraţi prieteni ai omenirii şi el imediat e gata să dea foc lumii din toate patru părţile numai din răzbunare meschină; de altminteri, ca să fim drepţi, aşa ar face fiecare dintre noi, aşa aş face şi eu, cel mai infam dintre toţi, căci eu, poate, aş fi primul care aş căra vreascuri şi apoi aş lua-o la sănătoasa. Dar iarăşi nu de asta e vorba.

— Atunci despre ce-i vorba, la urma urmei?

— Ni s-a urît de tine!

— E vorba despre următoarea anecdotă din veacurile trecute, căci simt nevoia să spun o anecdotă din veacurile trecute. În zilele noastre, în patria noastră, pe care, sper, o iubiţi la fel de mult ca şi mine, domnilor, căci, în ce mă priveşte, sînt gata să-mi vărs chiar tot sîngele din mine...

— Mai departe! Sari peste asta!

— În patria noastră, ca şi în Europa, foametea generală, totală, teribilă vizitează omenirea, după un calcul posibil şi cît pot ţine eu minte, cel mult o dată la un sfert de secol, cu alte cuvinte, o dată la fiecare douăzeci şi cinci de ani. Nu susţin că cifra ar fi exactă, însă foametea este relativ rară.

— Comparativ cu ce?

— Cu secolul al doisprezecelea şi cu secolele învecinate cu acesta, de o parte şi de alta. Căci atunci, aşa cum scriu şi susţin scriitorii, foametea generală vizita omenirea o dată la doi ani sau măcar la trei ani, aşa că, în această stare de lucruri, omul recurgea chiar la antropofagie, deşi păstra secretul. Unul dintre aceşti paraziţi, apropiindu-se de bătrîneţe, a declarat singur şi fără să-l oblige nimeni că, în decursul îndelungatei şi săracei sale vieţi, a ucis şi a mîncat personal, în cel mai deplin secret, şaizeci de călugări şi cîţiva prunci mireni – vreo şase bucăţi, nu mai mulţi, adică neobişnuit de puţini comparativ cu cantitatea de cler mîncată. După cum s-a dovedit, nu s-a atins niciodată, cu acest scop, de mirenii adulţi.

— Nu se poate! strigă preşedintele în persoană, generalul, cu voce aproape supărată. Domnilor, discut adeseori şi mă contrazic cu el, mereu pe marginea acestor idei, dar cel mai adesea etalează asemenea neghiobii, încît ţi-e şi lehamite să-l asculţi. Nici un strop de adevăr!

— Generale! Aminteşte-ţi asediul Karsului, iar dumneavoastră, domnilor, aflaţi că anecdota mea e adevărul gol-goluţ. Din partea mea fac observaţia că aproape orice realitate, deşi are legile ei imuabile, mai întotdeauna e incredibilă şi neverosimilă. Şi chiar cu cît e mai reală, cu atît e şi mai neverosimilă.

— Cum să mănînce şaizeci de călugări? rîdeau toţi în jur.

— Desigur că nu i-a mîncat deodată, ceea ce-i evident, ci, poate, în

cincisprezece sau în douăzeci de ani, ceea ce este absolut de înţeles şi natural...

— Şi natural?

— Şi natural! respinse Lebedev insinuările, cu o încăpăţînare pedantă. Pe lîngă asta, călugărul catolic este din fire iscoditor şi curios, aşa că-i foarte uşor să-l momeşti în pădure sau într-un loc ferit şi acolo să-i faci ce s-a spus mai sus; totuşi nu vreau să contrazic opinia că numărul persoanelor mîncate ar fi extrem de mare, trădînd chiar nesaţul.

— Poate că e adevărat, domnilor, observă prinţul deodată.

Pînă acum tăcuse şi îi ascultase pe cei care se contraziceau, nebăgîndu-se în discuţia lor; adeseori rîdea din toată inima după exploziile generale de rîs. Se vedea că se bucură grozav că în casa lui e atîta veselie şi zarvă; chiar şi că se bea atît de mult. Poate că n-ar fi scos un cuvînt toată noaptea, însă dintr-odată îi trecuse prin cap să vorbească. Începu extrem de serios, aşa că toţi se uitară curioşi la el.

— Domnilor, propriu-zis vreau să spun că pe atunci au fost asemenea perioade frecvente de foamete. De asta am auzit şi eu, deşi nu-s prea tare la istorie. Însă mi se pare că aşa trebuie să se fi întîmplat. Cînd am ajuns în munţii elveţieni, mă miram grozav de ruinele vechilor castele cavalereşti, construite pe costişe de munţi, pe stînci abrupte, cel puţin la înălţimea de o jumătate de verstă pe verticală (asta înseamnă cîteva verste pe poteci). Se ştie ce e un castel: un munte întreg de pietre. O muncă teribilă, imposibilă! Şi, desigur, castelele le clădeau oamenii sărmani, vasalii. Pe deasupra, erau obligaţi să plătească felurite biruri şi să întreţină clerul. Cum să te mai hrăneşti tu însuţi şi să-ţi lucrezi pămîntul? Erau pe-atunci puţini, probabil că sufereau groaznic de foame şi într-adevăr n-aveau ce mînca. Uneori chiar mă gîndeam: cum de n-a pierit atunci cu totul acest popor şi nu s-a întîmplat ceva cu el, cum a putut să reziste şi să rabde? Că existau canibali şi, poate, foarte mulţi, nu mai încape îndoială şi Lebedev are dreptate; nu ştiu însă de ce i-a amestecat aici pe călugări şi ce vrea să spună cu asta.

— Cu siguranţă că, în secolul al doisprezecelea, numai călugării puteau fi mîncaţi, pentru că numai călugării erau graşi, observă Gavrila Ardalionovici.

— Asta-i ideea cea mai splendidă şi mai adevărată! strigă Lebedev. Căci de mireni nici măcar nu s-a atins. Nici un mirean la un număr de şaizeci de călugări şi asta-i o idee teribilă, o idee istorică, o idee statistică la urma urmei, şi din asemenea fapte cel care se pricepe recreează istoria; căci se calculează cu precizie matematică cum că clerul trăia de cel puţin şaizeci de ori mai bine şi mai îmbelşugat decît restul omenirii de atunci. Şi, poate,

era de cel puţin şaizeci de ori mai gras decît tot restul omenirii...

— Exagerare, exagerare, Lebedev! se rîdea cu hohote împrejur.

— Sînt de acord că e o idee istorică, dar unde vrei să ajungi? continuă prinţul să întrebe. (Vorbea cu atîta seriozitate şi cu un aer din care lipsea orice umbră de glumă sau ironie la adresa lui Lebedev, de care îşi rîdeau toţi, încît, pe fundalul general al tonului celorlalţi, devenea, fără voie, comic: încă puţin, şi ceilalţi ar fi început să rîdă şi de el, însă prinţul nu observa acest lucru.)

— Prinţe, chiar nu vă daţi seama că e smintit? spuse Evgheni Pavlovici, aplecîndu-se spre el. Mai înainte mi-a spus cineva, aici, că l-a apucat sminteala avocaturii şi a discursurilor avocăţeşti şi că vrea să dea examen. Mă aştept la o parodie strălucită.

— Vă conduc spre o concluzie grandioasă! tuna între timp Lebedev. Dar să analizăm mai întîi starea psihologică şi juridică a criminalului. Vedem că criminalul sau, ca să zic aşa, clientul meu, în pofida imposibilităţii de a găsi altceva comestibil, de cîteva ori, în decursul curioasei sale cariere, îşi divulgă dorinţa de a se căi şi renunţă la cler. Asta o vedem clar din fapte: se aminteşte că el, totuşi, a mîncat cinci sau şase prunci, o cifră relativ neînsemnată, dar semnificativă, în schimb, în altă privinţă. Se vede că, muncit de remuşcări grozave (căci clientul meu e un om religios şi scrupulos, lucru pe care îl voi demonstra) şi ca să-şi micşoreze pe cît posibil păcatul, el, ca probă, şi-a schimbat de şase ori alimentaţia călugărească cu cea laică. Că a făcut-o sub formă de probă – iarăşi nu mai încape îndoială; căci, dacă ar fi făcut-o doar pentru variaţie gastronomică, cifra şase ar fi prea neînsemnată: de ce numai şase subiecţi şi nu treizeci? (Iau jumătate la jumătate.) Dar dacă n-a fost decît sub formă de probă, numai din disperare faţă de frica de sacrilegiu şi insultă a bisericii, atunci cifra şase devine prea uşor de înţeles; căci şase probe, pentru a da satisfacţie remuşcărilor, sînt prea suficiente, întrucît probele nu puteau fi reuşite. Şi, în primul rînd, după părerea mea, pruncul este prea mic, adică nu-i masiv, aşa că în perioada ştiută ar fi avut nevoie de copii mireni de trei, de cinci ori mai mulţi decît au fost feţele bisericeşti, aşa că şi păcatul, dacă s-a micşorat pe de o parte, la urma urmei, s-a mărit pe de altă parte, dacă nu calitativ, atunci cantitativ. Judecînd astfel, domnilor, cobor desigur în inima unui criminal din veacul al doisprezecelea. În ce mă priveşte pe mine personal, om al veacului al nouăsprezecelea, aş fi judecat altfel, lucru pe care vi-l aduc la cunoştinţă; aşa că, domnilor, n-aveţi de ce rînji la mine; cît despre dumneata, generale, e chiar cu totul indecent. În al doilea rînd, un prunc, după părerea mea personală, e nehrănitor, poate e chiar prea dulce şi insipid, aşa că, nesatisfăcînd necesităţile, lasă în urmă doar remuşcări.

Acum, concluzia, finalul, domnilor, finalul în care este conţinută dezlegarea uneia dintre cele mai măreţe probleme ale vremii de atunci şi de acum! Criminalul sfîrşeşte prin a se duce şi a se autodenunţa clerului şi se predă în mîinile guvernului. Să ne întrebăm ce cazne îl aşteptau după obiceiul timpului de atunci, ce roţi, ce ruguri şi focuri? Cine l-a împins să se autodenunţe? De ce nu s-ar fi oprit, pur şi simplu, la cifra şaizeci, păstrînd secretul pînă la ultima suflare? De ce să nu fi renunţat pur şi simplu la călugărie, trăind ca un sihastru în pocăinţă? De ce, la urma urmei, nu s-a făcut chiar el călugăr? Chiar aici e dezlegarea! Deci, exista ceva mai puternic decît rugurile şi focurile şi chiar decît deprinderea de douăzeci de ani! Deci exista o idee mai puternică decît toate nenorocirile, recoltele proaste, torturile, ciumele, leprele şi întregul iad, pe care omenirea nu le-ar fi putut suporta fără acea idee care uneşte, care călăuzeşte inima şi fertilizează izvoarele vieţii! Arătaţi-mi ceva care să semene cu această forţă în secolul nostru, secolul tuturor viciilor şi al căilor ferate... adică, ar trebui să zic, în secolul nostru, secolul locomotivelor şi al căilor ferate, dar zic: secolul viciilor şi al căilor ferate, pentru că sînt beat, dar am dreptate! Arătaţi-mi o idee care să unească omenirea de acum, care să aibă măcar pe jumătate atîta forţă cum a avut ideea acelor veacuri. Şi, în sfîrşit, vreau să aveţi curajul să-mi spuneţi că nu au slăbit, că nu s-au tulburat izvoarele vieţii sub această „stea“, sub această reţea, care i-a prins în mrejele ei pe oameni. Şi să nu încercaţi să mă speriaţi cu prosperitatea dumneavoastră, cu bogăţiile dumneavoastră, cu faptul că anii de foamete sînt rari şi cu rapiditatea căilor de comunicaţie! Bogăţia este mai mare, dar forţa e mai mică; a dispărut ideea care uneşte; totul s-a ramolit, totul s-a fleşcăit, toţi s-au fleşcăit! Toţi, toţi, toţi ne-am fleşcăit!... Dar ajunge, nu de asta-i acum vorba; mult stimate prinţe, ce ziceţi, n-ar fi cazul să spunem să se-aducă gustările pregătite pentru musafiri?

Lebedev, care mai că nu-i înfuriase cu adevărat pe cîţiva dintre cei care îl ascultau (trebuie să remarcăm că se destupaseră sticle tot timpul), încheindu-şi discursul prin pomenirea neaşteptată a gustărilor, îi împăcă imediat pe toţi adversarii săi. El însuşi spunea că această încheiere a fost „o întoarcere ingenioasă, avocăţească a lucrurilor“. Rîsul vesel se iscă din nou, musafirii se înviorară; toţi se ridicară de la masă ca să-şi dezmorţească picioarele şi să se plimbe pe terasă. Numai Keller rămăsese nemulţumit de discursul lui Lebedev şi era extrem de surescitat:

— Atacă civilizaţia, predică barbaria din veacul al doisprezecelea, se fandoseşte, şi o face chiar fără nici un pic de inocenţă sufletească: cum şi-a agonisit casa, daţi-mi voie să întreb? întreba el cu voce tare, oprindu-i pe toţi şi pe fiecare în parte.

— Am văzut un adevărat tîlcuitor al Apocalipsei, le spunea generalul în alt colţ, altor ascultători, inclusiv lui Ptiţîn, pe care îl apucase de un nasture. Pe răposatul Grigori Semionovici Burmistrov; el, ca să zic aşa, te frigea la inimă. Şi mai întîi îşi punea ochelarii, deschidea un cărţoi străvechi cu scoarţele din piele şi-ţi săreau în ochi barba lui căruntă, cele două medalii pentru donaţii. Începea posomorît şi aspru, în faţa lui se înclinau generalii şi doamnele leşinau, pe cînd ăsta încheie pomenind de gustări! E ceva nemaipomenit!

Ascultîndu-l pe general, Ptiţîn zîmbea şi părea că are de gînd să-şi ia pălăria, însă parcă nu se putea hotărî sau îşi uita mereu intenţia. Încă înainte ca toţi să se fi ridicat de la masă, Ganea încetase brusc să bea şi împinsese din faţa lui paharul; ceva posomorît trecu pe chipul lui. După ce toată lumea se ridică de la masă, el se apropie de Rogojin şi se aşeză lîngă el. S-ar fi putut crede că sînt în relaţiile cele mai amicale. Rogojin, care la început se pregătise şi el să plece neobservat, stătea acum nemişcat, cu capul în pămînt, părînd şi el să fi uitat că voia să se retragă. Toată seara nu pusese în gură nici un strop de vin şi fusese foarte îngîndurat; arareori doar îşi sălta capul şi îi privea pe toţi şi pe fiecare în parte. Acum s-ar fi putut crede că se aştepta aici la ceva extrem de important pentru el şi că deodată se decisese să mai rămînă.

Prinţul nu băuse decît două sau trei cupe care doar îl înveseliseră puţin. Ridicîndu-se de la fereastră, îşi încrucişă privirea cu Evgheni Pavlovici, îşi aminti de explicaţia pe care urma s-o aibă cu el şi îi zîmbi binevoitor. Evgheni Pavlovici dădu din cap spre el şi deodată arătă spre Ippolit, pe care îl privea cu atenţie în momentul acela. Întins pe canapea, Ippolit dormea.

— Ia spuneţi-mi, prinţe, la ce bun s-a băgat băiatul ăsta în casa dumneavoastră? spuse el deodată cu o ciudă atît de evidentă, chiar cu răutate, încît prinţul rămase mirat. Pariez că n-are gînduri bune!

— Am remarcat, spuse prinţul, sau cel puţin mi s-a părut, Evgheni Pavlovici, că astăzi persoana lui vă interesează foarte mult; aşa-i?

— Şi adăugaţi, vă rog: în împrejurările date, care mă privesc personal, aş avea la ce mă gîndi, aşa că mă mir şi singur de faptul că toată seara nu mi-am putut desprinde privirea de pe această fizionomie respingătoare!

— Are chipul frumos...

— Ia, ia, uitaţi-vă! strigă Evgheni Pavlovici, trăgîndu-l pe prinţ de mînecă. Priviţi!...

Încă o dată, prinţul îl măsură cu uimire pe Evgheni Pavlovici.

90 Vers din *Faust (Prolog în cer)* de Goethe.
91 Malthus, Thomas Robert (1766-1834), teolog şi economist englez.

V

Ippolit, care spre sfîrşitul disertaţiei lui Lebedev aţipise subit pe canapea, se trezi acum brusc, ca şi cum l-ar fi înghiontit cineva, tresări, se ridică în capul oaselor, se uită împrejur şi se îngălbeni la faţă; chiar părea speriat cînd privea în jurul lui; însă, după ce îşi aminti totul şi îşi dădu seama de situaţie, pe chipul lui se întipări o expresie aproape de spaimă.

— Ce, pleacă? S-a terminat? Totul s-a terminat? A răsărit soarele? întrebă el alarmat, apucîndu-l de mînecă pe prinţ. Cît e ora? Pentru Dumnezeu, cît e ora? M-a toropit somnul! Am dormit mult? adăugă el aproape disperat, ca şi cum din pricina somnului ar fi lăsat să-i scape ceva de care depindea cel puţin soarta lui.

— Aţi dormit şapte sau opt minute, îi răspunse Evgheni Pavlovici.

Ippolit îl privea avid şi timp de cîteva clipe încercă să înţeleagă răspunsul.

— A... numai atît! Deci, eu...

Şi trase adînc şi lacom aer în piept, ca şi cum şi-ar fi aruncat de pe umeri o povară deosebit de grea. În cele din urmă, îşi dăduse seama că „nu s-a terminat totul“, că încă nu s-a luminat de ziuă, că musafirii s-au ridicat de la masă numai pentru gustare şi că nu s-a încheiat decît sporovăiala lui Lebedev. Zîmbi şi pe obrajii lui începu să joace roşeaţa tuberculozei, sub forma unor pete vii.

— Văd că mi-aţi numărat şi minutele cît am dormit, Evgheni Pavlovici, continuă el ironic. Toată seara m-aţi fixat din priviri, am văzut eu... A! Rogojin! L-am visat chiar acum, îi şopti el prinţului, posomorîndu-se şi făcînd semn cu capul spre Rogojin, care şedea la masă. Ah, da! schimbă el iarăşi, subit, subiectul. Dar unde-i oratorul, unde-i Lebedev? Prin urmare, Lebedev a terminat? Despre ce a vorbit? E-adevărat, prinţe, că dumneavoastră aţi spus odată că „frumuseţea va mîntui lumea“? Domnilor, le strigă el tuturor, prinţul susţine că frumuseţea va mîntui lumea! Iar eu susţin că ideile astea jucăuşe le are pentru că acum e îndrăgostit. Domnilor, prinţul e îndrăgostit; m-am convins de asta mai înainte, de îndată ce a venit. Nu roşiţi, prinţe, altfel mi se face milă de dumneavoastră. Care frumuseţe va mîntui lumea? Asta mi-a spus-o Kolea... Sînteţi un creştin zelos? Kolea zice că dumneavoastră înşivă spuneţi că sînteţi creştin.

Prinţul îl cercetă cu atenţie şi nu-i răspunse.

— Nu-mi răspundeţi? Poate veţi fi crezînd că vă iubesc foarte mult? adăugă deodată Ippolit, parcă vărsîndu-şi năduful.

— Nu, nu cred. Ştiu că nu mă iubeşti.

— Cum! Chiar după cele întîmplate ieri? Ieri am fost sincer cu dumneavostră sau nu?

— Şi ieri ştiam că nu mă iubeşti.

— Adică pentru că vă invidiez, pentru că vă invidiez? Întotdeauna aţi avut părerea asta, o aveţi şi acum, dar... dar de ce vă spun toate astea? Vreau să mai beau şampanie; toarnă-mi, Keller.

— Nu mai ai voie să bei, Ippolit, nu te las...

Şi prinţul îndepărtă cupa din faţa lui.

— Chiar că-i aşa... se declară imediat de acord celălalt, parcă dîndu-şi seama ce face. Te pomeneşti că vor zice... Dar, naiba să-i ia, nu mă interesează ce vor zice! Nu-i aşa, nu-i aşa? Prinţe, nu-i aşa că pe urmă n-au decît să zică ce vor? Şi ce ne priveşte pe noi toţi ce va fi *pe urmă*?... De altfel, încă nu m-am trezit bine... Ce vis îngrozitor am avut, prinţe, de-abia acum mi l-am amintit... Nu vă doresc asemenea vise, deşi, poate, într-adevăr nu vă iubesc. De altminteri, dacă nu-l iubeşti pe un om, de ce să-i doreşti răul, nu-i aşa? Dar de ce mai pun întrebări, la ce bun pun întrebări! Daţi-mi mîna; o s-o strîng tare, uite-aşa... Totuşi, mi-aţi întins mîna? Prin urmare, ştiţi că v-o strîng sincer?... Cred că n-o să mai beau. Cît e ceasul? De fapt, nu-i nevoie, ştiu cît e ceasul. A bătut ceasul! Acum e momentul cel mai potrivit. Ce-i asta, nu cumva se pun gustările în colţul de colo? Înseamnă că masa asta e liberă? Excelent! Domnilor, eu... totuşi, aceşti domni nici nu mă ascultă... am intenţia să citesc un articol, prinţe; gustarea, desigur, prezintă mai mult interes, dar...

Şi deodată, absolut pe neaşteptate, scoase din buzunarul lateral de sus un plic masiv, de dimensiunea celor folosite în cancelarii, cu un sigiliu mare şi roşu pe el. Îl puse pe masă, în faţa lui.

Acest gest avu efect asupra adunării care nu era pregătită pentru aşa ceva sau, mai bine zis, era *gata* în alt sens. Evgheni Pavlovici chiar se foi pe scaunul său; Ganea se apropie repede de masă; Rogojin, la fel, dar cu o ciudă dezgustată, de parcă ar fi înţeles despre ce-i vorba. Lebedev, care se nimerise să fie în preajmă, se apropie, privind curios plicul, încercînd să-şi dea seama despre ce-i vorba.

— Ce-ai aici? întrebă prinţul, neliniştit.

— De cum şi-arată soarele marginea, prinţe, mă culc; am spus şi ăsta-i cuvîntul meu de onoare, o să vedeţi! strigă Ippolit. Dar... dar... chiar credeţi că nu sînt în stare să desfac acest plic? adăugă el, învăluindu-i pe toţi cu o privire provocatoare şi parcă adresîndu-li-se tuturor deodată. Prinţul băgă de seamă că tremura din tot trupul.

— Nimănui dintre noi nu i-a trecut aşa ceva prin minte, răspunse

prinţul pentru toţi. Şi de ce crezi dumneata că are cineva această bănuială şi ce-i... ce-i cu ideea asta bizară de a ne citi? Ce ai aici, Ippolit?

— Ce-i asta? Ce l-a apucat din nou? întrebau toţi cei din jur.

Toţi se apropiau, unii încă mestecînd din mers; plicul cu sigiliul roşu îi atrăgea ca un magnet.

— L-am scris, cu mîna mea, ieri, după ce v-am dat cuvîntul că vin să stau la dumneavoastră, prinţe. L-am scris toată ziua de ieri, apoi în timpul nopţii şi l-am terminat dimineaţă; astă-noapte, spre zori, am avut un vis...

— N-ar fi mai bine s-o lăsăm pe mîine? îl întrerupse prinţul cu sfială.

— Mîine „timp nu va mai fi“! rîse isteric Ippolit. De altminteri, nu vă faceţi griji, îl citesc în patruzeci de minute, hai – într-o oră... Şi vedeţi ce interesaţi sînt toţi; toţi se uită la sigiliul meu şi cînd te gîndeşti că, dacă n-aş fi sigilat plicul, n-aş fi avut parte de nici un efect! Ha-ha! Iată ce înseamnă misterul! Să rup sau nu sigiliul, domnilor? strigă el, izbucnind în rîsul lui ciudat şi fulgerînd din priviri. E un mister! Un mister! Dar, prinţe, vă mai amintiţi cine a proclamat că „timp nu va mai fi“? Aceste cuvinte le proclamă un înger uriaş şi puternic din Apocalipsă.

— Mai bine să nu citească! exclamă deodată Evgheni Pavlovici cu o expresie atît de subit îngrijorată, încît multora li se păru ciudată.

— Nu citi! strigă şi prinţul, acoperind plicul cu palma.

— Care citit? Acum s-au adus gustările, observă cineva.

— Un articol? Pentru o revistă? se interesă altul.

— N-o să fie plicticos? adăugă altcineva.

— Ce mai e şi asta? se interesară ceilalţi. Însă gestul de panică al prinţului parcă l-ar fi speriat şi pe Ippolit.

— Deci... să nu citesc? şopti el cumva temător, cu un surîs strîmb apărut pe buzele vinete. Să nu citesc? bîigui el, învăluind cu privirea toate persoanele, toţi ochii şi toate chipurile, parcă agăţîndu-se iarăşi de toţi cu fosta lui expansivitate îndreptată parcă asupra tuturor. Vă e... teamă? se răsuci el iarăşi către prinţ.

— De ce? întrebă acesta, schimbîndu-se din ce în ce mai mult la faţă.

— Are cineva o monedă, una de douăzeci de copeici? sări deodată Ippolit de pe scaun, de parcă l-ar fi împuns cineva cu acul. Orice monedă, cît de mică?

— Uite! îi întinse imediat Lebedev o monedă; i se năzărise că suferindul Ippolit înnebunise.

— Vera Lukianovna! făcu Ippolit în grabă o invitaţie. Luaţi-o şi

aruncaţi-o pe masă: cap sau pajură? Dacă-i cap, voi citi!

Vera se uită speriată la monedă, la Ippolit, apoi la tatăl ei şi, cumva neîndemînatic, dîndu-şi capul pe spate, convinsă parcă de faptul că nu trebuie să se uite la monedă, o aruncă pe masă. Căzu cap.

— Voi citi! şopti Ippolit, parcă strivit de hotărîrea destinului; nu s-ar fi făcut mai palid la faţă nici dacă i s-ar fi citit sentinţa de condamnare la moarte. De altfel spuse el, tresărind brusc după vreo jumătate de minut de tăcere, ce-i asta? Oare am tras acum la sorţi? îi privi el pe toţi cu aceeaşi sinceritate ostentativă. Păi asta-i o trăsătură psihologică extraordinară! strigă el deodată, adresîndu-i-se, cuprins de sinceră mirare, prinţului. E... o trăsătură de neînţeles, prinţe! întări el, înviorîndu-se şi parcă venindu-şi în fire. Asta notaţi-v-o, prinţe, ţineţi-o minte, căci, după cum mi se pare, adunaţi materiale despre pedeapsa cu moartea... Mi-a spus cineva, ha-ha! O, Doamne, ce inepţie absurdă! Se aşeză pe canapea, îşi sprijini ambele coate pe masă şi se apucă cu mîinile de cap. Chiar e ceva ruşinos!... Dar, la naiba, nu mă priveşte că-i ceva ruşinos! îşi ridică el imediat capul. Domnilor! Domnilor, desfac plicul, proclamă el cu un fel de fermitate subită. Eu... eu... de altminteri, nu oblig pe nimeni să mă asculte!

Cu degetele tremurînd de emoţie, desfăcu plicul, scoase din el cîteva file de hîrtie pentru scrisori, acoperite cu un scris mărunt, le puse dinainte şi se apucă să le netezească.

— Ce-i asta? Ce poate să fie? Ce o să ne citească? bombăniră cîţiva, pe un ton mohorît; ceilalţi tăceau. Însă toţi se aşezaseră şi priveau curioşi. Poate că într-adevăr se aşteptau la ceva neobişnuit. Vera se ţinea de masa tatălui ei şi, de speriată ce era, mai că nu plîngea; Kolea era şi el aproape la fel de speriat. Lebedev, care se şi aşezase, se ridică brusc, înşfăcă lumînările şi le împinse mai aproape de Ippolit, ca să vadă mai bine cînd va citi.

— Domnilor... imediat o să vedeţi despre ce-i vorba, adăugă – cine ştie de ce – Ippolit şi începu brusc lectura: „Explicaţie necesară“! Motto: *„Aprés moi, le déluge*“92[*]. Ptiu, drace! strigă el ca fript. Oare chiar am fost în stare să pun un motto atît de tîmpit?... Ascultaţi-mă, domnilor!... vă asigur că toate astea, pînă la urmă, pot fi doar nişte fleacuri îngrozitoare! Aici nu-s decît cîteva gînduri ale mele... Dacă vă imaginaţi că aici e... ceva misterios sau... interzis... într-un cuvînt...

— Mai bine-ai citi fără nici un preambul, îl întrerupse Ganea.

— A început cu ocolişuri! adăugă cineva.

— Prea multe discuţii, interveni Rogojin, care tăcuse tot timpul.

Brusc, Ippolit îl privi şi, cînd ochii li se întîlniră, Rogojin rînji amar şi veninos, rostind rar nişte cuvinte ciudate:

— Nu aşa se fac treburile astea, băiete, nu aşa...

Fireşte, nimeni nu înţelese ce a vrut să spună Rogojin, însă cuvintele sale le produseră tuturor o impresie ciudată; pe toţi îi fulgeră acelaşi gînd. Însă asupra lui Ippolit cuvintele produseră o impresie teribilă: începu să tremure atît de tare, încît prinţul dădu să-i întindă mîna ca să-l sprijine; cu siguranţă, Ippolit ar fi ţipat dacă nu i-ar fi pierit subit glasul. Timp de un minut întreg nu putu rosti nici un cuvînt şi, respirînd greoi, se tot uita la Rogojin. În sfîrşit, sufocîndu-se şi cu eforturi extraordinare, rosti:

— Deci dumneavoastră.... dumneavoastră aţi fost... dumneavoastră?

— Care am fost? Care eu? îi răspunse, nedumerit, Rogojin, însă Ippolit, explodînd şi aproape cu toată furia care îl cuprinsese deodată, strigă tăios şi tare:

— *Dumneavoastră* aţi fost la mine săptămîna trecută, noaptea, după ora unu, în ziua cînd v-am vizitat dimineaţa, *dumneavoastră*!! Recunoaşteţi că dumneavoastră aţi fost?

— Săptămîna trecută, noaptea? Nu cumva chiar ţi-ai pierdut minţile, băiete?

„Băiatul“ tăcu iarăşi cam un minut, punîndu-şi degetul arătător la frunte, parcă gîndindu-se la ceva; însă în zîmbetul lui palid, strîmb în continuare din cauza spaimei, licări brusc ceva parcă şiret, chiar triumfător.

— Dumneavoastră aţi fost! repetă el în sfîrşit, aproape în şoaptă, dar absolut convins. Aţi venit la mine şi aţi stat tăcut pe scaun, lîngă fereastră, o oră întreagă, chiar mai mult; de la doisprezece şi ceva pînă la două şi ceva, după miezul nopţii; apoi v-aţi ridicat şi aţi plecat cînd era trecut de două... Dumneavoastră aţi fost, dumneavoastră! De ce m-aţi speriat, de ce aţi venit ca să mă chinuiţi – nu înţeleg, dar dumneavoastră aţi fost!

Şi în privirea lui licări deodată o ură infinită, în pofida tremurului de spaimă, care tot nu i se potolise.

— Acum, domnilor, veţi afla totul, eu... eu... ascultaţi...

Iarăşi, teribil de grăbit, îşi înşfăcă foile de hîrtie; acestea alunecară şi se împrăştiară, el se străduia să refacă teancul; filele tremurau în mîinile lui; mult timp nu reuşi să-şi termine pregătirile.

Lectura, în sfîrşit, începu. Mai întîi, vreo cinci minute, autorul neaşteptatului articol încă mai respira întretăiat şi citea incoerent şi neuniform; apoi, însă, vocea îi deveni mai sigură şi începu să redea întru totul sensul frazelor. Numai uneori tusea destul de puternică îl întrerupea; pe la jumătatea articolului răguşi destul de tare; însufleţirea extremă, care punea stăpînire din ce în ce mai mult pe el în timpul lecturii, atinse spre sfîrşit intensitatea maximă, ca şi impresia dureroasă produsă ascultătorilor.

Iată acest „articol“ în întregime.

„EXPLICAŢIA MEA NECESARĂ

Après moi, le déluge!

Ieri dimineaţă a fost prinţul la mine; printre altele, m-a convins să mă mut la casa lui de vacanţă. Ştiam că va insista negreşit asupra acestui lucru şi eram sigur că mi-l va trînti de-a dreptul, spunîndu-mi că la vilă «îmi va fi mai uşor să mor printre oameni şi copaci», după cum se exprimă el. Însă astăzi nu a spus *să mor*, ci a spus că «îmi va fi mai uşor să trăiesc un timp», ceea ce, totuşi, e aproape totuna pentru mine, în situaţia mea. L-am întrebat ce înţelege prin «copacii» de care îmi vorbeşte întruna şi de ce-mi tot vîră pe gît aceşti «copaci» – şi, cu uimire, am aflat de la el că, pasămite, eu însumi m-aş fi exprimat la serata aceea că am venit la Pavlosvsk ca să văd pentru ultima oară copacii. Cînd i-am făcut observaţia că e totuna unde mori, fie sub copaci, fie uitîndu-te pe fereastră la cărămizile mele, şi că pentru două săptămîni n-are rost să fac prea multe nazuri, el s-a declarat de îndată de acord; dar verdeaţa şi aerul curat, după părerea lui, negreşit vor produce în mine o schimbare fizică şi tulburarea mea şi *visele mele* se vor schimba şi, poate, se vor uşura. Iar i-am făcut observaţia, rîzînd, că vorbeşte ca un materialist. El mi-a răspuns, cu zîmbetul lui obişnuit, că întotdeauna a fost materialist. Întrucît nu minte niciodată, cuvintele lui înseamnă ceva. Are zîmbetul blînd; acum l-am cercetat mai atent. Nu ştiu dacă acum îl iubesc sau nu; acum n-am timp să-mi bat capul cu asta. Ura mea pentru el, care ţine de cinci luni, trebuie să remarc acest lucru, a început să se stingă de tot în decursul ultimei luni. Cine ştie, poate că m-am dus la Pavlovsk în primul rînd ca să-l văd pe el. Dar... de ce mi-am părăsit atunci camera? Un condamnat la moarte nu trebuie să-şi părăsească ungherul; şi dacă acum n-aş fi luat hotărîrea definitivă, ci, dimpotrivă, m-aş fi decis să aştept pînă în ceasul al doisprezecelea, atunci, fireşte, pentru nimic în lume nu mi-aş fi părăsit camera şi n-aş fi acceptat propunerea lui de a mă muta ca «să mor» la el, la Pavlovsk.

Trebuie să mă grăbesc şi să închei neapărat această «explicaţie» pînă mîine. Prin urmare, nu voi mai avea timp s-o recitesc şi s-o corectez; o voi reciti mîine, cînd i-o voi citi

prinţului şi celor doi-trei martori, pe care intenţionez să-i găsesc la el acasă. Întrucît nu va exista nici un cuvînt mincinos, ci doar adevărul, ultimul adevăr solemn, de pe acum sînt curios să aflu ce impresie îmi va produce mie însumi explicaţia, la ora şi minutul cînd voi începe s-o recitesc. De altminteri, degeaba am scris cuvintele «ultimul adevăr solemn»; şi-aşa, pentru cele două săptămîni, nu merită să mint, pentru că nu merită să trăiesc două săptămîni; aceasta-i cea mai bună dovadă că nu scriu decît adevărul. (N.B. Să nu-mi uit ideea: oare n-oi fi nebun în acest moment, adică din cînd în cînd? Am întrebat şi mi s-a răspuns afirmativ: că tuberculoşii ajunşi la ultimul stadiu al bolii îşi pierd minţile temporar. Să verific asta mîine după impresia pe care o vor avea ascultătorii. Trebuie să rezolv neapărat, cu precizie deplină, această problemă; altfel nu-mi e permis să fac nici un pas.)

Mi se pare că acum am scris prostia cea mai îngrozitoare; dar, după cum am spus, n-am timp să corectez; pe deasupra, îmi dau cuvîntul să nu corectez cu bună ştiinţă nici un singur rînd din acest manuscris, chiar dacă aş băga de seamă că mă contrazic din cinci în cinci rînduri. Tocmai asta vreau să văd mîine în timpul lecturii: dacă e corect cursul logic al gîndirii mele; dacă-mi remarc greşelile şi dacă, prin urmare, e corect tot ceea ce, în această cameră şi în decursul acestor şase luni, am frămîntat în minte sau dacă totul n-o fi fost decît un delir.

Dacă acum două luni aş fi fost nevoit, ca acum, să-mi părăsesc de tot camera şi să-mi iau rămas-bun de la zidul lui Meyer, sînt sigur că aş fi fost trist. Acum însă nu simt nimic şi cînd te gîndeşti că mîine voi părăsi şi camera, şi zidul, *pe veci!* Deci, convingerea mea că, pentru două săptămîni, nu mai merită să regreţi sau să te laşi purtat de cine ştie ce sentimente, a pus stăpînire pe natura mea şi e acum în stare să-mi comande toate sentimentele. Dar o fi adevărat? O fi adevărat că acum natura mea a fost învinsă cu totul? Dacă acum aş fi torturat, sînt sigur că aş începe să ţip şi n-aş zice că nu merită să ţip şi să simt durerea, pentru că doar două săptămîni mi-au mai rămas de trăit.

Dar oare e adevărat că numai două săptămîni îmi mai rămîn de trăit, n-or fi cumva mai multe? Atunci, la Pavlovsk, am minţit: B-n nu mi-a spus nimic niciodată şi nu m-a văzut vreodată; însă acum vreo săptămînă a fost adus la mine studentul Kislorodov; în convingeri, e materialist, ateu şi nihilist, iată de ce

tocmai pe el l-am chemat; aveam nevoie de un om care să-mi spună, în sfîrşit, adevărul gol-goluţ, fără s-o facă pe milosul şi fără fasoane. Chiar aşa a făcut, şi nu numai cu amabilitate şi fără fasoane, ci chiar cu vizibilă plăcere (care, după părerea mea, era de prisos). Mi-a trîntit-o de-a dreptul că mi-a mai rămas cam o lună; poate, ceva mai mult, dacă voi avea condiţii bune, dar, poate, voi muri şi mult mai repede. După părerea lui, aş putea muri şi subit, chiar mîine, de pildă: s-au mai întîmplat asemenea cazuri şi nu mai departe de acum trei zile o tînără doamnă, tuberculoasă şi aflată într-o situaţie asemănătoare cu a mea, în Kolomna, se pregătea să plece la piaţă ca să-şi cumpere provizii, dar brusc s-a simţit rău, s-a întins pe canapea, a slobozit aerul din piept şi a murit. Toate acestea Kislorodov mi le-a relatat chiar cu o oarecare cochetărie a nesimţirii şi imprudenţei şi parcă onorîndu-mă cu asta, adică arătîndu-mi că mă ia drept o fiinţă superioară, care neagă totul, ca şi el însuşi, pentru care, desigur, a muri e un fleac. În ultimă instanţă, situaţia e prestabilită. O lună şi gata! Sînt absolut convins că n-a greşit termenul.

M-a mirat foarte mult faptul că prinţul a ghicit ieri că am «vise urîte»; chiar cu aceste cuvinte, mi-a spus că la Pavlovsk «tulburarea mea şi *visele*» se vor schimba. Şi de ce visele, mă rog? Ori e medic, ori într-adevăr e neobişnuit de inteligent şi se pricepe să ghicească multe. (Dar că în cele din urmă e «idiot», nu mai încape îndoială.) Ca un făcut, chiar înaintea venirii lui am avut un vis groaznic (de altminteri, unul dintre cele pe care acum le am cu sutele). Cred că am aţipit cu vreun ceas înaintea sosirii lui şi m-am văzut într-o cameră (dar nu într-a mea). Camera era mai mare şi mai bună decît a mea, mai frumos mobilată, luminoasă; un dulap, o comodă, o canapea şi patul meu, mare şi lat, acoperit cu o plapumă din mătase verde. Dar în această cameră am remarcat un animal îngrozitor, un monstru. Era ca un scorpion, dar nu scorpion, ci mai respingător şi mult mai groaznic şi, se pare, tocmai prin faptul că asemenea animale nu există în natură, că a apărut în faţa mea *într-adins* şi că în asta într-adevăr parcă s-ar ascunde un mister. L-am văzut foarte bine: era cafeniu şi cu pielea scorţoasă, o reptilă tîrîtoare, lungă de vreo trei verşoci, groasă lîngă cap de vreo două degete şi spre coadă din ce în ce mai subţire, aşa că la capăt coada nu-i era mai groasă de a zecea parte dintr-un verşoc. La un verşoc de cap, din trunchi îi ies, sub un unghi de patruzeci şi cinci de grade, două labe, cîte una de

fiecare parte, lungi de cîte doi verşoci, aşa că, privit de sus, animalul apare ca un trident. Capul nu i l-am văzut bine, dar am remarcat doi ţepi, nu lungi, sub forma a două ace tari, tot cafenii. Cîte doi ţepi la fel avea pe capătul cozii şi pe capătul fiecărei labe, deci avea opt ţepi în total. Animalul fugea prin cameră foarte repede, sprijinindu-se pe labe şi pe coadă şi, cînd fugea, trunchiul şi labele i se unduiau ca nişte şerpişori, cu o iuţeală neobişnuită, în pofida pielii scorţoase, şi priveliştea asta era cît se poate de dezgustătoare. Îmi era o frică teribilă că mă va muşca; îmi spusese cineva că e veninos, dar cel mai mult mă chinuiam întrebîndu-mă cine mi l-a trimis în cameră, ce vrea să-mi facă şi care-i aici secretul? Vietatea se ascundea sub comodă, sub dulap, se tîra prin unghere. M-am aşezat pe un scaun şi mi-am tras picioarele sub mine. Ea traversă iute camera în diagonală şi dispăru undeva, în apropierea scaunului meu. Mă uitam îngrozit împrejur, însă şedeam cu picioarele strînse sub mine, speriat şi sperînd că n-o să se caţere pe scaun. Deodată am auzit din spate un foşnet uniform aproape de capul meu; m-am întors şi am văzut că reptila se caţără pe perete şi că-i deja la înălţimea capului meu şi chiar îmi atinge părul cu coada, care se rotea şi se unduia cu o iuţeală extraordinară. Am sărit în picioare, a dispărut şi animalul. Mi-era frică să mă întind în pat, ca nu cumva să mi se vîre sub pernă. În cameră au intrat mama mea şi cineva cunoscut. Au început să urmărească tîrîtoarea, dar erau mai calmi decît mine şi nici măcar nu le era frică. Dar n-au prins-o. Deodată reptila a ieşit din nou; se tîra de data asta foarte încet şi parcă avînd o intenţie anume, şerpuind uşor, ceea ce era şi mai dezgustător, înaintînd iarăşi în diagonala camerei, spre uşă. În momentul acesta mama mea a deschis uşa şi a strigat-o pe Norma, căţeaua noastră, de rasă terre-neuve, mare, neagră şi flocoasă; a murit acum cinci ani. Aceasta s-a repezit în cameră şi s-a oprit în faţa reptilei, ca şi cum ar fi prins rădăcini în pămînt. S-a oprit şi lighioana, dar tot se mai unduia şi mai lovea uşor duşumeaua cu labele şi coada. Animalele nu pot resimţi frica mistică, dacă nu mă înşel cumva; dar în acest moment mi s-a părut că în spaima Normei exista ceva foarte neobişnuit, parcă aproape mistic, şi că ea, prin urmare, presimte, ca şi mine, că această lighioană are în ea ceva fatal şi o anumită taină. Căţeaua se trase încet înapoi din faţa reptilei, care se tîra încet şi cu precauţie spre ea; se pare că voia să se repeadă brusc la căţea şi s-o muşte. Dar, cu toată spaima ei, Norma o privea cu ură

grozavă, deşi îi tremurau toate patru labele. Deodată şi-a dezgolit încet colţii ei înspăimîntători, şi-a căscat botul uriaş, şi-a calculat mişcarea, s-a uitat bine şi a înhăţat reptila cu colţii. Probabil că reptila s-a smucit puternic ca să scape, aşa că Norma a mai înşfăcat-o o dată din zbor şi clănţănindu-şi fălcile de două ori, tot din zbor, şi-a purtat-o prin bot, parcă încercînd s-o înghită. Pielea scorţoasă a trosnit între colţii ei; coada animalului şi labele, care ieşeau dintre fălcile căţelei, se clătinau cu o iuţeală îngrozitoare. Deodată Norma schelălăi jalnic: vietatea apucase totuşi s-o muşte de limbă; lătrînd şi schelălăind de durere, îşi descleştă fălcile şi am văzut că reptila sfîrtecată încă i se mai zbătea de-a curmezişul botului, prelingîndu-i pe limbă, din trupul ei aproape strivit, mult lichid alb, asemănător cu cel pe care îl împroaşcă un gîndac negru atunci cînd îl striveşti... În clipa asta m-am trezit şi a intrat prinţul."

— Domnilor, spuse Ippolit, întrerupîndu-şi brusc lectura şi parcă ruşinîndu-se. N-am recitit textul, dar mi se pare că într-adevăr am scris multe lucruri inutile. Acest vis...

— Cam aşa e! se grăbi Ganea să-şi strecoare părerea.

— Există aici multe aspecte personale, de acord, adică propriu-zis despre mine...

Spunînd toate acestea, Ippolit arăta obosit şi slăbit şi îşi ştergea transpiraţia de pe frunte cu batista.

— Da, vă interesează propria persoană cam mult, sîsîi Lebedev.

— Eu, domnilor, nu oblig totuşi pe nimeni; cine nu vrea să asculte n-are decît să se retragă.

— Te dă afară... din casa altuia, şopti Rogojin abia auzit.

— Cum să ne ridicăm cu toţii aşa deodată şi să plecăm? întrebă pe neaşteptate Ferdîşcenko, care, de altminteri, nu avusese pînă atunci curajul să vorbească cu voce tare.

Brusc, Ippolit îşi coborî ochii în pămînt şi puse mîna pe manuscris; însă în aceeaşi clipă îşi ridică iarăşi capul şi, fulgerînd din priviri, cu două pete roşii pe obraji, spuse, privindu-l fix pe Ferdîşcenko:

— Nu mă iubiţi deloc!

Se auziră rîsete; de altfel, cei mai mulţi nu rîdeau. Ippolit roşi teribil.

— Ippolit, spuse prinţul, pune manuscrisul la loc în plic, dă-mi-l mie şi culcă-te aici, în camera mea. Vorbim înainte de a adormi şi mîine, dar

numai cu condiţia să nu mai răsfoieşti niciodată aceste pagini. Vrei?

— Credeţi că e posibil? spuse Ippolit şi îl privi peste măsură de mirat. Domnilor! strigă el, înviorîndu-se iarăşi febril. A fost un episod prostesc, de-a lungul căruia n-am ştiut cum să mă comport. Nu voi mai întrerupe lectura. Cine vrea să asculte să asculte...

Sorbi repede o înghiţitură de apă din pahar, îşi sprijini repede coatele pe masă, ca să se ferească de privirile indiscrete şi continuă tenace lectura. De altfel, jena îi trecu în curînd...

„Ideea (continuă el cititul) că nu merită să trăiesc cîteva săptămîni a început să pună cu adevărat stăpînire pe mine, cred eu, cam cu o lună în urmă, cînd îmi mai rămîneau de trăit patru săptămîni, dar m-a biruit cu desăvîrşire de-abia acum trei zile, cînd mă întorceam acasă de la seara aceea petrecută la Pavlovsk. Primul moment cînd acest gînd m-a fulgerat complet, direct s-a produs pe terasa prinţului, atunci cînd am vrut să fac ultima încercare din viaţa mea, cînd am vrut să văd oamenii şi copacii (să zicem că singur am spus-o), cînd m-am înfierbîntat, am susţinut dreptul lui Burdovski, al «aproapelui meu», şi am visat că ei toţi îşi vor desface braţele şi mă vor primi la pieptul lor şi mă vor ruga să-i iert de ceva pentru ca şi eu să-i rog, la rîndul meu; într-un cuvînt, am terminat ca un prost sadea. Şi iată, chiar în orele acelea a răbufnit în mine «ultima convingere». Mă mir acum cum de-am putut trăi şase luni fără această «convingere»! Ştiam precis că am tuberculoză, şi încă incurabilă; nu-mi făceam iluzii şi vedeam clar lucrurile. Dar, cu cît le vedeam mai clar, cu atît mai febrilă îmi era dorinţa de a trăi; mă agăţam de viaţă şi voiam să trăiesc cu orice preţ. Sînt de acord că atunci puteam să fiu înfuriat pe sorţii tenebroşi şi impasibili, care au poruncit să fiu strivit ca o muscă şi, fireşte, fără să ştiu de ce; însă de ce nu m-am limitat doar la furie? De ce într-adevăr *am început* să trăiesc, ştiind că nu mai am voie să încep? De ce am încercat, ştiind că nu mai am voie să încerc nimic? De altminteri, nici cărţi nu mai puteam citi şi renunţasem la lecturi; la ce bun să citeşti, la ce bun să afli ceva pentru doar şase luni? Acest gînd m-a făcut adesea să renunţ la cîte o carte.

Da, zidul lui Meyer ar putea povesti mult! Multe mi-am însemnat pe el. Nu există pe acest zid vreo pată pe care să nu o fi studiat eu. Blestematul de zid! Şi totuşi mi-e mai scump decît toţi

copacii de la Pavlovsk, adică ar trebui să-mi fie mai scump, dacă acum pentru mine n-ar fi totuna.

Îmi amintesc acum cu ce lacom interes am început să urmăresc atunci viaţa *lor*; mai înainte n-am avut un asemenea interes. Îl aşteptam uneori cu nerăbdare şi ocări pe Kolea, cînd era şi el bolnav şi nu putea ieşi din casă. Aprofundam atît de mult fiecare amănunt, mă interesam de orice zvonuri, încît, mi se pare, am ajuns un bîrfitor. De pildă, nu înţelegeam cum aceşti oameni, avînd atîta viaţă dinainte, nu se pricep să ajungă bogătaşi (de altfel, nici acum nu înţeleg). Am cunoscut un om sărman, despre care mai apoi mi s-a povestit că a murit de foame şi, îmi amintesc, acest lucru m-a scos din fire; dacă ar fi fost posibil ca acest om sărman să fie înviat, eu, poate, l-aş fi decapitat. Uneori mă simţeam mai bine cîteva săptămîni la rînd şi aş fi putut ieşi din casă; dar strada a ajuns pînă la urmă să mă îndîrjească într-atît, că stăteam zile întregi ferecat, deşi puteam ieşi ca toată lumea. Nu puteam suferi mulţimea care umbla de colo-colo, agitată, veşnic îngrijorată, posomorîtă şi temătoare, care forfotea împrejurul meu pe trotuare. La ce bun veşnica lor tristeţe, veşnica lor îngrijorare şi agitaţie; la ce bun veşnica lor răutate posacă (pentru că sînt răi, răi, răi!)? Cine-i de vină că ei sînt nefericiţi şi nu ştiu să trăiască, avînd dinaintea lor şaizeci de ani de viaţă? De ce Zarniţîn s-a lăsat să moară de foame, avînd la dispoziţie şaizeci de ani? Şi doar fiecare îţi arată zdrenţele, mîinile muncite, se înfurie şi strigă: «Muncim ca boii, muncim, dar sîntem săraci şi flămînzi ca nişte cîini! Alţii nu muncesc şi nu trudesc, dar sînt bogaţi!» (Eternul refren!) Alăturì de ei aleargă şi se agită din zori şi pînă în noapte un zbîrciog «dintre cei distinşi», Ivan Fomici Surikov– locuieşte în aceeaşi clădire cu noi, deasupra noastră–, veşnic rupt în coate, cu nasturii rupţi, comisionar pentru feluriţi inşi, care-i încredinţează fel de fel de treburi, pentru care se zbate din zori şi pînă-n noapte. Ia intraţi în vorbă cu el: «Sînt sărman, gol şi nenorocit, mi-a murit soţia, medicamente n-am avut cu ce să-i cumpăr, iar astă-iarnă un copil mi s-a congelat; fiică-mea cea mai mare a ajuns ţiitoareea cuiva...» – veşnic se smiorcăie, veşnic se plînge! Ah, nici un pic, nici un pic de milă n-am avut şi nu am pentru aceşti proşti, asta o spun cu mîndrie! De ce nu a ajuns un Rotschild? Cine-i de vină că nu are milioanele lui Rotschild, că nu are un munte de coroane şi napoleoni, un munte întreg, un munte la fel de mare precum cel care se poate vedea la bîlci de lăsata-

secului? Dacă trăieşte, înseamnă că totul depinde de el. Cine-i de vină că nu înţelege acest lucru?

O, acum mi-e indiferent, acum n-am timp să mă înfurii, dar atunci, atunci, repet, îmi rodeam literalmente perna în timpul nopţii şi îmi sfîşiam pătura de furie. O, cît de mult îmi doream atunci ca eu, la cei optsprezece ani ai mei, de-abia îmbrăcat, cu goliciunea de-abia acoperită, să fiu deodată alungat în stradă, lăsat absolut singur, fără locuinţă, fără slujbă, fără o bucată de pîine, fără rude, fără cunoştinţe în oraşul acesta uriaş, flămînd, bătut (cu atît mai bine!), dar sănătos... atunci aş fi arătat eu de ce sînt în stare...

Ce aş fi arătat?

O, vă imaginaţi că nu ştiu cît de mult m-am umilit şi-aşa cu «Explicaţia» mea! Ei, cine nu va crede că-s un zbîrciog care nu ştie ce-i viaţa, uitînd că eu de mult nu mai am doar optsprezece ani? Uitînd că a trăi cum am trăit eu în aceste şase luni înseamnă deja a trăi pînă la adînci bătrîneţi?! Însă n-au decît să rîdă toţi şi să spună că astea-s poveşti. De fapt, chiar mi-am spus singur poveşti. Îmi umpleam cu ele nopţile pînă în zori; acum mi le amintesc pe toate.

Dar oare merită să le repovestesc – acum, cînd şi pentru mine a trecut vremea poveştilor? Şi cui! Doar mă distram cu ele atunci cînd vedeam clar că pînă şi gramatica grecească mi se interzice s-o studiez; tocmai atunci mi-a trecut prin minte: «nici n-ajung la sintaxă şi mor», m-am gîndit eu de la prima pagină şi am aruncat cartea sub masă. Şi acum zace acolo; n-am lăsat-o pe Matriona s-o strîngă.

Cel căruia îi va cădea în mînă «Explicaţia» mea şi va avea răbdarea s-o citească n-are decît să mă ia drept un smintit sau drept un elev de gimnaziu sau, mai exact, drept un condamnat la moarte, căruia, în mod firesc, a început să i se pară că toţi oamenii, cu excepţia lui, nu preţuiesc viaţa, şi-au luat prostul obicei de a o vinde ieftin, de a se folosi de ea prea leneş, prea neruşinat şi că, prin urmare, toţi sînt nedemni de ea! Şi ce-i cu asta? Declar că cititorul se înşală şi că această convingere a mea este absolut independentă de condamnarea mea la moarte. Întrebaţi-i, numai întrebaţi-i dacă ei toţi, pînă la cel din urmă, înţeleg în ce constă fericirea? O, fiţi convinşi că nu cînd a descoperit America a fost fericit Columb, ci atunci cînd era pe cale să o descopere; fiţi sigur că momentul maxim de fericire l-a

avut, poate, cu exact trei zile înainte de a descoperi Lumea Nouă, cînd echipajul răsculat, din disperare, mai că nu a pornit cu corabia înapoi, spre Europa! Nu de Lumea Nouă e aici vorba, ducă-se pe pustii. Columb a murit aproape fără s-o vadă şi neştiind de fapt ce a descoperit. Totul în viaţă e doar viaţa, calea spre ea, necontenită şi eternă, nici într-un caz descoperirea ei! Dar ce să mai vorbim! Bănuiesc că tot ce spun acum seamănă atît de bine a fraze banale, încît se va crede cu siguranţă că sînt un elev din clasele inferioare, care-şi prezintă compunerea despre «răsăritul soarelui» sau se va spune că eu, poate, am vrut să spun ceva dar că, cu toată dorinţa mea, n-am fost în stare... «să mă cultiv». Totuşi, adaug că în orice idee omenească genială sau nouă sau, pur şi simplu, în orice idee omenească serioasă, care se înfiripă în mintea cuiva, rămîne întotdeauna ceva ce nu se poate nicidecum transmite celorlalţi oameni, chiar dacă ai scrie tomuri întregi sau ţi-ai explica ideea timp de treizeci şi cinci de ani; întotdeauna rămîne ceva ce nu vrea nicidecum să iasă din craniul tău şi rămîne pe vecie în tine; cu acest ceva vei muri, netransmiţînd nimănui poate cea mai importantă parte din ideea ta. Însă, dacă nici eu, acum, nu am reuşit să redau tot ce m-a chinuit în decursul acestor şase luni, oamenii vor înţelege cel puţin că, ajungînd la «ultima mea convingere» de acum, eu, poate, am plătit prea mult pentru ea; deci, asta am considerat necesar, pentru scopurile ştiute de mine, să expun în «Explicaţia» mea.

Totuşi, voi continua.“

92* După mine, potopul (fr.)

VI

„Nu vreau să mint: realitatea m-a agăţat şi pe mine în cîrligul ei de-a lungul acestor şase luni şi uneori mă ademenea într-o asemenea măsură, încît uitam de condamnarea mea sau, mai bine zis, nici nu voiam să mă gîndesc la ea şi chiar făceam anumite fapte. Apropo de situaţia mea de atunci. După ce, acum vreo opt luni, boala mi-a devenit foarte gravă, am sistat toate relaţiile pe care le aveam şi i-am părăsit pe toţi foştii mei tovarăşi. Întrucît am fost întotdeauna un om destul de posac, tovarăşii m-au uitat uşor; fireşte, m-ar fi uitat şi dacă n-aş fi ajuns în această situaţie. Şi acasă, adică «în familie», eram tot însingurat. Acum vreo cinci luni m-am încuiat pentru totdeauna pe dinăuntru şi m-am izolat cu totul de restul oamenilor. Mi se dădea permanent ascultare şi nimeni nu îndrăznea să intre la mine decît pentru ca, la o anumită oră, să mi se facă ordine în cameră şi să mi se aducă prînzul. Mama tremura în faţa poruncilor mele şi nici măcar nu îndrăznea să se tînguie atunci cînd mă hotăram uneori s-o las să intre. Din pricina mea, îi burduşea mereu pe copii, ca să nu facă gălăgie şi să nu mă deranjeze; totuşi mă plîngeam des de ţipetele lor; asta-i, sînt sigur că ei mă iubesc acum, nu glumă! Cred că şi pe «fidelul Kolea», cum l-am poreclit, l-am chinuit destul. În ultimul timp şi el m-a chinuit: totul a fost firesc, doar oamenii au fost creaţi pentru a se chinui unul pe altul. Dar am remarcat şi că el îmi suportă iritarea ca şi cum şi-ar fi dat dinainte cuvîntul că-l va cruţa pe bolnav. Fireşte, acest lucru mă enerva: dar, mi se pare, lui îi trecuse prin minte să-l imite pe prinţ în ce priveşte «smerenia creştină», ceea ce era întrucîtva caraghios. Acest băiat tînăr şi înflăcărat imită, fireşte, totul; dar uneori mi s-a părut că ar fi timpul să trăiască şi după mintea lui. Ţin foarte mult la el. L-am chinuit şi pe Surikov, cel care locuia deasupra noastră şi umbla din zori şi pînă-n noapte, făcînd comisioane pentru mai ştiu eu cine; îi demonstram permanent că numai el e vinovat de sărăcia lui, aşa că în cele din urmă s-a speriat şi a încetat să mă mai viziteze. A fost un om umil, fiinţa cea mai umilă din lume (N.B. Se zice că umilinţa e forţa cea mai teribilă; trebuie să-l întreb pe prinţ, e propria lui expresie); însă atunci cînd eu, în luna martie, am urcat la el ca să văd cum i «s-a congelat» copilul, după cum zicea el şi am rîs fără să vreau deasupra cadavrului pruncului său, pentru că iarăşi m-am apucat să-i explic lui Surikov că doar el e «e vină», atunci acestui zbîrciog au început deodată să-i tremure buzele şi, apucîndu-mă cu o mînă de umăr, cu cealaltă mi-a arătat uşa şi încet, adică aproape în şoaptă, mi-a zis: «Du-te!» Am ieşit şi mi-a plăcut, mi-a

plăcut atunci, chiar în clipa aceea, mi-a plăcut cum m-a dat afară; însă mult timp după aceea cuvintele lui, cînd mi le aminteam, mi-au produs impresia greoaie a unei mile ciudate, dispreţuitoare faţă de el, pe care n-aş fi vrut deloc s-o am. Nici chiar în momentul unei asemenea jigniri (doar simt şi eu că l-am jignit, deşi n-am avut această intenţie), nici chiar într-un asemenea moment, omul acesta nu a putut să se înfurie! Dacă buzele au început atunci să-i tremure, asta n-a fost din cauza furiei, jur: m-a înşfăcat de mînă şi mi-a spus splendidul său «Du-te», fără să se supere absolut deloc. Demnitate avea, chiar multă, chiar care nu i se potrivea deloc (aşa că, sincer să fiu, era chiar foarte comic), dar răutate nu avea. Poate că, pur şi simplu, a început deodată să mă dispreţuiască. De atunci, de două-trei ori cînd l-am întîlnit pe scară, a început deodată să-şi ridice pălăria în faţa mea, gest pe care nu-l făcea mai înainte, dar de-acum nu se mai oprea ca altădată şi trecea, jenat, în fugă pe lîngă mine. Dacă mă dispreţuia, o făcea în felul lui: mă «dispreţuia cu umilinţă». Sau pur şi simplu îşi ridica pălăria de frică, întrucît eram fiul celei care-l împrumuta cu bani, fiindu-i mereu dator mamei şi neputînd nicicum să scape de datorii. Şi asta chiar că-i cel mai probabil. Aş fi vrut să am o explicaţie cu el. Ştiu precis că peste zece minute mi-ar fi cerut iertare: dar mi-am zis că e mai bine să-l las în pace.

Tocmai în această perioadă, adică pe cînd Surikov şi-a «congelat» copilul, pe la mijlocul lui martie, cine ştie de ce m-am simţit brusc mai bine şi această stare a ţinut vreo două săptămîni. Am început să ies din casă, cel mai adesea în amurg. Îmi plăcea amurgul de martie, cînd începea a gerui şi cînd se aprindeau becurile cu gaz; mergeam uneori pînă departe. Odată, pe Şestilavocinaia, m-a ajuns din urmă şi m-a depăşit unul «dintre cei distinşi», nu l-am văzut prea bine; ducea în mînă ceva învelit în hîrtie şi era îmbrăcat într-un paltonaş prea scurt şi urît, prea subţire pentru anotimpurile acelea. Cînd a ajuns în dreptul felinarului, la vreo zece paşi înaintea mea, am băgat de seamă că i-a căzut ceva din buzunar. M-am grăbit să ridic obiectul– tocmai la timp, pentru că se şi repezise un ins cu un caftan lung pe el, dar, văzîndu-l în mîna mea, nu a făcut gîlceavă, mi-a aruncat o privire fugară şi a trecut pe-alături. Obiectul era un portofel mare, de marochin, de model vechi, plin doldora; dar cine ştie de ce, din prima clipă, mi-am dat seama că în el era orice altceva, dar nu bani. Trecătorul care îl pierduse mergea acum la vreo patruzeci de paşi înaintea mea şi curînd l-am pierdut din ochi prin mulţime. Am luat-o la fugă şi am început să-l strig; dar întrucît, în afară de «hei!», n-aveam cum să-l strig, acesta nu a întors capul. Deodată se strecură în stînga, pe poarta unei clădiri. Cînd am ajuns în fugă la poarta cufundată în întuneric, nu mai era nimeni. Clădirea era de dimensiuni imense, unul dintre coloşii pe care îi construiesc escrocii pentru apartamente mici; în

unele din aceste clădiri sînt şi cîte o sută de apartamente. Cînd am ajuns în fugă la poartă, mi s-a părut că în colţul din dreapta, cel din fundul curţii uriaşe, parcă mergea un om, deşi prin întuneric de-abia îl puteam zări. Ajungînd în fugă pînă în colţ, am văzut intrarea pe o scară; scara era îngustă, extrem de murdară şi fără o geană de lumină; dar se auzea că sus încă mai urca iute treptele un om şi eu m-am repezit pe scară, gîndindu-mă că, în timp ce i se va deschide undeva, îl voi ajunge din urmă. Chiar aşa s-a întîmplat. Palierele scării erau foarte scurte, numărul lor era infinit, încît mi se tăia groaznic răsuflarea; o uşă s-a deschis şi s-a închis la loc la etajul patru, lucru pe care l-am ghicit încă de pe cînd eram cu trei paliere mai jos. Pînă cînd am urcat în fugă, pînă cînd mi-am tras sufletul şi am căutat soneria, au trecut cîteva minute. Mi-a deschis o femeie care sufla în samovoar într-o bucătărie minusculă; a ascultat tăcută întrebările mele, nu a înţeles nimic, desigur, şi tot tăcută mi-a deschis uşa ce dădea în camera cealaltă, tot mică, grozav de scundă, cu porcăria de mobilier necesar şi cu un pat uriaş, lat, cu perdele, pe care zăcea unul «Terentici» (aşa l-a strigat femeia), care mi s-a părut cherchelit. Pe masă pîlpîia un muc de lumînare înfipt într-un sfeşnic de fier; mai era un dulap aproape gol. Terentici mugi ceva la mine, rămînînd tot întins, şi-mi arătă cu mîna uşa cealaltă; femeia plecase, aşa că nu-mi mai rămînea altceva de făcut decît să deschid uşa aceea. Am făcut întocmai şi am intrat în camera următoare.

Aceasta era şi mai strîmtă şi mai înghesuită decît precedenta, aşa că nu ştiam nici pe unde să calc; patul îngust, de o singură persoană, din colţ, ocupa grozav de mult loc; restul mobilierului era alcătuit doar din trei scaune cu mormane de zdrenţe pe ele şi dintr-o masă foarte simplă, de bucătărie, împinsă într-o canapea veche, tapiţată cu muşama, astfel încît printre masă şi pat aproape nu se putea trece. Pe masă, într-un sfeşnic la fel ca în cealaltă cameră, ardea o lumînare de seu, iar pe pat chiţcăia un copil minuscul, de cel mult trei săptămîni, judecînd după scîncet; îl «schimba», adică îl înfăşa o femeie bolnavă şi palidă, parcă tînără, într-un neglijeu destul de transparent; femeia, poate, de-abia începuse să se ridice din pat după naştere; dar copilul nu se potolea şi ţipa în aşteptarea sînului slăbănog. Pe canapea dormea alt copil, o fetiţă de trei ani, învelită, se pare, cu un frac. Lîngă masă, stătea în picioare un domn cu redingota foarte ponosită (se dezbrăcase deja de palton şi îl aruncase pe pat) şi desfăcea hîrtia albastră, în care erau împachetate doi funţi de pîine de grîu şi două batoane mici de salam. Pe lîngă asta, pe masă era un ceainic cu ceai şi zăceau uitate nişte bucăţi de pîine neagră. De sub pat se vedeau un geamantan neîncuiat şi două boccele cu bulendre.

Într-un cuvînt, era o dezordine teribilă: de la prima privire mi s-a

părut că amîndoi, domnul şi doamna, sînt oameni cumsecade, dar împinşi de sărăcie pînă în acea stare înjositoare, cînd, în cele din urmă, dezordinea învinge în om orice încercare de a lupta cu ea şi chiar îi aduce pe oameni la nevoia amară de a găsi în însăşi această dezordine, care se amplifică zi de zi, o senzaţie amară şi parcă răzbunătoare, de satisfacţie.

Cînd am intrat, domnul acela, care de-abia intrase şi el cu cîteva minute înaintea mea şi despacheta proviziile, avea un schimb rapid şi impulsiv de cuvinte cu soţia; aceasta, deşi nu terminase încă cu înfăşatul, apucase deja să scîncească; probabil că veştile erau proaste, ca de obicei. Faţa acestui domn, care părea să aibă vrei douăzeci şi opt de ani, smeadă şi uscată, încadrată de favoriţi negri, cu bărbia rasă oglindă, mi s-a părut destul de cuviincioasă şi chiar plăcută; era posomorîtă, cu privirea posomorîtă, dar cu o nuanţă bolnăvicioasă de mîndrie care se irita cu prea multă uşurinţă. Cînd am intrat, a avut loc o scenă ciudată.

Sînt oameni care, în susceptibilitatea lor supărăcioasă, găsesc o desfătare extraordinară şi mai ales cînd aceasta ajunge în sufletul lor (ceea ce se întîmplă întotdeauna foarte repede) pînă la ultima limită; în această clipă chiar, pare-se, le place mai mult să fie jigniţi decît nejigniţi. Aceşti oameni nervoşi sînt chinuiţi întotdeauna de căinţa care urmează, desigur, dacă sînt inteligenţi şi sînt în stare să-şi dea seama că s-au înfierbîntat de zece ori mai tare decît ar fi trebuit. Cîtva timp, acest domn m-a privit plin de uimire, iar soţia lui cu spaimă, ca şi cum ar fi existat ceva grozav de ciudat în faptul că am putut intra la ei; deodată el s-a repezit la mine aproape turbat de furie; nu apucasem să îngaim nici două vorbe, iar el, mai ales văzînd că sînt îmbrăcat decent, s-a considerat, probabil, teribil de jignit că am avut curajul să pătrund cu atîta necuviinţă în ungherul lui şi să văd urîta dezordine, de care şi lui îi era ruşine. Desigur, s-a bucurat de ocazia de a-şi vărsa pe cineva năduful provocat de ghinioanele pe care le avea. Un moment chiar am crezut că sare la bătaie; s-a făcut palid la faţă, ca apucat de isterie femeiască, speriindu-şi astfel soţia tare.

— Cum aţi îndrăznit să intraţi aşa? Afară! strigă el, tremurînd şi de-abia rostind cuvintele. Însă deodată îşi văzu portofelul în mîinile mele.

— Cred că dumneavoastră l-aţi pierdut, am spus eu cît mai calm şi sec. (De altminteri aşa şi trebuia.)

El stătea în faţa mea absolut înspăimîntat şi cîtva timp parcă nu putu înţelege nimic; apoi îşi duse iute mîna la buzunarul lateral, căscă gura de spaimă şi se plesni peste frunte.

— Doamne! Unde l-aţi găsit? Cum?

I-am explicat cît mai scurt, în cuvintele cele mai seci, cum am ridicat portofelul, cum am fugit după el strigîndu-l şi cum, în sfîrşit, pe

ghicite şi aproape orbecăind, am alergat pe scară în urma lui.

— O, Doamne! exclamă el, adresîndu-i-se soţiei. Aici sînt toate documentele noastre, aici sînt ultimele instrumente, aici e totul... o, stimate domn, ştiţi ce aţi făcut pentru mine? Aş fi fost un om mort!

Între timp, eu pusesem mîna pe clanţa uşii ca să ies fără să-i răspund: dar mă sufocam şi emoţia mea deodată s-a dezlănţuit într-un acces de tuse atît de puternic, încît de-abia m-am ţinut pe picioare. Am văzut cum domnul se repezea în toate părţile ca să-mi găsească un scaun gol, cum, în sfîrşit, a înşfăcat zdrenţele de pe unul, le-a trîntit pe duşumea şi a împins grăbit scaunul spre mine, ajutîndu-mă să mă aşez. Însă tusea mea continua şi nu s-a potolit încă vreo trei minute. Cînd mi-am venit în fire, el stătea lîngă mine pe alt scaun, după ce, probabil, aruncase şi de pe acesta zdrenţele pe duşumea, şi mă cerceta cu atenţie.

— Mi se pare mie sau... suferiţi de ceva? spuse el cu tonul pe care de obicei îl folosesc doctorii, apropiindu-se de un bolnav. Sînt... medic (nu a spus: doctor) şi, zicîndu-mi toate acestea, cine ştie de ce, îmi arătă camera cu mîna, protestînd parcă împotriva situaţiei lui actuale. Văd că sînteţi...

— Am tuberculoză, i-am răspuns eu cît mai scurt şi m-am ridicat.

Imediat sări şi el în picioare.

— Poate că exageraţi şi... luînd medicamente...

Era foarte derutat şi parcă tot nu-şi putea veni în fire; ţinea portofelul în mîna dreaptă.

— O, nu vă faceţi griji, l-am întrerupt eu din nou punînd mîna pe clanţa uşii. Săptămîna trecută m-a consultat B-n (iar l-am pomenit aici pe B-n) şi soarta mea e pecetluită. Scuzaţi...

Iar am vrut să deschid uşa şi să-l părăsesc pe doctorul meu jenat, recunoscător şi strivit de ruşine, dar tocmai atunci blestemata de tuse a dat iarăşi peste mine. Doctorul meu a insistat să mă aşez din nou ca să mă odihnesc; i se adresă soţiei şi aceasta, fără să-şi părăsească locul, îmi spuse cîteva cuvinte de mulţumire şi prietenie. Era atît de fîstîcită, încît obrajii ei palizi, uscaţi chiar se îmbujorară. Am rămas, dar arătîndu-le în fiecare secundă, prin înfăţişarea mea, că mi-e grozav de frică să nu-i deranjez (aşa se cădea). În cele din urmă, căinţa ajunse să-l chinuie pe doctorul meu, am văzut asta.

— Dacă eu... începu el întrerupîndu-şi mereu frazele şi sărind de la o idee la alta, vă sînt atît de recunoscător şi atît de vinovat faţă de dumneavoastră.... eu... vedeţi... (arătă din nou camera) în momentul de faţă mă aflu într-o asemenea situaţie...

— O, am spus eu, nu-i nimic de văzut; e ceva ştiut; probabil, v-aţi pierdut slujba şi aţi venit să vi se facă dreptate şi să vă căutaţi din nou o

slujbă, nu-i aşa?

— Cum de... v-aţi dat seama? mă întrebă el mirat.

— Se observă de la prima privire, i-am răspuns eu cu ironie neintenţionată. Sosesc mulţi din provincie, cu speranţe, aleargă de colo-colo şi trăiesc tot aşa.

Brusc, el începu să vorbească cu însufleţire, cu buzele tremurînd; a început să se plîngă, să povestească şi, recunosc, m-a captivat; am rămas la el aproape o oră. Mi-a povestit istoria lui, foarte obişnuită, de altfel. Fusese medic într-o gubernie, era deci în slujba statului, dar deodată au început nişte intrigi, în care duşmanii i-au amestecat pînă şi soţia. El s-a ţinut mîndru, s-a cam înfierbîntat; s-a schimbat conducerea în favoarea duşmanilor lui; aceştia l-au săpat, au depus plîngeri împotriva lui; şi-a pierdut slujba şi cu ultimii bani a venit la Petersburg ca să caute dreptate; la Petersburg, lucru ştiut, mult timp n-au vrut să-l asculte, apoi l-au ascultat, apoi i-au răspuns cu un refuz, apoi l-au momit cu promisiuni, apoi i-au răspuns cu asprime, apoi i s-a poruncit să scrie cine ştie ce declaraţie, apoi i s-a refuzat primirea celor scrise, i s-a poruncit să înainteze o cerere – într-un cuvînt umbla degeaba de patru luni şi ceva, îşi cheltuise toţi banii; ultimele straie ale soţiei erau amanetate, tocmai li se născuse copilul şi, şi «... astăzi am primit refuzul definitiv la cererea înaintată şi aproape că am rămas fără pîine, n-am nimic, soţia mi-a născut. Eu, eu...»

Sări de pe scaun şi se întoarse cu spatele. Soţia lui plîngea într-un colţ, copilul începuse din nou să scîncească. Mi-am scos agenda din buzunar şi am început să-mi notez. Cînd am terminat şi m-am ridicat, el stătea în faţa mea şi mă privea cu o curiozitate temătoare.

— Mi-am notat numele dumneavoastră, i-am spus. De fapt, şi restul: localitatea unde aţi avut serviciul, numele guvernatorului dumneavoastră, zilele, lunile. Am un coleg, încă din şcoală, Bahmutov, iar unchiul lui, Piotr Matveevici Bahmutov, este consilier titular de stat şi directorul...

— Piotr Matveevici Bahmutov! exclamă medicul meu, începînd aproape să tremure. Păi de el depinde aproape totul!

Într-adevăr, în istoria medicului meu şi în deznodămîntul ei, pe care l-am făcut posibil din întîmplare, totul s-a potrivit şi s-a aranjat, de parcă lucrurile ar fi fost într-adevăr pregătite pentru asta, exact ca într-un roman. Le-am spus acestor oameni sărmani să încerce a nu-şi pune nici o speranţă în mine, că eu însumi sînt un gimnazist sărman (mi-am exagerat cu bună ştiinţă umilinţa; am absolvit de mult cursurile şi nu mai sînt gimnazist) şi că n-are rost să-mi cunoască numele, dar că plec imediat la Vasilievski Ostrov, unde locuieşte colegul meu Bahmutov şi că, întrucît ştiu precis că unchiul

lui, consilier titular de stat, celibatar şi fără copii, îşi adoră cu adevărat nepotul şi-l iubeşte cu patimă, văzînd în el ultimul vlăstar al familiei, «poate, colegul meu va putea face ceva pentru dumneavoastră şi pentru mine, desigur, intervenind la unchiul lui...»

— Numai să mi se permită să-i dau explicaţii Excelenţei Sale! Numai de-aş căpăta onoarea să-i explic prin viu grai! exclamă el, ca şi cum ar fi fost scuturat de friguri, cu ochii scăpărînd. Chiar aşa a spus: *de-aş căpăta*. Repetînd încă o dată că, după toate probabilităţile, voi rata şi toate speranţele s-ar putea dovedi deşarte, am adăugat că, dacă nu trec pe la ei a doua zi dimineaţă, înseamnă că totul s-a sfîrşit şi nu se mai poate aştepta la nimic bun. M-au condus cu plecăciuni, aproape că nu mai erau în toate minţile de bucurie. N-o să uit niciodată expresia de pe chipurile lor. Am luat o birjă şi am plecat imediat spre Vasilievski Ostrov.

În decursul celor cîtorva ani de gimnaziu, tot timpul am fost în duşmănie cu acest Bahmutov. Printre noi, era considerat aristocrat, cel puţin aşa îl numeam eu; se îmbrăca excelent, venea la şcoală cu trăsura personală, n-o făcea deloc pe fanfaronul, era întotdeauna un bun coleg, era întotdeauna vesel şi cîteodată foarte spiritual, deşi era destul de mărginit la minte, chiar dacă era întotdeauna primul din clasă; cît despre mine, n-am fost niciodată primul la nimic. Toţi colegii îl iubeau, cu o singură excepţie: a mea. De cîteva ori, în aceşti cîţiva ani, a dat să se apropie de mine; dar eu i-am întors de fiecare dată spatele, posac şi iritat. Acum nu-l mai văzusem de vreun an; era la universitate. Cînd, pe la opt şi ceva, am intrat în casa lui (cu mare ceremonie: am fost anunţat), m-a întîmpinat mai întîi cu uimire, chiar deloc prietenos, dar imediat s-a înveselit, privindu-mă, şi a izbucnit brusc în rîs.

— Ce vînt te-a adus la mine, Terentiev? a strigat el cu degajarea lui simpatică dintotdeauna, uneori impertinentă, dar niciodată jignitoare, pe care o îndrăgeam atît de mult la el şi atît de mult i-o uram. Dar ce-i cu dumneata? strigă speriat. Eşti foarte bolnav!

Tusea a început să mă chinuiască din nou, m-am prăbuşit pe un scaun şi de-abia am reuşit să-mi trag sufletul.

— Nu-ţi fă probleme, i-am spus, am tuberculoză.

S-a aşezat mirat şi eu i-am relatat de îndată toată istoria doctorului şi i-am explicat că, avînd influenţă extraordinară asupra unchiului său, ar putea face ceva.

— O să fac, o să fac neapărat, chiar mîine îl asaltez pe unchiu-meu şi chiar mă bucur că mi-ai povestit toate astea atît de frumos... Dar, Terentiev, cum de ţi-a venit ideea să apelezi la mine?

— De unchiul dumitale depind atît de multe, şi apoi, Bahmutov, noi doi am fost întotdeauna duşmani şi, întrucît eşti un om cumsecade, m-am

gîndit că n-o să-ţi refuzi duşmanul, am adăugat eu cu ironie.

— Aşa i s-a adresat Napoleon Angliei! strigă el, izbucnind în rîs. O fac, o fac! Chiar acum mă duc, dacă se poate! adăugă el grăbit, văzînd că mă ridic de pe scaun cu o mină serioasă şi severă.

Şi, într-adevăr, în chipul cel mai neaşteptat, această problemă s-a aranjat cum nu se poate mai bine. Peste o lună şi jumătate, medicul nostru a căpătat iar serviciu, în altă gubernie, a primit indemnizaţie de transport, chiar o subvenţie. Bănuiesc că Bahmutov, care-şi luase prostul obicei de a-i vizita cam des (în timp ce, din această cauză, eu încetasem expres să-i mai frecventez şi-l primeam aproape cu răceală pe doctor, care dădea fuga să mă vadă), Bahmutov, după cum bănuiesc, l-a convins pe doctor chiar să accepte un împrumut de la el. Cu Bahmutov m-am văzut de vreo două ori în aceste şase luni, ne-am întîlnit a treia oară cînd ne-am luat adio de la doctor. Petrecerea de bun- rămas a organizat-o Bahmutov tot la el acasă, sub forma unei mese cu şampanie, la care a luat parte şi soţia doctorului; de fapt, n-a stat mult şi a plecat la copil. Asta s-a întîmplat la începutul lui mai, seara era senină, imensa sferă a soarelui cobora în golf. Bahmutov m-a condus pînă acasă; am pornit pe podul Nikolaevski, amîndoi eram băuţi. Bahmutov îmi spunea ce încîntat e de faptul că lucrurile s-au încheiat atît de bine, mi-a mulţumit pentru ceva, mi-a explicat ce bine se simte acum, după o faptă bună, mă încredinţa că tot meritul îmi aparţine şi că degeaba mulţi susţin şi predică acum că o faptă bună, singulară, nu înseamnă nimic. Şi eu aveam un chef grozav de vorbă.

— Cine atentează la «pomana» singulară, am început eu, acela atentează la natura omului şi-i dispreţuieşte demnitatea personală. Dar organizarea «pomenei obşteşti» şi problema libertăţii personale sînt două chestiuni diferite şi nu se exclud reciproc. Binele singular va rămîne întotdeauna, pentru că este o necesitate a persoanei, este necesitatea vie a unei persoane de a influenţa altă persoană. La Moscova a trăit un bătrîn, un «general», adică un consilier titular de stat, cu nume german: toată viaţa lui a umblat prin închisori, după criminali; fiecare convoi de deportaţi expediaţi în Siberia ştia dinainte că la Vorobievskie Gorî îi va vizita «moşulică generalul». Îşi făcea datoria la modul cît se poate de serios şi evlavios; apărea, trecea printre şirurile de deportaţi, care îl înconjurau, se oprea în dreptul fiecăruia, îl întreba de nevoile lui, nu le dădea poveţe aproape deloc, tuturor le spunea «drăguţă». Le dădea bani, le trimitea lucrurile de care aveau nevoie: obiele, petice de stofă, de pînză, le aducea cîteodată cărţi pentru mîntuirea sufletului şi le împărţea celor care ştiau să citească, fiind pe deplin convins că le vor citi pe drum şi că ştiutorii de carte le vor citi celor neştiutori. Îi întreba rar despre crimă, doar asculta, dacă ucigaşul

începea singur să-i povestească. Toţi criminalii erau pentru el pe picior de egalitate, nu făcea nici o deosebire între ei. Le vorbea ca şi cum i-ar fi fost fii, aşa că pînă la urmă ei au început să-l socotească drept tatăl lor. Dacă zărea vreo femeie deportată care îşi ţinea pruncul în braţe, se apropia, mîngîia copilul, pocnea din degete ca să-l facă să rîdă. Aşa a făcut mulţi ani, pînă la moarte; s-a ajuns pînă acolo, încît era cunoscut în toată Rusia şi în toată Siberia, adică îl ştiau toţi cei pedepsiţi de lege. Mi-a povestit un om care a fost deportat în Siberia că el personal fusese martor cum criminalii cei mai înveteraţi îşi aminteau de general, cînd, la drept vorbind, vizitînd convoaiele, generalul arareori putea să împartă mai mult de douăzeci de copeici de om. Ce-i drept, nu şi-l aminteau cu cine ştie ce înflăcărare sau la modul foarte serios. Cîte unul dintre «nenorociţi», care a omorît şi el douăsprezece suflete acolo, care aşa, pentru plăcerea lui (se zice că au existat şi de ăştia), a înjunghiat vreo şase copii, într-o bună zi, nitam-nisam, poate o singură dată în toţi cei douăzeci de ani, oftează deodată şi zice: «Ce-o mai fi oare cu moşulică generalul, o mai fi trăind?» Şi spunînd asta, poate, mai şi rîde în batjocură – şi asta-i tot. Dar de unde ştii dumneata ce sămînţă a aruncat în sufletul lui, pe vecie, acest «moşulică general», pe care nu l-a uitat douăzeci de ani? De unde ştii dumneata, Bahmutov, ce importanţă va avea această comunicare dintre o persoană şi altă persoană în destinul celui care i-a fost părtaş la necaz?... Doar aici este o viaţă întreagă la mijloc, cu o mulţime infinită de ramificaţii care ne sînt ascunse. Cel mai bun jucător de şah, cel mai ager dintre ei poate calcula cîteva mutări dinainte; despre un şahist francez, capabil să anticipeze zece mutări, s-a scris ca despre o minune. Dar aici cîte mutări sînt şi cît de multe lucruri nu le ştim? Aruncînd sămînţa dumitale, aruncînd «pomana» dumitale, fapta dumitale bună sub orice formă, îţi dăruieşti o parte din dumneata, primeşti în dumneata o parte din altul; vă împărtăşiţi reciproc din fiinţele voastre; e nevoie doar de încă puţină atenţie şi vei fi deja răsplătit cu cunoaşterea, cu cele mai neaşteptate descoperiri. Negreşit, în cele din urmă, vei ajunge să-ţi priveşti misiunea ca pe o ştiinţă; ea îţi va absorbi toată viaţa şi-ţi poate umple toată viaţa. Pe de altă parte, toate gîndurile dumitale, toate seminţele aruncate de dumneata, pe care, poate, le-ai şi uitat, îşi vor găsi întruchiparea şi vor creşte; cel care a primit de la dumneata va da altuia. Şi de unde ştii care va fi rolul dumitale în rezolvarea viitoare a destinului omenirii? Dacă, în sfîrşit, cunoaşterea şi o viaţă întreagă dedicată acestei munci te vor înălţa pînă acolo, încît vei fi în stare să arunci o sămînţă uriaşă, să-i laşi lumii drept moştenire o idee uriaşă, atunci... Şi aşa mai departe, am vorbit mult în noaptea aceea.

— Şi cînd te gîndeşti că dumitale viaţa ţi-a fost refuzată! a strigat Bahmutov, cu un reproş fierbinte adresat nu ştiu cui.

În momentul acela ne opriserăm pe pod, cu coatele sprijinite de balustradă, şi priveam Neva.

— Nici nu ştii ce mi-a trecut prin cap, am spus eu, aplecîndu-mă şi mai mult peste balustradă.

— Nu cumva să te-arunci în apă? a strigat Bahmutov aproape speriat. Poate că îmi citise gîndul pe faţă.

— Nu, deocamdată doar un raţionament, următorul: uite, acum mai am de trăit două-trei luni, poate patru; dar, de pildă, cînd nu-mi vor mai rămîne decît două luni, dacă aş ţine morţiş să fac o faptă bună, care ar pretinde muncă, agitaţie şi intervenţii, cum a fost problema doctorului nostru, în acest caz ar trebui să renunţ la această faptă din pricina timpului insuficient care mi-a mai rămas şi să-mi caut o altă «faptă bună», mai măruntă, care se încadrează în *resursele* mele (dacă tot mi-ar da ghes inima să fac fapte bune). Fii de acord că ideea e amuzantă!

Sărmanul Bahmutov era foarte îngrijorat pentru mine; m-a condus chiar pînă acasă şi a fost atît de delicat, încît n-a încercat cîtuşi de puţin să mă consoleze şi a tăcut mai tot timpul. Luîndu-şi rămas-bun, mi-a strîns mîna cu înflăcărare şi m-a rugat să-i permit să mă viziteze. I-am răspuns că, dacă va veni în calitate de «consolator» (căci, chiar dacă ar fi tăcut, ar fi venit în calitate de consolator, asta i-am explicat-o), atunci prin asta, aşadar, îmi va aminti şi mai mult, de fiecare dată, de moarte. A strîns din umeri, dar s-a declarat de acord cu mine; ne-am despărţit destul de politicos, lucru la care chiar nu mă aşteptam.

Dar în seara aceea şi în noaptea aceea a fost aruncată prima sămînţă a «ultimei mele convingeri». M-am agăţat avid de această *nouă* idee, am analizat-o avid în toate meandrele ei, sub toate aspectele (n-am dormit toată noaptea) şi, pe măsură ce o aprofundam, pe măsură ce-o absorbeam în mine, mă încurcam din ce în ce mai mult. O spaimă teribilă m-a asaltat în cele din urmă şi nu m-a părăsit nici în zilele următoare. Uneori, gîndindu-mă la această spaimă permanentă a mea, simţeam cum o nouă spaimă mă face repede să îngheţ: doar judecînd după această spaimă, puteam trage concluzia că «ultima mea convingere» s-a instaurat prea serios în fiinţa mea şi negreşit va conduce la propria ei rezolvare. Însă pentru rezolvare nu eram suficient de hotărît. Peste trei zile totul era deja terminat şi hotărîrea şi-a făcut apariţia, dar în virtutea unei întîmplări ciudate.

Aici, în explicaţia mea, notez toate aceste cifre şi date. Mie, fireşte, îmi va fi indiferent, dar *acum* (şi poate numai în momentul de faţă), doresc ca aceia care îmi vor judeca gestul să poată vedea limpede din ce serie logică de deducţii a reieşit «ultima mea convingere». Tocmai am scris mai sus că hotărîrea definitivă, care îmi lipsea pentru punerea în practică a

«ultimei convingeri», nu mi-a venit cîtuşi de puţin, se pare, datorită unei concluzii logice, ci datorită unui impuls ciudat, datorită unei împrejurări ciudate, care, poate, nu are nici o legătură cu desfăşurarea evenimentelor. Acum vreo zece zile a trecut pe la mine Rogojin, cu o problemă personală, pe care e de prisos s-o comentez aici. Pînă atunci nu-l mai văzusem niciodată pe Rogojin, dar auzisem multe despre el. I-am oferit toate informaţiile de care avea nevoie, aşa că, între noi, totul s-ar fi putut opri aici. Dar el a început să mă intereseze excesiv de mult şi toată ziua aceea m-am simţit apăsat de gînduri ciudate, aşa că m-am decis să mă duc la el a doua zi ca să-i întorc vizita. Probabil că Rogojin nu s-a bucurat de venirea mea şi chiar mi-a făcut «cu delicateţe» aluzia că n-are rost să continuăm relaţia; mi-am petrecut la el, totuşi, o oră foarte interesantă, cum probabil i s-a părut şi lui. Între noi exista un contrast atît de mare, care nu putea să nu-şi pună amprenta asupra amîndurora, mai ales asupra mea: eu eram un om care-şi număra deja ultimele zile, iar el– unul care-şi trăia viaţa cea mai deplină, cea mai spontană, care-şi trăia prezentul fără să-şi bată deloc capul cu «ultimele» concluzii, cifre sau orice altceva, care n-au legătură cu... cu... ei bine, cu ceea ce-l înnebuneşte pe el; l-aş ruga pe domnul Rogojin să-mi ierte această expresie, considerîndu-mă un prost literat, care nu se pricepe să-şi exprime ideea. Cu toată lipsa lui de amabilitate, mi s-a părut că e un om cu scaun la cap şi care poate înţelege multe, deşi prea puţin îl interesează problemele altora. Nu i-am făcut aluzie la «ultima mea convingere», dar – cine ştie de ce – mi s-a părut că, ascultîndu-mă, mi-a ghicit-o. A tăcut, e grozav de taciturn. Plecînd, i-am făcut aluzia că, în pofida deosebirii şi contrastelor dintre noi, *les extrémités se touchent*93* (asta i-am explicat-o ruseşte), aşa că, se prea poate ca nici el să nu fie chiar atît de departe de «ultima mea convingere», cum ar putea să pară. La asta mi-a răspuns cu o grimasă, foarte posacă şi acră, s-a ridicat, mi-a căutat el însuşi şapca, lăsînd să se-nţeleagă că aş fi pe picior de plecare şi, pur şi simplu, m-a scos afară din casa lui sinistră sub pretextul că mă conduce din politeţe. Casa lui m-a uimit; seamănă a cimitir, însă lui, cred eu, îi place, ceea ce, la drept vorbind, e de înţeles: viaţa deplină şi spontană pe care o duce el e prea plină în sine ca să aibă nevoie de decor.

Vizita la Rogojin m-a obosit foarte mult. Pe deasupra, de cu dimineaţă nu mă simţeam bine; spre seară eram foarte slăbit şi m-am întins pe pat, avînd din cînd în cînd febră mare şi chiar momente de delir. Kolea a stat cu mine pînă la ora unsprezece. Îmi amintesc, totuşi, tot ce mi-a spus atunci şi toată discuţia noastră. Însă cînd, pentru cîteva minute, mi se închideau ochii, mi se năzărea mereu Ivan Fomici, care parcă ar fi căpătat milioane de ruble. Nu ştia nicidecum ce să facă cu banii, îşi bătea capul cu

ei, tremura de spaimă ca nu cumva să i-i fure hoţii şi parcă, în cele din urmă, s-a hotărît să-i îngroape în pămînt. Pînă la urmă, l-am sfătuit ca în loc să îngroape degeaba în pămînt o grămadă atît de mare de aur, să toarne din toată această grămadă un sicriu mic de aur pentru copilul «congelat» şi, pentru asta, să-l dezgroape pe copil. Această ironie a mea Surikov parcă a primit-o cu lacrimi de recunoştinţă şi imediat s-a apucat de realizarea planului. Eu parcă am scuipat în sîn şi l-am părăsit. Cînd m-am dezmeticit, Kolea m-a încredinţat că n-am dormit deloc şi că în tot acest interval am discutat cu el despre Surikov. Minute în şir eram extrem de trist şi panicat, aşa că, la plecare, Kolea îşi făcea griji. Cînd m-am ridicat ca să încui în urma lui, mi-am amintit subit un tablou pe care-l văzusem dimineaţa la Rogojin, într-una din camerele cele mai sinistre din casa lui, deasupra unei uşi. Chiar el mi-l arătase în treacăt; mi se pare că am stat în faţa tabloului vreo cinci minute. Acesta n-avea nimic bun din punct de vedere artistic, dar mi-a produs o nelinişte ciudată.

Tabloul îl reprezenta pe Hristos de-abia coborît de pe cruce. Cred că pictorii şi-au cam luat năravul să-l zugrăvească de obicei pe Hristos şi pe cruce, şi coborît de pe cruce, încă mai avînd pe chip o nuanţă de neobişnuită frumuseţe; această frumuseţe încearcă să i-o păstreze în momentele de cumplită suferinţă. Însă în tabloul lui Rogojin n-a mai rămas nici urmă din această frumuseţe; e cadavrul unui om care a avut de suportat chinuri groaznice încă înaintea răstignirii, răni, torturi, care a fost bătut de străjeri, bătut de mulţime pe cînd îşi ducea crucea în spate şi a căzut sub cruce, şi, în sfîrşit, care a îndurat cazna pe cruce timp de şase ore (cel puţin aşa rezultă din calculele mele). Ce-i drept, este chipul unui om *de-abia* coborît de pe cruce, adică unul care mai păstrează în el multe urme ale vieţii, multă căldură; nimic n-a apucat încă să înţepenească, aşa că pe faţa celui mort se mai vede suferinţa pe care parcă încă o mai resimte şi acum (artistul a surprins-o foarte bine); *în schimb,* chipul nu e cruţat cîtuşi de puţin; aici nu mai e decît natura şi într-adevăr aşa trebuie să arate cadavrul unui om, oricine ar fi el, după asemenea chinuri. Ştiu că încă din primele secole biserica creştină a decis că Hristos nu a pătimit la modul figurat, ci la cel real şi că trupul lui, prin urmare, a fost supus la tortură pe cruce pe deplin şi absolut după legea naturii. În tablou acest chip este teribil de desfigurat din cauza loviturilor, este tumefiat, cu vînătăi îngrozitor de umflate şi însîngerate, ochii îi sînt deschişi, cu pupilele încrucişate; albul ochilor, mare, dezgolit, străluceşte cu o reflexie moartă, sticloasă. Dar, ciudat, privind cadavrul acestui om chinuit, ţi se iscă în suflet o întrebare specială şi curioasă: dacă toţi ucenicii lui au văzut un cadavru exact ca acesta (şi negreşit trebuia să fie exact ca acesta), dacă l-au văzut viitorii apostoli

importanţi, l-au văzut femeile care au mers în urma lui şi au stat lîngă cruce, toţi care credeau în el şi îl divinizau, atunci cum au putut să creadă, privindu-i cadavrul, că acest mucenic va învia? Doar fără voie începi să te gîndeşti că, dacă moartea e atît de teribilă şi legile naturii sînt atît de puternice, atunci cum să le învingi? Cum să le învingi cînd acum nu le-a biruit nici chiar cel care învingea pînă şi natura atunci cînd era în viaţă, căruia natura i se supunea, care a exclamat: *«Talita cumi»* şi fata s-a sculat, *«Lazăre, vino afară»* şi mortul a ieşit? Privind acest tablou, natura ţi se pare a fi o fiară uriaşă, neîndurătoare şi mută sau, mai exact, deşi e ciudat, îţi apare ca o maşinărie imensă, de cea mai nouă construcţie, care, fără nici un sens, a înşfăcat, a ciopîrţit şi a înghiţit, mută şi nesimţitoare, o fiinţă măreaţă şi nepreţuită – o fiinţă care, singură, făcea cît natura întreagă, cît toate legile ei, cît tot pămîntul, care, poate, n-a fost creat decît pentru apariţia acestei fiinţe! Prin intermediul tabloului se exprimă tocmai înţelesul acestei forţe tenebroase, insolente şi stupid-eterne, căreia i se supune totul, iar acest înţeles ţi se transmite pe deplin. Oamenii care-l înconjoară pe mort, dintre care nu e prezent nici unul în tablou, ar fi trebuit să simtă o tristeţe şi o panică îngrozitoare în seara aceea, care le-a spulberat dintr-o lovitură aproape toate speranţele, dacă nu cumva chiar şi credinţa. Trebuie să se fi despărţit unii de alţii cuprinşi de o spaimă îngrozitoare, deşi fiecare dintre ei lua cu sine ideea imensă, care de-atunci niciodată n-a mai putut fi izgonită din sufletele lor. Şi dacă acest învăţător şi-ar fi putut vedea propriul chip în pragul morţii, oare tot aşa ar fi urcat pe cruce şi ar fi murit tot aşa ca acum? Şi întrebarea îţi încolţeşte fără voie în minte, atunci cînd priveşti tabloul.

Toate acestea mi s-au năzărit şi mie, crîmpeie, poate într-adevăr printre momentele de delir, uneori chiar în imagini, după plecarea lui Kolea, şi au ţinut vreo oră şi jumătate. Mi s-o fi năzărit oare în imagini ceea ce nu are chip? Dar din cînd în cînd mi se părea că văd, într-o formă ciudată şi imposibilă, această forţă infinită, această fiinţă surdă, întunecată şi mută. Mi-aduc aminte că parcă, ducînd o lumînare, cineva m-a luat de mînă, mi-a arătat o tarantulă uriaşă şi dezgustătoare şi s-a apucat să mă încredinţeze că aceasta-i tocmai fiinţa aceea tenebroasă, surdă şi atotputernică, şi îşi rîdea de indignarea mea. În camera mea, sub icoană, ai mei aprind întotdeauna candela pentru noapte; lumina ei e palidă, neînsemnată, totuşi se pot ghici toate lucrurile, iar sub candelă se poate chiar citi. Cred că era trecut cu vreo cîteva minute de miezul nopţii, eram cu desăvîrşire treaz şi stăteam întins, cu ochii deschişi; deodată uşa camerei mele s-a deschis şi a intrat Rogojin.

A intrat, a închis uşa, mi-a aruncat o privire în tăcere şi s-a dus cu paşi uşori în colţ, spre scaunul care se află aproape sub candelă. M-am mirat foarte mult şi am rămas în aşteptare, uitîndu-mă la el; Rogojin şi-a pus

coatele pe masă şi a început să mă privească tăcut. S-au scurs aşa două-trei minute şi-mi aduc aminte că această tăcere m-a făcut să mă simt foarte jignit şi înciudat. De ce nu vrea să vorbească? Desigur, faptul că a venit atît de tîrziu mi s-a părut bizar, însă îmi aduc aminte că, propriu-zis, nu de asta eram cine ştie ce mirat. Chiar dimpotrivă: deşi dimineaţă nu-i împărtăşisem clar ideea mea, ştiam că mi-o înţelesese; iar ideea era de aşa natură, încît cu siguranţă putea veni ca să mai vorbim o dată pe marginea ei, chiar foarte tîrziu.

Am crezut că pentru asta a venit. Dimineaţă ne despărţiserăm întrucîtva ostil şi chiar ţin minte că de vreo două ori m-a privit foarte ironic. Tocmai această ironie am surprins-o acum în privirea lui, ea mă jignise. La început nu mă îndoiam cîtuşi de puţin că acesta este Rogojin în carne şi oase, că nu-i o nălucă, nu-i un delir. Nici prin cap nu mi-a trecut aşa ceva.

Între timp el continua să stea pe scaun şi să mă privească cu acelaşi zîmbet ironic. Înciudat, m-am răsucit în aşternut, m-am sprijinit şi eu cu coatele de pernă şi într-adevăr m-am decis să tac, chiar dacă ar fi trebuit să ne pierdem aşa tot timpul. Nici eu nu ştiam de ce. Voiam ca neapărat el să înceapă primul. Cred că s-au scurs aşa vreo douăzeci de minute. Subit, m-a fulgerat un gînd: dar dacă nu-i Rogojin, dacă-i doar o fantasmă?

Nici de cînd sînt bolnav, nici înainte, n-am mai avut vreodată năluciri; dar întotdeauna mi s-a părut, încă de pe cînd eram mic, şi chiar acum, adică de puţin timp, că, dacă aş vedea chiar şi o singură dată o nălucire, aş muri pe loc, cu toate că nu cred în nici un fel de năluciri. Însă, cînd mi-a trecut prin cap că nu pe Rogojin îl am în faţa ochilor, ci o nălucire, ţin minte că nu m-am speriat cîtuşi de puţin. Mai mult decît atît, asta chiar a început să mă enerveze. Ciudat e şi faptul că răspunsul la întrebarea: e o fantomă sau chiar Rogojin? – nu mă preocupa şi nu mă alarma cum s-ar părea că s-ar fi cuvenit; mi se pare că mă gîndeam la altceva. De pildă, eram mai interesat de întrebarea de ce Rogojin, care dimineaţă era în halat de casă şi papuci, se îmbrăcase acum în frac, vestă albă şi-şi pusese cravată albă la gît? Mi-a licărit şi gîndul: dacă e o vedenie şi nu mi-e frică, de ce nu m-aş ridica acum să mă apropii şi să mă conving de asta? Poate că nu am îndrăznit şi-mi era frică. Dar atunci, de îndată ce am apucat să mă gîndesc că mi-e frică, deodată parcă cineva a trecut o bucată de gheaţă pe trupul meu; mi-am simţit spinarea rece şi genunchii au început să-mi tremure. Chiar în această clipă, ca şi cum şi-ar fi dat seama că mi-e frică, Rogojin şi-a tras mîna, în cotul căreia se sprijinise, şi-a îndreptat şira spinării şi a început să deschidă gura, ca şi cum s-ar fi pregătit să rîdă; mă privea fix. M-a apucat o asemenea furie, încît m-am hotărît să mă reped la el, însă, întrucît jurasem că nu voi începe primul să vorbesc, am rămas în

pat, mai ales că încă nu eram sigur dacă cel din faţa mea este Rogojin sau nu.

N-aş putea spune precis cît a durat această scenă; nici n-aş putea spune precis dacă îmi pierdeam sau nu cunoştinţa din cînd în cînd. Numai că, în cele din urmă, Rogojin s-a ridicat, m-a cercetat cu privirea la fel de lent şi atent ca şi la intrare, dar a contenit cu zîmbetul şi lin, aproape în vîrful picioarelor, s-a apropiat de uşă, a deschis-o şi a ieşit. Nu m-am ridicat din pat; nu ţin minte cît timp am mai stat întins cu ochii deschişi, gîndindu-mă mereu; Dumnezeu ştie la ce mă gîndeam; nu-mi amintesc nici cum am aţipit. A doua zi dimineaţă m-am trezit după ora nouă, cînd cineva mi-a bătut la uşă. Cu ai casei am înţelegerea că, dacă eu nu descui uşa pînă la ora zece şi nu strig să mi se servească ceaiul, atunci să-mi bată Matriona în uşă. Cînd i-am descuiat, imediat m-am gîndit: cum a putut să intre dacă uşa era încuiată? M-am interesat şi m-am convins că lui Rogojin în carne şi oase i-ar fi fost imposibil să intre, pentru că peste noapte toate uşile noastre sînt încuiate cu cheia.

Deci această întîmplare deosebită, pe care am relatat-o atît de amănunţit, a fost cauza faptului că «m-am decis» cu totul. Cu alte cuvinte, decizia definitivă n-a fost favorizată nici de logică, nici de convingerea logică, ci de dezgust. Mi-e imposibil să-mi duc mai departe această viaţă care ia asemenea forme ciudate, jignitoare pentru mine. Această vedenie m-a înjosit. N-am puterea necesară ca să mă supun unei forţe terifiante ce ia forma unei tarantule. Şi numai după ce, în amurg, am resimţit, în sfîrşit, momentul definitiv de hotărîre deplină, m-am simţit mai uşurat. Acesta n-a fost decît primul moment; pentru celălalt moment am plecat la Pavlovsk, dar despre asta am dat deja explicaţii destule».

93* Extremele se atrag (fr.)

VII

«Aveam un mic pistol de buzunar, mi-am făcut rost de el încă din copilărie, la vîrsta aceea caraghioasă cînd deodată încep să-ţi placă istoriile cu dueluri, cu atacuri de tîlhari, cînd îmi imaginam că voi fi provocat la duel şi cu cîtă distincţie voi sta în dreptul pistolului atinţit spre mine. În sertarul unde zăcea, am găsit trei gloanţe, iar în cornet praf de puşcă pentru vreo trei încărcături. Pistolul e o rablă, trage într-o parte şi n-are bătaia decît de vreo cincisprezece paşi; însă, desigur, e în stare să-ţi strîmbe ţeasta într-o parte dacă ţi-l lipeşti de tîmplă.

Mi-am făcut planul să mor la Pavlovsk, la răsăritul soarelui, ducîndu-mă în parc, ca să nu deranjez pe nimeni dintre cei aflaţi la vilă. Explicaţia mea va lămuri suficient de bine poliţia despre ce-i vorba. Amatorii de psihologie şi curioşii vor putea trage din asta orice concluzie vor dori. Totuşi, n-aş dori ca acest manuscris să fie dat publicităţii. Îl rog pe prinţ să păstreze un exemplar, iar ultimul exemplar să i-l transmită Aglaiei Ivanovna Epancina. Aceasta-i dorinţa mea. Scheletul meu îl las moştenire Academiei de Medicină, în folosul ştiinţei.

Nu-i recunosc nimănui dreptul să mă judece şi ştiu că mă aflu acum în afara puterii oricărui tribunal. Nu-i prea mult timp de cînd m-a distrat o ipoteză: ce-ar fi dacă subit mi-ar trece acum prin minte să ucid pe careva, măcar vreo zece oameni deodată, sau să fac lucrul cel mai îngrozitor dintre cele considerate îngrozitoare pe lume? În ce încurcătură s-ar pomeni tribunalul, avînd în vedere sorocul de două-trei săptămîni care mi-au mai rămas, în condiţiile cînd au fost desfiinţate torturile şi caznele? Aş muri confortabil în spitalul lor, înconjurat de căldura tuturor şi vegheat de un doctor amabil, poate mai confortabil decît la mine acasă. Nu înţeleg cum de oamenilor aflaţi în situaţia mea nu le trece prin cap această idee, cel puţin în glumă? De altfel, poate că le trece; şi la noi există mulţi oameni cu simţul umorului.

Totuşi, chiar dacă nu-i recunosc nimănui dreptul să mă judece, ştiu că voi fi judecat atunci cînd voi fi deja un acuzat surd şi fără grai. Nu vreau să plec fără să las un cuvînt de răspuns, un cuvînt liber, nu unul rostit din constrîngere şi nu ca să mă justific; o, nu! n-am de ce-mi cere iertare, nici de la cine, o fac doar aşa, fiindcă vreau eu asta.

Apare, în primul rînd, o idee ciudată: cine, în numele cărui fapt, în numele cărui îndemn s-ar putea gîndi acum să-mi nege dreptul la cele două-trei săptămîni care mi-au mai rămas? Ce instanţă s-ar putea amesteca în

asta? Cine e interesat nu doar ca eu să fiu condamnat, dar şi să rezist cuminte pînă la capătul termenului condamnării mele? Oare să existe cineva interesat într-adevăr de asta? De dragul moralei? Mai treacă de la mine, dacă aş avea o sănătate înfloritoare, dacă aş fi în putere şi aş atenta singur la viaţa mea, care ar putea să-i fie folositoare aproapelui meu ş.a.m.d.; atunci morala ar putea să-mi reproşeze, în virtutea vechii rutine, că am hotărît, fără să cer voie, ce să fac cu viaţa mea; de fapt moralitatea poate să mă acuze de ce vrea ea. Dar acum, acum, cînd deja mi s-a adus la cunoştinţă momentul cînd sentinţa va fi dusă la îndeplinire! Care morală are nevoie, şi de ultimul horcăit prin care îţi dai cel din urmă atom din viaţă, ascultînd consolările prinţului, care, în demonstraţiile lui creştine, va ajunge negreşit la ideea oportună că, în esenţă, e chiar mai bine că mori? (Creştinii de felul lor au ajuns întotdeauna la această idee, ea e calul lor preferat de bătaie.) Şi ce-or fi tot vrînd ei cu aceşti caraghioşi «copaci de la Pavlovsk»? Să-mi îndulcească ultimele ore de viaţă? Oare chiar nu înţeleg că, pe măsură ce mă voi cufunda mai mult în uitare, pe măsură ce mă voi ataşa mai mult de această ultimă fantomă a vieţii şi dragostei, îndărătul cărora vor să ascundă de mine zidul lui Meyer şi tot ce a fost scris pe el cu atîta sinceritate şi naivitate, vor face din mine un om şi mai nefericit? La ce-mi trebuie natura voastră, parcul vostru din Pavlovsk, răsăriturile şi apusurile voastre de soare, cerul vostru albastru şi chipurile voastre satisfăcute, cînd tot acest banchet care nu are sfîrşit a început prin a considera că numai eu sînt de prisos? Ce mă priveşte pe mine toată această frumuseţe, cînd în fiecare minut, în fiecare secundă trebuie şi sînt silit să ştiu că pînă şi această musculiţă, care bîzîie acum înaintea mea într-o rază de soare, chiar şi ea participă la acest ospăţ, la acest cor, îşi ştie locul, şi-l iubeşte, iar eu sînt singurul avorton, care pînă acum, numai din lipsă de curaj, nu a vrut să înţeleagă situaţia! O, ştiu doar cît de mult ar fi dorit prinţul şi toţi ceilalţi să mă împingă pînă acolo, încît pînă şi eu, în locul acestor discursuri «perfide şi răutăcioase», din bună-cuviinţă şi pentru triumful moralităţii, să cînt celebra şi clasica strofă a lui Millevoix[94]:

O, puissent voir votre beauté sacrée
Tant d'amis, sourds à mes adieux
Qu'ils meurent pleins de jours,
que leur mort soit pleurée,
Qu'un ami leur ferme les yeux![95]*

Dar, oameni naivi, credeţi, credeţi că pînă şi în această cuviincioasă strofă, în binecuvîntarea academică a vieţii de către aceste versuri

franţuzeşti s-a îmbîcsit atîta înveninare, atîta răutate înverşunată, încîntată de sine în rime, încît chiar şi poetul, poate, a făcut-o de oaie şi această răutate a luat-o drept lacrimi de înduioşare, murind cu această convingere: fie-i ţărîna uşoară! Aflaţi dar că există o limită a ruşinii în conştiinţa propriei nimicnicii şi debilităţi, dincolo de care omul nu mai poate trece şi datorită căreia începe să simtă în însăşi ruşinea lui o plăcere imensă... Da, desigur, smerenia este o forţă imensă în acest sens, sînt de acord cu asta, deşi nu în sensul în care religia ia smerenia drept o forţă.

Religia! Admit ideea vieţii eterne şi, poate, am admis-o întotdeauna. Chiar dacă-mi este aprinsă conştiinţa de către voinţa supremă, chiar dacă a privit conştiinţa spre lume şi a zis: «Exist!», chiar dacă deodată această forţă supremă a hărăzit-o să fie distrusă pentru că, nu se ştie de ce, aşa trebuie – şi chiar fără să i se explice de ce, fie, admit toate astea, dar iarăşi se ridică eterna întrebare: de ce a mai fost nevoie de smerenia mea? Oare chiar nu pot fi devorat fără ca acel ceva care mă devorează să-mi pretindă laude pentru că m-a devorat? Oare chiar se va supăra cineva pe mine pentru că nu vreau să mai aştept două săptămîni? Asta n-o cred, şi e mult mai sigură presupunerea că, pur şi simplu, a fost nevoie de neînsemnata mea viaţă, de viaţa unui atom, pentru completarea cine ştie cărei armonii generale în totalitatea ei, pentru cine ştie care plus şi minus, exact aşa cum zi de zi e necesar să fie jertfite o mulţime de fiinţe, fără moartea cărora restul lumii nu poate rezista (deşi trebuie să remarc că, în sine, această idee nu este prea generoasă). Dar fie! Admit că astfel, adică fără devorarea neîntreruptă şi reciprocă a fiinţelor, lumea nu a putut fi nicidecum concepută; sînt chiar de acord să admit că nu pricep nimic din această rînduială a lucrurilor; în schimb, iată ce ştiu cu siguranţă: de îndată ce am fost lăsat să conştientizez că «exist», ce mă priveşte pe mine că lumea a fost concepută cu greşeli şi că altfel nu poate rezista? În consecinţă, cine şi pentru ce mă poate judeca? Voia dumneavoastră, dar toate astea sînt imposibile şi nedrepte.

Însă niciodată, chiar împotriva dorinţei mele, nu mi-am putut imagina că nu există viaţă viitoare şi providenţă. Cel mai probabil e că ele există, dar că noi nu înţelegem nimic din viaţa viitoare şi din legile ei. Dar, dacă asta e aşa de greu şi chiar absolut imposibil de înţeles, atunci eu voi fi cel care trebuie să dea socoteală pentru faptul că n-am fost în stare să conştientizez ceea ce nu poate fi cuprins cu mintea? Ce-i drept, ei spun şi, desigur, prinţul e de acord cu ei, că tocmai aici e nevoie de ascultare, că trebuie să te supui fără să cîrteşti, doar din bună-cuviinţă, şi că pentru blîndeţea mea voi fi negreşit răsplătit pe lumea cealaltă. Înjosim prea mult providenţa, atribuindu-i concepţiile noastre, de ciudă că nu o putem

înţelege. Dar, iarăşi, dacă ne e imposibil s-o înţelegem, atunci, repet, e dificil şi să dai socoteală pentru ceea ce omului nu-i e hărăzit să înţeleagă. Şi, dacă-i aşa, cine o să mă judece că n-am putut înţelege adevărata voinţă şi legile providenţei? Nu, mai bine să lăsăm religia deoparte.

De fapt, ajunge. Cînd vei ajunge la aceste rînduri, cu siguranţă soarele va răsări, «va răsuna pe cer» şi o forţă uriaşă, incomensurabilă se va revărsa în toată împărăţia lui. Fie! Voi muri privind de-a dreptul spre izvorul forţei şi al vieţii şi nu voi rîvni la această viaţă! Dacă mi-ar fi stat în putere să nu mă nasc, cu siguranţă nu mi-aş fi acceptat existenţa în asemenea condiţii puse în bătaie de joc. Însă mai sînt încă stăpîn pe moartea mea, deşi îmi dau oborul care mi s-a stabilit deja. Nu-i cine ştie ce putere, nici răzvrătirea nu-i grozavă.

Ultima explicaţie: nu mor cîtuşi de puţin din cauză că nu sînt în stare să rezist aceste trei săptămîni; o, aş avea putere destulă şi, dacă aş vrea, aş fi destul de consolat numai de conştiinţa ofensei care mi s-a adus; însă nu sînt poet francez şi nu-mi doresc asemenea consolări. În sfîrşit, există şi o ispită la mijloc: natura mi-a îngrădit în aşa măsură activitatea cu cele trei săptămîni prevăzute în sentinţa ei, încît, poate, sinuciderea este singura faptă pe care mai am timp s-o încep şi s-o finalizez din propria mea voinţă. Asta-i, poate că voi fi voind să profit de ultima şansă ca să fac o faptă? Niciodată protestul nu-i o faptă neînsemnată...“

„Explicaţia“ era încheiată; în sfîrşit, Ippolit se opri...

În cazurile extreme, există acea doză de ultimă sinceritate cinică, atunci cînd un om cu nervii zdruncinaţi, iritat şi scos din fire, nu se mai teme deja de *nimic*, şi e gata să rişte orice scandal, chiar bucurîndu-se de el; se repede la oameni, avînd scopul neclar, dar ferm, ca după un minut să sară de pe clopotniţă şi prin aceasta să lămurească deodată toate îndoielile, dacă acestea vor fi existînd în momentul respectiv. De obicei un simptom al acestei stări este şi apropiata secătuire a forţelor fizice. Încordarea extremă, aproape nefirească, ce-l susţinuse pînă acum pe Ippolit, ajunsese pînă la această ultimă limită. În sine, acest băiat de optsprezece ani, secătuit de boală, părea slab ca o frunză tremurătoare, ruptă dintr-un copac; dar, de îndată ce apucă să-i învăluie cu privirea pe cei care-l ascultau – pentru prima oară în decursul ultimei ore –, imediat dezgustul cel mai arogant, cel mai dispreţuitor şi cel mai jignitor se oglindi în privirea şi în zîmbetul lui. Se grăbea cu provocarea. Dar şi cei care îl ascultaseră erau plini de furie. Oboseala, vinul, încordarea amplificau indecenţa şi parcă murdăria impresiilor, dacă ne putem exprima aşa.

Deodată, Ippolit sări de pe scaun, ca şi cum l-ar fi îmbrîncit cineva.

— A răsărit soarele! strigă el, văzînd vîrfurile strălucitoare ale copacilor şi arătîndu-i-le prinţului ca pe o minune. A răsărit!

— Ce, credeai că nu o să răsară? observă Ferdîşcenko.

— Iar o să fie arşiţă toată ziua, bîigui Ganea cu ciudă indolentă, ţinîndu-şi pălăria în mîini, întinzîndu-se şi căscînd. Nu-i mare lucru să ţină o lună întreagă seceta asta!... Plecăm sau nu, Ptiţîn?

Ippolit asculta cu o uimire care-l lăsase încremenit; subit, se făcu groaznic de palid la faţă şi începu să tremure tot.

— Mimaţi foarte neîndemînatic indiferenţa, ca să mă jigniţi, i se adresă el lui Ganea, privindu-l în ochi. Sînteţi un ticălos!

— Naiba ştie ce mai e şi asta! zbieră Ferdîşcenko. A cam sărit peste cal! E fenomenal de slăbit!

— E, pur şi simplu, prost, spuse Ganea.

Ippolit se mai potoli puţin.

— Înţeleg, domnilor, începuse el, continuînd să tremure şi poticnindu-se la fiecare cuvînt, că am putut să vă provoc un sentiment de răzbunare personală şi... regret că v-am chinuit cu acest delir (arătă spre manuscris), de fapt, regret că nu v-am chinuit de tot... (zîmbi prosteşte). V-am chinuit, Evgheni Pavlovici? sări el, brusc, cu întrebarea la acesta. V-am chinuit sau nu? Răspundeţi-mi!

— Textul a fost cam lung, dar altfel...

— Spuneţi totul! Măcar o dată în viaţa dumneavoastră renunţaţi la minciună! îi porunci, tremurînd, Ippolit.

— O, mi-e absolut indiferent! Fiţi bun şi lăsaţi-mă în pace! spuse Evgheni Pavlovici, întorcîndu-i spatele scîrbit.

— Noapte bună, prinţe, spuse Ptiţîn, apropiindu-se de prinţ.

— Păi nu vedeţi, se împuşcă chiar în clipa asta! Uitaţi-vă la el! exclamă Vera şi, extrem de speriată, se repezi la Ippolit, apucîndu-l chiar de mîini. Doar a spus că se împuşcă la răsăritul soarelui, cum puteţi rămîne nepăsători?

— Nu se împuşcă! bombăniră, cu bucurie răutăcioasă, cîteva voci, inclusiv a lui Ganea.

— Domnilor, feriţi-vă! strigă Kolea, înşfăcîndu-l şi el pe Ippolit de mîini. Numai uitaţi-vă la el! Prinţe, prinţe, de ce nu interveniţi?

Împrejurul lui Ippolit se îmbulzeau Vera, Kolea, Keller şi Burdovski; toţi patru îi imobilizau braţele.

— Are dreptul, dreptul!... bîiguia Burdovski, de altminteri şi el foarte derutat.

— Daţi-mi voie, prinţe, care sînt dispoziţiile dumneavoastră?

întrebă Lebedev, apropiindu-se; era cherchelit şi înrăit pînă la impertinenţă.

— Ce dispoziţii?

— Nu, rogu-vă; daţi-mi voie; eu sînt stăpîn aici, deşi nu vreau să vă arăt lipsă de respect. Să zicem că şi dumneavoastră sînteţi stăpîn, dar nu vreau ca în propria mea casă... Asta-i.

— Nu se împuşcă; se ţine de şotii, băiatul! strigă pe neaşteptate generalul Ivolghin, cu mînie şi aplomb.

— Bravo, generale! îl lăudă Ferdîşcenko.

— Ştiu că nu se împuşcă, generale, mult stimate generale, dar totuşi... căci sînt aici stăpîn.

— Ascultaţi, domnule Terentiev, spuse Ptiţîn luîndu-şi rămas-bun de la prinţ şi întinzîndu-i mîna lui Ippolit, mi s-a părut mie sau spuneţi în caietul dumneavoastră că vă lăsaţi scheletul drept moştenire Academiei? E vorba de propriul dumneavoastră schelet, adică vă lăsaţi oasele prin testament?

— Da, oasele mele...

— Asta e! Căci s-ar putea greşi; cică a mai fost un asemenea caz.

— De ce-l întărîtaţi? strigă prinţul deodată.

— L-aţi făcut să plîngă, adăugă Ferdîşcenko.

Dar Ippolit nu plîngea defel. Dădu să se mişte din loc, însă cei patru îl înconjurară, îl apucară de mîini cu toţii deodată. Se auziră rîsete.

— Tocmai aici bătea: să fie ţinut de mîini; de asta ne-a citit caietul, observă Rogojin. Rămîi cu bine, prinţe. Ah, tare mult am mai stat pe scaun; mă dor oasele.

— Dacă, într-adevăr, domnule Terentiev, aţi vrut să vă împuşcaţi, rîse Evgheni Pavlovici, eu, în locul dumneavoastră, după asemenea complimente, dinadins nu m-aş împuşca, numai ca să le fac în ciudă.

— Tare-ar vrea să vadă cum mă împuşc! îşi ridică Ippolit ochii spre el.

Vorbea ca şi cum s-ar fi repezit la interlocutor.

— Le e ciudă că nu vor vedea.

— Deci şi dumneavoastră credeţi că nu vor vedea?

— Nu vă instig; dimpotrivă, cred că e foarte posibil să vă împuşcaţi. Cel mai important lucru e să nu vă supăraţi... spuse Evgheni Pavlovici, lungindu-şi precaut cuvintele.

— De-abia acum îmi dau seama că am făcut o greşeală teribilă citindu-le acest caiet! rosti Ippolit, privindu-l pe Evgheni Pavlovici cu o expresie subită de încredere, de parcă i-ar fi solicitat un sfat prietenesc.

— Situaţia e ridicolă, dar... zău, nu ştiu ce să vă sfătuiesc, îi răspunse Evgheni Pavlovici, zîmbind.

Ippolit îl privi sincer în ochi, îl fixă cîteva clipe, tăcut. S-ar fi putut crede că avea momente cînd era în transă.

— Nu, daţi-mi voie, ce mai manieră a adoptat, zise Lebedev, „mă împuşc, cică, în parc, ca să nu deranjez pe nimeni“! S-o creadă el că n-o să deranjeze pe nimeni, că o să coboare scara şi o să înainteze trei paşi în parc.

— Domnilor... dădu prinţul să înceapă.

— Nu, rogu-vă, daţi-mi voie, mult stimate prinţ, se burzului cu înverşunare Lebedev, deoarece aţi binevoit să vedeţi cu ochii dumneavoastră că asta nu-i o glumă şi, întrucît cel puţin jumătate dintre oaspeţii dumneavoastră au aceeaşi părere şi sînt convinşi că acum, după cuvintele spuse aici, el trebuie să se împuşte neapărat, împins de sentimentul onoarei, eu, ca stăpîn al casei şi în prezenţa martorilor, declar că vă invit să colaboraţi!

— Ce trebuie să fac, Lebedev? Sînt gata să colaborez.

— Iată ce: în primul rînd, să predea imediat pistolul cu care s-a lăudat în faţa dumneavoastră, să-l predea cu toată muniţia. Dacă îl predă, sînt gata să accept rămînerea lui peste noapte în această casă, avînd în vedere starea lui de om bolnav, fireşte, cu condiţia ca eu să-l supraveghez. Dar mîine n-are decît să plece unde va dori; scuzaţi-mă, prinţe! Dacă nu predă arma, imediat, pe loc îl iau de mîini, eu de una, generalul de cealaltă şi trimit de îndată pe cineva să anunţe la secţie şi atunci istoria va fi anchetată de poliţie. Domnul Ferdîşcenko se va duce, fiindcă mă cunoaşte.

Se făcu gălăgie; Lebedev se înfierbîntase şi depăşea deja măsura; Ferdîşcenko se pregătea să plece la poliţie; Ganea susţinea cu frenezie că nimeni nu se va împuşca. Evgheni Pavlovici tăcea.

— Prinţe, aţi zburat vreodată de pe o clopotniţă? îi şopti deodată Ippolit.

— N-nu... îi răspunse prinţul cu naivitate.

— Chiar vă imaginaţi că n-am prevăzut toată această ură! îi şopti din nou Ippolit, fulgerînd din ochi şi privindu-l pe prinţ de parcă aştepta într-adevăr un răspuns de la el. Ajunge! le strigă el deodată tuturor celor prezenţi. Sînt vinovat, cel mai vinovat dintre toţi! Lebedev, uitaţi cheia! (Scoase portmoneul, şi din acesta, un inel de oţel cu trei sau patru chei mici pe el.) Asta-i, penultima... Kolea o să vă arate... Kolea! Unde-i Kolea? strigă el uitîndu-se la Kolea şi nevăzîndu-l. Da... uite-l, el o să vă arate; am pus împreună lucrurile în geamantan. Condu-l, Kolea; în biroul prinţului, sub masă e geamantanul meu... cauţi cu cheia asta, jos, în casetă... pistolul meu şi cornetul cu praf. L-a pus cu mîna lui, domnule Lebedev, o să vi-l arate; dar numai cu condiţia ca mîine, de cu dimineaţă, cînd plec la Petersburg, să-mi daţi pistolul înapoi. Mă auziţi? O fac pentru prinţ, nu

pentru dumneavoastră.

— Aşa-i mai bine! spuse Lebedev zîmbind sarcastic. Înşfăcă cheia şi dădu fuga în camera alăturată.

Kolea se opri, vru să facă o remarcă, însă Lebedev îl trase după el.

Ippolit îi privea pe musafirii care rîdeau. Prinţul observă că dinţii îi clănţăneau, ca şi cum l-ar fi scuturat cele mai puternice frisoane.

— Cît sînt de ticăloşi! îi şopti iar Ippolit prinţului, cuprins de frenezie. Cînd vorbea cu prinţul, se apleca spre el şi şoptea.

— Dă-le pace; eşti foarte slăbit...

— Imediat, imediat... plec imediat.

Brusc, îl îmbrăţişă pe prinţ.

— Găsiţi, poate, că sînt nebun? spuse el şi îl privi, rîzînd ciudat.

— Nu, dar dumneata...

— Imediat, imediat, tăceţi, să nu spuneţi nimic; staţi... vreau să mă uit în ochii dumneavoastră. Staţi aşa, ca să mă uit. Îmi iau adio de la un Om.

Stătu şi îl privi pe prinţ, nemişcat şi tăcut, cîteva clipe, foarte palid, cu tîmplele umezite de transpiraţie şi ţinîndu-l cumva ciudat pe prinţ, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l scape.

— Ippolit, Ippolit, ce-i asta? strigă prinţul.

— Imediat... ajunge... mă culc. În sănătatea soarelui o să beau o înghiţitură... Vreau, vreau, lăsaţi-mă!

Luă repede cupa de pe masă, se smulse din loc şi într-o clipă se apropie de scara care cobora de pe terasă. Prinţul dădu să fugă după el, dar se întîmplă că tocmai în clipa aceea, ca un făcut, Evgheni Pavlovici îi întinse mîna, luîndu-şi rămas-bun. Se scurse o secundă şi deodată un strigăt unanim răsună pe terasă. Apoi urmă un moment de extremă panică.

Iată ce se întîmplase:

Apropiindu-se de scara care cobora de pe terasă, Ippolit se opri, ţinînd în mîna stîngă cupa şi băgîndu-şi mîna dreaptă în buzunarul lateral drept al paltonului său. Keller avea să susţină ulterior că Ippolit îşi ţinuse şi mai înainte mîna în buzunarul drept, încă pe cînd vorbea cu prinţul şi-l apuca cu stînga de umăr şi de guler şi că tocmai această mînă dreaptă, susţinea Keller, a făcut să-i încolţească în minte prima bănuială. Orice-ar fi însă, o oarecare îngrijorare îi dăduse ghes să fugă după Ippolit. Dar nici el nu ajunsese la timp. A văzut doar cum în mîna dreaptă a lui Ippolit a strălucit ceva şi cum în aceeaşi secundă micul pistol de buzunar i-a ajuns lipit de tîmplă. Keller se repezi să-l apuce de mînă, dar în aceeaşi clipă Ippolit trase. Se auzi ţăcănitul tăios, uscat al cocoşului, dar acesta nu fu urmat de împuşcătură. Cînd Keller îl înşfăcă pe Ippolit, acesta îi căzu în braţe, parcă leşinat, poate într-adevăr imaginîndu-şi că e deja mort. Pistolul

era deja în mîna lui Keller. Cîteva persoane l-au luat în braţe pe Ippolit, l-au aşezat pe un scaun şi toţi se îmbulzeau în jurul lui, toţi strigau, toţi întrebau. Toţi auziseră ţăcănitul cocoşului de la pistol şi-l vedeau pe omul acela viu, fără măcar o zgîrietură. La rîndul lui, Ippolit şedea pe scaun, neînţelegînd ce se întîmplase, învăluindu-i pe toţi cu o privire fără sens. Lebedev şi Kolea intrară în fugă chiar în această clipă.

— Rateu? întrebau unii

— Poate că n-o fi fost încărcat? insinuau alţii.

— E încărcat! declară Keller, cercetînd pistolul. Dar...

— Chiar a fost un rateu?

— N-a avut capsă, anunţă Keller.

E greu de povestit scena penibilă care a urmat. Spaimei generale de la început îi luă repede locul rîsul; unii chiar rîdeau cu hohote, găseau în asta o plăcere răutăcioasă. Ippolit plîngea ca apucat de isterie, îşi frîngea mîinile, se repezea la toţi, chiar şi la Ferdîşcenko, îl apucă cu amîndouă mîinile şi îi jură că a uitat, „a uitat absolut fără să vrea, nu cu intenţie“ să pună capsa, că „are capse din astea chiar aici, în buzunarul de la vestă, vreo zece bucăţi“ (le arăta tuturor), că nu a pus-o mai înainte, temîndu-se de o împuşcătură întîmplătoare, că s-a gîndit că va apuca s-o pună la momentul potrivit; dar că a uitat subit. Se repezea la prinţ, la Evgheni Pavlovici, îl implora pe Keller să-i dea pistolul înapoi, zicîndu-i că imediat va dovedi că „onoarea lui, onoarea“..., că acum e „dezonorat pe vecie!...“

Pînă la urmă îşi pierdu cu adevărat cunoştinţa. Fu dus în biroul prinţului şi Lebedev, care se dezmeticise cu totul, trimise imediat după un doctor, iar el cu fiica şi fiul lui, cu Burdovski şi cu generalul rămaseră la căpătîiul bolnavului. După ce Ippolit, leşinat, fu scos de pe terasă, Keller se opri în mijlocul încăperii şi declară în auzul tuturor, rostind rar şi răspicat fiecare cuvînt, cuprins de o inspiraţie plină de hotărîre:

— Domnilor, dacă vreunul dintre dumneavoastră, în prezenţa mea, îşi va exprima încă o dată, cu voce tare, îndoiala că a uitat cu bună ştiinţă de capsă şi va afirma că nefericitul tînăr n-a jucat decît o comedie, să ştiţi că persoana respectivă va avea de-a face cu mine.

Dar nimeni nu-i răspunse. În sfîrşit, musafirii, cu mic cu mare, se împrăştiară grăbiţi pe la casele lor. Ptiţîn, Ganea şi Rogojin plecară împreună.

Prinţul era foarte mirat că Evgheni Pavlovici renunţase la intenţia avută şi pleacă fără să mai deschidă discuţia.

— Păi nu voiaţi să vorbiţi cu mine după ce pleacă toţi? îl întrebă el.

— Chiar aşa, spuse Evgheni Pavlovici, aşezîndu-se deodată pe un scaun şi invitîndu-l pe prinţ să stea lîngă el. Însă acum mi-am schimbat

temporar intenţia. Recunosc că sînt întrucîtva derutat, ca şi dumneavoastră. Gîndurile mi s-au încurcat; pe deasupra, chestiunea pe care vreau s-o discutăm e prea importantă pentru mine, ca şi pentru dumneavoastră, de altfel. Vedeţi, prinţe, măcar o dată în viaţă vreau să fac o faptă absolut cinstită, adică fără nici un gînd ascuns şi de aceea cred că acum, în momentul de faţă, nu sînt întru totul capabil de o faptă absolut cinstită, de fapt, poate că nici dumneavoastră nu sînteţi... tot aşa... deci o să discutăm mai tîrziu. Poate că istoria va cîştiga în limpezime dacă o amînăm pentru trei zile, timp în care mă voi afla la Petersburg.

Spunînd acestea, se ridică de pe scaun, aşa că era de neînţeles pentru ce se mai aşezase. Prinţului i se păru şi că Evgheni Pavlovici e nemulţumit, iritat şi că-l priveşte ostil, că ochii lui exprimă cu totul altceva decît mai înainte.

— Apropo, vă duceţi la bolnav?

— Da... mi-e frică, spuse prinţul.

— Să nu vă fie; va mai trăi, probabil, vreo şase săptămîni şi chiar, poate, se va face bine aici. N-ar fi rău să-l alungaţi chiar mîine.

— Poate că într-adevăr l-am împins la sinucidere prin faptul că... că nu i-am spus nimic; o fi crezut că şi eu mă îndoiesc că se va împuşca? Dumneavoastră ce credeţi, Evgheni Pavlovici?

— Nici într-un caz. Sînteţi prea bun că vă mai faceţi şi griji. Am auzit de asta, dar niciodată n-am mai văzut cu ochii mei ca un om să se împuşte ca să fie lăudat sau de ciudă că nu e lăudat pentru asta. Ce-i mai important e că n-aş fi crezut în această francheţe a debilităţii. Totuşi, făceţi-i vînt mîine de aici.

— Credeţi că se va mai împuşca încă o dată?

— Nu, de-acum nu se mai împuşcă. Dar feriţi-vă de aceşti Laceneri[96] ai noştri, indigeni! Vă repet, crima este refugiul cel mai obişnuit pentru această nulitate netalentată, nerăbdătoare şi lacomă.

— Credeţi că e un Lacener?

— Esenţa e aceeaşi, deşi, poate, situaţiile sînt diferite. Veţi vedea dacă acest domn nu va fi în stare a face de petrecanie la zece suflete, numai aşa, în „glumă“, exact cum ne-a citit mai înainte în explicaţia lui. De-acum nici n-o să pot dormi din pricina acestor cuvinte.

— Poate că vă faceţi prea multe griji.

— Sînteţi extraordinar, prinţe; nu credeţi că e în stare că ucidă *acum* zece suflete?

— Mi-e frică să vă răspund; totul e foarte ciudat, dar...

— Fie, cum doriţi, cum doriţi! încheie iritat Evgheni Pavlovici. Pe desupra, sînteţi o persoană deosebit de curajoasă; numai aveţi grijă să nu vă

număraţi printre cei zece vizaţi.

— Cel mai probabil e că nu va ucide pe nimeni, spuse prinţul, privindu-l îngîndurat pe Evgheni Pavlovici.

Acesta rîse cu răutate.

— La revedere, trebuie să plec! N-aţi remarcat că i-a lăsat cu limbă de moarte Aglaiei Ivanovna o copie din *Confesiunea* lui?

— Da, am remarcat şi... mă gîndesc la asta.

— Asta e, gîndiţi-vă şi la cele zece suflete, spuse iarăşi rîzînd Evgheni Pavlovici şi ieşi.

Peste o oră, cînd trecuse deja de trei, prinţul coborî în parc. Încercase să aţipească acasă, dar nu putuse, din pricina prea puternicei zbateri a inimii. Rătăcea prin parc, privind distrat împrejur şi se opri mirat cînd ajunse pe terasa din faţa gării şi văzu şirul de bănci goale şi de pupitre pentru fanfară. Îl uimi acest loc şi, cine ştie de ce, i se păru teribil de urît. Făcu apoi cale întoarsă şi, chiar pe drumul pe care ieri mersese cu doamnele Epancin pînă la gară, ajunse la banca verde, care-i fusese fixată drept loc de întîlnire, se aşeză pe ea şi subit izbucni într-un hohot sonor de rîs, lucru care-l făcu imediat să se înfurie extrem de tare. Tristeţea i se prelungea; voia să plece undeva... Nu ştia unde; deasupra capului lui, în copac, cînta o păsărică şi el se apucă s-o caute din priviri printre frunze; brusc, păsărica zbură din copac şi, cine ştie de ce, în clipa aceea el îşi aminti de „musca“ din „raza fierbinte de soare“, despre care scria Ippolit că „îşi ştie dorul, participă la corul general şi numai el e un avorton“. Această frază îl uimise atunci, lucru pe care şi-l aminti acum. O amintire demult uitată se zvîrcoli în el şi deodată totul se limpezi.

Se întîmplase în Elveţia, în primul lui an de tratament, chiar în primele luni. Pe atunci încă mai era cu totul ca un idiot, nici măcar nu putea vorbi bine, uneori nu putea înţelege ce i se cerea. Odată a urcat în munţi, într-o zi senină, cu soare, şi a umblat mult timp cu un gînd chinuitor, dar care nicidecum nu-şi găsea întruchiparea. În faţa lui era cerul strălucitor, jos – lacul, îl înconjura orizontul senin şi infinit, care n-are nici început, nici sfîrşit. A privit îndelung, zbuciumîndu-se. Acum îşi aminti cum îşi întindea mîinile în acest azur senin, infinit şi plîngea. Îl chinuia faptul că e străin pentru tot ce vedea. Ce fel de ospăţ, ce fel de măreaţă sărbătoare perpetuă e aceasta, care nu are sfîrşit şi spre care el năzuieşte, dintotdeauna, din copilărie, şi căruia nu i se poate alătura nicidecum? În fiecare dimineaţă răsare un soare la fel de luminos; în fiecare dimineaţă curcubeul joacă deasupra cascadei; în fiecare dimineaţă muntele alb de zăpadă, cel mai înalt munte, acolo, departe, la marginea cerului, îşi arde flacăra de purpură; fiecare „mică musculiţă, care bîzîie împrejurul lui în raza fierbinte de soare,

participă la acest cor: îşi ştie locul, şi-l iubeşte, e fericită“; fiecare fir de iarbă creşte şi e fericit! Şi toate au drumul lor, şi toate îşi ştiu drumurile, toate pleacă şi vin cîntînd; numai el nu ştie nimic, nu înţelege nimic, nu-i înţelege nici pe oameni, nici muntele, e străin pentru toate. O, desigur, nu putea rosti pe atunci aceste cuvinte, nu-şi putea exprima întrebarea; se chinuia surd şi mut; dar acum i se păru că toate acestea le-a spus şi el atunci, toate aceste cuvinte, şi că „musculiţa“ Ippolit a luat-o de la el, din cuvintele şi lacrimile lui de atunci. Era sigur de asta şi, cine ştie de ce, acest gînd făcea să-i tresalte inima în piept.

Aţipi pe bancă, dar neliniştea i se prelungi şi în somn. Chiar înainte de a adormi îşi aminti că, pasămite, Ippolit va ucide zece oameni şi rîse de absurditatea acestei ipoteze. În jurul lui era o linişte splendidă, învolburată doar de foşnetul frunzelor care, parcă, făcea şi mai multă linişte şi pace împrejur. Visă foarte multe vise, toate alarmante, din pricina cărora tresărea mereu. În sfîrşit, veni la el o femeie; o cunoştea, o cunoştea pînă la suferinţă; întotdeauna putea să-i spună pe nume şi s-o arate, dar, ciudat, parcă acum chipul ei nu era nicidecum cel pe care i-l ştiuse şi se chinuia, nevrînd s-o recunoască în ea pe femeia ştiută. Pe acest chip erau întipărite atîta căinţă şi teamă, încît femeia părea o criminală teribilă care tocmai ce săvîrşise o crimă îngrozitoare. O lacrimă se prelinse pe obrazul ei palid; ea îi făcu semn să vină şi-şi puse degetul la buze, ca şi cum l-ar fi prevenit că trebuie s-o urmeze în tăcere. Inima i se făcu cît un purice; pentru nimic, pentru nimic în lume nu voia s-o ia drept o criminală; dar simţea că imediat se va întîmpla ceva teribil, care îşi va pune amprenta pe toată viaţa lui. Se pare că ea voia să-i arate ceva, tot aici, aproape, în parc. El se ridică gata s-o urmeze şi deodată de lîngă el răsună rîsul zglobiu, proaspăt al cuiva; o mînă îşi strecură degetele în palma lui; apucă această mînă, o strînse tare şi se trezi. În faţa lui stătea şi rîdea sonor Aglaia.

94 Strofa citată, cu mici modificări faţă de original, nu-i aparţine lui Millevoix, ci lui Nicolas Joseph Laurent Gilbert (1751-1780).

95* O, fie ca această sacră frumuseţe a ta s-o văd
Prietenii, surzi la ultimul meu adio!
Fie ca ei să moară la adînci bătrîneţi
ca moartea să le fie plînsă,
ca un prieten să le închidă ochii! (fr.)

96 Lacener, Pierre Francois (1800-1832), criminal francez, celebru prin cruzimea sa; după execuţie, au fost publicate, în 1836, *Însemnările* şi *Convorbirile* lui semiapocrife.

VIII

Rîdea, dar era şi mînioasă.

— Doarme! Dormeai! strigă ea cu uimire dispreţuitoare.

— Dumneata erai! bîigui prinţul, încă nedezmeticit cu totul şi recunoscînd-o mirat. Ah, da! Întîlnirea... am dormit aici!

— Am văzut.

— Nu m-a mai trezit nimeni în afară de dumneata? N-a mai fost nimeni aici în afară de dumneata? Am crezut că aici... a fost altă femeie...

— Aici a fost altă femeie...

În sfîrşit, se trezi de-a binelea.

— A fost doar un vis, spuse el îngîndurat. Ciudat vis într-un asemenea moment... Ia loc.

O luă de mîini şi o trase pe bancă; se aşeză lîngă ea şi căzu pe gînduri. Aglaia nu începea conversaţia, doar îşi cerceta cu atenţie interlocutorul. Şi el o privea, dar uneori parcă nevăzînd-o în faţa ochilor. Ea începu să roşească.

— Ah, da! tresări prinţul. Ippolit s-a împuşcat.

— Cînd? La dumneata? întrebă ea fără prea mare uimire. Doar ieri-seară era încă în viaţă, nu-i aşa? Cum ai mai putut dormi după asta? strigă ea, înviorîndu-se pe neaşteptate.

— Păi n-a murit, pistolul nu a luat foc.

La insistenţele Aglaiei, prinţul trebui să povestească imediat şi chiar cu toate amănuntele posibile istoria din timpul nopţii. Îl grăbea cu povestirea la fiecare minut, dar tot ea îl întrerupea cu întrebări necontenite, care aproape toate n-aveau nici o legătură cu cele întîmplate. Totuşi, ascultă cu multă curiozitate cele referitoare la spusele lui Evgheni Pavlovici şi chiar de cîteva ori puse întrebări ca să se lămurească.

— Bine, ajunge, trebuie să ne grăbim, încheie ea, după ce ascultă tot. Nu putem rămîne aici decît o oră, pînă la opt, pentru că la ora opt trebuie să fiu neapărat acasă, ca să nu afle nimeni că am venit aici; trebuie să-ţi spun multe. Numai că m-ai derutat de tot. Cît despre Ippolit, cred că pistolul lui chiar trebuia să nu ia foc, asta i se potriveşte mai bine. Dar eşti sigur că a vrut cu tot dinadinsul să se împuşte şi n-a fost nici o mistificare la mijloc?

— Nici o mistificare.

— Şi asta-i posibil. Deci, a lăsat scris să-mi aduci *Confesiunea*? De ce n-ai adus-o?

— Păi n-a murit. O să-l întreb.

— Adu-o neapărat, n-are rost să-l mai întrebi. Sînt sigură că-i va face mare plăcere, căci, poate, şi-a pus pistolul la tîmplă pentru ca apoi să i-o citesc eu. Te rog, nu rîde de cuvintele mele, Lev Nikolaevici, pentru că se prea poate să fie aşa.

— Nu rîd, căci şi eu sînt convins că, într-o anumită măsură, s-ar putea foarte bine să fie aşa.

— Eşti convins? Chiar aşa crezi şi dumneata? se miră deodată, teribil, Aglaia.

Punea întrebări repede, vorbea repede, dar uneori se poticnea şi nu-şi ducea ideea pînă la capăt; tot timpul se grăbea să-l prevină cu privire la ceva; în general, era stăpînită de o îngrijorare neobişnuită şi, deşi îl privea cu foarte mult curaj şi cu un fel de provocare, poate îi era şi puţină frică. Era îmbrăcată cu o rochie de fiecare zi, simplă, care îi stătea foarte bine. Tresărea adeseori, roşea şi şedea pe marginea băncii. O miră foarte mult faptul că prinţul i-a confirmat că Ippolit a încercat să se împuşte numai pentru ca ea să-i citească *Confesiunea*.

— Desigur, îi explică prinţul, a vrut ca, pe lîngă dumneata, să-l lăudăm şi noi ceilalţi...

— Cum adică să-l lăudaţi?

— Adică... cum să-ţi spun? E foarte greu de spus. Probabil, ar fi vrut ca toţi să-l înconjoare şi să-i spună că îl iubesc şi îl respectă foarte mult, ca toţi să se-apuce să-l implore să rămînă în viaţă. Se prea poate că tocmai la dumneata se gîndea cel mai mult... deşi, cred eu, nu ştia că se gîndeşte la dumneata.

— Asta n-o mai înţeleg deloc: se gîndea şi nu ştia că se gîndeşte. De altminteri, cred că înţeleg: ştii dumneata, şi eu, de vreo treizeci de ori, încă de pe cînd eram o fetişcană de treisprezece ani, mi-am pus în gînd să mă otrăvesc şi asta să le-o scriu părinţilor într-o scrisoare, îmi imaginam cum o să fiu întinsă în sicriu şi toţi vor plînge deasupra mea, învinuindu-se singuri că au fost atît de cruzi cu mine... De ce zîmbeşti iar? adăugă ea repede, încruntîndu-şi sprîncenele. La ce te gîndeşti în sinea dumitale cînd visezi de unul singur? Poate îţi imaginezi că eşti feldmareşal şi că l-ai învins pe Napoleon!

— La asta, pe cuvînt de onoare, mă gîndesc, mai ales înainte de a aţipi, rîse prinţul, doar că nu pe Napoleon îl tot înfrîng, ci pe austrieci.

— N-am chef deloc să glumesc cu dumneata, Lev Nikolaevici. Cu Ippolit o să mă văd eu însămi; te rog să-l previi. Şi găsesc că e foarte urît din partea dumitale, pentru că e o grosolănie să priveşti şi să judeci sufletul unui om, aşa cum îl judeci pe Ippolit. N-ai gingăşie în dumneata; n-ai decît

adevărul, deci eşti nedrept.

Prinţul căzu pe gînduri.

— Cred că tu eşti nedreaptă cu mine, spuse el, doar nu găsesc nimic rău în faptul că s-a gîndit la asta, pentru că toţi sînt înclinaţi să gîndească aşa; pe deasupra, poate că nu s-a gîndit deloc, ci doar a vrut... a avut dorinţa să se întîlnească pentru ultima oară cu oamenii, să le cîştige dragostea şi respectul; sentimentele sînt foarte frumoase, numai că a ieşit cu totul altfel; e boala la mijloc şi încă ceva! Pe lîngă asta, unora le iese întotdeauna totul bine, iar altora nu le merge nicidecum...

— Nu-i aşa că la dumneata te-ai gîndit, adăugînd aceste cuvinte? observă Aglaia.

— Da, la mine, răspunse prinţul neremarcînd în întrebare nici un fel de bucurie răutăcioasă.

— Numai că, în locul dumitale, eu n-aş fi aţipit nicidecum; prin urmare, oriunde te aciuiezi, adormi imediat? N-a fost deloc frumos din partea dumitale.

— Păi n-am dormit toată noaptea, apoi m-am plimbat, m-am plimbat, am fost la muzică...

— La care muzică?

— Acolo unde a cîntat ieri fanfara, apoi am venit aici, m-am aşezat, m-am gîndit, m-am tot gîndit şi am aţipit.

— Deci aşa? Asta schimbă lucrurile în favoarea dumitale.... Dar de ce te-ai dus la locul unde a fost concertul?

— Nu ştiu, aşa...

— Bine, bine, pe urmă; mă întrerupi mereu, dar ce mă priveşte pe mine că ai fost la locul unde s-a dat concertul? Şi ce femeie ai visat?

— Ea... nu... ai văzut-o?

— Înţeleg, înţeleg foarte bine. Probabil că o... Cum ai visat-o, sub ce înfăţişare? De altfel, nu vreau să ştiu nimic, i-o reteză deodată cu ciudă. Nu mă întrerupe...

Tăcu un timp, ca şi cum ar fi vrut să-şi facă puţin curaj sau să-şi alunge ciuda.

— Uite despre ce-i vorba, de ce te-am chemat: vreau să-ţi propun să-mi fii prieten. Ce te holbezi aşa la mine? adăugă ea aproape furioasă.

Într-adevăr, în momentul acesta prinţul o privea foarte atent, remarcînd că începuse din nou să roşească. În asemenea cazuri, cu cît se înroşea mai mult, cu atît părea să se supere mai tare pe ea însăşi din cauza asta, lucru care i se citea în scînteierea ochilor; de regulă, după un minut îşi muta mînia asupra celui cu care vorbea, indiferent dacă acesta era sau nu vinovat, şi începea să se certe cu el. Ştiindu-şi, simţindu-şi timiditatea şi

sfiala, intra de obicei rar în discuţie şi era mai taciturnă decît surorile ei, uneori chiar prea taciturnă. Însă cînd, mai ales în asemenea cazuri delicate, trebuia neapărat să deschidă discuţia, o începea cu neobişnuită aroganţă şi chiar cumva provocator. Întotdeauna presimţea dinainte cînd începea sau era gata să înceapă a roşi.

— Poate nu vrei să-mi accepţi propunerea? spuse ea, uitîndu-se de sus la prinţ.

— O, nu, vreau, numai că nu era deloc nevoie de aşa ceva... adică nu m-am gîndit niciodată că trebuie făcută o astfel de propunere, spuse prinţul încurcat.

— Dar ce-ai crezut? Ce motiv aş mai fi avut să te chem aici? Ce-ai avut în minte? Nu cumva mă crezi o proastă mică, aşa cum mă consideră toţi din casă?

— N-am ştiut că te consideră proastă... şi nu te consider.

— Nu mă consideri? Foarte inteligent din partea dumitale. Te-ai exprimat deosebit de inteligent.

— După părerea mea, eşti, poate, chiar foarte inteligentă cîteodată, continuă prinţul, mai înainte ai spus pe neaşteptate ceva foarte inteligent. Despre îndoiala mea cu privire la Ippolit ai zis: „N-ai decît adevărul, deci eşti nedrept“. O să ţin minte cuvintele astea şi o să meditez la ele.

Deodată, Aglaia se îmbujoră de plăcere. Toate aceste schimbări aveau loc la ea extem de spontan şi cu o rapiditate neobişnută. Prinţul se bucură şi el şi chiar rîse de bucurie, privind-o.

— Ascultă, începu ea din nou, te-am aşteptat de mult ca să-ţi spun asta, te-am aşteptat de cînd mi-ai trimis de acolo scrisoarea, poate chiar mai dinainte... Jumătate din ce voiam să-ţi spun ai şi auzit ieri de la mine: te consider omul cel mai cinstit şi mai demn de crezare dintre toţi şi dacă se zice despre dumneata că ai o minte... că, adică, eşti bolnav cîteodată la minte, asta nu-i adevărat; asta-i concluzia la care am ajuns şi m-am contrazis cu ceilalţi pentru că, deşi ai într-adevăr mintea bolnavă (sînt sigură că n-o să te superi, o spun din punctul superior de vedere), în schimb mintea dumitale principală e mai bună decît a tuturor celorlalţi, cum ei nici măcar n-au visat, întrucît există două minţi: principală şi neprincipală. Aşa-i? Nu-i aşa?

— Poate că o fi aşa, de-abia putu prinţul să îngaime; inima îi tremura teribil şi i se zbătea în piept.

— Eram sigură că o să înţelegi, continuă ea cu un aer plin de importanţă. Prinţul Ş. şi Evgheni Pavlovici nu pricep nimic cu privire la aceste două minţi. Nici Alexandra; în schimb, imaginează-ţi, *maman* a înţeles.

— Semeni foarte bine cu Lizaveta Prokofievna.

— Cum asta? Chiar aşa? se miră Aglaia.

— Zău că-i aşa.

— Îţi mulţumesc, spuse ea după o clipă de gîndire, mă bucur foarte mult că semăn cu *maman*. Deci o respecţi? adăugă ea, nedîndu-şi cîtuşi de puţin seama de naivitatea întrebării.

— Foarte, foarte mult şi mă bucur că ai înţeles atît de direct acest lucru.

— Şi eu mă bucur, căci am remarcat că unii... rîd cîteodată de ea. Dar ascultă lucrul cel mai important: m-am gîndit mult şi în cele din urmă te-am ales pe dumneata. Nu vreau ca ai mei să rîdă de mine; nu vreau să fiu luată drept o proastă mică; nu vreau să fiu tachinată. Asta am înţeles-o de la început şi l-am refuzat categoric pe Evgheni Pavlovici, pentru că nu vreau să mi se caute mereu cîte un soţ! Vreau... vreau... ei bine, vreau să fug de-acasă şi te-am ales pe dumneata ca să mă ajuţi.

— Să fugi de-acasă! strigă prinţul.

— Da, da, da, să fug de-acasă! strigă ea subit, înflăcărată de o mînie neobişnuită. Nu vreau, nu vreau să fiu acolo veşnic pusă în situaţia de a roşi. Nu vreau să roşesc nici în faţa lor, nici în faţa prinţului Ş., nici în faţa lui Evgheni Pavlovici, nici în faţa nimănui şi de aceea te-am ales pe dumneata. Cu dumneata vreau să vorbesc totul, totul, chiar lucrurile cele mai importante, cînd am chef; din partea dumitale, nu trebuie să-mi ascunzi nimic. Vreau să discut măcar cu un om ca şi cum aş vorbi cu mine însămi. Ei au început din senin să spună că te aştept şi că te iubesc. Asta a fost înainte de sosirea dumitale, iar eu scrisoarea nu le-am arătat-o; acum vorbeşte toată lumea. Vreau să fiu curajoasă şi să nu mă tem de nimic. Nu vreau să umblu din bal în bal, ci să fiu folositoare. De mult vreau să plec. Sînt douăzeci de ani de cînd mă ţin închisă ca-ntr-o colivie şi tot vor să mă mărite. Şi la paisprezece ani m-am gîndit să fug, cu toate că eram o proastă... Acum însă am plănuit totul şi te-am aşteptat pe dumneata ca să mă lămureşti cum e prin străinătate. N-am văzut nici o catedrală gotică, vreau să merg la Roma ca să vizitez toate cabinetele oamenilor de ştiinţă, vreau să învăţ la Paris; anul ăsta m-am pregătit, am învăţat şi am citit foarte multe cărţi: am citit toate cărţile interzise. Alexandra şi Adelaida citesc toate cărţile, ele au voie, dar pe mine nu mă lasă, sînt supravegheată. Cu surorile nu vreau să mă cert, însă mamei şi tatei le-am declarat de mult că vreau să-mi schimb cu totul condiţia socială. Mi-am pus în gînd să lucrez în domeniul educaţiei şi am mizat pe ajutorul dumitale, căci mi-ai spus că iubeşti copiii. Am putea să lucrăm împreună în domeniul educaţiei, dacă nu chiar acum, măcar mai tîrziu! Vom fi amîndoi folositori; nu vreau să fiu

fiică de general... Spune-mi, eşti un om foarte cultivat?

— O, deloc.

— Păcat, şi eu care credeam... oare cum de am crezut? Totuşi, o să mă îndrumi, pentru că te-am ales.

— E absurd, Aglaia Ivanovna.

— Vreau, vreau să fug de acasă! strigă ea şi ochii începură din nou să-i scapere. Dacă nu accepţi, mă mărit cu Gavrila Ardalionovici. Nu vreau ca ai casei să mă considere o femeie infamă şi să mă învinuiască Dumnezeu ştie de ce.

— Eşti în toate minţile? mai că nu sări prinţul de pe bancă. De ce eşti învinuită, cine te învinuieşte?

— Acasă, toţi, mama, surorile, tata, prinţul Ş., chiar şi mizerabilul de Kolea al dumitale! Aşa gîndesc, chiar dacă nu mi-o spun de-a dreptul. Asta le-am spus-o tuturor de la obraz, şi mamei şi tatei. *Maman* a zăcut bolnavă o zi întreagă, iar a doua zi Alexandra şi tata mi-au zis că nici eu nu-mi dau seama că mint şi ce vorbe arunc. Dar le-am retezat-o pe loc, spunîndu-le că înţeleg totul, toate cuvintele, că nu mai sînt mică şi că acum doi ani am citit în ciuda lor două romane de Paul de Kock ca să aflu tot. Cum a auzit asta, *maman* mai că n-a leşinat.

Deodată, prinţului îi trecu prin cap o idee ciudată. O privi fix pe Aglaia şi zîmbi.

Nici măcar nu-i venea să creadă că o are în faţa lui pe domnişoara aceea arogantă care cîndva îi citise cu atîta mîndrie şi impertinenţă scrisoarea lui Gavrila Ardalionovici. Nu putea înţelege cum de această frumoasă trufaşă, severă, poate fi un copil, un copil care într-adevăr nici *acum* nu înţelege *toate cuvintele*.

— Ai stat numai acasă, Aglaia Ivanovna? Vreau să spun: n-ai mers nicăieri la şcoală, n-ai învăţat la vreun institut?

— N-am mers nicăieri, niciodată; am stat numai acasă, băgată într-o sticlă cu dop şi din sticlă o să ajung de-a dreptul la măritiş; de ce rîzi din nou? Observ că şi dumneata parcă-ţi rîzi de mine şi le ţii partea, adăugă ea, încruntîndu-se ameninţător. Nu mă supăra, şi-aşa nu ştiu ce se întîmplă cu mine... sînt sigură că ai venit aici cu convingerea deplină că sînt îndrăgostită de dumneata şi te-am chemat la întîlnire, i-o trînti ea iritată.

— Într-adevăr, ieri m-am temut de asta, lăsă prinţul, naiv, să-i scape (era foarte încurcat), dar astăzi sînt sigur că dumneata...

— Cum! strigă Aglaia şi brusc buza ei de jos începu să-i tremure. Te-ai temut că eu... ai avut curajul să gîndeşti că eu... Doamne! Poate, ai bănuit că te-am chemat aici ca să te prind în mrejele mele, pentru ca apoi să ne surprindă cineva şi să te împingă, să te oblige să te însori cu mine...

— Aglaia Ivanovna! Chiar nu ţi-e jenă? Cum de-a putut să încolţească un gînd atît de murdar în inima dumitale curată, inocentă? Pariez că nu crezi nici dumneata o boabă din ce spui şi... nu ştii ce spui!

Aglaia şedea ţinîndu-şi cu îndărătnicie privirea în pămînt, parcă ea însăşi speriată de ceea ce spusese.

— Nu mi-e deloc ruşine, bolborosi ea. De unde ştii dumneata că inima mi-e inocentă? Cum de-ai îndrăznit atunci să-mi trimiţi scrisoarea de dragoste?

— Scrisoarea de dragoste? Scrisoarea mea e de dragoste! Scrisoarea asta-i cea mai respectuoasă, scrisoarea asta mi s-a revărsat din inimă în cel mai greu moment al vieţii mele! Mi-am amintit atunci de dumneata ca de un fel de lumină... eu...

— Lasă, bine, bine, îl întrerupse ea, dar deja pe un ton total schimbat, aproape speriată şi chiar se aplecă spre el, încă străduindu-se să nu-l privească făţiş; vru să-i atingă umărul ca să-l roage şi mai convingător să nu se supere. Bine, adăugă ea, ruşinîndu-se teribil, simt că am întrebuinţat o expresie tare prostească. Am făcut-o aşa... numai ca să te pun la încercare. Ia-o ca şi cum n-aş fi spus nimic. Dacă te-am jignit, iartă-mă. Nu te uita la mine, te rog, întoarce capul. Ai zis că e un gînd foarte murdar; am spus-o într-adins, ca să te pun la încercare. Cîteodată mi-e şi mie frică de ceea ce vreau să spun şi, hodoronc-tronc, chiar o spun. Ziceai mai înainte că scrisoarea ai scris-o în cel mai greu moment din viaţa dumitale... Ştiu în ce moment, spuse ea încet, privind iarăşi în pămînt.

— O, dacă ai şti totul!

— Ştiu totul! strigă ea cu o nouă emoţie. Ai locuit pe atunci cu ea în acelaşi apartament, o lună întreagă, cu femeia aceea infamă cu care ai fugit...

Spunînd aceste cuvinte, nu mai roşi, ci se făcu palidă la faţă şi brusc se ridică în picioare ca în transă, dar imediat, dezmeticindu-se, se aşeză la loc; buza ei continuă să tremure încă mult timp. Tăcerea dură cam un minut. Prinţul era teribil de uimit de ieşirea ei surprinzătoare şi nu ştia ce cauză o fi avînd.

— Nu te iubesc deloc, spuse ea pe neaşteptate, parcă vrînd să-i închidă gura.

Prinţul nu-i răspunse; tăcură iarăşi, preţ de un minut.

— Îl iubesc pe Gavrila Ardalionovici... spuse ea precipitat, dar de-abia auzit, aplecîndu-şi capul şi mai mult.

— Nu-i adevărat, zise şi prinţul aproape în şoaptă.

— Deci mint? E adevărat; acum trei zile i-am dat cuvîntul meu, tot pe banca asta.

Prinţul se sperie şi căzu pe gînduri o clipă.

— Nu-i adevărat, repetă ferm, asta ai scornit-o.

— Ce mai politeţe! Află că s-a schimbat în bine; mă iubeşte mai mult decît îşi iubeşte viaţa. Şi-a ars mîna în faţa mea numai ca să-mi demonstreze că ţine la mine mai mult decît la viaţa lui.

— Şi-a ars mîna?

— Da, mîna. Dacă vrei – crezi, dacă nu – nu, mi-e indiferent.

Prinţul tăcu din nou. În vorbele Aglaiei nu se simţea nici urmă de glumă; era supărată.

— Cum adică, a adus cu el o lumînare, dacă aici s-a întîmplat? Altfel nu-mi dau seama cum...

— Da... o lumînare. Ce-i incredibil în asta?

— Întreagă sau în sfeşnic?

— Ei da... nu... o jumătate de lumînare... un capăt... una întreagă... e tot una, nu mă mai bate la cap!... Dacă vrei, şi chibrituri a adus. A aprins lumînarea şi o jumătate de oră şi-a ţinut degetul deasupra flăcării; crezi că nu se poate?

— L-am văzut ieri; are degetele nevătămate.

Deodată Aglaia pufni în rîs, ca un copil.

— Ştii de ce am minţit acum? se întoarse ea brusc spre prinţ, cu naivitatea cea mai copilăroasă, cu buzele încă tremurîndu-i de rîs. Pentru că, atunci cînd minţi, dacă strecori cu dibăcie ceva nu prea obişnuit, ceva excentric, ei bine, ceva prea bătător la ochi sau chiar imposibil, minciuna devine mult mai verosimilă. Am remarcat asta. Mie nu mi-a ieşit bine, pentru că n-am fost în stare...

Brusc, se încruntă din nou, parcă dîndu-şi seama ce spune.

— Dacă atunci, i se adresă ea prinţului, privindu-l cu seriozitate şi chiar cu tristeţe, dacă atunci ţi-am recitat poezia despre „cavalerul sărman“, prin asta, deşi am vrut... să te laud pentru ceva, imediat am vrut şi să-ţi înfierez comportarea şi să-ţi arăt că ştiu totul...

— Eşti foarte nedreaptă cu mine... cu nefericita despre care te-ai exprimat atît de îngrozitor, Aglaia.

— Pentru că ştiu tot, tot, de asta m-am exprimat aşa! Ştiu că acum o jumătate de an, de faţă cu toată lumea, te-ai oferit s-o iei în căsătorie. Nu mă întrerupe, vezi doar că vorbesc fără comentarii. După asta, a fugit cu Rogojin; pe urmă ai locuit cu ea într-un sat sau într-un oraş, iar ea te-a părăsit pentru cineva (Aglaia roşi teribil). Apoi s-a întors din nou la Rogojin, care o iubeşte ca... un nebun. După aceea, dumneata, tot un om inteligent, ai venit val-vîrtej aici, de îndată ce ai aflat că s-a întors la Petersburg. Ieri-seară ai sărit să-i iei apărarea, iar acum ai văzut-o în vis...

Vezi că ştiu tot? Nu-i aşa că de dragul ei, numai de dragul ei ai venit aici?

— Da, de dragul ei, îi răspunse încet prinţul, aplecîndu-şi trist şi gînditor capul, fără să bănuiască ce privire scînteietoare îi aruncase Aglaia. De dragul ei, numai ca să aflu... Nu cred în fericirea ei alături de Rogojin, deşi... într-un cuvînt, nu ştiu ce aş putea face aici pentru ea şi cu ce s-o ajut, însă am venit.

Tresări şi o privi pe Aglaia; aceasta îl asculta cu duşmănie.

— Dacă ai venit fără să ştii de ce, înseamnă că o iubeşti foarte mult, rosti ea în sfîrşit.

— Nu, răspunse prinţul, n-o iubesc. O, dacă ai şti cu ce groază îmi amintesc timpul pe care mi l-am petrecut alături de ea!

În timp ce rostea aceste cuvinte, un fior chiar îi străbătu tot trupul.

— Spune tot, zise Aglaia.

— Nu există nimic care să nu poată ajunge la auzul dumitale. De ce tocmai dumitale am vrut să-ţi spun toate astea, numai dumitale – nu ştiu; poate pentru că într-adevăr o iubeam foarte mult. Această femeie nenorocită e profund convinsă că ea e fiinţa cea mai decăzută, cea mai depravată din cîte există pe lume. O, să n-o faci de ocară, să nu arunci cu piatra în ea. S-a chinuit prea mult cu conştiinţa ruşinii ei nemeritate! Şi cu ce-i vinovată, Doamne-Dumnezeule! Ah, clipă de clipă, cuprinsă de frenezie, strigă că nu-şi recunoaşte nici o vină, că e victima oamenilor, victima unui desfrînat şi nelegiuit; dar orice ţi-ar spune, să ştii că ea e prima care nu-şi dă crezare şi că, dimpotrivă, cu toată forţa conştiinţei ei crede că... ea însăşi e vinovată. Cînd încercam să împrăştii această întunecime, ea ajungea să aibă asemenea suferinţe, încît inima mea nu se va vindeca niciodată, atît timp cît îmi voi aminti această perioadă îngrozitoare. Parcă cineva mi-ar fi străpuns inima o dată pentru totdeauna. A fugit de mine – ştii de ce? Tocmai ca să-mi arate că e josnică. Însă cel mai teribil e că, probabil, nici singură nu ştia cum poate să-mi dovedească acest lucru şi a fugit pentru că neapărat, în sufletul ei, voia să facă o faptă ruşinoasă, pentru ca apoi să-şi poată spune imediat: „Iată, ai mai făcut ceva ruşinos, deci eşti o făptură josnică!“ O, poate că dumneata, Aglaia, nu poţi înţelege! Ştii dumneata că în această permanentă conştientizare a ruşinii, pentru ea, poate, este cuprinsă o satisfacţie teribilă, nefirească, o răzbunare pe cineva? Uneori reuşeam s-o aduc în starea că parcă iar vedea lumină împrejurul ei; dar imediat se revolta din nou şi ajungea să mă învinuiască plin de amărăciune că mă consider mai presus decît ea (în timp ce mie nici nu-mi trecea aşa ceva prin cap) şi, în cele din urmă, cînd am cerut-o în căsătorie, mi-a declarat că nu-i pretinde nimănui nici compătimire superioară, nici ajutor, nici „ridicare în slăvi“. Ai văzut-o ieri; chiar crezi că e fericită cu cei care o înconjoară, crezi că asta-i

societatea ei? Nu ştii cît de cultivată e şi ce lucruri profunde poate înţelege! Uneori chiar mă mira!

— I-ai ţinut şi acolo asemenea...predici?

— O, nu, continuă prinţul gînditor, fără să observe tonul întrebării. Tăceam aproape tot timpul. Adeseori voiam să vorbesc, dar zău că nu ştiam ce să spun. Ştii dumneata, în anumite cazuri e mai bine să nu vorbeşti deloc. O, am iubit-o; o, am iubit-o foarte mult... dar pe urmă... pe urmă... pe urmă a ghicit tot.

— Ce a ghicit?

— Că mi-e numai milă de ea şi că... n-o mai iubesc.

— De unde ştii că s-a îndrăgostit într-adevăr de... moşierul la care a fugit?

— Nu, ştiu tot; şi-a bătut doar joc de el.

— Dar de dumneata nu şi-a bătut joc niciodată?

— N-nu. Rîdea din răutate; o, atunci îmi reproşa groaznic la mînie; şi suferea ea însăşi! Dar... pe urmă... o, nu-mi aduce, nu-mi aduce aminte de asta!

Îşi acoperi faţa cu palmele.

— Ştii că îmi scrie scrisori aproape în fiecare zi?

— Deci e adevărat! strigă prinţul cuprins de îngrijorare. Am auzit, dar nu-mi venea să cred.

— De la cine ai auzit? tresări speriată Aglaia.

— Rogojin mi-a spus ieri, însă nu prea clar.

— Ieri? Ieri dimineaţă? Cînd ieri? Înainte sau după concert?

— După; seara, pe la ora douăsprezece.

— A-a, bine, dacă-i vorba de Rogojin... Dar ştii ce-mi scrie în scrisorile astea?

— Nu mă mir de nimic; e nebună.

— Iată scrisorile (Aglaia scoase din buzunar trei scrisori în trei plicuri şi le aruncă pe bancă, în faţa prinţului). E o săptămînă întreagă de cînd mă imploră, mă îndeamnă, mă seduce cu ideea de a mă mărita cu dumneata... Ea... ei bine, e inteligentă, deşi nebună, şi spui adevărul cînd zici că e mult mai inteligentă decît mine... îmi scrie că e îndrăgostită de mine şi că în fiecare zi caută un prilej să mă vadă măcar de la distanţă. Scrie că mă iubeşti, că ştie acest lucru, că l-a remarcat de mult şi că acolo ai vorbit cu ea despre mine. Vrea să te vadă fericit; e sigură că numai eu voi fi fericirea dumitale... Scrie atît de năstruşnic... de ciudat... N-am arătat nimănui scrisorile, te-am aşteptat pe dumneata; ştii ce înseamnă asta? Nu ghiceşti nimic?

— E o nebunie; dovada nebuniei ei, rosti prinţul şi buzele începură

să-i tremure.

— Nu cumva plîngi?

— Nu, Aglaia, nu plîng, răspunse prinţul privind spre ea.

— Atunci ce să fac? Ce mă sfătuieşti? Cum să primesc asemenea scrisori?

— O, las-o în plata Domnului, te implor! strigă prinţul. Dumneata n-ai ce face în întunecimea asta; o să fac tot posibilul ca să nu-ţi mai scrie.

— Dacă-i aşa, înseamnă că eşti un om fără inimă! strigă Aglaia. Chiar nu vezi că nu pe mine, ci pe dumneata te iubeşte, numai pe dumneata? Ai apucat să remarci totul la ea şi asta n-ai observat-o! Ştii ce-i asta, ştii ce înseamnă scrisorile? Gelozie; e mai mult decît gelozie! Ea... dumneata chiar crezi că se va mărita într-adevăr cu Rogojin, cum scrie aici, în scrisori? S-ar sinucide chiar a doua zi după ce ne-am cununa noi!

Prinţul tresări; inima i se opri în loc. Dar o privea uimit pe Aglaia: i se părea ciudat să recunoască acum că acest copil este de mult femeie.

— Dumnezeu mi-e martor, Aglaia, că mi-aş da şi viaţa ca să-i redau liniştea şi s-o fac fericită, dar... n-o mai pot iubi şi ea ştie asta!

— Atunci sacrifică-te, doar ţi se potriveşte atît de bine postura asta! Doar eşti un mare binefăcător. Şi nu-mi mai spune „Aglaia“... Şi mai înainte mi-ai spus, pur şi simplu, „Aglaia“... Dumneata trebuie, eşti obligat s-o faci să renască, trebuie să pleci cu ea din nou, ca să-i potoleşti şi să-i linişteşti inima. Doar o iubeşti!

— Nu mă pot sacrifica aşa, deşi odată am vrut s-o fac şi... poate, mai vreau încă şi acum... Dar ştiu *cu siguranţă* că va fi distrusă cu mine şi de aceea o părăsesc. Ar trebui s-o văd astăzi la ora şapte; poate că acum n-o să mă mai duc. În mîndria ei, nu-mi va ierta niciodată dragostea şi amîndoi vom pieri! E ceva nefiresc, dar în această istorie totul e nefiresc. Spui că mă iubeşte, dar oare asta-i iubire? Cum să mai fie iubire după toate cele pe care le-am îndurat? Nu, aici e vorba de altceva, nu de dragoste!

— Ce palid te-ai făcut! se sperie deodată Aglaia.

— Nu-i nimic; am dormit puţin; am slăbit, eu... noi am discutat atunci într-adevăr despre dumneata, Aglaia...

— Deci e adevărat? Într-adevăr, puteai discuta *cu ea despre mine* şi... şi cum ai putut să mă îndrăgeşti, dacă mă văzuseşi o singură dată?

— Nu ştiu cum. În întunecimea mea de atunci mi se arăta ca în vis... mi se năzărea, poate, un nou răsărit. Nu ştiu cum de m-am gîndit la dumneata ca la persoana cea mai apropiată. Ţi-am scris atunci adevărul, că nu ştiu. Totul n-a fost decît un vis din pricina grozăviei de atunci... Pe urmă am început să studiez; trei ani n-aş fi venit aici...

— Deci, ai venit pentru ea?

Ceva începu să tremure în vocea Aglaiei.

— Da, pentru ea.

Trecură vreo două minute de tăcere posomorîtă din partea amîndurora. Aglaia se ridică de pe bancă.

— Dacă spui, începu ea cu voce nesigură, dacă şi dumneata crezi că această... femeie a dumitale... e nebună, să ştii că pe mine nu mă interesează fanteziile ei smintite... Te rog, Lev Nikolaevici, ia dumneata aceste trei scrisori şi aruncă-i-le din partea mea! Şi dacă, strigă deodată Aglaia, dacă mai are curajul să-mi mai trimită vreodată vreun rînd, spune-i că o să mă plîng tatei şi că o să fie dusă la casa de nebuni...

Prinţul sări în picioare, speriat de furia bruscă a Aglaiei, şi deodată parcă o ceaţă căzu în faţa lui...

— Nu poţi simţi aşa... nu-i adevărat! bîigui el.

— E adevărat! Adevărat! strigă Aglaia, aproape pierzîndu-şi de tot cumpătul.

— Ce să fie adevărat? Care adevăr? se auzi de lîngă ei o voce speriată.

În faţa lor stătea Lizaveta Prokofievna.

— E adevărat că mă mărit cu Gavrila Ardalionovici! Că îl iubesc pe Gavrila Ardalionovici şi fug cu el chiar mîine de-acasă! se repezi Aglaia la ea. Ai auzit? Ţi-ai satisfăcut curiozitatea? Eşti mulţumită cu asta?

Şi fugi spre casă.

— Nu, domnul meu, de-acum n-o să pleci, îl opri Lizaveta Prokofievna pe prinţ. Fii bun şi hai la mine acasă ca să ne lămurim... Mare caznă, şi-aşa n-am dormit toată noaptea...

Prinţul o urmă.

IX

Intrînd în casa ei, Lizaveta Prokofievna se opri chiar în prima cameră; mai departe nu putu merge şi se lăsă pe un pat, obosită de tot, uitînd pînă şi să-l invite pe prinţ să ia loc. Era o încăpere destul de mare, cu o masă rotundă la mijloc, cu şemineu, cu o mulţime de flori pe etajerele de lîngă ferestre şi cu încă o uşă de sticlă, în peretele din fund, care dădea spre grădină. Imediat intrară Adelaida şi Alexandra, privindu-i întrebătoare şi nedumerite pe prinţ şi pe mama lor.

De obicei, în vilegiatură, domnişoarele se trezeau cam pe la ora zece; numai Aglaia, în ultimele două-trei zile, îşi luase obiceiul să se trezească puţin mai devreme şi ieşea să se plimbe în grădină, totuşi nu la ora şapte, ci la opt sau chiar mai tîrziu. Lizaveta Prokofievna, care într-adevăr nu dormise toată noaptea din pricina feluritelor ei griji, se dăduse jos din pat pe la ora opt, cu gînd s-o întîlnească pe Aglaia în grădină, presupunînd că aceasta se şi trezise; însă n-o găsise nici în grădină, nici în dormitor. În acest moment se alarmase definitiv şi-şi trezise fiicele. De la servitoare aflase că Aglaia plecase în parc înainte de ora şapte. Domnişoarele rîseseră de noua fantezie a fantasticei lor surori şi-i făcuseră mamei lor observaţia că Aglaia se va supăra dacă ea se va duce s-o caute în parc şi că, probabil, acum stă cu o carte în mînă pe banca verde de care le-a vorbit acum trei zile şi din pricina căreia mai că nu se certase cu prinţul Ş., care nu găsise nimic deosebit în amplasamentul acestei bănci. Surprinzîndu-i la întîlnire şi auzind cuvintele ciudate ale fiicei ei, Lizaveta Prokofievna era teribil de speriată din mai multe motive; dar, aducîndu-l acum cu ea pe prinţ, îi era teamă şi regreta că se amestecase în ceea ce făcea fiica ei. „La o adică, de ce nu putea Aglaia să se întîlnească şi să discute cu prinţul în parc, chiar dacă, la urma urmelor, erau înţeleşi dinainte şi şi-au dat întîlnire?“

— Să nu crezi, dragă prinţe, îşi făcu ea curaj în cele din urmă, că te-am adus aici ca să te iau la întrebări... Eu, amice, după seara de ieri, poate că nici n-aş fi dorit mult timp să mă întîlnesc cu tine...

Se poticni puţin.

— Totuşi ţineţi foarte mult să aflaţi cum m-am întîlnit astăzi cu Aglaia Ivanovna? îi încheie prinţul gîndul, cît se poate de calm.

— Aşa-i, ţin! explodă imediat Lizaveta Prokofievna. Nu mă tem de cuvintele spuse de-a dreptul. Pentru că nu jignesc pe nimeni şi n-am vrut să jignesc pe nimeni...

— De acord, nu-i nici o jignire şi e natural să vreţi să aflaţi; sînteţi

mamă. Astăzi m-am întîlnit cu Aglaia Ivanovna, lîngă banca verde, la ora şapte fix, ca urmare a invitaţiei pe care mi-a făcut-o ieri. Ieri m-a anunţat printr-un bilet că trebuie să mă vadă şi să discute cu mine o problemă importantă. Ne-am întîlnit şi o oră întreagă am stat de vorbă despre nişte chestiuni care-o privesc personal pe Aglaia Ivanovna; asta-i tot.

— Desigur, asta-i tot, domnul meu, nu mai încape îndoială că asta-i tot, rosti Lizaveta Prokofievna cu demnitate.

— Excelent, prinţe! spuse Aglaia, intrînd pe neaşteptate în cameră. Îţi mulţumesc din toată inima că m-ai considerat incapabilă de a mă înjosi aici spunînd o minciună. Ţi-ajunge, *maman*, sau mai vrei să-l interoghezi?

— Ştii că pînă acum încă n-am avut nici un motiv să roşesc faţă de tine... deşi, poate, te-ai fi bucurat de asta, îi răspunse povăţuitor Lizaveta Prokofievna. La revedere, prinţe; scuză-mă că te-am deranjat. Sper că vei rămîne convins de stima statornică pe care ţi-o port.

Imediat, prinţul le făcu amîndurora cîte o plecăciune şi ieşi tăcut. Alexandra şi Adelaida rîseră şi făcură un schimb de şoapte. Lizaveta Prokofievna le aruncă o privire severă.

— *Maman*, rîse Adelaida, nu ziceam decît că prinţul s-a înclinat splendid; uneori e ca un sac, iar acum, deodată, parcă ar fi... Evgheni Pavlovici.

— Delicateţea şi demnitatea se învaţă de la inimă, nu de la profesorul de dans, încheie sentenţios Lizaveta Prokofievna şi se duse în camera ei de sus, fără ca măcar s-o privească pe Aglaia.

Cînd prinţul se întoarse acasă, pe la ora zece, se întîlni pe terasă cu Vera Lukianovna şi cu servitoarea. Amîndouă strîngeau vasele şi măturau după dezordinea din ajun.

— Slavă Domnului că am terminat curăţenia înainte de venirea dumneavoastră! spuse Vera cu bucurie.

— Bună ziua; mi se învîrte puţin capul; am dormit rău; aş trage un pui de somn.

— Aici, pe terasă, ca ieri? Bine. O să le spun tuturor să nu vă deranjeze. Tata a plecat nu ştiu unde.

Servitoarea ieşi; Vera dădu s-o urmeze, dar se întoarse şi, îngrijorată, se apropie de prinţ.

— Prinţe, fie-vă milă de acest nenorocit; nu-l alungaţi astăzi.

— Pentru nimic în lume nu l-aş goni; va fi cum vrea el.

— De-acum n-o să mai facă nimic şi... şi nu fiţi sever cu el.

— O, nu, de ce?

— Şi... să nu rîdeţi de el; ăsta-i lucrul cel mai important.

— O, cîtuşi de puţin!

— Sînt o proastă că zic aşa ceva unui om ca dumneavoastră, spuse Vera, roşind. Şi, chiar dacă sînteţi obosit, rîse ea, întorcîndu-se pe jumătate ca să plece, în clipa asta ochii vă sînt atît de simpatici... de fericiţi.

— Chiar fericiţi? întrebă prinţul cu vervă şi rîse bucuros.

Dar Vera, naivă şi lipsită de afectare ca un băiat, se simţi brusc încurcată, roşi mai tare şi ieşi din cameră.

„Ce... drăguţă e...“ se gîndi prinţul şi imediat uită de ea. Se duse în colţul terasei, unde era patul cu masa în faţa lui, se aşeză, îşi acoperi faţa cu palmele şi stătu vreo zece minute; deodată, grăbit şi îngrijorat, îşi băgă mîna în buzunarul lateral şi scoase cele trei scrisori.

Dar uşa se deschise din nou şi intră Kolea. Prinţul păru să se bucure că trebuie să pună la loc scrisorile în buzunar şi să amîne momentul lecturii.

— Ce incident! spuse Kolea, aşezîndu-se pe pat şi trecînd direct la subiect, ca toţi oamenii cu firea lui. Ce părere aveţi acum de Ippolit? Lipsită de respect?

— De ce... dar, Kolea, sînt obosit... Apoi ar fi prea trist să începem din nou cu asta... Totuşi, cum se simte?

— Doarme şi va mai dormi două ore. Înţeleg; n-aţi dormit acasă, aţi umblat prin parc... desigur, tulburarea... cred şi eu!

— De unde ştii dumneata că am umblat prin parc şi n-am dormit acasă?

— Vera mi-a spus acum. A încercat să mă convingă să nu intru; n-am rezistat şi vă deranjez cîteva clipe. În decursul acestor două ore am vegheat lîngă pat; acum i-a venit rîndul lui Kostea Lebedev. Burdovski a plecat. Aşa că, prinţe, culcaţi-vă; noapte... Ba nu, zi bună! Numai să ştiţi că sînt uimit!

— Fireşte... toate astea...

— Nu, prinţe, nu; sînt uimit de *Confesiune*. Mai ales de pasajul în care vorbeşte despre providenţă şi viaţa de apoi. Este acolo o idee gi-gan-ti-că!

Prinţul îl privi blînd pe Kolea, care, desigur, nu intrase decît ca să discute cît mai repede despre ideea gigantică.

— Dar principalul, principalul nu e doar ideea, ci întreaga situaţie! Dacă aşa ceva ar scrie Voltaire, Rousseau sau Proudhon, aş citi, aş remarca, dar nu m-aş mira într-o asemenea măsură. Dar omul care ştie precis că-i mai rămîn zece minute şi vorbeşte aşa – asta-i mîndrie! Asta-i cea mai înaltă independenţă a propriei demnităţi, asta înseamnă să bravezi de-a dreptul... Nu, asta-i o forţă gigantică a spiritului! Şi după asta să afirmi că intenţionat n-a pus capsa – e ceva josnic, nefiresc! Să ştiţi că ne-a înşelat ieri, ne-a păcălit: n-am făcut cu el bagajul şi n-am văzut niciodată pistolul; şi-a

împachetat singur lucrurile, aşa că m-a luat prin surprindere. Vera zice că-l lăsaţi să rămînă aici; jur că nu va fi nici o primejdie, mai ales că sîntem tot timpul lîngă el.

— Care dintre voi a fost acolo peste noapte?

— Eu, Kostea Lebedev, Burdovski; Keller n-a stat mult, apoi s-a dus să se culce la Lebedev, pentru că la noi n-avea unde să se întindă. Ferdîşcenko a dormit şi el la Lebedev, iar la ora şapte a plecat. Generalul e tot timpul la Lebedev, acum e plecat şi el... Lebedev, poate, va veni aici imediat; nu ştiu de ce v-a căutat, a întrebat de două ori de dumneavoastră. Să-l lase sau să nu-l lase să intre, dacă vă culcaţi? Şi eu mă duc să mă culc. Ah, da, aş fi vrut să vă mai spun un lucru; m-a mirat mai înainte generalul: Burdovski m-a trezit înainte de ora şapte, poate chiar la şase, ca să fac de gardă; am ieşit pentru o clipă; mă întîlnesc pe neaşteptate cu generalul, care era încă atît de ameţit, încît nu m-a recunoscut; stătea dinaintea mea ca un stîlp; de îndată ce s-a dezmeticit, s-a şi repezit la mine: „Cum se simte, cică, bolnavul? Veneam să aflu starea bolnavului...“ I-am dat raportul: aşa şi aşa. „Asta-i bine, zice, dar principalul e că veneam, de asta de fapt m-am şi sculat, ca să te previn; am toate motivele să bănuiesc că în prezenţa domnului Ferdîşcenko nu se poate vorbi orice şi... trebuie să vă abţineţi.“ Înţelegeţi, prinţe?

— Oare? De altfel... nouă ne e indiferent.

— Da, fără îndoială, ne e indiferent, doar nu sîntem masoni! Aşa că m-am mirat chiar că generalul venea cu intenţia să mă trezească pentru atîta lucru.

— Spui că Ferdîşcenko a plecat?

— La ora şapte; a trecut pe la mine; eu făceam de gardă! Mi-a zis că merge să-şi termine somnul la Vilkin, este aici un beţiv pe care îl cheamă Vilkin. Bine, am plecat! Dar iată-l şi pe Lukian Timofeici... Prinţului îi e somn, Lukian Timofeici; fă cale întoarsă!

— Numai cîteva clipe, mult stimate prinţ, în legătură cu o chestiune importantă din punctul meu de vedere, spuse Lebedev intrînd, vorbind forţat şi cu un ton vibrant, după ce se înclină plin de importanţă. De-abia se întorsese şi nici măcar nu apucase să intre în atenansa lui, aşa că-şi ţinea încă pălăria în mînă. Chipul îi era îngrijorat şi avea întipărită pe el o nuanţă deosebită, neobişnuită a propriei demnităţi. Prinţul îl invită să ia loc.

— Ai întrebat de două ori de mine? Poate-ţi faci griji din pricina întîmplării de aseară...

— La băiatul de aseară vă referiţi, prinţe? O, nu; aseară gîndurile îmi erau în dezordine... dar astăzi nici nu mă gîndesc să vă contracarez ipotezele cu ceva.

— Contraca... cum ai spus?

— Am spus: să contracarez; cuvîntul e franţuzesc, ca o mulţime de alte cuvinte intrate în alcătuirea limbii ruse; dar nu ţin în mod deosebit la el.

— Nu ştiu ce-i azi cu dumneata, Lebedev, îţi dai importanţă şi o faci pe ceremoniosul, vorbeşti parcă silabisind, rîse prinţul.

— Nikolai Ardalionovici! i se adresă Lebedev lui Kolea cu un ton aproape umil. Avînd să-i comunic prinţului o problemă, care priveşte numai...

— Fireşte, se înţelege, se înţelege, nu-i treaba mea! La revedere, prinţe! spuse Kolea şi se retrase imediat.

— Îmi place copilul ăsta pentru că înţelege repede, spuse Lebedev, uitîndu-se în urma lui. Băiatul e vioi, deşi sîcîitor. Am avut un ghinion extrem, mult stimate prinţ, ieri-seară sau astăzi în zori... ezit încă să indic timpul exact.

— Ce s-a întîmplat?

— Mi-au dispărut patru sute de ruble din buzunarul lateral, mult stimate prinţ; le-a pus cineva cruce! adăugă el cu un zîmbet acru.

— Ai pierdut patru sute de ruble? Îmi pare rău.

— Mai ales pentru un om sărman, care trăieşte cinstit din munca lui.

— Desigur, desigur; cum aşa?

— Din pricina vinului. Mult stimate prinţ, am venit la dumneavoastră ca la providenţă. Suma de patru sute de ruble în argint am primit-o ieri la ora cinci după-amiază de la un datornic şi m-am întors aici cu trenul. Portofelul îl aveam în buzunar. Schimbîndu-mă de tunică şi îmbrăcîndu-mă cu redingota, am mutat banii în redingotă, gîndindu-mă să-i am asupra mea, întrucît seara intenţionam să-i dau la rugămintea cuiva... aşteptîndu-l pe procurist.

— Apropo, Lukian Timofeici, e adevărat că ai dat anunţ la ziare că împrumuţi bani, primind drept gaj obiecte de aur sau argint?

— Prin procurist; numele meu n-a fost nicăieri indicat, nici adresa. Avînd un capital neînsemnat şi ţinînd cont de înmulţirea familiei, fiţi şi dumneavoastră de acord că o dobîndă onestă...

— Sigur că da, sigur că da; n-am vrut decît să mă informez; scuză-mă că te-am întrerupt.

— Procuristul n-a venit. Între timp a fost adus nenorocitul; prînzisem şi eram într-o dispoziţie avîntată; au venit musafirii, au băut... ceai şi... eu m-am înveselit spre propria mea pagubă. Iar tîrziu de tot, cînd a intrat acest Keller şi ne-a anunţat ziua dumneavoastră festivă şi dispoziţiile cu privire la şampanie, eu, dragă şi mult stimate prinţe, avînd o inimă (ceea

ce dumneavoastră aţi remarcat cu siguranţă, întrucît o merit), avînd o inimă, n-aş zice sensibilă, dar, în orice caz, recunoscătoare, lucru cu care mă mîndresc, ca să confer mai multă solemnitate întrunirii care se pregătea şi aşteptînd să vă felicit personal, am avut ideea să mă dezbrac de vechitura de pe mine şi să mă gătesc iarăşi cu tunica pe care mi-o scosesem la întoarcerea acasă, gest pe care l-am şi făcut, după cum, probabil, aţi remarcat, prinţe, văzîndu-mă toată seara în tunică. Schimbîndu-mă de haine, mi-am uitat portofelul în redingotă... Adevărat că atunci cînd Dumnezeu vrea să te pedepsească, îţi ia mai întîi minţile. Şi de-abia astăzi, la şapte şi jumătate, trezindu-mă, am sărit ca un descreierat, m-am repezit de prima dată la redingotă, dar n-am găsit decît buzunarul gol! Portofelul parcă l-a înghiţit pămîntul.

— Ah, ce neplăcut!

— Chiar că-i neplăcut; şi dumneavoastră, cu mare tact, aţi găsit acum expresia trebuincioasă, adăugă Lebedev, nu fără o undă de maliţiozitate.

— Totuşi, cum... începu prinţul să se alarmeze, căzînd pe gînduri. Chestiunea-i serioasă.

— Chiar că-i serioasă; încă un cuvînt găsit de dumneavoastră, prinţe, pentru desemnarea...

— Ah, ajungă-ţi, Lukian Timofeici, ce-i aici de găsit? Nu cuvintele au importanţă... Presupun că, în stare de ebrietate fiind, ai fi putut să-l laşi să-ţi cadă din buzunar, nu?

— Aş fi putut. Totul este posibil în stare de ebrietate, după cum v-aţi exprimat cu sinceritate, mult stimate prinţ! Dar, vă rog să chibzuiţi: dacă, schimbîndu-mă de redingotă, ar fi alunecat portofelul din buzunar, atunci obiectul alunecat ar trebui să zacă tot aici, pe duşumea. Deci, unde-i acest obiect?

— Nu cumva l-ai pus prin vreun sertar, în birou?

— Am căutat peste tot, am scotocit peste tot, mai ales că nu l-am ascuns nicăieri şi n-am deschis nici un sertar, ceea ce-mi amintesc clar.

— În dulăpior te-ai uitat?

— De la bun început şi chiar de cîteva ori în cursul zilei... Dar cum puteam să-l pun în dulăpior, cu adevărat stimate prinţ?

— Recunosc, Lebedev, că asta mă îngrijorează. Aşadar, l-a găsit cineva pe duşumea?

— Sau l-a furat din buzunar! Sînt două alternative.

— Asta mă îngrijorează foarte mult, pentru că cine ar fi putut s-o facă... Asta-i întrebarea!

— Fără nici o îndoială, asta-i întrebarea de căpătîi; prealuminate

prinţ, găsiţi extraordinar de exact cuvintele, noţiunile şi definiţi situaţiile.

— Ah, Lukian Timofeici, termin-o cu persiflările, aici...

— Astea-s persiflări! strigă Lebedev, plesnind din palme.

— Gata-gata, bine, nu mă supăr, altceva e la mijloc... sînt îngrijorat din pricina oamenilor. Dumneata bănuieşti pe cineva?

— Întrebarea-i foarte grea... şi foarte complicată! Pe servitoare n-o pot bănui: a stat în bucătăria ei. Pe copiii mei, de asemeni...

— Asta ar mai lipsi!

— Deci, e cineva dintre musafiri.

— Dar se poate una ca asta?

— E imposibil la modul absolut şi în cel mai înalt grad, dar neapărat trebuie să fie aşa. Sînt, totuşi, de acord să accept ideea şi chiar sînt convins că, dacă e vorba de furt, acesta n-a fost săvîrşit seara, cînd toţi erau adunaţi, ci noaptea sau chiar spre dimineaţă, şi făptaşul e unul dintre cei care au dormit aici.

— Ah, Dumnezeule!

— Desigur, îi exclud pe Burdovski şi pe Nikolai Ardalionovici; ei nici măcar n-au intrat la mine.

— Cred şi eu, n-ai putea să-i suspectezi nici dacă ar fi intrat! Cine a dormit la dumneata?

— Punîndu-mă şi pe mine la socoteală, au dormit la noi patru inşi în două camere care dau una într-alta: eu, generalul, Keller şi domnul Ferdîşcenko. Aşadar, e unul dintre noi patru!

— Adică din trei; dar cine să fie?

— M-am inclus şi pe mine pentru nepărtinire şi ordine; dar fiţi de acord, prinţe, că nu puteam să-mi fur singur banii, deşi s-au mai văzut asemenea cazuri pe lume...

— Ah, Lebedev, ce plicticos eşti!... strigă prinţul nerăbdător. Treci la subiect, n-o mai lungi!...

— Prin urmare, mai rămîn trei şi în primul rînd domnul Keller, un om instabil, un om băutor şi liberal în unele cazuri, adică în ce priveşte buzunarul; în rest, ca să zic aşa, înclinaţiile lui sînt mai degrabă cavalereşti, mai degrabă medievale, decît liberale. A dormit mai întîi aici, în camera bolnavului şi de-abia în toiul nopţii şi-a mutat locul la noi, sub pretextul că duşumeaua goală e prea tare ca să poată dormi pe ea.

— Îl suspectezi?

— L-am suspectat. Cînd, după ora şapte, am sărit din pat ca un descreierat şi m-am plesnit cu palma peste frunte, l-am trezit imediat pe general, cufundat în somnul inocenţei. Luînd cunoştinţă de ciudata dispariţie a lui Ferdîşcenko, care, în sine, ne-a trezit bănuiala, ne-am hotărît

amîndoi pe loc să-l percheziţionăm pe Keller care zăcea precum... precum... aproape ca un ghimpe. L-am scotocit peste tot: în buzunare n-avea nici o centimă şi chiar n-am găsit nici un buzunar care să nu fie spart. O batistă albastră, în carouri, din bumbac, într-o stare mizerabilă. Am găsit chiar şi o scrisorică de amor, de la o cameristă, care-i cerea bani şi-l ameninţa, precum şi crîmpeie din foiletonul pe care îl ştiţi. Generalul a decis că e nevinovat. Pentru ca să ne informăm complet, l-am trezit, l-am înghiontit din greu pînă a deschis ochii; de-abia a fost în stare să priceapă despre ce-i vorba; a căscat gura, era buimac de pe urma beţiei, expresia feţei îi era neghioabă şi inocentă, chiar idioată; nu-i el!

— Ah, cît mă bucur! oftă bucuros prinţul. Totuşi, mi-era frică pentru el.

— Vă era frică? Deci aveaţi deja motive pentru asta? întrebă Lebedev, mijindu-şi ochii.

— O, nu, am zis doar aşa, îşi înghiţi prinţul vorba. M-am exprimat teribil de prosteşte, zicînd că-mi era frică. Lebedev, fii bun şi nu spune asta nimănui...

— Prinţe, prinţe! Cuvintele dumneavoastră sînt în inima mea... în profunzimea inimii mele! Acolo-i o tăcere de mormînt! rosti cu exaltare Lebedev, punîndu-şi mîna la inimă.

— Bine, bine!... Deci, Ferdîşcenko a fost? Adică, vreau să spun: îl bănuieşti pe Ferdîşcenko?

— Pe cine, dacă nu pe el? spuse sincer Lebedev, privindu-l atent pe prinţ.

— Sigur că da, fireşte... pe cine altcineva... Adică, totuşi, ce dovezi ai?

— Dovezi sînt. În primul rînd, dispariţia la ora şapte sau chiar înainte de şapte.

— Ştiu, mi-a zis Kolea că a trecut pe la el să-i spună că se duce să-şi termine somnul la... am uitat cum îl cheamă, la un prieten de-al lui.

— La Vilkin. Aşadar, Nikolai Ardalionovici v-a şi povestit?

— Nu mi-a spus nimic despre furt.

— Nici nu ştie, pentru că deocamdată păstrez secretul. Deci, se duce la Vilkin: s-ar părea că nu-i nimic ciudat în faptul că un beţiv se duce la altul de teapa lui, chiar dacă se duce cu noaptea în cap şi fără nici un motiv, nu-i aşa? Însă cred că tocmai aici se descoperă o urmă: plecînd, lasă adresa... Acum, prinţe, urmăriţi sensul întrebării: de ce a lăsat adresa?... De ce ţine să treacă pe la Nikolai Ardalionovici, făcînd un ocol şi-i zice că „mă duc, cică, să-mi termin somnul la Vilkin“? Şi pe cine l-ar putea interesa că pleacă şi, mai ales, că se duce la Vilkin? La ce bun să dea de ştire? Nu, aici

e o subtilitate, o subtilitate hoţească! Asta înseamnă: „Uite, cică, în mod intenţionat nu-mi ascund urmele, ce fel de hoţ mai pot fi după aşa ceva? Oare un hoţ ar fi anunţat unde se duce?“ E o precauţie excesivă de a îndepărta bănuielile şi, ca să zic aşa, de a şterge urmele de pe nisip... M-aţi înţeles, mult-stimate prinţ?

— Am înţeles, am înţeles foarte bine, dar nu-i prea puţin?

— Iată o a doua dovadă: pista se dovedeşte a fi falsă, iar adresa respectivă – inexactă. După un ceas, adică la ora opt, băteam deja la uşa lui Vilkin; stă aproape, la cinci străzi de aici, şi chiar ne cunoaştem. N-am găsit acolo nici un Ferdîşcenko. Deşi am aflat de la servitoarea, care-i cu desăvîrşire surdă, că într-adevăr cu o oră mai înainte cineva sunase şi încă destul de tare, aşa că rupsese chiar cordonul soneriei. Dar servitoarea nu i-a deschis, nedorind să-l trezească pe domnul Vilkin şi, poate, nedorind nici ea să se dea jos din pat. Se mai întîmplă.

— Şi astea-s toate dovezile dumitale? Sînt prea puţine.

— Prinţe, dar judecaţi şi dumneavoastră: pe cine să bănuiesc? încheie înduioşător Lebedev şi o scînteie de şiretenie licări în surîsul lui ironic.

— Ar fi bine să mai scotoceşti încă o dată prin camere şi prin sertare! rosti prinţul îngrijorat, după ce se gîndi cîtva timp.

— Le-am scotocit! oftă şi mai înduioşător Lebedev.

— Hm!... Şi de ce, de ce trebuia să te schimbi de redingota aceea!? exclamă prinţul, bătînd înciudat cu pumnul în masă.

— Întrebarea e dintr-o comedie veche. Dar, preablîndule prinţ! Văd că puneţi prea mult la inimă necazul meu! Nu merit. Adică, unul ca mine nu merită; dar dumneavoastră suferiţi şi pentru hoţ... pentru acest om de nimic, care-i domnul Ferdîşcenko?

— Da, da, într-adevăr m-ai făcut să mă îngrijorez, îl întrerupse prinţul distrat şi nemulţumit. Deci, ce intenţie ai... dacă eşti atît de sigur că hoţul este Ferdîşcenko?

— Prinţe, mult stimate prinţe, cine altul ar putea să fie? o scălda Lebedev, cu înduioşare crescîndă. Căci faptul că nu mai am la cine mă gîndi de rău şi, ca să zic aşa, absoluta imposibilitate de a bănui pe altcineva, cu excepţia domnului Ferdîşcenko, toate astea, ca să zic aşa, sînt încă o dovadă împotriva domnului Ferdîşcenko, sînt de-acum a treia dovadă! Căci, întreb din nou, cine altul ar putea să fie? Doar n-o să-l suspectez pe domnul Burdovski, he-he-he?

— Asta chiar că ar fi absurd!

— Doar nu pe general, la urma urmei, he-he-he?

— Ce-i cu prostiile astea? rosti prinţul aproape supărat, foindu-se în

loc.

— Sigur că-s prostii! He-he-he! Şi m-a făcut să rîd omul ăsta, adică generalul! Mergeam mai adineaori pe urme proaspete la Vilkin... şi trebuie să vă spun că generalul era şi mai uluit decît mine; cînd eu, după dispariţia banilor, primul lucru pe care l-am făcut a fost că l-am trezit, era atît de stupefiat, încît s-a schimbat la faţă, a roşit, a pălit şi, brusc, l-a apucat o indignare atît de crîncenă şi de onestă, încît nici eu nu mă aşteptam la aşa ceva din partea lui. E omul cel mai cumsecade! Minte tot timpul, din slăbiciune, dar e un om cu trăiri superioare, un om în acelaşi timp prea puţin perspicace, care îţi insuflă cea mai deplină încredere datorită inocenţei sale. V-am mai spus, mult stimate prinţ, că nu am pentru el doar o slăbiciune, ci chiar îl iubesc. Subit, se opreşte în mijlocul străzii, îşi descheie redingota, îşi dezgoleşte pieptul: „Percheziţionează-mă, zice, pe Keller l-ai percheziţionat, pe mine de ce nu mă percheziţionezi? Aşa o cere, zice, dreptatea!“ Îi tremurau mîinile şi picioarele, chiar se făcuse alb de tot la faţă, era cumplit de tot. Am rîs. „Ascultă, zic, generale, dacă altul mi-ar fi spus asta despre tine, mi-aş fi rupt imediat capul cu mîinile mele, l-aş fi pus pe o tipsie mare şi l-aş fi dus pe tipsie celor care ar avea îndoieli: «Iată, cică, vedeţi capul ăsta, deci cu propriul meu cap garantez pentru el, şi nu numai cu capul, ci sînt gata să sar şi în foc». Uite, îi zic, cum sînt gata să garantez pentru tine!“ În clipa asta s-a aruncat în braţele mele, tot în mijlocul străzii, a început să lăcrimeze, tremura şi m-a strîns atît de tare la piept, încît m-a podidit un val de tuse pe care de-abia mi l-am potolit. „Tu, zice, eşti singurul prieten care mi-a mai rămas în nenorocirile mele!“ E un om sentimental! Ei bine, desigur, imediat mi-a relatat pe drum o anecdotă potrivită situaţiei; cică, în tinereţe, ar fi fost şi el bănuit de dispariţia a cinci sute de mii de ruble, dar că a doua zi s-a aruncat în flăcările unei case care ardea, i-a scos din foc pe contele care îl suspecta şi pe Nina Alexandrovna, care pe-atunci era încă domnişoară. Contele l-a îmbrăţişat şi astfel a avut loc căsătoria lui cu Nina Alexandrovna, iar a doua zi, în ruinele rămase de pe urma incendiului, s-a găsit caseta cu banii dispăruţi; era de fier, de fabricaţie englezească, cu încuietoare secretă şi căzuse cumva sub duşumea, încît nimeni nu şi-a dat seama şi a fost descoperită de-abia după incendiu. O minciună sfruntată. Dar cînd a adus vorba de Nina Alexandrovna, a început chiar să scîncească. Nina Alexandrovna e o femeie foarte distinsă, deşi e supărată pe mine.

— Nu vă cunoaşteţi?

— Aproape deloc, însă mi-aş dori din tot sufletul să o cunosc, măcar ca să mă justific în faţa dumneaei. Nina Alexandrovna îmi impută că, pasămite, l-aş strica pe soţul ei cu beţia. Însă eu nu doar că nu-l stric, ci mai

curînd îl potolesc: poate că-l îndepărtez de amicii care l-ar duce de rîpă. Pe deasupra, mi-e prieten şi, recunosc faţă de dumneavoastră, de-acum nu-l mai las de capul lui, adică aşa: unde se duce el, mă duc şi eu, căci la el numai cu sentimentalismul poţi avea succes. Acum nu-şi mai vizitează deloc căpităneasa, deşi în taină trage într-acolo şi uneori oftează după ea, mai ales în fiecare dimineaţă cînd se scoală şi se încalţă cu cizmele; nu ştiu de ce i se întîmplă tocmai în vremea asta. Nu cumva v-a cerut bani, mult stimate prinţ?

— Nu, nu mi-a cerut.

— Se jenează. A vrut s-o facă: chiar mie mi s-a destăinuit că vrea să vă inoportuneze, dar se jenează, întrucît l-aţi împrumutat recent şi, pe deasupra, bănuieşte că nu o să-i daţi. Asta mi-a spus ca unui prieten.

— Dar dumneata nu-i dai bani?

— Prinţe! Mult stimate prinţe! Nu doar bani, dar de dragul acestui om, eu, ca să zic aşa, chiar viaţa... nu, de altfel, nu vreau să exagerez, nu viaţa, dar dacă, să zicem, s-ar întîmpla să fie o criză de friguri, un furuncul sau chiar o tuse, atunci, zău, aş fi gata să le îndur, fireşte, numai dacă ar fi mare nevoie de aşa ceva; căci îl consider un om mare, dar pierdut! Asta-i, nu doar bani!

— Prin urmare, îi dai bani?

— N-nu; bani nu i-am dat; ştie şi singur că n-o să-i dau, dar îl refuz numai gîndindu-mă că aşa va deveni mai cumpătat şi se va îndrepta. Acum se ţine scai de mine să-l iau la Petersburg; căci plec la Petersburg ca să dau de domnul Ferdîşcenko şi să bat fierul cît e cald, ştiind precis că e în oraş. Generalul meu fierbe de mama focului; însă bănuiesc că la Petersburg o va şterge din preajma mea ca să-şi viziteze căpităneasa. Recunosc că intenţionez chiar să-l slobozesc, cum ne-am şi înţeles deja să ne despărţim imediat după sosire şi s-o apucăm în direcţii diferite, ca să ne fie mai uşor să-l surprindem pe domnul Ferdîşcenko. Deci, o să-l las să plece şi apoi, din senin, o să-l găsesc la căpităneasă – propriu-zis numai ca să-l fac de ocară, în calitatea lui de om cu familie şi de om în general.

— Numai să nu faci scandal, Lebedev, pentru Dumnezeu, să nu cumva să faci scandal, spuse prinţul cu jumătate de glas, foarte îngrijorat.

— O, nu, vreau doar să-l fac de ocară şi să văd ce mutră va avea, căci multe concluzii poţi trage după fizionomia unui om, mult stimate prinţ, mai ales a unui asemenea om! Ah, prinţe! Deşi necazul mi-e mare, nici măcar acum nu pot să nu mă gîndesc la el şi la corijarea moralităţii lui. Am o foarte mare rugăminte la dumneavoastră, mult stimate prinţe, recunosc chiar că, propriu-zis, pentru asta am şi venit: îi cunoaşteţi familia şi chiar aţi locuit la ei, aşa că, preablîndule prinţ, dacă v-aţi hotărî să mă sprijiniţi,

numai de dragul generalului şi a fericirii lui...

Lebedev chiar îşi împreună mîinile, ca pentru rugăciune.

— Ce? Cum să te sprijin? Fii sigur, Lebedev, că aş dori să te înţeleg întru totul.

— Numai avînd această convingere am venit la dumneavoastră! Prin intermediul Ninei Alexandrovna aţi putea acţiona; observîndu-l şi, ca să zic aşa, urmărindu-l permanent pe Excelenţa Sa, în sînul propriei familii. Eu, din păcate, nu o cunosc... pe deasupra, şi Nikolai Ardalionovici, care vă divinizează, ca să zic aşa, din toate străfundurile sufletului lui tînăr, ar putea fi, cred eu, de ajutor...

— N-nu... Să n-o amestecăm pe Nina Alexandrovna în această tărăşenie... Doamne fereşte! Nici pe Kolea... De altfel, poate că încă nu te înţeleg, Lebedev.

— Păi nici nu-i nimic de înţeles! strigă Lebedev şi chiar se bîţîi pe scaun. Numai, numai sensibilitate şi gingăşie – acestea-s medicamentele pentru bolnavul nostru. Prinţe, îmi permiteţi să-l consider bolnav?

— Asta chiar îmi demonstrează că eşti delicat şi inteligent.

— O să vă explic cu un exemplu, luat din practică, pentru mai multă claritate. Vedeţi ce fel de om este: are acum o slăbiciune pentru această căpităneasă, la care nu-şi poate face apariţia fără bani şi la care eu intenţionez să-l prind astăzi asupra faptului, numai spre binele lui; dar să presupunem că n-ar fi căpităneasa la mijloc şi că el chiar ar săvîrşi o infracţiune adevărată sau, să zicem, o faptă necinstită oarecare (deşi e cu totul incapabil de aşa ceva), chiar şi atunci, vă zic eu, numai prin gingăşie, ca să zic aşa, afli totul de la el, căci e omul cel mai sensibil din lume! Credeţi-mă, n-ar rezista nici cinci zile, s-ar da singur de gol, ar începe să plîngă şi ar recunoaşte totul, şi mai ales dacă acţionăm cu dibăcie şi onestitate, prin intermediul supravegherii din partea familiei şi a dumneavoastră, ţinîndu-i sub observaţie, ca să zic aşa, toate apucăturile şi toţi paşii... O, prea bunule prinţ! sări Lebedev cuprins parcă de inspiraţie. Să nu credeţi că afirm că el este cu siguranţă... Eu, ca să zic aşa, sînt gata şi-acum să-mi vărs tot sîngele pentru el, deşi, fiţi şi dumneavoastră de acord, că necumpătarea şi beţia şi căpităneasa şi toate astea la un loc ar putea să-l împingă la orice.

— Desigur, sînt întotdeauna gata să sprijin atingerea acestui ţel, spuse prinţul, ridicîndu-se. Numai că, recunosc faţă de dumneata, Lebedev, sînt îngrozitor de alarmat; spune-mi, doar încă... într-un cuvînt, spui singur că încă îl mai bănuieşti pe domnul Ferdîşcenko?

— Păi pe cine altul? Pe cine să mai bănuiesc, sincere prinţ? îşi împreună iarăşi, înduioşător, mîinile Lebedev, zîmbind cu umilinţă.

Prinţul se încruntă şi se ridică în picioare.

— Vezi dumneata, Lukian Timofeici, o greşeală ar fi îngrozitoare. Acest Ferdîşcenko... n-aş vrea să-l vorbesc de rău... dar acest Ferdîşcenko... adică, cine ştie, ar putea să fie chiar el! Vreau să spun că, poate, e într-adevăr mai capabil de asta, decît... decît celălalt.

Lebedev făcu ochii mari şi ciuli urechile.

— Vezi dumneata, se încurcă prinţul şi mai mult şi se încruntă, umblînd înainte şi înapoi prin cameră şi străduindu-se să nu se mai uite la Lebedev, vezi dumneata, mi s-a adus la cunoştinţă... mi s-a spus despre domnul Ferdîşcenko cum că, pe lîngă toate celelalte, ar fi un om în prezenţa căruia trebuie să ne abţinem şi să nu spunem nimic... de prisos, mă înţelegi? Vreau să zic că, poate, era într-adevăr mai în stare s-o facă decît celălalt... adică, ştii, nu trebuie să greşim, – asta-i principalul, mă înţelegi?

— Cine v-a spus aşa ceva despre domnul Ferdîşcenko? sări Lebedev ca ars.

— Aşa mi s-a şoptit; de altminteri, nici eu nu cred... Îmi pare grozav de rău că am fost nevoit să divulg acest lucru, te încredinţez că nici eu nu cred... e o prostie... Ptiu, ce prostie am făcut!

— Vedeţi, prinţe, se cutremură cu totul Lebedev, ce-aţi spus acum e important, e foarte important, adică nu în ce-l priveşte pe domnul Ferdîşcenko, ci în privinţa felului cum a ajuns la dumneavoastră această informaţie. (Spunînd toate acestea, Lebedev alerga după prinţ înainte şi înapoi, încercînd să intre în cadenţă cu el.) Iată, prinţe, ce vă relatez şi eu acum: generalul, mai înainte, cînd mergeam împreună spre acest Vilkin, după ce apucase deja să-mi spună povestea cu incendiul şi, fireşte, fierbînd de indignare, a început subit să-mi facă aceleaşi aluzii cu privire la domnul Ferdîşcenko, dar erau atît de incoerente şi alandala, încît, fără voie, i-am pus cîteva întrebări de pe urma cărora m-am convins că această informaţie nu e decît rodul inspiraţiei Excelenţei Sale... Ca să zic aşa, aluziile le-a făcut din bunătate sufletească. Doar şi de minţit minte pentru că nu-şi poate stăpîni duioşia. Acum binevoiţi să vedeţi: dacă a minţit, şi eu unul sînt sigur de asta, atunci în ce modalitate puteţi afla dumneavoastră ceva? Înţelegeţi-mă, prinţe, la el a fost vorba de-un moment de inspiraţie, prin urmare, cine vă putea transmite? Asta-i important şi... ca să zic aşa...

— Mi-a spus Kolea mai adineaori, iar lui i-a spus mai devreme generalul, pe care l-a întîlnit la ora şase; după şase, în tindă, unde a ieşit cine ştie de ce.

Şi prinţul îi povesti totul amănunţit.

— Ei bine, asta-i ceea ce se cheamă urmă, rîse neauzit Lebedev, frecîndu-şi palmele. Aşa m-am gîndit şi eu! Asta înseamnă că Excelenţa Sa

şi-a întrerupt expres somnul inocent, pe la ora şase, ca să se ducă să-şi trezească fiul iubit şi să-l prevină de extraordinara primejdie pe care o presupune vecinătatea domnului Ferdîşcenko! În atari condiţii, ce persoană periculoasă e domnul Ferdîşcenko şi ce mare e îngrijorarea părintească a Excelenţei Sale, ha-ha-ha!...

— Ascultă, Lebedev, se fîstîci prinţul de tot, ascultă, acţionează pe tăcute! Nu fă zarvă! Te rog, Lebedev, te implor... În cazul acesta, jur că o să te ajut, dar să nu ştie nimeni, să nu ştie nimeni!

— Puteţi fi sigur de asta, prinţ bun, sincer şi cumsecade ce sînteţi! strigă Lebedev cuprins de-o inspiraţie categorică. Puteţi fi sigur că toate astea vor muri în nobila mea inimă! Cu paşi uşori, împreună! Cu paşi uşori, împreună! Doar chiar tot sîngele meu... Prealuminate prinţ, sînt josnic şi cu sufletul, şi cu spiritul, dar ia întrebaţi-l chiar pe oricare ticălos, nu doar pe un om josnic: cu cine-i mai bine pentru el să aibă de-a face, cu un ticălos de teapa lui sau cu un om de o asemenea nobleţe ca a dumneavoastră, prinţe, care sînteţi omul cel mai sincer din lume? Va răspunde: cu omul nobil şi în asta se află triumful virtuţii! La revedere, mult stimate prinţ! Cu paşi uşori... cu paşi uşori şi... împreună!

X

Prinţul înţelese, în sfîrşit, de ce îl lua cu frig de fiecare dată cînd atingea aceste trei scrisori şi de ce amînase pînă spre seară momentul cînd avea să le citească. Atunci cînd, în cursul dimineţii, se cufundase într-un somn greu pe patul lui, încă nehotărîndu-se să desfacă unul dintre cele trei plicuri, iarăşi avu un vis apăsător şi iarăşi veni la el aceeaşi „criminală". Ea îl privi iarăşi cu lacrimile scînteindu-i pe genele lungi, iar îl chemă cu ea şi el se trezi iarăşi, ca mai înainte, amintindu-şi chinuitor chipul ei. Ar fi vrut să plece pe loc la ea, dar nu putu; în sfîrşit, aproape disperat, desfăcu scrisorile şi începu să citească.

Şi aceste scrisori semănau cu un vis. Uneori ai vise ciudate, imposibile şi nefireşti; trezindu-te, ţi le aminteşti, dar te şi miri de un lucru bizar: îţi aminteşti în primul rînd că raţiunea nu te-a părăsit nici o clipă pe toată durata visului, îţi aminteşti chiar că ai acţionat extrem de ingenios şi logic în tot acest timp lung-prelung, cînd te-au înconjurat ucigaşii, cînd umblau cu viclenii, îşi ascundeau intenţiile, se purtau prieteneşte cu tine în timp ce aveau armele gata pregătite sau doar aşteptau vreun semnal, îţi aminteşti cu cîtă dibăcie, în sfîrşit, i-ai păcălit, te-ai ascuns de ei, apoi ţi-ai dat seama că ei ştiu pe de rost stratagema ta, că ştiu unde te-ai ascuns; dar ai fost ingenios şi i-ai păcălit din nou, toate acestea ţi le aminteşti clar. Dar de ce în acelaşi timp raţiunea ta a fost în stare să se împace cu absurdităţile şi imposibilităţile evidente, de care, printre altele, îţi era ticsit visul? Unul dintre ucigaşi, sub ochii tăi, s-a prefăcut în femeie şi – din femeie – într-un pitic mic, ştirb, scîrbos, şi tu ai acceptat asta pe loc ca pe un fapt împlinit, aproape fără cea mai mică îndoială, şi asta chiar în timp ce, pe de altă parte, raţiunea ta era cît se poate de încordată, dovedea o forţă extraordinară, ingeniozitate, perspicacitate, logică? Atunci de ce, trezindu-te din vis şi intrînd deja cu totul în realitate, simţi aproape de fiecare dată, iar uneori cu o neobişnuită forţă a impresiei că împreună cu visul laşi în urmă ceva nebănuit pentru tine? Rîzi de absurditatea visului tău şi simţi în acelaşi timp că în împletirea acestor absurdităţi se află o idee, dar o idee care deja acţionează, ceva care ţine de viaţa ta reală, ceva care există şi a existat întotdeauna în inima ta; parcă visul tău a rostit ceva nou, profetic, aşteptat de tine; impresia ta e puternică, e îmbucurătoare sau uimitoare, însă în ce constă ea şi ce ţi s-a spus – toate acestea nici nu le poţi înţelege, nici nu ţi le poţi aminti.

Aproape aceeaşi senzaţie o avea prinţul după lectura celor trei

scrisori. Dar încă înainte de a le desface, simţise că însuşi faptul existenţei şi posibilităţii lor seamănă cu un coşmar. Cum s-a hotărît ea să-i scrie ei? se întreba el, rătăcind seara de unul singur (uneori nedîndu-şi nici el seama pe unde merge). Cum a putut să-i scrie *despre asta* şi cum a putut încolţi în mintea *ei* o idee atît de smintită? Dar această idee fusese deja pusă în practică şi cel mai surprinzător pentru el era că, în timp ce citea aceste scrisori, şi el aproape credea în posibilitatea şi chiar în îndreptăţirea acestei idei. Da, fireşte, era un vis, un coşmar şi o nebunie; dar tot aici era conţinut şi ceva care era chinuitor– real şi dureros – de îndreptăţit, ceva care justifica şi visul, şi coşmarul, şi nebunia. Cîteva ore la rînd parcă fusese obsedat de cele citite, îşi amintea mereu fragmente, se oprea asupra lor, medita la ele. Uneori chiar îi venea să-şi spună că toate acestea le presimţise şi le prevăzuse dinainte; chiar i se părea că a citit toate acestea cîndva, demult, şi că toate iluziile după care tînjise de atunci, care îl chinuiseră şi de care îi fusese frică –, toate acestea erau conţinute în scrisorile pe care le citise demult.

> „*Cînd veţi desface această scrisoare* (aşa începea prima misivă), *uitaţi-vă mai întîi la semnătură. Semnătura vă va spune şi vă va explica totul, aşa că n-am de ce să mă justific în faţa dumneavoastră şi nu trebuie să vă dau explicaţii. Dacă v-aş fi cîtuşi de puţin egală, aţi putea să vă supăraţi pentru această insolenţă; dar cine sînt eu şi cine sînteţi dumneavoastră? Sîntem doi poli opuşi şi eu, în ochii dumneavoastră, sînt prea din cale-afară, încît nu vă pot nicicum jigni, chiar dacă aş vrea s-o fac*“.

În continuare, în alt loc, scria:

> *„Să nu luaţi cuvintele mele drept un entuziasm bolnav al unei minţi bolnave, însă pentru mine sînteţi perfecţiunea! V-am văzut, vă văd în fiecare zi. Dar nu vă judec; nu prin raţiune am ajuns la concluzia că sînteţi perfecţiunea întruchipată; pur şi simplu am ajuns la credinţa aceasta. Însă am un păcat faţă de dumneavoastră: vă iubesc. Perfecţiunea nu poate fi iubită; perfecţiunea poate fi privită doar ca perfecţiune, nu-i aşa? Totuşi eu sînt îndrăgostită de dumneavoastră; deşi iubirea îi face pe oameni egali, nu vă faceţi griji, n-am ajuns să mă cred egala*

dumneavoastră nici în gîndurile mele cele mai tainice. V-am scris: «Nu vă faceţi griji»; parcă vă puteţi face griji? Dacă ar fi posibil, aş săruta urmele lăsate de picioarele dumneavoastră. O, nu mă cred egala dumneavoastră.... Uitaţi-vă la semnătură, uitaţi-vă mai repede la semnătură!“.

„Totuşi, observ (scria ea în altă scrisoare) *că vă unesc cu el şi nu v-am întrebat niciodată dacă îl iubiţi. El s-a îndrăgostit de dumneavoastră, văzîndu-vă o singură dată. Îşi amintea de dumneavoastră ca de o «lumină»; sînt propriile lui cuvinte, de la el le-am auzit. Dar şi fără cuvinte am înţeles că sînteţi lumina pentru el. Am trăit lîngă el o lună întreagă şi aici am înţeles că şi dumneavoastră îl iubiţi; dumneavoastră şi el sînteţi totuna pentru mine“.*

„Cum se poate (scria ea în continuare), *ieri am trecut pe lîngă dumneavoastă şi parcă aţi roşit? Nu se poate, mi s-a părut mie. Dacă v-ar duce cineva în cea mai murdară speluncă şi v-ar arăta viciul gol-goluţ, nu trebuie să roşiţi; nu puteţi nicidecum să vă indignaţi din pricina jignirii. Puteţi să-i urîţi pe aceşti oameni ticăloşi şi josnici, dar nu în numele dumneavoastră, ci în numele altora, al celor pe care ei îi jignesc. Însă pe dumneavoastră nimănui nu-i e permis să vă jignească. Ştiţi, mi se pare că ar trebui chiar să mă iubiţi. Sînteţi pentru mine ceea ce sînteţi şi pentru el; un duh de lumină; un înger nu poate să urască, nu poate nici să nu iubească. Oare îi poţi iubi pe toţi, pe toţi oamenii, pe toţi semenii noştri? Mi-am pus adineaori această întrebare. Desigur, nu, şi e chiar nefiresc. În dragostea ta abstractă pentru omenire, aproape întotdeauna nu te iubeşti decît pe tine. Dar pentru noi e imposibil, iar cu dumneavoastră e altceva: cum aţi putea să nu iubiţi măcar o singură fiinţă, cînd nu vă puteţi compara cu nimeni şi cînd sînteţi mai presus de orice jignire, de orice resentiment personal? Numai dumneavoastră puteţi iubi fără egoism, numai dumneavoastră puteţi iubi nu pentru dumneavostră înşivă, ci pentru cel pe care îl iubiţi. O, cît de amară mi-a fost constatarea că din cauza mea simţiţi jenă şi mînie! În asta e catastrofa dumneavoastră: dintr-odată vă consideraţi egală cu mine...*

Ieri, după ce v-am întîlnit, m-am întors acasă şi mi-am imaginat un tablou. Zugravii de icoane Îl pictează toţi pe Iisus conform tradiţiilor evanghelice; eu L-aş picta altfel; L-aş reprezenta singur – doar Îl lăsau singur ucenicii Lui cîteodată. Aş

lăsa cu El doar un copil mic. Copilul s-ar juca lîngă El; poate, I-ar povesti ceva în vorbirea Lui copilărească. Hristos l-a ascultat, dar acum a căzut pe gînduri; fără voie, uitată, mîna Lui a rămas pe creştetul blond al copilului. Priveşte în depărtare, spre orizont; un gînd măreţ că întreaga lume se oglindeşte în privirea Lui; chipul Îi e trist. Copilul a tăcut, şi-a pus coatele pe genunchii Lui şi, sprijinindu-şi obrazul în palmă, şi-a ridicat căpşorul şi, îngîndurat, cum cad copiii cîteodată pe gînduri, priveşte ţintă la El. Soarele asfinţeşte... Iată tabloul meu! Sînteţi inocentă şi în inocenţă stă toată perfecţiunea dumneavoastră. O, numai asta ţineţi-o minte! Ce vă priveşte pasiunea mea pentru dumneavoastră? De-acum sînteţi a mea, toată viaţa mă voi afla în preajma dumneavoastră... Voi muri curînd.“

În sfîrşit, în ultima scrisoare, era:

„Pentru numele lui Dumnezeu, să nu vă închipuiţi ceva despre mine; de asemenea, să nu credeţi că mă înjosesc în faţa dumneavoastră scriindu-vă sau prin faptul că fac parte dintre acele fiinţe care se simt satisfăcute înjosindu-se, fie şi din orgoliu. Nu, am consolările mele; dar mi-e greu să vi le explic. Mi-ar fi chiar greu să-mi spun mie însămi cu claritate acest lucru, deşi mă chinuiesc cu el. Însă ştiu că nu sînt în stare să mă înjosesc nici măcar împinsă de o criză de orgoliu. Şi nu sînt capabilă de autoînjosire cu inima curată. Prin urmare, nu mă înjosesc cîtuşi de puţin.

De ce vreau să vă unesc: pentru dumneavoastră sau pentru mine? Desigur că pentru mine, aici toate dezlegările îmi aparţin, asta mi-am zis-o demult... Am auzit că Adelaida, sora dumneavoastră, a spus atunci despre portretul meu că s-ar putea răsturna lumea cu asemenea frumuseţe. Dar eu am renunţat la lume; vă pare caraghioasă această afirmaţie a mea, întîlnindu-mă împodobită cu dantele şi briliante, înconjurată de beţivi şi netrebnici? Nu ţineţi cont de asta, de-acum aproape că nu exist, o ştiu. Dumnezeu ştie ce-o fi în acel ceva care trăieşte în mine, în locul meu. Citesc asta în fiecare zi în doi ochi îngrozitori, care mă privesc permanent, chiar şi atunci cînd nu sînt în faţa mea. Aceşti ochi tac acum (tac mereu), însă eu le cunosc taina. Casa lui e

mohorîtă, urîtă şi taina e în ea. Sînt sigură că are ascuns într-un sertar un brici înfăşurat în mătase, ca al ucigaşului aceluia de la Moscova; şi acela locuia în aceeaşi casă cu mama lui, şi el şi-a înfăşurat briciul în mătase ca să reteze un gîtlej. Tot timpul cît am stat în casa lor mi s-a părut că undeva, sub duşumea, ascuns poate încă de taică-su, zace un mort învelit în muşama, ca şi cel de la Moscova, avînd, ca şi acela, puse de jur împrejur flacoane cu lichidul lui Jdanov[97]*; aş putea chiar să vă arăt ungherul. El tace tot timpul; dar ştiu că mă iubeşte atît de mult, încît nu mai poate să nu mă urască. Nunta dumneavoastră şi a mea va fi în aceeaşi zi; aşa am stabilit împreună cu el. N-am regrete faţă de el. Aş putea să-l omor de frică. Dar mă va omorî el mai înainte... acum a izbucnit în rîs şi zice că delirez; ştie că vă scriu.“*

Şi încă mult, mult asemenea delir conţineau scrisorile. Una dintre ele, cea de-a doua, era aşternută pe două coli poştale, scrise mărunt, de format mare.

În sfîrşit, prinţul ieşi din parcul întunecos prin care rătăcise mult timp, ca şi în ajun. Noaptea luminoasă, străvezie i se păru şi mai luminoasă ca de obicei. „Oare chiar să fie atît de devreme?“ se gîndi el. (Uitase să-şi ia ceasul.) De undeva de departe auzi muzică. „La gară, probabil, îşi zise el; desigur, astăzi nu s-au dus acolo“. Raţionînd astfel, îşi dădu seama că s-a oprit chiar în dreptul casei lor de vacanţă; ştia că negreşit trebuia să ajungă, în cele din urmă, aici şi, cu inima cît un purice, păşi pe terasă. Nu-l întîmpină nimeni, terasa era pustie. Aşteptă puţin şi deschise uşa salonului. „Uşa asta n-au încuiat-o niciodată“ se gîndi el, dar şi salonul era pustiu; aici era aproape întuneric de tot. Se opri nedumerit în mijlocul încăperii. Deodată se deschise o uşă şi intră Alexandra Ivanovna cu o lumînare în mînă. Văzîndu-l pe prinţ, se miră şi se opri în faţa lui, parcă întrebîndu-l ce caută aici. După toate probabilităţile, era în trecere prin cameră, de la o uşă la alta, şi nu se aştepta deloc să dea peste cineva.

— Cum ai ajuns aici? întrebă ea în cele din urmă.

— Eu... am trecut...

— *Maman* e cam bolnavă, şi Aglaia. Adelaida s-a dus la culcare, mă duc şi eu. Astăzi am stat toată seara singure acasă. Tata şi prinţul sînt la Petersburg.

— Am venit... am venit la voi.... acum...

— Ştii ce oră e?

— N-nu.

— Doisprezece şi jumătate. Întotdeauna ne culcăm la unu.

— Ah, credeam că e... nouă şi jumătate.

— Grozav! rîse ea. Şi de ce, mă rog, n-ai venit mai înainte? Poate că ai fost aşteptat.

— Eu... mă gîndeam... bîigui el, plecînd.

— La revedere! Mîine o să-i distrez pe toţi povestindu-le.

Mergea spre casa lui pe drumul care înconjura parcul. Inima îi bătea tare, gîndurile i se învălmăşeau şi tot ce era în jurul lui semăna cu un vis. Şi deodată, ca şi mai înainte, cînd, de două ori, se trezise cu aceeaşi vedenie, ea i se înfăţişă din nou. Aceeaşi femeie ieşi din parc şi se opri în dreptul lui, de parcă l-ar fi aşteptat aici. El tresări şi rămase locului, femeia îi apucă mîna şi i-o strînse cu putere... „Nu, nu e o vedenie!“

Şi, iată, ea stătea, în sfîrşit, faţă în faţă cu el, pentru prima dată după despărţirea lor; îi spunea ceva, însă el o privea tăcut; inima îi era prea plină de durere şi începuse să geamă. O, niciodată după aceea n-a putut uita această întîlnire cu ea şi şi-o amintea mereu cu aceeaşi durere. Ea se lăsă în genunchi în faţa lui, chiar în stradă, cuprinsă parcă de frenezie; speriat, el se trase înapoi, iar ea încerca să-i prindă mîna ca să i-o sărute şi, exact ca în visul lui de mai înainte, lacrimile străluceau pe genele ei lungi.

— Ridică-te, ridică-te! şoptea el speriat, trăgînd-o în sus. Ridică-te mai repede!

— Eşti fericit? Fericit? îl întrebă ea. Nu-mi spune decît atît: eşti fericit acum? Astăzi, în clipa asta? La ea? Ce a spus?

Nu se ridica, nu-l asculta; îl întreba precipitată şi se grăbea să vorbească, de parcă ar fi fost urmărită de poteră.

— Plec mîine, cum mi-ai poruncit. Nu voi... E ultima dată cînd te văd, ultima dată! Acum chiar că-i ultima dată!

— Linişteşte-te, ridică-te! rosti el disperat.

Ea îl sorbea cu nesaţ din ochi, ţinîndu-l de mîini.

— Adio! spuse ea în sfîrşit, se ridică şi se îndepărtă de el în grabă, aproape în fugă. Prinţul văzu că lîngă ea îşi făcu apariţia Rogojin, care o luă de braţ şi plecă cu ea.

— Aşteaptă-mă, prinţe! îi strigă Rogojin. Mă întorc peste cinci minute.

Într-adevăr, veni peste cinci minute; prinţul îl aştepta în acelaşi loc.

— Am urcat-o în caleaşcă, spuse el. Acolo, la colţ, caleaşca aştepta de la ora zece. Era sigură că o să-ţi petreci toată seara la cealaltă. I-am transmis cuvînt cu cuvînt ceea ce mi-ai scris mai înainte. N-o să-i mai scrie celeilalte; mi-a promis; şi de aici pleacă mîine, aşa cum ai vrut tu. A dorit să te vadă pentru ultima dată, chiar dacă tu ai refuzat; te-am pîndit în locul

ăsta, ştiind că o să te întorci pe aici, uite, pe banca de colo am stat.

— Chiar ea a vrut s-o însoţeşti?

— Şi ce-i cu asta? rînji Rogojin. Am văzut ceea ce ştiam. Ai citit scrisorile, nu?

— Cum, le-ai citit şi tu? întrebă prinţul, uimit de acest gînd.

— Ba bine că nu; fiecare scrisoare mi-o arăta. Doar ţi-aminteşti de brici, ha-ha!

— E nebună! strigă prinţul, frîngîndu-şi mîinile.

— Nu se ştie, poate că nu, spuse încet Rogojin, ca pentru sine.

Prinţul nu-i răspunse.

— Bine, rămîi sănătos, spuse Rogojin. Ştii că plec şi eu mîine; să nu mă vorbeşti de rău! Dar, frate, adăugă el, întorcîndu-se repede, de ce nu i-ai răspuns nimic? „Eşti fericit sau nu?“

— Nu, nu, nu! strigă prinţul cu nemărginită amărăciune.

— Asta mai lipsea, să spui: „Da!“, rîse cu răutate Rogojin şi plecă fără să mai privească îndărăt.

97 Jdanov, Nikolai Vasilievici, inginer, inventatorul unui lichid care împrăştie mirosurile neplăcute.

PARTEA a IV-a

I

Trecuse aproape o săptămînă de cînd cele două persoane din povestirea noastră se întîlniseră pe banca verde. Într-o dimineaţă senină, pe la ora zece şi jumătate, Varvara Ardalionovna Ptiţîna, care ieşise să conducă o cunoştinţă, se întoarse acasă îngîndurată şi foarte tristă.

Există persoane despre care e greu să spui ceva care le-ar prezenta deodată şi cu totul, în felul lor cel mai tipic şi caracteristic; sînt persoanele numite de regulă oameni „obişnuiţi“, „majoritatea“, care într-adevăr alcătuiesc majoritatea oricărei societăţi. În romanele şi nuvelele lor, cel mai adesea, scriitorii se străduiesc să ia tipuri sociale şi să le prezinte expresiv şi artistic, tipuri care extrem de rar se întîlnesc în realitate pe de-a-ntregul şi care, totuşi, sînt mai reale decît realitatea însăşi. Poate că, sub înfăţişarea sa tipică, Podkoliosin[98] este o exagerare, dar nu este cîtuşi de puţin un personaj care nu există. O mulţime de oameni inteligenţi, aflînd de la Gogol despre Podkoliosin, imediat au început să fie de părere că zeci şi sute de cunoscuţi şi prieteni buni seamănă grozav de bine cu Podkoliosin. Şi înainte de Gogol ştiau că prietenii lor sînt ca Podkoliosin, nu ştiau doar că aşa îi cheamă. În realitate, logodnicii sar grozav de rar pe ferestre înaintea nunţilor lor, pentru că săritura, ca să nu mai vorbim de alte aspecte, este un lucru incomod; cu toate acestea, mulţi logodnici, chiar oameni respectabili şi inteligenţi, ar fi gata, înainte de a merge la altar, să recunoscă singuri că sînt alde Podkoliosin. De asemenea, nu toţi soţii strigă la fiecare pas: „*Tu l’as voulu, Georges Dandin!*“[99]* Însă, Doamne, de cîte milioane şi bilioane de ori bărbaţii din lumea întreagă n-au repetat acest strigăt după luna lor de miere şi – cine ştie?– poate chiar a doua zi după nuntă!

Aşa că, fără să ne lansăm în explicaţii mai serioase, vom spune doar că în realitate tipicitatea persoanelor parcă se subţiază cu apă şi toţi aceşti alde Georges Dandin[100] şi Podkoliosin există într-adevăr, forfotesc şi fug prin faţa noastră zi de zi, fiind însă într-o stare cumva diluată. Menţionînd, în sfîrşit, că Georges Dandin pe de-a-ntregul, aşa cum l-a creat Molière, poate fi întîlnit, deşi rar, în realitate, vom pune capăt reflecţiei noastre, care începe să semene cu critica de prin reviste. Şi totuşi, în faţa noastră rămîne următoarea întrebare: ce să facă romancierul cu oamenii de rînd, absolut „obişnuiţi“, cum să-i expună în faţa cititorului, ca să apară cît de cît

interesanţi? Ei nu pot fi nicidecum ignoraţi în naraţiune, pentru că oamenii de rînd, clipă de clipă şi în majoritatea lor, sînt veriga necesară din lanţul evenimentelor cotidiene. Ar fi neverosimil şi, zic eu, neinteresant să umplem romanele doar cu tipuri sau, pur şi simplu, din interes, să le ticsim cu oameni bizari şi nemaivăzuţi. După părerea noastră, scriitorul trebuie să depună toate eforturile pentru a descoperi nuanţe interesante şi instructive chiar şi printre persoanele de rînd. De pildă, cînd însăşi esenţa unor persoane de rînd constă tocmai în faptul că, întotdeauna şi statornic, sînt oameni de rînd sau, ceea ce e şi mai bine, atunci cînd, în pofida eforturilor extraordinare ale acestor persoane de a ieşi cu orice preţ din făgaşul banalităţii şi rutinei, ele sfîrşesc totuşi prin faptul că, statornic şi veşnic, rămîn doar rutină, ei bine, atunci asemenea oameni capătă chiar un fel de tipicitate, întruchipează platitudinea care pentru nimic în lume nu vrea să rămînă ceea ce este şi, cu orice preţ, ţine să devină originală şi independentă, neavînd nici cele mai infime mijloace pentru a deveni independentă.

Acestei categorii a oamenilor „obişnuiţi“ sau „de rînd“ îi aparţin şi unele persoane din naraţiunea noastră, persoane despre care pînă acum (recunosc) cititorului i s-au oferit prea puţine lămuriri. Aşa sînt tocmai Varvara Ardalionovna Ptiţîna, soţul ei, domnul Ptiţîn, precum şi fratele ei, Gavrila Ardalionovici.

Într-adevăr, nu e nimic mai regretabil, de pildă, decît să fii bogat, de familie bună, cu înfăţişare plăcută, cultivat, inteligent, chiar bun la suflet, fără ca în acelaşi timp să ai vreun talent, vreo însuşire deosebită, vreo ciudăţenie, vreo idee personală; eşti „ca toţi“ şi basta! Eşti bogat, dar nu ca Rotschild; numele pe care-l porţi e cinstit, dar nimeni dintre cei care l-au purtat n-a fost o celebritate; arăţi bine, dar înfăţişarea ţi-e prea puţin expresivă; ai primit o bună educaţie, dar nu ştii la ce s-o întrebuinţezi; minte ai, dar *fără idei proprii*; ai inimă, dar nu eşti mărinimos etc., etc., şi tot aşa în toate privinţele. Pe lume, asemenea oameni sînt extrem de numeroşi şi chiar cu mult mai numeroşi decît s-ar părea; asemeni tuturor oamenilor, ei se împart în două categorii principale: unii sînt mărginiţi, alţii „mult mai deştepţi“. Primii sînt mai fericiţi. Pentru un om obişnuit, „mărginit“, nu există nimic mai uşor decît să-şi închipuie că este o persoană neobişnuită şi originală, savurîndu-şi fără ezitare această închipuire. De pildă, unora dintre domnişoarele noastre le-a fost de-ajuns să-şi tundă părul, să-şi pună ochelari albaştri pe nas şi să-şi spună „nihiliste“, pentru a fi sigure că, după ce şi-au pus ochelarii, au început de îndată să aibă propriile lor „convingeri“. Unul, dacă a simţit în inima lui un strop dintr-un sentiment universal-uman şi bun, imediat şi-a băgat în cap ideea că nimeni nu mai simte ca el, că e o persoană

progresistă în cadrul dezvoltării generale. Altul, dacă a luat de bună vreo idee sau dacă a citit vreo pagină dintr-o cărţulie fără cap şi fără coadă, imediat crede că are acum „propriile sale idei“, care au luat naştere în propriul lui creier. Impertinenţa naivităţii, dacă ne putem exprima aşa, ajunge în asemenea cazuri să ia proporţii uluitoare; aşa ceva pare incredibil, dar se întîlneşte în fiecare clipă. Această impertinenţă a naivităţii, această siguranţă de sine a omului prost, această încredere în propriul talent au fost excelent ilustrate de Gogol în uimitorul tip al locotenentului Pirogov[101]. Pirogov nici măcar nu se îndoieşte că n-ar fi geniu, chiar mai presus de orice geniu; este atît de sigur, încît niciodată nu-şi pune problema că lucrurile ar putea sta altfel; de altminteri, pentru el nu există probleme. Marele scriitor a fost în cele din urmă nevoit să-l biciuiască întru satisfacerea sentimentului moral, jignit, al cititorului; însă, văzînd că marele om doar s-a scuturat şi, pentru a-şi reface forţele după supliciu, a mîncat plăcinta din foi, şi-a desfăcut braţele a mirare, lăsîndu-i baltă pe cititori. Întotdeauna am regretat că marele Pirogov a fost luat de către Gogol într-un rang atît de mic, deoarece Pirogov este atît de mulţumit de sine, încît, pe măsură ce epoleţii se vor îngroşa şi răsuci pe umerii lui odată cu trecerea anilor şi „pe linie“, pentru el ar fi un fleac să-şi imagineze, de pildă, că este un mare comandant de oşti; nici măcar nu şi-ar imagina, ci nu s-ar îndoi cîtuşi de puţin că aşa stau lucrurile: dacă a fost făcut general, cum să nu fie comandant de oşti? Şi cîţi asemenea generali nu ajung la un fiasco îngrozitor pe cîmpul de luptă? Şi cîţi alde Pirogov n-am avut printre literaţii, savanţii, propagandiştii noştri? Spun „am avut“, dar, desigur, avem şi acum...

Personajul naraţiunii noastre, Gavrila Ardalionovici Ivolghin, aparţinea celeilalte categorii; el ţinea de categoria oamenilor „mult mai deştepţi“, deşi era molipsit cu totul, din cap pînă-n picioare, de dorinţa de a fi original. Dar această categorie, aşa cum am şi remarcat mai sus, este mult mai nefericită decît prima. Problema e că omul „obişnuit“ inteligent, chiar dacă şi-ar imagina în treacăt (de altfel, poate s-o facă şi toată viaţa) că este un ins genial şi original, totuşi păstrează în inima lui viermele îndoielii, care sfîrşeşte uneori prin a-l împinge pe omul inteligent la disperarea absolută; dacă se împacă cu soarta, o face după ce s-a intoxicat cu totul de vanitatea pe care a înmormîntat-o în sinea lui. La drept vorbind, noi am luat în discuţie cazul extrem: în marea lor majoritate, oamenii acestei categorii *inteligente* nu o iau chiar aşa de în tragic; spre sfîrşitul vieţii, începe să-i doară mai mult sau mai puţin ficatul, şi asta-i tot. Totuşi, înainte de a se potoli şi a se împăca cu soarta, aceşti oameni se ţin de năzbîtii o perioadă extrem de lungă, din tinereţe pînă la vîrsta împăcării, şi la asta îi împinge

numai şi numai dorinţa de originalitate. Se întîlnesc chiar cazuri ciudate: din pricina dorinţei de originalitate, cîte un ins cinstit e chiar gata să facă o faptă mîrşavă; se întîmplă chiar că vreunul dintre aceşti nefericiţi nu numai că e cinstit, dar mai e şi bun la suflet, este providenţa familiei sale, întreţine şi hrăneşte prin munca lui chiar oameni străini, nu numai pe ai săi. Şi ce credeţi? Toată viaţa nu se poate potoli! Nu-l potoleşte şi nu-l linişteşte cîtuşi de puţin gîndul că şi-a îndeplinit foarte bine îndatoririle omeneşti; chiar dimpotrivă, acest gînd îl irită: „Uite, pasămite, cu ce mi-am distrus viaţa, uite ce m-a ţinut legat de mîini şi de picioare, iată ce m-a împiedicat să descopăr praful de puşcă! Dacă n-ar fi fost asta, aş fi descoperit cu siguranţă sau praful de puşcă, sau America, sau mai ştiu eu ce, dar aş fi descoperit ceva fără doar şi poate!“ Pe aceşti domni îi caracterizează cel mai bine faptul că nu pot afla nicidecum cu certitudine ce este acel „ceva“ pe care ţin atît de mult să-l descopere, fiind toată viaţa pregătiţi să-l descopere: praful de puşcă sau America? Dar suferinţa, dar felul cum tînjesc ei după ceea ce ar vrea să descopere sînt, ce-i drept, demne de un Columb sau Galilei.

Gavrila Ardalionovici gîndea cam în felul acesta, dar se afla de-abia la început. Îl aşteptau ani lungi de năzbîtii. Conştiinţa profundă şi neîntreruptă a lipsei de talent şi în acelaşi timp dorinţa invincibilă de a se convinge că e un om independent îi răniseră puternic inima aproape de la vîrsta adolescenţei. Era un tînăr cu dorinţe pline de invidie şi impetuoase şi, se pare, avea şi nervii zdruncinaţi din naştere. Impetuozitatea dorinţelor şi-o lua drept forţă. Dorind cu patimă să se remarce, era uneori gata să facă saltul cel mai nesăbuit; dar, de îndată ce ajungea în situaţia de a face un salt nesăbuit, eroul nostru se dovedea de fiecare dată prea inteligent pentru a se decide să-l facă. Faptul îl ucidea. Poate că, eventual, s-ar fi decis şi pentru o faptă extrem de mîrşavă, numai să realizeze ceva din ceea ce visa; dar, ca un făcut, cînd trebuia să facă ultimul pas, se dovedea de fiecare dată a fi prea cinstit pentru respectiva faptă extrem de mîrşavă. (De altfel, era gata oricînd să fie de acord cu o mică faptă mîrşavă.) Privea cu dezgust şi ură sărăcia şi decăderea la care ajunsese familia lui. Chiar şi pe maică-sa o trata de sus şi cu dispreţ, deşi înţelegea foarte bine că reputaţia şi caracterul ei reprezentau deocamdată principalul punct de sprijin în cariera lui. Intrînd în serviciul lui Epancin, îşi spusese de îndată: „Dacă tot trebuie să mă port ca o slugă, atunci să fiu slugă pînă la capăt, numai ca să cîştig“ şi aproape niciodată nu era slugă pînă la capăt. La drept vorbind, de unde şi pînă unde ideea că trebuie să fie slugă? Atunci, pur şi simplu se speriase de Aglaia, dar nu pusese capăt poveştii cu ea şi o tărăgăna, cu toate că nu credea la modul serios că ea se va coborî pînă la nivelul lui. Apoi, în timpul istoriei cu Nastasia Filippovna, începuse subit să-şi închipuie că banii sînt *totul*.

„Dacă-i să fiu slugă, atunci slugă voi fi“, repeta pe atunci de fiecare dată, cu mulţumire, dar şi cu oarecare spaimă; „dacă tot e să fiu slugă, măcar să ajung pînă-n vîrful piramidei, îşi făcea el clipă de clipă curaj, în asemenea cazuri rutina se lasă intimidată, dar noi n-o să ne lăsăm!“ Rămas fără de Aglaia şi strivit de împrejurări, se pierduse cu firea şi într-adevăr îi dăduse prinţului banii pe care i-i aruncase femeia aceea nebună, bani aduşi ei tot de un om nebun. Pentru restituirea banilor se căise de mii de ori după aceea, deşi gestul îi oferea mereu motive de înfumurare. Plînsese într-adevăr de-a lungul celor trei zile cît prinţul rămăsese atunci la Petersburg, dar în aceste trei zile reuşise să-l urască pe prinţ din cauză că acesta îl privea cu prea mare compasiune, în timp ce era clar că restituirea unei sume atît de mari era o faptă pe care „nu oricine ar fi fost în stare s-o facă“. Însă avea nobleţea să recunoască în sinea lui că toată deprimarea lui nu era decît vanitatea reprimată neîncetat, ceea ce-l făcea să sufere cumplit. De-abia la mult timp după aceea îşi dăduse seama şi se convinsese cît de serioasă fusese întorsătura pe care o puteau lua lucrurile cu o fiinţă atît de inocentă şi ciudată ca Aglaia. Se căia amarnic; renunţase la serviciu şi se cufundase în decepţie şi amărăciune. Trăia în casa lui Ptiţîn, care îl ţinea pe socoteala lui, întreţinîndu-i mama şi tatăl, însă îl dispreţuia pe Ptiţîn pe faţă, deşi în acelaşi timp asculta de sfaturile acestuia şi uneori era atît de chibzuit, încît chiar i le solicita. Gavrila Ardalionovici era supărat, de pildă, şi de faptul că Ptiţîn nu ţine să fie un Rotschild şi nu îşi propune un asemenea scop. „Dacă eşti cămătar, atunci fii pînă la capăt, stoarce-i pe oameni, bate monedă din ei, fii tare de fire, fii rege al iudeilor!“ Ptiţîn era modest şi blînd; zîmbea doar, însă odată a găsit cu cale să aibă o explicaţie serioasă cu Ganea, ceea ce a şi făcut chiar cu oarecare demnitate. I-a demonstrat că nu face nimic necinstit şi că degeaba acesta spune că-i jidan; că n-are nici o vină dacă banii sînt atît de preţuiţi; că acţionează cu dreptate, cinstit şi că, în realitate, nu e decît agent în „aceste“ chestiuni şi, în sfîrşit, că datorită acurateţei în afaceri, mulţi oameni de cea mai bună condiţie îl cunosc, aşa că afacerile lui iau amploare. „Ca Rotschild nu voi ajunge, adăugase el, rîzînd, nici nu-i de mine, dar tot voi sfîrşi prin a avea o casă pe strada Liteinaia, poate chiar şi două.“ „Cine ştie, poate chiar trei!“ se gîndea în sinea lui, dar niciodată nu spunea totul cu voce tare şi îşi ascundea visul. Natura iubeşte şi alintă asemenea oameni: precis că îl va răsplăti pe Ptiţîn nu cu trei, ci cu patru case, şi o va face tocmai pentru că acesta ştia încă din copilărie că nu va fi niciodată un Rotschild. În schimb, pentru nimic în lume natura nu va merge mai departe de cele patru case, care vor reprezenta apogeul lui Ptiţîn.

O cu totul altă persoană era surioara lui Gavrila Ardalionovici. Şi ea avea dorinţe puternice, dar mai degrabă perseverente decît năvalnice. Avea

în ea multă prudenţă cînd lucrurile ajungeau pînă la ultima limită, dar prudenţa n-o părăsea nici înainte de ultima limită. Ce-i drept, şi ea făcea parte dintre oamenii „obişnuiţi“, care visează la originalitate, în schimb apucase să-şi dea seama foarte de timpuriu că nu are nici un strop de originalitate deosebită şi – poate dintr-un soi special de mîndrie – nu fusese mîhnită prea mult timp din această pricină. Primul pas practic îl făcuse extrem de ferm căsătorindu-se cu domnul Ptiţîn; dar, căsătorindu-se, nu-şi spusese cîtuşi de puţin: „Dacă-i să fiu slugă, atunci slugă voi fi, numai scopul să mi-l ating“, cum nu ar fi ratat ocazia să se exprime Gavrila Ardalionovici în acest caz (de fapt, mai că nu se şi exprimase chiar în prezenţa ei, atunci cînd îi aprobase, ca frate mai mare, decizia). Dimpotrivă: Varvara Ardalionovna se măritase după ce se convinsese ferm că viitorul ei soţ e un om modest, plăcut, aproape bine educat şi n-ar face pentru nimic în lume o mare ticăloşie. De micile ticăloşii, Varvara Ardalionovna nu se interesase, considerîndu-le fleacuri; la urma urmei, unde nu există asemenea fleacuri? Doar n-avea să caute cine ştie ce ideal! În plus, ştia că, măritîndu-se, le asigură un colţişor mamei ei, tatei, fraţilor. Văzîndu-şi fratele la ananghie, dorea să-l ajute, în ciuda fostelor încurcături din familie. Cîteodată, desigur prieteneşte, Ptiţîn îl trimitea pe Ganea la serviciu. „Văd că-i dispreţuieşti pe generali cu toată tagma lor, îi spunea el uneori în glumă, dar ai să vezi că «dumnealor» vor sfîrşi, la rîndul lor, prin a ajunge tot generali; ai să ajungi s-o vezi şi pe asta.“ „De unde şi pînă unde au mai născocit că-i dispreţuiesc pe generali cu toată tagma lor?“ se întreba sarcastic Ganea în sinea lui. Pentru a-şi ajuta fratele, Varvara Ardalionovna hotărîse să-şi lărgească aria de acţiune; se băgase sub pielea Epancinilor, ajutată fiind de amintirile din copilărie: şi ea, şi fratele ei, copii fiind, se jucau cu domnişoarele Epancin. Să facem aici observaţia că, dacă Varvara Ardalionovna ar fi urmărit vreun vis neobişnuit vizitînd familia Epancin, ar fi ieşit în acest fel din categoria de oameni în care se inclusese singură; dar nu un vis urmărea ea; la mijloc era chiar un calcul destul de temeinic din partea ei: conta pe caracterul acestei familii. Iar caracterul Aglaiei îl studia neobosită. Îşi asumase misiunea de a-i apropia iarăşi unul de altul pe Aglaia şi pe fratele ei. Poate că reuşise într-adevăr să obţină ceva; poate că greşea punîndu-şi prea multe speranţe în fratele ei şi aşteptînd ceea ce el nu putea nicidecum să ofere. În orice caz, la Epancini acţiona cu destulă abilitate: săptămîni în şir nu pomenea de fratele ei, spunea numai adevărul, era întotdeauna extrem de sinceră, se purta simplu, dar cu demnitate. Cît priveşte profunzimea conştiinţei ei, nu se temea s-o scruteze şi nu-şi reproşa nimic, ceea ce o făcea să fie puternică. Numai un singur lucru şi-l recunoştea uneori: faptul că şi ea îşi iese din sărite, că şi ea este foarte

orgolioasă, că şi vanitatea ei parcă ar fi reprimată; aşa ceva observa uneori, aproape de fiecare dată, cînd ieşea de la Epancini.

Şi iată că acum se întorcea tot de la ei, fiind cuprinsă, aşa cum am spus, de o îngîndurare îndurerată. În această îndurerare licărea şi ceva amar-ironic. La Pavlovsk, Ptiţîn locuia într-o casă de lemn nearătoasă, dar încăpătoare, situată la capătul unei străzi prăfoase; casa urma să treacă cu totul în proprietatea lui, aşa că el, la rîndul lui, începuse demersurile pentru a o vinde cuiva. Urcînd în pridvor, Varvara Ardalionovna auzi mare gălăgie la catul de sus şi îşi dădu seama că ţipă fratele şi tatăl ei. Intrînd în salon şi văzîndu-l pe Ganea alergînd înainte şi înapoi prin cameră, palid de furie şi mai că smulgîndu-şi părul din cap, ea se încruntă şi, cu un aer obosit, se aşeză pe canapea, fără să-şi scoată pălăria. Înţelegînd foarte bine că, dacă tace un minut şi nu-şi întreabă fratele de ce aleargă aşa, acesta se va supăra negreşit, Varvara se grăbi, în sfîrşit, să rostească sub formă de întrebare:

— Vechea tărăşenie?

— Care tărăşenie veche? strigă Ganea. Vechea! Nu, naiba ştie ce se mai întîmplă, dar nu de vechea tărăşenie e vorba! Bătrînul a început să turbeze... mama urlă. Zău, Varia, faci cum vrei, dar eu îl alung din casă sau... sau plec chiar eu, adăugă el, amintindu-şi probabil că nu poţi alunga pe cineva din casa altuia.

— Trebuie să fii îngăduitor, bîigui Varvara.

— De ce să fiu îngăduitor? Cu cine? explodă Ganea. Să fiu îngăduitor cu mîrşăviile lui? Nu, tu n-ai decît să faci cum vrei, dar aşa nu se mai poate! Nu se poate, nu se poate, nu se poate! Şi ce manieră: el e vinovat şi tot el se umflă în pene! Cum s-ar zice: „Pe poartă nu vreau, dărîmă gardul ca să intru!“ Dar ce-i cu tine? Eşti complet schimbată la faţă.

— Schimbată-neschimbată, aşa mi-e faţa, îi răspunse Varia nemulţumită.

Ganea o privi mai insistent.

— Ai fost acolo? întrebă el brusc.

— Acolo.

— Stai, iar ţipă! Ce ruşine! Şi încă într-un asemenea moment!

— Care moment? Momentul nu-i cu nimic deosebit.

Ganea îşi privi sora cu şi mai multă insistenţă.

— Ai aflat ceva? întrebă el.

— În orice caz, nimic neaşteptat. Am aflat că totul e adevărat. Soţul meu a avut mai multă dreptate decît noi; a ieşit cum a prevăzut el de la bun început. Unde-i?

— Nu-i acasă. Ce-a ieşit?

— Prinţul e logodnic în toată regula, s-a hotărît. Mi-au spus surorile

mai mari. Aglaia e de acord; chiar au încetat să se mai ascundă. (Ştii doar că pînă acum acolo au făcut-o pe misterioşii.) Nunta Adelaidei va fi iarăşi amînată, ca să se facă amîndouă nunţile odată, în aceeaşi zi. Mare poezie! Chiar că seamănă a versuri. Mai bine ai compune nişte versuri cu prilejul cununiei decît să umbli degeaba prin cameră. Astă-seară vine la ei Belokonskaia; s-a întors la momentul oportun; vor avea oaspeţi. I-l vor prezenta doamnei Belokonskaia, deşi se cunosc deja; cred că vor anunţa oficial logodna. Se tem numai ca el să nu scape din mînă sau să spargă ceva, atunci cînd va intra în salonul plin de musafiri, sau să nu se împiedice şi să cadă cumva; te poţi aştepta la aşa ceva din partea lui.

Ganea o ascultă cu atenţie, dar, spre marea mirare a surorii, părea că această veste, uimitoare pentru el, nu-i produsese cine ştie ce impresie cutremurătoare.

— Asta-i, era clar, spuse el după cîteva clipe de gîndire. Deci s-a sfîrşit! adăugă el cu un surîs ciudat, privindu-şi şiret sora în ochi şi continuînd să se plimbe înainte şi înapoi prin cameră, dar cu paşi mult mai puţin repeziţi.

— Măcar bine că ai o atitudine de filosof; eu, ca să-ţi spun drept, mă bucur, spuse Varia.

— Am scăpat de-o grijă; tu cel puţin.

— Mi se pare că am vrut să-ţi fac un serviciu sincer, fără să te judec şi fără să te bat la cap; nici măcar nu te-am întrebat ce fel de fericire ai vrut să cauţi la Aglaia.

— Crezi că... fericirea am căutat-o la Aglaia?

— Ah, te rog, nu te apuca de filosofie! Sigur că-i aşa. Sigur şi ajungă-ne, pentru că am rămas de proşti. Recunosc că niciodată n-am putut lua în serios treaba asta; numai „pentru orice eventualitate“ m-am apucat de ea, contînd pe caracterul ei ridicol, mai ales ca să te distrez pe tine; erau nouăzeci la sută şanse ca să dau greş. Nici acum nu-mi dau seama ce ai vrut să obţii.

— De-acum tu şi soţul tău o să începeţi să mă trimiteţi la slujbă, să-mi ţineţi discursuri despre tenacitatea şi puterea voinţei, să mă sfătuiţi să nu neglijez aspectele mărunte şi aşa mai departe. Ştiu totul pe de rost, spuse Ganea şi izbucni în hohote de rîs.

„I-a venit o nouă idee în minte!“ se gîndi Varia.

— Şi cum e acolo, părinţii se bucură? întrebă Ganea deodată.

— N-nu, mi se pare. De altfel, poţi deduce şi singur; Ivan Feodorovici e mulţumit; maică-sa se teme; şi mai înainte era dezgustată că ar putea fi logodnic; asta se ştie.

— Nu de asta-i vorba; ca logodnic, e clar că e unul imposibil şi de

neînchipuit. De situaţia de acum te întreb. Cum stau lucrurile? Şi-a dat acordul oficial?

— Pînă acum nu a spus „nu“, asta-i tot; dar din partea ei nici nu putea fi altfel. Ştii cît de extravagantă e în timiditatea şi pudoarea ei; în copilărie, se ascundea în dulap şi stătea acolo cîte două-trei ore, ca să nu se întîlnească cu musafirii; a crescut cît o prăjină, dar şi-acum e tot la fel. Vezi tu, nu ştiu de ce mi se pare că acolo e într-adevăr ceva serios, chiar din partea ei. Se zice că rîde de prinţ cît o ţin puterile, din zori şi pînă în noapte, ca nu cumva să lase să se înţeleagă ceva, dar cu siguranţă se pricepe să-i şoptească în fiecare zi cîteva vorbe pe furiş, pentru că el umblă cu capul în nori şi străluceşte... Se zice că-i teribil de caraghios. Tot de la ele am aflat. Mi s-a părut că şi de mine îşi rîdeau pe faţă, mă refer la cele mari.

Pînă la urmă şi Ganea începu să se încrunte; poate că Varia insistase intenţionat asupra acestui subiect, ca să poată pătrunde în adevăratele lui gînduri. Dar de sus se auziră iarăşi strigăte.

— Îl alung din casă! zbieră Ganea, parcă bucurîndu-se că-şi poate vărsa năduful.

— Şi atunci o să ne facă iarăşi de ruşine peste tot, ca şi ieri.

— Cum ca şi ieri? Cum adică? Zici că... bîigui Ganea, speriindu-se deodată teribil.

— Ah, Doamne, chiar nu ştii? întrebă Varia, dîndu-şi seama că a luat-o gura pe dinainte.

— Cum... Deci e adevărat că a fost acolo? exclamă Ganea, înroşindu-se de ruşine şi furie. Dumnezeule, dar tu vii de acolo! Ai aflat ceva? Bătrînul a fost acolo? A fost sau nu?

Şi Ganea se repezi spre uşă; Varia dădu fuga la el şi-l apucă cu amîndouă braţele.

— Ce-i cu tine? Încotro? zise ea, ştiind că, dacă-l scapă acum, el e în stare de ce e mai rău, nimic nu l-ar mai putea opri.

— Ce pacoste a mai făcut acolo? Ce-a mai zis?

— Păi nici ei nu ştiau ce să-mi povestească şi nici măcar n-au înţeles; doar că i-a speriat pe toţi. A venit la Ivan Feodorovici, care nu era acasă; a cerut s-o vadă pe Lizaveta Prokofievna. Mai întîi a rugat-o să-i găsească ceva, o slujbă, apoi a început să se plîngă de noi, de mine, de soţul meu, mai ales de tine... a trăncănit verzi şi uscate.

— N-ai putut afla ce a spus? întrebă Ganea, isteric.

— Na-ţi-o bună! Nici el nu ştia ce vorbeşte sau, poate, nici mie nu mi s-a spus totul.

Ganea se apucă cu mîinile de cap şi se năpusti spre una din ferestre; Varia se aşeză lîngă cealaltă.

— Caraghioasa de Aglaia, spuse ea deodată, mă opreşte şi-mi zice: „Transmite-le din partea mea respectul meu deosebit, personal, părinţilor dumitale; cred că zilele aceste voi găsi prilejul să mă întîlnesc cu tatăl dumitale". Şi vorbea foarte serioas. Teribil de ciudat...

— N-a spus-o în bătaie de joc? Nu te-a luat peste picior?

— Aici e-aici. Nu, şi tocmai asta-i ciudăţenia.

— Ce crezi, se ştie în casa lor ce-a făcut tata?

— N-am nici o îndoială că la ei în casă nu se ştie nimic de isprava tatei. Dar mi-ai dat o idee. Poate că Aglaia ştie. Numai ea ştie, pentru că surorile ei s-au mirat cînd ea, pe un ton atît de serios, i-a trimis tatei complimente. De ce tocmai lui? Şi dacă ştie, înseamnă că i-a spus prinţul!

— Nu-i mare lucru să-ţi dai seama cine i-a spus! Un hoţ! Asta ne mai lipsea. Un hoţ în casa noastră, „capul familiei" noastre e hoţ!

— Prostii! strigă Varia, supărîndu-se cu totul. O istorie întîmplată la beţie şi atîta tot. Şi cine a scornit-o? Lebedev, prinţul... care nici ei nu-s mai breji. Ce să zic, au amîndoi un car de minte. Pe povestea asta eu una nu dau nici atîtica!

— Bătrînul e hoţ şi beţiv, continuă Ganea cu venin, eu sînt calic, soţul surorii mele e cămătar – avea şi la ce rîvni Aglaia! Frumos, nimic de zis!

— Acest soţ al surorii tale, cămătarul, te...

— Hrăneşte, nu-i aşa? Te rog, nu te jena.

— De ce te enervezi? întrebă Varia, simţind că a mers prea departe. Nu înţelegi nimic, parcă ai fi un şcolar. Crezi că toate astea ţi-au putut dăuna în ochii Aglaiei? Nu ştii ce caracter are; i-ar întoarce spatele celui mai de vază dintre logodnici şi-ar fugi să moară de foame într-un pod cu cine ştie ce student. Ăsta-i visul ei! Niciodată n-ai fost în stare să pricepi că, în ochii ei, ai fi devenit interesant dacă te-ai fi priceput să suporţi cu tărie şi mîndrie situaţia noastră. Prin-ţul a prins-o în cursă pentru că, în primul rînd, nu ţinea deloc s-o prindă şi, în al doilea rînd, pentru că toţi îl consideră un idiot. Ei îi place acum că-şi poate pune toată familia pe jar din pricina lui. E-eh, voi nu pricepeţi nimic!

— Bine, mai vedem noi dacă pricepem ceva sau nu, mormăi Ganea misterios. Numai că n-aş fi vrut să afle ce-a făcut bătrînul. Credeam că prinţul se va abţine şi nu-i va povesti. Şi lui Lebedev i-a cerut să tacă; nici mie n-a vrut să-mi spună totul, cînd m-am luat de el...

— Înseamnă că şi fără prinţ se ştie totul. Dar acum ce mai vrei? Ce mai speri? Dacă ţi-ar mai fi rămas o speranţă, atunci tărăşenia nu te-ar fi arătat decît ca un martir în ochii ei.

— De scandal i s-ar fi făcut şi ei frică, în pofida romantismului.

Totul pînă la o anumită limită, n-o veţi depăşi niciodată pentru că toate sînteţi la fel.

— Aglaiei i s-ar fi făcut frică? explodă Varia, privindu-şi cu dispreţ fratele. Văd că, totuşi, mîrşav ţi-e sufleţelul! Voi toţi nu faceţi nici cît negru sub unghie. Chiar dacă-i caraghioasă şi ciudată, în schimb e mai onestă de o mie de ori decît voi toţi.

— Bine, nu-i nimic, nu te supăra, mormăi iarăşi Ganea, mulţumit de sine.

— Numai de mama mi-e milă, continuă Varia. Mă tem, tare mă tem ca nu cumva să audă de istoria asta a tatei!

— Şi a aflat cu siguranţă, observă Ganea.

Varia dădu să se ridice ca să plece la etaj – la Nina Alexandrovna –, dar se opri şi-şi privi cu atenţie fratele.

— Cine a putut să-i spună?

— Ippolit, probabil. Cred că prima lui satisfacţie a fost să-i raporteze totul mamei de îndată ce s-a mutat la noi.

— De unde să ştie? Spune-mi, te rog. Prinţul şi Lebedev n-au permis nimănui să vorbească, nici măcar Kolea nu ştie nimic.

— Ippolit? A aflat singur. Nici nu-ţi poţi imagina ce creatură şireată e; nu ştii ce intrigant e şi ce nas are, ca să adulmece toate lucrurile scandaloase. Te priveşte dacă nu crezi, dar eu sînt sigur că a apucat să pună frîul pe Aglaia! Şi, dacă încă nu l-a pus, îl va pune. Şi Rogojin a intrat în relaţii cu el. Cum de nu remarcă prinţul! Şi acum tare ar vrea să-mi joace mie o festă! Mă ia drept duşmanul lui personal. Asta am înţeles-o de mult, deşi nu-mi dau seama de unde şi pînă unde şi ce folos ar avea de aici, mai ales că e pe moarte! Dar o să-l trag eu pe sfoară; o să vezi că nu el, ci eu o să-i joc festa.

— Dacă îl urăşti atît de mult, de ce l-ai mai ademenit să vină aici? Şi crezi că merită să pui la cale intrigi împotriva lui?

— Păi tu m-ai sfătuit să-l ademenesc.

— M-am gîndit că ne poate fi util; ştii că s-a îndrăgostit acum de Aglaia şi i-a scris? Am fost luată la întrebări... cică pînă şi Elizavetei Prokofievna i-ar fi scris.

— În privinţa aceasta nu-i deloc primejdios! spuse Ganea, rîzînd cu răutate. De altminteri, precis că ceva nu-i în regulă. Se prea poate să se fi îndrăgostit, căci nu-i decît un băieţandru! Dar... nu s-ar apuca să-i scrie bătrînei scrisori anonime. E o mediocritate răutăcioasă, o nulitate mulţumită de sine!... Sînt sigur, ştiu dinainte că m-a zugrăvit ca intrigant. Cu asta şi-a început scrisoarea. Recunosc că am fost prost dîndu-mi la început drumul la gură; credeam că, voind să se răzbune pe prinţ, îmi va sprijini interesele; ah,

ce creatură şireată! Acum l-am ghicit pe de-a-ntregul. Cît despre furt, a auzit de la maică-sa, de la căpităneasă. Dacă bătrînul s-a hotărît la un asemenea pas, l-a făcut pentru căpităneasă. Subit, din senin, îmi spune că „generalul“ i-a promis maică-sii patru sute de ruble. Mi-a spus-o aşa, hodoronc-tronc, fără nici un fel de jenă. Am înţeles totul pe loc. Şi mă privea uite-aşa în ochi, cu un fel de desfătare; precis că şi mamei i-a spus numai ca să aibă plăcerea de a-i sfîşia inima. Şi de ce nu moare? Ia spune-mi, rogu-te! Doar şi-a luat angajamentul că moare în trei săptămîni, iar la noi chiar s-a îngrăşat! A rărit-o şi cu tusea; ieri seară mi-a spus că nu mai scuipă sînge cînd tuşeşte.

— Alungă-l.

— Nu-l urăsc, îl dispreţuiesc, rosti Ganea cu mîndrie. Bine, îl urăsc, fie! strigă el deodată cu o furie neobişnuită. Asta i-o voi spune verde în faţă chiar cînd va muri pe perna lui! Păcat că nu i-ai citit *Confesiunea*. Doamne, ce naivitate a impertinenţei! E locotenentul Pirogov, e Nozdriov[102] într-o tragedie şi, ceea ce-i mai important, nu-i decît un băieţandru! O, cu ce plăcere l-aş fi biciuit atunci, numai ca să-l uimesc. Acum se răzbună pe toţi pentru ceea ce nu i-a reuşit atunci... Dar ce-i asta? Iar fac gălăgie acolo! La urma urmei, ce-i asta? Aşa ceva chiar că nu mai pot trece cu vederea. Ptiţîn! îi strigă el cumnatului, care tocmai intrase în cameră. Ce-i asta, unde o să ajungem la urma urmei? E o... o...

Dar gălăgia se apropie repede, uşa se trînti deodată de perete, iar bătrînul Ivolghin, înfuriat, roşu la faţă, zguduit, scos din sărite, se repezi şi el la Ptiţîn. În urma bătrînului intrară Nina Alexandrovna, Kolea şi, ultimul, Ippolit.

98 Personaj din comedia *Căsătoria* de Gogol.
99* Tu ai vrut-o, Georges Dandin!“ (fr.)
100 Personajul care dă titlul comediei *Georges Dandin* de Molière.
101 Personaj din nuvela *Nevski Prospekt* de Gogol.
102 Personaj din romanul *Suflete moarte* al lui Gogol.

II

Trecuseră de-acum cinci zile de cînd Ippolit se mutase în casa lui Ptiţîn. Totul se petrecuse cumva natural, fără vorbe mari şi fără vreo disensiune între el şi prinţ; nu numai că nu se certaseră, dar parcă se despărţiseră prieteni. Gavrila Ardalionovici, atît de ostil cu Ippolit în seara aceea, venise în persoană să-l viziteze, de altfel în cea de-a treia zi după incident, condus probabil de un gînd subit. Cine ştie de ce, şi Rogojin începuse să treacă pe la bolnav. În primele momente, prinţului i se părea că ar fi chiar mai bine pentru „bietul băiat“ dacă s-ar muta din casa lui. Dar, încă din timpul mutării, Ippolit susţinea deja că se mută la Ptiţîn, „care are bunătatea să-i ofere un ungher“ şi niciodată, parcă intenţionat, nu se exprimase că se mută la Ganea, deşi acesta insistase să fie primit în casă. Ganea remarcase încă de pe atunci această atitudine, tăinuindu-şi însă în inimă supărarea.

Avea dreptate cînd îi spunea surorii lui că bolnavul s-a întremat. Într-adevăr, Ippolit se simţea ceva mai bine ca înainte, ceea ce se observa de la prima privire. Intră în cameră fără să se grăbească, în urma tuturor, cu un zîmbet ironic şi răutăcios. Nina Alexandrovna era foarte speriată. (Se schimbase mult în aceste şase luni, slăbise; după ce-şi măritase fiica şi se mutase la ea, aproape că încetase a se mai amesteca pe faţă în treburile copiilor ei.) Kolea era îngrijorat şi parcă nedumerit; nu înţelegea prea bine „nebunia generalului“, după cum se exprima el, neştiind desigur cauzele principale ale noii harababuri din casă. Dar vedea clar că tatăl lui caută cearta cu lumînarea clipă de clipă şi în orice loc, vedea că s-a schimbat deodată atît de mult, încît nu mai semăna deloc cu cel dinainte. Îl mai neliniştea şi faptul că în ultimele trei zile bătrînul nu mai pusese strop de băutură în gură. Ştia că s-a despărţit şi chiar s-a certat cu Lebedev şi cu prinţul. Kolea de-abia se întorsese acasă cu două litre de vodcă, pe care o cumpărase cu banii lui.

— Mamă, zău că-i mai bine să bea, încercase el s-o convingă pe Nina Alexandrovna, pe care o găsise la catul de sus. Sînt trei zile de cînd n-a dus paharul la gură; înseamnă că tînjeşte. Zău că-i mai bine. I-am dus băutură şi la închisoarea datornicilor...

Generalul deschise larg uşa şi se opri în prag, parcă tremurînd de indignare.

— Stimate domn! strigă el la Ptiţîn cu vocea ca tunetul. Dacă într-adevăr te-ai decis să sacrifici, de dragul unui ţînc şi ateu, un bătrîn

respectabil, pe tatăl dumitale, adică pe tatăl soţiei dumitale, om plin de merite faţă de împăratul său, atunci să ştii că piciorul meu nu va mai călca în casa dumitale. Alege, domnule, alege imediat: sau eu, sau... această elice! Da, elice! Am spus-o fără să vreau, dar e o elice! Căci ca o elice îmi sfredeleşte sufletul şi n-are pic de respect... ce mai, e o elice!

— Nu mai degrabă un tirbuşon? insinuă Ippolit.

— Nu, nu tirbuşon, pentru că, în faţa ta, sînt general, nu sticlă. Am medalii, medalii de merit... iar tu n-ai nici pe naiba. Sau el, sau eu! Hotărăşte-te, domnule, chiar acum, imediat! strigă el din nou, cuprins de frenezie, la Ptiţîn. Kolea îi întinse un scaun şi generalul, aproape epuizat, se lăsă să cadă pe el.

— Cred că ar fi mai bine... să dormiţi puţin, bîigui Ptiţîn, care rămăsese perplex.

— Mai şi ameninţă! îi spuse Ganea surorii lui, cu jumătate de glas.

— Să dorm! ţipă generalul. Nu sînt beat, stimate domn, şi mă jigneşti. Văd eu, continuă el ridicîndu-se din nou, văd că aici totul este împotriva mea, totul şi toţi... Dar să ştii, stimate domn, să ştii...

Nu-l lăsară să termine şi-l împinseră iar pe scaun, rugîndu-l să se calmeze. Înfuriat, Ganea se retrase într-un colţ. Nina Alexandrovna tremura şi plîngea.

— Dar ce i-am făcut? Are şi de ce se plînge! strigă Ippolit, rînjind.

— Oare chiar nu i-ai făcut nimic? spuse deodată Nina Alexandrovna. Mai ales dumitale ar trebui să-ţi fie ruşine... nu-i omeneşte să chinuieşti un bătrîn... mai ales în locul dumitale.

— În primul rînd, care-i locul meu aici, doamnă? Vă respect foarte mult, pe dumneavoastră personal, dar...

— E o elice! strigă generalul. Îmi sfredeleşte sufletul şi inima. Vrea să cred în ateism! Află, ţîncule, că tu încă nu te născuseşi cînd eu eram deja copleşit de onoruri; nu eşti decît un vierme invidios, rupt în două, care tuşeşte... şi moare din cauza răutăţii şi a necredinţei... De ce te-o fi adus Gavrila aici? Toţi se leagă de mine, începînd cu străinii şi terminînd cu propriul meu fiu!

— Ajungă-ţi cu tragedia! strigă Ganea. Ar fi fost mai bine dacă nu ne-ai fi făcut de rîs prin tot oraşul!

— Cum, eu te fac de rîs pe tine, ţîncule? Pe tine? Nu-ţi pot face decît cinste, nu să te dezonorez!

Sări în picioare şi ceilalţi nu-l mai putură ţine; dar, după cît se pare, nici Gavrila Ardalionovici nu se mai putea stăpîni.

— Las-o baltă cu cinstea! strigă el cu ciudă.

— Ce-ai spus? tună generalul, făcîndu-se alb la faţă şi înaintînd un

pas către el.

— Doar că e de-ajuns să deschid gura ca să... începu deodată Ganea să zbiere, dar nu termină ce avea de spus. Stăteau faţă în faţă, peste măsură de surescitaţi, mai ales Ganea.

— Ganea, ce-i cu tine? strigă Nina Alexandrovna, repezindu-se să-şi oprească fiul.

— Toţi spuneţi prostii! le-o reteză Varia furioasă. Ajunge, mamă! spuse ea, apucînd-o de mînă.

— Te cruţ numai de dragul mamei, rosti Ganea pe un ton tragic.

— Spune! urla generalul, cuprins cu totul de frenezie. Spune, dacă nu vrei să ai parte de blestemul meu de tată... spune!

— Ce să zic, m-am şi speriat de blestemul dumitale! Cine-i vinovat că de opt zile parcă ai înnebunit? De opt zile. Vezi, ştiu şi datele... Ai grijă, nu mă împinge pînă la ultima limită a răbdării. Altfel spun tot... De ce te-ai dus aseară la Epancini? Şi mai zici că eşti bătrîn, ai părul alb, te crezi cap de familie! Bine-ţi mai şade!

— Taci, Ganka! strigă Kolea. Taci, prostule!

— Dar eu, eu cu ce l-am jignit? insista Ippolit, parcă avînd în continuare acelaşi ton de zeflemea. De ce zice că-s o elice? Doar aţi auzit, nu? Singur s-a legat de mine; a venit şi a adus vorba despre nu ştiu care căpitan Eropegov. Generale, nu ţin cîtuşi de puţin la compania dumneavoastră; v-am evitat şi mai înainte, ştiţi şi singur. Fiţi şi dumneavoastră de acord, ce treabă am eu cu căpitanul Eropegov? Nu pentru căpitanul Eropegov m-am mutat aici. N-am făcut decît să-mi exprim cu voce tare părerea că, poate, acest căpitan Eropegov n-a existat niciodată. Iar dumnealui s-a apucat să facă tărăboi.

— Cu siguranţă n-a existat! trînti Ganea.

Însă generalul stătea stupefiat şi se uita fără rost în toate părţile. Spusele fiului său îl uluiseră prin francheţea lor extremă. În prima clipă nici măcar nu-şi putea găsi cuvintele. Şi, în cele din urmă, de-abia după ce Ippolit izbucnise în rîs auzind răspunsul lui Ganea şi strigase: „Uite, aţi auzit, şi propriul dumneavoastră fiu spune că n-a existat nici un căpitan Eropegov“, bătrînul bîigui, complet buimăcit:

— Kapiton Eropegov, nu căpitanul... Kapiton... locotenent-colonel în retragere, Eropegov... Kapiton...

— Nici Kapiton n-a existat! strigă Ganea, supărat foc.

— De... de ce să nu fi existat? bîigui generalul şi tot sîngele îi năvăli în obraji.

— Terminaţi! încercau să-i potolească Ptiţîn şi Varia.

— Taci, Ganka! strigă iarăşi Kolea.

Dar faptul că unii îi luau apărarea parcă îl făcu pe general să-şi vină în fire.

— Cum n-a existat? De ce să nu existe? strigă el ameninţător la fiul lui.

— Uite-aşa, pentru că nu putea să existe. N-a existat şi gata, nici nu putea să existe! Uite-aşa. Lasă-mă-n pace, te rog.

— Şi e fiul meu... propriul meu fiu, pe care... o, Doamne! Eropegov, Eroşka Eropegov n-a existat!

— Oho, ba Eroşka, ba Kapitoşka! insinuă Ippolit.

— Kapitoşka, domnule, Kapitoşka, nu Eroşka! Kapiton, Kapitan Alexeevici, adică Kapiton... locotenent-colonel... în retragere... s-a căsătorit cu Maria... cu Maria Petrovna Su... Su... prietenul şi tovarăşul meu... Sutulova, chiar de cînd era încă iuncher. Pentru el mi-am vărsat... l-am acoperit cu pieptul... a fost ucis. Kapitoşka Eropegov n-a existat! N-a existat!

Generalul ţipa cu înflăcărare, însă în aşa fel încît s-ar fi putut crede că la mijloc e una, iar ţipetele se referă la alta. Ce-i drept, altădată el ar fi suportat, desigur, şi ceva cu mult mai jignitor decît vestea despre absoluta inexistenţă a lui Kapiton Eropegov, ar fi ţipat, ar fi iscat o întreagă istorie, şi-ar fi ieşit din fire, dar în cele din urmă s-ar fi dus să se culce în camera lui de la catul de sus. Însă acum, din pricina extremei ciudăţenii a inimii omeneşti, s-a întîmplat că tocmai o ofensă precum îndoiala privitoare la Eropegov trebuia să fie picătura care umple paharul. Bătrînul se congestionă la faţă, îşi ridică braţele şi ţipă:

— Ajunge! Blestem... plec din casa asta! Nikolai, adu-mi rucsacul, plec... de-aici!

Ieşi grăbit şi extrem de mîniat. În urma lui se repeziră Nina Alexandrovna, Kolea şi Ptiţîn.

— Uite ce ai făcut acum! îi spuse Varia fratelui ei. Nu-i mare lucru să se ducă iarăşi acolo. Ce ruşine, ah, ce ruşine!

— Trebuia să nu fi furat! strigă Ganea, aproape înecîndu-se de furie. Deodată privirea lui o întîlni pe a lui Ippolit. Pe Ganea mai că nu-l apucă tremuratul. Iar dumneata, stimate domn, ar trebui să iei aminte că, totuşi, te afli într-o casă străină şi... profiţi de ospitalitate, aşa că nu făcea să-l iriţi pe un bătrîn care, pesemne, şi-a pierdut minţile...

Şi Ippolit păru să se cutremure, dar se stăpîni într-o clipă.

— Nu sînt de acord că tatăl dumitale şi-a pierdut minţile, îi răspunse el calm. Dimpotrivă, mi se pare că i-a mai venit mintea la cap în ultimele zile, zău aşa. Nu mă crezi? A devenit precaut, bănuitor, iscodeşte, îşi cîntăreşte fiecare cuvînt... Despre Kapitoşka a adus vorba cu un scop

anume; imaginează-ţi, a vrut să-mi sugereze...

— La naiba! Nu mă interesează ce-a vrut să-ţi sugereze! Te rog, domnule, să nu-mi umbli cu tertipuri şi să nu te ţii de capul meu! strigă Ganea. Dacă şi dumneata ştii adevărata pricină care l-a adus pe bătrîn în starea asta (şi m-ai spionat destul zilele astea, încît ştii cu siguranţă), asta nu înseamnă că trebuia să-l iriţi pe... nenorocit şi s-o chinuieşti pe mama, exagerînd lucrurile, pentru că toată povestea e un fleac, o istorie întîmplată la beţie şi atîta tot, o tărăşenie încă nedovedită, pe care nu pun decît atîta preţ... Dar dumneata simţi nevoia să răneşti şi să spionezi, pentru că eşti... eşti..

— O elice, rîse Ippolit.

— Pentru că eşti un ticălos. O jumătate de oră ai chinuit nişte oameni, vrînd să-i sperii şi spunînd că o să te împuşti cu pistolul dumitale neîncărcat. Dar te-ai făcut de ruşine ca un laş. Eşti un sinucigaş ratat, eşti o băşică plină cu fiere... pe două picioare. Ţi-am oferit ospitalitate, te-ai îngrăşat, nu mai tuşeşti, iar dumneata mă răsplăteşti...

— Doar două cuvinte, dacă-mi permiţi. Sînt în casa Varvarei Ardalionovna, nu în a dumitale. Nu mi-ai oferit cîtuşi de puţin ospitalitate şi chiar cred că dumneata însuţi profiţi de ospitalitatea domnului Ptiţîn. Acum patru zile am rugat-o pe mama să-mi găsească o locuinţă în Pavlovsk şi să se mute acolo, pentru că într-adevăr aici mă simt mai bine, deşi nu m-am îngrăşat deloc şi încă mai tuşesc. Ieri-seară mama mi-a dat de ştire că locuinţa este pregătită, iar eu mă grăbesc să te înştiinţez, la rîndul meu, că, după ce le voi mulţumi mamei şi surorii dumitale, mă mut chiar astăzi, deoarece această hotărîre am luat-o încă de aseară. Scuză-mă că te-am întrerupt. Mi se pare că mai aveai multe de spus.

— O, dacă-i aşa... bîigui Ganea, începînd să tremure de furie.

— Dacă-i aşa, permite-mi să mă aşez, adăugă Ippolit, aşezîndu-se cît se poate de calm pe scaunul pe care şezuse generalul. Sînt totuşi bolnav. Aşa, acum sînt gata să te ascult, mai ales că asta este ultima noastră discuţie şi, poate, chiar ultima întîlnire.

Subit, lui Ganea i se făcu ruşine.

— Crede-mă, n-o să mă înjosesc pînă-ntr-atîta încît să mă răfuiesc cu dumneata, spuse el. Şi dacă...

— Degeaba mă iei aşa de sus, îl întrerupse Ippolit. La rîndul meu, în prima zi după mutarea mea aici, mi-am dat cuvîntul faţă de mine însumi să nu-mi refuz plăcerea de a-ţi spune totul, de la obraz, cu sinceritate absolută, atunci cînd ne vom despărţi. Am intenţia să fac acest lucru chiar acum. Fireşte, după dumneata.

— În ce mă priveşte, te-aş ruga să părăseşti această încăpere.

— Mai bine spune, altfel o să te căieşti că n-ai zis tot ce aveai de zis.

— Încetează, Ippolit, e ruşine mare, zău. Fă-mi, te rog, plăcerea şi încetează! spuse Varia.

— Merită s-o fac de dragul unei doamne! rîse Ippolit şi se ridică. Fie, Varvara Ardalionovna, pentru dumneavoastră sînt gata să pun capăt discuţiei, dar numai să-i pun capăt, pentru că între mine şi fratele dumneavoastră a devenit absolut necesară o oarecare explicaţie şi nici în ruptul capului nu mă voi decide să plec lăsînd lucrurile neclare.

— Nu eşti decît un intrigant! strigă Ganea. De aceea nu vrei să pleci fără să laşi bîrfe în urmă.

— Vezi? observă Ippolit, absolut stăpîn pe sine. N-ai putut rezista. Zău că te vei căi dacă nu spui ce ai de spus. Îţi cedez încă o dată dreptul la replică. Aştept.

Gavrila Ardalionovici tăcea şi îl privea cu dispreţ.

— Nu vrei. Ai intenţia să te ţii dîrz. Voia dumitale. În ce mă priveşte, voi fi cît se poate de scurt. De două sau de trei ori am auzit astăzi reproşul cum că mi s-a oferit ospitalitate. E nedrept. Invitîndu-mă aici, ai vrut să mă prinzi în plasă, ai contat că voi vrea să mă răzbun pe prinţ. Pe deasupra, ai auzit că Aglaia Ivanovna şi-a exprimat compătimirea faţă de mine şi mi-a citit *Confesiunea*. Mizînd, din cine ştie ce motive, pe faptul că mă voi supune cu totul intereselor dumitale, ai sperat că, poate, vei găsi în mine un sprijin. Nu voi intra în amănunte! Din partea dumitale, nu-ţi cer să recunoşti, nici să confirmi. E de-ajuns că te las singur cu conştiinţa dumitale şi că acum ne înţelegem excelent unul pe altul.

— Dumnezeu mai ştie ce faci dintr-o istorie obişnuită! strigă Varia.

— Ţi-am spus doar: e un „intrigant şi un băieţandru“, zise Ganea.

— Varvara Ardalionovna, permiteţi-mi să vorbesc. Desigur, pe prinţ nu-l pot nici iubi, nici respecta; dar e într-adevăr un om bun, deşi... caraghios. Însă n-aş avea absolut nici un motiv să-l urăsc; m-am prefăcut că nu înţeleg cînd fratele dumneavoastră mă instiga împotriva prinţului; plănuiam să rîd în momentul deznodămîntului. Ştiam că pe fratele dumneavoastră îl va lua gura pe dinainte faţă de mine şi că va da greş în cel mai înalt grad posibil. Chiar aşa s-a întîmplat... Acum sînt gata să-l cruţ, dar numai din respect pentru dumneavoastră, Varvara Ardalionovna. Dar, explicîndu-vă de ce nu pot fi prea uşor prins în plasă, vă voi explica şi de ce am ţinut morţiş să vă scot frăţiorul de prost în faţa dumneavoastră. Aflaţi că am făcut-o din ură, recunosc sincer. Murind (căci totuşi voi muri, deşi m-am îngrăşat, după cum susţineţi), murind, am simţit că voi pleca în rai incomparabil mai liniştit dacă voi izbuti să prostesc măcar un reprezentat al

acelui numeros soi de oameni care m-au urmărit toată viaţa, pe care i-am urît toată viaţa, cărora mult stimatul dumneavoastră frăţior le serveşte drept imagine atît de proeminentă. Te urăsc, Gavrila Ardalionovici, numai pentru că – poate o să ţi se pară de-a mirării – *numai pentru că* eşti tipul şi incarnarea, personificarea şi culmea platitudinii celei mai impertinente, mai încîntate de sine, mai bădărane şi mai dezgustătoare! Eşti platitudinea cu ifose, platitudinea care nu se îndoieşte de sine, platitudinea de o seninătate olimpiană; eşti rutina rutinei! Nici minţii, nici inimii dumitale nu le e hărăzit să dea vreodată naştere celei mai mici idei proprii. Dar eşti nemărginit de invidios; ai convingerea fermă că eşti un mare geniu, însă îndoiala te cercetează cîteodată în clipele negre, aşa că te înfurii şi devii invidios. O, mai ai nori negri la orizont; vor trece cînd te vei tîmpi definitiv şi nu mai e mult pînă atunci; totuşi, ai de străbătut o cale lungă şi variată şi mă bucur că nu pot spune că va fi veselă. În primul rînd, îţi prezic că nu vei ajunge la persoana ştiută...

— Ah, e insuportabil! strigă Varia. N-ai de gînd să termini odată, otravă scîrboasă ce eşti?

Ganea se făcuse palid la faţă, tremura şi tăcea. Ippolit se opri, îl privi lung şi cu încîntare, îşi mută privirile asupra Variei, rîse, se înclină şi plecă, nemaiadăugînd nici un cuvînt.

Pe bună dreptate, Gavrila Ardalionovici putea să se plîngă de soartă şi nenoroc. Cîtva timp Varia nu se putu hotărî să intre în vorbă cu el, nici măcar nu-l privi, atunci cînd el trecu pe lîngă ea cu paşi mari; în sfîrşit, se opri la fereastră, cu spatele la ea. Varia se gîndea la zicala rusească: „sabie cu două tăişuri“. De la etaj se auzi iarăşi gălăgie.

— Pleci? întrebă Ganea şi se întoarse brusc cu faţa spre ea, auzind-o că se ridică. Stai puţin. Ia uită-te la asta.

Se apropie şi aruncă pe masa din faţa ei o hîrtiuţă împăturită sub forma unui bileţel.

— Doamne! strigă Varia şi plesni din palme.

Biletul avea exact şapte rînduri:

> „*Gavrila Ardalionovici! Convingîndu-mă de bunăvoinţa dumitale faţă de mine, m-am hotărît să-ţi cer sfatul într-o problemă importantă. Aş dori să ne întîlnim mîine, la ora şapte dimineaţa, fix, pe banca verde. Nu e departe de casa dumitale de vară. Varvara Ardalionovna, care trebuie să te însoţească* neapărat, *ştie foarte bine locul cu pricina*. A.E.“

— Poftim, mai ia-o în serios după una ca asta! exclamă Varvara Ardalionovna, desfăcîndu-şi braţele.

Lui Ganea nu-i venea să se laude în acest moment, dar nu putea să nu-şi dea pe faţă triumful, mai ales după prezicerile atît de umilitoare ale lui Ippolit. Un zîmbet de satisfacţie îi licări vădit pe faţă. De altfel, şi Varia începuse să strălucească cu totul de bucurie.

— Şi asta chiar în ziua cînd se anunţă logodna. Poftim, mai ia-o în serios după una ca asta!

— Tu ce crezi că vrea să discute mîine cu mine? întrebă Ganea.

— Nu are importanţă, principalul e că vă vedeţi pentru prima dată după şase luni. Ascultă-mă, Ganea: orice s-ar întîmpla, oricum s-ar întoarce lucrurile acolo, să ştii că e ceva *important*! Mult prea important! Nu te fandosi iarăşi, nu da greş din nou, dar vezi să nici nu te apuce laşitatea! Crezi că putea să nu-şi dea seama de ce m-am tot dus pe acolo timp de-o jumătate de an? Şi, imaginează-ţi: nu mi-a suflat o vorbă astăzi, nu mi-a dat a înţelege nimic. Şi doar intrasem în casă prin contrabandă, bătrîna nu ştia că-s acolo; altfel, cine ştie, m-ar fi dat afară. M-am dus riscînd pentru tine, să aflu cu orice preţ...

De la catul de sus se auziră iarăşi ţipete şi zgomote; cîteva persoane coborau scara.

— Asta nu trebuie s-o îngăduim acum pentru nimic în lume! strigă Varia cu sufletul la gură şi speriată. Nici urmă de scandal să nu mai fie! Du-te şi roagă-l să te ierte!

Dar capul de familie era deja în stradă. Îl urma Kolea, cărîndu-i rucsacul. Nina Alexandrovna stătea în pridvor şi plîngea; voia să dea fuga după el, dar n-o lăsa Ptiţîn.

— L-ai aţîţa numai şi mai mult, îi spunea. N-are unde se duce, peste un sfert de oră va fi adus înapoi. Am şi vorbit cu Kolea. Lasă-l să-şi facă de cap un pic.

— Ce te tot umfli în pene? Unde-ai să te duci? strigă Ganea de la fereastră. Chiar n-ai unde te duce!

— Întoarce-te, tată! strigă Varia. Ne aud vecinii.

Generalul se opri, se întoarse cu faţa spre ei, îşi ridică mîna şi exclamă:

— Blestemul meu să se-abată asupra acestei case!

— Neapărat trebuia s-o spună pe un ton teatral! bombăni Ganea, închizînd fereastra cu zgomot.

Într-adevăr, vecinii auzeau. Varia ieşi în fugă din cameră.

După plecarea ei, Ganea luă biletul de pe masă, îl sărută, plesni din buze şi făcu o mică săritură de balerin.

III

Talmeş-balmeşul cu generalul s-ar fi încheiat în oricare alt moment, fără consecinţe. Şi mai înainte avusese hachiţe bătrînul de felul acesta, deşi destul de rar, pentru că, îndeobşte, era un om foarte paşnic şi cu apucături aproape bune. Poate că de vreo sută de ori intrase în luptă cu dezordinea care pusese stăpînire pe el în ultimii ani. Îşi amintea subit că e „capul familiei“, se împăca cu soţia, plîngea sincer. O respecta, aproape că o diviniza pe Nina Alexandrovna, pentru că îi ierta atîtea în tăcere şi îl iubea chiar dacă ajunsese s-o facă pe bufonul şi să se înjosească. Însă lupta generoasă cu dezordinea de obicei nu dura prea mult; şi generalul era un om prea „impetuos“, chiar dacă în felul său; de regulă, nu putea suporta să trăiască pocăit şi trîndav în sînul familiei şi sfîrşea prin a se răzvrăti; se înflăcăra, lucru pe care, poate, îl regreta de îndată, îşi făcea reproşuri, dar nu se putea stăpîni: căuta ceartă, începea să vorbească bombastic şi cu elocinţă, pretindea să i se arate un respect nemărginit şi imposibil şi în cele din urmă dispărea de acasă, uneori chiar pentru multă vreme. În ultimii doi ani, treburile familiei le cunoştea doar în mare şi din auzite, încetase a se mai implica, nesimţind nici cea mai mică chemare pentru aşa ceva.

Dar de data aceasta în „talmeş-balmeşul cu generalul“ se întrezărea ceva neobişnuit; toţi parcă ştiau ceva şi parcă se temeau s-o spună. Generalul apăruse „oficial“ în familie, adică la Nina Alexandrovna, doar cu trei zile mai înainte, dar parcă nu mai era smerit şi nu se mai căia, cum se întîmplase întotdeauna cu prilejul „apariţiilor“, ci, dimpotrivă, manifesta o irascibilitate neobişnuită. Era vorbăreţ, neliniştit, intra în vorbă cu toţi cei pe care îi întîlnea, discuta cu patimă, parcă aruncîndu-se asupra interlocutorului, dar subiectele abordate erau întotdeauna atît de diverse şi de surprinzătoare, încît nu-ţi puteai da nicidecum seama ce-l preocupă de fapt acum atît de mult. Uneori era vesel, dar cel mai adesea cădea pe gînduri, de altfel neştiind nici el pe unde-i umblă mintea; subit, începea să povestească ceva, despre Epancini, despre prinţ sau Lebedev, întrerupîndu-şi brusc discursul şi răspunzînd la întrebări doar cu un zîmbet resemnat, fără să observe că i se pun întrebări şi că el nu face decît să surîdă. Ultima noapte şi-o petrecuse oftînd şi gemînd, încît o chinuise pe Nina Alexandrovna, care, cine ştie de ce, îi încălzise toată noaptea comprese; spre dimineaţă aţipise brusc, dormise patru ore şi se trezise într-o criză puternică şi haotică de ipohondrie, care se încheiase prin cearta cu Ippolit şi „blestemul asupra acestei case“. Ce-i din jur observaseră, de asemeni, că în

aceste trei zile cădea necontenit în ambiţia de a i se arăta respect, care avea drept consecinţă o suscpiciune neobişnuită. Kolea insista, încercînd să-şi convingă mama că la mijloc nu-i decît faptul că tînjeşte după băutură sau, poate, şi după Lebedev, cu care generalul intrase în nişte speciale relaţii de prietenie. Însă, cu trei zile mai înainte, se certase brusc cu Lebedev şi o rupsese cu el teribil de furios; chiar şi cu prinţul avusese cine ştie ce scenă. Kolea îl rugase pe prinţ să-i explice şi, în cele din urmă, ajunsese să aibă bănuiala că nici acesta nu vrea să-i spună un anumit lucru. Dacă, aşa cum presupunea Ganea cu un mare grad de probabilitate, avusese loc o discuţie specială între Ippolit şi Nina Alexandrovna, era ciudat că acest domn răutăcios, pe care Ganea îl numise de-a dreptul intrigant, nu dorise să-şi ofere plăcerea de a-l lămuri pe aceeaşi cale şi pe Kolea. Poate că acesta nu era un „băieţandru“ chiar atît de rău, cum îl zugrăvea Ganea, ci era un rău de o cu totul altă specie; de fapt, era puţin probabil că şi Ninei Alexandrovna îi transmisese vreo observaţie a sa numai şi numai ca „să-i sfîşie inima“. Să nu uităm că de obicei motivele acţiunii omului sînt infinit mai complicate şi mai diverse decît ni le explicăm noi după aceea şi că doar arareori ies clar la lumină. Din cînd în cînd, pentru cel care povesteşte, este mai bine să se limiteze la simpla relatare a faptelor. Aşa vom proceda şi noi în continuare pentru a elucida catastrofa întîmplată acum cu generalul; căci, oricît ne-am împotrivi, sîntem totuşi puşi în situaţia imperioasă de a-i acorda şi acestui personaj secundar al naraţiunii noastre mai multă atenţie şi mai mult spaţiu decît am presupus pînă acum că trebuie să-i acordăm.

Evenimentele respective s-au succedat în ordinea următoare.

Cînd Lebedev, după ce plecase la Petersburg ca să-l caute pe Ferdîşcenko, se întorsese în aceeaşi zi împreună cu generalul, nu-i spuse nimic deosebit prinţului. Dacă pe atunci prinţul nu ar fi fost prea distrat şi ocupat cu alte impresii importante pentru el, ar fi putut observa curînd că nici în următoarele două zile Lebedev nu-i dăduse nici un fel de lămuriri, ci, dimpotrivă, parcă evita, cine ştie de ce, să-l întîlnească. Remarcînd, în sfîrşit, acest lucru, prinţul se mirase că, în decursul celor două zile, cînd se întîlnea întîmplător cu Lebedev, nu şi-l amintea decît în cea mai bună stare de spirit, fiind mai întotdeauna împreună cu generalul. Cei doi prieteni nu se mai despărţeau nici o clipă. Prinţul auzea uneori discuţii zgomotoase şi aprinse la catul de sus, hohote de rîs, contraziceri vesele; o dată chiar, seara tîrziu, ajunseră pînă la el sunetele unui cîntec bahico-soldăţesc, care începuse brusc şi pe neaşteptate, printre interpreţi fiind uşor de recunoscut generalul, cu vocea lui răguşită de bas. Dar cîntecul nu se închegă şi se întrerupse iute. Apoi, cam o jumătate de oră, ţinu o discuţie foarte însufleţită, desfăşurată, după toate probabilităţile, pe fondul băuturii. Îţi

puteai da seama că prietenii, care se distrau la catul de sus, se îmbrăţişau; în sfîrşit, unul dintre ei începu să plîngă. Apoi s-a încins brusc o ceartă puternică, dar curînd şi aceasta s-a potolit repede. În tot acest timp, Kolea fusese într-o stare de spirit deosebit de îngrijorată. Prinţul nu era aproape niciodată acasă peste zi şi uneori se întorcea foarte tîrziu; întotdeauna i se transmitea că l-a căutat toată ziua Kolea, care a întrebat mereu de el. Dar cînd se întîlneau, Kolea nu-i putea spune nimic deosebit, în afară de faptul că este întru totul „nemulţumit“ de general şi de comportarea lui de acum: „Se duc, beau în bodega din apropiere, se îmbrăţişează şi se ocărăsc în stradă, se aţîţă unul pe altul şi nu se pot despărţi“. Cînd prinţul i-a făcut observaţia că şi mai înainte, aproape în fiecare zi, cei doi făcuseră la fel, Kolea habar n-a avut ce să-i răspundă şi cum să-i explice motivul îngrijorării lui de acum.

A doua zi după noaptea şi cearta bahică, pe la ora unsprezece, cînd prinţul se pregătea să iasă din casă, în faţa lui apăru brusc generalul, extrem de tulburat, aproape zguduit de ceva.

— De mult caut prilejul să vă întîlnesc, mult-stimate Lev Nikolaevici, de mult, foarte de mult, bîigui el, strîngînd extrem de tare, aproape dureros, mîna prinţului. Foarte, foarte de mult.

Prinţul îl rugă să se aşeze.

— Nu, nu mă aşez, mai ales că vă reţin. Vin altădată. Mi se pare că vă pot felicita pentru... împlinirea... dorinţelor inimii.

— Care dorinţe ale inimii?

Prinţul se fîstîcise. Ca şi multor altora aflaţi în situaţia lui, i se părea că absolut nimeni nu vede, nu bănuieşte şi nu înţelege nimic.

— Fiţi liniştit, fiţi liniştit! Nu voi atinge sentimentele cele mai delicate. Am trecut prin asta şi ştiu că atunci cînd... ca să zic aşa... nasul altcuiva... cum zice proverbul... se bagă unde nu-i fierbe oala... Trec prin asta în fiecare dimineaţă. Am venit cu o problemă, importantă. Cu o problemă foarte importantă, prinţe.

Prinţul îl rugă încă o dată să ia loc, se aşeză şi el.

— Fie, dar numai pentru o secundă... Am venit după un sfat... Desigur, trăiesc fără vreun scop practic, dar respectîndu-mi propria persoană şi... spiritul întreprinzător, pe care ruşii îl neglijează atît de mult, vorbind în genere... vreau să-mi pun soţia, copiii în situaţia de a se bucura de respect... într-un cuvînt, prinţe, am nevoie de un sfat.

Prinţul îi lăudă cu înflăcărare intenţia.

— Lăsaţi, astea-s fleacuri, îl întrerupse iute generalul. Nu asta-i principalul. E vorba despre altceva, mai important. M-am decis să vă explic, Lev Nikolaevici, deoarece sînteţi omul în care am încredere, neîndoindu-mă

de sinceritatea cu care mă primiţi şi de nobleţea sentimentelor, ca... ca... Nu vă miră cuvintele mele, prinţe?

Deşi nu peste măsură de mirat, totuşi prinţul îşi urmărea musafirul extrem de atent şi de curios. Bătrînul era puţin palid la faţă, buzele îi tremurau din cînd în cînd, mîinile lui parcă nu-şi găseau locul. Stătea pe scaun doar de cîteva minute şi apucase deja de două ori să se ridice brusc şi să se aşeze la loc, necontrolîndu-şi probabil deloc manierele. Pe masă erau cîteva cărţi; continuînd să vorbească, luă una, aruncă o privire la pagina la care era deschisă, o închise imediat şi o puse pe masă, înşfăcă altă carte, n-o mai deschise şi, ţinînd-o tot restul timpului în mîna dreaptă, o flutura neîncetat prin aer.

— Ajunge! strigă el deodată. Văd că v-am deranjat prea mult.

— Ba deloc, fiţi bun şi continuaţi, dimpotrivă, ascult cu atenţie şi vreau să-mi dau seama...

— Prinţe! Vreau să mi se acorde tot respectul... doresc să mă respect eu însumi şi... drepturile mele.

— Omul care are o asemenea dorinţă şi numai datorită acestui lucru este demn de tot respectul.

Prinţul rostise această frază plină de înflorituri cu ferma convingere că va avea un efect excelent. Îşi dăduse seama cumva instinctiv că, ajutîndu-se de cîteva vorbe goale, dar plăcute, rostite la momentul potrivit, ar putea să cîştige şi să împace sufletul unui om ca generalul, aflat într-o situaţie atît de neplăcută. În orice caz, avea datoria ca, la plecare, acest om să aibă inima uşurată.

Fraza îl flată, îl mişcă şi îi plăcu foarte mult bătrînului; brusc, generalul se înduioşă, îşi schimbă fulgerător tonul şi se lansă în explicaţii exaltate şi prelungi. Dar prinţul, cu toate eforturile, cu toată atenţia cu care îl asculta, nu putea pricepe literalmente nimic. Generalul vorbi vreo zece minute, cu căldură, repede, parcă neapucînd să-şi enunţe mulţimea gîndurilor înghesuite în cap; spre sfîrşit, ochii i se umeziră chiar de lacrimi; totuşi, nu spunea decît fraze fără cap şi fără coadă, cuvinte neaşteptate şi gînduri neaşteptate, care răbufneau brusc şi pe neaşteptate, sărind unele peste altele.

— Ajunge! M-aţi înţeles şi m-am liniştit! încheie el deodată şi se ridică. O inimă ca a dumneavoastră nu poate să nu-l înţeleagă pe cel aflat în suferinţă. Prinţe, sînteţi nobil ca un ideal! Ce preţ au ceilalţi în faţa dumneavoastră? Dar sînteţi tînăr şi vă binecuvîntez. La drept vorbind, am venit să-mi stabiliţi o oră pentru o discuţie importantă, asta-i principala mea speranţă. Nu-mi doresc decît prietenia şi inima dumneavoastră, prinţe; niciodată n-am fost în stare să mă împac cu cerinţele inimii mele.

— De ce să nu stăm de vorbă acum? Sînt gata să ascult...

— Nu, prinţe, nu! îl întrerupse energic generalul. Nu acum! Acum este un vis! Este mult prea important, prea important! Această oră de discuţie va fi ora destinului meu definitiv. Va fi ora *mea* şi n-aş dori ca, într-un moment atît de sfînt, să ne poată întrerupe primul venit, primul neobrăzat şi nu arareori – se aplecă deodată spre prinţ, vorbind cu şoapte ciudate, misterioase şi aproape speriate – un neobrăzat care nu face nici cît tocul... de la pantoful dumneavoastră, iubite prinţe! O, nu spun: de la pantoful meu! Observaţi, mai ales, că n-am pomenit de pantoful meu; mă respect prea mult ca s-o spun aşa, fără ocolişuri; dar numai dumneavoastră sînteţi capabil să înţelegeţi că, respingînd în cazul de faţă şi tocul meu, îmi exprim, poate, extrema mîndrie a demnităţii. În afară de dumneavoastră, nimeni nu va înţelege, şi *el* în primul rînd. *El* nu înţelege nimic, prinţe; e absolut, absolut incapabil să înţeleagă! Trebuie să ai inimă ca să înţelegi!

Pînă la urmă prinţul mai că nu se sperie şi îi fixă generalului o întîlnire pentru a doua zi la aceeaşi oră. Acesta plecă vioi, extrem de consolat şi aproape calmat. Seara, la ora şapte, prinţul trimise pe cineva la Lebedev, ca să-l roage să vină la el pentru cîteva minute.

Lebedev îşi făcu apariţia extrem de precipitat, luînd invitaţia drept „o mare onoare“, după cum se exprimase chiar de la uşă; nu mai rămăsese nici urmă din faptul că trei zile la rînd parcă se ascunsese şi în mod evident evitase să se întîlnească cu prinţul. Se aşeză pe marginea scaunului, cu grimase, cu zîmbete, cu ochii surîzători şi mari, frecîndu-şi palmele şi arătîndu-şi aşteptarea naivă că va auzi ceva de felul unei veşti capitale, pe care toţi o aşteptau şi o ghiciseră demult. Din nou prinţul se simţi şocat; era din ce în ce mai clar că toţi începuseră să aştepte ceva de la el, că toţi îl privesc ca şi cum ar vrea să-l felicite, adresîndu-i felurite aluzii, zîmbete şi ocheade complice. Keller trecuse deja de trei ori pentru cîte o clipă şi tot cu vădita dorinţă de a-l felicita: de fiecare dată începuse entuziast şi confuz, nu terminase şi făcuse repede cale întoarsă. (În ultimele zile, se apucase tare de băutură şi-şi făcea veacul într-o sală de biliard.) Chiar Kolea, cu toată tristeţea lui, începuse să-i vorbească ceva nebulos prinţului.

Prinţul îl întrebă direct şi întrucîtva iritat pe Lebedev ce părere are despre starea de acum a generalului, de ce e acesta atît de alarmat. Îi povesti, în cîteva cuvinte, scena din timpul zilei.

— Fiecare are neliniştile lui, prinţe, şi... mai ales în secolul nostru ciudat şi neliniştit, asta-i, rogu-vă, îi răspunse Lebedev cam sec, după care tăcu supărat, ca un om înşelat amarnic în aşteptările sale.

— Ce mai filosofie! rîse prinţul.

— Filosofia, rogu-vă, e necesară, e foarte necesară în secolul

nostru, ar trebui aplicată în practică, dar este desconsiderată. În ce mă priveşte, mult stimate prinţ, deşi am fost onorat de încrederea pe care mi-aţi acordat-o într-un punct pe care-l ştim amîndoi, am fost doar într-o anumită măsură şi nici într-un caz dincolo de circumstanţele relative propriu-zis la punctul respectiv... Înţeleg şi nu mă plîng cîtuşi de puţin.

— Lebedev, nu cumva te supără ceva?

— Deloc, cîtuşi de puţin, mult stimate prinţe! strigă frenetic Lebedev, punîndu-şi mîna la inimă. Dimpotrivă, de-abia acum am priceput că nici prin poziţia mea în societate, nici prin dezvoltarea minţii şi inimii, nici prin acumularea de bogăţii, nici prin comportarea mea de altădată, nici prin cunoştinţe, pe scurt, prin nimic nu merit încrederea dumneavoastră, care mă onorează şi e mai presus de speranţele mele; şi dacă nu vă pot fi de folos decît ca sclav sau lefegiu... nu mă supăr, dar mă întristez.

— Lukian Timofeici, asta-i o prostie!

— Doar ca sclav! Ca şi acum, ca în cazul de faţă! Întîlnindu-vă şi urmărindu-vă cu inima şi cu gîndul, îmi spuneam: nu sînt demn de relaţii prieteneşti, dar în calitate de stăpîn al casei ar trebui, poate, să primesc în timp util, la momentul potrivit, o indicaţie, ca să zic aşa, sau cel puţin o înştiinţare cu privire la schimbările viitoare şi aşteptate, care se cunosc.

Spunînd aceste cuvinte, Lebedev îşi aţinti privirea sfredelitoare pe chipul prinţului care se uita la el uluit; încă mai spera că-i va fi satisfăcută curiozitatea.

— Nu înţeleg absolut nimic, exclamă prinţul aproape mînios. Şi... eşti un intrigant teribil! izbucni el deodată în rîsul cel mai sincer.

Într-o clipă rîse şi Lebedev, iar privirea rugătoare îl trădă că speranţele i se limpeziseră şi chiar se dublaseră.

— Ştii ce vreau să-ţi spun, Lukian Timofeici? Nu te supăra pe mine, dar mă mir de naivitatea dumitale! De fapt, nu numai de a dumitale. Aştepţi cu atîta naivitate ceva de la mine, chiar acum, în clipa asta, încît chiar am remuşcări şi mi-e ruşine de dumneata că n-am ce-ţi destăinui ca să-ţi fac pe plac. Jur că n-am nimic, dacă-ţi poţi închipui una ca asta!

Prinţul rîse din nou.

Lebedev îşi luă o înfăţişare plină de importanţă. E adevărat că uneori era prea naiv şi sîcîitor în curiozitatea sa; dar în acelaşi timp era un om destul de şiret şi abil, iar în unele cazuri chiar prea perfid şi tăcut; respingîndu-l necontenit, prinţul aproape că şi-l făcea duşman. Însă prinţul nu-l respingea pentru că îl dispreţuia, ci pentru că subiectul curiozităţii lui era delicat. Unele visuri ale sale, pînă acum cîteva zile, prinţul le considerase o crimă, iar Lukian Timofeici lua refuzurile prinţului drept dezgust şi neîncredere, pleca de la el cu inima rănită şi, din pricina prinţului,

nu era gelos numai pe Kolea şi Keller, ci chiar şi pe propria lui fiică, Vera Lukianovna. Chiar în momentul acela ar fi vrut şi ar fi dorit, poate, să-i aducă prinţului la cunoştinţă o veste interesantă în cel mai înalt grad, dar tăcu posomorît şi nu spuse nimic.

— Atunci, cu ce vă pot fi de folos, mult stimate prinţ, de vreme ce totuşi m-aţi... chemat? întrebă el, în sfîrşit, după cîteva momente de tăcere.

— Da, propriu-zis voiam să discutăm despre general, spuse prinţul şi tresări, deoarece şi el căzuse pe gînduri. Şi despre furtul de care mi-ai spus...

— Adică?

— Asta-i bună, parcă nu m-ai înţelege! Ah, Dumnezeule, Lukian Timofeici, te ţii întruna de teatru. E vorba de bani, de bani, de cele patru sute de ruble, pe care le-ai pierdut atunci, cu portofelul, despre care ai venit aici să-mi povesteşti în dimineaţa cînd ai plecat la Petersburg. Acum ai înţeles?

— Ah, de cele patru sute de ruble vorbiţi! exclamă Lebedev, lungind cuvintele, de parcă de-abia acum şi-ar fi dat seama. Vă mulţumesc, prinţe, pentru sincera dumneavoastră compătimire, care mă flatează peste măsură, dar... am găsit banii, chiar de mult.

— I-ai găsit! Slavă Domnului!

— Exclamaţia este un semn de nobleţe din partea dumneavoastră, deoarece patru sute de ruble sînt o pierdere prea mare pentru un om sărman, care trăieşte muncind din greu, cu o mulţime de orfani în familie...

— Nu asta am vrut să spun! Fireşte, mă bucur că i-ai găsit, se corectă repede prinţul. Dar... cum i-ai găsit?

— Foarte simplu, rogu-vă. I-am găsit sub scaunul pe care atîrnasem redingota, aşa că probabil portofelul a alunecat din buzunar pe duşumea.

— Cum sub scaun? Nu se poate, doar mi-ai spus că ai scotocit prin toate ungherele. Cum de nu te-ai uitat în locul cel mai probabil?

— Problema e că m-am uitat! Îmi amintesc prea bine că m-am uitat! M-am tîrît în patru labe, am pipăit sub scaun cu mîinile, am mutat scaunul, nevenindu-mi să-mi cred ochilor. Am văzut că nu-i nimic, doar locul gol şi neted, ca în palma mea, şi tot am continuat să pipăi. Asemenea şovăială se repetă ori de cîte ori omul ţine morţiş să găsească... lucrul pierdut, în cazuri importante şi regretabile: vede că nu-i nimic acolo, că locu-i gol, şi totuşi îl mai cercetează de vreo cincisprezece ori.

— Bine, să zicem aşa. Totuşi cum s-a întîmplat?... Tot nu pricep, bîigui prinţul, derutat. Mai înainte mi-ai spus că nu era acolo, că l-ai căutat în locul acela. Ce, a apărut dintr-odată?

— Chiar aşa, a apărut dintr-odată.

Prinţul se uită ciudat la Lebedev.

— Dar generalul? întrebă el deodată.

— Adică, ce să fie cu generalul? nu înţelese iarăşi Lebedev.

— Ah, Dumnezeule! Te întreb ce a spus generalul cînd ai găsit portofelul sub scaun. Doar şi mai înainte l-aţi căutat împreună.

— Da, împreună l-am căutat mai întîi. Dar de data asta, recunosc, am tăcut şi am preferat să nu-i spun că am găsit portofelul, de unul singur.

— De... de ce? Şi banii sînt toţi?

— Am deschis portofelul: banii sînt toţi, pînă la ultima rublă.

— Ai fi putut veni să-mi spui, observă prinţul îngîndurat.

— Mi-a fost frică să vă inoportunez, prinţe, avînd în vedere propriile dumneavoastră impresii care, poate, ca să zicem aşa, sînt excepţionale. Pe deasupra, m-am prefăcut că n-am găsit nimic. Am deschis portofelul, m-am uitat în el, apoi l-am închis şi l-am pus la loc sub scaun.

— Asta la ce bun?

— A-aşa, ca să-mi satisfac şi pe mai departe curiozitatea, chicoti deodată Lebedev, frecîndu-şi palmele.

— Deci e şi acum acolo, de trei zile?

— O, nu. A fost doar o zi şi o noapte. Vedeţi dumneavoastră, am vrut să-l găsească şi generalul. Căci, dacă eu l-am găsit în cele din urmă, atunci de ce generalul n-ar remarca un obiect, ca să zicem aşa, bătător la ochi, care se vede de sub scaun? De cîteva ori am ridicat scaunul acela şi l-am mutat din loc, aşa că portofelul era la vedere, dar generalul nu l-a zărit nicidecum şi aşa a trecut o zi şi o noapte. Probabil că e foarte distrat, nici n-ai cum să-ţi dai seama. Vorbeşte, povesteşte, rîde cu hohote şi deodată se supără teribil pe mine, nici eu nu mai ştiu de ce. Într-un tîrziu ne pregătim să ieşim din cameră, eu las intenţionat uşa descuiată; totuşi a ezitat, a vrut să-mi spună ceva, probabil s-a speriat pentru portofelul cu atîţia bani, dar s-a supărat brusc foarte tare şi nu mi-a spus nimic. N-am făcut împreună pe stradă nici doi paşi, m-a lăsat baltă şi de-abia seara ne-am întîlnit la bodegă.

— Şi pînă la urmă ai luat portofelul de acolo?

— Nu. În aceeaşi noapte a dispărut de sub scaun.

— Atunci unde-i acum?

— Aici, spuse Lebedev şi rîse deodată, ridicîndu-se de pe scaun cît era de lung şi privindu-l cu plăcere pe prinţ. A nimerit aici, în căptuşeala propriei mele redingote. Binevoiţi să vedeţi şi dumneavoastră, pipăiţi-l.

Într-adevăr, în căptuşeala din partea stîngă a redingotei, chiar în faţă, la vedere, se formase un fel de pungă şi, pipăind-o, puteai imediat să-ţi dai seama că în ea este portofelul de piele, căzut acolo din buzunarul rupt.

— L-am scos şi m-am uitat, toţi banii sînt la loc. I-am dat drumul

iarăşi în căptuşeală şi umblu aşa de ieri, chiar mă lovesc de el cu piciorul.

— Şi n-ai de gînd să-l găseşti?

— N-am de gînd, he-he! Şi imaginaţi-vă, mult stimate prinţ, deşi nu sînt un subiect demn de atenţia dumneavoastră deosebită, că am avut întotdeauna buzunarele intacte, şi deodată peste noapte a apărut într-unul o asemenea gaură! M-am uitat mai curios: parcă ar fi făcut-o cineva cu briceagul. Aproape incredibil, nu?

— Dar... generalul?

— Toată ziua a fost supărat, şi ieri, şi azi; e teribil de nemulţumit; ba-i bucuros şi bahic pînă la linguşeală, ba-i sensibil de-i dau lacrimile, ba se supără deodată atît de tare, încît mă sperii, zău; eu, prinţe, nu fac parte din tagma militarilor. Ieri stăteam amîndoi la bodegă şi, ca din întîmplare, poalele redingotei mele se etalau la vedere, săreau în ochi; el se uita strîmb, se enerva. Acum nu mi se mai uită drept în ochi decît cînd e beat sau dacă îl apucă duioşiile; dar ieri mi-a aruncat vreo două priviri atît de crunte, încît m-au trecut fiori reci pe şira spinării. De altminteri, mîine am de gînd să găsesc portofelul, dar pînă mîine mă mai plimb o seară cu el.

— Dar de ce-l chinuieşti în halul ăsta? strigă prinţul.

— Nu-l chinuiesc, prinţe, continuă Lebedev, cu ardoare. Îl iubesc sincer şi-l... respect. Iar acum, credeţi-mă, mi-a devenit mai drag, îl apreciez şi mai mult!

Aceste cuvinte Lebedev le spuse pe un ton atît de serios şi de sincer, încît prinţul chiar se revoltă.

— Ţii la el, dar îl chinuieşti! Dă-mi voie, numai prin simplul fapt că ţi-a pus la un loc atît de vizibil obiectul pierdut, sub scaun şi în redingotă, vrea să-ţi arate direct că nu vrea să se ţină de vicleşuguri cu dumneata, că-şi cere iertare cît se poate de sincer. Auzi? Îţi cere iertare! Speră, deci, în delicateţea sentimentelor dumitale. Iar dumneata îl înjoseşti într-un asemenea hal pe omul acesta atît de... atît de cinstit!

— Cinstit, prinţe, cinstit! îl susţinu Lebedev, cu ochii scăpărîndu-i. Numai dumneavoastră, nobile prinţ, aţi fost în stare să spuneţi un cuvînt atît de just! Pentru asta vă sînt devotat pînă la divinizare, deşi sînt putred de felurite vicii! Am hotărît! Găsesc chiar acum portofelul, chiar acum, nu mîine; iată, îl scot în faţa dumneavoastră; luaţi-l, nobile prinţ, şi păstraţi-l pînă mîine. Mîine sau poimîine îl iau. Ştiţi, prinţe, se pare că a stat pitit sub o piatră din grădina mea în prima noapte după ce a dispărut. Ce ziceţi de asta?

— Vezi, să nu-i spui de-a dreptul că ai găsit portofelul. Fă în aşa fel încît să vadă că nu mai ai nimic în căptuşeală şi el o să înţeleagă.

— Oare? N-ar fi mai bine să-i spun că l-am găsit şi să mă prefac că

pînă acum nu mi-am dat seama?

— N-nu, spuse prinţul, căzînd pe gînduri. N-nu, de-acum e prea tîrziu. E mai primejdios aşa. Zău că-i mai bine să nu-i spui! Fii blînd cu el, dar... nu te preface prea mult şi... şi... ştii dumneata...

— Ştiu, prinţe, ştiu, adică ştiu că nu voi face cum spuneţi. Pentru asta ar trebui să am o inimă ca a dumneavoastră. În plus, şi el s-a făcut nervos şi s-a nărăvit să mă privească acum cam prea de sus. Ba se smiorcăie şi mă îmbrăţişează, ba începe hodoronc-tronc să mă umilească şi să-şi bată joc de mine cu dispreţ. Aşa că o să fac să se vadă poalele redingotei, cu bună ştiinţă o s-o fac, he-he! La revedere, prinţe, căci îmi dau seama că vă reţin şi inoportunez, ca să zic aşa, sentimentele cele mai interesante...

— Dar, pentru Dumnezeu, ţine-o tot în secret!

— Cu paşi uşori, cu paşi uşori!

Deşi povestea era încheiată, prinţul rămase aproape la fel de îngrijorat. Aştepta cu nerăbdare întrevederea cu generalul, care trebuia să aibă loc a doua zi.

IV

Ora fixată era doisprezece, însă prinţul, deloc obişnuit pentru el, întîrzie. Întorcîndu-se acasă, îl găsi pe general aşteptîndu-l. Din prima clipă remarcă nemulţumirea acestuia, poate tocmai din pricină că trebuise să-l aştepte. Scuzîndu-se, prinţul se grăbi să se aşeze, dar cu un fel de frică ciudată, de parcă musafirul ar fi fost din faianţă şi prinţul se temea în fiecare clipă ca nu care cumva să-l spargă. Mai înainte nu se simţise niciodată intimidat în prezenţa generalului, nici nu-i trecuse prin minte că s-ar putea intimida. Curînd prinţul observă că nu-l mai are în faţă pe omul de ieri, că generalul se schimbase; în locul panicii şi zăpăcelii din ziua precedentă, se remarca acum că este neobişnuit de rezervat; se putea trage concluzia că omul acesta luase o hotărîre definitivă. De altfel, calmul era mai mult exterior decît real. În orice caz, însă, musafirul arăta o dezinvoltură rafinată, deşi îşi impusese o demnitate reţinută. La început chiar luă faţă de prinţ o atitudine îngăduitoare, cum li se întîmplă cîteodată oamenilor mîndri, care au fost ofensaţi pe nedrept, să fie dezinvolţi şi rafinaţi. Vorbea blînd, deşi nu fără o anumită mîhnire în voce.

— V-am adus cartea pe care am luat-o mai deunăzi, spuse el, făcînd, plin de importanţă, semn din cap spre cartea pe care o adusese şi o pusese pe masă. Mulţumesc.

— Ah, da. Aţi citit articolul, generale? Cum v-a plăcut? Interesant, nu? se bucură prinţul de posibilitatea de a începe discuţia cît mai iute şi cît mai pe departe.

— Interesant, dar rudimentar şi, desigur, plin de neghiobii. Posibil să fie minciuni la fiecare pas.

Generalul vorbea cu aplomb, chiar lungind puţin cuvintele.

— Ah, e o relatare naivă, povestirea unui soldat bătrîn, care i-a văzut cu ochii lui pe francezi la Moscova[103]. Unele lucruri sînt splendide. Pe deasupra, orice însemnări ale martorilor oculari, indiferent cine este martorul, sînt preţioase. Nu-i aşa?

— În locul redactorului, nu l-aş fi tipărit. Cît priveşte însemnările martorilor oculari, în general, i se dă mai degrabă crezare unui mincinos grosier, dar mucalit, decît unui om respectabil şi cu merite. Cunosc cîteva însemnări despre anul opt sute doisprezece, care... Prinţe, m-am decis, părăsesc această casă, casa domnului Lebedev.

Generalul îi aruncă prinţului o privire cu tîlc.

— Aveţi propria dumneavoastră locuinţă în Pavlovsk la... fiica

dumneavoastră... rosti prinţul, neştiind ce să spună. Îşi amintise că generalul a venit să-i ceară sfatul într-o chestiune importantă, de care depinde soarta lui.

— La soţia mea; cu alte cuvinte, în casa mea şi a fiicei mele.

— Scuzaţi-mă, eu...

— Plec din casa lui Lebedev pentru că, dragă prinţe, am rupt relaţiile cu acest om. Le-am rupt ieri-seară, regretînd că nu am făcut-o mai demult. Cer să fiu respectat, prinţe, respectat chiar şi de persoanele cărora le dăruiesc, ca să zic aşa, inima. Prinţe, adeseori îmi dăruiesc inima şi aproape întotdeauna sînt înşelat. Acest om nu a fost demn de darul meu.

— E foarte haotic, observă prinţul cu reţinere. Şi are unele trăsături... dar, dincolo de acestea, se vede că are inimă şi o minte isteaţă, uneori amuzantă.

Rafinamentul expresiilor, tonul respectuos îl flatară probabil pe general, deşi uneori încă mai privea cu suspiciune subită. Dar tonul prinţului era atît de firesc şi sincer, încît era imposibil să lase loc îndoielii.

— Că are şi calităţi bune, îl aprobă generalul, eu am susţinut primul şi mai că nu i-am dăruit acestui individ prietenia mea. Doar n-am nevoie de casa şi ospitalitatea lui, avînd propria mea familie. Nu încerc să-mi justific viciile; sînt necumpătat; am băut vin cu el şi acum, poate, plătesc pentru asta. Însă nu doar de dragul băuturii (scuzaţi, prinţe, grosolănia sincerităţii unui om iritat), nu doar de dragul băuturii m-am ataşat de el! M-au atras tocmai calităţile lui, după cum spuneţi dumneavoastră. Dar toate au limita ştiută, chiar şi calităţile; şi dacă, deodată, verde în faţă, are impertinenţa să declare că în opt sute doisprezece, copil fiind, şi-a pierdut un picior şi l-a înmormîntat la cimitirul Vagankovskoe din Moscova, asta chiar că depăşeşte limitele, arată lipsă de respect, demonstrează obrăznicie...

— Poate n-a fost decît o glumă, menită să stîrnească rîsul.

— Înţeleg. O minciună nevinovată de dragul rîsului, chiar dacă e grosolană, nu ofensează inima omenească. Unii mint, dacă vreţi, numai din prietenie, ca să-i facă plăcere interlocutorului; dar, dacă se simte lipsa de respect, dacă anume, poate, printr-o asemenea lipsă de respect, cineva vrea să se arate deranjat de o relaţie, atunci unui om cumsecade nu-i mai rămîne decît să întoarcă spatele şi să rupă legăturile, punîndu-l la respect pe cel care-l ofensează.

Vorbind, generalul chiar roşise.

— Păi Lebedev nici nu putea fi la Moscova în anul opt sute doisprezece. E prea tînăr ca să fi fost. E ridicol.

— Asta în primul rînd. Să presupunem, însă, că putea. Dar cum poate susţine pe faţă că un artilerist francez l-a ţintit cu tunul şi a tras în

piciorul lui, aşa, de distracţie; că şi-a ridicat piciorul şi l-a dus acasă, iar mai pe urmă l-a îngropat la cimitirul Vagankovskoe şi zice că a ridicat pe mormînt un monument, care are pe o parte inscripţia: „Aici zace piciorul secretarului de colegiu Lebedev“, iar pe cealaltă parte: „Dormiţi, dragi oseminte, pînă-n dimineaţa bucuriei“[104], şi că, în sfîrşit, îi face în fiecare an cîte un parastas (asta-i deja sacrilegiu), mergînd pentru asta an de an la Moscova. Ca să-mi demonstreze, mă cheamă la Moscova să-mi arate şi mormîntul, şi tunul respectiv, care a fost capturat şi este expus la Kremlin; susţine că e al unsprezecelea de la poartă, un falconet francez de construcţie veche.

— Şi asta avînd amîndouă picioarele întregi şi la vedere! rîse prinţul. Vă încredinţez că nu-i decît o glumă nevinovată. Nu vă supăraţi!

— Dar daţi-mi voie să înţeleg şi eu. În ce priveşte picioarele la vedere, să zicem că nu-i cu totul incredibil: se spune că proteza creată de Cernosvitov...

— Ah, da, se spune că se poate şi dansa cu proteza lui Cernosvitov.

— Asta o ştiu sigur. După ce a inventat proteza, Cernosvitov a dat mai întîi fuga la mine ca să mi-o arate. Dar proteza lui Cernosvitov a fost inventată incomparabil mai tîrziu... Pe deasupra, mai susţine că pînă şi răposata lui soţie, în decursul căsătoriei lor, n-a ştiu că el, soţul ei, are un picior de lemn. Cînd i-am atras atenţia asupra tuturor acestor inepţii, îmi zice: „Dacă tu, în opt sute doisprezece, i-ai fost camer-paj lui Napoleon, dă-mi voie şi mie să-mi înmormîntez piciorul la Vagankovskoe“.

— Adică dumneavoastră... începu prinţul şi se fîstîci.

Generalul îl privi evident de sus şi chiar aproape cu ironie.

— Spuneţi, prinţe, tot ce aţi vrut să spuneţi, rosti el lungind cuvintele foarte armonios. Sînt îngăduitor, spuneţi totul: recunoaşteţi că vi se pare ridicol pînă şi gîndul de a vedea în faţa dumneavoastră un om în actuala lui înjosire şi... inutilitate, auzind în acelaşi timp că a fost personal martorul unor... mari evenimente. *El* n-a apucat să... vă bîrfească nimic?

— Nu, n-am auzit nimic de la Lebedev, dacă la el vă referiţi...

— Hm, mă gîndeam că dimpotrivă. Propriu-zis, discuţia de ieri dintre mine şi dumneavoastră a fost provocată tot de acest... ciudat articol din arhivă. I-am remarcat nerozia şi întrucît eu însumi am fost martor... vă miraţi, prinţe, vă uitaţi la chipul meu?

— N-nu, eu...

— Par mai tînăr decît sînt, spuse generalul lungind cuvintele, dar sînt întrucîtva mai în vîrstă decît par în realitate. În opt sute doisprezece, aveam zece sau unsprezece ani. Nici eu nu-mi ştiu vîrsta reală. În formular e mai mică; şi eu am avut slăbiciunea, de-a lungul vieţii, să scad cifra anilor.

— Vă încredinţez, generale, că nu găsesc deloc ciudat faptul că în opt sute doisprezece eraţi în Moscova şi... desigur, puteţi depune mărturie... la fel ca şi cei care au fost acolo. Unul dintre biografii noştri[105] îşi începe cartea povestind cum, în opt sute doisprezece, copil sugar fiind, l-au hrănit cu pîine, la Moscova, soldaţii francezi.

— Vedeţi! încuviinţă îngăduitor generalul. Cazul meu, desigur, nu este dintre cele obişnuite, dar nici nu conţine ceva neobişnuit. De foarte multe ori adevărul pare imposibil. Camer-paj! E ciudat de auzit, fireşte! Dar aventura unui copil de zece ani este explicabilă, poate, tocmai prin vîrsta lui. Unuia de cincisprezece ani poate că nu i s-ar fi întîmplat, şi cu siguranţă nici mie nu mi s-ar fi întîmplat, pentru că la cincisprezece ani n-aş fi fugit din casa noastră de lemn, de pe strada Staraia Basmannaia, în ziua intrării lui Napolen în Moscova, n-aş fi plecat de lîngă mama mea, care nu apucase să se evacueze şi tremura de frică. La cincisprezece ani mi-ar fi fost frică, dar la zece ani nu m-am temut cîtuşi de puţin şi mi-am făcut loc prin mulţime. Am ajuns chiar pînă aproape de pridvorul palatului, în momentul cînd Napoleon descăleca.

— Fără îndoială, aţi remarcat foarte bine că tocmai la zece ani poţi să nu te sperii... îl susţinu prinţul, intimidat şi chinuit de gîndul că va roşi chiar în clipa aceea.

— Fără îndoială. Şi totul s-a petrecut atît de simplu cum se întîmplă toate în realitate. Dacă de povestea asta s-ar apuca un romancier, ar îndruga o mulţime de tîmpenii şi fapte neverosimile.

— Ah, aşa e! exclamă prinţul. Şi pe mine m-a uimit această idee, recent. Ştiu o crimă reală, pentru un ceasornic, despre care se şi scrie acum în ziare. Dacă ar fi scornit-o un scriitor, cunoscătorii vieţii poporului şi criticii ar fi strigat că este neverosimilă. Dar, citind despre ea în ziare, îţi dai seama că din asemenea fapte înveţi ce e realitatea noastră rusă. Aţi făcut o remarcă excelentă, generale! încheie prinţul cu înflăcărare, bucurîndu-se teribil că a izbutit să nu roşească de tot la faţă.

— Nu-i aşa? Nu-i aşa? strigă generalul şi ochii începură chiar să-i strălucească de plăcere. Un băieţel, un copil care nu înţelege primejdia, îşi face loc prin mulţime ca să vadă pompa, tunicile, suita şi, în sfîrşit, pe marele om, despre care i se spuseseră atît de multe. Căci, timp de cîţiva ani la rînd, numai despre acel om i se vorbise. Napoleon, trecînd la doi paşi, îmi observă întîmplător privirea; eram într-un costum de odraslă boierească, mama mă îmbrăca bine. Fiţi şi dumneavoastră de acord, eram singurul care arătam aşa, în toată mulţimea...

— Fără îndoială, asta trebuie să-l fi uimit şi îi dovedea că nu plecaseră toţi, că au rămas şi unii curteni cu copiii lor.

— Chiar aşa, chiar aşa! Voia să-i atragă pe boieri de partea lui! Cînd şi-a aruncat spre mine privirea de vultur, probabil că şi ochii mei au strălucit spre el, drept răspuns. *„Voilà un garçon bien éveillé! Qui est ton père?“*[106]* Imediat, aproape sufocîndu-mă de emoţie, i-am răspuns: *„Un general, care a căzut pe cîmpiile patriei sale“. „Le fils d'un boyard et d'un brave par-dessus le marché! J'aime les boyards. M'aimes-tu, petit?“*[107]* La această întrebare pusă repede, am răspuns la fel de repede: *„Inima rusă e în stare, chiar şi în duşmanul patriei sale, să remarce un om mare!“* Propriu-zis, nu-mi mai amintesc dacă aşa i-am spus, cuvînt cu cuvînt... eram un copil... dar cert e că sensul era acesta! Napoleon a fost uimit, s-a gîndit un timp şi a spus spre suită: *„Îmi place mîndria acestui copil! Dar, dacă toţi ruşii gîndesc ca acest prunc, atunci...“* N-a terminat ce avea de spus şi a intrat în palat. Pe dată mi-am făcut loc în suită şi am alergat în urma lui. Cei din suită s-au dat deoparte din faţa mea şi mă priveau ca pe un favorit. Dar toate astea le-am observat numai în treacăt... Îmi aduc aminte doar că, intrînd în prima sală, împăratul s-a oprit brusc în dreptul portretului împărătesei Ekaterina, l-a privit îndelung, căzut pe gînduri şi, în cele din urmă, a rostit: *„A fost o mare femeie!“* După aceea şi-a continuat drumul. După două zile, la palat şi la Kremlin eram bine-cunoscut şi mi se spunea *„le petit boyard“*. Acasă nu mă duceam decît ca să dorm noaptea. Toţi ai casei mai că nu-şi ieşiseră din minţi. Peste încă două zile moare camer-pajul lui Napoleon, baronul de Basancourt[108], care nu a suportat greutăţile campaniei. Napoleon şi-a amintit de mine; am fost luat, dus, fără să mi se explice despre ce-i vorba, am fost pus să probez tunica răposatului, un băiat de vreo doisprezece ani, şi cînd, îmbrăcat deja în tunică, am fost condus la împărat şi el a făcut semn cu capul spre mine, am primit vestea că mi s-a acordat bunăvoinţa de a fi numit camer-paj al Majestăţii Sale. Eram bucuros, simţeam de mult faţă de el o simpatie fierbinte... şi, pe lîngă asta, fiţi de acord, era la mijloc tunica strălucitoare, care pentru un copil înseamnă mult... Umblam într-un frac verde-închis, cu falduri lungi şi înguste; nasturi de aur, mîneci garnisite cu blană roşie şi cusute cu fir de aur, guler înalt, ţeapăn, descheiat, cusut cu aur, ca şi faldurile; pantaloni albi şi strîmţi din piele de elan, jiletcă albă de mătase, ciorapi de mătase, pantofi cu catarame... iar în timpul plimbărilor călare ale împăratului şi dacă făceam parte din suită, purtam cizme lungi de cavalerie. Deşi situaţia nu era strălucită şi se presimţeau deja mari nenorociri, eticheta era respectată în măsura posibilităţilor şi chiar cu atît mai strict, cu cît mai tare se presimţeau aceste nenorociri.

— Da, fireşte... bîigui prinţul, aproape încurcat. Însemnările dumneavoastră ar fi... extrem de interesante.

Desigur, generalul îi spunea ceea ce-i spusese cu o zi înainte lui Lebedev, relatîndu-şi deci povestirea fără poticneli. Dar iarăşi îi aruncă prinţului o privire piezişă, neîncrezătoare.

— Însemnările mele, rosti el cu amărăciune de două ori mai mare, să-mi scriu însemnările? N-am căzut în ispita asta, prinţe! Dacă vreţi, însemnările mele sînt scrise deja, dar... se află în pupitrul meu. Cînd mi se vor acoperi ochii cu ţărînă, să fie publicate. Fără îndoială, vor fi traduse şi în limbi străine, chiar dacă nu datorită calităţilor lor literare; nu, datorită importanţei giganticelor fapte la care am fost martor ocular, chiar dacă pe atunci nu eram decît un copil; chiar aşa: copil fiind, am pătruns în dormitorul, în, ca să zicem aşa, intimitatea „marelui om“! Noaptea am auzit gemetele acestui „uriaş în nefericire“, nu-i era jenă de un copil şi plîngea în faţa mea, deşi eu înţelegeam deja că pricina suferinţelor lui era tăcerea împăratului Alexandru...

— Da, îi scria scrisori în care... îi propunea să încheie pace, îi ţinu, timid, prinţul isonul.

— Propriu-zis, noi nu ştim ce propuneri îi făcea, dar îi scria în fiecare zi, în fiecare ceas, scrisoare după scrisoare! Era grozav de tulburat. Într-o noapte, fiind singuri, m-am aruncat înlăcrimat în braţele lui (o, îl iubeam!): *„Cereţi-i, cereţi-i iertare împăratului Alexandru!“* Aşa i-am strigat. Adică ar fi trebuit să mă exprim altfel: *„Împăcaţi-vă cu împăratul Alexandru“*, dar, copil fiind, mi-am enunţat cu naivitate gîndul. *„O, copilul meu! mi-a răspuns el, umblînd încoace şi încolo prin cameră. O, copilul meu!* (Pe-atunci parcă nu-şi dădea seama că n-am decît zece ani şi chiar îi plăcea să stea de vorbă cu mine.) *O, copilul meu, sînt gata să-i sărut picioarele împăratului Alexandru, dar, în ce-i priveşte pe împăratul prusac şi pe cel austriac, nu vor avea parte decît de ura mea veşnică şi... la urma urmei... tu nici nu te pricepi la politică!“* Parcă şi-ar fi amintit deodată cu cine vorbeşte. A tăcut, dar mult timp ochii lui încă au mai aruncat scîntei. Ei, dacă aş descrie toate aceste fapte (şi doar am fost martorul celor mai măreţe fapte), dacă le-aş edita acum, şi toţi aceşti critici, toate aceste vanităţi literare, toate aceste invidii, partide şi... nu, nu sînt eu omul acela!

— Cu privire la partide, observaţia dumneavoastră este îndreptăţită şi eu sînt de acord cu ea, îi răspunse prinţul încet, după ce tăcu un pic. Şi eu am citit de curînd cartea lui Charras[109] despre campania de la Waterloo. Evident, cartea este serioasă şi specialiştii susţin că dovedeşte o foarte bună cunoaştere a problemei. Dar din fiecare pagină răzbate bucuria pentru înjosirea lui Napoleon şi, dacă ar fi putut pune la îndoială orice semn de talent al acestuia şi în alte campanii, se pare că Charras ar fi fost extrem de bucuros; iar asta nu mai este bine într-o lucrare atît de serioasă, pentru că

apare spiritul de partid. Pe-atunci eraţi foarte ocupat fiind în serviciul... împăratului?

Generalul era încîntat. Prin seriozitatea şi naivitatea ei, remarca prinţului spulberate ultimele lui rămăşiţe de suspiciune.

— Charras! O, şi eu am fost revoltat! Chiar atunci i-am scris, dar... propriu-zis, nu-mi mai amintesc acum... Mă întrebaţi dacă eram ocupat cu serviciul? Nu! Fusesem, numit camer-paj, dar pe atunci nu-mi luam în serios funcţia. Mai mult chiar, curînd Napoleon şi-a pierdut orice speranţe de a-i atrage pe ruşi de partea lui şi, desigur, ar fi uitat şi de mine, întrucît mă apropiase cu scopuri politice, dacă... dacă nu m-ar fi îndrăgit, fapt pe care acum îl pot susţine cu tot curajul. Nu mi se cerea mare lucru: trebuia să vin cîteodată la palat şi... să-l însoţesc călare pe împărat în timpul plimbărilor şi asta era tot. Călăream excelent. Ieşeam la plimbare înainte de prînz, în suită eram eu, Davout[110], mamelucul Roustan[111]...

— Constand[112], spuse prinţul, contrazicîndu-l fără voie.

— Nu, Constand nu mai era pe atunci, plecase cu o scrisoare... la împărăteasa Josefina[113]; în locul lui apăruseră două ordonanţe, cîţiva ulani polonezi... ei bine, asta era toată suita, fireşte, cu excepţia generalilor şi a mareşalilor, pe care Napoleon îi lua cu el, ca să studieze locurile, amplasamentul trupelor, să se sfătuiască... Cel mai des îl însoţea Davout. Parcă-l văd şi acum: uriaş, gras, stăpîn pe sine, aruncînd priviri ciudate de sub ochelari. De cele mai multe ori împăratul cu el se sfătuia. Îi aprecia ideile. Mi-aduc aminte că ţineau un consiliu de cîteva zile; Davout venea şi dimineaţa, şi seara, adeseori chiar discutau în contradictoriu; în cele din urmă, Napoleon parcă începuse să fie de acord cu el. În cabinet erau ei doi, eu eram al treilea, aproape nebăgat în seamă. Deodată, Napoleon mă zăreşte întîmplător, un gînd ciudat îi licăreşte în ochi. „Copile, îmi zice el brusc, ce zici: dacă mă convertesc la credinţa ortodoxă şi-i eliberez pe sclavii voştri, ruşii mă vor urma sau nu?“ „Niciodată!“ am strigat eu cuprins de indignare. Napoleon a fost uimit. „În ochii strălucind de patriotism ai acestui copil, a spus el, am citit părerea întregului popor rus. Gata, Davout! Toate astea-s fantezii! Prezintă-mi celălalt proiect!“

— Da, însă şi proiectul acesta era o idee îndrăzneaţă! spuse prinţul, părînd interesat. Deci, i-l atribuiţi lui Davout?

— În orice caz, se sfătuiau. Desigur, ideea era a lui Napoleon, o idee de vultur, dar şi celălalt proiect era o idee îndrăzneaţă... Era celebrul „*conseil du lion*“[114]*, cum Napoleon însuşi a numit sfatul lui Davout. Planul era următorul: să se închidă în Kremlin cu toate trupele, să construiască barăci, să sape întărituri, să amplaseze tunuri, să taie cît mai mulţi cai şi să le pună carnea la sărat; să rechiziţioneze şi să prade cît mai

multe grîne, astfel încît să poată rezista toată iarna, pînă în primăvară; iar primăvara să rupă încercuirea ruşilor. Acest proiect îl pasionase foarte mult pe Napoleon. În fiecare zi mergeam călare de-a lungul zidurilor Kremlinului, dădea indicaţii unde trebuie dărîmat, unde trebuie construit, unde să se zidească o lunetă, unde un ravelin, unde un şir de cazemate: o privire, rapiditate, lovitură! În sfîrşit, totul fusese hotărît; Davout se ţinea de capul lui, ca să i se comunice decizia finală. Iarăşi erau numai ei doi, eu – al treilea. Napoleon umbla prin cameră cu braţele încrucişate. Nu-mi mai puteam lua ochii de la chipul lui, inima mi se zbătea în piept. *„Plec“* spuse Davout. *„Încotro?“* îl întrebă Napoleon. *„Să pun caii la saramură“* spuse Davout. Napoleon tresări, se hotăra destinul. *„Copile, îmi spuse el deodată, ce părere ai despre intenţia noastră?“* Fireşte, m-a întrebat aşa cum uneori un om de mare spirit apelează la cap sau la pajură. În loc să-i răspund lui Napoleon, m-am răsucit spre Davout şi i-am spus, parcă mînat de o inspiraţie: „Lua-ţi-o la fugă, generale, unde veţi vedea cu ochii!“ Proiectul era compromis. Davout a strîns din umeri şi, ieşind, a spus în şoaptă: *„Bah! Il devient superstitieux!“*115[*] Iar a doua zi s-a dat ordinul de plecare.

— Sînt lucruri extrem de interesante, rosti prinţul, cu voce teribil de scăzută. Dacă aşa a fost... adică, vreau să spun... se grăbi el să se corecteze.

— O, prinţe! strigă generalul, atît de încîntat de povestirea sa, încît, poate, n-ar fi pregetat să depăşească orice urmă de prudenţă. Trebuie să spuneţi: „Aşa a fost!“ Dar a fost mai mult de atît, vă încredinţez că a fost! Toate acestea au fost fapte neînsemnate, politice. Însă vă repet, am fost martorul lacrimilor şi gemetelor nocturne ale acestui mare om; iar aşa ceva, cu excepţia mea, n-a mai văzut nimeni! Spre sfîrşit, ce-i drept, nu mai plîngea, nu mai vărsa lacrimi, ci doar gemea din cînd în cînd; dar se întuneca parcă din ce în ce mai mult la faţă. Parcă veşnicia îl umbrea deja cu aripa ei de beznă. Uneori, noaptea, ne petreceam ore întregi singuri, tăcînd; mamelucul Roustan sforăia în camera de alături; grozav de adînc mai dormea omul ăsta. „În schimb, mi-e credincios mie şi dinastiei mele“, spunea Napoleon despre el. Odată eram grozav de îndurerat şi, brusc, el a remarcat că ochii mi-s plini de lacrimi; m-a privit cu duioşie: „Ţi-e milă de mine! a strigat el. Ţie, copile, dar poate că şi altui copil îi va fi milă de mine, fiului meu, *le roi de Rome*116[*]; ceilalţi mă urăsc cu toţii, iar fraţii mei vor fi primii care mă vor vinde în caz de eşec!“ Am izbucnit în hohote de plîns şi m-am aruncat la pieptul lui; asta n-a mai putut nici el s-o suporte; ne-am îmbrăţişat şi lacrimile ni s-au amestecat. „Scrieţi-i, scrieţi-i împărătesei Josefina!“ i-am spus eu plîngînd. Napoleon a tresărit, s-a gîndit şi mi-a spus: „Mi-ai adus aminte de cea de-a treia inimă care mă iubeşte; îţi mulţumesc, prietene!“ Imediat s-a aşezat la masă şi i-a scris Josefinei

scrisoarea pe care i-a şi expediat-o a doua zi prin Constand.

— A fost foarte frumos din partea dumneavoastră, spuse prinţul, că i-aţi sugerat un sentiment bun printre atîtea gînduri nefaste.

— Chiar aşa, prinţe! Şi ce bine explicaţi lucrurile, cu măsura propriei dumneavoastră inimi! exclamă exaltat generalul. Şi – ciudat lucru – ochii îi străluciră de lacrimi adevărate. Da, prinţe, a fost un spectacol măreţ! Ştiţi dumneavoastră, era cît pe ce să plec cu el la Paris şi, desigur, aş fi împărţit cu el „insula toridă a întemniţării". Dar, vai! Destinele noastre s-au despărţit! Am plecat fiecare pe drumul lui. El, spre insula toridă, unde măcar o dată, într-o clipă de îngrozitoare tristeţe, şi-a amintit, poate, de lacrimile bietului băiat care la Moscova l-a îmbrăţişat şi l-a iertat; iar eu am fost trimis la o şcoală de cadeţi, unde n-am avut parte decît de muştru, decît de grosolănia colegilor şi... Vai! Din toate nu s-a ales decît praful! „Nu vreau să te despart de mama ta şi de aceea nu te iau cu mine! mi-a spus el în ziua retragerii. Dar aş dori să fac ceva pentru tine." Urca deja în şa. „Scrieţi ceva, ca amintire, în albumul surioarei mele", i-am spus eu, cu sfială, deoarece era foarte indispus şi întunecat la faţă. El s-a întors, a cerut o pană, a luat albumul. „Cîţi ani are sora ta?" m-a întrebat el cu pana în mînă. „Trei ani", i-am răspuns. „*Petite fille alors*."[117*] Şi a scris în album:

„Ne mentez jamais!
Napoléon, votre ami sincère"[118*]

Fiţi şi dumneavoastră de acord, prinţe: un asemenea sfat, într-o asemenea clipă!

— Da, e semnificativ.

— Această foaie de hîrtie, pusă într-o ramă de aur, sub sticlă, a atîrnat în salonul surorii mele toată viaţa ei, în locul cel mai vizibil, pînă cînd a murit în timp ce năştea... acum nu mai ştiu pe unde o fi... Dar... ah, Dumnezeule! E deja ora două! Ce mult v-am reţinut, prinţe! E impardonabil.

Generalul se ridică de pe scaun.

— O, dimpotrivă! bolborosi prinţul. M-aţi cucerit şi... în sfîrşit... totul a fost atît de interesant! Vă mulţumesc mult!

— Prinţe! spuse generalul, strîngîndu-i iarăşi dureros mîna şi privindu-l pe prinţ insistent şi cu ochii strălucitori, de parcă şi-ar fi venit brusc în fire şi ar fi fost uluit de o idee subită. Prinţe! Sînteţi atît de bun, atît de naiv, încît uneori mi se face milă de dumneavoastră. Vă privesc cu

înduioşare. Fie ca Domnul să vă binecuvînteze! Fie ca viaţa dumneavoastră să înceapă şi să înflorească... în iubire. A mea e de-acum sfîrşită! O, iertaţi-mă, iertaţi-mă!

Ieşi repede, acoperindu-şi faţa cu palmele. Prinţul nu se putea îndoi de sinceritatea emoţiei lui. Înţelegea şi că bătrînul era entuziasmat de succesul pe care îl avusese povestirea lui; totuşi presimţea că generalul era unul dintre acei mincinoşi care, deşi mint pînă la voluptate şi pînă la uitarea de sine, chiar şi în punctul cel mai înalt al extazului bănuiesc în sinea lor că nu sînt crezuţi, ba încă şi că e imposibil să li se dea crezare. Aflat în această stare, bătrînul şi-ar fi putut veni în fire, ruşinîndu-se peste măsură, suspectîndu-l pe prinţ de infinită compasiune faţă de el, simţindu-se jignit. „Oare n-am făcut mai rău că l-am împins pînă la această inspiraţie?“ se întrebă prinţul îngrijorat şi deodată nu mai rezistă şi izbucni într-un hohot teribil de rîs, care ţinu vreo zece minute. Era cît pe ce să-şi reproşeze rîsul, dar imediat îşi dădu seama că n-are ce să-şi reproşeze, pentru că simţea o milă nemărginită pentru general.

Presimţirile lui se adeveriră. Seara primi un bilet ciudat, scurt, dar ferm. Generalul îi aducea la cunoştinţă că se desparte de el pentru totdeauna, că îl respectă şi îi e recunoscător, dar că nici de la el nu acceptă „semne de compasiune, care înjosesc demnitatea unui om şi aşa destul de nefericit“. Cînd prinţul a auzit că generalul s-a ferecat în casa Ninei Alexandrovna, aproape că s-a liniştit în privinţa lui. Însă noi am văzut deja că generalul a făcut nişte trăsnăi şi la Lizaveta Prokofievna. Nu putem da aici mai mule amănunte, însă vom remarca pe scurt că esenţa întîlnirii constase în faptul că generalul o speriase pe Lizaveta Prokofievna şi că, prin aluzii amare la adresa lui Ganea, o făcuse să se indigneze. Fusese dat pe uşă afară într-un mod ruşinos. Iată de ce îşi petrecuse o asemenea noapte şi o asemenea dimineaţă, după care se ţicnise definitiv şi ieşise în stradă aproape apucat de demenţă.

Kolea încă nu înţelegea cu totul cum stau lucrurile şi chiar spera să aibă succes cu severitatea.

— Ei, acum unde ai de gînd să mai mergem, generale? spuse el. La prinţ nu vrei, cu Lebedev te-ai certat, bani nu ai iar eu nu am niciodată. Uite-aşa, am rămas cu buzele umflate în mijlocul străzii.

— Mai plăcut e să umbli cu buzele umflate decît să rămîi cu ele umflate, bîigui generalul. Cu acest calambur... am făcut furori... în societatea unor ofiţeri.. în opt sute patruzeci şi patru... O mie... opt sute... patruzeci şi patru, da!... Nu-mi aduc aminte... O, nu-mi aminti, nu-mi aminti! „Unde mi-e tinereţea, unde mi-e prospeţimea!“ Aşa striga... cine striga asta, Kolea?

— E din *Suflete moarte* a lui Gogol, tată, îi răspunse Kolea şi se uită cu tristeţe la tatăl lui.

— Suflete moarte! Ah da, moarte! Cînd mă vor îngropa să scrii pe mormîntul meu: „Aici zace un suflet mort!“

Ruşinea mă urmăreşte!

Asta cine a spus-o, Kolea?

— Nu ştiu, tată.

— Cică Eropegov n-a existat! Eroşka Eropegov!... strigă el frenetic, oprindu-se pe stradă. Şi asta o susţine fiul meu! Eropegov, omul care timp de unsprezece luni mi-a ţinut loc de frate, pentru care eu, într-un duel... Prinţul Vîgoreţki, căpitanul nostru, îi zice golind o sticlă: „Tu, Grişa, ia spune-ne: unde ai găsit-o pe Anna[119] ta?“ „Pe cîmpiile patriei, iată unde am găsit-o!“ Eu îi strig: „Bravo, Grişa!“ Ei bine, aşa a ieşit duelul, iar pe urmă s-a însurat cu... Maria Petrovna Su... Sutughina şi a fost ucis pe cîmpiile... Glonţul a ricoşat de pe crucea pe care eu o aveam la piept şi l-a nimerit drept în frunte. „În veci n-o să te uit!“ a strigat el şi s-a prăbuşit pe loc. Eu... eu, Kolea, mi-am făcut cu cinste datoria, dar ruşinea, „ruşinea mă urmăreşte!“. Tu şi Nina o să veniţi la mormîntul meu... „Sărmana Nina!“[120] Înainte aşa îi spuneam, Kolea, demult, încă din primele zile, şi ei îi plăcea atît de mult... Nina, Nina! Ce am făcut cu soarta ta? De ce mă poţi iubi, suflet răbdător? Mama ta are un suflet de înger, Kolea. Auzi? De înger!

— Ştiu, tată. Hai să ne întoarcem acasă, la mama! Fugea în urma noastră! Ah, de ce te-ai oprit? Parcă n-ai înţelege... Ah, de ce plîngi?

Kolea plîngea şi el şi săruta mîinile tatălui lui.

— Îmi săruţi mîinile, mie, mi le săruţi!

— Da, ţie! Ce-i de-a mirării? Stai, plîngi în mijlocul străzii şi mai zici că eşti general, om de arme! Hai!

— Să te binecuvînteze Dumnezeu, fiule, pentru că ai fost respectuos cu un bătrîn, cu tatăl tău, care s-a făcut de ruşine... da, de ruşine!... Să dea Domnul să ai şi tu un băiat la fel... *le roi de Rome*... O, „blestemată, blestemată fie casa aceasta!“

— La urma urmei, ce se întîmplă? strigă Kolea, începînd să se înfurie. Ce grozăvie s-a întîmplat? De ce nu vrei să te întorci acasă acum? De ce ţi-ai ieşit din minţi?

— Îţi explic, îţi explic... o să-ţi spun tot. Nu mai ţipa, altfel or să audă... *le roi de Rome*... O, mi-e silă, sînt trist!

Doică, unde ţi-e mormîntul?

Asta cine a strigat-o, Kolea?

— Nu ştiu, nu ştiu cine a strigat-o! Hai acasă acum, chiar acum! Pe Ganka, dacă o să fie nevoie, o să-l snopesc... ah, acum încotro ai luat-o?

Dar generalul îl trăgea spre pridvorul unei case din apropiere.

— Unde te duci? E pridvorul altcuiva!

Generalul se aşeză pe trepte şi tot îl trăgea pe Kolea spre el.

— Apleacă-te, apleacă-te! bîiguia el. O să-ţi spun tot... ruşine... apleacă-te... cu urechea... cu urechea. O să-ţi spun la ureche...

— Ce-i cu tine! se sperie Kolea teribil, apropiindu-şi, totuşi, urechea de buzele lui.

— *Le roi de Rome*... şopti generalul, tremurînd parcă şi el cu totul.

— Ce?... Ce-i tot dai cu acest *le roi de Rome*?... La ce bun?

— Eu... eu... şopti din nou generalul, strîngînd tot mai tare umărul „băiatului lui". Eu... vreau... ţie... tot, Maria, Maria... Petrovna Su-su-su...

Kolea se smulse din strînsoare, îl înşfăcă pe general de umeri şi, ca smintit, îl privi. Bătrînul se făcuse roşu în obraji, buzele i se învineţiseră, spasme mărunte îi treceau fugar pe faţă. Deodată se aplecă şi începu să cadă încet pe braţul lui Kolea.

— Atac de apoplexie! strigă acesta de răsună toată strada, dîndu-şi, în sfîrşit, seama despre ce era vorba.

103 După cum rezultă din relatarea de mai jos a personajului, articolul la care se face referire este *Mînăstirea Novodevicii din Moscova în anul 1812. Povestirea martorului ocular Semion Klimîci, funcţionar de stat*, publicat în revista „Russki arvih" („Arhiva rusă"), nr. 4, 1864.

104 Unul dintre epitafurile lui Karamzin. Aceste cuvinte, la dorinţa lui Mihail şi a lui Feodor Dostoievski, au fost scrise în anul 1837 pe piatra de pe mormîntul mamei lor.

105 Aluzie la celebrul publicist A.I. Herzen (1812-1870) şi la cartea acestuia *Amintiri şi cugetări*.

106* Iată un copil isteţ! Cine-i tatăl tău? (fr.)

107* Fiul unui boier şi al unui viteaz pe deasupra! Îmi plac boierii. Tu mă iubeşti, micuţule? (fr.)

108 Basancourt, Jean-Baptiste (1767-1830), general francez, participant la campania lui Napoleon. Fabulaţia personajului este evidentă: generalul nu avea cum să fie paj la vîrsta de 45 de ani şi nici n-a murit la Moscova.

109 Charras, Jean-Baptiste-Adolphe (1810-1865), istoric francez; cartea pomenită în text este *Histoire de la campagne de 1815. Waterloo. Par le lieutenant Charras* (1858). Dostoievski avea în bibliotecă acest volum (ed. IV, 1863).

110 Davout, Louis (1770-1823), mareşal şi ministru de război al lui Napoleon.

111 Roustan (1780-1845), favorit al lui Napoleon.

112 Constand, Benjamin (1767-1830), om politic şi scriitor francez, adversar al lui Napoleon, nevoit să plece în exil.

113 Josefina (1763-1814), prima soţie a lui Napoleon, de care acesta a divorţat în anul 1809.

114* Sfatul leului (fr.)

115* Ah! Devine superstiţios! (fr.)

116* Regele Romei (fr.)

117* E o fetiţă, deci. (fr.)

118* Să nu minţi niciodată! Napoleon, prietenul dumitale sincer (fr.)

119 Este vorba de decoraţia Sf. Ana.

120 Aluzie la nuvela *Sărmana Liza* de Karamzin.

V

La drept vorbind, Varvara Ardalionovna, în discuţia cu fratele ei, exagerase puţin exactitatea informaţiilor ei despre logodna prinţului cu Aglaia Epancina. Poate că, femeie perspicace fiind, ea ghicise dinainte ceea ce trebuia să se întîmple în viitorul apropiat; poate, mîhnită de visurile ei spulberate ca fumul (în care, ce-i drept, nici ea nu prea credea), nu-şi putuse nici ea, ca omul, refuza plăcerea de a exagera pacostea şi de a vărsa astfel mai mult venin în inima fratelui ei, pe care, de altminteri, îl iubea sincer şi cu compasiune. În orice caz, însă, nu putea primi asemenea informaţii exacte de la prietenele ei, domnişoarele Epancin; era vorba doar de aluzii, de cuvinte nerostite pînă la capăt, de treceri sub tăcere, de şarade. Poate că şi surorile lăsaseră să le ia gura pe dinainte în prezenţa Varvarei Ardalionovna, pentru ca să afle şi ele ceva de la aceasta; în sfîrşit, poate că nici ele nu-şi puteau refuza plăcerea feminină de a-şi tachina prietena, deşi nu fuseseră apropiate decît în copilărie; era imposibil ca, după atîta timp, să nu-şi dea seama cîtuşi de puţin unde voia ea să ajungă.

Pe de altă parte, e posibil că şi prinţul greşea, deşi avea întru totul dreptate încredinţîndu-l pe Lebedev că nu-i poate spune nimic şi că nu i s-a întîmplat absolut nimic deosebit. Într-adevăr, toţi aveau un sentiment foarte ciudat: nu se întîmplase nimic şi în acelaşi timp parcă se întîmplaseră foarte multe. Această situaţie o intuise Varvara Ardalionovna, cu instinctul ei feminin care nu dădea greş.

Totuşi, este foarte dificil de relatat în ordine cum de s-a ajuns că în casa Epancinilor toţi au început brusc şi simultan să fie de acord cu ideea că s-a întîmplat ceva capital cu Aglaia şi că i se hotărăşte destinul. Însă, de îndată ce această idee îi fulgeră pe toţi deodată, toţi laolaltă şi în acelaşi timp începură să fie de părere că îşi dăduseră seama şi prevăzuseră de mult ceea ce se va întîmpla, că totul era clar încă de la „cavalerul sărman“, chiar şi de mai înainte, doar că pe atunci încă nu le venea să creadă într-o asemenea neghiobie. Aşa susţineau surorile; desigur, şi Lizaveta Prokofievna prevăzuse şi aflase totul înaintea tuturor şi de mult deja „o durea inima“, dar – de mult sau nu – acum gîndul cu privire la prinţ îi displăcea cam prea vădit, propriu-zis pentru că o zăpăcea. Era vorba de o problemă care trebuia rezolvată imediat; dar nu numai că n-o putea rezolva, ci sărmana Lizaveta Prokofievna nici măcar nu-şi putea formula problema foarte clar, oricît se străduia. Dificultatea era mare: „E bun prinţul sau nu e bun? E bine sau nu e bine? Dacă nu-i bine (lucru neîndoielnic), atunci în ce

fel nu e bine? Şi dacă, poate, e bine (lucru posibil şi el), atunci, iarăşi, în ce fel e bine?“. Însuşi capul familiei, Ivan Feodorovici, a fost, se înţelege, uimit mai întîi, dar apoi a recunoscut subit că „zău, şi lui i se năzărise tot timpul ceva de genul acesta, da-da, din cînd în cînd parcă i se năzărea aşa din senin!“. Tăcuse imediat sub privirea ameninţătoare a consoartei, dar tăcuse dimineaţa, iar seara, singur fiind cu soţia şi obligat din nou să vorbească, cuprins parcă deodată de o vioiciune deosebită, şi-a exprimat cîteva gînduri neaşteptate: „La drept vorbind ce se întîmplă?...“ (Tăcere.) „Fireşte, totul e foarte ciudat, în caz că ăsta-i adevărul şi că el nu vrea să contrazică, dar...“ (Iarăşi tăcere.) „Iar pe de altă parte, dacă-i să privim lucrurile în faţă, atunci prinţul, zău, e un băiat excelent şi... şi... şi, în sfîrşit, e vorba de nume, numele strămoşilor noştri, totul va avea forma, ca să zicem aşa, de susţinere a numelui familiei noastre, care este umilit în ochii înaltei societăţi, adică, privind din acest unghi de vedere, care va să zică, pentru că... desigur, societatea, societatea este societatea; totuşi, nici prinţul nu este fără avere, adică fără o avere oarecare. Are... şi... şi...“ (Tăcere prelungită şi rateu categoric.) Ascultîndu-şi soţul, Lizaveta Prokofievna îşi ieşi cu totul din sărite.

După părerea ei, toată întîmplarea era „o neghiobie de neiertat şi chiar criminală, un tablou fantastic, tîmpit şi absurd!“. În primul rînd, e de-ajuns că „prinţişorul ăsta e un idiot bolnav, în al doilea rînd, e prost, nici înalta societate n-o cunoaşte, nici loc nu are în societate; cui să i-l arăţi, unde să-l împingi? E nepermis de democrat, n-are nici un rang cît de mic şi... şi.. ce-o să spună Belokonskaia? Pe urmă, un asemenea soţ îşi imaginaseră şi îi hărăziseră ei Aglaiei?“. Ultimul argument era, fireşte, cel mai important. Inima ei de mamă tremura la acest gînd, o năpădeau sîngele şi lacrimile, deşi în acelaşi timp ceva se zvîrcolea înlăuntrul acestei inimi, ceva care îi spunea pe neaşteptate: „De ce, adică, prinţul nu-i un om cum ne trebuie nouă?“. Ei bine, aceste riposte ale propriei inimi erau cele mai complicate pentru Lizaveta Prokofievna.

Cine ştie de ce, surorilor Aglaiei le plăcuse ideea cu prinţul; nici măcar nu li se părea foarte bizară; pe scurt, amîndouă se puteau pomeni chiar cu totul de partea lui. Dar amîndouă se hotărîseră să tacă. În casa lor se observase odată pentru totdeauna că, pe cît mai tenace şi mai insistent se înverşunau cîteodată, pe marginea unei chestiuni comune şi discutabile din familie, obiecţiile şi ripostele Lizavetei Prokofievna, pe atît mai mult această atitudine putea servi pentru toţi drept simptom al faptului că ea, poate, deja cădea de acord cu ceilalţi asupra chestiunii în discuţie. Însă Alexandra Ivanovna nu putea, de altfel, să tacă de tot. Recunoscînd-o deja de mult drept sfătuitoare a ei, mama o chema acum mereu, îi cerea părerea

şi, în primul rînd, îi pretindea să-şi amintească: „Cum de s-a întîmplat aşa ceva? De ce nu a văzut nimeni atunci? De ce nu au spus nimic? Ce a însemnat atunci acest dezgustător «cavaler sărman»? De ce ea, Lizaveta Prokofievna, e blestemată să aibă grijă de toate, să observe şi să ghicească totul dinainte, iar ceilalţi nu fac decît să caşte gura?“ etc., etc. La început, Alexandra Ivanovna a fost precaută şi a făcut doar observaţia că i se pare destul de justă ideea tatei că înalta societate s-ar putea să vadă cu ochi buni alegerea prinţului Mîşkin drept soţ al uneia dintre surorile Epancin. Puţin cîte puţin, înfierbîntîndu-se, a adăugat chiar că prinţul nu-i cîtuşi de puţin „prostuţ“ şi n-a fost niciodată, iar în privinţa importanţei, Dumnezeu mai ştie cu ce se va măsura peste cîţiva ani la noi în Rusia importanţa unui om cumsecade: cu succesele în serviciu care altădată erau obligatorii sau cu altceva? La aceste cuvinte, mama ei nu a întîrziat să-i răspundă răspicat că Alexandra e „liber-cugetătoare şi că la mijloc nu-i decît blestemata lor de problemă feminină“. Apoi, peste o jumătate de oră, a plecat în oraş şi de acolo pe Insula Kamennîi, ca s-o găsească pe Belokonskaia, care, ca un făcut, era pe atunci la Petersburg; de altfel, avea să plece curînd din oraş; Belokonskaia era naşa de botez a Aglaiei.

„Bătrîna“ Belokonskaia ascultă toate confidenţele febrile şi disperate ale Lizavetei Prokofievna, nelăsîndu-se cîtuşi de puţin impresionată de lacrimile mamei derutate; chiar o privi întrucîtva ironic. Era teribil de despotică; în prietenie, chiar într-una veche de tot, nu putea suporta egalitatea, pe Lizaveta Prokofievna o considera categoric tot o *protegée*, ca şi acum treizeci de ani, şi nu se putea deloc împăca cu stridenţa şi independenţa caracterului ei. Printre altele, a făcut observaţia că „se pare, ei acolo, după cum li-e dintotdeauna obiceiul, au cam prea luat-o razna făcînd din ţînţar armăsar; că, oricît de atentă a fost la cele povestite, nu s-a convins cîtuşi de puţin că li s-a întîmplat într-adevăr ceva serios; că ar fi mai bine să aştepte să iasă ceva; că prinţul, după părerea ei, e un tînăr cumsecade, deşi bolnav, ciudat şi cam neînsemnat. Cel mai rău e că îşi întreţine amanta în văzul lumii“. Lizaveta Prokofievna a înţeles foarte bine că bătrîna era puţin supărată pentru insuccesul lui Evgheni Pavlovici, pe care chiar ea îl recomandase. S-a întors la Pavlovsk încă şi mai iritată decît la plecare şi de îndată toţi au păţit-o cu ea pentru că „au înnebunit“, pentru că la nimeni, la absolut nimeni treburile nu mai sînt puse la cale ca la ei; „La ce bun v-a apucat graba? Ce-a ieşit? Oricît m-aş uita, nu pot nicidecum trage concluzia că într-adevăr a ieşit ceva! Aşteptaţi pînă o să iasă! Parcă puţine lucruri i se puteau năzări lui Ivan Feodorovici? Doar n-o să facem din ţînţar armăsar!“ etc., etc.

Reieşea, deci, că e cazul să se calmeze, să privească lucrurile cu

sînge rece şi să aştepte. Dar, din păcate, sîngelui rece i-a fost dată o lovitură prin vestea despre ceea ce se întîmplase în timpul cînd mama fusese pe Insula Kamennîi. (Călătoria Lizavetei Prokofievna avusese loc în dimineaţa zilei următoare celei în care prinţul venise la ora unu în loc de zece.) La întrebările nerăbdătoare ale mamei, surorile răspunseră foarte amănunţit şi, în primul rînd, că „absolut nimic, se pare, nu s-a întîmplat“, că prinţul a venit, dar Aglaia n-a ieşit mult timp, vreo jumătate de ceas, să-l întîmpine, apoi a ieşit şi imediat ce a ieşit i-a propus prinţului să joace şah; că la jocul de şah prinţul nici nu se pricepe să mute şi că Aglaia l-a bătut de îndată; a devenit foarte veselă şi l-a dojenit pe prinţ pentru nepricepere, a rîs grozav de el, încît ţi-era şi milă să te uiţi la prinţ. Apoi i-a propus să joace cărţi, „popa prostu'“. De data aceasta, a ieşit invers; prinţul s-a dovedit a fi un jucător foarte bun, joacă precum un... un profesor; a jucat ca un maestru; de-acum Aglaia se ţinea de potlogării, schimba cărţile, fura în văzul tuturor levatele, şi totuşi el o lăsa de fiecare dată „popa prostu'“, de cinci ori la rînd. Aglaia s-a înfuriat amarnic, încît chiar a întrecut măsura: i-a spus prinţului atîtea vorbe usturătoare şi obraznice, încît el încetase să mai rîdă; şi s-a făcut palid de tot la faţă cînd ea i-a spus, în cele din urmă, că „piciorul ei nu va mai călca în această cameră, atîta timp cît el va sta aici şi că e chiar o neruşinare din partea lui că vine la ei, ba încă şi noaptea, aproape de ora unu, *după toate cele întîmplate*“. Apoi a ieşit trîntind uşa. Prinţul a plecat ca de la o înmormîntare, cu toate că ele au încercat să-l consoleze. Deodată, peste un sfert de ceas de la plecarea prinţului, Aglaia a dat fuga sus pe terasă, atît de grăbită, încît nici măcar lacrimile nu şi le ştersese şi avea încă ochii plînşi; dăduse fuga pentru că venise Kolea, care adusese un arici. Toţi au început să se uite la arici; la întrebările lor, Kolea le-a explicat că ariciul nu-i al lui şi că acum se duce undeva cu un prieten, gimnazist şi el, Kostea Lebedev, care a rămas în stradă şi se jenează să intre deoarece are un topor în mînă; că au cumpărat ariciul şi toporul de la un ţăran cu care s-au întîlnit pe stradă. Ţăranul le-a vîndut ariciul şi le-a luat pe el cincizeci de copeici, iar toporul l-au convins ei să-l vîndă, pentru că s-a nimerit tocmai la ţanc şi toporul e foarte bun. Atunci Aglaia a început deodată să insiste pe lîngă Kolea să-i vîndă ei ariciul, şi-a ieşit din sărite, i-a spus lui Kolea chiar „dragă“. Kolea mult timp nu a acceptat, dar în cele din urmă nu a mai rezistat şi l-a chemat pe Kostea Lebedev, care într-adevăr a intrat cu toporul în mînă şi era foarte jenat. Însă foarte repede au aflat că ariciul nu era al lor, ci aparţinea unui al treilea băiat, Petrov, care le dăduse bani să-i cumpere de la un al patrulea băiat *Istoria* lui Schlosser[121], pe care acesta, avînd nevoie de bani, o vindea la un preţ avantajos; ei plecaseră să cumpere *Istoria* lui Schlosser, dar nu-i răbdase inima şi cumpăraseră ariciul, aşa că şi ariciul, şi

toporul aparţineau celui de-al treilea băiat, căruia i le şi duceau în locul *Istoriei* lui Schlosser. Dar Aglaia i-a bătut la cap pînă ce ei au acceptat şi i-au vîndut ei ariciul. De îndată ce l-a căpătat, cu ajutorul lui Kolea, Aglaia l-a pus într-un coşuleţ din nuiele împletite, l-a acoperit cu un şerveţel şi a început să-l roage pe Kolea să i-l ducă imediat, fără să se mai abată pe altundeva, prinţului, din partea ei, cu rugămintea de a-l primi „în semn de profund respect“. Kolea a acceptat cu bucurie, şi-a dat cuvîntul că îl duce, dar a început de îndată s-o bată la cap: „Ce semnificaţie are ariciul şi acest cadou?“ Aglaia i-a răspuns că nu-i treaba lui. El i-a răspuns că e sigur că aici se ascunde o alegorie. Aglaia s-a supărat şi i-a retezat-o spunîndu-i că nu-i decît un băieţandru şi atîta tot. Kolea i-a replicat pe loc că, dacă n-ar respecta-o ca femeie şi dacă n-ar ţine la propriile lui convingeri, i-ar demonstra repede că se pricepe să răspundă la o asemenea jignire. De altfel, pînă la urmă Kolea, entuziasmat, a plecat să ducă ariciul, urmat în fugă de Kostea Lebedev; Aglaia n-a putut răbda şi, văzînd că mesagerul agită cam prea tare coşuleţul, a strigat de pe terasă în urma lui: „Kolea, te rog, nu-l scăpa, dragul meu!“ ca şi cum nu s-ar fi certat cu el cu cîteva clipe mai înainte; Kolea s-a oprit şi, tot ca şi cum nu s-ar fi certat, i-a strigat cu cea mai mare prietenie: „Nu, nu-l scap, Aglaia Ivanovna. Fiţi cît se poate de liniştită!“. Şi a luat-o iarăşi la fugă, mîncînd pămîntul. După aceea, Aglaia a izbucnit în hohote teribile de rîs şi a fugit în camera ei, extrem de mulţumită, după care toată ziua a fost foarte veselă.

Această ştire o ului cu totul pe Lizaveta Prokofievna. Mare lucru, s-ar putea zice! Dar, probabil, aşa trebuia să-i fie starea de spirit. Neliniştea îi fusese trezită într-o măsură extremă şi, mai ales, ariciul – ce să însemne ariciul? Ce înţelegere să fie la mijloc? Ce se poate subînţelege prin una ca asta? Ce semn este? Ce telegramă? Pe deasupra, bietul Ivan Feodorovici, care se nimerise să fie şi el de faţă la interogatoriu, strică totul cu răspunsul lui. După părerea sa, nu era vorba de nici o telegramă, iar ariciul „e pur şi simplu un arici, care poate să însemne, pe deasupra, prietenie, uitarea jignirilor şi împăcarea, într-un cuvînt, e o ştrengărie, dar în orice caz una nevinovată şi scuzabilă“.

Să remarcăm în paranteză că a ghicit exact despre ce era vorba. Întorcîndu-se acasă de la Aglaia, făcut de rîs şi alungat de ea, prinţul şedea de vreo jumătate de ceas cuprins de disperarea cea mai neagră, cînd deodată apăru Kolea cu ariciul. Imediat cerul se însenină; prinţul învie parcă din morţi, îl descosea pe Kolea, se agăţa de fiecare cuvînt al lui, repeta de cîte zece ori aceeaşi întrebare, rîdea ca un copil şi le strîngea mereu mîinile celor doi băieţi, care rîdeau şi îl priveau cu ochii limpezi. Reieşea, deci, că Aglaia îl iartă pe prinţ şi că el poate iarăşi trece pe la ea în seara aceea, lucru

care pentru el era cel mai important, chiar totul.

— Ce copii încă sîntem, Kolea! Şi... şi... ce bine că sîntem copii! exclamă el, în sfîrşit, cu încîntare.

— Pur şi simplu, e îndrăgostită de dumneavoastră, prinţe, şi nimic mai mult! îi răspunse Kolea pe un ton autoritar şi convingător.

Prinţul roşi, dar de data aceasta nu mai suflă o vorbă, iar Kolea doar rîdea şi bătea din palme; peste un minut, începu să rîdă şi prinţul, iar apoi, pînă seara, la fiecare cinci minute se uita la ceas, vrînd să vadă dacă a trecut mult timp şi dacă a mai rămas mult pînă seara.

Dar starea de spirit a Lizavetei Prokofievna birui: nu mai rezistă pînă la urmă şi cedă unui moment de isterie. În pofida obiecţiilor soţului şi fiicelor, trimise imediat după Aglaia cu scopul de a-i pune cea din urmă întrebare dorind să primească de la ea răspunsul cel mai clar, ultimul. „Ca să termin odată cu totul, să scap de-o grijă şi s-o uit!“ „Altfel, declară ea, nu mai trăiesc pînă diseară!“ Şi abia în clipa aceea îşi dădură toţi seama în ce hal de harababură fuseseră împinse lucrurile. În afară de mirare ipocrită, furie, hohote de rîs şi luări peste picior la adresa prinţului şi a celor care o interogau, nu obţinură nimic de la Aglaia. Lizaveta Prokofievna se întinse pe pat şi ieşi din camera ei abia la ora ceaiului, cînd era aşteptat prinţul. Ea îl aştepta cu înfiorare şi, cînd acesta îşi făcu apariţia, mai că nu o apucă o criză de isterie.

Şi prinţul intră sfios, aproape la nimereală, zîmbind ciudat, privindu-i pe toţi în ochi şi parcă întrebîndu-i ceva, întrucît Aglaia nu era în încăpere, ceea ce îl făcu pe loc să se sperie. În seara aceea se adunaseră numai ai casei, nu era de faţă nici un străin. Prinţul Ş. era la Petersburg, în legătură cu afacerea privitoare la unchiul lui Evgheni Pavlovici. „Măcar de-ar fi fost aici, tot ar fi spus ceva“, îi regreta Lizaveta Prokofievna absenţa. Ivan Feodorovici şedea cu o mină extrem de îngrijorată; surorile erau serioase şi, ca un făcut, tăceau. Lizaveta Prokofievna nu ştia cum să înceapă discuţia. În sfîrşit, ocărî subit şi energic calea ferată şi îi aruncă prinţului o privire care voia să însemne provocare categorică.

Vai! Aglaia nu venea şi prinţul se pierdea cu firea. Bîiguind şi încurcîndu-se, dădu să-şi exprime părerea că ar fi extrem de utilă repararea căii ferate, însă Adelaida izbucni deodată în rîs şi prinţul se simţi iarăşi distrus. Chiar în clipa aceea intră Aglaia, liniştită şi plină de importanţă, îi făcu prinţului o plecăciune ceremonioasă şi îşi ocupă solemn locul cel mai la vedere de la masa rotundă. Îl privi întrebător pe prinţ. Toţi pricepură că venise momentul dezlegării tuturor nedumeririlor.

— Ai primit ariciul meu? îl întrebă ea pe un ton ferm şi aproape supărat.

— L-am primit, îi răspunse prinţul roşind şi încremenind.

— Atunci explică-mi iute ce crezi dumneata despre asta? Explicaţia e necesară pentru liniştea mamei şi a întregii noastre familii.

— Ascultă, Aglaia... zise generalul, îngrijorat deodată.

— Asta, asta depăşeşte toate limitele! se sperie brusc, cine ştie de ce, Lizaveta Prokofievna.

— Nu-i vorba de nici un fel de limite, *maman*, îi răspunse iute, cu un ton sever, fiica ei. Astăzi i-am trimis prinţului un arici şi doresc să aflu ce părere are. Deci, prinţe?

— Adică, ce fel de părere, Aglaia Ivanovna?

— Despre arici.

— Adică... cred eu, Aglaia Ivanovna, că vrei să afli cum am primit... ariciul... sau, mai bine zis, cum am luat... acest colet... ariciul, adică... în acest caz, presupun că... într-un cuvînt...

I se tăie răsuflarea şi tăcu.

— Da, n-ai spus prea multe, zise Aglaia după ce aşteptă vreo cinci secunde. Bine, sînt de acord să lăsăm ariciul. Dar mă bucur că, în sfîrşit, pot pune capăt tuturor nedumeririlor acumulate. Dă-mi voie, în sfîrşit, să aflu chiar de la dumneata: mă peţeşti sau nu?

— Ah, Dumnezeule! făcu Lizaveta Prokofievna.

Prinţul tresări şi făcu un pas îndărăt. Ivan Feodorovici se prefăcu într-o stană de piatră. Surorile se încruntară.

— Nu minţi, prinţe, spune adevărul. Din pricina dumitale sînt supusă la interogatorii ciudate. Aceste interogatorii au vreo motivaţie? Hai!

— Nu te-am peţit, Aglaia Ivanovna, rosti prinţul, înviorîndu-se brusc. Dar... ştii şi singură cît de mult te iubesc şi cum cred în dumneata... chiar acum...

— Te-am întrebat: îmi ceri mîna sau nu?

— O cer, îi răspunse prinţul, încremenind.

Urmă o forfotă generală şi intensă.

— Lucrurile nu se fac aşa, dragă prietene, spuse Ivan Feodorovici, foarte tulburat. Asta... asta-i aproape imposibil, dacă-i aşa, Glaşa... Scuză-mă, prinţe, scuză-mă, amice!... Lizaveta Prokofievna! se întoarse el spre soţie, cerînd ajutor. Ar trebui... să aprofundăm...

— Refuz, refuz! strigă Lizaveta Prokofievna, dînd din mîini.

— Dă-mi voie şi mie să vorbesc, *maman*, doar şi eu însemn ceva în istoria asta. Se hotărăşte un moment crucial al destinului meu (Aglaia chiar aşa s-a exprimat) şi vreau să aflu singură, mai ales că sînteţi toţi de faţă, ceea ce mă bucură... Permite-mi, deci, prinţe, să te întreb: dacă „ai asemenea intenţii“, cum te gîndeşti să-mi dăruieşti fericirea?

— Nu ştiu, zău, Aglaia Ivanovna, cum să-ţi răspund. Aici... aici ce-i de răspuns? Şi oare... e nevoie?

— Mi se pare că te-ai fîstîcit şi ţi s-a tăiat răsuflarea. Odihneşte-te puţin şi adună-ţi din nou puterile. Bea un pahar cu apă. De altfel, curînd vei fi servit cu ceai.

— Te iubesc, Aglaia Ivanovna, te iubesc foarte mult. Numai pe dumneata te iubesc şi... te rog, nu glumi, te iubesc foarte mult.

— Totuşi, problema e importantă. Nu mai sîntem copii şi trebuie să privim lucrurile în mod realist... Fă efortul şi spune-mi: în ce constă averea dumitale?

— Halal, halal, Aglaia! Ce spui? Nu aşa se procedează... bîigui speriat Ivan Feodorovici.

— Ruşine! şopti tare Lizaveta Prokofievna.

— Şi-a pierdut minţile! şopti la fel de tare Alexandra.

— Averea... adică banii? se miră prinţul.

— Chiar aşa.

— Am... am acum o sută treizeci şi cinci de mii, bîigui prinţul, roşind.

— Numai atît? se miră sincer şi cu voce tare Aglaia, fără să roşească deloc. De altfel, nu-i puţin, mai ales dacă se face economie... Ai de gînd să-ţi iei un serviciu?

— Am vrut să susţin examenul pentru a fi numit profesor particular...

— Tocmai la ţanc. Desigur, serviciul îţi va spori resursele băneşti. Ai de gînd să fii camer-iunker?

— Camer-iunker? Nu mi-am imaginat cîtuşi de puţin, dar...

Însă în acest moment surorile nu se mai putură abţine şi pufniră în rîs. Adelaida remarcase de mult că liniile feţei Aglaiei începuseră să joace, semn că va urma un hohot de rîs rapid şi irezistibil, pe care deocamdată şi-l stăpînea din răsputeri. Aglaia privi ameninţător spre surorile ei care izbucniseră în rîs, dar nu rezistă nici o secundă şi pufni în rîsul cel mai nebunesc, aproape isteric; în sfîrşit, sări de pe scaun şi ieşi în fugă din cameră.

— Am ştiut de la început că nu o face decît de dragul rîsului şi atît! strigă Adelaida. De cînd a adus vorba despre arici!

— Nu, asta n-am s-o permit, n-am s-o permit! începu deodată Lizaveta Prokofievna să fiarbă de mînie şi se repezi în urma Aglaiei. O urmară imediat surorile. În cameră rămaseră prinţul şi capul familiei.

— Puteai... puteai să-ţi închipui aşa ceva, Lev Nikolaevici? strigă strident generalul, neştiind nici el, probabil, ce vrea să spună. Nu, vorbesc

serios!

— Văd că Aglaia Ivanovna şi-a rîs de mine, îi răspunse prinţul cu tristeţe.

— Aşteaptă, frăţioare. Mă duc la ea, dar tu aşteaptă... explică-mi măcar tu, Lev Nikolaevici, măcar tu: cum s-a întîmplat povestea asta şi ce înseamnă ea în întregime, ca să zic aşa, pe de-a-ntregul? Fii şi tu, frăţioare, de acord: îi sînt tată; totuşi, îi sînt tată şi de aceea nu înţeleg nimic; măcar tu explică-mi!

— O iubesc pe Aglaia Ivanovna. Ea ştie şi... mi se pare că ştie de multă vreme.

Generalul strînse din umeri.

— Ciudat, ciudat... şi o iubeşti mult?

— Foarte mult.

— Ciudat, tare ciudat mi se pare. Adică, ce surpriză şi ce lovitură, încît... Vezi tu, dragul meu, nu mă refer la avere (deşi mă aşteptam ca să fie ceva mai mare), dar... pentru mine, fericirea fiicei mele... în sfîrşit... eşti capabil s-o faci... fericită? Şi... şi... ce-i asta: o glumă sau adevărul din partea ei? Adică, din partea ei, nu din a ta?

Dindărătul uşii se auzi vocea Alexandrei Ivanovna chemîndu-şi tatăl.

— Aşteaptă, frăţioare, aşteaptă! Aşteaptă şi chibzuieşte bine, vin imediat... spuse el în grabă şi, aproape speriat, dădu curs chemării Alexandrei.

Îşi găsi consoarta şi fiica una în braţele celeilalte, stropindu-se una pe alta cu lacrimile lor. Erau lacrimi de fericire, duioşie şi împăcare. Aglaia îi săruta mamei mîinile, obrajii, buzele; amîndouă se strîngeau cu înflăcărare la piept.

— Uită-te şi tu, Ivan Feodorovici, ce fiică ai! spuse Lizaveta Prokofievna.

Aglaia îşi desprinse faţa fericită şi plînsă de la pieptul mamei, îşi privi tatăl, rîse sonor, sări spre el, îl îmbrăţişă tare şi îl sărută de cîteva ori. Apoi se repezi din nou la maică-sa şi îşi ascunse cu totul faţa la pieptul ei, ca să n-o mai vadă nimeni, după care iarăşi izbucni în plîns. Lizaveta Prokofievna o acoperi cu un colţ al şalului ei.

— Ei, ce faci cu noi? Eşti o fetiţă crudă, după toate astea! Asta eşti! spuse ea, dar deja bucuroasă, de parcă ar fi început să respire mai uşor.

— Crudă! Da, sînt crudă! o susţinu deodată Aglaia. Rea! Răzgîiată! Spune-i asta tatei. Ah, dar e aici! Tată, eşti aici? Ascultă! rîse ea din nou printre lacrimi.

— Draga mea, idolul meu! bîiguia generalul şi strălucea de fericire

sărutîndu-i mîna. (Aglaia îl lăsa să i-o sărute.) Prin urmare, îl iubeşti pe acest... tînăr?

— Da' de unde! Nu-l pot suferi pe... tînărul tău, nu-l pot suferi! se înfurie brusc Aglaia şi îşi săltă capul. Şi dacă mai îndrăzneşti o dată, tată.... vorbesc serios cu tine; auzi, vorbesc serios!

Şi într-adevăr vorbea serios: roşise toată şi chiar ochii îi fulgerau. Tatăl ei îşi înghiţi vorba şi se sperie, dar Lizaveta Prokofievna îi făcu un semn din spatele Aglaiei şi el îl luă drept: „nu pune întrebări“.

— Dacă-i aşa, îngerul meu, cum vrei tu. El aşteaptă acolo. N-ar fi bine să-i dau a înţelege delicat că-i cazul să plece?

La rîndul lui, generalul îi făcu cu ochiul Lizavetei Prokofievna.

— Nu, asta chiar că ar fi prea mult. Mai ales dacă-i să fie „delicat“. Du-te la el. Eu vin mai tîrziu. Vreau să-i prezint scuzele mele acestui... tînăr, deoarece l-am jignit.

— Şi chiar foarte tare, îi confirmă Ivan Feodorovici cu seriozitate.

— Atunci... mai bine rămîneţi aici cu toţii. Mă duc mai întîi eu singură la el, iar voi veniţi îndată după mine, intraţi în aceeaşi clipă. Aşa e mai bine.

Ajunsese deja la uşă, dar brusc se întoarse.

— Îmi vine să rîd! Mor de rîs! le spuse ea cu tristeţe.

Dar în aceeaşi secundă se răsuci pe călcîie şi dădu fuga la prinţ.

— Ei, ce-i asta? Ce crezi? întrebă în grabă Ivan Feodorovici.

— Mi-e şi frică să spun, îi răspunse la fel de grăbită Lizaveta Prokofievna. Dar cred că e clar.

— Şi eu cred că e clar. Clar ca bună ziua. Iubeşte.

— Mai mult chiar, e îndrăgostită! întări Alexandra Ivanovna. Dar se pune întrebarea: de cine?

— Dumnezeu s-o binecuvînteze, dacă aşa îi e soarta! îşi făcu cruce Lizaveta Prokofievna, cu evlavie.

— Asta-i soarta, confirmă generalul. Şi de soartă nu poţi scăpa!

Merseră cu toţii în salon şi acolo iar îi aştepta o surpriză.

Aglaia nu numai că nu izbucnise în rîs, cum se temea mai înainte, ci, apropiindu-se de prinţ, îi spuse aproape cu sfială:

— Iartă o fetiţă proastă, rea, răzgîiată (îl luă de mînă) şi fii sigur de respectul nostru nemărginit. Şi dacă am îndrăznit să iau în glumă minunata, buna dumitale... naivitate, te rog să consideri că sînt un copil şi să-mi ierţi năzbîtia. Iartă-mă că am insistat asupra unei stupizenii, care, desigur, nu poate avea nici cele mai mici consecinţe...

Ultimele cuvinte Aglaia le rosti accentuîndu-le în mod deosebit.

Tatăl, mama şi surorile ajunseseră la timp în salon ca să poată auzi

şi vedea toate acestea şi pe toţi îi uimi expresia: „stupizenie, care nu poate avea nici cele mai mici consecinţe“ şi, mai mult decît asta, seriozitatea cu care Aglaia se pronunţase asupra acestei stupizenii. Toţi făcură schimburi de priviri întrebătoare; dar prinţul, se pare, nu înţelesese aceste cuvinte şi era în culmea fericirii.

— De ce vorbeşti aşa? bîiguia el. De ce... îmi ceri... iertare?...

Voia chiar să spună că nu este demn să i se ceară iertare. Cine ştie, poate că observase semnificaţia cuvintelor privitoare la „stupizenia, care nu poate avea nici cele mai mici consecinţe“, dar, om ciudat fiind, chiar se bucurase de ele. Indiscutabil, pentru el culmea fericirii o reprezenta deja faptul că de-acum nu va întîmpina nici o piedică dacă va vrea să vină la Aglaia, că i se va permite să stea de vorbă cu ea, să stea alături de ea, să se plimbe. Cine ştie, poate că s-ar fi mulţumit toată viaţa numai cu atît! (Tocmai de această mulţumire îi era frică, se pare, Lizavetei Prokofievna; o ghicea; de multe se temea ea în sine ei, dar nu se pricepea să-şi exprime temerile.)

E greu de descris în ce măsură prinţul s-a înviorat şi a căpătat curaj în seara aceea. Era atît de vesel încît, privindu-l, toţi se simţeau şi ei veseli; astfel s-au exprimat ulterior surorile Aglaiei. Şi-a dat drumul la gură, ceea ce nu se mai întîmplase din dimineaţa zilei cînd, cu o jumătate de an în urmă, făcuse pentru prima dată cunoştinţă cu familia Epancin; după revenirea la Petersburg, fusese în mod vizibil şi intenţionat tăcut şi, foarte recent, în prezenţa tuturor, i se destăinuise prinţului Ş. că trebuie să se abţină şi să tacă, deoarece nu are dreptul să-şi discrediteze ideea, prezentîndu-şi-o singur. Aproape numai el vorbise în toată seara aceea, povestise mult; clar, cu bucurie şi în amănunţime, răspundea la întrebări. Dar nimic din ceea ce spunea nu semăna, de altminteri, a discuţie amabilă. Ideile lui erau serioase, uneori chiar enigmatice. Prinţul enunţase chiar cîteva din opiniile sale, cîteva din propriile sale observaţii tăinuite, aşa că totul ar fi putut părea comic dacă „relatarea n-ar fi fost excelentă“, cum au fost apoi de acord toţi cei care l-au ascultat. Generalul, deşi îi plăceau temele serioase de discuţie, găsea şi el, împreună cu Lizaveta Prokofievna, că la mijloc era prea multă erudiţie, aşa că spre sfîrşitul serii chiar deveniseră trişti. De altfel, prinţul ajunse pînă la urmă să spună nişte anecdote foarte amuzante, de care el rîdea primul, aşa că ceilalţi rîdeau mai mult de rîsul lui plin de bucurie decît de anecdote. Cît despre Aglaia, ea aproape că nu suflase o vorbă toată seara; în schimb, fusese foarte atentă, îl ascultase pe Lev Nikolaevici şi chiar mai degrabă îl privise decît îl ascultase.

— Uite-aşa se uita, nu-şi mai lua ochii de la el, se agăţa de fiecare

cuvînt, i-l sorbea din gură! îi spunea mai apoi Lizaveta Prokofievna soţului ei. Iar dacă i-ai spune că-l iubeşte, te-ar lua la rost, de ţi-ar veni să-ţi iei lumea în cap!

— N-ai ce-i face: soarta! spunea generalul, strîngînd din umeri şi repetînd încă mult timp această expresie pe care o îndrăgise. Să adăugăm că, în calitatea sa de om cu simţ practic, generalului nu-i plăcuseră multe în starea actuală a lucrurilor, mai ales faptul că nimic nu era clar. Dar pînă una-alta şi el se hotărîse să tacă şi să privească... în ochii Lizavetei Prokofievna.

Buna dispoziţie a familiei nu ţinuse mult. Chiar a doua zi Aglaia se certase din nou cu prinţul şi o ţinuse tot aşa, în toate zilele următoare. Ore în şir îl lua în derîdere pe prinţ şi mai că nu-l făcea să pară bufon. Ce-i drept, stăteau uneori împreună cîte o oră sau cîte două în grădiniţa casei, în foişor, dar ceilalţi remarcaseră că în acest timp prinţul îi citeşte întotdeauna Aglaiei vreun ziar sau vreo carte.

— Ştii ceva? îi spuse odată Aglaia, întrerupîndu-l din lectura ziarului. Am remarcat că eşti teribil de puţin instruit, nu ştii nimic temeinic, dacă eşti întrebat: cine anume, în ce an, pe baza cărui tratat? Eşti vrednic de plîns.

— Ţi-am spus că n-am cine ştie ce erudiţie, îi răspunse prinţul.

— Atunci ce poate găsi omul la dumneata? Cum pot să te respect în cazul ăsta? Citeşte mai departe. De altfel, nu-i nevoie, nu mai citi.

Şi iarăşi, în seara aceea, ea păru ciudată în ochii celorlalţi. Se întoarse prinţul Ş. Aglaia a fost foarte amabilă cu el, i-a pus multe întrebări despre Evgheni Pavlovici. (Prinţul Lev Nikolaevici încă nu venise.) Deodată, prinţul Ş. îşi permise să facă o aluzie la „apropiata şi noua cotitură din familie“, în legătură cu cîteva cuvinte, pe care Lizaveta Prokofievna le lăsase să-i scape despre nunta Adelaidei, care trebuia iarăşi amînată, ca să poată fi făcute amîndouă nunţile odată. E greu de descris cum a explodat Aglaia la aceste „presupoziţii prosteşti“ şi, printre altele, a lăsat să-i scape că „încă nu are de gînd să ţină locul amantelor nimănui“.

Aceste cuvinte îi uluiră pe toţi, mai ales pe părinţi. Într-o consfătuire de taină cu soţul ei, Lizaveta Prokofievna insistă ca acesta să aibă o explicaţie decisivă cu prinţul în legătură cu Nastasia Filippovna.

Ivan Feodorovici se jura că asta nu-i decît o „ieşire“, pe care Aglaia a avut-o din „pudoare“, că, dacă prinţul Ş. nu ar fi adus vorba despre nuntă, n-ar fi avut loc nici ieşirea, deoarece Aglaia ştie şi singură, ştie precis că aceasta nu-i decît calomnia unor oameni răi şi Nastasia Filippovna se mărită cu Rogojin; că prinţul nu are nimic cu femeia, nici măcar nu e în relaţii cu ea şi, dacă-i să spunem adevărul adevărat, n-a avut niciodată de-a face cu

ea.

Iar prinţul era netulburat şi continua să fie în culmea fericirii. Desigur, remarca uneori ceva parcă întunecat şi nerăbdător în privirile Aglaiei; dar avea încredere mai mare în altceva şi întunecimea dispărea de la sine. Odată devenit încrezător, el nu mai putea să se îndoiască de nimic. Poate era prea liniştit; cel puţin aşa i se părea lui Ippolit, care s-a întîlnit odată cu el, întîmplător, în parc.

— Ei, n-am avut atunci dreptate spunînd că sînteţi îndrăgostit? începu el, apropiindu-se de prinţ şi oprindu-l. Acesta îi întinse mîna şi-l felicită deoarece „arată bine“. Bolnavul părea într-adevăr înviorat, lucru atît de obişnuit la ftizici.

Ippolit îl abordase pe prinţ ca să-i spună ceva caustic despre aerul lui fericit, dar imediat se zăpăci şi începu să vorbească despre el însuşi. Începu să se plîngă, se plînse mult timp şi destul de incoerent.

— N-o să credeţi, încheie el, cît sînt cu toţii acolo de supărăcioşi, meschini, vanitoşi, mediocri; credeţi-mă, m-au luat numai cu condiţia să mor mai repede, iar acum sînt turbaţi că nu mor şi că, dimpotrivă, mi-e mai bine. Mare comedie! Pariez că nu mă credeţi!

Prinţul nu voi să-l contrazică.

— Uneori chiar mă gîndesc să mă mut din nou la dumneavoastră, adăugă în treacăt Ippolit. Deci, nu-i consideraţi totuşi capabili să primească un om cu condiţia ca acesta să moară neapărat şi cît mai repede?

— Credeam că te-au invitat cu alte intenţii.

— Ehe! Văd că nu sînteţi chiar atît de credul cum vă recomandă unii! Nu-i acum momentul, altfel v-aş destăinui cîte ceva despre Ganecika şi despre speranţele lui. Sînteţi săpat, prinţe, sînteţi săpat fără milă şi... chiar îmi pare rău că sînteţi atît de calm. Dar vai, nu puteţi fi altfel!

— Ţi-ai găsit motiv de milă! rîse prinţul. Crezi că aş fi mai fericit, dacă aş fi mai puţin calm?

— Mai bine-i să fii nefericit, dar *să ştii*, decît să trăieşti fericit şi... să te prostească cineva. Mi se pare mie sau nu credeţi cîtuşi de puţin că aveţi concurenţă şi... de partea cealaltă?

— Vorbele dumitale despre concurenţă sînt întrucîtva cinice, Ippolit. Îmi pare rău că nu am dreptul să-ţi răspund. Cît despre Gavrila Ardalionovici, fii şi dumneata de acord că nu poate rămîne calm după tot ce a pierdut, dacă îi cunoşti cît de cît treburile. Mi se pare că e mai bine să vezi lucrurile sub aspectul acesta. Are încă timp să se schimbe, mai are mult de trăit, iar viaţa e bogată în... dar de altminteri... de altminteri... se pierdu prinţul deodată. În privinţa faptului că mă sapă... nici măcar nu înţeleg la ce te referi. Mai bine să nu mai vorbim de asta, Ippolit.

— Să nu mai vorbim deocamdată. Pe deasupra, dumneavoastră nici nu puteţi fără mărinimie. Da, prinţe, aveţi nevoie să pipăiţi singur cu degetul ca să începeţi din nou să credeţi, ha-ha! Ce ziceţi: mă dispreţuiţi mult acum?

— Pe ce motiv? Pentru că ai suferit şi suferi mai mult decît noi?

— Nu, pentru că nu sînt demn de suferinţa mea.

— Cine a putut suferi mai mult înseamnă că e demn să sufere mai mult. Cînd a citit *Confesiunea* dumitale, Aglaia Ivanovna a vrut să te vadă, dar...

— Amînă... nu poate, înţeleg, înţeleg... îl întrerupse Ippolit, parcă încercînd să devieze cît mai repede discuţia. Apropo, zic unii că dumneavoastră înşivă i-aţi citit cu glas tare acest galimatias. Într-adevăr, în delir a fost scris şi... făcut. Şi nu pricep cum poate fi cineva atît de... nu spun crud, căci e înjositor pentru mine... de vanitos şi răzbunător ca un copil, ca să-mi reproşeze această *Confesiune* şi să o folosească drept armă împotriva mea! Fiţi liniştit, nu la dumneavoastră mă refer...

— Îmi pare rău că renunţi la caietul acesta. Ippolit, e sincer şi, ştii dumneata, chiar şi părţile lui ridicole, care sînt multe (Ippolit se încruntă tare), sînt răscumpărate prin suferinţă, pentru că a le recunoaşte tot suferinţă a fost şi... poate un mare curaj. Ideea care te-a provocat a avut negreşit o bază nobilă, oricît li s-ar părea unora că lucrurile stau altfel. Jur că mi se pare din ce în ce mai clar. Nu te judec, vorbesc ca să-mi spun părerea şi regret că atunci am tăcut...

Ippolit roşi. Îi trecu prin cap gîndul că prinţul se preface şi încearcă să-l prindă cu ceva; dar, privindu-l cu atenţie, nu putu să nu aibă încredere în sinceritatea acestuia; faţa i se însenină.

— Şi totuşi moartea pîndeşte! rosti el, mai că nu adăugînd „un om ca mine!“ Şi nu vă puteţi imagina cum mă cicăleşte acest Ganecika al dumneavoastră; a scornit, ca să mai combată, că, poate, dintre cei care atunci au ascultat ce-am scris eu în caietul meu, trei sau patru vor muri înaintea mea! Ce mi-a fost dat să aud! Crede că asta-i o consolare, ha-ha! În primul rînd, încă n-au murit; însă, chiar dacă aceşti oameni ar muri, fiţi şi dumneavoastră de acord că asta nu poate fi o consolare! Ganea judecă lucrurile cu propria lui măsură; de altfel, a mers chiar mai departe şi acum pur şi simplu mă ocărăşte, zicînd că într-un asemenea caz un om cumsecade moare în tăcere şi că, din partea mea, n-a fost la mijloc decît egoismul! Am mai auzit-o şi pe asta! Da, ce egoism din partea lui! Ce rafinament sau, mai bine, ce grosolănie de bou, în acelaşi timp, a egoismului lor, de care ei, totuşi, nu-şi dau seama!... Prinţe, aţi citit ceva despre moartea unui anume Stepan Glebov[122] din secolul al optsprezecelea? Întîmplător, am citit ceva

aseară...

— Care Stepan Glebov?

— A fost tras în ţeapă pe vremea lui Petru.

— Ah, Doamne, ştiu! A stat cincisprezece ceasuri în ţeapă, pe ger, îmbrăcat cu şuba, şi a murit cu extremă seninătate. Sigur că da, am citit... Dar ce-i cu asta?

— Le dăruieşte Dumnezeu unora cîte-o astfel de moarte, dar nouă, nu! Poate nu credeţi că aş fi în stare să mor ca Glebov?

— O, nici pe departe! exclamă prinţul, fîstîcindu-se. N-am vrut să spun decît că dumneata... adică nu că ai semăna cu Glebov, dar... că... că mai degrabă, atunci...

— Înţeleg. Vreţi să spuneţi că aş fi mai degrabă un Osterman[123] decît un Glebov?

— Care Osterman? se miră prinţul.

— Osterman, diplomatul Osterman de pe vremea lui Petru, bîigui Ippolit, simţindu-se brusc întrucîtva derutat. Urmă un moment de confuzie.

— O, n-n-nu! N-am vrut decît să spun, interveni prinţul după o oarecare tăcere, lungind cuvintele, că, după cît mi se pare.... dumneata n-ai fi niciodată un Osterman...

Ippolit se încruntă.

— De altfel, susţin asta, sări prinţul deodată, vrînd probabil să se corecteze, pentru că oamenii de atunci (jur că asta m-a mirat întotdeauna) nu erau cîtuşi de puţin oameni ca noi, era altă seminţie decît acum, în secolul nostru, parcă erau de altă rasă... Pe-atunci oamenii n-aveau decît o idee, pe cînd acum sînt mai nervoşi, mai evoluaţi, mai senzitivi, au parcă două-trei idei deodată.... omul actual e mai multilateral şi, jur, tocmai asta îl împiedică să fie o persoană monolită, ca în vremurile de atunci... Asta... asta am spus-o numai ca să... şi nu...

— Înţeleg; vă pare rău că aţi fost atît de naiv şi m-aţi contrazis, iar acum vreţi să mă consolaţi, ha-ha! Sînteţi un copil, prinţe! Totuşi, observ că mă trataţi ca pe un... ca pe o ceaşcă de porţelan... Nu-i nimic, nu-i nimic, nu mă supăr. În orice caz, între noi s-a închegat o discuţie foarte caraghioasă; prinţe, uneori sînteţi chiar ca un copil. De altfel, să ştiţi că aş fi vrut să fiu ceva mai bun decît un Osterman; pentru Osterman n-ar merita să învii din morţi... Oricum, văd că trebuie să mor mai repede, altfel eu însumi... Lăsaţi-mă singur. La revedere! Bine, spuneţi-mi cu gura dumneavoastră: cum credeţi că ar fi mai bine să mor?... Ca să iasă cît mai... virtuos! Hai, spuneţi-mi!

— Treci pe alături şi iartă-ne pentru fericirea noastră! rosti prinţul cu jumătate de voce.

— Ha-ha! Chiar aşa mi-am închipuit! Mă aşteptam negreşit la ceva de felul acesta!... Totuşi, dumneavoastră.... totuşi... Halal! Cîtă elocinţă la noi! La revedere, la revedere!

121 Schlosser, Friedrich (1776-1861), istoric german. Lucrarea sa, *Istoria universală* (1884-1856), a început să fie editată în limba rusă în anul 1868.

122 Glebov, Stepan Bogdanovici (aprox. 1672-1718), amantul Evdokiei, prima soţie a lui Petru I. Torturat, a fost tras în ţeapă în Piaţa Roşie din Moscova, murind peste 14 ore.

123 Osterman, Andrei Ivanovici (1686-1747), diplomat de origine germană, care s-a menţinut mult timp în posturi importante datorită duplicităţii sale.

VI

Şi despre serata de la vila Epancinilor, la care era aşteptată Belokonskaia, Varvara Ardalionovna îi dăduse fratelui ei informaţii cît se poate de exacte; oaspeţii erau aşteptaţi chiar în seara acelei zile; dar iarăşi se exprimase mai categoric decît ar fi trebuit. Ce-i drept, totul fusese pus la cale cam prea în pripă şi chiar cu un fel de surescitare absolut inutilă, şi tocmai pentru că în această familie „totul era ca la nimenea“. De vină era nerăbdarea Lizavetei Prokofievna, „care nu mai dorea să se îndoiască“, şi tremurul fierbinte al ambelor inimi părinteşti pentru fericirea fiicei lor. Pe deasupra, Belokonskaia urma să plece în curînd; întrucît protecţia ei însemna mult în înalta societate şi deoarece erau şanse ca ea să aibă o atitudine binevoitoare faţă de prinţ, părinţii Aglaiei sperau că „societatea“ îl va primi pe logodnicul Aglaiei de-a dreptul din mîinile atotputernicei „bătrîne“ şi că, prin urmare, dacă se va observa ceva ciudat la acesta, avînd o asemenea protecţie, ciudăţenia va părea mult mai puţin ciudată. Problema e că părinţii nu erau cîtuşi de puţin în stare să decidă: „Există oare ceva ciudat în istoria asta şi în ce măsură? Sau nu există nimic ciudat?“ Părerea amicală şi sinceră a unor persoane de mare autoritate şi competenţă era necesară tocmai în momentul de faţă, cînd, datorită Aglaiei, încă nu era nimic hotărît definitiv. În orice caz, mai devreme sau mai tîrziu, prinţul trebuia introdus în societatea despre care n-avea nici cea mai vagă idee. Mai pe scurt, aveau intenţia „să-l arate“. Totuşi, serata fusese proiectată foarte simplu; erau aşteptaţi numai „prietenii casei“, cît mai puţini. În afară de Belokonskaia, mai aşteptau o doamnă, soţia unui moşier care era şi un demnitar important. Dintre cei tineri, contau aproape numai pe Evgheni Pavlovici, care trebuia să-şi facă apariţia ca însoţitor al doamnei Belokonskaia.

De faptul că va veni Belokonskaia prinţul aflase cu vreo trei zile înainte; despre serata propriu-zisă fusese prevenit doar în ajun. Desigur, observase aerul preocupat al membrilor familiei şi chiar, după unele frînturi de discuţie şi aluzii îngrijorate, îşi dăduse seama că aceştia se temeau de impresia pe care o poate face el. Dar Epancinii, toţi ca unul, îşi făcură ideea că el, în simplitatea lui, pentru nimic în lume nu este în stare să-şi dea seama că ei îşi fac atîtea griji din princina lui. De aceea, privindu-l, toţi erau în sinea lor cuprinşi de tristeţe. De altminteri, prinţul chiar nu acorda nici o importanţă evenimentului care urma să aibă loc; era ocupat cu altceva: cu fiecare clipă, Aglaia devenea tot mai capricioasă şi mai prost dispusă, lucru

care îl ucidea. Cînd a aflat că este aşteptat şi Evgheni Pavlovici, s-a bucurat foarte mult şi a spus că dorea de mult să-l vadă. Cine ştie de ce, aceste cuvinte nu făcură plăcere nimănui; plină de necaz, Aglaia ieşi din cameră şi de-abia seara tîrziu, pe la ora douăsprezece, cînd prinţul se pregătea de plecare, prinse momentul să-i spună cîteva cuvinte, în timp ce-l petrecea.

— Aş dori ca mîine să nu ne vizitezi toată ziua şi să vii doar seara, cînd se vor aduna aceşti... musafiri. Ştii că vom avea musafiri?

Începuse discuţia cu nerăbdare şi excesiv de sever; pentru prima dată adusese vorba deaspre această „serată“. Ei îi era aproape insuportabil fie şi numai gîndul la musafiri; toţi remarcară acest lucru. Poate că ţinea grozav de mult să se certe cu părinţii, dar mîndria şi pudoarea o împiedicau să înceapă discuţia. Prinţul înţelese imediat că ea se teme pentru el (şi nu vrea să-şi recunoască această teamă), aşa că se înspăimîntă şi el subit.

— Da, sînt invitat, răspunse el.

După toate aparenţele, Aglaia era pusă într-o situaţie dificilă.

— Poate discuta omul ceva serios cu dumneata? Măcar o dată în viaţă? se supără ea deodată foarte tare, fără să ştie de ce şi neputîndu-se stăpîni.

— Se poate şi te ascult. Sînt foarte bucuros, bîigui prinţul.

Aglaia tăcu din nou cam un minut şi începu cu dezgust vizibil:

— N-am vrut să mă contrazic cu ei în privinţa asta. Uneori nu le poţi nicidecum băga minţile în cap. Întotdeauna mi-au displăcut regulile pe care *maman* le adoptă uneori. De tata nu mai zic nimic, lui n-am ce-i cere. *Maman* e, desigur, o femeie cumsecade; ia să încerce cineva să-i propună o josnicie şi o să vadă el atunci! Dar în faţa acestei lumi... mizerabile se închină! Nu numai de Belokonskaia vorbesc: bătrînica-i ticăloasă, are un caracter mizerabil, dar e deşteaptă şi se pricepe să-i ţină pe toţi în frîu. O, ce josnicie! Şi-i caraghios: întotdeauna am fost oameni de condiţie mijlocie, de cea mai mijlocie dintre condiţii, iar acum ce i-a apucat? La ce bun vor să intre în protipendadă? Şi surorile tot spre lumea bună trag; le-a zăpăcit prinţul Ş. De ce te bucuri că va veni şi Evgheni Pavlovici?

— Aglaia, ascultă-mă, spuse prinţul, mi se pare mie sau te temi foarte mult ca nu cumva mîine să dau chix... în această societate?

— Pentru dumneata? izbucni Aglaia şi roşi toată. De ce m-aş teme chiar dacă ar fi... să te faci de tot rîsul? Ce mă priveşte pe mine? Şi cum poţi rosti asemenea cuvinte? Ce înseamnă „a da chix“? E o expresie urîtă, trivială.

— E o expresie şcolărească.

— Da, şcolărească! E o expresie urîtă! Mi se pare că mîine ai intenţia să vorbeşti tot cu asemenea cuvinte. Ajuns acasă, caută cît mai

multe în vocabularul dumitale, etalează-le şi o să vezi ce efect vor avea! Păcat că, după cît mi se pare, te pricepi să intri frumos; unde ai învăţat? Vei fi în stare să iei şi să bei cuviincios o ceaşcă de ceai, cînd toţi se vor uita expres la dumneata?

— Cred că o să fiu în stare.

— Păcat; mi-ai oferi un prilej să rîd. Măcar sparge vaza chinezească din salon! E scumpă: sparge-o, te rog! E primită cadou, mama o să-şi piardă minţile şi o să izbucnească în plîns de faţă cu toată lumea, atît de mult ţine la ea. Fă un gest obişnuit de-al dumitale, loveşte-o şi sparge-o. Aşază-te înadins cît mai aproape de ea.

— Dimpotrivă, o să încerc să stau cît mai departe. Mulţumesc că m-ai prevenit.

— Deci, îţi e teamă dinainte că vei face gesturi largi. Pariez că o să aduci vorba despre vreo „temă“ serioasă, erudită, sublimă! Ce dovadă de... bună-cuviinţă va fi din partea dumitale!

— Cred că ar fi o prostie... dacă momentul n-ar fi potrivit.

— Ascultă, o dată pentru totdeauna! izbucni Aglaia, nemaiputînd suporta. Dacă vei începe să discuţi ceva în genul pedepsei cu moartea, despre situaţia economică a Rusiei sau despre faptul că „frumuseţea va mîntui lumea“... eu, desigur, mă voi bucura şi voi rîde cu poftă, dar... te previn din timp: să nu-mi mai apari pe urmă în faţa ochilor! Auzi? Vorbesc serios! De data aceasta vorbesc cît se poate de serios!

Într-adevăr, îşi rostise *serios* ameninţarea, încît chiar ceva neobişnuit se simţi în vorbele ei şi-i licări în privire, ceva ce pînă atunci prinţul nu mai observase la ea, ceva ce, desigur, nu mai semăna a glumă.

— Ei bine, ai făcut în aşa fel, încît de-acum voi „vorbi“ cu siguranţă şi chiar... poate... voi sparge vaza. Pînă acum cîteva clipe nu mă temeam de nimic, iar acum mă tem de orice. Negreşit o să dau chix.

— N-ai decît să taci. Să stai jos şi să taci.

— Îmi va fi imposibil. Sînt sigur că spaima mă va face să vorbesc şi, de frică, voi sparge vaza. Poate o să cad pe duşumeaua lucioasă sau va ieşi altceva de genul acesta, pentru că mi s-au mai întîmplat asemenea istorii; voi visa toată noaptea numai asta; nu trebuia să-mi spui!

Aglaia îl privi posomorîtă.

— Ştii ceva? Cel mai bine ar fiu să nu vin mîine! O să trag chiulul spunînd că-s bolnav şi gata! se decise el, în cele din urmă.

Aglaia bătu din picior şi chiar se făcu palidă de furie.

— Dumnezeule! Unde s-a mai văzut una ca asta? Nu vine, cînd totul se face anume pentru el... o, Doamne! Ce plăcere să ai de-a face cu un om... atît de greu de cap ca dumneata!

— Bine, vin, vin! se grăbi prinţul s-o întrerupă. Îţi dau cuvîntul meu de onoare că voi sta toată seara fără să suflu o vorbă. Chiar aşa o să fac.

— Excelent! Mai înainte ai zis: „o să trag chiulul spunînd că-s bolnav“! La urma urmei, de unde scoţi asemenea expresii? De unde şi pînă unde plăcerea de a vorbi cu mine în asemenea expresii? Mă tachinezi sau ce?

— Sînt vinovat. Era tot o expresie şcolară. N-o să se mai repete. Înţeleg foarte bine că... îţi e frică pentru mine (ah, nu te mai supăra atîta!) şi mă bucur foarte mult de asta. N-o să crezi cum mă tem acum şi mă bucur de cuvintele dumitale! Dar îţi jur că toată această frică e un nimic, un fleac. Zău, Aglaia! Iar bucuria rămîne. Îmi place grozav că eşti un asemenea copil, un copil bun şi cuminte! Ah, cît de minunată poţi fi, Aglaia!

Desigur că Aglaia s-ar fi supărat şi era deja pe cale s-o facă, dar deodată un sentiment la care nici ea nu se aştepta îi cuprinse sufletul într-o clipă.

— Şi n-o să-mi reproşezi cuvintele grosolane de acum... cîndva... după aceea? întrebă ea deodată.

— Da’ de unde! Şi la ce bun ai roşit din nou? Uite, iar mă priveşti posomorît! Prea posomorît ai început să priveşti, Aglaia, cum n-ai mai privit niciodată mai înainte. Ştiu din ce cauză...

— Taci, taci!

— Nu, e mai bine s-o spun. De mult am vrut să ţi-o spun şi ţi-am şi spus deja, dar... e prea puţin, pentru că nu m-ai crezut. Totuşi, între noi există o fiinţă...

— Taci, taci, taci! îl întrerupse deodată Aglaia, strîngîndu-i tare mîna şi privindu-l aproape îngrozită. În acel moment o strigă cineva. Ca şi cum s-ar fi bucurat, ea îl părăsi şi plecă în fugă.

Prinţul a avut febră toată noaptea. Ciudat, avea febră deja de cîteva nopţi la rînd. De data aceasta, delirînd pe jumătate, avu o idee: ce-ar fi dacă a doua zi, de faţă cu toată lumea, l-ar apuca o criză de epilepsie? Doar mai avusese şi altădată crize în stare de trezie. Gîndul acesta îi dădea fiori reci; toată noaptea se văzu într-o societate bizară şi nemaipomenită, printre nişte oameni ciudaţi. Principalul era că „îşi dăduse drumul la gură“; ştia că nu trebuie să vorbească, dar vorbea tot timpul, încerca să-i convingă de ceva. Evgheni Pavlovici şi Ippolit erau şi ei printre musafiri, părînd a fi extrem de buni prieteni.

Se trezi după ora opt, cu dureri de cap, cu dezordine în gînduri, cu impresii ciudate. Cine ştie de ce, dorea grozav de mult să-l vadă pe Rogojin, să-l vadă şi să vorbească mult cu el, deşi n-ar fi putut spune despre ce ar fi vrut să discute; apoi fu cît pe ce să se ducă la Ippolit. Avea ceva atît de

confuz în inimă, încît incidentele care i se întîmplară în dimineaţa aceea îi produseră o impresie extrem de puternică, dar incompletă. Unul dintre aceste incidente fu vizita lui Lebedev.

Lebedev îşi făcu apariţia destul de devreme, la cîteva minute după ora nouă, aproape beat. Deşi prinţul nu era prea receptiv în ultima vreme, îi sărise totuşi în ochi faptul că, de cînd generalul Ivolghin se mutase de la ei, deci de trei zile, Lebedev începuse să se comporte foarte rău. Subit, devenise soios şi pătat, cravata îi şedea strîmb, gulerul redingotei era rupt. Acasă făcea chiar tărăboi, de se auzea din celălalt capăt al curţii; Vera venise odată plînsă şi îi povestise. De îndată ce-şi făcu acum apariţia, începu să vorbească foarte ciudat, bătîndu-se în piept şi învinovăţindu-se de ceva...

— Am primit... am primit răsplata pentru trădarea şi mîrşăvia mea... O scatoalcă am primit! încheie el, în sfîrşit, tragic.

— O scatoalcă? De la cine?... Şi aşa de dimineaţă?

— Aşa de dimineaţă? zîmbi sarcastic Lebedev. Timpul nu înseamnă nimic... chiar şi pentru o răsplată fizică... dar eu o scatoalcă morală... am primit... morală, nu fizică!

Se aşeză brusc fără multă ceremonie şi începu să povestească. Relatarea lui era foarte incoerentă; prinţul dădu să se încrunte şi să plece, dar deodată cîteva cuvinte îl uimiră. Încremeni de mirare... Domnul Lebedev povestea lucruri ciudate.

După cît se pare, mai întîi era vorba despre o anumită scrisoare; fu rostit numele Aglaiei Ivanovna. Apoi, cu fervoare, Lebedev se apucă din senin să-l acuze pe prinţ; se putea înţelege că prinţul îl jignise cu ceva. Mai întîi, pasămite, prinţul îl onorase cu încrederea lui în istoria cu „personajul" ştiut (Nastasia Filippovna); dar pe urmă rupsese relaţiile cu el şi-l alungase, făcîndu-l de toată ruşinea, îl jignise într-un asemenea hal, încît ultima dată respinsese, cică, grosolan „întrebarea nevinovată privitoare la apropiatele schimbări din casă". Cu lacrimi de om beat, Lebedev recunoaştea că „după asta nu mai puteam nicidecum suporta, mai ales că ştiam multe... foarte multe... şi de la Rogojin, şi de la Nastasia Filippovna, şi de la... însăşi... Varvara Ardalionovna... chiar şi de la Aglaia Ivanovna, dacă vă puteţi imagina, prin intermediul Verei, al iubitei mele fiice Vera, unica... rogu-vă... de fapt, nu unica, întrucît am trei fete. Şi cine a înştiinţat-o prin scrisori pe Lizaveta Prokofievna, chiar în cel mai mare secret, he-he! Cine i-a descris toate relaţiile şi... mişcările personajului Nastasia Filippovna, he-he-he! Cine, cine a fost acest anonim, daţi-mi voie să întreb!

— Nu cumva dumneata? strigă prinţul.

— Chiar eu, îi răspunse, cu demnitate, beţivul. Chiar astăzi, la nouă

şi jumătate, acum o jumătate... nu, sînt deja trei sferturi de oră de cînd am înştiinţat-o pe mama cea mai cumsecade din lume că am să-i relatez un incident... important. I-am trimis un bilet, prin fata mea, care i l-a dat pe uşa din spate. L-a primit.

— Te-ai văzut acum cu Lizaveta Prokofievna? întrebă prinţul, aproape nevenindu-i să-şi creadă urechilor.

— M-am văzut acum şi am primit o scatoalcă... morală. Mi-a dat scrisoarea înapoi, chiar mi-a aruncat-o în faţă, nedesfăcută... şi mi-a dat brînci afară... de altminteri numai moral, nu şi fizic... la drept vorbind, aproape şi fizic, căci mult n-a mai lipsit!

— Ce scrisoare ţi-a aruncat în obraz fără s-o desfacă?

— Păi... he-he-he! Văd că nu v-am spus! Credeam că v-am spus... Am primit o scrisorică anume ca s-o transmit...

— De la cine? Cui?

Însă unele „explicaţii“ ale lui Lebedev erau extrem de greu de descurcat ca să înţelegi ceva din ele. Totuşi, prinţul putu să-şi dea seama că scrisoarea fusese transmisă, prin servitoare, Verei Lebedeva, care trebuia s-o ducă la adresă... „ca şi înainte“... ca şi înainte, personajului cunoscut, scrisoarea fiind de la aceeaşi persoană (căci pe una din ele o desemnez prin denumirea de „persoană“, iar celeilalte îi spun doar „personaj“ ca s-o înjosesc şi să fac diferenţa; întrucît există o mare diferenţă între fiica inocentă şi de mare distincţie a unui general şi... o camelie, rogu-vă). Deci, scrisoarea era de la „persoana“, al cărei nume începe cu litera „A“.

— Cum se poate? Să-i scrie ea Nastasiei Filippovna? Prostii! strigă prinţul.

— Au mai fost scrisori, unele nu pentru ea, ci pentru Rogojin, ceea ce-i totuna... şi chiar pentru domnul Terentiev persoana cu litera „A“ mi-a înmînat odată o scrisoare ca să i-o transmit, spuse Lebedev zîmbind şi făcîndu-i prinţului cu ochiul.

Deoarece sărea des de la una la alta şi uita despre ce începea să vorbească, prinţul tăcu, dorind să-l lase să spună totul pînă la capăt. Totuşi era extrem de neclar: scrisorile circulau prin intermediul lui sau al Verei? Dacă el însuşi susţinea că „pentru Rogojin sau pentru Nastasia Filippovna, ceea ce-i totuna“, însemna aproape cu siguranţă că nu el era mesagerul, dacă scrisorile vor fi existat într-adevăr. Iar modul cum ajunsese acum la el scrisoarea rămase cu desăvîrşire neexplicat; presupunerea cea mai plauzibilă era că o furase, poate, de la Vera... i-o şterpelise pe furiş şi i-o dusese Lizavetei Prokofievna cu cine ştie ce intenţie. Aşa cumpăni şi înţelese prinţul în cele din urmă.

— Ţi-ai ieşit din minţi! strigă el, cuprins de o panică extremă.

— Nu de tot, mult stimate prinţ, îi răspunse Lebedev, nu fără o undă de răutate în glas. Ce-i drept, am vrut să v-o înmînez, s-o depun în propriile dumneavoastră mîini, ca să vă fac un serviciu... dar m-am gîndit că-i mai bine să fac un serviciu acolo aducîndu-i totul la cunoştinţă celei mai cumsecade mame... deoarece am mai înştiinţat-o o dată printr-o scrisoare anonimă; şi cînd am scris mai înainte pe hîrtie, în prealabil, rugînd-o să mă primească la ora opt şi douăzeci de minute, m-am semnat: „corespondentul dumneavoastră secret"; imediat am fost primit, de îndată, chiar cu mare grabă, pe uşa din dos... la cea mai cumsecade mamă.

— Şi?...

— Restul îl ştiţi: mai că nu m-a luat la bătaie. Chiar s-ar putea spune că m-a şi bătut întrucîtva. Iar scrisoarea mi-a aruncat-o în faţă. Ce-i drept, ar fi vrut s-o păstreze, am văzut, am remarcat asta, dar s-a răzgîndit şi mi-a aruncat-o: „Dacă au avut încredere în unul ca tine, spune-le..." Chiar s-a supărat. Dacă nu s-a ruşinat s-o spună faţă de mine, înseamnă că s-a supărat. E iute din fire!

— Şi unde-i scrisoarea acum?

— Tot la mine. Iat-o.

Şi îi întinse biletul pe care Aglaia i-l trimisese lui Gavrila Ardalionovici, bilet pe care acesta, triumfător, avea să i-l arate surorii lui în aceeaşi dimineaţă, peste două ore.

— Scrisoarea nu poate rămîne la dumneata.

— V-o dau, v-o dau! Dumneavoastră v-o înmînez! spuse cu înflăcărare Lebedev. Acum sînt iarăşi al dumneavoastră cu totul, din creştet pînă-n inimă, sînt servitorul dumneavoastră, după o trădare efemeră! Retezaţi-mi inima, cruţaţi-mi barba, cum a spus Thomas Morus[124]... în Anglia şi Marea Britanie. *Mea culpa, mea culpa*[125*], cum spune papa romană... adică o fi fiind el papa de la Roma, dar eu îi zic „Papa romană".

— Această scrisoare trebuie expediată imediat, spuse prinţul, începînd să se îngrijoreze. O duc eu.

— N-ar fi mai bine, n-ar fi mai bine, prea-curtenitor prinţ, n-ar fi mai bine... uite-aşa?

Lebedev făcu o grimasă ciudată, spăsită; începu să se bîţîie grozav pe scaun, ca şi cum l-ar fi înţepat cineva cu un ac; clipind şiret din ochi, făcea şi arăta ceva cu mîinile.

— Ce vrei să spui? îl întrebă prinţul ameninţător.

— Ar trebui s-o deschidem în prealabil! şopti acesta cu un aer înduioşat şi confidenţial.

Prinţul sări în picioare atît de înfuriat, încît Lebedev o luă la fugă; dar, ajungînd la uşă, se opri aşteptînd să vadă dacă nu cumva prinţul s-a

îmbunat.

— Eh, Lebedev! E posibil ca un om să ajungă în halul de josnică decădere în care te-ai prăbuşit dumneata? strigă prinţul cu amărăciune. Lebedev se lumină la faţă.

— Sînt josnic, josnic! se văicări el, apropiindu-se imediat, lăcrimînd şi bătîndu-se cu pumnii în piept.

— Ar fi o mîrşăvie!

— Curat mîrşăvie! Ăsta-i cuvîntul! Şi ce-i cu năravul ăsta al dumitale de a... proceda atît de ciudat? Nu eşti decît un... un spion! De ce ai ticluit scrisoarea aceea anonimă îngrijorînd... o femeie atît de cumsecade şi de bună la suflet? De ce, la urma urmei, Aglaia Ivanovna n-ar avea voie să scrie cui crede ea de cuviinţă? Te-ai dus astăzi acolo ca să te plîngi de ceva? Ce sperai să obţii? Ce te-a împins la o asemenea delaţiune?

— Numai curiozitatea, care-mi place mie... şi serviabilitatea sufletului meu nobil! îngăimă Lebedev. Acum sînt al dumneavoastră cu totul, din nou! Puteţi să mă şi spînzuraţi!

— Aşa arătai şi cînd te-ai dus la Lizaveta Prokofievna? întrebă prinţul plin de dezgust.

— Nu-u-u... arătam mai proaspăt... şi chiar mai cuviincios... După ce-am fost umilit am ajuns în... halul ăsta.

— Bine, lasă-mă acum.

De altfel, această rugăminte trebui s-o repete de cîteva ori pînă cînd musafirul se decise, în sfîrşit, să plece. Deschise chiar uşa, dar se întoarse din nou, ajunse în vîrful picioarelor pînă în mijlocul camerei şi iar începu să facă semne cu mîinile, arătînd cum trebuie deschisă scrisoarea; însă nu avu curajul să-şi rostească sfatul de-a dreptul, în vorbe; apoi ieşi, zîmbind uşor şi blînd.

Prinţului îi fusese extrem de greu să asculte toate acestea. Din toate, ieşea în evidenţă un fapt important şi extrem: că Aglaia era foarte alarmată, foarte nehotărîtă şi foarte chinuită de ceva („de gelozie“, şopti prinţul în sinea lui). Mai rezulta şi că, desigur, o tulburau nişte oameni răi, şi era foarte ciudat că avea atîta încredere în aceştia. Cu siguranţă, în acest căpşor lipsit de experienţă, dar nesăbuit şi mîndru se înfiripau nişte planuri deosebite, poate nefaste şi... şi nemaipomenite. Prinţul era extrem de speriat şi, în tulburarea sa, nu ştia absolut deloc ce să facă. Trebuia să întreprindă imediat ceva, asta o simţea. Privi încă o dată adresa de pe plicul nedesfăcut: o, în privinţa aceasta nu era loc de îndoieli şi nelinişti, deoarece avea încredere în Aglaia; altceva îl alarma în privinţa scrisorii: nu avea încredere în Gavrila Ardalionovici. Totuşi, se decise să-i înmîneze personal această scrisoare, ieşi chiar din casă special pentru asta, dar pe drum se răzgîndi.

Aproape în dreptul casei lui Ptiţîn, ca un făcut, întîmplarea i-l scoase pe Kolea în cale şi prinţul îl însărcină pe acesta să-i transmită scrisoarea fratelui său, ca şi cum ar fi primit-o direct de la Aglaia Ivanovna. Kolea nu întrebă nimic şi îi îndeplini rugămintea, aşa că Ganea nici nu-şi imagina că scrisoarea trecuse prin atîtea staţii. Întorcîndu-se acasă, prinţul o chemă la el pe Vera Lebedeva, îi spuse ce avea de spus şi o linişti, deoarece fata căuta scrisoarea şi plîngea. Se îngrozi cînd află că scrisoarea fusese şterpelită de tatăl ei. (Prinţul află apoi de la fată că le făcuse mai multe asemenea servicii discrete lui Rogojin şi Aglaiei Ivanovna; nu-i trecuse prin cap că astfel îi putea dăuna lui cu ceva...)

Iar prinţul ajunse în cele din urmă atît de indispus, încît peste două ore, cînd veni la el cineva trimis de Kolea cu ştirea despre boala tatălui acestuia, el nu putu, în primele momente, nici măcar pricepe despre ce-i vorba. Însă tot acest eveniment îl făcu să-şi revină, pentru că îi abătu gîndurile în altă parte. Aproape tot restul zilei şi-l petrecu la Nina Alexandrovna (unde, fireşte, fusese transportat bolnavul). Nu fu aproape de nici un folos, dar există oameni pe care, cine ştie de ce, e plăcut să-i vezi lîngă tine în cîte un moment dificil. Kolea era teribil de consternat, plîngea isteric, însă tot el era omul de alergătură: dădu fuga după un doctor şi găsi trei, alergă la farmacie, la bărbier. Starea generalului se amelioră, dar nu-şi recăpătă cunoştinţa; doctorii se exprimau că „în orice caz, pacientul se află în pericol". Varia şi Nina Alexandrovna nu se dezlipeau de bolnav; Ganea era tulburat şi zguduit, dar nu voia să urce la catul de sus şi chiar se temea să-l vadă pe bolnav; îşi frîngea mîinile şi, într-o discuţie incoerentă cu prinţul, izbuti să se exprime chiar că, pasămite, „ce nenorocire şi, ca un făcut, într-un asemenea moment!". Prinţului i se păru că înţelege la ce moment se referă interlocutorul. Pe Ippolit prinţul nu-l mai găsi în casa lui Ptiţîn. Spre seară veni în fugă Lebedev, care, după „explicaţia" de dimineaţă, dormise buştean toată ziua. Acum era aproape treaz şi plîngea cu lacrimi mari, adevărate, ca şi cum suferindul i-ar fi fost frate. Se învinovăţea cu voce tare, fără ca totuşi să explice despre ce-i vorba, şi se ţinea scai de Nina Alexandrovna, încredinţînd-o mereu că „el, numai din cauza lui şi numai dintr-a lui... numai din curiozitatea care îi place lui... şi că «răposatul» (astfel se exprima el cu încăpăţînare, nu se ştie de ce, despre generalul care încă trăia) chiar a fost un om genial!" Stăruia în mod special asupra genialităţii, ca şi cum din asta s-ar fi putut trage vreun folos în momentul acela. Văzîndu-i lacrimile sincere, Nina Alexandrovna îi vorbi în cele din urmă, fără pic de reproş şi aproape cu duioşie: „Ah, aibă-vă Dumnezeu în pază, nu mai plîngeţi, Domnul o să vă ierte!". Lebedev fu atît de uimit de aceste cuvinte, încît toată seara nu mai vru să se îndepărteze de

Nina Alexandrovna (şi în decursul zilelor următoare, pînă la moartea generalului, rămase în casa lor aproape de dimineaţa pînă noaptea). Peste zi, la Nina Alexandrovna veni de două ori un om trimis de Lizaveta Prokofievna să se intereseze de starea bolnavului. Iar seara, la ora nouă, cînd prinţul îşi făcu apariţia în salonul Epancinilor, plin deja de musafiri, Lizaveta Prokofievna se apucă imediat să-l descoase despre bolnav, punîndu-i întrebări amănunţite şi pline de compasiune; tot ea îi răspunse pe un ton grav doamnei Belokonskaia, cînd aceasta întrebă: „Cine-i bolnavul şi cine-i Alexandra Ivanovna?“. Atitudinea ei îl impresionă plăcut pe prinţ. Dîndu-i explicaţii Lizavetei Prokofievna, el vorbi „excelent“, cum se exprimau apoi surorile Aglaiei: „modest, încet, fără cuvinte de prisos, fără gesticulaţie, cu demnitate; şi-a făcut excelent intrarea; era îmbrăcat admirabil“ şi nu numai că „nu căzuse pe parchetul lustruit“, cum se temuse în ajun, dar, după toate aparenţele, chiar le făcuse tuturor o impresie plăcută.

În ce-l priveşte, aşezîndu-se şi privind bine împrejur, remarcă îndată că persoanele adunate nu seamănă cîtuşi de puţin cu fantomele de ieri, cu care îl speriase Aglaia, nici cu coşmarurile visate peste noapte. Pentru prima dată în viaţă, vedea un colţişor din ceea ce poartă înfricoşătorul nume de „înaltă societate“. De mult, ca urmare a unor intenţii, considerente şi atracţii speciale, dorea să pătrundă în cercul acesta vrăjit şi de aceea era foarte interesat de prima impresie. Această primă impresie a fost chiar fascinantă. De îndată şi subit i se păru că aceşti oameni parcă ar fi fost născuţi să fie împreună; că Epancinii n-au nici o „serată“ în seara aceea, că nu au venit nici un fel de oaspeţi de seamă, că toţi sînt „de-ai casei“, că şi el le era parcă de mult prieten devotat, că le împărtăşeşte opiniile în întregime şi că s-a întors printre ei după o scurtă despărţire. Farmecul manierelor elegante, al simplităţii şi aparentei francheţi era aproape o vrajă. Nici prin cap nu-i putea trece că toată această francheţe şi nobleţe, tot acest spirit şi toată această înaltă conştiinţă a propriei demnităţi nu reprezintă decît o splendidă şlefuire artistică. În pofida înfăţişării lor impunătoare, majoritatea invitaţilor erau oameni destul de găunoşi, care, de altfel, în mulţumirea lor de sine, nu ştiau nici ei că multe din însuşirile pe care le aveau nu sînt decît şlefuire, pentru care nici măcar nu au vreun merit, căci le-au fost transmise automat, prin naştere. Toate acestea prinţul nici măcar nu voia să le bănuiască, fascinat fiind de încîntarea primei impresii. Observa, de pildă, că acest bătrîn, acest demnitar important, care, ca vîrstă, i-ar fi putut fi bunic, chiar îşi întrerupe conversaţia ca să-l asculte pe el, un om atît de tînăr şi lipsit de experienţă, şi nu doar îl ascultă, dar îi preţuieşte pe faţă părerea, e atît de amabil cu el, atît de bun cu el, cînd de fapt sînt total străini şi se văd pentru

prima dată. Poate că receptivitatea înflăcărată a prinţului fusese influenţată mai mult de rafinamentul acestei politeţi. Poate că era dinainte prea dispus şi chiar captivat de ideea unei impresii norocoase.

În realitate însă, toţi aceşti oameni (deşi, desigur, erau „prieteni ai casei“ şi între ei) nu erau nici pe departe nici mari prieteni ai casei, nici cine ştie ce prieteni între dînşii, cum îi luase prinţul, de îndată ce le fusese prezentat şi i se făcuse cunoştinţă cu invitaţii. Printre ei erau inşi care pentru nimic în lume nu i-ar fi recunoscut pe Epancini egali măcar pe departe cu ei. Printre ei erau unii care se urau de-a dreptul unii pe alţii; bătrîna Belokonskaia o „dispreţuise“ toată viaţa pe soţia lui „moşulică-demnitarul“, iar aceasta, la rîndul ei, nu o iubea nici pe departe pe Lizaveta Prokofievna. Acest „demnitar“, care, cine ştie de ce, îi protejase pe Epancini încă de pe cînd aceştia erau tineri şi care acum ocupa locul cel mai de onoare, era, în ochii lui Ivan Feodorovici, o persoană atît de importantă, încît protejatul, în afară de veneraţie şi spaimă, nu putea simţi nimic în prezenţa lui şi chiar s-ar fi dispreţuit sincer dacă măcar o clipă s-ar fi simţit pe picior de egalitate şi n-ar fi văzut în el cel puţin un Jupiter din Olimp. Printre cei prezenţi, erau oameni care nu se întîlniseră cîţiva ani la rînd şi care nu simţeau unul faţă de altul nimic altceva decît indiferenţă, dacă nu cumva chiar dezgust, dar se întîlniseră acum ca şi cum de-abia ieri s-ar fi văzut în compania cea mai amicală şi mai plăcută. De altfel, societatea era puţin numeroasă. În afară de doamna Belokonskaia şi „moşulică-demnitarul“ (persoană într-adevăr importantă), în afară de soţia acestuia, mai era de faţă un general de armată, foarte impozant, baron sau conte, cu nume german, un ins extrem de tăcut, cu reputaţia de a fi un uimitor cunoscător al problemelor guvernamentale, căruia, pe deasupra, îi mersese şi vestea că ar fi aproape erudit; era unul dintre administratorii olimpieni, care cunosc totul, „poate doar cu excepţia Rusiei“, un om care, o dată la cinci ani, rostea cîte o cugetare „remarcabil de profundă“, atît de profundă, de altminteri, încît se afla în cercul cel mai select; deci, era unul dintre funcţionarii superiori care, de regulă, după un serviciu extrem de îndelungat (chiar ciudat de îndelungat), mor în ranguri înalte, în slujbe excelente şi cu mulţi bani, cu toate că nu au făcut cine ştie ce fapte mari şi chiar au nutrit o anumită aversiune faţă de faptele mari. Acest general era şeful direct de serviciu al lui Ivan Feodorovici, pe care cel din urmă, datorită înfocării inimii sale recunoscătoare şi chiar dintr-o mîndrie specială, îl considera de asemenea binefăcătorul său, în timp ce el nu se considera deloc binefăcătorul lui Ivan Feodorovici, avea o atitudine neutră faţă de acesta şi, deşi profita cu plăcere de multele şi variatele lui servicii, l-ar fi înlocuit la repezeală cu un alt funcţionar, dacă acest lucru ar fi fost necesar în virtutea unor considerente chiar cît se poate de puţin

superioare. Mai era aici un moşier în vîrstă, impunător, considerat şi el – fireşte, absolut fals – un fel de rubedenie a Lizavetei Prokofievna, un om cu rang înalt şi titlu frumos, bogat şi de viţă veche, zdravăn şi bucurîndu-se de o sănătate foarte înfloritoare, tare vorbăreţ şi avînd chiar reputaţia de ins nemulţumit (deşi, de altfel, în sensul cel mai admisibil), ba chiar veninos (dar şi această calitate îl făcea plăcut), cu apucături de aristocrat englez şi cu gusturi englezeşti (privitoare, de pildă, la rostbiful în sînge, la harnaşament şi la lachei etc.). Era la mare prietenie cu „demnitarul“, îl distra şi, pe deasupra, cine ştie de ce, Lizaveta Prokofievna nutrea ideea ciudată că acestui domn în vîrstă (cam uşuratic şi cam crai din fire) nu-i exclus să-i treacă deodată prin minte s-o fericească pe Alexandra, cerînd-o în căsătorie. Pe lîngă aceste persoane, care alcătuiau grupul cel mai de vază şi mai impozant, mai erau prezenţi cîţiva musafiri mai tineri, strălucitori şi ei prin calităţile lor remarcabile. Pe lîngă prinţul Ş. şi Evgheni Pavlovici, din această categorie făcea parte celebrul şi fermecătorul prinţ N., fost seducător şi cuceritor al inimilor de femei din toată Europa, om ajuns acum la vreo patruzeci şi cinci de ani, dar arătînd încă excelent, povestitor extraordinar, posesor al unei mari averi, de altminteri aflată într-o oarecare stare de ruină, care, din obişnuinţă, trăia mai mult în străinătate. Mai erau prezente, în sfîrşit, persoane care alcătuiau parcă un fel de a treia categorie, deosebită, care nu făceau propriu-zis parte din „cercul de elită“ al înaltei societăţi, dar care, ca şi Epancinii, puteau fi, cine ştie de ce, întîlniţi uneori în acest cerc „de elită“. În virtutea unui anume tact, luat de ei drept literă de lege, Epancinilor le plăcea să amestece, în rarele cazuri cînd dădeau cîte o sindrofie la ei acasă, înalta societate cu persoane de condiţie mai modestă, cu reprezentanţi aleşi ai „oamenilor de condiţie mijlocie“. Pentru asta, Epancinii erau chiar lăudaţi şi se spunea despre ei că sînt oameni cu tact, că îşi ştiu locul, iar ei se mîndreau cu această părere la adresa lor. În seara aceasta, unul dintre reprezentanţii acestor oameni de condiţie mijlocie era un colonel dintr-un domeniu tehnic, un om serios, prieten foarte bun cu prinţul Ş., introdus tot de el la Epancini, un om care, de altfel, era tăcut în societate şi purta la arătătorul mîinii drepte un inel masiv, care atrăgea imediat atenţia şi, după toate probabilităţile, era primit ca recompensă pentru activitatea depusă. În sfîrşit, mai era prezent chiar şi un literat-poet, de origine germană, dar fiind totuşi poet rus şi, pe deasupra, de o decenţă atît de desăvîrşită, încît putea fi introdus fără teamă într-o societate aleasă. Era bine făcut, deşi părea întrucîtva respingător, avea vreo treizeci şi opt de ani, se îmbrăca ireproşabil, provenea dintr-o familie germană cît se poate de burgheză, dar şi cît se poate de onorabilă; se pricepea să profite de diferite prilejuri pentru a-şi asigura protecţia unor oameni sus-puşi şi a se menţine

în graţiile acestora. Demult, tradusese din nemţeşte o operă importantă a unui important poet german, se pricepuse să dedice în versuri traducerea sa, ştia să se laude cu prietenia unui poet rus celebru, dar decedat (există o întreagă tagmă de scriitori cărora le place extrem de mult să-şi atribuie în presă prietenia cu scriitori mari, dar decedaţi), şi fusese foarte de curînd introdus la Epancini de soţia lui „moşulică-demnitarul". Această doamnă trecea drept protectoare a literaţilor şi a oamenilor de ştiinţă şi într-adevăr pentru unul sau doi scriitori făcuse chiar rost de pensie prin intermediul unor persoane sus-puse, la care avea ea trecere. Şi avea trecere în felul ei. Era o femeie de vreo patruzeci şi cinci de ani (deci, era o soţie foarte tînără pentru un moşulică atît de bătrîn ca soţul ei), foarte frumoasă cîndva, căreia şi acum, împinsă de mania proprie multor doamne de patruzeci şi cinci de ani, îi plăcea să se îmbrace excesiv de luxos; cine ştie ce inteligenţă nu avea, iar cunoştinţele ei de literatură erau foarte îndoielnice. Dar protecţia literaţilor era la ea o manie de acelaşi fel ca şi îmbrăcămintea luxoasă. I se dedicau multe scrieri şi traduceri; cu permisiunea ei, doi-trei scriitori tipăriseră scrisorile pe care i le adresaseră cîndva, scrisori tratînd subiecte extrem de importante... Deci toată această societate prinţul o luase în serios, drept aur curat, fără nici un fel de amestec. De altfel, ca un făcut, şi toţi aceşti oameni se aflau în cea mai bună dispoziţie, simţindu-se foarte mulţumiţi de ei în seara aceasta. Toţi pînă la unul ştiau că prin vizita lor le fac o mare onoare Epancinilor. Din păcate, însă, prinţul nici nu bănuia aceste subtilităţi. Nu bănuia, de pildă, că Epancinii, avînd de gînd să facă un pas atît de important ca hotărîrea privitoare la soarta fiicei lor, nici n-ar fi îndrăznit să nu-l arate pe el, prinţul Lev Nikolaevici, bătrînului demnitar, protectorului recunoscut al familiei lor. Iar moşulică-demnitarul, deşi, în ce-l privea, ar fi suportat cu un calm desăvîrşit chiar şi vestea celei mai mari nenorociri a Epancinilor, s-ar fi supărat negreşit dacă aceştia şi-ar fi logodit fiica fără sfatul şi, ca să zicem aşa, fără încuviinţarea lui. Prinţul N., acest om simpatic, ale cărui spiritualitate şi francheţe erau indiscutabile, se afla pe treapta cea mai înaltă a convingerii că persoana lui e un fel de soare răsărit în noaptea aceasta deasupra salonului Epancinilor. Îi socotea infinit mai prejos decît el şi tocmai acest gînd simplu şi mărinimos genera în el uimitoarea familiaritate şi amiciţie pe care le manifesta faţă de aceiaşi Epancini. Ştia foarte bine că în seara aceasta trebuie să povestească neapărat ceva, ca să încînte societatea, şi se pregătea pentru asta chiar cu un fel de inspiraţie. Ascultînd mai apoi această povestire, prinţul Lev Nikolaevici avea să-şi dea seama că nu mai auzise niciodată ceva care să semene măcar pe departe cu umorul strălucitor şi extraordinara veselie şi naivitate, care păreau aproape înduioşătoare pe buzele unui asemenea Don Juan cum era

prinţul N. Însă, dacă ar fi ştiut că povestirea este veche, uzată, învăţată pe de rost, că se răsuflase, ajungînd să plictisească prin toate saloanele şi că numai la inocenţii Epancini putea trece iarăşi drept o noutate, drept o amintire subită, sinceră şi strălucitoare a unui om strălucit şi extraordinar! În sfîrşit, pînă şi nemţoteiul-poetastru, deşi se comporta neobişnuit de amabil şi modest, mai că nu considera şi el că vizita lui e o onoare pentru amfitrioni. Însă prinţul nu observa reversul, nu remarca falsul. Tocmai o asemenea năpastă nu prevăzuse Aglaia, care, în seara aceasta, era uimitor de frumoasă. Toate trei domnişoarele erau elegant îmbrăcate, deşi nu foarte luxos, şi chiar erau pieptănate într-un fel cumva deosebit. Aglaia şedea cu Evgheni Pavlovici, conversînd şi glumind cu el neobişnuit de amical. Evgheni Pavlovici păstra o atitudine mai rezervată ca de obicei, poate din respect pentru persoanele de vază. De altfel, era cunoscut de mult în lumea bună; se considera că, deşi tînăr, face parte din elită. În seara aceasta îşi făcuse apariţia la Epancini cu doliu la pălărie şi Belokonskaia îl lăudase pentru acest doliu: în atare circumstanţe, alt nepot din înalta societate poate că nu şi-ar fi pus doliu după un asemenea unchi. Şi Lizaveta Prokofievna era mulţumită de asta, însă părea în general cam prea din cale-afară de îngrijorată. Prinţul observase că Aglaia îl privise de vreo două ori cu atenţie şi, se pare, rămăsese mulţumită de el. Puţin cîte puţin, devenea grozav de fericit. Gîndurile „fantastice“ şi temerile lui de adineaori (după discuţia cu Lebedev), de care îşi amintea brusc din cînd în cînd, i se păreau acum un vis himeric, imposibil şi chiar ridicol! (Şi fără asta, prima dorinţă şi pornire a sa, deşi inconştientă, fusese în timpul zilei aceea de a face în aşa fel încît să nu dea crezare acestui vis!) Vorbea puţin, răspundea doar la întrebări; pînă la urmă, tăcu de tot, şedea şi asculta, dar era evident că se topea de încîntare. Încetul cu încetul se înfiripa în el un fel de inspiraţie gata să răbufnească la primul prilej... Însă a început să vorbească întîmplător, tot răspunzînd la o întrebare şi, parcă, fără să aibă intenţii deosebite...

124 Morus, Thomas (1478-1535), gînditor umanist şi om politic englez, condamnat la moarte de regele Henric al VIII-lea, ca adversar al Reformei. Înaintea execuţiei, Thomas Morus l-a rugat pe călău să-i cruţe barba, „deoarece aceasta nu-i deloc vinovată de înaltă trădare“.

125* Îmi recunosc greşeala (lat).

VII

În timp ce o sorbea din ochi cu încîntare pe Aglaia, care conversa veselă cu prinţul N. şi Evgheni Pavlovici, bătrînul moşier-angloman, care îl întreţinea pe „demnitar“ într-un colţ povestindu-i ceva cu însufleţire, rosti deodată numele lui Nikolai Andreevici Pavlişcev. Prinţul întoarse repede capul în direcţia lor şi începu să asculte.

Era vorba despre rînduielile actuale şi despre nişte dezordini în privinţa unor moşii din gubernia X. Probabil că povestirile anglomanului conţineau ceva hazliu, deoarece, în cele din urmă, moşul începu să rîdă de elanul veninos al interlocutorului. Acesta vorbea lent, lungind cuvintele într-un fel cumva morocănos, cu accente gingaşe pe vocale, relatînd motivele care, tocmai din pricina rînduielilor actuale, îl siliseră să vîndă o moşie admirabilă din gubernia X.; chiar, neavînd prea mare nevoie de bani, fusese nevoit s-o vîndă la jumătate din preţ şi să păstreze în acelaşi timp o moşie părăginită, nerentabilă, încurcată într-un proces, trebuind să mai plătească şi bani pe deasupra. „Ca să scap de proces şi cu parcela lui Pavlişcev, am dat bir cu fugiţii. Încă două sau trei asemenea moşteniri m-ar ruina. De altfel, îmi reveneau acolo trei mii de desetine de pămînt excelent!“

— Păi... Ivan Petrovici a fost rudă cu răposatul Nikolai Andreevici Pavlişcev... doar, mi se pare, căutai rude de-ale lui... rosti cu jumătate de voce generalul, care se pomenise deodată lîngă prinţ şi remarcase extrema atenţie cu care asculta acesta discuţia. Pînă atunci îl întreţinuse pe generalul care îi era şef, dar observase de mult rezerva excesivă a lui Lev Nikolaevici şi începuse să se neliniştească; voia să-l implice într-o oarecare măsură în discuţie, arătîndu-l şi recomandîndu-l astfel pentru a doua oară „persoanelor de vază“.

— Lev Nikolaevici a fost copilul de suflet al lui Nikolai Andreevici Pavlişcev, după moartea părinţilor săi, plasă el o frază, întîlnind privirea lui Ivan Petrovici.

— Sînt în-cîn-tat, observă acesta, şi chiar îmi amintesc foarte bine. Mai înainte, cînd Ivan Feodorovici ne-a făcut cunoştinţă, v-am recunoscut imediat, chiar chipul dumneavoastră mi l-am amintit. Ce-i drept, nu v-aţi schimbat prea mult la înfăţişare, deşi v-am văzut doar pe cînd eraţi copil şi aveaţi zece sau unsprezece ani. Ceva din trăsăturile dumneavoastră îmi amintea...

— M-aţi văzut cînd eram mic? întrebă prinţul cu un fel de uimire

neobişnuită.

— O, asta a fost demult, continuă Ivan Petrovici, la Zlatoverhovo, unde locuiaţi pe-atunci la verişoarele mele. Altădată treceam destul de des pe la Zlatoverhovo, nu vă mai amintiţi de mine? Se prea poate să nu vă amintiţi... Eraţi pe-atunci... pe-atunci sufereaţi de o boală, încît odată chiar m-am mirat văzîndu-vă...

— Nu-mi amintesc nimic! confirmă prinţul cu înflăcărare.

Încă vreo cîteva cuvinte explicative ale lui Ivan Petrovici, care părea foarte calm, şi ale prinţului, care părea uimitor de emoţionat, făcură să reiasă că cele două moşierese, rămase fete bătrîne, rudele răposatului Pavlişcev, care locuiau la moşia lui din Zlatoverhovo şi cărora prinţul le fusese încredinţat pentru educaţie, erau, la rîndul lor, verişoarele lui Ivan Petrovici. Ca şi ceilalţi, nici Ivan Petrovici nu putea explica în vreun fel motivele în virtutea cărora Pavlişcev avea atîta grijă de micul prinţ, copilul lui de suflet. „De fapt, am şi uitat atunci să mă interesez de asta“, spuse el, însă făcu totuşi dovada că are o memorie excelentă, deoarece îşi aminti chiar cît de severă cu micul copil de suflet era verişoara cea mai mare, Marfa Nikitişna, atît de severă, „încît odată chiar m-am certat cu ea pentru sistemul de educaţie, întrucît dacă-l ţii numai în bătăi cu nuiaua pe un copil bolnav, asta-i... fiţi şi dumneavoastră de acord...“; mai pomeni că, dimpotrivă, verişoara mai tînără, Natalia Nikitişna, era foarte blîndă cu bietul băiat... „Acum amîndouă, dădu el lămuriri suplimentare, locuiesc în gubernia X. (nu ştiu numai dacă mai trăiesc), unde s-au ales de pe urma lui Pavlişcev cu o moşioară foarte, foarte bună. Mi se pare că Marfa Nikitişna voia să ia calea mînăstirii; de altminteri nu sînt sigur de asta; poate că era vorba despre altcineva... ah da, mai deunăzi am auzit aşa ceva despre soţia unui doctor...“

Prinţul ascultă toate acestea şi ochii îi străluceau de încîntare şi înduioşare. Cu o înflăcărare neobişnuită, declară, la rîndul lui, că nu-şi va ierta niciodată faptul că, în aceste şase luni de călătorie prin guberniile din centrul Rusiei, nu profitase de vreun prilej oarecare şi nu încercase să le găsească şi să le viziteze pe cele care cîndva i-au dat o educaţie. „În fiecare zi voise să meargă şi mereu era împiedicat de nişte împrejurări... dar că acum îşi dă cuvîntul... negreşit... chiar şi în gubernia X... Deci, o cunoaşteţi pe Natalia Nikitişna? Ce suflet minunat, sfînt! Dar şi Marfa Nikitişna... iertaţi-mă, dar cred că vă înşelaţi în privinţa Marfei Nikitişna! Era severă, dar... nu se poate să nu-ţi pierzi răbdarea... cu un asemenea idiot cum eram eu pe atunci (hi-hi!). Căci n-o să mă credeţi, dar eram idiot cu totul (ha-ha!). De altfel... de altfel, m-aţi văzut atunci... Şi cum se face că nu-mi aduc aminte de dumneavoastră? Deci... ah, Dumnezeule, chiar i-aţi fost rudă lui

Nikolai Andreici Pavlişcev?“

— Vă a-si-gur, spuse Ivan Petrovici, zîmbind şi măsurîndu-l cu ochii pe prinţ.

— O, n-am spus-o pentru că m-aş... îndoi... şi la urma urmei, s-ar putea îndoi cineva de asta (he-he!)... cîtuşi de puţin?... Adică măcar cît de puţin?! (He-he!) Am vrut să spun că răposatul Nikolai Andreici Pavlişcev a fost un om admirabil! A fost omul cel mai mărinimos din lume, vă asigur!

Prinţul nu doar se sufoca, ci, ca să zicem aşa, „se îneca în efuziunile inimii lui minunate“, cum avea să se exprime Adelaida în dimineaţa zilei următoare, într-o discuţie cu logodnicul ei, prinţul Ş.

— Ah, Dumnezeule! spuse rîzînd Ivan Petrovici. De ce n-aş putea fi ruda unui om chiar mă-ri-ni-mos?

— Ah, Dumnezeule! strigă prinţul, fîstîcindu-se, grăbindu-se şi înflăcărîndu-se din ce în ce mai mult. Iar... am spus o prostie, dar... chiar aşa trebuia să se întîmple, pentru că... sînt... sînt... de altfel, iar am luat-o razna! Dar ce importanţă să aibă persoana mea, spuneţi-mi, vă rog, în asemenea împrejurări... pe lîngă nişte interese atît de mari! Şi în comparaţie cu un om atît de mărinimos, pentru că, zău, a fost omul cel mai mărinimos din cîţi au existat vreodată! Nu-i aşa? Nu-i aşa?

Prinţul chiar tremura din tot trupul. Era greu de înţeles de ce se surescitase pînă într-atîta, de ce-l apucase o exaltare atît de înduioşată, picată ca din senin, care părea exagerată faţă de subiectul discuţiei. Aceasta era starea de spirit în care se afla şi chiar, în clipa aceea, faţă de cineva şi pentru ceva anume, mai că nu simţea recunoştinţa cea mai fierbinte şi mai sentimentală, poate chiar faţă de Ivan Petrovici, dacă nu cumva faţă de toţi musafirii în general. Prea îl „apucaseră bucuriile“. În sfîrşit, Ivan Petrovici începu să-l privească cu şi mai multă atenţie; tot foarte atent îl studia şi „demnitarul“. Belokonskaia îi aruncă prinţului o ocheadă mînioasă şi îşi strînse buzele. Prinţul N., Evgheni Pavlovici, prinţul Ş., domnişoarele, toţi întrerupseseră conversaţia şi ascultau. Aglaia părea speriată, iar Lizaveta Prokofievna intrase pur şi simplu în panică. Ciudate fiinţe mai erau ele, fiicele şi mama lor: presupuseseră şi hotărîseră că pentru prinţ e mai bine să stea toată seara fără să sufle o vorbă; dar de îndată ce-l văzuseră într-un colţ, în izolarea cea mai deplină şi cu desăvîrşire mulţumit de soarta sa, imediat se alarmaseră. Alexandra voise să se ducă la el şi, cu precauţie, să-l conducă traversînd toată camera, pentru a-l alătura grupului lor, adică al prinţului N., aflat în preajma doamnei Belokonskaia. Şi iată că, de îndată ce prinţul începuse să vorbească, toate se îngrijoraseră şi mai tare.

— Aveţi dreptate, era un om extraordinar, rosti Ivan Petrovici grav, încetînd deja să mai zîmbească. Da, da... a fost un om minunat! Minunat şi

demn, adăugă el după o mică pauză. Demn chiar, s-ar putea spune, de tot respectul, adăugă el şi mai grav după cea de-a treia pauză. Şi... şi... e chiar o plăcere să văd din partea dumneavoastră....

— Nu cumva cu acest Pavlişcev s-a întîmplat o istorie... ciudată... cu abatele... cu abatele... am uitat cu care abate, dar toată lumea povestea ceva pe atunci, rosti „demnitarul“, parcă aducîndu-şi aminte de ceva.

— Cu abatele Gouraud, iezuitul, preciză Ivan Petrovici. Da, rogu-vă, aşa-s oamenii noştri cei mai admirabili şi mai demni! Căci era totuşi om de viţă veche, cu avere, şambelan şi dacă ar... fi rămas în serviciu... Şi uite că renunţă subit la slujbă şi gata, ca să treacă la catolicism şi să devină iezuit, ba încă o face aproape făţiş, cu un fel de entuziasm. A murit la timp, zău aşa... da... toţi vorbeau pe atunci...

Prinţul se zăpăcise.

— Pavlişcev... Pavlişcev a trecut la catolicism? Nu se poate! strigă el îngrozit.

— Ba bine că „nu se poate“! mormăi plin de importanţă Ivan Petrovici. E prea mult spus şi, fiţi şi dumneavoastră de acord, dragă prinţe... De altminteri, îl preţuiţi atît de mult pe răposat... într-adevăr, a fost un om bun şi, în linii mari, cred că succesul şmecherului de Gouraud poate fi pus pe seama acestei bunătăţi. Dar întrebaţi-mă pe mine cîte griji şi bătaie de cap am avut după aceea cu problema asta... şi tocmai cu acest Gouraud! Imaginaţi-vă, i se adresă el brusc bătrînelului, voiau chiar să înainteze pretenţii în legătură cu testamentul şi atunci am fost nevoit să recurg la măsurile cele mai energice... ca să le bag minţile în cap... pentru că sînt maeştri în asemenea daraveli! Ne-mai-pomeniţi! Dar, slavă Domnului, asta se întîmpla la Moscova, m-am dus imediat la conte şi... le-am băgat minţile în cap...

— N-o să vă vină a crede cît de mult m-aţi întristat şi m-aţi uluit! strigă din nou prinţul.

— Îmi pare rău. Dar, la drept vorbind, toate astea-s fleacuri şi sînt sigur că n-ar fi avut cîştig de cauză, ca întotdeauna. Vara trecută, i se adresă el iarăşi bătrînelului, se zice că şi contesa K. a intrat într-o mînăstire catolică din străinătate. Nu ştiu cum se face că ai noştri nu rezistă, dacă cedează acestor inşi... descurcăreţi... mai ales în străinătate...

— Cred că astea ni se trag de la... oboseala noastră, bolborosi competent bătrînelul. Şi au o manieră de a predica... elegantă, originală... se pricep şi să te sperie. Şi pe mine, la Viena, în opt sute treizeci şi doi, m-au speriat, credeţi-mă, dar nu am cedat şi am dat bir cu fugiţii, ha-ha!

— Am auzit că atunci, domnul meu, nu de iezuiţi ai dat bir cu fugiţii, ci ai şters-o de la Viena la Paris cu frumoasa contesă Leviţkaia,

părăsindu-ţi postul, strecură deodată Belokonskaia.

— Oricum ar fi, înseamnă că de iezuiţi am scăpat! replică bătrînelul şi amintirea plăcută îl făcu să izbucnească în rîs. Mi se pare că sînteţi o fire foarte religioasă, calitate rar întîlnită acum printre tineri, i se adresă el cu blîndeţe prinţului Lev Nikolaevici, care, încă stupefiat, asculta cu gura căscată. Probabil că bătrînelul voia să-şi dea seama mai bine ce fel de om era prinţul; din anumite motive, persoana lui începuse să-l intereseze foarte mult.

— Pavlişcev a fost un spirit luminat şi un creştin, un adevărat creştin! spuse deodată prinţul. Atunci cum a putut să se supună unei credinţe... necreştine? Catolicismul e totuna cu o religie necreştină! adăugă el brusc. Ochii îi străluceau şi parcă îi învăluiau pe toţi cei prezenţi.

— Asta-i cam prea de tot, mormăi bătrînelul şi se uită cu mirare la Ivan Feodorovici.

— De unde şi pînă unde catolicismul este o credinţă necreştină? întrebă Ivan Petrovici, răsucindu-se pe scaun. Atunci ce este?

— În primul rînd, e o credinţă necreştină! începu prinţul din nou, extrem de surescitat şi peste măsură de tăios. Asta în primul rînd. Iar în al doilea rînd, catolicismul roman e mai rău decît ateismul însuşi, asta-i părerea mea! Da, asta-i părerea mea! Ateismul nu face decît să predice zeroul, dar catolicismul merge şi mai departe: predică un Hristos denaturat, pe care tot el l-a ponegrit şi profanat, un Hristos contrar celui adevărat! Catolicismul îl predică pe Antihrist, jur, vă asigur de asta! E convingerea mea personală, pe care o am demult şi m-a chinuit peste poate... Catolicismul roman crede că biserica nu va rezista pe pămînt dacă nu va deveni puterea de stat universală şi strigă: *Non possum*![126]* După părerea mea, catolicismul roman nici măcar nu e o credinţă, ci e în mod categoric continuatorul Imperiului Roman de Apus, şi în cadrul lui totul, începînd cu credinţa, se subordonează acestei idei. Papa a cotropit pămîntul, tronul pămîntesc şi a pus mîna pe sabie; de atunci totul merge aşa, numai că sabiei i s-au adăugat minciuna, viclenia, înşelăciunea, fanatismul, superstiţia, nelegiuirea, s-au jucat cu cele mai sfinte, cele mai drepte, cele mai naive, cele mai înflăcărate simţiri ale poporului, au dat totul, totul pe bani, pe josnica putere pămîntească. Şi asta nu-i învăţătura Antihristului? Cum să nu fi apărut de la ei ateismul? Ateismul de la ei a apărut, chiar din sînul catolicismului roman! Ateismul a început mai întîi de la ei: oare puteau ei înşişi să-şi dea crezare? S-a întărit din dezgust pentru ei; este rodul minciunii şi neputinţei lor spirituale! Ateismul! La noi nu cred deocamdată doar anumite categorii sociale de excepţie, cum s-a exprimat foarte bine Evgheni Pavlovici acum cîteva zile, oameni care şi-au pierdut rădăcinile;

dar acolo, în Europa, încep să nu mai creadă mulţimi imense din sînul masei populare, şi au ajuns să nu creadă mai întîi din pricina ignoranţei şi a minciunii, iar acum îi împing la asta fanatismul, ura faţă de biserică şi de creştinism!

Prinţul se opri să-şi tragă sufletul. Vorbise grozav de repede. Era palid la faţă şi se sufoca. Toţi se uitau unii la alţii; dar, în sfîrşit, bătrînelul rîse pe faţă. Prinţul N. îşi scoase monoclul şi îl studia fără încetare pe prinţ. Neamţul-poetastru ieşi din ungherul lui şi se apropie de masă, cu un zîmbet sinistru pe faţă.

— Exa-ge-raţi foarte mult! spuse tărăgănat Ivan Petrovici, parcă întrucîtva plictisit şi chiar jenat de ceva. Biserica de acolo are şi ea reprezentanţi demni de toată stima şi virtuoşi...

— Niciodată nu m-am referit la reprezentanţii bisericii, luaţi în parte, ci la catolicismul roman în esenţa lui. De Roma vă vorbesc. Oare o biserică poate dispărea cu totul? Asta n-am susţinut-o niciodată!

— De acord, dar toate astea se cunosc şi chiar nu-i nevoie şi... ţin de teologie.

— O nu, nu! Nu numai de teologie, vă asigur! Ne priveşte mult mai îndeaproape decît vă imaginaţi. Tocmai aici e greşeala noastră: încă nu sîntem capabili să vedem că problema nu este una exclusiv teologică! Doar şi socialismul este rodul catolicismului şi al esenţei catolice! Şi el, ca şi fratele lui ateismul, a provenit din disperare, opunîndu-se catolicismului în sens moral, pentru a se substitui puterii pe care religia a pierdut-o, pentru a potoli setea spirituală a omenirii şi a o mîntui, dar nu prin Hristos, ci tot prin violenţă! Socialismul înseamnă tot libertate prin violenţă, tot unire prin sabie şi sînge! „Să nu îndrăzneşti să crezi în Dumnezeu, să nu îndrăzneşti să ai personalitate, *fraternité ou la mort*[127*], două milioane de capete!“ După faptele lor îi vei cunoaşte – asta s-a spus! Şi să nu credeţi că socialismul e atît de inocent şi lipsit de primejdie pentru noi; o, trebuie să ripostăm şi cît mai curînd! Drept ripostă a noastră faţă de Occident, trebuie să strălucească Hristosul nostru, pe care noi l-am păstrat şi pe care ei nici nu l-au cunoscut măcar! Nelăsîndu-ne prinşi ca nişte sclavi în mrejele iezuiţilor, ci ducîndu-le civilizaţia noastră rusă, trebuie să ne punem în fruntea lor şi ar fi cazul să nu se mai susţină la noi că predica lor este elegantă, cum a spus cineva adineaori...

— Dar daţi-mi voie, daţi-mi voie! spuse, grozav de neliniştit, Ivan Petrovici, uitîndu-se în toate părţile şi chiar începînd să se teamă. Ideile dumneavoastră sînt, desigur, lăudabile şi pline de patriotism, dar totul este exagerat în cel mai înalt grad şi... chiar ar fi mai bine să renunţăm...

— Nu, nu e exagerat, mai degrabă diminuat; e chiar diminuat,

pentru că nu sînt în stare să mă exprim, dar...

— Dar da-ţi-mi vo-ie!

Prinţul tăcu.

Şedea pe scaun drept şi nemişcat, ţintuindu-l pe Ivan Petrovici cu privirea lui arzătoare.

— Cred că v-a uimit din cale afară întîmplarea cu binefăcătorul dumneavoastră, observă bătrînelul cu blîndeţe şi fără să-şi piardă calmul. Sînteţi înflăcărat... poate, datorită izolării. Dacă aţi trăi mai mult printre oameni, iar în înalta societate, sper, toţi se vor bucura să primească un tînăr remarcabil ca dumneavoastră, atunci, desigur, vă veţi potoli însufleţirea şi veţi vedea că totul e mult mai simplu... şi, pe deasupra, asemenea cazuri, rare... provin, în opinia mea, parţial din saturaţia noastră, parţial din... plictis.

— Chiar aşa, chiar aşa! strigă prinţul. Ideea e admirabilă! Tocmai „din plictis, din plictisul nostru“, nu din saturaţie, ci, dimpotrivă, din sete... nu din saturaţie, aici aţi greşit! Nu numai din sete, ci chiar dintr-un fel de ardere, dintr-o sete arzătoare!... Şi... să nu credeţi că motivele sînt atît de neînsemnate, încît putem rîde de ele; scuzaţi-mă, dar trebuie să ne pricepem să presimţim! Ai noştri, de îndată ce ajung la liman, de îndată ce se încredinţează că acesta este limanul, se bucură atît de mult de el, încît ajung imediat pînă-n pînzele albe. De unde vine asta? Vă miraţi de Pavlişcev, puneţi totul pe seama nebuniei sau bunătăţii lui, dar nu-i aşa! Şi nu doar dumneavoastră, ci întreaga Europă rămîne uimită, în asemenea cazuri, de temperamentul nostru rusesc. Dacă unul dintre ai noştri trece la catolicism, atunci negreşit ajunge iezuit, ba încă dintre cei mai subterani; dacă devine ateu, negreşit se apucă să ceară stîrpirea credinţei în Dumnezeu prin violenţă, adică şi prin sabie! De ce, de ce atîta frenezie deodată? Se poate să nu ştiţi? Pentru că şi-a găsit patria, pe care aici nu a întrezărit-o, şi e fericit; a găsit limanul, pămîntul şi s-a repezit să-l sărute! Doar nu numai din vanitate, nu doar din infame sentimente vanitoase provin ateii ruşi şi iezuiţii ruşi, ci din durere spirituală, din sete spirituală, din aspiraţia spre o cauză superioară, spre un liman solid, spre patria în care au încetat să creadă pentru că niciodată n-au cunoscut-o! Rusul poate deveni ateu cu uşurinţă, mai uşor decît toţi ceilalţi oameni din lume! Şi ai noştri nu devin pur şi simplu atei, ci negreşit ajung *să creadă* în ateism ca într-o nouă credinţă, neobservînd nicidecum că au ajuns să creadă în ceva egal cu zero. Aşa este setea noastră! „Cine nu are pămîntul sub picioare, acela nu-l are pe Dumnezeu!“ Expresia nu-mi aparţine. E a unui negustor dintre credincioşii de rit vechi, pe care l-am întîlnit în timpul călătoriilor mele. Ce-i drept, s-a exprimat altfel, a spus: „Cine şi-a renegat pămîntul natal, acela şi pe

Dumnezeul lui l-a renegat“. Să nu uităm că la noi oameni din cei mai educaţi au luat calea hlîstovismului[128]... La o adică, de ce hlîstovismul ar fi, în acest caz, mai rău decît nihilismul, iezuitismul, ateismul? Poate că e chiar mai profund! Dar iată pînă unde ne-a împins plictiseala!... Arătaţi-le însetaţilor şi înflăcăraţilor însoţitori ai lui Columb ţărmul „Lumii Noi“, arătaţi-i rusului „Lumea“ rusească, lăsaţi-l să găsească acest aur, această comoară ascunsă în pămînt! Arătaţi-i în viitor înnoirea întregii omeniri şi învierea ei, care se vor înfăptui, poate, numai prin gîndirea rusească, prin Dumnezeul şi Hristosul rus şi veţi vedea ce uriaş puternic şi drept, înţelept şi blajin se va ridica în faţa lumii uimite, uimite şi speriate, pentru că ei nu se aşteaptă de la noi decît la sabie, sabie şi violenţă, pentru că, judecînd după ei înşişi, nu-şi pot închipui că am fi altceva decît nişte barbari. Şi asta pînă acum, şi asta cu atît mai mult, pe măsura trecerii timpului! Şi...

Dar în acest moment avu loc un incident subit şi discursul oratorului se întrerupse în modul cel mai neaşteptat.

Toată această tiradă înflăcărată, toată această afluenţă de cuvinte pătimaşe şi neliniştite, de idei exaltate, care parcă se îmbulzeau într-un fel de învălmăşeală şi săreau unele peste altele, toate acestea, deci, prevesteau ceva primejdios, ceva deosebit în starea de spirit a acelui tînăr, care se înfierbîntase atît de brusc şi, după toate aparenţele, din senin. Dintre cei prezenţi în salon, toate persoanele care îl cunoşteau pe prinţ încercau o senzaţie de teamă (unele chiar de jenă) şi se mirau de ieşirea lui, atît de surprinzătoare în comparaţie cu reţinerea şi chiar cu timiditatea lui dintotdeauna, cu tactul lui rar şi deosebit în anumite cazuri şi cu simţul lui instinctiv al bunei-cuviinţe superioare. Nu puteau pricepe de ce s-a întîmplat aşa, fiind clar că nu spusele despre Pavlişcev fuseseră cauza. Din colţul lor, doamnele îl priveau ca pe un smintit, iar Belokonskaia avea să mărturisească ulterior că „încă un minut şi ar fi vrut s-o ia la sănătoasa“. „Bătrîneii“ se pierduseră din prima clipă de perplexitate; generalul-şef privea nemulţumit şi sever de pe scaunul său. Colonelul din domeniul tehnic şedea absolut nemişcat. Nemţoteiul chiar se făcuse palid la faţă, dar încă îşi mai afişa zîmbetul fals, uitîndu-se la ceilalţi ca să vadă cum vor reacţiona. De altfel, toate acestea şi „tot scandalul“ s-ar fi putut rezolva în chipul cel mai obişnuit şi mai firesc, poate chiar peste numai cîteva clipe; deşi extrem de uimit, Ivan Feodorovici era primul care îşi dăduse seama de ce se întîmplă şi încercase de cîteva ori să-l oprească pe prinţ; neavînd succes, îşi făcea acum loc spre el cu nişte scopuri ferme şi precise. Încă un minut şi, dacă într-adevăr ar fi fost nevoie, el s-ar fi decis, poate, să-l scoată de acolo pe prinţ, prieteneşte, sub pretextul că e bolnav, ceea ce poate că era adevărat; în orice caz, Ivan Feodorovici era foarte convins de asta în sinea

lui... Dar lucrurile luară o altă întorsătură.

Încă de la început, de cînd intrase în salon, prinţul se aşezase cît mai departe de vaza chinezească cu care Aglaia îl speriase atît de tare. Cum să crezi că, după cuvintele din ajun ale Aglaiei, în sufletul lui îşi făcuse loc o convingere fermă, o presimţire uimitoare şi imposibilă că va sparge negreşit, chiar a doua zi, această vază, oricît de departe s-ar ţine de ea şi oricît s-ar strădui să evite pacostea? Dar aşa era. În decursul serii, alte impresii puternice, dar luminoase începuseră să i se strîngă în suflet; am vorbit deja despre asta. Îşi uitase presimţirea. Cînd auzise vorbindu-se despre Pavlişcev, iar Ivan Feodorovici îl luase de braţ şi i-l arătase încă o dată lui Ivan Petrovici, prinţul se aşezase mai aproape de masă, nimerindu-se chiar pe scaunul de lîngă uriaşa şi splendida vază chinezească, pusă pe un piedestal, aproape de cotul lui, ceva mai în spate.

Rostind ultimele cuvinte, se ridică brusc în picioare, dădu neatent din mînă, împinse cu umărul şi... se auzi un strigăt general! Vaza se clătină, mai întîi păru să ezite dacă n-ar fi bine cumva să cadă în capul vreunuia dintre bătrînei, însă deodată se aplecă în direcţia opusă, spre nemţotei, care, îngrozit, de-abia apucă să sară în lături, şi se prăbuşi pe parchet. Bubuitul, ţipetele, cioburile scumpe împrăştiate pe covor, sperietura, uimirea – o, e dificil şi aproape inutil de descris ce era în sufletul prinţului! Însă nu putem să nu pomenim o senzaţie ciudată, care îl uluise chiar în clipa aceea şi care i se limpezise brusc din învălmăşeala tuturor senzaţiilor lui tulburi şi ciudate: nu de jenă, nu de scandal, nu de spaimă, nu de surpriză era uimit prinţul, ci de faptul că prorocirea se împlinise! Dar nu şi-ar fi putut preciza ce era atît de palpitant în acest gînd; simţea doar că e uluit pînă-n adîncul inimii şi încremenise covîrşit de o spaimă aproape mistică. Încă o clipă şi parcă totul se lărgi în faţa lui, locul spaimei îl luară lumina şi bucuria, încîntarea; respiraţia începu să i se taie şi... dar clipa trecu. Slavă Domnului, era vorba de altceva! Îşi trase sufletul şi privi împrejur.

Mult timp păru a nu înţelege forfota care fierbea împrejurul lui, adică înţelegea foarte bine şi vedea totul, dar stătea parcă detaşat cu desăvîrşire, ca un om care nu participă la nimic şi care, precum fiinţa nevăzută din basme, pătrunsese în cameră şi acum observă nişte oameni străini, dar interesanţi pentru el. Vedea cum erau măturate cioburile, auzea discuţiile grăbite, o vedea pe Aglaia, care era palidă şi îl privea ciudat, foarte ciudat: în ochii ei nu era deloc ură, nici mînie; îl ţintuia cu o privire speriată, dar plină de simpatie, în timp ce la ceilalţi se uita cu ochi strălucitori... brusc, inima lui începu să suspine dulce. În sfîrşit, cu o uimire ciudată, observă că toţi s-au aşezat pe scaune şi chiar rîd, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic! Încă un minut, şi rîsul luă amploare: rîdeau de-acum

privindu-l pe el, văzîndu-i muţenia încremenită, dar rîdeau prieteneşte, cu veselie; mulţi intrară în vorbă cu el şi vorbeau cu foarte multă blîndeţe, mai ales Lizaveta Prokofievna: rîzînd, îi spunea ceva foarte, foarte încurajator. Deodată simţi că Ivan Feodorovici îl bate amical pe umăr; Ivan Petrovici rîdea şi el; dar mai binevoitor, mai fermecător şi mai simpatic era bătrînelul: îl luă pe prinţ de mînă şi, strîngîndu-i-o uşor, lovindu-i-o cu palma celeilalte mîini, îl îndemna să-şi vină în fire, ca pe un băieţel speriat, ceea ce-i plăcu grozav prinţului; în sfîrşit, îl făcu să se aşeze alături de el. Prinţul îi fixa cu încîntare chipul, încă nefiind în stare să spună nimic, deoarece i se tăia răsuflarea; chipul bătrînului îi plăcea foarte mult.

— Cum? bîigui el în cele din urmă. Chiar mă iertaţi? Şi... dumneavoastră, Lizaveta Prokofievna?

Rîsul se înteţi; în ochii prinţului apărură lacrimi; nu-i venea să creadă şi era încîntat.

— Desigur, vaza era splendidă. Mi-aduc aminte că am tot văzut-o aici de vreo cincisprezece ani, da.... cincisprezece... începu Ivan Petrovici să spună ceva.

— Ce să zic, mare nenorocire! zise tare Lizaveta Prokofievna. Şi omul are un sfîrşit, aşa că de ce te-ai speriat într-un asemenea hal, Lev Nikolaevici, din pricina unui urcior de lut? adăugă ea chiar cu o umbră de teamă. Gata, dragul meu, altfel mă sperii, zău aşa!

— Mă iertaţi şi pentru *tot*? Pentru *tot*, nu numai pentru vază? întrebă prinţul, dînd să se ridice, dar bătrînelul îl trase iarăşi de mînă. Nu voia să-l scape.

— *C'est très curieux et c'est très sérieux!*129[*] îi şopti el peste masă lui Ivan Petrovici, de altfel destul de tare; se poate ca prinţul să fi auzit.

— Deci, nu am jignit pe niciunul dintre dumneavoastră? N-o să credeţi cît mă bucură gîndul acesta! De fapt, nici nu putea fi altfel! Cum aş putea jigni pe cineva de aici? V-aş jigni din nou dacă aş crede una ca asta.

— Liniştiţi-vă, prietene, e o exagerare. Şi n-aveţi pentru ce să ne mulţumiţi atîta. Sentimentul e minunat, dar e o exagerare.

— Nu vă mulţumesc, ci doar vă... admir, sînt fericit să vă privesc; poate vorbesc prosteşte, dar trebuie să vorbesc, trebuie să explic... măcar din respect pentru mine însumi.

Totul era la el impetuos, tulbure şi febril; se prea poate ca adeseori cuvintele rostite să nu fi fost cele pe care voia să le spună. Parcă întreba din priviri dacă poate vorbi. Ochii îi nimeriră pe chipul doamnei Belokonskaia.

— Nu-i nimic, dragă, continuă, continuă, numai să nu te înăbuşi, observă ea. Şi mai adineaori ai început cu gîfîitul şi vezi unde ai ajuns. Dar nu te teme să vorbeşti. Domnii aceştia au văzut oameni şi mai excentrici

decît tine, n-ai cum să-i uimeşti. Iar tu nici nu eşti cine ştie ce ciudat, doar că ai spart vaza şi ne-ai speriat.

Zîmbind, prinţul o ascultă. Apoi îl întrebă deodată pe bătrînel:

— Nu-i aşa că dumneavoastră i-aţi salvat de la deportare, acum trei luni, pe studentul Podkumov şi pe funcţionarul Şvabrin?

Bătrînelul chiar roşi puţin şi mormăi că ar trebui să se calmeze.

— Am auzit şi despre dumneavoastră, i se adresă el imediat lui Ivan Petrovici, că în gubernia X, ţăranilor, eliberaţi deja, care v-au pricinuit destule neplăceri, le-aţi dat gratis lemn ca să aibă cu ce-şi reclădi casele distruse de un incendiu.

— A, e o exa-ge-rare! îngăimă Ivan Petrovici, simţindu-se de altfel măgulit şi îndreptîndu-şi ţinuta; de data aceasta, însă, avea perfectă dreptate că era „o exagerare": la mijloc erau, de fapt, nişte zvonuri false care ajunseseră la urechea prinţului.

— Iar dumneavoastră, prinţesă, i se adresă el deodată doamnei Belokonskaia cu un zîmbet senin, nu m-aţi primit la Moscova acum o jumătate de an, ca pe propriul dumneavoastră fiu, deşi n-aveam la mine decît scrisoarea Lizavetei Prokofievna? Nu dumneavoastră, ca unui fiu, mi-aţi dat într-adevăr un sfat pe care nu-l voi uita niciodată?

— Ce faci atîta caz? îl întrebă Belokonskaia, înciudată. Eşti un om bun, dar caraghios: îţi dă cineva doi gologani, iar tu îi mulţumeşti de parcă ţi-ar fi salvat viaţa. Crezi că-i lăudabil ceea ce faci, dar omului i se face lehamite de tine.

Părea gata-gata să se supere, dar deodată izbucni în rîs, ba încă într-unul plin de bunătate. Se lumină la faţă Lizaveta Prokofievna, se însenină şi Ivan Feodorovici.

— Spuneam că Lev Nikolaevici e un om... un om... pe scurt, numai să nu se înăbuşe, cum a observat prinţesa... bîigui generalul, cuprins de un fel de extaz bucuros, repetînd cuvintele doamnei Belokonskaia, care îl uimiseră.

Numai Aglaia era cam tristă; însă chipul ei mai ardea încă, poate şi de indignare.

— Zău că-i foarte simpatic, bîigui iarăşi bătrînelul spre Ivan Petrovici.

— Am intrat aici cu un chin în inimă, continuă prinţul, din ce în ce mai panicat, vorbind din ce în ce mai repede, mai bizar şi mai cu însufleţire. Mi-era... mi-era frică şi de dumneavoastră, şi de mine. Mai mult de mine. Întorcîndu-mă aici, la Petersburg, mi-am dat cuvîntul să văd negreşit elita, să-i cunosc pe oamenii noştri cei mai de frunte, de viţă veche, din rîndul cărora fac şi eu parte, printre care şi eu sînt unul dintre primii ca vechime a

familiei. Doar acum stau alături de prinţi ca şi mine, nu-i aşa? De mult voiam să vă cunosc, aveam mare nevoie de asta, foarte mare!... Întotdeauna am auzit mai mult lucruri rele decît bune, am auzit de meschinăria şi exclusivitatea intereselor pe care le aveţi, despre oboseală, educaţie puţină, deprinderi ridicole – o, dar se scrie şi se vorbeşte atît de mult despre dumneavoastră! Venind aici, astăzi, eram curios şi cuprins de panică; trebuia să văd cu ochii mei şi să mă conving singur: pătura superioară a ruşilor nu e bună într-adevăr de nimic, şi-a trăit traiul, a secat din ea viaţa adevărată şi nu mai este în stare decît să moară, ba încă într-o luptă meschină şi plină de invidie cu oamenii... viitorului, punîndu-li-se împotrivă, nedîndu-şi seama că e pe moarte? Nici înainte nu credeam întru totul în această opinie, deoarece noi n-am avut niciodată o pătură superioară, decît poate cea de la curte, considerată astfel doar după uniformă sau... din întîmplare, care acum a dispărut cu totul, nu-i aşa, nu-i aşa?

— Ei bine, nu-i deloc aşa! spuse Ivan Petrovici rîzînd sarcastic.

— Poftim, iar ai luat-o razna! spuse Belokonskaia, neputînd să se abţină.

— *Laissez le dire*130[*], tremură de tot, îi preveni din nou bătrînelul, cu vocea scăzută.

Hotărît lucru, prinţul nu era deloc în apele lui.

— Şi ce am văzut? Am văzut oameni distinşi, sinceri, inteligenţi. Am văzut un om în vîrstă care mîngîie şi ascultă un băieţandru ca mine. Văd nişte oameni capabili să înţeleagă şi să ierte, nişte oameni de-ai noştri aproape la fel de buni şi afectuoşi ca şi cei pe care i-am întîlnit acolo, oameni care aproape nu sînt mai răi. Judecaţi şi dumneavoastră cît de plăcut am fost surprins! O, daţi-mi voie să exprim acest sentiment! Am auzit şi chiar credeam că în înalta societate totul nu e decît manieră, decît formă decrepită, în timp ce esenţa a secat; însă acum văd cu ochii mei că aşa ceva este imposibil la noi; se poate oriunde, dar nu la noi. Cum să cred că acum sînteţi cu toţii nişte iezuiţi şi nişte impostori? Am ascultat ce a povestit mai înainte prinţul N.: oare spusele dumnealui nu sînt de un umor sincer, inspirat, oare nu sînt bunătatea întruchipată? Oare asemenea cuvinte pot ieşi din gura unui om... mort, cu inima şi talentul sleite? Oare nişte morţi s-ar fi purtat cu mine aşa cum v-aţi purtat dumneavoastră? Oare acesta nu este un material... pentru viitor, pentru speranţe? Oare asemenea oameni sînt în stare să nu înţeleagă şi să rămînă în urma vremurilor?

— Vă rog încă o dată, dragul meu, calmaţi-vă, vorbim despre toate altădată, şi eu cu plăcere... spuse „demnitarul“ cu un zîmbet ironic.

Ivan Petrovici plesni din buze şi se răsuci pe scaunul său; Ivan

Feodorovici începu să se agite; generalul-şef discuta cu consoarta demnitarului, nemaiacordîndu-i prinţului nici un pic de atenţie; dar consoarta demnitarului trăgea mereu cu urechea şi se tot uita cu coada ochiului.

— Nu, e mai bine să vorbesc! continuă prinţul cu un nou avînt febril, adresîndu-i-se bătrînelului cu un fel de încredere deosebită şi chiar confidenţial. Ieri Aglaia Ivanovna mi-a interzis să vorbesc şi chiar mi-a precizat subiectele la care nu trebuie să mă refer: ştie că sînt caraghios cînd le abordez! Am douăzeci şi şase de ani şi cîteva luni, însă ştiu şi singur că sînt ca un copil. Am spus demult că nu am dreptul să-mi exprim ideea; numai la Moscova, cu Rogojin, am vorbit deschis... L-am citit împreună pe Puşkin, toată opera; nu ştia nimic, nici măcar numele lui Puşkin... Întotdeauna mi-e teamă ca nu cumva, prin înfăţişarea mea caraghioasă, să compromit ceea ce gîndesc şi să-mi discreditez *ideea principală*. Nu am gesticulaţie. Gesticulaţia mea este întotdeauna contrară, ceea ce provoacă rîsul şi înjoseşte ideea. Nici simţul măsurii nu-l am şi asta-i important; aş zice chiar că e lucrul cel mai important... Ştiu că ar fi mai bine să stau jos şi să tac. Cînd mă îndîrjesc şi tac, par chiar foarte rezonabil, mai ales că chibzuiesc. Dar acum e mai bine să vorbesc. Am deschis discuţia tocmai pentru că mă priviţi atît de frumos; aveţi un chip admirabil! Ieri i-am dat cuvîntul meu Aglaiei Ivanovna că voi tăcea toată seara.

— *Vraiment*?[131*] făcu bătrînelul zîmbind.

— Dar uneori cred că nu am dreptate să cred aşa: sinceritatea e mai importantă decît gesticulaţia, nu-i aşa? Nu-i aşa?

— Uneori.

— Vreau să explic totul, totul, totul! O, da! Credeţi cumva că sînt utopist? Ideolog? O, nu, zău, ideile mele sînt foarte simple... Nu mă credeţi? Zîmbiţi? Să ştiţi că uneori sînt ticălos, deoarece îmi pierd credinţa; adineaori veneam încoace şi mă gîndeam: „Cum voi intra în vorbă cu ei? Cu ce cuvînt să încep ca să înţeleagă măcar cît de cît?“ Mi-era frică, dar pentru dumneavoastră mă temeam şi mai tare, grozav de tare! Şi, la drept vorbind, putea oare să-mi fie frică, nu era o ruşine să-mi fie frică? Ce importanţă are faptul că la o persoană progresistă revine o puzderie de oameni înapoiaţi şi răi? Marea mea bucurie e acum că m-am convins că nu despre o puzderie e vorba, ci despre un material viu! N-are rost să ne jenăm nici de faptul că sîntem caraghioşi, nu-i aşa? Căci într-adevăr aşa e: sîntem caraghioşi, uşuratici, cu apucături rele, ne plictisim, nu ne pricepem să privim, nu ne pricepem să înţelegem, cu toţii sîntem doar aşa, şi eu, şi dumneavoastră, şi ei! Doar nu vă jigneşte faptul că vă spun în faţă că sînteţi caraghioşi? Şi, dacă aşa stau lucrurile, nu sînteţi un material? Ştiţi

dumneavoastră, după părerea mea uneori e chiar bine, e chiar mai bine să fii caraghios: astfel ne putem ierta mai repede unii pe alţii, ne putem resemna mai iute; doar n-o să înţelegem totul dintr-odată, doar n-o să începem chiar cu desăvîrşirea! Ca să atingi desăvîrşirea, e nevoie mai întîi să nu înţelegi multe! Iar dacă înţelegem prea repede, s-ar putea să nu înţelegem bine. Asta v-o spun dumneavoastră, pentru că v-aţi priceput să înţelegeţi atît de multe şi... să nu înţelegeţi. Acum nu-mi mai e frică pentru dumneavoastră; nu-i aşa că nu vă supără faptul că aceste cuvinte vi le spune un băieţandru ca mine? Rîdeţi, Ivan Petrovici. Credeţi că pentru *ei* m-am temut, că sînt avocatul *lor*, că joc rolul unui democrat, al unui orator al egalităţii? întrebă el şi rîse isteric (izbucnea mereu într-un rîs scurt şi exaltat). Pentru dumneavoastră mi-e frică, pentru dumneavoastră toţi şi pentru noi toţi luaţi laolaltă. Doar şi eu sînt prinţ de viţă veche şi stau alături de alţi prinţi. Vorbesc ca să vă salvez pe toţi, ca nu cumva casta noastră să dispară degeaba, în întuneric, fără să-şi dea seama de nimic, ocărînd pentru toate şi pierzînd totul. De ce să dispărem şi să cedăm altora locul nostru, cînd putem rămîne progresişti şi diriguitori? Dacă vom fi progresişti, vom fi şi diriguitori. Să devenim servitori ca să fim căpetenii.

Începuse să se smucească, voind să se ridice de pe scaun, dar bătrînelul îl ţinea permanent în loc, privindu-l totuşi cu nelinişte crescîndă.

— Ascultaţi! Ştiu că nu e bine să vorbeşti: e mai bine să dai pildă, să începi pur şi simplu... eu am şi început... şi... şi oare e într-adevăr posibil ca omul să fie nefericit? O, ce preţ să aibă amărăciunea şi nenorocirea mea, dacă sînt în stare să fiu fericit? Ştiţi, nu înţeleg cum poate trece cineva pe lîngă un copac şi să nu fie fericit că îl vede? Să vorbeşti cu un om şi să nu fii fericit că îl iubeşti? O, nu mă pricep să exprim... dar cîte lucruri minunate nu se pot întîlni la fiecare pas, lucruri pe care şi omul cel mai decăzut le-ar găsi minunate? Priviţi un copil, priviţi aurora dumnezeiască, priviţi cum creşte iarba, priviţi ochii care vă cercetează şi vă iubesc...

Se ridicase de mult în picioare vorbind. Bătrînelul îl privea deja speriat. Lizaveta Prokofievna strigă: „Ah, Dumnezeule!“ şi, dîndu-şi prima seama despre ce era vorba, îşi plesni palmele. Aglaia dădu iute fuga la el, apucă să-l prindă în braţe şi cu groază, cu chipul deformat de durere, auzi ţipătul sălbatic al „duhului care l-a cutremurat şi l-a doborît“ pe cel nenorocit. Bolnavul zăcea pe covor. Cineva apucase să-i pună o pernă sub cap.

Nimeni nu se aşteptase la aşa ceva. Peste un sfert de oră, prinţul N., Evgheni Pavlovici şi bătrînelul încercară să reînvioreze serata, dar peste încă o jumătate de oră toţi plecară pe la casele lor. Fură rostite cîteva cuvinte de compătimire, multe regrete, cîteva păreri. Printre altele, Ivan

Petrovici spuse că „tînărul e sla-vo-fil132 sau ceva în genul acesta dar că, de altminteri, opiniile lui nu sînt primejdioase“. Bătrînelul nu se pronunţă în nici un fel. Ce-i drept, mai tîrziu, de-acum a doua şi a treia zi, toţi o luară puţin în nume de rău; Ivan Petrovici chiar se supără, dar nu prea tare. Generalul, şeful ierarhic al lui Ivan Feodorovici, fu cîtva timp rece cu subalternul său. „Protectorul“ familiei, demnitarul, îngăimă şi el ceva din partea lui, drept povaţă, cu acest prilej exprimîndu-se măgulitor că se interesează foarte, foarte mult de soarta Aglaiei. Într-adevăr, era un om de o oarecare bunătate sufletească; dar printre motivele curiozităţii sale faţă de prinţ era şi recenta istorie cu Nastasia Filippovna; aflase cîte ceva despre această istorie şi devenise chiar foarte curios, voise chiar să pună cîteva întrebări.

Plecînd de la serată, Belokonskaia îi spuse Lizavetei Prokofievna:

— După cum văd, e şi bun, şi rău. Iar dacă vrei să afli părerea mea, e mai degrabă rău. Vezi şi tu ce fel de om e, bolnav!

Lizaveta Prokofievna decise definitiv în sinea ei că logodnicul e „imposibil“ şi, peste noapte, îşi dădu cuvîntul că „atîta timp cît mai trăieşte ea, prinţului nu-i e scris să fie soţul Aglaiei“. Aceasta era hotărîrea cu care se trezi a doua zi dimineaţa. Dar, tot în cursul dimineţii, pe la ora doisprezece şi ceva, dădu dovadă de o inconsecvenţă uimitoare.

La o întrebare, de altminteri extrem de discretă, pusă de surorile ei, Aglaia răspunse deodată cu răceală, retezîndu-le-o cu obrăznicie:

— Niciodată nu i-am promis nimic, niciodată în viaţă nu l-am considerat drept logodnicul meu. Pentru mine e un străin ca oricare altul.

Lizaveta Prokofievna explodă subit.

— Nu mă aşteptam la asta din partea ta, spuse ea cu amărăciune. Ca logodnic e imposibil, asta o ştiu şi slavă Domnului că s-a întîmplat aşa. Dar nu mă aşteptam să spui asemenea cuvinte! Credeam că o să aud altceva de la tine. I-aş fi alungat pe toţi cei de aseară şi pe el l-aş fi oprit lîngă mine, uite ce fel de om este!...

Dar se opri brusc, înspăimîntîndu-se singură de cele spuse. Cum putea şti cît de nedreaptă era în clipa aceea cu fiica ei? În mintea Aglaiei totul se hotărîse; aştepta şi ea ceasul care trebuia să decidă totul, şi orice aluzie, orice atingere imprudentă îi făcea în inimă o rană adîncă.

126* Nu putem! (lat.)
127* Fraternitate sau moarte (fr.)
128 În original: *hlîstovşcina*, de la *hlîstovsto* – sectă organizată în comunităţi sau „corăbii“, în fruntea cărora se află proroci, hristoşi, născătoare de Dumnezeu sau prorociţe; adepţii acestei secte nu recunosc clerul, biserica şi sfintele taine; cred în Hristos-dobînditul, adică

acceptă posibilitatea ca fiecare om să devină Hristos, urmînd cu severitate modul de viaţă ascetic al lui Iisus. Liturghia lor constă din lecturi şi explicaţii ale Sf. Scripturi, din cîntări însoţite de sărituri şi alergări care-i împing la frenezie şi delir, luate drept stări profetice.

129* E foarte curios şi foarte serios! (fr.)

130* Lăsaţi-l să vorbească (fr.)

131* Adevărat? (fr.)

132 Adept al aşa-numitei doctrine *slavofile*, curent de gîndire din secolul trecut, centrat pe ideea de specific naţional.

VIII

Şi pentru prinţ, ziua aceasta începu sub imperiul unor presimţiri grele; puteau fi puse pe seama stării de boală, dar era trist într-un mod prea nedefinit şi asta îl chinuia cel mai mult. Ce-i drept, avea dinainte motive clare, grele şi sarcastice, dar tristeţea lui depăşea tot ce îşi amintea şi înţelegea; îşi dădea seama că singur nu se va putea linişti. Încetul cu încetul prinse rădăcini în el convingerea că astăzi trebuia să se întîmple cu el ceva deosebit şi definitiv. Criza prin care trecuse în ajun fusese dintre cele uşoare; în afară de ipohondrie, o oarecare greutate în cap şi dureri la mîini şi la picioare, nu simţea nici un fel de urmări. Mintea îi era destul de limpede, deşi sufletul îi era bolnav. Se ridică destul de tîrziu din pat şi imediat îşi aduse aminte foarte clar toată seara precedentă; deşi mai vag, îşi aminti şi că la vreo jumătate de oră după criză fusese transportat acasă. Află că venise deja un om trimis de Epancini ca să se intereseze de sănătatea lui. La unsprezece şi jumătate mai veni unul, ceea ce îi făcu plăcere. Vera Lebedeva sosise printre primii ca să-l viziteze şi să-i fie de ajutor. În primul moment, cînd îl văzuse, izbucnise în plîns, dar apoi, după ce prinţul o liniştise, începuse să rîdă. Prinţul era oarecum impresionat de profunda compasiune pe care i-o arăta această fată; îi prinse mîna şi i-o sărută. Vera se îmbujoră.

— Ah, ce faceţi, ce faceţi? exclamă ea speriată, retrăgîndu-şi iute mîna.

Curînd după aceea, ea plecă acasă, stăpînită de o tulburare ciudată. Printre altele, apucase să-i spună că tatăl ei, dis-de-dimineaţă, dăduse fuga la „răposat“, cum îl numea el pe general, să vadă dacă nu cumva acesta murise peste noapte şi că, se zice, nu mai are mult de trăit. După ora unsprezece, îşi făcu apariţia la prinţ şi Lebedev în persoană, dar propriu-zis „numai pentru o clipă, ca să se intereseze de preţioasa sănătate“ etc. şi, pe lîngă aceasta, ca să arunce o privire la „dulăpior“. Nu se ţinu decît de ofuri şi ahuri, aşa că prinţul îl lăsă repede să plece, dar acesta încercă totuşi să-l descoase despre criza din ajun, deşi se vedea că ştie deja toate amănuntele. În urma lui, tot pentru cîteva clipe, dădu fuga Kolea. Băiatul se grăbea într-adevăr, era cuprins de-o nelinişte puternică şi posomorîtă. Începu prin a-l ruga, direct şi insistent, pe prinţ să-i explice tot ce i se ascunsese, adăugînd că aflase ieri aproape totul. Era profund zguduit.

Cu toată delicateţea de care era capabil, prinţul îi povesti toată tărăşenia, relatîndu-i faptele cu maximă precizie, făcîndu-l astfel pe bietul

băiat să se simtă ca lovit de un trăsnet. Nu putea scoate o vorbă şi începu să plîngă în tăcere. Prinţul simţi că aceasta era una dintre acele impresii, care rămîn pentru totdeauna şi reprezintă o cotitură pe vecie în viaţa unui adolescent. Se grăbi să-i împărtăşească punctul său de vedere asupra celor întîmplate, adăugînd că, după părerea lui, poate că şi moartea bătrînului este pe cale să se producă în primul rînd din pricina groazei rămase în sufletul lui după fapta aceea reprobabilă şi că de asemenea remuşcări nu este capabil oricine. Ochii lui Kolea începură să strălucească după ce îl ascultă pe prinţ.

— Ganka, Varia şi Ptiţîn sînt nişte netrebnici! N-o să mă cert cu ei, dar avem drumuri diferite din acest moment! Ah, prinţe, de ieri am trecut prin multe stări inedite pentru mine; am primit o lecţie! De-acum consider că şi de mama tot eu trebuie să am grijă; deşi are toate condiţiile la Varia, asta nu-i de-ajuns...

Sări în picioare, amintindu-şi că este aşteptat, se interesă în grabă de sănătatea prinţului şi, ascultînd răspunsul, se grăbi să adauge:

— Nu mai aveţi nimic să-mi spuneţi? Am auzit ieri că... (de altfel, n-am dreptul)... dar, dacă veţi avea vreodată nevoie de un servitor credincios, vă stau la dispoziţie. Nici unul dintre noi nu-i cine ştie ce fericit, nu? Dar... nu vă iscodesc, nu vă iscodesc...

Plecă, iar prinţul se adînci şi mai mult în gîndurile lui: toţi prorocesc nenorociri, toţi au tras deja concluziile, toţi parcă ar şti ceva ce el nu ştie; Lebedev îl trage de limbă, Kolea îi face o aluzie directă, iar Vera plînge. În cele din urmă, înciudat, dădu din mînă a lehamite, zicîndu-şi: „Blestemata de suspiciune bolnăvicioasă!“ Faţa i se însenină cînd, după ora unu, îi văzu pe Epancini, care intrau la el ca să-i facă o vizită „de cîteva clipe“. Aceştia într-adevăr intraseră pentru cîteva clipe. Ridicîndu-se de la micul dejun, Lizaveta Prokofievna anunţase că toţi pleacă la plimbare numaidecît, toţi împreună. Anunţul fusese dat sub formă de poruncă, sacadat, sec, fără explicaţii. Ieşiră cu toţii din casă, adică mama, domnişoarele, prinţul Ş. Lizaveta Prokofievna o porni în direcţia total opusă celei în care mergeau în fiecare zi. Toţi înţelegeau despre ce este vorba şi toţi tăceau, fiindu-le frică s-o irite, iar ea, ca şi cum s-ar fi ferit de reproşuri şi obiecţii, mergea înaintea tuturor, fără să întoarcă deloc capul. În sfîrşit, Adelaida făcuse observaţia că la plimbare n-are rost să alerge în halul acesta şi că oricum nu se vor putea ţine după mama.

— Iată ce-i, spusese deodată Lizaveta Prokofievna, întorcîndu-şi capul, acum trecem pe lîngă el. Orice ar crede Aglaia şi orice s-ar întîmpla mai tîrziu, el nu ne e străin şi acum, pe deasupra, a mai dat peste el şi pacostea asta de boală. Cine vrea să meargă cu mine – să intre, ceilalţi n-au decît să-şi vadă de drum, căci strada nu-i barată.

Desigur, toţi intrară. Cum era şi firesc, prinţul se grăbi să le ceară iertare pentru vază şi... scandalul de ieri.

— Asta nu-i nimic, îi răspunse Lizaveta Prokofievna. Nu de vază, ci de tine îmi pare rău. Deci, îţi dai acum seama şi singur că a fost scandal: uite ce înseamnă „a doua zi de dimineaţă...“ Dar asta nu-i nimic, pentru că oricine poate vedea acum că n-are rost să ţi se ceară socoteală. Aşa că, la revedere; dacă te simţi în putere, fă o plimbare şi culcă-te la loc, ăsta-i sfatul meu. Şi, dacă îţi vine vreun gînd, vino pe la noi ca şi altădată; fii sigur, odată pentru totdeauna, că orice s-ar întîmpla şi orice ar ieşi, rămîi totuşi prietenul casei noastre: al meu, cel puţin. În tot cazul, de mine pot să răspund...

La provocare răspunseră cu toţii şi confirmară sentimentele Lizavetei Prokofievna. Plecară, dar în această naivă grabă de a-i spune ceva blînd şi încurajator se ascundea multă cruzime, lucru de care generăleasa nu-şi dăduse seama. În invitaţia de a veni „ca şi altădată“ şi în cuvintele „al meu, cel puţin“ se făcuse iarăşi auzită un fel de prevestire. Prinţul începu să şi-o amintească pe Aglaia, care îi zîmbise minunat la intrare şi la despărţire, dar nu-i spusese nici un cuvînt, nici măcar atunci cînd ceilalţi îl încredinţau de prietenia lor, deşi îl privise insistent de vreo două ori. Chipul ei era mai palid ca de obicei, ca şi cum n-ar fi dormit bine peste noapte. Prinţul se hotărî să treacă pe la ele în cursul serii, să le viziteze neapărat „ca altădată“, şi aruncă o privire febrilă la ceas. Intră Vera, exact la trei minute după plecarea Epancinilor.

— Lev Nikolaevici, chiar acum Aglaia Ivanovna m-a rugat să vă transmit ceva în secret.

Prinţul începu subit să tremure.

— Un bilet?

— Nu, verbal şi de-abia a apucat s-o facă. Vă roagă foarte mult ca astăzi să nu vă îndepărtaţi nici o clipă de curte, pînă la ora şapte seara sau chiar pînă la nouă, nu sînt sigură, pentru că nu am auzit-o foarte bine.

— Dar... de ce? Ce înseamnă asta?

— Nu ştiu nimic; doar mi-a poruncit să vă transmit „negreşit“.

— „Negreşit“? Chiar aşa a spus?

— Nu, n-a spus chiar aşa; de-abia a apucat să-mi şoptească, pentru că s-a potrivit să-i ies întîmplător în cale. Dar se citea pe chipul ei dacă trebuie s-o fac „negreşit“ sau nu. Mi-a aruncat o privire, de mi-a stat inima în loc...

După alte cîteva întrebări, prinţul, deşi nu mai află nimic, se nelinişti şi mai mult. Rămînînd singur, se întinse pe canapea şi începu iarăşi să se gîndească. „Poate că vor fi avînd vreun musafir pînă la ora nouă şi îi e

frică pentru mine, nu vrea să mai fac cine ştie ce năzbîtie“, inventă el ceva pînă la urmă şi se puse iar pe aşteptat şi pe aruncat priviri la ceas, dorind ca seara să vină cît mai repede. Dar dezlegarea misterului surveni cu mult timp înaintea serii şi tot sub forma unei noi vizite, dezlegare care apăru şi ea sub forma unei enigme noi, chinuitoare: exact la o jumătate de oră după plecarea doamnelor Epancin, apăru la el Ippolit, atît de ostenit şi sleit de puteri, încît, intrînd şi nescoţînd măcar un cuvînt, se prăbuşi literalmente, ca leşinat, într-un fotoliu şi fulgerător fu zguduit de o tuse insuportabilă. Tuşi pînă ajunse să scuipe sînge. Ochii îi străluceau şi pete roşii i se aprinseră în obraji. Prinţul bîigui cîteva cuvinte, dar acesta nu-i răspunse şi mult timp îşi flutură doar mîinile, cerînd să nu fie deocamdată deranjat. În sfîrşit, îşi reveni.

— Plec! rosti el cu mare efort şi cu vocea răguşită.

— Dacă vrei, te conduc, spuse prinţul ridicîndu-se de pe canapea şi îşi înghiţi vorba, amintindu-şi că i se interzisese să iasă din curte.

Ippolit izbucni în rîs.

— Nu de la dumneavoastră plec, continuă el gîfîind neîntrerupt şi horcăind. Dimpotrivă, am găsit de cuviinţă să vin la dumneavoastră, cu o problemă... altfel nu v-aş fi deranjat. Plec *acolo* şi, se pare, de data asta nu mai e de glumă. Kaput! Credeţi-mă, n-o spun ca să vă trezesc compasiunea... chiar m-am băgat în pat astăzi, începînd cu ora zece, cu gînd să nu mă mai scol pînă în momentul *acela*, dar m-am răzgîndit şi m-am mai sculat o dată ca să vin la dumneavoastră... înseamnă că trebuie.

— Mi-e milă să te văd aşa. Mai bine m-ai fi chemat, decît să faci singur un efort atît de mare.

— Bine, gata cu asta. Va să zică, m-aţi compătimit şi-i suficient pentru curtoazia mondenă... Ah, am uitat: cum vă simţiţi?

— Sînt sănătos. Ieri n-am fost... prea...

— Am auzit, am auzit. Vaza chinezească a avut ghinion cu dumneavoastră; păcat că n-am fost şi eu de faţă! Vă spun problema. Mai întîi, astăzi am avut plăcerea să-l văd pe Gavrila Ardalionovici la o întîlnire cu Aglaia Ivanovna, lîngă banca verde. M-am mirat în ce măsură poate părea prost un om. Observaţia i-am făcut-o Aglaiei Ivanovna după plecarea lui Gavrila Ardalionovici... Mi se pare că nu vă miră nimic, prinţe, adăugă el privind cu suspiciune chipul calm al interlocutorului. Se spune că a nu te mira de nimic este o dovadă de mare înţelepciune. După părerea mea, ar putea la fel de bine să fie o dovadă de mare prostie... De altfel, nu la dumneavoastră fac aluzie, scuzaţi... Astăzi am ghinion în expresii.

— Ştiam de ieri că Gavrila Ardalionovici... începu prinţul şi îşi înghiţi vorba, vădit încurcat, deşi lui Ippolit îi era necaz că nu se arată

surprins.

— Ştiaţi! Asta mai zic şi eu noutate! De altfel, puteţi să nu-mi povestiţi... Nu cumva aţi fost martor şi astăzi?

— Ai văzut şi dumneata că nu eram acolo.

— Poate că aţi stat ascuns îndărătul vreunui tufiş. În orice caz, mă bucur, pentru dumneavoastră, desigur, altfel era cît pe ce să cred că Gavrila Ardalionovici este preferatul!

— Te rog să nu vorbeşti cu mine de asta, Ippolit, şi încă în asemenea expresii!

— Mai ales că ştiţi totul.

— Greşeşti. Nu ştiu aproape nimic, iar Aglaia Ivanovna e sigură că eu nu ştiu nimic. Nici de întîlnire nu ştiam absolut nimic... Spui că au avut o întîlnire? Bine, să nu mai vorbim despre asta...

— Cum vine asta că ba ştiaţi, ba nu ştiaţi? Spuneţi: „să nu mai vorbim“? Ba nu, nu mai fiţi atît de încrezător! Mai ales dacă nu ştiţi nimic. Dar ştiţi ce socoteli şi-au făcut aceste două persoane, frăţiorul şi surioara lui? Asta, poate, bănuiţi?... Bine, bine, o las baltă... adăugă el, remarcînd gestul nerăbdător al prinţului. Dar am venit cu o problemă personală şi despre asta vreau... să dau explicaţii. La naiba, nu poţi nicidecum muri fără explicaţii! Mi-e şi groază de cîte explicaţii dau. Vreţi să mă ascultaţi?

— Spune, te ascult.

— Şi totuşi îmi schimb din nou părerea. Voi începe tot cu Ganecika. Dacă vă puteţi imagina, şi mie mi s-a fixat întîlnire astăzi, la banca verde. De altfel, n-o să mint: am insistat chiar eu asupra întîlnirii, m-am rugat, am promis că voi dezvălui secretul. Nu ştiu dacă nu voi fi ajuns cumva prea devreme (se pare că am venit într-adevăr devreme), dar, de îndată ce mi-am ocupat locul lîngă Aglaia Ivanovna, văd că apar Gavrila Ardalionovici şi Varvara Ardalionovna, la braţ, parcă se plimbă. Mi se pare că amîndoi au fost foarte uimiţi întîlnindu-mă acolo. Nu se aşteptau la asta, chiar s-au fîstîcit. Aglaia Ivanovna a roşit şi, dacă vreţi să mă credeţi, chiar s-a pierdut puţin, poate pentru că eu eram acolo sau pur şi simplu văzîndu-l pe Gavrila Ardalionovici, căci e oricum bărbat frumos, aşa că a roşit de tot şi a pus capăt întrevederii într-o secundă, foarte nostim: s-a ridicat puţin, a răspuns la plecăciunea lui Gavrila Ardalionovici, la surîsul jucăuş al Varvarei Ardalionovna şi dintr-odată le-a trîntit-o: „V-am chemat numai ca să-mi exprim personal satisfacţia pentru sentimentele dumneavoastră sincere şi prieteneşti, de care, dacă voi avea nevoie, fiţi siguri că...“ Le-a făcut o reverenţă şi cei doi au plecat, numai nu ştiu dacă au rămas cu buzele umflate sau au triumfat; Ganecika a rămas, fireşte, cu buzele umflate; n-a înţeles nimic şi s-a făcut roşu la faţă ca racul (are cîteodată o expresie

uimitoare a feţei!), dar Varvara Ardalionovna a priceput, se pare, că trebuie s-o şteargă cît mai iute, că şi-aşa e prea destul din partea Aglaiei Ivanovna, aşa că a plecat, tîrîndu-şi fratele după ea. E mai inteligentă decît el şi sînt sigur că acum jubilează. Cît despre mine, venisem să stau de vorbă cu Aglaia Ivanovna şi să ne înţelegem asupra întîlnirii cu Nastasia Filippovna.

— Cu Nastasia Filippovna! strigă prinţul.

— Aha! Mi se pare mie sau vă pierdeţi sîngele rece şi începeţi să vă miraţi? Mă bucur că vreţi să semănaţi a om. Pentru asta o să vă distrez. Iată ce înseamnă să faci servicii domnişoarelor tinere şi cu suflet nobil: astăzi am primit o scatoalcă de la ea!

— Mo... morală? întrebă prinţul fără voie.

— Da, doar n-avea să fie fizică. Mi se pare că nimeni n-ar ridica mîna asupra unuia ca mine şi nici chiar o femeie nu m-ar lovi; nici chiar Ganecika nu m-ar lovi! Deşi ieri, la un moment dat, ajunsesem să cred că se va repezi la mine... Pariem că ştiu la ce vă gîndiţi? Vă gîndiţi: „Să zicem că nu trebuie bătut, în schimb poate fi înăbuşit, în somn, cu o pernă sau cu o cîrpă udă, ba chiar ar trebui...“ Vă e scris pe faţă că gîndiţi aşa, chiar în clipa asta.

— Niciodată nu m-am gîndit la aşa ceva! spuse prinţul cu dezgust.

— Nu ştiu, astă-noapte am visat că m-a înăbuşit cu o cîrpă udă... un om... ei bine, am să vă spun cine: închipuiţi-vă, era Rogojin! Ce credeţi, poate fi un om înăbuşit cu o cîrpă udă?

— Nu ştiu.

— Eu am auzit că se poate. Bine, să lăsăm asta. De ce-oi fi fiind aşa de bîrfitor? Pentru că ea mi-a spus astăzi că-s bîrfitor? Şi, băgaţi de seamă, asta a spus-o după ce a ascultat totul pînă la ultimul cuvinţel, după ce mi-a pus întrebări chiar ea... Dar aşa-s femeile! Pentru ea am intrat în relaţii cu Rogojin, cu acest om foarte interesant; tot în interesul ei i-am aranjat o întrevedere personală cu Nastasia Filippovna. Nu cumva s-o fi supărat din cauză că am jignit-o în amorul propriu, făcîndu-i aluzia că s-a lăcomit la „resturile“ lui Rogojin? Păi tot în interesul ei i-am explicat mereu, asta n-o tăgăduiesc, două scrisori i-am tîlcuit în sensul ăsta, astăzi i-am scris-o pe a treia, apoi întîlnirea... Mai înainte tot cu asta am început, spunîndu-i că e umilitor pentru ea... Pe deasupra, cuvîntul „resturi“ nu-mi aparţine, e al altora; cel puţin la Ganecika toţi îl foloseau; de altfel, chiar ea a confirmat acest lucru. Atunci cum de mă scoate de bîrfitor? Văd, văd: simţiţi o poftă teribilă de rîs uitîndu-vă la mine şi pariez că vă gîndiţi dacă nu mi s-ar potrivi cumva versurile astea tîmpite:

Şi poate că la tristu-mi asfinţit
Iubirea-mi va surîde-ntr-un sfîrşit[133].

Ha-ha! izbucni el brusc într-un hohot de rîs isteric şi începu să tuşească. Şi ca să vedeţi, spuse el răguşit, printre accesele de tuse, ce fel de om e Ganecika: vorbeşte de „resturi“, cînd de fapt tocmai de aşa ceva e gata să profite!

Prinţul tăcu îndelung. Era îngrozit.

— Spuneai ceva de o întîlnire cu Nastasia Filippovna? îngăimă el în cele din urmă.

— Cum, doar n-o să mă faceţi să cred că într-adevăr nu ştiaţi de întîlnirea care va avea loc astăzi între Aglaia Ivanovna şi Nastasia Filippovna, motiv pentru care, prin intermediul lui Rogojin, la invitaţia Aglaiei Ivanovna şi datorită strădaniilor mele, Nastasia Filippovna a sosit special chiar astăzi din Petersburg şi, împreună cu Rogojin, se află acum foarte aproape de dumneavoastră, în casa pe care o ştiţi, tot la doamna aceea, Daria Alexeevna... o doamnă foarte dubioasă, prietena ei, şi astăzi, spre această casă dubioasă, îşi va face drum Aglaia Ivanovna în vederea unei discuţii amicale cu Nastasia Filippovna şi pentru a rezolva diferite probleme. Vor să se ocupe de aritmetică. Nu ştiaţi? Pe cuvîntul dumneavoastră?

— E incredibil.

— Ei, e bine dacă-i incredibil. De fapt, de unde să ştiţi? Deşi într-un oraş mic, ca acesta, se află imediat şi că a trecut o muscă în zbor! Totuşi, vă previn şi puteţi să-mi fiţi recunoscător. Aşa că, la revedere – pe lumea cealaltă, probabil. Şi încă ceva: cu toate că m-am purtat ca un ticălos faţă de dumneavoastră, pentru ce... la ce bun să pierd ce mi se cuvine? Judecaţi şi singur! Doar i-am dedicat *Confesiunea* mea (nu ştiaţi asta?). Şi cum a primit-o! He-he! Dar cu ea n-am fost ticălos, măcar faţă de ea n-am nici o vină; ea a fost cea care m-a făcut de ocară şi m-a tras pe sfoară... De altfel, nici faţă de dumneavoastră nu sînt vinovat cu nimic; dacă am pomenit de „resturi“ şi de altele în acest sens, vă comunic în schimb acum şi ziua, şi ora, şi adresa întîlnirii, dezvăluindu-vă tot acest joc... de necaz, fireşte, nu din mărinimie. Rămîneţi cu bine, sînt vorbăreţ ca un bîlbîit sau ca un tuberculos; băgaţi de seamă, luaţi măsuri şi făceţi-o cît mai curînd dacă meritaţi numele de om. Ştiu precis că întîlnirea va avea loc astă-seară.

Ippolit porni spre uşă, dar prinţul îl chemă şi el se opri în prag.

— Deci, după părerea dumitale, Aglaia Ivanovna se va duce ea însăşi la Nastasia Filippovna? întrebă prinţul. Pe obraji şi pe frunte îi

apăruseră pete roşii.

— Nu ştiu exact, dar probabil aşa va fi, răspunse el întorcînd capul pe jumătate. De altfel nu poate fi decît aşa. Doar n-o să se ducă Nastasia Filippovna la ea! Nici la Ganecika nu se poate: are în casă aproape un defunct. Generalul cum se simte?

— Tocmai asta mă face să cred că nu se poate! replică prinţul. Cum să iasă din casă, chiar dacă ar vrea? Dumneata nu cunoşti... obiceiurile din casa aceasta: nu poate pleca singură la Nastasia Filippovna, e o absurditate!

— Vedeţi dumneavoastră, prinţe: nimeni nu sare în mod obişnuit pe fereastră, dar dacă se întîmplă un incendiu, atunci şi gentlemanul cel mai de frunte, şi doamna cea mai simandicoasă sar pe fereastră. Dacă trebuie să sari, n-ai ce face, aşa că domnişoara noastră se va duce la Nastasia Filippovna. De fapt, domnişoarele nu sînt lăsate să plece nicăieri?

— Nu, nu asta am vrut să spun...

— Nici n-aţi vrut să spuneţi că n-are decît să coboare treptele pridvorului şi s-o ia înainte, după care poate nici să nu se mai întoarcă acasă. Există cazuri cînd poţi s-o rupi cu trecutul şi să nu te mai întorci acasă: viaţa nu-i alcătuită numai din mic dejunuri, prînzuri şi prinţi precum Ş. Mi se pare că o confundaţi pe Aglaia Ivanovna cu o duduie sau cu o domnişoară de pension; i-am şi vorbit de asta şi cred că a fost de acord cu mine. Aşteptaţi-vă ca vizita să aibă loc pe la ora şapte sau opt... În locul dumneavoastră, aş pune pe cineva să pîndească acolo, pentru a prinde exact momentul cînd va coborî treptele. L-aţi putea trimite pe Kolea şi, fiţi sigur de asta, o va spiona cu plăcere, vreau să zic pentru dumneavoastră... căci toate astea sînt relative... Ha-ha!

Ippolit ieşi. Prinţul n-avea de ce să roage pe cineva să spioneze, chiar dacă ar fi fost capabil de aşa ceva. Porunca Aglaiei de a sta acasă era acum aproape explicabilă: poate voia să treacă pe la el să-l ia ca însoţitor. Ce-i drept, se putea şi ca ea să nu vrea ca el să nimerească acolo şi de aceea îi poruncise să stea acasă... Şi asta se putea. Avea ameţeli, toată camera se învîrtea în jurul lui. Se întinse pe canapea şi închise ochii.

Oricum, evenimentul era decisiv, definitiv. Nu, prinţul nu credea că Aglaia este o duduie sau o domnişoară de pension; simţea acum că se temuse de mult şi tocmai de ceva în genul acesta; dar pentru ce voia să-l vadă? Îl trecură frisoane pe tot corpul; iarăşi avea febră.

Nu, nu o lua drept un copil! În ultimul timp, îl îngrozeau unele opinii, unele cuvinte de-ale ei. Cîteodată i se părea că fata prea nu se pierdea cu firea, prea era reţinută, şi lucrul acesta îl speria. Ce-i drept, în ultimele zile se străduise să nu se gîndească la asta, alungase gîndurile grele, dar ce mocnea în sufletul acesta? Iată întrebarea care îl chinuia de

mult, cu toate că avea încredere în sufletul ei. Şi toate acestea trebuiau să ajungă la un deznodămînt şi să iasă la iveală chiar în ziua aceea. Gîndul era teribil! Şi, din nou, „această femeie“! De ce i se păruse întotdeauna că această femeie va apărea în momentul cel mai din urmă şi-i va frînge destinul, aşa cum ar rupe o aţă putredă? Că întotdeauna i se păruse aşa, asta era acum gata s-o jure, deşi se afla aproape într-un semidelir. Dacă în ultimul timp se străduise s-*o* uite, se întîmplase numai şi numai din cauză că se temea de *ea*. Deci, care era situaţia: o iubea pe această femeie sau o ura? Era o întrebare pe care nu şi-o mai pusese niciodată pînă astăzi; în privinţa aceasta, inima lui era curată: ştia pe cine iubeşte... Nu-i era frică atît de întrevederea dintre ele, de ciudăţenia, de motivul, necunoscut lui, al acestei întrevederi, nici de felul cum se va termina; nu, lui de Nastasia Filippovna îi era frică. Mai tîrziu, peste cîteva zile, avea să-şi aducă aminte că, în cursul acelor ceasuri febrile, aproape tot timpul i se năzăriseră ochii, privirea ei, îi auzise ca aievea vorbele, nişte vorbe ciudate, cu toate că memoria lui reţinuse prea puţin din zbuciumul acelor ore febrile şi întristate. Abia de-şi mai amintea, de pildă, că Vera îi adusese prînzul şi el mîncase, dar nu ţinea minte dacă dormise sau nu în după-amiaza aceea. Nu ştia decît că începuse să desluşească totul limpede de-abia din clipa cînd Aglaia apăruse pe terasă, iar el sărise de pe canapea şi păşise spre mijlocul odăii ca s-o întîmpine; asta se întîmpla pe la ora opt seara. Aglaia era singură-singurică, îmbrăcată simplu şi parcă în grabă, cu un burnuz uşor. Ca şi dimineaţa, era palidă la faţă, iar în ochii ei fulgera o strălucire vie şi uscată; avea o expresie a ochilor pe care prinţul nu i-o mai cunoscuse pînă atunci.

— Eşti gata, remarcă ea cu voce scăzută şi parcă liniştită. Eşti îmbrăcat, ţii pălăria în mînă. Deci te-a prevenit cineva şi ştiu cine: Ippolit, nu?

— Da, mi-a spus ceva... bîigui prinţul, mai mult mort decît viu.

— Să mergem. Ştii doar că trebuie să mă însoţeşti neapărat. Cred că eşti suficient de înzdrăvenit ca să ieşi din casă, nu?

— Sînt sănătos, dar... e posibil aşa ceva?

Tăcu repede şi nu mai putu spune nimic. A fost singura lui tentativă de a o opri pe această fiinţă nesăbuită, după care o urmă ca un sclav. Oricît de confuze îi erau gîndurile, înţelegea totuşi că şi fără el ea se va duce *acolo* şi că, prin urmare, trebuie s-o însoţească oricum. Ghicise tăria cu care fusese luată această hotărîre; nu-i stătea în putere să curme acest avînt sălbatic. Mergeau tăcuţi, fără să-şi spună aproape nici un cuvînt cît ţinu drumul. El observă doar că fata ştie bine drumul şi, cînd vru să ocolească pe o străduţă mai îndepărtată, pentru că aceasta era mai puţin circulată, ea îi ascultă propunerea, încordîndu-şi parcă atenţia, şi îi răspunse cu voce

sacadată: „Mi-e indiferent!“ În momentul cînd ajunseră aproape în faţa casei Dariei Alexeevna (o clădire mare şi veche din lemn), din pridvor ieşiră o doamnă elegantă şi o tînără domnişoară; amîndouă urcară în caleaşca splendidă care le aştepta la scară; rîdeau şi vorbeau zgomotos şi nici nu se uitară în direcţia celor care se apropiau, ca şi cum nici nu i-ar fi observat. De îndată ce caleaşca plecă, uşa se deschise din nou şi Rogojin, care îi aştepta, îi lăsă să intre şi încuie uşa în urma lor.

— În toată casa nu sîntem decît noi patru, spuse el cu voce tare, aruncîndu-i prinţului o privire ciudată.

Chiar în prima cameră aştepta Nastasia Filippovna, îmbrăcată şi ea simplu, toată în negru; se ridică în întîmpinarea lor, dar nu zîmbi şi nici măcar nu-i întinse mîna prinţului.

Privirea ei sfredelitoare şi neliniştită se îndreptă cu nerăbdare spre Aglaia. Se aşezară departe una de alta, Aglaia pe canapeaua dintr-un colţ al camerei, Nastasia Filippovna într-un fotoliu de lîngă fereastră. Prinţul şi Rogojin nu luară loc; de altfel nu fuseseră invitaţi să se aşeze. Cu nedumerire şi cu durere parcă, prinţul îl privi pe Rogojin, însă acesta îşi flutura zîmbetul obişnuit. Tăcerea se mai prelungi cîteva clipe.

În sfîrşit, pe chipul Nastasiei Filippovna trecu umbra unei senzaţii funeste; privirea îi devenea îndîrjită, fermă şi aproape ostilă, nedesprinzîndu-se nici o clipă de pe chipul vizitatoarei. În mod evident, Aglaia era stînjenită, dar nu intimidată. Intrînd, de-abia de-i aruncase o privire rivalei ei şi deocamdată stătea cu ochii în pămînt, căzută parcă pe gînduri. De vreo două ori, ca în treacăt, cuprinse camera cu privirea; dezgustul i se întipări vizibil pe faţă, ca şi cum s-ar fi temut să nu se murdărească aici. Cu gesturi maşinale, îşi aranja veşmintele şi într-un rînd îşi schimbă chiar locul, mutîndu-se cu un aer neliniştit spre capătul canapelei. Puţin probabil ca aceste mişcări să le fi făcut în mod conştient, dar tocmai de aceea comportamentul ei amplifica jignirea. În sfîrşit, privi ferm şi drept în ochii Nastasiei Filippovna şi citi pe loc tot ce licărea în privirea înciudată a rivalei. Femeie fiind, o înţelese pe cealaltă ca femeie; Aglaia tresări.

— Ştiţi, desigur, de ce v-am invitat aici, spuse ea în sfîrşit, dar cu vocea scăzută şi chiar oprindu-se de vreo două ori în timp ce rostea această frază scurtă.

— Nu, nu ştiu nimic, îi răspunse Nastasia Filippovna sec şi sacadat.

Aglaia roşi. Poate că subit i se păruse teribil de ciudat şi incredibil faptul că stă acum cu această femeie, în casa „acestei femei“, şi are nevoie de răspunsul ei. La auzul primelor sunete ale glasului Nastasiei Filippovna, parcă o trecu un fior prin tot trupul. Desigur, amănuntul fu remarcat foarte

bine de „femeia aceasta“.

— Înţelegeţi totul... dar vă prefaceţi cu bună ştiinţă că nu înţelegeţi, spuse Aglaia aproape în şoaptă, privind în pămînt cu un aer posomorît.

— De ce m-aş preface? întrebă Nastasia Filippovna, schiţînd un zîmbet.

— Vreţi să profitaţi de situaţia... că mă aflu în casa dumneavoastră, continuă Aglaia într-un mod caraghios şi stîngaci.

— Vinovată de situaţie sînteţi dumneavoastră, nu eu! explodă deodată Nastasia Filippovna. Nu eu v-am invitat, ci dumneavoastră aţi avut iniţiativa şi nici acum nu ştiu de ce aţi făcut-o!

Aglaia îţi înălţă capul cu trufie.

— Puneţi-vă frîu la limbă! N-am venit să ne duelăm cu arma aceasta...

— A! Deci aţi venit totuşi să ne „duelăm“? Imaginaţi-vă, vă credeam mai... spirituală...

Se priveau fără să-şi mai ascundă duşmănia. Una dintre cele două femei era chiar cea care cu puţin timp în urmă îi scria celeilalte scrisori atît de sincere. Şi iată că toate sentimentele se spulberaseră de la prima întîlnire, de la primele cuvinte. Şi? Se părea că în momentul acela nici una dintre cele patru persoane prezente în cameră nu găsea nimic ciudat în asta. Prinţul, care nu mai departe de ieri n-ar fi crezut că este posibil să vadă aşa ceva nici măcar în vis, acum stătea în picioare, privea şi asculta, ca şi cum ar fi presimţit de mult totul. Visul cel mai fantastic se transformase deodată în realitatea cea mai pregnantă şi mai precis conturată. În clipa aceea, una dintre cele două femei o dispreţuia atît de mult pe cealaltă şi atît de mult ţinea să-şi arate dispreţul (poate că nu venise decît cu acest scop, cum avea să se exprime Rogojin a doua zi), încît, oricît de fantastică era cealaltă, cu minţile ei zdruncinate şi cu sufletul ei bolnav, se părea că nici o idee preconcepută n-ar fi rezistat dispreţului înveninat, pur feminin al rivalei. Prinţul era sigur că Nastasia Filippovna nu va aduce vorba despre scrisori; după privirile ei scînteietoare îşi dăduse seama ce preţ au acum scrisorile pentru ea; dar şi-ar fi dat o jumătate din viaţă ca nici Aglaia să nu pomenească acum de ele.

Însă Aglaia dădu brusc dovadă de tărie şi îşi regăsi deodată stăpînirea de sine.

— M-aţi înţeles greşit, spuse ea, n-am venit... să ne certăm, deşi nu vă iubesc... Am venit... să vorbim... ca de la om la om. Chemîndu-vă, hotărîsem deja ce vă voi spune şi nu voi renunţa la hotărîrea mea, chiar cu riscul că nu mă veţi înţelege deloc. Cu atît mai rău pentru dumneavoastră, nu pentru mine. Am vrut să vă răspund la cele ce mi le-aţi scris, să vă

răspund personal pentru că aşa mi s-a părut mai comod. Deci, ascultaţi-mi răspunsul la scrisorile dumneavoastră: prima dată mi s-a făcut milă de prinţul Lev Nikolaevici chiar din ziua cînd a făcut cunoştinţă cu noi şi mai pe urmă cînd am aflat ce s-a întîmplat la aniversarea dumneavoastră. Mi s-a făcut milă de el, pentru că e un om atît de naiv şi, în simplitatea lui, a ajuns să creadă că poate fi fericit alături... de o femeie... cu un asemenea caracter. De ce m-am temut pentru el, s-a şi întîmplat: n-aţi fost în stare să-l îndrăgiţi, l-aţi chinuit şi l-aţi părăsit. N-aţi fost în stare să-l iubiţi pentru că sînteţi prea mîndră... nu, nu mîndră, am greşit... pentru că sînteţi vanitoasă... nu, nici aşa nu-i bine... pentru că sînteţi egoistă pînă la... nebunie, lucru dovedit şi de scrisorile pe care mi le-aţi trimis. Fiind aşa de simplist, cum este, nu l-aţi putut îndrăgi şi chiar, poate, în sinea dumneavoastră îl dispreţuiaţi şi rîdeaţi de el; nu puteaţi iubi decît dezonoarea şi gîndul permanent că cineva v-a făcut de ruşine şi v-a jignit. Dacă v-aţi simţi mai puţin sau chiar deloc dezonorată, aţi fi şi mai nefericită... (Aglaia rostea cu voluptate aceste cuvinte, care-i săreau cam în grabă de pe buze, dar care fuseseră de mult pregătite şi chibzuite, încă de pe vremea cînd nimeni nu şi-ar fi putut nici în vis imagina întrevederea de acum; cu privirea înveninată, urmărea efectul spuselor ei pe faţa schimonosită de emoţie a Nastasiei Filippovna.) Vă amintiţi, continuă ea, că atunci mi-a scris scrisoarea aceea; spune că ştiţi de scrisoare şi chiar aţi citit-o, nu? Scrisoarea m-a făcut să înţeleg totul şi am înţeles bine; nu demult mi-a confirmat-o el însuşi, adică tot ce vă spun acum, chiar cuvînt cu cuvînt. După ce am primit scrisoarea, am început să aştept. Am ghicit că trebuie să sosiţi aici, pentru că nu vă puteţi lipsi de Petersburg: sînteţi încă prea tînără şi frumoasă pentru provincie... De altfel, nici astea nu sînt cuvintele mele, adăugă ea roşind, şi din această clipă roşeaţa nu-i mai părăsi faţa, pînă la sfîrşitul discursului. Cînd l-am revăzut pe prinţ, m-am simţit îndurerată şi jignită pentru el. Nu rîdeţi. Dacă rîdeţi, nu sînteţi demnă să înţelegeţi toate acestea...

— Vedeţi că nu rîd, spuse cu tristeţe şi asprime Nastasia Filippovna.

— De altfel, mi-e indiferent, n-aveţi decît să rîdeţi cît poftiţi. Cînd am început să-i pun întrebări, mi-a spus că de mult nu vă mai iubeşte, că pînă şi amintirea dumneavoastră îl chinuieşte, dar că îi e milă şi, cînd îşi aminteşte de dumneavoastră, îşi simte inima parcă „străpunsă pe vecie“. Trebuie să vă mai spun că n-am mai întîlnit vreun om de o sinceritate atît de nobilă şi de o credulitate fără margini. Din ce mi-a spus, mi-am dat seama că numai cine nu vrea nu-l poate înşela şi că el e în stare să ierte pe oricine. Tocmai pentru asta l-am îndrăgit...

Aglaia se opri pentru o clipă, parcă uimită, parcă nevenindu-i nici ei să creadă că rostise un asemenea cuvînt; dar în acelaşi timp în privirea ei

străluci o mîndrie aproape nemărginită; parcă acum i-ar fi fost indiferent dacă pînă şi „femeia aceasta“ ar fi rîs de mărturisirea scăpată fără voie.

— V-am spus tot şi, desigur, acum aţi înţeles ce vreau de la dumneavoastră, nu-i aşa?

— Poate că am înţeles, poate că nu, îi răspunse încet Nastasia Filippovna. Mai bine spuneţi-o dumneavoastră.

Chipul Aglaiei se aprinse de mînie.

— Am vrut să aflu de la dumneavoastră, rosti ea tare şi răspicat, cu ce drept vă amestecaţi în sentimentele lui faţă de mine? Cu ce drept v-aţi permis să-mi scrieţi? Cu ce drept declaraţi mereu, şi lui, şi mie, că îl iubiţi, după ce l-aţi părăsit şi aţi dat bir cu fugiţii de la el într-un mod atît de jignitor şi... ruşinos?

— Nu i-am declarat nici lui şi nici dumneavoastră că îl iubesc, rosti cu efort Nastasia Filippovna. Şi... aveţi dreptate, am dat bir cu fugiţii de la el, adăugă ea abia auzit.

— Cum nu i-aţi declarat „nici lui şi nici mie“? strigă Aglaia. Dar scrisorile? Cine v-a rugat să mă peţiţi şi să mă convingeţi să mă mărit cu el? Asta nu-i o declaraţie? De ce vă băgaţi între noi? Mai întîi am crezut că, dimpotrivă, amestecîndu-vă în relaţia noastră, urmăriţi să-mi insuflaţi dezgust faţă de el, să faceţi în aşa fel încît eu să-l părăsesc. De-abia mai tîrziu am înţeles despre ce-i vorba: pur şi simplu vi s-a năzărit că prin aceste fandoseli faceţi o faptă măreaţă... Ei bine, cum puteaţi să-l iubiţi, dacă vă iubiţi atît de mult vanitatea? De ce n-aţi plecat pur şi simplu de-aici decît să-mi fi scris nişte scrisori ridicole? De ce nu vă măritaţi cu omul acesta cumsecade, care vă iubeşte atît de mult şi v-a făcut o onoare, cerîndu-vă în căsătorie? E foarte clar de ce: dacă vă măritaţi cu Rogojin, ce jignire vă mai rămîne? Aţi căpăta chiar prea multă onoare! Despre dumneavoastră Evgheni Pavlovici a spus că aţi citit prea multe poeme şi „sînteţi prea cultivată pentru... situaţia dumneavoastră“, că sînteţi o femeie livrescă şi trăită-n huzur; adăugaţi la asta vanitatea şi veţi descoperi toate motivele...

— Dar dumneavoastră nu sînteţi trăită-n huzur?

Prea în pripă, prea făţiş ajunsese istoria în acest punct neaşteptat, neaşteptat pentru că, plecînd spre Pavlovsk, Nastasia Filippovna îşi mai făcea încă unele iluzii, deşi, desigur, punea înainte mai degrabă răul decît binele; iar Aglaia fusese într-o clipă tîrîtă de dezlănţuirea ei, ca şi cum se prăbuşea dintr-un vîrf de munte şi nu putuse rezista teribilei satisfacţii a răzbunării. Nastasia Filippovna era chiar stupefiată de Aglaia: o privea fără să-şi vină a crede ochilor şi în primul moment se pierduse chiar de tot cu firea. Indiferent dacă era o femeie care citise multe poeme, cum presupunea Evgheni Pavlovici, sau dacă era pur şi simplu smintită, după convingerea

prinţului, dar această femeie, uneori cu apucături atît de cinice şi impertinente, era în orice caz mult mai pudică în realitate, mult mai gingaşă şi mai încrezătoare decît şi-ar fi putut închipui cineva. Ce-i drept, avea multe trăiri livreşti, era visătoare, închisă în sine, avea înclinaţii spre fantastic, însă acestea erau puternice şi profunde... Prinţul înţelegea acest lucru; pe faţa lui se întipări o expresie de suferinţă. Aglaia o observă şi începu să tremure de ură.

— Cum aveţi îndrăzneala să vorbiţi aşa cu mine? răspunse ea nespus de arogant la remarca Nastasiei Filippovna.

— Probabil n-aţi auzit bine, se miră Nastasia Filippovna. Cum v-am vorbit?

— Dacă aţi vrut să fiţi o femeie cinstită, de ce nu l-aţi părăsit atunci pe cel care v-a sedus, pe Toţki, şi s-o fi făcut simplu... fără spectacol? întrebă Aglaia ca din senin.

— Ce ştiţi despre situaţia mea ca să aveţi curajul să mă judecaţi? exclamă Nastasia Filippovna, tresărind şi pălind teribil.

— Ştiu că nu v-aţi dus la muncă şi aţi plecat cu bogătaşul Rogojin, ca s-o faceţi pe îngerul căzut. Nu mă mir că Toţki a vrut să se împuşte din pricina îngerului căzut!

— Nu mai insistaţi! spuse Nastasia Filippovna cu dezgust şi parcă răvăşită de durere. M-aţi înţeles la fel ca şi... camerista Dariei Alexeevna, care zilele acestea a ajuns cu logodnicul ei în faţa judecătorului de pace. Pînă şi ea ar fi înţeles mai bine decît dumneavoastră...

— Probabil, e o fată cinstită şi trăieşte din munca ei. De unde atîta dispreţ pentru o cameristă?

— Nu munca o dispreţuiesc, ci pe dumneavoastră cînd vorbiţi de muncă.

— Dacă aţi fi vrut să fiţi cinstită, v-aţi fi făcut spălătoreasă.

Amîndouă se ridicaseră şi, palide, se uitau una la alta.

— Aglaia, opreşte-te! E nedrept ceea ce spui! strigă prinţul pierzîndu-se cu totul. Rogojin nu mai zîmbea, ci asculta cu buzele strînse şi cu braţele încrucişate.

— Uitaţi-vă la ea, la această domnişoară! spuse Nastasia Filippovna, tremurînd de furie. Şi eu credeam că-i un înger! Aţi binevoit să veniţi la mine fără guvernantă, Aglaia Ivanovna?... Nu vreţi... nu doriţi să vă spun de-a dreptul, fără înflorituri, de ce aţi venit la mine? V-aţi speriat, de asta aţi venit.

— De dumneavoastră m-am speriat? întrebă Aglaia, scoasă din fire de uimirea naivă şi impertinentă a faptului că cealaltă îndrăznise să-i vorbească astfel.

— De mine, fireşte! Vă e frică de mine, dacă v-aţi hotărît să veniţi aici. Pe cel de care ţi-e frică nu-l dispreţuieşti. Şi cînd mă gîndesc că v-am stimat pînă în clipa asta! Şi ştiţi de ce vă e frică de mine şi care vă e acum scopul principal? Aţi vrut să vă convingeţi personal pe care dintre noi două o iubeşte prinţul mai mult, fiindcă sînteţi teribil de geloasă...

— Mi-a spus că vă urăşte... abia mai putu Aglaia să îngaime.

— Se poate. Poate că nu-l merit, numai... numai că aţi minţit, cred eu! Nu mă poate urî şi nu se putea exprima astfel despre mine! De altfel, sînt gata să vă iert... avînd în vedere situaţia în care vă aflaţi... numai că aveam o părere mai bună despre dumneavoastră, credeam că sînteţi mai inteligentă şi chiar mai frumoasă, zău aşa!... Fie, luaţi-vă comoara... iată-l, vă priveşte, nu-şi poate veni în fire, luaţi-l, dar cu o condiţie: plecaţi imediat de aici! Chiar în clipa asta!...

Se prăbuşi în fotoliu şi izbucni în lacrimi. Deodată însă în ochii ei apăru un licăr nou, o privi insistent şi cu îndîrjire pe Aglaia, apoi se ridică.

— Nu vrei să-i po-run-cesc acum... mă auzi? N-am decît să-i po-run-cesc şi el te părăseşte imediat şi rămîne cu mine pentru totdeauna, se căsătoreşte cu mine, iar tu ai s-o zbugheşti singură acasă! Vrei, vrei? strigă ea ca smintită, poate nevenindu-i nici ei să creadă că e în stare să rostească asemenea vorbe.

Îngrozită, Aglaia se repezi spre uşă, dar se opri ca ţintuită în prag şi asculta.

— Vrei să-l alung pe Rogojin? Credeai că m-am şi cununat cu Rogojin, ca să-ţi fac ţie o plăcere? Uite, strig acum, fiindcă eşti de faţă: „Pleacă, Rogojin!“, iar prinţului îi spun: „Ţii minte ce ai promis?“ Dumnezeule? Pentru ce m-am umilit atîta în faţa lor? Prinţe, nu tu eşti acela care mă încredinţai că te însori cu mine, că n-o să mă părăseşti niciodată, că mă iubeşti şi mă ierţi pentru tot, că mă re... mă res... Da, şi asta mi-ai spus-o! Iar eu, numai ca să te dezleg de făgăduinţă, am fugit de la tine, dar acum nu mai vreau! De ce s-a purtat cu mine ca şi cum aş fi o stricată? Întreabă-l pe Rogojin şi el o să-ţi spună dacă sînt stricată! Acum, după ce m-a făcut de ocară, ba încă sub ochii tăi, o să-mi întorci spatele ca s-o iei pe ea de braţ şi să plecaţi de-aici? Blestemat să fii dacă-i aşa, căci numai tu eşti omul pe care l-am crezut! Pleacă, Rogojin, nu-i nevoie aici de tine! strigă ea aproape nebuneşte, scoţînd cu efort cuvintele din piept, cu faţa schimonosită şi cu buzele arse, părînd a nu crede nici ea cîtuşi de puţin în propria fanfaronadă, dar dorind în acelaşi timp să prelungească clipa cît de cît şi să se înşele singură. Izbucnirea era atît de puternică, încît putea să şi moară; cel puţin aşa i se păru prinţului. Iată-l, priveşte-l! îi strigă ea, în sfîrşit, Aglaiei, arătînd cu mîna înspre prinţ. Dacă nu vine acum, dacă nu se însoară cu mine

şi nu se leapădă de tine, ia-ţi-l, ţi-l cedez, n-am nevoie de el!...

Şi ea, şi Aglaia se opriră parcă în aşteptare şi îl priveau pe prinţ ca două smintite. Dar el, poate, nici nu înţelegea, chiar s-ar putea spune cu siguranţă că nu înţelegea întreaga forţă a acestei provocări. Nu vedea în faţa ochilor decît chipul acela disperat, smintit, din pricina căruia, cum lăsase să-i scape odată faţă de Aglaia, inima lui rămăsese „străpunsă pe vecie“. Nu mai putu suporta şi de aceea i se adresă Aglaiei, cu rugă şi dojană în voce, arătînd spre Nastasia Filippovna:

— E cu putinţă una ca asta? Doar e atît de... nefericită!

Atît apucă să spună şi amuţi sub privirea teribilă a Aglaiei. Privirea ei exprima atîta suferinţă şi în acelaşi timp atîta ură nemărginită, încît el plesni din palme, scoase un strigăt şi se repezi spre fată, dar era deja prea tîrziu! Ea nu putu să îndure nici măcar această clipă de ezitare a prinţului, îşi acoperi faţa cu mîinile, strigă: „Ah, Dumnezeule!“ şi ieşi în fugă din cameră, urmată de Rogojin, care se grăbea să-i deschidă zăvorul de la uşa care dădea în stradă.

În urma ei se repezi şi prinţul, dar în prag îl înlănţuiră şi îl opriră braţele cuiva. Chipul disperat, crispat al Nastasiei Filippovna îl privea ţintă, iar buzele ei învineţite fremătau, întrebîndu-l:

— După ea fugi? După ea?

Căzu leşinată în braţele lui. El o ridică, o duse în cameră, o aşeză în fotoliu şi rămase aplecat deasupra ei într-o aşteptare resemnată. Pe masă era un pahar cu apă; Rogojin, care se întorsese, îl înşfăcă şi o stropi pe faţă; ea deschise ochii şi, preţ de aproape un minut, nu înţelese nimic; deodată însă se uită împrejur, tresări, scoase un strigăt şi se repezi spre prinţ:

— E al meu! Al meu! exclamă ea. A plecat duduia cea mîndră? Ha-ha-ha! rîdea ea cuprinsă de isterie. Ha-ha-ha! Era cît pe ce să i-l dau acestei duduiţe! De ce? Pentru ce? Am fost nebună! Nebună!... Pleacă de-aici, Rogojin, ha-ha-ha!

Rogojin îi privi fix pe amîndoi, nu scoase o vorbă, îşi luă pălăria şi ieşi. Peste zece minute, prinţul şedea lîngă Nastasia Filippovna, o sorbea din ochi şi o mîngîia pe creştet, pe faţă, cu amîndouă mîinile, ca pe un prunc. Rîdea cînd rîdea ea şi era gata să plîngă drept răspuns la lacrimile ei. Nu spunea nimic, dar asculta încordat gînguritul ei întretăiat, exaltat şi incoerent, din care nu înţelegea probabil nici o iotă, dar zîmbea blînd şi, de îndată ce i se părea că ea începe din nou să se întristeze sau să plîngă, se apuca iarăşi s-o mîngîie pe creştet şi să-şi poarte cu gingăşie palmele pe obrajii ei, potolind-o şi dezmierdînd-o ca pe un copil.

IX

Au trecut două săptămîni de la evenimentul relatat în ultimul

capitol, şi situaţia personajelor povestirii noastre s-a schimbat atît de mult, încît ne este extrem de greu să continuăm fără să dăm unele explicaţii speciale. Şi totuşi, simţim că trebuie să ne mărginim la simpla expunere a faptelor, pe cît posibil fără explicaţii speciale, dintr-un motiv foarte simplu: pentru că noi înşine, în multe cazuri, întîmpinăm dificultăţi în explicarea celor întîmplate. Avertismentul nostru îi va părea cititorului foarte ciudat şi confuz: cum să povesteşti ceva despre care nu ţi-ai format o idee clară, nici o părere personală? Ca să nu ne punem într-o postură şi mai falsă, e mai bine să facem încercarea de a ne explica pe baza unui exemplu şi, poate, cititorul binevoitor va înţelege care este dificultatea de care ne lovim, mai ales că acest exemplu nu va reprezenta o divagaţie ci, dimpotrivă, va consitui continuarea directă şi imediată a naraţiunii.

Peste două săptămîni, adică de-acum la începutul lui iulie, şi în decursul acestor două săptămîni, istoria eroului nostru, şi mai ales ultima ispravă a acestei istorii, se transformă într-o anecdotă ciudată, foarte amuzantă, aproape incredibilă şi în acelaşi timp aproape reală, care se răspîndi încetul cu începul pe toate străzile învecinate cu casele de vacanţă ale lui Lebedev, Ptiţîn, Daria Alexeevna, Epancin, pe scurt, aproape prin tot oraşul şi împrejurimile sale. Mai toată societatea: localnicii, vilegiaturiştii, cei care veneau la concerte, toţi se apucaseră să povestească una şi aceeaşi istorie, cu mii de variaţiuni diferite, despre un prinţ care, după ce a făcut scandal într-o casă onorabilă şi cunoscută de toată lumea, după ce a renunţat la o domnişoară din casa respectivă, fată care-i era deja logodnică, a făcut pasiune pentru o celebră cocotă, a rupt toate legăturile pe care le avea şi, neţinînd cont de nimic, în pofida ameninţărilor, în pofida indignării publice generale, are intenţia să se cunune zilele acestea cu femeia aceea dezonorată, chiar aici, la Pavlovsk, pe faţă, în văzul lumii, cu fruntea sus şi privindu-i drept în ochi pe toţi. Anecdota începea să fie atît de înflorită cu scandaluri, într-atîta erau amestecate în ea numeroase persoane cunoscute şi importante, într-atît i se conferiseră diferite nuanţe fantastice şi enigmatice şi, pe de altă parte, era prezentată în fapte atît de incontestabile şi de evidente, încît curiozitatea generală şi bîrfele erau, desigur, foarte scuzabile. Interpretarea cea mai subtilă, cea mai iscusită şi în acelaşi timp cea mai plauzibilă le revenea cîtorva bîrfitori serioşi, din categoria acelor oameni cu scaun la cap, care întotdeauna, în orice societate, se grăbesc, înainte de toate, să le explice celorlalţi un eveniment, găsindu-şi în asta vocaţia, adeseori chiar şi consolarea. Conform interpretării lor, un tînăr de familie bună, prinţ, aproape bogat, prostuţ, dar democrat şi avînd ideea fixă a nihilismului contemporan descoperit de domnul Turgheniev[134], care nu vorbea aproape deloc ruseşte, se îndrăgostise de o fiică a generalului

Epancin şi reuşise să fie primit în casă ca virtual logodnic. Dar, la fel ca seminaristul francez, despre care se tipărise de curînd o anecdotă, care s-a lăsat dinadins hirotonisit ca preot, care ceruse dinadins hirotonisirea, îndeplinise toate ritualurile, toate închinăciunile, săruturile, juruinţele şi celelalte, pentru ca a doua zi să-l anunţe printr-o scrisoare deschisă pe episcopul său că, necrezînd în Dumnezeu, consideră că n-ar fi cinstit să înşele poporul şi să se hrănească gratis din munca acestuia, aşa că renunţă la rangul preoţesc căpătat în ajun, iar scrisoarea o tipăreşte în ziarele liberale – deci, asemeni seminaristului francez, cică şi prinţul fusese ipocrit în felul lui. Se zicea că ar fi aşteptat dinadins sindrofia dată de părinţii logodnicei, prilej cu care fusese prezentat mai multor persoane foarte importante, profitînd de moment ca să-şi exprime pe faţă, în prezenţa tuturor, mentalitatea, să le vorbească urît acelor demnitari respectabili, să renunţe la logodnică în mod public şi cît se poate de jignitor şi, împotrivindu-se slugilor care îl dădeau afară, reuşise să spargă o splendidă vază chinezească. La toate acestea se mai adăuga, sub forma unui detaliu caracteristic pentru moravurile contemporane, că nătîngul tînăr o iubea cu adevărat pe logodnica lui, fiica generalului, dar renunţase la ea numai din nihilism şi de dragul scandalului care avea să urmeze, ca să nu-şi refuze plăcerea de a se căsători în ochii întregii societăţi cu femeia aceea pierdută, demonstrînd astfel că, după convingerea lui, nu există nici femei pierdute, nici decăzute, ci doar femeia liberă, că nu crede în vechea ierarhizare adoptată de lumea bună şi nu recunoaşte decît „problema feminină“. În sfîrşit, voia să demonstreze că, după el, o femeie decăzută e chiar întrucîtva mai presus decît una nedecăzută. Această explicaţie părea foarte verosimilă şi fusese acceptată de majoritatea vilegiaturiştilor, mai ales că era confirmată zilnic de fapte concrete. Ce-i drept, multe lucruri rămîneau neelucidate: se spunea că biata fată îşi iubea atît de mult logodnicul (după părerea unora, „seducătorul“), încît dăduse fuga la el chiar a doua zi după ce acesta o părăsise, găsindu-l la amantă; alţii susţineau că, dimpotrivă, el fusese cel care o ademenise la amantă şi că o făcuse numai împins de nihilism, deci ca s-o facă de rîs şi s-o jignească. Oricum ar fi stat lucrurile, interesul pentru evenimentul respectiv se amplifica din zi în zi, mai ales că nu mai încăpea nici cea mai mică umbră de îndoială că nunta aceea scandaloasă va avea într-adevăr loc.

În consecinţă, noi înşine am întîmpina mari dificultăţi în a da un răspuns dacă ne-ar întreba cineva nu despre nuanţele nihiliste ale incidentului, ci pur şi simplu despre măsura în care nunta stabilită corespundea dorinţelor adevărate ale prinţului, în ce anume constau aceste dorinţe în momentul de faţă, cum putem defini starea de spirit a eroului

nostru în acest moment şi multe altele de felul acesta. Nu ştim decît că nunta fusese într-adevăr stabilită şi că prinţul îi împuternicise pe Lebedev, pe Keller şi pe un cunoscut al lui Lebedev, pe care Lebedev i-l prezentase cu acest prilej, să ia asupra lor toate diligenţele, atît pe cele bisericeşti, cît şi pe cele gospodăreşti, că prinţul poruncise să nu se facă economie la bani, că Nastasia Filippovna era cea care insista şi grăbea nunta, că, la rugămintea personală şi înflăcărată a acestuia, prinţul şi-l alesese pe Keller cavaler de onoare, iar pentru Nastasia Filippovna fusese solicitat Burdovski, care primise cu entuziasm acest rol, şi că ziua nunţii era stabilită pentru începutul lui iulie. Dar în afara acestor circumstanţe foarte exacte, mai ştim nişte lucruri care ne derutează cu totul tocmai datorită faptului că le contrazic pe cele precedente. Avem toate motivele să bănuim că, de pildă, împuternicindu-l pe Lebedev să-şi asume toate diligenţele, prinţul mai că nu uitase chiar în aceeaşi zi că are şi maestru de ceremonii, şi cavaleri de onoare, şi nuntă şi că, grăbindu-se să treacă în seama altora toate grijile, n-o făcuse, poate, decît ca să uite cît mai repede de asta. În acest caz, la ce se gîndea, ce voia să ţină minte şi ce intenţii avea? Nu încape îndoială că nu se făceau presiuni asupra lui (de pildă, din partea Nastasiei Filippovna), că Nastasia Filippovna începuse să-şi dorească neapărat şi cît mai repede această nuntă, că ea şi nu prinţul avusese ideea cu nunta; dar prinţul acceptase nesilit de nimeni, chiar cu un aer distrat, de parcă i s-ar fi cerut ceva cît se poate de obişnuit. Avem în faţa noastră foarte multe asemenea fapte ciudate, dar, oricît am apela la ele, nu numai că nu elucidează ci, după părerea noastră, chiar complică înţelegerea lucrurilor; totuşi, vom mai da un exemplu.

Astfel, ştim cu siguranţă că în cursul acestor două săptămîni prinţul îşi petrecea zile şi seri întregi cu Nastasia Filippovna; că femeia îl lua cu ea la plimbare, la concerte; că zilnic umbla cu ea prin oraş în caleaşca ei; că începea să-şi facă griji în privinţa ei dacă nu o vedea măcar o oră (deci, după toate semnele, o iubea sincer); că o asculta zîmbind blînd şi sfios ceasuri întregi şi că nu scotea decît arareori vreun cuvînt. Dar mai ştim şi că în aceste zile de cîteva ori, chiar de multe ori, se dusese la Epancini, neascunzîndu-i acest lucru Nastasiei Filippovna, care mai că nu ajungea la disperare din cauza asta. Ştim că la Epancini, cît timp aceştia rămăseseră la Pavlovsk, nu era primit, că i se refuzase orice întrevedere cu Aglaia Ivanovna; că pleca fără să scoată o vorbă şi că a doua zi venea din nou, parcă uitînd cu desăvîrşire refuzul din ajun şi, fireşte, era refuzat din nou. Mai ştim şi că la o oră, poate chiar mai puţin, după ce Aglaia Ivanovna plecase în fugă de la Nastasia Filippovna, prinţul era deja la Epancini, fiind desigur încredinţat că o va găsi acolo pe Aglaia; apariţia lui în casa

Epancinilor produsese extrem de multă panică, deoarece Aglaia nu se întorsese acasă şi familia de-abia acum afla că merseseră amîndoi la Nastasia Filippovna. Se spunea că Lizaveta Prokofievna, fiicele ei şi chiar prinţul Ş. îi arătaseră asprime şi chiar ostilitate, că tot atunci, în expresii tari, fuseseră rupte toate legăturile cu el, i se spusese că nu mai este considerat prieten, mai ales cînd apăruse deodată Varvara Ardalionovna şi-i spusese Lizavetei Prokofievna că Aglaia Ivanovna e acasă la ea de vreo oră, că se află într-o stare îngrozitoare şi se pare că nu vrea să vină acasă. Această ultimă veste o uimise pe Lizaveta Prokofievna cel mai mult şi era întru totul adevărată: într-adevăr, plecînd de la Nastasia Filippovna, Aglaia ar fi preferat să moară decît să se arate în faţa ochilor celor de acasă şi de aceea se refugiase la Nina Alexandrovna. Iar Varvara Ardalionovna, din partea ei, găsise de cuviinţă s-o informeze imediat, fără nici o clipă de întîrziere, pe Lizaveta Prokofievna. Şi mama, şi fiicele dădură fuga de îndată la Nina Alexandrovna, urmate de capul de familie, Ivan Feodorovici, care tocmai atunci se întorsese acasă; se ţinuse după ei şi prinţul Lev Nikolaevici, neţinînd cont de faptul că fusese alungat şi i se spuseseră cuvinte aspre, dar, din dispoziţia Lizavetei Prokofievna, nici acolo nu i se permisese s-o vadă pe Aglaia. De altfel, totul se terminase prin faptul că, văzîndu-şi mama şi surorile plîngînd şi nereproşîndu-i nimic, Aglaia se aruncase în braţele lor şi se întorsese numaidecît cu ele acasă. Se mai spunea, deşi zvonurile nu erau chiar foarte exacte, că Gavrila Ardalionovici avusese şi de data aceasta un ghinion teribil; că, profitînd de momentul cînd Varvara Ardalionovna dăduse fuga la Lizaveta Prokofievna, rămăsese singur cu Aglaia şi avusese proasta inspiraţie să deschidă vorba despre dragostea lui; că, ascultîndu-l, deşi era tristă şi înlăcrimată, Aglaia izbucnise deodată în rîs şi-i pusese o întrebare ciudată: e în stare să-şi ardă pe loc, la flacăra lumînării, un deget, demonstrîndu-şi astfel dragostea? Gavrila Ardalionovici, se zice, fusese stupefiat de această propunere, se pierduse într-atît cu firea, pe faţă i se întipărise atîta nedumerire, încît Aglaia, cuprinsă parcă de isterie, rîsese şi mai abitir, îl părăsise şi fugise sus la Nina Alexandrovna, unde de altfel o şi găsiseră părinţii. Această anecdotă ajunsese la urechile prinţului chiar a doua zi, prin intermediul lui Ippolit. Deoarece nu se mai dădea de-acum jos din pat, acesta trimisese dinadins pe cineva să-l cheme pe prinţ pentru a-i transmite această ştire. Nu ştim cum aflase Ippolit acest zvon, dar cînd prinţul auzise povestea cu lumînarea şi degetul, rîsese atît de tare, încît chiar îl uimise pe Ippolit; apoi începuse brusc să tremure şi să plîngă... În general, pe durata acestor zile era extrem de agitat, îl stăpînea o tulburare neobişnuită, confuză şi chinuitoare. Ippolit susţinea de-a dreptul că nu-l crede în toate minţile; dar acest lucru încă nu putea fi nicidecum spus cu

certitudine.

Prezentînd toate aceste fapte şi renunţînd să le explicăm, nu dorim cîtuşi de puţin să-l justificăm pe eroul nostru în ochii cititorilor. Mai mult chiar, sîntem întru totul dispuşi să împărtăşim şi indignarea pe care le-o stîrniseră prietenilor faţă de propria persoană. Pînă şi Vera Lebedeva fusese cîtva timp indignată de comportarea lui; chiar şi Kolea era indignat; fusese indignat şi Keller, pînă în momentul alegerii lui drept cavaler de onoare, ca să nu mai vorbim de Lebedev, care chiar începuse să pună la cale intrigi împotriva prinţului, împins şi el tot de indignare, ba încă de una foarte sinceră. Dar despre asta vom vorbi mai tîrziu. În general, sîntem de acord întru totul şi în cel mai înalt grad cu cele cîteva cuvinte, foarte tari şi chiar profunde în sens psihologic, pe care Evgheni Pavlovici i le spusese prinţului de-a dreptul şi fără menajamente într-o discuţie amicală care avusese loc în cea de-a şasea sau a şaptea zi după incidentul de la Nastasia Filippovna. Pentru că tot veni vorba, să remarcăm că nu numai Epancinii, ci şi toţi cei care aveau într-un fel sau altul legătură cu această familie găsiseră cu cale să rupă cu totul orice relaţie cu prinţul. Prinţul Ş., de pildă, întîlnindu-l pe prinţ, chiar îi întorsese spatele şi nu-i răspunse la salut. Dar Evgheni Pavlovici nu se temuse că se va compromite făcîndu-i prinţului o vizită, cu toate că reîncepuse să-i frecventeze zilnic pe Epancini şi fusese chiar primit cu o bunăvoinţă vizibil sporită. Veni la prinţ exact a doua zi după plecarea Epancinilor din Pavlovsk. Intrînd, ştia deja despre toate zvonurile răspîndite în public, poate chiar şi contribuise în parte la răspîndirea lor. Prinţul se bucură teribil să-l vadă şi imediat aduse vorba despre Epancini; acest început naiv şi direct îl făcu pe Evgheni Pavlovici să se simtă cu desăvîrşire degajat, aşa că trecu fără ocolişuri la fondul problemei.

Prinţul încă nu ştia că Epancinii plecaseră; fu uimit, se făcu palid la faţă, dar peste cîteva momente, clătină din cap stînjenit şi, căzînd pe gînduri, recunoscu: „aşa trebuia să fie“; apoi se interesă repede „unde au plecat“.

Între timp, Evgheni Pavlovici îl observa cu atenţie şi toate acestea, adică repeziciunea întrebărilor, naivitatea lor, stînjeneala şi în acelaşi timp sinceritatea cam ciudată, neliniştea şi tulburarea, toate acestea, deci, îl mirară foarte mult. De altfel, îi povesti totul prinţului, cu amabilitate şi în amănunţime: acesta încă nu aflase multe lucruri şi primea acum primul sol din casa Epancinilor. Evgheni Pavlovici îi confirmă faptul că într-adevăr Aglaia fusese bolnavă şi din pricina febrei nu dormise aproape deloc trei nopţi; că acum se simte mai bine şi se află în afara oricărui pericol, dar continuă să aibă vechea stare, isterică... „Bine măcar că în casă e pacea cea mai deplină! La cele întîmplate încearcă să nu facă aluzie nici măcar între

ei, nu numai în prezenţa Aglaiei. Părinţii s-au şi înţeles în privinţa călătoriei în străinătate, care va avea loc la toamnă, imediat după nunta Adelaidei; Aglaia n-a zis nimic cînd i s-a dat de ştire.“ Poate că şi el, Evgheni Pavlovici, va pleca în străinătate. Chiar şi prinţul Ş., dacă îi vor permite treburile, s-ar putea să plece pentru vreo două luni împreună cu Adelaida. Generalul nu merge. Acum s-au mutat cu toţii la Kolmino, moşia lor, la vreo douăzeci de verste de Petersburg, unde au un conac încăpător. Belokonskaia n-a mai plecat la Moscova şi chiar se pare că într-adins şi-a amînat plecarea. Lizaveta Prokofievna a insistat cu tărie asupra faptului că era imposibil să mai rămînă la Pavlovsk după cele întîmplate; el, Evgheni Pavlovici, o ţinea zilnic la curent cu zvonurile care circulau prin oraş. Au considerat că nici casa de vară din Elanghin nu e potrivită pentru a se instala.

— Şi într-adevăr, adăugă Evgheni Pavlovici, fii şi dumneata de acord că nu puteau rezista... mai ales ştiind tot ce se întîmplă ceas de ceas la dumneavoastră, în casa dumneavoastră, prinţe, şi după vizitele pe care le făceaţi zilnic *acolo*, în pofida tuturor refuzurilor...

— Da, da, da, aveţi dreptate, voiam s-o văd pe Aglaia Ivanovna... spuse prinţul, începînd să clatine iarăşi din cap.

— Ah, dragă prinţe, exclamă deodată Evgheni Pavlovici, cu însufleţire şi tristeţe, cum aţi putut permite atunci... tot ce s-a întîmplat? Desigur, desigur, totul a fost atît de surprinzător pentru dumneata... Sînt de acord că era normal să vă pierdeţi cu firea şi că... nu puteaţi, nu vă stătea în putere s-o fi oprit pe fata asta smintită! Dar trebuia să înţelegeţi cît de serios şi puternic era... sentimentul pe care-l avea fata pentru dumneavoastră. N-a vrut să vă împartă cu cealaltă, iar dumneavoastră... aţi putut s-o părăsiţi şi să distrugeţi o asemenea comoară!

— Da, da, aveţi dreptate. Da, e vina mea, spuse din nou prinţul teribil de întristat. Şi, ştiţi dumneavoastră: numai ea, numai Aglaia putea să aibă o asemenea părere despre Nastasia Filippovna... Ceilalţi n-aveau părerea asta.

— Cel mai revoltător e că n-a fost nimic serios la mijloc! strigă Evgheni Pavlovici, implicîndu-se categoric în discuţie. Iertaţi-mă, prinţe, dar eu... eu... m-am gîndit la asta, prinţe, m-am gîndit şi răsgîndit, ştiu că tot ce s-a întîmplat mai înainte, tot ce-a fost acum o jumătate de an, tot – şi n-a fost nimic serios! Totul n-a fost decît o pasiune cerebrală, o închipuire, o fantezie, un fum şi numai gelozia speriată a unei fete absolut lipsite de experienţă a putut lua toate astea drept ceva serios!

Ajuns aici, Evgheni Pavlovici îşi dădu, deja fără menajamente, toată indignarea pe faţă. Cumpănit şi clar şi, repetăm, chiar cu extremă

perspicacitate psihologică, zugrăvi în faţa prinţului tabloul tuturor fostelor relaţii personale ale acestuia cu Nastasia Filippovna. Evgheni Pavlovici avusese dintotdeauna darul vorbirii; acum însă atinse chiar elocinţa.

— De la bun început, proclamă el, între Aglaia şi dumneavoastră şi-a făcut loc minciuna; ce a început cu o minciună, tot cu o minciună trebuia să se sfîrşească; asta-i o lege a naturii. Nu sînt de acord şi chiar mă indignez cînd cineva, oricine-ar fi el, spune despre dumneavoastră că sînteţi idiot; sînteţi prea inteligent pentru această etichetare; dar, fiţi de acord, sînteţi şi suficient de ciudat ca să nu fiţi ca toată lumea. Am ajuns la concluzia că fundamentul celor întîmplate l-a constituit, în primul rînd, ca să zic aşa, lipsa dumneavoastră înnăscută de experienţă (remarcaţi, prinţe, acest cuvînt: „înnăscută“), apoi sinceritatea neobişnuită pe care o aveţi; mai departe, e vorba de fenomenala lipsă de măsură (pe care de cîteva ori aţi recunoscut-o chiar dumneavoastră) şi, în sfîrşit, de o imensitate întreagă de convingeri cerebrale pe care, cu neobişnuita dumneavoastră onestitate, le luaţi şi acum drept convingeri adevărate, naturale şi nemijlocite! Fiţi de acord, prinţe, că în relaţiile dumneavoastră cu Nastasia Filippovna s-a aflat din capul locului ceva *convenţional-democratic* (folosesc această expresie ca să fiu mai concis), farmecul „problemei feminine“, ca să zic aşa (şi să fiu încă şi mai concis). Îmi e cunoscută pînă în cele mai mici amănunte toată scena ciudată şi scandaloasă care a avut loc la Nastasia Filippovna, cînd Rogojin i-a adus banii. Dacă vreţi, vă analizez din fir-a-păr, vă fac să vă vedeţi ca într-o oglindă, pînă într-atît de exact ştiu cum au stat lucrurile şi de ce au luat o asemenea întorsătură! Tînăr fiind, aflîndu-vă în Elveţia, aţi ajuns să rîvniţi patria, năzuiaţi spre Rusia ca spre o ţară necunoscută, dar care era pentru dumneavoastră pămîntul făgăduinţei; aţi citit multe cărţi despre Rusia, cărţi, poate, excelente, dar dăunătoare pentru dumneavoastră; aţi apărut cu cel dintîi avînt al dorinţei de activitate, ca să zic aşa, v-aţi aruncat în vîltoarea activităţii! Şi, iată, chiar din prima zi vi se spune istoria tristă şi sfîşietoare a unei femei ofensate, adică dumneavoastră, cavaler şi inocent, cunoaşteţi soarta unei femei! În aceeaşi zi o vedeţi pe femeia aceea, sînteţi fermecat de frumuseţea ei fantastică, demonică (recunosc că-i o frumuseţe). Adăugaţi nervii, adăugaţi epilepsia dumneavoastră, adăugaţi moina noastră petersburgheză, care zdruncină nervii oricui; adăugaţi toată ziua aceea într-un oraş necunoscut şi aproape fantastic pentru dumneavoastră, ziua aceea plină de întîlniri şi de scene, ziua unor cunoştinţe neaşteptate, ziua realităţii celei mai neaşteptate, ziua cu cele trei frumoase domnişoare Epancin, cu Aglaia între ele; adăugaţi oboseala, ameţeala; salonul Nastasiei Filippovna şi atmosfera acelui salon şi... ia spuneţi: la ce v-aţi putut aştepta din partea dumneavoastră în momentul acela?

— Da, da. Da, da, spuse prinţul clătinînd din cap şi începînd să roşească. Da, aproape chiar aşa a fost. Ştii, într-adevăr nu dormisem toată noaptea în tren, nici noaptea precedentă nu dormisem şi eram foarte surescitat...

— Ei bine, unde credeţi că vreau să ajung? continuă, înflăcărîndu-se, Evgheni Pavlovici. E clar că, îmbătat de exaltare, ca să zic aşa, n-aţi scăpat prilejul de a vă declara în public generoasa idee că dumneavoastră, prinţ de viţă veche şi om pur, nu o consideraţi infamă pe femeia aceea care nu a fost dezonorată din vina ei, ci dintr-a unui ins dezgustător şi depravat din înalta societate. O, Dumnezeule, e aşa de explicabil! Dar problema e, dragă prinţe, dacă în sentimentul dumneavoastră era justeţe, dacă era adevăr, dacă era de la natură sau dacă nu cumva va fi fost numai un entuziasm cerebral? Ce credeţi: o femeie a fost iertată la templu, o femeie la fel ca asta, dar nu i s-a spus totuşi că bine face, că e demnă de toată stima şi respectul, nu? Oare peste trei luni nu v-a şoptit bunul-simţ care-i problema? Da, admit că acum e nevinovată – nu insist, pentru că nu vreau –, dar oare toate aventurile ei pot justifica mîndria insuportabilă, diabolică, egoismul ei atît de insolent, de avid? Iertaţi-mă, prinţe, merg poate prea departe, dar...

— Da, tot ce-i posibil. Poate că aveţi dreptate, bîigui din nou prinţul. E într-adevăr foarte iritată şi aveţi dreptate, desigur, dar...

— Merită să fie compătimită? Asta vreţi să spuneţi, bunul meu prinţ? Dar din compătimire pentru ea şi pentru a-i da satisfacţie e oare posibil s-o faceţi de ruşine pe cealaltă fată, superbă şi pură, s-o înjosiţi în ochii *aceia* trufaşi şi plini de ură? După una ca asta, pînă unde poate ajunge compătimirea? Ştiţi şi dumneavoastră că e o exagerare incredibilă la mijloc! E oare posibil ca, iubind o fată, s-o înjosiţi astfel în faţa rivalei, s-o părăsiţi de dragul celeilalte, sub privirile aceleiaşi rivale, după ce dumneavoastră înşivă i-aţi cerut mîna cît se poate de onest... şi doar i-aţi cerut mîna, i-aţi făcut propunerea de căsătorie de faţă cu părinţii şi surorile ei! După toate astea, daţi-mi voie să vă întreb, mai puteţi fi numit om cinstit? Şi... oare n-aţi înşelat-o pe această fată divină, asigurînd-o că o iubiţi?

— Da, aveţi dreptate, ah, simt că vina e a mea! rosti prinţul cuprins de o negrăită tristeţe.

— Şi credeţi că e de-ajuns atît? strigă cu indignare Evgheni Pavlovici. Credeţi că-i suficient doar să strigaţi: „ah, vina e a mea!“? Vina e a dumneavoastră, dar singur vă încăpăţînaţi! Şi unde v-a fost atunci inima, inima dumneavoastră „creştinească“? Doar i-aţi văzut chipul în momentul acela: oare suferea mai puţin decît *cealaltă*, decît femeia aceea a *dumneavoastră*, care v-a despărţit? Şi, dacă aţi văzut, cum aţi îngăduit să se întîmple? Cum?

— Păi... n-am îngăduit nimic... bîigui nefericitul prinţ.

— Cum n-aţi îngăduit?

— Zău că n-am îngăduit nimic. Nici acum nu înţeleg cum s-a întîmplat... am vrut s-o ajung din urmă pe Aglaia Ivanovna, dar Nastasia Filippovna a leşinat; apoi, nici acum nu mi se dă voie s-o întîlnesc pe Aglaia Ivanovna.

— N-are a face! Trebuia să fugiţi după Aglaia, chiar dacă cealaltă zăcea în leşin!

— Da... da, trebuia... dar ea ar fi murit! S-ar fi sinucis, n-o cunoaşteţi şi... oricum i-aş fi povestit pe urmă totul Aglaiei Ivanovna şi... Vedeţi dumneavoastră, Evgheni Pavlovici, îmi dau seama că, se pare, nu ştiţi totul. Ia spuneţi-mi, de ce nu mi se dă voie s-o văd pe Aglaia Ivanovna? I-aş explica totul. Vedeţi dumneavoastră: amîndouă şi-au spus atunci cu totul altceva, au aruncat vorbe pe care nu trebuia să le spună şi de asta a ieşit aşa... Nu pot nicidecum să vă explic, dar, poate, Aglaiei i-aş fi explicat... Ah, Doamne-Dumnezeule! Îmi spuneţi de chipul ei în clipa cînd a ieşit în fugă atunci... o, Dumnezeule, mi-l amintesc! Hai, să mergem! spuse el şi-l trase deodată de mînecă pe Evgheni Pavlovici, sărind grăbit din loc.

— Unde?

— Să mergem la Aglaia Ivanovna, chiar acum să mergem!

— V-am spus doar că a plecat deja din Pavlovsk, şi la ce bun am merge?

— Ea o să înţeleagă, o să înţeleagă! bîigui prinţul, împreunîndu-şi mîinile a implorare. O să înţeleagă că nu *aşa* stau lucrurile, ci cu totul altfel!

— Cum cu totul altfel? Doar vă însuraţi, nu-i aşa?

— M-da... mă însor. Da, mă însor!

— Şi-atunci cum e altfel?

— O, nu, e altfel, altfel! N-are importanţă că mă însor, asta nu înseamnă nimic!

— Cum n-are importanţă şi nu înseamnă nimic? Doar nu-i un fleac, nu? Vă însuraţi cu femeia pe care o iubiţi ca s-o faceţi fericită, iar Aglaia Ivanovna vede şi ştie asta. Cum să nu aibă importanţă?

— S-o fac fericită? O, nu! Mă însor pur şi simplu; ea vrea; de fapt, nici nu-i mare lucru că mă însor: eu... Nu, n-are importanţă! Altfel ar fi murit negreşit. Văd acum că măritişul ei cu Rogojin era o nebunie! Acum am înţeles ceea ce nu înţelegeam mai înainte şi vedeţi dumneavoastră: cînd stăteau amîndouă faţă în faţă, n-am putut suporta atunci chipul Nastasiei Filippovna... Nu ştiţi, Evgheni Pavlovici (şopti el coborînd misterios glasul), asta n-am mai spus-o nimănui, niciodată, nici măcar Aglaiei, dar nu

pot suporta chipul Nastasiei Filippovna... Adineaori aţi spus adevărul despre serata aceea de la Nastasia Filippovna; dar aţi lăsat să vă scape un lucru, pentru că nu-l ştiţi: m-am uitat la *chipul ei*! Încă de dimineaţă, văzîndu-i portretul, nu-l puteam suporta... Uite, Vera Lebedeva are ochii cu totul altfel; mie... îmi e frică de chipul ei! adăugă el extrem de înspăimîntat!

— Vă e frică?

— Da, e nebună! şopti prinţul, pălind.

— Asta o ştiţi sigur? întrebă Evgheni Pavlovici extrem de curios.

— Da, sigur. De-acum o ştiu sigur. Acum, în ultimele zile, m-am convins de asta!

— Atunci de ce v-o faceţi cu mîna dumneavoastră? strigă speriat Evgheni Pavlovici. Deci, vă însuraţi fiindcă aveţi o spaimă? Nu mai înţeleg nimic... Poate că nici n-o iubiţi?

— O, nu, o iubesc din tot sufletul! E doar... un copil; acum nu-i decît un copil! O, nu ştiţi nimic!

— Şi în acelaşi timp o asiguraţi pe Aglaia Ivanovna de dragostea dumneavoastră?

— O, da, da!

— Cum vine asta? Adică vreţi să le iubiţi pe amîndouă?

— O, da, da!

— Iertaţi-mă, prinţe, dar nu ştiţi ce faceţi! Dezmeticiţi-vă!

— Fără Aglaia, eu... trebuie s-o văd neapărat! Eu... eu o să mor curînd în somn; credeam că noaptea asta o să mor în somn. O, dacă Aglaia ar şti, dacă ar şti totul... adică neapărat totul. Pentru că aici trebuie să ştii totul, ăsta-i lucrul cel mai important! De ce niciodată nu putem afla *totul* despre celălalt, cînd e nevoie de asta, cînd celălalt e de vină!... De fapt, nu mai ştiu ce spun, m-am încurcat; m-aţi uluit teribil... Şi chiar e posibil să arate la faţă la fel ca atunci cînd a fugit? O, da, sînt vinovat! Cel mai probabil e că eu sînt vinovat de toate! Încă nu ştiu care mi-e vina, dar sînt vinovat... Există aici ceva ce nu vă pot explica, Evgheni Pavlovici, şi cuvintele îmi lipsesc, dar... Aglaia Ivanovna o să înţeleagă! O, întotdeauna am crezut că o să înţeleagă!

— Nu, prinţe, nu o să înţeleagă! Aglaia Ivanovna v-a iubit ca o femeie, ca un om... nu ca un spirit abstract. Şi uite ce cred eu, sărmane prinţ: cel mai sigur e că niciodată n-aţi iubit-o nici pe una, nici pe cealaltă!

— Nu ştiu... se prea poate, se prea poate. Aveţi dreptate în multe privinţe, Evgheni Pavlovici. Sînteţi extrem de inteligent, Evgheni Pavlovici. Ah, iar începe să mă doară capul, haideţi să mergem la ea! Pentru Dumnezeu!

— V-am spus doar că a plecat din Pavlovsk. E la Kolmino.

— Să mergem chiar acum la Kolmino!

— Im-po-si-bil! spuse tărăgănat Evgheni Pavlovici, ridicîndu-se.

— Ascultaţi, îi scriu o scrisoare, duceţi-i scrisoarea!

— Nu, prinţe, nu! Scutiţi-mă de asemenea comisioane, nu pot!

Se despărţiră. Evgheni Pavlovici plecă cu nişte convingeri ciudate; după părerea lui, prinţul nu era chiar în toate minţile. Şi ce o fi însemnînd acel *chip*, de care se teme şi pe care îl iubeşte atît? Şi, în acelaşi timp, poate că într-adevăr va muri fără Aglaia, aşa că e posibil ca Aglaia să nu afle niciodată cît de mult o iubeşte! Ha-ha! Şi cum să iubeşti două femei deodată? Cu două feluri diferite de dragoste? Curios... bietul idiot! Ce se va alege de-acum de el?

X

Totuşi, prinţul nu a murit înainte de nunta sa, nici aievea, nici „în somn“, cum îi prevestise lui Evgheni Pavlovici. Poate că într-adevăr nu dormea bine şi avea vise urîte; dar în timpul zilei, printre oameni, părea îmbunat şi chiar mulţumit, uneori era foarte îngîndurat, dar asta numai cînd rămînea singur. Zoreau cu nunta, care era fixată cam la o săptămînă după vizita lui Evgheni Pavlovici. În condiţiile acestei grabe, chiar şi cei mai buni prieteni ai prinţului, dacă i-ar fi avut, ar fi trebuit să se simtă decepţionaţi ca urmare a tentativelor de „a-l salva“ pe nefericitul ţicnit. Se zvonea că vizita lui Evgheni Pavlovici se datora în parte generalului Ivan Feodorovici şi consoartei sale, Lizaveta Prokofievna. Însă dacă amîndoi, din nemărginita bunătate a inimii lor, puteau să dorească a-l salva de la pierzanie pe bietul smintit, trebuiau, desigur, să se limiteze la această palidă tentativă: nici situaţia lor, nici poate dispoziţia sufletească (lucru firesc) nu puteau corespunde unor eforturi mai serioase. Am amintit faptul că pînă şi cei din anturajul prinţului se revoltaseră întrucîtva împotriva lui. De altfel, Vera Lebedeva se limitase la nişte lacrimi vărsate în singurătate şi la hotărîrea de a sta mai mult acasă, trecînd pe la prinţ mai rar decît altădată. În acest timp, Kolea se ocupa de înmormîntarea tatălui său; bătrînul murise din pricina unui nou atac de apoplexie, la vreo zece zile după cel dintîi. Prinţul împărtăşi din plin durerea familiei şi în primele zile petrecu ore întregi la Nina Alexandrovna; a fost la înmormîntare şi la biserică. Mulţi remarcară că cei prezenţi în biserică îl întîmpinaseră şi îl petrecuseră cu şoapte involuntare; acelaşi lucru se întîmpla şi pe străzi, şi în parc: cînd trecea pe jos sau în caleaşcă, se auzea rumoare, i se rostea numele, era arătat cu degetul, era pomenită Nastasia Filippovna. Curioşii o căutaseră şi la înmormîntare, dar ea nu luase parte. Nu fusese la înmormîntare nici căpităneasa, pe care Lebedev reuşise totuşi s-o oprească şi s-o concedieze. Slujba de prohod îi produse prinţului o impresie puternică şi dureroasă;

drept răspuns la o întrebare, îi şopti lui Lebedev că asistă pentru prima oară la un prohod ortodox şi că îşi mai aminteşte doar de un prohod văzut în copilărie într-o biserică de ţară.

— Da, parcă cel din sicriu n-ar fi omul pe care, nu de mult, îl alesesem drept preşedinte, vă mai amintiţi? îi şopti Lebedev prinţului. Pe cine căutaţi?

— Aşa, nu-i nimic, mi s-a părut...

— Nu cumva pe Rogojin?

— Cum, e aici?

— Da, e în biserică.

— Parcă i-aş fi văzut ochii mai adineaori, bîigui prinţul tulburat. Cum se face... la ce bun? L-a invitat familia?

— Nici prin cap nu le-a trecut. E aproape un necunoscut pentru ei. Dar aici sînt oameni fel de fel, public, ce mai. Dar de ce vă miraţi atît? Acum mă întîlnesc des cu el; l-am întîlnit aici, la Pavlovsk, de vreo patru ori în ultima săptămînă.

— Eu nu l-am mai văzut niciodată... de atunci, îngăimă prinţul.

Deoarece nici Nastasia Filippovna nu-i spusese că s-a întîlnit vreodată cu el „de atunci“, prinţul trase acum concluzia că Rogojin, din anumite motive, se ferea să dea ochii cu ei. Toată ziua fu stăpînit de o îngîndurare profundă; Nastasia Filippovna, dimpotrivă, a fost neobişnuit de veselă în toată ziua şi seara aceea.

Kolea, care se împăcase cu prinţul încă înainte de moartea tatălui său, îi propuse să-i ia cavaleri de onoare (date fiind importanţa şi urgenţa situaţiei) pe Keller şi pe Burdovski. Garantă pentru Keller că se va comporta decent şi, poate, „va fi de folos“, iar despre Burdovski nici nu mai avu ce spune, omul fiind liniştit şi modest. Nina Alexandrovna şi Lebedev îi făcură prinţului observaţia că, dacă nunta tot era hotărîtă, ce rost avea ca s-o facă la Pavlovsk, ba încă în sezonul de vilegiatură, monden, într-un mod atît de public? N-ar fi mai bine la Petersburg şi chiar acasă? Prinţul înţelegea prea bine unde băteau toate aceste spaime; dar răspunse scurt şi simplu că aşa ţine neapărat Nastasia Filippovna.

A doua zi îşi făcu apariţia în faţa prinţului şi Keller, înştiinţat între timp că va fi cavaler de onoare. Înainte de a intra, se opri în uşă şi, de îndată ce-l văzu pe prinţ, îşi ridică în sus mîna dreaptă cu arătătorul dezdoit şi strigă sub formă de jurămînt:

— Nu beau!

Apoi se apropie de prinţ, îi strînse tare şi-i scutură amîndouă mîinile şi-i declară că, desigur, la început, de îndată ce a auzit, a fost împotrivă, lucru pe care l-a şi spus în gura mare la masa de biliard, şi nu din alt motiv

decît acela că-i hărăzise şi se aştepta în fiecare zi, cu nerăbdare prietenească, să-l vadă însurat măcar cu prinţesa de Rohan; dar acum vede şi el că prinţul gîndeşte de cel puţin douăsprezece ori mai cumsecade decît ei toţi „la un loc“! Căci lui nu-i trebuie nici strălucire, nici bogăţie şi nici măcar onoruri, ci doar dreptatea! „Dar canaliile şi netrebnicii judecă altfel; în oraş, prin case, la reuniuni, în vile, la concerte, în bodegi, la mesele de biliard se discută numai şi numai despre apropiatul eveniment. Am auzit că unii chiar vor să işte sub ferestre un *charivari*135[*] şi asta, ca să zic aşa, chiar în prima noapte! Prinţe, dacă aveţi nevoie de pistolul unui om onest, sînt gata să trag vreo jumătate de duzină de focuri ca să-i fac să se răzgîndească, înainte ca dumneavoastră să vă ridicaţi a doua zi dimineaţă din patul nupţial.“ Îl sfătui, de asemenea, temîndu-se că la ieşirea din biserică se vor îmbulzi prea mulţi însetaţi, să aibă pregătită în curte o pompă de incendiu; dar Lebedev se împotrivi: „Casa, cică, ar dărîma-o în cazul pompei de incendiu“.

— Acest Lebedev umblă cu intrigi împotriva dumneavoastră, zău aşa, prinţe! Dacă vă puteţi închipui, vor să vă ia sub tutela statului cu tot ce aveţi, cu libertatea şi banii, adică cu cele două obiecte prin care fiecare dintre noi se deosebeşte de un patruped! Am auzit, cu urechile mele am auzit! Ăsta-i adevărul gol-goluţ!

Prinţul îşi aminti că şi el parcă auzise ceva în genul acesta, dar, fireşte, nu dăduse nici o atenţie. Şi acum, rîse doar şi uită din nou. Într-adevăr, Lebedev făcuse nişte demersuri cîtva timp; calculele acestui om luau parcă întotdeauna naştere din inspiraţie şi, datorită înflăcărării lui de prisos, se complicau, se ramificau şi se îndepărtau în toate părţile de punctul iniţial; iată de ce prea puţine îi reuşeau în viaţă. Cînd veni mai apoi, deja aproape de ziua nunţii, ca să se căiască (avea obiceiul de a veni neapărat să se căiască faţă de cei împotriva cărora uneltea, mai ales dacă intrigile nu-i izbuteau), îi declară prinţului că s-a născut pentru a fi un Talleyrand136 şi nu ştie cum de a rămas doar un Lebedev. Apoi îi dezvălui întregul joc, trezindu-i prinţului tot interesul. După cum spunea singur, începuse prin a căuta protecţia unor persoane sus-puse, pe care ar fi putut să se sprijine la nevoie, şi se dusese la generalul Ivan Feodorovici. Generalul Ivan Feodorovici se arătase nedumerit, îi dorise „tînărului“ tot binele, dar declarase că „oricît de mult ar dori să-l salveze, ar fi o indecenţă din partea lui să intervină în acest caz“. Lizaveta Prokofievna nu voise nici să audă, nici să vadă nimic; Evgheni Pavlovici şi prinţul Ş. se mărginiseră a da doar din mîini, în semn că nu vor să se amestece. Dar el, Lebedev, nu-şi pierduse curajul şi se consultase cu un jurist foarte abil, un bătrînel onorabil, bun prieten şi aproape binefăcător al său; acesta conchisese că treaba este cu

desăvîrşire realizabilă, numai să existe martori competenţi, care să susţină dezechilibrul mintal şi absoluta demenţă şi, mai cu seamă, era nevoie de protecţia unor persoane sus-puse. Lebedev nu se descurajase nici de data aceasta şi chiar îi adusese prinţului un doctor, care era şi el bătrîn şi onorabil, vilegiaturist, cu ordinul Sfintei Anna la gît, doar pentru ca acesta să poată studia, ca să zicem aşa, locul, să-l cunoască pe prinţ şi deocamdată neoficial, ci, ca să zicem aşa, amical, să-i spună la ce concluzie a ajuns. Prinţul îşi amintea de această vizită a doctorului; îşi amintea că Lebedev, în ajun, se ţinuse scai de capul lui spunîndu-i că-i bolnav, şi, cînd prinţul refuzase categoric intervenţia medicinei, apăruse deodată cu doctorul, sub pretextul că tocmai veneau amîndoi de la domnul Terentiev, care se simţea foarte rău, şi că doctorul are să-i comunice prinţului ceva despre bolnav. Prinţul îl lăudase pe Lebedev şi-l primise pe doctor extrem de binevoitor. De îndată începuseră să vorbească despre bolnav; doctorul îl rugase să-i relateze amănunţit scena cu sinuciderea, şi prinţul îl captivă cu povestirea şi cu explicaţiile pe care i le dădu asupra incidentului. Vorbiseră şi despre clima Petersburgului, despre boala prinţului, despre Elveţia, despre Schneider. Prin expunerea sistemului de tratament al lui Schneider şi cu povestirile sale, prinţul ajunsese să-i trezească doctorului interesul pînă într-atît, încît acesta stătuse la el vreo două ore; în acest timp, fuma excelentele ţigări de foi ale prinţului, iar din partea lui Lebedev îşi făcuse apariţia un lichior de fructe foarte bun, adus de Vera, iar doctorul, cu toate că era însurat şi avea familie, se apucase să-i facă fetei nişte complimente atît de deplasate, încît aceasta se indignase profund. Se despărţiseră prieteni. La plecare, doctorul îi spusese lui Lebedev că, dacă toţi oamenii de felul prinţului ar fi luaţi sub tutelă, atunci pe cine s-ar mai cădea să ia drept curatori? Iar la relatarea în tragic a lui Lebedev despre evenimentul ce urma să aibă loc în curînd, doctorul clătinase cu viclenie şi maliţiozitate din cap şi, în cele din urmă, observase că, nemaivorbind de faptul că „oamenii se însoară cu cine-i taie capul“, după cîte auzise el, „persoana aceea seducătoare, în afara frumuseţii covîrşitoare, mai poate cuceri un om şi cu averea ei, deoarece posedă capitaluri de la Toţki şi Rogojin, are perle şi diamante, şaluri şi mobile, şi de aceea alegerea care se prefigurează nu dovedeşte din partea prinţului, ca să spunem aşa, prostie deosebită, bătătoare la ochi, ci este semnul chiar al unei dibăcii de om abil şi de lume, arată că o face din calcul şi, prin urmare, asupra prinţului se poate trage o concluzie total contrară, favorabilă acestuia“... Această idee îl uimise şi pe Lebedev; cu asta se alesese şi acum, adăugă el, „acum, în afară de fidelitate şi vărsare a sîngelui, nu veţi mai vedea nimic de la mine; de aceea am şi venit“.

În ultimele zile pe prinţ îl deranja şi Ippolit, trimiţînd prea des după el. Familia lui locuia într-o căsuţă din apropiere: copiii, fratele şi sora lui Ippolit se bucurau de casa de vacanţă măcar pentru că puteau scăpa de fratele lor refugiindu-se în grădină; în schimb, biata căpităneasă rămînea complet la discreţia lui, fiindu-i victimă întru totul; prinţul trebuia să-i despartă şi să-i împace în fiecare zi, şi bolnavul continua să-i spună lui „dădacă“, neîndrăznind parcă să-l dispreţuiască în acelaşi timp pentru rolul de împăciuitor. Era extrem de supărat pe Kolea, fiindcă aproape nu venea pe la el, stînd mai întîi în preajma tatălui său aflat pe moarte, iar apoi cu mama care rămăsese văduvă. În sfîrşit, îşi luă drept ţintă a ironiilor apropiata căsătorie a prinţului cu Nastasia Filippovna şi sfîrşi prin a-l jigni pe prinţ, încît acesta îşi ieşi pînă la urmă din fire şi încetă să-l mai viziteze. Peste două zile veni căpităneasa de cu dimineaţă şi, cu lacrimi în ochi, îl rugă să vină pe la ei, altfel *acela* o mănîncă de vie. Adăugă că Ippolit doreşte să-i destăinuie un mare secret. Prinţul se duse. Ippolit ţinea să se împace cu el, începu să plîngă şi, fireşte, după lacrimile vărsate se înfurie şi mai tare, dar nu avu curajul să-şi arate ciuda. Se simţea foarte rău şi toate semnele arătau clar că nu mai avea mult de trăit. Nu avea nici un secret în afara rugăminţilor fierbinţi, rostite cu răsuflarea tăiată de emoţie (poate prefăcută) de „a se feri de Rogojin“. „E un om care nu se lasă păgubit de ce a avut; prinţe, el nu-i de teapa noastră; dacă şi-a pus ceva în gînd, n-o să stea la îndoială...“ etc., etc. Prinţul începu să-i pună întrebări amănunţite, voind să afle de la el fapte concrete; dar fapte concrete nu existau, în afara propriilor sentimente şi impresii ale lui Ippolit. Spre marea sa satisfacţie, Ippolit sfîrşi prin a-l speria groaznic pe prinţ. La început nu voia să-i răspundă la unele întrebări speciale şi doar zîmbea cînd Ippolit îl sfătuia „să fugă chiar şi în străinătate; preoţi ruşi se găsesc pretutindeni, şi acolo vă puteţi cununa“. Dar în cele din urmă Ippolit încheie cu următoarea idee: „De fapt, mi-e frică numai pentru Aglaia Ivanovna; Rogojin ştie cît de mult o iubiţi; dragoste pentru dragoste; i-aţi luat-o pe Nastasia Filippovna, el o va ucide pe Aglaia Ivanovna; chiar dacă acum nu e a dumneavoastră, v-ar fi foarte greu, nu-i aşa?“ Îşi atinse scopul: prinţul plecă deloc în apele lui.

Avertismentele cu privire la Rogojin le primise chiar în ajunul nunţii. În acea ultimă seară, prinţul se văzu cu Nastasia Filippovna pentru ultima oară înainte de a merge în faţa altarului; dar Nastasia Filippovna nu fu în stare să-l liniştească, ba, dimpotrivă, în ultimul timp îi amplifica şi mai mult tulburarea. Altădată, adică cu vreo cîteva zile mai înainte, întîlnindu-se cu el, depunea toate eforturile pentru a-l înveseli, se temea teribil de înfăţişarea lui întristată: încercase chiar să-i cînte; cel mai adesea îi povestea toate istorioarele comice pe care şi le amintea. Mai întotdeauna, prinţul se

prefăcea că rîde din toată inima şi uneori chiar rîdea într-adevăr de mintea ei sclipitoare şi de simţirea senină cu care ea povestea cîteodată cînd se lăsa (şi deseori se lăsa) în voia inspiraţiei. Văzînd rîsul prinţului, văzînd impresia produsă asupra lui, ea se entuziasma şi începea să fie mîndră de ea însăşi. Dar acum tristeţea şi îngîndurarea ei creşteau aproape de la o oră la alta. Părerile lui despre Nastasia Filippovna erau clare, altfel, fireşte, acum totul i s-ar fi părut misterios şi de neînţeles. Dar el credea cu sinceritate că ea încă mai poate reînvia. Nu minţise deloc cînd îi spusese lui Evgheni Pavlovici că o iubeşte sincer şi întru totul, şi dragostea lui pentru ea includea într-adevăr ceva ca o atracţie pe care o resimţi faţă de un biet copil bolnav, pe care este greu şi chiar imposibil să-l laşi de capul lui. Nu-şi explica sentimentele în faţa nimănui şi chiar nu-i plăcea să vorbească de asta în cazurile cînd discuţia nu putea fi evitată; iar cu Nastasia Filippovna, cînd erau împreună, nu discutase niciodată despre „sentimente“, ca şi cum amîndoi şi-ar fi dat cuvîntul să nu o facă. La conversaţia lor obişnuită, veselă şi însufleţită, putea lua parte oricine. Daria Alexeevna avea să povestească după aceea că în tot acest timp, privindu-i, îi admirase şi se bucurase de ei.

Dar tot această părere pe care şi-o formase despre starea sufletească şi mintală a Nastasiei Filippovna îl scutea în parte şi de multe alte nedumeriri. Acum ea era o femeie total schimbată, în comparaţie cu cea pe care o cunoscuse cu trei luni în urmă. Acum, de pildă, nu se mai întreba de ce fugise ea atunci de măritişul cu el, cu lacrimi, blesteme şi reproşuri, iar acum insistă ca nunta să aibă loc cît mai curînd. „Deci, acum nu se mai teme, ca atunci, că mă va face nefericit măritîndu-se cu mine“, se gîndea prinţul. În ochii lui, această încredere în sine, renăscută atît de repede, nu putea să fie firească la ea. Totuşi, această încredere nu putea proveni numai din ura pentru Aglaia: Nastasia Filippovna avea disponibilităţi mai profunde de simţire. Doar nu cumva la mijloc va fi fost spaima pentru soarta care o aştepta alături de Rogojin? Pe scurt, putea fi vorba de toate aceste motive, laolaltă cu multe altele; dar pentru el era cît se poate de clar ceea ce bănuia de mult, şi anume faptul că bietul ei suflet bolnav nu mai rezistase. Toate acestea, deşi, în felul lor, îl scuteau de nedumeriri, nu puteau să-i ofere nici calm, nici odihnă în tot acest timp. Uneori parcă se străduia să nu se gîndească la nimic; căsătoria, se pare, o considera într-adevăr drept o formalitate lipsită de importanţă; nu prea punea preţ pe propriul său destin. În ce priveşte obiecţiile de tipul discuţiei cu Evgheni Pavlovici, nu putea răspunde absolut nimic şi se simţea cu totul lipsit de competenţă, aşa că evita orice convorbire în acest sens.

De altminteri, remarcase că Nastasia Filippovna ştia şi înţelegea

prea bine ce însemna Aglaia pentru el. Nu spunea nimic, dar el îi vedea „chipul“ atunci cînd îl surprindea uneori, la început, pregătindu-se să meargă la Epancini. După plecarea din oraş a acestora, se înseninase la faţă de bucurie. Cu toată lipsa lui de spirit de observaţie şi de intuiţie, pe prinţ începuse să-l alarmeze gîndul că Nastasia Filippovna ar fi în stare să pună la cale un scandal, ca s-o determine pe Aglaia să părăsească Pavlovskul. Vorbăria şi zvonurile despre căsătorie, care se făceau auzite prin toate vilele, erau desigur susţinute în parte şi de Nastasia Filippovna, ca să-şi irite rivala. Întrucît Epancinii erau greu de întîlnit, Nastasia Filippovna, urcîndu-l odată pe prinţ cu ea în caleaşcă, îi poruncise vizitiului să treacă pe sub ferestrele casei de vară a acestora, ceea ce pentru prinţ a fost o surpriză teribilă; de cele întîmplate îşi dăduse seama, ca de obicei, atunci cînd era prea tîrziu, cînd lucrurile nu mai puteau fi îndreptate, adică în momentul cînd caleaşca trecea prin dreptul ferestrelor. Nu spusese nimic, dar două zile după aceea a fost bolnav. Nastasia Filippovna n-a mai repetat experienţa. În ultimele zile dinaintea nunţii, începuse să fie foarte îngîndurată; sfîrşea întotdeauna prin a-şi învinge tristeţea şi se înveselea iarăşi, dar era cumva mai potolită, mai puţin zgomotoasă, mai puţin bucuroasă decît cu cîteva zile în urmă. Prinţul îşi dublă atenţia. I se părea curios că ea nu deschisese niciodată vorba despre Rogojin. Numai o dată, cu vreo cinci zile înainte de nuntă, venise la el un om trimis de Daria Alexeevna, care îi spusese să vină imediat, deoarece Nastasia Filippovna se simte foarte rău. O găsise într-o stare vecină cu nebunia: gemea, tremura, striga că Rogojin s-a ascuns în grădină, chiar în casa lor, că o va ucide în timpul nopţii... că o va înjunghia! Toată ziua nu se putuse potoli. Dar în aceeaşi seară, cînd prinţul trecuse pentru cîteva clipe pe la Ippolit, căpităneasa, care tocmai se întorsese din oraş, unde avusese nişte treburi, îi povesti că în cursul zilei, la locuinţa ei din Petersburg, o vizitase Rogojin care îi pusese felurite întrebări despre ceea ce se întîmpla la Pavlovsk. La întrebarea prinţului privitoare la ora vizitei lui Rogojin, căpităneasa îi indicase aproape acelaşi ceas, cînd Nastasiei Filippovna i se năzărise că l-ar fi zărit la ea în grădină. Lucrurile se explicau printr-un simplu miraj; Nastasia Filippovna venise apoi personal la căpităneasă să se informeze în amănunţime şi se calmase cu desăvîrşire.

În ajunul nunţii, prinţul o lăsă pe Nastasia Filippovna cuprinsă de o mare însufleţire: de la modista din Petersburg sosiseră toaletele pentru a doua zi, rochia de mireasă, voalul şi toate celelalte. Prinţul nu se aşteptase ca toaletele s-o bucure într-o asemenea măsură; le lăudă pe toate, şi laudele lui o făceau şi mai fericită. Dar ea lăsă să-i scape ceva: auzise deja că oraşul era indignat, că nişte derbedei puneau într-adevăr la cale un *charivari*, cu muzică şi, zice-se, cu nişte versuri dinadins ticluite, iniţiativă încurajată, se

pare, de tot restul societăţii. Tocmai de aceea ţinea acum să-şi ridice fruntea şi mai sus în faţa lor, să-i eclipseze prin bunul- gust şi bogăţia toaletei şi: „N-au decît să strige, să fluiere dacă vor avea curaj!“. Numai gîndindu-se la asta ochii ei scînteiau. Avea un vis tainic, pe care nu-l spunea cu voce tare: spera că Aglaia sau vreo persoană trimisă de ea anume se va afla incognito în mulţime, la biserică, privind şi văzînd totul, şi de aceea se pregătea în sinea ei. Stăpînită de aceste gînduri, îşi luă rămas-bun de la prinţ pe la ora unsprezece seara; dar nu bătuse de miezul nopţii şi veni în fugă un om trimis de Daria Alexeevna, transmiţîndu-i „să vină repede, că-i de rău“. Prinţul îşi găsi logodnica încuiată în dormitor, plînsă, disperată, isterizată; mult timp nu auzi ce i se spunea prin uşa încuiată, în sfîrşit deschise, îl lăsă numai pe prinţ să intre, încuie uşa la loc şi căzu în genunchi în faţa lui (cel puţin aşa avea să susţină pe urmă Daria Alexeevna, care apucase să zărească ceva).

— Ce fac? Ce fac? Ce fac eu din tine! exclama ea, tremurînd şi îmbrăţişîndu-i picioarele.

Prinţul rămase la ea o oră întreagă; nu ştim ce anume au vorbit. Daria Alexeevna povestea că s-au despărţit peste o oră împăcaţi şi fericiţi. În aceeaşi noapte prinţul trimise pe cineva să se intereseze cum stau lucrurile, dar Nastasia Filippovna adormise. A doua zi dimineaţă, înainte ca ea să se fi trezit, la Daria Alexeevna apărură încă doi curieri trimişi de prinţ şi abia celui de-al treilea i se porunci să-i transmită că „în jurul Nastasiei Filippovna roiesc o mulţime de modiste şi coafori din Petersburg, că proasta dispoziţie din ajun a dispărut fără urmă, că e preocupată, aşa cum se şi cade ca o femeie atît de frumoasă să fie preocupată, de toaleta cu care va merge la altar şi că acum, în clipa aceea, se desfăşoară un congres extraordinar privitor la briliantele pe care trebuie să şi le pună şi cum anume urmează să şi le pună“. Prinţul se linişti cu totul.

Întreaga anecdotă ulterioară despre această nuntă avea să fie povestită mai apoi de către oameni informaţi, relatarea fiind, se pare, exactă:

Cununia era fixată pentru ora opt seara. Nastasia Filippovna era gata încă de la şapte. Pe la ora şase, încetul cu încetul, pîlcuri de gură-cască începuseră să se adune prin preajma vilei lui Lebedev, dar mai ales în dreptul casei Dariei Alexeevna; de la şapte începuse să se umple şi biserica. Vera Lebedeva şi Kolea erau teribil de îngrijoraţi din pricina prinţului; totuşi, aveau multe treburi acasă: supravegheau pregătirea odăilor prinţului în vederea primirii şi tratării invitaţilor. De altfel, după cununie nu era prevăzută o reuniune numeroasă; în afara persoanelor de care era nevoie pentru a fi martore la ceremonia căsătoriei, Lebedev îi invitase pe soţii

Ptiţîn, pe Ganea, pe doctorul cu ordinul Sfintei Anna la gît, pe Daria Alexeevna. Prinţul se arată curios faţă de Lebedev, întrebîndu-l cum de i-a trecut prin cap să-l invite pe doctor, „un ins aproape necunoscut“, la care Lebedev îi răspunse mulţumit de sine: „Are ordinul la gît, înseamnă că-i persoană respectabilă, l-am chemat de ochii lumii“, făcîndu-l pe prinţ să rîdă. Keller şi Burdovski, cu fracuri şi mănuşi, arătau foarte decent; numai Keller îi mai alarma pe prinţ şi pe cele cîteva persoane de încredere ale sale cu unele făţişe înclinaţii belicoase, întrucît privea cu ostilitate mulţimea de gură-cască, care se adunase în faţa casei. În sfîrşit, la ora şapte şi jumătate, prinţul urcă în trăsură şi porni spre biserică. Să remarcăm că dinadins nu voise să fie trecută cu vederea vreuna dintre datinile şi uzanţele încetăţenite; totul se făcea pe faţă, deschis şi „cum se cuvine“. La biserică, trecînd prin mulţime în rumoarea neîntreruptă de şoapte şi exclamaţii ale publicului, condus de Keller, care arunca în dreapta şi în stînga priviri ameninţătoare, prinţul se retrase pentru moment în altar, iar Keller se duse după mireasă; în dreptul pridvorului Dariei Alexeevna, găsi o mulţime care nu era doar de două sau de trei ori mai numeroasă decît la prinţ, ci poate chiar de trei ori mai obraznică. Urcînd treptele, auzi nişte exclamaţii pe care nu le mai putu suporta şi chiar dăduse să se adreseze publicului cu intenţia de a rosti discursul cuvenit, dar, din fericire, îl opriră Burdovski şi Daria Alexeevna în persoană, care fugise din pridvor; îl apucară amîndoi pe Keller şi-l traseră cu sila înăntru. Keller era iritat şi se grăbea. Nastasia Filippovna se ridică, se mai privi o dată în oglindă, făcu observaţia – cu un zîmbet „strîmb“, cum avea să se exprime mai apoi Keller – că e „palidă ca un mort“, făcu o mătanie smerită în faţa icoanei şi ieşi în pridvor. Apariţia ei fu întîmpinată cu mare zarvă. Ce-i drept, în prima clipă se făcură auzite rîsete, aplauze, chiar fluierături admirative; dar tot peste o clipă răsunară şi alte voci:

— Ce frumuseţe de femeie!

— Nu e ea nici prima, nici ultima!

— Pirostriile acoperă totul, proştilor!

— Nu mai găsiţi şi în altă parte o asemenea frumuseţe, ura! strigau cei din apropiere.

— Prinţesă! Pentru aşa prinţesă sufletul mi l-aş vinde! strigă un conţopist. „O noapte dă-mi, cu preţul vieţii!...“[137]

Într-adevăr, la ieşire, Nastasia Filippovna era albă ca varul la faţă; dar ochii ei mari şi negri străluceau spre mulţime ca doi cărbuni aprinşi; acestei priviri gloata nu putu să-i reziste; indignarea se transformă în strigăte de admiraţie. Se deschisese de-acum portiera trăsurii, Keller îi oferise de-acum miresei braţul, cînd ea scoase subit un ţipăt şi, din pridvor, se repezi de-a dreptul în mijlocul mulţimii. Toţi însoţitorii încremeniră de

uimire, gloata se feri în lături din faţa ei şi, deodată, la cinci-şase paşi de pridvor, îşi făcu apariţia Rogojin. Din mulţime, Nastasia Filippovna îi surprinsese privirea. Ajunse în fugă pînă la el ca smintită şi îl apucă de amîndouă mîinile.

— Scapă-mă! Du-mă de-aici! Unde vrei, chiar acum!

Rogojin o luă aproape în braţe şi o duse la trăsură. Apoi, într-o clipă, scoase din portofel o bancnotă de o sută de ruble şi i-o întinse vizitiului.

— La gară! Dacă prindem trenul, mai capeţi o sută!

Sări şi el în trăsură lîngă Nastasia Filippovna şi închise portiera. Vizitiul nu mai stătu deloc pe gînduri şi şfichiui caii. Ulterior, Keller avea să pună totul pe seama surprizei: „Încă o secundă şi mi-aş fi venit în fire, n-aş fi lăsat să se întîmple!“ explica el, povestind incidentul. Împreună cu Burdovski, sări în altă trăsură, care se nimerise acolo, dar pe drum se răzgîndi, spunînd că: „în tot cazul, e prea tîrziu! N-ai cum s-o întorci cu de-a sila!“

— Nici prinţul n-ar vrea! hotărî şi Burdovski, care era zguduit.

Iar Rogojin şi Nastasia Filippovna ajunseră la gară la timp. Coborînd din trăsură, cu o clipă înainte de a urca în tren, Rogojin apucă să oprească o trecătoare, o fată îmbrăcată cu o mantilă neagră, veche, dar decentă, şi cu o broboadă de mătase pe cap.

— Ia cincizeci de ruble pentru mantila dumitale! spuse el deodată, întinzîndu-i fetei banii. În timp ce aceasta era pe cale să se mire, în timp ce se pregătea să înţeleagă, el îi strecură banii în palmă, îi scoase mantila, îi luă basmaua, aruncîndu-le pe amîndouă pe umerii şi capul Nastasiei Filippovna. Toaleta ei prea luxoasă era prea bătătoare la ochi, ar fi atras atenţia în tren. De-abia mai tîrziu înţelese fata de ce i-au fost cumpărate vechiturile ei de tot nimicul cu un preţ atît de avantajos pentru ea.

Vestea aventurii ajunsese la biserică neobişnuit de repede. Cînd Keller se îndrepta spre altar, unde îl aştepta prinţul, o sumedenie de oameni pe care nu-i cunoştea absolut deloc îl asaltară ca să-l descoase. Mulţimea vorbea tare, clătina din capete, unii chiar rîdeau: nimeni nu ieşea din biserică, toţi aşteptau să vadă cum va reacţiona mirele la aflarea veştii. Acesta păli la faţă, dar vestea o primi liniştit, spunînd abia auzit: „Mi-era frică; dar la asta nu mă gîndeam...“. Apoi, după o scurtă pauză, adăugă: „De altfel... în starea ei... e cît se poate de firesc“. Mai tîrziu, Keller avea să califice acest răspuns drept „filosofie fără precedent“. După toate aparenţele, la ieşirea din biserică prinţul era calm şi vioi; cel puţin aşa au remarcat mulţi şi au povestit după aceea. Se părea că voia să ajungă acasă cît mai repede şi să rămînă singur; dar n-avu parte de singurătate. Îl urmară

în cameră unii dintre invitaţi, printre care se aflau Ptiţîn, Gavrila Ardalionovici, însoţiţi de doctor, care nici el n-avea de gînd să plece. Pe deasupra, casa era literalmente asediată de inşi care n-aveau ce face. Încă înainte de a traversa terasa, prinţul auzi cum Keller şi Lebedev intrară într-o gîlceavă crîncenă cu nişte oameni absolut necunoscuţi, care păreau slujbaşi cu grade destul de mari şi ţineau morţiş să pătrundă pe terasă. Prinţul se apropie de ei, întrebă care-i problema, îndepărtîndu-i politicos pe Lebedev şi pe Keller şi i se adresă cu delicateţe unui domn cărunt şi corpolent, care se oprise pe treptele pridvorului, în fruntea cîtorva alţi doritori; îl invită să-l onoreze cu vizita sa. Domnul se fîstîci, dar, totuşi, intră; îl urmă altul, încă unul. Din toată mulţimea se găsiră vreo şapte sau opt vizitatori, care intrară, străduindu-se să pară cît mai degajaţi; dar alţi amatori nu se mai arătară şi curînd tot mulţimea începu să-i vorbească ea însăşi, de rău pe înfigăreţi. Celor intraţi li se oferiră scaune, începu discuţia, se servi ceaiul şi toate acestea extrem de decent, modest, lucru ce-i miră întrucîtva pe cei care se autoinvitaseră. Desigur, au existat cîteva tentative de a face discuţia mai picantă şi de a o îndrepta spre tema „corespunzătoare“; au fost puse cîteva întrebări indiscrete, s-au făcut cîteva observaţii „îndrăzneţe“. Prinţul le răspunse tuturor atît de simplu şi de binevoitor şi, în acelaşi timp, cu atîta demnitate, cu atîta încredere în decenţa vizitatorilor, încît întrebările indiscrete încetară de la sine. Puţin cîte puţin, discuţia începea să devină aproape serioasă. Un domn, agăţîndu-se de o vorbă scăpată de cineva, se jură deodată, extrem de indignat, că nu-şi va vinde moşia orice s-ar întîmpla, că, dimpotrivă, va aştepta pînă la capăt, deoarece „întreprinderea e mai bună decît banii“: „iată, stimate domn, puteţi afla în ce constă sistemul meu economic“. Întrucît i se adresa prinţului, acesta îl lăudă cu înflăcărare, cu toate că Lebedev îi şoptise la ureche că domnul respectiv era sărac lipit pămîntului şi că n-avusese sfoară de moşie la viaţa lui. Trecu o oră, ceaiul fusese băut şi, în sfîrşit, după ceai, musafirilor li se făcu jenă să mai rămînă. Doctorul şi domnul cărunt îşi luară un călduros rămas-bun de la prinţ; de fapt şi despărţirea de ceilalţi a fost înflăcărată şi zgomotoasă. Se rostiră urări şi opinii de tipul că „n-are rost să-i pară rău, că poate e mai bine aşa“ şi altele. Ce-i drept, s-au făcut şi tentative de a cere şampanie, dar cei mai în vîrstă dintre oaspeţi îi opriră pe cei tineri. După ce plecară cu toţii, Keller se aplecă spre Lebedev şi-i şopti la ureche: „Eu şi cu tine am fi făcut tărăboi, s-ar fi lăsat cu o încăierare, ne-am fi scărmănat bine cu ei, ar fi venit poliţia; uite că el şi-a cîştigat prieteni noi, ba încă ce prieteni, îi cunosc!“. Lebedev, care era destul de bine „făcut“, oftă şi rosti: „A tăinuit celor înţelepţi şi cuminţi şi le-a descoperit pruncilor, asta am spus-o şi mai înainte despre el, dar acum adaug că şi pe prunc Dumnezeu l-a ocrotit, l-a salvat de la

pierzanie, El şi toţi sfinţii Lui!“.

În sfîrşit, pe la ora zece şi jumătate, îl lăsară singur pe prinţ; îl durea capul; Kolea, care îl ajutase să-şi schimbe costumul de mire cu hainele de casă plecă ultimul. Se despărţiră cu căldură. Kolea nu se întinse cu vorba despre incident, dar promise că va veni a doua zi mai devreme. Mai tîrziu avea să mărturisească faptul că prinţul nu-l prevenise cu nimic la ultima despărţire. Curînd în casă nu mai rămase aproape nimeni: Burdovski se duse la Ippolit, Keller şi Lebedev plecară şi ei undeva. Numai Vera Lebedeva mai întîrzie cîtva timp pentru a reda în pripă camerelor aspectul obişnuit, întrucît fuseseră decorate ca pentru o sărbătoare. Înainte de a pleca, aruncă o privire în camera prinţului. Şedea cu amîndouă coatele sprijinite pe masă, cu faţa îngropată în palme. Ea se apropie cu paşi uşori şi îi puse mîna pe umăr; prinţul o privi nedumerit cam un minut, parcă încercînd să şi-o amintească; dar amintindu-şi şi dîndu-şi seama cine-i fata, fu apucat brusc de o tulburare extremă. De altfel, totul se încheie cu rugămintea fierbinte şi insistentă a prinţului ca Vera să-i bată la uşă a doua zi de dimineaţă, la ora şapte, ca să poată prinde primul tren. Vera îi promise; prinţul se apucă s-o roage stăruitor să nu spună nimănui; Vera îi făcu şi această promisiune şi, cînd deschise uşa ca să plece, prinţul o opri şi a treia oară, o luă de mîini, i le sărută, apoi o sărută pe frunte şi îi spuse cu o mină „neobişnuită“: „Pe mîine!“. Cel puţin aşa avea să susţină Vera mai pe urmă. Plecă simţind că îi e foarte frică pentru el. A doua zi de dimineaţă se învioră cît de cît cînd, după ora şapte, bătu în uşa prinţului şi-i spuse că trenul de Petersburg pleacă peste un sfert de oră; i se păru că, atunci cînd îi deschisese, era vioi cu desăvîrşire şi chiar zîmbitor. Prinţul dormise aproape îmbrăcat, dar dormise totuşi. După părerea lui, era posibil să se întoarcă în aceeaşi zi. Aşadar, Vera a fost singura persoană pe care prinţul a găsit de cuviinţă că poate şi trebuie s-o înştiinţeze atunci că pleacă din oraş.

133 Versuri din poezia *Elegie* de Puşkin.

134 Aluzie la romanul *Părinţi şi copii* de Ivan Turgheniev.

135* Obstrucţie cu ajutorul zgomotelor, organizată la fereastra persoanelor care au provocat nemulţumirea opiniei publice. (fr.)

136 Talleyrand, Charles-Maurice (1754-1838), diplomat francez, abil şi şiret, care în decursul vieţii a depus jurămînt în faţa a 18 guverne franceze, călcîndu-şi-l de fiecare dată.

137 Versuri din poemul lui Puşkin despre Cleopatra, care a intrat în componenţa nuvelei *Nopţi egiptene*.

XI

Peste o oră era deja la Petersburg, iar la nouă şi ceva suna la uşa lui Rogojin. Urcase pe scara din faţă şi aşteptă mult timp în faţa uşii. În sfîrşit, uşa de la apartamentul bătrînei mame a lui Rogojin se deschise şi apăru o servitoare bătrîioară, plăcută la înfăţişare.

— Parfion Semionovici nu-i acasă, îl anunţă ea din prag. Pe cine căutaţi?

— Pe Parfion Semionovici.

— Nu-i acasă.

Servitoarea îl cerceta pe prinţ cu o curiozitate bizară.

— Spune-mi cel puţin, a dormit acasă astă-noapte? Şi... aseară s-a întors singur?

Servitoarea continuă să-l privească, dar nu-i răspunse.

— Nu cumva ieri, aseară, a fost cu el... aici... Nastasia Filippovna?

— Permiteţi să vă întreb, cine sînteţi?

— Prinţul Lev Nikolaevici Mîşkin, ne cunoaştem foarte bine.

— Nu-i acasă.

Servitoarea îşi plecă ochii în pămînt.

— Dar Nastasia Filippovna?

— Nici de dumneaei nu ştiu nimic.

— Stai, stai un pic! Cînd se întoarce?

— Nici asta nu pot s-o ştiu.

Uşa se închise.

Prinţul hotărî să revină peste o oră. Aruncîndu-şi privirea în curtea din spate, îl văzu pe portar.

— Parfion Semionovici e acasă?

— Acasă.

— Atunci cum se face că mi-a spus chiar acum cineva că nu-i acasă?

— Cineva de la el v-a spus?

— Nu, o servitoare a mamei lui. Iar la uşa lui Parfion Semionovici am sunat, dar nu mi-a deschis nimeni.

— Poate să fi plecat, îşi dădu portarul cu părerea. Nu spune nimănui. Cîteodată ia cheia cu el şi odăile rămîn încuiate cîte trei zile la rînd.

— Ştii sigur că ieri a fost acasă?

— A fost. Cîteodată intră pe uşa din faţă şi nu-l mai vede omul.

— Dar Nastasia Filippovna n-a fost ieri aici cu el?

— Asta n-am cum s-o ştiu. Nu pofteşte prea des pe la noi. Cred că aş fi aflat dacă ar fi poftit.

Prinţul ieşi şi se plimbă cîtva timp pe trotuar. Ferestrele camerelor ocupate de Rogojin erau închise; ferestrele părţii din clădire, în care locuia mama lui, erau aproape toate deschise; ziua era senină, călduroasă; prinţul traversă strada, se opri pe celălalt trotuar să mai privească încă o dată ferestrele: nu numai că erau închise, dar aproape toate aveau storurile albe trase.

Stătu pe loc cam un minut şi – ciudat – i se păru că marginea unui stor se ridică, lăsînd pentru o clipă să se vadă şi apoi acoperind din nou chipul lui Rogojin. Mai aşteptă cîteva clipe, fu cît pe ce să se întoarcă şi să sune din nou, dar se răzgîndi şi îşi amînă revenirea cu o oră. „Cine ştie, poate mi s-o fi năzărit...“

În primul rînd, se grăbea acum spre cartierul Izmailovski Polk, la fosta locuinţă a Nastasiei Filippovna. Ştia că aceasta, mutîndu-se, la rugămintea lui, de la Pavlovsk cu trei săptămîni în urmă, se stabilise în acest cartier, la o fostă bună cunoştinţă, văduvă de învăţător, femeie cu copii şi onorabilă, care dădea cu chirie un apartament bun, mobilat, acesta reprezentînd aproape singurul ei mijloc de trai. Se putea presupune că, revenind la Pavlovsk, Nastasia Filippovna păstrase apartamentul; cel puţin era cît se poate de probabil că înnoptase în acest apartament, unde, desigur, o condusese Rogojin în seara precedentă. Prinţul luă o birjă. Pe drum se gîndi că de aici ar fi trebuit să înceapă, întrucît e de necrezut ca ea să se fi dus noaptea de-a dreptul la Rogojin. Îşi aminti de cuvintele portarului, care îi spusese că Nastasia Filippovna nu venea des pe acolo. Dacă şi-aşa venea rar, ce rost ar fi avut să se oprească acum la Rogojin? Consolîndu-se astfel şi făcîndu-şi curaj, prinţul ajunse în cele din urmă la Izmailovski Polk, mai mult mort decît viu.

Spre absoluta lui surprindere, în casa văduvei de învăţător nu auziseră nici ieri, nici astăzi de Nastasia Filippovna, dar toţi dădură fuga să se uite la prinţ ca la o minune. Toată numeroasa familie a văduvei, alcătuită numai din fetiţe născute fiecare la un an după cealaltă, în vîrstă de la cincisprezece la şapte ani, dădu buzna în urma mamei şi-l înconjură, căscînd gura la el. După ele ieşi mătuşa lor slăbănoagă, gălbejită la faţă, cu o basma neagră pe cap şi, în sfîrşit, îşi făcu apariţia bunica fetiţelor, o băbuţă cu ochelari. Văduva îl rugă mult să intre şi să stea jos, ceea ce prinţul şi făcu. Îşi dăduse seama imediat că toate ştiu foarte bine cine este el, că nunta de ieri nu era un secret pentru ele şi că acum mureau de curiozitate şi numai din delicateţe nu se apucau să-l descoase despre nuntă

şi despre minunea că întreabă de cea care n-ar fi trebuit acum să fie decît într-un loc: cu el, la Pavlovsk. În linii mari, le satisfăcu curiozitatea în legătură cu nunta. Începură uimiri, „ah“-uri şi exclamaţii, aşa că el fu nevoit să le povestească aproape totul, desigur în linii mari. În sfîrşit, consiliul acelor femei înţelepte şi emoţionate decise că, în primul rînd şi neapărat, prinţul trebuie să bată în uşa lui Rogojin pînă acesta îi va deschide şi să afle de la el veştile cele mai sigure. Dacă nu-i acasă (lucru pe care trebuie să-l afle precis) sau n-o să vrea să-i spună, să plece în cartierul Semionovski Polk, la o doamnă, nemţoaică, cunoştinţă de-a Nastasiei Filippovna, care locuieşte împreună cu mama ei: poate că, tulburată fiind şi dorind să se ascundă, Nastasia Filippovna a rămas peste noapte la ele. Prinţul se ridică de pe scaun complet distrus; femeile aveau să povestească pe urmă că „pălise groaznic la faţă“; într-adevăr, aproape că i se tăiau picioarele. Pînă la urmă, din ţăcănitul îngrozitor al vocilor, înţelese că femeile încearcă să-l convingă să accepte colaborarea lor şi-l întreabă de adresa lui din oraş. Prinţul nu avea adresă; îl sfătuiră să se oprească la un hotel. Prinţul se gîndi şi le dădu adresa fostului său hotel, unde avusese criza cu şase săptămîni în urmă. Apoi plecă iarăşi spre Rogojin. De data aceasta nu numai că acesta nu-i deschise, ci şi uşa de la apartamentul mamei lui rămase închisă. Prinţul coborî în curte şi doar cu mare greutate îl găsi pe portar; omul era ocupat cu ceva şi de-abia îi răspundea, chiar de-abia îl privea, dar totuşi îi spuse precis că Parfion Semionovici „a ieşit de dimineaţă din casă, a plecat la Pavlovsk şi astăzi nu se întoarce“.

— Am să-l aştept. Ce zici, nu se întoarce diseară?

— Poate lipsi şi-o săptămînă, cine să-l mai ştie.

— Aşadar, noaptea şi-a petrecut-o totuşi acasă?

— De petrecut, şi-a petrecut-o el...

Toate acestea erau suspecte şi deocheate. Se prea poate ca în acest interval de timp portarul să fi primit noi instrucţiuni: adineaori era vorbăreţ, iar acum pur şi simplu îi întoarce spatele. Dar prinţul se hotărî să revină peste vreo două ore şi chiar să pîndească în preajma casei, dacă va fi nevoie; îi mai rămînea o speranţă cu nemţoaica, aşa că porni spre Semionovski Polk.

Dar la nemţoaică acasă nici nu fu măcar înţeles. Din cîteva vorbe scăpate fără voie, putu chiar să-şi dea seama că frumoasa nemţoaică, cu vreo două săptămîni mai înainte, se certase cu Nastasia Filippovna, aşa că de atunci nu mai auzise nimic de ea şi nici n-are interes să audă, „chiar dacă s-ar mărita cu toţi prinţii din lume“. Prinţul se grăbi să plece. De altfel, îi trecu prin minte că ea, poate, o fi plecat la Moscova, ca şi rîndul trecut, iar Rogojin, fireşte, a luat-o pe urmele ei, dacă nu cumva chiar o însoţeşte.

„De-aş da măcar de vreo urmă!“ Îşi aminti, totuşi, că trebuie să se oprească la hotel şi se grăbi să ajungă pe strada Liteinaia; imediat i se închirie o cameră. Omul de serviciu îl întrebă dacă nu vrea să mănînce ceva; distrat, răspunse că vrea şi apoi, dezmeticindu-se, se înfurie groaznic pe sine, deoarece pierduse încă o jumătate de oră cu mîncarea şi abia mai tîrziu îşi dădu seama că nu-l obligase nimeni să mănînce şi că putea să plece lăsînd gustarea neatinsă. O senzaţie ciudată puse stăpînire pe el în acest coridor prost iluminat şi neaerisit, o senzaţie care tindea chinuitor să se transforme într-o idee; dar tot nu putea ghici în ce consta această nouă idee care îi dădea tîrcoale. Pînă la urmă ieşi din hotel, nefiind deloc în apele lui; capul i se învîrtea, dar unde să se ducă, totuşi? Luă o birjă şi porni spre Rogojin.

Acesta nu se întorsese; sună, dar uşa nu se deschise; sună la uşa bătrînei Rogojina; cineva îi deschise şi-i spuse că Parfion Semionovici nu este acasă şi, poate, va lipsi trei zile. Prinţul se simţea scos din sărite, văzînd cu ce bizară curiozitate era privit. De data aceasta nu mai reuşi să-l găsească pe portar. Ca şi mai înainte, trecu pe trotuarul de peste drum, privi ferestrele şi se plimbă vreo jumătate de oră, dacă nu şi mai mult, prin arşiţa chinuitoare; acum nu se clinti nici un colţ de perdea; ferestrele nu se deschideau, storurile albe erau nemişcate. Se opri definitiv la ideea că mai înainte i se năzărise, că, după cum se vedea, ferestrele erau întunecate şi nespălate de mult, încît cu greu ar fi putut zări ceva, chiar dacă într-adevăr cineva ar fi aruncat o privire prin sticlă. Bucurîndu-se de această idee, plecă din nou spre Izmailovski Polk, la văduva învăţătorului.

Acolo era deja aşteptat. Văduva fusese şi ea în două sau trei locuri, trecuse chiar şi pe la Rogojin: nici un semn de viaţă! Prinţul o ascultă tăcut, intră în cameră, se aşeză pe canapea şi începu să le privească pe toate, parcă neînţelegînd ce i se spune. Ciudat: ba manifesta un spirit de observaţie extrem de ascuţit, ba devenea deodată din cale-afară de distrat. Toată familia avea să declare apoi că în ziua aceea era „uimitor“ de ciudat, aşa că „poate, totul ieşea în evidenţă încă de pe atunci“. În sfîrşit, se ridică şi rugă să i se arate camerele Nastasiei Filippovna. Erau două încăperi mari, luminoase, înalte, foarte decent mobilate, pentru care plătea o chirie destul de mare. Toate aceste doamne aveau să povestească mai pe urmă că prinţul a cercetat fiecare lucru din camere, a văzut pe masă, deschisă, o carte de la bibliotecă, romanul franţuzesc *Madame Bovary*, a remarcat la ce pagină era deschisă cartea, a îndoit-o, a cerut permisiunea s-o ia cu el şi imediat, nedînd ascultare obiecţiilor că volumul este împrumutat de la bibliotecă, l-a pus în buzunar. S-a aşezat lîngă fereastra deschisă şi, văzînd masa de cărţi de joc mîzgălită toată cu cretă, a întrebat cine a jucat. Ele i-au povestit că Nastasia Filippovna juca în fiecare seară cu Rogojin „popa-prostu’“,

„preferans“, „morarii“, „whist“, „atuurile mele“, jucau toate jocurile, iar cărţile apăruseră de-abia în ultimul timp, după revenirea de la Pavlovsk la Petersburg, pentru că Nastasia Filippovna se jeluia mereu că se plictiseşte, că Rogojin stă seara întreagă, tace şi nu se pricepe să întreţină o conversaţie; din pricina aceasta plîngea deseori; şi deodată, chiar în a doua seară, Rogojin a scos din buzunar un pachet de cărţi de joc; Nastasia Filippovna a izbucnit în rîs şi au început să joace. Prinţul întrebă unde-s cărţile cu care jucau cei doi. Dar cărţile nu erau în casă; Rogojin aducea în fiecare seară cîte un pachet nou de cărţi de joc şi la plecare le lua cu el.

Doamnele îl sfătuiră să mai meargă o dată la Rogojin şi să-i bată şi mai tare în uşă, dar nu acum, ci seara: „poate va fi acasă“. Văduva învăţătorului se oferi singură să plece pînă seara la Pavlovsk, la Daria Alexeevna, poate aceasta va fi ştiind ceva. Îl rugară pe prinţ să revină pe la zece seara, măcar pentru a se înţelege ce aveau de făcut a doua zi. Cu toate consolările şi speranţele care i se dădeau, pe sufletul prinţului puse stăpînire o disperare totală. Nespus de întristat, ajunse pe jos la hotel. Petersburgul estival, prăfos, sufocant îl strîngea ca într-un cleşte; îşi făcea anevoie drum printre oameni îndîrjiţi sau beţi, le cerceta chipurile fără nici un scop, poate că străbătu o distanţă mult mai mare decît ar fi trebuit; aproape se înserase cînd intră în camera lui. Hotărî să se odihnească puţin şi să se ducă iarăşi la Rogojin, aşa cum fusese sfătuit; se aşeză pe canapea, îşi sprijini amîndouă coatele pe masă şi căzu pe gînduri.

Numai Dumnezeu ştie cît timp şi la ce s-a gîndit. De multe se temea şi simţea cu durere şi chin că se teme îngrozitor. Şi-o aminti pe Vera Lebedeva; apoi îşi zise că, poate, Lebedev ştie ceva despre această istorie şi, chiar dacă nu ştie, poate afla mai uşor şi mai repede decît el. Apoi îşi aduse aminte de Ippolit şi de faptul că Rogojin îl vizita. După aceea gîndul îi zbură chiar la Rogojin: parcă-l văzu la prohodul recent, apoi în parc, apoi chiar în coridorul de aici, cînd se ascunsese în ungherul acela şi-l aştepta cu cuţitul în mînă. Îşi aminti acum de ochii lui, de ochii care priveau atunci din întuneric. Se cutremură: ideea care-i dădea de mult tîrcoale de-abia acum prinse contur în mintea lui.

Ea consta în parte din faptul că, dacă Rogojin se află la Petersburg, deşi s-a ascuns cîtva timp, va sfîrşi neapărat prin a veni la el, la prinţ, cu intenţii bune sau rele, dar va veni, cel mai probabil cu intenţia de data trecută. În tot cazul, dacă cine ştie de ce Rogojin ar avea nevoie de el, nu poate veni decît aici, tot în acest coridor. Nu ştie altă adresă; deci, e foarte posibil să-şi închipuie că prinţul s-a oprit la acelaşi hotel; cel puţin va încerca să-l caute aici... dacă va avea foarte mare nevoie de el. Şi cine poate şti dacă nu va avea mare nevoie de el?

Aşa gîndea el şi ideea aceasta i se părea cu desăvîrşire posibilă. Dacă şi-ar fi aprofundat gîndul, n-ar fi putut nicidecum să-şi răspundă: „De ce, de pildă, Rogojin ar avea subit atîta nevoie de el şi de ce nu s-ar putea ca, la urma urmei, să nu se întîlnească?“. Dar gîndul era greu: „Dacă îi e bine, nu va veni, îşi continuă prinţul raţionamentul, mai degrabă ar veni dacă nu îi e bine; şi cu siguranţă nu îi e bine...“

Desigur, avînd asemenea convingere, ar fi trebuit să-l aştepte pe Rogojin la hotel, în cameră; dar prinţul parcă nu putu suporta această nouă idee, sări în picioare, înşfăcă pălăria şi o luă la fugă. În coridor se întunecase aproape de tot. „Ce-ar fi dacă ar ieşi din colţul acela şi m-ar opri lîngă scară?“ se întrebă el, apropiindu-se de locul ştiut. Dar nu ieşi nimeni. Coborî pe sub arcul porţii, ajunse pe trotuar, se miră de mulţimea oamenilor ieşiţi în stradă odată cu asfinţitul soarelui (ca de obicei la Petersburg, în timpul caniculei) şi o porni în direcţia străzii Gorohovaia. La cincizeci de paşi de hotel, la prima intersecţie, în mijlocul mulţimii, cineva îi atinse deodată cotul şi-i spuse chiar la ureche cu jumătate de voce:

— Lev Nikolaevici, vino cu mine, frate, trebuie.

Era Rogojin.

Ciudat: de bucurie, prinţul se apucă să-i povestească pe loc, bîlbîindu-se şi aproape nerostind cuvintele în întregime, cum îl aşteptase acum în coridorul hotelului.

— Am fost acolo, îi răspunse, surprinzător, Rogojin. Să mergem.

Prinţul rămase surprins de răspuns, dar trecură cel puţin două minute pînă îl cuprinse uimirea, după ce ajunse la el sensul celor auzite. Dezmeticindu-se, se sperie şi începu să-l privească atent pe Rogojin. Acesta i-o şi luase aproape cu o jumătate de pas înainte, uitîndu-se drept în faţă, fără să-şi întoarcă privirea spre trecători şi făcîndu-le tuturor loc să treacă cu o prudenţă automată.

— De ce nu m-ai căutat în cameră... dacă tot ai fost la hotel? întrebă prinţul deodată.

Rogojin se opri, îl privi, se gîndi şi, ca şi cum n-ar fi înţeles deloc întrebarea, spuse:

— Uite ce-i, Lev Nikolaevici, mergi drept înainte, chiar pînă în dreptul casei, ştii? Iar eu merg pe partea cealaltă. Dar ai grijă să ajungem amîndoi odată...

Spunînd aceste cuvinte, traversă strada, urcă pe celălalt trotuar, se uită să vadă dacă prinţul s-a urnit din loc şi, văzînd că acesta stă şi-l priveşte cu ochii mari, îşi flutură mîna înspre strada Gorohovaia şi porni înainte, întorcînd mereu capul şi făcîndu-i prinţului semne să-l urmeze. Era vizibil încurajat de faptul că prinţul îl înţelesese şi nu traversa strada spre el.

Prinţul se gîndi că Rogojin vrea să întîlnească pe drum o persoană care ar putea trece neobservată şi de aceea merge pe trotuarul celălalt. „Atunci de ce nu mi-a spus şi mie la cine trebuie să fiu atent?“ Parcurseră aşa vreo cinci sute de paşi şi prinţul începu brusc să tremure, fără să ştie de ce. Deşi mai rar, Rogojin continua să întoarcă spre el capul; prinţul nu se putu abţine şi-i făcu semn să se apropie, iar celălalt traversă strada de îndată.

— Nastasia Filippovna e la tine?

— La mine.

— Mai devreme nu tu m-ai pîndit dindărătul draperiei?

— Eu...

— Şi cum ai...

Prinţul nu ştia ce întrebare să-i mai pună şi cum s-o încheie pe cea începută; pe deasupra, inima i se zbătea atît de tare, încît pînă să şi vorbească îi era greu. Rogojin tăcu şi el şi îl privi ca şi mai înainte, adică îngîndurat.

— Aşa, mă duc, spuse el deodată, pregătindu-se să treacă din nou strada. Mergi şi tu. Să nu rămînem unul în urma celuilalt... aşa-i mai bine... pe trotuare diferite... o să vezi...

Cînd, în cele din urmă, fiecare pe alt trotuar, făcură colţul străzii Gorohovaia apropiindu-se de casa lui Rogojin, prinţul simţi din nou că i se taie picioarele, aşa că mergea aproape cu greu. Era de-acum aproape zece seara. În partea clădirii unde locuia bătrîna, ferestrele erau deschise, ca şi mai înainte; ale lui Rogojin erau închise şi, în întunericul de afară, storurile albe lăsate erau şi mai vizibile. Prinţul se apropie de casă pe trotuarul de pe cealaltă parte a străzii; Rogojin, de pe trotuarul lui, urcă treptele şi-i făcu semn cu mîna. Prinţul traversă strada.

— Nici portarul nu ştie că m-am întors acasă. I-am spus mai înainte că plec la Pavlovsk. Şi mamei tot aşa i-am spus, şopti el cu un zîmbet şiret şi aproape satisfăcut. Intrăm şi nu ne aude nimeni.

Ţinea deja cheia în mînă. Urcînd scara, se răsuci pe călcîie şi-i făcu prinţului un semn de ameninţare cu degetul, adică să păşească mai uşor, deschise uşa care dădea spre camerele lui, îl lăsă pe prinţ să intre, se strecură şi el cu precauţie, încuie uşa şi băgă cheia în buzunar.

— Hai, spuse el în şoaptă.

Încă de cînd erau pe trotuarul străzii Liteinaia începuse să vorbească în şoaptă. Cu tot calmul lui exterior, era stăpînit de o profundă nelinişte lăuntrică. Cînd intrară în salon, chiar în faţa cabinetului, se apropie de fereastră şi, cu un gest misterios, îi făcu semn prinţului să se apropie.

— Cînd ai sunat mai devreme, mi-am dat imediat seama că tu trebuie să fii; m-am dus la uşă în vîrful picioarelor şi te-am auzit vorbind cu

Pafnutievna. Eu îi poruncisem de cu dimineaţă: dacă tu sau cineva trimis de tine sau oricine ar fi sună la uşa mea, să nu se dea de gol în nici un fel că aş fi acasă; mai ales dacă vii chiar tu să întrebi de mine; şi numele tău i l-am spus. Iar pe urmă, după ce ai plecat, ce-mi trece prin minte? Ce-ar fi, mi-am zis, dacă trage cu ochiul sau pîndeşte oarece din stradă? M-am apropiat de fereastra asta, am tras puţin draperia şi te-am zărit stînd şi uitîndu-te drept la mine... Uite-aşa a fost treaba.

— Dar unde-i... Nastasia Filippovna? întrebă prinţul cu vocea sugrumată.

— E... aici, spuse încet Rogojin, parcă întîrziind un pic cu răspunsul.

— Unde?

Rogojin îşi ridică ochii spre prinţ şi-l privi fix.

— Hai...

Vorbea tot în şoaptă, fără grabă, rar şi continuînd să zîmbească ciudat. Chiar cînd îi povestise despre stor, parcă voise să spună altceva, în pofida expansivităţii cu care vorbea.

Intrară în cabinet. De cînd fusese aici prinţul, în cameră avuseseră loc unele schimbări: de-a lungul întregii încăperi era întinsă o draperie din mătase verde, cu care de obicei se tapiţează mobilele, avînd cîte o intrare la fiecare din cele două capete; draperia despărţea cabinetul de iatacul în care se afla patul lui Rogojin. Draperia grea era coborîtă şi intrările închise. Dar în cameră era foarte întuneric; nopţile „albe“ ale Petersburgului începuseră să se întunece şi, dacă n-ar fi fost lună plină pe cer, ar fost greu de desluşit ceva în camerele acestea cu storurile coborîte. Ce-i drept, încă mai puteau fi desluşite, deşi foarte vag, feţele. A lui Rogojin, ca de obicei, era palidă; ochii îl priveau fix pe prinţ, cu scînteieri puternice, dar cumva imobile.

— N-ar fi bine să aprinzi o lumînare? spuse prinţul.

— Nu, nu-i nevoie, îi răspunse Rogojin şi, luîndu-l de mînă, îl împinse spre masă; se aşeză şi el de partea cealaltă, împingîndu-şi scaunul în aşa fel, încît aproape că li se atingeau genunchii. Între ei, puţin într-o parte, se afla o măsuţă rotundă. Stai jos, să stăm puţin aşa! spuse el, ca şi cum ar fi fost nevoie să-l convingă pe prinţ să mai stea puţin aşa. Urmă cam un minut de tăcere. Am ştiut că o să tragi tot la hotelul acela, începu el cum fac uneori oamenii care, voind să intre în fondul problemei, încep cu amănunte lăturalnice, nelegate în mod direct de chestiunea în discuţie. De cum am păşit în coridor, m-am şi gîndit: ce-ar fi să stea acum şi să mă aştepte cum l-am aşteptat eu atunci? Ai fost la văduva învăţătorului?

— Am fost! şopti prinţul, abia reuşind să vorbească din pricina puternicei zbateri a inimii.

— Şi la asta m-am gîndit. Or să iasă vorbe, mi-am zis... Pe urmă m-am gîndit: ia să-l aduc eu aici să înnopteze, ca să fim amîndoi noaptea asta...

— Rogojin! Unde-i Nastasia Filippovna? şopti prinţul deodată şi se ridică tremurînd din tot corpul. Se ridică şi Rogojin.

— Acolo, şopti el, făcînd semn cu capul spre draperie.

— Doarme? şopti prinţul.

Rogojin îl privi iarăşi fix, ca mai înainte.

— Dacă vrei, să mergem!... Numai tu să nu... fie, să mergem!

Ridică perdeaua, se opri şi iarăşi se întoarse spre prinţ.

— Intră! şopti el, arătînd spre perdea şi invitîndu-l să înainteze. Prinţul păşi într-acolo.

— E întuneric aici, spuse el.

— Ce să zic! mormăi Rogojin.

— De-abia văd... patul.

— Trage-te mai aproape! îl îndemnă încet Rogojin.

Prinţul mai făcu un pas, încă unul şi încă unul, apoi se opri. Stătu scrutînd prin întuneric vreo două minute; lîngă pat, nici unul dintre ei nu scoase o vorbă; prinţul îşi simţea inima bătînd atît de tare, încît i se părea că freamătul ei se aude în tăcerea mormîntală a camerei. Însă ochii i se deprinseseră de-acum cu întunericul şi putea vedea tot patul; cineva dormea în aşternut, dormea buştean; nu se auzea nici cel mai mic foşnet, nici cea mai mică răsuflare. Persoana culcată avea capul acoperit cu un cearşaf alb, dar contururile ei erau vizibile, deşi foarte vag; după felul cum i se reliefa trupul în aşternut, nu se vedea decît că acolo doarme, lungit, un om. În dezordine, peste tot, pe pat, la picioare, pe fotoliile de lîngă pat, chiar pe duşumea, erau aruncate veşmintele dezbrăcate, o rochie luxoasă din mătase albă, flori, panglici. Pe măsuţa de la căpătîi străluceau briliantele scoase de la gît şi aruncate cît colo. La picioarele patului zăceau făcute ghem nişte dantele şi, de sub cearşaf, spre acele dantele albe se iţea un vîrf de picior gol, care părea sculptat în marmură şi era îngrozitor de imobil. Prinţul se uita şi simţea că, pe măsură ce priveşte, în cameră se face şi mai tăcere, ca într-un mormînt. Deodată începu să bîzîie o muscă, zbură pe deasupra patului şi se potoli, aşezîndu-se pe tăblia de la căpătîi. Prinţul se cutremură.

— Hai să ieşim de-aici, îi spuse Rogojin, trăgîndu-l de mînă.

Ieşiră, se aşezară din nou pe aceleaşi scaune, faţă în faţă. Prinţul tremura din ce în ce mai tare şi nu-şi cobora privirea întrebătoare de pe chipul lui Rogojin.

— Bag seamă, Lev Nikolaevici, că tremuri, rosti, în sfîrşit, Rogojin. Tremuri aproape la fel ca atunci cînd te-apucă vreo tulburare; ţii minte cum a fost la Moscova? Sau cum a fost odată înainte de a te fi apucat criza. Nici

nu-mi dau seama ce să mă fac acum cu tine...

Prinţul asculta încordîndu-şi toate puterile, ca să-l înţeleagă, continuînd să-l interogheze cu privirea.

— Tu ai făcut-o? întrebă el în sfîrşit, arătînd cu capul spre draperie.

— Da... eu... şopti Rogojin şi-şi plecă ochii în pămînt.

Tăcură vreo cinci minute.

— Fiindcă mă gîndesc, continuă deodată Rogojin, ca şi cum nu şi-ar fi întrerupt spusele de mai înainte, că, dacă te-apucă boala, criza şi ţipătul, atunci, din stradă sau din curte, unii ar putea auzi şi ar ghici că aici a rămas cineva peste noapte: ar bate la uşă, ar intra... fiindcă toţi cred că nu-s acasă. Nici lumînarea n-am aprins-o, ca să n-o zărească cineva din stradă sau din curte... Fiindcă, atunci cînd nu-s acasă, iau cheia la mine şi nimeni nu intră aici ca să deretice trei sau patru zile la rînd; aşa-i la mine rînduiala. Aşa că nu ştiu cum să fac să nu se afle că în noaptea asta stăm aici...

— Stai puţin! spuse prinţul. Mai înainte i-am întrebat pe portar şi pe bătrînică dacă Nastasia Filippovna n-a înnoptat cumva aici. Înseamnă că au aflat de la mine.

— Ştiu ce i-ai întrebat. Pafnutievnei i-am spus că Nastasia Flippovna a trecut ieri pe aici şi tot ieri s-a întors la Pavlovsk. Pasămite, la mine n-a stat decît zece minute. Ei nu ştiu, nimeni nu ştie că ea a rămas la mine peste noapte. Ieri am intrat tot aşa, în vîrful picioarelor, cum am intrat şi adineaori. Pe drum mă gîndeam în sinea mea că n-o să vrea să intre pe furiş. Da’ de unde! A vorbit în şoaptă, a intrat în vîrful picioarelor, şi-a ţinut poalele rochiei cu mîna ca să nu foşnească, ba încă mă mai şi ameninţa pe scară cu degetul să nu fac zgomot. De tine se tot temea. În tren parcă înnebunise de-a binelea, tot de frică, şi singură a vrut să vină aici ca să înnopteze; mă gîndeam s-o duc la văduva învăţătorului, dar ţi-ai găsit! „Acolo, zice, m-ar găsi de cu zori, dar tu o să mă ascunzi şi mîine, cu noaptea-n cap, plecăm la Moscova“; iar pe urmă mi-a zis că vrea să plece la Oriol. Şi, culcîndu-se, zicea întruna să mergem la Oriol...

— Stai! Parfion, cu tine cum rămîne acum? Ce-ai de gînd?

— Am îndoieli în privinţa ta, fiindcă te văd tremurînd întruna. Peste noapte rămînem aici, împreună. N-am alt pat decît acela, dar m-am gîndit să iau pernele de la amîndouă canapelele şi să le pun aici, lîngă draperie, lîngă pat, ca să dormim unul lîngă altul. Fiindcă dacă vin, dacă se-apucă de cercetat sau de căutat, or s-o vadă îndată şi or să-o ducă de-aici. Or să mă ia la întrebări, o să le zic că eu am făcut-o şi-or să mă ducă îndată şi pe mine. Aşa că, pînă una-alta, să fie lîngă noi, lîngă mine şi lîngă tine...

— Da, da! aprobă prinţul cu înflăcărare.

— Carevasăzică, să nu ne dăm de gol şi să nu lăsăm s-o ia de-aici!

— P-pentru nimic în lume! hotărî prinţul. Nu şi nu!

— Aşa mi-am zis şi eu, băiete: pentru nimic în lume şi să n-o dăm nimănui! O să ne petrecem noaptea în linişte. Astăzi n-am ieşit decît pentru un ceas din casă, de dimineaţă, în restul timpului am stat lîngă ea. Pe urmă doar seara am pornit după tine. Mă tem numai că-i prea cald şi-o să înceapă duhoarea. Simţi sau nu duhoare?

— Poate că simt, nu-mi dau seama.

— Am acoperit-o cu o muşama bună, americană, iar deasupra muşamalei am întins cearşaful şi patru flacoane cu soluţia lui Jdanov i le-am pus alături, destupate. Şi acum sînt acolo.

— Asta ca acolo... la Moscova?

— Fiindcă, frate, se iscă duhoare. Iar ea parcă doarme... De dimineaţă, de cum s-o face lumină, ai să vezi. Ce-i cu tine, nici să te ridici nu te ţin puterile? îl întrebă cu uimire timorată, văzînd că prinţul tremură atît de tare, încît nu se poate ridica.

— Picioarele nu mă mai ascultă, bîigui prinţul. Din pricina spaimei, ştiu asta... O să-mi treacă spaima şi o să mă ridic...

— Stai aşa pînă pun pernele şi pe urmă te poţi întinde... o să mă întind şi eu lîngă tine... şi o să tragem cu urechea.... fiindcă, băiete, încă nu ştiu... eu, băiete, încă nu ştiu totul acum, aşa că îţi spun dinainte, ca tu să ştii dinainte totul despre asta...

Bîiguind aceste vorbe neclare, Rogojin se apucă să pregătească aşternutul. Se vedea că, poate, la aceste culcuşuri se gîndise de dimineaţă. Noaptea trecută dormise pe canapea. Dar pe canapea nu încăpeau doi oameni alături, iar el ţinea neapărat să se culce alături şi de aceea tîra din răsputeri, prin toată camera, pînă la intrarea spre despărţitura de dincolo de draperie, cele două perne de dimensiuni diferite, luate de pe ambele canapele. Cum-necum, culcuşul fu pregătit; se apropie de prinţ, îl luă de mînă cu duioşie şi exaltare, îl ajută să se ridice şi îl conduse la perne; dar prinţul îşi dădu seama că poate merge şi singur; deci, „spaima îi trecea"; totuşi tremura în continuare.

— Fiindcă, frate, începu deodată Rogojin, după ce îl culcă pe prinţ pe perna din stînga, mai bună, întinzîndu-se şi el, fără să se dezbrace, pe cea din dreapta şi punîndu-şi mîinile sub cap, fiindcă acuma-i arşiţă şi, se ştie, duhoarea... Mă tem să deschid ferestrele; iar mama are ghivece cu flori, multe flori, cu o mireasmă minunată; m-am gîndit să le aduc aici, dar Pafnutievna şi-ar da seama, fiindcă-i curioasă.

— E curioasă, confirmă prinţul.

— N-ar fi bine să cumpăr nişte buchete şi s-o acopăr toată cu flori? Cred că mi-ar părea rău de ea, prietene, s-o văd între flori!

— Ascultă... începu prinţul, parcă încurcîndu-se, căutînd parcă şi uitînd imediat ce anume trebuia să întrebe. Ia spune-mi: cu ce ai făcut-o? Cu cuţitul? Cu cuţitul acela?

— Chiar cu acela.

— Mai stai un pic! Parfion, vreau să te mai întreb... o să-ţi pun multe întrebări, despre tot... dar mai bine spune-mi de la bun început, ca să ştiu: ai vrut s-o omori cu cuţitul înaintea nunţii mele, înainte de a ajunge la altar, chiar în pridvorul bisericii? Ai vrut sau nu?

— Nu ştiu dacă am vrut sau nu... răspunse sec Rogojin, uimit parcă întrucîtva de întrebare şi neînţelegînd-o.

— N-ai avut niciodată cuţitul la tine cînd veneai la Pavlovsk?

— Niciodată nu l-am avut. Despre cuţitul acela, Lev Nikolaevici, adăugă el după un moment de tăcere, nu-ţi pot spune decît că l-am scos azi-dimineaţă dintr-un sertar încuiat, fiindcă istoria toată s-a întîmplat de cu dimineaţă, după ora trei. Îl aveam pus într-o carte... Şi... şi uite ce mi se pare ciudat: cuţitul i-a intrat cam la un verşok şi jumătate... poate chiar la doi... chiar sub sînul stîng... iar pe cămaşă a curs sînge doar cît ar încăpea într-o jumătate de lingură; nu mai mult...

— Despre asta, despre asta, spuse prinţul, teribil de tulburat, ridicînd puţin capul, despre asta am citit, ştiu... se cheamă hemoragie internă... Uneori se întîmplă să nu curgă nici o picătură afară. Asta dacă lovitura nimereşte de-a dreptul în inimă...

— Taci! Auzi? îl întrerupse repede Rogojin şi se ridică speriat în capul oaselor. Auzi?

— Nu! rosti prinţul la fel de repede şi speriat, privindu-l pe Rogojin.

— Umblă cineva! Auzi? În salon...

Ciuliră amîndoi urechile.

— Aud, şopti prinţul cu convingere.

— Umblă?

— Umblă.

— Să tragem zăvorul sau să nu-l tragem?

— Să-l tragem...

Traseră zăvorul de la uşă şi se culcară din nou. Tăcură îndelung.

— Ah, da! spuse deodată prinţul cu aceeaşi voce şoptită, tulburată şi grăbită, de parcă ar fi izbutit din nou să-şi prindă gîndul şi se temea teribil ca nu cumva să-l scape iarăşi; sări chiar din culcuş. Da... voiam... cărţile de joc!... cărţile... Nu-i aşa că jucai cărţi cu ea?

— Jucam, spuse Rogojin după un moment de tăcere.

— Şi unde-s... cărţile?

— Aici... zise Rogojin, după o tăcere şi mai lungă. Uite-le...

Scoase din buzunar un pachet de cărţi de joc folosite, învelite în hîrtie, şi le întinse prinţului. Acesta le luă, dar cu un fel de nedumerire. Inima îi era apăsată de un nou sentiment, de tristeţe şi dezolare; înţelese subit că în momentul acela, ca şi în intervalul de mai înainte, nu spunea deloc ceea ce ar trebui să spună, nu făcea ceea ce ar trebui să facă şi cărţile pe care le ţinea în mînă şi de care se bucurase atît nu mai puteau fi acum de nici un ajutor. Se ridică şi plesni din palme. Rogojin stătea întins, nu se mişca şi părea că nu-i aude şi nu-i vede mişcările; dar ochii îi străluceau tare prin întuneric, larg deschişi şi ficşi. Prinţul se aşeză pe scaun şi începu să-l privească înspăimîntat. Se scurse aşa vreo jumătate de oră; deodată Rogojin începu să ţipe şi să rîdă cu hohote, ca şi cum ar fi uitat că trebuie să vorbească în şoaptă:

— Pe ofiţer, pe ofiţer... ţi-aminteşti cum l-a plesnit pe ofiţerul acela la concert, ha-ha-ha! Şi cadetul... cadetul... cadetul a dat fuga...

Cuprins de un nou val de spaimă, prinţul sări de pe scaun. După ce Rogojin se potoli (şi se potoli brusc), prinţul se aplecă încet spre el, se aşeză alături şi începu să-l privească atent, cu inima zbătîndu-i-se tare în piept şi respirînd din greu. Rogojin nu-şi întorcea capul şi chiar părea că uitase de el. Prinţul îl privea şi aştepta; timpul se scurgea, începea să se crape de ziuă. Rareori, Rogojin începea să bolborosească cu voce tare, vehement şi incoerent; începea să ţipe şi să rîdă; atunci prinţul îşi întindea spre el mîna tremurîndă şi îi atingea uşor capul, părul, le mîngîia, îi mîngîia şi obrajii... nu putea face nimic altceva! Începuse şi el să tremure din nou şi iarăşi i se înţepeniră brusc picioarele. O senzaţie cu totul nouă îi sfîşia inima cu o tristeţe nemărginită. Între timp se luminase de ziuă; în sfîrşit, se întinse pe pernă, parcă istovit şi disperat cu totul, şi îşi lipi faţa de obrajii palizi şi încremeniţi ai lui Rogojin; din ochi îi curgeau lacrimi pe faţa celui de-alături, dar, poate, el nu-şi mai simţea lacrimile şi nu mai ştia nimic de ele...

În tot cazul, atunci cînd, după multe alte ore, se deschise uşa şi în cameră intrară nişte oameni, aceştia îl găsiră pe ucigaş lipsit de cunoştinţă şi scuturat de febră. Prinţul stătea nemişcat lîngă el pe perna de la canapea şi, de fiecare dată cînd bolnavul începea să ţipe sau să delireze, se grăbea să-şi poarte palmele tremurătoare peste părul şi obrajii lui, parcă dezmierdîndu-l şi alinîndu-l. Dar nu mai înţelegea întrebările care i se puneau şi nu recunoştea persoanele care intraseră şi-l înconjuraseră. Şi dacă Schneider în persoană şi-ar fi făcut în clipa aceea apariţia din Elveţia ca să arunce o privire la elevul şi pacientul său, atunci, amintindu-şi starea în care se afla cîteodată prinţul în primul an de tratament în Elveţia, doctorul ar fi dat descurajat din mînă şi, precum atunci, ar fi spus: „E idiot!“

XII
ÎNCHEIERE

Plecînd în grabă la Pavlovsk, văduva învăţătorului se înfăţişă de-a dreptul la Daria Alexeevna, care era necăjită din pricina întîmplării din ajun, şi, povestindu-i tot ce ştia, o sperie de-a binelea. Cele două doamne hotărîră pe loc să ia legătura cu Lebedev, tulburat şi el în calitatea pe care o avea, de prieten al chiriaşului său şi de proprietar al casei. Vera Lebedeva le spuse tot ce ştia. La sugestia lui Lebedev, se deciseră să plece toţi trei la Petersburg pentru a preîntîmpina cît mai repede „ceea ce era de aşteptat să se întîmple". Aşa se făcu că în cursul dimineţii următoare, aproape de ora unsprezece, apartamentul lui Rogojin fu deschis în prezenţa poliţiei, a lui Lebedev, a doamnelor şi a fratelui lui Rogojin, Semion Semionovici Rogojin, care locuia în atenansă. La succesul iniţiativei a contribuit cel mai mult declaraţia portarului care spuse că în seara precedentă îl văzuse pe Parfion Semionovici intrînd, cu un musafir, pe uşa din faţă şi parcă ferindu-se. După această depoziţie, nu mai ezitară să spargă uşa, care nu le fusese deschisă atunci cînd se făcuse apel la numele legii.

Rogojin suferi două luni de encefalită, iar după ce se însănătoşi urmară ancheta şi procesul. Dădu în toate privinţele depoziţii directe, precise şi pe deplin satisfăcătoare, în urma cărora, de la bun început, prinţul fu scos din cauză. În timpul procesului său, Rogojin a fost tăcut. Nu-şi contrazise avocatul abil şi elocvent, care demonstră clar şi logic că această crimă a fost săvîrşită sub influenţa encefalitei, care îl afectase pe inculpat cu mult înaintea crimei, fiind o consecinţă a amărăciunilor prin care trecuse. Dar Rogojin nu adăugă nici un cuvînt care să susţină această opinie, ci, ca şi la anchetă, confirmă şi îşi aminti clar şi precis cele mai mici amănunte ale faptei comise. Acordîndu-i-se circumstanţe atenuante, a fost condamnat la cincisprezece ani de muncă silnică în Siberia. Ascultă sentinţa posomorît, tăcut şi „îngîndurat". Toată imensa lui avere, fără o mică parte, relativ neînsemnată, pe care o cheltuise în chefurile de la început, îi reveni fratelui său, Semion Semionovici, spre marea satisfacţie a celui din urmă. Bătrîna Rogojina mai trăieşte încă şi uneori pare a-şi aminti de fiul ei iubit, Parfion, dar vag; Dumnezeu i-a cruţat mintea şi inima de conştiinţa grozăviei care se abătuse asupra tristei ei case.

Lebedev, Keller, Ganea, Ptiţîn şi multe alte personaje ale povestirii noastre trăiesc ca mai înainte, s-au schimbat puţin şi aproape nu avem ce relata despre ele. Ippolit şi-a dat sufletul îngrozitor de tulburat, mai devreme

decît se aştepta, la două săptămîni după moartea Nastasiei Filippovna. Kolea a fost profund zguduit de cele întîmplate; s-a ataşat definitiv de mama lui. Ninei Alexandrovna îi e frică pentru el, văzîndu-l mai îngîndurat decît ar trebui să fie la anii lui; din Kolea, poate, va ieşi un om bun. Între timp, în parte şi datorită strădaniilor lui, s-a aranjat şi soarta ulterioară a prinţului; dintre toate persoanele pe care le cunoscuse în ultima vreme, cea mai mare consideraţie i-o acorda lui Evgheni Pavlovici Radomski; a fost primul care l-a abordat şi i-a povestit toate amănuntele pe care le ştia în legătură cu cele întîmplate, vorbindu-i despre situaţia în care se afla acum prinţul. Nu a greşit: Evgheni Pavlovici s-a implicat cu cea mai mare căldură în soarta sărmanului „idiot" şi, ca urmare a strădaniilor şi grijilor sale, prinţul a ajuns din nou în străinătate la stabilimentul elveţian al lui Schneider. Evgheni Pavlovici, plecat în străinătate, intenţionînd să-şi petreacă foarte mult timp în Europa şi recunoscînd că „în Rusia este un om cu totul de prisos", destul de des, cel puţin o dată la cîteva luni, îşi vizitează prietenul bolnav, aflat în îngrijirea lui Schneider; iar Schneider e din ce în ce mai încruntat şi clatină din cap; lasă să se înţeleagă că ar fi vorba despre vătămarea completă a facultăţilor intelectuale; încă nu afirmă categoric că bolnavul ar fi incurabil, dar îşi permite aluziile cele mai triste. Evgheni Pavlovici pune totul la inimă şi are inimă, lucru pe care l-a demonstrat deja prin faptul că primeşte scrisori de la Kolea şi chiar îi răspunde cîteodată. Dar pe lîngă aceasta s-a aflat încă de o trăsătură ciudată a caracterului lui; şi întrucît trăsătura este frumoasă, ne grăbim să o scoatem în evidenţă: după fiecare vizită făcută la sanatoriul lui Schneider, în afară de Kolea, îi mai scrie unei persoane din Petersburg, relatîndu-i în modul cel mai amănunţit şi mai simpatic cu putinţă starea bolii prinţului în momentul respectiv. Pe lîngă exprimarea cea mai respectuoasă a devotamentului său, în aceste scrisori încep cîteodată să apară (din ce în ce mai des) unele expuneri sincere de opinii, idei, sentimente, într-un cuvînt, începe să se manifeste ceva ce seamănă a sentimente prieteneşti şi apropiate. Persoana aflată în corespondenţa aceasta (destul de intermitentă, ce-i drept) cu Evgheni Pavlovici, care i-a cîştigat atenţia şi stima, este Vera Lebedeva. Nicidecum n-am putut afla cu precizie în ce fel a fost posibilă înfiriparea unor asemenea relaţii; desigur, s-au înfiripat cu prilejul aceleiaşi istorii cu prinţul, cînd amărăciunea a lovit-o pe Vera Lebedeva atît de tare, încît chiar s-a îmbolnăvit; însă nu ştim în ce împrejurări s-au cunoscut şi s-au împrietenit. De fapt, aceste scrisori le-am pomenit mai mult datorită faptului că unele dintre ele conţineau informaţii despre familia Epancin şi, ceea ce-i mai important, despre Aglaia. În privinţa ei, într-o scrisoare destul de incoerentă expediată din Paris, Evgheni Pavlovici dădea de ştire că, după ce se

îndrăgostise fulgerător şi neobişnuit de năvalnic de un emigrant, conte polonez, se căsătorise cu acesta, împotriva voinţei părinţilor care, dacă şi-au dat, în sfîrşit acordul, au făcut-o numai pentru că povestea ameninţa să se transforme într-un scandal neobişnuit. Apoi, după o tăcere de aproape o jumătate de an, Evgheni Pavlovici îşi informă corespondenta, iarăşi într-o scrisoare lungă şi amănunţită, că în timpul ultimei sale vizite la profesorul Schneider, în Elveţia, s-a întîlnit cu întreaga familie Epancin (fireşte, cu excepţia lui Ivan Feodorovici, care, avînd treburi, rămăsese la Petersburg) şi cu prinţul Ş. Întîlnirea a fost bizară; pe Evgheni Pavlovici l-au întîmpinat cu un fel de încîntare; cine ştie de ce, Alexandra şi Adelaida au considerat că trebuie să-i fie recunoscătoare pentru „grija îngerească pe care i-o poartă nefericitului prinţ“. Văzîndu-l pe acesta în starea aceea de boală şi înjosire, Lizaveta Prokofievna a plîns din toată inima. După cît se pare, prinţului i se iertase totul. Cu acest prilej, prinţul Ş. a rostit cîteva adevăruri bine potrivite şi inteligente. Lui Evgheni Pavlovici i s-a părut că acesta nu apucase să ajungă încă la o armonie perfectă cu Adelaida, dar că în viitor părea inevitabilă subordonarea benevolă şi afectuoasă a înfocatei Adelaida faţă de inteligenţa şi experienţa prinţului Ş. Pe deasupra, lecţiile primite de familie o influenţaseră teribil, mai ales ultimul incident al Aglaiei cu contele emigrant. Toate temerile pe care le avusese familia, cedîndu-i-o pe Aglaia contelui, se dovediseră, în numai jumătate de an, a fi fost întemeiate, ba încă suplimentate şi cu nişte surprize, la care nici măcar nu se gîndiseră. Reieşise pînă la urmă că acest conte nu era conte deloc; într-adevăr era emigrant, dar cu o istorie obscură şi ambiguă. O fermecase pe Aglaia cu neobişnuita nobleţe a sufletului său sfîşiat de suferinţele patriei, şi o fermecase într-atît, încît fata, încă înainte de căsătorie, devenise membră într-un comitet din străinătate care milita pentru restaurarea Poloniei şi, pe deasupra, nimerise în confesionalul unui celebru pater, care pusese stăpînire pe sufletul ei pînă la frenezie. Averea colosală a contelui, cu privire la care acesta îi prezentase Lizavetei Prokofievna şi prinţului Ş. dovezi aproape incontestabile, se dovedise inexistentă. Mai mult chiar, în nici o jumătate de an de la nuntă, contele şi prietenul său, celebrul confesor, izbutiseră s-o facă pe Aglaia să se certe definitiv cu familia, aşa că nici n-o mai văzuseră de cîteva luni... Într-un cuvînt, ar fi fost multe de povestit, dar Lizaveta Prokofievna, fiicele ei şi chiar prinţul Ş. erau atît de afectaţi de această „teroare“, încît chiar se temeau să pomenească anumite lucruri în discuţia cu Evgheni Pavlovici, cu toate că ştiau că lui şi aşa îi era foarte bine cunoscută istoria ultimelor pasiuni ale Aglaiei Ivanovna. Biata Lizaveta Prokofievna ar fi vrut tare mult să se întoarcă în Rusia şi, după mărturia lui Evgheni Pavlovici, critica veninos şi părtinitor tot ce vedea în străinătate:

„Nicăieri nu se pricep să coacă pîinea ca lumea, iarna îngheaţă precum şoarecii în pivniţă, spuse ea. Măcar aici am plîns ruseşte soarta nenorocitului ăsta“, adăugă ea, arătînd cu emoţie spre prinţ, care n-o mai cunoştea deloc. „De-ajuns cu entuziasmul, e timpul să ne mai punem şi în servicul raţiunii. Şi toate astea, străinătatea şi Europa dumneavoastră, nu-s decît o fantezie, iar noi toţi, în străinătate, tot fantezii sîntem... Ţineţi minte ce vă spun, o să vedeţi şi singur!“ încheie ea aproape cu mînie, luîndu-şi rămas-bun de la Evgheni Pavlovici.

Sfîrşit